

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

Volumul LXXVI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

2005

vol. LXXVI

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu ȘIRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare:
Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-261-9

Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2005

vol. LXXVI

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR VOLUMUL LXXVI

PROBLEME ECONOMICE NR. 142/2005	1
<i>LUCRĂRI PUBLICATE ÎN ANUL 2004 - SINTEZĂ</i>	3
CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 2004	7
I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”	11
II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE	14
III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE	17
IV. VOLUME EDITORIALE – EDITURA EXPERT	39
 PROBLEME ECONOMICE NR. 143/2005	 41
<i>PROTECȚIA MEDIULUI - PRIORITATEA PLANULUI NAȚIONAL DE DEZVOLTARE</i>	43
INTRODUCERE	47
CONCEPTUL DE ECONOMIE A MEDIULUI	50
EVALUAREA CAPITALUL NATURAL	61
PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ROMÂNIA	64
EVOLUȚIA ECONOMIEI NAȚIONALE DIN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII DURABILE	67
ROMÂNIA ÎN CONTEXT EUROPEAN	68
PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ECONOMIA DE TRANZIȚIE	70
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	75
 PROBLEME ECONOMICE NR. 144-145/2005	 77
<i>EFICIENȚA ECONOMICĂ ÎN AGRICULTURA ROMÂNIEI - NIVEL, TENDINȚE ȘI DECALAJE FAȚĂ DE UE</i>	79
INTRODUCERE	83

VI

1. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE ȘI A VALORII ADĂUGATE BRUTE – EXPRESII SINTETICE ALE EFICIENȚEI ECONOMICE ..	87
2. EFICIENȚA ECONOMICĂ A UTILIZĂRII PĂMÂNTULUI	91
2.1. Nivelul și tendința eficienței economice a utilizării pământului ...	91
2.2. Sporirea eficienței economice a utilizării pământului.....	96
3. CREȘTEREA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII.....	117
3.1. Evoluția productivității muncii în agricultura României	118
3.2. Direcții principale de creștere a productivității muncii.....	122
4. EFICIENȚA UTILIZĂRII CAPITALULUI.....	133
4.1. Eficiența investițiilor	133
4.2. Eficiența capitalului fix (imobilizărilor corporale)	140
4.3. Eficiența consumurilor intermediare.....	147
5. CONCLUZII	152
BIBLIOGRAFIE.....	156

PROBLEME ECONOMICE NR. 146/2005 **159**

MODIFICĂRI DEMOGRAFICE TERITORIALE

ÎN ANII TRANZIȚIEI 161

1. FENOMENELE DEMOGRAFICE ȘI NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI.....	165
1.1. Fenomenele demografice – indicatori ai nivelului de trai	165
1.2. Mortalitatea generală și cea infantilă. Speranța de viață.....	165
1.3. Natalitatea și fertilitatea	167
1.4. Migrația populației.....	173
2. TENDINȚE DEMOGRAFICE ÎN PROFIL TERITORIAL.....	180
2.1. Scăderea numărului populației pe regiuni și pe județe.....	180
2.2. Diferențe teritoriale privind structura populației pe grupe de vârstă.....	183
2.3. Sporul natural negativ al populației pe mediile urban și rural ...	185
2.4. Tendința generală de scădere a sporului natural al populației pe județe	188
2.5. Scăderea fertilității populației feminine sub nivelul necesar înlocuirii generațiilor (2,1 copii/femeie de 15-49 ani)	189
2.6. Mișcarea migratorie internă a populației	192
2.7. Principalele concluzii	199

BIBLIOGRAFIE.....	201
ANEXE	203
PROBLEME ECONOMICE NR. 147/2005	219
<i>ROMÂNIA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ:</i>	
<i>EXPERIENȚA PARCURSĂ ȘI IMINENTA ADERARE.....</i>	<i>221</i>
PREFAȚARE	225
I. DEZVOLTAREA PENTRU INTEGRARE	227
1. O percepție asupra integrării	227
2. Accepțiunile integrării.....	228
3. Rolul opțiunii pentru integrare în cazul României.....	231
4. Integrarea euroatlantică a României	233
5. Unele lecții ale dezvoltării pentru integrare	235
6. În loc de încheiere, două întrebări și două răspunsuri	239
II. ACȚIUNEA PENTRU INTEGRAREA <i>DE FACTO</i> A ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	241
1. Momentul decembrie 2004.....	241
2. Perioada 2005-2006	243
3. Ce se cere unui nou stat membru UE?	246
4. Raportarea României la evoluțiile viitoare ale UE	248
III. INTEGRAREA FINANCIARĂ.....	250
1. Abordarea țintirii inflației	251
2. Liberalizarea mișcării capitalului.....	258
BIBLIOGRAFIE.....	267
PROBLEME ECONOMICE NR. 148/2005	269
<i>MODEL DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR.....</i>	<i>271</i>
INTRODUCERE	275
1. PREZENTAREA LITERATURII PE PROBLEMA ESTIMĂRII PIB-ULUI LUNAR.....	277
2. CONSTRUIREA UNUI MODEL TEORETIC DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR	279
3. ELABORAREA MODELULUI PENTRU CAZUL ROMÂNIEI	289
BIBLIOGRAFIE.....	318

PROBLEME ECONOMICE NR. 149/2005 319*ESTIMAREA CORELAȚIILOR MACROECONOMICE**PE BAZA DATELOR TRIMESTRIALE*3211. ESTIMAREA CORELAȚIILOR MACROECONOMICE PE BAZA
DATELOR TRIMESTRIALE ȘI PROGNOZA PE TERMEN SCURT
ȘI MEDIU325

1.1. Dinamici în spațiul european325

1.2. Problematika estimării ratei naturale a șomajului326

1.3. Un model de estimare a dinamicii PIB-ului trimestrial329

1.4. Estimarea parametrilor funcțiilor de regresie333

Bibliografie selectivă340

2. STADIUL ACTUAL AL UTILIZĂRII DIVERSELOR METODE
ȘI TEHNICI ÎN ESTIMAREA PIB-ULUI TRIMESTRIAL3412.1. Stadiul actual al utilizării diverselor metode și tehnici
în estimarea PIB-ului trimestrial.....341

2.2. Surse ale erorilor de estimare ale PIB-ului346

3. EVOLUȚII MACROECONOMICE. COMPARAȚII CU ȚĂRI
DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST347

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ350

PROBLEME ECONOMICE NR. 150-151/2005 355*PIAȚA CEREALELOR ÎN PERSPECTIVA ADERĂRII ROMÂNIEI**LA UNIUNEA EUROPEANĂ*357

INTRODUCERE361

1. SEMNIFICAȚIA CEREALELOR ÎN ECONOMIA ROMÂNIEI.....366

1.1. Orientarea cerealieră a agriculturii românești.....366

1.2. Locul și rolul cerealelor în economia României368

2. PIAȚA CEREALELOR ÎN ROMÂNIA.....374

2.1. Cererea și oferta de produse cerealiere375

2.2. Comerțul cu cereale.....380

3. PIAȚA CEREALELOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ383

3.1. Organizarea comună de piață pentru cereale în Uniunea
Europeană3833.2. Piața cerealelor în Uniunea Europeană –
prezent și perspectivă387

4. ANALIZA EFICIENȚEI SECTORULUI CEREALE DIN ROMÂNIA ..	391
4.1. Competitivitatea în sectorul producției agricole	392
4.2. Competitivitatea în sectorul de procesare.....	396
4.3. Oportunități și restricții pe piața cerealelor românești.....	401
4.4. Problemele cu care se confruntă sectorul cerealier românesc.....	409
5. PROVOCĂRILE POLITICII AGRICOLE COMUNE.....	411
5.1. Adoptarea sistemului comunitar de intervenție pe piața cerealelor.....	411
5.2. Implementarea acquis-ului comunitar pe piața cerealelor	416
5.3. Reducerea variabilității sezoniere a prețurilor pe piața cerealelor românești.....	420
5.4. Cerealele românești în competiția integrării pe piața europeană și mondială.....	425
6. COORDONATELE ORGANIZĂRII ȘI GESTIONĂRII PIEȚEI CEREALELOR ÎN ROMÂNIA	431
6.1. Sistemul de intervenție pentru cereale.....	431
6.2. Sistemul de import și export pentru cereale	432
6.3. Sistemul național de gradare a cerealelor	434
6.4. Sistemul certificatelor de depozit	434
6.5. Fondul de garantare pentru certificatele de depozit	435
6.6. Organizațiile interprofesionale pentru cereale	436
6.7. Societatea Națională a Produselor Agricole	437
CONCLUZII	439
BIBLIOGRAFIE.....	442
ANEXE.....	444
PROBLEME ECONOMICE NR. 152-153/2005.....	457
<i>SISTEMUL BANCAR ROMÂNESC – CARACTERISTICI, EVOLUȚII, TENDINȚE ȘI COMPARAȚII INTERNAȚIONALE</i>	<i>459</i>
1. FACTORII CE CARACTERIZEAZĂ SISTEMUL BANCAR ACTUAL	463
2. EVOLUȚIA SISTEMULUI BANCAR	464
3. ORGANIZAREA SISTEMULUI BANCAR ÎN PREZENT	469

3.1. Caracteristicile sistemelor bancare naționale. Sisteme bancare în Uniunea Europeană.....	472
3.2. Sistemul bancar din Olanda	476
3.3. Sistemul bancar din Marea Britanie	477
3.4. Experiența țărilor din Europa Centrală și de Est.....	481
3.5. Alte sisteme bancare	482
3.6. Băncile multinaționale.....	483
4. STRUCTURA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC.....	485
4.1. Evoluția sistemului bancar în România	485
4.2. Evoluția actuală a sistemului bancar	488
ANEXE.....	493
PROBLEME ECONOMICE NR. 154-155/2005	523
<i>DEZVOLTAREA DURABILĂ A SPAȚIULUI RURAL</i>	525
<i>A. STRUCTURI DEMOECONOMICE ALE SPAȚIULUI RURAL</i>	529
1. STRUCTURI DEMOGRAFICE RURALE ȘI ÎNZESTRAREA GOSPODĂRIEI - STUDIU DE CAZ JUDEȚUL GIURGIU	529
1.1. Structura pe vârste a populației rurale și gradul de înzestrare al gospodăriei	530
1.2. Nivelul educațional și gradul de înzestrare a gospodăriilor rurale	533
1.3. Gradul de înzestrare și numărul de persoane din gospodărie.....	534
Concluzii.....	535
Bibliografie	535
2. BUNĂSTAREA GOSPODĂRIILOR RURALE - ȘANSĂ PENTRU CAPITALIZAREA EXPLOATAȚIEI AGRICOLE	537
2.1. Venituri	537
2.2. Cheltuieli	544
2.3. Piața financiară rurală.....	547
Bibliografie	552
<i>B. STRUCTURI GEOECONOMICE</i>	553
1. STRUCTURI DE COOPERARE INTERCOMUNALĂ.....	553
1.1. Evoluția structurilor de cooperare intercomunală în România	554

1.2. Modelul francez de cooperare intercomunală și oportunitatea inserției sale în spațiul românesc	555
1.3. Structuri intercomunale polarizate. Zonele metropolitane urbane	559
Bibliografie	562
2. ATUURI ȘI PUNCTE SLABE ÎN DEZVOLTAREA UNUI MEDIU GEOGRAFIC RESTRICTIV – DELTA DUNĂRII	570
2.1. Analiza SWOT – repere metodologice.....	570
2.2. Caracterizarea generală a Deltei Dunării.....	571
Bibliografie	577
C. PEISAJUL ETNOGRAFIC	578
1. DEZVOLTAREA DURABILĂ A PEISAJULUI ETNOGRAFIC	578
Bibliografie	587
2. OLĂRITUL-ACTIVITATE CASNICĂ TRADIȚIONALĂ ÎN SPAȚIUL RURAL VÂLCEAN. STUDIU DE CAZ OLARI-HOREZU	589
Bibliografie	593
POSTFAȚĂ.....	594
PROBLEME ECONOMICE NR. 156-157/2005	595
<i>DEZVOLTAREA REGIONALĂ DURABILĂ.</i> <i>ÎNTRE ACTUALITATE ȘI NECESITATE</i>	<i>597</i>
CUVÂNT INTRODUCȚIV	601
CAPITOLUL 1. SIMILARITĂȚI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CONCEPTELE DE DEZVOLTARE DURABILĂ ȘI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ	602
1.1. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare durabilă	604
1.2. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare regională	607
CAPITOLUL 2. MODELAREA PROCESELOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ LA NIVEL REGIONAL	610
CAPITOLUL 3. PREMISE GENERALE DE DEZVOLTARE LA NIVELURILE NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL	620
CAPITOLUL 4. ROMÂNIA, ÎNTRE PROGRAMUL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ȘI PRINCIPIILE DEZVOLTĂRII DURABILE	624

CAPITOLUL 5. PREMISE DE DEZVOLTARE DURABILĂ A REGIUNILOR DIN ROMÂNIA	628
CAPITOLUL 6. AGENDA 21 PENTRU REGIUNEA 8 BUCUREȘTI-ILFOV – UN POSIBIL MODEL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ DURABILĂ	648
6.1. Premise	649
6.2. Măsurile și acțiuni necesare susținerii implementării Agendei 21 în cazul Regiunii 8 București-Ilfov	659
CONCLUZII	665
BIBLIOGRAFIE.....	669
 PROBLEME ECONOMICE NR. 158/2005	671
<i>THIERRY DE MONTBRIAL: ACȚIUNEA ȘI SISTEMUL LUMII</i>	
- note de lectură de Mihaela PINTICĂ	673
ACȚIUNEA ȘI SISTEMUL LUMII – note de lectură	676
 PROBLEME ECONOMICE NR. 159/2005	703
<i>THIERRY DE MONTBRIAL, CINCISPREZECE ANI CARE AU ZGUDUIT LUMEA - note de lectură de Cristian Dumitrescu</i>	
CINCISPREZECE ANI CARE AU ZGUDUIT LUMEA – note de lectură.....	708
 PROBLEME ECONOMICE NR. 160/2005	727
<i>ANALIZA CRITICĂ A SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ DIN ROMÂNIA</i>	
INTRODUCERE	733
1. TIPOLOGIA REFORMELOR ÎN SISTEMUL SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ.....	734
2. REFORMA UNITĂȚILOR SANITARE BUGETARE DIN ROMÂNIA	736
2.1. Reforma structurală și performanțele spitalelor din România în perioada de tranziție. Comparații cu alte țări candidate	737
2.2. Reforma organizatorică a spitalelor publice în perioada de tranziție	739

3. REFORMA MANAGEMENTULUI SISTEMULUI SANITAR PRIN ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMELOR INFORMAȚIONALE ÎN ROMÂNIA	747
3.1. Conceptul de e-Health sau e-sănătate pe plan mondial	747
3.2. Modele de baza pentru comercializarea serviciilor electronice, inclusiv e-Health (e-Sănătate).....	748
3.3. Avantajul competitiv al firmelor implicate în e-Health	749
4. STRATEGIA DEZVOLTĂRII SERVICIILOR INFORMAȚIONALE DE ÎNGRIJIRE A SĂNĂTĂȚII ÎN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ.....	751
4.1. e-Health în Uniunea Europeană, parte a strategiei e-Europe 2005.....	751
4.2. Analiza comparativă privind îndeplinirea indicatorilor e-Europe 2005 în România, în țările membre UE și în cele candidate.....	752
5. UTILIZAREA SERVICIILOR E-HEALTH ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXT EUROPEAN.....	755
6. ANALIZA CRITICĂ A SISTEMELOR INFORMATICE ÎN SERVICIILE MEDICALE DIN ROMÂNIA.....	759
6.1. Gradul de dezvoltare a sistemului informatic integrat în domeniul sănătății	759
6.2. Construcția sistemului informatic și proiecte de informatică medicală derulate în România.....	760
BIBLIOGRAFIE.....	770
PROBLEME ECONOMICE NR. 161-162/2005	771
<i>EVOLUȚIA FINANCIAR-MONETARĂ A COMUNITĂȚII EUROPENE 1950-2000</i>	773
CAPITOLUL 1. STRATEGII ALE INTEGRĂRII EUROPENE	777
1.1. Scurt istoric al ideii europene	777
1.2. Procesul modern al integrării europene	780
1.3. Uniunea economică și monetară (UEM). <i>Acquis</i> -ul comunitar în domeniul uniunii economice și monetare	786
Concluzii	791

XIV

CAPITOLUL 2. PRIMA TENTATIVA DE CREARE A UNEI UNIUNI MONETARE ÎN EUROPA	792
2.1. Planul Werner	792
Concluzii.....	795
2.2. Efectele Planului Werner	796
Concluzii.....	798
CAPITOLUL 3. SISTEMUL MONETAR EUROPEAN (SME).....	800
CAPITOLUL 4. UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ (UEM)	804
4.1. Actul unic european	804
4.2. Comitetul Delors (Raportul Delors)	805
4.3. Tratatul de la Maastricht	809
CAPITOLUL 5. MONEDA UNICĂ – EURO – ȘI VIITORUL UE	819
CAPITOLUL 6. PERSPECTIVA UNIUNII MONETARE EUROPENE	826
6.1. Misiunea și poziția oficială a Băncii Centrale Europene.....	826
6.2. Stabilitatea prețurilor	827
6.3. Instrumentele BCE.....	829
BIBLIOGRAFIE.....	849
 PROBLEME ECONOMICE NR. 163-164-165/2005	853
<i>MODELAREA PROCESELOR DE CLUSTERIZARE ÎN DOMENIUL ECONOMIC ȘI SOCIAL</i>	<i>855</i>
<i>PARTEA I. ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC PENTRU PIAȚA EXTERNĂ.....</i>	<i>859</i>
INTRODUCERE	859
1. DEMERS METODOLOGIC.....	861
2. PRINCIPALII INDICATORI	864
2.1. Schimbări structurale în formarea resurselor.....	864
2.2. Schimbări structurale în destinația utilizărilor	864
3. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI EXPORTATOARE (1999 COMPARATIV CU 1989)	865
3.1. Poziția în cadrul economiei	865
3.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	869
3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	880
3.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	884
3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	888

Bibliografie	903
<i>PARTEA A II-A. ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC PENTRU PIAȚA INTERNĂ</i>	<i>905</i>
4. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL INTERMEDIAR (1999/1989).....	905
4.1. Poziția în cadrul economiei	905
4.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	908
4.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	917
4.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	920
4.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	924
5. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL FINAL (1999 COMPARATIV CU 1989).....	927
5.1. Poziția în cadrul economiei	927
5.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	929
5.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	935
5.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	936
5.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	940
6. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU FORMAREA BRUTĂ DE CAPITAL FIX (1999/1989)	942
6.1. Poziția în cadrul economiei	942
6.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	943
6.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	947
6.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	948
6.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	949
ANEXE.....	951
BIBLIOGRAFIE.....	969
INDEX DE AUTORI	971

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 142/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

LUCRĂRI PUBLICATE
ÎN ANUL 2004
- SINTEZĂ -

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 2004	7
I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”	11
II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE	14
III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE	17
IV. VOLUME EDITORIALE – EDITURA EXPERT	39

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 2004

*Adresa: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, cod 050711
Telefon: 411 60 75
Fax: 411 54 86
e-mail: cide@zappmobile.ro*

Director: prof. dr. Valeriu IOAN-FRANC
Director adjunct: drd. Aida SARCHIZIAN

Centrul de Informare și Documentare Economică, unitate componentă a Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române, are ca obiect principal activități specifice de asigurare a informării și documentării cercetării științifice economice, de editare și valorificare a rezultatelor cercetării din institutele componente ale INCE, de publicare a unor lucrări fundamentale. Totodată, Centrul de Informare și Documentare Economică, în baza programelor proprii de cercetare, are în vedere valorificarea gândirii economice moderne și contemporane, pregătirea exploatarei automate a fondului bibliografic al Bibliotecii INCE, construirea sistemului intern de citări ale contribuțiilor cercetătorilor INCE la știința economică, valorificarea prin publicare și promovare în mediile științifice din țară și din străinătate a rezultatelor cercetării științifice economice din institutele componente ale INCE.

Activitatea sa specifică în domeniul culturii economice, a fost strâns legată de activitatea de cercetare. Aceasta atât prin participarea specialiștilor Centrului la programele prioritare ale Academiei sau cele de interes național, cât și prin cooptarea unor redactori și documentariști în activitatea Centrului Român de Economie Comparată și Consens, fondat în 1999 de acad. Tudorel Postolache.

I. Programele de cercetare, informare documentară și editoriale:

1. Tema prioritară a Academiei Române – *Evaluarea Stării Economiei Naționale* – respectiv Programul fundamental de cercetare al Academiei ESEN-3, coordonat de acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române și acad. Aurel Iancu.

2. Dezvoltarea durabilă a României – orizont 2025.

3. O preocupare prioritară în activitatea Centrului de Informare și Documentare Economică o constituie participarea la realizarea temei de cercetare *Laureații Nobel pentru economie și limbajul economic noțional național – cercetări de epistemologie economică*, coordonată de acad. Tudorel Postolache.

În cooperare directă cu Centrul Român de Economie Comparată și Consens (CRECC) s-au definitivat volumele V–VI ale seriei „Discursuri de recepție” și s-au definitivat volumele II–VI, pregătite pentru revizia înaintea tiparului.

4. În cadrul programului *Valorificarea gândirii economice românești* se află în fază avansată de elaborare editorială ultimele volume din seria consacrată savantului Nicholas Georgescu-Roegen (selecția textelor, traducerea, controlul științific, machetarea și tehnoredactarea), respectiv volumul VI, *Energia resurselor naturale și teoria economică*, cartea 1 și 2, și volumul VII, *Epistemologia roegeniană*, cartea 1 și 2.

Până în prezent au apărut în această serie 5 volume cu 7 cărți (circa 2 500 de pagini).

5. Editarea Caietelor Programelor CERES, care compun contractul de cercetare al INCE din respectivul program național de cercetare. Au fost editate, în colecțiile de acum recunoscute ale CIDE (*Probleme economice* și *Studii și cercetări economice*), peste 60 de lucrări de cercetare subsumate Programului național CERES. În același timp, contribuția CIDE la programul național a permis, prin cofinanțare, modernizarea editorială a publicațiilor și îmbunătățirea prezentării lor către cititori.

6. Editarea de publicații primare de informare și documentare economică pentru valorificarea rezultatelor cercetării științifice desfășurate în institutele componente ale INCE s-a materializat în realizarea și difuzarea periodicelor cuprinse în programul editorial aprobat de Consiliul științific al INCE.

Au apărut:

- 47 de numere ale săptămânalului „Probleme economice”;
- 12 numere din buletinul lunar „Studii și cercetări economice”;
- 4 numere din „Analele Institutului Național de Cercetări Economice”;
- „Revista română de economie” – 2 apariții susținute de Institutul de Economie Națională;
- 4 numere și un supliment din „Romanian Journal of Economic Forecasting”, publicația Institutului de Prognoză Economică;
- „Studii financiare”, publicația Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, 2 apariții;
- „Revista de economie industrială”, publicația Centrului de Economia Industriei și Serviciilor, 2 apariții.

În anul 2004, Centrul de Informare și Documentare Economică a continuat să-și asume, alături de Editura Academiei Române, responsabilitatea susținerii editării publicației Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române – „Romanian Economic Review”.

7. Centrul de Informare și Documentare Economică a dezvoltat, în anul 2004 un schimb de informații mai operativ și mai eficient cu parteneri din țară și din străinătate, rezultatele cercetărilor INCE fiind astfel înscrise în circuitele informaționale, iar baza sa documentară îmbogățindu-se cu materialele primite la schimb.

Lucrările în limbi străine editate de CIDE sunt accesibile prin INTERNET pe rețeaua INC-Emerging markets (First in Emerging Markets Intelligence), consultările din anul 2003 ridicându-se la peste 600 de vizități din străinătate (universități, bănci, societăți de asigurări, investitori multinaționali etc.).

8. Centrul de Informare și Documentare Economică coordonează activitatea în regim editorial a INCE, prin Editura Expert, editură a cercetărilor Institutului, fondată în anul 1992. În regim editorial au fost realizate 48 de lucrări, dintre care notăm, sub egida Fundației pentru Știință și Artă a Academiei Române, volumul lui Thierry de Montbrial, *Cinsprezece ani care au zguduit lumea*, revista lunară de atitudine, analiză și argumentație „Caiete critice”, „Tratatul de economia distribuției” ș.a.

II. Cooperarea internațională:

1. O primă secvență o constituie activitatea desfășurată de Centrul „Pierre Werner” de Studii și Documentare România – Luxemburg.

Centrul a avut onoarea de a fi vizitat de A.A.L.L.R.R. Marele Duce Henri și Marea Ducesă Maria Thereza. Cu acest prilej, a fost vernisată expoziția eveniment „Centrul Pierre Werner de Studii și Documentare România-Luxemburg” – 10 ani de activitate.

În seria „Les Cahiers” a Centrului, a fost editată Antologia de literatură luxemburgheză de limba franceză.

2. Schimburile internaționale de publicații s-au accentuat în anul 2004. CIDE a primit aprecieri, mulțumiri și noi solicitări de schimb din partea:

- Asociației Americane a Economiștilor;
- Institutului pentru Economie Mondială din Kiel;
- Institutului pentru Cooperare Științifică din Tübingen;
- Institutului Educației și Cercetării, din Programul de Cercetare Economică – Moscova;
- EUROSTAT – Luxemburg;
- STATEC – Luxemburg;

- Oficiului publicațiilor oficiale al UE – Luxemburg;
- Revistei franceze de geoeconomie – Paris;
- Fundației „Robert Schuman” – Paris;
- Fundației Europene „Drăgan” – „Rivista giuridica internazionale” – Milano;
- Academiei de Studii Economice din Chișinău – Republica Moldova.

Cu toate aceste instituții s-au continuat cooperările, reciproc avantajoase, fără decontări, și pentru CIDE–INCE.

Lucrarea cea mai semnificativă:

- **Strategia de dezvoltare durabilă a României – Orizont 2025.** Raport-sinteză asupra acțiunilor derulate în perioada 2003-2004, CIDE, www.ince.ro, 828 p. (format electronic).

Prof. dr. Valeriu Ioan-Franc,
Directorul Centrului

I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”

A. Seria „Probleme economice”

Volumul:

96. Rolul statului în orientarea și controlul activității economico-sociale. Principalele tendințe pe plan mondial, *Ion Bratu, Mihai Ion*, 34 pag.
97. Climatul de afaceri în profil teritorial – studiu de caz pentru zona Muscel, *Constantin Ciotei, Cristina Ciobanu, Carmen Ștefănescu*, 30 pag.
98. Deblocarea financiară, *Florea Dumitrescu, Gheorghe Oană*, 30 pag.
99. Reglementări specifice privind administrarea prețurilor în economia românească în tranziție, *Gheorghe Oană*, 34 pag.
100. Avantaje și disparități în domeniul resurselor umane din C-D în România, comparativ cu alte țări, *Steliana Sandu, Andreea Munteanu*, 36 pag.
101. Direcții de acțiune, măsuri și instrumente de îmbunătățire a funcționalității și eficienței sistemelor de protecție socială în România, *Maria Poenaru, Constantin Grigorescu, Constanța Petcu*, 40 pag.
- 102-103. Circulația forței de muncă. Scenarii. Posibile evoluții, *Steliana Perț, Valentina Vasile, Florin-Marius Pavelescu, Liviu Vasile*, 70 pag.
104. Produsul cultural. Concept-cheie în abordarea economică a culturii, *Maria Moldoveanu*, 26 pag.
105. Strategia dezvoltării durabile în viziunea organizației internaționale a francofoniei, *Ștefan Mihai*, 18 pag.
106. Simularea dinamicii unor indicatori macroeconomici pe termen mediu, *Lucian-Liviu Albu, Elena Pelinescu*, 28 pag.
107. Metode utilizabile pentru eficientizarea sistemului instituțional românesc, *Ioan Bratu*, 40 pag.
- 108-109. Analiza cost-beneficiu a adoptării acquis-ului comunitar de mediu, coord. *Victor Platon, Andreea Turdeanu, Andrei Rotaru*, 68 pag.
110. Costurile și beneficiile respectării condițiilor de mediu ale Uniunii Europene. Studiu de caz: protecția apei, coord. *Camelia Cămășoiu, Simona Frone, Ramona Cernat, Cristian Pană*, 44 pag.
111. Fundamentarea teoretico-metodologică a evaluării costurilor și beneficiilor integrării în Uniunea Monetară Europeană, *Constantin*

- Ciupagea, Geomina Țurlea, Manuela Unguru, Radu Gheorghiu, Adrian Ciobotaru, Cristi Țurlea, Diana Gheorghiu, Mircea Tătar, Mihai Moia*, 38 pag.
112. Prioritățile politicilor agricole și rurale românești în perspectiva aderării la Uniunea Europeană, *Violeta Florian, Marioara Rusu, Monica Tudor, Lucian Luca, Dragoș Alexandru, Lorena Chițu, Adrian Militaru, Mihai Chițea, Adriana Vișan*, 40 pag.
113. Comensurarea și evaluarea decalajelor economice în perspectiva integrării, *Virginia Câmpeanu, Lucia Iordache, Lucia Mezei-Pușcoi*, 38 pag.
- 114-115. Program de acțiune privind aplicarea politicii industriale românești, *Corneliu Russu, Marius Bulearcă, Nicoleta Hornianschi, Marina Bădileanu, Cristian Sima, Cornelia Neagu, Rodica Miroiu, Nicoleta Odaie*, 74 pag.
116. Abordări teoretico-metodologice privind costurile și beneficiile integrării României în Uniunea Europeană, coord. *Constantin Ciupagea, Manuela Unguru, Radu Gheorghiu, Adrian Ciobotaru, Geomina Țurlea, Cristian Țurlea, Diana Gheorghiu*, 32 pag.
117. Modelarea scenariilor pentru strategia economică de integrare, *Constantin Ciupagea, Geomina Țurlea, Cristian Țurlea, Manuela Unguru, Diana Gheorghiu, Radu Gheorghiu*, 40 pag.
118. Politici macroeconomice – criterii de performanță, *Cornelia Scutaru, Bianca Păuna*, 48 pag.
119. Direcții de reconstrucție a politicilor agricole românești și a celor comunitare, *Constantin Ciutacu, Luminița Chivu*, 50 pag.
120. Relațiile industriale și consolidarea guvernării corporative, *Florin Marius Pavelescu*, 36 pag.
121. Echilibrul dimensional și dinamismul reînnoirii întreprinderilor, *Vasile Dan, Ruxandra Isaic-Maniu, Mariana Vania, Doina Tătaru, Cristina Voicu*, 48 pag.
- 122-123. Aderarea României la Uniunea Europeană: impactul asupra statului bunăstării românesc, coord. *Vonica Răduțiu, Cristina Băjenaru, Cristina Doboș, Dana Cornelia Nițulescu, Raluca Popescu, Laura Stoica*, 60 pag.
124. Deficitul bugetar ca resursă economică, *Napoleon Pop*, 22 pag.
- 125-126. Impactul social diferențiat al creșterii costurilor utilităților publice asupra consumului populației, coord. *Mariana Stanciu, Adina Mihăilescu, Mihnea Preotesei, Cristina Tudor*, 56 pag.

-
- 127-128. Sfidările globalizării la adresa statului națiune, *Nicolae Belli*, 60 pag.
- 129-130. Suveranitatea națională a statelor în strânsorile globalizării, *Nicolae Belli*, 78 pag.
131. Comerțul electronic în România. Evaluarea cadrului juridic și instituțional, *Sarmiza Pencea*, 30 pag.
- 132-133. Cultură, culte, cinematografie și protecția dreptului de autor, *Maria Moldoveanu, Delia Mucică, Valeriu Ioan-Franc, Constantin Ciutacu*, 88 pag.
134. Investițiile străine directe și schimbările de structură și performanță în economiile central și est-europene, *Anda Mazilu*, 34 pag.
- 135-136. Evoluția procesului de globalizare și integrare regională la început de secol și mileniu, coord. *Marcel Moldoveanu, Daniela Liușnea, Costea Munteanu, Florin Bonciu*, 80 pag.
- 137-138-139. Analiza situației economice actuale și identificarea factorilor de competitivitate, *Marius Bulearcă*, 138 pag.
- 140-141. Analiza SWOT a domeniilor și sectoarelor economiei naționale, *Marius Bulearcă*, 102 pag.

B. Seria „Studii și cercetări economice”

Volumul:

- 13-14. Relațiile industriale. Concept. Arie problematică. Procese actuale la nivel european, *Steliana Perț*, 92 pag.
- 15-16. Reconstrucția instituțională și instrumentală a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării în UE, *Gheorghe Manolescu, Mihail Dimitriu, Ene Dinga, Gabriela Oprișănescu, Camelia Milea, Iulia Parfiorov, Adriana Diaconescu, Cristina Cincă, Cristina Gheorghe*, 124 pag.
- 17-18. Societatea informațională – Societatea cunoașterii. Educarea și formarea forței de muncă, *Steliana Perț*, 124 pag.
- 19-20-21. Nivelul de trai în spațiul Uniunii Europene – o abordare comparativă, *Răileanu Szeles Monica*, 160 pag.
- 22-23-24. Evaluări asupra dezvoltării durabile în zona Muscel, *Constantin Ciotei, Violeta Florian, Carmen Ștefănescu, Filon Toderoiu, Monica Tudor*, 134 pag.

II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE

C. Romanian Journal of Economic Forecasting – publicația Institutului de Prognoză Economică

Volumul:

1. **Development of Production Function Model in Order to Quantify the Contribution of Factors to Long-Term Growth in Romania,**
Lucian-Liviu Albu

Restructuring and Labor Market Efficiency in Romania during the Period of Transition, Constantin Zaman

The Romanian Manufacturing Industry from the Perspective of Integration of Romania into the European Union, Cezar Mereuță

Numerical Analysis of Non-Closed Models, George Daniel Mateescu

Analysis and Forecast of the Educational Process Duration through Markovian Models (The Case of Romania), Mariana Nicolae

Farm Consolidation in Romania – Options and Opportunities, Cecilia Alexandri

Theorizing and Understanding Transition. Anchoring Inflation: The Role of Credibility, Expectation and the Political Process, Andreea Stan

Macroeconomic Forecasting Based on a SAM Model of the Romanian Economy, Cristian Stănică

Estimating Total Factor Productivity in the Romanian Economy, Petre Caraiani, Marioara Iordan

The Barometer of the Romanian Economy

The „Dobrescu” Macromodel of the Romanian Transition Economy – Yearly and Monthly Forecast, Cornelia Scutaru, Constantin Ciupagea, Petre Fomin, Bianca Păuna

134 pag.

2. **Estimating NAIRU for the Romanian Economy,** Lucian-Liviu Albu

The Cities: Reactors of Economic Transactions, Ionuț Purica

Structural Changes in the Romanian Economy, Cornelia Scutaru, Ionel Florescu

Theorizing and Understanding Transition. The Currency Board Model for Transition Economies, Andreea Stan

Features of the Ordinary Least Square (OLS) Method. Implications for the Estimation Methodology, Florin-Marius Pavelescu

The Barometer of the Romanian Economy, Marioara Iordan

The „Dobrescu” Macromodel of the Romanian Transition Economy – Yearly and Monthly Forecast, Cornelia Scutaru, Constantin Ciupagea, Petre Fomin, Bianca Păuna

126 pag.

3. The Impact of Human Capital on the Economic Growth – The Case of Romania: 1990-2002, Petre Caraiani

Currency Boards and Economic Stabilization: The Romanian Case, Andreea Stan

Measuring Inflation, Enrico D’Elia

Statistical Interpretation and Algorithms for an Extended Total Least Squares Criterion, Corina Sâman

Economic Measuring – Some Epistemological Issues, Emil Dinga

Macroeconomic Forecasting with a SAM Model for the Romanian Economy, Cristian Stănică

An Analysis of Romania’s Tourism Behavior since 1990, Dalina Andrei

A Brief Analysis of Household Savings in Romania, Mihai Panaite

The Barometer of the Romanian Economy, Marioara Iordan

The „Dobrescu” Macromodel of the Romanian Transition Economy, Cornelia Scutaru, Constantin Ciupagea, Petre Fomin, Bianca Păuna

120 pag.

4. Modelling the Participation of Households and Firms in Formal and Informal Economic Activities, Bianca Păuna

Fiscal Adjustment in Hungary (1991-2003), Amalia Fugaru

Romania's Adoption of a Currency Board Arrangement in the Context of European Union Accession, Andreea Stan

Aspects of Regional Competitiveness in Romania, Marioara Iordan, Mihaela Nona Chilian

Modelling Inflation in Romania, Elena Pelinescu, Geomina Țurlea

Romanian Agrifood Sector – Macroeconomic Correlations of Domestic Competitiveness, Filon Toderoiu

Impact of the Oil petrol Price Changes on the Romanian Gross Domestic Product Using the Method of Principal Components, Mariana Nicolae

Methods for the Efficient Operation of the Decisional Decentralization, Dan Constantinescu

Nominal and Real Stylized Facts of the Business Cycles in the Romanian Economy, Petre Caraiani

The Barometer of the Romanian Economy, Marioara Iordan

The „Dobrescu” Macromodel of the Romanian Transition Economy – Yearly and Monthly Forecast, Cornelia Scutaru, Constantin Ciupagea, Petre Fomin, Bianca Păun

154 pag.

Supplement *Quarterly GDP Data Correction Using Principal Components*

Analysis. The Case of the Romanian Economy – GDP

Expenditures Side, Lawrence R. Klein, Andrei Roudoi, Vladimir Eskin, Lucian-Liviu Albu, Cristian Stănică

Towards a New Strategy of Monetary Policy: Inflation Targeting, Mugur Isărescu

Principal Components Model of the Romanian Economy GDP – Production Side, Lawrence R. Klein, Andrei Roudoi, Vladimir Eskin, Lucian-Liviu Albu, Cristian Stănică, Mariana Nicolae, Mihaela Nona Chilian

Principal Components Model of the Romanian Economy. Study of the Oil Price Impact upon GDP, Lawrence R. Klein, Andrei Roudoi, Vladimir Eskin, Mariana Nicolae

80 pag

III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE

D. Analele Institutului Național de Cercetări Economice

Volumul:

- 1-4. Sinteza studiilor elaborate în Institutul Național de Cercetări Economice în anul 2004
460 pag.

E. REVISTA ROMÂNĂ DE ECONOMIE – PUBLICAȚIA INSTITUTULUI DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

Volumul:

1. Sustainable growth in Romania: a fundamental perspective – April 2004, *Ikuro Nagano*
Obiective ale parteneriatului public-privat în România, *dr. Ioan Bratu*
Ridicarea calității factorului uman din sistemul administrativ din România, *Daniela Unteșu*
Fenomenul perfecționării active: un „rău necesar” sau o șansă pentru România?, *dr. George Georgescu*
Unele aspecte privind organizarea și funcționarea administrației publice, *Florina Popa*
Tendențe în configurarea și eficientizarea managementului sectorului public, *Mihai Ion*
Cooperarea tehnologică internațională, *drd. Andreea-Clara Munteanu*
Caracteristici ale mobilității structurilor profesionale, *dr. Florin Marius Pavelescu*
94 pag.
2. Provocările aderării la UE pentru firmele românești, *prof. dr. Gheorghe Zaman*
Implicații ale costului forței de muncă, *Maria Poenaru*
Condiția de existență a copilului în familia naturală, la orizontul anilor 2000, *Livia Chisăgiu*

Evaluarea decalajelor interregionale folosind metode de ierarhizare multicriterială, *prof. dr. Zizi Goschin, prof. dr. Cornelia Pârlog*

Realități și tendințe în evoluția turismului. Implicații pe plan economic și social, *Constanța Petcu*

Aspecte manageriale critice ale tranziției în România, *dr. Ioan Bratu*

85 pag.

F. Revista de economie industrială – publicația Centrului de Economia Industriei și Serviciilor

Volumul:

1. Modelarea influenței factorilor de producție pentru asigurarea dezvoltării durabile a industriei naționale (II), *Nicoleta Hornianschi, Mihaela Adina Mateescu, Nicoleta Odae, Rodica Miroiu*

Politici de protecție a mediului utilizate în țările Uniunii Europene, *Mariana Bădileanu*

Evoluții ale sectorului de comunicații la nivelul regiunilor de dezvoltare din România, *Daniel Fistung, Daniela Antonescu, Teodor Popescu*

Calitatea relației dintre managementul resurselor umane și cultură – factor de condiționare a competitivității firmei, *Cornelia Neagu*

Configurații economice și sociale în evoluția recentă a resurselor umane din industria prelucrătoare și impactul acestora asupra competitivității industriale, *Rodica Miroiu*

Mediul economic – factor esențial al adaptabilității întreprinderii, *Mariana Vania*

Realizări și obstacole în procesul de restructurare a societăților comerciale cu capital majoritar de stat, *Vasile Dan, Ruxanda Isaic-Maniu*

Piața gazelor naturale în România, în condiții de concurență, *Marius Bulearcă*

Quality Management Improvement in Certified Test and Trial Laboratories Using IT Systems, *Mihaela Adina Mateescu, Corneliu Russu, Mihai-Sabin Muscalu, Nicoleta Hornianschi, Rodica Miroiu*

Provocări pentru managementul secolului XXI, *Radu Popescu*

Econofizica – domeniu de graniță în cercetarea economică, *Mihai-Sabin Muscalu, Mihaela Adina Mateescu, Ana Elena Moșneanu, Gabriela Șuba*

La capacité de l'industrie roumaine de faire face aux exigences de l'intégration dans les structures économiques de l'Union Européenne, *Corneliu Russu*

Noi coordonate ale relațiilor economice româno-ruse, *Gheorghe Zaman, Ștefan Răgălie*

Succesul strategiei naționale de export a Irlandei, *Octavian Gh. Botez*
106 pag.

2. Modelarea influenței factorilor de producție pentru asigurarea dezvoltării durabile a industriei naționale (III), *Nicoleta Hornianschi, Mihaela Adina Mateescu, Nicoleta Odae, Rodica Miroiu*

Transformarea industrială – concept și priorități, *Rodica Miroiu*

The Role of Institutions and Organisations in Mitigating Social Crises – Rosia Montana Case, *Cornelia Neagu*

Mobilitatea structurilor industriale, element determinant al capacității de adaptare, *Vasile Dan, Ruxanda Isaic-Maniu*

Tendențe privind specializarea producției și a exportului industriei prelucrătoare din România, *Ruxanda Isaic-Maniu, Vasile Dan*

Proprietatea intelectuală – factor important al dezvoltării economice, *Levon Sarchizian*

Avantajul Comparativ Revelat – indicator al competitivității, *Nicoleta Odae*

Agenda Locală 21 pentru București, între dorință și realitate, *Daniel Fistung*

Evaluarea impactului primului Program Phare al Uniunii Europene asupra dezvoltării regionale din România, *Daniela Antonescu, Daniel Fistung, Teodor Popescu*

Abordări ale problematicii echilibrului în modelele piețelor financiare, *Mihai-Sabin Muscalu, Mihaela Mateescu, Elena Moșneanu, Gabriela Șuba*

L'alignement de la politique industrielle de la Roumanie à l'acquis communautaire: convergences et retards dans la perspective de la future intégration, *Corneliu Russu*

Industria extractivă a hidrocarburilor și avantajele ei competitive în perspectiva integrării în Uniunea Europeană, *Marius Bulearcă*

-
- Competiția regională în Uniunea Europeană, *Cristina Cincă*
- Un titan al cercetării universale – Joseph M. Juran, *Ștefan Răgălie*
- Restructurarea sectorului energetic și impactul acesteia asupra prețurilor energiei electrice, *Marina Bădileanu*
- Modul de formare a prețurilor minereurilor practicate pe plan mondial și în România, *Cristian Sima*
- Riscul în mediul concurențial (I), *Mariana Vania*
- Trainingul complex, cale uitată pentru relansarea economică a României, *Radu Popescu*
- Marketingul între noi repere. O interpretare ecologistă, *Doina Tătaru*.
3. Modelarea influenței factorilor de producție pentru asigurarea dezvoltării durabile a industriei naționale (IV), *Nicoleta Hornianschi, Mihaela Adina Mateescu, Nicoleta Odae, Rodica Miroiu*
- Noi coordonate ale promovării investițiilor străine în România, *Ștefan Răgălie, Doina Tătaru*
- Efectele activității de exploatare a cărbunelui asupra mediului înconjurător, *Cornelia Neagu*
- Principiile dezvoltării regionale, *Rodica Miroiu*
- Managementul unităților industriale românești în perspectiva integrării în UE, *Corneliu Russu*
- Strategia Uniunii Europene de la Lisabona privind reînnoirea economică, socială și protecția mediului, *Vasile Dan, Ruxanda Isaic-Maniu*
- Comunicațiile din România, între politica de monopol și liberalizare, *Daniel Fistung*
- Relațiile industriale în vederea integrării în UE (partea I), *Nicoleta Hornianschi*
- Experiențe trecute și tendințe ale organizării întreprinderii pe centre de responsabilitate, *Cristina Voicu*
- Evoluția provocărilor majore ale economiei contemporane și incidența lor asupra concurenței, *Radu Popescu*
- Metode de contracarare a riscurilor, *Mariana Vania*
- Perfecționarea leadership-ului, obiectiv prioritar al unei firme, *Mihaela Adina Mateescu, Mihai-Sabin Muscalu, Elena Ana Moșneanu, Gabriela Șuba*
- Politica de inovare la nivelul firmei industriale, *Nicoleta Odae*
4. Factori determinanți ai dezvoltării pe baze durabile a industriei, *Vasile Dan*

Direcții de acțiune în vederea asigurării dezvoltării pe baze durabile a industriei, *Ruxanda Isaic-Maniu*

Modelarea dezvoltării regionale, *Rodica Miroiu*

Cerințe privind calitatea produselor petroliere și de protecție a mediului în industria extractivă a hidrocarburilor, *Marius Bulearcă*

Prioritățile actuale ale României vizând infrastructura de transport, *Daniel Fistung*

Elemente definitorii ale evoluției sectorului energetic românesc, *Marina Bădileanu*

Siderurgia românească în perspectiva integrării în UE, *Cristian Sima, Teodor Popescu*

Premisele activității de cercetare-dezvoltare în condițiile integrării în UE, *Nicoleta Odae*

Rolul centrelor de responsabilitate în eficientizarea producției industriale, *Cristina Voicu*

Reacții ale firmelor românești la afirmarea treptată a mediului concurențial, *Radu Popescu*

Riscul în schimburile comerciale, *Mariana Vania*

Conceptul de matrice culturală, elaborat de Nicholas Georgescu-Roegen, *Radu Șerbulescu*

G. Studii financiare – publicația Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”

Volumul:

1. Sistemul financiar – instrument al promovării creșterii economice și al stabilității, *Cornel Ionescu*

Sustenabilitatea politicilor macroeconomice – imperativ al dezvoltării durabile, *Silviu-Marius Șeitan*

Modelarea inflației. Aspecte teoretice și practice, *Elena Pelinescu, Mihaela Ionescu*

Reconfigurarea instituțională a reglementării și supravegherii serviciilor financiare din România în contextul globalizării, *Floarea Iordache*

Economia de piață. Precizări conceptuale, *Mihail Vinčențiu Ivan*

Factori care influențează comerțul exterior al româniei: cursul de schimb, nivelul prețurilor interne, produsul intern brut, *Camelia Milea*

Posibilități de realizare a relaxării fiscale, *Delia Nedu*

Influența folosirii pârgurilor fiscale în diminuarea cheltuielilor de personal ale unei firme, *Lucian Țătu*

Rețeaua indicatorilor diagnosticului financiar și impactul inflației asupra acesteia, *Gheorghe Manolescu*

Analiza relevanței indicatorilor financiari de măsurare a performanțelor întreprinderii, *Anamaria Ciobanu*

Comentarii asupra unor modele de gestiune a lichidităților, drd. Mihaela Teodorescu, *Mihai Mieilă*

Convergențe și divergențe privind deprecierea activelor, în viziunea standardelor internaționale de contabilitate, *Cecilia Ionescu*

Sistemul financiar și guvernarea firmei într-o economie de piață funcțională, *Florin Bălășescu, Dorin Voican*

184 pag.

2-3. Teorii privind rolul statului în economie, *Emilia-Mioara Câmpeanu*

Reglementarea și supravegherea adecvată a sistemului bancar românesc impun independența politică totală a BNR, *Floarea Iordache*

Administrarea cvasibanilor în cadrul politicii monetare unice, *Silviu-Marius Șeitan*

Aspecte privind sustenabilitatea piețelor financiare, *Florin Bălășescu*

Considerații privind formarea cursului bursier pe piața de capital din România, *Victor Dragotă, Lucian Țătu, Andreea Stoian, Oana Dămian, Mihaela Dragotă*

Aspecte privind fluxurile financiare la nivel microeconomic, *Ionel Leonida*

Evaluarea și finanțarea deficitului bugetar în economia de piață în formare, *Silviu Ionașcu*

Modalități de organizare și criterii de clasificare a serviciilor publice în România, *Delia Nedu*

Implicații și beneficii ale extinderii Uniunii Europene spre est, pentru cele zece noi state membre, *Alina Georgeta Glod*

Divergențe în politicile de implicare socială a șomerilor pe plan internațional, *Cristina Cincă*

Mutații în gestiunea trezoreriei întreprinderii, *Mihaela Teodorescu*

4. Notă introductivă

Proiectul de cercetare

Stabilitatea financiară
 Starea financiară a României – structura-cadru
 Exercițiul unei evaluări a stabilității financiare a României

H. Marketing-Management, studii – cercetări – consulting, Editura Expert, editura Institutului Național de Cercetări Economice

Volumul:

- 1-2.** Marketing între creșterea de termeni și dicționarul explicativ, *V. Ioan-Franc*
 Denominarea leului: trăsături, riscuri, costuri, oportunități, *M.C. Isărescu*
 Funcția nivelului de competitivitate a unui nou produs industrial comparativ cu produsul lider pe piață, *L. Bacali, F. Lungu*
 Impactul noilor tehnologii ale informației și comunicației asupra logisticii mărfurilor, *A.-L. Rîstea, V. Ioan-Franc*
 Concurenții intangibili și planurile de marketing, *Gh. Meghișan, C.M. Barbu*
 Marketing și cultură. proprietatea intelectuală – element al ofertei culturale (II), *E.-M. Iștoc*
 Marketingul în sprijinul instituțiilor muzeale, *E. Enache, C. Hristian*
 Orientarea managementului bancar către strategii de succes, *N. Dănilă*
 Previziune și planificare bancară, *I. Mihai*
 Managementul social, știință a cunoașterii și influențării realității sociale, *I. Petrescu*
 Economia industrială, ramură a teoriei economice, *I. Stegăroiu, S. Pușcoci*
 Relevanța comportamentului prosocial pentru managementul organizațional, *M. Moldoveanu*
 SUA vs. Japonia. Comportamentul și stilul în afaceri, *G. C. Nukina*
 Stadiul dezvoltării soluțiilor de e-management de către firmele din România, *N. Hanciuc*
 Ce poate face o universitate pentru a atrage și a păstra resurse într-o comunitate aflată în depresie economică?, *S. Văduva*

*** Finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii

*** Piețe monetar-valutare în România și căi de eficientizare a funcționării acestora

*** Cronici întârziate. Nicholas Georgescu-Roegen. Metoda statistică

De ce consumatorul român preferă produse străine?, *M. Papuc*

Evoluții macroeconomice și tendințe estimate ale economiei românești, *I. Cucu, C. Dura*

Dinamică ascendentă a economiei mondiale în anul 2004, *L. Olaru, C. Chițiba*

144 pag

3. Marketing și cultură – o lecție practică, *V. Ioan-Franc*

Criterii de convergență pentru adoptarea euro, *M. Isărescu*

Tendențe ale evoluției piețelor pentru confecții, *D. Popescu*

Impactul societății informaționale și a cunoașterii asupra organizării pieței unei întreprinderi, *A.-L. Ristea, D. Trandafiroiu*

Piața internațională a produselor turistice în anul 2003, *L. Olaru, C. Chițiba*

Marca distribuitorului – instrument de fidelizare a consumatorilor, *F. Meghișan, C. M. Barbu*

Forțele de vânzare și marketingul, *N. Dănilă*

Noua economie industrială, *I. Stegăroiu, S. Pușcoci*

Comunicațiile comerciale – element vital al dezvoltării sănătoase în economie, *A. Purcărea, Th. Purcărea*

Dezvoltarea durabilă și impactul său asupra perspectivelor creșterii schimburilor internaționale, *Șt. Mihai*

Libera inițiativă și economia românească, *T. C. Dumitrescu*

Politica economică și corupția, *N. Pop*

Stiluri de conducere: SUA vs. Japonia, *G.C. Nukina*

***Modernizarea conducerii resurselor umane la nivel micro-economic

***Cronică întârziată – Mircea Ciumara: „Politică, economie și interesul național”

Arte, spectacole, turism, *E.-M. Iștoc*

90 pag.

-
4. In memoriam prof. univ. dr. ec. C. Florescu, *N. Al. Pop*
 Industria confecțiilor. Indicatori economici 2000-2010, *D. Popescu*
 Mediul de afaceri al firmei, *F. C. Macarie*
 Crearea valorilor pieței pentru clienți, *I. Plăiaș*
 Mutații în economia mondială și efectele asupra structurilor industriale, *I. Stegăroiu, S. Pușcoci*
 Marketing pentru teatru, *E. Enache*
 România și evoluțiile internaționale din domeniul serviciilor, *M. P. Flităr*
 Politici sociale, *N. Pop*
 Discrepanțele globalizării, *M. Mihăilescu*
 Economie industrială. O abordare epistemologică, *Gh. Zaman*
 Strategii de marketing în domeniul serviciilor teatrale, *V. Ioan-Franc*
 Cronică întârziată: Marketing și cultură, *M. Dimitrescu*
 78 pag.
 5. Editorial – 6 octombrie, *V. Ioan-Franc*
 Conceptul de distribuție, *A.-L. Ristea, V. Ioan-Franc*
 Concepția lui R. H. Coase privind existența firmei, *I. Stegăroiu*
 Cultura – atracție și motivație turistică (I), *E.-M. Iștoc*
 Marketingul în sprijinul administrației publice, *E. Enache*
 Îndrumarea personalului (mentoring), *G. C. Nukina*
 Contribuția serviciilor la creșterea calității vieții, *N. Hanciuc*
 Interconexiunea industrie-servicii și competitivitatea țărilor pe plan internațional, *M. P. Flităr*
 Particularități ale serviciilor internet din perspectiva marketingului, *T. Edu*
 Câteva considerații asupra fenomenului corupției și indicatorilor de evaluare, *A.-D. Matei*
 *** – Tranziția la economia de piață. Cu privire specială la măsurarea proceselor de restructurare
 76 pag.
 6. Calitatea Juran – 100 de ani, *V. Ioan-Franc*
 The Status of Romania's EU Accession Preparations, *H. Puwak*
 Funcția economică a distribuției, *A.-L. Ristea, V. Ioan-Franc*

Cultura – atracție și motivație turistică (II), *E.-M. Iștoc*
Managementul dezvoltării locale și regionale, *C. Dumitrescu*
Marketingul în serviciile poștale, *E. Enache*
Supravegherea mediului întreprinderii, *T. Nistorescu, A. Sandu, C. Barbu*
Dimensiunile culturale, social-umane și etice ale managementului european, *I. Petrescu*
Ecosistemul patrimoniului cultural național, *M. Moldoveanu, D. Mucică, V. Ioan-Franc*
76 pag.

- I. Caiete Critice – publicația Fundației Naționale pentru Știință și Artă, sub egida Academiei Române

1-2. (196)

FRAGMENTE CRITICE

Eugen SIMION: Nicolae Breban '70

CRONICI LITERARE

Bogdan Popescu: Lungul martiriu al Lupului fără dinți

Daniel Cristea-Enache: Critic și gazetar

Dumitru Țepeneag, înnoitorul

Eugen Simion: Convorbiri cu Dumitru Țepeneag

Marian Victor Buciu: D. Țepeneag sau despre scriitorul român în canon occidental

Nicolae Bârna: Propunere de articol de dicționar

Mircea Cau: Noi amândoi avem același dascăl...

DOSAR

Grigore Traian POP: O mie de poeți postdecembriști (V)

COMENTARII

Mihai Fulger: Fals incendiu în bibliotecă

Cătălina Constantinescu: Gazetarul Ion Băieșu

MEMORIALISTICĂ

Vasile Bardan: Cartea memoriei

Mihai Fulger: Un mic „proces al comunismului”

DOCUMENT

Petru Comarnescu: Scriitorul Petru Dumitriu sau de la neoclasicism la realismul antifascist

LECTURI

Andrei Milca: Tudor Caranfil și un lexicon universal al filmului

Alunița Cofan: Memoriile unui existențialist polonez

Marcel Duță: I.L. Caragiale – Excelsior

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Alexandru Surdu: „Isihasmul laic” la Neagoe Basarab

Mircea Itu: Lucian Blaga despre buddhism

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dan Grigorescu: Mărginean

Alexandra Crăciun: Adagio pentru frumusețea lumii

Jeana Morărescu: „Maestru salvator” al spiritului nostru...

Luminița Vartolomei: Pentru a șaisprezecea oară, Festival „Enescu” la București (III)

Dana Duma: Boborul: de la revoluție la chermeză

Călin Căliman: Fellini, zece ani după...

128 pag.

3. (197)

EDITORIAL

Eugen Simion: Un scurt popas, o mică schimbare.

Călătoria continuă

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Spiritul „șotronic”

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D.Sîrbu (I)

Bogdan Popescu: XXX

DOCUMENT

Pavel Țugui: Marin Preda și contemporanii săi

ANIVERSĂRI

Mircea Tomuș: Șincai – 250 de ani de la naștere

COMENTARII

Mihai Fulger: Cea mai crudă dintre lumile posibile

Ion Itu: Sclavii tehnici, cetățenii și iepurașii albi

Oana Soare: În umbra celorlalți

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Mihaela Constantinescu: „New media” și cultura contemporană

LECTURI

Vasile Bardan: Poezia ca evacuare a eului originar

Iordan Datcu: Magda Ursache, prozatoare

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Maria Moldoveanu: Nicolae Cajal: Libertatea de creație – condiție a afirmării creativității

Cristian Dumitrescu: Thierry de Montbrial: Autopsia previziunilor. Acțiunea și sistemul lumii

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dan Grigorescu: Noi sensuri ale artei monumentale

Dana Duma: Convorbire cu Jean-Claude Carrière: Pe teritoriul imaginației

Călin Căliman: Cehov, între Geo Saizescu și Horațiu Mălăele

Dana Duma: Cold Mountain: destinul ecranizărilor

80 pag.

4. (198)**EDITORIAL**

Valeriu Ioan-Franc: Marketing și cultură

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Retorica integrării. Cinci tipuri de discurs

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (II)

Bogdan Popescu: Cai, nemurire, lumină și vis (rânduri empatice)

MAURICE NADEAU, UN MARATONIST AL CRITICII LITERARE

Eugen Simion: Un maratonist al criticii literare...

Serge Fauchereau: Cum l-am cunoscut pe Maurice Nadeau

Nicolae Bârna: Tinerețe fără bătrânețe

Maurice Nadeau: O literatură în mișcare. Mică antologie critică

Maurice Nadeau: Jurnal în public

DOSAR

Andrei Milca: Publicistica lui Eugen Barbu în anii '40

COMENTARII

Paul Dugneanu: Discurs narativ, discurs parabolic

Mihai Fulger: Romanul așteptării

Oana Soare: Blândețea sadică

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XIV)

LITERATURĂ STRĂINĂ

Alexandra Vrânceanu: Liosa și pânda de păianjen

LECTURI

Mihai Fulger: O nouă revistă culturală la Pontul Euxin

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Mihaela Constantinescu: Contextul cultural al comunicării la începutul noului mileniu

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Maria Moldoveanu: De la viziunea antropologică la concepția economică asupra culturii

Valeriu Ioan-Franc, Ana-Lucia Ristea: Cultură și economie (I)

– globalizare și identitate culturală

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dan Grigorescu: Eugen Popa

Dana Duma: Modelul cinematografic european

Călin Căliman: Eternele efemeride

102 pag.

5. (199)**EDITORIAL**

Valeriu Ioan-Franc: Penser l'Europe

CRONICĂ SUBIECTIVĂ

Eugen Simion în dialog cu Andrei Grigor

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Slavici, „scrietorul” și Podgoria lui imaginară

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui
Ion D. Sîrbu (III)

DOSAR

Basarab Nicolescu: Ion Barbu – aspecte transdisciplinare ale operei

Pompiliu Crăciunescu: Universul Basarab Nicolescu

DOCUMENT

Rodica Lăzărescu: Pagini inedite din creația dramatică a lui Isac Peltz

Isac Peltz: Fundătura dracului; Leonard, prințul operetei

COMENTARII

Jacques De Decker: Limba franceză, limba modernității

Andrei Milca: Istoria noastră – mituri și adevăr (I)

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XV)

LECTURI

Mihai Fulger: Lumea lui Lorgean; ce mai fac scriitorii români la Paris?

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Mircea Iltu: MAYA – concept filosofic fundamental la Mircea Eliade

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Valeriu Ioan-Franc, Ana-Lucia Ristea: Cultură și economie (II) – globalizare și identitate culturală

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dan Grigorescu: Un artist al sintezei rațiunii și sensibilității; In memoriam – La dispariția unui intelectual adevărat

Dana Duma: Marilyn pe Dealul Feleacului

Jeana Morărescu: Popasuri prin teatrele țării

Călin Căliman: Doi scenariști

84 pag.

6. (200)

EDITORIAL

Eugen Simion: Numărul 200

CRONICĂ SUBIECTIVĂ

Eugen Simion în dialog cu Andrei Grigor: În ariergarda avangardei (fragmente)

Mariana Vartic și Nicolae Bârna: Caiete Critice – scurtă istorie

Eugen Uricaru: Caiete Critice – o sărbătoare

Valeriu Ioan-Franc: Analiză, argumentație, atitudine

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice

Octavian Paler: O treaptă rezervată melancoliei

Virgil Tănase: O operă de salvare națională

Dan Horia Mazilu: O demonstrație convingătoare

Dan Grigorescu: O „școală de la Caiete Critice”?

Nicolae Iliescu: Târnosiri, soboare și revizii de lumină

Bogdan Popescu: Dincolo de creneluri

Oana Soare: O nedreaptă ierarhie afectivă

Ioan Lăcustă: Oază de echilibru

Alexandra Crăciun: Save changes?

Daniel Cristea-Enache: Cu recunoștință

Andrei Milca: Caietismul, o stare de spirit...

Jeana Morărescu: In memoriam, Boris

Alunița Cofan: Un catarg mai înalt decât toate

Vasile Bardan: Căpșuna culturii și ... cuie de scris

Paul Dugneanu: Un reper intelectual și moral

Dinu Pătulea: La aniversare

Călin Căliman: Zece ani dintr-o viață

ANTOLOGIE

N. Steinhardt, E.M. Cioran, Șerban Cioculescu, Ana Blandiana, Geo Bogza, Mircea Nedelciu, Anton Dumitriu, Nicolae Breban, Ștefan Augustin Doinaș, Mircea Cărtărescu, Augustin Buzura, Eugen Ionescu, Florin Mugur, Liviu Petrescu, Fănuș Neagu, Dumitru Țepeneag, Ștefan Niculescu, Mircea-Horia Simionescu, Edgar Papu, Dorin Tudoran, Dan Laurențiu, George Uscătescu, Petru Dumitriu, Geo Dumitrescu, Al. Piru, Mihai Cimpoi, Al. Balaci, Vasile Lovinescu, Romul Munteanu, Ion D. Sîrbu, Valeriu Cristea, Răzvan Theodorescu, Gheorghe Astaloș, Mircea Zăciu, George Cușnarencu, Nicolae Iliescu, Dumitru Micu, Tudor Dumitru Savu, Grigore Zanc, Mihaela Constantinescu, Nicolae Manolescu, Alexandru Paleologu, Eugen Simion, Caius Traian Dragomir, Sergiu Al. – George, Dan Grigorescu, Maurice Nadeau, Basarab Nicolescu

Catalog „CAIETE CRITICE”

100 pag.

7. (201)**FRAGMENTE CRITICE**

Eugen Simion: Antijurnalul unui discipol al realului – Michel Tournier

CRONICI LITERARE

Oana Soare: De la colecția de biografii la rețeaua de autobiografii

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (IV)

DOSAR

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice (II)

COMENTARII

Andrei Milca: Istoria românilor – mituri și adevăr (II)

Alunița Cofan: Kitschul de ieri și de azi

Jean-Pierre Longre: De la nuvelă la film: roman de citit în tren, variațiuni pe tema „Așteptare”

Justyna Teodorowicz: Elemente autobiografice în proza narativă a lui Anton Holban

LECTURI

Elena Solunca-Moise: Răbdarea timpului...

Iordan Datcu: O lucrare fundamentală: „Atlasul etnografic român”, I, Habitatul

Marian Barbu: În dulcele stil clasic

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XVI)

TRADUCERE

Nicoleta Mendrea: Eminescu în Esperanto

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Mihaela Constantinescu: O poetică a seducției: cultura celebrității

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Napoleon Pop: Dezvoltarea pentru integrare: cazul României

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dan Grigorescu: „Visez să compun totodată cu seninătate și rigoare”.
Însemnări despre Lucian Grigorescu

Jeana Morărescu: SIBIU – 2004: „Moștenirile” actualității – I

Dana Duma: Anonimul dunărean

Călin Căliman: Cărți de film (II) – Buñuel, Tarkovski, Scorsese, Kieslowski, Von

80 pag.

8. (202)

EDITORIAL:

Valeriu Ioan-Franc: 6 octombrie 2004

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Manuscrisele lui Eminescu

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (V)

DOSAR

Dumitru Țepeneag: Jurnal inedit, septembrie 1968

IN MEMORIAM

Vasile Bardan: Testamentul lui Geo Dumitrescu

COMENTARII

Mircea Tomuș: I.L. Caragiale față cu eternitatea (I)

Mihai Cimpoi: Ștefan cel Mare, personaj și simbol

Ion Itu: Vintilă Horia – Noi, Dumnezeu și exilul

Paul Dugneanu: O contribuție însemnată la teoria și exegeza literaturii s.f.

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XVII)

LECTURI

Alexandra Crăciun: Ultimul Buñuel

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Simona Drăgan: Estetica blagiană și mitologia romantică a culturii

Mircea Măciu: Spiritul critic – suport al împlinirii valorilor

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Maria Moldoveanu: Economia culturii (I)

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Jeana Morărescu: SIBIU – 2004: „Moștenirile” actualității – II

Mihai Fulger: Melodramă ieftină, dar fără comuniști

Dana Duma: O strategie imbatabilă

Călin Căliman: Cărți de film (III) – Teoria cinematografică
80 pag.

9. (203)**EDITORIAL:**

Valeriu Ioan-Franc: Cultura și dezvoltarea durabilă

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Un personaj eliadesc. Viața unui ambițios fără noroc

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (VI)

DOSAR

Dumitru Țepeneag: Jurnal inedit (II), septembrie 1968

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice (III)

DOCUMENT

Eugen Simion: Câteva precizări

Pavel Țugui: Eugen Simion „...a fost chemat, interogat și, în mod abuziv, se pare că este pus sub urmărire”

COMENTARII

Mircea Tomuș: I.L. Caragiale față cu eternitatea (II)

Mihai Cimpoi: O memorialistă: Roxana Sturdza

Ion Simuț: Un deschizător de drumuri

Mihai Fulger: Atracția dialogului

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XVIII)

LECTURI

Andrei Terian: Amendamentul canonic

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Jeană Morărescu: Templierii „terțului inclus”

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Aurel Octavian Berea: Piramida răsturnată sau de ce există suspiciuni privind acțiunile românești

Maria Moldoveanu: Economia culturii (II)

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dana Duma: Documentarul care a încercat să schimbe lumea: Fahrenheit 9/11

Călin Căliman: Cărți de film (IV). Varia

80 pag.

10. (204)

EDITORIAL:

Valeriu Ioan-Franc: Alte criterii pentru competitivitate

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Prevorbire despre un mare artist

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (VII)

Oana Soare: Biografia lui Petru Dumitriu până la debut (1947)

DOSAR

Dumitru Țepeneag: Jurnal inedit (III), septembrie 1968

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice (IV)

COMENTARII

Andrei Milca: Bacovia, poetul erotic

Cristina Bârsan: Dimitrie Cantemir și biblioteca Sainte-Geneviève din Paris

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XIX)

LITERATURĂ STRĂINĂ

Cristina Deutsch: Studii de literatură comparată (I). Iudaism și americanism în proza evreiască americană contemporană: Bernard Malamud

LECTURI

Vasile Bardan: Cărți primite – Cărți citite

Marcel Duță: În umbra Leviathanului

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Valeriu Ioan-Franc, Ștefan Răgălie: Centenarul Joseph M. Juran

Maria Moldoveanu: Economia culturii (III)

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dana Duma: Valladolid 2004 – Amintiri născute din lacrimi

Marian Barbu: Adio, Europa! roman și film

Jeana Morărescu: Timișoara – un cântar pentru dramaturgia românească

Călin Căliman: Les Muses Endormies

80 pag.

11. (205)

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Un îndreptar de morală perfectă. O confesiune din secolul al X-lea (I)

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (VIII)

Oana Soare: Virtualitatea imediată

DOSAR

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice (V)

DOCUMENT

Constantin Hârlav: Încercări de precizie... istorico-literară – Epistola-rul Caragiale: o scrisoare pierdută... și regăsită

COMENTARII

Bogdan Mihai Dascălu: Orbul cu luneta sau Mansarda cu vedere spre moartea teatrului

Ion Itu: Liviu Rusu – Estetica și regimul ființei

LITERATURĂ STRĂINĂ

Cristina Deutsch: Studii de literatură comparată (II) – Imaginea evreu-lui în proza evreiască contemporană din S.U.A.

LECTURI

Marcel Duță: Universul cărților lui Liviu Rebreanu

Marian Barbu: Romanul modern ca terapie psihică

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Călin Căliman: Petre Achițenie

Andrei Milca: O retrospectivă a filmului românesc

Jeana Morărescu: Timișoara: un cântar pentru dramaturgia româ-nească (II)

Dana Duma: O textură cinefilă rară

Mihai Fulger: Stafia comunismului și cruzimea capitalismului

126 pag.

12. (206)

FRAGMENTE CRITICE

Eugen Simion: Un îndreptar de morală perfectă.

O confesiune din secolul al X-lea (II)

CRONICI LITERARE

Daniel Cristea-Enache: De la Petrila la Petrini. Viața lui Ion D. Sîrbu (IX)

Andrei Milca: Irina Mavrodin – portret în oglindă

DOSAR

Basarab Nicolescu: Eseuri autobiografice (VI)

DOCUMENT

Constantin Hârlav: Încercări de precizie... istorico-literară – Epistolarul Caragiale: scrisori necunoscute și „andrisanți” cunoscuți

COMENTARII

Florin-Corneliu Popovici: Păcală redivivus

Mihai Fulger: O carte și trei autori

Maureen Korp: Brâncuși la Târgu Jiu

LITERATURĂ SUBIECTIVĂ

Ioan Lăcustă: Vremuire (XX)

LITERATURĂ STRĂINĂ

Cristina Deutsch: Studii de literatură comparată (III) – Momente ale evoluției prozatorilor evrei din S.U.A. în spațiul american

LECTURI

Vasile Bardan: Poezia subcuvintelor

ȘTIINȚĂ ȘI FILOSOFIE

Jeana Morărescu: Templierii „terțului inclus” (II)

Mircea Iltu: Istoria ca viață spirituală

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Valeriu Ioan-Franc, Napoleon Pop: Evaluarea activității de cercetare: între virtuți și slăbiciuni

ARTĂ ȘI SPECTACOLE

Dana Duma: Peplum în era digitală

Călin Căliman: Les Muses Endormies (II)

79 pag.

IV. VOLUME EDITORIALE – EDITURA EXPERT

15 ani care au bulversat lumea. De la Berlin la Bagdad,

Thierry de Montbrial, 448 p.

Afaceri economice internaționale,

Camelia Dragomir, 200 p.

Asigurări și reasigurări,

I. Văcărel, Fl. Bercea, 544 p. (reeditare)

Asigurările sociale – management, evoluții și tendințe,

Corina Cace, 330 p.

Marketing – creșterea de termeni și concepte,

Ana-Lucia Ristea, Valeriu Ioan-Franc, 264 p.

Dimensiunea europeană și mondială a dezvoltării durabile,

coord. *Virginia Câmpeanu*, p. 308

Economia distribuției. Marketing, management, dezvoltare,

Ana-Lucia Ristea, Valeriu Ioan-Franc, T. Purcărea, 252 p.

Finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii,

Katona Levente, 228 p.

Îndrumar de bune practici agricole pentru micii fermieri din zone vulnerabile pentru azot, din România, 40 p.

Investițiile străine directe,

Mirela Matei, 368 p.

Issues related to the accession of Hungary and Romania into the European Union, *Valeriu Ioan-Franc, Andras Inotai, Marcel Moldoveanu (editors)*, 224 p

Management european,

Ion Petrescu, 476 p.

Managementul extinderii Uniunii Europene, etape, obiective, strategii,

Hildegard Puwak, 254 p.

Romania in the Enlarged European Union

Hildegard Puwak, 177 p.

Modelarea ciclurilor economice. Cazul României – abordare teoretică.

Scenarii de prognoză macroeconomică anuală și pe termen mediu,

Lucian-Liviu Albu, 144 p.

Modernizarea sistemului bancar,

Aurelian Alexandru Paul Berea, 152 p.

Notes on knowledge – based economy,

Nicușor Ruiu, 90 p.

Politica socială,

Ioan Mărginean, 250 p.

România și Republica Moldova. Potențialul competitiv al economiilor naționale. Posibilități de valorificare pe piața internă, europeană și mondială
2 vol.,

Nicolae Belli și Valeriu Ioan-Franc,

vol. I – 612 p. și vol. II – 698 p.

Starea de sănătate a populației rroma și accesul la serviciile de sănătate,

Sorin Cace și Cristian Vlădescu, 116 p.

Quality of life in Romania,

Ioan Mărginean, 208 p.

Retail Banking,

Nicolae Dănilă, 290 p.

The health status of Roma population and their access to health care services,

Sorin Cace și Cristian Vlădescu, 112 p.

Science and technology policy lessons for CEE countries,

Annamaria Inzelt, Gheorghe Zaman, Steliana Sandu, 184 p.

Spațiul monetar european,

Roxana-Daniela Păun, 176 p.

Statistică pentru economiști,

Maria Molnar, 288 p.

Statul bunăstării,

Sorin Cace, 212 p.

Strategia carierei,

Nicolae Grosu, 300 p.

Tratat de economia agriculturii,

C. Alexandri, I. Davidovici, D. Gavrilescu, 728 p.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 143/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ**

PROTECȚIA MEDIULUI - PRIORITATEA PLANULUI NAȚIONAL DE DEZVOLTARE

Marioara IORDAN, Nona Mihaela CHILIAN

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	47
CONCEPTUL DE ECONOMIE A MEDIULUI	50
EVALUAREA CAPITALUL NATURAL.....	61
PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ROMÂNIA	64
EVOLUȚIA ECONOMIEI NAȚIONALE DIN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII DURABILE.....	67
ROMÂNIA ÎN CONTEXT EUROPEAN	68
PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ECONOMIA DE TRANZIȚIE	70
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	75

INTRODUCERE

Transformările petrecute la nivelul calității mediului cer imperativ căutarea și promovarea soluțiilor care asigură stabilitatea mediului și menținerea echilibrului ecologic, în concordanță cu obiectivele economico-sociale ale dezvoltării societății moderne. Altfel spus, bunăstarea generațiilor prezente nu poate fi despărțită de cea a generațiilor viitoare, existența omenirii, supraviețuirea acesteia pe termen lung se poate asigura, dacă și numai dacă reușim să realizăm mai mult cu mai puține resurse, prin conservarea mediului la nivel global.

Conferința asupra mediului de la Stockholm din 1992 a atras atenția asupra problemelor majore ale degradării mediului și a influențat, într-o mare măsură, hotărârea ONU de a înființa Comisia Mondială asupra Mediului și Dezvoltării, cu scopul abordării problematicii mediului înconjurător. Comisia Internațională de Dezvoltare și Mediu (cunoscută sub numele de Comisia Brundthand) a lansat în 1987 conceptul „dezvoltării durabile”.

Raportul Brundthand – „Viitorul nostru comun” – este important deoarece subliniază esența dezvoltării viitoare durabile: de tot ceea ce facem și cum facem astăzi depinde existența omenirii. Sinergia dintre capitalul material, uman și natural asigură și influențează durabilitatea bunăstării. Conceptul „dezvoltare durabilă” a fost completat și dezvoltat, adoptat și adaptat de multe state; fiecare stat, în funcție de particularitățile geografice, socioeconomice și-a elaborat strategii și politici sectoriale, în care obiectivele economice și cele ecologice sunt tratate într-un tot unitar, coerent de ansamblu. Tandemul economie – mediu înconjurător constituie în prezent fundamentul oricărui program de dezvoltare și are în vedere prioritățile, posibilitățile și circumstanțele evoluției societății pentru susținerea și dezvoltarea celei mai valoroase resurse – capitalul uman.

„Agenda 21”, document adoptat cu ocazia Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio de Janeiro din 1992 a accentuat importanța conceptelor de dezvoltare industrială ecologică durabilă, energetică durabilă, comerț durabil, gestiunea durabilă a apei, bunăstarea economică durabilă, fiind totodată subliniată necesitatea elaborării unor programe durabile de management al mediului, alături de protecția resurselor culturale.

Din perspectiva dezvoltării durabile, agenții economici trebuie să-și circumscrie orientarea și sensul dezvoltării activităților pe care le desfășoară problematicii protecției mediului prin acțiuni care să vizeze:

- asigurarea redimensionării creșterii economice pornind de la distribuția mai echitabilă a resurselor și accentuarea laturilor calitative ale producției;
- conservarea și sporirea resurselor naturale prin monitorizarea permanentă a impactului activității economice asupra mediului;

- supravegherea și punerea sub control a reorientării tehnologiilor, dar și a riscurilor ce decurg din aceasta.

Transformările petrecute în ultimii treisprezece ani în economiile din Europa de Est, provocările la care sunt expuse în perspectiva aderării la UE pun, pe prim-plan, armonizarea competitivității economice cu sustenabilitatea ecologică. Tendințele de adâncire a dezechilibrelor economice dintre regiunile Europei aduc în actualitate, tot mai presant, obiectivele stipulate de „Agenda 21”: „protecția biosferei, utilizarea mai eficientă a capitalului uman și material, echitatea între generații”¹.

Gestionarea cât mai eficientă a resurselor poate fi susținută prin progres tehnic, dar și printr-un nou mod de viață, într-o viziune durabilă pentru un viitor îndelungat. Nu putem să nu recunoaștem, totuși că, la nivel global, asistăm la degradarea continuă a mediului, la declanșarea crizei mediului, afectat tot mai mult de lipsa de interes față de impactul activității umane asupra calității mediului.

Intensitatea dezechilibrelor ecologice se manifestă tridimensional:

- la nivel planetar, prin: efectul de seră, distrugerea stratului de ozon, poluarea apelor, distrugerea pădurilor;
- la nivel regional, prin: accidente de pe platformele industriei chimice, centralele nucleare, poluarea apei freatică și de suprafață, poluarea aerului;
- la nivel local, prin: poluarea cu mirosuri urâte, zgomot și nu în ultimul rând, poluarea estetică.

În țara noastră tranziția la economia de piață a amplificat dificultățile economice și sociale, motiv pentru care atenția acordată protecției mediului a scăzut în intensitate. Poziția secundară, din care sunt tratate problemele protecției mediului, nu este favorabilă României în perspectiva integrării europene și de aceea este necesară adoptarea cât mai rapidă a unei politici active în privința managementului protecției mediului.

Multitudinea de probleme din domeniul economiei mediului face necesară selectarea celor prioritare și abordarea lor, simultan și paralel cu un ansamblu de măsuri economico-legislative cum ar fi :

- promovarea și susținerea acelor politici economice cu efecte benefice pentru mediu;
- adoptarea de politici de protecție a mediului clar enunțate și direcționate.

Incontestabil, problemele de protecție a mediului nu pot fi separate de aspectele economice așa cum dezvoltarea economică nu se poate realiza fără asigurarea protecției mediului. Paradoxal însă, în societățile dezvoltate unde a

¹ Gheorghe Manea – Dezvoltarea durabilă a industriei românești, în: „Probleme economice”, CIDE, București, nr. 26/1999.

apărut tendința de prevenire și înlăturare a riscurilor poluării cu orice preț, riscurile potențiale sunt tot mai multe, ca urmare a amplificării industriilor promovate pentru obținerea unor avantaje tot mai mari din exploatarea resurselor.

Raportul resurse-mediu înconjurător, în contextul dezvoltării durabile impune de aceea tot mai mult o analiză globală în care să fie reconsiderată gestiunea resurselor naturale din punctul de vedere al consecințelor asupra activității și vieții oamenilor, de pe poziția relației om-mediul înconjurător.

CONCEPTUL DE ECONOMIE A MEDIULUI

- Mediul este reprezentat de complexul teritorial în care se îmbină elementele de relief, structură geologică și resursele de subsol, apele și condițiile de climă, solul, vegetația și fauna, respectiv cadrul natural de desfășurare a vieții materiale a oricărei societăți omenești.
- Geneza economiei mediului pleacă de la ceea ce s-a numit în timpul epocii victoriene „starea de bunăstare „ (colectivism victorian – mai ales pe latura socială) și a continuat cu „minimum național” al bunăstării (1900-1914) când sunt consemnate și primele preocupări în ceea ce privește conservarea mediului.
- Arthur Pigou (în anii 1920) atribuie politicii economice sarcina transferului de avuție de la cei care au mai mult la cei care au mai puțin și sarcina îmbunătățirii performanțelor sistemului productiv.
- Pareto sugerează o nouă economie a bunăstării, a unui optim social fundamentat pe principiul bunăstării sociale și pe principiul compensării.

Problematika incitantă a bunăstării a influențat politicile diverselor state și guverne, evidențiind în același timp, deosebirile dintre economia liberă (neagă capacitățile egale de satisfacere, postulatul egalității între indivizi) și cea normativă (manifestă tendința spre egalitarism subiectiv și inefficient). Diversitatea și amploarea abordărilor de pe poziția celor două principii au oferit o multitudine de soluții de satisfacere a bunăstării, de îmbunătățire a mecanismului posibil de satisfacere a necesităților individuale și sociale. Trecerea de la conceptul de „stare de bunăstare” la cel de „bunăstare economică” relevă de fapt esența problemei mediului: extinderea accesului ființei umane la resursele limitate ca urmare a dezvoltării unor necesități nelimitate grație progresului tehnic, necesități ce au condus și au deteriorat raportul dintre activitatea umană și resursele naturale, dintre om și mediul înconjurător.

- Keynesismul, caracteristic perioadei de după cel de-al doilea război mondial, creșterea economică declanșată în acea perioadă, au făcut să fie agreate și promovate preocupările privind cantitatea în detrimentul în-deletnicirilor sociale calitative, cărora li s-a acordat puțină atenție, au fost neglijate, fiind accelerat consumul de masă.
- Concepțiile privind mediul au constituit subiectul unor dezbateri asupra calității acestuia vizavi de creșterea economică. Sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70 și sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 au marcat și clarificat concepțiile privind mediul.

- Schimbările din perioada '60-'70, miracolele economice din acea perioadă au fost urmate de șocuri care au modificat tabloul realităților și au determinat o reconsiderare a indicatorilor bunăstării sociale.
- În anii '80 centrul dezbaterilor (ca urmare și a Rapoartelor Clubului de la Roma) a fost îndreptat spre politicile de mediu care urmau să redirecționeze dezvoltarea și creșterea economică.

Gestionarea rațională a resurselor, instrumentele și politicile de mediu, daunele și costurile legate de mediu, efectele micro- și macroeconomice ale mijloacelor de protecție a mediului sunt numai unele dintre problemele la care economia mediului oferă răspunsuri.

- Bunurile și serviciile oferite de mediu și considerate, în mod greșit, „libere” și fără valoare, furnizate gratuit de natură, utilizate fără discernământ și considerate ca fiind „nelimitate” au dus la declanșarea crizei mediului, criză ce nu aparține unui stat anume, ci comunității mondiale, indiferent de sistemul de funcționare al economiei.
- Predilecția pentru dezvoltarea cantitativă a determinat evidențierea capacității limitate a sistemelor economice de a face față provocărilor mediului. Într-un astfel de context economia mediului are rolul de a oferi cele mai bune soluții pentru a depăși criza mediului și a se asigura o dezvoltare durabilă pe termen mediu și lung.

Prin urmare putem considera că economia mediului, convențional, se ocupă cu studiarea fenomenelor degradării mediului având ca principal obiectiv administrarea eficientă a resurselor naturale și fundamentarea celor mai eficiente decizii de gestionare a mediului.

Economia mediului are un pronunțat caracter interdisciplinar și integrativ.

- Fiind de o mare complexitate are nevoie de informațiile din domeniul altor științe, utilizând totodată conceptele, instrumentele și pârgghiile oferite de respectivele științe.
- Deși beneficiază de cunoștințele din diverse domenii interdisciplinare, dispune de concepte, legi și instrumente proprii, specifice și necesare demersurilor din planul științific. Astfel există un bagaj specific de noțiuni: externalitate, avantaj, patrimoniu, dezvoltare durabilă, poluare transfrontalieră, costuri și beneficii de mediu, ecoconversia datorilor externe, economia ecologică a resurselor naturale, bagaj ce îi mijlocește definirea noilor probleme în domeniu.

Cadrul general al evoluției societății, raportul care există între optim economic și optim ecologic declanșează o serie de polemici fiind necesară găsirea unei soluții de compromis privind efectele tehnologiilor de producție și avansarea conceptului de poluare optimă. Incompatibilitatea optimului economic cu cel ecologic este generată, printre altele și de natura și structura consumului, dar și de politica economică (internă și internațională).

Pornind de la aceste considerente s-a impus o nouă abordare a conceptului de dezvoltare, în sensul dezvoltării durabile circumscrise asigurării drepturilor fundamentale ale individului. Între drepturile individuale și protecția mediului există o strânsă interdependență, motiv pentru care ne-am orientat cercetarea spre relația care există, respectiv se creează între om și mediul său înconjurător, de-a lungul timpului.

Poziția și rolul pe care ființa umană le are în relația permanentă cu mediul înconjurător au constituit o preocupare permanentă a diverselor abordări teoretice localizate, în timp și spațiu – istoric și geografic.

Teoriile cosmogonice, specifice civilizațiilor preistorice din Orientul Apropiat¹ – concepția hindusă, concepția filosofică chineză antică, șintoismul, concepțiile zen – puneau accentul pe rolul important al naturii în relația om-natură.

Teoriile antropocentriste, (specifice gândirii antice) cu cele două ramificații – **dionisiacă** (omul este plasat în mijlocul naturii) și **apolinică** (sufletul uman este mai important în structura universului) – scot în evidență exacerbarea, egocentrismul și egoismul uman. Dintre filosofii greci – Homer, Platon, Epicur, Aristotel – ultimul este cel care, pentru prima oară acordă omului hegemonia asupra naturii.

În contradicție cu atitudinea sa antropocentrică, nu putem să nu remarcăm, cât de actuale sunt afirmațiile sale din acele vremuri, și anume: importanța sănătății locuitorilor și izvoarele acestei sănătăți – poziția și situarea așezărilor umane, folosirea apelor sănătoase, acțiunea naturală a aerului.

- În concluzie, antichitatea greacă lasă drept moștenire generațiilor viitoare dihotomia armonia-hegemonia omului cu/în natură.

Antropocentrismul gândirii civilizației europene nu a făcut decât să continue actele de degradare a naturii, proces început în timpul Imperiului Roman și care s-a întors împotriva omului, scăzându-i nivelul de viață.

- O dată cu apariția primelor relații capitaliste, se pun în balanță teoriile antropocentriste și cele sentimentale de egalitarism etic cu natura și apare raționalismul cu al lui *homo rationalis*.

Gândirea raționalistă începe cu Francis Bacon (gândirea sa cuprinde elemente de raționalism fără tentă de subiectivism² și pledează pentru ca acțiunea omului în natură să aibă loc în baza cunoașterii legilor sale obiective), se întâlnește și la Descartes (să ne folosim de natură în cunoștință de cauză), dar nu este împărtășită de Thomas Morus (umanist raționalist ale cărui teorii s-au afirmat în special în sec. XVI) și nici de Thomas Hobbes, ambii aducând în discuție tendința ființei umane, considerată rațională, de a stăpâni natura.

¹ Gheorghe Iancu – Drepturile fundamentale și protecția mediului, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1998, p. 66.

² Fr. Bacon – Noua Atlantida, București, 1962.

Filosoful german Ludwig Feurbach, antropocentrist în gândire, situează mai aproape necesitatea armoniei dintre om și natură, fiind influențat de filosofia lui Hegel, considerat precursorul teoriilor atitudinii umaniste.

Concepția hegeliană (stăpânirea conștientă a naturii – privită ca o materializare a „ideii absolute”¹) se află într-o mare măsură, la originea tendinței umaniste a relației dintre om și mediul înconjurător.

În general, teoriile filosofice contemporane, au ca punct comun tendința umanistă și formularea unei etici a relației omului cu natura, în interesul conservării și ameliorării, al folosirii raționale a acesteia, în concordanță cu dimensiunea ecologică a civilizației prezente și viitoare.

Literatura de specialitate tratează teoriile atitudinii umaniste evidențiind punctele comune, discrepanțele dintre atitudini și, ca urmare, le departajează în trei curente și anume:

- a) preponderent biologici;
- b) circumscris aspectelor spațiale ale structurilor sociale;
- c) bazat pe un sistem adaptiv al omului la mediul organic.
- Tot mai mult teren câștigă, în zilele noastre, ecosociologia ca susținătoare a dialogului dintre societate (om) și mediu înconjurător. Pornind de aici, noua paradigmă ecologică are ca axiomă, dependența ecologică a societății umane față de ecosistemele sale; ea permite, în același timp, formularea unor principii²:
 - ființa umană este una din numeroasele specii a căror interdependență formează comunitatea biotică;
 - complexitatea relațiilor de la cauză la efect, în natură, face ca o acțiune socială să comporte numeroase efecte neașteptate;
 - lumea, fiind finită, există limite fizice și sociologice potențiale ale creșterii economice, ale progresului social și ale altor fenomene sociale.

Comportamentele politice în ceea ce privește relația om-mediul înconjurător s-a instituționalizat, prin conceptualizarea gândirii politice paralel cu gândirea filosofică, abordată succint în paragraful anterior. Este dificil să se facă o departajare strictă între momentele apariției primelor elemente de politică, vizavi de tema care face obiectul prezentei comunicări.

- La Aristotel³ constatăm acordul în ceea ce privește influențarea atitudinii umane de condițiile geografice și de instituțiile politice.
- Montesquieu¹ sublinia influențarea comportamentului politic al omului de către factorii climaterici.

¹ G.W.F. Hegel – Enciclopedia științelor filosofice, vol. 1, București, 1959.

² Gheorghe Iancu – Drepturile fundamentale și protecția mediului, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1998, p. 77.

³ Ernest Baker – The politics of Aristotle, Oxford, 1961.

- În aceeași ordine de idei, utopiștii pledează pentru schema de modificare a mediului înconjurător, în timp ce realiștii pentru importanța poziției geografice a statelor asupra comportamentului politic.
- Teoria politică care a urmat, începând cu secolele XVIII – XIX s-a fundamentat pe elementele prezentate, le-a sistematizat și a creat o teorie încheagată, conceptualizată și care susține interacțiunea dintre aceste elemente, relația om – mediul înconjurător.

Gândirea teoreticienilor politici stabilește legături între regimurile politice, factorii geografici și mediul înconjurător, dependența sistemelor sociale față de acestea.

- Influența factorilor climaterici în teoria politică întâlnim, într-un fel sau altul, la H.T. Buckle, Ellsworth Huntington, Arnold Toynbee.
- Factorii geografici influențează la rândul lor puterea politică a unei națiuni. Astfel, mărimea și relieful unei țări și, de aici resursele disponibile fac ca relația dintre om și mediul înconjurător să aibă în vedere satisfacerea nevoilor umane și, în același timp, exercitarea drepturilor fundamentale.
- Multe dispute s-au purtat în jurul dominației, în secolul XX, a puterii terestre sau maritime, între doctrinele *heartland*-ului (zona centrală) și *rimland*-ului (zone marginale).

Ideea de bază a doctrinei geopolitice (politica interpretată geografic) a reprezentat-o relația omului cu mediul înconjurător. Critica adusă acestei doctrine viza, printre altele și faptul că, datorită intereselor politice personale, contextul protecției mediului înconjurător era doar amintit, prin unele din componentele sale, locul important revenind factorilor tehnologici. Lacunele științifice ale acestei doctrine au fost relevate de actuala criză ecologică, criză ce dovedește preocuparea, doar aparentă, față de relația om – natură.

Din multitudinea de analize și studii privind relația om – mediul înconjurător, se detașează, prin multiplele clarificări, atât prin dezvoltări ale ipotezelor cât și prin prezentarea cadrelor conceptuale (necesare în analiza soluțiilor de pe poziția gândirii politice), doctrina comportamentului cognitiv. Modelul Harold și Margaret Sprout este reprezentativ pentru studiul politicii internaționale. Astfel, din analiza acestuia se desprind unele concluzii majore în ceea ce privește perspectiva ecologică, abordare benefică studierii politicii și capacității internaționale a statelor în acest domeniu.

Legat de demersul nostru științific privind problematica complexă a politicilor de mediu considerăm că sunt necesare unele precizări legate de perspectiva istorică a relației dintre om și mediu.

Până în preajma secolului al XVIII-lea s-au acumulat o serie de factori negativi cu impact distrugător asupra naturii, cum ar fi:

¹ Gheorghe Iancu, op.cit. p. 78.

- explozia demografică și construirea unor noi orașe;
- crearea unor clișee cu omul care se descurcă și reușește singur în viață;
- apariția unor noi companii cu elemente de capitalism;
- creșterea consumului de energie;
- apariția mașinismului cu tot cortegiul său de probleme;
- îmbunătățirea regimului alimentar;
- creșterea nivelului de trai;
- dezvoltarea industrială accentuată.

Perioada acumulării factorilor negativi pentru natură a fost urmată de o perioadă în care are loc o dezvoltare accelerată a industriei, a agriculturii și a comerțului, ca urmare a dezvoltării extensive a economiilor. Creșterea economică s-a obținut cu prețul ridicării gradului de poluare și degradare treptată a calității mediului înconjurător. Protecția mediului înconjurător a preocupat, din punct de vedere legislativ, statul în unele țări, din care amintim Germania, Suedia, Elveția, Marea Britanie, țări care au trecut la înființarea unor rezervații și parcuri de interes științific general național.

Între anii 1900 și 1930, degradarea mediului înconjurător – datorată avântului economic și social anterior – a influențat, în mare parte, acțiunea de ocrotire a unor specii sau părți din natură, măsuri reunite prin conceptul de protecție utilitaristă. Măsurile care s-au avut în vedere au căutat să sublinieze și să atenționeze asupra consecințelor imprevizibile ale degradării, și-n mod deosebit globalizarea degradării mediului înconjurător.

O dată cu depășirea concepției utilitariste se cristalizează elementele dimensiunii ecologice și, din 1930 asistăm la deschiderea perspectivei ecologice veritabile prin adaptarea unor importante instrumente internaționale și anume:

- Convenția de la Londra, din 8 ianuarie 1933, privind conservarea florei și faunei în starea lor naturală (înlocuită în 1968 prin Convenția de la Alger din 15 noiembrie);
- Convenția de la Washington, din 12 octombrie 1940, referitoare la protecția florei, faunei și a frumuseților naturale ale continentului american;
- anul 1950 marchează primele încercări de luptă contra poluării prin Convenția de la Londra, 12 mai 1954, înlocuită în anul 1975;
- în anul 1959, Convenția de codificare de la Geneva a adoptat două convenții referitoare la dreptul mării și trei convenții consacrate pescuitului și conservării zonelor biologice din marea liberă;
- Tratatul de la Moscova, din 5 august 1963, pentru interzicerea experiențelor cu armele nucleare în spațiul extraatmosferic și Tratatul asupra Antarcticii, de la 1 decembrie 1959, sunt primele tentative de protecție împotriva contaminării nucleare;

- după anul 1960 preocupările guvernelor privind starea generală a mediului înconjurător se manifestă mai intens și putem spune că se asistă la conștientizarea la nivelul maselor a necesității protecției mediului înconjurător.

Așa cum afirma Alexander Kiss în „La protection de l'environnement et le droit international” (Boston, 1973, p. 5), sensibilizarea și mișcarea opiniei publice au avut o conotație filosofică corespunzătoare unei noi concepții asupra lumii, concepție ce presupune noi valori individuale și sociale, ca răspuns la provocările societății de consum.

- Perioada cuprinsă între anii 1960-1980 este marcată de evidențierea impactului globalizării asupra degradării mediului. Umanitatea conștientizează tot mai mult necesitatea protecției mediului înconjurător. Punerea în aplicare a unor măsuri de preîntâmpinare a catastrofelor ecologice și de protejare a biosferei a dus, în 1980, la elaborarea unei strategii mondiale privind conservarea mediului.

După 1968 ONU, Consiliul Europei și OUA au adoptat o serie de instrumente internaționale referitoare la exploatarea spațiului cosmic, împotriva poluării cu hidrocarburi, protecția zonelor umede, care au constituit, în același timp, materiale de lucru pregătitoare ale Conferinței de la Stockholm din 1972.

Caracteristica acestei perioade, marcată de apariția noului concept de „patrimoniu comun al umanității”, a fost momentul 5-12 iunie 1972 (Stockholm), pregătit de Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția nr. 2398 (XXIII), din 3 decembrie 1968 și care hotărâ convoca Conferința mondială asupra „mediului uman”.

La Stockholm au fost adoptate, printre altele:

- Declarația Conferinței Națiunilor Unite asupra mediului înconjurător;
- Planul de acțiune pentru protecția mediului înconjurător;
- Programul Națiunilor Unite pentru mediu (PNUE).

Ceea ce este foarte important în legătură cu acest moment și de aceea, în opinia noastră trebuie subliniat, este că, această declarație este primul document care pune pe același plan protecția mediului și drepturile omului și, totodată, leagă protecția mediului de dezvoltare. Prin urmare dezvoltarea economică și socială asigură mediul înconjurător necesar existenței și dezvoltării ființei umane.

Punerea în aplicare a recomandărilor adoptate de Conferința de la Stockholm a evidențiat necesitatea globalizării protecției mediului înconjurător atât ca problemă cât și ca metode. Perioada care a urmat a condensat o multitudine de fenomene și acțiuni în domeniu: conferințe, noi instrumente internaționale¹ cu vocație universală și cu vocație regională.

În cadrul OECD și apoi PNUE au apărut „Principiile de conduită în domeniul mediului înconjurător, în privința conservării și utilizării armonioase a

¹ Gheorghe Iancu – op.cit. p. 103.

resurselor naturale a două sau mai multe state”, principii al căror fundament este ameliorarea relației omului cu natura.

În același context s-a stabilit data de 5 iunie a fiecărui an ca „Ziua internațională a mediului înconjurător”, iar începând cu anul 1974 au fost elaborate și prezentate rapoarte anuale de către PNUE.

Punctul crucial în conștientizarea necesității protecției mediului înconjurător a fost marcat de Conferința mondială de la Stockholm din 1972 și de aceea se discută, de cele mai multe ori, din perspectivă istorică, de etapa dinainte (pe care în linii mari am abordat-o) și de etapa urmărilor conferinței.

În principal preocupările specialiștilor au dus la recunoașterea concordanței dintre dezvoltarea economico-socială și protecția mediului înconjurător la nivel mondial, în condițiile în care a fost acceptată la nivel național și regional. S-a pus problema recunoașterii la nivel mondial plecându-se de la caracterul mondial al surselor de contaminare, al împărțirii și utilizării inechitabile a resurselor. S-au remarcat, totodată, atât lipsa de unanimitate de vederi privind cooperarea pentru protecția mediului, cât și tendința de a acorda dezvoltării locul secund vizavi de protecție.

În prezent se recunoaște totuși, și se acceptă necesitatea salvării mediului înconjurător și integrarea metodelor de protecție în procesul de dezvoltare.

Au fost adoptate două documente internaționale importante în contextul „protecției mediului înconjurător”, respectiv „Strategia mondială a conservării naturii” (1980) și „Carta mondială a naturii” (1982). În același timp, Conferința Națiunilor Unite asupra mediului înconjurător și dezvoltării din 13-14 iunie 1992, de la Rio de Janeiro, în documentele adoptate au preluat, dezvoltat și confirmat prevederile strategiei mondiale a conservării naturii.

Dificultățile economico-sociale ale națiunilor, prioritățile țărilor în curs de dezvoltare legate de dezvoltarea lor în sine au determinat o tratare mai superficială a problematicii protecției mediului înconjurător, considerată specifică țărilor dezvoltate, puternic industrializate. Această interpretare eronată a fost determinată și de prevederile conținute în articolul nr. 23 din Declarația de principiu de la Stockholm: „... va trebui să se țină seama, în toate cazurile, de scările de valori, prelevând în fiecare țară și aplicabilitatea unor norme valabile pentru țările cele mai avansate, dar care pot să nu fie adoptate de țările în curs de dezvoltare și care pot să implice pentru aceste țări un cost social nejustificat”¹.

Strategia mondială a conservării naturii, din anul 1980, a pus bazele unei noi abordări în ceea ce privește protecția mediului înconjurător, fiind conceptualizate pentru prima oară noțiunile de „conservare”, „dezvoltare durabilă” a mediului înconjurător, „ecodezvoltare”. În cadrul strategiei sunt cuprinse obiectivele conservării, condițiile *sine qua non* ale realizării acestor obiective, măsurile – pe plan național – de realizare a prevederilor strategiei, politicile ce

¹ Gheorghe Iancu – op.cit. p. 105.

pot fi adoptate pentru integrarea conservării în cadrul procesului de dezvoltare, de amenajare a teritoriului, precum și multe alte prevederi menite să contribuie la ameliorarea stării grave de degradare a mediului înconjurător.

Dezvoltarea durabilă, accentuată de Declarația de la Rio, devine o noțiune importantă atât pentru protecția mediului înconjurător, cât și pentru dezvoltarea economică și socială a societății – o dezvoltare durabilă nu poate fi concepută în absența unui mediu înconjurător favorabil.

Totalitatea bunurilor materiale și nemateriale constituie, din punct de vedere economic ansamblul bunurilor patrimoniale, cu rol deosebit de important în menținerea autonomiei și identității oricărei societăți. Totodată cunoașterea coordonatelor patrimoniului național permite caracterizarea mediului natural datorită capacității sale de adaptabilitate la dinamica acestuia. Atunci când această proprietate nu se poate manifesta – și nu sunt puține cazurile de acest fel – apare riscul degradării ireversibile a mediului, ceea ce implică creșterea preocupărilor pentru găsirea celor mai potrivite mijloace și metode de sporire continuă a capacității sale de adaptare, și-n același timp de depășire a incertitudinilor viitorului.

Cunoașterea și înțelegerea mediului natural exterior în care există și se dezvoltă o diversitate de elemente componente cu particularități și caracteristici ce-i conferă o anumită stabilitate, pot influența pozitiv obținerea unui echilibru relativ, numai dacă și atunci când are loc gestionarea optimă a patrimoniului, în conformitate cu regulile de bază ale economiei de piață. Strategia de gestionare a acestei diversități de elemente are la bază opțiuni și acțiuni care pot duce la diminuarea varietății potențiale a patrimoniului sau pot genera, de ce nu, o îmbogățire a patrimoniului.

Prin urmare, problematica gestionării patrimoniului unei națiuni în consonanță cu dinamica mediului exterior este extrem de delicată și dă naștere multor controverse în care sunt implicați agenții economici participanți la desfășurarea vieții economice, politice și sociale din societate. Statul, colectivitățile, respectiv agenții economici persoane juridice sau fizice, cu roluri specifice, bine definite într-o societate, trebuie să răspundă de respectarea și aplicarea regulilor jocului, așa cum au fost mediatizate de stat, în calitate de garant al promovării acelor modele de comportament, față de resurse, prin care s-a ținut cont și de interesele generațiilor viitoare.

Derularea activității din societate depinde, prin urmare de relațiile care se stabilesc și se mijlocesc între resursele umane, respectiv populația unei țări cu toate caracteristicile sale sociodemoeconomice și resursele naturale. Strategia de dezvoltare are în vedere dotarea cu resurse, structura sistemului productiv și nevoile membrilor societății. Nevoile membrilor societății sunt complexe și depind calitativ și cantitativ de progresul tehnologic înregistrat la nivelul sistemului economic. Satisfacerea nevoilor are loc prin consumul bunurilor finale produse în societate, bunuri materiale (alimentare și nealimentare) și bunuri nemateriale, de natura serviciilor sau de natura bunurilor de consum publice.

În general bunurile de consum publice sunt acele bunuri al căror consum nu poate fi individualizat – de la consumul lor nu pot fi excluși unii consumatori – iar accesibilitatea la bunul respectiv nu este limitată de numărul utilizatorilor. Bunul public, prin natura utilității sale nu poate fi destinat numai unui anumit agent. Aerul, apa, lumina și căldura soarelui sau frumusețea unei zone turistice constituie bunuri necesare tuturor consumatorilor și, prin urmare ale căror servicii sunt oferite societății în ansamblu, fără a fi oferite ca alte bunuri pe piață.

Obiectivul dezvoltării (creșterea importanței acordate stării mediului prin stoparea risipei resurselor neregenerabile) este acum în atenția tuturor statelor care se pronunță pentru o dezvoltare durabilă. Evoluția în timp a civilizației a neglijat presiunea exercitată asupra mediului prin distrugerea unor resurse în ideea adaptării sistemului ecologic la activitățile umane. Dezvoltarea durabilă a sistemelor socioeconomice nu se poate realiza decât atunci când omul se va adapta naturii și va promova, prin investiții, acele tehnologii care vor proteja mediul, viața pe pământ.

Conceptul de dezvoltare durabilă are în vedere procesul de transformare din sistem astfel încât exploatarea resurselor, orientarea investițiilor, dezvoltarea tehnologiei ca și schimbarea instituțiilor să ducă la sporirea capitalului natural prezent, dar totodată să asigure și satisfacerea nevoilor și aspirațiilor viitoare ale societății. În același timp, România trebuie să facă față și provocărilor apărute ca urmare a proceselor de integrare europeană și internațională, proces deosebit de activ care are ca prioritate problemele de mediu integrate în strategia de dezvoltare durabilă.

Prin urmare, obiectivele unei strategii privind dezvoltarea durabilă sunt orientate cu precădere:

- redimensionarea creșterii economice astfel încât să se asigure conservarea și sporirea resurselor naturale în același timp cu schimbarea calității procesului de creștere economică;
- satisfacerea cu prioritate a nevoilor fundamentale ale dezvoltării unei societăți: ocuparea forței de muncă, energie, alimente, apă, condiții de menținere a stării de sănătate a populației;
- reorientarea și supravegherea tehnologiilor, astfel încât să poată fi controlate riscurile folosirii lor;
- integrarea deciziilor privind economia și protecția mediului într-un proces unic;
- promovarea și susținerea unui nivel de creștere durabilă și a unui mod (stil) de viață durabil al populației.

Cadrul natural al României, de o valoare inestimabilă, este rezultatul statutului de țară carpatină, danubiană și pontică contribuind, în mod fericit, la asigurarea unei varietăți de elemente de climă, sol, vegetație, resurse minerale, ș.a., precum și la o mare diversitate ecologică.

Trei sunt reperele geografice fundamentale pentru caracterizarea europeană a țării noastre:

- lanțul Munților Carpați;
- bazinul inferior al Dunării;
- țărmul Mării Negre.

Din perspectiva elementelor constitutive ale mediului, abordarea politicilor de mediu nu poate fi realizată fără o clarificare a principalelor probleme conceptuale în ceea ce privește capitalul natural, evaluarea economică a acestuia, în general și a celui din România în special. Fără a avea pretenția realizării unei contribuții deosebite la clarificarea unor elemente aparținând domeniului științelor fundamentale – am abordat, în continuare, și unele probleme specifice privind evaluarea economică a capitalului natural, posibilități și limite de evaluare și gestiune, metode și modele existente. Pentru România un astfel de demers științific, în condițiile procesului de tranziție este deosebit de dificil, dar este necesar pentru susținerea politicilor de mediu în contextul dezvoltării socioeconomice durabile, ca și în cel al pregătirii pentru aderare la Uniunea Europeană.

EVALUAREA CAPITALUL NATURAL

Societatea este dependentă de propria sa bunăstare ca urmare a consumului simultan de bunuri private și bunuri publice. Bunurile necesare consumului sunt obținute pe baza deciziilor de alocare a resurselor economice materiale, umane și financiare.

- Nevoile umane, ca urmare a evoluției societății au un caracter nelimitat, se dezvoltă și se diversifică continuu. Caracterul limitat al resurselor nu poate satisface – nici ca volum, nici ca structură – caracterul nelimitat al nevoilor.
- Maximizarea bunăstării sociale (a consumului) prin minimizarea folosirii resurselor, cu ocuparea deplină a forței de muncă, implică confruntarea dintre nevoi și resurse în scopul obținerii optimului economic. Realizarea sa presupune promovarea oricărui procedeu de utilizare a factorilor de producție care garantează soluționarea problemelor ce decurg din raritatea resurselor, prin organizarea și combinarea factorilor de producție, astfel încât să se asigure satisfacerea într-un grad cât mai înalt a nevoilor societății.

Folosirea eficientă a resurselor, având ca obiectiv obținerea unui efect maxim cu efort minim – bunăstare socială maximă prin cheltuieli minime – este criteriul de optimizare. Maximizarea bunăstării pe seama minimizării cheltuielilor depinde de dezvoltarea cantitativă și calitativă a resurselor pe diferite orizonturi de timp.

Din această perspectivă am considerat oportună această scurtă incursiune în problematica evaluării activelor și pasivelor capitalului natural pentru o mai bună înțelegere a politicilor de mediu ce constituie instrumente de aplicare a programelor de dezvoltare economico-sociale dintr-o perspectivă dinamică.

Evaluarea capitalului natural trebuie să aibă permanent în vedere relația societății cu natura și coerența și modalitatea de aplicare a deciziilor politice ale puterii publice în domeniu. Numai o astfel de abordare poate asigura și garanta integrarea problematicii gestionării optime a resurselor naturale cu mediul.

- Capitalul natural este un factor de producție ce poate fi modificat, dar nu înlocuit. Modificarea este ireversibilă (ireversibilitatea utilizării în producție a energiei, de exemplu, a constituit subiectul de analiză fundamental pentru Nicholas Georgescu-Roegen, în explicarea mișcării unidirecționale prin aplicarea legilor termodinamicii)¹.

¹ N. Georgescu-Roegen – Legea entropiei și procesul economic, Editura Politică, București, 1979, p. 234.

- Capitalul natural constituie elementul de bază al bunăstării sociale și nu poate substitui capitalul manufacturat.

În general metodologia¹ de evaluare a capitalului natural (cu cele două componente: activele și pasivele)² are în vedere teoria bunăstării sociale și teoria capitalului. Premisa de la care se pornește în această abordare constă în faptul că activele și pasivele naturale sunt bunuri de capital, nefiind produse de sistemul economic, dar în cadrul sistemului sunt afectate, direct și indirect, de condițiile de producție și de consum ale bunurilor economice.

1. Activele naturale sunt evaluate diferențiat, în funcție de caracteristicile și proprietățile pe care le au, de locul și rolul lor în relația om-mediu înconjurător.

- În ceea ce privește activele productive – resursele minerale, exploatarea forestieră, solurile cultivabile, elementele constitutive ale factorului de producție pământ – sunt aplicate regulile folosite la evaluarea capitalurilor fizice productive cu adoptarea unor reguli specifice fiecărui tip de activ natural productiv.
- Modelele de gestiune optimă a resurselor (activelor naturale) au la bază cunoscutele principii ale teoriei internalizării externalităților referitoare la deciziile de exploatare individuală a unor zăcăminte de resurse minerale cu condiția de conservare a capacității de reînnoire naturală a minereurilor exploatare.
- Activele permanente – apa, aerul – sunt evaluate folosindu-se un set de funcții multiple pornind de la considerentul că, activele asigură, simultan nevoile de habitat, transport și suport al vieții.
- Dacă avem în vedere specificitatea fiecărui tip de activ, modalitatea acestuia de utilizare necesită luarea în considerare a unui indice de calitate, dar și disponibilitatea și accesibilitatea acestuia la nivel local.

2. În ceea ce privește biodiversitatea sau ecosistemul, problematica evaluării implică utilizarea mai multor indicatori care să permită caracterizarea calității vieții tuturor indivizilor din care se compun activele respective.

- Evaluarea trebuie să țină seama de corelația care există între dezvoltarea economică și ecologie (problematica a fost tratată în primul capitol), de obiectivele și prioritățile dezvoltării durabile: sănătatea populației, educația, creșterea economică, conservarea resurselor energetice susținute de activitatea complexă și interdependentă a protecției mediului.

¹ Institutul de Economie a Industriei – Teorii și modele de evaluarea economică a capitalului natural, în: Probleme economice, nr. 45-46/2000, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 2000.

² Amigues, J.P. – Enjeux et limites de l'évolution des actifs naturels, în: Economies et société, Série: Développement, croissance et progrès, France, nr. 354/1997.

3. Pasivele naturale includ abordarea activelor naturale ca factori de producție utilizați. Activul poate interveni în producție fie ca factor direct de producție, altfel spus ca materie primă, fie ca producător și/sau vector de externalitate pozitivă sau negativă (poluarea aerului afectează uzura în sine a materialelor) factor limitat – apa pentru irigarea terenurilor.

- Evaluarea în acest caz are în vedere măsurarea randamentelor sau a costurilor de oportunitate, ceea ce obține producătorul în plus fiind considerat profit.
- Prin urmare și în cazul evaluării pasivelor naturale dificultățile sunt majore, rolul informațiilor intervenind și cu mai multă acuitate în ceea ce privește tehnologiile utilizate pe parcursul proceselor economice din sistem (caracteristici și modalități de funcționare a tehnologiilor), funcția cheltuielilor fiind dependentă de funcția costurilor de producție, de funcția utilității indirecte, de funcția profitului.

În concluzie, deși evaluarea capitalului natural nu constituie principalul suport în definirea politicilor de mediu, ea furnizează, într-o oarecare măsură, valoarea componentelor sale din punct de vedere al alocării resurselor, în prezent, în societate și, mai ales, relevă rolul și necesitatea obiectivă a integrării mediului, în ansamblul strategiei dezvoltării economico-sociale.

Evaluarea potențialului activelor naturale poate contribui, prin abordările practice ale domeniului la fundamentarea coordonatelor unui cadru corect de orientare pentru politicile de protecție a mediului în perspectiva construirii unei societăți moderne de piață în contextul integrării României în Uniunea Europeană.

PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ROMÂNIA

În țara noastră dezvoltările privind abordarea problematicii referitoare la protecția mediului au avut o evoluție diferită față de cele prezentate.

- I. Perioada 1930 și până în anul 1972 este foarte puțin reprezentată. Se constată o efervescență în anul 1973 și apoi până în anul 1981 tot ceea ce s-a stabilit în 1973 a rămas la stadiul de început. În perioada anilor 1930-1944 au fost create primele rezervații naturale începând cu Parcul Național Retezat, obiectiv exclusiv destinat cercetării științifice și altor activități social-culturale. Cel mai important act normativ emis în această perioadă a fost Legea pentru pădurile de protecție, din 20 aprilie 1935.
- II. Etapa imediat următoare s-a caracterizat printr-o exploatare intensă a resurselor naturale cu urmări negative în dezvoltarea economico-socială a societății românești. Se asistă la adâncirea conflictului dintre nevoi și resursele naturale, obiectivele economice neglijând situația resurselor de bază ale mediului, ceea ce în final a dus la declanșarea și agravarea crizei ambientale.

Cel mai grav a fost conflictul dintre prezent și viitor, societatea de consum contribuind la criza de strategie a gândirii economice în special.

Prima lege privind protecția mediului înconjurător în România a apărut la 20 iulie 1973. La vremea respectivă, legea a fost apreciată la nivel mondial, România fiind considerată printre primele țări din lume care au abordat protecția mediului înconjurător într-un cadru mult mai larg decât era definit prin noțiunea de „ocrotire a mediului”.

În anul 1974 a fost înființat Consiliul Național pentru Protecția Mediului Înconjurător; la nivel local, Comisiile Județene și cea din Municipiul București pentru Protecția Mediului Înconjurător erau subordonate fostelor Consilii Populare. Măsurile și politicile de mediu din această perioadă au fost inspirate și subordonate Declarației de la Stockholm.

După anul 1989 bilanțul în ceea ce privește politica de protecție a mediului este un bilanț negativ cu reduceri în sistemul politic ex-comunist. Totuși, începând din anul 1990, optica privind protecția mediului înconjurător s-a schimbat și în țara noastră. Tendințele privind reconstrucția ecologică, respectiv refacerea ecosistemelor naturale distruse se manifestă tot mai mult, adoptarea unei strategii ecologice bipolare făcându-și tot mai mult loc și în politicile de mediu ale guvernelor postdecembriste.

- Articolul nr. 134(2) lit. e și f din Constituția adoptată la 8 decembrie 1991 face referire la obligațiile sociale ale statului în ceea ce privește „refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic”, „crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții”.

În contextul activităților de susținere a dezvoltării durabile, protecției mediului i s-a acordat o importanță deosebită, măsurile de natură legislativă instituțională, ca și cele de ordin economic ducând, în anii tranziției, la diminuarea degradării unora dintre factorii de mediu, cu pondere în zonele cele mai afectate.

- **Pe termen scurt**, corespunzător etapei de stabilizare a economiei și de derulare a procesului tranziției la economia de piață, problematica protecției mediului are în vedere o serie de obiective strategice, dintre care amintim câteva:
 - în domeniul legislației:
 - a) elaborarea și aplicarea unui set de legi pentru protecția și conservarea factorilor de mediu, astfel concepute încât preocupările în domeniul protecției mediului în România să se alinieze, treptat, celor existente în țările din Europa Occidentală;
 - b) utilizarea instrumentelor de ordin coercitiv, bazate pe principiul „poluatorul plătește”, care să asigure respectarea legislației și „înghețarea” cantității de poluanți emiși în mediu;
 - în domeniul resurselor:
 - a) identificarea, în perspectiva dezvoltării durabile a economiei, a principalelor probleme rezultate din interferența exploatarei resurselor naturale cu mediul înconjurător; rezolvarea, în această etapă a acelor probleme ce delimitează situații critice pentru calitatea factorilor de mediu sau pentru asigurarea resurselor în viitor;
 - în domeniul managementului mediului înconjurător:
 - a) evaluarea potențialului poluant al agenților economici;
 - b) perfecționarea sistemului de urmărire și control al calității mediului la poluator;
 - c) organizarea sau perfecționarea sistemului de *monitoring* integrat la scară națională.
 - **Pe termen mediu**, corespunzător etapei relansării economiei, reducerea cantității de poluanți emiși în factorii de mediu devine obiectivul strategic principal. Convergent acestui obiectiv, politicile cu incidență majoră asupra mediului vor trebui să prevadă:
 - a) în domeniul legislației:
 - alinierea prevederilor standardelor de calitate a factorilor de mediu la cele în vigoare în țările din Europa Occidentală; interzicerea amplasării de unități economice poluante în zonele care, până în prezent, nu sunt afectate de substanțe toxice;
 - extinderea zonelor protejate; elaborarea de legi pentru refacerea mediului înconjurător deteriorat anterior de activități economice poluante;
 - extinderea sistemului de eliberare a autorizațiilor de funcționare și de amplasare de noi unități economice, în funcție de criteriul impactului acestora asupra mediului înconjurător și obiectivele strategice ale etapei;

- respectarea înțelegerilor internaționale în domeniul protecției mediului, prioritate dată poluării transfrontaliere și protejării zonelor de interes regional (bazinul Dunării, al Mării Negre alte ape de frontieră etc.);
 - privirea unitară a aspectelor legate de protecția mediului înconjurător în România și în Moldova;
- b) în domeniul resurselor:
- stabilirea de limite la extracție sau valorificarea resurselor neregenerabile și regenerabile în funcție de principiile dezvoltării durabile;
 - promovarea utilizării resurselor regenerabile, stimularea introducerii tehnologiilor nepoluante, valorificarea deșeurilor etc.;
 - utilizarea rațională a resurselor de apă și îmbunătățirea cantității acestora în cadrul unui program rațional, protejarea și utilizarea rațională a solului în noile condiții ale structurii de proprietate, reforestarea unor suprafețe de teren, gestionarea deșeurilor;
- c) în domeniul aplicării instrumentelor economice:
- elaborarea și experimentarea metodelor de evaluare a rentabilității economice a măsurilor de protecție a mediului și de introducere a unor tehnici economice moderne;
 - subvenționarea unor activități ce privesc refacerea și conservarea mediului, informatizarea sistemului de urmărire și control al calității factorilor de mediu;
- d) în domeniul managementului mediului:
- adoptarea criteriului calității factorilor de mediu în procesul luării deciziilor la nivel național, sectorial și local privind dezvoltarea economică, protecția mediului, protecția socială etc.
- **Pe termen lung**, corespunzător etapei restructurării economiei, obiectivul strategic principal îl constituie realizarea echilibrului dinamic între calitatea mediului înconjurător, utilizarea rațională a resurselor naturale și economia durabilă. Această abordare impune prin urmare:
 - în domeniul legislației: includerea parametrilor calității mediului în strategiile de dezvoltare economică;
 - în domeniul resurselor: exploatarea resurselor naturale neregenerabile în conformitate cu principiile dezvoltării durabile, stimularea valorificării resurselor regenerabile (la limita echilibrului reproducerii acestora) rezolvarea problemei energetice a României;
 - în domeniul instrumentelor economice și de altă natură: promovarea tehnologiilor nepoluante, internalizarea costurilor de mediu, implicarea instrumentelor social-politice (de tipul organizațiilor neguvernamentale de presiune asupra populației și administrației) în politicile de protecție a mediului;
 - în domeniul managementului mediului: reducerea intensității fenomenului de poluare până la limitele stabilite prin convențiile internaționale.

EVOLUȚIA ECONOMIEI NAȚIONALE DIN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII DURABILE

- Transformările petrecute în ultimii zece ani în economiile din Europa de Est, provocările la care sunt expuse aceste țări în perspectiva aderării la UE pun pe prim-plan armonizarea competitivității economice cu sustenabilitatea ecologică. Tendințele de adâncire a dezechilibrelor economice dintre regiunile Europei aduc în actualitate, tot mai presant, obiectivele stipulate de „Agenda 21” și prezentate anterior.
- Tranziția la economia de piață a amplificat dificultățile economice și sociale, ceea ce a determinat lipsa de preocupare față de problematica protecției mediului, activitate ce a cunoscut o scădere accentuată după 1989. Sigur că o astfel de atitudine, de comportament pasiv vizavi de problemele protecției mediului nu sunt favorabile României, atât din punct de vedere al dezvoltării sale durabile, dar și din perspectiva integrării europene. De aceea este necesară adoptarea cât mai rapidă a unui comportament activ în privința managementului protecției mediului. Când facem o astfel de afirmație, considerăm deosebit de important să semnalăm dificultatea abordării problematicei, în contextul decalajului – economic și social – care ne desparte de țările vest-europene. Dezvoltarea economică trebuie să asigure micșorarea decalajului și, în același timp, și dezvoltarea durabilă a economiei românești.
- Politica de mediu din țările membre ale UE promovează respectarea standardelor înalte de mediu la nivel local, regional și național. În consecință și managementul mediului se fundamentează pe cerința dezvoltării durabile și integrarea politicilor de mediu în planurile de dezvoltare sectorială și regională din fiecare țară.

ROMÂNIA ÎN CONTEXT EUROPEAN

Țara noastră se confruntă în prezent cu probleme acute privind poluarea aerului, a apei și a solului. Rezolvarea acestora, în perspectiva aderării la UE și a promovării dezvoltării durabile, necesită eforturi mari pe termen scurt, mediu și lung, cu participarea largă a sectorului public și privat. Principalele obiective strategice în domeniul mediului au în vedere, în principal : domeniul aerului, apei și deșeurilor, sectorul substanțelor chimice, poluarea industrială și investițiile în infrastructura de mediu.

România are de depășit însemnate decalaje la indicatorii dezvoltării economice comparativ cu Uniunea Europeană. Sunt decalaje atât în raport cu media UE cât și în raport cu fiecare țară membră. Astfel sunt înregistrate disparități semnificative, dacă ne comparăm cu țări precum: Luxemburg, Danemarca, Germania și Olanda și mai mici, dar nu neglijabile, vizavi de Portugalia, Spania sau Grecia. Intervalul 1990-1999 s-a caracterizat printr-o evoluție oscilatorie a principalilor indicatori macroeconomici, negativă comparativ cu 1989. Accentuarea decalajelor față de UE s-a produs datorită recesiunii, inflației, șomajului – factori conjuncturali care s-au manifestat cu intensitate și au devenit componente caracteristice ale tranziției.

- O economie în declin nu poate asigura condițiile necesare creșterii reale a nivelului de trai al populației.
- Pe de o parte evoluția agriculturii – caracterizată prin activități care asigură doar subzistența – iar pe de altă parte salariile scăzute din celelalte sectoare ale economiei nu pot asigura veniturile care să stimuleze creșterea consumului populației într-o structură cât mai apropiată satisfacerii nevoilor de consum: alimentare, nealimentare și de servicii.
- Asistăm, în perioada tranziției, la un model de consum al populației caracteristic unei economii subdezvoltate, în care, din totalul cheltuielilor de consum, peste 58% sunt alocate pentru satisfacerea nevoilor alimentare³, în timp ce în UE-15 aceste cheltuieli reprezintă 17,5% din totalul cheltuielilor de consum. Din aceeași sursă, AIG pentru 1995-2002, se constată că veniturile din salarii și pensii reprezintă în țara noastră 52% din veniturile totale, față de 70-80% în UE-15⁴.
- În principal evoluția nivelului de trai al populației – componentă și rezultat, în același timp, a dezvoltării durabile a economiei – s-a manifestat

³ Ancheta integrată în gospodării (AIG), 1995-2000, INSSE.

⁴ România – Planul național de dezvoltare 2000-2002, ANDR, mai 2000, p. 19.

datorită declinului economic general, care nu a putut susține politicile sociale și de mediu, promovate de guvernele postdecembriste.

- Inconsecvența politicilor macroeconomice, nu întotdeauna corelate cu cele de la nivel microeconomic, stimularea menținerii arieratelor în economie și ritmul lent al restructurării sistemului productiv – vizavi de instabilitatea instituțional-legislativă au prelungit durata procesului de tranziție la economia de piață și au stagnat aplicarea politicilor economice și sociale, sectoriale și regionale, de mediu și de infrastructură, subordonate realizării și atingerii obiectivelor stipulate în strategia dezvoltării durabile a României.
- Explicarea fenomenelor reale din economia de tranziție ne oferă un tablou în care întâlnim fenomene fără istorie, cu desincronizări, șocuri, paradoxuri care demonstrează dificultățile programelor de guvernare postdecembriste, criza acută, cu tendințe de cronicizare a procesului de tranziție la economia de piață din România⁵.
- Într-un astfel de context, problematica managementul mediului – conservarea și ameliorarea peisajului și a patrimoniului național natural, în cadrul căruia reconstrucția ecologică a ariilor afectate de poluare și ameliorarea calității mediului construit – utilizarea resurselor și impactul activităților economice, de orice natură, asupra mediului trebuie să respecte principiul dezvoltării durabile enunțat în debutul comunicării.
- România, în context european, înregistrează, alături de discrepanțele economice despre care am amintit, discrepanțe în domeniul mediului înconjurător. Dacă ele sunt rezultatul politicii de dezvoltare economică adoptată și aplicată de regimul socialist, când se dorea creștere economică rapidă, fără a se ține seamă de caracterul limitat al resurselor regenerabile și neregenerabile, nici după 1989 nu am asistat la o politică realistă care să ia în considerare efectele negative ale activităților economice asupra mediului.

⁵ M. Iordan – Reglarea cererii și ofertei bunurilor de consum în perioada de tranziție a României spre economia de piață, Teză de doctorat, Academia Română, INCE, București, 1998, p. 166.

PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ECONOMIA DE TRANZIȚIE

- Lecțiile privind procesul dezvoltării, derulate pe parcursul istoriei economice susțin importanța dezvoltării și a unei creșteri permanente, fără a fi afectat și degradat mediul înconjurător. Dorința unei creșteri rapide pentru obținerea unor venituri reale ridicate este un obiectiv dorit de toată lumea, dar atunci când aceasta se obține prin costuri ridicate, care aduc pagube irecuperabile și declanșează distrugerea mediului, creșterea nivelului de trai nu poate fi susținută pe termen lung.
- Combaterea pagubelor produse asupra calității mediului este deosebit de costisitoare, motiv pentru care, în general, și după 1989 s-a manifestat un interes scăzut față de acest subiect, deși conceptul de dezvoltare durabilă are în vedere și promovează, în mod rațional, continuarea creșterii economice pe baza evaluării costurilor de mediu. Multe din neajunsuri au apărut determinate și de distorsiunile evaluării economice și sociale a resurselor și a poluării mediului. Alocarea optimă a resurselor dintr-o economie nu poate asigura în același timp și eficiența economică și echitatea socială, chiar și atunci când economia funcționează după principiile așezate și stabile ale mecanismelor pieței.

Problematika din domeniul mediului, managementul acestuia trebuie integrat în strategia generală de creștere economică, astfel încât să constituie o componentă la fel de importantă ca cea structurală, regională sau socială.

- Asupra factorilor de mediu acționează tot mai mult, cu efecte tot mai puternice procesele de industrializare.
- Tot mai mulți locuitori se află sub incidența poluării aerului, apei și solului. Astfel, industria contribuie la acest proces într-o proporție însemnată: energetica este răspunzătoare de poluarea aerului, industria chimică-petrochimică pentru poluarea apei, iar industria minieră pentru poluarea solului.
- În cazul țării noastre, în opinia unor specialiști¹,
 - 70% din totalul emisiilor poluante din aer sunt din cauza energiei;
 - 70%-75% din poluarea apei este cauzată de activitatea din chimie-petrochimie;
 - 95% din poluarea solului provine din sectorul minier.

¹ Dan Petrescu – Protecția mediului și strategia restructurării, în: Tribuna economică, nr. 4/1997, p. 15.

În ultimii ani, dar mai ales după Summit-ul de la Rio de Janeiro, la care a participat și țara noastră, și în perspectiva pregătirii pentru aderarea la UE a crescut interesul pentru problemele legate de mediu și au fost întreprinse unele măsuri de combatere a pagubelor produse de neglijarea aspectelor ecologice vizavi de utilizarea resurselor pentru atingerea obiectivelor stipulate în diversele proiecte și programe de dezvoltare.

- În scopul atingerii unor standarde de mediu din ce în ce mai ridicate, în conformitate cu cerințele *acquis*-ului comunitar în domeniu, cât și al reducerii impactului negativ al sectoarelor energetic și de transporturi asupra mediului, țara noastră a aderat la majoritatea tratatelor și convențiilor internaționale privind mediul și protecția naturii.
- Din perspectiva celor prezentate, printre obiectivele prioritare ale „Strategiei de reformă economico-socială a programului de guvernare” s-a situat și protecția mediului, a pădurilor și gospodărirea apelor.

A. În domeniul protecției mediului și al dezvoltării durabile, s-au avut în vedere:

- corelarea dezvoltării economico-sociale cu resursele regenerabile și neregenerabile ale țării, pentru asigurarea diminuării – până la nivelurile de siguranță pentru sănătatea populației – a emisiilor, evacuărilor și a deșeurilor periculoase, ca și prevenirea unor accidente grave cu substanțe toxice;
- aplicarea prevederilor documentelor internaționale la legislația națională, cu respectarea Constituției. Totodată, în concordanță cu procesul general de armonizare a legislației Uniunii Europene, s-a procedat la:
 - adoptarea legislației generale privind protecția mediului – în 1995 a fost adoptată Legea-cadru privind mediul înconjurător (Legea nr. 137/1995);
 - promovarea unor legi privind Rezervația Biosferei Delta Dunării și regimul pesticidelor și fungicidelor și a legii privind reciclarea deșeurilor;
 - aprobarea procedurii de reglementare a activităților economice și sociale cu impact asupra mediului înconjurător;
 - adoptarea Regulamentului de atestare pentru elaborarea studiilor cu impact asupra mediului și a bilanțurilor de mediu;
 - elaborarea normelor privind emisiile de poluare în atmosferă;
 - a fost elaborată și aprobată (1996) „Strategia de protecție a mediului”;
 - a fost inițiat Programul național pentru protecția mediului;
 - au fost elaborate „Strategia națională” și Planul de acțiune pentru conservarea diversității biologice și utilizarea durabilă a componentelor sale;

- racordarea României la eforturile comunității internaționale pentru promovarea principiilor dezvoltării durabile s-a materializat.

În contextul ratificării și semnării unor convenții bilaterale și internaționale, (ratificarea a șase convenții internaționale și semnarea a șase convenții bilaterale, alte convenții bilaterale fiind în curs de semnare), în România s-a trecut la identificarea și evaluarea stării zonelor naturale supuse regimului special de protecție prin legi și alte acte normative, ca și la stabilirea și aplicarea de măsuri cu scopul asigurării menținerii regimului de ocrotire și conservare a acestor zone.

Țara noastră participă la programe internaționale în domeniul protecției mediului cum sunt, spre exemplu, programele: Dunărea, PHARE (în cadrul programului PHARE pentru modernizarea sistemului de supraveghere a mediului s-au dotat cu echipamente noi agențiile județene pentru protecția mediului), PNUD și Ozon. În aceeași ordine de idei se înscrie și adoptarea planului strategic pentru Dunăre și Marea Neagră.

B. În domeniul protecției pădurilor, s-au stabilit măsuri pentru menținerea suprafeței fondului forestier național și asigurarea condițiilor de creștere a acestuia. În principal au fost întreprinse acțiuni vizând:

- reconstrucția forestieră a pădurilor afectate de secetă, de noxe industriale și alți factori dăunători;
- corectarea torenților și ameliorarea terenurilor defradate;
- modernizarea bazei materiale și construcția de noi drumuri forestiere pentru crearea accesibilității pădurilor.

C. În domeniul gospodăririi apelor, principalele obiective strategice fac referire la trei cerințe esențiale.

1. *Asigurarea cantităților necesare de apă pentru populație* prin gospodărirea unitară, rațională și eficientă a resurselor de apă.

Principalele acțiuni întreprinse cu scopul atingerii acestui deziderat sunt:

- reactualizarea reglementărilor pentru întreaga legislație privind gospodărirea apelor, prin adoptarea „Legii apelor”, aprobată în septembrie 1996;
- reactualizarea și îmbunătățirea instrucțiunilor privind atribuțiile și răspunderile în domeniile hidrologiei, meteorologiei, precum și de exploatare a stațiilor de epurare și avertizare în caz de poluare accidentală;
- restricționarea unor consumatori industriali, prin reducerea volumelor de apă folosite la spălări și mărirea volumelor de apă recirculată și a prelevărilor de apă proaspătă de la sursă;
- exploatarea lacurilor de acumulare corelând necesitățile de alimentări cu apă pentru populație cu cele ale industriei și agriculturii;
- realizarea unor noi surse de apă, (lacuri de acumulare cu folosință complexă în zonele deficitare) separarea rețelei de distribuție a apei, pentru

populație și pentru industrie (pentru asigurarea alimentării continue cu apă a tuturor utilizatorilor și, în special, a populației).

2. *Protecția calității resurselor de apă* prin combaterea poluărilor accidentale care afectează calitatea apelor, a indisciplinii tehnologice și a producției la unii agenți economici.

Cele mai semnificative acțiuni întreprinse au vizat:

- re tehnologizarea unor stații de epurare, îmbunătățirea condițiilor de exploatare la stațiile existente, precum și extinderea unor capacități de epurare și realizarea de noi stații;
- îmbunătățirea sistemului național de supraveghere și control și a dotării laboratoarelor RA Apele Române;
- implementarea sistemului național de avertizare în caz de poluări accidentale;
- instituirea unui regim de supraveghere specială a activității de epurare a apelor uzate – care reprezintă mari surse de poluare a apelor – desfășurată de agenții economici;
- activizarea Comisiei centrale pentru apărarea împotriva inundațiilor, fenomenelor meteorologice periculoase și accidentelor la construcțiile hidrotehnice și a secretariatelor tehnice permanente teritoriale.

Un punct de referință important în cadrul acțiunilor strategice privind gospodărirea apelor și care îmbină aspectele de utilizare cu cele de protecție a ecosistemelor naturale este reprezentat de reconstrucția ecologică a râurilor.

Acesta se poate realiza prin îmbunătățirea și amenajarea de habitate corespunzătoare conservării biodiversității, prin asigurarea de debite corespunzătoare pe cursurile de apă în scopul protecției ecosistemelor acvatice și pentru facilitarea migrației speciilor piscicole.

3. *Cooperarea internațională în domeniul gospodării apelor* prin pregătirea unor convenții și acorduri de cooperare și nu în ultimul rând, prin reglementarea problemelor hidrotehnice referitoare la apele ce formează frontiera română.

- Au avut loc întâlniri cu experții unguri și s-au derulat tratative în vederea înnoirii Convenției cu Ungaria în acest domeniu.
- Au început negocierile pentru încheierea unor acorduri cu Ucraina și Republica Moldova.

Problematika mediului înconjurător, având ca prim demers implementarea legislației de mediu, presupune și cere un volum crescut de investiții, acțiuni dependente, în bună parte implică dezvoltarea economică de ansamblu a țării, elemente la care m-am referit pe scurt în cuprinsul materialului.

- “Strategia națională pentru protecția mediului”, elaborată în cadrul Ministerului Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului (1999), definește o politică

coerentă și unitară în ceea ce privește investițiile de capital în domeniul protecției mediului, la nivelul agenților economici și al autorităților locale, circumscrisă obiectivelor strategiei generale de protecție a mediului.

- “Planul național de acțiune pentru protecția mediului” (PNAPM), reactualizat în conformitate cu Programul național pentru aderarea României la Uniunea Europeană (PNAR), este un document de referință pentru orientarea viitoare a activității în domeniul protecției mediului, în stabilirea și implementarea măsurilor în contextul procesului de integrare.

O parte din fondurile necesare implementării proiectelor prioritare incluse în PNAPM vor fi furnizate de Guvernul României, asigurând în același timp, cofinanțarea necesară derulării programelor finanțate de UE. În scopul derulării acestui proces a fost creat și un instrument, respectiv Fondul Național de Mediu.

Analizele întreprinse de factorii abilitați în domeniul protecției mediului și al dezvoltării economice au relevat principalele probleme ale stării actuale a mediului înconjurător, au semnalat problemele prioritate și care trebuie să fie rezolvate într-un timp scurt, dacă România dorește să-și întărească și să-și diversifice economia, să-și îmbunătățească poziția în Europa și să-și creeze un mediu de calitate, la standarde internaționale, menit să-i asigure păstrarea diversității și identității sale naționale.

În concluzie, îndeplinirea obiectivelor strategiei dezvoltării durabile pentru stimularea creșterii economice și a competitivității trebuie să se realizeze concomitent cu promovarea unui mediu de calitate, nepoluat. Acest deziderat nu poate fi atins decât atunci când problematica mediului este circumscrisă integrat celorlalte sectoare și este tratată drept o prioritate. Protecția mediului nu este un obstacol în calea dezvoltării ci, prin oportunitățile pe care le oferă, este susțină-toarea dezvoltării reale a societății.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Bran, Florina – *Politici ecologice*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1997.
- Bran, Florina – *Ecologie generală și protecția mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1998.
- Bran, Florina – *Probleme ecologice și riscuri economice*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1998.
- Bran, Florina; Ioan, Ildiko – *Ecosferă și politici ecologice*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 2001.
- Bran, Florina – *Efectele relației om-mediul în pragul anului 2000*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 2002.
- Brown, Lester – *Penuria mondială de apă proaspătă*, Worldwatch Institute, 1998.
- Gheorghiuță, Mircea – *Modelare în economia mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 2002.
- Negrei, Costel – *Operatori, politici, comunicare în managementul mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1997.
- Negrei, Costel – *Instrumente și metode în managementul mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1999.
- Platon, Victor; Mazilescu, Roxana – „Transpunerea legislației UE în domeniul protecției mediului și implicații pentru economia României”, în: *Revista română de economie, Anul XII, Vol. 15, Nr. 2/2002*, Academia Română, INCE, CIDE, București.
- Platon, Victor; Mazilescu, Roxana – *Beneficii ale adoptării legislației europene de protecția mediului*, IEN, București, 2002.
- Rojanschi, V., Bran, F., Diaconu, G. – *Protecția și ingineria mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1997.
- Rojanschi, V., Bran, F., Iosif, G. N. – *Economia și protecția mediului*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1997.
- Vădineanu, Angheluță – *Dezvoltarea durabilă (Vol. I – Teorie și practică)*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 1998.
- Von Weizsacker, E. U., Lovins, A. B., Lovins, L. H. – *Factor patru – dublarea prosperității prin înjumătățirea consumului de resurse*, 1998.
- *** *Agenda 21 – Programul Națiunilor Unite pentru acțiune după Conferința de la Rio de Janeiro* – ONU, 1995.
- *** *Baza de date statistice* – FAOSTAT, 1999.
- *** *Cinci ani după Rio – inovările în politicile de mediu* – World Bank, 1997.

-
- *** *Dezvoltarea și mediul* – World Bank, 1994.
 - *** *Efectele ecologice ale deprecierii stratului de ozon* – UNEP, 1999.
 - *** *Finanțarea dezvoltării globale* – World Bank, 1998.
 - *** *Finanțarea proiectelor de mediu de către Uniunea Europeană* – Uniunea Europeană, Programe de mediu ale Uniunii Europene în România, Material editat de REC ROMANIA, București, 2002.
 - *** *Managementul ecologic al platformelor industriale* – UNEP, 1997.
 - *** *Mediul și dezvoltarea durabilă, de la Rio de Janeiro la Johannesburg* – Ministerul Apelor și Protecției Mediului, București, 2002.
 - *** *Mediul și dezvoltarea durabilă – deceniul internațional al reducerii dezastrelor naturale* – ONU, 1999.
 - *** *O lume urbanizată – Raportul global asupra așezărilor umane* – UNCHS, 1998.
 - *** *Poluarea lacurilor și rezervoarelor naturale* – UNEP, 1995.
 - *** *Pregătirea pentru viitor – o viziune globală pentru anul 2020* – OECD, 1998.
 - *** *Prioritățile politicilor rurale românești în condițiile negocierii dosarului agricol al aderării la UE* – Academia Română, Grupul de reflecție „Evaluarea Stării Economiei Naționale”, Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie – Programul ESEN 2 – Integrarea României în Uniunea Europeană, INCE, CIDE, București, 2002.
 - *** *Privire globală asupra problemei energiei* – OECD, IEA, 1999.
 - *** *Proiecții privind populația globală* – World Bank, 1999.
 - *** *Protejarea planetei, securitatea viitorului* – UNEP, World Bank, NASA, 1998.
 - *** *Raportul național al dezvoltării umane* – PNUD, 2000.
 - *** *Raport privind starea mediului în Uniunea Europeană* – EEA, 1997.
 - *** *Reforma subvențiilor privind energia și transportul* – OECD, 1998.
 - *** *Registrul tratatelor internaționale și al altor acorduri în domeniul mediului* – UNEP, 1999.
 - *** *Sinteza rapoartelor privind efectele ecologice ale Protocolului de la Montreal* – UNEP, 2000.
 - *** *Spre o producție agricolă durabilă – tehnologiile curate* – OICD, 1999.
 - *** *Strategiile guvernamentale și politicile privind producția curată* – UNEP, 1997.
 - *** *Studii de politici alternative* – UNEP, 1999.
 - *** *Zonele urbane și rurale – 1950-2030* – UNDP, 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 144-145/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

EFICIENȚA ECONOMICĂ
ÎN AGRICULTURA ROMÂNIEI
- NIVEL, TENDINȚE ȘI DECALAJE FAȚĂ DE UE -

Marin POPESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	83
1. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE ȘI A VALORII ADĂUGATE BRUTE – EXPRESII SINTETICE ALE EFICIENȚEI ECONOMICE ..	87
2. EFICIENȚA ECONOMICĂ A UTILIZĂRII PĂMÂNTULUI	91
2.1. Nivelul și tendința eficienței economice a utilizării pământului ...	91
2.2. Sporirea eficienței economice a utilizării pământului	96
3. CREȘTEREA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII.....	117
3.1. Evoluția productivității muncii în agricultura României	118
3.2. Direcții principale de creștere a productivității muncii.....	122
4. EFICIENȚA UTILIZĂRII CAPITALULUI.....	133
4.1. Eficiența investițiilor	133
4.2. Eficiența capitalului fix (imobilizărilor corporale)	140
4.3. Eficiența consumurilor intermediare	147
5. CONCLUZII	152
BIBLIOGRAFIE	156

INTRODUCERE

Lucrarea de față este destinată analizei eficienței economice în condițiile dezvoltării durabile a agriculturii și ale integrării în UE.

Conceptul de dezvoltare durabilă este relativ nou; el a fost formulat și îmbogățit după al doilea război mondial când s-au văzut limitele conceptului de creștere economică în rezolvarea dificultăților cu care se confruntau țările în anii '50 și '60 ai secolului trecut.

Actul de naștere a acestui concept poate fi considerat Raportul Brunland din 1987 care a considerat dezvoltarea durabilă acel tip de dezvoltare care urmărește satisfacerea cerințelor prezente fără a le compromite pe cele ale generațiilor viitoare.

Dezbaterile privind noul concept și-au găsit consacrarea în raportul „Viitorul nostru comun”, elaborat de Comisia Mondială Independentă pentru Mediu și Dezvoltare, adoptat de Conferința Mondială de la Rio Janeiro (1992). În viziunea acestui raport și a dezbaterilor pe care le-a generat, dezvoltarea economică durabilă presupune o nouă atitudine față de mediul ambiant, modificarea relațiilor dintre om și natură, realizarea unui echilibru între aceste entități, crearea cadrului favorabil pentru satisfacerea problemelor sociale cu care se confruntă individul și colectivitățile. În această viziune „dezvoltarea economică durabilă sau viabilă reprezintă forma sau tipul de dezvoltare care îmbină armonios, echilibrat, realizarea creșterii economice, protecția mediului înconjurător, justiția socială și democrația”¹.

În ultimii ani, au fost formulate numeroase definiții ale dezvoltării durabile de către oamenii de știință și organizații cu vocație națională și mondială, toate având ca numitor comun necesitatea promovării unui astfel de sistem de dezvoltare care să armonizeze satisfacerea cerințelor generațiilor prezente cu cele ale generațiilor viitoare, în centrul acestei dezvoltări fiind situat omul ca principal protagonist și beneficiar final. Cu referire la agricultură, în 1988 FAO definea dezvoltarea durabilă a agriculturii ca reprezentând gestionarea și conservarea bazei de resurse naturale și orientarea schimbului tehnologic și instituțional într-o astfel de manieră încât să asigure satisfacerea nevoilor umane pentru prezent și pentru generațiile viitoare². În legislația americană întâlnim o definiție mai explicită a dezvoltării durabile a agriculturii, și anume, ca fiind un sistem integrat de practici de producție vegetală și animală, cu aplicare la specificul local, care, pe termen lung, asigură satisfacerea cerințelor umane de

¹ Dicționar de economie, Ed. Economică, 2001, p.159.

² FAO, State of Food and Agriculture, 1989.

alimente și alte produse agricole, îmbunătățirea mediului înconjurător și a bazei de resurse naturale, utilizarea cu maximă eficiență economică și ecologică a resurselor nereînnoibile, integrarea unde este cazul, a ciclurilor și a combaterii biologice naturale, îmbunătățirea calității vieții agricultorilor și a întregii populații umane¹.

Ca și dezvoltarea durabilă în general, dezvoltarea durabilă a agriculturii se caracterizează prin existența celor trei componente fundamentale: componenta economică, componenta socială și componenta ecologică, toate trei intercondiționându-se pentru a putea răspunde celor trei componente ale eficienței – eficiența economică, eficiența socială și eficiența ecologică. Nu se poate realiza o agricultură durabilă fără a le lua în considerare pe toate trei. „Dezvoltarea durabilă presupune o creștere care corespunde nu doar criteriilor de eficiență economică, ci și celor de eficiență ecologică și eficiență socială, cumulate. O creștere economică fără respectarea echilibrului ecologic dinamic și a criteriilor eficienței sociale nu reprezintă, cu adevărat, o creștere, căci conduce la daune economice și tensiuni sociale. Cu alte cuvinte, dezvoltarea durabilă presupune subordonarea creșterii economice progresului oamenilor, în condițiile respectării naturii, iar nu în mod exclusiv profitului, considerat ca scop în sine”².

Economiștii, sociologii și ecologiștii tind fiecare în parte să considere una dintre dimensiuni ca fiind mai importantă decât celelalte, fapt care poate genera repercusiuni grave în activitatea practică. Absolutizarea eficienței economice în România, spre exemplu, atât în anii economiei de comandă, cât și în perioada de tranziție la economia de piață a dăunat eficienței sociale și ecologice. Deteriorarea mediului natural și sărăcirea populației din mediul rural sunt expresii ale acestei orientări.

În realitate, componenta economică este parte a componentei sociale, iar aceasta este parte a mediului natural. Mediul natural care în trecut era considerat ca ceva neglijabil sau de importanță redusă a devenit componenta cea mai importantă a dezvoltării durabile, la această situație contribuind nu numai conștientizarea faptului că el este atotcuprinzător, ci și dificultățile în care au intrat procesele din mediu, în principal, datorită neglijării lor în dezvoltarea economică și socială, cât și efectelor negative ale poluării. Luarea în considerare a problemelor de mediu în dezvoltarea economiei este considerată una dintre cele mai mari provocări ale științei economiei contemporane³.

¹ Food, Agriculture, Conservation and Trade Act, 1990.

² N.N.Constantinescu, Scrieri alese, Ed.Economică, 2000, p.139.

³ În acest sens menționăm opinia prof. Paul Bran, președinte al AGER: „Azi, când mediul natural înconjurător și-a schimbat rolul în economie, devenind un factor endogen al proceselor economice, se schimbă drastic domeniul de referință pentru știința economiei. Întreaga teorie economică este pusă în dificultate, fiind nevoie de noi paradigme. Cele sintetizate de teoriile privind valoarea bazată pe muncă sau pe utilitate nu mai pot explica realitatea și nici nu mai pot sintetiza modele și instrumente de influențare a acestei realități.

Eficiența economică de care ne ocupăm în această lucrare este una dintre categoriile fundamentale ale științei economice. Ea reflectă o stare a activității economice la nivel micro și macroeconomic determinată de un anumit consum de resurse pentru producerea unei anumite cantități de produse, într-o anumită structură și de o anumită calitate, într-un timp determinat. Alocarea de resurse este considerată eficientă în măsura în care bunurile economice care urmează a fi create sunt cele de care piața are nevoie, iar consumul de resurse este cel mai redus.

În funcție de factorii de producție care contribuie la obținerea efectelor, eficiența economică îmbracă mai multe forme – productivitatea sau eficiența utilizării pământului, a forței de muncă, a capitalului etc. În forma ei sintetică, eficiența economică se exprimă prin raportarea efectelor obținute (în expresie fizică, materială sau valorică) la eforturile depuse (resursele utilizate și consumate) sau invers. Sporirea în timp a eficienței economice presupune, fie maximizarea efectelor cu resursele utilizate și consumate, fie obținerea efectelor necesare cu minimum de cheltuieli de resurse economice.

Stabilirea și dimensionarea indicatorilor ridică numeroase și complicate probleme, nu există indicatori perfecți și deci o măsurare exactă a nivelului și evoluției eficienței economice. Indicatorii cu cât au un grad mai mare de agregare și de generalizare a fenomenelor și proceselor economice cu atât sunt mai expuși la cuprinderea unor aspecte discutabile. Eficiența economică este mai precis oglindită când efectele se exprimă în unități naturale decât în unități natural-convenționale sau în unități valorice; la fel și eforturile, însă pentru surprinderea și observarea eficienței de ansamblu a unei unități, ramuri sau a economiei naționale este absolut necesară utilizarea unor indicatori, cu un grad mai mare de agregare. În investigarea eficienței economice, vom recurge, după nevoi, la indicatori cu diferite grade de complexitate.

Creșterea eficienței economice reprezintă un factor esențial pentru progresul economiei naționale:

În primul rând, pentru că economia este o componentă esențială a dezvoltării durabile pe termen lung, iar eficiența economică este forma sintetică în care se poate exprima evoluția și nivelul de dezvoltare a economiei;

În al doilea rând, pentru că sporirea eficienței economice este un atribut al creșterii competitivității producției și, implicit, al formării unei piețe concurențiale funcționale, capabilă să facă față competiției în cadrul UE;

Pentru a ieși din acest impas, știința economiei trebuie să se deschidă către sistemul complex al mediului natural înconjurător pentru a-i înțelege procesele și mecanismele intime, pentru a evidenția condiționările cu economia și societatea, pentru a-i mări contribuția la alimentarea proceselor economice și, mai cu seamă pentru a-i proteja mecanismele de influență brutală a poluării și degradării generate de activitatea economică și socială” (Paul Bran, Deschiderea științei economice spre mediul natural înconjurător, *Economistul* din 7 și 8-9 octombrie 2004).

În al treilea rând, pentru că decalajele cele mai mari în domeniul economiei și al agriculturii față de UE se manifestă în diferitele forme pe care le îmbracă eficiența economică;

În al patrulea rând, pentru că de eficiența economică a alocării și utilizării resurselor naturale, umane, materiale, financiare etc. depinde în mare măsură eficiența socială și eficiența ecologică, între acestea coexistând relații de interdependență.

În al cincilea rând, pentru că Uniunea Europeană, atât în perioada preaderării, cât și după aderare acordă României un sprijin substanțial, care direct sau indirect, contribuie la creșterea eficienței economice a agriculturii și economiei, în ansamblu.

Pentru agricultură, sporirea eficienței economice este de importanță capitală dacă avem în vedere rolul și locul agriculturii în economia națională, ca de exemplu reculul înregistrat timp de mai multe decenii atât în ultimii ani ai economiei de comandă, cât și în anii tranziției spre economia de piață modernă, decalajul mare față de Uniunea Europeană, în care dorim să ne integrăm.

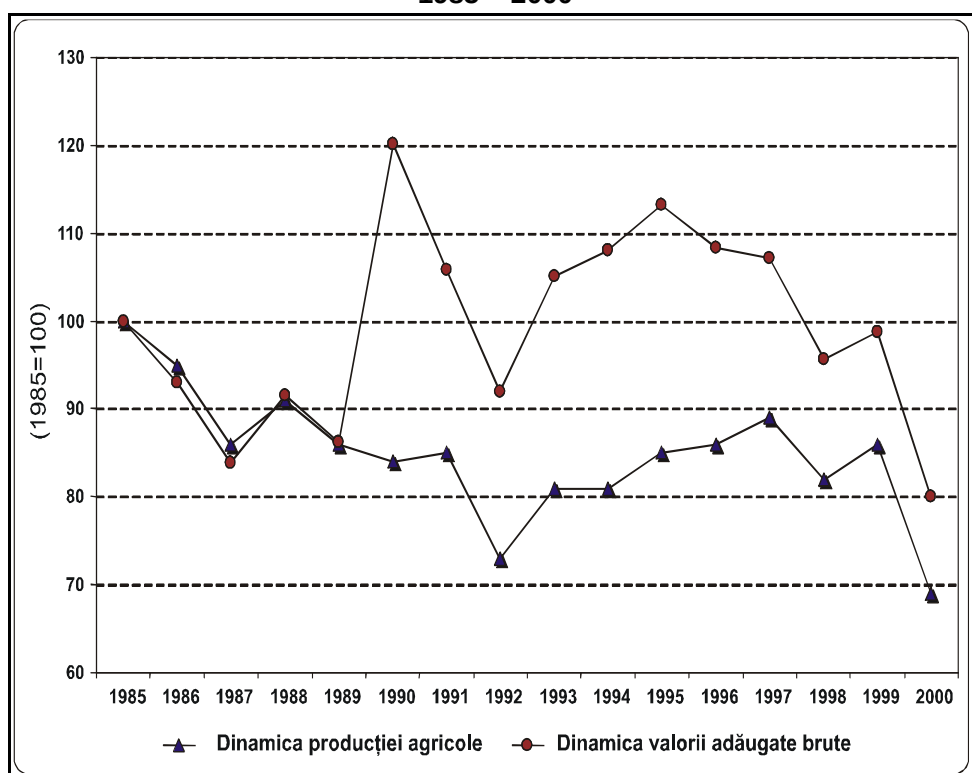
Prin cercetarea eficienței economice a agriculturii urmărim: nivelul și tendința eficienței economice a utilizării diferiților factori de producție și a activității agricole în ansamblu cu referire specială la ultimii ani; situația din agricultura României comparativ cu situația din alte țări, cu deosebire din Uniunea Europeană; factorii favorizanți și factorii restrictivi ai eficienței activității din agricultură; influența aderării și integrării în UE; evoluții prospective, previzibile.

1. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE ȘI A VALORII ADĂUGATE BRUTE – EXPRESII SINTETICE ALE EFICIENȚEI ECONOMICE

În analiza eficienței activității economice în agricultură un loc important îl ocupă investigarea evoluției producției agricole și a valorii adăugate brute, care în ultimă instanță, sunt rezultatul eficienței cu care sunt utilizați toți factorii care concură la dezvoltarea producției agricole. Ei oglindesc evoluția eficienței economice pe ansamblul agriculturii.

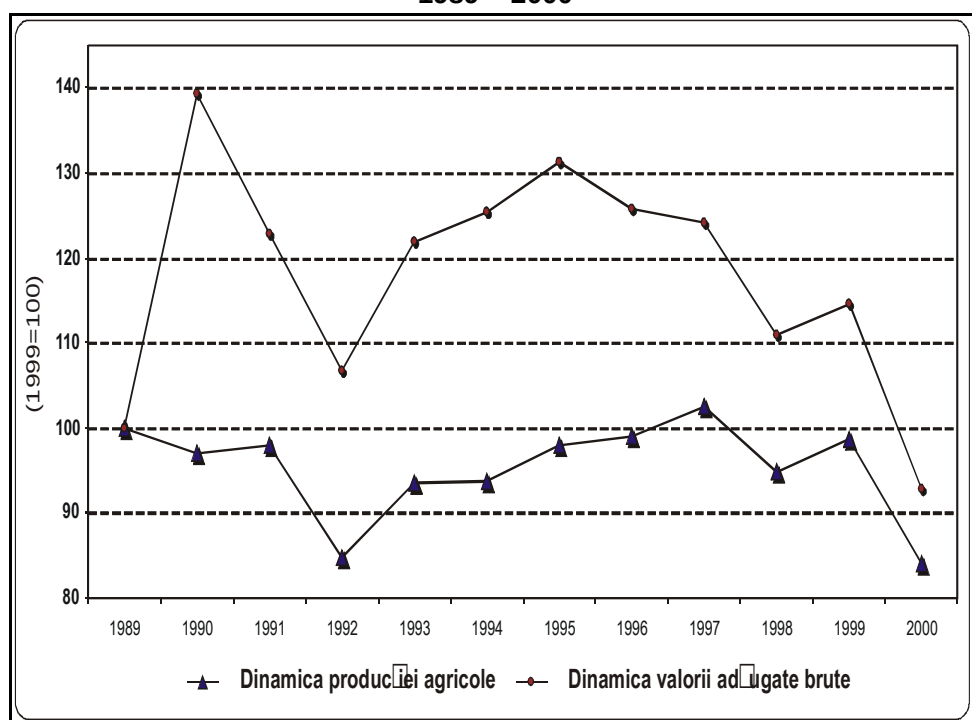
Graficul nr. 1

Dinamica producției agricole și a valorii adăugate brute în România,
1985 – 2000

Graficul nr. 2

**Dinamica producției agricole și a valorii adăugate brute în România,
1989 – 2000**

Cel puțin două aspecte atrag atenția:

Primul: anul 1985 marchează începutul declinului agriculturii României, declin care s-a continuat și după 1989, în anii tranziției la economia de piață. Până în 1989 producția agricolă și valoarea adăugată a avut o evoluție identică.

Al doilea: în anul 2000 față de 1985 producția agricolă a coborât cu peste 30 de puncte procentuale; deși în intervalul menționat s-au înregistrat unele creșteri, nivelul producției agricole a rămas permanent sub cel al anului de bază și chiar al anului 1989 cu excepția anului 1997.

Al treilea: din 1989 indicele valorii adăugate brute a fost în toți anii superior indicelui producției agricole; el s-a ridicat și peste nivelul existent în 1985; din 1995 se înscrie o curbă descendentă ajungând să se situeze în anul 2000 cu 20 de puncte procentuale sub cel din 1985 și cu 10 puncte procentuale sub nivelul celui din 1989. La prima vedere, evoluția celor doi indicatori după 1989 ar putea duce la concluzia creșterii eficienței utilizării consumurilor intermedia-

re. În realitate această situație s-a datorat în principal trecerii la agricultura țărănească și lipsei resurselor de capital, reducerii intensității capitalului, înlocuirea (parțial) cu munca. Dacă pe termen scurt situația menționată ar mai putea să se manifeste, pe termen mediu și lung, se va schimba, în sensul creșterii consumului intermediar și de capital tehnic și al reducerii consumului de muncă vie pe baza re tehnologizării agriculturii, asimilării elementelor de progres tehnic, tehnologic, informațional, organizării de exploatații agricole viabile, performante, atragerea lor în fluxurile economiei de piață.

După anul 2000 se remarcă o anumită tendință pozitivă la ambii indicatori cu mari variații de al un an la altul. Atât producția agricolă, cât și valoarea adăugată au recuperat o parte din descreșterea înregistrată în anul 2000.

Trendul descrescător al producției agricole și al valorii adăugate a sporit atât decalajul absolut, cât și decalajul relativ dintre agricultura României și agricultura țărilor din UE (M. Popescu, 2001) și a condus la reducerea ponderii României în producția agricolă mondială. Anul 2001 recuperează parțial din decalajul creat în deceniul anterior, datorită condițiilor naturale deosebit de favorabile (la producția vegetală). La efectivele de animale ponderea României continuă să se reducă.

Tabelul nr. 1.1

Ponderea României în agricultura mondială la principalele produse agricole și efective de animale

	UM	1990	1997	1998	1999	2000	2001
Grâu ^{x)}							
- Producția mondială	mii tone	592589	613342	591632	583624	583925	582692
- Producția României	mii tone	7379	7186	5208	4683	4456	7735
	%	1,25	1,17	0,88	0,80	0,76	1,3
Porumb							
- Producția mondială	mii tone	479340	586410	614003	600418	593543	609182
- Producția României	mii tone	6810	12687	8623	10935	4898	9119
	%	1,42	2,16	1,40	1,82	0,83	1,50
Cartofi							
- Producția mondială	mii tone	267586	301556	293377	294322	321395	308165
- Producția României	mii tone	3186	3206	3319	3957	3470	3997
	%	1,19	1,06	1,13	1,34	1,08	1,30
Sfeclă de zahăr							
- Producția mondială	mii tone	308713	268248	260886	263020	245904	234245
- Producția României	mii tone	3278	2726	2361	1415	667	876

	UM	1990	1997	1998	1999	2000	2001
României	%	1,06	1,02	0,90	0,53	0,27	0,34
Lapte de vacă ^{xx)}							
- Producția mondială	mii tone	481840	466427	478081	480659	484895	493826
- Producția României	mii tone	4156	5421	5248	5078	5002	5159
	%	0,86	1,16	1,10	1,06	1,03	1,05
Bovine							
- Total mondial	mii capete	1430628	1482306	1492260	1502937	1515658	1517516
- România	mii capete	6291	3453	3235	3143	3051	2870
	%	0,44	0,23	0,22	0,21	0,20	0,12
Porcine							
- Total mondial	mii capete	855775	841890	882544	907836	911597	922929
- România	mii capete	11671	8235	7097	7194	5848	4797
	%	1,36	0,98	0,80	0,79	0,64	0,52
Ovine și caprine							
- Total mondial	mii capete	1772784	1746821	1767388	1762536	1775171	1794430
- România	mii capete	16452	10317	9547	8994	8679	8195
	%	0,93	0,59	0,54	0,51	0,49	0,46

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2002.

x) Grâu și secară.

xx) Lapte de vacă și de bivoliță, inclusiv consumul vițelilor.

Reducerea ponderii agriculturii în agricultura mondială arată, indirect, prin comparație, evoluția eficienței utilizării întregului potențial de care dispune România. Modificarea tendinței indicatorilor relevanți ar fi o dovadă a evoluției pozitive a eficienței economice a agriculturii. Altfel, economia națională se va afla mereu sub presiunea nevoilor de importuri pentru alimentația populației, importuri costisitoare și greu de susținut într-o țară cu putere economică redusă, ca cea a României.

2. EFICIENȚA ECONOMICĂ A UTILIZĂRII PĂMÂNTULUI

Pământul (solul) reprezintă o însemnată componentă a avuției naționale a României și cel mai important factor natural de care dispune agricultura, fără de care activitatea agricolă este de neconceput. Cu cele 14856,8 mii de ha suprafață agricolă, România se înscrie între primele țări din UE, ocupând locul al șaptelea după Franța Spania, Germania, Polonia, Marea Britanie și Italia. Pentru a ocupa un loc asemănător în producția agricolă, cu deosebire sub aspectul competitivității, este nevoie de creșterea substanțială a eficienței economice a utilizării pământului.

2.1. Nivelul și tendința eficienței economice a utilizării pământului

Eficiența economică a utilizării pământului se poate exprima printr-un număr relativ mare de indicatori. Dintre aceștia ne oprim la evoluția producției medii, a efectivelor de animale, a producției finale și a valorii adăugate la unitatea de suprafață.

Tabelul nr. 2.1

Producția medie la hectar la principalele culturi (media anilor)

Produse	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2003
Grâu și secară	3081	2563	2517	2128
Orz și orzoaică	3835	2775	2181	2212
Porumb	2918	2958	3066	2987
Floarea-soarelui	1584	1270	1096	1134
Sfeclă de zahăr	21280	19986	20487	20759
Cartofi	12728	11841	10738	14257
Legume	13857	12469	11847	

Calculații pe baza datelor DCS, CNS, INS.

Mediile multianuale au diminuat oglindirea marilor variații ale producțiilor medii anuale datorate capacității reduse a producătorilor agricoli de a contracara efectele negative ale unor factori naturali nefavorabili. Ele pun însă în evidență tendința de reducere a producțiilor medii față de o perioadă în care agricultura intrase deja în criză. Și în anii 2001-2003 această tendință se continuă la grâu și la porumb, care reprezintă 60-70% din suprafața cultivată a României. Paradoxal, variațiile cele mai mari și contribuția principală la tendința de scădere a randamentelor sunt generate de rezultatele care se obțin pe terenurile cele mai fertile, datorită carențelor politicii agricole, managementului acestei

importante ramuri a economiei naționale. Scăderea producției de cereale boabe de la 22.107 mii tone în 1997 la 10.477 mii tone în anul 2000 este o performanță care greu poate fi întâlnită în alte țări. Sunt județe cu suprafețe de teren dintre cele mai fertile în care producțiile care se obțin sunt catastrofale pentru agricultură și pentru economia națională. În 2003, spre exemplu, producția medie la hectarul cultivat cu grâu și secară a fost de 51 kg în județul Buzău, de 104 kg în județul Constanța și de 165 kg în județul Botoșani. Desigur, condițiile naturale nefavorabile nu pot fi înlăturate, dar efectele lor distructive pot fi diminuate printr-o politică rațională, cu caracter prospectiv și cu aportul științei. Este cazul, spre exemplu, al secetei – pericolul nr.1 al agriculturii noastre, pentru combaterea căreia există mari suprafețe de teren pe care s-au făcut amenajări care ar putea fi aduse în stadiul de funcționare și folosite într-o mai mare măsură; la fel și în cazul inundațiilor care provoacă anual mari daune producătorilor din anumite zone. De creșterea capacității oamenilor de a face față condițiilor naturale nefavorabile depinde în mare măsură obținerea unor recolte stabile, la niveluri superioare și cu eficiența economică dorită.

Anul 2004 se deosebește de cei precedenți prin condițiile naturale deosebit de favorabile producției agricole (cu toate că au existat și inundații, căderi de grindină, alunecări de teren ș.a.). Datele preliminare sunt net superioare celor obținute în anii 2000-2003. Producția totală de cereale păioase a fost apreciată de MAPDR la 8751463 tone; la grâu și secară producția medie realizată a fost de 3870 kg/ha, la orzul de toamnă – 4.170 kg/ha, la orzoaică de toamnă – 4.132 kg/ha. Producții relativ mari s-au obținut și la soia, floarea-soarelui, legume și struguri. Recolta estimată pentru porumb boabe este de 13,2 milioane tone, cu o producție medie de 4.300 kg/ha. Prin aceste rezultate agricultura va contribui sensibil la creșterea economică. Recoltele relativ mari din 2004, determinate în mod hotărâtor de condițiile naturale favorabile, se înscriu în seria oscilațiilor puternice care caracterizează agricultura noastră. Depășirea crizei agrare și înscrierea agriculturii pe traiectoria unei dezvoltări durabile necesită atingerea unui stadiu de creștere permanentă sau cu oscilații mici de la un an la altul. O asemenea creștere în anii următori va fi posibilă numai în condițiile în care agriculturii i se va acorda atenția cuvenită, prin schimbările structurale și promovarea pe scară largă a tehnicilor și tehnologiilor moderne, precum și printr-o politică rațională de gestionare a ofertei.

Avem în această privință exemplul țărilor dezvoltate în care recoltele la hectar sunt de 2-3 ori mai mari decât cele obținute în România, iar variația lor de la un an la altul este incomparabil mai redusă.

Eficiența utilizării eficiente a pământului depinde în mare măsură de creșterea animalelor. Animalele sunt primele „fabrici” de procesare a unor însemnate resurse vegetale. Unele dintre ele nici n-ar putea fi altfel folosite pentru consumul uman sau pentru alte întrebuințări, dacă n-ar parcurge stadiul procesării menționate. Pe de altă parte, produsele obținute de la animale sunt de primă importanță pentru consumul uman. Este rațiunea pentru care în toate țările

dezvoltate, producția animală are o mare pondere în producția agricolă, în unele dintre ele chiar peste 50%. În România, din diferite cauze și rațiuni discutabile efectivele de animale s-au diminuat considerabil, tendință pusă în evidență de evoluția efectivelor de animale la suta de hectare.

Tabelul nr. 2.2.

Animale care revin la 100 hectare teren¹
(la începutul anului)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Bovine	44,1	38,0	30,9	26,1	25,5	24,6	24,6
Porcine	117,8	127,3	116,4	105,9	99,4	83,2	85,2
Ovine și caprine	115,4	106,3	105,3	91,4	86,9	82,3	78,0

capete

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bovine	24,2	22,7	22,1	21,4	20,1	19,6	20,1
Porcine	88,2	76,0	77,2	62,7	51,2	47,5	53,9
Ovine și caprine	72,6	67,1	63,2	60,8	57,3	54,4	55,4

1) Efectivele de bovine, ovine și caprine s-au raportat la suprafața arabilă + pășune + fânețe, iar efectivul de porcine la suprafața arabilă.

Suprafața luată în calcul este cea de la 15 iunie a anului precedent.

Sursa: Anuarul statistic al României.

Rezultă că în perioada 1990-2003 la toate speciile de animale efectivele s-au redus cu mai mult de jumătate, diminuând astfel nu numai posibilitatea valorificării produselor vegetale, influențând negativ eficiența economică, ci și nivelul de aprovizionare a populației cu produsele necesare, fapt care a

¹ Lipsa unei politici naționale de gestionarea a ofertei generează deseori efecte dramatice: producătorii agricoli pierd și când obțin recolte mici, și când realizează recolte mari. În primul caz n-au ce vinde, iar în al doilea caz n-au cui vinde produsele obținute. În ambele cazuri nu-și acoperă cheltuielile de producție și nu obțin venituri care să le permită reluarea procesului de producție și reducerea stării de sărăcie. Grav este și faptul că în ambele cazuri se produc perturbări la nivelul economiei naționale. În 2001, de pildă, când producția a fost afectată grav de secetă s-au făcut importuri masive de grâu, împovărătoare; în anul 2004 când producția a fost excedentară, o parte de producție nu s-a valorificat, s-a deteriorat afectând creșterea economică reală. Soluții există, le practică alte țări, le cunosc și factorii de decizie din țara noastră, dar nu se aplică invocându-se de fiecare dată lipsa banilor. Astfel, în 2002 nu s-au găsit bani pentru realizarea programului de irigații care ar fi salvat o bună parte din producție, dar s-au găsit pentru importul de grâu; și în 2004 au lipsit banii pentru stimularea exportului prin acordarea unor prime de achiziție sau pentru cumpărarea unei părți din surplus la prețuri de intervenție și stocarea lui în vederea calibrării pieței – ambele pârghii fiind folosite de alte țări din UE. Ca urmare, o anumită parte din creșterea economică anunțată pentru 2004 a devenit fictivă.

determinat recurgerea la importuri masive și costisitoare. O schimbare de tendință se observă în 2003.

Animalele sunt importante și pentru producerea celor mai ieftine, mai complexe și mai „curate” îngrășăminte necesare fertilizării terenurilor agricole cu îngrășăminte naturale, într-o perioadă în care dezvoltarea producției ecologice poate deveni o prioritate a impunerii României pe piața unică a Uniunii Europene. Ca urmare a diminuării efectivelor de animale, cantitatea de îngrășăminte naturale s-a redus de la 24791 mii tone în 1990 la 15148 mii tone în 2002, respectiv la 61,1%, contribuind și pe această cale la declinul producției agricole și al eficienței acesteia.

La nivelul agriculturii, eficiența utilizării pământului este reflectată de indicatorii eficienței brute și cei ai eficienței nete.

Tabelul nr. 2.3

**Dinamica eficienței economice a utilizării suprafeței agricole
1989 – 2002 (1989 = 100,0)**

Anul	Suprafața agricolă	Producția agricolă	Valoarea adăugată brută	Eficiența brută	Eficiența netă
1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1990	100,1	97,1	139,4	97,0	139,0
1991	100,3	97,9	122,8	93,6	122,4
1992	100,2	84,8	106,7	84,6	106,5
1993	100,2	93,5	121,9	93,3	121,7
1994	100,3	93,7	125,4	93,4	125,0
1995	100,3	97,9	131,3	97,6	130,9
1996	100,2	99,1	125,7	98,9	125,4
1997	100,2	102,5	124,2	102,3	124,0
1998	100,3	94,8	110,9	94,5	110,6
1999	99,8	98,6	114,6	98,8	114,8
2000	100,7	84,0	92,7	83,4	92,1
2001	100,6	103,1x)	...	102,5x)	...
2002	100,5	99,5x)	...	99,0x)	...

Sursa: calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990 – 2003.

x) Inklusiv serviciile agricole a căror pondere a fost de 1,1 din producția agricolă.

În perioada 1989 – 2002, eficiența brută s-a situat sub nivelul anului 1989 cu două excepții – 1997 și 2001, ani cu condiții meteorologice deosebit de favorabile. În schimb, indicele eficienței nete a fost supraunitar cu excepția anului 2000. Această situație a fost determinată de substituirea de capital prin muncă, fapt care a frânat căderea producției agricole, dar care a contribuit la menținerea ei sub nivelul anului de referință. Anul de vârf al eficienței nete a fost 1990 care a marcat începutul procesului de dezagregare a agriculturii cooperatist – colectiviste. După saltul înregistrat în 1990, a urmat o tendință de descreștere a

indicelui eficienței nete care a ajuns subunitar în anul 2000. Întreruperea acestei tendințe în anii 1993 – 1995 a fost urmarea aplicării Legii nr. 83/1993 de stimulare a producătorilor agricoli, lege abrogată din motive politice de Guvernul instaurat în 1996, așa cum, din păcate, s-a întâmplat ulterior și în alte cazuri când s-au produs alternanțe la guvernare. O astfel de practică s-a dovedit păgubitoare atât pentru agricultură cât și pentru economia națională.

Comparativ cu Uniunea Europeană și țările membre, producția agricolă finală care revine la unitatea de suprafață este net inferioară.

Tabelul nr. 2.4.

Producția agricolă finală la ha în România comparativ cu țările Uniunii Europene, 2001

	Producția agricolă, euro/ha	România = 1
România	718	1,00
Uniunea Europeană (15)	2243	3,12
Belgia	3457	4,81
Danemarca	3377	4,70
Germania	2611	3,64
Grecia	3260	4,54
Spania	1390	1,94
Franța	2336	3,25
Irlanda	1318	1,84
Italia	2826	3,94
Luxemburg	2055	2,86
Olanda	10747	14,97
Austria	1704	2,37
Portugalia	1549	2,16
Finlanda	1794	2,50
Suedia	1494	2,08
Regatul Unit	1527	2,13
Republica Cehă	755	1,05
Estonia	631	0,88
Cipru	...	...
Letonia	226	0,31
Lituania	339	0,47
Ungaria	967	1,35
Malta	13166	18,33
Polonia	820	1,14
Slovenia	2070	2,88
Republica Slovacă	623	0,87
Bulgaria*	674	0,94

* țară candidată.

Sursa: European Commission (Eurostat and Directorate – General for Agriculture) FAO and UNSO, calculații proprii.

Față de România, UE (15) obține o producție agricolă finală la unitatea de suprafață de 3,12 ori mai mare. Toate cele 15 țări membre (vechi) ale UE obțin producții superioare celor din România, la limita inferioară situându-se Irlanda (1,84 ori), iar la cea superioară Olanda (14,97 ori). Dintre noile țări membre ale UE producții superioare obțin Republica Cehă, Ungaria, Polonia și Slovenia, iar inferioare Estonia, Letonia, Lituania, Republica Slovacă, precum și Bulgaria care aspiră la statutul de membru al UE.

Față de UE (15) și țările membre decalajul s-a mărit în anii tranziției la economia de piață. Această situație nu se datorează în principal nici calității solului, nici condițiilor climatice sau poziției geografice, ci modului în care s-a realizat reforma agrară, dominației exploatațiilor mici și foarte mici, lipsei de capital propriu și de credit, regresului tehnologic, condițiilor nefavorabile producătorului agricol în relațiile de schimb atât cu furnizorii, cât și cu clienții lor, ajutorului insuficient al statului și nu în ultimul rând, motivației, priceperii și comportamentului celor care muncesc în agricultură. Reducerea decalajului existent va necesita schimbări profunde în toate sferile producției și reproducerii din agricultură, o nouă viziune asupra locului și rolului pe care urmează să-l aibă această ramură în contextul dezvoltării durabile a economiei și integrării în Uniunea Europeană.

2.2. Sporirea eficienței economice a utilizării pământului

Aceasta depinde de numeroși factori tehnici, economici, organizatori, sociali. Avem în vedere, în principal: sistemul de organizare a producției agricole, nivelul de concentrare a acestora, utilizarea mijloacelor tehnice și a tehnologiilor performante (tractoare și mașini agricole, irigații, desecări, combaterea eroziunii solului etc.); folosirea materialului biologic de calitate superioară, structura modului de folosință și structura culturilor; calificarea personalului; folosirea îngrășămintelor și a altor substanțe; folosirea întregii suprafețe agricole.

În creșterea eficienței utilizării pământului este imperios necesară acordarea atenției corespunzătoare tuturor factorilor de care depinde atingerea scopului urmărit¹. Neglijarea unui singur factor influențează defavorabil întreaga

¹ Sunt deosebit de instructive și actuale aprecierile marelui om de știință – Gheorghe Ionescu Șișești: „Pentru realizarea celui mai mare succes în agricultură, deci al celei mai favorabile rentabilități, se cere o conlucrare egală a tuturor factorilor.... Insist asupra acestei egalități, pentru că se uită prea adesea în practica agricolă și în politica agrară că un singur factor defavorabil influențează în mod defavorabil întreaga exploatare. Întocmai după cum în nutriția plantelor vegetația rezultată atârână de elementul care se găsește în cantitate minimă (legea minimului formulată de Liebig), tot așa în organismul exploatației agricole rentabilitatea depinde de factorul cel mai defavorabil... De pildă, dacă toate elementele unei exploatare sunt perfecte, dar conducerea este rea, rezultatul va fi negativ, dacă exploatarea funcționează foarte bine, însă nu există desfacere, de asemenea, dacă pământul și munca sunt din belșug, în-

activitate. Experiența ultimilor ani ne oferă nenumărate exemple. În lipsa apei, cele mai bune soluri din țara noastră au dat, în anii secetoși, cele mai mici producții, chiar dacă celelalte condiții au fost îndeplinite; în alte cazuri au lipsit fie mijloacele tehnice de efectuare a lucrărilor agricole în perioadele optime, fie materialul biologic de bună calitate, fie îngrășămintele chimice și organice necesare, fie priceperea producătorului sau a managerului. Această lipsă în asigurarea și corelarea factorilor de producție a constituit una dintre cauzele principale ale neajunsurilor din agricultura noastră.

Dintre factorii menționați la începutul acestui paragraf mă voi referi în continuare la formele de organizare a agriculturii și de concentrare a producției în unități viabile, întrucât consider că de acestea depinde în primul rând, în prezent, sporirea eficienței economice a utilizării pământului. Ceilalți factori vor face obiectul analizei în capitolele următoare.

2.2.1. Formele de exploatații și dualismul structural

În agricultura României coexistă diferite tipuri și forme de exploatații agricole care, potrivit Recensământului general agricol din 2002 sunt clasificate după diferite criterii.

După statutul juridic:

- exploatații/gospodării agricole individuale;
- unități agricole cu personalitate juridică;
 - societăți/asociații agricole;
 - societăți comerciale;
 - unități ale administrației publice;
 - unități cooperatiste;
 - ale tipuri.

După destinația produselor:

- exploatații pentru consum propriu;
- exploatații în care surplusul este destinat pieței;
- exploatații care produs în principal pentru piață.

După modul de deținere a terenului

- numai în proprietate sau numai în concesiune, în arendă, luat în parte, utilizat cu titlu gratuit;
- numai în proprietate și în concesiune, în arendă, luat în parte, utilizat în mod gratuit, în alte moduri de deținere;
- numai în alte moduri de deținere.

După specificul producției:

- exploatații cu suprafețe și efective de animale;

să capitalul e în măsură insuficientă, rentabilitatea va scădea... etc.” (Gh. Ionescu Și-sești, *Politica agrară cu privire specială în România*, București, 1916, p. 31).

- exploatații numai cu suprafețe agricole;
- exploatații numai cu efective de animale.

După clasa de mărime a suprafețelor agricole totale și utilizate.

Firește, fiecare proprietar de terenuri și alte bunuri agricole este liber să-și aleagă forma de exploatare și de exploatare. În același timp, există și un interes mai larg, național care are în vedere dezvoltarea de ansamblu a agriculturii, a nivelului producției, productivității, eficienței și competitivității, participarea la aprovizionarea pieței interne și la schimburile internaționale, reducerea decalajului existent față de alte țări.

În condițiile integrării în Uniunea Europeană apar și interese care depășesc cadrul național. Între interesele menționate există puncte convergente, dar nu este exclusă existența unor deosebiri și tendințe divergente. Între politica agricolă a României și cea a UE se impune necesitatea diminuării divergențelor și realizarea armonizării acestor interese.

Dintre problemele cele mai grave cu care se confruntă agricultura României menționăm nivelul scăzut de concentrare a producției, fragmentarea exagerată și parcelarea suprafețelor de teren, dimensiunea redusă a exploatațiilor, ponderea mare a gospodăriilor individuale, prioritar pentru autoconsum. Această situație constituie una dintre cauzele importante ale stării actuale, de criză, a agriculturii. Potrivit Recensământului General Agricol, în agricultura României există 4484,9 mii unități agricole, cu o suprafață agricolă utilizată de 13.930,7 mii ha, revenind în medie pe o unitate agricolă 3,11 ha. Cu o astfel de dimensiune medie, România se plasează pe unul din ultimele locuri din Europa.

Datele statistice medii ascund însă o situație care merită să fie analizată. Și anume: 22,7 mii unități cu personalitate juridică (0,5% din numărul total) folosesc 6.222,0 mii ha (44,7% din suprafața agricolă utilizată), revenind în medie pe o unitate agricolă 274,4 ha¹.

Dacă ne referim la totalul exploatațiilor agricole, 14,1 mii de exploatații, având 50 ha și peste (0,33% din total) folosesc 6.798,1 mii ha adică 48,8% din suprafața agricolă utilizată, ceea ce înseamnă o medie pe exploatații de 483,7 ha.

¹ În această categorie sunt incluse: societăți/asociații (Legea 36/1991); societăți comerciale (Legea 31/1990); unități ale administrației publice; unități cooperatiste; alte tipuri (fundații, așezăminte religioase etc.).

Tabelul nr. 2.5

Total exploatații agricole și suprafața agricolă pe clase de mărime

Clase de mărime	Exploatații		Suprafața	
	număr	%	ha	%
sub 1 ha	2169257	50,46	758815,08	5,45
1 – 2 ha	897891	20,88	1272610,64	9,14
2 – 5 ha	952395	22,15	2907957,69	20,87
5 – 10 ha	218880	5,09	1440944,55	10,34
10 – 20 ha	37408	0,87	471097,55	3,38
20 – 30 ha	5527	0,13	131583,66	0,94
30 – 50 ha	3950	0,09	149588,43	1,07
50 – 100 ha	3850	0,09	258042,66	1,85
peste 100 ha	10203	0,24	6540069,84	46,95
Total	4299361	100,00	13930710,10	100,00

Sursa: INS, Recensământul general agricol, 2002.

Aceasta înseamnă că România are aproape jumătate din suprafața agricolă utilizată cu un grad de concentrare superior multor țări vest-europene. Astfel, exploatațiile agricole cu 50 ha și peste dețineau în anul 2000 în Belgia 43,7% din suprafața agricolă utilizată, în Grecia 10,6%, în Irlanda 45,4%, în Italia 36,6%, în Olanda 34,2%, în Austria 36,7% și în Finlanda 38,3%. Ponderi superioare au Danemarca (69,6%), Germania (66,0%), Spania (68,2%), Franța (76,7%), Luxemburg (80,4%), Portugalia (60,1%), Suedia (65,3%) și Regatul Unit (85,5%). Cu cele 6798 mii ha concentrate în mari unități agricole având o medie de 484 ha. România depășește întreaga suprafață agricolă utilizată în Belgia, Danemarca, Grecia, Irlanda, Luxemburg, Olanda, Austria, Portugalia, Finlanda și Suedia, fiind depășită numai de Germania, Spania, Franța, Italia și Regatul Unit. Aceste date arată că starea de înapoiere a agriculturii noastre și marile decalaje care ne despart de țările UE nu pot fi puse în întregime pe seama fărâmițării și parcelării, dimensiunii reduse a exploatațiilor agricole. Marile noastre unități agricole a căror producție este destinată pieței, duc lipsă de capital bănesc și bunuri de capital, de tehnologii și informații performante, de management corespunzător unei agriculturi avansate, de o politică agricolă favorabilă. Între unitățile mari se întâlnesc unele de succes, care obțin rezultate de producție și economice comparabile cu cele din exploatațiile țărilor dezvoltate¹, dar numărul lor este încă redus.

Trecând de la unitățile cu personalitate juridică la exploatațiile agricole individuale dăm de altă fațetă a agriculturii noastre. Aceste unități sunt în număr de 4.462,2 mii (99,5% din total), utilizează 7.708,8, mii ha (55,3% din total) și au

¹ Ca exemple pot fi menționate Societatea Agromixtă S.A. Ograda, Agrofam Fetești, Agroindustrială Curtici, Societatea Agricolă Internațional S.A. Bacău, S.C. Transovia, S.A. Alba Iulia, Cervina S.A. Segarcea.

o suprafață medie de numai 1,73 ha. Precizăm că această suprafață are în mare măsură caracter rezidual; ea nu cuprinde terenurile date în arendă sau în folosință societăților cooperative.

Suprafețele reduse și divizate în mai multe parcele fac greu accesibile folosirea mijloacelor tehnice și tehnologiilor moderne, utilizarea deplină a forței de muncă și obținerea unor producții relativ mari. Aceste unități sunt în mare măsură decuplate de la sistemul de susținere prin credite cu dobândă subvenționată, prime ș.a., precum și de la obținerea de ajutoare în caz de calamitate (fie din cauza suprafețelor mici cultivate, fie din cauza neasigurării producției). Beneficiază însă de anumite subvenții cele care au sub 5 ha, precum și de îngrășăminte și semințe selecționate.

Așadar, caracteristic României este dualismul structural, respectiv existența unui număr redus de exploatații mari și foarte mari, la un pol și a unui număr considerabil de exploatații agricole individuale mici și foarte mici, la celălalt pol. Lipsesc aproape cu desăvârșire tocmai ceea ce particularizează agricultura din țările dezvoltate și anume exploatațiile de mărime mijlocie sau familiale cu caracter comercial, care ar putea genera avantaje economice, sociale și ecologice față de ambele forme de exploatații situate la extreme. Numai 1,09% din totalul exploatațiilor utilizează între 10 și 50 ha, ceea ce reprezintă numai 5,39% din totalul suprafeței agricole utilizate. Din exploatațiile agricole individuale de 1,7 ha în medie cu greu se pot găsi exploatații cu caracter comercial, exprimat în cel puțin o unitate de măsură economică europeană¹. Ca urmare, situația actuală a agriculturii României este în egală măsură rezultatul activității marilor exploatații și a celor mici, ambele deocamdată în criză de eficiență.

Analiza suprafeței agricole utilizată care revine, în medie, pe o unitate agricolă, după statutul juridic, pe regiuni și județe conduce la o serie de concluzii:

- Caracterul dual este prezent în toate regiunile și județele țării.
- Suprafețele unităților cu personalitate juridică sunt cuprinse între 120 ha în județul Bacău și 565 ha în județul Ialomița. Unitățile cu cele mai mari suprafețe de teren sunt în regiunile Sud – Est (381 ha), Sud (318 ha) și Vest (355 ha), iar regiunile cu cele mai mici suprafețe sunt Nord – Est (185 ha) și Nord – Vest (196 ha).

Suprafața exploatațiilor agricole individuale este cuprinsă între 0,70 ha în Ilfov (exceptând municipiul București cu 0,44 ha) și 2,92 ha existente în județul Caraș-Severin. Regiunile în care, exploatațiile/gospodăriile individuale au cele mai mari suprafețe sunt regiunea Vest (2,30 ha) și regiunea Centru 1,85 ha, iar regiunile în care exploatațiile au cele mai mici suprafețe sunt București – inclusiv județul Ilfov (0,68 ha) și regiunea Sud (1,23 ha).

¹ O unitate de măsură a mărimii economice a exploatației agricole în UE reprezintă marja brută standard (valoarea producției minus costurile variabile) evaluată la 1200 euro (ceea ce la cursul de schimb din mai 2004 înseamnă peste 50 milioane de lei).

- În majoritatea cazurilor, județele care au unitățile cele mai mari, au și exploatațile agricole individuale cu cele mai mici suprafețe (Călărași, Giurgiu, Ialomița), fapt care relevă caracterul rezidual al ultimelor.
- Cele mai multe județe au exploatații agricole individuale cu suprafețe sub media de 1,73 ha și unele chiar sub 1 ha.

Tabelul nr. 2.6

Suprafața agricolă utilizată care revine, în medie, pe o unitate agricolă, după statutul juridic, pe regiuni/județe, în anul agricol 2001-2002

hectare

Regiuni/Județe	TOTAL unități agricole	Exploatații/gospodării agricole individuale	Unități cu personalitate juridică
România	3,11	1,73	274,43
1. Nord – Est	2,26	1,49	185,11
Bacău	1,76	1,25	119,54
Botoșani	2,89	2,14	157,20
Iași	2,30	1,38	195,21
Neamț	2,13	1,18	253,83
Suceava	1,76	1,42	152,05
Vaslui	3,19	1,76	229,57
2. Sud – Est	3,65	1,81	380,87
Brăila	4,88	2,54	410,11
Buzău	2,84	1,52	285,59
Constanța	5,82	2,52	545,02
Galați	3,07	1,70	358,88
Tulcea	4,45	1,70	532,67
Vrancea	2,25	1,38	202,62
3. Sud	2,49	1,23	317,76
Argeș	1,89	1,11	171,55
Călărași	4,50	1,05	556,33
Dâmbovița	1,57	1,17	121,26
Giurgiu	2,87	1,57	407,19
Ialomița	4,65	1,72	565,17
Prahova	1,28	0,72	192,71
Teleorman	3,40	1,78	394,33
4. Sud – Vest	2,78	1,79	259,09
Dolj	3,31	2,07	342,92
Gorj	2,20	1,51	222,31
Mehedinți	3,40	2,59	196,63
Olt	3,02	1,64	301,32
Vâlcea	1,88	1,30	160,76
5. Vest	4,71	2,30	354,59
Arad	4,11	1,82	355,62
Caraș-Severin	5,47	2,92	398,37

Regiuni/Județe	TOTAL unități agricole	Exploatații/gospodării agricole individuale	Unități cu personalitate juridică
Hunedoara	3,52	2,05	202,67
Timiș	5,57	2,56	424,21
6. Nord – Vest	2,88	1,76	197,36
Bihor	3,38	1,94	219,81
Bistrița-Năsăud	3,39	2,13	197,96
Cluj	2,84	1,56	229,49
Maramureș	1,93	1,52	149,84
Satu-Mare	3,06	1,74	208,90
Sălaj	2,71	1,80	127,95
7. Centru	3,02	1,85	227,14
Alba	3,00	1,59	237,19
Brașov	3,30	1,47	312,04
Covasna	2,86	1,68	206,84
Harghita	3,31	1,98	229,89
Mureș	2,62	1,62	155,16
Sibiu	3,41	1,56	301,01
8. București	2,48	0,88	317,98
Ilfov	1,29	0,70	175,65
Municipiul București	*)	0,44	498,39

Sursa: Recensământul General Agricol. Rezultate preliminare, p.23.

*) – Nu este cazul.

Marile exploatații cu personalitate juridică dețin un număr redus de animale, disproporționat în raport cu suprafața de teren pe care o utilizează, zootehnia fiind lăsată pe seama micilor exploatații, în marea lor majoritate sărace și neputincioase¹.

¹ În medie o exploatație agricolă individuală care dispune de 1,73 ha de teren agricol crește 0,61 capete bovine, 1,57 capete porcine, 1,74 capete ovine și caprine și 13,4 capete păsări. Dacă avem în vedere numai exploatațiile agricole individuale care dețin animale și păsări, media pe exploatație este ceva mai mare, și anume 1,4 capete bovine, 2,1 capete porcine, 7,8 capete ovine și caprine și 28 de păsări. Creșterea animalelor și păsărilor în exploatațiile agricole individuale se face în sistem gospodăresc, de regulă, cu consumuri specifice mari, iar o mare parte din producția obținută este destinată autoconsumului sau se comercializează direct pe piață, partea care ajunge în sistemul de industrializare având o importanță secundară. Astfel, din producția de carne de vită 27% reprezintă consumul familial, 39% se comercializează direct pe piață și 34% ia drumul industrializării; din producția de carne de porc 53% intră în consumul familial, iar 47% se industrializează; din producția de carne de ovine, autoconsumul reprezintă 43%, iar 45% se comercializează direct pe piața liberă. O situație asemănătoare există și la carnea de pasăre, precum și la producția și comercializarea laptelui. Nivelul redus de concentrare a creșterii animalelor și păsărilor, sistemul gospodăresc în care se realizează cea mai mare parte a producției și ponderea scăzută a acestora care intră în procesul de industrializare exprimă starea de îna-

Tabelul nr. 2.7

Suprafața agricolă utilizată și efectivele de animale, pe principalele specii, după statutul juridic al unităților agricole (la 1.XII.2002)

% din total

	Exploatații/gospodării individuale	Unități cu personalitate juridică
Suprafața agricolă utilizată (SAU)	55,4	44,6
Efective de animale		
Bovine	95,3	4,7
Porcine	84,7	15,3
Ovine	96,8	3,2
Caprine	99,3	0,7
Cabaline	98,3	1,7
Păsări	72,3	27,7
Familii de albine	98,8	1,2

Sursa: Recensământul General Agricol. Rezultate preliminare, p.3 și 10.

Exploatațiile individuale dispun de condiții reduse pentru asigurarea bazei furajere corespunzătoare, construcțiilor necesare, mijloacelor tehnice și tehnologiilor performante, precum și pentru pregătirea crescătorilor de animale. În asemenea condiții, zootehnia este condamnată la înapoiere pentru o lungă perioadă de timp.

Aceste concluzii rezultă și din prezentarea densității efectivelor de animale la 100 ha.

Tabelul nr. 2.8

Densitatea efectivelor de animale, pe principalele specii, la 100 ha, în exploatațiile/gospodăriile agricole individuale și în unitățile agricole cu personalitate juridică, la 1 decembrie 2002

	Bovine (capete)	Ovine (capete)	Caprine (capete)	Porcine (capete)
Exploatații/gospodării agricole individuale	20	62	5	80
Unități cu personalitate juridică	2	4	0	38

Sursa: Recensământul General Agricol. Rezultate preliminare – iunie 2003, p.56-57.

Notă: pentru bovine, ovine și caprine s-au luat în calcul suprafețele de teren arabil + fânețe și pășuni naturale, iar pentru porcine s-a luat în calcul suprafața de teren arabil.

poiere a zootehniei din țara noastră și necesitatea unor măsuri urgente pentru dezvoltarea ei, precum și a industriei de procesare astfel încât să facă față cerințelor care decurg din intrarea în Uniunea Europeană. Situația menționată a avut un rol important în negocierea cotelor cu organismele abilitate ale Uniunii Europene.

Decalajul dintre cele două grupe de exploatații este considerabil și anormal într-o agricultură care trebuie să producă pentru piață, în condițiile unei concurențe dure cu produsele altor țări din Uniunea Europeană și nu numai.

Un decalaj substanțial între cele două grupe de exploatații există și în legătură cu productivitatea muncii (în raport de suprafața agricolă utilizată – 55,4% față de 44,6%). Din totalul zilelor lucrate în agricultură (în perioada 30 noiembrie 2001-1 decembrie 2002), 94,2% au fost prestate în exploatațiile/gospodăriile individuale și 5,8% în unitățile cu personalitate juridică.

În exploatațiile mici își desfășoară activitatea marea majoritate a persoanelor ocupate în agricultură, productivitatea fiind extrem de scăzută. Aceste unități au suportat șocul creat de disponibilizații din alte ramuri, amplificând subocuparea cu efectele corespunzătoare.

O clasificare a unităților agricole, diferită de cea utilizată la Recensământul General Agricol este cea care are la bază prevederile Legii exploataților agricole nr.166/2002. Dacă în primul caz, unitățile agricole sunt clasificate după statutul lor juridic, în al doilea caz, unitățile agricole sunt clasificate în raport de dimensiunea lor exprimată prin suprafața de teren și numărul de animale, fiind considerate exploatații agricole numai cele care ating sau depășesc limitele stipulate în lege. Celelalte unități agricole sunt considerate gospodării ale populației.

Potrivit datelor Ministerului Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale¹ pe baza Legii exploataților agricole, au fost constituite 169.336 exploatații agricole care utilizează o suprafață de peste 6,32 milioane ha, reprezentând 42,6% din întreaga suprafață agricolă.

Din cele 169.336 exploatații agricole:

- 47.797 sunt exploatații în sectorul vegetal;
- 30.327 sunt exploatații în sectorul animalier;
- 190 sunt exploatații în sectorul piscicol;
- 91.022 sunt exploatații mixte.

1733 sunt considerate exploatații mari, și anume:

- 592 în sectorul vegetal;
- 972 în sectorul zootehnic;
- 28 în sectorul piscicol;
- 141 exploatații mixte.

În sectorul vegetal 42 exploatații dețin peste 5000 ha, 75 între 2500 și 5000 și 526 au o suprafață cuprinsă între 1.000 și 2.500 ha, ceea ce înseamnă că 643 de exploatații utilizează în medie peste 2.000 hectare.

După aceste date rezultă că peste 8,5 milioane ha suprafață agricolă se află în unități care nu sunt considerate (potrivit legii) exploatații agricole, dimensiunea lor situându-se sub limita stabilită în lege.

¹ Strategia de dezvoltare durabilă a agriculturii și alimentației din România, 7 mai 2004, p.27.

Tabelul nr. 2.9

Structura unităților agricole după suprafața cuprinsă în exploatațile agricole și în gospodăriile populației

	2001	2002	2003
Suprafața exploataților agricole (mii ha)	3164,8	3181,2	6223,8
Suprafața cuprinsă în exploatații; % din suprafața agricolă	21,30	21,4	44,6
Suprafața agricolă din gospodăriile populației; % din suprafața agricolă	78,7	78,6	55,4

Sursa: MAPDR – Strategia de dezvoltare durabilă a agriculturii și alimentației din România, p.22, 31.

Trecând peste deosebirile existente între cele două lucrări privind criteriul de clasificare și conceptul de exploatație agricolă¹, comun este faptul că în ambele cazuri există un număr relativ mic de unități care utilizează suprafețe agricole mari și foarte mari și un număr imens de unități care utilizează suprafețe mici și foarte mici, o parte din ele fiind de subsistență sau de semisubsistență; între cele două extreme există un număr relativ restrâns de unități de dimensiune mijlocie, cu caracter comercial.

Din situația prezentată rezultă necesitatea concentrării producției în unități mai mari și reducerea unităților de subzistență și semisubzistență, prin transformarea majorității lor în unități comerciale concomitent cu reducerea surplusului populației ocupate în agricultură și creșterea ocupării în alte activități.

2.2.2. Concentrarea producției agricole

Concentrarea producției agricole în unități mai mari care să producă pentru piață în condiții de eficiență economică, socială și ecologică este imperios necesară. În prezent, un număr mare de unități agricole sunt de subzistență sau de semisubzistență, acestea din urmă livrând o parte relativ mică din producția lor pentru piață. Delimitarea dintre aceste două forme de unități nu este încă stabilită în mod concret, deși este necesară pentru elaborarea unei politici agricole și sociale compatibilă cu PAC. În privința delimitării unităților de semisubzistență de cele comerciale s-ar putea folosi fie o anumită mărime a cifrei de afaceri, fie o anumită mărime a marjei brute standard. Astfel, unitățile care depășesc o unitate de mărime economică europeană ar putea fi

¹ După opinia noastră, exploatația agricolă este denumirea (generică) dată unei entități de producție agricolă, de cultivare a suprafețelor de teren sau de creștere a animalelor. Exploatațiile agricole pot fi clasificate după diferite criterii: tipul și forma de proprietate, statutul juridic, mărimea economică, destinația produselor, forța de muncă și mijloacele de producție, regnul (vegetal sau animal) etc.

considerate exploatații comerciale¹. În actualele condiții, unitățile agricole cu mai puțin de 10 ha, chiar dacă o parte din ele intră în categoria exploataților comerciale nu realizează astfel de randamente și costuri care să le facă competitive pe piața internă sau externă, iar după 2007, pe piața unică a UE. Ca urmare, concentrarea producției în unități mai mari este una din căile care favorizează creșterea competitivității unităților. Un argument aparte, nu mai puțin important, îl constituie acordarea plății directe de către UE. În UE orice fermier care deține între 0,3 și 100 ha teren arabil poate beneficia de alocații din bugetul comunitar. Decizia privind limita minimă a suprafeței care urmează a fi subvenționată aparține Guvernului României. Aceasta poate fi 0,3 ha, ca în UE sau 1 ha, cum au procedat țările care au aderat la UE în mai 2004. În cazul stabilirii limitei minime la 1 ha ar fi excluse de la plățile directe peste 2.160 mii de gospodării care reprezintă 50,6% din total.

Tabelul nr. 2.10

**Exploatații agricole individuale și suprafața agricolă
utilizată pe clase de mărime**

Clase de mărime	Exploatații		Suprafața	
	număr	%	Ha	%
sub 0,1	539325	12,61	23872	0,44
0,1 – 0,3	580255	13,56	103515	1,34
0,3 – 0,5	322825	7,54	124510	1,62
0,5 – 1	723600	16,92	505830	6,56
1 – 2	896603	21,00	1270923	16,49
2 – 5	949521	22,20	2898617	37,60
5 – 10	215714	5,04	1421181	18,44
10 – 20	35931	0,83	453214	5,88
20 – 30	5081	0,10	120916	1,57
30 – 50	3450	0,07	130434	1,69
50 – 100	2759	0,06	180934	2,35
peste 100	2229	0,05	474811	6,15
Total	4277315	100,00	7708758	100,00

Sursa: INS, Recensământul general agricol, 2002.

¹ Există opinia potrivit căreia grupul de gospodării individuale, considerate relativ mari (de la 10 la 20 de hectare), ar putea reprezenta coloana vertebrală a sectorului fermelor familiale comerciale românești similare cu modelul fermei familiale din Uniunea Europeană, în timp ce segmentul de ferme cu mai puțin de 5 ha este susceptibil să rămână la nivel de semisubzistență sau subzistență și să dispară treptat. Categoria de ferme cu dimensiuni între 5 și 10 hectare ar putea evolua în ambele direcții fie spre domeniul comercial, prin expansiune, fie spre semisubzistență. (Mihail Dumitru, Dana Diminescu, Valentin Lazea, Dezvoltarea rurală și reforma agriculturii românești, 2004, p.12).

Cuprinderea acestor exploatații în schema de subvenționare comunitară poate fi realizată prin concentrarea suprafețelor de teren și a efectivelor de animale, a producției agricole, în unități mai mari.

Subliniind această soluție dorim să ne delimităm de unele opinii care au o anumită circulație în țara noastră. Prima se referă la susținerea formării de exploatații de mari și foarte mari dimensiuni, de sute, mii și chiar zeci de mii de ha. Asemenea unități, de regulă, absolutizează eficiența economică, obținerea de profit cu prețul neglijării eficienței sociale și ecologice. A doua opinie se referă la necesitatea transformării agriculturii României într-o agricultură de tip capitalist, cu unități bazate pe munca salariată, care să urmărească obținerea de profit cât mai mare. Menționez că nici în cele mai dezvoltate țări capitaliste, agricultura n-a fost capitalizată, în sensul transformării unităților agricole în unități capitaliste bazate pe munca salariată. În toate țările dezvoltate, inclusiv în SUA, dominantă a rămas agricultura de tip familial ale cărei dimensiuni au sporit de la o perioadă la alta, o dată cu progresul tehnologic. O asemenea agricultură a fost integrată în sistemul capitalist al economiei printr-un sistem de legături foarte strânse, bazat pe mecanismele pieței, și, după caz și, pe intervenția statului, cu acele ramuri care îi asigură necesarul de factori de producție extraagricoli și cu ramurile care îi prelucrează, distribuie și duc produsele până la consumatori. În condițiile României, (mediu rural suprapopulat), a alege varianta marii exploatații sau a exploatații de tip capitalist nu reprezintă cea mai bună soluție. România a avut și experiența marii exploatații bazate pe proprietatea privată și marii exploatații bazate pe proprietatea cooperatistă și de stat. În ambele cazuri proprietarul era separat de utilizator. Rezultatele se cunosc – țărânimea n-a dus-o bine în ambele cazuri. În primul caz – pământul era, de regulă lucrat în sistem gospodăresc, de țărani individuali, care erau exploatați și de marele proprietar, și de marele arendaș; în al doilea caz, principalul beneficiar a fost statul, partea care revenea producătorilor direcți s-a diminuat tot mai mult, fapt care a condus la înstrăinarea lor de pământ și de unitățile în care-și desfășurau activitatea, mulți părăsind agricultura. Aceasta nu înseamnă că în agricultura României n-ar trebui să existe exploatații de dimensiuni mari și foarte mari. Dar, nu astfel de exploatații ar trebui să vizeze agricultura României în actualele condiții.

Concentrarea în agricultură are limite care nu se întâlnesc în celelalte ramuri ale economiei, de care nu se poate face abstracție.

Există diferite căi prin care se poate realiza concentrarea suprafețelor de teren și a efectivelor de animale, a producției agricole: schimbul de terenuri, arendarea, formarea de societăți cooperative în domeniul producției și al serviciilor, cumpărarea de terenuri, acordarea de pensii/rente viagere și altele, fiecare având avantaje și dezavantaje în funcție de care cei interesați pot să aleagă.

Schimbul de terenuri este cea mai simplă cale menită să diminueze fragmentarea și parcelarea acestora, cu efecte pozitive asupra producției, productivității și costurilor, precum și asupra celorlalte căi de concentrare. Pentru stimularea schimbului de terenuri s-ar impune simplificarea formalităților și

reducerea cheltuielilor notariale și cadastrale (sau susținerea lor parțială de către stat).

Dezvoltarea pieței funciare cu principalele ei componente – vânzarea-cumpărarea de terenuri agricole, arendarea, concesiunea ș.a. Fiecare proprietar de terenuri are deplina libertate să-și aleagă forma de înstrăinare (integrală sau parțială) a proprietății pe care o deține.

Vânzarea-cumpărarea de terenuri agricole conduce la transferul complet de proprietate. Vânzătorul renunță la proprietatea asupra pământului și deci la toate avantajele și dezavantajele pe care acesta le generează.

Vânzarea-cumpărarea de pământ poate fi oportună pentru ambele părți contractante, atunci când fiecare își rezolvă problemele în condiții reciproc avantajoase (dezvoltarea activității de producție a cumpărătorilor, schimbarea locului de muncă al vânzătorilor etc.). Ea poate avea însă loc și „forțat”, ca urmare a sărăcirii unor proprietari în confruntarea lor cu piața. Rămânerea acestora fără pământ le poate agrava starea de sărăcie și duce la creșterea numărului celor fără pământ sau cu pământ puțin.

Până în prezent acest segment al pieței funciare a avut o evoluție lentă și ca urmare, o contribuție redusă la concentrarea suprafeței agricole. De la apariția Legii nr.58/1998 care reglementează circulația juridică a terenurilor agricole și până la finele anului 2003, suprafața care a făcut obiectul tranzacțiilor de vânzare-cumpărare a reprezentat numai aproximativ 3% din totalul suprafeței agricole proprietate privată.

Intensificarea vânzării-cumpărării de terenuri agricole poate contribui la concentrarea suprafețelor de terenuri în exploatații mai mari și mai puternice. Acestui scop i-ar putea sluji acordarea de credite în condiții avantajoase celor care vor să cumpere pământ, precum și rezolvarea problemelor cu privire la ipotecarea pământului, introducerea impozitului pe pământ și fixarea lui astfel încât pentru proprietarii neagricultori să fie mai eficientă vânzarea pământului celor care-l lucrează și utilizarea capitalului obținut în alte activități.

O posibilă și tentantă cale de înstrăinare a pământului o constituie creșterea interesului societăților române cu capital străin și a persoanelor fizice străine, chiar înainte de a avea dreptul legal.

Investitorii străini manifestă un interes crescând pentru cumpărarea de pământ în România pentru că: a) pământul are un preț mult inferior celui din țările vest-europene și, în perspectiva liberalizării circulației lui, prețul va crește apropiindu-se de cel din UE; b) pământul în România are o capacitate productivă remarcabilă, o bună fertilitate și, datorită condițiilor naturale, se pretează pentru diferite culturi; pământul în România este mai „curat” decât în țările vest-europene, este mai puțin infestat cu substanțe chimice, fapt care îl face apt pentru dezvoltarea agriculturii ecologice; c) forța de muncă este foarte ieftină, comparativ cu cea din țările vest-europene, ceea ce contribuie la obținerea unor producții cu costuri mari scăzute; d) piața din România este relativ mare, dar insuficient asigurată cu produse din producția proprie existând astfel posibilitatea

desfacerii produselor obținute de pe terenurile cumpărate; e) produse obținute în România în condițiile menționate ar putea fi exportate cu câștiguri relativ mari; f) investitorii străini ar putea să aducă în România bunuri de capital – tractoare, mașini agricole, diferite echipamente etc. din țările lor, asigurându-și și pe această cale beneficii; g) România asigură o serie de facilități investitorilor străini.

Cumpărarea de pământ de către investitorii străini și organizarea de exploatații agricole prezintă o serie de avantaje, cum ar fi aducerea de capital bănesc și bunuri de capital de care agricultura noastră duce lipsă; promovarea unor metode de conducere și de gestionare, precum și a unor tehnologii de producție mai puțin cunoscute și folosite de producătorii români, formarea unui comportament al acestora compatibil cu cerințele economiei de piață ș.a.

Pot exista însă și dezavantaje în cazurile în care: cumpărarea de pământ s-ar face în scop speculativ; noii proprietari n-ar face investiții pentru ridicarea nivelului tehnic și tehnologic al agriculturii; s-ar practica o agricultură care ar urmări maximizarea profitului, cu prețul degradării pământului și al exploatarei forței de muncă; cumpărarea unor mari suprafețe de teren în condițiile existenței unei suprapopulații agrare ar putea genera tensiuni sociale ca urmare a creșterii gradului de subocupare și a diminuării veniturilor.

Întrucât pământul înainte de a fi marfă, capital funciar, este spațiu de existență și de desfășurare a activității, considerăm că permisibilitatea cetățenilor străini și apatrizi de a dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor ar trebui reglementată printr-o lege organică, astfel încât să se evite: deținerea majorității suprafeței de teren dintr-un sat sau județ de către persoane străine; deținerea de terenuri în anumite zone strategice; riscul unor șocuri economice sau al declanșării unor conflicte sociale, posibile într-o țară cu suprapopulație agricolă, subocupată și săracă¹.

¹ Permisibilitatea cumpărării de terenuri de către persoane fizice străine și apatrizi a generat opinii divergente. La o extremă se află opinia potrivit căreia vânzarea imediată a pământului către străini ar fi o binefacere pentru România și pentru producătorul român. S-a pornit de la ideea că în România n-ar exista o piață funciară reală și un preț real al pământului pentru că a fost interzisă vânzarea pământului către investitorii străini. Se susține că o piață reală a pământului s-ar putea crea dacă s-ar vinde pământ străinilor, inclusiv din domeniile statului. Marii investitori ar veni atunci să cumpere „și nu cu 3-4 milioane lei/ha, ci cu 9000-10000 de euro. Cererea ar fi atunci foarte mare, iar prețul ar crește automat” (Economistul nr.1293/2003). La polul opus se află opinia care susține interzicerea vânzării pământului persoanelor fizice străine și apatrizilor. În sprijinul acestei opinii se face apel la istorie (în România pământul nu s-a vândut niciodată către străini), precum și la pericolul remaghiarizării Ardealului (forma cea mai periculoasă de remaghiarizare a Ardealului ar fi acapararea oneroasă a proprietăților românilor, repetându-se situația din vremea ocupației vremelnice a Ardealului după Dictatul de la Viena). Argumentul principal îl constituie însă considerarea pământului ca unul dintre fundamentele națiunii române. Pământul este teritoriu,

Arendarea suprafețelor de teren și a altor bunuri agricole reprezintă o altă cale importantă de concentrare a producției agricole în exploatații de dimensiuni mai mari. Ea este reglementată prin Legea arendării nr.16/1994 cu modificările ulterioare. Acest segment al pieței funciare a luat o mai mare extindere comparativ cu vânzarea-cumpărarea de teren. În ultimul timp, constituie obiect al arendării sau concesiunii suprafețele de teren din proprietatea privată a statului gestionată de Agenția Domeniului Statului (ADS).

Față de vânzarea-cumpărarea de teren, arendarea prezintă unele avantaje. În cazul arendării, arendatorul nu pierde dreptul de proprietate asupra pământului arendat ceea ce îi conferă o siguranță mai mare pentru existența sa; primește pe toată durata contractului de arendare arenda convenită; este absolut de grija, efortul și riscul pe care le implică exploatarea pământului. Pentru arendaș, avantajele constau în absolvirea de capitalul necesar pentru cumpărarea pământului, capitalul economisit în acest fel putând fi utilizat pentru alte nevoi ale exploatației; nefiind legat de pământ ca proprietar, arendașul are o mai mare libertate în a alege terenurile (exploatația) care îi pot satisface cel mai bine scopurile urmărite; când condițiile economice nu-i mai convin, poate cere rezilierea contractului de arendare, mutându-și capitalul în alte exploatații sau ramuri.

În prezent, datorită nivelului scăzut al prețului pământului, pentru proprietar este mai avantajos să arendeze terenul decât să-l vândă. În condițiile în care arenda este în medie de 500-600 kg grâu la ha (sau echivalentul valoric al acestei cantități) arenda acoperă prețul pământului în numai 3-4 ani. Pe de altă parte, lipsa banilor și greutatea de a-i obține sub formă de credit de la bănci, la care se adaugă dobânzile relativ mari, determină pe arendaș să opteze pentru arendarea de teren și nu pentru cumpărarea lui.

Prin arendare, în agricultura României au apărut mari exploatații de sute și mii de ha, arendași fiind fie persoane fizice, fie asociații sau societăți române inclusiv cu capital integral sau majoritar străin. Cei care dau pământ în arendă sunt proprietarii neagricultori, agricultorii în vârstă sau care nu au suficientă capacitate de a exploata pământul precum și ADS.

Arendarea și concesiunea prezintă și o serie de dezavantaje:

- conduc la formarea de exploatații mari și foarte mari care au ca scop principal obținerea de profit. Absolutizarea profitului poate conduce la subaprecierea aspectelor sociale și ecologice;
- în condițiile țării noastre, formarea unor exploatații mari și foarte mari se realizează prin arendarea suprafețelor de teren de la sute și mii de mici proprietari care devin dependenți de arendași. În situații critice există pericolul unor stări conflictuale;

iar teritoriul, potrivit Constituției României este inalienabil. Practic, înstrăinând teritoriul, care este unul dintre elementele constitutive ale statului, slăbim statul (Economistul din 16 octombrie 2003).

- în situația în care arendarea se face de la proprietari neagricultori, o parte din venitul care se creează în agricultură, părăsește această ramură.

În România, unde există milioanele de mici proprietari, arendarea nu poate și nu trebuie să ia amploarea pe care o are în Belgia sau în Franța. Istoria țării noastre a fost marcată de profunde stări conflictuale (inclusiv Răscoala din 1907) generată de existența marilor exploatații, cu deosebire a marii arendașii.

Pentru o mai bună desfășurare a activității în domeniul arendării și înlăturarea unor neajunsuri s-ar impune crearea unei instituții care să se ocupe de arendare – cine arendează, cum se fac contractele și cum se respectă prevederile acestora, acordarea de asistență juridică etc.

Dezvoltarea cooperăției agricole. Într-o țară cu o mare pondere a populației ocupată în agricultură, în care 95,5 la sută din exploatații/gospodării agricole individuale utilizează o suprafață agricolă medie de 1,7 ha (divizată în 3, 4 parcele fiecărei parcele revenindu-i 0,53 ha), dezvoltarea cooperăției agricole are o importanță crucială pentru formarea unor exploatații de dimensiuni mai mari, capabile să practice o agricultură modernă. Înstrăinarea integrală a proprietății (prin vânzare) sau parțială (prin arendare sau concesiune) conduce la sporirea dimensiunii exploatațiilor, dar cu prețul unor costuri mai mari pentru cumpărarea sau arendarea de terenuri și a unor efecte sociale, pe care cooperăția nu le generează sau pe care le diminuează.

Societățile cooperative agricole (societățile agricole cu personalitate juridică) create pe baza Legii nr.36/1991 au avut o dezvoltare modestă în anii tranziției. La sfârșitul anului 2000 cele 3724 de unități dețineau doar 10,8 la sută din suprafața agricolă a țării față de 28 la sută în Ungaria, 43 la sută în Republica Cehă, 42 la sută în Bulgaria, și 60 la sută în Slovacia, mărimea medie fiind de 427 hectare față de 833 hectare în Ungaria, 1447 hectare în Republica Cehă, 637 hectare în Bulgaria și 1509 în Slovacia. Această situație se datorează politicii adoptate față de cooperativele moștenite din perioada economiei de comandă – de lichidare în cazul României și de transformare în cazul celorlalte țări.

Societățile cooperative agricole s-au creat în principal în regiunile și județele de șes în care au existat cooperative agricole și dețin o pondere relativ mare din suprafața agricolă a regiunilor și județelor respective.

Tabelul nr. 2.11

Situația societăților cooperative agricole pe regiuni la 31.12.2000

Regiunea	Societăți agricole		
	Număr	Suprafața - ha -	% din suprafața agricolă
1. Nord-Est	312	84915	4,0
2. Sud-Est	672	365625	15,7
3. Sud	1152	608364	24,8
4. Sud-Vest	498	175916	10,0
5. Vest	249	152229	8,1

Regiunea	Societăți agricole		
	Număr	Suprafața - ha -	% din suprafața agricolă
6. Nord-Vest	306	98943	4,8
7. Centru	371	80693	4,2
8. Mun. București	3	614	0,5
T o t a l	3724	1591256	10,8

Sursa: Ministerul Agriculturii, Pădurilor, Apelor și Mediului; calcule proprii.

În regiunea Sud, care cuprinde județele Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova și Teleorman, societățile cooperative agricole utilizează 25% din suprafața agricolă a regiunii respective și peste 38% din suprafața utilizată de societățile cooperative agricole din țară. O pondere redusă au aceste societăți în regiunile din Banat și Transilvania (Vest, Nord-Vest și Centru) și din Regiunea Nord-Est. Sunt județe (Caraș-Severin, Covasna, Gorj, Vâlcea, Maramureș, Suceava, Cluj și altele) în care societățile cooperative agricole dețin sub 1% din suprafața agricolă a județului.

În privința evoluției acestor societăți datele statistice arată o reducere a numărului acestora și a suprafeței de teren pe care o utilizează. La Recensământul General Agricol au fost înregistrate 2.261 societăți/asociații agricole cu o suprafață utilizată de 975.564,26 ha, având o suprafață medie de 431,47 ha. Ponderea lor în suprafața agricolă utilizată a fost de numai 7%.

Declinul societăților cooperative agricole are la bază greutățile cu care se confruntă aceste unități: mediul economic defavorabil agriculturii, înzestrarea tehnică modestă, slaba pregătire managerială a conducătorilor, penuria de capital bănesc pentru dezvoltarea producției, unele măsuri de politică agricolă discriminatorii, precum și persistența unor practici și comportamente din perioada agriculturii socialiste, unele lipsuri ale legislației și abateri de la prevederile acesteia. Alături de societăți cooperative agricole de succes, există numeroase unități în care rezultatele sunt modeste.

Începând cu anul 2001 s-a dat un nou curs cooperăției agricole. În Ordonanța de Urgență a Guvernului nr.108/2001 privind exploatarea agricole și în Legea nr.166/2002 pentru aprobarea acestei ordonanțe, asocierea producătorilor agricoli individuali în societăți cooperative agricole este considerată una din căile principale pentru crearea unor exploatarea agricole cu caracter comercial. Asemenea societăți ar urma să beneficieze de facilitățile acordate exploatarea care depășesc dimensiunile minime stabilite în actele normative menționate. În plus, Agenția Națională pentru Consultanță manifestă o preocupare constantă pentru formarea unor societăți cooperative agricole în toate județele țării, pentru pregătirea managerială a membrilor asociații cu funcții de conducere. De apreciat este și sprijinul Agenției de Cooperare Internațională Japoneză concretizat în prezentarea experienței japoneze și în înființarea unor cooperative agricole după modelul japonez. Ca urmare, numărul societăților

cooperative agricole manifestă o tendință de creștere. Este însă greu de prevăzut cât de mult se va dezvolta cooperația în producția agricolă în anii următori. Aceasta va depinde în mare măsură, de politica agrară, de evoluția și performanțele celorlalte forme de organizare a producției agricole, cu deosebire pe bază de arendă și concesiune a terenurilor agricole, de organizare a piețelor agricole ș.a. Este de presupus că societățile cooperative agricole nu vor atrage producători individuali care reușesc să organizeze exploatații de succes, ci, de regulă, mici producători cu putere economică redusă și proprietari vârstnici, oferindu-le șansa ridicării activității agricole peste limitele posibilităților lor individuale. Cu asemenea asociații, societățile cooperative agricole vor necesita o atenție deosebită din partea administrației centrale pentru a pune în valoare multiplele avantaje potențiale: reprezintă cea mai rapidă cale de concentrare a suprafețelor de teren și a producției și pe această bază, de diminuare a efectelor negative ale atomizării proprietății și exploataților producătorilor individuali; se realizează în condițiile păstrării proprietății particulare asupra pământului a membrilor asociații; nu solicită bani nici pentru arendarea sau cumpărarea de pământ, nici pentru angajarea de forță de muncă; pregătirea managerială a conducătorilor societăților agricole se poate realiza mai ușor și într-un interval de timp mai scurt comparativ cu a milioanelor de exploatanți particulari; în aceste exploatații se poate realiza producția de scară fără costuri de tranzacție sau cu costuri de tranzacție inferioare celor din exploatațiile bazate pe angajarea forței de muncă; având suprafețe mai mari de teren, comparativ cu exploatațiile familiale, aceste exploatații dispun de condiții favorabile pentru aplicarea de tehnologii avansate, pentru creșterea producției, productivității și eficienței, pentru sporirea forței concurențiale, pentru evitarea sau frânarea șomajului; producția poate atinge mai ușor standardele de calitate cerute de piața concurențială; prin renta pentru pământ pe care o plătesc membrilor asociații, prin plata muncilor prestate de către aceștia și prin participarea la împărțirea surplusurilor, a beneficiilor, după constituirea unor fonduri statutare, formele de asociere contribuie la dezvoltarea gospodăriilor individuale ale membrilor asociații (M.Popescu, 2001).

Concomitent cu dezvoltarea cooperației în producția agricolă se impune promovarea formelor cooperatiste în sfera aprovizionării cu material tehnologic, biologic, furaje, produse chimice ș.a., în sfera procesării materiilor prime agricole, în domeniul depozitării și comercializării cerealelor, fructelor, legumelor, produselor animaliere, în domeniul serviciilor pentru mecanizarea lucrărilor agricole, construcții gospodărești și locuințe, în sfera financiar-bancară, a asigurărilor de risc și protecție socială. Considerăm că dezvoltarea cooperației ar trebui să ocupe un loc mult mai important atât în organizarea producției agricole, cât și în dezvoltarea serviciilor ante și postrecoltă. Prin dezvoltarea cooperației în domeniile menționate, exploatațiile agricole mici și mijlocii, inclusiv cele cooperatiste, ar putea „capta” avantajele de scară din aprovizionarea cu factori de producție, prelucrarea, depozitarea și comercializarea produselor, sporindu-și

forța competițională și posibilitățile de câștig, și de progres. Un rol hotărâtor în această privință îl constituie îmbunătățirea cadrului legislativ și instituțional în vederea promovării principiilor cooperăției moderne în raport de condițiile actuale din țara noastră. Întârzierea apariției Legii cooperăției agricole a frânat asocierea agenților economici în producția agricolă și în servicii, precum și unirea lor în organizații la nivel județean și național, care să le reprezinte interesele, să participe la elaborarea politicii agricole, să sprijine și să monitorizeze funcționarea societăților agricole cooperative.

La sfârșitul guvernării PSD, după mai mulți ani de la elaborarea proiectului, a fost aprobată și promulgată Legea cooperăției agricole nr.566 din 22 decembrie 2004¹, care stabilește cadrul legal al organizării și funcționării cooperăției în agricultură. Potrivit acestei legi, cooperativa agricolă reprezintă o asociație de persoane fizice sau juridice, după caz, persoană juridică de drept privat, constituită pe baza consimțământului liber exprimat de părți, în scopul promovării intereselor membrilor cooperatori, în conformitate cu principiile cooperatiste. Cooperativa agricolă este o asociație autonomă cu un număr nelimitat de membri, cu capital variabil, care exercită o activitate economică, tehnică și socială pentru a furniza bunuri, servicii și locuri de muncă inclusiv sau preponderent membrilor săi. Legea prevede două categorii de cooperative: cooperative agricole de gradul 1, care sunt asociații de persoane fizice și cooperative de gradul 2, care sunt persoane juridice constituite din cooperative agricole de gradul 1, în majoritate, și persoane fizice sau juridice, după caz, în scopul integrării pe orizontală sau verticală a activității economice desfășurate de acestea. Numărul minim de persoane pentru constituirea și funcționarea cooperativelor este de cinci. Capitalul social este format din părți sociale de valoare egală; valoarea nominală se stabilește prin actul constitutiv. Părțile sociale pot fi în bani și/sau în natură; aportul în bani este obligatoriu la constituirea oricărei cooperative agricole. Capitalul social al cooperăției agricole este de minimum 5.000.000 lei, pentru cooperativele agricole de gradul 1, și de minimum 100.000.000 lei, pentru cooperativele de gradul 2, fiind compus din părți sociale subscrise la aderare și vărsăminte, potrivit actului constitutiv.

Cooperația agricolă cuprinde cooperative, entități juridice pe domenii și ramuri de activitate, cum ar fi:

- a) cooperative agricole de servicii, care asigură în sistem cooperativ serviciile pentru micii producători;
- b) cooperative agricole de achiziții și vânzări care organizează atât cumpărările de materiale și mijloace tehnice necesare producției agricole, cât și vânzările produselor agricole;
- c) cooperative agricole de procesare a produselor agricole;

¹ Legea cooperăției agricole a fost publicată în Monitorul Oficial nr.1236 din 23 decembrie 2004.

- d) cooperative agricole manufacturiere și de mică industrie în agricultură;
- e) cooperative agricole de exploatare și gestionare a terenurilor agricole, silvice, piscicole și a efectivelor de animale;
- f) cooperative agricole pentru finanțare, asistență mutuală și asigurare agricolă;
- g) alte tipuri de cooperative care se vor constitui cu respectarea dispozițiilor legii.

Cooperativele agricole au la bază următoarele principii cooperatiste:

- a) principiul asocierii voluntare și deschise;
- b) principiul controlului democratic al membrilor cooperatori în cadrul cooperativei;
- c) principiul participării economice a membrilor cooperatori;
- d) principiul autonomiei și independenței cooperativelor agricole;
- e) principiul educării, instruirii și informării membrilor cooperatori;
- f) principiul cooperării dintre cooperativele agricole;
- g) principiul preocupării pentru dezvoltarea durabilă a comunităților.

Cooperativele agricole de un anumit profil se pot asocia în uniuni de ramură, iar acestea în federații; la nivel național se prevede înființarea Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole, ca organizație profesională coordonatoare – nonprofit, cu personalitate juridică autonomă, apolitică care își desfășoară activitatea pe întreg teritoriul României, având sediul în București.

În lege sunt stabilite prevederi referitoare la înființarea, funcționarea și organizarea cooperativelor, drepturile și obligațiile membrilor cooperatori, organele de conducere și de control ale cooperativelor, mijloacele financiare, fuziunea, divizarea și lichidarea cooperativelor agricole, sprijinul statului pentru cooperativele agricole.

Legiuitorul a urmărit detașarea clară a noilor cooperative de cele existente în timpul economiei de comandă și orientarea spre modelele existente în țările Uniunii Europene, în SUA și Japonia. Așa se explică prioritatea acordată cooperativelor – agricole de servicii, de achiziții și vânzări, de procesare a produselor agricole, manufacturiere și de industrie mică și plasarea după acestea a cooperativelor agricole denumite de exploatarea și gestionarea terenurilor agricole, silvice, piscicole și a efectivelor de animale. O astfel de concepție, așa cum subliniază cei care au contribuit efectiv la elaborarea proiectului de lege, a obținut avizul din partea experților din Uniunea Europeană; ea n-ar trebui să însemne subaprecierea necesității asocierii milioanele de mici producători agricoli în cooperative agricole de producție numai pentru faptul că în țările luate ca model, astfel de cooperative au o pondere mică sau chiar nu există. În România importanța organizării unui asemenea tip de cooperative are o importanță crucială pentru diminuarea efectelor negative ale fragmentării și

parcelării exagerate a suprafețelor de teren, pentru formarea unor exploatații comerciale, viabile și competitive.

Este pozitiv faptul că legea prevede o serie de măsuri de sprijinire a cooperăției agricole – scutirea de la plata impozitului agricol în primii cinci ani, reducerea cu 20% a impozitului pe profit pe aceeași perioadă, scutirea de la taxele vamale pentru importul de tractoare și mașini agricole, accesul la subvenții din fondurile publice, precum și la fonduri externe prevăzute în programul de susținere a agriculturii.

Aplicarea prevederilor Legii Cooperăției Agricole va impulsiona dezvoltarea cooperăției agricole din România și, evident, și a activităților ante și post recoltă.

Dezvoltarea cooperăției sub cele mai diferite forme și în cele mai variate activități ar putea constitui o cale rapidă și eficientă de dezvoltare a mediului rural atât de necesară pentru progresul societății noastre. Pe calea cooperăției în producția agricolă și în serviciile adiacente s-ar putea pune în valoare potențialul economic, social-cultural, științific, experiența și abilitățile locuitorilor satului, în binele propriu și al comunității și contracara tendințele de adâncire a discrepanțelor dintre sat și oraș, precum și dintre diferitele categorii sociale în mediul rural. Pentru aceasta se impune realizarea unor relații de conlucrare între diferitele segmente ale cooperăției – cooperativele agricole care vor fi create pe baza Legii nr. 566/2004, societățile agricole cooperative apărute pe baza Legii nr. 36/1991, precum și cu celelalte sisteme ale cooperăției – CENTROCOOP, UCECOM, CREDITCOOP în vederea formării unei economii cooperatiste unitare.

3. CREȘTEREA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII

Având în vedere rolul activ al factorului muncă în ansamblul factorilor de producție din agricultura României, creșterea productivității muncii reprezintă o componentă de primă importanță a eficienței economice a producției agricole.

Productivitatea muncii este definită ca fiind eficiența, rodnicia cu care este utilizat factorul muncă. La fel, ca în cazul eficienței celorlalți factori de producție, productivitatea medie a muncii se determină fie prin raportarea producției la munca cheltuită pentru obținerea acesteia, fie prin raportarea cheltuielilor de muncă la producția obținută, în ambele cazuri luându-se în considerare și calitățile producției. Evident, în primul caz se obține cantitatea de produse care se poate obține cu o unitate de muncă, iar în al doilea caz – consumul de muncă care se cheltuie pentru obținerea unei unități de producție. Producția poate fi exprimată în unități fizice, unități natural convenționale sau în unități valorice, iar cheltuielile de muncă în număr de persoane utilizate sau în unități de timp: ani, zile sau ore de muncă.

În mod obișnuit formulele de calcul al productivității muncii sunt:

$$W = \frac{Q}{L} \text{ sau } W = \frac{L}{Q}$$

W reprezentând productivitatea muncii, Q producția, iar L munca.

Creșterea productivității muncii este sinonimă cu obținerea unei cantități mai mari de producție cu același volum de muncă sau cu cheltuirea unui volum mai mic de muncă pentru obținerea aceleiași cantități de producție.

Pe lângă productivitatea medie, în teoria și în practica economică se urmărește și productivitatea marginală a muncii care se exprimă prin suplimentul de producție (ΔQ) obținut ca urmare a cheltuirii unei cantități suplimentare de muncă (ΔL).

Productivitatea muncii este determinată de un complex de factori care pot fi grupați astfel:

- factori naturali – clima, fertilitatea naturală a solului ș.a.;
- factori tehnici – dezvoltarea științei agricole, înzestrarea muncii cu mijloace tehnice, folosirea diferitelor tehnologii;
- factori economici – organizarea producției și a muncii, conducerea managerială, calificarea forței de muncă, stimularea personalului; ocuparea;
- factori sociali – condiții de muncă și de viață – locuințe, bunuri de folosință personală și casnice, condiții de învățământ, de sănătate, de comunicații, de transport etc.;
- factori psihosociali – motivația în muncă, satisfacția pe care o generează munca, climatul și relațiile de muncă, relațiile de familie;

- factori structurali – de utilizare a fondului funciar, structura de producție, structura de organizare a exploataților, structura acestora pe clase de mărime etc.;
- factori politici – orientarea politicii guvernelor față de agricultură, față de prezentul și viitorul ei;
- factori care țin de relațiile agriculturii cu ramurile din amonte și aval, cu economia națională în ansamblu, cu schimbările internaționale;
- factori care țin de integrarea în Uniunea Europeană, de aplicarea politicii agricole comunitare.

3.1. Evoluția productivității muncii în agricultura României

După 1989, evoluția productivității muncii în agricultură a manifestat o tendință descrescătoare, ca rezultat al reducerii producției agricole în condițiile creșterii populației ocupate în agricultură.

Tabelul nr. 3.1

Evoluția productivității muncii în agricultură

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indicele populației	100,0	101,9	110,0	115,8	116,7	104,3	106,4	108,7	106,4	110,4	110,0
Indicele producției	100,0	100,7	89,9	96,3	96,5	100,8	102,1	105,6	97,7	102,9	85,5
Indicele producției/indicele populației	100,0	98,8	81,7	83,2	92,7	96,6	96,0	97,1	91,8	93,2	80,5

Sursa: INS.

Creșterea populației ocupate în agricultură nu s-a reflectat în creșterea producției. Ca urmare, raportul dintre indicele producției și indicele populației a fost în toți acești ani subunitar, fapt care echivalează cu reducerea productivității muncii în perioada respectivă.

Creșterea populației ocupate în agricultură în anii '90 ai secolului trecut, s-a datorat, în principal, disponibilizărilor de forță de muncă din alte ramuri ale economiei naționale, agricultura servind ca refugiu pentru o parte din această categorie a populației¹. Agricultura nu avea nevoie de acest spor al populației; dimpotrivă, o parte a populației din agricultură, mai mare decât sporul în cauză, ar putea să lipsească fără să se producă o diminuare a producției. Aceasta în-

¹ Folosirea unor plăți compensatorii de zeci și sute de milioane pentru fiecare persoană disponibilizată din minerit, siderurgie și din alte activități neagricole a stimulat renunțarea la locurile de muncă în speranța continuării activității pe cont propriu în agricultură. Nu puține au fost cazurile când cei disponibilizați s-au trezit și fără bani și fără loc de muncă.

seamnă că în condițiile în care producția agricolă a scăzut, iar populația ocupată a crescut, productivitatea marginală a forței de muncă excedentare a fost egală cu zero.

Existența unui surplus, în creștere, de populație agrară, a sporit gradul de subocupare, a diminuat productivitatea muncii, producția destinată pieței și veniturile pe persoană, precum și posibilitățile de investire.

Edificator în această ordine de idei este trendul descrescător al productivității muncii în agricultură și al ponderii acesteia în productivitatea națională a muncii.

Tabelul nr. 3.2

Evoluția ponderii productivității muncii din agricultură în productivitatea națională a muncii, 1990-2000

	UM	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Productivitatea muncii agricole ¹⁾	1990=100	98,8	81,7	83,2	82,7	96,6	96,0	97,1	91,8	93,2	80,5
Productivitatea muncii din agricultură în productivitatea națională ²⁾	%	68	59	63	59	62	58	52	42	36	29

1) Indicele producției agricole/indicele populației ocupate în agricultură.

2) Ponderea valorii adăugate brute/ponderea populației ocupate.

Sursa: calcule proprii pe baza datelor din Anuarul statistic al României, CNS, 1995 și 2001.

În anul 2000 productivitatea muncii din agricultură a fost cu 19,5 puncte procentuale sub nivelul anului 1990, iar ponderea ei în productivitatea națională a reprezentat numai 29%.

Faptul că în 2001 și în 2002 datele statistice (pe baza schimbării metodologiei de calcul) evidențiază o anumită reducere a populației ocupate în agricultură (la 3498 mii persoane și, respectiv, la 3.011 mii persoane), precum și a ponderii acesteia în populația ocupată (la 40,1% în 2001 și la 36,2% în 2002) nu schimbă în mod esențial situația și concluziile prezentate. Ținând seama de faptul că ponderea valorii adăugate brute din agricultură în PIB a fost de 13,2% în 2001 și de 11,3% în 2002, productivitatea muncii din agricultură în productivitatea națională a muncii a fost de 32,9 % în 2001 și de 31,2% în 2002, deci sub 1/3¹. România rămâne țara cu ponderea cea mai mare a populației ocupate în

¹ În aprecierea indicatorilor de productivitate din agricultură trebuie să avem în vedere anumite fenomene și procese care au loc în spatele datelor statistice. În legătură cu populația ocupată în agricultură sunt cuprinși în această populație țărani, indiferent de vârstă, când de fapt mulți dintre ei, încetează activitatea după 70-80 de ani, cedând locul copiilor lor, dând pământul în arendă, în parte sau în asociații; sunt, de asemenea, cuprinși în populația ocupată persoanele plecate să lucreze peste graniță sau cele care își desfășoară activitatea preponderent în sectoare neagricole. Și în le-

agricultură și cu cel mai redus grad de ocupare, fapt care frânează dezvoltarea economică națională și reducerea decalajului față de celelalte țări ale UE, inclusiv cele noi¹.

O agricultură suprapopulată, cu un grad redus de ocupare, influențează negativ economia națională. Cu o populație ocupată în agricultură care reprezintă peste 36,2% din populația ocupată a țării, dar care produce numai 11,3% din PIB, România nu are nici o șansă de apropiere de nivelul de dezvoltare al țărilor din UE și a celor candidate. Suprapopulația din agricultură și respectiv, subocuparea, generează sărăcie nu numai în agricultură, ci și în economia națională în ansamblul ei.

Pentru această situație ar fi o greșeală să fie culpabilizată populația ocupată în agricultură. Ea suportă consecințele crizei agrare și a economiei naționale declanșată în ultimii ani ai economiei de comandă și continuată în anii tranziției la economia de piață, prevalării tentei distructive și neglijării sau neputinței de a susține construirea bazelor economiei noi.

Calculată prin raportarea producției agricole la persoanele ocupate în agricultură, productivitatea muncii în UE a fost în 2001 de 14,03 ori mai mare decât în România. Agricultura României se situează la mare distanță față de toate țările UE în privința nivelului productivității muncii. Și țările nou intrate în UE realizează niveluri superioare de productivitate față de România. De menționat este și faptul că decalajul de productivitate a crescut. Astfel, de la 10 la 1 în 1998, raportul de productivitate a muncii a ajuns la 14 la 1 în 2001.

gătură cu producția sau valoarea adăugată brută care se iau în calcul la stabilirea productivității muncii producătorilor agricoli nu se ține seama de faptul că în gospodăriile lor, pe lângă activitatea agricolă se desfășoară activitatea casnică, se întreprind activități de aprovizionare și de desfacere a producției care în alte țări se autonomizează și se contabilizează la alte categorii de persoane. Apoi în schimbul de activități cu ramurile din amonte și din aval producătorii agricoli sunt dezavantajați și în calitate de cumpărători și de vânzători, fapt care influențează mărimea valorii producției sau a valorii adăugate brute. În plus, producătorii agricoli plătesc taxă pe valoarea adăugată pentru tot ceea ce cumpără și nu recuperează nimic atunci când vând produsele lor. Toate acestea fac să apară producătorii agricoli cu o productivitate subevaluată. O asemenea situație influențează și comparațiile internaționale.

¹ „Nu este posibil ca în secolul 20 – sublinia Franz Fischler, comisarul european pentru agricultură, într-o țară modernă, peste 30 la sută din populație să fie ocupată în sectorul agricol. Trebuie mers dincolo de agricultură. O infrastructură modernă este în interesul tuturor celor care trăiesc la țară. Așa cum văd eu lucrurile, problema modernizării și restructurării agricole este unul dintre aspectele cele mai importante pentru România. Pentru că generația tânără trebuie să facă o alegere: ori găsește un loc de muncă la sat, ori pleacă la oraș. Dacă nu sunt locuri de muncă, ne vom confrunta cu sate părăsite. Asta se află la capătul drumului” (Adevărul din 18 octombrie 2004).

Tabelul 3.3

**Producția agricolă finală pe persoană în România comparativ
cu UE și țările membre, 2001**

Țara	Euro pe persoană	Decalaje față de România România = 1
România	3061	0
UE	42961	14,03
Belgia	131411	42,93
Olanda	87160	28,47
Danemarca	94771	30,96
Franța	67502	22,05
Regatul Unit	61843	20,20
Luxemburg	87767	28,67
Germania	46538	15,20
Irlanda	48991	16,00
Italia	38981	12,73
Suedia	40626	13,27
Spania	34717	11,34
Austria	26749	8,74
Finlanda	28400	9,28
Grecia	18572	6,07
Portugalia	9215	3,01
Republica Cehă	14145	4,62
Ungaria	24085	7,87
Malta	5266	17,21
Letonia	3875	1,27
Cipru	...	...
Lituania	4820	1,57
Polonia	5402	1,76
Slovacia	11530	3,77
Slovenia	11177	3,65
Bulgaria*	13929	4,55

* țară candidată.

Sursa: European Commission (Eurostat and Directorate – General for Agriculture), FAO and UNSO. Calculații proprii.

În cazul în care producția obținută ar fi raportată la timpul efectiv consumat, este posibil ca decalajele de productivitate să fie ceva mai reduse, dar în prezent nu dispunem de date pentru astfel de calcule. Un lucru este cert: la un asemenea decalaj de productivitate, prețul relativ mai scăzut al forței de muncă din România este numai aparent un avantaj al agriculturii noastre. O persoană ocupată în agricultura României trebuie să consume un timp de muncă de 14 ori mai mare pentru a obține același rezultat pe care îl obține în medie o persoană din UE, fapt care mărește și costul forței de muncă pe unitatea

respectivă de efect. Forța de muncă ieftină, dar în exces, nu este un factor de ieftinire, ci de scumpire a producției agricole.

Decalajele de productivitate se reflectă în nivelul scăzut de competitivitate a produselor agricole românești pe piața internă și externă, precum și în veniturile reduse ale producătorilor agricoli. Ele sunt rezultatul cumulat al tendințelor care s-au manifestat în organizarea și conducerea producției agricole la nivel micro și macroeconomic, în înzestrarea muncii cu factori de producție, în nivelul de pregătire și comportamentul producătorilor agricoli, și, în general, în mediul economic și social în care se desfășoară activitatea din agricultură.

3.2. Direcții principale de creștere a productivității muncii

Din multitudinea de factori de care depinde productivitatea muncii (naturali, tehnici, economici, sociali, psihosociali, structurali ș.a.) ne vom opri în cele ce urmează la cei care se referă la factorul uman: reducerea suprapopulației agricole și a subocupării; creșterea capacității creative a agenților economici prin îmbogățirea cunoștințelor generale și în diverse domenii – profesionale, de management și marketing, cunoașterea reprezentând o resursă inepuizabilă a dezvoltării; înzestrării factorului uman cu resurse materiale și financiare, promovarea tehnologiilor moderne agrozootehnice și informaționale; dezvoltarea cercetării științifice agricole, domeniu creator de noi cunoștințe, fără de care este de neconceput progresul agriculturii, astfel încât aceasta să se ridice la nivelul cerințelor competiționale în contextul integrării în UE.

3.2.1. Reducerea suprapopulației agricole și a subocupării

După o diminuare de la 6,2 milioane de persoane în 1950 la 3,0 milioane de persoane în 1989, respectiv de la 74,1% la 27,5% din populația ocupată, în anii '90 populația ocupată în agricultură a avut o tendință inversă, sporind atât ca număr, cât și ca pondere în populația ocupată. Exceptând Federația Rusă, România este țara cu cea mai numeroasă populație ocupată în agricultură din Europa; ea depășește de peste 5 ori populația ocupată în agricultura Franței care utilizează o suprafață de teren agricol de aproape două ori mai mare decât a României.

Tabelul nr. 3.4

Populația ocupată în agricultură, silvicultură, vânat și pescuit în România comparativ cu UE și țările membre, 2001

	Număr (mii persoane)	Ponderea în populația ocupată (%)	Ponderea agricul- turii în PIB (%)
UE(15)	6701	4,2	1,7
Belgia	56	1,4	1,1
Danemarca	96	3,5	2,3
Germania	956	2,6	0,9

	Număr (mii persoane)	Ponderea în populația ocupată (%)	Ponderea agricul- turii în PIB (%)
Grecia	627	16,0	6,7
Spania	1025	6,5	3,6
Franța	964	4,1	2,2
Irlanda	120	7,0	2,5
Italia	1113	5,2	2,4
Luxemburg	3	1,5	0,6
Olanda	238	3,1	2,2
Austria	215	5,8	1,3
Portugalia	645	12,9	2,4
Finlanda	140	5,8	0,9
Suedia	114	2,6	0,6
Regatul Unit	390	1,4	0,6
Slovacia	132	6,3	1,9
Republica Cehă	228	4,9	1,7
Ungaria	235	6,1	3,8
Malta	3	2,1	2,2
Estonia	43	7,1	3,2
Cipru	14	4,9	3,9
Lituania	245	16,5	3,1
Letonia	145	15,1	3,0
Polonia*	2736	19,2	3,1
România**	4801	44,4	12,9
Slovenia	90	9,9	2,0
Bulgaria	266	9,7	11,5

* 1999; ** țară candidată.

** În statistica UE populația ocupată în agricultură, silvicultură, vânat și pescuit în 2001 este mai mare decât în Anuarul statistic al României: 4801 mii față de 3498 mii.

Sursa: European Commission (Eurostat and Directorate – General for Agriculture), FAO and UNSO.

În anii care urmează populația ocupată în agricultura României trebuie să se micșoreze ca număr și ca pondere în populația totală ocupată, astfel încât să se apropie de situația existentă în celelalte țări.

Concentrarea producției în agricultură, reducerea numărului de exploatații – proces inevitabil – generează o dată cu îmbunătățirea tehnologiei de producție, creșterea surplusului relativ de persoane în agricultură și a subocupării, dacă nu se întreprind măsuri care să contracareze aceste fenomene.

Diminuarea fenomenelor menționate – suprapopulație și subocupare, reprezintă un proces foarte complex și de durată, dar de importanță vitală pentru formarea unei agriculturi performante, compatibilă cu agricultura UE. În acest scop se impun acțiuni și măsuri:

- Modificări în activitatea persoanelor vârstnice¹. Concentrarea producției agricole în exploatații mai mari ar putea fi ușurată de încetarea activității agricole de către populația activă (fermieri) care a depășit vârsta de pensionare (60 de ani). Numărul acestor persoane s-ar ridica la aproximativ 1 milion, iar suprafața de teren care ar putea fi disponibilizată pentru consolidarea fermelor ar fi de până la 2 milioane de hectare. Cei care intră în această categorie (și acceptă schema propusă) ar urma să obțină un venit echivalent sau superior celui pe care îl obțin din pensie și din cultivarea pământului. Venitul respectiv s-ar situa peste nivelul mediu al pensiei de asigurare socială plătită pensionarilor. În plus, fermierul va continua să cultive legume și să crească animale pentru subzistență în grădina din jurul casei. În studiul menționat se propune și o schemă de pensionare anticipată pentru fermierii în vârstă de cel puțin 55 de ani.
- Reorientarea producției agricole spre sectoare, ramuri, subramuri și activități care ocupă mai mult forța de muncă în timpul anului și permit obținerea unei valori adăugate mai mari (creșterea animalelor, horticultura, plante tehnice, produse ecologice) încorporată în produse de calitate superioară cerute pe piața internă și externă.
- O politică de dezvoltare rurală integrată care să aibă ca scop diversificarea economiei rurale capabilă să absoarbă forța de muncă disponibilă din agricultură și să asigure venituri alternative.
- Crearea de oportunități în mediul rural pentru ocuparea timpului disponibil al persoanelor care continuă să desfășoare activități agricole (agricultura cu timp parțial). Îmbinarea activităților din agricultură cu cele neagricole se practică pe scară largă în alte țări, precum și într-o serie de comune din țara noastră.
- Extinderea agroturismului și turismului rural cu multiple avantaje atât pentru organizatori, cât și pentru beneficiari; avem zone de vis (peisagistic, cultural, istoric) care așteaptă să fie puse în valoare prin extinderea turismului.
- Un vast domeniu pentru atragerea și ocuparea surplusului de forță de muncă din mediul rural îl constituie:
 - dezvoltarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare – irigații, desecări, regularizarea albiei râurilor pentru limitarea inundațiilor; lucrări antierozionale etc. atât de necesare pentru stăpânirea de către om a naturii și păstrarea mediului natural;

¹ Aceste modificări sunt expuse pe larg într-un remarcabil studiu – „Dezvoltarea rurală și reforma agriculturii românești”, elaborat de Mihai Dumitru, Dana Diminescu și Valentin Lazea la solicitarea Centrului Român pentru Politici Economice, aprilie 2004. Pe aceleași probleme se axează și cercetarea efectuată de dr. Cecilia Alexandri de la Institutul de Economie Agrară al Academiei Române.

- dezvoltarea rețelor de distribuție în mediul rural pentru pesticide, îngrășăminte, furaje, medicamente de uz veterinar, mașini și unelte, carburant, piese de schimb ș.a.;
- dezvoltarea serviciilor de reparație și întreținere a tractoarelor și mașinilor agricole, a instalațiilor de irigații și mulș, a diferitelor mijloace de muncă și obiecte de uz casnic din gospodăriile populației rurale;
- dezvoltarea activității de construcții de locuințe și de reparații și modernizare a acestora;
- amplasarea în mediul rural a noilor întreprinderi de prelucrare a alimentelor (lapte, carne, legume, fructe, struguri) mutând centrul de greutate al acestor activități din mediul urban în cel rural, cu efecte benefice privind calitatea produselor, costul (inclusiv de transport), creșterea veniturilor populației rurale și descongestionarea orașelor;
- dezvoltarea silviculturii cu toate activitățile pe care le presupune: împădurire, îngrijire, colectarea fructelor de pădure, vânat, exploatarea și prelucrarea materialului lemnos, în unități industriale de profil, desfacerea produselor pe piața internă și externă.

Generatoare de locuri de muncă și de venituri pentru populația din mediul rural sunt acțiunile și măsurile referitoare la dezvoltarea și modernizarea infrastructurilor fizice și sociale¹. În România există mari discrepanțe între me-

¹ Starea infrastructurilor fizice și sociale din spațiul rural al României este deosebit de precară: în medie, densitatea drumurilor județene și comunale totalizează 29,9 de km la sută de km pătrați din zona rurală, sub densitatea națională de 32,9 km la sută de km pătrați; în anul 2001 numai 7,7% din drumurile comunale și județene erau modernizate; lungimea rețelei publice de furnizare a apei în zonele rurale era în anul 2000 de 14916 km (38,4% din lungimea totală a rețelei naționale), dar numai 2467 de localități rurale (17%) erau conectate la rețelele de distribuție a apei; în anul 2000, numai 418 de sate, reprezentând 3,2%, erau conectate la rețeaua de canalizare, iar lungimea medie a rețelei dintr-un sat era de aproximativ 2,5 km; de menționat este și faptul că numai 14% dintre satele conectate la serviciul de furnizare a apei dispun în același timp de rețele de evacuare a apelor reziduale, fapt care indică un risc ridicat de poluare a mediului înconjurător; deși toate cele 2688 de comune sunt conectate la rețeaua de distribuție a energiei electrice, majoritatea rețelelor sunt vechi și trebuie modernizate; rețeaua de distribuție a gazelor naturale este subdezvoltată în majoritatea zonelor rurale: numai 697 de sate (5%) sunt conectate la rețeaua de distribuție a gazelor naturale; în domeniul telecomunicațiilor, serviciile de telefonie fixă sunt modeste: numai 116 de comune dispun de servicii de telefonie (43% dintre comune). În schimb telefonie mobilă a penetrat foarte rapid, compensând într-o anumită măsură rata scăzută de penetrare a telefoniei fixe. Televiziunea prin cablu, deși a înregistrat o evoluție ascendentă este încă scăzută, la această situație contribuind și costul mai ridicat comparativ cu mediul urban.

În privința infrastructurii educației: majoritatea școlilor au nevoie de reabilitare, de noi sedii și de materiale didactice; educația liceală și postliceală este redusă; numai în 173 de comune (6,5%) procesul educațional se desfășoară de la grădiniță la nivel li-

diul rural și cel urban privind aceste infrastructuri. Și mai mari sunt aceste discrepanțe față de țările UE și nu numai.

Acțiunile și măsurile care se referă la infrastructura fizică au în vedere dezvoltarea și modernizarea drumurilor rurale, a serviciilor sanitare și de furnizare a apei, a rețelei publice de canalizare, a rețelei de distribuție a gazelor naturale, a serviciilor de telecomunicații, cu deosebire a serviciilor de telefonie fixă și a televiziunii prin cablu, iar acțiunile și măsurile care se referă la infrastructura socială au în vedere dezvoltarea și modernizarea infrastructurii care vizează educația școlară și instruirea forței de muncă, precum și dezvoltarea și modernizarea infrastructurii care vizează sănătatea locuitorilor din mediul rural, respectiv asistență medicală și sanitară.

La dezvoltarea infrastructurii rurale o contribuție importantă are SAPARD¹. Ținând seama de situația existentă este de presupus că diversificarea economiei rurale nu va putea absorbi în întregime surplusul de forță de muncă existent în agricultură și în spațiul rural. De aceea o parte din acest surplus va trebui atras în activități neagricole din mediul urban. În ambele situații sunt necesare importante investiții de capital, ample transformări în economia rurală și urbană și conversia forței de muncă, recalificarea acestora pentru a corespunde noilor oportunități.

Întrucât aceste transformări cer timp, a apărut și a luat amploare căutarea de locuri de muncă în alte țări. Datele statistice arată că dintre cei plecați – legal și sau ilegal – cei mai mulți provin din mediul rural, fapt care arată gravitatea situației existente în spațiul rural. România a devenit din exportator net de produse agricole unul dintre cei mai mari exportatori de forță de muncă din Europa și de importatori de produse agroalimentare, pe care înainte le exporta. Munca în străinătate are efecte contradictorii. Pe de o parte, conduce la obținerea de venituri de care beneficiază cei în cauză, dar și statul (care își mărește zestre în valută cu mai multe miliarde de dolari anual), precum și familiile celor plecați; cei plecați capătă noi cunoștințe și un comportament corespunzător exigențelor economiei de piață, care le vor folosi la reîntoarcerea

ceal ori postliceal; în multe din zonele slab dezvoltate, personalul didactic calificat pleacă din mediul rural fiind înlocuit de personal cu o calificare necorespunzătoare. Și calitatea actului medical în mediul rural este relativ scăzută, în principal din cauza slabei dotări cu spații și aparatură medicală, precum și datorită numărului insuficient de doctori (Mihail Dumitru, Dana Diminescu, Valentin Lazea – Dezvoltarea rurală și reforma agriculturii românești, 2004).

¹ SAPARD alocă în acest scop 438.776.179 euro în 900 de comune de care vor beneficia 342.000 de locuitori din mediul rural. Suma menționată este destinată pentru drumuri, sisteme de furnizarea a apei potabile și sisteme de canalizare. Prin lucrările ocazionate de aceste proiecte de infrastructură se vor crea 14.000 de locuri de muncă temporare și se estimează că, după finalizarea proiectelor, se vor crea 1.400 de noi locuri de muncă permanente, aferente serviciilor de întreținere și administrare a facilităților nou create (Op.cit., p.30).

în țară. Pe de altă parte, numărul celor plecați, care se ridică la milioane de persoane din categoria celor tineri și întreprinzători, cu o anumită pregătire contribuie la înrăutățirea structurii de vârstă și pregătire din agricultură, slăbește forța productivă națională, afectează relațiile de familie și poate influența negativ situația demografică, în cazul în care din cei mulți care pleacă puțini se mai întorc să pună în valoare „acasă” ceea ce au câștigat în afara țării – cunoștințe, experiență, mijloace financiare și materiale. De menționat, este și faptul că cei plecați se ocupă în majoritatea cazurilor de activități din categorii de calificare inferioare și puțini reușesc să se realizeze în afaceri de succes. Nu lipsesc însă nici persoane care încalcă și legile din România și pe cele din țările în care se duc să „muncească”.

Desigur, emigrarea este un proces normal, care nu poate fi oprit, dar n-ar trebui să ia asemenea proporții încât să diminueze sensibil zestrea României în ceea ce are ea mai bun – oameni tineri cu pregătire și disponibilități de afirmare în România. Nici o țară nu se îmbogățește din plecarea locuitorilor ei să lucreze în afara granițelor. Câștigătoare sunt țările în care lucrează. Prin acest transfer de muncă și de capital uman, țările bogate devin mai bogate, sporindu-și decalajul față de celelalte. Soluția pentru frânarea acestui proces o constituie crearea de locuri de muncă bine retribuite ca urmare a dezvoltării durabile a economiei, inclusiv a agriculturii.

3.2.2. Atenție crescândă pregătirii factorului uman

În prezent în economie și, implicit, în agricultură are loc trecerea de la economia bazată predominant pe resurse fizice la economia bazată predominant pe cunoștințe (denumită în unele materiale prin sintagma „revoluția cunoștințelor”)¹. Este perioada în care cunoștințele devin elementul esențial al obținerii unei productivități înalte și al unei competitivități ridicate. Trecerea la o astfel de economie presupune schimbări în nivelul de pregătire și în cunoștințele resurselor umane, în plan cantitativ și calitativ².

¹ Ovidiu Nicolescu, Cunoștințele și revoluția cunoștințelor, Economistul din 6 decembrie 2004.

² În plan cantitativ – îndeosebi în țările dezvoltate – se constată cuprinderea întregii populații în procesele educaționale și, în ultimele decenii – în procesele de învățare continuă sau de-a lungul întregii vieți. În foarte multe țări a devenit obligatoriu nu numai învățământul primar, dar și cel liceal. În plus, o pondere foarte mare a populației parcurge și faza pregătirii superioare la nivel universitar. Ca urmare, resursele umane sunt mult mai instruite, asimilează un volum mai mare de informații și cunoștințe, își dezvoltă capacitățile intelectuale. În plan calitativ, în paralel cu creșterea duratei de instruire a populației, se schimbă în bună măsură și natura proceselor educaționale implicate, are loc diminuarea dimensiunii teoretico-descriptive și se amplifică dimensiunea metodologică – aplicativă, se pune un accent mai redus pe memorare și un accent mult mai mare pe însușirea de cunoștințe cu valoare aplicativă, pe formarea de aptitudini, deprinderi și comportamente operaționale și utile în activitățile economice.

Utilizarea eficientă a populației ocupate în agricultură a fost tot mai mult afectată de declinul care se manifestă în pregătirea școlară din mediul rural datorat creșterii absenteismului, precarității înzestrării cu material didactic a școlilor, prezenței în componența personalului didactic a multor cadre de suplینitori fără pregătirea necesară; de reducerea numărului de elevi care frecventează și absolvă școli cu profil agricol, precum și de scăderea ponderii persoanelor cu studii medii și superioare care își desfășoară activitatea în agricultură. Ca urmare, investiția în factorul uman care reprezintă unul dintre principalii pivoți ai progresului, este în suferință, fapt care frânează obținerea de performanțe în producerea și realizarea produselor agricole.

Integrarea în UE pune în fața producătorului agricol noi probleme privind munca și organizarea exploatației, a fermei, obținerea de produse la standarde de calitate superioare, respectarea acquis-ului comunitar, care nu permite nici un fel de concesi în ceea ce privește siguranța alimentară, informarea la zi în legătură cu modificările pieței, cu politicile în domeniul agricol și în cel al serviciilor. În aceste condiții, pregătirea producătorilor agricoli – profesională, managerială și de marketing – este o cerință esențială pentru reducerea decalajului de productivitate și pentru ridicarea nivelului de competitivitate a agriculturii. Pe lângă dezvoltarea sistemului de învățământ agricol preuniversitar și universitar este necesară dezvoltarea unui sistem de pregătire continuă a producătorilor agricoli sub diferite forme pentru cunoașterea și valorificarea noilor achiziții ale științei și practicii în domeniu. În același scop, agenții economici din agricultură, integrați în economia de piață modernă, trebuie să-și însușească cunoștințele de bază despre calculatoare, să treacă la utilizarea acestora în activitatea lor, profesională, să accedă la sistemul electronic de comunicare cu furnizorii și clienții lor precum și cu autoritățile publice, să apeleze la serviciile internet, fapt care va conduce la lărgirea considerabilă a informației, la economia de timp, și evident, la sporirea productivității, îmbunătățirea managementului și marketingului agricol.

Cunoașterea care trebuie să caracterizeze și să înnoileze și factorul uman din agricultura României este o resursă nepuizabilă a dezvoltării, demonstrată de economiile avansate. Ea acționează ca multiplicator al avuției naționale și poate fi folosită pentru a reduce cantitatea de resurse necesare îndeplinirii oricărui scop dezirabil, inclusiv al sporirii productivității și diminuării decalajelor față de UE. „Cunoașterea este și cea mai democratică sursă de putere, fiind accesibilă deopotrivă și celor puternici și bogați și celor slabi și săraci. Ea nu se epuizează, este extensibilă la infinit” (Alvin Toffler, 1995).

co-sociale. Metodele active tind să devină predominante în toate componentele proceselor educaționale și de training (Ovidiu Nicolescu, Op.cit.).

3.2.3. De la regres tehnologic la folosirea tehnologiilor moderne, inclusiv informaționale

Contrar tendințelor care se manifestă în agricultura țărilor dezvoltate, agricultura României este mai intensivă în muncă și mai puțin intensivă în capital. Această situație este rezultatul utilizării unor inputuri mai reduse în România comparativ cu țările vest-europene. Consumul de inputuri pe persoană în România este de 18,11 ori mai redus față de media UE.

Tabelul nr. 3.5

Consum de inputuri pe persoană în România comparativ cu UE și țările membre, 2001

	Persoane mii	Consum de in- puturi mil.euro	Consum de in- puturi euro/pers.	România 1,00
Uniunea Europeană (15)	6701	136506	20371	18,11
Belgia	56	4495	80268	71,35
Danemarca	96	4956	51625	46,90
Germania	956	24862	26006	23,12
Grecia	627	2887	4604	4,09
Spania	1025	11929	11638	10,34
Franta	964	32867	34094	30,31
Irlanda	120	3056	25467	22,64
Italia	1113	14219	12775	11,36
Luxembourg	3	132	44000	39,11
Olanda	238	11301	47483	42,12
Austria	215	3093	14386	12,79
Portugalia	645	2958	4586	4,08
Finlanda	140	2687	12193	10,84
Suedia	114	3051	26763	23,79
Regatul Unit	390	14002	35903	31,91
Republica Cehă	145	2196	15145	13,46
Ungaria	112	3974	35482	31,54
Malta		3	46000	2,23
Letonia	145	379	2613	2,32
Cipru	14	...	...	...
Lituania	236	628	2661	2,37
Polonia	4278	8328	1946	1,73
România	3456	3887	1125	1,00
Slovacia	131	1157	8832	7,85
Slovenia	43	570	13256	11,78

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries, 2003, Warsaw, 2003.

Consumurile intermediare se referă la îngrășăminte și alte substanțe chimice, material biologic de mare productivitate, combustibili și energie.¹ Decalaje mari există și în privința mijloacelor tehnice utilizate.

Cu titlu de exemplu, menționăm că numărul mediu de tractoare la 100 ha suprafață arabilă este în România de 1,6 față de 18,1 în Olanda, 14,7 în Danemarca, 12,6 în Italia, 7,2 în Germania. Ca urmare, pentru diminuarea decalajului de productivitate se impun: creșterea consumurilor intermediare, la nivelul cerințelor practicării unei agriculturi moderne, îmbunătățirea înzestrării agriculturii cu tractoare și mașini agricole, utilaje pentru irigat, cu material biologic performant, cu mijloace moderne de informare, precum și cu dispozitive și mecanisme electronice pentru monitorizarea proceselor de producție, dozarea și aplicarea la momentul optim a tratamentelor etc.

Unele măsuri inițiate în ultimii ani referitoare la susținerea fabricării de tractoare (acordarea unor fonduri și formularea de comenzi), sprijinirea producătorilor agricoli în cumpărarea mijloacelor tehnice (suportarea unei părți egale cu 55% din prețul de achiziție a tractoarelor și mașinilor agricole din producția internă), subvenționarea procurării semințelor certificate din producția internă, reabilitarea sistemului de irigații, suportarea unei părți importante din costul apei pentru irigat. Sunt semne că latura distructivă care a caracterizat politica agricolă în deceniul trecut cedează locul politicii constructive, generatoare de creștere economică.

Un factor restrictiv continuă să fie lipsa fondurilor bănești. Producătorii agricoli în marea lor majoritate sunt săraci. În plus, valoarea de schimb a produselor agricole scade dramatic ca urmare a creșterii aberante a prețurilor la inputuri². Prețurile produselor industriale necesare agriculturii au crescut în 2001 față de 1990 de 3207,2 ori, față de 1239,6 ori, cât au crescut prețurile produselor agricole, raportul dintre indicii prețurilor produselor agricole și indicii prețurilor produselor industriale necesare agriculturii fiind de 38,7% în 2001 (Traian Lazăr, 2003). Printr-o asemenea evoluție a prețurilor, sprijinul acordat agriculturii se transferă în cea mai mare parte la furnizorii de inputuri. Pe de altă parte, cheltuielile bugetare și extrabugetare (cvasifiscale) pentru sprijinirea agriculturii s-au redus în termeni reali la jumătate în 2001 față de 1991, ele reprezentând în

¹ În agricultura României în domeniul consumurilor intermediare a avut loc un important regres la o serie de componente. Cantitatea de îngrășăminte chimice utilizate s-a redus de la 1103 mii tone în 1990 la 470 mii tone în 1995, la 342 mii tone în 2000 și la 326 mii tone în 2002. În perioada respectivă cantitatea de îngrășăminte chimice la ha agricol s-a redus de la 75 kg în 1990 la 22 kg în 2002. Această cantitate este de 15-20 ori mai mică decât în alte țări din Uniunea Europeană. S-a redus și cantitatea de îngrășăminte naturale de la 24791 mii tone în 1990 la 15558 mii tone în 2002 ca urmare a scăderii efectivelor de animale (INS).

² Pentru cumpărarea unui tractor U 650, un producător agricol trebuia să vândă: 50 t grâu în 1990 și 92 t în 2001 sau 42 t porumb și, respectiv, 110 t, iar pentru o combină C14U 175 t grâu în 1990 și 500 t în 2001 sau 145 t porumb și, respectiv, 600 t.

2001 7,0% din valoarea adăugată brută din agricultură, respectiv sub 1% din PIB (Camelia Șerbănescu, 2003).

Trendul pronunțat descrescător al sprijinului acordat agriculturii și nivelul extrem de redus la care a coborât reprezintă un semnal de alarmă pentru factorii răspunzători de soarta agriculturii în care își desfășoară activitatea peste 1/3 din populația ocupată a României și care este chemată să asigure securitatea alimentară a populației.

Reducerea valorii de schimb a produselor agricole și a sprijinului acordat agriculturii va fi parțial contracarată de fondurile nerambursabile de care vor beneficia agenții economici din sectorul agroalimentar, prin programul SAPARD.

3.2.4. Transformarea cercetării științifice agricole în prioritatea priorităților, în contextul dezvoltării durabile și integrării în UE

Cercetarea agricolă produce cunoștințe care reprezintă o resursă inepuizabilă a dezvoltării agriculturii. Cunoștințele noi se încorporează în material biologic de calitate superioară, în diferite materii prime, materiale, instrumente și echipamente necesare producției, în produse agricole cu calități dezirabile. În același timp, cunoștințele noi înnobilează forța de muncă, devin capital uman, se acumulează, formând stocuri de cunoștințe utilizabile la nivel micro și macroeconomic. Deși cercetarea agricolă a înregistrat un pronunțat declin după 1990 (ca urmare a diminuării de peste 7 ori a fondurilor alocate, reducerii cu 44% a personalului de cercetare, deprecierii fizice și morale a bazei tehnico-materiale), România dispune încă de un important potențial de cercetare care, pus mai bine în valoare prin alocarea de fonduri corespunzătoare, antrenarea oamenilor de știință la fundamentarea strategiei de dezvoltare a agriculturii, implicarea lor în crearea de noi soiuri de plante și îmbunătățirea raselor de animale, elaborarea de tehnologii moderne pentru cultura plantelor și creșterea animalelor, ameliorarea capacității de producție a solului ș.a. reprezintă o condiție esențială pentru redresarea agriculturii și pentru reducerea decalajelor de productivitate și competitivitate față de agricultura UE.

Integrarea în UE nu diminuează ci, dimpotrivă, sporește importanța cercetării agricole naționale care va trebui să contribuie atât la fundamentarea poziției României privind dezvoltarea agriculturii în cadrul UE, cât și la transpunerea în economia reală a obiectivelor și obligațiilor convenite în raport de condițiile naturale (și nu numai) existente. Datorită dependenței de condițiile de sol și climă, agricultura, mai mult decât oricare altă ramură a economiei naționale, necesită dezvoltarea cercetării endogene.

Cel care a avut un rol hotărâtor în dezvoltarea cercetărilor agricole și în crearea Academiei Agricole și Silvice care îi poartă numele, Gheorghe Ionescu-Șișești arăta că „nu se poate îndruma temeinic agricultura dacă nu vom avea întinse cercetări științifice aplicate la condițiile noastre de pământ și de climă, la plantele și animalele adaptate mediului nostru, la organizarea economică cea mai potrivită pentru condițiile economice și sociale în care ne găsim”. Mesajul marelui om de știință vizează direct pe cei care se ocupă de îndrumarea agriculturii și este

valabil și în condițiile integrării în Uniunea Europeană. Viitorul agriculturii noastre în condițiile integrării în Uniunea Europeană va depinde într-o însemnată măsură de contribuția științei, agricultura, ca și economia în ansamblu, fiind știința alegerii din multitudinea de variante pe care le oferă economia reală pe cea care va corespunde cel mai bine viitorului dezirabil.

Pe baza Legii nr.525/2004 de aprobare a Ordonanței de Urgență a Guvernului nr.56/2004 se întreprind acțiuni și măsuri de intensificare a cercetării științifice din agricultură. Are loc o reformă instituțională a unităților de cercetare-dezvoltare din agricultură și industria alimentară¹; s-au prevăzut măsuri pentru atragerea tinerilor în cercetare²; s-a aprobat acordarea unei indemnizații lunare membrilor ASAS care și-au dedicat întreaga viață cercetărilor agronomice³; s-au identificat problemele care vizează finanțarea cercetărilor agronomice, (sursele de finanțare și greutățile întâmpinate), optimizarea managementului și eradicarea factorilor perturbatori ș.a.

Aplicarea prevederilor Legii nr.525/2004 în condițiile unei finanțări corespunzătoare este de natură să impulsioneze dezvoltarea cercetărilor agronomice și, implicit, a agriculturii României.

La diminuarea decalajelor de productivitate concură și alți factori, cum ar fi capitalizarea exploatațiilor, stimularea investițiilor, concentrarea producției în exploatații comerciale, viabile, prin conversia în astfel de exploatații a unor gospodării preponderent de autoconsum, asocierea producătorilor agricoli, arendarea sau concesiunea terenurilor, vânzarea-cumpărarea de terenuri ș.a.

Cât de mult se va înainta în direcția dorită depinde de evoluția economiei naționale, de armonizarea acțiunii diferiților factori, de voința și priceperea celor care se ocupă de prezentul și viitorul agriculturii, precum și de adaptarea PAC la condițiile din România.

¹ Agricultura va avea următoarele forme și structuri organizatorice:

- 3 institute naționale în subordinea MAPDR și în coordonarea științifică a ASAS (INCD Ștefănești, INCD -ICPA București, INCD „ISPIF” București);
- 3 institute naționale în subordinea ASAS (INCDA Fundulea, INCDCSZ Brașov, INCD – IBNA Balotești);
- 11 institute, 50 stațiuni și 3 centre de C-D organizate ca instituții publice în subordinea ASAS.

La aceste forme organizatorice din subordinea MAPDR și/sau ASAS mai desfășoară activități de C-D în domeniu fermele didactice și stațiunile preluate de Universitățile de Științe Agronomice și Medicină Veterinară de stat, INCD – „Delta Dunării” din coordonarea MAM, societăți comerciale ca SC ICA București, SC Suindrod Periș, SCD Animale de blană – Tg.Mureș din cadrul Regiei Naționale a Pădurilor și altele.

² Legea prevede acordarea unei prime de instalare echivalentă a 10 salarii medii pe economie și 1500 m² în folosință pe perioada cât activează în domeniu. Pentru stabilitatea și stoparea migrației personalului de această ultimă prevedere urmează să beneficieze și specialiștii și personalul contractual din unitățile de C-D.

³ Indemnizația lunară este la nivelul unui salariu mediu pe economie de la bugetul de stat prin ASAS.

4. EFICIENȚA UTILIZĂRII CAPITALULUI

4.1. Eficiența investițiilor

Investițiile reprezintă totalitatea cheltuielilor care se fac pentru cumpărarea bunurilor de capital. Ele pot fi: (a) investiții de înlocuire a bunurilor de capital scoase din funcțiune, având ca sursă amortizarea, (b) investiții de dezvoltare sau nete, destinate sporirii capitalului tehnic real, adică formării nete a capitalului, a căror sursă o constituie venitul; prin însumarea celor două forme de investiții se obțin investițiile brute de capital care stau la baza formării brute a capitalului tehnic. Datorită rolului pe care îl au în formarea capitalului tehnic, fără de care este de neconceput dezvoltarea economică, creșterea investițiilor poate fi considerată motorul acestei dezvoltări.

Aprecierea eficienței economice a investițiilor din agricultura României presupune analiza:

- evoluției investițiilor, a efortului investițional, în perioada postdecembristă;
- evoluției valorii adăugate brute din agricultură, respectiv a efectului obținut;
- ratei investiției;
- valorii adăugată brută la 1 leu investiții.

Datele statistice scot în evidență nivelul substanțial mai redus al investițiilor în toți anii tranziției comparativ cu anul 1990. El variază între 20,3% în 1993 și 86,5% în 1994. În 2003 investițiile din agricultură au reprezentat 55,2% din investițiile anului 1990. O asemenea evoluție explică în mare măsură situația critică, de criză, în care s-a aflat agricultura în întreaga perioadă la care se referă datele. În această perioadă s-au întrerupt lucrările la numeroase și importante obiective de investiții, îndeosebi din domeniul îmbunătățirilor funciare. A avut loc o reducere a capitalului tehnic real și menținerea în funcțiune a unor mijloace tehnice uzate fizic și moral; în numeroase cazuri investițiile brute n-au depășit investițiile de înlocuire ceea ce echivalează cu o dezinvestiție.

Ca urmare a evoluției menționate a investițiilor din agricultură ponderea lor în investițiile din economia națională a avut o tendință descrescătoare și un nivel redus. Dacă în 1990 ele reprezentau 17,2% din investițiile economiei naționale, în 1995 ponderea lor s-a redus la 10,7%, pentru ca în anul 2000 să reprezinte numai 7,5% și aceasta într-o economie în care agricultura ocupă un loc important atât prin resursele naturale, umane și materiale de care dispune, cât și prin contribuția ei la PIB.

Pentru aprecierea eficienței investițiilor valoarea adăugată brută are o dublă semnificație. Pe de o parte, ea reprezintă, în ultimă instanță, efectul efortului investițional, iar pe de altă parte, sursa de formare a investițiilor.

Valoarea adăugată brută a fost în toți anii tranziției inferioară celei din 1990, iar din 1995 manifestă o tendință constantă de scădere.

Rata de investiție a fost, de asemenea, inferioară celei din 1990, oscilând între 4,5% în 1993 și 15,5% în 1994, față de 19,1% în 1990.

Nivelul și evoluția investițiilor s-au reflectat corespunzător în nivelul și evoluția valorii adăugate brute, precum și într-o rată de investiție redusă, care la rândul ei, n-a putut genera o creștere a investițiilor.

Tabelul nr. 4.1

Eficiența investițiilor

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indicele investițiilor	100,0	32,2	31,9	20,3	86,5	52,2	55,5	29,0	29,6	24,0	26,5
Indicele valorii adăugate brute	100,0	88,1	76,3	87,4	90,0	94,2	90,2	89,1	79,6	82,2	66,7
Rata de investiție – procente	19,1	12,1	8,1	4,5	15,5	10,0	11,5	6,2	7,5	8,1	11,0
Valoarea adăugată brută/1 leu invest. – lei prețuri curente	5,23	13,48	12,37	22,14	6,53	10,0	8,70	16,7	13,33	12,49	9,07

Sursa: CNS, INS și calcule proprii.

Acest cerc vicios își găsește expresia în evoluția indicatorului de sinteză a eficienței investițiilor – valoarea adăugată brută la un leu investiții care, deși față de 1990 a crescut, în termeni nominali, în termeni reali a înregistrat o sensibilă reducere, cu tendință de accentuare în ultimii ani.

Între cauzele situației prezentate menționăm:

- Puterea economică redusă a milioanele de gospodării țărănești de mici dimensiuni și preponderent de subzistență sau semisubzistență: din cheltuielile lunare totale ale acestor gospodării ponderea cheltuielilor pentru investiții (cumpărarea de animale, păsări, furaje, imobile, terenuri) a reprezentat 2,1% în 1999, 1,6% în 2000, 1,0% în 2001 și 2,6% în 2002¹. Aceste gospodării au fost în mod consecvent îndepărtate de piață; nu s-au creat condiții pentru „monetizarea” lor și pentru motivarea dezvoltării unor activități care să le integreze în fluxurile economiei de piață – contracte pentru livrarea de produse în condiții avantajoase, stabilirea unor impozite care să-i determine să-și lucreze cât mai bine pământul și să-și valorifice surplusul de produse etc. Subvențiile care li s-au acordat sub diferite forme au fost percepute în cele mai multe cazuri ca ajutor social fără obligații de a produce pentru piață. Exploatațiile agricole cu personalitate juridică n-au excelat nici ele în domeniul investi-

¹ Anuarul statistic al României, INS, 2001, p.143 și 2003, p.146.

țiilor, excepțiile fiind puțin numeroase. Majoritatea acestor societăți au contractat mari datorii către bugetele publice și bănci.

- Lipsa unei legislații pentru creditul de investiții în agricultură, Legea creditului agricol nr.150 din 1993 se referă numai la creditul de producție.
- Insuficiența creditului bancar la aceasta contribuind atât reținerea băncilor de a acorda credite producătorilor agricoli, datorită nesiguranței restituirii lor și a dobânzilor aferente, cât și a producătorilor agricoli de a solicita credite de la bănci în condiții care îi dezavantajează (dobânzi mari, garanții greu de asigurat, birocrăția etc.).
- Participarea relativ scăzută a statului la susținerea investițiilor în agricultură.
- Investițiile în exploatațile agricole în cadrul SAPARD (Măsura 3.1.) care vizează achiziționarea de utilaje agricole, înființarea de ferme vegetale sau de animale, deși importante, sunt insuficiente pentru satisfacerea cerințelor de investiții ale acestor exploatați; în plus există carențe în capacitatea de cofinanțare de către stat și beneficiarii particulari.

Dezvoltarea agriculturii și diminuarea rămănerii ei în urma agriculturii din țările UE necesită sporirea efortului investițional și creșterea eficienței investițiilor.

Aceasta presupune înainte de toate îmbunătățirea utilizării resurselor existente astfel încât să crească producția și valoarea adăugată brută. În această direcție, în agricultura noastră sunt imense posibilități – mari suprafețe necultivate, capacități de producție (mijloace tehnice, plantații vitipomicole, suprafețe amenajate pentru irigații, animale de producție etc.) insuficient folosite, forța de muncă total sau parțial neutilizată etc. Utilizarea mai bună a resurselor existente în cele mai multe cazuri se poate realiza pe căi neinvestiționale printr-o mai bună organizare a activității economice și manageriale. Din rezultatele obținute este posibilă alocarea unei părți pentru investiții.

O importanță deosebită are îmbunătățirea cadrului legislativ și instituțional al finanțării și creditării agriculturii. Lipsa unei legi a creditului pentru investiții în agricultură, precum și a unei legi care să dea posibilitatea garantării creditelor cu suprafețele de terenuri aflate în proprietatea solicitanților de credite reprezintă o frână în creșterea investițiilor și a producției agricole. Cadrul existent pentru acordarea de credite și pentru procurarea unor mijloace tehnice cu dobândă parțial subvenționată de stat sau pentru coparticiparea la programe în cadrul SAPARD este prea îngust, vizează o masă prea mică de producători agricoli și limitează posibilitățile de garantare (și interesul băncilor), dacă între acestea nu intră principalul mijloc de producție de care dispun – pământul. „Accesul de finanțare, remarcă Franz Fischler, comisarul european pentru agricultură, este una dintre principalele probleme ale agriculturii românești. Există o reticență în acordarea de credite pe care n-am mai întâlnit-o în nici un alt stat membru al Uniunii, inclusiv în cele 10 țări est-europene care au aderat în 2004. În Uniunea Europeană, agricultorii pot avea acces la credite în condiții avantajoase și

aceasta fără ca băncile să fie supuse unor riscuri suplimentare. Explicația constă în faptul că pământul reprezintă cea mai bună garanție pe care o poate avea o bancă. În România, situația dreptului de proprietate n-a fost pe deplin reglementată, prețurile la terenuri sunt încă mici și pe piață nu există lichiditate. Cred că toate părțile interesate ar trebui să depună eforturi pentru asigurarea unui sistem de finanțare în agricultură¹.

În perioada de preaderare, o importanță deosebită are sprijinul financiar acordat de către UE prin Programul Special de Preaderare pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (SAPARD). SAPARD este principalul instrument prin care UE acordă sprijin țărilor candidate în procesul de dezvoltare a agriculturii și a spațiului rural, în perspectiva integrării în UE. României i s-au alocat 153,2 milioane de euro anual, timp de șapte ani, începând cu anul 2000 (respectiv 1072 milioane euro pe întreaga perioadă). După volumul fondurilor alocate, România se află pe locul secund între țările candidate, după Polonia, căreia i s-au alocat 168 de milioane de euro anual. La suma acordată de UE se adaugă o cofinanțare națională din bugetul de stat, de 25%, precum și o contribuție privată a beneficiarilor de minimum 50% pentru unele produse (cereale, ulei, zahăr) de peste 70%. Fundamentarea SAPARD a avut la bază Planul Național de Dezvoltare Rurală a României, aprobat de Comisia Europeană. În scopul gestionării corecte și eficiente a fondurilor nerambursabile acordate de UE României s-a înființat Agenția SAPARD². Prin SAPARD sunt finanțate 11 măsuri grupate în 4 axe sau direcții prioritare.

Tabelul nr. 4.2

SAPARD: Direcții prioritare și măsuri

Direcții prioritare	Măsuri
1. Îmbunătățirea accesului la piețe și a competitivității produselor agricole prelucrate Participare comunitară: 222,8 mil.euro Participare națională: 74,3 mil.euro Participare privată: 386,5 mil.euro Total 683,5 mil.euro	1.1. Prelucrarea și marketingul produselor agricole și piscicole. 1.2. Îmbunătățirea structurilor în vederea realizării controlului de calitate, veterinar și fitosanitar și pentru protecția consumatorilor
2. Îmbunătățirea infrastructurilor pentru dezvoltarea rurală și a agriculturii. Participare comunitară: 361,6 mil.euro Participare națională: 120,5 mil.euro Total 482,2 mil.euro	2.1. Dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii rurale 2.2. Managementul resurselor de apă pentru agricultură

¹ Adevărul din 18 octombrie 2004.

² Agenția SAPARD a obținut acreditarea internațională la 1 august 2002 cu o întârziere de aproape doi ani, datorită disputelor iscate între ministerele Agriculturii, de Externe și de Finanțe aparținând fiecăre altui partid aflat la guvernare. Această întârziere a amânat obținerea și utilizarea fondurilor alocate de UE, cu urmări negative pentru agricultura și ruralul României.

Direcții prioritare	Măsuri
3. Dezvoltarea economiei rurale Participare comunitară: 449 mil.euro Participare națională: 149,7 mil.euro Participare privată: 426,2 mil.euro Total 1025,0 mil.euro	3.1. Investiții în exploatațile agricole 3.2. Constituirea grupurilor de producători 3.3. Măsuri de agromediu 3.4. Dezvoltarea și diversificarea activităților economice pentru generarea de activități multiple și venituri alternative 3.5. Investiții în silvicultură
4. Dezvoltarea resurselor umane Participare comunitară: 8 mil.euro Participare națională: 21,4 mil.euro Total 101,4 mil.euro	4.1. Îmbunătățirea pregătirii profesionale 4.2. Asistența tehnică pentru derularea SAPARD

Măsurile cuprinse în SAPARD sunt de mare importanță pentru agricultură și dezvoltarea rurală în perspectiva integrării în UE. Peste 80% din fonduri se îndreaptă spre cinci din cele 11 măsuri: 1.1., 2.1., 3.1., 3.4. și 3.5. Agricultură, direct sau indirect, beneficiază de fondurile nerambursabile alocate de UE la care se adaugă cofinanțarea din bugetul statului și contribuția beneficiarilor privați. SAPARD a fost lansat la 1 august 2002 prin derularea a două măsuri și anume Măsura 1.1. Prelucrarea și marketungul produselor agricole și piscicole și Măsura 2.1.: Dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii rurale.

La finele anului 2003, Comisia Europeană a acreditat trei noi măsuri din cadrul SAPARD: Măsura 3.1. – Investiții în exploatații agricole, Măsura 3.4. – Dezvoltarea și diversificarea activităților economice care să genereze activități multiple și venituri alternative și Măsura 4.1. – Îmbunătățirea pregătirii profesionale¹.

Progresele obținute în realizarea SAPARD au fost marcate de unele greutăți:

- Întârzierea demarării acțiunilor pentru realizarea Programului deși n-a dus la pierderea fondurilor alocate României pentru anii 2000 și 2001, a generat pierderea efectelor pozitive pe care le-ar fi obținut utilizarea lor; s-au pierdut însă fondurile reprezentând cofinanțarea statului și contribuția beneficiarilor privați.
- Alte greutăți privesc capacitatea de absorbție de către stat a fondurilor nerambursabile. Un factor agravant este „concentrarea” fondurilor SAPARD în perioada care a mai rămas (prin adăugarea fondurilor nefolosite în anii anteriori la cele curente);

¹ Pentru Măsura 3.1. sunt alocate 226 milioane de euro din care se vor finanța 11000 de proiecte pentru culturile de câmp, creșterea și îngrășarea taurinelor, porcinelor, animalelor pentru lapte etc. Pentru măsura 3.4. sunt alocate 150 milioane de euro din care se vor finanța 7000 de proiecte pentru teritoriul rural, pentru activități meșteșugărești, pentru servicii agricole etc. Pe această bază se vor putea crea 21000 de noi locuri de muncă și vor fi menținute în condiții mai bune alte 14000 de locuri de muncă. Pentru Măsura 4.1. sunt alocate 81 milioane de euro.

- Principalul obstacol îl reprezintă lipsa resurselor financiare pentru asigurarea cofinanțării private, care este de 50% din valoarea proiectelor la investițiile pentru carne și lapte și de 70% pentru cereale, oleaginoase și zahăr. Aceste procente au fost stabilite prin Planul Național pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală.
- Un alt impediment îl constituie și faptul că beneficiarii privați sunt puși în situația să desfășoare proiectele în condițiile în care finanțarea UE prin SAPARD se face post factum, are caracter de rambursare a costurilor făcute de beneficiarii privați. Beneficiarii privați sunt nevoiți să găsească credite nu numai pentru contribuția lor, ci și pentru contribuția UE.
- Beneficiarii întâmpină greutăți în contractarea creditelor bancare. Motivele invocate de reprezentanții sistemului bancar și de beneficiarii programului sunt:
 - lipsa de bonitate a solicitantului;
 - gradul scăzut de profitabilitate a proiectului;
 - nivelul ridicat al dobânzilor bancare;
 - perioada scurtă de creditare sau de garanție stabilită pentru împrumuturi.

Alte greutăți se referă la: criteriile foarte dure de eligibilitate; o anumită pasivitate a beneficiarilor privați pentru apelarea la fonduri; nepricepere în elaborarea proiectelor la nivelul cerințelor; birocrăție în aprobarea proiectelor și în obținerea fondurilor.

- Dacă pentru unele măsuri există mari cereri și proiecte depuse (cum ar fi măsura privind îmbunătățirea infrastructurii rurale, pentru altele (măsura care vizează investițiile în capacități de procese) cerințele sunt mai reduse¹.

Evident, prin SAPARD nu se pot rezolva toate problemele dezvoltării agriculturii și spațiului rural. Prin SAPARD se investesc anual 150,636 milioane euro în perioada 2000-2006 din partea Uniunii Europene și se mobilizează alte sume de la stat și de la beneficiarii privați. În același timp prin SAPARD se instituie o anumită ordine și disciplină în alocarea resurselor, și de asemenea, se

¹ Referindu-se la activitatea Agenției SAPARD, de fostul premier Adrian Năstase a semnalat în februarie 2004 unele neajunsuri care s-au manifestat pe filiera elaborării și realizării proiectelor; întârzieri în avizarea documentației și contractelor de către Agenția SAPARD; slaba comunicare între agenția și birourile regionale; numărul insuficient al cadrelor specializate, la nivelul Agenției SAPARD; „supercentralizarea deciziei” la agenția din Capitală; implicarea redusă a unor birouri de dezvoltare rurală în monitorizarea și clarificarea problemelor cu care se confruntă beneficiarii; lipsa de capacitate administrativă a consiliilor locale în punerea în aplicare a proiectelor finanțate; durata prea mare a timpului din momentul întocmirii proiectelor de către beneficiari până la efectuarea plăților de către agenție; nerespectarea în toate cazurile a legislației privind conflictul de interese; numărul mare al contestațiilor ș.a.

„învață” o anumită metodologie pentru fundamentarea proiectelor și pentru controlul realizării lor.

Utilizarea integrală și rațională a fondurilor comunitare constituie o mare șansă pentru agricultura României, pentru retehnologizarea și modernizarea exploatațiilor agricole și a unităților de procesare, pentru dezvoltarea infrastructurii la sate, pentru crearea de locuri de muncă în mediul rural, pentru încurajarea tinerilor să lucreze în agricultură ș.a. Toate acestea sunt aspecte importante ale creșterii investițiilor și a eficienței lor.

După aderare, susținerea financiară a agriculturii de către UE va continua. Sumele obținute în negocieri pentru agricultură și dezvoltarea rurală în perioada 2007 – 2009 se ridică la aproximativ 4,721 miliarde euro din care: 3,921 miliarde de euro sunt alocate pentru mecanismele Politicii Agricole Comune și Dezvoltare Rurală (din FEOGA – Secțiunea Garantare), iar circa 0, 8 miliarde de euro se esti-mează pentru proiectele finanțate din fondurile structurale (FEOGA – Orientare).

Pentru agricultură se are în vedere (similar celor 10 noi state membre) introducerea graduală a plăților directe, pe o perioadă de 10 ani, pornind de la 25% nivelul plăților directe alocate celor 15 state membre în 2007, astfel:

1. 2007: 25%
2. 2008: 30%
3. 2009: 35%
4. 2010: 40%

Se continuă creșterea anuală de 10%, din nivelul atunci aplicabil statelor membre din UE 15. Suma estimată pentru plățile directe se ridică la 881 milioane euro. Această sumă nu necesită cofinanțare de la bugetul național.

Suma propusă pentru măsurile de piață este de 732 milioane de euro. Această sumă include: intervenția pe piață și restituțiile la export. Nici această sumă nu necesită cofinanțare.

- Intervenția pe piață reprezintă instrumentul de stabilizare a prețurilor pe piață prin achiziționare și stocaj public sau privat a produselor, în situațiile în care prețurile la produsele sensibile (cereale, produse lactate etc.) scad, afectând piața și veniturile fermierilor.
- Restituțiile la export se referă la acordarea pentru anumite produse exportate (lapte și produse lactate, carne vită, cereale, fructe și legume, produse din zahăr, produse procesate) a diferenței dintre prețul de export și prețul mondial, având în vedere că Uniunea Europeană produce în general la prețuri mai mari decât cele mondiale.

Pentru dezvoltarea rurală, suma estimată este de 2,308 miliarde de euro la care se adaugă cele circa 0,8 miliarde de euro pentru proiecte finanțate din fondurile structurale (FEOGA – Orientare). Pentru cele 2,308 miliarde de euro se prevede o cofinanțare de la bugetul statului de 20%. Potrivit metodologiei de

acordare a acestor fonduri, sumele angajate în anul n trebuie cheltuite până în anul $n + 2$.

Rezultă că suma de 4,721 miliarde de euro se distribuie astfel:

- 18,7% pentru agricultură sub forma plăților directe (881 milioane de euro);
- 15,5% pentru măsurile de piață sub forma intervențiilor pe piață și restituțiilor la export (732 milioane de euro);
- 65,8% pentru dezvoltare rurală (2,308 + 0,800 miliarde de euro).

Așa cum se poate observa din aceste date susținerea financiară în perioada 2007 – 2009 este orientată cu prioritate spre dezvoltarea rurală. S-a apreciat că pentru viitoarele state membre, diversificarea activităților în zonele rurale este mai importantă și mai utilă decât stimularea cu prioritate a activității agricole; s-a avut, în vedere numărul mare de exploatații agricole de (semi) subzistență care trebuie susținute financiar pentru a-și consolida exploatațiile și a deveni competitive; în fine s-a considerat că decuplarea și plafonarea ajutoarelor pentru producție, conform noii PAC, va lăsa o marjă de manevră mai mare agricultorilor și le va permite să joace un rol mai complex în zonele rurale, în domenii ca: protecția mediului, servicii diverse etc.

Este evident că suma totală este foarte generoasă și importantă pentru România, dar nu și suficient de mare pentru a asigura dezvoltarea agriculturii și a ruralului astfel încât să se realizeze o apropiere semnificativă de nivelul agriculturii și ruralului vest-european. Ținând seama de decalajul existent, suma respectivă este ca picătura de apă într-un ocean. Este nevoie pe lângă sprijinul financiar al UE și de un efort investițional național, de stat și privat, considerabil care să se realizeze în câteva decenii pentru a avea loc apropierea dorită.

Deși dezvoltarea rurală și dezvoltarea agriculturii se intercondiționează, agricultura fiind în prezent componenta principală a ruralului, consider partea alocată agriculturii exagerat de mică pentru depășirea situației în care se află. În plus, introducerea graduală a plăților directe, ca o cotă parte din ceea ce primesc cele 15 state membre ale UE, este o măsură discriminatorie care timp de 10 ani va acționa ca un factor de distanțare față de agricultura vest-europeană.

4.2. Eficiența capitalului fix (imobilizărilor corporale)

Capitalul fix (mijloace fixe) constituie o parte importantă a capitalului productiv formată din bunuri durabile care participă la mai multe cicluri de producție, se consumă (depreciază) treptat și se înlocuiesc după mai mulți ani de funcționare (construcții speciale, tractoare și mașini agricole, agregate și utilaje energetice, utilaje și instalații de lucru, mijloace de transport, animale de tracțiune și de producție, plantații vitipomicole ș.a.). Ca urmare, creșterea eficienței utilizării acestor bunuri de capital în condițiile unei agriculturi moderne are un

rol hotărâtor în asigurarea realizării unei producții competitive pe piața internă și externă.

Evoluția capitalului fix este strâns legată de evoluția investițiilor care reprezintă sursa formării lor. Datele statistice arată că tendința descrescătoare a indicelui investițiilor a determinat o creștere lentă a indicelui capitalului fix. Salutul realizat în 2002 se datorează în principal silviculturii.

Tabelul nr. 4.3

**Indicii investițiilor și ai capitalului fix în agricultură,
vânătoare și silvicultură**

1990 = 100

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Indicii investițiilor	29,0	28,6	24,0	26,5	23,1	53,2
Indicii capitalului fix	121,4	136,8	129,4	128,3	131,3	171,0

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, și 2003.

Ca și în cazul investițiilor, s-a redus considerabil ponderea imobilizărilor corporale din agricultură în totalul imobilizărilor corporale din economia națională.

Tabelul nr. 4.4

Capitalul fix din agricultură, vânat și silvicultură în total capital fix

în procente

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	7,98	6,38	3,97	2,12	1,54	1,45

Sursa: calculații pe baza datelor din Anuarul statistic al României, INS, 2001 și 2003.

O asemenea situație contrastează puternic atât cu locul și rolul agriculturii în cadrul economiei României, precum și cu declarațiile și programele guvernelor care s-au perindat la conducerea României. Este de neconceput ca într-o țară a cărei economie depinde în cea mai mare măsură (comparativ cu toate țările UE) de agricultură, în care peste 1/3 din populația ocupată lucrează în această ramură să dispună de mai puțin de 2% din fondurile fixe din economie, și aceasta în condițiile în care urmărim să ne integrăm în UE, să avem o agricultură competitivă cu cea din celelalte țări. Este evident că integrarea, de care ne mai despart numai doi ani, va găsi agricultura noastră într-o netă inferioritate sub aspectul dotării tehnice și al eficienței producției.

Evoluția capitalului fix, a mijloacelor fixe și a ponderii lor în totalul celor din economia națională a condus la creșterea lentă sau reducerea mijloacelor tehnice și la intensificarea procesului de uzură fizică și morală. Edificatoare în această privință este evoluția numărului de tractoare și mașini agricole.

Tabelul nr. 4.5

Tractoare și combine autopropulsate

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Tractoare – total	127065	132761	146790	158126	161223	163370
din care: sector privat	6099	21889	38878	55693	76001	90130
Combine autopropulsate – total	46264	42808	42686	42175	42737	42256
din care: sector privat	25	291	708	1764	7046	11674
Suprafața arabilă ce revine pe un tractor fizic – ha	74	71	63	59	58	57

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tractoare – total	165281	163016	164756	163883	160059	164221	169240
din care: sector privat	97493	112533	124286	144337	143604	154592	163711
Combine autopropulsate: total	41311	38787	35805	33369	27971	27051	26406
din care: sector privat	13450	18592	21076	29166	25591	25510	25706
Suprafața arabilă ce revine pe un tractor fizic – ha	57	57	57	57	59	57	57

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și INS, 2003.

Cu o asemenea evoluție a mijloacelor tehnice, agricultura noastră este condamnată să piardă în competiția cu țările din Uniunea Europeană și cu alte țări central și est-europene. De regulă, în perioadele de criză, agricultura, ca și celelalte ramuri ale economiei, se debarasează de ceea ce este vechi fizic și depășit moral, ceea ce nu s-a întâmplat la noi decât în mică măsură. În condițiile înnoirilor tehnologice rapide care caracterizează agricultura țărilor dezvoltate, nimic nu este mai păgubitor în agricultura noastră decât conservarea unui aparat de producție învechit, care determină prelungirea campaniilor agricole peste limita optimă, efectuarea de lucrări de slabă calitate, costul ridicat al acestora, cu repercusiuni asupra randamentului producției agricole.

Îngrijorătoare este tendința de scădere a producției naționale de mijloace tehnice pentru agricultură.

Tabelul nr. 4.6

Producția de tractoare și principale utilaje agricole

(bucăți)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tractoare	15458	13063	10537	9572	4497	5398	5272	5504
Pluguri cu tracțiune mecanică	4422	2570	1825	2042	1926	1710	2933	1862
Combine pentru recoltă cereale	724	307	220	32	-	35	135	106
Cultivatoare	1694	1335	980	1018	826	693	1130	806

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, p.410-411 și 2003, p. 416-417.

Producția de tractoare, combine și alte utilaje agricole s-a redus an de an substanțial ajungând să reprezinte în 2002 față de 1995 – 35,6% la tractoare, 42,1% la pluguri cu tracțiune mecanică, 14,6% la combine pentru recoltat cereale și 47,6% la cultivatoare. În producția de tractoare și mașini agricole se poate aprecia că în România a avut loc un intens proces de dezindustrializare. Nu insistăm asupra cauzelor. Remarcăm însă următorul aspect: din producția de tractoare o mare parte a fost exportată.

Tabelul nr. 4.7

Exportul și importul de tractoare

	Producție	Export	Disponibil pentru piața internă	Import
1995	15458	6401	9057	1150
1996	13063	5297	7766	1207
1997	10537	6718	3819	1343
1998	9572	5398	4174	1343
1999	5398	3436	1962	

Sursa: Constantin Bărbulescu, Doinița Ciocârlan – *Relansarea producției interne de mașini agricole și creșterea competitivității agriculturii românești*, *Economistul* din 25 octombrie 2004.

Concomitent cu reducerea producției s-au redus și exporturile la 53,7% în 1999 față de 1995. Și mai mult s-au redus disponibilitățile pentru piața internă, și anume la 21,7%. Numărul de tractoare disponibil pentru piața internă s-a redus la 1962 bucăți față de 9057 în 1995. Presupunând că toată producția disponibilă pentru piața internă a fost preluată de producătorii agricoli, ea nu a reprezentat decât o mică parte din tractoarele care în mod normal trebuia înlocuite din cauza uzurii lor fizice și morale. Ponderea acestora în loc să scadă a crescut cu efectele nefaste asupra producției, costurilor și eficienței. În parte, acest proces a început să fie contracarat de creșterea importurilor care au ajuns la 1358 tractoare în 1999. Datorită procesului de dezindustrializare din domeniul producției de tractoare, dintr-o țară exportatoare, inclusiv în țări dezvoltate, România tinde să devină dependentă de importul acestora. Este un pas înapoi care exprimă neajunsurile unei politici într-un domeniu de mare importanță pentru o țară în care agricultura are și va continua să aibă și în perspectivă o pondere relativ mare în dezvoltarea economico-socială a României.

După datele Ministerului Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale, în perioada 2001-2004, s-au achiziționat, cu sprijinul statului, peste 11 mii tractoare, 380 combine, 6400 semănători, 6300 instalații pentru irigații, efortul bugetar ridicându-se la peste 6200 miliarde de lei. În 2004 pe un tractor ar urma să revină 54 ha cu 5 ha mai puțin decât în anul 2000. Potrivit prognozelor MAPDR, suprafața arabilă pe un tractor fizic ar urma să se reducă la 49,9 ha în 2007 și la 25 ha în 2025¹. Dacă avem în vedere că în prezent în țările UE suprafața arabilă

¹ MAPDR, *Strategia de dezvoltare durabilă a agriculturii și alimentației*, mai 2004, p.22-23.

pe un tractor este în medie de 12 ha rezultă că și în 2025 agricultura României va avea un decalaj apreciabil față de celelalte țări membre ale UE. Reducerea acestui decalaj sub nivelul prognozat impune urgentarea relansării industriei naționale de tractoare și mașini agricole¹.

Creșterea eficienței utilizării capitalului fix (fondurilor fixe) are un rol important în sporirea eficienței producției agricole. O expresie sintetică a acestei eficiențe o reprezintă corelația dintre indicii producției agricole, valorii adăugate brute și capitalului fix.

Tabelul nr. 4.8

Indicii producției agricole, valorii adăugate brute și capitalului fix

1990 = 100,0

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1. Indicele producției agricole	100,0	100,8	87,3	96,3	96,5	100,8
2. Indicele valorii adăugate brute	100,0	88,1	76,3	87,4	90,0	94,2
3. Indicele capitalului fix	100,0	95,4	100,8	106,9	111,6	121,1
4. 1/3	100,0	105,7	86,6	90,1	86,5	83,2
5. 2/3	100,0	93,2	75,7	81,8	80,6	77,8

	1996	1997	1998	1999	2000
1. Indicele producției agricole	102,1	105,6	97,7	102,8	88,2
2. Indicele valorii adăugate brute	90,2	89,1	79,6	82,2	...
3. Indicele capitalului fix	119,0	118,2	108,3	99,6	96,9
4. 1/3	85,8	89,3	90,2	103,2	91,0
5. 2/3	75,8	75,4	75,3	82,5	...

Sursa: Anuarul statistic al României, DCS, CNS, INS.

Indicele capitalului fix, după o perioadă de creștere (1990-1995) a înregistrat o scădere continuă până în anul 2000.

Raportul dintre indicele producției agricole și indicele capitalului fix a fost în perioada la care se referă datele subunitar exceptând anii 1991 și 1999, iar raportul dintre indicele valorii adăugate brute și indicele capitalului fix a fost subunitar în toți anii și cu tentă de înrăutățire. Evoluția acestor raporturi exprimă o reducere, în termeni reali, atât a eficienței brute (1/3) cât și a eficienței nete (2/3) a utilizării capitalului fix (fondurilor fixe).

O expresie mai exactă a efectului economic al utilizării capitalului fix rezultă din raportarea producției și a valorii adăugate brute la capitalul fix sau invers. În primul caz obținem eficiența brută și eficiența netă, iar în al doilea caz

¹ Pentru a se ajunge la 25 ha/tractor în 2025, agricultura ar trebui să achiziționeze aproximativ 370000 tractoare, adică peste 18000 anual. Evident, aceste date se pot modifica în funcție de performanța tractoarelor, modificarea tehnologiilor de producție, structura culturilor ș.a.

– necesarul relativ de capital fix pentru crearea unei unități de producție agricolă sau de valoare adăugată.

Tabelul nr. 4.9

Eficiența brută și netă a utilizării capitalului fix și a necesarului relativ de fonduri fixe

	UM	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Producția agricolă	mil. lei pr. curente	23571	35730	78511	99167	128742	159109
2. Valoare adăugată brută	mil. lei pr. curente	13941 ^{x)}	20460 ^{x)}	44583 ^{x)}	52212 ^{x)}	70456 ^{xx)}	85075 ^{xx)}
3. Capitalul fix	mil. lei pr. curente	19313	19574	18331	21495	21644	23681
4. Producția agricolă/capitalul fix	lei	1,22	1,83	4,28	4,61	5,95	6,71
5. Valoare adăugată brută/capitalul fix (2/3)	lei	0,72	1,05	2,43	2,43	3,26	3,59
6. Capitalul fix/producția agricolă (3/1)	lei	0,82	0,55	0,23	0,22	0,17	0,15
7. Capitalul fix/valoarea adăugată brută (3/2)	lei	1,39	0,95	0,41	0,41	0,31	0,28

Sursa: calculații pe baza datelor din Anuarul statistic al României, INS, 2000 și 2001.

x) Metodologia SEC, 1979;

xx) Metodologia SEC, 1995.

Din datele statistice rezultă că în ambele cazuri tendința a fost pozitivă: a crescut eficiența brută și netă și s-a redus necesarul relativ de fonduri fixe. În aprecierea acestei evoluții sunt necesare câteva precizări: prima: datele sunt în prețuri curente; luarea în considerare a ratei inflației ar diminua creșterea, iar în unii ani ar deveni negativă; a doua: acest trend nu s-a datorat, în principal, înlocuirii unor mijloace fixe învechite fizic și moral cu altele noi și performante care să asigure concomitent creșterea producției și reducerea costurilor pe unitatea de produs ci înlocuirii cultivatoarelor acționate mecanic cu tradiționalele prășitoare tractate de animale sau cu munca manuală, înlocuirea recoltării porumbului cu combine cu recoltarea manuală în milioanele de gospodării individuale, reducerea mulsului mecanic, a prelucrării strugurilor în complexe de vinificare, a laptelui în unități industriale de profil, a producerii de conserve în fabrici specializate, reducerea depozitării recoltelor în silozuri, depozite frigorifice etc., în favoarea capacităților din gospodăriile populației, pătule, magazine, pivnițe, podul caselor; a devenit un fenomen rar utilizarea avioanelor, a mașinilor de administrat îngrășămintele chimice, de stropit în plantații și livezi etc. Ca urmare, datele care arată creșterea eficienței brute și nete a utilizării fondurilor fixe și

reducerea necesarului relativ de asemenea fonduri ascund fenomene și procese de care trebuie să se țină seama în aprecierea lor corectă.

Agricultura României dispune de importante posibilități de creștere a eficienței fondurilor fixe (capitalului fix) care pot fi puse în valoare pe diferite căi.

- Promovarea progresului tehnic sub cele mai diferite forme în producția agricolă. Ca urmare, va spori producția ce revine la unitatea de fonduri fixe sau se va micșora necesarul relativ de fonduri fixe pentru obținerea unei unități de efect.
- Înlocuirea tractoarelor și mașinilor agricole uzate fizic și moral cu altele mai performante; reabilitarea sistemului de irigații și a altor sisteme de îmbunătățiri funciare; redresarea plantațiilor vitipomicole; și a zootehniei ș.a.
- Reducerea perioadei de realizare a unor obiective de investiții, creatoare de fonduri fixe.
- Creșterea mai rapidă a randamentelor fondurilor fixe față de propria lor valoare, fapt care reduce necesarul relativ de fonduri fixe la unitatea de efect; în această direcție acționează creșterea productivității muncii și reducerea consumului de materii prime și materiale în producerea de fonduri fixe. În economia reală sunt situații și perioade în care în mod obiectiv nu se realizează creșterea mai rapidă a randamentelor fondurilor fixe în raport cu propria lor valoare. Este cazul înființării de plantații vitipomicole, de creștere a tineretului animal pentru producție, de punerea în funcțiune a sistemelor de irigații ș.a. Pe perioadă lungă însă corelația amintită este o cerință obligatorie pentru sporirea eficienței fondurilor fixe.
- Modificarea structurii fondurilor fixe în sensul creșterii ponderii părții active a acestora.
- Sporirea înzestrării tehnice a muncii cu fonduri fixe performante concomitent cu ridicarea calificării forței de muncă, îmbunătățirea organizării producției și a muncii.
- Dimensionarea componentelor fondurilor fixe și diversificarea acestora în raport cu caracteristicile și cerințele producției agricole; pentru diferite activități agricole, exploatațiile de diferite mărimi, condiții pedoclimatice, tehnologii de producție se cer fonduri fixe corespunzătoare acestora.
- Îmbunătățirea structurii producției agricole în sensul dezvoltării prioritare a sectoarelor de activitate și ramurilor în vederea obținerii de produse solicitate mai mult pe piața internă și externă, de calitate superioară și asigurării unei valori adăugate comparativ mai mare.

Ca și în cazul celorlalți factori de producție, creșterea eficienței fondurilor fixe este rezultatul cumulat al complexului de acțiuni și măsuri care o determină. Neglijarea uneia sau a alteia dintre aceste acțiuni sau măsuri poate reduce sau anihila efectele celorlalte. Pot exista spre exemplu fonduri fixe performante, dar

efectul lor poate fi drastic diminuat dacă producătorii nu dispun de condițiile necesare pentru cultivarea suprafețelor de teren de care dispun sau dacă forța de muncă nu are calificarea corespunzătoare, dacă organizarea muncii este defectuoasă sau dacă nu se respectă perioadele optime de activitate, dacă materialul biologic este de slabă calitate. În agricultura României rezultatele au fost deseori sub cele dorite, tocmai datorită necorelării acțiunilor și măsurilor impuse de cerințele unei activități eficiente. În unele cazuri asemenea necorelări au fost rezultatul unor deficiențe ale politicii agrare sau ale aplicării prevederilor legislației în domeniu, iar în alte cazuri al activității verigilor de bază din agricultură – gospodării, exploatații individuale, societăți agricole.

4.3. Eficiența consumurilor intermediare

Consumurile intermediare reprezintă consumurile de bunuri economice, cu excepția capitalului fix, pentru a produce alte bunuri. Astfel de bunuri sunt în agricultură materialul biologic îngrășămintele chimice și organice, insectofungicidele, combustibilii și lubrifianții, apa și energia electrică, furajele, medicamentele de uz veterinar și alte materii prime și materiale. Unele dintre ele sunt obținute din producția agricolă, altele provin din ramurile neagricole.

Consumurile intermediare dețin un loc important în agricultură. Ponderea lor în producția agricolă este relativ mare: între 40 și 50% (43% în 1995, 45% în 1996, 45% în 1997, 49% în 1998); în unele sectoare ca cel zootehnic, ponderea consumurilor intermediare este mult mai mare, depășind 70% din valoarea producției agricole.

În agricultura României, consumurile intermediare, în termeni reali, au înregistrat un declin sensibil care a început înainte de 1989 și s-au accentuat în anii următori deși s-au făcut unele eforturi pentru frânarea și oprirea acestui declin. La această situație au contribuit:

- schimbările din domeniul proprietății funciare și exploatațiilor;
- persistența conservatorismului sau neputința milioanelor de mici proprietari și producători agricoli de a le folosi;
- costul ridicat al semințelor selecționate, îngrășămintelor chimice, ierbicidelor, fungicidelor, și a altor substanțe sanitare veterinare necesare pentru prevenirea sau tratarea bolilor la animale;
- lipsa sau costul ridicat al combustibililor, apei pentru irigații și al energiei electrice;
- lipsa sau costul ridicat al furajelor;
- neajunsuri organizatorice în informarea și aprovizionarea producătorilor agricoli cu diferitele componente ale consumurilor intermediare;
- defecțiuni în acordarea ajutoarelor de stat sub diferite forme de subvenții pentru diferite categorii de producători.

Declinul menționat s-a reflectat și în evoluția eficienței economice a utilizării consumurilor intermediare.

Tabelul nr. 4.10

Eficiența consumurilor intermediare

Anii	Producția ¹⁾	Consum intermediar ¹⁾	Valoare adăugată brută ¹⁾	Producție la 1 leu consum intermediar	Valoare adăugată brută la 1 leu consum intermediar
1995	24632,1	10690,8	13941,3	2,30	1,30
1996	37239,7	16780,0	20459,7	2,21	1,22
1997	81058,0	36475,3	44582,7	1,82	1,22
1998	101768,6	49556,3	52212,3	2,05	1,05
1999 ^{x)}	133157,9	60381,9	72776,0	2,21	1,21
2000 ^{x)}	169254,0	80269,7	88984,3	2,11	1,11
2001 ^{x)}	291494,5	135365,9	156128,6	2,15	1,15

1) miliarde lei prețuri curente.

1995 – 1999 Metodologia SEC 1979.

x) Inclusiv vânat și silvicultură; Metodologia SEC 1995.

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, p.283 și 2003, p. 335.

Eficiența utilizării consumurilor intermediare, exprimată prin producția și valoarea adăugată la consumul intermediar a înregistrat o descreștere în ambele cazuri, deși calculul s-a făcut în prețuri curente.

Pentru aprecierea corectă a nivelului consumurilor intermediare și a eficienței lor economice în agricultura României este necesară compararea acestora cu situația din UE și țările membre. Datele statistice se referă la anul 2001 și sunt prezentate în tabelul nr. 4.11.

Din analiza acestor date se desprind următoarele concluzii principale:

a) Ponderea consumurilor intermediare în producția agricolă finală variază între 24,3% în Grecia și 66,9% în Finlanda (din UE-15). 10 din țările UE au ponderi superioare celei din România și cinci inferioare. Din celelalte state – noi membre sau în devenire numai una are o pondere inferioară României (Lituania).

b) Eficiența economică exprimată prin producția agricolă finală raportată la consumurile intermediare (respectiv, producția agricolă finală obținută la 1 euro) 11 țări (din UE-15) realizează niveluri mai reduse decât România și 4 – superioare; cea mai mare eficiență o realizează Grecia (4,11 euro producție la un euro consumuri intermediare), iar cea mai mică – Finlanda (respectiv 1,46/1 euro) din celelalte țări numai Lituania depășește nivelul eficienței realizat în România.

c) Eficiența economică exprimată prin raportarea valorii adăugate brute la consumurile intermediare (respectiv, valoarea adăugată ce se obține la consumurile intermediare) este și mai favorabilă României, întrucât numai 3 țări ale UE din cele 15 realizează o eficiență economică superioară (Grecia, Italia și Austria), iar din celelalte numai Lituania.

Situația din România este foarte apropiată de media UE-15 atât în privința ponderii consumurilor intermediare în producția agricolă, cât și în cea referitoare la eficiența economică. S-ar părea că suntem în „rând cu lumea”, că în cazul eficienței consumurilor intermediare nu avem decalaje de recuperat. În realitate asemenea decalaje există și ele sunt foarte mari dacă analizăm nivelul consumurilor intermediare la unitatea de suprafață și la nivelul producției agricole finale, și al valorii adăugate brute obținute.

Tabelul nr. 4.11

Eficiența consumurilor intermediare în România, UE și țările membre
- 2001 -

	Produc- ție agri- colă mil. euro	Consum inter- mdiar mil.euro	Valoarea adăugată brută mil.euro	Consum interme- diar/ pro- ducție %	Produc- ție/ con- sum interme- diar euro	Valoare adăugată/ consum interme- diar euro	Consum interme- diar la ha euro	Valoa- rea adău- gată brută la ha euro
EU-15	287886	136506	151380	47,4	2,11	1,11	1064	1180
Belgia	7359	4485	2864	60,9	1,64	0,59	3322	2121
Danemarca	8098	4956	4141	61,2	1,63	0,83	1867	1545
Germania	44490	24872	19618	55,9	1,79	0,79	1460	1151
Grecia	11858	2887	8768	24,3	4,11	3,04	808	2452
Spania	35585	11929	23656	33,5	2,98	1,98	460	924
Franța	65072	32867	32205	38,6	1,98	0,98	1180	1156
Irlanda	5879	3056	2823	52,0	1,92	0,92	685	633
Italia	43388	14219	29169	32,8	3,05	2,05	925	1900
Luxemburg	263	132	131	50,2	1,99	0,99	1031	1023
Olanda	20744	11301	9443	54,5	1,84	0,84	5846	4885
Austria	5751	2093	2657	36,4	2,74	1,27	620	787
Portugalia	5944	2958	2986	49,8	2,00	1,01	770	778
Finlanda	3876	2657	1289	68,6	1,46	0,49	1199	581
Suedia	4563	3051	1512	66,9	1,50	0,50	999	495
Regatul Unit	24119	14002	10117	58,1	1,72	0,72	886	640
Republica Cehă ^{x)}	3073	2195	885	71,4	1,40	0,40	601	243
Ungaria ^{x)}	6076	3974	2102	65,4	1,53	0,53	677	358
Malta	158	70	88	0,44	2,25	1,25	5833	...
Letonia	603	379	224	62,9	1,59	0,59	153	90
Cipru	...	...	398	...	...	...	...	...
Lituania	1407	628	778	44,6	2,24	1,24	180	223
Polonia ^{x)}	13247	8326	4919	62,9	1,59	0,59	453	268
România	10707	4998	5709	46,7	2,14	1,14	337	385
Slovacia ^{x)}	1677	1167	389	69,6	1,44	0,33	478	159
Slovenia ^{x)}	997	570	472	57,2	1,75	0,83	1126	933
Bulgaria ^{xx)}	3705	1956	1709	52,8	1,89	0,87	356	318

x) anul 2002; xx) țară candidată.

Sursa: calculații proprii pe baza datelor din European Commission (Eurostat and Directorate – General for Agriculture), FAO and UNSO.

România având consumuri intermediare pe ha de numai 337 euro este depășită de toate țările vechi membre ale UE, cât și de cele exceptând Letonia și Lituania. Consumurile intermediare pe ha sunt mai mari decât în România de 17,3 ori în Olanda, de 9,9 ori în Belgia, de 5,5 ori în Danemarca, de 4,4 ori în Germania, de 3,5 ori în Franța; în medie, UE alocă pentru consumurile intermediare de 3,2 ori mai mult decât România. Ca urmare, toate țările UE-15 obțin producții agricole sensibil mai mari (decalajele de producție au fost deja prezentate în tabelul 2.3.). Și valoarea adăugată la ha este considerabil mai mare decât în România: de 12,8 ori în Olanda, de 6,4 ori în Grecia, de 5,5 ori în Belgia, de 4,9 ori în Italia, de 4 ori în Danemarca, media din UE-15 fiind de 2,8 ori mai mare. Decalajele mari dintre România și țările din UE-15 privind producția medie și valoarea adăugată brută au la bază, în principal, consumurile intermediare mult mai mari. Față de noile țări din UE, România realizează niveluri superioare la valoarea adăugată brută la ha, cu excepția Slovaciei.

Situația „codașă” a României în privința consumurilor intermediare la ha și a eficienței utilizării acestora prezintă și un mare avantaj care constă în conservarea și deținerea celui mai „curat” sol. Sub acest aspect România este o țară unică în regiune și avantajul menționat ar trebui să-l valorifice pentru dezvoltarea agriculturii ecologice, care ar așeza-o în fruntea țărilor europene cu mari deschideri pentru produsele ecologice în Europa și nu numai. Pământul „curat” din România constituie deja o atracție pentru investitorii străini dispuși să cumpere suprafețe cât mai mari, beneficiind și de prețul extrem de scăzut comparativ cu cel din țările UE.

Producției ecologice i se acordă o atenție crescândă.

- S-au pus bazele unui cadru legislativ. În acest sens menționăm Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34/2000 privind produsele agroalimentare ecologice, aprobată prin Legea nr.38/2001.
- Au fost create instituții corespunzătoare unei astfel de agriculturi: a luat ființă Autoritatea Națională pentru Produse Ecologice; s-a creat primul organism românesc de inspecție și de certificare pentru produse ecologice; au fost acreditate organisme de inspecție și certificare din străinătate pentru teritoriul românesc; s-a înființat Federația Națională pentru Agricultură Ecologică.
- S-a instituit un sistem de susținere a agriculturii ecologice.
- Au fost organizate microferme pentru producția ecologică în vederea promovării unei astfel de agriculturi pe baza exemplurilor concrete.

Ca urmare, segmentul agriculturii ecologice a început să se dezvolte: suprafața cultivată în regim ecologic a crescut în anul 2003 la 57200 ha, față de 17438 ha cultivate în anul 2000, iar pentru anul 2004 se estimează atingerea suprafeței de 75500 ha. A sporit și numărul de animale. Rezultatele s-au materializat în produse destinate, în principal, exportului, sau procesate.

Dezvoltarea agriculturii ecologice este abia la început, dar ea reprezintă o șansă reală pentru avansarea României în ierarhia țărilor într-un asemenea domeniu de mare importanță economică și socială. O asemenea șansă nu poate fi lăsată pe seama „forțelor” pieței libere, ci, ca în toate țările dezvoltate, trebuie susținută prin politici adecvate. Altfel, riscăm să rămânem în urmă și în acest domeniu.

5. CONCLUZII

1. Cu privire la cerințele unei agriculturi durabile. O primă cerință se referă la nivelul eficienței, al productivității, la creșterea acestora ca rezultat al alocării și valorificării raționale a factorilor de producție – naturali, sociali, materiali, informație și tehnologie ș.a. Făcând abstracție de deosebirile doctrinare, productivitatea în înțelesul obișnuit este definită ca un raport între efectul obținut (care poate îmbrăca diferite forme – fizice, natural-convenționale, valorice ș.a.) și efortul depus pentru obținerea lor și el având diferite înfățișări (suprafața de teren, forța de muncă, investiții, capital fix, consumuri intermediare etc.). Din analiza evoluției productivității principalilor factori de producție rezultă concluzia că ea a avut în perioada 1990-2003 o tendință generală descrescătoare.

- S-a redus producția medie la ha la principalele culturi (media pe 5 ani) inclusiv pentru anii 2001-2003.
- S-a redus productivitatea muncii (producția agricolă pe persoană ocupată).
- S-a redus în termeni reali eficiența brută și netă a investițiilor (producția agricolă și valoarea adăugată brută la unitatea monetară de investiții).
- S-a redus în termeni reali eficiența brută și netă a utilizării fondurilor fixe (producția agricolă și valoarea brută la unitatea monetară la fonduri fixe).
- S-a redus în termeni reali dar și nominali eficiența brută și netă a utilizării consumurilor intermediare (producția agricolă și valoarea adăugată la unitatea monetară de consumuri intermediare).

Recoltele bune din 2004 ar putea influența în sens pozitiv nivelul productivității și eficienței din ultima perioadă.

A doua cerință o constituie stabilitatea definită prin constanța productivității în fața forțelor perturbatoare, care depășesc fluctuațiile normale și ciclurile de mediu. Stabilitatea poate fi măsurată prin coeficientul de variație a productivității muncii.

Caracteristic agriculturii României este lipsa de stabilitate sau stabilitatea redusă, cu alte cuvinte agricultura României se confruntă cu un coeficient mare de variație a producției și productivității. Câteva exemple sunt edificatoare:

Tabelul nr. 5.1

Indicii producției agricole de bunuri și servicii agricole

anul precedent = 100

	1999	2000	2001	2002
Total	104,0	85,2	127,7	95,5
Vegetală	111,7	79,2	135,3	88,7
Animală	95,7	96,7	102,1	110,2
Servicii agricole	80,3	73,6	114,0	91,1

Sursa: INS.

În anul 2000 producția agricolă scade cu 21 puncte procentuale față de 1999, crește cu 43 puncte procentuale în 2001 față de 2000, pentru ca în 2002 să scadă cu 32 de puncte procentuale; variația producției vegetale este și mai mare: în anul 2000 producția scade cu 34 puncte procentuale; în 2001 producția crește cu 56 puncte procentuale pentru ca în 2002 să scadă cu 46 puncte procentuale. În producția animală și în serviciile agricole variațiile sunt ceva mai mici.

b) Producția de cereale care are principala pondere în agricultură a avut următoarea evoluție:

1997 – 22107,3 mii tone	
1998 – 15452,7 mii tone (- 6654,6 mii tone)	
1999 – 17037,3 mii tone (+ 1584,6 mii tone)	
2000 – 10477,5 mii tone (- 6559,8 mii tone)	
2001 – 18870,9 mii tone (+ 8393,4 mii tone)	
2002 - 14356,5 mii tone (- 4514,0 mii tone)	} – 8450 mii tone
2003 - 12964,4 mii tone (- 1392,1 mii tone)	
2004 – 23436,9 mii tone (+ 10472,5)*	

* date provizorii.

Sursa: INS.

Aceste mari variații arată caracterul extensiv al agriculturii, dependența exagerată a producției de condițiile naturale sau incapacitatea sistemului agricol, a producătorilor și factorilor de decizie de a preveni și contracara efectele distructive ale unor fenomene naturale, de a „stăpâni” și „gestiona” condițiile în care se desfășoară agricultura. Asemenea variații sunt rezultatul distorsiunilor existente în producția agricolă și a neajunsurilor politicii agrare și induc la rându-lor perturbări în economia națională, în viața producătorilor agricoli și, în general, a populației. Evident, și în țările dezvoltate au loc variații ale producției agricole, dar ele sunt mult mai mici, oferta de produse nefiind lăsată nici pe seama condițiilor naturale nici a mecanismelor pieței libere.

A treia cerință a dezvoltării unei agriculturi durabile o constituie echitabilitatea definită prin distribuția echilibrată a rezultatelor productivității între beneficiari umani, sociali. Reforma agrară a înlăturat unele neajunsuri ale economiei de comandă care constau, în principal, în preluarea pe diverse căi de către stat a unei părți exagerat de mari din rezultatele create de producătorii agricoli. Dar în perioada tranziției la economia de piață au apărut alte fenomene ale inechității care provoacă daune economice, sociale și ecologice incomensurabile.

În primul rând, avem în vedere transferul pe diferite căi (prețuri, impozite ș.a.) a unei părți importante din valoarea creată în agricultură în alte ramuri ale economiei naționale, precum și la bugetul statului. Cel mai evident și cel mai consistent transfer se realizează prin schimbul de activități dintre agricultură și ramurile neagricole și se evidențiază prin reducerea considerabilă a valorii de schimb a produselor agricole. De regulă, și ceea ce primesc producătorii agri-

coli sub formă de subvenții pentru procurarea unor mijloace de producție se transferă în mare parte la furnizorii lor prin sistemul de prețuri. Piața produselor agricole din România funcționează în așa fel încât producătorii agricoli pierd nu numai când realizează producții mici, dar și când obțin producții mari. Un exemplu edificator îl constituie piața cerealelor din 2004, prețul de cumpărare a acestora situându-se mult sub prețul orientativ convenit inițial, și chiar sub prețul de cost. O asemenea situație, deformează valoarea producției agricole și a indicatorilor de eficiență, iar pe de altă parte, diminuează sursele de existență și de acumulare ale producătorilor agricoli, iar pe unii dintre ei îi determină să renunțe la cultivarea suprafețelor de teren de care dispun.

În al doilea rând, avem în vedere, adâncirea diferențierilor dintre marea majoritate a producătorilor agricoli care sunt săraci și o minoritate care se îmbogățește. În prima categorie intră cei care au suprafețe mici de teren, nu dispun de mijloace de cultivare a lor, obțin greu și plătesc scump diferite servicii agricole, iar în a doua cei care au în proprietate suprafețe de teren mari, arendează sau concesionează terenuri, dispun de mijloace de producție, beneficiază de facilitățile oferite de stat sub formă de credite, prime pentru producție ș.a., achiziționează, prelucrează și vând produsele finale. Din rândul acestora unii au intrat în categoria milionarilor în dolari.

În al treilea rând, avem în vedere decalajele mari existente între mediul urban și cel rural, formate și conservate nu numai prin transferul masiv de valoare creată în agricultură în ramurile neagricole care își desfășoară activitatea în mediul urban, sau la bugetul statului utilizat cu prioritate tot în mediul urban, dar și prin transformarea agriculturii și a mediului rural în refugiu (tampon) pentru o parte din forța de muncă disponibilizată de industriile urbane. Acest rol al agriculturii și ruralului a diminuat efectele socioeconomice negative ale tranziției contribuind la „pacea” socială, dar „a condamnat agricultura la stagnare, slabă performanță și profitabilitate scăzută, contribuind la creșterea nivelului de sărăcie a zonelor rurale” (Mihai Dumitru, Dana Diminescu, Valentin Lazea, 2004). În condițiile unei agriculturi suprapopulate, productivitatea marginală a celor care continuă să vină în agricultură este zero; ei consumă însă din ceea ce produc ceilalți, diminuându-le sursele de existență, producția pentru piață, posibilitățile pentru dezvoltare.

În al patrulea rând, inechitatea distribuției rezultatelor se exprimă și în decalajul dintre contribuția agriculturii la formarea PIB și ponderea fondurilor fixe în totalul celor din economia națională. Dacă agricultura participă la formarea PIB cu 12-13%, ponderea fondurilor fixe este de numai 1,6%. O asemenea situație arată gradul extrem de scăzut al înzestrării agriculturii cu fonduri fixe, și posibilitățile limitate de dezvoltare.

2. Cu privire la cerințele integrării în Uniunea Europeană

Cerința cea mai importantă a agriculturii României pentru integrarea în Uniunea Europeană este realizarea unei producții competitive, care să facă față con-

curenței produselor din alte țări. Recunoașterea pieței din România ca fiind o piață funcțională nu presupune că ea este și competitivă. Și în realitate în prezent ea nu este competitivă din moment ce segmente importante ale pieței interne sunt acaparate de produse aduse din țări ale Uniunii Europene, din SUA și din alte țări.

Una dintre condițiile esențiale pentru asigurarea competitivității produselor românești este creșterea eficienței economice astfel încât să se reducă decalajul existent față de UE și țările componente. Din analiza realizată rezultă că decalajele sunt foarte mari. Astfel, față de media UE-15, producția agricolă finală pe ha în agricultura României este de 3,5 ori mai mică, iar pe persoană de 14,03 ori, consumul de inputuri pe persoană de 18,11 ori, consumurile intermediare la ha de 3,16 ori, valoarea adăugată brută la ha de 3,01 ori. În unele cazuri, aceste decalaje de eficiență economică în loc să se reducă sunt în creștere. Această situație nu este, în principal, urmarea existenței unor terenuri mai puțin fertile sau a unor condiții naturale mai nefavorabile și nici absenței forței de muncă inclusiv calificate. Cauzele principale constau în deficiențele existente în organizarea socială a producției agricole, în fragmentarea suprafețelor de teren, în existența milioanelor de exploatații/gospodării individuale de subzistență sau semisubzistență, în regresul tehnologic, în lipsa capitalului necesar pentru înzestrarea tehnică și promovarea tehnologiilor moderne, în subocuparea populației, în legăturile slabe cu piața și în lipsa stimulentei pe care le generează producția pentru piață, în neajunsurile care s-au manifestat în politica agricolă atât în realizarea reformei agrare, cât și în perioada postreformă. Acțiunile și măsurile care se întreprind, inclusiv cu sprijinul Uniunii Europene prin SAPARD și prin alte programe, vor diminua decalajele existente până la aderare, dar nu le pot înlătura, pentru aceasta impunându-se eforturi deosebite pe termen lung. Este pozitiv faptul că există unități care produc la nivelul cerințelor din UE, dar numărul lor este încă redus. Creșterea numărului acestora și a ponderii lor în agricultura României se poate realiza numai în condițiile aplicării unei politici ferme, pe termen lung, care să aibă în vedere toți factorii care concură la dezvoltarea agriculturii, condițiile specifice din agricultura României și interesul național.

Integrarea în UE în 2007 creează oportunități, dar și condiționări și îngrădiri în realizarea reducerii decalajelor existente.

Important este ca oportunitățile să fie astfel valorificate încât să contracareze și să diminueze împrejurările cu rol frenator, finalizându-se în realizarea apropierei treptate de nivelurile de eficiență economică existente în țările dezvoltate ale UE. Tranziția la economia de piață funcțională și competitivă presupune realizarea unor tendințe convergente cu cele din UE, compatibilizarea sistemului agrar din România cu cel din UE și avansarea țării noastre spre poziții superioare în ierarhia țărilor membre ale acestei organizații.

Întrucât economia este știința alegerii, rezultatele practice vor depinde de implicarea științei în negocierile care vor continua să aibă loc cu UE și în alegerea celor mai bune soluții pentru aplicarea PAC la condițiile din România.

Bibliografie

- Alexandri, Cecilia; Davidovici, Ioan; Gavrilesco, Dinu (coordonatori), *Tratat de economia agriculturii*, Ed. Expert, 2003.
- Adumitrăcesei, I. D., *Armonizarea eficienței economice cu eficiența socială și ecologică*, Economistul.
- Bărbulescu, Constantin; Ciocârlan, Doinița, *Relansarea producției interne de mașini agricole și creșterea competitivității agriculturii românești*, Economistul din 25 octombrie, 2004.
- Bran, Paul, *Deschiderea științei economice spre alte științe*, Economistul din 7, 8, 9 octombrie, 2004.
- Bell, N.J. David, *Rolul guvernului în promovarea sustenabilității corporatiste*, OECONOMICA, nr.1/2003.
- Chivu, Luminița, *Competitivitatea în agricultură*, Ed. Expert, București, 2002.
- Chivu, Luminița, Ciutacu, Constantin, Ioan-Franc, Valeriu, *Agricultura între restricțiile comerciale globale și politicile comunitare*, Ed.Expert, 2003.
- Constantinescu, N., Nicolae, *Dezvoltarea economică a agriculturii doar ecologică?*, *Scrieri alese 1989-1999*, vol.I, Ed.Economică, 2000.
- Constantinescu, N, Nicolae, *Național și internațional în dezvoltarea durabilă a agriculturii*, în *Scrieri alese 1989-1999*, vol.I, Ed.Economică, 2000.
- Dinga Emil, *Despre eficiența socială a economiei de piață funcționale*, în OECONOMICA nr.3/2003.
- Dumitru, Mihail, Diminescu, Dana, Lazea, Valentin, *Dezvoltarea rurală și reforma agriculturii românești*, Centrul Român de Politici Economice, 2004.
- Hera, Cristian, Șchiopu, Dan (coordonatori), *Cercetarea științifică și agricultura durabilă*, Ed. Agris, București, 2001.
- Iliescu, Ion, *Dezvoltarea durabilă – obiectiv al consolidării și îmbogățirii identității naționale*, Supliment al Buletinului informativ nr.4-5, 2003.
- Ionescu, Gheorghe, Șisești, *Politica agrară cu privire specială la România*, 1916.
- Kolodko, W, Grzegorz, *Globalizarea și ajungerea din urmă a țărilor dezvoltate de către economiile de piață în formare*, OECONOMICA, nr.1/2003.
- Manoilescu, Mihail, *Forțele naționale productive și comerțul exterior*, Ed.științifică și Enciclopedică, 1986.
- Popescu, Marin, *Lecții ale tranziției. Agricultura 1990-2000*, Ed.Expert, 2001.
- Popescu, Marin, *Criza agrară la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI*, IEA, 2003.

-
- Popescu, Marin, *Prețul pământului – barometru al fenomenelor și proceselor din agricultură*, Economistul din 5 iulie 2004.
- Răuță, Corneliu, Cârstea, Stelian, Tuhai Anca, *Elemente fundamentale ale strategiei dezvoltării agriculturii durabile*, ASAS, București.
- Toderoiu, Filon, *Agricultura. Resurse și eficiență*, Ed.Expert, 2002.
- Zaman, Gheorghe, *Dimensiuni ale dezvoltării durabile, sociale și ecologice*, Economistul din 20 mai 2003.
- * * * *Dicționar de economie*, Ediția a II-a, Ed. Economică, 2001.
- * * * *Eficiența activității economice*, Ed.politică, 1967.
- * * * *Institute of Agricultura land Food Economics, Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polisch, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in comparison with EU countries*, Warsaw, 2003.
- * * * *Recensământul general agricol. Rezultate preliminare*, 2003.
- * * * *Recensământul general agricol*, 2002, București 2004.
- * * * *Strategia de dezvoltare durabilă a agriculturii și alimentației din România*, MAPDR, 2004.
- * * * *Anuarul statistic al României*, DCS, CNS, INS, 1990-2003.
- * * * *Agricultura României*, colecție.
- * * * *Adevărul economic*, colecție.
- * * * *Economistul*, colecție.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 146/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**MODIFICĂRI DEMOGRAFICE
TERITORIALE
ÎN ANII TRANZIȚIEI**

dr. Constantin GRIGORESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Studiul „Modificări demografice teritoriale în anii tranziției”
face parte din lucrarea
“Dimensiunea teritorială a nivelului de trai”,
coordonată de dr. Maria Poenaru

CUPRINS

1. FENOMENELE DEMOGRAFICE ȘI NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI.....	165
1.1. Fenomenele demografice – indicatori ai nivelului de trai	165
1.2. Mortalitatea generală și cea infantilă. Speranța de viață.....	165
1.3. Natalitatea și fertilitatea	167
1.4. Migrația populației.....	173
2. TENDINȚE DEMOGRAFICE ÎN PROFIL TERITORIAL.....	180
2.1. Scăderea numărului populației pe regiuni și pe județe.....	180
2.2. Diferențe teritoriale privind structura populației pe grupe de vârstă	183
2.3. Sporul natural negativ al populației pe mediile urban și rural...	185
2.4. Tendința generală de scădere a sporului natural al populației pe județe	188
2.5. Scăderea fertilității populației feminine sub nivelul necesar înlocuirii generațiilor (2,1 copii/femeie de 15-49 ani)	189
2.6. Mișcarea migratorie internă a populației	192
2.7. Principalele concluzii	199
BIBLIOGRAFIE.....	201
ANEXE	203

1. FENOMENELE DEMOGRAFICE ȘI NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI

Nivelul de trai al populației, inclusiv dimensiunea teritorială a acestuia evoluează în strânsă legătură cu numărul și structura populației, cu fenomenele demografice și mișcarea migratorie. Analiza acestei relații se încadrează în marea problemă a relației dintre populație și economie și presupune multiple legături reciproce, directe și indirecte, unele manifestându-se pe termen scurt și mediu, iar altele pe termen lung.

1.1. Fenomenele demografice – indicatori ai nivelului de trai

Fenomenele demografice și mișcarea migratorie pot fi privite și ca indicatori ai nivelului de trai. Avem în vedere că procesele respective sunt puternic influențate de ansamblul factorilor care definesc calitatea vieții. Practic, toate fenomenele demografice – natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea și divorțialitatea, precum și migrația internă și externă – înregistrează, într-un fel sau altul, influența factorilor care determină nivelul de trai al populației. Ca atare, toți indicatorii care definesc nivelul și dinamica fenomenelor demografice amintite sunt și indicatori ai nivelului de trai.

1.2. Mortalitatea generală și cea infantilă. Speranța de viață

Mortalitatea generală și cea infantilă și, respectiv, speranța de viață la naștere sunt influențate în mod covârșitor de consumul alimentar și stilul de viață, de dezvoltarea științelor medicale și a sectorului sanitar, de igiena colectivă și individuală, de accesul populației la actul medical, precum și de gradul de cultură și educație al populației. Viața relevă că între acești factori și indicatorii mortalității generale și infantile și ai speranței de viață se stabilesc legături destul de strânse, progresul alimentar, igienico-sanitar și de educație ducând la reducerea mortalității și la creșterea speranței de viață.

În timp, mortalitatea s-a redus mai întâi la vârstele tinere și mediane, iar în ultimele decenii reducerea mortalității are loc și în rândurile populației vârstnice. Dacă în primul caz, progresele în stăpânirea bolilor infecțioase au avut un rol central, în al doilea caz, unde prevalează bolile aparatului circulator și ale aparatului respirator, reducerea mortalității și extinderea speranței de viață sunt intim legate de promovarea unei alimentații raționale, de progresele medicinei și de reducerea consumului exagerat de alcool și tutun.

Cele mai mari progrese s-au înregistrat la mortalitatea infantilă, care în prezent în țările dezvoltate indică numai 5-6 decese de copii de sub un an la o mie de copii născuți vii.

Reducerea mortalității la toate grupele de vârstă se concretizează în creșterea speranței de viață la naștere, indicator sintetic de mare semnificație pentru nivelul de trai, în el focalizându-se practic totalitatea factorilor care influențează condițiile de viață ale populației. În plus, indicatorul amintit permite o comparație corectă în timp și spațiu a condițiilor de viață, întrucât elimină influența modificării structurii pe vârste a populației. Avem în vedere că îmbătrânirea populației duce la creșterea ratei brute a mortalității, deși ratele specifice de mortalitate pe vârste înregistrează progrese.

Datele relevă că în țările europene dezvoltate, speranța de viață la naștere pentru ambele sexe a crescut de la aproximativ 45 de ani în 1900 la aproape 80 de ani în 2000. Concomitent cu dublarea speranței de viață, a avut loc și o creștere a duratei de timp în care persoanele se află într-o bună stare de sănătate. Sub acest aspect, s-a avansat ideea că starea de sănătate a populației de 60-65 de ani din țările dezvoltate este asemănătoare cu cea corespunzătoare a populației de 40-45 de ani din perioada interbelică, și că abia după 75 de ani starea de sănătate a populației cunoaște o degradare mai însemnată.

Proгноzele indică o creștere în continuare a duratei medii de viață precum și a stării de sănătate a populației. În acest sens, s-a evaluat că până în 2050 speranța de viață în țările dezvoltate va mai crește cu încă 4-5 ani.

În România indicatorii privind mortalitatea generală și infantilă, precum și cei ai speranței de viață s-au îmbunătățit foarte mult față de situația din trecut. Mortalitatea infantilă, spre exemplu, a evoluat astfel: 1938 – 179,0 copii decedați în vârstă de sub 1 an la 1000 de născuți-vii; 1950 – 116,7 copii; 1990 – 26,9 copii; 2001 – 18,4 copii.

Progresele privind speranța de viață la naștere pentru ambele sexe sunt consemnate de următoarele date: 1870/1876 – 35,5 ani; 1932 – 42,01 ani; 1956 – 63,17 ani; 1974/1976 – 67,37 ani; 1987/1989 – 69,42 ani; 1997/1999 – 67,74 ani; 1999/2001 – 71,19 ani. Rezultă, așadar, că în 130 de ani durata medie a vieții din România practic s-a dublat.

Față de situația din țările europene dezvoltate (și chiar față de cea din țările cu economie mai puțin dezvoltată) nivelurile indicatorilor amintiți sunt cu totul nesatisfăcătoare și reflectă mari curențe în condițiile de viață și în sistemul sanitar. Astfel, potrivit datelor din lucrarea *Evolution démographique récente en Europe 2000*, editată de Consiliul Europei, rezultă că în raport cu cele 44 de țări membre, mărimea indicatorului privind mortalitatea infantilă pe 2000 plasa România pe penultimul loc, în urma noastră aflându-se numai Turcia. Semnificativă este și comparația privind speranța de viață la naștere pe sexe, care în România în 2000 pentru bărbați a fost de 67,73 ani și pentru femei de 74,64 ani. Și la acești indicatori România se plasează pe locuri cotașe. Cu indicatori sub dimensiunile arătate în cazul speranței de viață pentru bărbați sunt șase țări:

- Rusia – 59,00 ani;
- Ucraina – 63,00 ani;
- Letonia – 65,01 ani;

- Moldova – 63,90 ani;
- Turcia – 66,20 ani;
- Lituania – 67,14 ani.

În cazul indicatorului privind speranța de viață a femeilor, sub România se află numai patru țări (Ucraina – 74,00 ani; Turcia – 70,90 ani; Moldova – 71,20 ani și Azerbaijan – 74,11 ani).

Constatăm, de asemenea, că față de situația din Franța bărbații din România trăiesc cu 7,47 ani mai puțin, iar femeile cu 8,06 ani. În raport cu valorile maxime ale indicatorilor diferențele semnalate sunt și mai mari: 10,25 ani la bărbați (Islanda – 77,98 ani) și 9,34 ani la femei (San Marino – 83,98 ani).

1.3. Natalitatea și fertilitatea

Natalitatea este un alt indicator care exprimă condițiile de viață ale populației. Spre deosebire de mortalitate, natalitatea este însă un fenomen demografic mult mai complex, el fiind influențat nu numai de condițiile de viață dar și de factori economico-structurali, sociali, culturali, religioși, legislativi și de politică demografică și, nu în ultimul rând, de tradiția existentă în domeniul respectiv.

Faptele relevă că pe termen lung, în societățile moderne și contemporane, s-a stabilit o relație inversă între dezvoltarea economică și creșterea nivelului de trai, pe de o parte, și numărul de copii născuți într-o familie, pe de altă parte. Cu anumite decalaje în timp, secolul 19 marchează începutul reducerii natalității și fertilității în majoritatea țărilor care au pășit pe calea creșterii economice moderne. În Franța, unde reducerea natalității a demarat încă de la sfârșitul secolului 18, indicatorul conjunctural al fertilității, (numărul de copii născuți de o femeie) a evoluat astfel: 1740 – 5,5; 1850 – 3,7; 1900 – 3; 1935 – 2 (Daniel Noin, Yvan Chauvré, „La population de la France”, Armand Colin, Paris, 1999, p. 8). Indicatorul privind descendența finală, respectiv numărul de copii născuți de o femeie în funcție de generația acesteia sau anul de naștere conduce la aceeași concluzie. Astfel, femeile din generația 1875 au născut în decursul întregii lor vieți 2,6 copii, iar femeile din generația de la sfârșitul secolului 19 au născut 2 copii.

La niveluri scăzute ale fertilității, asemănătoare celor din Franța, s-a ajuns și în alte țări din Europa Occidentală și de Nord, cu observația că ele asigurau înlocuirea generațiilor. În plus, la vremea respectivă, datorită ponderii însemnate a femeilor din grupele de vârstă fertile (15-49 ani) în totalul populației, natalitatea era superioară mortalității și se asigura un anumit spor natural al populației.

Menționăm, de asemenea, că în țările din Europa de Sud și respectiv din Europa de Est, tendința seculară de reducere a natalității și fertilității s-a declanșat mai târziu, de regulă la începutul secolului 20. În cazul României, reducerea fertilității a demarat după primul război mondial, potrivit calculului regretatului demograf George Retegan, numărul mediu de copii născuți de o

femeie scăzând de la 5,07 copii în intervalul 1905-1909 la 3,96 copii în 1932-1936 și la 2,68 copii în perioada 1956-1960 ("Evoluția fertilității populației feminine din R.P.R., în perioada 1900-1960", în: Revista de statistică, nr. 4/1962, p. 55).

Fenomenul privind reducerea natalității și a fertilității a durat 100-150 de ani și, împreună cu scăderea mortalității, marchează o adevărată revoluție demografică în mecanismul reproducerii populației, respectiv o trecere de la regimul de reproducere cu rate înalte de mortalitate și natalitate la cel cu rate scăzute. În literatura de specialitate, revoluția amintită mai este cunoscută și sub denumirea de tranziție demografică și, cu excepția Franței, ea a început cu scăderea mortalității, după care, la un anumit interval de timp, a survenit și scăderea natalității. Urmare a acestei împrejurări, într-o primă fază, tranziția demografică a condus nu numai la înlocuirea generațiilor, dar și la o creștere a sporului natural al populației.

Natalitatea și fertilitatea din perioada postbelică sunt marcate de schimbări substanțiale pe care demografia și alte științe sociale nu le-au prevăzut. Sub acest aspect s-au conturat două perioade cu caracteristici complet distincte, și care ies din tiparele tranziției demografice clasice.

a) În intervalul 1945-1965 în Europa Occidentală și de Nord a avut loc o redresare puternică a natalității și fertilității; s-a ajuns ca indicatorul conjunctural al fertilității să atingă nivelul extrem de 2,8-3 copii, fenomen cunoscut și sub expresia de *baby-boom*. Pe lângă creșterea însemnată a sporului natural, redresarea natalității și fertilității au determinat și o anumită întinerire a populației.

b) După 1965 s-a reînscădat tendința seculară de scădere a natalității și fertilității. În 1970/75 indicatorul conjunctural al fertilității coborâse la pragul de

2,1 copii, care asigura numai înlocuirea generațiilor, pentru ca ulterior el să scadă mult sub pragul amintit. În Europa de Sud și de Est tendința de scădere a fertilității a apărut după 1975, cu observația că ritmul de scădere al acesteia a fost mult mai accentuat, astfel că în prezent în țările respective indicatorul conjunctural al fertilității înregistrează cele mai scăzute valori. Cu titlu de exemplu, pe regiunile geografice amintite și pe țări, în anul 2000 indicatorul conjunctural al fertilității prezenta următoarele dimensiuni:

- Europa de Sud: Grecia – 1,29; Italia – 1,23; Portugalia – 1,50; Spania – 1,24.
- Europa de Est: Bulgaria – 1,26; Rep. Cehă – 1,14; Polonia – 1,34; România – 1,31;
- Europa Occidentală: Belgia – 1,66; Franța – 1,89; Germania – 1,36; Olanda – 1,72;
- Europa de Nord: Danemarca – 1,77; Finlanda – 1,73, Norvegia – 1,85; Suedia – 1,54.

Scăderea de durată a fertilității din ultimul timp s-a dovedit a avea o influență majoră asupra numărului și structurii populației. În primul rând, pe termen lung, nu se va mai asigura înlocuirea generațiilor, numărul populației urmând să înregistreze o scădere destul de însemnată. În al doilea rând, în unele țări, s-a conturat deja o tendință de scădere a sporului natural al populației (Germania, Italia, Suedia și majoritatea țărilor europene fost comuniste). Faptele relevă că în timp ce în țările europene dezvoltate sporul natural negativ este compensat cu imigrări de persoane din țări mai puțin dezvoltate, în România și în celelalte țări răsăritene sporul natural negativ al populației determină scăderea numărului populației. În al treilea rând, scăderea natalității și a fertilității va duce la accentuarea procesului de îmbătrânire a populației, cu consecințe pentru viabilitatea sistemului de protecție socială a persoanelor vârstnice. Datele relevă că până în 2050 raportul de dependență dintre persoanele de peste 65 de ani și populația în vârstă de muncă se va dubla, fenomenul optimist *baby-boom* transformându-se într-unul pesimist, denumit *papy-boom*.

România se înscrie cu experiență proprie privind natalitatea și fertilitatea din perioada postbelică. În timp ce în țările dezvoltate în anii 1964/66 fertilitatea atingea cele mai înalte cote în România, în intervalul 1956-1966, s-a înregistrat o scădere a fertilității, de la 2,88 la 1,90 copii. După această dată, spre deosebire de situația din țările dezvoltate, indicatorul conjunctural al fertilității a crescut brusc (3,66 copii în 1967) și ulterior, deși a înregistrat o diminuare, s-a menținut la un palier relativ ridicat, până la Revoluția din Decembrie 1989. Așa cum s-a arătat mai sus, în anii tranziției, fertilitatea României s-a înscris pe deplin în tendința generală din țările europene dezvoltate, nivelul ei scăzând de la 2,19 copii în 1989 la numai 1,3 copii în ultimii 5 ani.

Potrivit tendinței arătate, subliniem că începând cu 1992, în fiecare an numărul de decese a depășit numărul de nașteri, astfel că în intervalul 1992-2003 diferența dintre cei doi indicatori a condus la un minus de 350,5 mii de persoane. Menționăm, de asemenea, că între recensământurile populației din 7 ianuarie 1992 și din 18 martie 2002, deci într-un interval de 10 ani, populația României a scăzut de la 22.810.035 de persoane la 21.680.074 de persoane, respectiv cu 1.129.061 de persoane. În context remarcăm că cea mai mare parte a scăderii s-a datorat soldului migrator extern negativ.

Factorii de influență ai natalității și fertilității sunt foarte numeroși și acțiunea lor se împletește cu procesul istoric de trecere de la economia tradițională predominant agrară la economia modernă industrială și postindustrială. Faptele relevă că o influență majoră în reducerea natalității și fertilității au avut-o următorii factori:

- scăderea mortalității juvenile și îndeosebi a celei infantile și, pe această bază, realizarea numărului de copii doriți cu mai puține nașteri;

- extinderea și prevalarea muncii salariale, pe seama muncii țărănești pe cont propriu, și reducerea rolului copiilor ca forță de muncă în gospodăria țărănească;
- reducerea muncii casnice și atragerea femeilor în rândul personalului salariat, cu consecințe pentru emanciparea femeilor; în decursul timpului s-a schimbat fundamental statutul tradițional al femeii, când viața ei se confunda cu activitățile gospodărești, creșterea copiilor și frecventarea bisericii;
- introducerea asigurărilor sociale și reducerea rolului copiilor în protecția persoanelor vârstnice; în context s-a trecut de la familia extinsă, formată din mai multe generații, la familia restrânsă, nucleară;
- dezvoltarea învățământului de toate gradele și creșterea vârstei la constituirea primei căsătorii;
- reducerea duratei săptămânii de lucru, creșterea duratei concediilor de odihnă și dezvoltarea serviciilor pentru timpul liber, ca și dorința persoanelor de a beneficia cât mai deplin de timpul liber (autoturismul personal și dezvoltarea turismului au avut și au o influență aparte în diminuarea natalității);
- extinderea familiilor consensuale (concubinajului) și creșterea frecvenței divorțurilor;
- creșterea incidenței celibatului în rândul persoanelor de până la 50 de ani;
- diminuarea influenței religiei și legalizarea avorturilor;
- perfecționarea mijloacelor anticoncepționale și creșterea siguranței acestora, până la limita care asigură evitarea copiilor nedorți.

Cauzele dinamicii fertilității din perioada postbelică din țările dezvoltate, respectiv creșterea într-o primă etapă și apoi scăderea ei fără precedent, nu sunt pe deplin clarificate. După toate probabilitățile, în prima etapă, un rol mai important au avut: recuperarea nașterilor amânate din cauza războiului; revenirea la valorile tradiționale ale familiei și, introducerea unui sistem de alocații de stat pentru copii, sub acest aspect cele mai generoase alocații fiind promovate de Franța.

În etapa a doua, se poate afirma că principalii factori care au determinat scăderea fertilității cu mult sub pragul care asigură înlocuirea generațiilor au fost: intensificarea procesului de atragere a femeilor pe piața muncii și emanciparea lor pe o scară mult mai largă decât în trecut; dezvoltarea învățământului de toate gradele; creșterea timpului liber și a serviciilor de loisir; extinderea utilizării mijloacelor anticoncepționale și creșterea siguranței lor, precum și extinderea egoismului în rândurile unei părți din populația tânără. După unele aprecieri, ultimul factor menționat ar avea un rol primordial.

În acest cadru de idei, Jean-Claude Chesnais, referindu-se la cauzele scăderii fertilității în Franța, după *boom-ul* demografic postbelic, afirmă:

„Concepții hedoniste au apărut și vârsta de aur a familiei, a religiei și a solidarității a dispărut la sfârșitul a două decenii” (L'avenir de la fécondité en France: retour à la situation antérieur ou nouvelle implosion, în: Bulletin démographique des Nations Unies, Fécondité en dessous du niveau de remplacement, Numéro special, No. 40-41/1999, Nations Unies, New York, 2000, p. 249).

În ceea ce privește evoluția fertilității din România, inclusiv din perioada postbelică, ea a fost determinată, ca și în celelalte țări, de aceiași factori generali de influență care i-au imprimat o tendință generală de scădere. Desigur, declanșarea în timp a factorilor de influență și intensitatea acțiunii lor au purtat pecetea condițiilor economico-sociale dominante din țară. Sub acest aspect, perioada postbelică, cu deosebire cea cuprinsă în intervalul 1948-1989 de socialism totalitar, a fost marcată de profunde transformări economico-sociale care au favorizat înscrierea temeinică a României pe traiectoria scăderii seculare a fertilității.

Ne referim, în primul rând, la trecerea de la o economie predominant agricolă slab dezvoltată la economia industrială-agrară, și pe această bază, la schimbarea structurii sociale a populației. În 1989 populația aferentă salariiilor și altor persoane asimilate a atins o cotă de cca 65-70%, iar proporția populației agricole s-a redus la 30-35%. Concomitent, populația urbană a crescut de la 31,5% în 1948 la 53,2% în 1989. În al doilea rând, s-a schimbat statutul majorității femeilor din mediul urban; din personal casnic, ele au devenit personal salariat. În al treilea rând, populația tânără de sex masculin și feminin a fost cuprinsă practic integral în învățământul elementar și mediu; totodată, o proporție tot mai mare din absolvenții învățământului mediu au fost cuprinși în învățământul superior. De asemenea, în intervalul 1966-1989 dinamica fertilității din România a fost marcată de politica forțată pronatalistă promovată de dictatura ceaușistă, de interzicerea practic totală a avortului legal și a divorțului, politică care a generat serioase dezechilibre în structura pe vârste a populației și a provocat numeroase tensiuni și traume în rândurile familiilor.

După 1989 dinamica fertilității a fost influențată de abrogarea legii care interzicea avortul, precum și de procesele tranziției la economia de piață, factorul principal al scăderii fertilității din ultimul timp fiind înrăutățirea condițiilor de viață ale populației, lipsa mijloacelor bănești și materiale pentru creșterea unui număr mai mare de copii.

În legătură cu cercetarea privind relația dintre natalitate și nivelul de trai se impun câteva observații.

a) Legitățile scrise și nescrise ale reproducerii populației relevă, pe de o parte, existența căsătoriei între persoane de sex opus ca fenomen general și a familiei ca celulă de bază a societății și, pe de altă parte, dorința cuplurilor de a avea un anumit număr de copii. Totodată, realitatea relevă existența celibatului și a familiilor fără copii, ca fenomene secundare în trecut și mult mai frecvente în prezent.

Motivale individuale ale cuplurilor privind numărul de copii doriți sunt destul de diverse și variază în funcție de statutul economic și profesional, precum și de gradul de educație și cultură al celor doi soți. În acest sens menționăm: dragostea maternă/paternă și trebuințe de ordin psihosocial, nevoia de forță de muncă sau de sprijin la bătrânețe, perpetuarea numelui, moștenirea bunurilor acumulate etc.

Deosebit de interesante sub acest aspect sunt datele referitoare la numărul ideal de copii pentru o familie tânără, rezultate din „Ancheta privind sănătatea reproductivă a populației din România”, efectuată în 1993 de Institutul de Ocrotire a Mamei și Copilului și Ministerul Sănătății, cu asistență internațională (SUA). În cazul dat, este vorba despre o anchetă de opinie, la care au participat 4861 de femei cu vârsta cuprinsă între 15 și 44 de ani. Respondenților li s-a cerut părerea în legătură cu numărul ideal de copii pentru o familie tânără din România, și din prelucrarea răspunsurilor date a rezultat un număr mediu de 2,1 copii. Această cifră nu cuprinde răspunsurile date de 188 de femei care, la întrebarea privind numărul ideal de copii, au răspuns „Câți dorește Dumnezeu” sau au dat răspunsuri greu de cuantificat.

În funcție de caracteristicile femeilor cuprinse în anchetă, indicatorul privind numărul ideal de copii pe familie este prezentat în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

**Numărul ideal de copii pentru o familie
tânără în România**

	Numărul mediu de copii	Număr de cazuri
Total	2,1	4673
<i>Reședință</i>		
București	1,9	1061
Alte localități urbane	2,0	2046
Rural	2,2	1566
<i>Nivelul educației</i>		
Primar	2,2	1061
Secundar incomplet	2,1	1400
Secundar complet	2,0	1576
Postsecundar și universitar	1,9	636
<i>Stare social-economică</i>		
Scăzut	2,2	1491
Mediu	2	2563
Ridicat	1,9	619
<i>Stare civilă</i>		
Căsătorit	2,1	3191
Uniuni consensuale	2,1	211
Căsătorit anterior	2,0	267
Necăsătorite (niciodată)	2,0	1004

Sursa: Institute for Mother and Child, Ministry of Health, Reproductive Health Survey, Romania 1993, Final Report, march 1995, p. 98.

Desigur, datele din tabel corespund opiniilor femeilor din anul anchetei, respectiv 1993. Atrage atenția faptul că la acea dată numărul ideal de copii pentru o familie tânără nu diferea mult în funcție de mediul urban și rural, nivelurile de educație, starea materială și matrimonială a persoanelor chestionate. Esențial este însă faptul că mărimea medie a indicatorului privind numărul ideal de copii pe familie este cu mult mai mare decât nivelul efectiv al fertilității din acea perioadă, 2,1 față de 1,4 copii.

b) Creșterea unui copil necesită cheltuieli destul de însemnate care, în lipsa altor surse suplimentare de venituri, duc la scăderea nivelului de trai, gradul de scădere fiind evident mai mare în cazul familiilor cu 2 și 3 copii. Corespunzător acestei realități, dorința unor cupluri de a-și menține nivelul de trai, precum și egoismul altora explică într-o anumită măsură reducerea natalității în societatea contemporană.

Scăderea nivelului de trai dincolo de un anumit prag, greu de suportat, duce, în ultimă instanță, la scăderea natalității și fertilității. Situații de genul acestora apar îndeosebi în perioade de crize economice și sociale prelungite, de crize structurale, de șomaj cronic și de scădere a veniturilor.

Concludente în acest sens sunt datele privind proporția familiilor sărace din România în funcție de numărul de copii pe care îi au. Lucrarea „Romania Poverty Assessment” din 2003, elaborată sub egida Băncii Mondiale, arată că rata sărăciei familiilor evoluează în funcție de numărul de copii și anume: în familiile fără copii 24% din familii se află sub pragul sărăciei; cu 1 copil – 27%; cu 2 copii – 33% și în cele cu 3 și mai mulți copii – 64% (vol. II, p. 25).

c) În lumina celor menționate mai sus, apreciem că numărul de copii născuți de o femeie sau scăderea în timp a natalității au legătură cu nivelul de trai numai în măsura în care numărul efectiv de copii este mai mic decât numărul ideal de copii. Cu alte cuvinte lipsa mijloacelor materiale și bănești necesare creșterii în condiții normale a copiilor doriți influențează negativ natalitatea și mortalitatea.

Această concluzie este pe deplin valabilă pentru condițiile de azi din România, unde numărul ideal de copii pentru o familie tânără este de 2,1, iar indicatorul fertilității totale este de numai 1,3 copii.

1.4. Migrația populației

Mișcarea migratorie internă și externă oferă elemente suplimentare pentru caracterizarea condițiilor de viață ale populației. Schimbarea de către o persoană a localității de domiciliu, în interiorul aceleiași țări sau în alte țări, de regulă, este determinată de cerințe economice, de căutarea unor condiții de viață mai bune. Spunem, de regulă, întrucât migrația (fie internă, fie externă) este determinată și de alți factori, mai importanți fiind: în cazul migrației interne – căsătoria și urmarea localității de domiciliu a soțului – soției, iar în cazul migrației externe emigrarea în vederea evitării persecuțiilor pentru convingeri politice și religioase

(persoanele migrante fiind cunoscute sub denumirea de refugiați) repatrierea, reîntregirea familiei, studii, dorința de a trăi în altă țară etc.

Migrația motivată economic presupune, pe de o parte, existența unor localități și zone geografice cu economie slab dezvoltată sau aflate în recesiune, cu forța de muncă subocupată și cu venituri scăzute și, pe de altă parte, existența unor localități și zone geografice mult mai dezvoltate, cu o economie înfloritoare și care au nevoie de mai multă forță de muncă decât cea oferită pe plan local. În acest cadru menționăm două situații cu implicații pentru migrația internă și respectiv externă.

a) În decursul istoriei mediul urban, unde s-au concentrat industria și sectorul de servicii, a constituit un dezechilibru pentru forța de muncă agricolă din mediul rural. Pe lângă faptul că locurile de muncă create în urban au depășit oferta proprie de forță de muncă, ele au fost și mai sunt încă mult mai eficiente decât cele din mediul rural unde predomină munca agricolă.

Cu toate progresele înregistrate în societatea modernă, agricultura din multe țări, inclusiv agricultura românească, prezintă mari decalaje de eficiență față de cea din industrie și alte sectoare neagricole, populația agricolă are venituri foarte scăzute și constituie un important potențial migratoriu. În plus, după 1990, s-au conturat două procese negative contrare tendinței progresului contemporan:

1) scăderea eficienței economice;

2) creșterea populației agricole de la 28% în 1989 la 36,2% în 2002.

În același timp, în țările dezvoltate eficiența muncii agricole se apropie de cea din industrie și servicii, iar proporția populației ocupate în agricultură este de mai puțin de 10%. Menționăm, de asemenea, că în timp ce la noi populația rurală reprezintă aproape jumătate din populația totală a țării (47,3% la recensământul din 18 martie 2002) în țările dezvoltate proporția respectivă este 10-15%.

b) Societatea contemporană este marcată de o puternică polarizare a dezvoltării economico-sociale pe țări și pe mari regiuni geografice. În Europa de Vest, America de Nord, Japonia, Australia și Noua Zeelandă se creează cea mai mare parte a producției sociale mondiale și populația înregistrează cel mai ridicat nivel de trai. În schimb, în celelalte regiuni geografice nivelul de dezvoltare este mult mai scăzut și condițiile de viață mult mai proaste. La dimensiuni diferite, aceeași constatare se poate face și pentru fostele țări comuniste est-europene.

În mod firesc, țările și regiunile dezvoltate și cu nivel de trai ridicat se constituie ca un pol de atracție pentru populația din țările și regiunile mai puțin dezvoltate și cu un nivel de trai scăzut. Dacă se au în vedere și fenomenele demografice din perioada postbelică la care ne-am referit, țările mai puțin dezvoltate au devenit efectiv o sursă de forță de muncă pentru multe țări cu economie dezvoltată și cu un spor natural negativ al populației. Concludente în acest sens sunt datele și proporția persoanelor străine din țările dezvoltate, mai precis a persoanelor născute în afara granițelor țărilor respective, și care sunt cunoscute sub denumirea „stocul migrației” (*migration stock*). Lucrarea ONU

„International Migration. Report 2002” prezintă date pentru majoritatea țărilor dezvoltate și în curs de dezvoltare.

Tabelul nr. 2

Stocul migrației și migrația netă în unele țări dezvoltate

	Stocul migrației ¹⁾		Migrația netă ²⁾	
	Număr persoane (mii)	% din populație	Număr persoane (mii)	La 1000 persoane
Austria	756	9,4	5	0,6
Belgia	879	8,6	13	1,3
Danemarca	304	5,7	14	2,7
Franta	6277	10,6	39	0,7
Germania	7349	9,0	185	2,3
Italia	1634	2,8	118	2,0
Olanda	1576	9,9	32	2,1
Regatul Unit	4029	6,8	95	1,6
Canada	5826	18,9	144	4,8
SUA	34988	12,4	1250	4,5
Japonia	1620	1,3	56	0,4
Australia	4705	24,6	95	5,1
Noua Zeelandă	850	22,5	8	2,1

¹⁾ Inclusive persoanele refugiate; ²⁾ media anuală în perioada 1995-2000.

Sursa: United Nations, International Migration. Report 2002, New York, 2002.

Proporția mare a persoanelor străine din țările dezvoltate s-a format în condițiile în care imigrările au fost mai mari decât emigrările, soldul migratoriu din țările amintite fiind pozitiv. Prin soldul migratoriu pozitiv, țările dezvoltate își asigură în bună măsură necesarul de forță de muncă, și pe această cale multe țări reușesc să mențină numărul populației și să asigure chiar o anumită creștere a numărului populației.

Pentru România, Raportul ONU indică pentru anul 2000 un stoc migratoriu de 94000 de persoane (0,4% din populația țării) și un sold migratoriu negativ anual de 12000 de persoane în intervalul 1995-2000. Din lucrările ultimului recensământ al populației rezultă că la 18 martie 2002 numărul persoanelor născute în alte țări a ajuns la 133983 și reprezintă 0,6% din populația stabilă a țării.

România este o țară cu sold migratoriu negativ și până în 1990. După data amintită, România oferă posibilități de afaceri pentru populația străină și, în condițiile în care soldul migrator al populației este negativ, crește în același timp proporția persoanelor născute în alte țări în totalul populației receptoare indigene. Totodată, adăugată la sporul natural negativ, mișcarea migratorie

externă a contribuit substanțial la scăderea numărului populației din ultimul deceniu.

Așa cum s-a arătat, în intervalul celor zece ani dintre recensământurile populației din 1992 și 2002, populația României a scăzut cu 1129,1 mii de persoane. Potrivit datelor statistice oficiale, în intervalul amintit, sporul natural negativ a fost de 291,4 mii de persoane și soldul negativ al migrației externe înregistrat de 128,3 mii de persoane (datele se referă la perioada 1992-2001).

Analiza datelor menționate ridică și o altă problemă, respectiv a mișcării migratorii neînregistrate sau ilegale, fenomenul fiind deopotrivă valabil atât pentru emigrări cât și pentru imigrări. Pentru perioada amintită, suma sporului natural negativ și a soldului negativ a migrației externe înregistrate este mai mică decât scăderea totală a populației: 419,7 mii de persoane față de 1129,1 mii de persoane. Rezultă, așadar, că deficitul de populație determinat de migrația internațională este mult mai mare, în cazul dat soldul negativ al migrației neînregistrate poate fi evaluat la cifra de 709,4 mii de persoane, care reprezintă o dimensiune de 5,5 ori mai mare decât soldul migrației legale.

În afară de emigrația definitivă, există și o migrație temporară, cu deosebire a persoanelor care se deplasează în alte țări pentru a presta diferite activități, mai mult sau mai puțin calificate, în agricultură, construcții, industrie și sectorul de servicii. În ultimul timp, această migrație a căpătat o largă extindere în România. Date oficiale privind dimensiunea emigrației temporare nu există, în mass-media se apreciază însă că numărul persoanelor plecate în străinătate, cu sau fără forme legale, ar fi ajuns, în 2004, la circa două milioane de persoane, din care în jur de un milion de persoane în Italia și aproape 400 de mii în Spania.

Principal, mișcarea populației dintr-un loc într-altul este un fenomen social pozitiv și comunitatea internațională a consacrat-o ca un drept fundamental al omului. Astfel, în „Declarația universală a drepturilor omului”, adoptată de ONU în 1948, se arată: „orice persoană are dreptul să circule liber și să-și aleagă reședința în interiorul unui stat”. Totodată, în continuare se arată: „orice persoană are dreptul să părăsească orice țară, inclusiv țara sa și de a reveni în țara sa”. (art. nr. 13). Pentru populația din România, drepturile amintite au o semnificație aparte, întrucât în regimul comunist dreptul la liberă circulație în străinătate și chiar dreptul de schimbare a domiciliului în marile orașe ale țării erau serios îngrădite, în ultimii ani drepturile amintite fiind practic anulate.

Dacă facem abstracție de refugiații politici – care ridică alte probleme -, mișcarea migratorie internațională determinată de factorii economici poate să aibă efecte pozitive atât pentru țările de plecare slab dezvoltate cât și pentru țările de sosire dezvoltate. Pentru țările dezvoltate forța de muncă imigrantă completează oferta de muncă locală deficitară, echilibrează piața muncii și contribuie la creșterea producției sociale și la satisfacerea trebuințelor populației. În același timp, pentru țările mai puțin dezvoltate, emigrarea forței de muncă ușurează rezolvarea unor probleme economice și sociale, contribuie la reducerea șomajului, forța de muncă emigrantă are posibilitatea să-și perfecționeze

pregătirea profesională și să obțină venituri care asigură acoperirea cheltuielilor curente de consum, precum și realizarea unor economii. Raportul ONU la care ne-am referit arată, spre exemplu, că pe plan mondial suma transferată de muncitorii emigranți în propriile țări în anul 2000 a fost de 62239 milioane de dolari SUA. În același an, pentru România se evaluează un transfer de 2 milioane de dolari.

Estimările pentru ultimii ani privind transferul de valută în România de către persoanele care lucrează în străinătate sunt considerabil mai mari decât suma menționată în lucrarea mai sus amintită. Cifra vehiculată în mass-media pentru anul 2004 este de aproximativ 2-2,5 miliarde de dolari și ea are un rol deosebit de însemnat în îmbunătățirea condițiilor de viață ale familiilor persoanelor în cauză și pentru echilibrarea contului curent din balanța de plăți externe a țării.

Efectele pozitive ale migrației internaționale sunt însă limitate: emigrarea/imigrarea de forță de muncă, când depășește anumite dimensiuni generează anumite pierderi pentru țările mai puțin dezvoltate și tensiuni în țările dezvoltate. Primul aspect este deosebit de pregnant în cazul emigrării definitive și chiar temporare a „creierelor”, a specialiștilor cu înaltă calificare care, pentru țările mai puțin dezvoltate echivalează practic cu o adevărată scurgere în exterior a creierelor (*brain-drain*), iar pentru țările dezvoltate fenomenul amintit reprezintă un câștig de creiere (*brain-gain*).

Pe de o parte, țările dezvoltate primesc „la cheie”, fără nici o cheltuială cadre valoroase atât pentru sectoarele de vârf ale economiei cât și pentru cercetare și, pe de altă parte, țările mai puțin dezvoltate pe lângă faptul că suportă cheltuielile pentru creșterea și formarea cadrelor emigrate, sunt lipsite de aportul lor în promovarea progresului economic și social din propriile țări.

România nu este scutită de plecarea cadrelor valoroase în străinătate. În intervalul 1991-2000 spre exemplu, dintr-un total de 222933 de emigranți, 30301 persoane (13,6%) au fost cu studii superioare, din care: 15809 de ingineri și arhitecți, 3523 de medici și farmaciști și 8107 de profesori. Deși informaticienii nu sunt consemnați aparte, în statistica migrației externe ei reprezintă o pondere însemnată în emigrarea creierelor și contribuie la acoperirea deficitului mare pe care profesia respectivă o înregistrează în țările dezvoltate.

Principalii factori care determină emigrarea forței de muncă cu studii superioare sunt câștigurile bănești mult mai mari și posibilitatea punerii cât mai deplin în valoare a capacității lor creatoare. Firește, pentru frânarea emigrării cadrelor valoroase, se impune să se acționeze asupra factorilor cauzali, iar în această privință statul poate să aibă un rol mult mai însemnat. Ne referim cu prioritate la dezvoltarea cercetării fundamentale și aplicative finanțate din fonduri bugetare și private, la creșterea ponderii cheltuielilor pentru cercetare-dezvoltare în produsul intern brut, care în 2000 era de numai 0,37% (0,49% în 1998) față de 1,9% în Uniunea Europeană, procent prevăzut să ajungă la 3% în 2010.

Așa cum s-a arătat, imigrarea peste anumite dimensiuni poate să genereze probleme și în țările dezvoltate. Persoanele imigrante vin cu obiceiuri și valori culturale diferite, și în multe cazuri perturbă desfășurarea normală a vieții din țările gazdă. O influență mare sub acest aspect au imigrările clandestine, ilegale, care în ultimul timp au căpătat o pondere tot mai mare, inclusiv ca urmare a prăbușirii blocului comunist. Pe de altă parte, în țările dezvoltate, mai există grupuri sociale și forțe politice contaminate de morbul xenofobiei și care, pe fondul actelor antisociale ale emigranților clandestini, promovează și induc acțiuni ostile persoanelor străine. Mai mult sau mai puțin accentuat, asemenea situații există aproape în toate țările europene dezvoltate.

Corespunzător celor menționate, țările dezvoltate stabilesc reguli mult mai riguroase privind politica de imigrare, întăresc controlul pentru prevenirea imigrărilor ilegale și iau măsuri de returnare în țările de origine ale migranților clandestini. Măsurile sunt corecte, și destul de frecvent presa românească și străină relevă fapte antisociale la care sunt participanți și cetățeni români, precum și retrimiteră lor în țară. Deși organele de specialitate ale statului român au luat măsuri pentru frânarea emigrării ilegale, și colaborează cu statele occidentale la rezolvarea cazurilor punctuale în care sunt implicați cetățeni români, faptele relevă necesitatea intensificării măsurilor din domeniul respectiv.

Extinderea Uniunii Europene de la 15 la 25 de țări în 2004 și respectiv la 27 de țări în 2007, dă o nouă dimensiune migrației forței de muncă în Europa. Avem în vedere că libera circulație a persoanelor, și în acest cadru a forței de muncă, este o trăsătură definitorie a Comunității Europene. Sub acest aspect, sunt voci care susțin că în urma extinderii UE va crește mult mișcarea migratorie din noile state membre către actualele state ale UE. În prima etapă extinderea va cuprinde zece țări (Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Slovenia, Estonia, Letonia, Lituania, Cipru și Malta) și în a doua etapă se vor adăuga încă două țări (Bulgaria și România). Firește, decalajele mari de venituri dintre țările membre UE sunt de natură să stimuleze mișcarea migratorie către țările UE mai dezvoltate. În România, spre exemplu, în 2001 produsul intern brut pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare standard reprezintă numai 24% față de mărimea medie a indicatorului din cele 15 țări comunitare.

Experiența precedentă privind extinderea UE nu susține ideea unei creșteri puternice a mișcării migratorii în interiorul Comunității Europene. Adărrarea la UE a Irlandei, Greciei, Spaniei și Portugaliei, țări mai puțin dezvoltate decât țările comunitare fondatoare, nu a condus la o schimbare masivă a fluxurilor migratorii intracomunitare. Dimpotrivă, faptele relevă că în decursul timpului țările amintite au trecut de la un sold migrator negativ la unul pozitiv.

Viitoarea extindere a UE este însă fără precedent ca dimensiune și în unele din noile țări comunitare nivelul dezvoltării economice este foarte scăzut, ca în cazul României și Bulgariei. Ca atare, nu este obligatoriu ca vechea experiență din UE privind relația extindere-mișcare migratorie să se repete întocmai. Ținându-se seama de această împrejurare, în procesul de negociere a

actualei extinderi a Uniunii Europene, s-a convenit stabilirea unor restricții privind mișcarea muncitorilor din noile state comunitare, inclusiv România în UE; restricțiile se aplică pe o perioadă de minim doi ani de la data aderării și rămân valabile pentru o perioadă de șapte ani.

Suntem de părere că în viitor nu se va înregistra un aflax masiv de populație și forță de muncă din România către statele dezvoltate din UE. Sub acest aspect avem în vedere următoarele considerente:

- a) este de presupus că, prin aderarea la UE, România va cunoaște o dezvoltare mai puternică și va reduce mult decalajele mari care o despart de țările comunitare din Europa Occidentală;
- b) atât din punct de vedere teoretic cât și practic, ideal pentru majoritatea populației este să trăiască în locurile natale, de care este legată printr-o multitudine de sentimente și amintiri, cele mai multe formate încă din anii copilăriei;
- c) relieful și bogățiile României sunt atât de atrăgătoare încât populația din alte țări va fi tentată să vină la noi.

2. TENDINȚE DEMOGRAFICE ÎN PROFIL TERITORIAL

Cu anumite particularități, tendințele demografice care s-au conturat la nivelul țării în anii tranziției se regăsesc, într-o formă sau alta, în toate județele și regiunile de dezvoltare. Avem în vedere, în primul rând, scăderea numărului populației și deteriorarea structurii acesteia pe grupe de vârstă, ca urmare a diminuării fertilității, a sporului natural și a migrației externe. De acum, sporul natural al populației înregistrează mărimi negative în aproape toate județele țării, precum și în mediul rural, care în trecut a contribuit hotărâtor la dinamica pozitivă a populației. Menționăm, de asemenea, că în ultimul timp în migrația internă prevalează o proporție tot mai mare a persoanelor care-și schimbă domiciliul în mediul rural decât în cel urban.

Modificări teritoriale însemnate s-au înregistrat și în privința populației active și a numărului de salariați, între județele țării existând substanțiale diferențe sub aspectul structurii indicatorilor amintiți, precum și în ceea ce privește proporția salariaților în raport cu numărul total al populației.

2.1. Scăderea numărului populației pe regiuni și pe județe

În intervalul dintre recensământurile populației din 1992 și 2002 populația României a evoluat de la 22810035 de persoane la 21680974 de persoane; practic s-a înregistrat o scădere de 1129061 de persoane, respectiv de 4,9% (anexa nr. 1). Dacă ne referim la intervalul 1990-2002 (1 iulie) dimensiunea scăderii populației este mult mai mare, și anume: 1411927 de persoane, scăderea relativă fiind de 6,1% (anexa nr. 2).

Referitor la dinamica teritorială a populației dintre recensământurile din 1992 și 2002, datele relevă o scădere a populației în toate cele opt regiuni de dezvoltare și în 40 de județe. În județele Iași și Ilfov populația a cunoscut o anumită creștere de 0,7% și respectiv 4,6%.

Diferențe mai însemnate privind scăderea relativă a populației în raport cu cea înregistrată la nivelul țării se constată în regiunea Nord-Est, unde scăderea a fost de numai 2,1% și în regiunea Vest care a cunoscut cea mai mare scădere, respectiv de 7,3%. Ca urmare a acestor dinamici, s-a modificat și ponderea regiunilor respective în totalul populației țării; ponderea primei regiuni s-a mărit cu 0,5 puncte procentuale (p.p.) – de la 16,4% la 16,9%, iar ponderea celei de a doua regiuni s-a micșorat cu 0,3 p.p. – de la 9,3% la 9,0%.

Scăderi mai însemnate ale populației s-au înregistrat și în regiunile Nord-Vest și centru, fapt ce a dus la o diminuare a ponderii lor în populația țării cu câte 0,2 p.p.

În regiunile Sud, Sud-Vest și București scăderea populației este aproximativ asemănătoare cu cea de la nivelul țării și, ca atare, ponderea lor în totalul populației este practic neschimbată în 2002 comparativ cu 1992.

În context, menționăm că regiunea Sud-Est prezintă o situație intermediară; scăderea populației regiunii respective a fost relativ mai mică decât la nivelul țării (3,9%) și, ca și în cazul regiunii Nord-Est aici se constată o creștere a ponderii sale în totalul populației (cu 0,1 p.p.).

Analiza pe județe a dinamicii populației între recensământurile din 1992 și 2002 indică o situație mult mai diversificată:

- a) populația a scăzut în 40 de județe și a crescut în două județe;
- b) dimensiunea scăderii populației s-a înscris pe un evantai mult mai larg, pe de o parte, între 11,5% în Caraș-Severin și 11,4% în Hunedoara și, pe de altă parte, 1,4% în Vaslui și 1,5% în Vrancea.

Evident, diferențele existente pe județe în privința dimensiunii scăderii sau creșterii populației dintre recensământurile din 1992 și 2002 au determinat modificarea (cu + sau -) sau menținerea ponderii lor în totalul populației țării. Datele din tabelul nr. 1 relevă că aproape în fiecare regiune de dezvoltare întâlnim trei situații diferite cu privire la modificarea ponderii populației județelor în totalul populației României între ultimele două recensăminte:

- a) județe cu aceeași pondere a populației;
- b) județe cu ponderi mai mici ale populației;
- c) județe cu ponderi mai mari.

Tabelul nr. 1

Schimbări privind ponderea populației regiunilor de dezvoltare și a județelor în totalul populației țării în 2002 comparativ cu 1992

Regiunea de dezvoltare	Județul		
	aceeași pondere a populației	pondere mai mică a populației	pondere mai mare a populației
<i>I. Regiuni de dezvoltare cu ponderi mai mari ale populației</i>			
1. Nord-Est (+0,5 p.p.)	Bacău Neamț		Botoșani (+0,1 p.p.) Iași (+0,2 p.p.) Suceava (+0,1 p.p.) Vaslui (+0,1 p.p.)
2. Sud-Est (+0,1 p.p.)	Brăila Buzău Constanța Galați Tulcea		Vrancea (+0,1 p.p.)
<i>II. Regiuni de dezvoltare cu ponderi mai scăzute ale populației</i>			
3. Vest (-0,3 p.p.)	Arad	Caraș-Severin (-0,2 p.p.) Hunedoara (-0,2 p.p.)	Timiș (+0,1 p.p.)

Regiunea de dezvoltare	Județul		
	aceeași pondere a populației	pondere mai mică a populației	pondere mai mare a populației
4. Nord-Vest (-0,2 p.p.)	Bihor Bistrița-Năsăud Cluj Maramureș	Satu Mare (-0,1 p.p.) Sălaj (-0,1 p.p.)	
5. Centru (-0,2 p.p.)	Alba Covasna Harghita Mureș	Brașov (-0,1) Sibiu (-0,1)	
<i>III. Regiuni de dezvoltare cu aceeași pondere a populației</i>			
6. Sud	Argeș Călărași Dâmbovița Giurgiu Prahova	Teleorman (-0,1)	Ialomița (+0,1)
7. Sud-Vest	Gorj Olt Vâlcea	Mehedinți (-0,1)	Dolj (+0,1)
8. București		Mun. București (-0,1)	Ilfov (+0,1)

Sursa: anexa nr. 1.

Câteva concluzii

- În mai mult de jumătate din județele țării (24) constatăm aceleași ponderi ale populației în 1992 și 2002. Sub acest aspect, se poate avansa ipoteza că fenomenele economice și sociale din aceste județe au contribuit hotărâtor la dinamica populației pe total țară.
- Modificarea ponderii populației județelor între cele două recensă-mânturi s-au înregistrat în 18 județe: în 9 județe semnul modificării a fost pozitiv și în celelalte 9 județe semnul fiind negativ. Ca și în cazul celor 24 de județe mai sus-menționate și aici au acționat factori economico-sociali și demografici de influență. Deosebit de concludentă apare situația din județele din regiunea Nord-Est unde, în mod tradițional, nivelul fertilității și cel al natalității populației au fost relativ mai mari decât pe țară, spre deosebire de județele din regiunea de Vest care cunosc niveluri mai scăzute de fertilitate și natalitate.
- Scăderea foarte puternică a populației în județele din regiunea de dezvoltare Vest poate fi pusă, în primul rând, pe seama crizei economice profunde care a afectat industria minieră și cea siderurgică din județele amintite, evident, cu efecte negative nu numai în planul indicatorilor de natalitate și mortalitate, dar și în ceea ce privește dinamica migrației interne a populației, care, spre deosebire de trecut, în anii tranziției a cunoscut solduri negative.

2.2. Diferențe teritoriale privind structura populației pe grupe de vârstă

Involuțiile din mișcarea populației în anii tranziției se manifestă nu numai sub aspectul scăderii numărului absolut al populației dar și în deteriorarea structurii sale pe vârste – se reduce numărul contingentelor tinere de populație și crește, în schimb, numărul și ponderea persoanelor vârstnice. Așa cum s-a arătat, într-un interval de 12 ani (1990-2002) populația României a scăzut cu 1411927 de persoane. Această mărime a rezultat, pe de o parte, din scăderea populației de 0-14 ani cu 1698378 persoane precum și a populației de 15-59 ani cu 272994 de persoane și, pe de altă parte, din creșterea populației de 60 de ani și peste cu 550445 de persoane (anexa nr. 2).

Cifrele relevă o accentuare puternică a procesului de îmbătrânire demografică, fapt ilustrat în primul rând de modificarea proporției populației vârstnice și a celei tinere în totalul populației. Astfel, dacă în 1990 ponderea populației vârstnice de 60 de ani și peste era cu mult mai redusă decât a populației tinere de 0-14 ani (15,6% și respectiv 23,6%) în 2002 populația vârstnică depășește sensibil ca număr și ca proporție populația tânără (proporțiile amintite sunt de 19,2 și respectiv 17,3%).

Privită ca atare, îmbătrânirea populației (ilustrată de sporirea ponderii persoanelor vârstnice în totalul populației) este un fenomen pozitiv, el fiind determinat de creșterea speranței de viață la naștere, de sporirea fără precedent a numărului de ani trăiți de persoanele contemporane. Îmbătrânirea populației rezultă însă și din reducerea fertilității și a natalității și, așa cum se va arăta mai departe, din reducerea fertilității sub nivelul necesar înlocuirii generațiilor, fapt ce duce la scăderea numărului absolut al populației și la reducerea substanțială a ponderii populației tinere și, în consecință, la deteriorarea raportului dintre populația activă și populația inactivă, cu consecințe majore pentru protecția socială a persoanelor vârstnice.

În raport cu situația din țările UE, ponderea populației vârstnice din România este mai mică dar, potrivit studiilor de prognoză, proporțiile respective se vor apropia într-un viitor previzibil destul de scurt.

Ca și la nivelul țării, structura de vârstă a populației în profil teritorial este rezultatul dinamicii pe termen lung a fenomenelor demografice – natalitate, mortalitate și migrația populației, cu precizarea că migrația internă este un factor cu o pondere însemnată a structurii populației pe vârste atât pe regiunile de dezvoltare/județe cât și pe mediile urban și rural.

Potrivit datelor cuprinse în anexa nr. 2, în prezent se pot distinge trei tipuri de județe sub aspectul gradului de îmbătrânire al populației. Astfel:

- a) județe în care ponderea populației tinere de 0-14 ani este mai mare decât cea a populației vârstnice de 15-59 de ani (cu peste 1,0 p.p.): Galați (1,2 p.p.), Constanța (1,3 p.p.), Gorj (1,6 p.p.), Bacău (1,8 p.p.), Vaslui (1,8 p.p.), Suceava (2,4 p.p.), Satu Mare (2,7 p.p.), Maramureș (3,1 p.p.), Bistrița Năsăud (3,2 p.p.), Iași (3,3 p.p.);

- b) județe în care ponderea populației vârstnice este aproximativ asemănătoare cu cea a populației tinere (+ sau – sub 1,0 p.p.): Harghita (-0,1 p.p.), Tulcea (-0,5 p.p.), Covasna (-0,9 p.p.), Brașov (+0,1 p.p.), Neamț (+0,6 p.p.), Botoșani (+0,7 p.p.), Dâmbovița (+0,8 p.p.);
- c) județe în care ponderea populației vârstnice este mai mare decât cea a populației tinere:
- cu 1,0-2,0 puncte procentuale: Sibiu (+1,0 p.p.), Timiș (+1,3 p.p.), Bihor (+1,5 p.p.), Sălaj (+1,6 p.p.), Hunedoara (+1,7 p.p.), Argeș (+1,9 p.p.);
 - cu 2,1-4,0 puncte procentuale: Mureș (+2,1 p.p.), Alba (+2,3 p.p.), Vrancea (+2,4 p.p.), Ialomița (+2,5 p.p.), Ilfov (+2,6 p.p.), Caraș-Severin (+2,9 p.p.), Dolj (+3,5 p.p.), Arad (+3,8 p.p.), Prahova (+4,0 p.p.), Vâlcea (+4,0 p.p.);
 - cu peste 4,1 puncte procentuale: Călărași (+4,1 p.p.), Mehedintți (+4,2 p.p.), Brăila (+4,3 p.p.), Olt (+4,3 p.p.), Cluj (+4,7 p.p.), Municipiul București (+6,0 p.p.), Buzău (+6,1 p.p.), Giurgiu (+8,0 p.p.), Teleorman (+11,8 p.p.).

Datele atrag atenția asupra faptului că majoritatea județelor în care ponderea populației tinere este superioară populației vârstnice sunt cuprinse în regiunile Nord-Est și Sud-Est precum și în regiunea Nord-Vest, la această situație contribuind mult nivelul mai ridicat al natalității și fertilității. În schimb, județele caracterizate prin ponderi foarte ridicate ale populației vârstnice provin din regiunea Sud. Ne referim în special la județele Giurgiu și Teleorman, unde populația de 60 de ani și peste reprezintă 25,1% și 27,2% față de 19,2% în România. Emigrarea populației în alte județe și nivelul mai redus al natalității și fertilității sunt principalii factori de influență.

Constatări interesante rezultă și din analiza pe medii și sexe a structurii populației pe grupe mari de vârstă. În acest sens vom considera datele pe țară și din județele Iași și Teleorman, la care ne-am referit mai sus (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

**Populația României și din județele Iași și Teleorman
pe grupe mari de vârstă, pe medii și sexe la 1 iulie 2003**

Județul/ grupe mari de vârstă	Total			Urban			Rural		
	Total	Masc.	Fem.	Total	Masc.	Fem.	Total	Masc.	Fem.
România	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total									
0-14 ani	16,7	17,5	15,9	14,9	15,9	14,0	18,8	19,3	18,2
15-59 ani	64,1	65,8	62,5	70,0	70,9	69,2	57,3	60,1	54,5

Județul/ grupe mari de vârstă	Total			Urban			Rural		
	Total	Masc.	Fem.	Total	Masc.	Fem.	Total	Masc.	Fem.
60 de ani și peste	19,2	16,7	21,6	15,1	13,2	16,8	23,9	20,6	27,3
<i>Iași</i>									
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-14 ani	19,4	20,1	18,7	14,8	15,7	13,9	23,4	23,7	23,1
15-59 ani	64,0	65,4	62,6	72,4	72,9	71,9	56,6	59,3	53,9
60 de ani și peste	16,6	14,5	18,7	12,8	11,4	14,2	20,0	17,0	23,0
<i>Teleorman</i>									
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-14 ani	14,9	15,6	14,1	14,9	15,7	14,2	14,8	15,6	14,1
15-59 ani	58,0	60,8	55,5	70,6	71,5	69,6	51,8	55,4	48,3
60 de ani și peste	27,1	23,6	30,4	14,5	12,8	16,2	33,4	29,0	37,6

Sursa: date INS.

Între altele, datele relevă:

- un grad mai ridicat de îmbătrânire a populației din mediul rural în raport cu cel din urban. La 1 iulie 2003 la nivelul țării ponderea populației de 60 de ani și peste a fost de 19,2%, iar pentru rural și urban procentele respective au fost de 23,9% și de 15,1%. În schimb, datele privind populația de 0-14 ani au fost de 16,7%; 18,8% și 14,9%. Concluzii asemănătoare se impun și în cazul județelor, datele referitoare la județele Iași și Teleorman fiind extrem de concludente;
- în raport cu bărbații, femeile de 60 de ani și peste dețin ponderi mai mari pe total țară, precum și în mediul urban și rural, cu precizarea că recordul se înregistrează în rural. În județul Teleorman, spre exemplu, femeile de 60 de ani și peste în totalul femeilor din mediul rural reprezintă 37,6% (în România 27,3%); pentru bărbați datele respective fiind de 29,0% (și de 20,6% pentru România).

După părerea noastră, două sunt explicațiile acestor două stări de fapt: 1) emigrarea în decursul industrializării socialiste a forței de muncă din rural în urban, și cu deosebire a forței de muncă masculine și 2) speranța de viață la naștere a femeilor cu 4-5 ani mai mare decât a bărbaților.

2.3. Sporul natural negativ al populației pe mediile urban și rural

La nivelul țării, începând cu anul 1992 numărul de născuți-vii a fost devansat de numărul persoanelor decedate, fapt ce a condus la un spor natural negativ al populației destul de însemnat.

Sporul natural negativ al populației s-a dovedit a fi un fenomen permanent; el s-a înregistrat în fiecare an, și în decursul timpului a căpătat dimensiuni tot mai mari. Astfel, sporul natural a evoluat de la -3462 de persoane în 1992 la -59137 de persoane în 2002 și la -54116 persoane în 2003. Indicatorul relativ (sporul natural la 1000 de locuitori a fost de -0,2 în 1992, de -2,7 în 2002 și de -2,5 în 2003. În intervalul 1992-2003 s-au înregistrat:

- născuți-vii.....2811776 de persoane;
- decedați.....3216448 de persoane;
- spor natural..... -404672 de persoane.

Tendința de scădere absolută și relativă a sporului natural a fost determinată într-o proporție mai mare de natalitate, care în perioada 1992-2003 s-a redus de la 11,4⁰/₀₀ la 9,8⁰/₀₀ (-1,6⁰/₀₀) și respectiv de mortalitatea generală care în același interval a crescut de la 11,6⁰/₀₀ la 12,3⁰/₀₀ (0,7⁰/₀₀).

Contribuția cea mai mare la soldul negativ al sporului natural o are mediul rural, deși ponderea acestuia în totalul populației țării nu diferă mult de cea din mediul urban (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

**Natalitatea, mortalitatea și sporul natural al populației
pe medii în perioada 1990-2003**

Anul	România			Urban			Rural		
	Natalit.	Mortal.	Spor natural	Natalit.	Mortal.	Spor natural	Natalit.	Mortal.	Spor natural
1990	13,6	10,6	+3,0	12,9	8,2	+4,7	14,3	13,4	+0,9
1991	11,9	10,9	+1,0	11,0	8,2	+2,8	12,9	13,9	-1,0
1992	11,4	11,6	-0,2	10,2	8,7	+1,5	12,9	14,8	-1,9
1993	11,0	11,6	-0,6	9,6	8,8	+0,8	12,7	14,9	-2,2
1994	10,9	11,7	-0,8	9,3	8,8	+0,5	12,7	15,1	-2,4
1995	10,4	12,0	-1,6	8,9	9,1	-0,2	12,3	15,4	-3,1
1996	10,2	12,7	-2,5	8,8	9,5	-0,7	12,0	16,5	-4,5
1997	10,5	12,4	-1,9	8,9	9,4	-0,5	12,4	15,9	-3,5
1998	10,5	12,0	-1,5	9,0	9,2	-0,2	12,4	15,3	-2,9
1999	10,4	11,8	-1,4	8,9	9,1	-0,2	12,3	15,1	-2,8
2000	10,5	11,4	-0,9	8,9	8,9	-	12,3	14,4	-2,1
2001	9,8	11,6	-1,8	8,4	9,0	-0,6	11,5	14,6	-3,1
2002	9,7	12,4	-2,7	8,5	9,8	-1,3	11,0	15,3	-4,3
2003	9,8	12,3	-2,5	8,7	9,7	-1,0	11,0	15,2	-4,2

Sursa: INS, Anuarul demografic al României, 2001, p. 61; 147; Anuarul statistic al României, 2003, p. 63-65; date INS.

În legătură cu dinamica negativă a sporului natural al populației, facem câteva constatări.

a) Soldul negativ al sporului natural al populației în mediul rural s-a afirmat încă din anul 1991, iar în mediul urban cu patru ani mai târziu, respectiv în 1995.

b) În intervalul 1992-1994 sporul negativ al populației pe țară a fost determinat integral de mediul rural, iar în perioada 1995-2003 influența negativă a mediului rural a fost de 269693 de persoane (85,8%), iar a mediului urban de 44707 persoane (14,2%).

c) Deși ponderea populației din mediul rural în totalul populației este puțin mai mică decât cea din mediul urban (45,7% la Recensământul din 1992 și 47,3% la Recensământul din 2002), în perioada 1995-2002 el a contribuit cu 86% la soldul negativ al sporului natural al populației României.

d) Decalajul mare privind sporul natural negativ al populației existent între cele două medii rezultă și din cifrele relative ale indicatorului amintit. Astfel, la 1000 de locuitori sporul natural negativ al populației în mediul rural și respectiv urban a fost de -3,1 și -0,2 în 1995 și de -4,2 și -1,0 în 2003.

e) Ca și la nivelul întregii țări, natalitatea și mortalitatea au avut aceleași tendințe atât în mediul rural, cât și în cel urban; de aici și tendința de creștere a soldului negativ al sporului natural al populației în ambele medii.

f) În mod tradițional, în mediul rural, natalitatea și mortalitatea au fost mai mari decât în mediul urban, cu precizarea că în trecut, în ambele medii, sporul natural al populației a fost pozitiv; totodată sporul natural pozitiv din rural era de 4-6 ori mai mare decât în urban (în medie de 5,5 ori în intervalul 1930-1939). Datele statistice relevă că principalul factor al acestor stări de fapt a fost natalitatea considerabil mai mare în rural decât în urban.

g) Și în prezent natalitatea din rural este mai mare decât în urban. Această împrejurare nu mai duce însă la un spor pozitiv al populației rurale. Explicația de fond este dată de nivelul sensibil mai mare al indicatorului mortalității generale al populației rurale comparativ cu cel din urban. În intervalul 1990-2003, spre exemplu, raportul dintre mortalitatea generală din rural față de cea din urban a fost în medie de 1,66, pe când în intervalul 1930-1940 raportul amintit a fost de 1,18, iar în intervalul 1970-1989 de 1,38. Rezultă, așadar, o deteriorare relativă a mortalității rurale față de cea urbană, evident cu efecte negative pentru sporul negativ al populației.

h) Fără îndoială, structura pe vârste a populației rurale, proporția mai mare a persoanelor vârstnice din acest mediu are o anumită influență asupra mortalității generale a populației rurale. Pe lângă acest fapt însă, mortalitatea rurală mai ridicată se explică și prin condițiile economico-sociale și medicale mai proaste din rural decât în urban. Două exemple:

- mortalitatea infantilă, care nu este influențată de structura pe vârste, în intervalul 1990-2002 a fost de $24,3^{0}_{00}$ în rural și de $18,3^{0}_{00}$ în urban;
- durata medie a vieții, care de asemenea nu este influențată de structura pe vârste a populației, este mai scăzută în rural decât în urban;

cu titlu de exemplu, menționăm că durata medie a vieții în rural și urban în perioada 1964-1967 a fost de 66,63 ani și 68,28 ani, iar în perioada 2000-2003 mărimea indicatorului a fost de 70,08 ani și respectiv 72,02 ani.

2.4. Tendința generală de scădere a sporului natural al populației pe județe

Cu anumite decalaje în timp, tendința de scădere a sporului natural al populației din anii tranziției la nivelul țării și pe cele două medii de rezidență ale populației s-a manifestat și în cadrul județelor (anexa nr. 3).

Pe măsura trecerii timpului, în anii tranziției au început să prevaleze județele cu spor natural negativ al populației; de la numai patru județe în 1990 (Arad, Caraș-Severin, Giurgiu și Teleorman) la 39 de județe în 2003.

În anul 1990 majoritatea absolută a județelor (38) au avut un spor natural pozitiv al populației; în 2000 sporul natural pozitiv al populației s-a înregistrat în zece județe, iar în 2003 în numai trei județe, respectiv în Iași, Suceava și Bistrița Năsăud.

Gruparea județelor în funcție de dimensiunea sporului natural al populației din 1990 prezintă anumite particularități teritoriale. Creșteri mai mari ale sporului natural al populației, comparativ cu situația pe țară ($3^{0/00}$), s-au înregistrat în toate județele din regiunea Nord-Est și anume: Iași ($8,2^{0/00}$), Bacău ($7,7^{0/00}$), Vaslui ($7,7^{0/00}$), Suceava ($7,3^{0/00}$), Neamț ($6,2^{0/00}$) și Botoșani ($5,7^{0/00}$).

Creșteri peste media pe țară s-au înregistrat și în patru județe din regiunea Sud-Est: Galați ($5,4^{0/00}$), Constanța ($5,2^{0/00}$), Vrancea ($4,7^{0/00}$) și Tulcea ($3,2^{0/00}$).

Creșteri, de asemenea însemnate se constată și în trei județe din Nord-Est: Bistrița-Năsăud ($6,7^{0/00}$), Maramureș ($6,1^{0/00}$) și Satu Mare ($3,7^{0/00}$), precum și în patru județe din regiunea Centru: Covasna ($4,3^{0/00}$), Harghita ($3,6^{0/00}$), Brașov ($3,7^{0/00}$) și Sibiu ($3,7^{0/00}$). În același sens menționăm și două județe din regiunea Sud-Vest: Gorj ($4,1^{0/00}$) și Vâlcea ($3,3^{0/00}$).

Județul Hunedoara, care se plasează în regiunea Vest, a înregistrat un spor natural al populației asemănător cu cel mediu pe țară ($3,0^{0/00}$).

Creșteri sub media pe țară au avut loc în 17 județe. În ordine descrescătoare, menționăm, în primul rând, județele cu creșteri cuprinse între 2,1 și $3^{0/00}$: Mureș ($2,8^{0/00}$), Ialomița ($2,7^{0/00}$), Alba ($2,5^{0/00}$), Argeș ($2,5^{0/00}$), Sălaj ($2,5^{0/00}$), Dâmbovița ($2,4^{0/00}$) și Brăila ($2,1^{0/00}$).

Creșteri ale sporului natural al populației cuprinse între 1,1 și $2^{0/00}$ s-au înregistrat în județele: Călărași ($1,8^{0/00}$), Prahova ($1,6^{0/00}$), Olt ($1,4^{0/00}$) și Buzău ($1,3^{0/00}$).

Creșteri foarte mici (sub $1^{0/00}$) ale sporului natural al populației au fost în județele: Mehedinți ($0,6^{0/00}$), Bihor ($0,5^{0/00}$), Dolj ($0,3^{0/00}$), Timiș ($0,3^{0/00}$), Ilfov ($0,2^{0/00}$) și Municipiul București ($0,1^{0/00}$).

Așa cum s-a arătat, încă din anul 1990 în patru județe sporul natural al populației a fost negativ – Arad, Caraș-Severin, Giurgiu și Teleorman. În trei județe sporul negativ a apărut cu mulți ani în urmă. În Arad, spre exemplu, mortalitatea a depășit constant natalitatea încă din 1979; în Teleorman același fenomen s-a constatat în anii 1983 și 1985, iar în județul Giurgiu în 1983.

În anul 2000, din cele 11 județe cu spor natural pozitiv al populației, șase sunt cuprinse în regiunea Nord-Est (Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava și Vaslui) și două județe fac parte din regiunea Sud-Est. Practic, este vorba de județe din fosta provincie istorică Moldova, care și în trecut au avut un spor natural al populației mai ridicat decât media pe țară. În 2000, un spor natural pozitiv al populației s-a înregistrat și în trei județe din Vestul țării: Bistrița-Năsăud, Covasna și Sibiu.

După numai trei ani însă, au apărut serioase involuții și în aceste județe. În 2003 sporul natural al populației se înregistrează numai în județele Iași, Suceava și Bistrița-Năsăud, fapt ce denotă că fenomenele și procesele economice și sociale din anii tranziției au condus la generalizarea sporului natural negativ al populației pe întregul teritoriu al țării, în toate regiunile de dezvoltare și județele patriei.

2.5. Scăderea fertilității populației feminine sub nivelul necesar înlocuirii generațiilor (2,1 copii/femeie de 15-49 ani)

Paradoxal, în prezent fertilitatea populației feminine din România, țară cu un venit pe locuitor foarte scăzut (24% din media UE, în 2001) este asemănătoare cu fertilitatea din multe țări dezvoltate din UE și nu asigură înlocuirea generațiilor. Plasarea fertilității din România sub pragul de înlocuire a generațiilor s-a instaurat în anii tranziției la economia de piață și este legată, pe de o parte, de abandonarea politicii nataliste forțate promovate de vechiul regim și, pe de altă parte, de starea socială precară a populației, dar și de însușirea de către tineret a unor valori și comportamente care prevalează în lumea occidentală.

Dinamica indicelui conjunctural al fertilității pe total țară și pe medii este prezentată în tabelul nr. 4.

Rezultă, evident, că prin actuala fertilitate, în perspectivă, populația României ar urma să se reducă substanțial; potrivit proiecțiilor ONU și ale specialiștilor români, la orizontul anului 2050 populația țării ar urma să se reducă la cca 16-18 milioane de locuitori.

Datele tabelului relevă că în ambele medii, fertilitatea se plasează cu mult sub pragul înlocuirii generațiilor și, mai degrabă, tendința este de scădere a fertilității decât de redresare sau de stabilizare.

Tabelul nr. 4

**Indicele conjunktural al fertilității
la nivelul țării și pe medii**

număr de copii/femeie 15-49 ani

	Total țară	Urban	Rural	Raport rural/urban
1989	2,20	...	...	...
1992	1,50	1,25	1,93	1,60
1994	1,42	1,12	1,85	1,65
1996	1,29	1,02	1,69	1,66
1998	1,33	1,04	1,74	1,67
2000	1,31	1,03	1,74	1,70
2001	1,23	0,96	1,63	1,70
2002	1,24	0,99	1,60	1,62
2003	1,27	1,03	1,61	1,56

Sursa: Anuarul demografic al României, 2001 p. 77, 118 – 120; date INS. (date calculate pe baza fertilității specifice pe grupe de vârstă a femeilor de 15 – 49 ani).

Merită subliniat, de asemenea, faptul că fertilitatea (ca de altfel și natalitatea, așa cum s-a arătat mai sus) este mult mai însemnată în rural decât în urban; raportul dintre cei doi indicatori arată un plus de peste 50% în favoarea mediului rural. Rezultă, așadar, că valorile tradiționale privind familia și rolul copilului sunt mai puternice în rural decât în urban. Este, fără îndoială, o realitate evidentă și această împrejurare ar trebui luată în considerare în conceperea unei politici active privind familia și copilul. În context, relevăm că femeile salariate se bucură de mai multe ajutoare și indemnizații legate de familie și copil decât femeile din rural, care au statut de lucrător pe cont propriu sau de lucrător familial neremunerat (cu deosebire agricultor). Ne referim, spre exemplu, la faptul că femeile salariate pot avea un concediu pentru creșterea copilului până la vârsta de doi ani, pentru care primesc o indemnizație lunară egală cu salariul mediu brut pe economie (neimpozabil).

În campania electorală din 2004 pentru alegerile parlamentare și prezidențiale, partidele politice au avansat unele propuneri interesante privind protecția socială a familiei și copilului. Prin natura lor ele au menirea să susțină familiile cu copii și să stimuleze natalitatea; transformarea acestor propuneri în măsuri legislative și aplicarea lor în practică ar fi de bun augur pentru redresarea natalității din România.

Privită în profil teritorial, fertilitatea populației feminine relevă un nivel foarte scăzut în toate regiunile de dezvoltare și județele țării (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

**Indicele conjunktural al fertilității la nivelul țării
și pe regiuni de dezvoltare/județe în 2002**

Regiune/județ	Număr copii/femeie 15-49 ani	Regiune/județ	Număr copii/femeie 15-49 ani
Total țară	1,24	Mehedinți	1,22
Nord-Est	1,42	Olt	1,16
Bacău	1,43	Vâlcea	1,25
Botoșani	1,77	Vest	1,15
Iași	1,59	Arad	1,19
Neamț	1,31	Caraș-Severin	1,25
Suceava	1,59	Hunedoara	1,11
Vaslui	1,73	Timiș	1,09
Sud-Est	1,20	Nord-Vest	1,25
Brăila	1,09	Bihor	1,31
Buzău	1,28	Bistrița-Năsăud	1,40
Constanța	1,20	Cluj	1,00
Galați	1,16	Maramureș	1,30
Tulcea	1,27	Satu Mare	1,28
Vrancea	1,25	Sălaj	1,47
Sud	1,23	Centru	1,25
Argeș	1,15	Alba	1,18
Călărași	1,49	Brașov	1,12
Dâmbovița	1,26	Covasna	1,34
Giurgiu	1,33	Harghita	1,32
Ialomița	1,36	Mureș	1,35
Prahova	1,13	Sibiu	1,25
Teleorman	1,20	București	0,91
Sud-Vest	1,21	Ilfov	1,20
Dolj	1,21	Mun. București	0,87
Gorj	1,23		

Sursa: INS Anuarul statistic al României, 2003, p. 620 (date calculate pe baza fertilității specifice pe grupe de vârstă a femeilor de 15 – 49 ani).

Diferențele dintre regiunile de dezvoltare și județe privind indicele conjunktural al fertilității nu sunt foarte mari. Remarcăm totuși două extreme:

a) regiunea Nord-Est și județele componente au cei mai ridicați indici de fertilitate din țară (semnificative în acest sens fiind județele Botoșani și Vaslui); b) regiunea București are un indice al fertilității subunitar. Fără îndoială că această ultimă situație este destul de preocupantă; totodată, dat fiind ponderea regiunii București în populația totală a țării (10,3%) ea va avea, în viitor, o mare influență în evoluția populației României.

2.6. Mișcarea migratorie internă a populației

2.6.1. Migrația sat-oraș

Anii tranziției au indus noi tendințe privind migrația internă a populației; în prim plan se remarcă:

- o tendință de prevalare a migrării populației din urban spre rural (anexa nr. 4) și
- o reducere a migrației interne interjudețene, și respectiv o creștere a ponderii migrației în interiorul județelor.

Referitor la prima tendință, datele relevă o serie de constatări pentru perioada 1975-2003.

- a) În intervalul 1975-1996 în fluxurile migrației interne sat-oraș a prevalat exodul populației rurale spre orașe. Aceasta rezultă din faptul că numărul persoanelor care au plecat din mediul rural, prin schimbarea domiciliului, a fost mai mare decât numărul persoanelor care au sosit în mediul rural, prin schimbarea domiciliului. Totodată, datele relevă că situația a fost complet inversă în urban – au sosit mai multe persoane decât au plecat prin schimbarea domiciliului. Per total, în intervalul 1975-1996 populația satelor a contribuit cu 2887,3 mii de persoane la creșterea populației urbane. Proporțional, aceasta înseamnă că din sporul populației urbane din intervalul amintit de 9072 mii de persoane (date calculate pentru populația de la 1 iulie) aproape o treime au provenit din mediul rural (31,1%).
- b) Până în 1989, de regulă, numărul anual al persoanelor rurale care s-au mutat în orașe, a fost de peste 100000 (în intervalul 1975-1982 cifra s-a apropiat de 200000) și a fost influențat decisiv de politica de industrializare rapidă a țării, care a presupus un surplus de forță de muncă salariată mult mai mare decât resursele de muncă oferite de orașe. Indirect, aceasta rezultă din împrejurarea că în anii socialismului numărul populației a crescut de 1,4 ori (de la 16311 mii de persoane în 1950 la 23207 mii de persoane în 1990), iar numărul mediu al salariaților a sporit de 3,8 ori (2123,0 mii în 1950 și 8102,2 mii în 1990). În context, relevăm și faptul esențial că în 1950, România era o țară slab dezvoltată, predominant agrară și că 75,3% din populația țării se afla în mediul rural; ca atare, în mediul rural exista un mare rezervor de forță de muncă cu un grad scăzut de ocupare și cu venituri foarte mici, precum și cu un potențial mare de migrare, în căutarea unor locuri de muncă mai bine remunerate.
- c) Numărul efectiv al persoanelor care au migrat la orașe a fost mai mare decât numărul acelor care și-au schimbat domiciliul. La aceasta a contribuit împrejurarea că în ultimii ani ai regimului comunist se urmărea limitarea, pe căi administrative a creșterii popu-

lației din marile orașe; la vremea respectivă, de regulă, municipiul București și principalele reședințe de județe erau considerate închise sub aspectul primirii de noi persoane, fie ele din orașele mai mici, fie de la sate. Dimensiunea migrației neînregistrate sat-oraș a fost scoasă la iveală în 1990, când noile instituții democratice au permis legalizarea stărilor de fapt privind domiciliul persoanelor care părăsiseră de mai mulți ani mediul sătesc. În acest sens, datele relevă că în anul respectiv peste o jumătate de milion de persoane (521422 de persoane) și-au schimbat domiciliul din rural în urban. Dat fiind dimensiunea foarte mare a fenomenului, probabil că legalizarea schimbării domiciliului s-a prelungit și în următorii doi ani, când migrația sat-oraș a înregistrat, de asemenea, mărimi relativ însemnate (105789 de persoane în 1991 și 74701 persoane în 1992).

- d) După 1992 se constată o reducere masivă a exodului rural-urban; dimensiunea minimă a emigrării înregistrându-se în 1996 când soldul negativ al migrației sat-oraș a fost de numai 3683 persoane.
- e) Anul 1997 marchează o schimbare de sens a migrației sat-oraș; de acum în mod constant se înregistrează un sold migratoriu pozitiv în rural, iar tendința este de o ușoară creștere. În intervalul 1997-2003, în fiecare an între 10000 și 35000 de persoane din mediul urban au sporit populația satelor (în șapte ani cifra a ajuns la 149815 persoane). Majoritatea acestora sunt persoane de peste 35 de ani, iar cele care au peste 45 de ani reprezintă aproape 75 % (73,8%).

În prezent, orașul nu mai este, ca în trecut, un mare debușeu pentru surplusul de forță de muncă din sate, dimpotrivă în contextul tranziției și al restructurării industriei s-a redus substanțial numărul salariaților, la 31 decembrie 2003 efectivul acestora a fost de numai 4655 mii persoane, cu 41% mai puțin decât în 1989. Pe acest fond, județele și centrele care în trecut au cunoscut o puternică dezvoltare industrială și au absorbit forță de muncă tânără din mediul rural, inclusiv din alte județe, în prezent se află în criză economică și înregistrează un exod de populație și de forță de muncă. De acum, multe persoane se mută din orașe și probabil se reîntorc în localitățile de origine, și cu deosebire în mediul rural.

În fapt, populația care migrează din orașe la sate este sensibil mai mare decât cea care rezultă din schimbarea legală a domiciliului. În ultimul timp, s-a conturat un tip nou de migrație de la orașe la sate, respectiv migrația sezonieră din urban în rural a persoanelor care au moștenit o mică gospodărie agricolă și dispun de suprafețe de teren agricol, prin reconstituirea dreptului de proprietate asupra pământului, în urma desființării cooperativelor agricole de producție. Migrația amintită, cuprinde, de regulă, persoane vârstnice, cu deosebire pensionari, care se deplasează la sate din primăvară până în toamnă și practică

o agricultură de subzistență. Pentru persoanele migrante efectul este benefic: pe de o parte, prin munca prestată ele își sporesc veniturile în natură și consumul, și pe de altă parte, își reduc cheltuielile de întreținere în orașul de domiciliu. În ultimă instanță, pe această cale, se asigură o completare a veniturilor provenite din sfera protecției sociale și se oferă o șansă persoanelor vârstnice pentru depășirea pragului sărăciei.

2.6.2. Migrația populației între județe

De regulă, migrația sat-oraș se împletește cu migrația dintre județe; pentru ocuparea unui loc de muncă, o parte însemnată din forța de muncă rurală din județele mai puțin dezvoltate, a fost nevoită să se mute în alte județe – industrializate sau în curs de industrializare. Firește, pe lângă factorii economici, la această migrație o contribuție însemnată o au și factorii socioculturali, cu deosebire căsătoria și relațiile familiale.

În cele ce urmează, analiza migrației interjudețene se bazează pe datele privind soldul migratoriu pozitiv sau negativ pe județe, și se referă la situația de după 1968, pentru care dispunem de informații statistice. Dimensiunea soldului migrației interjudețene și proporția acestuia în totalul populației migrante în 9 ani cuprinși în intervalul 1968-2003 sunt prezentate în tabelul nr. 6.

Tabelul nr. 6

**Soldul fluxurilor migratorii interjudețene
în perioada 1968-2003**

Anul	Județe cu sold migratoriu pozitiv		Județe cu sold migratoriu negativ		Proporția soldului migrator în total populație migrantă
	Număr județe	Nr. persoane	Număr județe	Nr. persoane	
1968	13	31769	29	31769	11,0
1970	16	25655	26	25655	8,7
1975	18	26807	24	26807	8,9
1980	16	55717	26	55717	16,7
1985	13	26119	29	26119	13,3
1990	11	285880	31	285880	36,3
1995	14	13777	28	13777	4,8
2000	22	12513	20	12513	5,1
2003	13	15909	29	15909	4,8

Sursa: INS, Anuarul demografic al României, 2001, p. 402-417; date INS (date calculate).

Între altele, datele tabelului conduc la unele constatări.

- a) Cu excepția anului 2000, numărul județelor cu sold migratoriu pozitiv a fost mult mai mic decât al județelor cu sold migratoriu negativ; în medie pe anii luați în analiză proporțiile pe cele două categorii de județe au fost de 36% și respectiv 64%. Așa cum s-a mai subliniat,

de regulă, județele cu sold migratoriu pozitiv sunt mult mai dezvoltate decât județele cu sold migratoriu negativ.

- b) Comparativ cu perioada socialismului totalitar, în anii tranziției, migrația interjudețeană este de 2,5-3 ori mai mică. Principala cauză care a condus la reducerea mișcării migratorii din ultimii ani se află în deplinul economic și criza structurală a economiei induse de trecerea de la economia socialistă de comandă la economia de piață.
- c) Ca și în cazul migrației sat-oraș, mărimea maximă a soldului migrației interjudețene s-a înregistrat în 1990 și explicația acestei situații este asemănătoare cu cea oferită în paragraful 2.6.1. În fapt, înainte de 1990 migrația interjudețeană a fost mai mare decât cea înregistrată oficial, dar ca urmare a interdicțiilor de ordin administrativ nu s-a dat posibilitatea schimbării legale a domiciliului.

Nominalizarea județelor cu spor migratoriu pozitiv și respectiv a celor cu spor migratoriu negativ oferă elemente suplimentare pentru identificarea fluxurilor migratorii interjudețene, precum și pentru oferirea unor sugestii de politică economică, care să conducă la o mai bună dezvoltare economico-socială în profil teritorial. În acest sens, deosebit de concludentă este situația din perimetrul anilor 1970-1980 când efectivul personalului salariat înregistra creșteri circa un milion de persoane pe fiecare plan cincinal, precum și situația din 2003, ultimul an din perioada tranziției pentru care dispunem de date și, care într-un fel sau altul, reflectă în planul migrației efectele trecerii la economia de piață (tabelul nr. 7).

În anul 1980, an de vârf sub aspectul soldului migratoriu interjudețean, 16 județe au înregistrat un sold migratoriu pozitiv. La vremea amintită, în județele respective erau amplasate puternice unități economice industriale și din alte sectoare neagricole, și se continua să se amplaseze noi obiective economico sociale. Interesant este faptul că municipiul București și următoarele patru județe (Brașov, Constanța, Timiș și Covasna) au preluat cea mai mare parte a sporului migratoriu pozitiv interjudețean – 46874 de persoane, sau 84,1%. Solduri migratorii pozitive însemnate s-au înregistrat și în următoarele șapte județe (Sibiu, Arad, Cluj, Caraș-Severin, Galați, Mureș și Bihor) – 7753 de persoane, cifra relativă fiind de 14,0%. Solduri migratorii pozitive, dar de dimensiuni mai reduse, s-au consemnat în Hunedoara, Dolj, Argeș și Harghita.

Referitor la cele 26 de județe cu sold migratoriu negativ din anul 1980, reamintim aprecierea că ele erau mai puțin dezvoltate. În plus, datele relevă o concentrare mai puțin puternică pe județe a soldului migratoriu negativ decât în cazul județelor cu sold migratoriu pozitiv. În primele cinci județe (Vaslui, Botoșani, Bacău, Teleorman, Ialomița și Călărași) soldul migratoriu negativ a fost de 20291 de persoane (36,4%), iar în următoarele cinci județe (Iași, Mureș, Buzău, Sălaj și Giurgiu) cifrele au fost de 13015 persoane și

respectiv 23,1%. Celelalte 16 județe cu sold migratoriu negativ au cuprins aproape jumătate din soldul negativ pe țară (22411 persoane sau 40,5%).

În anii tranziției au intervenit schimbări însemnate în dinamica soldului migratoriu interjudețean.

a) În primul rând, soldul migratoriu pozitiv/negativ s-a redus în cifre absolute de la 55717 persoane în 1980 la 15909 persoane în 2003. În mărime relativă scăderea este de ordinul de 3,5 ori și arată dimensiuni mai mici ale fluxurilor migrației interjudețene. Aceasta reflectă un dinamism economic mult mai slab decât în trecut; de acum mișcarea migratorie interjudețeană este influențată într-o măsură mult mai mare de factori extraeconomiци, cum sunt căsătoriile și relațiile familiale.

b) Județele dezvoltate, puternic industrializate sau în curs de industrializare, care în trecut au înregistrat însemnate solduri migrației pozitive, în prezent au devenit județe cu solduri negative. Între altele, ne referim la județele Hunedoara, Caraș-Severin, Galați, Maramureș, Prahova, Constanța și Harghita.

Referitor la județele Caraș-Severin și Hunedoara, județe cu profil industrial miner și siderurgic aflate în plină criză economică, datele relevă următoarea situație: județul Caraș-Severin a înregistrat în perioada 1975-1989 în fiecare an un sold migratoriu pozitiv (numărul total al persoanelor migrante care a sporit populația județului a fost de 18992). Din primul an al tranziției populația județului Caraș-Severin indică de regulă solduri negative; din 14 ani de tranziție (1990-1993) în 9 ani soldul migratoriu interjudețean a fost negativ, per total suma fiind de -2568 de persoane.

Pentru județul Hunedoara dimensiunea datelor privind migrația sunt, de asemenea, însemnate. Între 1975 și 1989 soldul pozitiv al migrației pentru județul respectiv a fost de aproape 16000 de persoane (15748 de persoane). În contextul crizei economice din județul Hunedoara survenită în anii tranziției, s-a redus și aici numărul salariaților și a apărut exodul unei părți a populației. Acest exod s-a instalat cu deosebire după 1996, numărul persoanelor care au părăsit județul în anii 1997-2003 fiind de 16678.

Pentru județul Covasna datele se prezintă astfel: în intervalul 1975-1990 soldul pozitiv al migrației interjudețene a fost pozitiv în fiecare an (per total plus 14671 de persoane). În județul Harghita, în aceeași perioadă, numai cu excepția a doi ani (1977 și 1989) soldul migratoriu a fost, de asemenea, pozitiv (per total + 3506 persoane). După 1989, în județele amintite soldul migratoriu a devenit, de regulă, negativ: din 14 ani de tranziție (1990-2003) în Covasna în 11 ani (- 3377 de persoane) și în Harghita în 12 ani (- 7287 de persoane).

c) A crescut gradul de concentrare pe județe a soldului migratoriu negativ; primele cinci județe cu sold migratoriu negativ au deținut 36,4% în 1980 și 42,2% în 2003 în totalul soldului migratoriu.

d) Anumite trăsături ale migrației interjudețene din anii socialismului se mențin și în perioada tranziției, și anume:

1. numărul județelor cu sold migratoriu pozitiv continuă să fie mult mai mic decât al județelor cu sold migratoriu negativ;
2. concentrarea pe județe a soldurilor pozitive este destul de apropiată în 2003 comparativ cu cea din 1980; primele cinci unități administrative-teritoriale cu sold pozitiv dețin aceeași pondere în totalul soldului pozitiv (84,1%);
3. unele județe au avut permanent, sau aproape în toți anii un sold migratoriu pozitiv, și acesta destul de mare. Pe județe, în intervalul 1975-2003 (29 de ani) numărul de ani cu sold migratoriu pozitiv și mărimea soldului se prezintă astfel:

– municipiul București	27 ani	+499650 persoane
– județul Timiș	29 ani	+143639 persoane
– județul Constanța	29 ani	+124919 persoane
– județul Brașov	24 ani	+100273 persoane
– județul Arad	29 ani	+67244 persoane
4. multe județe, cele mai numeroase din regiunea istorică Moldova au înregistrat în perioada amintită, de regulă, în fiecare an un sold migratoriu negativ. Datele pentru aceste județe, ca și în cazul celor cu sold migratoriu pozitiv, se prezintă astfel:

– județul Vaslui	29 ani	-107111 persoane
– județul Botoșani	28 ani	-93456 persoane
– județul Teleorman	26 ani	-66709 persoane
– județul Iași	26 ani	-58770 persoane
– județul Bacău	25 ani	-58519 persoane
– județul Suceava	29 ani	-50108 persoane
– județul Vrancea	27 ani	-40197 persoane
– județul Sălaj	29 ani	-37471 persoane.

Rolul primordial deținut de județele din fosta provincie istorică Moldova în migrația interjudețeană este ilustrat și de faptul că în 1980 județele Vaslui, Botoșani, Bacău, Iași, Neamț, Suceava și Vrancea au deținut 40,7% din soldul negativ interjudețean pe țară. Totodată, în 2003 ponderea județelor amintite în totalul soldului negativ migratoriu s-a mărit substanțial, la 63,6%, și aceasta ca urmare a împrejurării că de acum și județul Galați se înscrie în categoria județelor cu sold migratoriu negativ (în 2003 județul Vrancea a cunoscut un mic spor pozitiv: +233 persoane).

2.7. Principalele concluzii

Din multitudinea de concluzii ce se pot desprinde din modificarea fenomenelor demografice în anii tranziției, ne vom referi numai la două aspecte legate, pe de o parte de scăderea numărului populației pe total țară și pe județe și, pe de altă parte, de mișcarea migratorie interjudețeană.

a. Scăderea populației s-a conturat ca o tendință de lungă durată pe țară și pe județe, iar continuarea acestei tendințe pe termen lung este de natură să genereze anumite probleme pentru stabilitatea și rolul familiei în societate, precum și pentru dezvoltarea economiei și protecția socială a persoanelor vârstnice. Ținând seama de rolul copiilor în familie și societate se impune formularea unei politici demografice active și coerente care să tindă la limitarea scăderii naturale a populației. Rolul primordial în această privință ar trebui să-l aibă redresarea natalității și a fertilității, domeniu care presupune extinderea și perfecționarea măsurilor existente în prezent, inclusiv de ordin financiar, care să stimuleze natalitatea și ridicarea calității populației. În acest sens, toate femeile din România cu venituri modeste, indiferent de statutul lor, de persoane salariate sau nesalariate, fie ele agricole sau casnice, ar urma să fie tratate egal, nediscriminatoriu sub aspectul ajutoarelor și indemnizațiilor pentru creșterea copiilor.

Creșterea cantitativă a populației nu poate să fie un scop în sine, prin măsuri administrative și prin încălcarea dreptului cuplurilor familiale de a decide în legătură cu numărul și data nașterii copiilor, așa cum se practica în vechiul regim. Pe de altă parte, pentru stabilitatea familiei și echilibrul său psihosocial, copiii sunt o cerință organică. Ideal ar fi ca în medie, pe o familie să revină doi copii, fapt ce ar asigura și o mai bună structură pe vârste a populației. Recensământul populației și locuințelor din 2002 relevă însă că din gospodăriile familiale cu un singur nucleu familial (majoritatea absolută a gospodăriilor din țară) în număr de 4620 mii, 1450,8 mii gospodării familiale, adică 31,4% nu aveau nici un copil. Totodată, din 2588,3 mii gospodării familiale cu copii, 1293,7 mii de familii, respectiv o proporție de 50% aveau un singur copil.

Deosebit de importantă, în privința dinamicii populației, este calitatea populației, în principal starea ei de sănătate fizică și mintală, precum și gradul de cultură și de instrucție, care, pe lângă valoarea lor ca atare, conduce și la creșterea eficienței muncii sociale. În acest sens, prin ridicarea calității forței de muncă și modernizarea economiei la standardele de eficiență din UE, actualul produs intern brut din România, virtual, s-ar putea obține cu numai cu o treime din forță de muncă.

b. Migrația interjudețeană a populației, ca de altfel și migrația sat-oraș pot fi influențate pozitiv printr-o mai bună dezvoltare economică și socială a județelor și a mediului rural. Factorul economic este hotărâtor și acesta rezultă din împrejurarea că există o strânsă legătură între soldul pozitiv sau negativ al migrației interjudețene și gradul de dezvoltare economică și socială al județelor.

Anexele nr. 5,6,7,8 și 9 oferă unele date interesante în această privință; ne referim cu deosebire la ratele de ocupare a populației și la structura populației ocupate civile pe principalele sectoare de activitate, precum și la proporția salariaților în raport cu populația ocupată.

Dimensiunea mare a exodului de populație din Moldova este determinată primordial de nivelul economic relativ mai scăzut al județelor respective. Produsul intern brut pe locuitor al județelor cuprinse în regiunea Nord-Est reprezintă numai 71,7% din produsul intern brut pe locuitor pe țară; în schimb, regiunea București, cu cel mai mare spor migratoriu pozitiv, are un PIB pe locuitor de 2,1 ori mai mare decât media pe țară (datele corespund anului 2001). La explicarea soldului mare negativ din județele Moldovei o anumită contribuție are și natalitatea mai mare din județele amintite, la rândul său influențată de nivelul economic mai scăzut al județelor respective.

Utilizarea cât mai deplină și eficientă de către forurile competente din România a fondurilor UE de preaderare precum și intrarea în funcțiune a fondurilor structurale UE, cu deosebire a fondurilor de dezvoltare regională, în perspectiva integrării României în UE în 2007 va fi de natură să contribuie la o mai bună dezvoltare teritorială a țării și la reducerea mișcării migratorii interjudețene. Rolul primordial în această privință îl vor avea însă capitalul autohton și capitalul străin, precum și stimularea creșterii acestora, astfel încât să conducă la amplasarea de noi obiective economice și sociale și la crearea de noi locuri de muncă în regiunile și zonele mai puțin dezvoltate. În acest cadru, este de așteptat ca măsura privind reducerea la 16% a impozitului pe profitul societăților comerciale și, respectiv, pe veniturile populației, promovată de Guvernul Tăriceanu, să dea rezultate pozitive.

BIBLIOGRAFIE

- Dewitte, Philippe, Immigration et intégration. L'état des savoir, Edition la Découverte, Paris, 1998.
- Dumitrescu, Georgeta, Protecția socială a familiei în România, (Teză de doctorat INCE – 1995).
- Dumont, Gérard–François, Les populations du monde, Armand Colin, Paris, 2001.
- *** EU, Key facts and figures about the European Union, 2004
- *** EU, 2004 Regular Report on Romania's progress towards accession.
- Ghețău, Vasile, Tranziție și demografie, în: Populație & Societate, nr. 1 și 2/1997.
- Ghețău, Vasile, Anul 2050: Va ajunge populația României la mai puțin de 16 milioane de locuitori?, în: Populație & Societate, decembrie 2003.
- Grigorescu, Constantin, Îmbătrânirea demografică în România. Trecut, prezent și perspective, în: Probleme ale tranziției la economia de piață în România, Studii I, coordonator: acad. N.N. Constantinescu, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1997.
- Grigorescu, Constantin, Tendințe demografice noi și politici în domeniul populației (experiențe în unele țări europene și România), în: Probleme economice, nr. 25/1994, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1994.
- *** Guvernul României, Strategia națională pentru ocuparea forței de muncă 2004-2010, în: Monitorul oficial, nr. 834/9 septembrie 2004.
- Manuilă, Sabin; Georgescu, Mitu, Populația României, în: Enciclopedia României, vol. I.
- Mete Cem, Burnet Nicholas (World Bank), Romania Poverty Assessment Volume I: Main Report; Volume II: Background Papers, September 30, 2003.
- Noin, Daniel; Chauviré, Yvan, La population de la France, Armand Colin, Paris 1999.
- Șerbu, G.R. (Retegan G.), Evoluția fertilității populației feminine din R.P.R. în perioada 1900-1960, în: Revista de statistică, nr. 4, 1962.
- Trebici, Vladimir, The demographic aging of the roumanian population. Causes and consequences, în: Roumanian Journal of Gerontology, no. 1/1983.
- Trebici, Vladimir; Hristache, Ilie, Demografia teritorială a României, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1986.
- *** Conseil de l'Europe, Evolution démographique récente en Europe 2002.
- *** INS, Anuarul demografic al României, 2001.

- *** INS, Anuarul statistic al României (diferiți ani).
- *** INS, Recensământul populației și al locuințelor (1992, 2002).
- *** Institut National d'Etudes Démographiques, Population. L'état des Connaissances. La France, L'Europe, Le Monde, Editions la Découvert, Paris, 1996.
- *** Institute for Mother and Child Health Care, Bucharest Romania, Centres for Disease Control and Prevention, Atlanta, Georgia USA, Reproductive Health Survey, Romania 1993, Final Report, March, 1995.
- *** United Nations, Fécondité en dessous du niveau de remplacement, în: Bulletin démographique des Nations Unies, Numéro spécial N°s 40/41 Nations Unies, New York, 2000.
- *** United Nations, International Migration Report 2002, New York 2002.
- *** United Nations, The Determinants and Consequences of Population Trends. New Summary of Findings on Interaction of Demographic, Economics and Social Factors, Volume I, New-York, 1973.

Anexa nr. 1

Populația României pe regiuni de dezvoltare și județe la recensământurile din 1992 și 2002

	Mărimi absolute		Evoluție 2002/1992 (%)	Structura	
	1992	2002		1992	2002
România	22810035	21680974	95,1	100,0	100,0
<i>Regiuni de dezvoltare</i>					
1. Nord-Est	3751783	3674367	97,9	16,4	16,9
Bacău	737512	706623	95,8	3,2	3,2
Botoșani	461305	452834	98,2	2,0	2,1
Iași	811342	816910	100,7	3,6	3,8
Neamț	578420	554516	95,9	2,5	2,5
Suceava	701830	688435	98,1	3,1	3,2
Vaslui	461374	455049	98,6	2,0	2,1
2. Sud-Est	2963177	2848219	96,1	13,0	13,1
Brăila	392031	373174	95,2	1,7	1,7
Buzău	516961	496214	96,0	2,3	2,3
Constanța	748769	715151	95,5	3,3	3,3
Galați	641011	619556	96,7	2,8	2,8
Tulcea	270997	256492	94,6	1,2	1,2
Vrancea	393408	387632	98,5	1,7	1,8
3. Sud	3559737	3379406	94,9	15,6	15,6
Argeș	681206	652625	95,8	3,0	3,0
Călărași	338804	324617	95,8	1,5	1,5
Dâmbovița	562041	541763	96,4	2,5	2,5
Giurgiu	313352	297859	95,1	1,4	1,4
Ialomița	306145	296572	96,9	1,3	1,4
Prahova	874349	829945	94,9	3,8	3,8
Teleorman	483840	436025	90,1	2,1	2,0
4. Sud-Vest	2457515	2330792	94,8	10,8	10,8
Dolj	762142	734231	96,4	3,3	3,4
Gorj	401021	387308	96,6	1,8	1,8
Mehedinți	332673	306732	92,2	1,5	1,4
Olt	523291	489274	93,5	2,3	2,3
Vâlcea	438388	413247	94,3	1,9	1,9
5. Vest	2111947	1958648	92,7	9,3	9,0
Arad	487617	461791	94,7	2,1	2,1
Caraș-Severin	376347	333219	88,5	1,7	1,5
Hunedoara	547950	485712	88,6	2,4	2,2
Timiș	700033	677926	96,8	3,1	3,2
6. Nord-Vest	2909669	2740064	94,2	12,8	12,6
Bihor	638863	600246	94,0	2,8	2,8
Bistrița-Năsăud	326820	311657	95,4	1,4	1,4

	Mărimi absolute		Evoluție 2002/1992 (%)	Structura	
	1992	2002		1992	2002
Cluj	736301	702755	95,4	3,2	3,2
Maramureș	540099	510110	94,4	2,4	2,4
Satu Mare	400789	367281	91,6	1,8	1,7
Sălaj	266797	248015	93,0	1,2	1,1
7. Centru	2701697	2523021	93,4	11,8	11,6
Alba	413919	382747	92,5	1,8	1,8
Brașov	643261	589028	91,6	2,8	2,7
Covasna	233256	222449	95,4	1,0	1,0
Harghita	348335	326222	93,7	1,5	1,5
Mureș	610053	580851	95,2	2,7	2,7
Sibiu	452873	421724	93,1	2,0	1,9
8. București	2354510	2226457	94,6	10,3	10,3
Ilfov	286965	300123	104,6	1,3	1,4
Municipiul București	2067545	1926334	93,2	9,0	8,9

Sursa: Institutul Național de Statistică, Recensământul populației și al locuințelor, 18 martie 2002, Vol. I – Populație – Structura economică, p. 1.

Anexa nr. 2

Populația pe grupe mari de vârstă la 1 iulie – România – 1990 și 2002 și regiunile de dezvoltare/județe 2002

	Mărimi absolute (număr persoane)				Mărimi relative (%)		
	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
I. ROMÂNIA							
1990	23206720	5468676	14105078	3632966	23,6	60,8	15,6
2002	21794793	3779298	13832084	4183141	17,3	63,5	19,2
II. REGIUNI DE DEZVOLTARE/JUDEȚE 2002							
1. Nord-Est	3743242	752473	2297594	693175	20,1	61,4	18,5
Bacău	727230	142803	454697	129730	19,6	62,6	17,8
Botoșani	462730	93998	271390	97342	20,0	58,7	21,0
Iași	805330	162939	506744	135647	20,2	62,9	16,9
Neamț	575767	107448	357367	110952	18,7	62,0	19,3
Suceava	707242	148457	427431	131354	21,0	60,4	18,6
Vaslui	464943	96828	279965	88150	20,8	60,2	19,0
2. Sud-Est	2867936	495502	1837533	534901	17,3	64,1	18,1
Brăila	375898	60709	236733	78456	16,7	60,5	22,8
Buzău	500160	83421	302631	114108	16,7	60,5	22,8
Constanța	713783	121546	480533	111704	17,0	67,3	15,7
Galați	626277	112676	408169	105432	18,0	65,2	16,8
Tulcea	255816	45053	167036	43727	17,6	65,3	17,1

	Mărimi absolute (număr persoane)				Mărimi relative (%)		
	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
Vrancea	396002	72097	242431	81474	18,2	61,2	20,6
3. Sud	3374916	572445	2084282	718189	17,0	61,7	21,3
Argeș	652950	109278	422329	121343	16,7	64,7	18,6
Călărași	320387	58065	191243	71079	18,1	59,7	22,2
Dâmbovița	541431	99535	337829	104067	18,4	62,4	19,2
Giurgiu	291784	49992	168706	73086	17,1	57,8	25,1
Ialomița	294757	53842	179636	61279	18,3	60,9	20,8
Prahova	835745	134495	532830	168420	16,1	63,8	20,1
Teleorman	437862	67238	251709	118915	15,4	57,5	27,2
4. Sud-Vest	2341074	404666	1446231	490177	17,3	61,8	20,9
Dolj	730214	120355	448941	160918	16,5	61,5	20,0
Gorj	387335	73919	245413	68003	19,1	63,4	17,5
Mehedinți	309183	52866	190345	65972	17,1	61,6	21,3
Olt	494707	85266	302946	106495	17,2	61,3	21,5
Vâlcea	419635	72260	258586	88789	17,2	61,6	21,2
5. Vest	1954713	327189	1255624	371900	16,7	64,2	19,1
Arad	462427	77541	289458	95428	16,8	62,6	20,6
Caraș-Severin	335936	56223	213804	65909	16,7	63,7	19,6
Hunedoara	493760	83144	319371	91245	16,8	64,7	18,5
Timiș	662590	110281	432991	119318	16,7	65,3	18,0
6. Nord-Vest	2755931	492043	1763150	500738	17,8	64,0	18,2
Bihor	603143	106453	381198	115492	17,7	63,1	19,2
Bistrița-Năsăud	318315	63858	200572	53885	20,1	63,0	16,9
Cluj	689738	104951	447890	136897	15,2	64,9	19,9
Maramureș	520635	99574	337668	83393	19,1	64,9	16,0
Satu Mare	374086	70584	242841	60661	18,9	64,9	16,2
Sălaj	250014	46623	152981	50410	18,6	61,2	20,5
7. Centru	2546639	442142	1646909	457588	17,3	64,7	18,0
Alba	385880	66235	244253	75392	17,2	63,3	19,5
Brașov	592491	95783	399784	96924	16,2	67,5	16,3
Covasna	225724	41412	145073	39239	18,3	64,3	17,4
Harghita	330325	59642	211287	59396	18,1	63,9	18,0
Mureș	588359	103572	369147	115640	17,6	62,7	19,7
Sibiu	423860	75498	277365	70997	17,8	65,4	16,8
8. București	2210342	292838	1500761	416743	13,2	67,9	18,9
Ilfov	275893	47467	173823	54603	17,2	63,0	19,8
Mun. București	1934449	245371	1326938	362140	12,7	68,6	18,7

Sursa: INS, Anuarul demografic al României, 2001, p. 19; Anuarul statistic al României, 2003, p. 610-613 (date calculate).

**Mișcarea naturală a populației României,
pe județe, în anii 1990, 2000 și 2003**

Județul	Anul	Rate la 1000 locuitori			Rate la 1000 locuitori		
		Natali- tate	Morta- litate	Spor natural	Nupția- litate	Divor- țialitate	Morta- litate infan-tilă
România	1990	13,6	10,6	3,0	8,3	1,42	26,9
	2000	10,5	11,4	-0,9	6,1	1,37	18,6
	2003	9,8	12,3	-2,5	6,2	1,52	16,7
Alba	1990	13,5	11,0	2,5	7,7	1,2	17,7
	2000	9,9	11,6	-1,7	5,9	1,43	17,2
	2003	9,0	12,0	-3,0	6,1	1,65	19,0
Arad	1990	11,4	14,5	-3,1	8,4	1,98	24,4
	2000	9,8	13,8	-4,0	6,2	1,82	13,8
	2003	9,1	14,4	-5,3	6,1	1,86	13,5
Argeș	1990	12,7	10,2	2,5	8,7	1,27	23,8
	2000	9,7	11,0	-1,3	6,1	1,12	21,4
	2003	9,3	11,4	-2,1	6,3	1,36	15,8
Bacău	1990	16,5	8,8	7,7	8,7	1,32	29,8
	2000	11,9	10,1	1,8	6,3	2,01	28,3
	2003	10,9	11,8	-0,9	6,6	2,14	23,0
Bihor	1990	13,2	12,7	0,5	7,6	1,25	28,0
	2000	10,9	13,1	-2,2	6,0	1,08	24,7
	2003	10,3	13,6	-3,3	5,9	1,23	15,9
Bistrița- Năsăud	1990	16,3	9,6	6,7	8,2	0,97	25,3
	2000	12,2	9,9	2,3	6,5	1,48	14,0
	2003	11,4	10,2	1,2	6,3	1,26	17,7
Botoșani	1990	16,7	11,0	5,7	7,7	0,91	38,9
	2000	13,5	12,4	1,1	6,0	1,50	26,8
	2003	12,4	12,9	-0,5	6,2	1,53	20,3
Brașov	1990	12,0	8,3	3,7	8,0	1,65	25,3
	2000	9,2	9,2	0,0	6,3	1,76	14,5
	2003	9,8	9,9	-0,1	6,4	1,71	14,0
Brăila	1990	12,4	10,3	2,1	8,8	1,76	27,7
	2000	9,2	11,8	-2,6	5,9	1,79	14,4
	2003	9,0	12,8	-3,8	5,8	1,83	14,9
Buzău	1990	12,7	11,4	1,3	8,2	0,96	24,7
	2000	10,1	12,3	-2,2	5,5	1,39	19,4
	2003	9,4	13,7	-4,3	5,5	1,47	16,7
Caraș- Severin	1990	12,2	12,5	-0,3	7,9	1,43	31,5
	2000	9,0	12,8	-3,8	5,9	1,31	19,2
	2003	9,2	13,1	-3,9	8,0	1,48	13,7
Călărași	1990	13,9	12,1	1,8	8,7	1,12	38,3
	2000	11,2	12,7	-1,5	4,6	1,22	22,0

Județul	Anul	Rate la 1000 locuitori			Rate la 1000 locuitori		
		Natali- tate	Morta- litate	Spor natural	Nupția- litate	Divor- țialitate	Morta- litate infan-tilă
	2003	10,9	14,2	-3,3	4,9	1,70	24,8
Cluj	1990	12,4	10,9	1,5	7,6	1,43	19,5
	2000	8,8	12,0	-3,2	6,1	1,19	14,5
	2003	8,3	12,0	-3,7	6,0	1,50	9,2
Constanța	1990	14,0	8,8	5,2	9,0	1,50	36,5
	2000	10,3	9,6	0,7	6,3	1,69	22,3
	2003	10,1	10,3	-0,2	6,8	1,46	24,7
Covasna	1990	14,6	10,3	4,3	6,7	0,88	23,2
	2000	11,6	10,4	1,2	5,2	1,29	13,8
	2003	10,9	11,6	-0,7	5,4	1,43	15,5
Dâmbovița	1990	13,9	11,5	2,4	8,1	1,34	28,1
	2000	10,4	11,5	-1,1	5,7	1,36	15,0
	2003	9,8	12,4	-2,6	5,7	1,67	15,3
Dolj	1990	12,6	12,3	0,3	7,5	1,76	27,8
	2000	10,4	12,8	-2,4	5,5	0,69	20,9
	2003	9,0	14,4	-5,4	5,4	0,60	18,1
Galați	1990	13,9	8,5	5,4	9,1	1,49	30,6
	2000	11,1	9,7	1,4	6,8	1,94	16,9
	2003	10,2	11,0	-0,8	6,4	2,17	14,3
Giurgiu	1990	12,8	14,2	-1,4	7,7	1,01	31,9
	2000	9,8	14,7	-4,9	5,0	0,73	15,5
	2003	9,4	17,2	-7,8	4,7	0,53	19,9
Gorj	1990	15,0	10,9	4,1	8,5	1,37	21,9
	2000	10,6	10,7	-0,1	6,3	0,74	14,7
	2003	9,7	11,2	-1,5	6,5	1,58	13,3
Harghita	1990	13,7	10,1	3,6	6,6	0,93	15,9
	2000	10,9	10,9	0,0	4,6	0,97	14,5
	2003	10,5	11,8	-1,3	4,8	1,20	14,5
Hunedoara	1990	13,2	10,2	3,0	8,7	1,84	28,5
	2000	9,0	11,4	-2,4	5,7	2,50	15,1
	2003	8,3	12,4	-4,1	6,1	2,99	16,3
Ialomița	1990	14,2	11,5	2,7	8,8	1,03	46,7
	2000	11,2	12,0	-0,8	5,5	1,39	28,2
	2003	10,0	13,2	-3,2	4,7	1,27	24,9
Iași	1990	16,4	8,2	8,2	8,5	1,37	26,5
	2000	13,8	9,7	4,1	6,7	1,34	22,5
	2003	12,3	10,7	1,6	6,8	1,04	19,2
Ilfov	1990	12,1	11,9	0,2	8,7	1,18	31,5
	2000	9,8	11,9	-2,1	6,0	0,54	14,4
	2003	9,6	12,9	-3,3	6,6	0,74	13,5
Maramureș	1990	15,8	9,7	6,1	7,9	1,08	28,2
	2000	11,5	10,8	0,7	6,6	1,53	15,3
	2003	10,2	11,1	-0,9	6,9	1,79	13,3

Județul	Anul	Rate la 1000 locuitori			Rate la 1000 locuitori		
		Natali- tate	Morta- litate	Spor natural	Nupția- litate	Divor- țialitate	Morta- litate infan-tilă
Mehedinți	1990	13,8	13,2	0,6	7,8	1,35	27,2
	2000	9,5	12,9	-3,4	5,4	1,03	18,9
	2003	9,0	14,0	-5,0	6,1	1,77	19,7
Mureș	1990	13,7	10,9	2,8	7,6	1,19	21,9
	2000	11,2	11,4	-0,2	5,6	1,15	20,3
	2003	10,6	12,2	-1,6	5,3	1,29	14,9
Neamț	1990	15,2	9,0	6,2	8,5	1,13	31,9
	2000	11,5	10,4	1,1	6,5	1,31	23,9
	2003	9,9	11,6	-1,7	6,4	1,73	19,1
Olt	1990	13,0	11,6	1,4	7,6	0,80	31,1
	2000	9,9	12,5	-2,6	5,6	0,85	16,5
	2003	8,8	14,0	-5,2	5,4	0,87	12,2
Prahova	1990	12,2	10,6	1,6	8,6	1,69	28,1
	2000	9,7	11,4	-1,7	6,0	1,26	18,3
	2003	9,1	12,3	-3,2	5,5	1,71	20,0
Satu Mare	1990	15,1	11,4	3,7	7,7	1,32	21,6
	2000	10,8	12,8	-2,0	6,6	1,51	16,3
	2003	10,6	13,8	-3,2	6,8	2,10	17,2
Sălaj	1990	14,8	12,3	2,5	7,1	0,67	26,6
	2000	11,4	12,8	-1,4	5,3	1,01	16,0
	2003	10,3	13,7	-3,4	5,8	1,27	13,5
Sibiu	1990	12,6	9,1	3,5	8,6	1,54	17,5
	2000	10,4	9,9	0,5	6,3	1,95	13,3
	2003	10,4	10,8	-0,4	6,3	2,19	14,1
Suceava	1990	16,8	9,5	7,3	8,7	1,35	23,2
	2000	13,3	10,1	3,2	6,8	1,65	16,7
	2003	11,6	10,6	1,0	6,9	1,80	16,8
Teleorman	1990	11,8	13,4	-1,6	7,1	0,93	27,5
	2000	8,9	15,5	-6,6	4,8	1,07	17,2
	2003	7,8	18,0	-10,2	4,8	1,27	18,6
Timiș	1990	12,0	11,7	0,3	9,3	2,13	25,8
	2000	9,3	11,3	-2,0	6,1	0,94	23,5
	2003	9,1	12,2	-3,1	6,8	1,45	17,7
Tulcea	1990	14,3	11,1	3,2	9,0	0,81	32,9
	2000	10,2	11,8	-1,6	6,3	1,36	17,0
	2003	9,8	12,4	-2,6	6,2	1,76	14,9
Vaslui	1990	17,3	9,6	7,7	8,6	1,01	32,8
	2000	14,6	11,0	3,6	5,9	1,14	21,2
	2003	12,3	12,5	-0,2	5,4	1,21	23,5
Vâlcea	1990	14,3	11,0	3,3	8,6	1,44	20,0
	2000	9,8	11,4	-1,6	5,9	1,40	12,2
	2003	8,9	12,1	-3,2	6,8	1,55	11,7
Vrancea	1990	14,9	10,2	4,7	8,3	1,23	26,1

Județul	Anul	Rate la 1000 locuitori			Rate la 1000 locuitori		
		Natali- tate	Morta- litate	Spor natural	Nupția- litate	Divor- țialitate	Morta- litate infan-tilă
Mun. Bucu- rești	2000	11,1	11,7	-0,6	5,9	1,70	22,0
	2003	9,7	11,9	-2,2	5,7	1,82	19,5
	1990	10,3	10,2	0,1	9,2	2,26	20,0
	2000	7,8	11,0	-3,2	6,7	1,37	12,7
	2003	8,1	11,2	-3,1	6,9	1,26	9,8

¹⁾ La 1000 născuți-vii

Sursa: INS, Anuarul demografic al României, 2001, p. 109-111; 181-183; 205-207; 299-301; 369-371 și date INS.

Anexa nr. 4

Fluxurile migrației interne determinate de schimbarea domiciliului, pe medii în anii 1975-2003

numărul migranților

Anul	România			Urban			Rural		
	Plecați	Sosiți	Sold	Plecați	Sosiți	Sold	Plecați	Sosiți	Sold
1975	299413	299413	-	77107	182473	+105366	222306	116940	+105366
1976	346140	346140	-	86246	242948	+156702	259894	103192	+156702
1977	343366	343366	-	84620	247741	+163121	258746	95625	+163121
1978	353466	353466	-	90635	265356	+174721	262831	88110	+174721
1979	317394	317394	-	80253	256173	+175920	237141	61221	+175920
1980	338884	338884	-	81420	276803	+195383	252464	57081	+195383
1981	324852	324852	-	76269	273883	+197614	248583	50969	+197614
1982	300128	300128	-	74242	245650	+171408	225886	54478	+171408
1983	253892	253892	-	64451	206542	+142091	189441	47350	+142091
1984	231422	231422	-	62175	182803	+120628	169247	48619	+120628
1985	196058	196058	-	51996	151855	+99859	144062	44203	+99859
1986	238505	238505	-	61253	163970	+102717	177252	74535	+102717
1987	199555	199555	-	52178	144161	+91983	147377	55394	+91983
1988	208658	208658	-	51173	147140	+95967	157485	61518	+95967
1989	192900	192900	-	49489	143983	+94494	143411	48917	+94494
1990	786471	786471	-	170381	691803	+521422	616090	94668	+521422
1991	262903	262903	-	79670	185459	+105789	183233	77444	+105789
1992	293182	293182	-	111471	186172	+74701	181711	107010	+74701
1993	240231	240231	-	96084	144994	+48910	144147	95237	+48910
1994	266745	266745	-	117368	149712	+32344	149377	117033	+32344
1995	289491	289491	-	135833	148333	+12500	153658	141158	+12500
1996	292879	292879	-	148902	152585	+3683	143977	140294	+3683
1997	302579	302579	-	156622	144034	-12588	145957	158545	-12588
1998	276154	276154	-	150470	132472	-17998	125684	143682	-17998
1999	275699	275699	-	157758	131138	-26620	117941	144511	-26620
2000	244507	244507	-	140552	105614	-34938	103955	138893	-34938

Anul	România			Urban			Rural		
	Plecați	Sosiți	Sold	Plecați	Sosiți	Sold	Plecați	Sosiți	Sold
2001	284332	284332	-	157556	148066	-9490	126776	136266	-9490
2002	320819	320819	-	179497	154801	-24696	141322	166018	-24696
2003	331747	331747	-	190880	167395	-23485	140867	164352	-23485

Sursa: INS, Anuarul demografic al României, 2001, p. 384; Anuarul statistic al României, 2003, p. 88; date INS.

Anexa nr. 5

**Participarea populației la activitatea economică,
pe sexe și medii în 2002**

				%
	Persoane active			Persoane inactive
	Total	Ocupate	Șomeri BIM ¹⁼	
I. ROMÂNIA				
Total	46,2	42,3	3,9	53,8
Masculin	51,9	47,2	4,7	48,1
Feminin	40,8	37,7	3,1	59,2
Urban	44,8	39,8	5,0	55,2
Rural	47,8	45,2	2,6	52,5
II. REGIUNI DE DEZVOLTARE				
1. Nord-Est				
Total	47,4	43,8	3,6	52,6
Masculin	51,2	47,0	4,2	48,8
Feminin	43,8	40,7	3,1	56,2
Urban	42,3	36,9	5,4	57,7
Rural	51,0	48,5	2,5	49,0
2. Sud-Est				
Total	45,1	40,4	4,7	54,9
Masculin	52,6	47,4	5,2	47,4
Feminin	37,7	33,5	4,2	62,3
Urban	44,0	38,1	5,9	56,0
Rural	46,4	43,2	3,2	53,6
3. Sud				
Total	47,3	42,6	4,7	52,7
Masculin	53,8	48,2	5,6	46,2
Feminin	41,0	37,3	3,7	59,0
Urban	46,9	40,6	6,3	53,1
Rural	47,5	44,0	3,5	52,5
4. Sud-Vest				
Total	49,5	46,1	3,4	50,5]
Masculin	54,0	50,1	3,9	46,0
Feminin	45,0	42,1	2,9	55,0
Urban	44,7	39,1	5,6	55,3
Rural	53,2	51,6	1,6	46,8
5. Vest				

	Persoane active			Persoane inactive
	Total	Ocupate	Șomeri BIM ¹⁼	
Total	44,4	41,2	3,2	55,6
Masculin	50,7	46,9	3,8	49,3
Feminin	38,5	35,9	2,6	61,5
Urban	43,9	40,2	3,7	56,1
Rural	45,1	42,8	2,3	54,9
6. Nord-Vest				
Total	45,7	42,2	3,5	54,3
Masculin	50,3	46,1	4,2	49,7
Feminin	41,2	38,5	2,7	58,8
Urban	44,6	39,9	4,7	55,4
Rural	46,8	44,6	2,2	53,2
7. Centru				
Total	44,0	40,3	3,7	56,0
Masculin	49,7	45,0	4,7	50,3]
Feminin	38,6	35,9	2,7	61,4
Urban	45,3	40,4	4,9	54,7
Rural	42,2	40,3	1,9	57,8
8. București				
Total	45,4	41,4	4,0	54,6
Masculin	52,3	47,1	5,2	47,7
Feminin	39,3	36,4	2,9	60,7
Urban	46,1	42,2	3,9	53,9
Rural	39,3	34,9	4,4	60,7

¹⁾ Biroul Internațional al Muncii.

Sursa: INS, Anuarul statistic al României, 2003, p. 100; 656-663, potrivit Anchetei asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) – 2002.

Anexa nr. 6

Ratele de activitate și de ocupare a populației pe sexe și medii în 2002

	Rata de activitate ¹⁾	Rata de ocupare ¹⁾	Șomeri BIM ²⁾
I. ROMÂNIA			
Total	56,0	51,3	8,4
Masculin	63,5	57,8	8,9
Feminin	49,0	45,2	7,7
Urban	53,2	47,3	11,2
Rural	59,3	56,1	5,4
II. REGIUNI DE DEZVOLTARE			
1. Nord-Est			
Total	59,5	54,9	7,6
Masculin	64,7	59,4	8,2
Feminin	54,4	50,6	7,1
Urban	51,2	44,8	12,7
Rural	65,4	62,3	4,8

	Rata de activitate ¹⁾	Rata de ocupare ¹⁾	Șomeri BIM ²⁾
2. Sud-Est			
Total	54,6	48,9	10,4
Masculin	64,3	57,9	9,9
Feminin	45,3	40,3	11,1
Urban	52,3	45,3	13,4
Rural	57,5	53,6	6,9
3. Sud			
Total	57,0	51,4	9,8
Masculin	65,6	58,7	10,5
Feminin	49,0	44,6	9,0
Urban	55,9	48,4	13,5
Rural	57,7	53,5	7,4
4. Sud-Vest			
Total	59,9	55,8	6,8
Masculin	66,0	61,3	7,2
Feminin	54,0	50,6	6,4
Urban	53,9	47,2	12,5
Rural	64,7	62,7	3,0
5. Vest			
Total	53,4	49,6	7,1
Masculin	61,8	57,2	7,4
Feminin	45,8	42,7	6,8
Urban	52,4	48,0	8,5
Rural	55,1	52,4	5,0
6. Nord-Vest			
Total	55,7	51,5	7,6
Masculin	62,0	56,8	8,4
Feminin	49,8	46,5	6,7
Urban	53,7	48,1	10,5
Rural	57,9	55,1	4,7
7. Centru			
Total	53,4	48,9	8,4
Masculin	60,8	55,1	9,5
Feminin	46,3	43,1	7,0
Urban	53,9	48,0	10,9
Rural	52,6	50,2	4,5
8. București			
Total	52,4	47,8	8,8
Masculin	61,3	55,2	10,0
Feminin	44,8	41,5	7,3
Urban	53,0	48,5	8,5
Rural	47,5	42,2	11,3

¹⁾ Calculate față de populația totală de 15 ani și peste, potrivit Anchetei asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO). ²⁾ Biroul Internațional al Muncii.

Sursa: INS, Anuarul statistic al României, 2003, p. 97, 648-655.

Anexa nr. 7

**Populația ocupată civilă și structura acesteia pe sectoare de activitate
în România 1990 și 2002 și în regiunile de dezvoltare/județe, 2002
(sfârșitul anului)**

	Populația ocupată civilă mii	din care (%):			
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie	Construc- ții	Servicii
I. ROMÂNIA					
1990	10839,5	29,0	36,9	6,5	27,6
2002	8329,0	36,2 ¹⁾	25,5	4,4	33,9
II. REGIUNI DE DEZVOLTARE/JUDEȚE 2002					
1. Nord-Est	1308,9	46,5	21,9	3,6	28,0
Bacău	235,3	34,9	28,4	6,2	30,5
Botoșani	160,8	56,8	17,2	2,1	23,9
Iași	302,8	38,2	23,5	4,4	33,9
Neamț	206,3	49,5	21,6	3,2	31,1
Suceava	254,7	52,0	18,4	2,3	27,3
Vaslui	149,0	56,6	20,2	1,8	21,4
2. Sud-Est	1022,1	40,0	21,7	4,9	33,4
Brăila	12,7,7	38,2	29,1	4,5	28,2
Buzău	180,6	49,3	20,4	2,6	27,7
Constanța	274,2	29,1	18,1	8,0	44,8
Galați	206,6	36,6	23,6	5,4	34,4
Tulcea	86,3	44,5	22,4	3,9	29,2
Vrancea	146,7	52,6	15,6	2,2	29,6
3. Sud	1221,6	43,5	25,3	3,6	27,6
Argeș	263,3	32,7	34,8	4,1	28,4
Călărași	101,0	58,7	16,2	2,2	22,9
Dâmbovița	203,4	42,8	26,3	2,4	28,5
Giurgiu	91,2	62,6	10,2	2,6	24,6
Ialomița	99,5	55,8	15,2	3,2	25,8
Prahova	289,2	27,5	32,8	6,6	33,1
Teleorman	174,0	61,6	16,0	1,2	21,2
4. Sud-Vest	879,4	46,7	21,1	4,2	28,0
Dolj	276,0	48,4	18,1	3,8	29,7
Gorj	145,3	33,2	32,3	5,4	29,1
Mehedinți	115,6	52,5	19,0	3,9	24,6
Olt	175,8	55,2	18,0	3,1	23,7
Vâlcea	166,7	42,4	21,0	4,9	31,7
5. Vest	815,3	30,4	29,4	4,3	35,9
Arad	193,3	29,3	28,7	4,2	37,8
Caraș-Severin	124,4	41,2	23,8	3,8	31,2
Hunedoara	195,8	26,0	34,1	5,3	34,6
Timiș	301,8	29,4	29,0	3,9	37,7

	Populația ocupată civilă mii	din care (%):			
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie	Construcții	Servicii
6. Nord-Vest	1133,4	40,0	25,5	3,4	31,1
Bihor	274,2	39,1	27,4	3,0	30,5
Bistrița-Năsăud	114,4	47,6	19,4	2,8	30,2
Cluj	298,7	30,2	26,3	5,5	38,0
Maramureș	199,2	45,5	24,0	2,7	27,8
Satu Mare	149,5	45,6	27,6	1,7	25,1
Sălaj	97,4	43,9	24,2	2,4	29,5
7. Centru	1041,9	29,2	33,4	3,9	33,5
Alba	176,5	34,1	32,6	1,8	31,5
Brașov	239,5	16,8	38,5	5,5	39,2
Covasna	87,4	33,5	33,4	2,5	30,6
Harghita	131,0	42,4	29,7	1,7	26,2
Mureș	240,8	36,2	29,0	4,5	30,3
Sibiu	166,7	21,2	36,5	5,2	37,1
8. București	906,4	5,5	26,8	8,3	59,4
Ilfov	110,2	38,5	24,2	2,5	34,8
Municipiul București	796,2	1,0	27,2	9,1	62,7

¹⁾Inclusiv pescuit și piscicultură – 3,7 mii persoane în 2002, cu o pondere de 0,04 în totalul populației ocupate civile.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Anuarul statistic al României, 1992, p. 126; Institutul Național de Statistică, Anuarul statistic al României, 2003, p. 684-687, potrivit Balanței forței de muncă (procentele privind structura – date calculate).

Anexa nr. 8

Numărul mediu al salariaților și structura lor pe sectoare de activitate în România 1990 și 2002 și în regiunile de dezvoltare/județe 2002

	Numărul mediu de salariați mii	din care (%)			
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie	Construcții	Servicii
I. ROMÂNIA					
1990	8102,2	8,6	47,7	8,0	35,7
2002	4567,8 ¹⁾	3,5 ²⁾	41,4	6,6	48,5
II. REGIUNI DE DEZVOLTARE/JUDEȚE 2002					
1. Nord-Est	599,4 ¹⁾	3,9	42,6	6,3	47,3
Bacău	134,1	3,1	46,7	8,3	41,9
Botoșani	56,9	2,5	41,9	4,7	50,9

	Numărul mediu de salariați mii	din care (%)			
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie	Construcții	Servicii
Iași	159,5	3,5	39,4	6,5	50,6
Neamț	90,1	4,6	44,3	6,7	44,4
Suceava	102,3	4,8	37,9	5,3	52,0
Vaslui	56,5	5,4	48,0	4,2	42,4
2. Sud-Est	551,9 ¹⁾	5,4	37,1	7,3	50,2
Brăila	72,5	8,6	46,5	5,4	39,5
Buzău	79,9	4,7	40,4	6,0	48,9
Constanța	172,5	4,9	25,6	10,2	59,3
Galați	126,5	3,5	41,5	7,3	47,7
Tulcea	44,2	7,2	39,7	6,0	47,1
Vrancea	56,2	6,7	44,0	3,8	45,5
3. Sud	595,8 ¹⁾	5,7	45,4	6,0	42,9
Argeș	154,1	2,0	55,7	5,6	36,7
Călărași	41,7	15,5	35,2	4,4	44,9
Dâmbovița	87,3	2,7	48,5	4,6	44,2
Giurgiu	31,3	10,3	26,8	5,9	57,0
Ialomița	43,7	17,1	29,0	5,8	48,1
Prahova	175,6	2,7	46,2	8,6	42,5
Teleorman	62,0	10,2	40,7	3,2	45,9
4. Sud-Vest	405,9 ¹⁾	3,4	41,9	7,1	47,6
Dolj	123,5	3,9	37,2	6,4	52,5
Gorj	87,4	1,9	51,7	6,6	39,8
Mehedinți	47,5	2,9	43,0	8,0	46,1
Olt	69,6	7,0	40,6	6,6	45,8
Vâlcea	77,8	1,6	38,7	8,9	50,8
5. Vest	474,5 ¹⁾	3,3	44,0	6,7	46,0
Arad	109,2	4,1	42,6	5,8	47,5
Caraș-Severin	61,1	4,2	39,7	6,9	49,2
Hunedoara	125,1	2,1	49,6	7,3	41,0
Timiș	179,2	3,3	42,5	6,7	47,5
6. Nord-Vest	577,2 ¹⁾	2,5	44,2	5,4	47,9
Bihor	150,4	2,3	45,9	4,9	46,9
Bistrița-Năsăud	47,8	4,8	38,0	5,3	51,9
Cluj	173,4	1,9	40,2	7,5	50,4
Maramureș	91,9	2,6	46,1	4,7	46,6
Satu Mare	70,8	3,5	51,2	2,8	42,5
Sălaj	42,7	2,0	45,0	4,4	48,6
7. Centru	616,4 ¹⁾	3,0	48,9	5,8	42,3
Alba	87,5	3,7	49,2	3,5	43,6
Brașov	171,2	2,9	47,7	6,1	43,3
Covasna	52,1	2,8	52,5	3,7	41,0

	Numărul mediu de salariați mii	din care (%)			
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie	Construcții	Servicii
Harghita	64,4	3,3	51,9	2,8	42,0
Mureș	130,8	3,4	47,1	7,3	42,2
Sibiu	110,3	2,4	49,3	7,8	40,5
8. București	746,7 ¹⁾	1,5	30,1	7,9	60,5
Ilfov	58,7	5,9	38,5	4,1	51,5
Municipiul București	688,1	1,2	29,4	8,2	61,2

¹⁾ diferențele nesemnificative dintre subtotaluri provin din rotunjirea cifrelor.

²⁾ inclusiv pescuit și piscicultură – 2463 salariați în 2002, cu o pondere de 0,05% în numărul total al salariaților.

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, Anuarul statistic al României, 1992, p. 129; Institutul Național de Statistică, Anuarul statistic al României, 2003, p. 690-693, potrivit anchetei anuale Costul forței de muncă.

Anexa nr. 9

Număr mediu de salariați pe regiuni de dezvoltare în 1990 și 2002

	Număr salariați mii persoane		Număr salariați la 1000 locuitori		Salariați/populație ocupată %
	1990	2002	1990	2002	2002
România	8102,2	4567,8	349,1	209,6	54,4
<i>Regiuni de dezvoltare</i>					
1. Nord-Est	1106,6	599,4	294,0	159,6	44,7
Bacău	240,7	134,1	327,4	184,1	55,8
Botoșani	110,9	56,9	238,6	122,3	34,3
Iași	246,1	159,5	301,9	197,5	52,3
Neamț	180,4	90,1	309,4	155,9	42,4
Suceava	203,6	102,3	290,3	144,5	39,2
Vaslui	124,9	56,5	269,4	120,9	36,3
2. Sud-Est	1039,2	551,9	347,2	192,2	52,7
Brăila	146,7	72,5	364,1	192,2	56,5
Buzău	154,0	79,9	295,4	159,2	42,9
Constanța	311,4	172,5	412,8	242,2	61,4
Galați	221,7	126,5	341,1	202,1	58,9
Tulcea	94,7	44,2	349,6	172,5	50,7
Vrancea	110,7	56,1	280,9	141,6	37,4
3. Sud	1167,4	595,8	326,0	176,2	48,0
Argeș	254,7	154,1	374,5	236,1	57,8

	Număr salariați mii persoane		Număr salariați la 1000 locuitori		Salariați/ populație ocupată %
	1990	2002	1990	2002	2002
Călărași	105,8	41,7	309,7	129,8	39,7
Dâmbovița	179,8	87,3	317,4	160,9	43,0
Giurgiu	77,7	31,3	246,7	107,5	33,2
Ialomița	85,0	43,7	280,1	147,5	42,1
Prahova	339,2	175,6	385,2	210,0	61,5
Teleorman	125,2	62,0	253,4	140,8	34,1
4. Sud-Vest	794,6	405,9	324,1	172,9	45,0
Dolj	243,9	123,5	314,2	169,2	43,7
Gorj	156,6	87,4	404,2	225,4	59,2
Mehedinți	102,5	47,5	313,6	153,4	39,6
Olt	150,4	69,6	283,5	140,0	38,2
Vâlcea	141,2	77,8	327,9	184,4	45,8
5. Vest	833,4	474,5	378,5	243,8	58,7
Arad	172,6	109,2	339,6	236,6	56,9
Caraș-Severin	144,7	61,1	358,8	182,0	49,1
Hunedoara	234,9	125,1	413,7	253,7	64,6
Timiș	281,2	179,2	389,2	272,9	60,1
6. Nord-Vest	974,3	577,2	327,1	209,6	50,2
Bihor	222,7	150,4	337,4	250,5	53,9
Bistrița- Năsăud	91,3	47,8	277,3	149,5	41,1
Cluj	284,2	173,6	382,0	253,3	58,2
Maramureș	172,6	91,9	308,5	175,9	45,1
Satu Mare	125,3	70,8	300,8	188,9	46,4
Sălaj	78,2	42,7	290,9	169,8	43,3
7. Centru	1055,7	616,4	371,3	242,1	58,8
Alba	147,4	87,5	347,4	226,3	52,2
Brașov	294,7	171,2	423,1	288,0	73,6
Covasna	81,5	52,1	342,9	231,2	58,1
Harghita	122,0	64,4	337,1	194,9	48,2
Mureș	215,4	130,8	346,6	310,6	54,1
Sibiu	194,7	110,3	388,2	261,9	66,9
8. București	1131,0	746,7	472,4	340,1	84,6
Ilfov	...	58,7	...	212,2	53,5
Municipiul București	...	688,0	...	358,5	89,0

Sursa: Institutul Național de Statistică, Anuarul statistic al României, 1991, p. 46; 104; date INS (date calculate).

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 147/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ȘI MONETARE
„VICTOR SLĂVESCU”

ROMÂNIA ȘI UNIUNEA
EUROPEANĂ: EXPERIENȚA
PARCURSĂ ȘI IMINENTĂ
ADERARE

dr. Napoleon POP

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

PREFAȚARE	225
I. DEZVOLTAREA PENTRU INTEGRARE	227
1. O percepție asupra integrării	227
2. Accepțiunile integrării.....	228
3. Rolul opțiunii pentru integrare în cazul României.....	231
4. Integrarea euroatlantică a României	233
5. Unele lecții ale dezvoltării pentru integrare	235
6. În loc de încheiere, două întrebări și două răspunsuri	239
II. ACȚIUNEA PENTRU INTEGRAREA <i>DE FACTO</i> A ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	241
1. Momentul decembrie 2004.....	241
2. Perioada 2005-2006	243
3. Ce se cere unui nou stat membru UE?	246
4. Raportarea României la evoluțiile viitoare ale UE	248
III. INTEGRAREA FINANCIARĂ.....	250
1. Abordarea țintirii inflației	251
2. Liberalizarea mișcării capitalului.....	258
BIBLIOGRAFIE.....	267

PREFAȚARE

În primele zile ale anului 1990 se conturau deja primele orientări fundamentale ale evoluției economiei românești: deschidere spre piață și competiție, integrare în economia mondială. Ulterior, opțiunea politică pentru integrarea României în Uniunea Europeană de astăzi ar fi trebuit să influențeze major conceptualizarea tranziției, dându-i obiective de etapă foarte clare. Mai mult, această opțiune îmbrățișa potențial toate valorile unui sistem democratic prezentat ca model viitor de dezvoltare europeană a României. Și totuși, toate cele presupuse a se întâmpla au trenat, fie din necunoaștere, fie dintr-un imobilism a căror cauze nu mai trebuie lămurite.

Preocupările mai puțin teoretice asupra integrării europene, în general, aparent compensate de entuziasmul politic, care s-a demonstrat că nu a fost întotdeauna sincer, precum și oscilațiile din fazele incipiente ale aplicării opțiunii de integrare în guvernanta de zi cu zi și-au pus amprenta într-un mod diferit decât cel așteptat asupra tranziției. Rătăcirile – între necesitățile de liberalizare a economiei și constrângerile puse pe seama moștenirii – au influențat consistența și coerența tranziției și, implicit, efortul general de dezvoltare economico-socială a României pentru obiectivul integrării. Momentele de confuzie au produs, de regulă, pierderi de viteză în reformele sistemice absolut necesare, a căror inevitabilitate a devenit din ce în ce mai presantă din momentul începerii negocierilor de aderare. Încercările de amânare a reformelor structurale "experimentate" de România au implicat costuri majore în comparație cu alte țări aflate în competiția integrării. Poate costul major a fost credibilitatea redusă, cel puțin până într-o anumită etapă, a demersului pentru integrare, grupul celor care au început să lucreze efectiv pentru acesta în anul 1992 fiind restrâns și rămânând așa până aproape de anul 2000.

În prezent, putem face unele evaluări, putem formula lecții, toate utile pentru evitarea altor greșeli, pe drumul României spre o democrație consolidată și o economie de piață funcțională, ambele așezate cu adevărat în modelul european, definind chiar maturizarea societății românești. Suntem la poarta aderării în Uniunea Europeană și nu mai este timp pentru experiențe perdante, din care cea mai neîmplinită, dar ajunsă la scadență, rămâne restructurarea economică. Rigiditățile și inflexibilitățile manifestate pe subpiețele normale ale unei economii funcționale își demonstrează influența nefastă pe ultimele etape ale integrării noastre în piața unică.

Prin subiectele tratate ne propunem, în egală măsură, o retrospectivă a dezvoltării în elementele ei esențiale, calitative, pentru integrarea României bazată pe cunoașterea și percepția de astăzi, dar și abordarea unor elemente mai

specializate, legate de conduita privind integrarea financiară a României. Experiența acumulată în calitate fie de negociator-șef al Acordului de Asociere al României la Uniunea Europeană (1992), fie de ministru al integrării europene (1993-1994) și atenta urmărire a tranziției românești au permis autorului o abordare a conceptului de integrare în acele semnificații care ar trebui să inspire și să dea substanță unei dezvoltări integrate a societății românești pe toate palierele ei.

I. DEZVOLTAREA PENTRU INTEGRARE

1. O percepție asupra integrării

În limbajul cotidian, integrarea a căpătat, în ultimele decenii, înțelesuri multiple. Cuvântul în sine fascinează prin ceea ce vrea să exprime, iar noțiunea de integrare este, practic, nelipsită din toate domeniile în care omul operează cu gândirea sistemică. În limbajul politic și economic românesc, cuvântul integrare este utilizat cu predilecție pentru definirea unei opțiuni de voință națională. Integrarea europeană sau integrarea euroatlantică sunt în primul rând sintagme cu o mare încărcătură emoțională, subiectivă și apoi obiectivă, ceva care, chiar dacă nu este descifrat în conținutul de ansamblu și de detaliu, place, stimulează spre bine, dă speranță și prefigurează de regulă un viitor bun pentru România.

Un singur lucru este cert și anume, că dincolo de înțelesurile menționate, integrarea, în fond înseamnă responsabilități și costuri credibile în exercitarea asumării acestora față de parteneri. Totuși majoritatea cetățenilor români acordă o șansă mai mare beneficiilor integrării decât costurilor acesteia, lucru nelipsit de importanță în demersul practic de integrare făcut de România, mai ales când este vorba de reforme profunde.

Chiar din această primă constatare putem afirma că suntem integrați deja în raționalitatea de ansamblu a integrării europene, așa cum a fost gândită de părinții acesteia, Jean Monnet și Robert Schuman, respectiv asumarea unor angajamente punctuale (în sens de precizie) de natură instituțională și de politici comune pentru atingerea unor beneficii larg dispersate geografic și în structurile unei piețe comune, devenite unice prin diversitate.

Abordând "dezvoltarea pentru integrare" nu putem omite semnificațiile complexe și multiple ale noțiunii de integrare. Este mai mult decât sigur că ele nu au putut fi identificate și percepute praxiologic de la bun început. Totuși, programele de preaderare elaborate împreună cu Uniunea Europeană, cu o relativă întârziere în procesul tranziției, au scos în evidență multitudinea semnificațiilor, nu ca un exercițiu în sine, ci ca o realitate cu care trebuie să operăm și să ne confruntăm.

Prin semnificații, nu dorim decât să subliniem că integrarea are nu numai un conținut complex, dar și bine orientat, depășind pe alocuri, din acest punct de vedere, noțiuni ca interdependență și mondializare. Sintagma "bine orientat" încearcă să sublinieze faptul că obiectivul integrării nu se bazează pe intuiția acomodării la o realitate în care trăiești, ci el trebuie să răspundă unor reguli

prestabilite, practicate cu succes – *acquis-ul* – într-o realitate existentă, care acum capătă o mare doză normativă, fiind depășite fazele intuitive și cele de testare.

Legat de același aspect al semnificațiilor multiple, integrarea este "vie", având un curs normat cel puțin în etapele sale esențiale, ca subobiective implicând voință și decizii politice majore de consens.

Uniunea Europeană de astăzi a trecut de la simple comunități – carteluri de control – la o uniune, de la zona de comerț liber la piața unică, de la comunitățile economice europene la uniunea economică și monetară, iar de aici se îndreaptă cu pași repezi spre uniunea politică. Este de observat creșterea complexității instituționale, de legiferare și de existență a organismului ca efect al integrării, în toate fazele vorbindu-se de aceeași integrare, dar evoluând, aproape simultan, în trei direcții:

- **extindere**, ca domenii;
- **adâncire**, ca mecanisme;
- **lărgire**, ca spații geografice de manifestare.

O încercare de explicitate a acestor semnificații credem că va pune în valoare tocmai scopul demersului nostru și anume comportamentul politic și social necesar pentru ca o dezvoltare politică, economică și socială în spațiul național să ducă cu adevărat la integrarea României în spațiul european, înțeles inclusiv prin prisma valorilor fundamentale ale acestuia.

2. Accepțiunile integrării

Pentru a da sensul corect al unei dezvoltări pentru integrare, în mod necesar trebuie să privim noțiunea de integrare din cât mai multe unghiuri. Fiecare fațetă scoate în evidență o parte a conținutului complex al acesteia și numai abordarea concomitentă a acestora poate asigura dezvoltării pentru integrare valențele în care ne punem speranțele.

• Integrarea este un scop

O societate activă, structurată instituțional și pe resurse, nu poate admite integrarea ca un fenomen exogen acesteia. Integrarea nu vine de la sine și nici nu trebuie lăsată să se întâmple pur și simplu fără a face politici de orientare către scop. Admiterea acestui lucru înseamnă lipsa de interese ale unei societăți, ceea ce ar fi un paradox în raport cu opțiunea politică pentru integrare. Scopul nu trebuie definit ca ceva absolut, integrarea fiind o parcurgere etapizată a unor politici, de la simplu la complex, de la suprafață spre profunzime și având ca obiect de modelare întregul sistem politico-economic și social, pornind de la valori acceptate și asumate. Scopul apare, într-o astfel de judecată, ca limită de restricționare a procesului integrării, politicile orientate în această direcție fiind supuse unor constrângeri. Nerespectarea acestor constrângeri înseamnă că politicile "debordează" matricea integrării și, ca urmare, numai servesc optim procesului urmărit.

• **Integrarea este un sistem funcțional**

Toate modelele mai simple sau mai complexe de integrare sunt percepute în final ca sisteme cu o funcționalitate pentru finalități, măcar de etapă, bine definite (zonă vamală, zonă de comerț liber, piață unică, uniune economică și monetară etc.)- A fi într-un sistem funcțional mai larg decât frontierele economice ale unei țări trebuie să fie o opțiune asumată în sensul că vrând să beneficieze de efectele unei funcționalități într-un spațiu economic mai larg, aceeași țară trebuie, la rândul său, să funcționeze în limitele naționale în parametrii sistemului agreat ca scop. Integrarea europeană, prin *acquis-ul* comunitar, demonstrează tocmai relevanța sistemului funcțional pentru ca integrarea să se manifeste, să fie susținabilă. Tocmai de aceea, un aderent la sistemul integrat nu poate fi acceptat dacă nu respectă proceduri de funcționare ale sistemului și nu le aplică ca atare sistemului său național. Această dublă cerință simultană este evidentă, chiar dacă dă impresia necesității unui comportament aproape ideal.

• **Integrarea este un proces**

Aderarea la un sistem care funcționează integrat urmează, așa cum deja am menționat, regulile unui proces etapizat, mai lung sau mai scurt. Procesul în desfășurare urmărește, în principiu, compatibilizarea proprie – structural instituțională și funcțională – fie la regulile convenite de comun acord, atunci când faci parte din fondatorii unui sistem integrat, fie la regulile deja existente, atunci când ești aderent la acel sistem. Această diferențiere este capitală, având la bază deosebirea majoră dintre un proces de fondare a unei integrări și un proces de aderare la o formă de integrare pre-existentă, model acceptabil pentru candidat. Dezvoltarea pentru integrare, în cazul României, are – evident – conotația unui proces de aderare la un sistem bine definit și delimitat, ceea ce concentrează opțiunile naționale spre o singură filieră sau un singur punct de trecere. Integrarea, ca proces de aderare, are și avantaje și dezavantaje, legate în principal de capacitatea de a fi participant direct sau indirect la modelarea sistemului integrat. În cazul României, integrarea ca proces de aderare are avantajul unei clare orientări a tranziției de sistem, varianta optimă fiind deja aleasă și testată de membrii fondatori și de aderenții ulteriori până la noi. Dezavantajul este practic același, admiterea ca atare a unui trecut preexistent, decizie absolut necesară pentru a putea deveni ulterior un ingredient al modelării integrării în perspectivă. Accepțiunea de proces al integrării, prin prisma celor expuse, are o importanță deosebită în înțelegerea specificității negocierilor de aderare, în general. Într-adevăr, nu se negociază *acquis-ul* cumulat, ci, prin negociere trebuie să demonstrezi trei lucruri:

- proporția, corectitudinea și aplicarea *acquis-ului* în țara candidată, la momentul negocierii pentru determinarea suficienței acestuia și așezarea credibilă pe vectorul asumării lui în totalitate;
- capacitatea asumării *acquis-ului* rămas – ca norme, proceduri și aplicare practică – până la momentul aderării;

- argumentarea de excepție a unor perioade de tranziție, tot de excepție, după aderare, pentru întârzierea reciproc acceptată a asumării unei restanțe, de regulă minimă, din *acquis*.

Rezultatul negocierilor de aderare are o importanță deosebită, nu pentru că țara candidată a "influențat" *acquis-ul*, ci pentru că a reușit acomodarea dezvoltării pentru integrare pe ultimul parcurs până la aderare, fără convulsii ori șocuri care ar deveni probleme pentru însuși procesul de integrare privit din ambele sensuri: al candidatului și al formei recipiente de integrare.

- **Integrarea este un instrument**

Există obiective naționale a căror realizare comportă fie opțiunea cooperării mai largi, fie decizia de a face singur ceea ce îți propui. Într-o lume a interdependențelor și a vitezei de comunicare, opțiunea pentru integrare ca instrument sau vehicul s-a dovedit a fi cea mai rațională din perspectiva dezvoltării și asigurării prosperității și securității naționale pe plan european, în perioade de timp rezonabile pentru societate. Procesul de aderare pentru integrare are avantajul esențial de a parcurge etapele istorice ale integrării în perioade de timp mult mai scurte decât cele consumate de cei aflați deja în sistemul integrat. Asumarea *acquis-ului* reprezintă un efort, dar și un timp concentrat, eliberat de fazele preparatorii, de decizie, testare și aplicabilitate pentru demonstrarea acurateței și utilității *acquis-ului*, comparabil, pur și simplu, cu achiziționarea unui *know-how* la costuri (de toate felurile) mult mai reduse decât cele cu care s-au confruntat cei care l-au realizat. Semnificația de instrument al integrării ne duce în zona utilității acestuia din punct de vedere al eficienței sau randamentului, scurtând etape (timp), reducând anumite costuri (fiind vorba de preluare), dar mai ales armonizându-ne sistemul național (pentru a rezona) cu cel integrat. Acest lucru nu înseamnă negarea costurilor naționale ale integrării, dar le plasează, în mod evident, într-o altă specificație, mai precisă și conformă necesităților prezente ale integrării, asupra cărora trebuie să ne concentrăm tocmai folosind busola integrării ca instrument de fixare a azimutului. Cunoscând azimutul, devierile de la acesta – cu credința revenirii la el – sunt costurile suplimentare (cele mai mari) ale integrării. Practica României demonstrează aceste costuri suplimentare.

- **Integrarea este expresia unui mix de politici și construcție instituțională**

S-a demonstrat, mai mult decât oricând în ultimii 15 ani, că integrarea este un mix de acțiuni politice și instituționale intercorelate și inseparabile ca dinamică și conținut, caracterizare poate cel mai bine definită prin ceea ce cunoaștem sub denumirea de "criteriile integrării de la Copenhaga – 1993". Statul de drept, principiile democrației, economia de piață și rezistența la concurența Uniunii Europene apar ca exprimări de mare generalitate la prima vedere. Dacă citim însă rapoartele de țară cu privire la performanțele pentru integrare, inclusiv la structurarea programelor de preaderare, constatăm că există o metodologie de comensurare a acestor criterii foarte laborioasă, care are permanent în vedere

întregul și părțile lui componente. Identificăm, practic, o natură stratificată inseparabilă a integrării, procesul de dezvoltare către acest obiectiv fiind compus, în același timp, din vectori de acțiuni simultane și lianți cu o dublă calitate: osmotică și permeabilă. Această semnificație a integrării relevă, în final, nevoia de funcționalitate a sistemului național în ritmul sistemului integrat, nici partea și nici întregul neavând de suferit de pe urma cuplării prin pasul aderării *de facto*.

Accepțiunile integrării nu pot și nici nu trebuie absolutizate în sensul alegerii uneia sau numai a unora din acestea ca ancore. Acceptând simultaneitatea aplicării în timp a semnificațiilor integrării putem înțelege cu adevărat comandamentele obiective, dar și obligatorii ale unei dezvoltări pentru integrare. Experiența României relevă că amânarea reformei administrației sub subterfugiul realizării, totuși, a construcției instituționale a fost o greșeală, care o putem plăti acum cu activarea clauzelor suspensive din tratatul de aderare.

3. Rolul opțiunii pentru integrare în cazul României

Particularitățile Revoluției Române din Decembrie 1989 – prin care este de dorit să nu se înțeleagă exclusiv moștenirile sistemului dictatorial și de comandă, ci și afirmarea primelor gânduri cu privire la viitorul imediat al României – au imprimat o gradualitate în opțiunea pentru integrare (în care am fi trebuit să recunoaștem, mai degrabă, o nevoie de raționalitate decât o temere).

La situația de izolare politică și economică internațională de până atunci, prima opțiune politică a fost aceea de integrare a României în economia mondială, conferind economiei naționale competitivitatea de care avea nevoie. S-a recunoscut, implicit, din acel moment că economia trebuie să fie de piață, căutându-se imediat formula de autonomizare a agenților economici pentru a putea intra în competiție. Patronul principalilor actori pe piață rămânând același – statul -, formula de autonomizare a trebuit completată, în mod necesar, cu liberalizarea atât a comerțului exterior cât și a prețurilor. Pentru această fază a contat mai mult expunerea la concurența externă, decât crearea condițiilor competiției interne, multe prețuri interne rămânând controlate, după cum multor producători li s-au acordat subvenții.

S-a demonstrat că alegerea a fost bună, însă pentru o perioadă scurtă de timp, întrucât crearea condițiilor concurențiale interne s-a împiedicat de abordările accentuate politice ale formării instituționale și fizice a pieței interne, la care trebuie să adăugăm și presiunile sociale:

- lentoarea privatizării mari și mijlocii;
- restructurarea anarhică și clientelară;
- demonopolizarea prelungită și chiar a trecerii de la monopoluri ale statului la monopoluri private;
- un dualism al economiei accentuat de legiferarea diferită pe forme de proprietate, cu discriminarea permanentă a proprietății private;

- un apel scăzut la stimulentele necesare dezvoltării sectorului privat reprezentat de societățile mici și mijlocii (cu rolul esențial în formarea clasei mijlocii).

Privind retrospectiv, cu înțelegerea de astăzi, opțiunea inițială de integrare în economia mondială a fost – în același timp – și largă și îngustă:

- largă, pentru că ne bazam pe mitul fals al posibilității redeschiderii țării către toate orizonturile, făcând abstracție de nevoia de comportamente selective;
- îngustă, pentru că eram departe de a cunoaște semnificațiile profunde ale unei integrări în sine, la un moment când încă obiectivul de sistem politic, social și economic național era vag definit în termeni de democrație și economie de piață.

Curentul general est-european și încurajările Europei Occidentale au dat însă, treptat, conținut raționalității opțiunii generale de integrare, fiind găsite modelul și poarta, reprezentate de comunitățile economice europene. Făcând o comparație, putem spune că era vorba de raționalitatea cercurilor concentrice sau intersectate, după caz, prin care **integrarea putea să existe bazată numai pe împărțirea unor valori comune** de către toți partenerii doritori să se integreze. Într-adevăr, nevoia de un numitor comun, reprezentat de valorile comune reciproc împărțite, era chiar "declicul" factual pentru integrare în sine, simpla opțiune politică fiind un deziderat lipsit de fundamentele primare. Acestea din urmă, singure, deschideau calea compatibilizării și a omogenizărilor limitate de care avea nevoie sistemul național pentru a putea fi pregătit pentru integrare.

Înțelegerea acestor fundamente primare a atras după sine opțiunea definitivă pentru sistemul politic, social și economic de tip occidental: statul de drept, principii democratice, pluripartitism, economie de piață, proprietate privată, drepturile omului, inclusiv ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și geneza, chiar sinuoasă, în raport cu *acquis-ul*, a instituțiilor, politicilor și mecanismelor care să servească opțiunii. Fiind acceptate fundamentele primare la nivelul clasei politice cu privire la sistemul național, s-a reușit ca opțiunea pentru integrare să intre cu adevărat în etapele sale evolutive normale și necesare, începând cu validarea unei constituții democratice (consacrând statul de drept și drepturile cetățenești), capabilă să deschidă construcția instituțională pentru o democrație și economie de piață și continuând cu legiferarea, în consecință, pentru a declanșa întreg procesul dezvoltării societății românești pentru integrare.

Opțiunea pentru integrarea euroatlantică a avut calitatea importantă de a da sensul tranziției României, fiecare guvernare aducându-și mai mult sau mai puțin contribuțiile la structurarea și aprofundarea acestui proces și mai ales la dinamica acestuia.

4. Integrarea euroatlantică a României

Tranziția societății românești cu elementele sale de dezvoltare s-a axat, ca urmare a consensului popular și politic, pe dezvoltările necesare (definite în sensul cel mai larg) instituționale și de politici pentru integrarea în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică, ținte exacte și în același timp "mișcătoare" și nu simple modele. Se poate presupune că dezvoltarea pentru integrare a căpătat din acest moment și **conținut**, comportând însă și o paradigmă: scopul integrării era acceptat, dar căile și mijloacele se doreau originale, ca și argumentarea acestora din urmă.

Dacă privim la performanțele tranziției românești, iată că **sensul și conținutul** dezvoltării pentru integrare au rămas mai bine ancorate în palierul deciziei politice generale, de imagine externă, însă mai puțin în voința de acțiune concretă pe plan intern. Răspunsul la această discrepanță îl găsim în fenomenul cramponeării de putere, o dată câștigată – în sensul respectării cu strictețe a ciclurilor electorale, indiferent de performanțele guvernării (nu au existat alegeri anticipate, demisii răsunătoare din cauza lipsei de performanțe) – și a lipsei curajului pentru continuitate neperturbată a reformelor chiar cu prețul pierderii puterii. Toate procesele de reformă au fost discontinue, începute cu impetuzitate și întrerupte de temeri (vezi liberalizarea prețurilor, privatizarea, regimul proprietății etc.). Terapia tranziției a fost permanent bântuită de o problemă falsă, respectiv cea a suportabilității ei de către populație. De la conceptul populist al tranziției s-a ajuns la o doctrină păgubitoare demonstrând lipsa înțelegerii unor necesități imperioase, acelea că la democrație și economie de piață se ajunge prin trecerea unor "porți" obligatorii într-un timp rezonabil, care nu țin de ideologie sau doctrină, cât de abstractizarea unei experiențe concrete, care trebuie repetată compact, concentrat și într-un timp relativ redus.

În plus, nu se poate face o tranziție fără să înveți cum să ajungi la finalitatea acesteia (nu ca timp, ci ca obiective), ori clasa politică a avut tentația permanentă de a pretinde că știe ce face invocând, fie "moștenirea", fie specificitatea românească. Chiar și atunci când am lăudat unele modele străine (economia socială de piață, modelul suedez etc.) am făcut-o cu convingerea ascunsă a inaplicabilității acestora în România, chiar dacă tentațiile au fost mari. Pe scurt, denumirea și scopul instituțiilor sunau frumos, dar funcționarea lor și aplicarea legislației urma vechea mentalitate, conservatoare, aspecte supuse în egală măsură criticilor interne și externe.

Criteriile integrării euroatlantice s-au bucurat mai mult de o tratare secvențială decât de una simultană, aceasta punându-și amprenta pe dezvoltarea pentru integrare după modelul *stop and go*. Acest lucru explică de ce teme epuizate acum 6-8 ani în alte țări (aflate în tranziție și cu "moșteniri" aproape similare), au rămas actuale ani îndelungați pentru România: privatizarea, inflația ridicată, lipsa de impact a creșterii economice în veniturile cetățeanului,

inflexibilitatea ofertei naționale, creșterea consumului pe seama importurilor și multe altele. Cu toate aceste deficiențe și dificultăți, raportate la cadența deciziilor politice ale partenerilor privind lărgirea structurilor lor de integrare – UE și NATO - opțiunea dezvoltării pentru integrare a făcut ca România să devină parte a procesului lor de lărgire și aprofundare a integrării, o realitate care înainte de a aduce satisfacție a devenit o constrângere puternică, dar și călăuzitoare.

Făcând apel la o metaforă, "dansul integrării" are nevoie de doi parteneri, dorința de a dansa pe aceeași melodie a unuia trebuia să găsească ecou și în dorința celuilalt. Acest moment odată atins, el are o valoare practică deosebită și necesară, demersul intern pentru integrare devenind asistat și sub imboldul interesului extern, reprezentat de forma în care te integrezi. Conceptul de preaderare semnifică parteneriatul efectiv spre un obiectiv deja dorit de ambele părți, parteneriat în cadrul căruia circulă nu numai idei politice, ci și ingredientele punerii în practică a acestor idei, de acum împărtășite în comun: asistență, cooperare, fonduri, expertiză, formare profesională etc.

Semnificația acestei a doua concluzii menționate mai sus a adus în actualitate și pentru România tema durabilității și sustenabilității dezvoltării pentru integrare într-o matrice de vectori în continuă schimbare și definind cel puțin trei tranziții directe sau cu impact asupra României:

1. tranziția internă de sistem;
2. tranziția pentru integrare;
3. tranziția structurilor în care ne integrăm;

Având în vedere cele două dimensiuni:

- dimensiunea evolutivă, conform programului inițial al acestora de aprofundare și extindere structurată;
- dimensiunea pregătitoare, de lărgire geografică pentru a accepta noi membri.

Suntem în faza în care putem afirma durabilitatea dezvoltării pentru integrare prin ruptura de vechiul sistem și ireversibilitate, intenția și practicarea unei sinergii de resurse interne și adăugate de partenerii noștri, direcționate fără echivoc spre realizarea integrării, asigurându-i continuitatea, finalitatea și starea de permanență. Acest lucru poate confirma sensul corect al tranziției chiar într-o bandă mai puțin calibrată, rămânând discutabile dinamica și valorificarea oportunităților acesteia comparativ cu demersul celorlalți candidați cu care am fost sau suntem în competiție. În ceea ce privește sustenabilitatea dezvoltării pentru integrare, proiectarea instituțională a mecanismelor de transmitere a impulsurilor – de la instituții prin politici guvernamentale în sistem și a celor caracteristice proceselor din interiorul sistemului – ridică probleme de coerență, constanță, predictibilitate și consistență. Aceste ultime aspecte nefiind congruente sunt responsabile de prelungirea tranziției, în general, de caracterul ei obositor și costisitor, cu reflectările necesare în dezvoltarea pentru integrare.

Există percepția că nu am reușit o corectă suprapunere a celor trei tipuri de tranziții identificate, după cum conștientizarea necesității acestei suprapunerii în loc să economisească resurse parcă a cheltuit și mai multe. Principiul *festina lente*, în cazul tranziției românești, nu a avut la bază aprofundarea unei simulări de perfecționare consumatoare de timp inițial, tocmai pentru a avea rezultatele practice necesare în tranziția adevărată. Principiul amintit s-a manifestat însă egal repartizat în durata tranziției, însă din cu totul alte considerente și motive pe care le-am amintit deja, acestea imprimând percepția lipsei de coerență, consistență și continuitate, afectând predictibilitatea și credibilitatea finalităților tranziției.

Teza suportabilității reformelor de către populație – presupus rezolvabilă printr-o tranziție lentă, dar inconsistentă – s-a dovedit falsă și prin aceea că alternanța la putere, în România, nu a fost determinată de aplicarea reformelor, ci tocmai de lipsa ori întârzierea acestora, sinonime cu lipsa de performanțe. Alternanța s-a produs prin votul negativ la ceea ce nu s-a făcut și nu ca urmare a eventualei "insuportabilități" a electoratului la performanțele rezultate din reforme dureroase.

5. Unele lecții ale dezvoltării pentru integrare

- a) Dezvoltarea pentru integrare nu poate avea la bază decât valorile democrației și economiei de piață. Pentru a le pune în practică, pentru a le transforma din spirit în procese avem nevoie de o construcție instituțională proprie acestor valori și nu de surogate. Practica demonstrează că simpla construcție instituțională nu este suficientă, întrucât ea nu face direct un transfer de esență a valorilor în realitatea cotidiană. A putea crede în valori înseamnă că acestea trebuie să fie aplicate situației în care avem de-a face cu stabilitatea și capacitatea administrativă și managerială a instituțiilor care prin funcționare, și nu prin simplă existență, să garanteze democrația, statul de drept și drepturile omului. Surogatele sau jumătățile de măsură, în condițiile unei opțiuni politice clare de integrare, ne-au pus în fața unui proces repetitiv de apropiere și de asimilare a *acquis-ului*, cu efectul instabilității legislative și a lipsei de predictibilitate.
- b) Spiritul valorilor democratice – fie politice, fie economice – se transferă din instituții în viața de zi cu zi prin comportamente umane, ceea ce înseamnă că funcționarul public și chiar simplul cetățean trebuie să aibă o statură la nivelul acestor valori. Acest lucru nu se poate întâmpla decât printr-o educație civică orientată spre astfel de valori, impunând o educație ca atare. Reforma educațională – în sensul larg, cuprinzător al valorilor democratice – a trenat, iar numărul celor fără școală a crescut. În paralel, pregătirea profesională adevărată pentru administrarea instituțiilor democratice și ale economiei de piață a trenat în timp ce promo-

varea nonvalorilor a progresat. Criteriile de performanță profesională au devenit pur birocratice sau au fost circumscrise spiritului clientelar, producându-se o mare disonanță între omul potrivit și locul potrivit. Celebra sintagmă lansată în 1990, "la timpuri noi, oameni noi", în sens de educație, a rămas o scintilație în noapte.

Cele mai bune zone ale dezvoltării pentru integrare au demonstrat, de regulă, calitatea și dedicația profesională a celor implicați, după cum în celelalte zone de insuccese se remarcă prevalența vechii mentalități, interesul individual sau de grup, chiar partinic, asupra celui național, dacă nu lipsa de profesionalism și o redusă înclinație spre educația în spiritul noilor valori.

- c) Dezvoltarea pentru integrare înseamnă, pentru o țară în tranziție, reforme dinamice sistematice, complete și integrate. Lipsa de sincronizare între aceste atribute ale reformelor și slăbiciunea instituțională naște corupție și disfuncționalități, care subminează eficiența și legitimitatea instituțiilor statului, împiedică dezvoltarea economică la nivelul criteriilor politice, afectându-le în final și pe acestea din urmă. Dacă ne referim numai la legislația în domeniul economiei de piață, modulele acesteia au fost create haotic prin lipsa sincronismului și a ideii de mecanisme complete, ceea ce ar fi însemnat pachete simultane de legislație. Un exemplu, poate cel mai elocvent, a fost legislația de autonomizare a întreprinderilor de stat urmată la peste trei ani de legislația contractului de management, ceea ce a echivalat cu lipsa constrângerilor privind administrarea corectă și cu beneficii a patrimoniului statului ca subiect de drept privat. Consecințele asupra privatizării, restructurării, politicii salariale discreționare, a activelor fostelor întreprinderi de stat, a alocării resurselor, încasărilor bugetare, ariatelor din economie au fost devastatoare.

O economie nu poate fi considerată în progres când marea majoritate a activelor ei – societățile comerciale cu pondere – sunt falimentare și a căror existență este prelungită fără nici o viziune de ameliorare, prin ajutoare de stat și acestea netransparente, limitate și descrescătoare până la renunțare.

- d) Dezvoltarea pentru integrare înseamnă abordarea simultană a problemelor macro și microeconomice pentru a se crea o corectă transmitere a impulsului macrostabilizării în economia reală, după cum restructurarea la nivel micro înseamnă să dea sustenabilitate macrostabilizării prin valorificarea efectelor benefice ale acesteia.

România a încercat mai multe macrostabilizări cu organismele financiare internaționale – FMI și Banca Mondială – dar a ratat valorificarea de început a efectelor specifice macrostabilizării din 1994, prin politici neadecvate la nivel micro (absența restructurării la nivelul întreprinderii și blocarea privatizării mari), ceea ce a influențat tot viitorul tranziției. Chiar admitând greșeli ale FMI prin rețeta impusă, acestea nu pot fi plasate decât la nivelul măsurilor tehnice de detaliu și nu pe

principale axe de acțiune care ne obligau – așa cum au făcut și reușit celelalte țări în tranziție – la o privatizare rapidă, restructurări și investiții *green fields* în sarcina noilor proprietari, temperarea politicii salariale în regiile și companiile naționale de stat sau impunerea unei discipline financiare conforme mecanismelor de piață și nu voluntarismului administrativ birocratic. Au urmat și alte eșecuri până la ultimul acord *stand-by*, acesta s-a finalizat cu succes în 2003, prin acceptarea unui compromis politic de relaxare a unor constrângeri, fără însă să putem afirma că privatizarea nucleului dur al economiei (sectorul energetic) și restructurarea sectorului public s-au finalizat.

- e) Lungimea tranziției, din cele mai diferite motive, a făcut ca progresele de convergență către Uniunea Europeană, chiar în perioada 2000-2004 de creștere economică reală, să fie de abia la început de drum în ceea ce privește PIB/loc. Pornind numai și de la acest aspect, observăm că limitarea consumului individual, ca urmare a nivelului redus al veniturilor, restrânge sau subdimensionează dezvoltarea economică pentru integrare și în consecință reduce capacitatea de generare a resurselor pentru o integrare rapidă. Dacă ne referim la criteriile de convergență pentru trecerea la euro și pe care ne permitem să credem că le îndeplinim, respectiv deficitul bugetar (marjă maximă de 3% din PIB) și datoria publică (marjă maximă de 60% din PIB) suntem tentați să spunem că sunt îndeplinite sau reprezintă chiar rezerve. Nimic mai greșit pentru o abordare sănătoasă a dezvoltării pentru integrare, chiar dacă aspectele menționate rămân în diapazonul pozitiv. Un deficit bugetar fără influențe semnificative în calitatea unor servicii publice (sănătate, educație) sau în infrastructura națională rămâne o simplă cifră bună ca limită de criteriu, dar care mănâncă practic din avuția națională. Un grad redus de îndatorare nu trebuie interpretat ca un potențial pozitiv de îndatorare în lipsa unor proiecte capabile să genereze dezvoltare și, o dată cu acestea, capacitatea de returnare a împrumuturilor guvernamentale sau neguvernamentale, inclusiv încasări bugetare sporite.

Modul în care "îndeplinim" în prezent criteriul îndatorării publice demonstrează o slăbiciune a noastră în dezvoltarea pentru integrare, și nu multitudinea de proiecte aflate în competiție, ci multitudinea destinațiilor de cheltuială reprezentate de grupurile de interese.

- f) Întârzierea funcționării unei veritabile economii de piață pune în discuție compatibilitatea dezvoltării pentru integrare cu cea a pieței unice, ceea ce întârzie integrarea propriu-zisă și, ulterior, capacitatea de adaptare dificilă în interiorul pieței unice pe segmentele de probleme și timp admise ca perioade de tranziție. Dezvoltarea pentru integrare din punct de vedere al rezistenței la competiția de pe piața unică și la presiunea forțelor acestei piețe înseamnă reforme structurale robuste și făcute la timp, în principal conforme semnalelor de piață și apoi intervenției statului. Fără aceste reforme structurale nu poate fi păstrat *momentum-ul* pozitiv al macrostabili-

zării, element esențial de sănătate economică pentru a face parte din piața unică, dominată de o politică concurențială.

Legat de acest aspect al intervenției de reglementare a statului pe piață ne-am confruntat cu desincronizarea legislației antimonopol, mai avansată înspre *acquis*, cu legislația ajutorului de stat, ceea ce a adus deservicii mediului concurențial pe piața internă, înfrânând restructurările necesare la nivel de agenți economici. Este ușor de înțeles cine ce a avut de câștigat, evident temporar, dar distorsiunile de pe piață au înghețat pragul funcționalității acesteia. Or, lipsa unei economii de piață funcționale la intern grevează dinamica și structura compatibilizărilor, prin *acquis*, a pieței naționale cu piața unică.

- g) Dezvoltarea corectă pentru integrare a unei țări care a solicitat aderarea la Uniunea Europeană aduce beneficii atât membrilor vechi ai UE, cât și celor noi numai în condițiile în care parteneriatul integrării se construiește pe forțe puternice reciproce și este fundamentat pe un angajament reciproc pentru creștere și prosperitate pe termen lung.

În ceea ce privește România, dezvoltarea pentru integrare înseamnă în final a răspunde pe fond criteriilor politice și economice impuse de Uniunea Europeană pentru aderare. Acest răspuns la fondul criteriilor a fost permanent îngreunat de negăsirea unui alt răspuns corect la raportul dintre economic și social. Politica a pledat contrariul determinismului obiectiv, evident din considerente de evitare a autosacrificiului politic în fața presiunilor sociale sau rezistenței la reformele economice, mergând pe ipoteza că accentul pe politicile sociale ar trebui să permită reforme economice mai profunde. Acest lucru nu a fost confirmat de practica românească. Realitatea nu a demonstrat realismul unui astfel de demers, pacea socială asigurând doar ținerea cu regularitate a alegerilor și consumând resurse neregenerabile.

Ipoteza reformelor economice imediate și profunde, dureroase social pe termen scurt, dar capabile să conțină politici sociale adecvate și calitative pe termen mediu și lung a rămas doar la nivelul dezbaterilor și a unor angajamente în discursul extern. Dar și această ipoteză ar fi avut o șansă mult mai mare dacă de la bun început parteneriatul economic și social ar fi fost gândit corect și aplicat conform și nu manipulat. Acest parteneriat trebuia să dezbată în prima sa etapă "pactul de neagresiune" pe perioada construcției instituționale și a introducerii reformelor economice pentru democrație și economia de piață, în care toți eram interesați și puteam fi cointeresați, cu atât mai mult cu cât se înțelegea faptul că nu se dispune de timpul și resursele de a repeta evoluția istorică a capitalismului cu contradicțiile sale inițiale, exacerbate în mintea multora de educația marxist-leninistă.

Construcția instituțională și reformele au fost promovate cu îndoială și chiar cu manevrarea spre antagonizare a intereselor partenerilor sociali, iar inexistența și apoi slăbiciunea patronatului au pus într-o opoziție discutabilă sindicatele cu Guvernul, regăsind "rolul conducător al clasei muncitoare sub steagul călăuzitor al partidului" în formule democratice de coabitare a Guvernului cu sindicatele.

Iată numai câteva lecții ale dezvoltării pentru integrare în cazul României, cu precizarea că anumite accente au rolul de a sublinia greșeli ce puteau fi evitate prin abordări mai curajoase, calate pe credința reușitei în obiectivul democratizării societății românești la standardele europene și pe nevoia de a o face într-un ritm mai alert. Sunt zone în care mentalități ale trecutului totalitar au fost mai devastatoare după etape încheiate mai bine, exemplul cel mai vehiculat fiind corupția și lipsa de independență a justiției. De regulă, mentalitățile vechi au influențat în sensul întârzierii și trăgănării însă permanent cu conștiința că la un moment dat timpul acestui joc va expira. Din fericire, suntem aproape de acest moment. Este exact momentul actual, al apropierii inexorabile de 1 ianuarie 2007, când, prin "dansul în doi" – România și Uniunea Europeană – început cu acceptare reciproc-angajantă în 1999, dezvoltarea pentru integrare nu mai poate continua *a la carte*, ci la pachet: complet, coerent, simultan, predictibil.

Lecțiile trebuie privite în dinamica lor, cu recunoașterea posibilității îmbunătățirii unui parcurs dificil atât prin efort propriu, cât și prin sprijinul asistenței externe, pe măsură ce interesele au devenit tot mai convergente. Dar, ca orice fenomen dirijat politic, și îmbunătățirile au costul lor complementar, de îndreptare a unor realități care au înghițit deja costuri, fără să răspundă direct opțiunii de integrare. Am putea generaliza că, într-adevăr, unele realități românești puternice au făcut ca drumul spre integrare să fie mai ocolit, dar fără puțința de a mai ocoli obiectivul.

6. În loc de încheiere, două întrebări și două răspunsuri

- > Provocarea globalizării poate căpăta un răspuns prin dezvoltarea pentru integrare?
- > Este dezvoltarea pentru integrare pasul către normalitate?

La **prima întrebare**, putem să înclinăm către aserțiunea că România poate valorifica mai bine oportunitățile globalizării prin finalizarea corectă și la timp a propriei dezvoltări pentru integrarea în Uniunea Europeană, conform proverbului că "unde sunt mulți puterea crește". Într-o atare situație este de acceptat și ipoteza conform căreia costurile globalizării au șanse mai mari de a aduce și dividende și nu numai deficite. Pare evident că o confruntare a globalizării din poziția de țară membră a Uniunii Europene și din interiorul sistemului uniunii economice și monetare este mai facilă și poate fi și mai benefică pentru România.

La **a doua întrebare**, se poate accepta că finalizarea dezvoltării pentru integrare, în sensul intrării României în Uniunea Europeană, este intrarea în normalitatea însăși, ceea ce întărește comentariul făcut pentru prima întrebare, pe baza aserțiunii că tranziția internă de sistem este terminată și am intrat în ritmul tranziției globale. A răspunde provocării globalizării când propria-ți dezvoltare se desfășoară în normalitate pe fondul dezvoltării globale, înseamnă chiar asimilarea cu ușurință a evoluțiilor globalizării, absorbând cu mai multă ușurință riscurile acesteia și provocările sale iminente.

Încheierea construcției democratice facilitată de noile modificări ale Constituției României pune în evidență – considerând că deja tranziția de sistem este finalizată – faptul că dezvoltarea pentru integrare nu poate fi decât rezultatul unor politici publice coerent integrate, sistemice, urmărind înseși raționalitatea integrării și a semnificațiilor ei multiple și complexe, în dinamica acestora și permanenta lor raportare la fenomenul de globalizare din punct de vedere al cauzalităților și efectelor.

II. ACȚIUNEA PENTRU INTEGRAREA *DE FACTO* A ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

1. Momentul decembrie 2004

Luna decembrie 2004 a însemnat pentru România încheierea negocierilor oficiale pentru aderare, momentul marcând și terminarea unei etape într-un suuș complex, atât ca problematică, cât și viteză de parcurs. Succesul nu poate fi acceptat ca punct *terminus* decât pentru politicienii care, cu bună știință, afirmă că voința națională de integrare a fost adusă în faza de confirmare juridică, respectiv semnarea protocolului de aderare la UE.

Demersul profesional pentru integrare nu are însă *respiro*, succesul politic având semnificația intrării într-o nouă perioadă de pregătire alertă, cu atât mai mult cu cât mai sunt de rezolvat încă câteva cerințe, și nu neapărat ușoare. Anii 2005-2006, dacă nu se va întâmpla nimic care să ne pună partenerul reprezentat de Comisia Europeană să invoce clauza de amânare, vor fi cei mai importanți ani pentru desăvârșirea perioadei de preaderare necesară intrării efective a României în Uniunea Europeană, ia 1 ianuarie 2007.

Încheierea negocierilor de aderare poate fi considerată capătul unui proces plin de învățăminte, mai ales din punct de vedere profesional. O analiză obiectivă, chiar succintă, își are rostul ei pentru înțelegerea comandamentelor etapei imediat următoare, chiar dacă va rămâne pură istorie. Așa cum au afirmat și alți politologi sau analiști, nu s-a scris încă un manual de trecere de la comunism la capitalism, dar există deja mai multe experiențe neîncheiate folositoare. Una din acestea este cea parcursă de România, o experiență care merită măcar o scurtă introspecție.

Poate nu ne place să o spunem, dar o primă constatare este că România a fost ultima țară candidată, din primul val al marii extinderi a Uniunii Europene după căderea comunismului, care a încheiat negocierile de aderare. Poate această deficiență (sau dificultate) a dat o anumită nuanță consistenței succesului politic, dar ea nu poate fi trecută cu vederea de către profesioniști. O realitate admisă forțat nu poate fi fără urmări în ochii partenerului, dacă vrem să parcurgem cu seriozitate perioada de la semnarea protocolului de aderare la aderarea *de jure*. Aș reține din acest parcurs dificil și îndelungat acele învățăminte care ar putea deveni teze pentru cei ce se vor afla în situații similare, întrucât poarta UE, ca și în cazul NATO, rămâne deschisă și altor potențiali candidați situați geografic mai la est de România. Mai mult, dezvoltarea pe care o urmărim se bazează pe modul în care cred că trebuie să se îndeplinească conceptualizarea ade-

rării sau integrării *de jure* cu cea *de facto*, în special în etapa care urmează până la 1 ianuarie 2007. Astfel:

- a) opțiunea pentru integrarea europeană, pe fondul unei democrații emergente, înseamnă cu mult mai mult decât simplul entuziasm al momentului. Viteza de desfășurare a evenimentelor într-o lume intrată în globalizare ne-a arătat că este inoportun să lăsăm numai istoria, ea singura, să facă sau să ne ducă la integrare. Ceea ce contează în mod major s-a dovedit că trebuie să fie capacitatea de concentrare și de acțiune pentru obiectiv, folosind democrația ca instrument și vehicul eficient de realizare a obiectivului ales;
- b) importanța voinței politice pentru integrarea europeană la nivelul unei națiuni nu trebuie confundată cu exclusivismul acțiunii politicii în realizarea acestui obiectiv. La fel, viziunea politică nu înseamnă traducerea acesteia în viață exclusiv de politicieni. Din aceste negări rezultă de fapt importanța și necesitatea activismului societății civile, ca organizare și structură socioprofesională, care trebuie să dubleze în mod necesar politicul și efortul acestuia. Mai mult, această dublare trebuie să excedă ciclurile politice, succesul clasei politice fiind inseparabil de puterea, capacitatea și onestitatea profesională a instituțiilor democratice ale statului care trebuie să fie cu adevărat funcționale;
- c) optând pentru valorile democrației, ca premise obligatorii ale integrării europene, procesul de integrare trebuie eliberat de ideologie. România a demonstrat că politicul, indiferent de culoarea ideologică subscrisă democrației, a ținut cont de caracterul național al opțiunii pentru integrare în Europa. Ca urmare, acest proces trebuie privit primordial ca un proces tehnico-profesional, evident sprijinit politic, desfășurat însă în unicul înveliș ideologic posibil, respectiv cel reprezentat de statul de drept, respectarea drepturilor omului și economia de piață bazată pe proprietatea privată și inițiativa liberă. Variabilitatea indusă de ciclurile politice în țesătura acestui înveliș, ca efect al abordării ideologice, a demonstrat cel mult vulnerabilitatea procesului în fața intereselor individuale și de grup, a dus la inconsistența și lipsa de continuitate în demersul profesional al integrării prin reformele absolut necesare și programarea acestora în timp. Tentația de ideologizare a procesului integrării (vezi disputa ritmurilor reformelor) sau de politizare excesivă a acestuia (vezi încercările de a subsuma succesele integrării unei anume abordări ideologice a acesteia) a întârziat manifestarea capacității instituționale și administrative a României în a putea răspunde la timp și în mod integrat criteriilor de la Copenhaga;
- d) În loc să încercăm să răspundem în bloc și simultan criteriilor de la Copenhaga, construindu-le concomitent pe aceeași bază puternică a valorilor democrației politice și economice, am stat cu sufletul la gură de la un raport la altul al Comisiei Europene ca să primim verdictele de însușire a criteriilor pe rând și, evident, într-un timp mult mai dilatat în comparație cu alți

candidați. Virtuțile criteriilor de la Copenhaga au fost tratate prea mult prin "obsesiile moștenirilor și tradiției", și mai puțin prin necesitatea lor obiectivă de piloni de putere instituțională, demnitate națională sau capacitate de parteneriat politic și economic;

- e) îngrijorător rămâne faptul că, de abia după încheierea negocierilor de aderare, ca moment al împlinirii entuziasmului exprimat prin marea aderență populară la opțiunea de integrare, temerile în ceea ce privește efectele negative ale integrării par să se conștientizeze din ce în ce mai mult. Acest lucru poate să denote involuntar expresia bunului simț că, pentru ceea ce am dorit și urmează să se întâmple, ne dăm seama – ca profesioniști – că nu suntem încă foarte bine pregătiți. Altora însă, lipsa de transparență a negocierilor poate să le aducă, în egală măsură, și noutăți și surprize.

2. Perioada 2005-2006

Pentru România, acești doi ani 2005 și 2006 sunt importanți din punct de vedere al confirmărilor transformărilor de sistem în raport cu obiectivul integrării europene. Este perioada încheierii tranzițiilor instituționale, de mecanisme și de politici care să ne compatibilizeze – *minimum de jure* – cu Uniunea Europeană. Este perioada care ne arată cel mai bine că democratizarea României în sine nu răspunde ea singură dezideratului integrării; democratizarea incluzând pregătirea pentru aderare – ca un proces complex și bine ținut – ne poate duce la integrarea europeană efectivă.

Economia de piață funcțională, așa cum a fost ea acceptată pe exemplul României la sfârșit de negocieri, ne situează între structurile neterminate a doi piloni care se doresc foarte puternici, dar la a căror rezistență trebuie lucrat masiv în cei doi ani. Cei doi piloni – reprezentați de justiție și concurență și semnificând unul esența criteriului politic, iar celălalt fundamentul rezistenței economiei la competiția de pe piața unică – configurează ultimele detalii de fond ale compatibilității României la proiectul deschis al Uniunii Europene.

Capitolele de negociere, confirmând alinierile la *acquis-ul comunitar*, mai toate fac referire la ceea ce mai trebuie făcut în mod obligatoriu până la momentul efectiv al aderării *de jure*. *Acquis-ul comunitar* se referă, în principal, la norme juridice, ceea ce înseamnă că aspectul compatibilității se fundamentează pe asumarea cu preeminență a acelorași reguli de joc, înțelegând prin aceasta conceptualizarea, interpretarea și mai ales aplicarea uniformă și pe teritoriul României, dacă tratatul de aderare nu stipulează altfel, a întregii legislații a UE începând cu 1 ianuarie 2007. De aici rezultă că, din acest moment, integrarea *de facto* pentru România presupune două procese inseparabile, respectiv realizarea unei perfecte integrări *de jure* la momentul aderării, pe de o parte și aprofundarea integrării *de facto* cu asimilarea continuă a legislației UE după momentul aderării. Se poate sesiza că, deși între cele două procese există o diferență majoră,

aceasta este benefică țării candidate. Dacă pentru primul proces, calea de urmat este una singură – alinierea – în cadrul celui de al doilea proces România este parte și contribuitor. Primul proces rămâne determinant pentru a-l face posibil pe al doilea.

Încheierea negocierilor de aderare are avantajul de a constrânge țara candidată să revină pe terenul logicii integrării și al observării mai stringente a unor priorități, pentru ca data de 1 ianuarie 2007 să fie un veritabil succes, nu atât al trecutului parcurs pentru pregătirea integrării, cât mai ales al viitorului integrării *de facto* a României.

Apropierea noastră de modelul european incumbă responsabilități care nu mai suportă amânare. Încheierea detaliilor reformei în justiție și asigurarea unei competiții reale pe piața românească nu pot fi asumate decât prin demonstrarea unei capacități instituționale de a aplica întregul *acquis* comunitar, care este posibil să ajungă la momentul aderării *de jure* la circa 100.000 de pagini, față de cele 80.000 despre care vorbim acum în mod curent. Vorbind despre pregătirea integrării *de jure* de care are nevoie România în 2005-2006, avem în vedere tocmai asimilarea și asumarea completă și integrată (cu mici excepții care vor fi prevăzute de protocoalele de tranziție la tratatul de aderare) a întregului *acquis* comunitar existent, inclusiv cel care va mai apărea până la 1 ianuarie 2007.

Este evident că facem o distincție între pregătirea finală a integrării *de jure* și actul solemn de semnare a tratatului de aderare care o consfințește. Dar această pregătire finală a integrării *de jure* presupune și altceva? Răspunsul este afirmativ. Aducând în prim-plan în acești doi ani, 2005-2006, capacitatea instituțională de a administra *acquis-ul* comunitar, observăm că acțiunea pentru integrarea *de facto* trebuie să devină și ea prioritară. Avem în vedere simplul fapt că România trebuie să-și intre în rolul de țară membră UE, în cadrul unei repetiții cu spectatori, încă din 2005 și 2006. Spectatorii activi și interactivi vor fi toți cetățenii acestei țări, iar cei invitați ca observatori, țările UE. Această repetiție pare să fie cu atât mai necesară acum, cu cât este deja întârziată. Prin ceea ce am înțeles să facem ca țară membră a Parteneriatului pentru Pace – respectiv să ne comportăm *de facto* ca țară membră NATO, nefiind încă – am întârziat foarte mult în ceea ce privește integrarea europeană.

Recunoscând diferența de complexitate a celor două procese de aderare, nu putem însă să oitem faptul că am avut aceeași conștiință puternică și față de opțiunea integrării europene, ca expresie a aceleiași voințe populare care s-a exprimat și pentru aderarea la NATO. La urma-urmelor, obiectivul securității naționale avea nevoie, în egală măsură, de o capacitate militară colectivă asigurată de NATO, dar și de o economie puternică și prosperă pe termen lung, condiție a unei capacități militare adecvate pentru securitatea colectivă. O astfel de economie (puternică și prosperă) era garantată țărilor europene eliberate de comunism numai de modelul european de integrare. Ca urmare, acțiunea pentru integrarea *de facto*, chiar într-o perioadă de finalizare a pregătirilor de integrare *de*

jure, este nu numai o necesitate, ci și un avantaj, atât pentru România, cât și pentru viitorii parteneri europeni.

Modelul european poate și trebuie să fie practicat în acești doi ani la care ne referim din foarte multe considerente.

- Primul considerent îl constituie nevoie de a valida rezultatele pozitive în plan macroeconomic, chiar dacă realitatea ulterioară nu va confirma nivelul cantitativ statistic pe care îl consemnează un an electoral.
- Al doilea considerent este faptul că, în faza de finalizare a alinierii la *acquis*, elocvența practicării de ansamblu a acestuia ar spori încrederea UE în România.
- Al treilea considerent este că modelul european s-a dovedit favorabil creșterii economice sănătoase a țărilor candidate, iar acest beneficiu merită să fie încorporat țării cu puțină anticipație.
- Al patrulea considerent, și nu neapărat ultimul, este presant din punct de vedere al timpului rămas pentru a pune ordine în comportamentul instituțional în domeniile cele mai întârziate:
 - eliminarea tendinței de reglementare excesivă cu efect asupra instabilității legislative;
 - disciplinarea finanțelor publice;
 - eliberarea justiției de politic;
 - eliminarea deciziei administrative din procesele de restructurare economică;
 - eliberarea de dogma etatistă;
 - cuplarea calității bunurilor și serviciilor publice de o reală competiție;
 - eliminarea factorilor care distorsionează alocarea eficientă a resurselor.

Toate aceste eliminări și eliberări în comportamentul instituțional trebuie să devină firești și să nu mai fie considerate astăzi ca o renunțare (sau amputare) prea intempestivă a autorității, când acest proces ar fi trebuit să înceapă cu cel puțin zece ani în urmă. Mai mult, aceste eliminări și eliberări sunt fundamentul pe care un guvern și o bancă centrală responsabilă vor pune la dispoziția cetățenilor acestei țări oportunități economice sustenabile pe termen lung și o monedă mai sănătoasă și puternică, euro. Numai în acești termeni, ai alăturării României cât mai rapide la uniunea economică și monetară în special, trebuie gândită integrarea când suntem aproape ca ea să se întâmple de *jure*. Aderarea de *jure* nu este un punct *terminus*, ci poarta prin care România intră cu adevărat în dinamica modelului european, o dinamică care trebuie respectată prin buna noastră pregătire, potențată cu resursele noastre și ale cărei beneficii pot fi culese printr-o competiție loială.

3. Ce se cere unui nou stat membru UE?

Iată o întrebare care trebuie să ne preocupe mai ales acum și nu după 1 ianuarie 2007, o întrebare care are răspuns numai în acțiunea intensă și continuă pentru Integrarea *de facto* care trebuie să se desfășoare în următorii doi ani. Întrebarea are însă și o conotație specială pentru România, dacă avem în vedere diferențele semnificative între lărgirea UE din 1995, cu Austria, Finlanda și Suedia și cea stabilită prin Tratatul de la Atena, din 2003.

Reamintindu-ne de invocarea modelului suedez în România și a contextului acestei invocări, nu ne rămâne decât să observăm că atât Suedia cât și Finlanda erau printre țările cele mai bogate și necorupte din lume, cu o birocrație și justiție oneste și eficiente, cu o administrație și legislație corespunzătoare unor state cu o economie modernă postindustrială și cu o mare orientare către sectorul serviciilor. Dacă șansa modelului suedez a fost pierdută, cea a modelului european trebuie valorificată din plin, iar acest lucru bun se poate întâmpla numai dacă integrarea *de jure* este simultan și o integrare *de facto*. Ajungem mereu, prin simplificare, la aceeași simplă problemă de comportament instituțional care trebuie legat organic și funcțional de obligațiile legale ce ne revin ca viitor iminent stat membru al UE.

Acțiunea pentru integrarea *de facto* presupune ca statul să devină pe deplin un stat de drept, cu principala funcție de reglementare și de aplicare a legii, prin instituțiile sale puternice. Toate celelalte funcții trebuie subordonate acestor cerințe, dacă dorim perenitatea răspunderii pentru asumarea criteriilor de la Copenhaga, dacă dorim să realizăm echilibrul dinamic între politicile economice și politicile sociale, între resurse și necesități, cunoscând faptul că, aproape axiomatic, modelul european ne oferă șansa creșterii economice sustenabile într-o structură a echilibrelor macroeconomice care să ne permită și realizarea criteriilor de convergență nominală.

Conform și altor opinii, capacitatea asumării obligațiilor legale ale unui stat membru al UE presupune – și pentru România – trei paliere de obligații:

- a) *acquis-ul* comunitar incumbă obligația legală a respectării acestuia în proporție de 100%, cu o corectă implementare tot de 100%;
- b) *acquis-ul* este reprezentat de categorii de legislație complexe și eterogene. Există tendința de a considera că *acquis-ul* are ca izvoare numai Uniunea Europeană, tratatele comunităților europene, reglementările și directivele. Este de observat că din cele 20 de categorii de referințe la *acquis* – trecute în Tratatul de la Atena – numai două se înscriu în tentația descrisă mai sus. Al doilea palier de obligații asumate prin *acquis* îl reprezintă relațiile UE cu terții, ceea ce presupune o disciplinizare a relațiilor internaționale ale României conform viziunii și conceptelor UE;
- c) al treilea palier relevă obligații și responsabilități legale substanțiale care depășesc *acquis-ul* și care privesc două aspecte esențiale de comporta-

ment guvernamental:

- obligații pentru a accede la un număr de convenții internaționale;
- obligații de a avea o legislație modernă privind infrastructura și serviciile unei economii moderne.

Se poate invoca faptul, ceea ce este și corect, că România și-a asumat, chiar nefiind membră a UE, obligații legale prevăzute în mai toate palierele. Distincția majoră este că prin tratatul de aderare toate aceste obligații se aliniază unei alte calități, cea de membră a UE, obținută prin respectarea *ab initio* a criteriilor de la Copenhaga. Dacă această distincție s-ar fi făcut încă de la momentul opțiunii politice de integrare, este posibil ca și reformele românești să fi fost mai bine structurate și conduse în timp. De regulă, ne-am confruntat cu mentalitatea că până la aderare se mai poate și altfel, amplasarea pregătirii pentru aderare, privită retrospectiv, apărând acum în adevărata sa abordare: cea a pașilor mărunți și a reformelor puțin corelate.

Putem reafirma acum, după o analiză obiectivă, că opțiunea pentru integrarea europeană trebuia să solicite un anumit comportament guvernamental de la bun început, ceea ce ar fi însemnat ca reforma administrației publice să fi precedat toate celelalte reforme pentru a se fi evitat, fie clasamentele neonorate pentru România în ceea ce privește libertatea economică sau corupția, fie aprecierile dure aduse la adresa ordonanțelor fără șir și intervenției politicului în justiție. Tot în acest fel puteam estima mai din timp percepția insuficienței capacității administrative cu privire la multe aspecte legate de integrarea europeană, printre care aș enumera:

- legiferarea, și mai ales aplicarea *acquis-ului*;
- capacitatea redusă de absorbție a fondurilor nerambursabile;
- instabilitatea legislativă;
- incapacitatea de a genera proiecte economice atractive pentru noii investitori etc.

Specialiștii din domeniu ne avertizează și ne demonstrează, prin practica și experiența unor țări vechi membre și chiar fondatoare ale UE, că și atunci când credem că am ajuns să satisfacem în totalitate criteriile de la Copenhaga, acest lucru nu pare să fie suficient pentru a beneficia de avantajele calității de membru deplin al UE sau de a juca un rol activ în viitorul UE. Această situație are însă un caracter sistemic pentru fostele țări socialiste devenite membre ale UE, care vor constata, nu peste mulți ani, că părți importante din legislația națională sau din administrația publică necesită să fie reformate și modernizate pentru a deveni societăți moderne de tip occidental. Atenționarea pleacă de la fundamentele total diferite de la care au început pregătirea pentru aderare la UE fostele țări socialiste.

Acest avertisment bate în aceeași direcție: a grăbirii acțiunilor pentru integrare *de facto* din perioada preaderării, evitându-se astfel neconformarea sis-

temică a României cu UE, chiar cu recunoașterea îndeplinirii sumei criteriilor, dar fără o funcționare bine structurată a acestora. Dacă privim cu atenția profesionistului la ultimul raport de țară, vom observa că toate elementele bune par să fie bune în mod separat și nu neapărat într-un sistem funcțional coerent. Repetiția "pe viu" despre care aminteam, absolut necesară în acești doi ani, poate să ne dezvăluie încă din timp inconsistențele funcționale în alinierea noastră la *acquis-ul* comunitar, ca obligație legală fundamentală a viitorului membru UE care trebuie să fie România.

4. Raportarea României la evoluțiile viitoare ale UE

Problema raportării României la evoluțiile viitoare ale UE trebuie să înceapă sau să se bazeze pe punctele tari ale modelului european, așa cum este văzut acesta în prezent. Atașamentul cetățenilor României pentru integrarea europeană demonstrează că aceste puncte tari au fost identificate, fie măcar intuitiv. Societatea civilă dorește disciplină și responsabilitate, ceea ce *acquis-ul* comunitar oferă în fapt. Profesioniștii văd însă dincolo de disciplină și responsabilitate. Văd obiective etapizate pentru care primele sunt numai instrumente și vehicule, iar fiecare obiectiv este o piatră de temelie pentru celălalt care urmează.

Beneficiul creșterii economice și al prosperității, cu costurile pe care le implică integrarea europeană, este o certitudine generală și calea de a reduce decalajele economice dintre România și media țărilor membre UE. Trebuie să acceptăm cu oarecare mândrie că, în lipsa unui dialog bine structurat cu societatea civilă și al unei veritabile transparențe a procesului integrării din partea Executivului, cetățenii – indiferent de rolul lor economic sau social – asociază acest beneficiu pe termen lung cu un risc (sacrificiu și costuri) pe termen scurt. Aproape fiecare cetățean, în domeniul său de competență și activitate, și-a dezvoltat capacitatea de a analiza și discerne în ecuația cost-beneficiu al integrării: a descoperit noile oportunități și încearcă să le valorifice asumându-și costuri individuale, ceea ce la nivelul comportamentului societal este un mare câștig. Acest fenomen confirmă responsabilizarea individului la provocarea integrării, ceea ce reprezintă un mare atu. Așa cum casa este formată din cărămizi, și un guvern este format din indivizi. Responsabilitatea indivizilor transferată spre un nou comportament guvernamental este șansa raportării responsabile a României la evoluțiile prezente și viitoare din Uniune.

Integrarea *de facto* în UE nu poate fi deplină fără includerea obiectivului de trecere la euro, ceea ce ridică responsabilitatea îndeplinirii sistemice a criteriilor de convergență nominală încă din această etapă. Constrângerile Pactului de stabilitate și creștere trebuie observate în ciuda încercărilor de a justifica încălcările lui de state puternice ale UE, dar și exersate din timp. Șansa acestui exercițiu este dată (încă) de absența armonizării la nivel comunitar în domeniul politicilor fiscale și sociale, cele două pietre tari între care, în România, se mai

consumă prea multe eforturi ideologice și politice, în condițiile în care drumul spre coeziunea și solidaritatea socială nu poate fi decât cel european. Un lucru este cert: politicile sociale la standardele europene au nevoie de resurse pe care nu le poate oferi decât o economie sănătoasă, situată în miezul modelului european.

Nu cred că acest ciclu – resurse regenerabile-politici sociale – poate fi sărit chiar dacă trebuie găsite soluții valabile la actualele decalaje. Ca urmare, soluția nu poate consta nici dintr-un efort de cofinanțare peste măsură la asistența financiară a UE și nici din creșterea impozitelor la o bază de impozitare relativ îngustă. Fiind cunoscut faptul că guvernele nu au resurse, dar acceptând că ne apropiem de o economie de piață funcțională, atunci trebuie să fim de acord că singura posibilitate a guvernului de a atrage resurse la buget este economia privată, funcționarea unui sector privat puternic și cu performanțe, care să "livreze" impozitele și taxele impuse.

De aici începe orice responsabilitate a unui guvern atunci când își propune să furnizeze bunuri publice sau să facă transferuri justificate de echitatea socială. Prima responsabilitate este o impozitare echitabilă a celor dispuși să cedeze o parte din resurse și tocmai de aceea procurarea de resurse prin impozitare trebuie să aibă un caracter public, deschis și transparent, dacă ne referim la solidaritatea socială. Fiind, în același timp și adepții unei dezvoltări economice sustenabile și durabile, celelalte două căi cunoscute de a face rost de resurse (emisiunea monetară impardonabilă sau îndatorarea țării – care poate duce la iresponsabilitate fiscală -) trebuie bine cântărite în limitele criteriilor de convergență nominală.

Adoptarea euro în perspectivă trebuie privită ca un lucru bun și folositor și nicidecum ca un panaceu la toate problemele economiei românești. Din contra, până la adoptarea euro multe din aceste probleme vor fi fost eliminate printr-un comportament rațional al Executivului și băncii centrale îndreptat, în primul rând, spre eliminarea rigidităților, efect al intervenționismului excesiv al statului în economie, decurgând mai puțin din știință, cât din mentalitate și presiunea unor grupe de interese legate de sectorul de stat.

Toate cele menționate țin de comportamentul pentru integrarea *de facto*. Iată de ce exersarea integrării *de facto*, într-un moment încă dedicat substanțial realizării integrării *de jure*, poate fi benefică pentru eliminarea celor mai învechite sau laxe părți ale comportamentului guvernamental: mentalitatea etatistă și centralizatoare, capacitatea instituțională neadecvată, responsabilitatea scăzută față de cetățenii și viitorul națiunii, influența negativă a politicului și grupurilor de interese.

III. INTEGRAREA FINANCIARĂ

Uniunea Europeană de astăzi ascunde în evoluția ei de până acum un efort considerabil, întins pe mai multe decenii, atunci când vorbim despre integrarea financiară. Deși fixată, ca obiectiv inițial chiar în Tratatul de la Roma (1958), care stabilea înființarea Comunităților Europene, integrarea financiară a devenit viabilă în ultimii zece ani. La accelerarea acestui proces a contribuit în mod deosebit constituirea uniunii economice și monetare (UEM), dar mai ales precondițiile realizării acesteia (sintetizate în criteriile de convergență nominală).

Integrarea financiară europeană a confirmat căutările teoretice și analitice empirice, conform cărora integrarea piețelor financiare poate contribui la creșterea economică prin înlăturarea barierelor din calea schimburilor și alocarea mai eficientă a capitalurilor. Totuși, nu toate consecințele acestei integrări par să fie pozitive, dar procesul în sine ajută la valorificarea mai accentuată a avantajelor, în timp ce riscurile pot fi limitate ca anvergură sau/și distribuite mai bine între mai mulți participanți.

Integrarea financiară este importantă și din considerentul că politica monetară poate fi aplicată cu succes prin sistemul financiar, iar acest lucru presupune că mecanismul de transmisie a impulsurilor monetare este mai operațional cu cât sistemul financiar este mai integrat și, ca urmare, mai eficient în multe privințe. Însăși structura unui sistem financiar, în sine, este afectată de integrarea financiară, ceea ce poate avea repercusiuni/implicații asupra stabilității financiare.

Toate țările care au aspirat la aderarea în UE, inclusiv România, își propun să acceadă în final, la ultima formă de integrare reprezentată deocamdată de EMU, ceea ce înseamnă un grad din ce în ce mai ridicat de integrare financiară și adoptarea monedei unice euro. Conform definiției integrării financiare, România trebuie să asigure dreptat tuturor participanților pe piețele valutare și financiare:

- "confruntarea" cu un set unic de reguli, atunci când decid cu ce instrumente și/sau servicii financiare vor să opereze;
- un acces egal la instrumentele și/sau serviciile financiare;
- un tratament tot egal atunci când aceștia sunt activi pe piață, indiferent dacă sunt rezidenți sau nerezidenți.

Pentru a se ajunge la o uniformizare și nediscriminare a tratamentului participanților în piața financiară internă și externă, România a parcurs deja etape majore de liberalizare a comerțului cu bunuri și servicii, a circulației libere a forței de muncă și acum se concentrează pe ultimele faze ale asigurării complete a liberei circulații a capitalului. Toate aceste libertăți trebuie asigurate în mod deplin până la 1 iunie 2007, la standardele UE, ceea ce înseamnă că trebuie practicate în

fapt înaintea acestei date pentru a demonstra capacitatea de a putea fi gestionate cu un risc minim. Angajamentele asumate incumbă unele riscuri determinate, în principal, de unele asimetrii – inflație, dobânzi, curs de schimb -care îngreunează însăși convergența noastră spre criteriile de la Maastricht. Efortul major în această etapă este în sarcina băncii centrale, preocupate atât de reducerea sustenabilă a inflației, cât și de liberalizarea contului curent de capital. În legătură cu acest efort de etapă, credem că interesează conduita Băncii Naționale a României în implementarea politicii monetare de țintire a inflației precum și asumarea liberalizării menționate mai sus.

Prin această prezentare nu este de dorit să se creadă că în România nu mai sunt necesare și alte eforturi în alte domenii, care sunt în curs. Finalizarea politică a negocierilor de aderare din decembrie 2004 trebuie să fie consolidată de realizarea condițiilor rămase încă deschise cel mai târziu până la momentul aderării. Pregătirile pentru o aderare cât bună sunt în toi, dar acest lucru nu elimină, ci poate doar limitează șocul inerent acestui pas istoric (cu semnificații ce vor marca viitorul României).

Experiența altor largiri a UE confirmă beneficiile pe termen mediu și lung ale tuturor participanților la cea mai evoluată formă de integrare economică cunoscută în istoria omenirii, precedate în mod necesar de etapa absorbirii costurilor inițiale ale acestui demers.

1. Abordarea țintirii inflației

În evoluția așa-numitului cadru monetar, aflat în atenția băncilor centrale, s-a conturat din ce în ce mai mult necesitatea unei ancore nominale care să se fundamenteze pe eventualele așteptări în stabilitatea sau modificarea nivelului general al prețurilor. Ancorele nominale au devenit așa-numite ținte ale politicilor monetare, cu observația că practica a ajuns să recomande băncilor centrale țintirea, în același timp, a unei singure ancore nominale. Din ancorele nominale folosite, cele care s-au evidențiat cu efecte scontate au fost, fie cursul de schimb, fie agregatele monetare, fie inflația ca atare. Există o secvențialitate, relativ istorică, în țintirea uneia din ancorele nominale, predominanța țintirilor urmând chiar ordinea de prezentare făcută celor trei ancore nominale. Teoria și practica economică subliniază faptul că eficiența țintirii unei ancore presupune renunțarea la celelalte, cel puțin ca obiectiv direct.

Obiectivele politicilor monetare tradiționale au fost multiple: asigurarea creșterii economice, controlul inflației, prevenirea crizelor financiare, stabilitatea cursului de schimb real. Dar, tot practica a demonstrat că asumarea unor obiective multiple prin politica monetară ar fi o greșeală, mai ales dacă li se acordă o importanță egală. Experiența a demonstrat, de asemenea, că, în cele mai multe cazuri, obiectivele nu puteau fi consistente ele între ele, și ca urmare erau conflictuale și neconvergente. Din necesitatea înlăturării acestui handicap, s-a trecut la o prioritizare a obiectivelor, ajungându-se treptat la o structurare a or-

dinii importanței obiectivelor și, în final, la accentul primordial pe stabilitatea prețurilor (echivalentă cu o inflație mică).

Această evoluție încearcă să explice într-o manieră concisă modul în care s-a ajuns, prin legislație, inclusiv în ceea ce privește BNR, la fixarea obiectivului major al băncii centrale, respectiv asigurarea stabilității prețurilor, înțelegându-se în subsidiar că politica monetară, pentru a ajunge la ea, țintește inflația. Eventual, alte subobiective ale politicii monetare converg spre acuratețea țintirii inflației, cu efect major asupra credibilității de acțiune a băncii centrale și a rolului acesteia în menținerea echilibrelor macroeconomice.

Indiferent de obiectul țintirii ales – cursul de schimb, agregatele monetare sau inflația – instrumentele de acțiune ale băncii centrale prin politica sa monetară trebuie grupate în două categorii:

- cele directe, care în mod obișnuit sunt de natură regulatorie (norme, reglementări);
- cele indirecte, pentru care trebuie să subliniem necesitatea orientării și fundamentării lor pe mecanismul de piață de transmitere a impulsului monetar.

Cu referire specială la țintirea inflației, sublinierea făcută cu privire la categoria instrumentelor indirecte ale politicii monetare evidențiază faptul că abordarea țintirii inflației are nevoie de asigurarea unor condiții inițiale obligatorii pentru succesul ei. Exact această experiență caracterizează activitatea prezentă a BNR prin decizia de focalizare a politicii sale monetare pe țintirea inflației.

Caracteristicile strategiei de politică monetară a BNR au cunoscut o continuă evoluție, în prezent putându-se vorbi de o apropiere de o politică monetară condusă în cadrul unei strategii de țintire implicită a inflației. Noua strategie răspunde cel mai bine noului mod prin care a fost definit obiectivul fundamental al politicii monetare a BNR, ca urmare a armonizării *de jure* cu *acquis-ul* comunitar, respectiv cel de asigurare și menținere a stabilității prețurilor. Din punct de vedere evolutiv s-a realizat programul gradual de subordonare *de facto* a politicii monetare obiectivului de continuă temperare a ritmului de creștere a prețurilor, ceea ce a contribuit la accelerarea dezinflației, pe de o parte, și la crearea premizelor sustenabilității acestui proces, pe de altă parte.

Din punct de vedere al cadrului analitic al politicii monetare, trebuie să constatăm translatarea accentuată din ultimele 12 luni dinspre prioritatea acordată controlului bazei monetare spre cea acordată politicii ratei dobânzii. Acest proces scoate în evidență (dar este și un răspuns la o necesitate) progresele atinse în refacerea intermedierei bancare în România și, mai ales, reactivarea canalului ratei dobânzii al mecanismului de transmisie monetară. Constatarea estompării rolului deținut de variabilele cantitative în conducerea politicii monetare, respectiv la renunțarea ca obiectiv intermediar al acestora, nu înseamnă implicit că masa mo-

netară M_2 nu rămâne încă o componentă importantă a setului de indicatori utilizați de BNR în procesul de analiză și decizie.

În cadrul aceluiași proces evolutiv – al cadrului analitic al politicii monetare al BNR – este de observat că rata dobânzii pe termen scurt a devenit treptat un obiectiv principal al politicii monetare prin care s-a urmărit influențarea în sensul dorit, atât a evantaiului sau suitei de prețuri financiare din economie, cât mai ales a comportamentelor macroeconomice. Referindu-ne la tranziția realizată în cadrul analitic al politicii monetare, atunci "conducerea" ratei dobânzii pe termen scurt de pe piață interbancară spre nivelul compatibil cu obiectivul dezinflației – practic armonizarea evoluției nivelului acesteia la obiectivul menționat – a reflectat utilizarea din ce în ce mai mult de către BNR a pârghiei ratei dobânzii de politică monetară fără renunțarea explicită la controlul monetar exercitat, de regulă, prin absorbirea excesului de lichiditate.

Implementarea treptată a strategiei de tranziție în politica monetară, prin încercarea abordării, cu diferite intensități, a mai multor ancore explicite și implicite, s-a caracterizat prin constrângeri, dificultăți și dileme reprezentate de:

- i. asimetria elasticității ratelor dobânzilor la mișcările în sens opus ale randamentelor băncii centrale;
- ii. poziția de debitor net a BNR față de sistemul bancar;
- iii. asumarea de riscuri fără a se renunța la însă *stance-ul* restrictiv al politicii monetare.

Astfel, anul 2005 aduce pentru BNR o schimbare majoră de strategie, în conformitate cu angajamentele asumate pentru integrarea în Uniunea Europeană, respectiv adoptarea *inflation targeting-ului*, respectiv implementarea deplină a regimului de țintire a inflației, în contextul progreselor programate a se realiza pentru liberalizarea contului curent.

Așa cum am mai amintit, succesul implementării regimului de țintire a inflației presupune instrumentarea și întrunirea unor condiții inițiate sau premise macroeconomice, instituționale și operaționale. Deasupra acestora trebuie să domine angajarea deplină a băncii centrale în realizarea stabilității prețurilor, obiectiv major al politicii monetare care excede țintirea oricăror altor ancore sau variabile, reprezentate în special de cursul de schimb sau rata șomajului.

Din punct de vedere instituțional, țintirea inflației necesită libertatea deplină a băncii centrale în alegerea instrumentelor în conducerea politicii sale monetare, independență ce poate fi compromisă serios în condițiile existenței unei preponderanțe fiscale sau a unui sector financiar nesănătos. Din punct de vedere operațional, noua strategie impune transparență, o bună capacitate de comunicare și un cadru operațional de ghidare a politicii monetare. Analistii apreciază că responsabilii cu țintirea inflației au beneficiat în exercițiul lor practic din ultimii ani de un mediu macroeconomic internațional benign.

Vom începe prin explicitarea cadrului operațional de ghidare a politicii monetare, fiind cunoscut faptul că BNR a inițiat demersurile de pregătire și creare a acestuia încă din prima parte a anului 2004, cu asistența tehnică acordată de FMI. Mutațiile pozitive consemnate la nivelul pieței financiare din România, în special în segmentul interbancar precum și cele la nivelul economiei în ansamblul ei, au permis ca noul cadru operațional al politicii monetare să poată să-și îndeplinească rolul esențial în transmiterea impulsurilor monetare.

În paralel, BNR a reușit operarea de ajustări în instrumentele sale de acțiune vizând armonizarea acestora cu cele utilizate de Banca Centrală Europeană și întărirea rolului dobânzilor în cadrul mecanismului de transmitere a impulsurilor monetare, încercându-se astfel o cât mai bună sensibilizare a acestui canal și, nu în ultimul rând, creșterea gradului de transparență în utilizarea abordării de tip *forward-looking*. Prin această abordare se caută să se promoveze înțelegerea cât mai rațională a legăturilor/corelațiilor dintre instrumentele de politică monetară alternative și sensul evoluției inflației, să se includă în analize funcțiile necesare de reacție care pot face legătura între instrumentele utilizate și abaterile de la potențial a cadrului macroeconomic folosit în previzionarea inflației. Toate aceste elemente răspund necesității observării și a efectelor de întârziere (*time-lags*) care se produc pe lanțul de transmisie a impulsurilor monetare asupra nivelului general al prețurilor din economie.

Întrucât și explicitarea cadrului operațional face apel la transparență, vom încerca să dezvoltăm premisele necesar a fi realizate pentru o bună transparență și comunicare în conducerea politicii monetare axată pe țintirea inflației. În legătură cu acest aspect, specialiștii invocă îndeplinirea sau conferirea unor caracteristici care pot fi sintetizate după cum urmează:

- comunicarea implică anunțarea explicită a țintei de inflație;
- disponibilizarea periodică de informații clare și concise este o condiție a credibilității băncii centrale;
- schimbările în politica monetară trebuie anunțate cu argumente și o evaluare a impactului așteptat asupra inflației;
- derapajele țintei trebuie să fie considerate ca o posibilitate, însă acestea urmează să fie explicate din punct de vedere al cauzelor și măsurilor de remediere;
- comunicarea va avea în vedere și analize periodice ale politicilor și performanțelor macroeconomice.

Mentținerea stabilității prețurilor ca obiectiv principal al politicii monetare a BNR ne apropie de strategia politicii monetare a Băncii Centrale Europene (BCE), din punct de vedere conceptual. Cunoștințele acumulate privind mecanismele de transmisie a impulsurilor în economie ne așază în fața unei provocări constând, în principal, din fundamentarea și formularea deciziei prin care vor fi influențate

condițiile de pe piața monetară, respectiv nivelurile dobânzilor pe termen scurt, pentru a fi siguri că stabilitatea prețurilor poate fi menținută pe termen mediu. În managementul unei astfel de decizii, banca centrală se confruntă, aproape permanent, cu incertitudinile legate atât de natura șocurilor economice la care economia poate fi expusă, cât și de tăria unor corelații care leagă între ele variabilele macroeconomice.

De aici pornind, ar putea fi identificate câteva caracteristici esențiale ale unei politici monetare de succes. Raportând aceste caracteristici la experiența atât a BCE, cât și a BNR găsim tocmai argumentele convergenței conceptuale a celor două strategii, cu diferența că, în timp ce BCE o practică, BNR se află într-un proces de orientare fermă spre o astfel de practicare; iată principalele caracteristici ale unei posibile strategii de politică monetară de succes:

- capacitatea/reactivarea canalelor de transmisie a impulsurilor monetare în economie;
- adaptarea instrumentelor de politică monetară la mutațiile produse atât la nivelul pieței financiare (mai ales pe segmentul interbancar), cât și la nivelul economiei în ansamblul ei;
- asimilarea principiilor generale consacrate în teoria și practica economică internațională (care configurează cadrul operațional al politicii monetare), constând din simplitate, transparență și eficiență;
- armonizarea setului de instrumente folosit în cadrul politicii monetare a BNR cu cel utilizat de BCE.

Setul de instrumente folosit în cadrul politicii monetare a BNR se caracterizează prin simplitate și transparență, iar eficiența acestuia este confirmată de trendul dezinflaționist realizat până acum. Inventarul acestora cuprinde rezervele minime obligatorii (RMO), operațiunile *open market*, intervențiile pe piața valutară, facilitățile de credit și de depozit.

RMO, deși singurul instrument administrativ utilizat de o bancă centrală, înregistrează o permanentă adaptare la condițiile de aplicare a politicii monetare, principala mutație în cazul BNR fiind reprezentată de îndeplinirea simultană atât a funcției de control monetar (management al lichidității cu componenta de sterilizare a excesului de lichiditate structural), cât și a funcției de stabilizator al ratelor dobânzilor interbancare. De asemenea, la nivelul instrumentului reprezentat de RMO, BNR a operat modificări în sensul:

- eliminării diferențelor de tratament (instituțional și de natura pasivelor ca bază de calcul);
- lărgirii sferei de cuprindere a instituțiilor de credit;
- simplificării și asigurării consistenței RMO (eliminarea nivelului zilnic, prelungirea perioadei de observare, diferențierea ratelor după maturitatea reziduală);

- aplicării de dobânzi penalizatoare;
- abordării diferențiate a ratelor după moneda de denominare.

Operațiunile *open market* își mențin rolul de drenare a excesului de lichiditate, observând condițiile de lichiditate de pe piață. În cadrul lor distingem atragerea de depozite cu scadență lunară, randamentul acceptat fiind dobânda de politică monetară în cadrul unor licitații de rată a respectivei dobânzi și emiterea de certificate de depozit (CD-uri) cu scadență la 3 luni, tranzacționabile între bănci, acțiunea BNR pe piața primară fiind de tip *price-taker*.

Intervenția pe piața valutară are rolul principal de a asigura oferta de monedă și excedentul de lichiditate structural atunci când este necesar. În cadrul politicii de intervenție a BNR asistăm la glisarea de la obiectivul evitării unei aprecieri nesustenabile a monedei naționale prin diminuarea frecvenței și amplitudinii intervenției, la o mai mare flexibilizare a cursului de schimb la stimulii pieței în cadrul aceluiași principiu de *managed-floated* a cursului de schimb.

Facilitățile de credit și de depozit oferite de BNR au rolul de stabilizator al ratelor dobânzilor pe piața monetară interbancară, forțând într-o anumită măsură culoarul de evoluție al acestora.

Strategia țintirii inflației pune un accent deosebit pe mecanismul de transmisie a impulsurilor politicii monetare, întrucât deciziile de politică monetară afectează economia, în general și nivelul prețurilor, în special. Dat fiind că mecanismul de transmisie se caracterizează prin întârzieri lungi, variabile și chiar incerte în răspuns (*time lags*), trebuie acceptată dificultatea previzionalii cu precizie a efectelor măsurilor de politică monetară. Totuși, puterea de monopol conferită băncii centrale în a disponibiliza moneda necesară îi dă și puterea de a stabili rata dobânzii de politică monetară, în cadrul mecanismului de a asigura sistemul bancar cu fonduri și de a oferi sau cere dobânzi pentru serviciul prestat.

Rata dobânzii de politică monetară afectează în mod direct dobânzile de pe piața monetară și în mod indirect dobânzile la depozitele și creditele oferite de bănci clienților. Ceea ce trebuie reținut este că așteptările în modificările ratei dobânzii de politică monetară afectează nivelul dobânzilor pe termen mediu și lung, dar în mod particular nivelul dobânzilor pe termen lung este determinat de așteptările de pe piață privind evoluția dobânzilor pe termen scurt. Se ajunge la concluzia firească că politica monetară transparentă a băncii centrale este un ghid în așteptările agenților economici cu privire la viitorul inflației și implicit a evoluției prețurilor. De aici rezultă că nivelul ridicat al credibilității băncii centrale fixează așteptările în ceea ce privește stabilitatea prețurilor, situație în care agenții economici nu vor crește prețurile de teama inflației sau nu le vor reduce din cauza dezinflației. Impactul acestui comportament asupra condițiilor de finanțare a economiei este major, cu observația că așteptările care pot fi declanșate de politica monetară pot aduce ajustări și ale cursului de schimb și nu numai ale prețurilor activelor. Ca urmare, cursul de schimb poate afecta așteptările inflaționiste prin importurile de bunuri care intră în consum. Pe de altă parte, schimbări-

le în consum și investiții, ca urmare a modificărilor dobânzilor sau expectațiilor privind nivelul acestora, pot aduce schimbări în cererea internă agregată în raport cu oferta națională, ceea ce ar putea induce presiuni asupra prețurilor.

Din tot acest lanț posibil de efecte, estimările empirice făcute pentru zona euro relevă răspunsuri diferite ale diferitelor componente ale PIB la modificările ratei dobânzilor. Studiile arată că impactul politicii monetare asupra procesului investițional este mai mare decât cel asupra consumului sau altor componente ale cererii agregate. Investițiile sunt influențate de modificările în costul de utilizare a capitalului, variabilă strâns legată de rata dobânzii. Investițiile în zona euro sunt sensibile, de asemenea, la restricțiile de lichiditate și de *cash-flow*, respectiv de abilitatea agenților economici de a-și plasa datoriile pe piață sau de a se împrumuta de la bănci. Aceleași studii empirice arată că răspunsul prețurilor de consum la modificarea ratei dobânzii depinde și de influența acestei modificări asupra cursului de schimb; astfel, cu cât este aprecierea euro mai mare (determinată de rata dobânzii), cu atât este mai mare scăderea inflației. Totuși, trebuie acceptată ideea că banca centrală nu poate controla alte evoluții (de pe piața monetară internațională), externe deciziilor ei, care ar influența cursul de schimb al euro.

Toate aceste referiri la rezultatele unor studii empirice făcute pentru zona euro au menirea de a justifica atitudinea de politică monetară a BNR din ultimele luni cu privire atât la reducerile operate în rata dobânzii de politică monetară, cât și la noua abordare a politicii de curs de schimb a leului.

Istoricul performanțelor economice ca urmare a ținuturii inflației arată că, de regulă, s-a reușit scăderea inflației, existând în prezent o mai mare convergență între ratele inflației din țările industrializate și cele în curs de dezvoltare și emergente. Ținutirea inflației a fost folosită cu predilecție țărilor care nu aveau o credibilitate în acțiunile lor antiinflaționiste. Scăderea inflației a fost acompaniată, tot de regulă, cu un șomaj mai ridicat. Țările care au anunțat ținutirea inflației în cadrul unei benzi de posibilă încadrare au înregistrat, de asemenea, succese în reducerea inflației, credibilitatea cea mai mare fiind conferită cazurilor de nedepășire a benzii anunțate.

În strategia de ținutire a inflației prognozarea inflației devine esențială. Această concluzie întărește ideea de efecte de întârziere ale politicii monetare și mai ales necesitatea ținuturii inflației printr-o abordare de tip *forward-looking*. Ca urmare, se spune că politica monetară trebuie să acționeze prin lovituri preventive, înainte ca inflația să crească. Tocmai de aceea se afirmă că preocuparea băncii centrale pentru a elabora previziuni privind inflația devine crucială. Fundamentarea deciziilor de politică monetară și pe proiectarea inflației, făcută pe baza unor serii de date consistente cu ajutorul unor modele de corelație și cu aserțiunea stabilității corelațiilor în perioada de sesizare a schimbării unor condiții cu impact asupra inflației, a devenit pentru multe bănci centrale o rutină la care se aliniază, începând cu anul 2005, și BNR.

2. Liberalizarea mișcării capitalului

România anului 2005, prin acțiunea Băncii Naționale a României, se află în fața unei noi provocări majore reprezentate de liberalizarea contului curent de capital. Momentul în discuție nu reprezintă o liberalizare de ordin general, procesul în sine fiind început încă din anii '90 în contextul reformelor de deschidere a economiei și legislației permissive a investițiilor directe de capital, ci, pur și simplu, asigurarea accesului nediscriminatoriu al nerezidenților la depozitele denumite în lei și la alte instrumente de intermediere bancară sau financiară emise în România.

Provocarea este majoră din punct de vedere atât al beneficiilor, cât și al riscurilor, totul depinzând de managementul acesteia într-o sinergie, care este de dorit să fie aproape de perfecțiune, cu contextul macroeconomic național și internațional precum și cu dinamica politică și tehnică a aderării României la UE. Judecată în afara opțiunii de integrare europeană, provocarea reprezentată de liberalizarea contului de capital ar putea fi considerată gratuit asumată, în fața unor opinii contradictorii interne și chiar externe, care pun în discuție oportunitatea acțiunii, respectiv a momentului acesteia. Totuși, pe linia aderării la UE, asigurarea liberei circulații a capitalului face parte integrantă din cele patru libertăți ale actualei piețe unice către care se îndreaptă România. Este de la sine înțeles că primirea de către România a statutului de economie de piață funcțională incumbă angajamentul liberei circulații a capitalului în toate detaliile acestuia (liberalizare deplină), după cum din perspectiva minimizării riscurilor candidatului, UE dorește ca România să intre în club cu un exercițiu deja parcurs în acest domeniu. Scurta rodare *ex-ante* în materia liberalizării contului curent de capital are conotația atât a observării managementului intern al acestei provocări, cât și cea a unei mai ușoare, dar și treptate acomodări a României la exigențele pieței unice, inclusiv prin prisma unificării monetare la care trebuie să aspirăm, respectiv trecerea la euro. Deși suntem tentați mereu să vorbim de o lentoare a reformelor în România, iată că în cadrul dezbaterii cu privire la liberalizarea contului curent de capital, parcă predomină acum întrebarea de ce atâta grabă? Chiar dacă o considerăm retorică, întrebarea trebuie să o raportăm atât la istoria recentă vest-europeană și internațională în materia liberalizării fluxurilor de capital și de unificare monetară, cât și la condițiile interne și externe ale economiei românești.

Retrospectiva vest-europeană arată că anii '80 au reprezentat cu adevărat un pas major înainte către liberalizarea circulației capitalului, însă în contextul unor dezbateri profunde, îndelungate și nu de puține ori contradictorii. Directivele Consiliului Comunităților Economice Europene în domeniu (în principal cea cu nr. 88/361 din 28 iunie 1988, cu privire la aplicarea clauzei de salvagardare, art. 67 din Tratatul CEE), deși acceptate de toate statele membre, și-au găsit consacarea de abia prin aplicarea Tratatului Uniunii Europene. În prezent, la distanță de zece ani, se poate aprecia că toate restricțiile liberei mișcări a capitalului în cadrul pieței unice au fost ridicate.

De reținut că, totuși, libera circulație a capitalului a fost preconizată încă în textul Tratatului de la Roma (1958), ca un obiectiv necesar de realizat, dar, în condițiile de atunci, obiectivul a fost circumscris unei clauze condiționale, în sensul că liberalizarea avută în vedere va fi făcută numai în măsura în care putea să asigure sau să nu pericliteze buna funcționare a Pieței Comune. Actul Unic European din 1980, ratificat un an mai târziu, a cuprins principiile și procedurile necesare a fi adoptate pentru a se facilita procesul de înlăturare a tuturor obstacolelor din calea realizării pieței unice. Comisia Europeană a considerat că restricțiile prezente în marea majoritate a țărilor membre privind libera mișcare a capitalului se înscriau în rândul obstacolelor care trebuiau înlăturate pentru buna funcționare a pieței unice. Ceea ce a surprins la etapa respectivă, vorbind despre grabă, a fost faptul că aceeași Comisie care a dat dovadă de o puternică înclinație să legitimeze regimuri restrictive privind mișcarea liberă a capitalurilor, chiar contravenind obligațiilor comunitare, brusc a imprimat o dinamică surprinzătoare în ceea ce privește liberalizarea mișcării capitalului. Modificarea conduitei conservatoare de atunci a Comisiei își găsește explicația în influența stabilizatoare pe care a început să o exercite operaționalizarea Sistemului Monetar European asupra atât a politicilor economice, cât și piețelor financiare ale țărilor membre. Practica a demonstrat că, pe măsura îmbunătățirii graduale a procesului de convergență nominală a performanțelor economice ale statelor membre, protecția asigurată de controlul valutar a devenit tot mai puțin necesară. Procesul regional a fost pozitiv influențat și de modificarea mediului financiar internațional, caracterizat prin dereglementare și globalizare financiară. Ca urmare, modificarea conduitei Comisiei Europene – orientată spre fructificarea condițiilor interne și externe favorabile, dar și spre atingerea obiectivelor – a imprimat o dinamică mai alertă negocierilor pentru liberalizarea mișcării capitalului, dar acest lucru nu a însemnat implicit și o eficiență sigură a acestora. Reținem că, și în noul context favorabil, dezbaterea politică pentru decizia liberalizării a fost aprigă. Procesul negocierilor a devenit însă și câmpul de luptă între două școli economice rivale, respectiv între cea a aderenței la obiectivul stabilității monetare cu efectul spontan de generare a unei coordonări în politicile monetare și cea care pleda pentru soluții instituționale în procesul colectiv de decizie monetară, acompaniate de o mai mare soliditate financiară în apărarea cursului de schimb. În înțelepciunea sa, dar folosind conținutul și orientarea dezbaterii în noul mediu economic și financiar intern și extern, Comisia Europeană a întrezărit și soluții la unele obiective strategice ale UE mult mai îndepărtate. Această nouă perspectivă, bazată pe considerații aproape neașteptate, i-au motivat în aceeași măsură ritmul deciziilor de care aminteam. S-a înțeles că libera circulație a capitalului devenise o condiție *sine qua non* pentru unificarea monetară, acest proces aducând în prim-plan utilizarea într-o mai mare măsură a instrumentelor monetare cu orientare de piață, în detrimentul bine cunoscutelor instrumente directe (de reglementare) ale politicilor monetare.

Dezbaterile și negocierile legate de liberalizarea mișcării capitalului au atins în mod obligatoriu "imposibila trinitate" între mișcarea liberă a capitalului, stabi-

litatea cursului de schimb și autonomia politicilor monetare ale țărilor industriale, conform căreia trebuia să se renunțe la unul din elementele ei. Reiterațiile teoretice și de decizie, cu privire la această trinitate imposibilă, pe fondul preocupărilor de liberalizare a mișcării capitalului, au dus la concluzia că, dacă principalul obiectiv comun al politicilor monetare se va fixa pe stabilitatea prețurilor interne, atunci elementul de divergență constând din stabilitatea cursului de schimb trebuie eliminat. Succesul politicii de stabilitate a prețurilor practicat de Germania de Vest la acea dată a fost momentul major care a cimentat în gândirea economică două principii majore pentru conduita monetară.

- Primul principiu a fost acceptarea supremației stabilității prețurilor, ca principal obiectiv al politicii monetare.
- Al doilea principiu, privea necesitatea asigurării independenței reale a băncilor centrale naționale care, în efortul de stabilizare a prețurilor, nu mai trebuie să fie influențate de considerente politice pe termen scurt, sub imperiul cărora acționează, de regulă, executivul.

Contextul economic vest-european și internațional al negocierilor pentru liberalizarea mișcării capitalului a evidențiat la data respectivă și alte aspecte de interes major cum au fost reversibilitatea regimului mișcării capitalului, corelația dintre caracterul regimului liber sau constrâns și ciclul economic, paralela dintre liberalizarea comerțului și liberalizarea contului de capital. Tratarea acestor aspecte reflectă acum nu numai o experiență istorică, ci și contribuții semnificative la teoria și practica liberalizării. Pe scurt, consemnăm doar trei concluzii, cu relevanță pentru momentul României, aspectele semnalate fiind intercorelate. O primă concluzie este că perioadele de avânt, caracterizate fie prin inflație scăzută fie prin presiuni inflaționiste sub control a ciclului economic, permit măsuri de liberalizare cu risc scăzut. A doua concluzie arată că măsurile de control al capitalului nu trebuie să ducă la discriminări între țări și entități, dar o dată impuse, deși au efecte limitate și chiar adverse, eliminarea lor nu mai este facilă. A treia concluzie este că țările cu rezerve valutare consistente (Germania, Elveția, SUA, Canada) pot urma, politici economice liberale, inclusiv în materia liberalizării mișcării capitalului.

Revenind la "moftul grabei" în ceea ce privește România, experiența vest-europeană, circumscrisă de fapt Uniunii Europene de azi, ne indica faptul că demersul liberalizării mișcării capitalului este, de regulă, sau trebuie să fie bine structurat, intercorelat și prezintă o secvențialitate fundamentată pe principii. Ultimele ghiduri în materie, propuse de FMI, relevă un mare grad de aliniere a autorităților române la recomandările pertinente în domeniu, bazate pe experiențe mai îndepărtate și mai apropiate a numeroase țări incluse în categoria celor cu economie de piață emergentă, însă nelimitate doar la țările venind dinspre un sistem totalitar de sorginte comunistă. Mai mult, pentru cunoscători, o succintă trecere în revistă a principalelor preocupări teoretice și practice transferate în recomandări, privind liberalizarea contului curent de capital permite verificarea afirmației susți-

nute mai sus. La urma urmelor, se pare că este mai importantă gestiunea liberalizării și nu procesul în sine, întrucât prin managementul corect al liberalizării contului de capital, trebuie urmărite minimizarea riscurilor și maximizarea beneficiilor acesteia.

La nivel teoretic, caracteristicile privind beneficiile liberalizării financiare (care include mobilitatea capitalului) reflectă, în principal, diferența de opinie dacă mișcarea liberă a capitalului aduce după sine o alocare eficientă a resurselor într-o economie deschisă. Ceea ce interesează, legat de acest subiect, sunt opiniile, mai degrabă preocupante decât critice, care converg spre ideea că piețele financiare liberalizate pot prezenta o serie de distorsiuni, ca efect al informațiilor incomplete sau asimetrice la care au acces partenerii. Într-o atare situație, se ridică problema dacă tranzacțiile financiare nu se dovedesc, în final, periculoase pentru stabilitatea financiară a unui sistem economic și implicit pentru bunăstarea generală a societății. Asimetria în informații pe piețele financiare din perspectiva actorilor activi și pasivi ale acestora, ridică probleme importante de prudențialitate, catalogate în literatura de specialitate sub forma sintagmelor de "selecție adversă", "hazard moral", cu agravanta "redresării prin jocul de noroc" *"gambling for redemption"* și "comportament de turmă". A te exprima asupra întrebării dacă liberalizarea circulației capitalului asigură o eficientă alocare a resurselor, fiind definite cauzele unor riscuri majore pe care le incumbă procesul ca atare sau efectele negative ale acestuia, înseamnă de fapt să accepți, fără ambiguități, că realizarea unei eficiente de tipul celei reclamate este condiționată de acompanierea liberalizării mișcării capitalului de politici de limitare a selecției adverse, a hazardului moral sau a comportamentului de turmă, inclusiv a potențialelor consecințe periculoase. Setul de politici de limitare, cuprinse în categoria instrumentelor de salvagardare sunt bine cunoscute, ele putând fi rezumate prioritar la o robustă reglementare și supraveghere a piețelor și instituțiilor financiare, un set de politici macroeconomice adecvate și apoi la măsurile directe și indirecte de intervenție, din categoria celor de salvagardare supuse unor reguli stricte, dar și unor atenționări nu întotdeauna confortabile pentru autoritățile competente.

Teoria și experiența practică demonstrează că mecanismele prin care fie liberalizarea internă, fie cea externă a mișcării capitalurilor produc riscuri la adresa stabilității financiare sunt cam aceleași. În ambele cazuri efectul dezirabil și de neevitat al autorităților este de a crește eficiența economică și financiară a liberei mișcări a capitalurilor prin reducerea marjelor de profit unilaterale și îmbunătățirea regulilor prudențiale ale creditării și managementului acesteia. Dar, ceea ce este dezirabil din punct de vedere al autorităților de reglementare și supraveghere deschide tot atâtea porți de a valorifica noile oportunități de o manieră improprie și imprudentă. Tocmai acest aspect întărește percepția că nu liberalizarea în sine este cauza relelor care ar putea să ne aștepte, ci înclinația managementului spre asumarea unor riscuri mai puțin cunoscute în fața noilor oportunități și reglementarea și supravegherea laxă a sistemului de instituții de credit, a căror conse-

cințe nefaste sunt într-adevăr amplificate de procesul liberalizării mișcării capitalului în sine. Insistența pe această idee, care nu aparține neapărat autorului (care crede, totuși, în veridicitatea ei), credem că este călăuzitoare în ceea ce privește căutarea soluțiilor de salvagardare atunci când se consideră necesar de a fi aplicate.

Ajungem astfel la problemele de politică sistemică care privesc:

- i. asumarea riscurilor de către investitori într-un mediu care promovează prudențialitatea, norme contabile și de audit adecvate, standarde de bune practici și de transparență în domeniu, tocmai pentru a reduce distorsiunile inevitabile liberalizării mișcării capitalului;
- ii. evoluția regulilor din domeniul prudențialității care permit o bună recunoaștere a riscurilor de către actorii din piață și o bună monitorizare a amenințărilor potențiale la adresa stabilității sistemice și a luării măsurilor corective de către autoritățile competente;
- iii. corelația dintre expansiunea normală a activităților financiare cu grad ridicat de risc și capacitatea dezvoltării unui management tot mai eficient al acestor riscuri;
- iv. măsurile necesare la nivel internațional în ceea ce privește monitorizarea furnizorilor de fluxuri de capital.

Percepția unor măsuri la nivel internațional, impuse mai ales după criza asiatică, cu privire la furnizorii de fluxuri de capital, ca problemă de politică sistemică are darul de a da un confort de protecție pentru cât mai mulți actori, prin forțarea "curățirii la izvoare" a fluxurilor internaționale de capital de elementele distorsionante primare care generează riscuri la scară planetară. Măsurile din acest pachet încep cu aspectele comportamentale (îmbunătățirea sistemelor de informații care privesc fluxurile internaționale de capital, limite conservatoare în creditările internaționale bazate pe prudențialitate, limitarea posibilităților de transmisie a crizelor financiare și a efectelor de contaminare al acestora) și se continuă punctual cu seturi de politici adecvate (macroeconomice, fiscale, monetare) având ca scop stabilizarea piețelor financiare, echilibre bugetare prin finanțarea adecvată a deficitelor, ameliorarea consecințelor contractării economice din punct de vedere al volumului producției și ocupării forței de muncă.

Există însă și o teoretizare demnă de înșușit în ceea ce privește secvențialitatea în liberalizarea mișcării capitalului. Secvențialitatea s-a dovedit a fi nu numai foarte importantă, dar și foarte complexă având în vedere diversitatea economiilor care recurg la liberalizare. Pentru pașii asumați nu există rețete infailibile, dar aceștia pot privi realizarea calității unui mediu economic intern, întărirea capacității instituționale, perfecționarea instrumentelor la îndemână și eficacitatea acestora. Singura certitudine tot mai pregnantă a prezentului în materie de liberalizare a mișcării libere a capitalului, ca un fapt care se întâmplă deja la scară globală, este că pregătirea internă are un rol esențial și ea constă din realizarea infrastructurii care trebuie să definească și să susțină simultan un sistem financiar liberal și stabil. Ca urmare, secvențialitatea în timp este mai greu

de definit, deși se afirmă că pregătirea are nevoie cam de zece ani. În schimb, s-a dovedit mai ușoară recomandarea principiilor secvențialității în baza cărora pot fi recunoscute: o anumită ordonare în timp a liberalizării fluxurilor, construcția instituțională necesară și direcțiile de disciplinare a piețelor financiare, atât cât se poate vorbi despre ele.

Testul principiilor secvențialității liberalizării contului de capital – făcut de România în ultimii zece ani, considerând perioada recomandată – se pare că a fost trecut în condiții acceptabile, chiar FMI acordând astăzi o șansă sporită României demersului de liberalizare necesar de făcut (contul curent de capital) până la aderarea la UE. Recapitulând, constatăm că România a reușit o bună și neriscontă liberalizare a investițiilor străine de capital, ca o primă etapă recomandată și confirmată de intrările de capital de această natură. Instituțiile financiare au fost întărite, iar cele neviabile au fost eliminate treptat, dar ferm, din peisajul curent, acordând șansa creșterii forței și credibilității sistemului național al instituțiilor de credit. Efortul de disciplinarizare a pieței financiare a prevalat dacă privim la setul de norme de contabilitate, audit, transparență și la evoluția reglementării și supravegherii prudențialității instituțiilor de credit. Garanțiile guvernamentale nu mai sunt excesive, iar infrastructura pentru investițiile de portofoliu s-a dezvoltat (reglementare și piață), mai având nevoie de anvergură și profunzime. Autoritățile au menținut un raport adecvat între liberalizarea fluxurilor de capital pe termen lung (procesul fiind început cu acestea) și cele pe termen scurt aflate acum în atenție. Ajustarea cursului de schimb, în sensul unei mai mari flexibilizări, în cadrul unei tendințe de apreciere, și a dobânzilor ca premise a noului moment al liberalizării contului curent de capital se produce fiind susținută de evoluțiile macroeconomice interne și mediul economic și financiar extern favorabile. Câmpul restricțiilor se îngustează treptat și consistent cu normele de prudențialitate, conform principiului de a se evita pe cât posibil reîntoarcerea la ele, ca unul din semnele cele mai grave ale percepției lipsei de credibilitate și neprofesionalism al autorităților, un exemplu recent fiind liberalizarea completă a pieței valutare. O problemă poate acută rămâne câmpul distorsiunilor induse de corupție, dar terminarea privatizării în sistemul bancar este o șansă a limitării acestora.

Trebuie amintit că practica liberalizării mișcării capitalului în Europa Occidentală a demonstrat că piesa slabă și sensibilă, acel "câlcâi al lui Achile" al acestui proces, până la urmă benefic integrării monetare și financiare, s-a dovedit a fi politica bugetară. Aflată permanent sub influență politică în sensul cei mai larg al unei definiții ce i se poate atribui (presiune electorală, de conjunctură etc), politica bugetară a fost privată prin lege de avantajul finanțării privilegiate, element constitutiv al independenței băncii centrale.

Realitatea rezultatelor negocierilor pentru aderarea României la UE, reflectate de altfel în Regulamentul Băncii Naționale a României privind operațiu-

nile valutare, ne arată că operațiunile valutare curente și de capital sunt liberalizate cu excepția:

- i. operațiunilor în conturi de depozit în monedă națională deschise de ne-rezidenți;
- ii. operațiunilor cu instrumente financiare tranzacționate în mod curent pe piața monetară;
- iii. operațiuni în conturi curente și de depozit deschise de rezidenți în străinătate, la instituții de credit și asimilate acestora. Prima urgență este liberalizarea operațiunilor în conturi de depozit în monedă națională deschise de nerezidenți.

Ca orice pas spre liberalizare, acesta trebuie analizat ca implicații pornind de la contextul reprezentat de condițiile interne și, fiind vorba și de un angajament al aderării, nu pot fi excluse documentele internaționale care guvernează conduita liberalizării în materie. Contextul intern, deși favorabil din punct de vedere al principiilor secvențialității și al politicilor macroeconomice, ne concentrează atenția asupra nivelului real al dobânzii și cursului de schimb a căror evoluții pot aduce câștiguri spectaculoase prin diferențialul de dobândă real pozitivă și un curs de schimb mult prea predictibil când țintirea inflației este prioritară. Această rentabilitate potențială poate fi valorificată la scară, ceea ce înseamnă intrări de capitaluri speculative perfect legale. Atractivitatea pieței financiare a României este dată și de contextul macroeconomic, stadiul pregătirii pentru aderare la UE (așteptări puternice privind următorii pași ai liberalizării) și, nu în ultimul rând, de un *rating* mai bun, respectiv încrederea câștigată de România pe piețele financiare internaționale. Impactul asupra sistemului bancar este și el de neglijat, aici revenind în primul rând asupra solidității acestuia și capacității de management al riscurilor sporite, determinate de creșterea resurselor de creditare și ai oportunităților. Evident, conduita băncii centrale cu privire la nivelul dobânzii de intervenție și poziției în sistem poate fi afectată ca urmare a distorsiunilor induse de volatilitatea unor capitaluri, de șocurile diferențelor de lichiditate și maturitate din bilanțurile instituțiilor de credit, eventuala dezechilibrare a pieței valutare.

Astfel, a liberaliza sau a nu liberaliza acești ultimi pași în controlul operațiunilor valutare este o decizie complexă, dar trebuie să o bazăm prioritar pe instrumentele la îndemână și mai ales pe relevanța sau reactivitatea lor în sistem, respectiv funcționarea mecanismelor de transmisie a impulsurilor monetare, acceptând o bună sănătate a realizării echilibrului bugetar. Din punct de vedere al documentelor internaționale și al angajamentelor asumate pe linia aderării ca operaționalizare a liberalizării, a continua în acest stadiu cu restricțiile rămase echivalează cu transmiterea unor semnale negative atât investitorilor străini, cât și autorităților de la Bruxelles. Aceste semnale pot echivala cu neputința autorităților de a-și soluționa problemele structurale (ceea ce rămâne încă o realitate), punerea semnului de egalitate între actualele restricții și un posibil substitut al reforme-

lor, perceperea neliberalizării, în contextul înșelării expectațiilor operatorilor de piață deja puternic formate, ca o decizie de introducere practic a unei noi restricții.

~ Menținerea controlului operațiunilor valutare legate de circulația liberă a capitalului trebuie privită, așadar, printr-o serie de constrângeri formale (obligațiile rezultate din tratate, modul de utilizare a clauzelor de salvagardare), considerente politice (imaginea asumării de responsabilități neonorate) și considerente economice (costurile ridicate de oportunitate a restricțiilor). Experiența internațională – cu privire la restricționarea mișcărilor de capital și dezbateră teoretică din jurul acestora (Frankel, 1996; Stosky, 1996; Dooley, 1966; Edwards, 2000 și alții) – converge spre ideea că menținerea de restricții nu este o soluție, după cum și corelația dintre liberalizare și întărirea subsecvențială a sectorului financiar ca urmare a creșterii calității măsurilor de reglementare și supraveghere nu este automat pozitivă (Kraay, 1998).

Constrângerile formale (tratatele), accentuând pe obligații la termene, dau posibilitatea apelării la măsuri de salvagardare, însă într-o disciplină riguroasă. La fel ca și în cadrul fluxurilor comerciale, măsurile de salvagardare opozabile unor consecințe nedorite a liberei mișcări a capitalului implică existența prejudiciului (presiune puternică asupra pieței valutare), aplicarea *ex-post* limitată, caracterul nediscriminatoriu și notificarea partenerului pentru a putea fi autorizate. Nu putem omite în context că, cel puțin până la această dată, țările care au aderat recent la UE nu au apelat la măsuri de salvagardare, ceea ce este un lucru încurajator. Mai mult, testele empirice făcute pe datele țărilor industrializate (Jang-Young Lee, 1997) arată că măsurile de control pentru sterilizarea intrărilor de capital s-au dovedit în cea mai mare măsură ineficiente.

Standardul european implică măsuri de control a masei monetare prin canalul dobânzii, de obicei cu caracter indirect, deci cu orientare de piață, lăsând decizia economică și asumarea riscului bine gestionat în sarcina directă a participanților pe piață. Măsurile indirecte de control al fluxurilor de capital sunt percepute, conform experienței de până acum, mai puțin distorsionante, mai transparente, chiar dacă au dezavantajul unor costuri administrative. Această posibilă conduită implică o piață deschisă, liberalizată, singura cale care ne poate duce spre obiectivul ambițios al integrării financiare și monetare a României în UE. Poate ar trebui să acceptăm și una din concluziile pertinente ale lui Baker (1996, într-o reușită radiografie a liberalizării mișcării capitalului în Europa), că ceea ce a dat un impuls real liberalizării în domeniul analizat la nivelul pieței unice a fost "procesul exogen întâmplat pe piețele financiare internaționale și creșterea internaționalizării economiilor naționale". Aceste condiții sunt prezente și astăzi cu observația unor lecții deja învățate, transpuse în reguli de prudențialitate mai bune, dacă ne reamintim de măsurile luate pe partea furnizorilor de fluxuri de capital la nivel internațional. De asemenea, să nu uităm că măsuri de sterilizare a fluxurilor de capital sunt necesare și din alte considerente de stabilitate a prețurilor, independent de gradul de liberalizare a operațiunilor valutare, cu condi-

ția de a fi percepute ca instrumente normale de reglaj ale pieței prin mecanismele sofisticate ale transmisiei de impulsuri fiscale sau monetare și nu ca intervenții administrative brutale.

Amplificând subiectul tratării, trebuie să remarcăm că liberalizarea financiară este inevitabilă pentru țările care vor să-și fructifice participarea în circuitul economiei globale caracterizată prin deschidere. Este vorba, în principal, de beneficiile unor investiții mai mari, susținând o creștere economică dinamică cu efectul îmbunătățirii standardelor calității vieții. Este atunci liberalizarea contului curent de capital neapărat generatorul de posibile crize financiare și de costuri implicate majore?

Răspunsul este afirmativ dacă, așa cum arată experiența, liberalizarea contului curent de capital este precedată de măsurile de întărire a sistemului financiar intern, dar, în ceea ce privește România, progresele au fost certificate de expertize ale Băncii Mondiale. Slăbiciunea sistemului financiar național poate crea condițiile unui mediu economic care să ducă la potențiale crize financiare. Totuși, reducerea barierelor din calea mișcării capitalurilor, mișcare percepută înainte de toate ca o deschidere a economiilor, a fost cauza majoră a boom-ului economic mondial. Dacă adăugăm ireversibilitatea în progresele tehnologiilor informatice și a comunicațiilor, atunci mobilitatea capitalului este o realitate care nu mai poate fi evitată (Eichengreen, Mussa, Aricea și alții, 1999).

Soluția unei reconcilieri în considerentele avansate de teoreticieni și practicieni, expuse mai sus, nu mai poate consta în reîntoarcerea la măsuri de restricționare a fluxurilor de capital care au devenit practic invazive într-o economie globală, ci liberalizarea măsurilor de control într-o secvențialitate bine ordonată, acompaniată de politici macroeconomice sănătoase, întărirea sistemului financiar național și îmbunătățirea transparenței prin rapoarte publice financiare și economice periodice cât mai credibile. Acestea sunt recomandate ca cele mai bune măsuri de salvagardare, pentru ca liberalizarea contului curent de capital să devină implicit inevitabilă, dar și benefică pentru economia națională.

BIBLIOGRAFIE

- Axilrod, Stephen H., *Transformations to Open Market Operations: Developing Economies and Emerging Markets*, 1996.
- Caramazza, Francesco; Aziz, Jahangir, *Fixed or flexible? Getting the Rate Right in the 1990s*, 1998.
- Debelle, Guy; Mason, Paul; Savastano, Miguel; Sharma, Sunil, *Inflation Targeting as a Framework for Monetary Policy*, 1998.
- Dziobek, Claudia; Pazarbasioglu, Ceyla, *Lessons from Systemic Bank Restructuring*, 1998.
- Fontaine, Pascal, *Une idee neuve pour l'Europe, Documentation européenne*, Commission Européenne, 2000.
- Garcia, Gillian G., *Protecting Bank Deposits*, 1997.
- Ghosh, Atish R.; Gulde, Anne-Marie; Ostry, Jonathan D.; Wolf; Hoiger, *Does the Exchange Rate Regime Matter for Inflation and Growth?*, 1996.
- Gligorov, Vladimir, *Economic Strategy East Europe*, East West Institute, 2000.
- Lee, Jang-Yung, *Sterilizing Capital Inflation*, 1997.
- McDermott, C. John; Wescott, Robert F., *Fiscal Reforms That Work*, 1996.
- Mishkin, Frederic, *Anatomy of a Financial Crisis National Bureau of Economic Research*, Working Paper, nr. 3934, Cambridge, England, 1991.
- Mishkin, Frederic, *Asymmetri'c Information and Financial Crises, Financial Markets and Financial Crisis*, University of Chicago Press, SUA, 1991.
- Puwak, Hildegard, *Managementul extinderii Uniunii Europene, etape, obiective, strategii*, Editura Expert, 2004.
- Tobin, James, *Financial Innovation in Perspective*, Bank of Japan Monetary and Economy Studies, nr. 3, September, 1985.
- XXX *Acordul European instituind o asociere între România, pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre ale acestuia, pe de altă parte*, Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 73.
- XXX *Acquis-ul comunitar în vederea negocierilor cu statele care aderă la Uniunea Europeană*, Studii ale Centrului de Resurse Juridice, Program finanțat prin PHARE, 2002.
- XXX *Le Conseil Européen de Lisbonne, Contribution de la Commission Européenne – Lisbonne des 23 et 24 mars 2000; Un agenda de re-nouveau économique et social pour l'Europe*, 7 dec. 2000, Bruxelles.
- XXX *Pre-accession impact studies*, Institutul European din România, seriile 2002 și 2004.

- XXX *Preocupări europene privind realizarea strategiei de la Lisabona*, Studiu documentar, Parlamentul României, iunie 2004.
- XXX *Probleme ale integrării României în Uniunea Europeană – cerințe și evaluări 2001-2002*, Academia Română, Grupul de reflexie ESEN-2, 2002.
- XXX *România în contextul extinderii Uniunii Europene, Dezbateri*, Institutul European din România, 2002.
- XXX *România: An Assessment of the Lisbon scorecard*, GEA, SOREC, martie 2004.
- XXX *Traité d'Amsterdam: ce qui a change Europe, L'Europe en mouvement*, Commission Européenne, 1999.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 148/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

MODEL DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Studiul de față prezintă rezultatele parțiale ale temei
**Analiza și prognoza evoluției principalelor corelații macroeconomice
în România, comparativ cu alte țări din Europa**
din cadrul proiectului

**TIPOLOGIA CREȘTERII ECONOMICE; EVOLUȚIA PRINCIPALELOR
CORELAȚII MACROECONOMICE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE**

care face obiectului Contractului de finanțare pentru proiecte prioritare
PP4/S2/Programul Național CERES

încheiat de Institutul de Prognoză Economică al Academiei Române,
cu Ministerul Educației și Cercetării, prin Institutul de Fizică Atomică
în calitate de autoritate contractantă, la 25.XI.2002.

Durata programului noiembrie 2002-octombrie 2005.

Subcontractant Academia de Studii Economice, București

Director de proiect: Marioara IORDAN
Faza PI/III.1 – Model de estimare a PIB-ului lunar
Coordonator fază : Cristian Nicolae STĂNICĂ

Cristian STĂNICĂ
coordonator
Lucian Liviu ALBU
Mariana NICOLAE
Mihaela IONESCU
Petre CARAIANI
Carmen UZLĂU

Colaboratori externi
Marin DUMITRU
Stelian STANCU
Roxana CIUMARA

CUPRINS

INTRODUCERE	275
1. PREZENTAREA LITERATURII PE PROBLEMA ESTIMĂRII PIB-ULUI LUNAR.....	277
2. CONSTRUIREA UNUI MODEL TEORETIC DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR	279
3. ELABORAREA MODELULUI PENTRU CAZUL ROMÂNIEI	289
BIBLIOGRAFIE.....	318

INTRODUCERE

Studiul „Model de estimare a PIB-ului lunar” investighează principalele metodologii utilizate în literatură pentru estimarea pe termen foarte scurt a indicatorilor macroeconomici de bază. Două dintre aceste metode (așa-numitele metodele algebrică și econometrică) sunt aplicate pe seria PIB-ului în cazul României din perioada 1997-2003.

Estimarea PIB-ului lunar este utilă în special pentru deciziile din sfera politicii monetare pe termen scurt. În Marea Britanie, Comisia pentru Politici Monetare a recunoscut importanța PIB-ului lunar, încă de la lansarea acestui indicator economic în 1998, deoarece reprezintă unul dintre factorii determinanți ai ratei dobânzii. Pe de altă parte, este recunoscută relația pe termen scurt între modificarea ratei inflației și abaterea PIB-ului de la nivelul său potențial.

PIB-ul lunar vine să completeze Conturile Naționale care sunt estimate cel mult trimestrial și cu o întârziere temporală. La nivel lunar, datele disponibile (producția industrială) sunt insuficiente pentru caracterizarea evoluției economiei „ca întreg”. În consecință, rezultatele analizelor economice pot fi eronate. Având informații despre comportamentul output-ului economiei la frecvențe înalte putem aplica modelul econometric la acest nivel pentru a prognoza indicatorii financiari și monetari. De asemenea, informațiile conținute în seria PIB-ului lunar pot fi utilizate pentru elaborarea unui model econometric care să prognozeze PIB-ul lunar și trimestrial cu cel puțin un trimestru înainte de apariția datelor oficiale.

Lucrarea este structurată în trei capitole. În primul capitol sunt prezentate pe scurt principalele teorii ale estimării PIB-ului lunar din literatura de specialitate. Originalitatea studiului constă în propunerea metodei algebrice pentru estimarea PIB-ului lunar în prețuri curente, metodă ce vine în completarea metodelor deja cunoscute din literatura internațională.

Cel de-al doilea capitol detaliază modelul teoretic al estimării PIB-ului lunar și analizează trei metode:

- Metoda algebrică de interpolare pentru serii trimestriale în prețuri curente. Avantajul metodei constă în evitarea calculelor econometrice restricționate de testele statistice și utilizarea seriilor lunare și trimestriale în prețuri curente mai ușor accesibile.
- Metoda econometrică Chow și Lin. Avantajul metodei constă în simplitatea sa deoarece se bazează pe o ecuație de regresie ai cărei parametri sunt estimați cu ajutorul seriilor trimestriale în prețuri constante. Variabila dependentă este PIB-ul trimestrial. Ecuația cu parametri cunoscuți este aplicată ulterior la calculul PIB-ului lunar având ca variabile explicative același tip de serii accesibile la nivel lunar.

- Metoda filtrului Kalman de estimare a seriilor neobservabile. Modelul teoretic al filtrului Kalman este prezentat pe larg în literatura internațională, dar aplicarea acestuia la cazuri particulare necesită stabilirea unor ipoteze de lucru specifice.

Capitolul al treilea prezintă modelul de estimare și prognoză a PIB-ului lunar elaborat pentru cazul României. Demersul științific este realizat în două etape și anume:

- Selecția și pregătirea seriilor trimestriale și lunare utilizate în model. Analiza statistică a seriei trimestriale a PIB-ului în prețuri constante, evidențierea problemelor metodologice de ordin statistic.
- Aplicarea metodelor algebrică și econometrică (Chow și Lin) pentru estimarea și prognoza PIB-ului lunar în economia românească. Compararea rezultatelor obținute, elaborarea bazei de date.

1. PREZENTAREA LITERATURII PE PROBLEMA ESTIMĂRII PIB-ULUI LUNAR

Sensibilitatea sistemelor economice la șocurile pe termen scurt din ultimii ani necesită tot mai mult elaborarea unor teorii care să surprindă dinamica indicatorilor pe intervale scurte de timp. Pentru aceste studii se impune îmbunătățirea bazei de date statistice. Pe lângă indicatorii trimestriali calculați în sistemul conturilor naționale există câțiva indicatori lunari insuficienți pentru a da o imagine completă asupra fluctuațiilor cererii și ofertei. În acest sens, EUROSTAT în publicațiile sale recente și-a arătat interesul pentru estimarea lunară a principalilor indicatori macroeconomici (de exemplu produsul intern brut) pornind de la informațiile conținute în seriile lor trimestriale.

Așa cum argumentează Lanning (1986), atunci când utilizăm serii cu date lipsă și dorim să le completăm sau dorim să interpolăm serii pentru a ajunge la o frecvență mai mare, avem la dispoziție două metode de a rezolva această problemă. O primă abordare constă în estimarea datelor lipsă simultan cu estimarea parametrilor modelului. A doua posibilitate este construirea unei metode cu două etape unde în prima etapă sunt generate datele lipsă, care devin astfel independente de algoritmul modelului. În a doua etapă, seria obținută este folosită pentru estimarea econometrică a modelului. Bazându-se pe cercetări empirice, Lanning a arătat că folosirea metodei în două etape permite obținerea unor parametri cu o varianță mai mică și deci prezintă o încredere mai mare față de cazul estimării modelului folosind seria incompletă. Literatura legată de metoda interpolării în două etape poate fi clasificată în trei categorii (de fapt subiectul interpolării este foarte vast iar realizarea unei clasificări obiective devine aproape imposibilă).

Prima contribuție care se constituie ca o referință importantă pentru toate abordările ulterioare, aparține lui Chow și Lin [1971] și [1976] – care au prezentat o metodologie unică pentru interpolarea atât a seriilor de tip stoc cât și flux. În prima etapă a metodei ei au estimat regresia seriei trimestriale (neobservabilă la nivel lunar) în funcție de variabilele trimestriale relevante care prezintă și serii de date lunare. Apoi, în această regresie cu parametri determinați au fost introduse seriile în valori lunare, ceea ce a permis estimarea seriei lunare neobservabile. Această metodă a fost folosită pentru interpolarea PIB-ului din Mexic de către De Alba și a venitului populației din diferitele regiuni ale SUA de către Schmidt.

Denton, Fernandez și Litterman au propus o abordare care minimizează o funcție pătratică a diferențelor dintre valorile seriei ce urmează a fi estimată și o combinație liniară de serii observabile (numite serii adiționale). Această metodă aproximează regresia lui Chow și Lin, dar se bazează pe ipoteze ceva mai complicate privind dinamica seriei care se interpolează precum și folosirea

seriilor sub forma primei diferențe. O exemplificare pe date din Portugalia este dată în Pinheiro și Coimbra.

A treia abordare a fost realizată de Bernanke, Gertler și Watson [1997] care au folosit un model al spațiului stărilor bazat pe filtrul Kalman. Avantajul metodei constă în faptul că poate fi aplicată și la modelele neliniare. Acest procedeu necesită stabilirea unor valori inițiale pentru parametrii modelului precum și pentru seria neobservabilă ce urmează a fi estimată. O exemplificare pe date din Canada a fost realizată de Guay.

Originalitatea proiectului constă în propunerea metodei algebrice pentru estimarea PIB-ului lunar în prețuri curente, metodă ce vine în completarea celor deja cunoscute din literatura internațională.

2. CONSTRUIREA UNUI MODEL TEORETIC DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR

Prima metodă, cea mai simplă dintre toate și mai aproximativă în ceea ce privește acuratețea rezultatelor, a fost aplicată în cadrul activității de doctorat de cercetătorul Cristian Stănică [2001] ca o alternativă la metoda BNR de estimare a PIB-ului lunar (metoda BNR a stat la baza publicației *Dihotomia real-nominal în economia românească de tranziție* – Emilian Dobrescu [1997]).

Metoda directă se bazează pe ipoteza relației de proporționalitate dintre o componentă a PIB-ului și o serie reprezentativă din punct de vedere statistic, relație valabilă pentru lunile aparținând unui trimestru. De exemplu, valoarea adăugată brută din ramura industrie se determină la nivel lunar din producția industrială, coeficientul de proporționalitate fiind calculat din seriile trimestriale. În acest studiu nu vom insista asupra metodei directe.

Metoda algebrică este un algoritm de calcul îmbunătățit prin care determinăm valorile seriei lunare necunoscute pornind de la o regulă prestabilită de repartizare a valorilor lunare pe trimestru (seria este cunoscută la nivel trimestrial). În cazul teoretic general, definim prin α indicatorul lunar neobservabil (VAB în industrie, VAB alte ramuri, sau PIB) și calculăm valorile acestuia în interiorul trimestrului τ conform ecuațiilor:

$$\begin{cases} \alpha_{3\tau-2} = \alpha_{3(\tau-1)} + d_{1,\tau} & \text{– prima lună} \\ \alpha_{3\tau-1} = \alpha_{3(\tau-1)} + d_{1,\tau} + d_{2,\tau} & \text{– a doua lună} \\ \alpha_{3\tau} = \alpha_{3(\tau-1)} + d_{1,\tau} + d_{2,\tau} + d_{3,\tau} & \text{– a treia lună} \\ y_{3\tau} = \alpha_{3\tau} + \alpha_{3\tau-1} + \alpha_{3\tau-2} & \text{– valoarea trimestrială a indicatorului} \\ \tau = 1, 2, \dots, T & \text{– } T = \text{numărul de trimestre} \end{cases} \quad (2.1)$$

$\alpha_{3(\tau-1)}$ se referă la ultima lună din trimestrul anterior iar $d_{1,\tau}$, $d_{2,\tau}$, $d_{3,\tau}$ măsoară variația seriei neobservabile față de luna precedentă. Acești parametri urmează a fi determinați din algoritmul de calcul în funcție de ipotezele particulare impuse modelului.

În primul rând există o relație general valabilă între diferențele dintre trimestre notate cu

$$\Delta_\tau = y_{3\tau} - y_{3(\tau-1)} = (\text{notăm}) \alpha^{(\tau)} - \alpha^{(\tau-1)} \text{ și diferențele lunare:}$$

$$\Delta_\tau = 3d_{1,\tau} + 2d_{2,\tau} + d_{3,\tau} + d_{2,\tau-1} + 2d_{3,\tau-1} \quad (2.2)$$

Această regulă provine din condiția ca suma valorilor lunare să fie egală cu valoarea trimestrială a indicatorului. În al doilea rând, diferențele $d_{k,\tau}$ se pot aproxima pe baza unor informații suplimentare aduse de seriile adiționale la frecvență lunară, despre care teoria economică și statistica economică ne asigură că sunt corelate cu seria lunară neobservabilă. Astfel, vom particulariza

forma generală (2.2) a metodei algebrice considerând două cazuri: cel al interpolării cu serii adiționale, respectiv cel al interpolării fără serii adiționale.

Interpolarea fără serii adiționale

Rezultatele obținute cu metoda algebrică fără serii adiționale se aplică la estimarea indicatorilor neobservabili (componentele PIB-ului) pentru care nu dispunem de nici o informație ajutătoare la nivel lunar în ceea ce privește rata de creștere $\Delta\alpha_t/\alpha_t$. În acest caz, cea mai bună aproximație se bazează pe ipoteza diferențelor constante, $d_{1,\tau} = d_{2,\tau} = d_{3,\tau} = d_\tau$, astfel încât am obținut

$$\Delta_\tau = 6d_\tau + 3d_{\tau-1} \text{ sau, sub o altă formă,}$$

$$d_\tau = (\Delta_\tau / 6) - (d_{\tau-1} / 2) \quad (2.3)$$

Este important să facem precizarea că diferențele d_τ calculate cu ecuația (2.3) pot fi și negative; cel mai adesea se întâmplă în trimestrul I pentru că, de regulă valorile PIB-ului în trimestrul IV sunt mai mari comparativ cu valorile din trimestrul I al anului următor; în astfel de situații valorile lunare ale indicatorului neobservabil vor scădea treptat una față de cealaltă în trimestrul I.

Relația de recurență (2.3) a pasului d_τ permite determinarea acestuia numai dacă se cunoaște valoarea lunară inițială d_1 precum și diferențele trimestriale Δ_i :

$$d_\tau = \frac{1}{6} \sum_{i=2}^{\tau} (-1)^{\tau-i} \frac{\Delta_i}{2^{\tau-i}} + (-1)^{\tau-1} \frac{d_1}{2^{\tau-1}} \quad \tau \geq 2 \quad (2.4)$$

Exponentul $(\tau - 1)$ de la numitor duce la convergența rapidă spre zero a parametrului $\frac{d_1}{2^{\tau-1}}$ într-o perioadă de 1 an – astfel, indiferent de condițiile inițiale, rezultatele modelului nu vor fi afectate. De altfel, ne vom folosi de această proprietate importantă a modelului luând pentru primul trimestru al seriei de date valorile lunare egale $\alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3 = \alpha^{(1)}/3$ ($d_1 = 0$).

Ecuațiile metodei algebrice în ipoteza diferențelor constante pentru trimestrul τ se simplifică considerabil; după cum urmează:

$$\begin{cases} \frac{\tau_{3\tau-2}}{\tau^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = -\frac{d_\tau}{\tau^{(\tau)}} \\ \frac{\tau_{3\tau-1}}{\tau^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = 0 \text{ ponderile variază simetric în jurul mediei} \\ \frac{\tau_{3\tau}}{\tau^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = \frac{d_\tau}{\tau^{(\tau)}} \end{cases} \quad (2.5)$$

$$\text{iar } d_\tau = (\Delta_\tau / 6) - (d_{\tau-1} / 2)$$

Interpolarea cu serii adiționale

Există și situații în care dispunem de serii lunare corelate cu seria care se interpolează. Acești indicatori lunari x_t , care explică într-un anumit procent (în funcție de ponderea lor) evoluția indicatorului neobservabil α_t , îi vom numi ca fiind „proxy” pentru α_t – de exemplu, producția industrială PRODI este proxy pentru VABI (indicele ‘t’ se referă la lună, $t = 1, 2, \dots, 3T$).

Pentru construirea algoritmului de interpolare cu serii adiționale vom considera că α_t este o funcție de x_t și o altă variabilă independentă z_t . Atunci, la nivel lunar, unde variațiile variabilelor sunt mici comparativ cu valorile absolute, se poate aplica binecunoscuta regulă Taylor de aproximare:

$$\Delta \alpha_t = \frac{\partial \alpha}{\partial x} \Delta x_t + \frac{\partial \alpha}{\partial z} \Delta z_t \text{ sau } \alpha_t - \alpha_{t-1} = \theta_t (x_t - x_{t-1}) + \tilde{d}_t \quad (2.6)$$

Astfel, metoda algebrică prezentată are avantajul că ține cont și de influența factorilor necunoscuți z_t asupra modificării variabilei neobservabile prin intermediul parametrului $\tilde{d}_t$. θ_t este panta funcției lui α_t în raport cu x_t când ceilalți factori determinanți rămân neschimbați.

Datorită lipsei informațiilor, cea mai bună aproximație se obține stabilind parametrii θ_t și $\tilde{d}_t$ constanți pe lunile unui trimestru, astfel regăsim ecuațiile (2.1) în următoarea formă avantajoasă:

$$\begin{cases} \frac{\alpha_{3\tau-2}}{\alpha^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = \theta_\tau \frac{x^{(\tau)}}{\alpha^{(\tau)}} \left(\frac{x_{3\tau-2}}{x^{(\tau)}} - \frac{1}{3} \right) - \frac{\tilde{d}_\tau}{\alpha^{(\tau)}} \\ \frac{\alpha_{3\tau-1}}{\alpha^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = \theta_\tau \frac{x^{(\tau)}}{\alpha^{(\tau)}} \left(\frac{x_{3\tau-1}}{x^{(\tau)}} - \frac{1}{3} \right) \\ \frac{\alpha_{3\tau}}{\alpha^{(\tau)}} - \frac{1}{3} = \theta_\tau \frac{x^{(\tau)}}{\alpha^{(\tau)}} \left(\frac{x_{3\tau}}{x^{(\tau)}} - \frac{1}{3} \right) + \frac{\tilde{d}_\tau}{\alpha^{(\tau)}} \end{cases} \quad (2.7)$$

$$\Delta \tau = [\theta_\tau x^{(\tau)} - \theta_{\tau-1} x^{(\tau-1)}] - 3x_{3(\tau-1)} (\theta_\tau - \theta_{\tau-1}) + 6\tilde{d}_\tau + 3\tilde{d}_{\tau-1}$$

Totuși, acest model general nu poate fi aplicat decât în baza unor presupuneri specifice referitoare la valorile pe care le ia parametrul θ_τ în fiecare trimestru precum și la valoarea inițială $\tilde{d}_1$ (am văzut că aceasta poate fi considerată nulă). O primă posibilitate ar fi să alegem o valoare fixată θ_0 valabilă pentru toate trimestrele, pe care o determinăm din regresia seriilor trimestriale $\alpha^{(\tau)}$ și $x^{(\tau)}$. Pe de altă parte, în situațiile în care indicatorul $x^{(\tau)}$ nu este o componentă a indicatorului $\alpha^{(\tau)}$ în sistemul conturilor naționale, dar este variabila „cheie” care descrie evoluția lui $\alpha^{(\tau)}$, este indicat să fixăm panta θ_τ la valoarea $\alpha^{(\tau)}/x^{(\tau)}$ caracteristică fiecărui trimestru τ .

Ecuațiile (2.7) se simplifică considerabil:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{\alpha_{3\tau-2}}{\alpha^{(\tau)}} = \frac{x_{3\tau-2}}{x^{(\tau)}} - \frac{\tilde{d}_{\tau}}{\alpha^{(\tau)}} \\ \frac{\alpha_{3\tau-1}}{\alpha^{(\tau)}} = \frac{x_{3\tau-1}}{x^{(\tau)}} \\ \frac{\alpha_{3\tau}}{\alpha^{(\tau)}} = \frac{x_{3\tau}}{x^{(\tau)}} + \frac{\tilde{d}_{\tau}}{\alpha^{(\tau)}} \\ \frac{\tilde{d}_{\tau}}{\alpha^{(\tau)}} = \frac{1}{2} \frac{x_{3(\tau-1)}}{x^{(\tau)}} \left[1 - \left(\frac{\alpha^{(\tau-1)}}{\alpha^{(\tau)}} \right) \left(\frac{x^{(\tau)}}{x^{(\tau-1)}} \right) \right] - \frac{\tilde{d}_{\tau-1}}{2\alpha^{(\tau)}} \end{array} \right. \quad (2.8)$$

A treia posibilitate constă în alegerea $\theta_{\tau} = 1$ și se aplică atunci când indicatorul $x^{(\tau)}$ este o componentă a lui $\alpha^{(\tau)}$ conform statisticii conturilor naționale (de ex. sumele salariale brute sunt o componentă a valorii adăugate brute). Vom regăsi în acest caz metoda diferențelor constante cu schimbarea de variabilă

$\alpha_t \rightarrow \alpha_t - x_t$:

$$\left\{ \begin{array}{l} [\alpha_{3\tau-2} - x_{3\tau-2}] - [\alpha^{(\tau)} - x^{(\tau)}] / 3 = -\tilde{d}_{\tau} \\ [\alpha_{3\tau-1} - x_{3\tau-1}] - [\alpha^{(\tau)} - x^{(\tau)}] / 3 = 0 \\ [\alpha_{3\tau} - x_{3\tau}] - [\alpha^{(\tau)} - x^{(\tau)}] / 3 = \tilde{d}_{\tau} \\ d_{\tau} = [\Delta(\alpha^{(\tau)} - x^{(\tau)}) / 6] - (d_{\tau-1} / 2) \end{array} \right. \quad (2.9)$$

Cele trei ipoteze ale modelului prezentate mai sus vor fi aplicate la interpolarea componentelor PIB-ului trimestrial în funcție de natura acestora, iar prin agregarea componentelor se va obține PIB-ul lunar.

Metoda Chow și Lin. Chow și Lin au estimat PIB-ul lunar printr-o ecuație de regresie având aceiași coeficienți ca și regresia PIB-ul trimestrial. Variabilele explicative din regresia la nivel trimestrial sunt seriile agregate ale variabilelor lunare.

În formă matricială, regresia seriei lunare neobservabile y_t funcție de cele m serii adiționale x_t este $y = X\beta + u$, având matricea de covariație a erorilor $V = E[uu']$. La nivel trimestrial, se estimează parametrii regresiei $y^{IV} = X^{IV}\beta + u^{IV}$. Chow și Lin au găsit seria $\hat{y}$ care aproximează cel mai bine PIB-ul lunar conform relației $\hat{y} = X\hat{\beta}_{GLS} + \Lambda(V)\hat{u}^{IV}$. Seria are două componente: cea obișnuită $X\hat{\beta}_{GLS}$ ($\hat{\beta}_{GLS}$ este estimatorul GLS din regresia trimestrială) și o componentă $\Lambda(V)\hat{u}^{IV}$ de împărțire pe luni a erorilor trimestriale $\hat{u}^{IV}$ conform matricii de ponderare $\Lambda(V)$. Aceasta din urmă depinde de presupunerile făcute asupra naturii matricii de covariație $V = E[uu']$.

În modelul ales de noi considerăm că matricea de covariație V a erorilor lunare este egală cu produsul dintre estimatorul dispersiei $\hat{\sigma}^2$ și matricea unitate I adică erorile au o distribuție multinormală de medie zero. Această ipoteză conduce la simplificarea formei matricii Λ și la obținerea erorilor în regresia cu serii lunare egale cu a treia parte din erorile estimate ale regresiei trimestriale. Astfel, în acest caz particular avem toate elementele necesare pentru estimarea PIB-ului lunar pe baza informațiilor din regresia trimestrială.

Metoda filtrului Kalman constă în construirea unui sistem de două ecuații vectoriale care leagă variabilele lunare neobservabile α_t (de ex. PIB-ul lunar) de cele observabile z_t (de ex. o serie ipotetică lunară construită din date ale PIB-ului trimestrial). Prima ecuație numită ecuația de stare sau ecuația de tranziție descrie evoluția vectorului de stare α_t conținând cele n variabile neobservabile pe care vrem să le estimăm. A doua ecuație numită ecuația de măsurare leagă vectorul variabilelor observabile z_t de vectorul de stare α_t . Considerând că seriile conțin T observații lunare, $t = 1, 2, \dots, T$, modelul econometric are forma:

$$\alpha_t = F_t \alpha_{t-1} + A_t x_t + R_t u_t \quad (2.10)$$

$$z_t = H_t \alpha_t + B_t y_t + N_t v_t \quad (2.11)$$

unde x_t, y_t , sunt vectori reprezentând variabile adiționale explicative (indicele producției industriale lunare) care pot fi măsurate, alese pentru a se îmbunătăți estimarea seriilor neobservabile.

Ecuația de tranziție este setată cu respectarea condițiilor inițiale:

$$\alpha_1 = A_1 x_1 + R_1 u_1 \quad (2.12)$$

iar vectorii erorilor sunt distribuiți multinormal:

$$\begin{pmatrix} u_t \\ v_t \end{pmatrix} \gg N \left(\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} Q & 0 \\ 0 & G \end{pmatrix} \right) \quad (2.13)$$

unde Q și G reprezintă matricile de covariație ale vectorilor erorilor. În general, matricile parametrilor F_t, H_t, A_t, B_t, Q și G sunt estimate din condiția de maximizare a funcției de verosimilitate atașată sistemului. Calculele se fac iterativ pe măsură ce se adaugă noi date la seriile de timp, iar parametrii necunoscuți vor converge după un număr finit de pași la valorile căutate.

Există mai multe modalități de estimare a modelului în funcție de ipotezele impuse asupra erorilor. Cele mai uzuale sunt ipotezele de normalitate (Harvey), dar se folosesc și alte procedee mai complicate cum ar fi: metoda proiecției ortogonale (Brockwell, Chow, 1983), metoda generalizată a celor mai mici pătrate (Sant). Aici vom aplica procedeele obișnuite bazate pe ipoteza normalității erorilor, iar în cazurile mai complicate cum ar fi regresia Chow, vom apela la metoda generalizată a celor mai mici pătrate.

Pentru a estima PIB-ul lunar, în cazul economiei românești, vom construi un vector tridimensional $\alpha_t = (y_t, y_{t-1}, y_{t-2})'$, în care variabila y_t reprezintă PIB-ul lunar neobservabil. Valorile PIB-ului trimestrial sunt introduse în variabila lunară z_t după regula: $z_1 = 0, z_2 = 0, z_3 =$ prima valoare trimestrială a PIB-ului, $z_4 = 0$ ș.a.m.d.

Matricile F, A, R se consideră constante. În acest caz, ecuațiile modelului se simplifică:

$$\alpha_t = F \alpha_{t-1} + A x_t + R u_t \quad (2.14)$$

$$z_t = H_t \alpha_t + B_t y_t \quad (2.15)$$

cu condiția $y_t = x_t + x_{t-1} + x_{t-2}$. Ecuația de măsurare este constrângerea ca suma valorilor PIB-ului pe lunile trimestrului să fie egală cu valoarea trimestrială observată, ceea ce conduce la dispariția termenului eroare stocastic. Pentru calculul seriei lunare a PIB-ului sunt supuse testării două tipuri de modele: cu serii adiționale (indicele producției industriale) și fără serii adiționale.

Interpolarea fără serii adiționale

Această situație este valabilă numai dacă există suficientă informație în seriile trimestriale astfel încât PIB-ul lunar să urmeze un proces AR de ordin redus. Tipul modelului AR este confirmat pe baza testelor cu serii trimestriale. Procedura dă rezultate pentru estimarea PIB-ului atât în prețuri curente cât și în prețuri comparabile.

Exemplu:

Se presupune că diferența de ordinul I a PIB-ului lunar urmează un proces AR(1) staționar:

$$\Delta y_t = \phi \Delta y_{t-1} + u_t, \quad u_t \text{ fiind termenul eroare cu distribuția } N(0, \sigma^2).$$

Dacă exprimăm seria în nivele, aceasta va descrie un proces AR(2):

$$y_t = (1 + \phi)y_{t-1} - \phi y_{t-2} + u_t,$$

care se transcrie în reprezentarea spațiului stării:

$$\begin{pmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ y_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 + \phi & -\phi & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_{t-1} \\ y_{t-2} \\ y_{t-3} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \quad (2.16)$$

cu $\alpha_t = (y_t, y_{t-1}, y_{t-2})'$ pentru $t = 1, 2, \dots, T$.

Ecuația de măsurare este condiția simplă de însumare a lunilor pe trimestre:

$$z_t = h_t \alpha_t \quad (2.17)$$

unde $h_t = (0 \ 0 \ 0)$ pentru $t = 1, 2, 4, 5, 7, \dots, T-1$,

$$h_t = (1 \ 1 \ 1) \text{ pentru } t = 3, 6, 9, \dots, T.$$

Alt exemplu este sugerat de Bernanke, Watson (1997). Procedeul lor se aplică atunci când PIB-ul (sau componente din PIB) este o serie $I(1)$ cointegrată cu o serie p_t (poate fi un deflator) astfel încât seria lunară $y_t^* = y_t/p_t$ urmează un proces $AR(1)$:

$$y_t^* = \phi y_{t-1}^* + u_t$$

În reprezentarea spațiului stării modelul se transcrie:

$$\begin{pmatrix} y_t^* \\ y_{t-1}^* \\ y_{t-2}^* \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \phi & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_{t-1}^* \\ y_{t-2}^* \\ y_{t-3}^* \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \quad (2.18)$$

$$z_t = h_t \alpha_t \quad (2.19)$$

unde, comparativ cu exemplul anterior au fost redefinite:

$$\alpha_t = (y_t^*, y_{t-1}^*, y_{t-2}^*)' \text{ pentru } t = 1, 2, \dots, T.$$

$$\text{și } h_t = (0 \ 0 \ 0) \text{ pentru } t = 1, 2, 4, 5, 7, \dots, T-1,$$

$$h_t = (p_t \ p_{t-1} \ p_{t-2}) \text{ pentru } t = 3, 6, 9, \dots, T.$$

Interpolarea cu serii adiționale

Metodele prezentate anterior pot fi îmbunătățite prin adăugarea unor informații suplimentare necesare interpolării aduse de seriile adiționale. Aceste modele sunt împărțite în două grupe: modele în care se consideră că PIB-ul lunar descrie un proces autoregresiv sau nu.

Exemplu:

Chow și Lin au estimat PIB-ul lunar printr-o ecuație de regresie având aceeași coeficienți ca și regresia PIB-ul trimestrial. Variabilele explicative din regresia la nivel trimestrial sunt seriile agregate ale variabilelor lunare.

În formă matricială, regresia seriei lunare neobservabile y_t funcție de cele m serii adiționale x_t este $y = X\beta + u$, având matricea de covariație a erorilor $V = E[uu']$. La nivel trimestrial se estimează parametrii regresiei $y^{IV} = X^{IV}\beta + u^{IV}$. Chow și Lin au găsit seria $\hat{y}$ care estimează cel mai bine PIB-ul lunar conform relației $\hat{y} = X \hat{\beta}_{GLS} + \Lambda(V) \hat{u}^{IV}$. Seria are două componente: cea obișnuită $X \hat{\beta}_{GLS}$ ($\hat{\beta}_{GLS}$ este estimatorul GLS din regresia în serii trimestriale) și o com-

ponentă $\Lambda(V)\hat{U}^{IV}$ de redistribuire pe luni a erorilor trimestriale $\hat{U}^{IV}$ conform matricii de ponderare $\Lambda(V)$. Aceasta din urmă depinde de presupunerile făcute asupra naturii matricii de covariație $V = E[uu']$.

Modelul se transcrie în reprezentarea spațiului stării (Harvey și Pierse, 1984):

$$\alpha_t = \begin{pmatrix} \alpha_t \\ \alpha_{t-1} \\ \alpha_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_t - x_t' \beta \\ y_{t-1} - x_{t-1}' \beta \\ y_{t-2} - x_{t-2}' \beta \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \alpha_{t-1} \\ \alpha_{t-2} \\ \alpha_{t-3} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \quad (2.20)$$

$$z_t = h_t \alpha_t + b_t (x_t + x_{t-1} + x_{t-2}) \quad (2.21)$$

în care s-a redefinit variabilă de stare $\alpha_t = y_t - x_t' \beta$ și

$$h_t = (0 \ 0 \ 0); \quad b_t = 0 \text{ pentru } t = 1, 2, 4, 5, 7, \dots, T-1,$$

$$h_t = (1 \ 1 \ 1); \quad b_t = \beta' \text{ pentru } t = 3, 6, 9, \dots, T.$$

Rezultatele obținute cu metoda regresiei Chow & Lin sunt aceleași cu cele obținute în formalismul spațiului stării. Deoarece seriile x_t au fost implicit încorporate în vectorul de stare α_t , ecuația de tranziție este una de tip autoregresiv.

Metoda propriu zisă a filtrului Kalman este de maximă generalitate, având avantajul de a face abstracție de orice presupunere asupra naturii matricii de covariație $V = E[uu']$. Forma ecuațiilor este simplă:

$$\begin{pmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ y_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 & a_2 & \dots & a_m \\ 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_t^1 \\ x_t^2 \\ \vdots \\ x_t^m \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \quad (2.22)$$

$$z_t = h_t \alpha_t \quad (2.23)$$

unde $h_t = (0 \ 0 \ 0)$ pentru $t = 1, 2, 4, 5, 7, \dots, T-1$,

$$h_t = (1 \ 1 \ 1) \text{ pentru } t = 3, 6, 9, \dots, T.$$

Termenul autoregresiv dispare din ecuația de stare iar variabilele explicative apar în mod explicit. Coeficienții a_k se estimează în procedura filtrului Kalman din condiția de maximizare a funcției de verosimilitate.

Algoritmul Kalman de estimare a seriilor neobservabile

După ce au fost selectate modelele potrivite și au fost transcrise în reprezentarea spațiului stării, se trece la etapa estimării parametrilor modelului și a seriei lunare neobservabile. Considerăm cazul general.

Filtrul Kalman este procedeul propriu-zis de calcul iterativ prin care se determină estimatorul eficient precum și matricea de covariație a vectorului de stare α_t condiționate de informația disponibilă la momentul (t-1). Dacă $\hat{\alpha}_{t-1}$ este estimatorul eficient (media condiționată) al lui α_{t-1} pe baza observațiilor istorice până la (z_{t-1}, x_{t-1}) , atunci matricea de covariație a erorii de estimare este conform definiției din teoria statistică:

$$P_{t-1} = E \left[(\alpha_{t-1} - \hat{\alpha}_{t-1})(\alpha_{t-1} - \hat{\alpha}_{t-1})' \right]$$

Pașii procedurii de iterație Kalman sunt următorii:

I. La momentul (t-1) cunoscându-se $\hat{\alpha}_{t-1}$ și P_{t-1} se fac predicții asupra estimatorului $\hat{\alpha}_{t|t-1}$ la momentul (t) pe baza ecuației de tranziție:

$$\hat{\alpha}_{t|t-1} = F_t \hat{\alpha}_{t-1} + A_t x_t$$

în timp ce matricea de covariație a erorii de estimare se determină din relația

$$P_{t|t-1} = F_t P_{t-1} F_t' + R_t Q_t R_t'$$

Acestea sunt cunoscute sub numele de *ecuații de predicție*.

II. După ce au fost adăugate noile observații z_t la momentul (t), estimatorul lui α_t poate fi ajustat. *Ecuațiile de ajustare* sunt:

$$\hat{\alpha} = \hat{\alpha}_{t|t-1} + P_{t|t-1} H_t' O_t^{-1} (z_t - H_t \hat{\alpha}_{t|t-1} - B_t y_t)$$

$$P_t = P_{t|t-1} - P_{t|t-1} H_t' O_t^{-1} H_t P_{t|t-1}$$

unde matricea O_t este definită în continuare.

Estimatorul $\hat{z}_{t|t-1} = H_t \hat{\alpha}_{t|t-1} + B_t y_t$ poate fi interpretat ca media condiționată a variabilei z_t la momentul (t) de către observațiile istorice până la (z_{t-1}, x_t) . Eroarea de predicție

$$v_t = z_t - \hat{z}_{t|t-1} = H_t (\alpha_t - \hat{\alpha}_{t|t-1}) + N_t v_t$$

se numește *inovație*, deoarece reprezintă informația nouă cu care vine ultima observație. Vectorul v_t are media zero și matricea de covariație

$$O_t = H_t P_{t|t-1} H_t' + G_t$$

III. Se fac în continuare predicții la momentul (t) pentru momentul (t + 1) și procesul se reia.

În forma finală a filtrului Kalman se reunesc ecuațiile anterioare într-un singur sistem de recurențe pentru a se face trecerea direct de la $\hat{\alpha}_{t|t-1}$ la $\hat{\alpha}_{t+1|t}$. Pentru efectuarea calculelor se pot utiliza programele Eviews 4.0, Gauss, Stamp, Matlab.

Ecuațiile filtrului Kalman prezentate mai sus se bazează pe ipoteza că perturbațiile și vectorul de stare la momentul inițial ($t = 1$) sunt normal distribuite. Aceasta permite calcularea de o manieră recursivă a distribuției vectorului de stare α_t la momentul (t) condiționată de toată informația existentă până la momentul respectiv. Distribuția vectorului α_t va fi ea însăși normală și astfel poate fi complet specificată de media și de matricea de covariație calculate.

Dacă nu mai este garantată ipoteza normalității, atunci nu se poate spune că filtrul Kalman va calcula media condiționată pentru α_t , dar va da în continuare un estimator eficient.

3. ELABORAREA MODELULUI PENTRU CAZUL ROMÂNIEI

Selecția și pregătirea seriilor trimestriale și lunare utilizate în model

Estimarea PIB-ului în prețuri constante s-a făcut pentru perioada 1997-2003 deoarece dispunem de o bază limitată de date trimestriale. Toți indicatorii, atât cei de partea ofertei cât și cei de partea cererii, sunt exprimați în prețurile medii ale anului 1997. Având seriile în prețuri curente, se obțin seriile în prețuri constante prin deflatarea acestora cu indici de prețuri estimați. Menționăm că datele statistice pentru perioada 1997–2002 au fost calculate de drd. Stănică Cristian¹ în cadrul activității de doctorat sub coordonarea științifică a domnului academician Emilian Dobrescu și au dus la realizarea bazei de date trimestriale, versiunea iunie 2003, pentru Macromodelul Economiei Românești. Pe această cale, a fost realizată o colaborare științifică de cercetare deosebit de importantă cu specialiștii Direcției de Conturi Naționale (Director Silvia Caragea; Director Gheorghe Mihai) din Institutul Național de Statistică. Ulterior, în cadrul proiectului CERES actual, seriile au fost completate cu anul 2003 pe baza informațiilor furnizate de buletinul lunar al INS.

Tabelul nr. 1

Modificare procentuală din noul sistem față de vechiul sistem – prețuri curente

	98Q1	98Q2	98Q3	98Q4	1998
PIB	1,7	0,3	0,7	0,4	0,7
Consum final menaje	1,7	0,2	0,6	-0,2	0,5
Consum final administrații	2,7	2,8	2,7	2,7	2,7
Formarea brută de capital	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
– Formarea brută de capital fix	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
– Modificarea stocurilor	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Export net	-1,7	2,7	0,5	-1,4	0,0
– Export	-2,6	-2,7	-8,5	1,5	-2,9
– Import	-2,5	-1,3	-6,2	0,5	-2,2

Trimestrele anului 1998 în prețuri curente sunt evaluate după ambele metodologii, SEC79 respectiv SEC95 neexistând diferențe numerice semnificative (în tabelul prezentat mai sus exemplificăm PIB-ul pe utilizări). Racordarea

¹ Au fost consultate publicațiile: *Dihotomia real-nominal în economia românească de tranziție*, Emilian Dobrescu (1997), CESTAT și buletinul lunar al INS.

seriilor din perioadele 1997-1998 și 1999-2003 la prețuri constante a fost posibilă reținând în calcule anul 1998 din metodologia SEC79.

Este cunoscut faptul că Institutul Național de Statistică calculează indicii trimestriali ai PIB-ului față de același trimestru al anului anterior, începând din anul 1998. Transformarea trimestrelor în prețurile constante ale anului 1997 a fost realizată cu ajutorul indicilor de preț calculați pe baza informațiilor furnizate de indicii trimestrului curent față de trimestrul corespunzător din anul anterior. Suma trimestrelor în prețuri 1997 se încheie pe cifra anuală publicată a indicelui de volum an/an anterior. Trebuie menționat și faptul că impunerea condiției de însumare a valorilor trimestriale pe an în prețuri constante duce la modificări ale indicilor de volum trimestru/același trimestru din anul anterior comparativ cu valorile publicate.

Stocurile sunt calculate rezidual pentru a se păstra egalitatea dintre valoarea PIB-ului pe producție și utilizări în prețuri constante. Astfel, erorile apărute din egalizarea PIB-ului în prețuri constante pe producție și utilizări se reflectă în distorsionarea seriei în prețuri constante a stocurilor și implicit a formării brute de capital (iar formarea brută de capital fix este serie nedistorsionată).

Diferența majoră dintre metodologiile de evaluare ale PIB-ului SEC79 și SEC95 apare la structura consumului final. În noul sistem SEC95 se disting două concepte ale consumului final:

1. *Cheltuiala pentru consum final* – se referă la achiziționarea de bunuri și servicii de către un anumit sector.

a) Cheltuiala pentru consum final a gospodăriilor este formată din:

Cumpărări prin comerțul cu amănuntul și servicii comerciale prestate populației plus transporturi, comunicații; cumpărări de pe piața țărănească.

Chiriile imputate pe locuințele proprietarilor; producția pentru sine (consumul din producția proprie și consumul de bunuri procesate în gospodării).

Salariile în natură, avantaje în natură ale salariaților, prestațiile sociale în natură (compensarea prețurilor etc.).

Vânzările reziduale și corecție teritorială.

b) Cheltuiala pentru consum final a administrațiilor cuprinde:

- Cheltuiala pentru consum individual a administrațiilor: bunuri și servicii achiziționate de pe piață și furnizate fără prelucrări gospodăriilor; bunuri și servicii nonpiață produse de administrația publică în domeniile: învățământ, sănătate, securitate socială și acțiuni sociale, sport, cultură.
- Cheltuiala pentru consum colectiv a administrației publice: servicii publice generale, apărare națională, ordine publică, sănătate publică, protecția mediului, cercetare științifică, dezvoltarea infrastructurii și economiei.

2. *Consumul final efectiv* – se referă la achiziționarea de bunuri și servicii de către sectoare destinate consumului individual și colectiv. Consumul final efectiv al administrației publice corespunde numai consumului colectiv, consumul final efectiv al administrațiilor private este nul, consumul final efectiv al gospodăriilor este cheltuiala pentru consum a sectorului plus cheltuiala pentru consum individual a administrațiilor.

Metodele de estimare a PIB-ului lunar sunt aplicate pe seriile „cheltuielilor de consum final” ale gospodăriilor, administrației publice și administrației private.

În ceea ce privește algoritmul de estimare a PIB-ului lunar în prețuri constante, cu ajutorul seriilor lunare adiționale, trebuie să ținem seama de două aspecte mai importante. Primul se referă la modul de selecție al seriilor adiționale x_t . În primul rând, acestea trebuie să fie corelate cu seria lunară neobservabilă pe care o estimăm (de ex. o componentă a PIB-ului) și să conțină informație relevantă pentru a se evita efectul erorilor induse care își fac simțită prezența în procedura de interpolare.

Un criteriu de selecție la îndemână este următorul: seriile lunare potrivite pentru interpolare sunt cele care agregate la nivel trimestrial aproximează cel mai bine evoluția PIB-ului trimestrial. Pe acesta ne-am și bazat atunci când am calculat PIB-ul lunar. Amemiya [1980] sugerează o strategie bazată atât pe considerente economico-teoretice cât și pe evidența statistică. Intuiția teoretică ne arată adesea care sunt seriile potrivite și care este forma funcțională a modelului de care avem nevoie. Pe lângă aceasta trebuie să avem o metodă statistică pentru a alege seria care dă „cel mai bun” rezultat. Cele două criterii permit să se facă alegerea finală a seriilor care vor fi folosite în modele.

Al doilea aspect se referă la numărul seriilor adiționale pe care le folosim în modelele econometrice. Literatura de specialitate în domeniu arată că seriile adiționale vin întotdeauna cu un cost al introducerii zgomotului (adică al erorilor din procesul de estimare) în seriile interpolate, dacă sunt în număr mare. Pe de altă parte, nu există încă o metodă statistică care să ne certifice în ce situații este mai indicat să aplicăm modele cu serii adiționale (Chow și Lin) sau modele autoregresive (Bernanke, Gertler, Watson) de tipul Kalman.

Aplicarea metodelor pentru estimarea PIB-ului lunar în economia românească

Metodele directă și algebrică calculează (aproximează) PIB-ului lunar în prețuri curente pornind de la semnificația pe care o are acest indicator în Sistemul Conturilor Naționale. Pentru estimarea PIB-ului pe latura ofertei dispunem de serii trimestriale în prețuri curente din anul 1997 până în anul 2003. În funcție de datele disponibile descompunem PIB-ul astfel:

$PIB = VABI + VABA + VABO + NTAX$, unde

- VABI este valoarea adăugată brută în industrie;
- VABA este valoarea adăugată brută în agricultură;

- VABO reprezintă valoarea adăugată brută din celelalte ramuri inclusiv PISB;
- NTAX sunt taxele indirecte nete.

Meritul metodelor directă și algebrică este că încearcă să interpooleze trei din acești patru indicatori (excepție face VAB din ramura agriculturii pe care o calculăm separat) și să dea în final PIB-ul prin agregarea componentelor.

Pe latura utilizărilor descompunem PIB-ul în

$PIB = CONSM + CONSP + CONSG + FBC + EN$, unde

- CONSM, CONSP, CONSG reprezintă cheltuielile de consum ale menajelor, administrației private și administrației publice;
- FBC este formarea brută de capital;
- EN este exportul net.

Vom interpola numai consumurile și exportul net. Astfel PIB-ul lunar este estimat pe latura ofertei iar prin diferență se obține seria lunară a formării brute de capital.

Deoarece metoda directă este generalizată de metoda algebrică, prezentăm în caseta nr. 1 doar câteva particularități ale acesteia:

	Caseta nr. 1
Metoda directă	
1. PIB pe latura ofertei	
1. VAB lunară din ramura industrie variază proporțional cu producția industrială <i>Indicii de valoare lunari ai producției industriale se obțin din indicii de volum ai producției industriale și indicii de preț ai producției industriale.</i>	
2. Prin colaborarea cu specialiști de la Institutul de Economie Agrară, au fost stabilite ponderile lunilor în trimestru pentru VAB din ramura agricolă.	
3. VAB lunară din celelalte ramuri & PISB, variază proporțional cu fondul de salarii brute al ramurilor respective.	
4. Impozitele nete lunare pe produs variază proporțional cu (TVA+Accize+Taxe vamale).	
2. PIB pe latura utilizărilor	
1. Se calculează indicii de valoare ai vânzărilor de mărfuri pe baza indicilor de volum și indicilor de preț ai cifrei de afaceri din comerțul cu amănuntul.	
De asemenea, se calculează indicii de valoare ai serviciilor de piață pe baza indicilor de volum și indicilor de preț ai cifrei de afaceri din sectorul serviciilor comerciale.	
Se determină indicii de preț pentru comerțul cu amănuntul, respectiv serviciile comerciale, pornind de la structura coșului de consum publicată în Buletinele lunare de prețuri. La vânzările de mărfuri se adaugă produsul tutun iar din servicii se scot transportul, comunicațiile și utilitățile publice. Cunoscându-se valorile trimestriale raportate de INS și indicii de valoare lunari se estimează lunar vânzările de mărfuri și serviciile comerciale.	
Consumul final lunar al menajelor se calculează pe baza ponderii vânzărilor de mărfuri și servicii de piață în consumul final stabilită la nivel trimestrial (ponderea variază între 50-70%).	
2. Consumul final lunar al administrației publice variază proporțional cu cheltuielile materiale & cheltuielile de personal din bugetul de stat+bugetele locale. Se aproximează cheltuielile materiale & cheltuielile de personal cu cheltuielile totale (care nu conțin cheltuielile	

privind datoria publică) din grupa: autorități publice, apărare națională, ordine publică, învățământ, sănătate, cercetare științifică. Acestea dețin în medie 88% din cheltuielile materiale și de personal totale, fiind neglijabile subvențiile, transferurile și cheltuielile de capital.

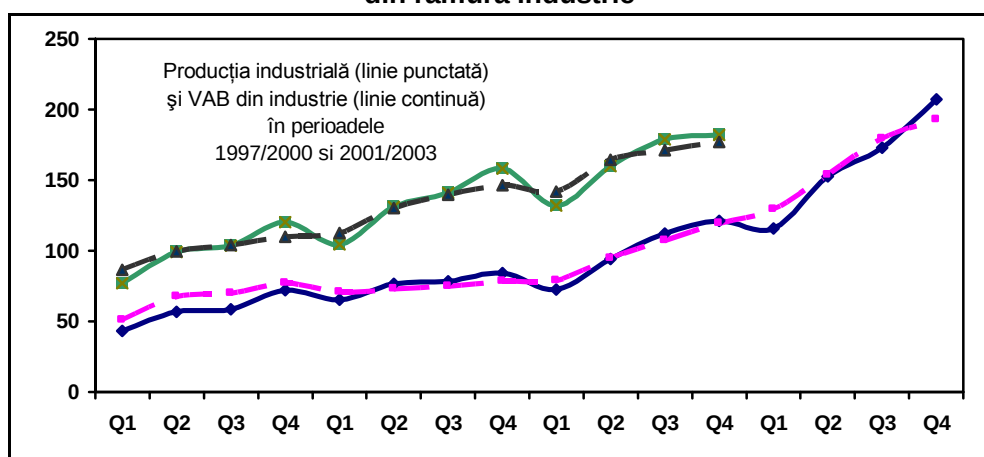
3. Consumul final lunar al administrației private se consideră constant în volum pentru lunile din cadrul unui trimestru, variația sa fiind dată de indicele prețurilor de consum.
4. Exportul net se determină ajustând valorile din balanța de plăți la sumele pe trimestre. Din PIB-ul lunar calculat prin metoda producției, se obține prin diferență valoarea lunară a formării brute de capital.

Seriile lunare adiționale de partea ofertei utilizate de metoda algebrică pentru îmbunătățirea rezultatelor estimării PIB-ului lunar sunt:

1. PRODI – Producția industrială. Au fost calculați luând ca bază de raportare media lunară a anului 1997 indicatorii „indicele producției industriale – serie brută” și „indicele prețurilor producției industriale”. Notăm aici faptul că în perioada 1997-2003 s-a restrâns aria de cuprindere a indicelui de prețuri la piața internă. Indicatorul considerat de noi proxy pentru interpolarea VABI în prețuri curente este „indicele de valoare al producției industriale” în bază 1997 obținut prin înmulțirea celor doi indici.
2. SALO – Alegem sumele salariale brute la nivelul economiei, exclusiv industria și agricultura, ca proxy pentru interpolarea VABO, fiind totodată un element de valoare adăugată. Totuși, nu putem face o estimare lunară precisă pentru VABO deoarece procentul sumelor salariale calculat la nivel trimestrial variază între 20% – 35% și este variabil în ultimii patru ani, datorită influenței crescute a profitului asupra valorii adăugate brute.
3. TVAA – (TVA + accize + taxe vamale) este considerată proxy pentru interpolarea impozitelor nete NTAX.

Figura nr. 3.1

Evoluția producției industriale în corelație cu valoarea adăugată brută din ramura industrie

Evoluțiile la nivel trimestrial ale seriilor adiționale comparativ cu seriile pe care le interpoolează sunt prezentate în figurile 3.1-3.3. Pentru a elimina efectele de scală induse de fenomenul inflației am optat pentru două reprezentări grafice corespunzând perioadelor 1997-2000, respectiv 2001-2003. Toți indicatorii sunt raportați la media anului 1999 pentru prima perioadă, respectiv la media anului 2001 pentru a doua perioadă.

Figura nr. 3.2

Evoluția valorii adăugate brute din celelalte ramuri (fără agricultură) în corelație cu sumele salariale brute

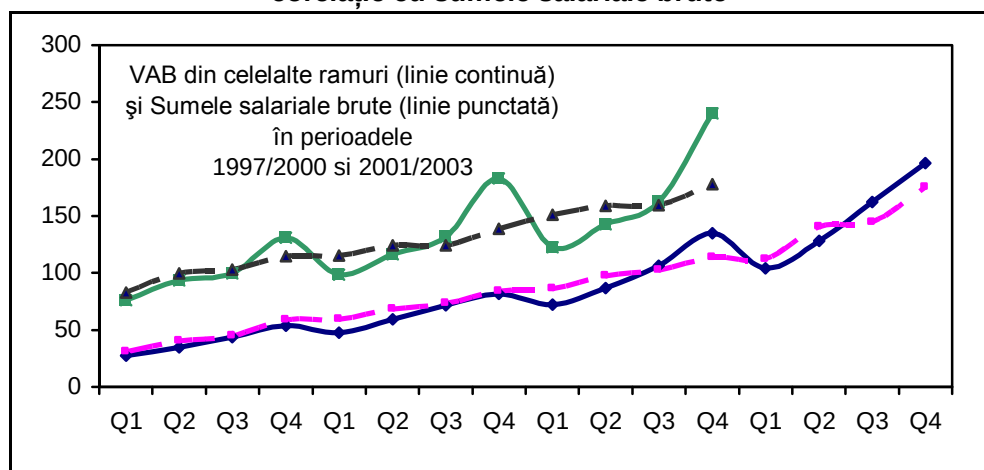
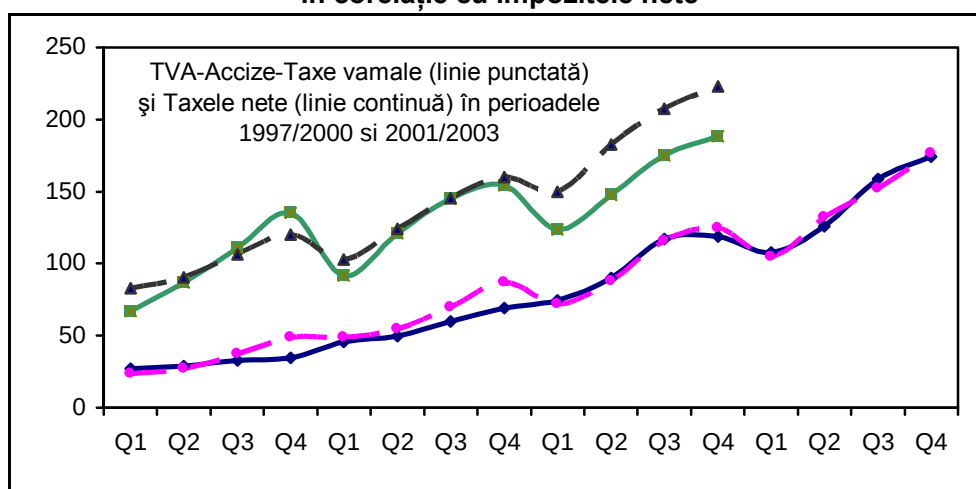

Figura nr. 3.3

**Evoluția indicatorului (TVA-accize-taxe vamale)
în corelație cu impozitele nete**

Seriile lunare adiționale utilizate pentru estimarea PIB-ului lunar de partea utilizărilor sunt:

1. RS – Vânzările de mărfuri cu amănuntul, considerate proxy pentru consumul populației. Datele statistice ale vânzărilor de mărfuri sunt estimate și publicate de INS numai pentru perioada 1994-1996. Se includ și vânzările din comerțul cu autovehicule, motociclete, carburanți. Pentru perioada 1997-2003 nu există date valorice disponibile. Pentru a estima comportamentul acestui indicator la nivel lunar, am construit o serie tip indice de valoare cu baza media anului 1997, obținută prin înmulțirea indicelui IPC cu indicii de volum ai cifrei de afaceri a întreprinderilor din comerțul cu amănuntul.
2. Consumul final al administrației publice este determinat în conturile naționale din cheltuielile salariale și materiale cuprinse în bugetul general consolidat la care se adaugă cheltuielile de același tip provenite din surse extrabugetare. Cheltuielile bugetare aferente consumului sunt acoperite în proporție de 88% de cheltuielile totale (nu conțin elemente de datorie, iar elementele de subvenții și transferuri sunt mici) ale grupei autorității publice, apărare națională, ordine publică, învățământ, sănătate, cercetare științifică. Le notăm cu GE și le considerăm proxy pentru consumul guvernamental.
3. Exporturile și importurile de bunuri și servicii din balanța de plăți se ajustează direct la sumele pe trimestre, nemaifiind necesară aplicarea unei metode de interpolare. De asemenea, și datorită faptului că este neglijabil comparativ cu PIB, consumul administrației private CONSP este considerat constant pe lunile unui trimestru, fiind egal cu media lunară.

Corelația dintre variabilele CONSG/GE și CONSM/RS este indicată în figurile 3,4-3,5. Seriile CONSM/RS au fost raportate la media anului 1999 pentru intervalul 1997-2000, respectiv la media anului 2001 pentru intervalul 2001-2003.

Figura nr. 3.4

Evoluția consumului guvernamental în corelație cu cheltuielile guvernamentale ale grupei reprezentative

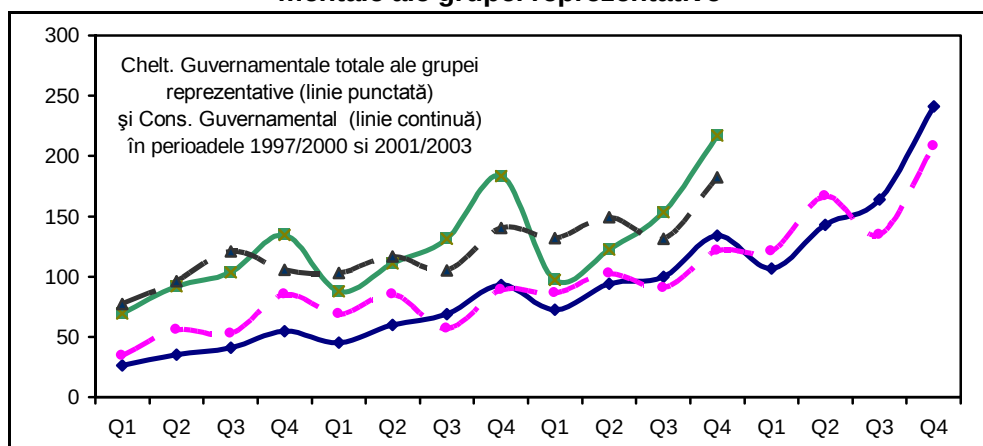
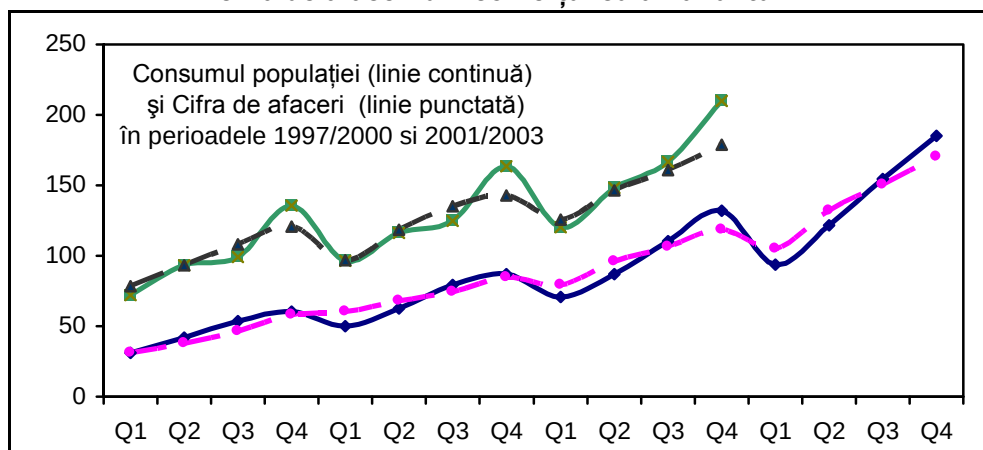

Figura nr. 3.5

Evoluția consumului populației în corelație cu cifra de afaceri din comerțul cu amănuntul

Din analiza graficelor prezentate se desprind următoarele concluzii:

- Producția industrială prezintă o evoluție corelată cu VAB din ramura industrie, cu toate că în ultimii ani VABI are o variabilitate mai accentuată. O corelație semnificativă există și între consumul populației și cifra de afaceri din comerțul cu amănuntul, cu abateri în primul și ultimul trimestru al fiecărui an. Din punct de vedere al teoriei economice și al metodelor statistice aceste corelații sunt justificate.
- Aproximări mai puțin exacte se obțin în celelalte cazuri: cheltuielile guvernamentale ale grupei reprezentative urmăresc evoluția consumului guvernamental dar sunt mai volatile, iar în ultimii ani există o discordanță semnificativă datorită caracterului provizoriu al conturilor naționale. Pe de alta parte, sumele salariale brute nu explică abaterile mari din primul și ultimul trimestru al fiecărui an înregistrate de VAB din celelalte ramuri (exclusiv agricultură, industrie), datorită influenței crescute a excedentului brut de exploatare.
- Suma TVA+accize+taxe vamale aproximează satisfăcător seria taxelor nete cu excepția anului 2003; această discordanță se datorează caracterului provizoriu al conturilor naționale care se observă și la nivel de an.

Caseta nr. 2

Din observațiile anterioare ar rezulta faptul că interpolarea PIB-ului pe luni are un caracter mai puțin exact. Totuși, condiția ca suma PIB-ului pe lunile unui trimestru să fie egală cu valoarea trimestrială cunoscută corectează erorile de interpolare iar introducerea seriilor adiționale în metoda de interpolare dă un caracter specific evoluției lunare a PIB-ului. Considerăm că la nivel lunar factorii accidentali care abat seria PIB-ului de la modelul evolutiv specificat de seriile adiționale nu induc variații bruște. Factorii lunari accidentali sunt factorii necunoscuți; amintim aici factorii financiari care determină evoluția profitului pe luni; factorii agricoli care influențează mărimea autoconsumului la nivel lunar; achizițiile guvernamentale și cheltuielile salariale din surse extrabugetare ale sectoarelor apărare și ordine publică. Se poate menționa că estimarea PIB-ului la nivel lunar se face în jurul unui trend lunar potențial determinat de maximul de informație disponibilă conținută în seriile adiționale.

Estimarea PIB-ului lunar în prețuri curente se realizează cu ajutorul a trei tipuri de metode deduse din forma generală a metodei algebrice. Astfel:

Metoda algebrică directă cu variabile adiționale consideră că VABI, VABO, NTAX, CONSM, CONSG variază direct proporțional cu indicatorii proxy corespunzători conform ecuațiilor (2.8), în care diferențele $\tilde{d}_t$ sunt luate zero în fiecare lună. Metoda pune accentul pe influența factorilor cunoscuți ca și cum aceștia ar determina singuri evoluția variabilei neobservabile.

La polul opus se află *metoda algebrică directă fără variabile adiționale* în care modificările lunare ale seriei interpolate din cadrul unui trimestru sunt

constante, egale cu parametrul $\tilde{d}_t$. Estimarea lui $\tilde{d}_t$ se face pe baza ecuațiilor (2.5) luând ca unică informație ajutătoare cunoașterea diferențelor dintre trimestre. Indicatorul care induce cea mai mare incertitudine la estimarea PIB-ului lunar este VABA – valoarea adăugată brută din agricultură. Seria lunară a fost dedusă direct din valorile trimestriale cu ajutorul unor ponderi exogene stabilite pentru cele 12 luni ale anului, în urma discuțiilor avute cu specialiștii de la Institutul de Economie Agrară.

Metoda algebrică generală ține cont atât de influența factorilor cunoscuți, cât și de influența celorlalți factori, conform ecuațiilor (2.8). Cuantificarea factorilor necunoscuți pentru lunile aceluiași trimestru se face prin intermediul diferențelor constante $\tilde{d}_t$. Nu există încă un răspuns definitiv la problema stabilirii valorii inițiale pentru $\tilde{d}_t$ (valoarea de start a seriei). Un indicator care evoluează în mod continuu, nu în salturi cum se întâmplă în economia românească (apar diferențe mari între ultimul trimestru al unui an și primul trimestru al anului următor) este foarte bine estimat dacă a fost luat $\tilde{d}_t = 0$ în primul trimestru al seriei de date. Pare mai realist în cazul economiei românești să interpolăm elementele din PIB luând $\tilde{d}_t = 0$ în primul trimestru al fiecărui an. În lucrare sunt analizate ambele situații.

Metoda generală este mai indicată deoarece găsește un compromis între influența factorilor cunoscuți descrisă de seriile adiționale la nivel lunar și influența celorlalți factori necunoscuți descrisă de variațiile indicatorului la nivel trimestrial.

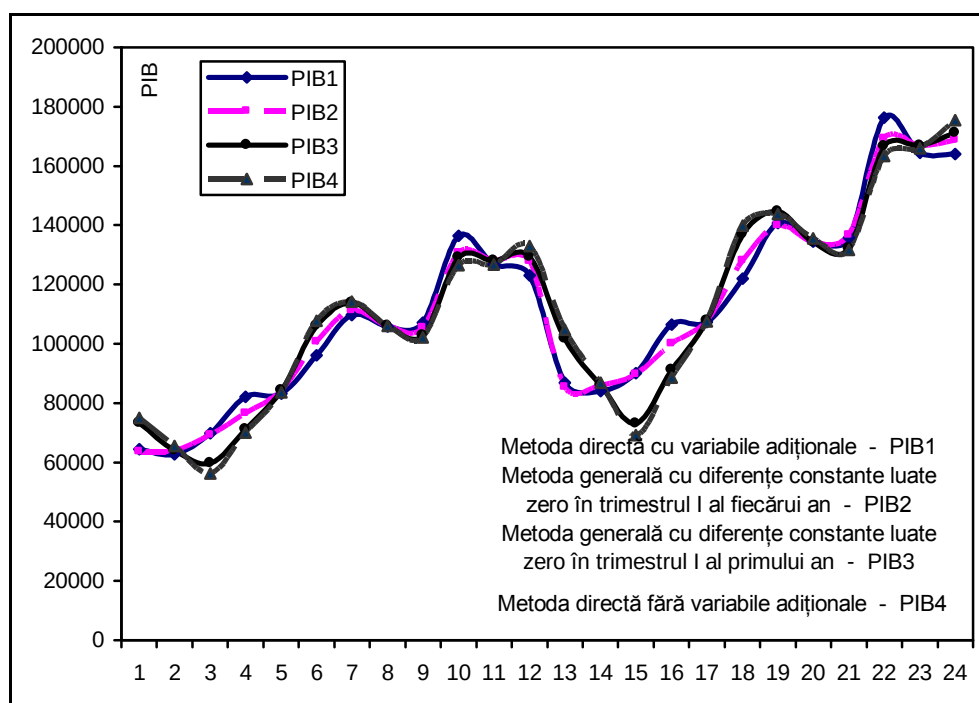
Comparativ cu metoda algebrică directă, seriile VABI, NTAX, CONSM, CONSG sunt „îmbunătățite” conform modelului (2.8), iar pentru seria VABO se aplica modelul (2.9), deoarece SALO este element de valoare adăugată. Seriile VABA, CONSP, EN rămân nemodificate. PIB-ul lunar se determină prin însumarea elementelor de pe latura ofertei iar prin diferență se obține seria lunară a formării brute de capital FBC.

PIB-ul lunar estimat prin cele trei modele este prezentat în figura nr. 3.6. Pentru a putea fi vizualizate mai bine diferențele dintre grafice am ales intervalul de timp care acoperă numai doi ani, respectiv 2001-2002. În toate cele patru cazuri rezultatele obținute referitor la semnul ratei de creștere a PIB-ului sunt apropiate, excepție făcând lunile din primul trimestru al fiecărui an. În opinia noastră, cea mai indicată este metoda generală cu diferențe constante luate zero în trimestrul I al fiecărui an, deoarece ține cont atât de evoluția seriilor lunare adiționale, cât și de influența celorlalți factori necunoscuți. De asemenea, această metodă minimizează efectul nefavorabil determinat de diferențele mari dintre trimestrul I și trimestrul IV al anului anterior, atribuit factorilor necunoscuți. Astfel, seria PIB2 determinată cu această metodă aproximează cel mai bine trendul PIB-ului lunar.

Există câteva avantaje imediate ale metodei algebrice. Comparativ cu metoda econometrică aplicată la seriile de timp în prețuri comparabile, metoda algebrică estimează PIB-ul lunar direct în prețuri curente și utilizează în algoritmul de interpolare un număr mai mare de serii adiționale. De exemplu, seria lunară a cheltuielilor guvernamentale, de care ne-am folosit la interpolarea consumului guvernamental, nu mai este operabilă pentru analiza econometrică; la fel se întâmplă cu taxele nete.

Figura nr. 3.6

Evoluția PIB-ului lunar estimat prin cele patru modele algebrice

Pe de altă parte, o metodă statistică nu dă rezultate satisfăcătoare la estimarea seriilor în valori absolute, așa cum am procedat în cazul metodei algebrice, datorită diferențelor mari între valorile extreme ale seriei. Aceste diferențe acordă o pondere mai mare informației incluse în ultimele observații atunci când se estimează parametrii modelului.

Metoda Chow și Lin

Seriile în prețuri constante ale anului 1997 care se pot interpola prin metode econometrice sunt PIB-ul exclusiv agricultura, notat PIBA, și consumul final, notat CONSF. Valoarea adăugată brută din agricultură, notată VABA, se

interpolează separat pe baza unor coeficienți de împărțire a valorilor lunare pe trimestru, stabiliți în urma consultării cu specialiștii de la Institutul de Economie Agrară. Exportul net se determină, direct ca și în cazul metodei algebrice, pornind de la seriile lunare ale exportului și importului de bunuri și servicii din balanța de plăți. Pentru a transforma indicatorii de comerț exterior (exprimați în mil. \$ USA) în prețurile medii ale anului 1997 vom aplica o rată de schimb calculată din seriile trimestriale (așa cum este de așteptat această rată empirică fluctuează în jurul unei valori fixe). PIB-ul lunar este suma elementelor PIBA și VABA, din care se obține ulterior seria lunară a formării brute de capital FBC prin scăderea consumului final și exportului net.

Conform statisticii sistemului conturilor naționale, seriile adiționale disponibile în prețuri constante sunt cifra de afaceri a întreprinderilor din comerțul cu amănuntul RS, potrivită pentru interpolarea consumului final, și respectiv producția industrială PRODI și cifra de afaceri RS pentru interpolarea PIB-ului exclusiv agricultura. Toate seriile se calculează în valori absolute prin înmulțirea indicilor de volum cu valoarea nominală medie din anul 1997. Cheltuielile guvernamentale și taxele nete sunt eliminate din model deoarece nu avem un deflator pentru transformarea lor în prețuri comparabile.

În figurile alăturate sunt reprezentate grafic evoluțiile seriilor trimestriale PIBA și CONSF alături de PRODI și RS. Pentru a se vedea mai bine corelația seriei RS cu celelalte serii, am multiplicat RS cu 3.

Figura nr. 3.7

Evoluția PIB-ului exclusiv agricultura în corelație cu producția industrială și cifra de afaceri a întreprinderilor din comerțul cu amănuntul (multiplicată cu 3)

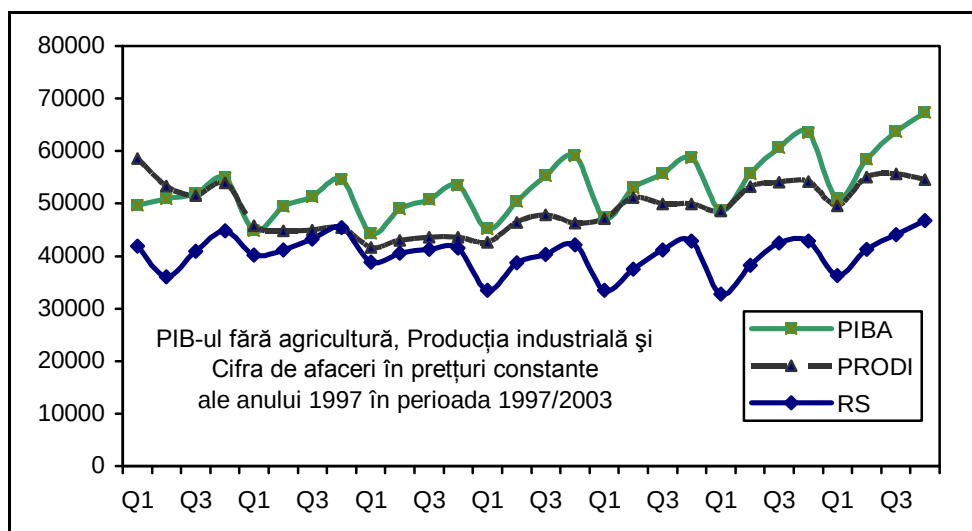
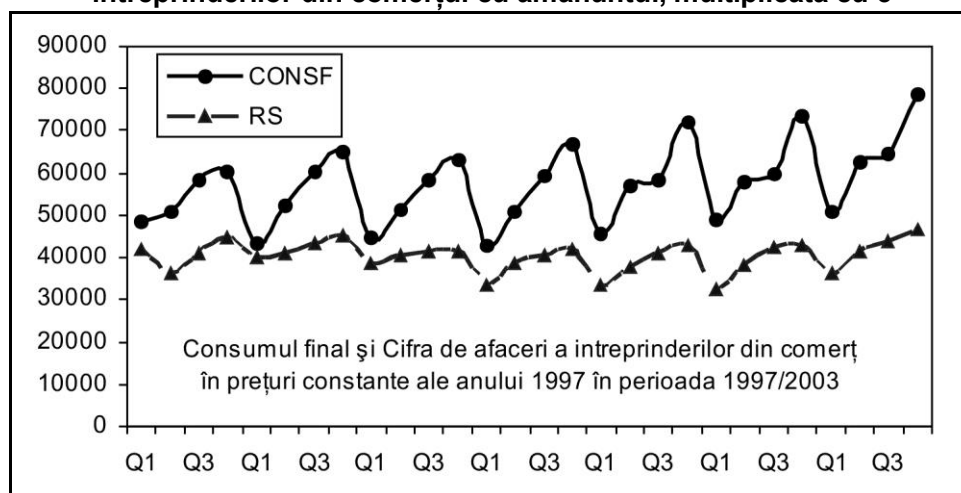

Figura nr. 3.8

Evoluția consumului final în corelație cu cifra de afaceri a întreprinderilor din comerțul cu amănuntul, multiplicată cu 3

Din figurile nr. 3.7 și 3.8 se observă existența unei corelații între indicatori. Analizele econometrice arată îmbunătățirea rezultatelor în cazul ecuației de regresie a consumului final dacă se consideră producția industrială ca variabilă explicativă alături de cifra de afaceri din comerț. Astfel, estimăm ecuațiile de regresie trimestriale ale PIB-ului exclusiv agricultura (PIBA) și consumului final (CONSF) în funcție de producția industrială și cifra de afaceri din comerț, în ambele cazuri. Totodată, din motive statistice, datele trimestriale ale anului 1997 induc erori în algoritmul de estimare al ecuațiilor de regresie, ceea ce ne determină să restrângem perioada observațiilor care se folosesc la estimarea modelului la intervalul 1998:01 – 2003:04. Rezultatele regresiilor trimestriale sunt descrise în tabelul nr. 2 și tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 2

Regresia PIB-ului exclusiv agricultura în funcție de producția industrială și cifra de afaceri din comerț

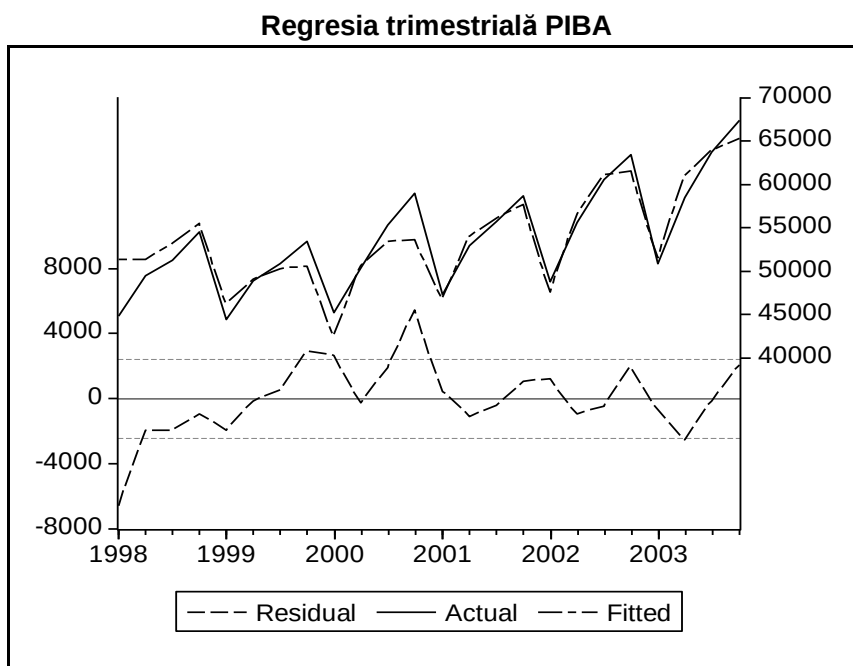
Dependent Variable: PIBA				
Method: Least Squares				
Date: 06/15/04 Time: 06:26				
Sample: 1998:1 – 2003:4				
Included observations: 24				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-26122,17	7069,181	-3,695219	0,0013
PRODI	0,932916	0,120563	7,738002	0,0000
RS	2,595695	0,438367	5,921277	0,0000
R-squared	0,860805	Mean dependent var	53776,47	

Adjusted R-squared	0,847548	S.D. dependent var	6244,416
S.E. of regression	2438,136	Akaike info criterion	18,55232
Sum squared resid	1,25E+08	Schwarz criterion	18,69958
Log likelihood	-219,6279	F-statistic	64,93376
Durbin-Watson stat	0,963564	Prob(F-statistic)	0,000000

$$PIBA = -26122,17234 + 0,9329159531*PRODI + 2,595694741*RS$$

Valorile mici ale parametrului Durbin Watson (0,96) indică prezența corelației pozitive între erori. Valoarea coeficientului de determinare al regresiei de 0,86 arată că seriile producției industriale și cifrei de afaceri din comerț explică satisfăcător dinamica PIB-ului, exclusiv agricultura. Acest rezultat este redat grafic în figura nr. 3.9 unde se poate observa evoluția seriei reale și a seriei calculate de model, alături de graficul erorilor.

Figura nr. 3.9

Tabelul nr. 3

**Regresia consumului final în funcție de producția industrială
și cifra de afaceri din comerț**

Dependent Variable: CONSF
Method: Least Squares

Date: 06/15/04 Time: 07:23

Sample: 1998:1 – 2003:4

Included observations: 24

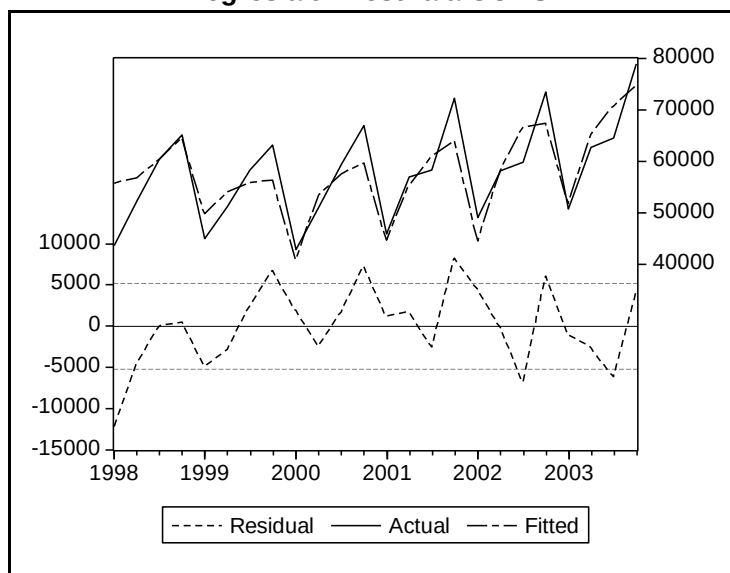
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-54462,64	14995,41	-3,631953	0,0016
PRODI	0,821787	0,255743	3,213338	0,0042
RS	5,410533	0,929882	5,818518	0,0000
R-squared	0,737096	Mean dependent var		57861,09
Adjusted R-squared	0,712058	S.D. dependent var		9638,165
S.E. of regression	5171,865	Akaike info criterion		20,05632
Sum squared resid	5,62E+08	Schwarz criterion		20,20358
Log likelihood	-237,6759	F-statistic		29,43854
Durbin-Watson stat	1,487354	Prob(F-statistic)		0,000001

$$\text{CONSF} = -54462,64304 + 0,8217874332 \cdot \text{PRODI} + 5,410532634 \cdot \text{RS}$$

Această regresie se îmbunătățește din punct de vedere al comportamentului erorilor, așa cum o demonstrează parametrul Durbin Watson (1,48). Valoarea coeficientului de determinare nu foarte ridicată (0,73) arată că există și alți factori importanți care explică evoluția consumului final CONSF.

Figura nr. 3.10

Regresia trimestrială CONSF

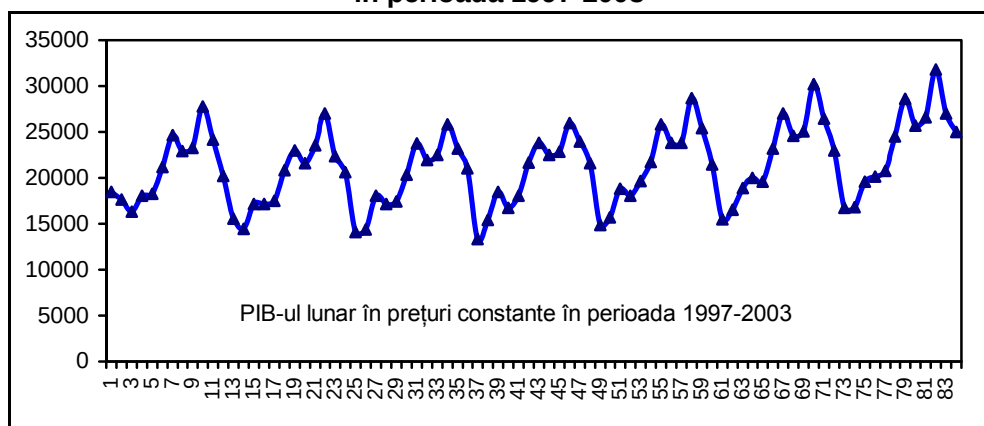

Estimarea seriilor lunare în ambele cazuri cu regresiiile lunare având coeficienții și erorile calculate din regresiiile trimestriale este îmbunătățită de condiția însumării valorilor lunare la valoarea trimestrială (metoda Chow și Lin ia în calcul această condiție). Astfel, în cazul seriei lunare PIBA estimate cu regresia Chow și Lin cu parametrii determinați din regresia cu variabile trimestriale, am obținut un procent al erorilor față de valorile estimate situat în intervalul [0.3%, 6.5%] pentru perioada 1998-2003. În ceea ce privește seria lunară CONSF procentul erorilor față de valorile estimate sunt mai mari, atingând valori procentuale de 10%-12% în trimestrele I și IV. Interpolarea PIB-ului exclusiv agricultura este mai precisă decât cea a consumului final; de asemenea precizia maximă a rezultatelor se obține dacă aplicăm metoda econometrică pentru intervalul trim I 1999-trim IV 2003. Precizăm că rezultatele modelului mai puțin mulțumitoare pentru prima perioadă a anului 1997 se datorează schimbării metodologiei statistice de evaluare a seriilor lunare.

PIB-ul lunar este suma dintre VABA (stabilită în afara modelului) și PIBA (a se vedea graficul din figura nr. 3.11). Seria este staționară și are un caracter sezonier pronunțat. PIB-ul a fost construit pe baza însumării influențelor lunare ale producției agricole, producției industriale și cifrei de afaceri a întreprinderilor din comerțul cu amănuntul. Evoluția la nivel lunar este modulată de tendințele medii cunoscute ale seriilor trimestriale.

Figura nr. 3.11

**Evoluția PIB-ului lunar în prețurile medii ale anului 1997
în perioada 1997-2003**

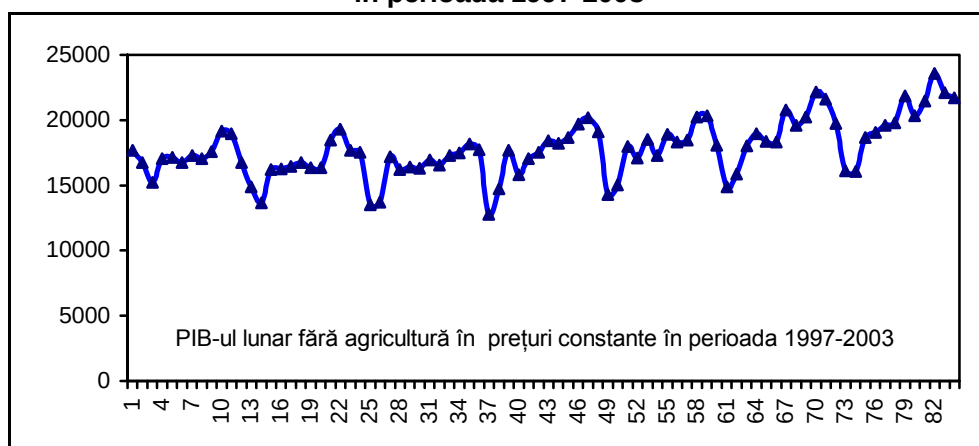

Valorile maxime ale PIB-ului lunar în prețuri constante sunt atinse în lunile iulie și octombrie (în cazul PIB-ului lunar în prețuri curente valoarea maximă este atinsă în luna octombrie, dar un salt rapid se realizează și în luna iulie). Valorile minime sunt în lunile martie-1997, februarie-1998, ianuarie-ceilalți ani.

În figura nr. 3.12. am reprezentat grafic evoluția PIB-ului lunar fără agricultură, PIBA, în perioada 1997-2003. Evoluția acestui indicator este mai puțin oscilantă decât cea a PIB-ului. Din comparația celor doi indicatori VABA (valoarea adăugată brută din agricultură) și PIBA constatăm că valorile minime ale PIB-ului sunt determinate de PIBA în timp ce valorile maxime sunt determinate de VABA pentru luna iulie și de VABA, PIBA pentru luna octombrie. Scenariile diferite pe care le-am aplicat privind evoluția lunară a valorii adăugate brute din agricultură nu afectează rezultatul de maxim al PIB-ului în luna octombrie.

Figura nr. 3.12

Evoluția PIB-ului lunar (fără agricultură) în prețurile medii ale anului 1997, în perioada 1997-2003

Modelul de prognoză al PIB-ului lunar în economia românească

Seria lunară a PIB-ului estimată cu metoda Chow și Lin pentru perioada 1997 – 2003 (Figura nr. 3.11) se poate utiliza pentru construirea unui model care să prognozeze PIB-ul lunar pe o perioadă de un trimestru (trimestrul I, 2004) în care sunt disponibile datele lunare ale seriilor adiționale (producția industrială și cifra de afaceri din comerțul cu amănuntul). În acest mod avem posibilitatea să estimăm valorile lunare ale PIB-ului și valoarea trimestrială cu trei-patru luni înainte de publicarea datelor oficiale de către Institutul Național de Statistică. Deoarece datele trimestriale ale anului 2003 sunt provizorii, nu este indicat să facem prognoze pe o perioadă mai lungă de un trimestru datorită propagării erorilor conținute în datele provizorii oficiale.

De asemenea, pentru a cerceta stabilitatea modelului, reducem seria istorică a PIB-ului cu trei luni, reestimăm modelul folosind datele lunare parțiale până în trimestrul III 2003 (inclusiv) și prognozăm PIB-ul pe lunile trimestrului IV din anul 2003. Valorile PIB-ului lunar cunoscute din trimestrul IV 2003 (determinate cu metoda Chow și Lin) și valorile prognozate din trimestrul I 2004

folosind modelul estimat cu date lunare complete trebuie să se poziționeze în intervalul de plus/minus o abatere standard calculat de modelul estimat cu datele lunare parțiale.

Pentru a construi modelul de prognoză al PIB-ului lunar optim, ca și în cazul seriilor PIB-ului exclusiv agricultura și a consumului final, pe corelația dintre dinamica PIB-ului și dinamica seriilor lunare ale producției industriale și cifrei de afaceri din comerțul cu amănuntul. Astfel, vom estima o ecuație de regresie cu date lunare având forma generală

$$PIB_t = c_1 + c_2 * PRODI_t + c_3 * RS_t + F_t + \varepsilon_t$$

unde momentul t ia valori între 1 și T (nu cunoaștem încă dimensiunea probei statistice pe care o folosim la estimarea regresiei), ε_t este termenul eroare, c_1, c_2, c_3 sunt coeficienții de estimat. Funcția F_t este introdusă pentru a lua în calcul efectele induse de sezonabilitatea lunară.

Prima dificultate legată de specificarea modelului vizează alegerea intervalului statistic optim care să conducă la regresia cea mai bună pentru realizarea prognozelor. Deoarece nu avem serii observabile decât la nivel trimestrial, am realizat mai multe tipuri de modele ale PIB-ului trimestrial rezultând că cea mai bună regresie este aceea estimată în intervalul [trim. I, 1999 – trim. IV, 2003]. Se constată faptul că anii 1997 și 1998 înrăutățesc corelația dintre seriile PIB-ului, producției industriale și cifrei de afaceri din comerț, și din acest motiv îi excludem din proba statistică atunci când estimăm regresia lunară. Rezultatele regresiei trimestriale sunt descrise în tabelul nr. 4 și figura nr. 3.13.

Menționăm că deși există o sezonabilitate pronunțată a PIB-ului trimestrial datorită agriculturii, rezultatele regresiei sunt pozitive, o parte din sezonabilitatea PIB-ului fiind preluată de sezonabilitatea celor două serii PRODI și RS.

Tabelul nr. 4

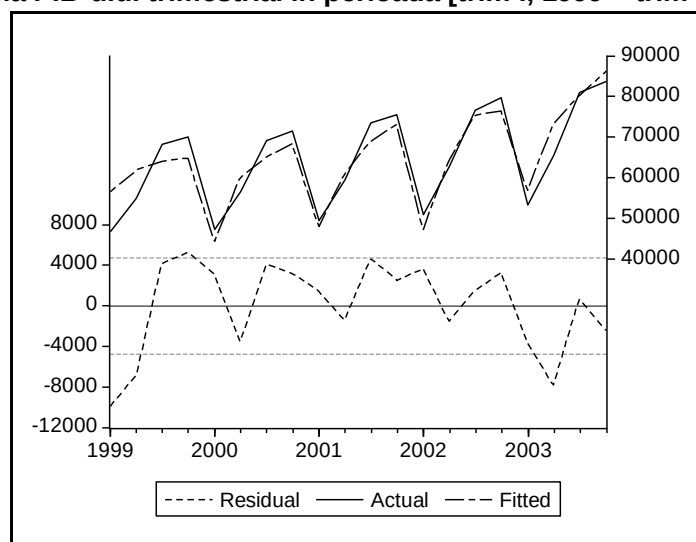
Regresia PIB-ului trimestrial în funcție de producția industrială și cifra de afaceri din comerț

Dependent Variable: PIB				
Method: Least Squares				
Date: 06/16/04 Time: 17:16				
Sample: 1999:1 2003:4				
Included observations: 20				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-70615,03	13876,99	-5,088642	0,0001
PRODI	0,794277	0,260797	3,045572	0,0073

RS	7,269429	0,963141	7,547626	0,0000
R-squared	0,858058	Mean dependent var	64748,84	
Adjusted R-squared	0,841359	S,D, dependent var	11879,07	
S.E. of regression	4731,404	Akaike info criterion	19,89931	
Sum squared resid	3,81E+08	Schwarz criterion	20,04867	
Log likelihood	-195,9931	F-statistic	51,38370	
Durbin-Watson stat	1,256958	Prob(F-statistic)	0,000000	

Figura nr. 3.13

Regresia PIB-ului trimestrial în perioada [trim I, 1999 – trim IV, 2003]

Cea de-a doua dificultate este dată de sezonalitatea seriilor la nivel lunar, evidentiată de noi în model prin introducerea funcției F_t . Analiza mai multor tipuri de modele ne-a condus la alegerea $F_t = \text{PIB}_{t-12}$. Rezultatele regresiei lunare a PIB-ului sunt descrise în tabelul nr. 4 și figura nr. 3.14. Acesta este și modelul pe care îl vom folosi la realizarea de prognoze. Intervalul de estimare este $t = [\text{lun. I } 1999 - \text{lun. XII } 2003]$.

Valorile AIC, BIC și adjusted R^2 (se observă o valoare foarte ridicată a lui R^2) sunt cele mai bune în comparație cu valorile obținute pentru celelalte modele analizate. Corelograma reziduurilor indică lipsa corelației. Testele Durbin-Watson (pentru autocorelarea reziduurilor) și Goldfeld-Quandt (pentru

heteroskedasticitate) indică la rândul lor lipsa autocorelării și a heteroskedasticității reziduurilor. Din analizarea testelor statistice concluzionăm că valorile estimate pentru parametrii regresiei sunt semnificative și modelul este specificat corect.

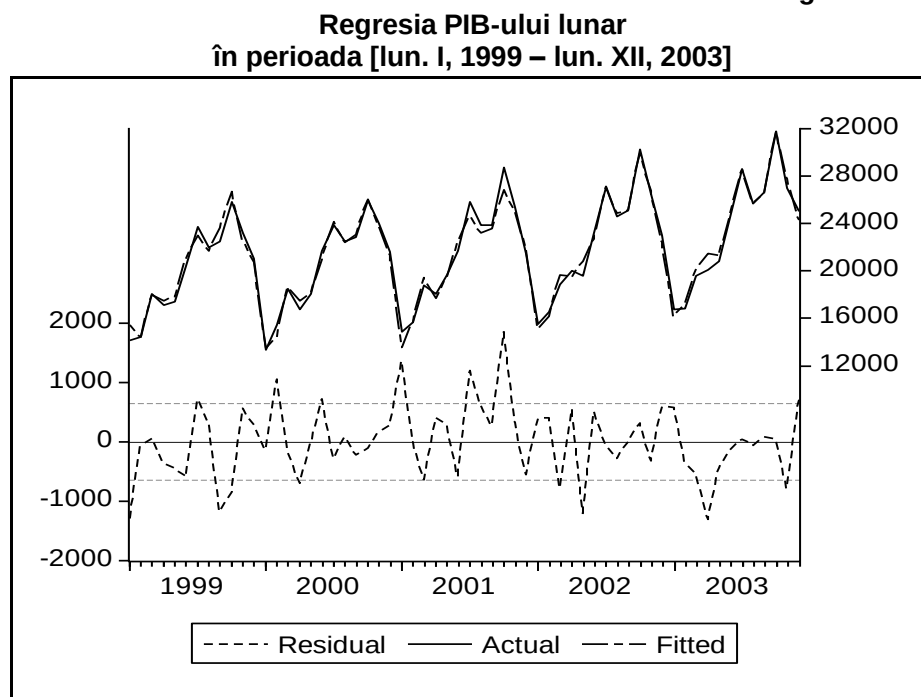
Tabelul nr. 5

**Regresia PIB-ului lunar în funcție de producția industrială
și cifra de afaceri din comerț**

Dependent Variable: PIB				
Method: Least Squares				
Date: 06/17/04 Time: 06:49				
Sample: 1999:01 – 2003:12				
Included observations: 60				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-6011,468	1206,150	-4,984012	0,0000
PRODI	0,341226	0,061812	5,520432	0,0000
RS	0,651184	0,293781	2,216560	0,0307
PIB(-12)	0,917360	0,037138	24,70157	0,0000
R-squared	0,978251	Mean dependent var		21582,95
Adjusted R-squared	0,977086	S.D. dependent var		4302,361
S.E. of regression	651,2587	Akaike info criterion		15,86003
Sum squared resid	23751725	Schwarz criterion		15,99965
Log likelihood	-471,8009	F-statistic		839,6300
Durbin-Watson stat	1,901972	Prob(F-statistic)		0,000000

$$\text{PIB} = -6011,46823 + 0,917360016 \cdot \text{PIB}(-12) + 0,3412261873 \cdot \text{PRODI} + 0,6511841537 \cdot \text{RS}$$

Figura nr. 3.14

Pe baza ecuației de regresie descrisă în tabelul nr.5 putem prognoza PIB-ul lunar în trimestrul I, 2004. Au fost găsite următoarele valori:

Luna	Simbol	Valoare
Ianuarie 2004	PIB(61)	17937.97
Februarie 2004	PIB(62)	18104.24
Martie 2004	PIB(63)	21764.12

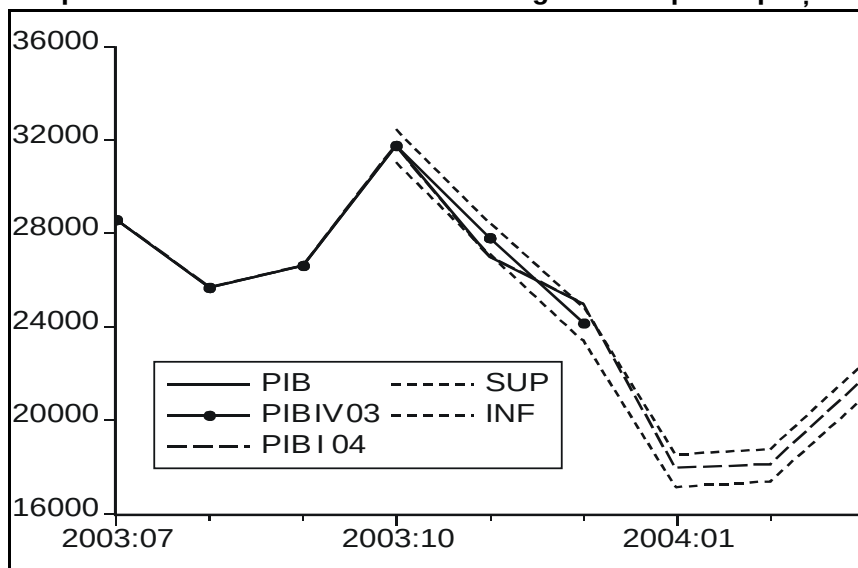
Produsul intern brut prognozat pentru perioada 1.I.-31.III 2004 este 57806,3 miliarde lei în prețuri medii ale anului 1997, în creștere cu 8,7% față de perioada 1.I.-31.III 2003. Datele oficiale ale Institutului Național de Statistică indică o creștere de 6,1% față de același trimestru din anul anterior.

Pentru a cerceta stabilitatea modelului la modificarea dimensiunii probei statistice, reducem seria istorică a PIB-ului cu trei luni și reestimăm regresia folosind datele lunare din perioada [Iun.I 1999-Iun.IX 2003]. Cu regresia obținută în acest mod prognozăm PIB-ul pe lunile trimestrului IV din anul 2003, notându-le cu PIB IV 03. Rezultatele sunt prezentate în figura nr. 3.15. Pe același grafic

sunt prezentate valorile PIB-ului lunar din trimestrul I, 2004 prognozate cu regresia estimată cu proba statistică completă, notate cu PIB I 04.

Figura nr. 3.15

Regresia PIB-ului lunar: prognoza trim. III 2003 (proba parțială)-PIB IV 03 prognoza trim. I 2004 (proba completă)-PIB I 04; și intervalul de încredere de plus/minus o abatere standard al regresiei cu probă parțială

Valorile cunoscute (efective) ale PIB-ului lunar obținute cu metoda Chow și Lin pentru trimestrul IV 2003 (seria PIB) împreună cu valorile lunare din trimestrul I 2004 prognozate cu regresia estimată cu proba statistică completă (seria PIB I 04) se poziționează în intervalul de plus/minus cu o abatere standard calculată cu regresia estimată cu proba parțială [Iun. I, 1999-Iun. IX, 2003]. Această situație demonstrează precizia prognozelor și calitatea ecuației de regresie (parametrii ecuației de regresie își păstrează proprietățile chiar dacă au fost estimați utilizând probe statistice diferite).

Concluzii

- Modelul PIB-ului lunar este important pentru că prezintă dinamica pe termen scurt a outputului 'global' al economiei. Astfel, se pot realiza principalele corelații dintre indicatorii monetari-financiari și indicatorii macro-economici, în scopul implementării corecte a politicilor monetar-fiscale pe termen scurt. Țintirea inflației pe termen scurt, politica cursului de schimb și a ratei dobânzii nu pot fi realizate fără deținerea de informații corecte

asupra creșterii economice. Rezultatul creșterii economice la nivel anual ar trebui văzut ca o rezultată a comportamentelor decidenților politici, pe de o parte, și a răspunsurilor economiei, pe de altă parte, ca o reacție și o adaptare continuă la schimbările de politici.

- Modelul PIB-ului lunar generează o bază de date cu informații condensate. Deoarece seria PIB-ului lunar prezintă un număr mare de observații ea poate fi analizată cu ajutorul tehnicilor moderne econometrice ARIMA, ARCH, GARCH pentru a se desprinde astfel regularitățile în dinamica pe termen scurt de-a lungul unui an. Aceste regularități sunt specifice unui anumit tip de economii și nu se disting clar decât la frecvențe înalte ale indicatorilor economici. Compararea diverselor tipuri de economii de tranziție scoate în evidență deosebiri și asemănări utile pe baza indicatorilor lunari.
- Prin seria lunară a PIB-ului punem la dispoziția utilizatorului un set complet de informații privind evoluția PIB-ului potențial. De exemplu, PIB-ul potențial ar trebui calculat (cu filtrul Hodrick Prescott) și la nivel trimestrial, iar acest lucru este posibil numai dacă folosim seria lunară.
- Seria PIB-ului lunar se utilizează pentru a prognoza PIB-ul trimestrial pe un singur trimestru sau cel mult pe două trimestre. Aceste prognoze se bazează pe datele statistice publicate ale seriilor lunare precum producția industrială și cifra de afaceri a întreprinderilor din comerț. Deoarece PIB-ul trimestrial se publică cu o întârziere de trei-patru luni comparativ cu ceilalți indicatori lunari, avem astfel posibilitatea să cunoaștem valoarea estimativă a acestuia cât de curând posibil. În studiul de față noi am realizat o prognoză a PIB-ului pentru trimestrul I 2004 având la dispoziție datele statistice lunare până în luna aprilie.
- Scopul principal al studiului este estimarea seriei lunare a PIB-ului care interpolatează datele trimestriale istorice în perioada 1997-2004, pentru a putea fi utilizată de beneficiar în modelele econometrice pe termen scurt. Rezultatele obținute cu metoda algebrică și metoda Chow și Lin arată clar că precizia estimărilor depinde în mare măsură de folosirea seriilor adiționale lunare corelate ipotetic (conform teoriei statisticii economice) cu seria care se interpolatează. Astfel, estimările pe baza metodei algebrice au un grad de precizie mai ridicat, deoarece această metodă are la îndemână (spre deosebire de metoda econometrică Chow&Lin) cheltuielile guvernamentale și taxele nete lunare. Conform estimărilor noastre pentru economia României, valoarea maximă a PIB-ului lunar, atât în prețuri curente cât și în prețuri constante, este atinsă în luna octombrie a fiecărui an, iar valoarea minimă în luna ianuarie, cu unele excepții: februarie (prețuri constante-anul 1998) și martie (prețuri constante-anul 1997).

Seriile PIB-ului lunar reprezentative estimate prin metoda algebrică (metoda generală cu diferențe constante luate zero în trimestrul I al fiecărui an) și metoda econometrică sunt incluse în anexele nr. 1 și 2.

Seria reprezentativă a PIB-ului lunar în prețuri curente estimată prin metoda algebrică (metoda generală cu diferențe constante luate zero în trimestrul I al fiecărui an)

Perioada		PIB	Industrie	Agricultură	Celelalte	Impozite
1997	Ian.	11797	3726,3	553,2	6084,9	1432,3
	Feb.	12590	4319,2	632,2	6215,9	1422,6
	Mar.	15394	6641,6	790,3	6400,6	1562,0
	Apr.	15988	6295,6	831,6	7374,5	1486,3
	Mai	16974	6523,9	942,5	7907,8	1599,5
	Iun.	20407	6427,6	3769,9	8603,5	1605,6
	Iul.	25117	6583,5	7594,4	9255,2	1683,6
	Aug.	24125	6624,0	6036,6	9926,1	1538,4
	Sep.	25224	6634,2	5841,9	10638,8	2108,9
	Oct.	30721	8022,3	9270,2	11458,2	1970,3
	Nov.	28241	8713,3	5562,1	12112,2	1853,8
	Dec.	26348	7582,1	3708,1	13213,4	1844,7
1998	Ian.	20697	6914,4	720,2	10783,4	2279,1
	Feb.	21076	7157,9	823,0	10761,7	2333,3
	Mar.	22904	8028,6	1028,8	10983,1	2863,3
	Apr.	23838	7893,9	1034,6	12438,6	2470,7
	Mai	25934	8695,6	1172,5	13411,0	2655,0
	Iun.	31620	9309,4	4690,0	14652,0	2968,9
	Iul.	35779	8788,6	8652,9	15486,0	2851,1
	Aug.	34642	8508,4	6877,9	16302,0	2953,9
	Sep.	37037	9278,2	6656,0	17139,7	3963,3
	Oct.	42721	9833,9	11054,0	17765,4	4067,3
	Nov.	38073	9521,6	6632,4	18415,1	3504,0
	Dec.	36873	9123,1	4421,6	19650,6	3677,8
1999	Ian.	28065	7343,6	972,5	16275,7	3473,2
	Feb.	28697	7808,5	1111,4	16289,3	3487,5
	Mar.	32516	9356,9	1389,3	16614,1	5155,5
	Apr.	34088	9637,6	1357,0	18382,9	4710,2
	Mai	36680	10589,4	1538,0	19711,6	4841,2
	Iun.	44092	11613,3	6151,9	21182,0	5145,2
	Iul.	51486	11990,4	10988,6	22799,8	5707,1
	Aug.	51806	12442,8	8734,5	24282,7	6345,9
	Sep.	54761	13515,2	8452,8	25750,9	7042,4
	Oct.	63774	13499,9	15521,0	28075,0	6677,8
	Nov.	60790	14335,5	9312,6	30511,4	6630,7
	Dec.	58975	13210,6	6208,4	33517,8	6038,4
2000	Ian.	41769	11296,1	1253,4	23578,2	5641,3
	Feb.	43298	12845,3	1432,5	23454,7	5565,1
	Mar.	47229	14977,1	1790,6	24118,0	6343,9

Perioada		PIB	Industrie	Agricultură	Celelalte	Impozite
	Apr.	50801	14967,8	2073,4	27298,6	6461,1
	Mai	55374	17321,2	2349,9	28980,7	6722,4
	Iun.	67562	19392,7	9399,5	31394,4	7375,1
	Iul.	74840	19680,9	13953,1	34036,1	7169,5
	Aug.	75983	19289,4	11090,9	36806,4	8796,5
	Sep.	80284	19592,4	10733,1	40036,6	9921,8
	Oct.	90887	21793,6	16924,3	42032,6	10136,3
	Nov.	89489	24866,8	10154,6	44451,6	10016,1
2001	Dec.	86258	23456,4	6769,7	47732,7	8298,8
	Ian.	63621	19141,0	1802,8	35703,5	6973,7
	Feb.	64004	20660,7	2060,4	35011,2	6272,0
	Mar.	69248	23512,9	2575,5	35610,7	7549,3
	Apr.	76515	24419,5	3300,8	40481,5	8313,5
	Mai	84280	28397,2	3740,9	43208,9	8933,0
	Iun.	100687	28810,4	14963,8	47031,6	9881,0
	Iul.	111109	28986,7	24607,3	46722,5	10792,2
	Aug.	105948	28287,6	19559,7	46486,2	11614,6
	Sep.	105468	27928,9	18928,7	46448,3	12162,4
	Oct.	130618	32160,3	30836,1	53552,5	14069,1
	Nov.	127973	35106,8	18501,7	60960,4	13404,5
2002	Dec.	127770	31515,0	12334,5	69306,2	14614,8
	Ian.	85248	26853,4	2232,8	46676,1	9485,9
	Feb.	85963	28443,3	2551,8	45344,9	9623,1
	Mar.	89565	30626,4	3189,8	46262,0	9486,8
	Apr.	100067	33367,0	4090,8	51122,6	11486,6
	Mai	107746	36041,7	4636,2	54264,4	12804,0
	Iun.	128012	38247,9	18544,7	57894,0	13325,7
	Iul.	139902	39553,2	25647,6	59708,4	14992,8
	Aug.	134352	37737,7	20386,5	61417,0	14810,3
	Sep.	136723	38583,1	19728,9	63083,2	15327,6
	Oct.	169076	43593,7	34852,6	74080,6	16548,6
	Nov.	166876	45741,8	20911,6	85111,1	15111,4
2003	Dec.	168727	40701,5	13941,0	97668,4	16416,1
	Ian.	106980	34089,6	2525,0	58027,8	12338,0
	Feb.	106651	35113,2	2885,7	56323,6	12328,3
	Mar.	114072	39500,0	3607,1	57080,2	13885,1
	Apr.	124379	41113,0	4813,6	62941,7	15511,2
	Mai	132009	44114,8	5455,4	66459,8	15979,4
	Iun.	153268	46202,8	21821,6	70695,3	14548,0
	Iul.	180326	49393,6	38344,7	73362,0	19226,2
	Aug.	166994	45956,0	30479,1	75636,3	14922,3
	Sep.	179768	51828,1	29495,9	78096,3	20347,5
	Oct.	210225	53674,2	40841,2	94615,8	21094,2
	Nov.	206988	51236,2	24504,7	111258,6	19988,9
	Dec.	209116	44952,0	16336,5	130253,1	17574,8

		PIB	Consum	Gospodării	Adm. Pu- blică	Adm. Pri- vată	FBC	EXP net
1997	Ian.	11797	10652,4	9361,5	1214,7	76,2	2064,1	-919,9
	Feb.	12590	11737,5	10210,9	1450,5	76,2	1176,1	-323,6
	Mar.	15394	13901,1	11330,7	2494,2	76,2	1779,0	-285,7
	Apr.	15988	14902,6	12637,5	2177,6	87,5	2057,1	-971,6
	Mai	16974	16277,3	13946,9	2243,0	87,5	2111,1	-1414,7
	Iun.	20407	17743,7	15126,3	2529,9	87,5	4245,6	-1582,7
	Iul.	25117	19150,4	16907,8	2139,6	103,1	7974,8	-2008,5
	Aug.	24125	19698,5	17293,3	2302,1	103,1	4450,2	-23,6
	Sep.	25224	22861,4	19138,2	3620,2	103,1	3246,3	-884,0
	Oct.	30721	23412,6	20070,5	3148,2	193,8	9162,4	-1854,1
	Nov.	28241	22217,1	19278,6	2744,6	193,8	7425,8	-1401,5
	Dec.	26348	26065,0	20936,1	4935,1	193,8	6478,8	-6195,6
1998	Ian.	20697	18977,7	16377,9	2397,2	202,7	2377,4	-658,0
	Feb.	21076	18921,1	15627,5	3090,9	202,7	2410,4	-255,5
	Mar.	22904	21462,3	17842,7	3416,9	202,7	3051,2	-1609,6
	Apr.	23838	22679,4	19306,0	3163,7	209,7	3300,3	-2141,9
	Mai	25934	24861,1	20749,1	3902,3	209,7	3674,6	-2601,5
	Iun.	31620	27528,6	22556,3	4762,5	209,7	6279,9	-2188,3
	Iul.	35779	26779,2	24413,5	2099,0	266,7	11499,5	-2500,1
	Aug.	34642	30400,9	25824,7	4309,5	266,7	5510,9	-1269,7
	Sep.	37037	36461,8	28975,6	7219,5	266,7	4174,0	-3598,5
	Oct.	42721	36326,9	29477,7	6426,5	422,7	9794,6	-3400,9
	Nov.	38073	33478,7	27870,7	5185,3	422,7	7824,4	-3230,0
	Dec.	36873	36794,7	29604,5	6767,6	422,7	6628,0	-6549,7
1999	Ian.	28065	25740,9	21476,6	3961,7	302,5	3638,2	-1313,9
	Feb.	28697	26978,1	21851,0	4824,5	302,5	2342,4	-623,7
	Mar.	32516	33200,2	27372,5	5525,2	302,5	1028,6	-1712,9
	Apr.	34088	33211,1	27675,8	5244,2	291,1	3751,4	-2874,7
	Mai	36680	34968,8	28997,1	5680,6	291,1	3929,4	-2218,1
	Iun.	44092	38073,5	30172,0	7610,4	291,1	8369,5	-2350,6
	Iul.	51486	42298,2	34577,6	7239,3	481,3	10405,2	-1217,5
	Aug.	51806	42033,5	35895,3	5656,9	481,3	10430,4	-658,0
	Sep.	54761	46877,6	39595,5	6800,7	481,3	8851,0	-967,3
	Oct.	63774	49532,1	40922,1	7672,8	937,2	15822,6	-1580,9
	Nov.	60790	52049,8	42811,1	8301,5	937,2	12854,3	-4113,9
	Dec.	58975	59397,7	47938,5	10521,9	937,2	6317,7	-6740,2
2000	Ian.	41769	34965,0	27685,2	6902,3	377,5	7421,7	-617,7
	Feb.	43298	37747,8	30780,8	6589,4	377,5	5131,4	418,5
	Mar.	47229	43002,2	35027,7	7597,0	377,5	6522,2	-2295,0
	Apr.	50801	47284,3	38348,2	8511,2	424,8	5700,7	-2184,0
	Mai	55374	49371,8	40375,0	8572,0	424,8	13125,9	-7123,6
	Iun.	67562	54180,4	42643,6	11112,0	424,8	15141,7	-1760,5
	Iul.	74840	57886,8	48071,5	9183,2	632,1	19757,0	-2804,2
	Aug.	75983	62014,3	50740,0	10642,2	632,1	15274,6	-1305,7
	Sep.	80284	68706,4	55491,1	12583,2	632,1	13385,9	-1808,4

		PIB	Consum	Gospodării	Adm. Pu- blică	Adm. Pri- vată	FBC	EXP net
	Oct.	90887	74904,0	57639,9	15596,1	1668,1	22130,8	-6148,1
	Nov.	89489	75228,6	59920,8	13639,7	1668,1	22919,8	-8659,3
	Dec.	86258	87241,1	67150,4	18422,7	1668,1	9979,2	-10962,7
2001	Ian.	63621	55757,9	44295,1	10905,5	557,2	12389,1	-4525,9
	Feb.	64004	56854,5	46046,3	10250,9	557,2	14534,5	-7384,7
	Mar.	69248	64945,6	53628,7	10759,6	557,2	8141,3	-3838,6
	Apr.	76515	69617,6	58517,3	10518,2	582,2	18086,3	-11188,6
	Mai	84280	76488,2	63342,8	12563,2	582,2	18965,2	-11173,4
	Iun.	100687	83947,6	64056,2	19309,2	582,2	21369,0	-4629,9
	Iul.	111109	96315,7	68746,3	26791,9	777,5	20207,3	-5414,3
	Aug.	105948	76389,4	65180,6	10431,4	777,5	32403,3	-2844,6
	Sep.	105468	75404,6	64251,0	10376,1	777,5	29641,8	421,9
	Oct.	130618	94809,8	77624,2	15014,9	2170,7	49055,9	-13247,7
	Nov.	127973	108699,5	88395,7	18133,2	2170,7	29120,0	-9846,2
	Dec.	127770	134976,0	104048,7	28756,7	2170,7	9614,2	-16819,8
2002	Ian.	85248	73312,7	58885,0	13721,0	706,7	17577,8	-5642,3
	Feb.	85963	76065,5	62196,5	13162,4	706,7	15765,0	-5867,5
	Mar.	89565	85135,2	70884,8	13543,7	706,7	9968,5	-5538,8
	Apr.	100067	97232,5	81153,5	15401,7	677,3	12135,5	-9300,9
	Mai	107746	91606,9	76045,4	14884,2	677,3	23745,1	-7605,8
	Iun.	128012	96480,2	75117,5	20685,4	677,3	37985,2	-6453,1
	Iul.	139902	107204,6	85648,6	20570,9	985,2	41895,5	-9198,2
	Aug.	134352	99046,2	81599,9	16461,1	985,2	36313,5	-1008,2
	Sep.	136723	106163,0	81856,2	23321,6	985,2	33925,3	-3365,6
	Oct.	169076	120728,1	95056,7	23168,7	2502,7	59263,4	-10915,9
	Nov.	166876	134215,7	105263,0	26450,0	2502,7	43026,1	-10365,8
	Dec.	168727	163142,9	126028,9	34611,3	2502,7	17862,0	-12277,9
2003	Ian.	106980	90448,4	77186,4	12493,9	768,0	20167,0	-3635,1
	Feb.	106651	93670,3	77111,0	15791,3	768,0	16927,0	-3946,5
	Mar.	114072	103160,9	85969,7	16423,3	768,0	17920,2	-7008,8
	Apr.	124379	115335,4	97199,9	17371,8	763,7	23230,6	-14186,5
	Mai	132009	116222,9	98939,9	16519,3	763,7	30652,4	-14866,0
	Iun.	153268	123135,0	100039,4	22331,8	763,7	42786,5	-12653,8
	Iul.	180326	132185,0	108553,0	22622,6	1009,3	57720,8	-9579,3
	Aug.	166994	131765,5	111050,9	19705,3	1009,3	40997,0	-5768,7
	Sep.	179768	142476,9	113255,9	28211,7	1009,3	51342,7	-14051,8
	Oct.	210225	160277,7	129336,9	28462,3	2478,5	73449,3	-23501,7
	Nov.	206988	165866,9	132004,6	31383,7	2478,5	59610,4	-18488,9
	Dec.	209116	199991,3	157607,2	39905,6	2478,5	31175,5	-22050,4

Sursa: Institutul Național de Statistică și calcule proprii. Asistență din partea specialiștilor Institutului Național de Statistică: Silvia Caragea; Gheorghe Mihai.

Anexa 2

**Seria reprezentativă a PIB-ului lunar în prețuri constante ale anului
1997 estimată prin metoda econometrică Chow&Lin**

Perioada		PIB	PIB exclusiv Agric.	Agricultură
1997	Ian.	18492,5	17704,4	788,1
	Feb.	17663,3	16762,5	900,7
	Mar.	16334,8	15208,9	1125,9
	Apr.	18027,0	17044,1	982,9
	Mai	18245,9	17132,0	1113,9
	Iun.	21192,3	16736,6	4455,7
	Iul.	24675,7	17301,8	7374,0
	Aug.	22919,9	17058,5	5861,4
	Sep.	23236,6	17564,3	5672,3
	Oct.	27801,9	19172,9	8629,0
	Nov.	24148,9	18971,5	5177,4
	Dec.	20186,9	16735,3	3451,6
1998	Ian.	15580,4	14906,0	674,4
	Feb.	14447,8	13677,0	770,7
	Mar.	17147,7	16184,3	963,4
	Apr.	17141,0	16239,5	901,6
	Mai	17465,9	16444,1	1021,8
	Iun.	20831,2	16744,1	4087,0
	Iul.	22987,0	16379,5	6607,6
	Aug.	21617,7	16365,5	5252,2
	Sep.	23548,4	18465,7	5082,7
	Oct.	27016,0	19292,7	7723,3
	Nov.	22339,8	17705,8	4634,0
	Dec.	20618,3	17529,0	3089,3
1999	Ian.	14128,7	13510,5	618,2
	Feb.	14393,4	13686,9	706,5
	Mar.	18049,5	17166,3	883,2
	Apr.	17122,9	16229,3	893,6
	Mai	17396,9	16384,1	1012,8
	Iun.	20333,5	16282,4	4051,2
	Iul.	23728,9	16963,6	6765,3
	Aug.	21948,4	16570,8	5377,5
	Sep.	22485,4	17281,4	5204,1
	Oct.	25815,2	17496,2	8319,1
	Nov.	23179,2	18187,8	4991,4
	Dec.	21042,7	17715,0	3327,6
2000	Ian.	13327,3	12752,5	574,8
	Feb.	15411,4	14754,5	656,9
	Mar.	18487,7	17666,5	821,1
	Apr.	16749,8	15832,5	917,3
	Mai	18072,6	17032,9	1039,6
	Iun.	21676,7	17518,2	4158,5

Perioada		PIB	PIB exclusiv Agric.	Agricultură
	Iul.	23839,9	18435,0	5404,9
	Aug.	22497,9	18201,7	4296,2
	Sep.	22826,4	18668,8	4157,6
	Oct.	25942,1	19692,2	6249,9
	Nov.	23957,2	20207,3	3749,9
	Dec.	21606,6	19106,7	2500,0
2001	Ian.	14874,3	14293,7	580,6
	Feb.	15682,3	15018,7	663,6
	Mar.	18793,8	17964,3	829,5
	Apr.	18083,6	17107,2	976,4
	Mai	19642,6	18536,0	1106,6
	Iun.	21704,9	17278,6	4426,3
	Iul.	25820,3	18886,7	6933,6
	Aug.	23833,2	18321,9	5511,3
	Sep.	23817,4	18483,8	5333,5
	Oct.	28672,2	20237,9	8434,4
	Nov.	25395,2	20334,6	5060,6
	Dec.	21470,8	18097,0	3373,7
2002	Ian.	15484,1	14881,6	602,4
	Feb.	16558,8	15870,4	688,5
	Mar.	18875,3	18014,7	860,6
	Apr.	20008,5	18936,5	1072,0
	Mai	19564,6	18349,6	1214,9
	Iun.	23184,9	18325,3	4859,7
	Iul.	27026,9	20752,1	6274,8
	Aug.	24603,0	19615,4	4987,7
	Sep.	25044,2	20217,5	4826,8
	Oct.	30221,3	22134,8	8086,5
	Nov.	26439,0	21587,2	4851,9
	Dec.	22957,9	19723,3	3234,6
2003	Ian.	16754,2	16109,0	645,2
	Feb.	16814,1	16076,7	737,4
	Mar.	19590,3	18668,6	921,7
	Apr.	20113,4	19071,4	1042,0
	Mai	20785,1	19604,2	1180,9
	Iun.	24495,3	19771,7	4723,6
	Iul.	28588,5	21880,7	6707,8
	Aug.	25674,3	20342,5	5331,8
	Sep.	26628,5	21468,7	5159,8
	Oct.	31773,6	23595,1	8178,5
	Nov.	26994,6	22087,5	4907,1
	Dec.	24985,2	21713,8	3271,4

Sursa: Institutul Național de Statistică și calcule proprii.

BIBLIOGRAFIE

- Bernanke B., Gertler M., Watson M. – „Systemic monetary policy and the effects of oil price shocks”, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1997.
- Chow G. and Lin I. – „Best linear unbiased interpolation, distribution, and extrapolation of time series by related series”, *The Review of Economics and Statistics*, 1971.
- Chow G. and Lin I. – „Best linear unbiased estimation of missing observation in an economic time series”, *Journal of the American Statistical Association*, September 1976.
- Harvey, Andrew C. – *Forecasting, Structural Time Series Models and the Kalman filter*; Cambridge University Press, 1994.
- Hamilton, James D. – *Time Series Analysis*, Princeton University Press, 1994.
- Kalman R. – „A new approach to linear Filtering and prediction problems”, *Journal of Basic Engineering*, Transactions of the ASME Series D, 1960.
- Lanning S. – „Missing observations: A simultaneous approach versus interpolation by related series”, *Journal of Economic and Social Measurement*, April 1986
- Leamer E. – *Model choice and specification analysis. Handbook of Econometrics I*, ed. by Z. Griliches and M. D. Intriligator, North-Holland, 1983.
- Mills, Terence C. – *The Econometric Modelling of Financial Time Series*; Cambridge University Press, 1999.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 149/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

**ESTIMAREA CORELAȚIILOR
MACROECONOMICE
PE BAZA DATELOR
TRIMESTRIALE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Studiul de față prezintă rezultatele parțiale ale temei
Analiza și prognoza evoluției principalelor corelații macroeconomice în România, comparativ cu alte țări din Europa
din cadrul proiectului

**TIPOLOGIA CREȘTERII ECONOMICE; EVOLUȚIA PRINCIPALELOR
CORELAȚII MACROECONOMICE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE**

care face obiectului Contractului de finanțare pentru proiecte prioritare
PP4/S2/Programul Național CERES

încheiat de Institutul de Prognoză Economică al Academiei Române,
cu Ministerul Educației și Cercetării, prin Institutul de Fizică Atomică
în calitate de autoritate contractantă, la 25.XI.2002.

Durata programului noiembrie 2002-octombrie 2005.
Subcontractant Academia de Studii Economice, București

Director de proiect : Marioara IORDAN

Faza PI/III.2 – Estimarea corelațiilor macroeconomice pe baza datelor trimestriale
Coordonator fază: Lucian Liviu ALBU

Colectiv:

Lucian Liviu ALBU
coordonator
Mariana NICOLAE
Dalina ANDREI
Petre CARAIANI
Carmen UZLĂU

CUPRINS

1. ESTIMAREA CORELAȚIILOR MACROECONOMICE PE BAZA DATELOR TRIMESTRIALE ȘI PROGNOZA PE TERMEN SCURT ȘI MEDIU	325
1.1. Dinamici în spațiul european	325
1.2. Problematika estimării ratei naturale a șomajului	326
1.3. Un model de estimare a dinamicii PIB-ului trimestrial	329
1.4. Estimarea parametrilor funcțiilor de regresie	333
Bibliografie selectivă	340
2. STADIUL ACTUAL AL UTILIZĂRII DIVERSELOR METODE ȘI TEHNICI ÎN ESTIMAREA PIB-ULUI TRIMESTRIAL	341
2.1. Stadiul actual al utilizării diverselor metode și tehnici în estimarea PIB-ului trimestrial	341
2.2. Surse ale erorilor de estimare ale PIB-ului	346
3. EVOLUȚII MACROECONOMICE. COMPARAȚII CU ȚĂRI DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST	347
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	350

1. ESTIMAREA CORELAȚIILOR MACROECONOMICE PE BAZA DATELOR TRIMESTRIALE ȘI PROGNOZA PE TERMEN SCURT ȘI MEDIU

1.1. Dinamici în spațiul european

În perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, principalele corelații care interesează pentru perioada viitoare sunt cele referitoare la rata șomajului, ritmul creșterii economice și rata inflației. Înainte de a analiza în detaliu aceste corelații, se impun câteva remarci, deduse pe baza experienței din ultimele decenii a celorlalte țări din spațiul european, pe care le prezentăm în continuare.

Conform unor studii mai vechi ale noastre, bazate pe utilizarea unor modele empirice, în ultimele trei decenii s-au înregistrat schimbări majore ale trendurilor în țările membre ale Uniunii Europene (Dăianu și Albu, 1996; Albu, 1998 și 2001). Printre acestea, se remarcă descreșterea accelerată a inflației, acompaniată de amplificarea șomajului și o descreștere ușoară a ritmului creșterii economice. O concluzie importantă se referă la aceea că un volum mai mic în spațiul tridimensional (semnificând corelația dintre cele trei variabile macroeconomice: șomaj-inflație-PIB) ilustrează o mai mare stabilitate economică și mai puțin stres în sistemul economic. În anexa nr. 1, este redată grafic imaginea evoluției din ultimele trei decenii (1970-2000) în spațiul 3D (rata șomajului, $u\%$ – ritmul creșterii anuale a PIB-ului, $y\%$ – inflația, $\pi\%$), cuprinzând zece țări din UE (Anglia, Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Italia, Irlanda, Olanda, Portugalia și Spania). Evoluția a fost de la o perioadă în care nivelurile înalte ale inflației predominau către una în care ratele ridicate ale șomajului au devenit dominante. Aceasta poate fi interpretată în sensul apariției unei relaxări pe latura șomajului, niveluri înalte ale acestuia devenind „acceptabile” sau „normale”, în opoziție cu interpretările referitoare la latura inflației.

O analiză de detaliu a demonstrat posibilitatea existenței, în sensul celor arătate, a unor trenduri persistente și a unor atractori pe termen lung. Pe de altă parte, în țările central și est-europene s-a înregistrat, cel puțin în fazele incipiente ale tranziției, o situație inversă: inflația a explodat în primii ani ai trecerii la economia de piață, iar creșterea șomajului, datorită forțelor inerțiale, nu a sporit în ritmul care s-ar fi impus de către un efort masiv de restructurare și promovare a reformelor. Dinamica ulterioară însă a produs evidențe care relevă că pe termen lung trendurile vor fi probabil similare și în cazul acestor din urmă țări. Principala problemă care continuă să afecteze încă economiile din centrul și estul Europei o reprezintă nivelurile relativ ridicate ale inflației, comparativ cu

standardele cerute de integrarea în Uniunea Europeană (acesta este în special cazul României, unde inflația anuală va coborî sub pragul de 10% abia începând din acest an).

În cazul țărilor occidentale, se pare că experimentarea pentru o lungă perioadă a unor rate înalte ale șomajului au creat o anumită acceptanță a sistemului economic în această problemă. Această situație poate fi pusă în corelație directă cu dezvoltarea unor ample programe în aceste țări în domeniul asigurărilor și protecției sociale, dar și cu dinamica altor variabile, precum nivelul general de dezvoltare economică (exprimat prin venitul mediu pe locuitor), deficitul bugetar și datoria publică (inclusiv măsura sustenabilității lor), numărul de greve și de conflicte sociale etc. În țările estice, acceptanța pentru niveluri înalte ale șomajului a fost cu mult mai mică, cel puțin în primii ani ai tranziției, iar dezvoltarea de programe în domeniul asigurărilor și protecției sociale se află încă în diverse stadii ale procesului de reconstrucție a sistemului. Ar mai trebui subliniat că ponderile probabil înalte ale sectorului informal în totalul economiei naționale pot altera nivelul indicatorilor macroeconomici utilizați în mod curent în studii.

Evoluția economiilor estice în perioada tranziției a reprezentat doar un stadiu în cadrul unui așa-numit val pe termen lung, dacă ne referim din perspectivă istorică la scara generală a procesului dezvoltării economice. Astfel, conform experienței țărilor dezvoltate, când se ajunge la un nivel foarte ridicat al venitului pe locuitor, există un proces tranzițional specific spre valori mai înalte ale așa-numitei rate naturale a șomajului și spre perioade în care evoluția șomajului devine mai autonomă în raport cu dinamica PIB-ului. Relevant pentru economiile nou integrate în Uniunea Europeană este că, în actuala perioadă, caracterizată prin revoluția așa-numitei „new economy”, procesul de convergență nu presupune în mod necesar repetarea evoluției din ultimele trei decenii a economiilor vestice și, în consecință, perioada de realizare a convergenței poate fi substanțial diminuată.

1.2. Problematica estimării ratei naturale a șomajului

Există numeroase studii în care se încearcă estimarea ciclurilor economice pe baza ratei naturale a șomajului sau a așa-numitului NAIRU (“Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment”). Pornind de la un studiu recent publicat de Ball și Mankiw (2002), în vederea estimării valorilor pentru economia românească am rescris ecuația curbei Phillips astfel:

$$D\pi = aU^* - aU + v \quad (1)$$

unde a și U^* sunt parametri, $\Delta\pi$ este deviația inflației din perioada de timp curentă, π , de la nivelul său așteptat, π_e , iar v este șocul pe latura ofertei. U^* este denumit rata naturală a șomajului.

În cazul ipotezei expectațiilor adaptative, inflația așteptată reprezintă o medie ponderată a ratelor inflației din trecut. Cea mai simplă soluție o reprezintă considerarea inflației așteptate ca fiind egală cu aceea înregistrată în perioada precedentă, $\pi_e = \pi_{-1}$. Presupunând că U^* este constant și că U este necorelat cu v , U^* va putea fi estimat prin regresia variației inflației, $\Delta\pi$, în raport cu o constantă și cu șomajul U . Astfel, raportul dintre termenul constant, notat $m = aU^*$, și valoarea absolută a coeficientului șomajului, notată cu a , este un estimator al lui U^* . Aplicând acest exercițiu pe datele anuale pentru economia SUA în perioada 1960-2000, Ball și Mankiw raportează un termen constant de 3,8 și un coeficient al șomajului de -0,63, rezultând o valoare estimată pentru NAIRU de 6,1%. Reproducând același exercițiu pentru economia românească în cazul datelor trimestriale pentru perioada 1994-2003 (QIV1994–QIV2003) am obținut o valoare estimată pentru termenul constant de 7,8 și un coeficient al șomajului de -0,85, ceea ce corespunde unei valori estimate a NAIRU de 9,2%.

Cu ocazia calculelor, se poate remarca sensibilitatea ridicată a celor doi parametri (m și respectiv a) la schimbarea frecvenței datelor statistice (de regulă anuale, trimestriale sau lunare), dar și relativa stabilitate a valorilor estimate ale NAIRU. De exemplu, în cazul datelor anuale, pentru perioada 1991-2003, am obținut o valoare a termenului constant (m) de 127,1 și un coeficient al șomajului de -15,7. Valoarea estimată pentru NAIRU în acest caz va fi de aproximativ 8,1%. Utilizarea datelor lunare pentru perioada decembrie 1991 – decembrie 2003 ne-a condus la o valoare estimată a termenului constant 0,124 și un coeficient al șomajului de -0,023. Valoarea calculată implicit pentru NAIRU a fost în acest caz de aproximativ 5,4%.

Există însă, în ultima vreme, tot mai mulți economiști care contestă ipoteza unei valori constante a NAIRU, încercându-se tot mai des luarea în considerare a ipotezei unor mișcări persistente ale NAIRU. Principalele prezumții se bazează pe ideea că modificările lui U^* semnifică schimbările pe termen lung survenite în relația inflație-șomaj, iar șocul v este cel ce captează fluctuațiile pe termen scurt. În sensul celor arătate, urmând raționamentul metodologiei folosite de Ball și Mankiw, am utilizat pentru aplicațiile pe cazul economiei românești următoarea ecuație obținută prin rearanjarea termenilor:

$$U^* + (v / a) = U + (\Delta\pi / a) \quad (2)$$

Partea dreaptă a ecuației poate fi calculată pe baza datelor statistice, generându-se în acest sens un estimator pentru suma $U^* + (v / a)$, care măsoară de fapt schimbările curbei Phillips. Astfel, putem considera că U^* reprezintă trendurile pe termen lung, iar termenul v/a din partea stângă a ecuației este proporțional cu șocurile pe termen scurt. În consecință, putem încerca acum să extragem U^* din suma $U^* + v/a$ prin utilizarea unei proceduri standard de estimare a trendului dintr-o serie statistică. În ultima vreme, de regulă în literatură, se folosește în acest sens filtrul Hodrick-Prescott (Hodrick și Prescott, 1997), notat HP. În acest caz, va trebui să alegem doi parametri: panta curbei

Phillips, a , și respectiv așa-numitul parametru de aplatizare (calmare) λ (acesta face ca traiectoria curbei (sau trendul), U^* , să fie calmă, fără oscilații, prin înlocuirea procedurii banale de estimare punctuală a parametrilor din $U^* + (v/a)$, în fiecare moment al seriei cronologice. Trebuie menționat că alegerea valorii pentru parametrul λ este arbitrară.

În cazul aplicației noastre pe cazul economiei românești, în perioada tranziției, am utilizat pentru seria datelor anuale valoarea de 15,7 pentru coeficientul a , valoare obținută deja anterior prin regresia lui $\Delta\pi$ în funcție de o constantă și de rata șomajului curent, U . Această valoare poate fi de asemenea interpretată în relație cu costul dezinflației (pentru perioada tranziției în România, caracterizată în general de un nivel foarte ridicat al inflației): diminuarea inflației cu 10 puncte procentuale a generat în medie $10/15,7 = 0,64$ puncte procentuale de șomaj pe an. În privința selectării parametrului λ , în cazul filtrului HP, în literatură sunt raportate numeroase experimente. Unele concluzii pot fi totuși sintetizate, deși ele sunt formulate doar pe baze empirice. Astfel, în literatura de profil se recomandă câteva valori specifice pentru parametrul λ , după cum urmează: 100 în cazul seriilor de date anuale (unii autori sugerează valoarea 1000 pentru a se obține traiectorii și mai calme), 1600 în cazul seriilor trimestriale și 14400 în cel al datelor cu frecvență lunară.

Având în vedere că filtrul HP este de fapt echivalent metodelor de interpolare, pentru estimările parametrilor modelului ratei naturale a șomajului în cazul economiei românești am utilizat de asemenea alte trei filtre, frecvent utilizate în literatura de specialitate pentru obținerea unor trenduri aplatizate pentru seriile de date statistice (Albu, 2004). Acestea sunt denumite generic astfel: 1) „Regress”, R , care generează un vector care permite interpolarea după calcularea ordinului k al polinomului care aproximează (estimează) cel mai bine valorile datelor reale; 2) „Loess”, L , care generează un vector care permite interpolarea după găsirea celui set al polinoamelor de ordinul doi care aproximează (estimează) cel mai bine o vecinătate a valorilor datelor reale, vecinătate a cărei dimensiune este controlată de parametrul (număr real pozitiv) denumit „span”; 3) „Ksmooth”, K , care generează un vector-element de dimensiunea m , creat prin aplatizare (interpolare) utilizând un nucleu gaussian, pentru determinarea mediilor ponderate ale elementelor vectorului datelor reale, dimensiunea sau lărgimea ferestrei de interpolare fiind specificată de parametrul notat b .

Pentru aplicații pe seriile anuale în cazul economiei românești, am utilizat următoarele valori ale parametrilor: $k = 3$, $\text{span} = 1$ și respectiv $b = 5$ (desigur, în cazul aplicațiilor pe datele statistice trimestriale sau lunare vor trebui eventual selectate alte valori pentru parametri. În cazul filtrului HP, am selectat parametrul $\lambda=100$. Rezultatele aplicației noastre sunt prezentate sintetic în tabelul și figura din anexa 2 (pe grafic este marcat, pentru comparație, și trendul simplu linear estimat, Y_e). Rata naturală a șomajului, estimată prin regresia simplă, relația (1), s-a notat cu Un („Un” are o valoare unică pentru perioada

1992-2003, de 8,1%) pentru a nu se confunda cu U^* , care reprezintă traiectoria pe termen lung a ratei naturale a șomajului (estimată conform celor patru filtre folosite). Se constată evoluții similare ale ratei naturale, U^* , pentru toate cele patru variante de estimare: valoarea minimă (6,5-6,7%) se înregistrează în primii ani ai tranziției (1992-1993), iar aceea maximă (9,2-9,8%) în perioada de mijloc a recesiunii economice (1998-2000), cu excepția filtrului HP. A se observa că valoarea medie a NAIRU coincide cu valoarea unică estimată prin regresia simplă (8,1%). Pe baza simulărilor, se poate de asemenea observa impactul nefavorabil al diferenței pozitive între șomajul efectiv și valoarea NAIRU asupra dinamicii inflației ($\Delta\pi$).

1.3. Un model de estimare a dinamicii PIB-ului trimestrial

În vederea analizării dinamicii economice trecute și a fundamentării unor prognoze pe termen scurt și mediu, pornind de la datele statistice trimestriale, am folosit un model având ca ipoteze următoarele relații, la scrierea cărora am omis indicarea timpului, t :

$$Y = A L \alpha = A L \alpha \mu \alpha = Y_{\max} \mu \alpha \quad (3)$$

$$C = c_0 L \alpha \quad (4)$$

unde Y și C reprezintă producția (PIB-ul) dintr-un anumit interval de timp (trimestru, în cazul aplicației noastre), t , și respectiv toate costurile (având în vedere că funcția de producție aleasă de noi include un singur factor de producție, L) implicate de realizarea sa; $Y_{\max}$ și c_0 sunt producția în ipoteza utilizării integrale a forței de muncă și respectiv costul unitar raportat la forța de muncă activă, L , iar α este un coeficient, pozitiv și subunitar, care dă alura curbei producției în funcție de gradul de ocupare, μ ($\mu = L \alpha / L$, unde L este totalul forței de muncă existente). $Y_{\max}$ reprezintă valoarea teoretică maximă a producției (PIB-ului) în cazul ipotezei ocupării depline (atunci când $L \alpha$ devine egal cu L). Toate mărimile sunt evaluate în termeni reali, la prețurile unei perioade luate ca bază. În cazul aplicației noastre, deși datele statistice cu care am lucrat sunt trimestriale, datorită fluctuațiilor sezoniere semnificative, de la un trimestru la altul, am selectat ca bază PIB-ul din anul 1998 obținut ca sumă a celor patru trimestre componente. Baza de date a fost constituită pornindu-se de la seria de timp mobilă (alunecătoare) a PIB-ului realizat pe parcursul a patru trimestre consecutive.

Diferența dintre Y și C ar putea fi interpretată ca fiind profitul sau acumularea netă, deci ceea ce stimulează antreprenorii pentru investiții viitoare și pentru dezvoltarea afacerilor. Ea depinde în principal de doi factori: mărimea gradului de ocupare a forței de muncă, μ , și parametrul α . Dacă evaluarea ratei de ocupare nu ridică probleme, estimarea coeficientului α se dovedește extrem de dificilă, la fel ca și interpretarea sa din punct de vedere economic. Condiția de subunitaritate este în general acceptată de către economiști, ea asigurând concavitatea funcției de producție. Explicația economică este aceea că, pe

măsură ce gradul de ocupare tinde spre unu (deci șomaj zero), productivitatea medie a muncii scade, ca și posibilitățile de adaptare ale antreprenorilor la mișcarea permanentă a piețelor.

Pentru a depăși problema estimării alurii curbei producției, în funcție de care antreprenorii își pot face calculele de optimizare, am luat în considerare și evoluția de ansamblu a prețurilor pentru o perioadă rezonabil de lungă. Ipoteza, destul de restrictivă, pe care am folosit-o este aceea că, în lipsa unor informații pertinente despre evoluția viitoare a prețurilor (cum este și cazul economiilor funcționând în condiții de inflație relativ ridicată), singura soluție este de a se estima (calcula) maximizarea profitului viitor raportat la nivelul actual al costurilor unitare, cu toate că se cunoaște că acestea se vor amplifica în viitor. Rațiunea ar fi că chiar o asemenea decizie (de a fundamenta maximizarea pentru perioada viitoare pe menținerea neschimbată a costurilor specifice unitare față de situația din perioada curentă) ar putea produce roade în viitor, oricum mai mari decât în lipsa nici unui calcul de evaluare. Ajustarea reală urmând a se opera (desigur instantaneu, conform teoriei „noului val” al expectațiilor raționale, inițiat de Robert Barro) atunci când presiunile asupra costului (cum sunt de exemplu cele sindicale) vor infirma în mod efectiv antecalculul. Ipoteza implicită a acestui mod de interpretare „backward dynamics” este că modificarea efectivă a ratei șomajului, în perioada curentă față de aceea precedentă, corespunde tocmai soluției maximizării profitului în ipoteza menținerii neschimbate a nivelului costurilor între cele două perioade, dar a modificării prețului total al producției exact cu valoarea efectiv înregistrată. Deci, nivelul actual al ratei șomajului reprezintă chiar nivelul optim al acesteia, calculat însă anterior, pe baza nivelului costurilor totale din perioada precedentă și a indicelui prețurilor din perioada curentă. Dacă acceptăm această ipoteză, funcția de maximizat devine:

$$Be(\mu) = Y - C = Y_{-1} p - C \quad (5)$$

unde Be este beneficiul anticipat anterior pentru perioada curentă (deși se știe că el nu va fi realizat în integralitate), Y și Y_{-1} reprezintă valoarea producției din două perioade consecutive exprimată în prețurile curente ale fiecărei perioade, iar p este indicele prețurilor în perioada curentă față de cea precedentă (evaluat, în cazul aplicației noastre, prin deflatorul PIB). Avantajul este că această funcție admite un maxim, a cărui soluție este dată de următoarea ecuație:

$$p = (\mu^{1-\alpha}) / \alpha \quad (6)$$

Restricția dată de această ecuație ne-a permis estimarea, pe baza unei proceduri numerice speciale, a valorilor coeficientului α pentru perioada trimestrul IV, 1998 – trimestrul II, 2004. Valorile estimate în cazul unora dintre indicatorii economici sunt prezentate sintetic în tabelul de mai jos. Printre aceștia menționăm gradul de utilizare a capacității, k , și respectiv ponderea profitului efectiv realizat în PIB, ale căror relații de calcul sunt:

- Gradul de utilizare a PIB-ului potențial

$$k = Y / Y_{\max} = \mu^{\alpha} \quad (7)$$

- Ponderea profitului

$$b = Be / Y = (Y - C) / Y = 1 - \mu^{1-\alpha} \quad (8)$$

De asemenea, în tabel sunt prezentate valorile productivității reale în prețurile anului 1998, wp98, și respectiv ale productivității marginale, wLp98 (acesta este nivelul teoretic al productivității în cazul ocupării depline, adică $u\%=0$). O semnificație aparte o are însăși valoarea estimată a parametrului α . Fără a intra în detalii, menționăm că studiile empirice demonstrează că, pe măsură ce nivelul de dezvoltare al unei economii naționale crește, nivelul acestui parametru se apropie asimptotic de valoarea unu.

Tabelul nr. 1

t	Perioada celor 4 trimestre cumulate	a	A*	k%	b%	wp98	wLp98
0	trI-IV1998	0,621	1300,0	94,4	3,47	41,317	39,884
1	trII-IV1998 + trI1999	0,646	1030,8	94,3	3,17	41,126	39,822
2	trIII-IV1998 + trI-II1999	0,652	980,4	93,1	3,75	41,524	39,967
3	trIV1998 + trI-III1999	0,653	977,2	92,1	4,31	41,711	39,915
4	trI-IV1999	0,648	1024,5	92,5	4,13	41,943	40,210
5	trII-IV1999 + trI2000	0,651	1006,9	92,8	3,95	42,183	40,516
6	trIII-IV1999 + trI-II2000	0,646	1082,3	92,2	4,35	44,029	42,114
7	trIV1999 + trI-III2000	0,648	1077,2	91,9	4,48	44,647	42,647
8	trI-IV2000	0,666	916,2	92,4	3,89	44,571	42,835
9	trII-IV2000 + trI2001	0,665	917,9	93,1	3,54	44,125	42,563
10	trIII-IV2000 + trI-II2001	0,669	896,4	92,8	3,60	44,728	43,116
11	trIV2000 + trI-III2001	0,699	739,7	92,7	3,22	49,668	48,069
12	trI-IV2001	0,708	639,9	93,8	2,62	45,195	44,011
13	trII-IV2001 + trI2002	0,731	523,8	94,2	2,16	45,371	44,390
14	trIII-IV2001 + trI-II2002	0,758	421,4	93,3	2,20	47,273	46,232
15	trIV2001 + trI-III2002	0,762	432,2	89,6	3,37	50,537	48,834
16	trI-IV2002	0,793	321,3	92,1	2,13	49,459	48,404
17	trII-IV2002 + trI2003	0,806	283,9	93,2	1,68	49,140	48,312
18	trIII-IV2002 + trI-II2003	0,814	273,6	93,1	1,62	51,245	50,417
19	trIV2002 + trI-III2003	0,815	277,2	92,9	1,65	52,174	51,312
20	trI-IV2003	0,828	246,0	93,9	1,29	52,098	51,424
21	trII-IV2003 + trI2004	0,834	235,4	94,4	1,15	52,246	51,647
22	trIII-IV2003 + trI-II2004	0,839	227,0	93,9	1,20	52,880	52,247

Note: A* semnifică recalcularea coeficientului A din relația (3), în cazul exprimării PIB-ului trimestrial în prețuri constante 1998; wp98 și wLp98 sunt exprimate în milioane lei/persoană.

Pentru a analiza tipul corelațiilor ce apar între variabilele macroeconomice, prezintă utilitate, ca etapă preliminară, reprezentarea grafică. Traiectoriile ratei șomajului (u), ritmului PIB (y) și respectiv inflației (z) în perioada trimestrul IV, 1998 – trimestrul II, 2004 sunt redată grafic în figura nr. 1, iar în figura nr. 2 este redată imaginea în spațiul tridimensional (inclusiv harta „geodezică”) a pe-

rioadei respective. Ritmul de creștere a PIB-ului a fost calculat prin raportarea celui realizat în perioada curentă (patru trimestre) la acela realizat în precedentele patru trimestre, anterioare primului trimestru component al perioadei curente. Deci, în acest caz, pasul de decalare este de patru trimestre. După cum rezultă din construcția sa, y este chiar ritmul anual, dar calculat alunecător, deci nu doar pentru anii calendaristici. În mod corespunzător s-a calculat deflatorul și implicit rata inflației, z , iar pentru rata șomajului, u , s-a considerat șomajul înregistrat la jumătatea fiecărei perioade de câte patru trimestre.

Figura nr. 1

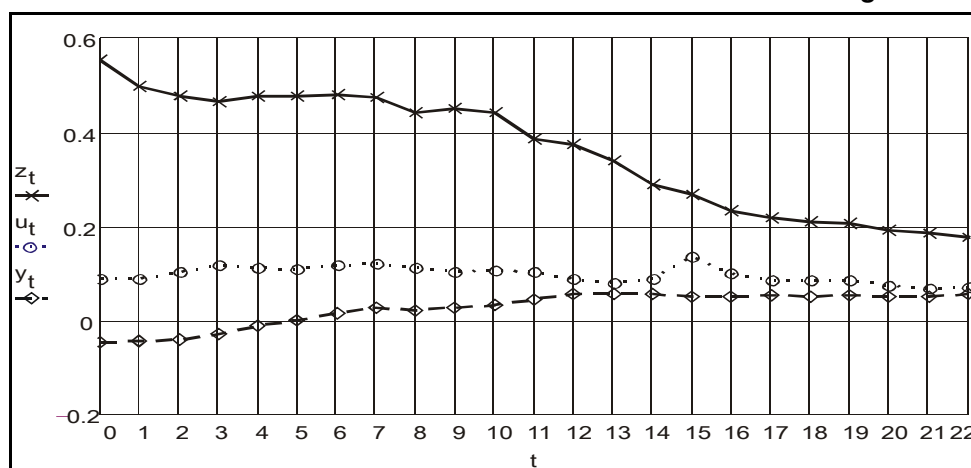
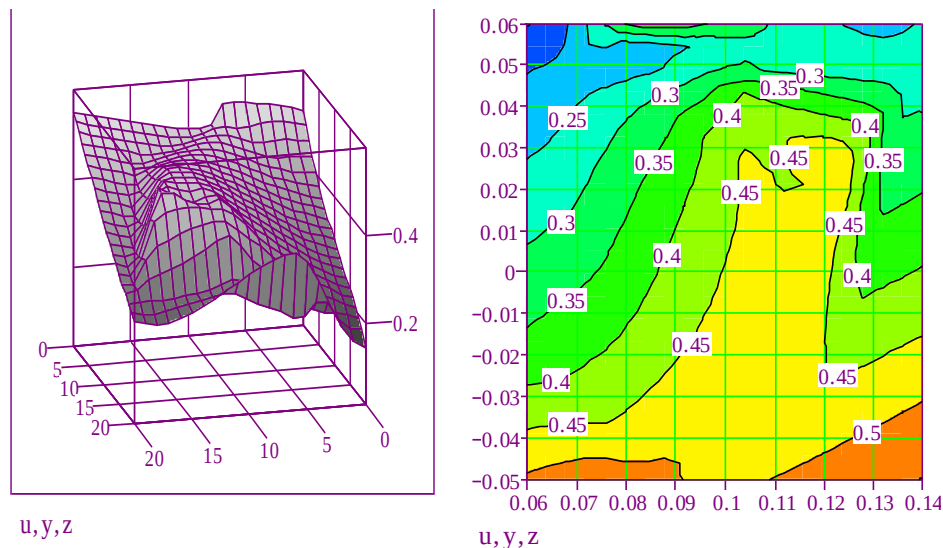

Figura nr. 2

1.4. Estimarea parametrilor funcțiilor de regresie

În vederea construirii modelelor de prognoză și estimarea evoluției viitoare a PIB-ului, am estimat mai întâi trendul seriilor cronologice ale parametrilor α , A și respectiv productivitatea marginală, wL , denumită uneori și productivitate „pură”, întrucât este independentă de rata șomajului conform relațiilor:

$$aT = 1 / [1 + e^{a_1 - b_1 t}] \quad (9)$$

$$AT = a_2 \cdot t^{b_2} \cdot a^c \quad (10)$$

$$wLT = a_3 \cdot t + b_3 \quad (11)$$

unde a_1 , a_2 , a_3 , b_1 , b_2 și c sunt coeficienți estimați econometric, αT , AT și wLT – trendurile, iar t semnifică timpul. Graficele pentru perioada analizată sunt redată în figurile 3, 4 și 5 (unde limitele inferioare ale intervalului de variație în cele trei cazuri sunt notate cu $\alpha_L95\%$, $A_L95\%$ și respectiv $wL_L95\%$, iar cele superioare cu $\alpha_U95\%$, $A_U95\%$ și respectiv $wL_U95\%$). Graficele pentru cele trei cazuri sunt redată în figurile 3, 4 și 5.

În cazul funcției de estimare pentru α , valorile calculate ale coeficienților și caracteristicile statistice ale estimării sunt:

$a_1 = -0,3373820315$ (t-ratio: -6,838089333; Prob(t): 0,0)

$b_1 = 0,05238262132$ (t-ratio: 12,63442553; Prob(t): 0,0)

Coefficient of Multiple Determination (R^2) = 0,8953730701

Proportion of Variance Explained = 89,53730701%

Adjusted coefficient of multiple determination (Ra^2) = 0,8903908353

Durbin-Watson statistic = 0,207042408879747

Variance Analysis: F Ratio=179,7131435; Prob(F)=0

Pentru funcția de regresie în cazul lui A, valorile calculate ale coeficienților și caracteristicile statistice ale estimării sunt:

$a_2=72,55557455$ (t-ratio: 17,45474741; Prob(t): 0,0)

$b_2=0,03640724581$ (t-ratio: 4,614671654; Prob(t): 0,00017)

$c=-6,022425345$ (t-ratio: -52,88403795; Prob(t): 0,0)

Coefficient of Multiple Determination (R^2) = 0,9979353449

Proportion of Variance Explained = 99,79353449%

Adjusted coefficient of multiple determination (R_a^2) = 0,9977288793

Durbin-Watson statistic = 1,34592398433754

Variance Analysis: F Ratio=4833,423883; Prob(F)=0

În cazul funcției de estimare pentru wL s-au obținut următoarele rezultate:

$a_3=0,6301333992$ (t-ratio: 16,92093069; Prob(t): 0,0)

$b_3= 37,60744269$ (t-ratio: 73,65235285; Prob(t): 0,0)

Coefficient of Multiple Determination (R^2) = 0,9316668495

Proportion of Variance Explained = 93,16668495%

Adjusted coefficient of multiple determination (R_a^2) = 0,92841289

Durbin-Watson statistic = 1,82442056097053

Variance Analysis: F Ratio=286,3178956; Prob(F)=0

Figura nr. 3

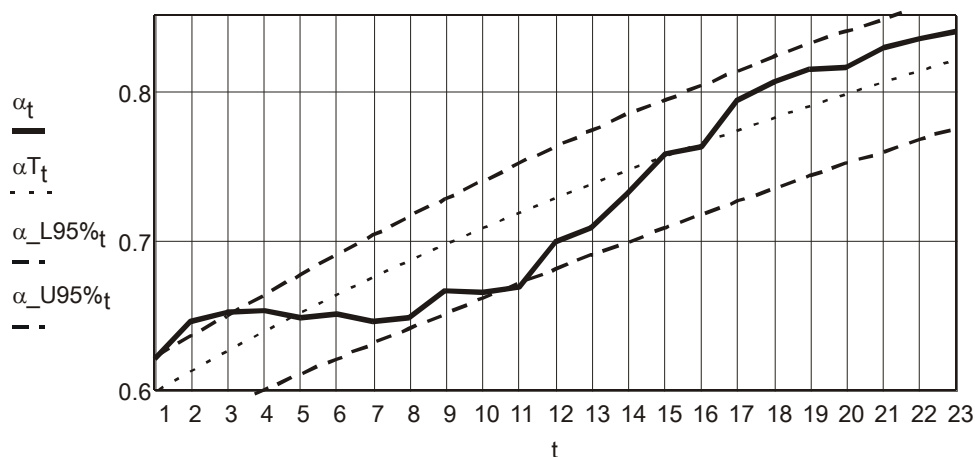

Figura nr. 4

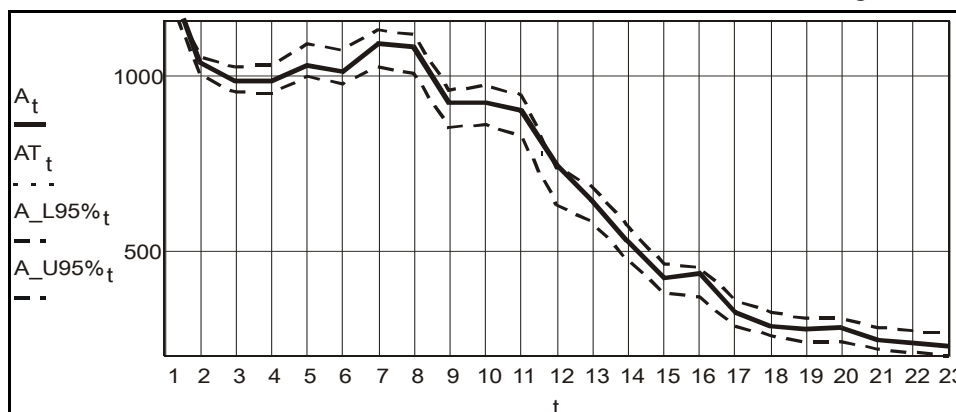
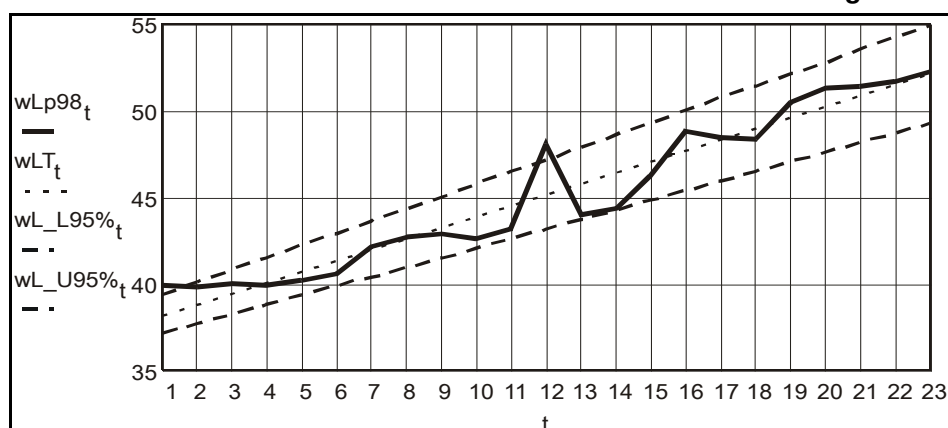

Figura nr. 5

În continuare, combinând ecuațiile de regresie pentru α și A am construit o funcție de prognoză pentru PIB. O altă funcție de estimare a PIB-ului am obținut-o pornind de la ecuația de estimare a productivității „pure”, wL . Rezultatele simulărilor pentru perioada analizată, trimestrul IV, 1998 ($t=0$) – trimestrul II, 2004 ($t=22$), și pentru perioada de prognoză trimestrul III, 2004 ($t=23$) – trimestrul IV, 2007 ($t=36$), în cazul celor două funcții de prognoză, sunt redată grafic în figurile 6 și 7. Pe grafice, seria datelor reale, notată cu Y , este reprezentată de linia continuă, Y_e semnifică trendul (linia punctată marcată cu cercuri semnifică PIB-ul estimat în prima variantă de prognoză – varianta A, iar linia punctată marcată cu X-uri semnifică PIB-ul estimat în a doua variantă de prognoză – varianta B), iar liniile întrerupte delimitează intervalul de variație, Y_L – limita inferioară și Y_U – limita superioară.

Figura nr. 6

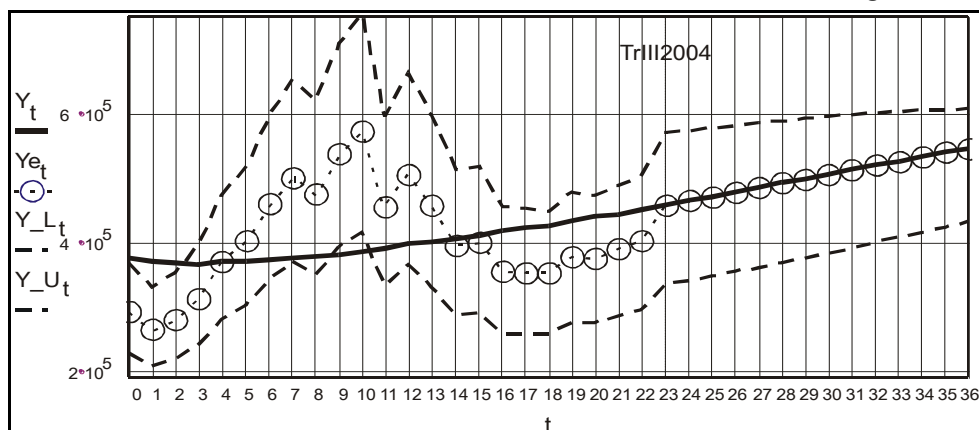
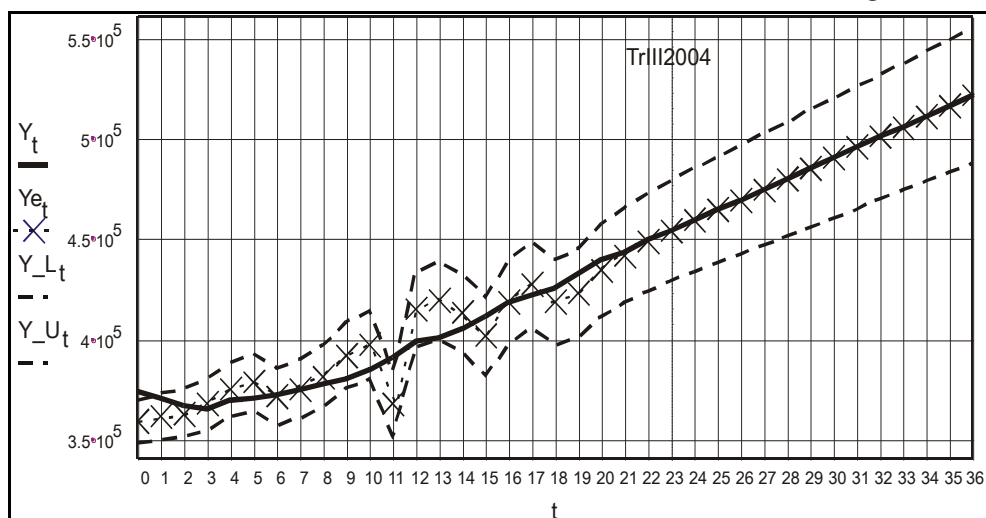
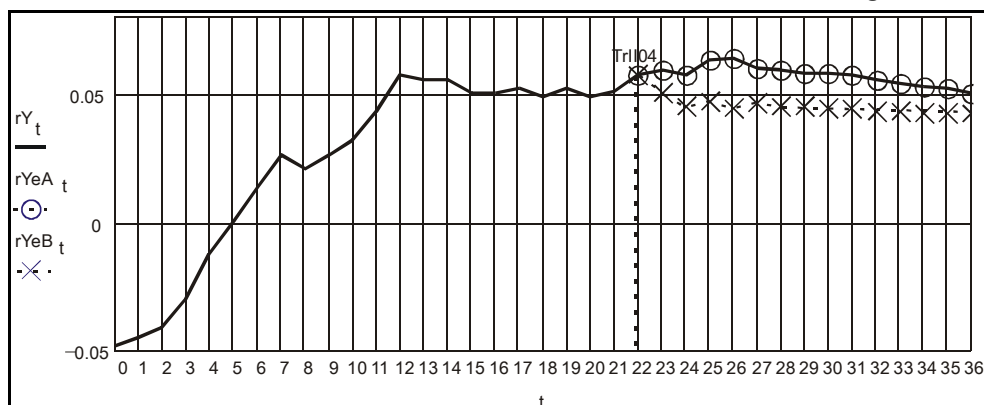

Figura nr. 7

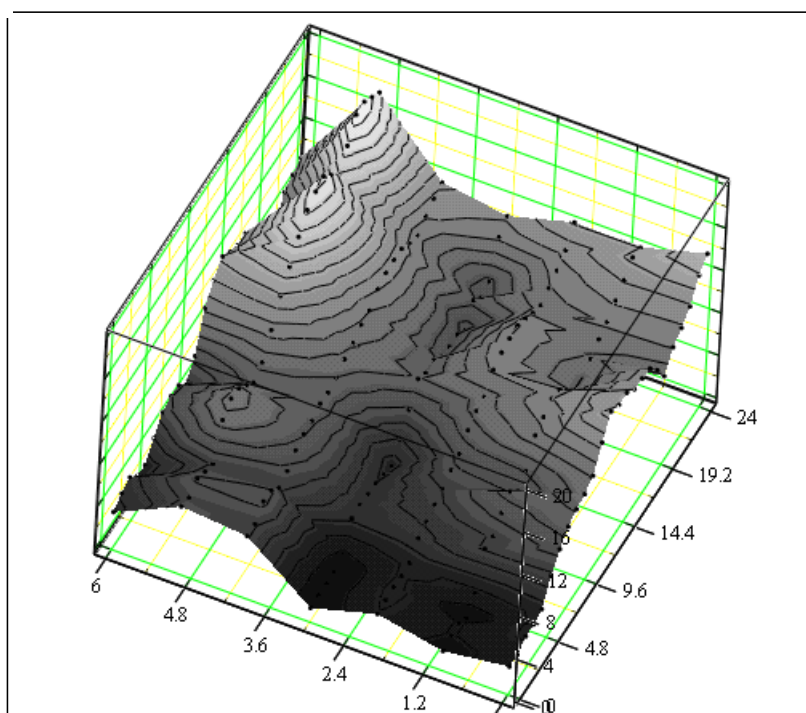

De asemenea, în figura nr. 8 este redată dinamica ritmului anual al PIB-ului în cazul celor două variante de prognoză (varianta A, pentru care punctele pe grafic sunt marcate cu cercuri, și respectiv varianta B, pentru care punctele sunt reprezentate prin X-uri), iar în tabelul din anexa nr. 3, valorile acestuia, atât în perioada analizată, cât și în aceea de prognoză, în cele două variante selectate de noi.

Figura nr. 8

Anexa nr. 1

$u\%, y\%, \pi\%$

Trendul estimat pe termen lung al NAIRU (în %)

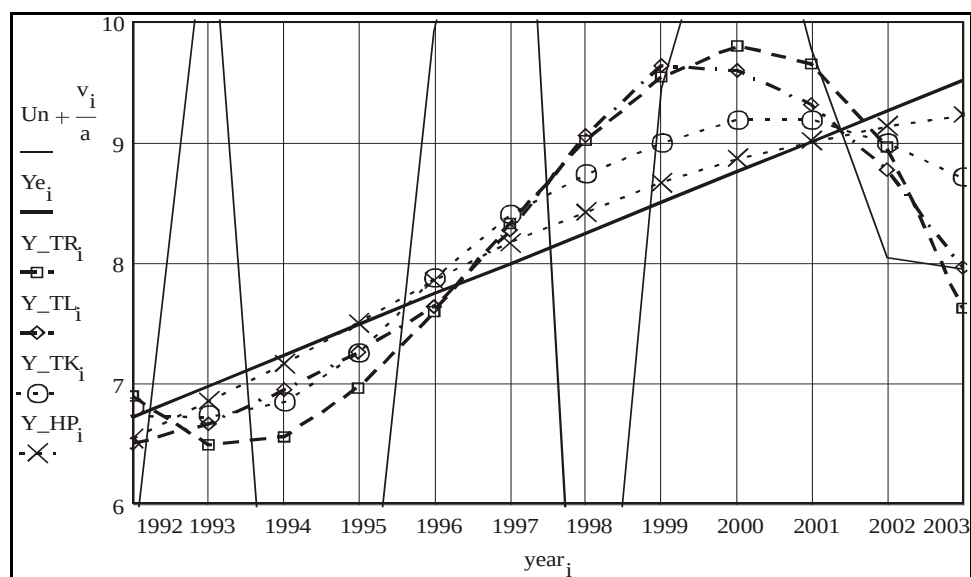
Anii	U (sf. an)	Un + (v / a)	Funcții de estimare			
			Y_TR _i ¹⁾	Y_TL _i ²⁾	Y_TK _i ³⁾	Y_HP _i ⁴⁾
1992	3,0	5,6	6,9	6,5	6,8	6,5
1993	8,2	11,1	6,5	6,7	6,7	6,9
1994	10,4	2,8	6,6	6,9	6,8	7,2
1995	10,9	4,2	7,0	7,3	7,3	7,5
1996	9,5	9,9	7,6	7,6	7,9	7,8
1997	6,6	14,0	8,3	8,3	8,4	8,2
1998	8,9	2,8	9,0	9,1	8,7	8,4
1999	10,3	9,5	9,5	9,6	9,0	8,7
2000	11,8	11,8	9,8	9,6	9,2	8,9
2001	10,5	9,8	9,6	9,3	9,2	9,0
2002	8,8	8,0	9,0	8,8	9,0	9,1
2003	8,4	7,9	7,6	8,0	8,7	9,2
U* minim			6,5	6,5	6,7	6,5
U* maxim			9,8	9,6	9,2	9,2
U* mediu			8,1	8,1	8,2	8,1

¹⁾ $Y_TR_i = \text{interp}(RY, t, Y, t_i)$, unde $RY = \text{regress}(t, Y, 3)$, $Y = U + (Dp / a)$.

²⁾ $Y_TL_i = \text{interp}(LY, t, Y, t_i)$, unde $LY = \text{loess}(t, Y, 1)$, $Y = U + (Dp / a)$.

³⁾ $Y_TK_i = \text{ksmooth}(t, Y, 5)$, $Y = U + (Dp / a)$.

⁴⁾ $Y_HP_i = \text{filtru Hodrick-Prescott}(l = 100)$.

Anexa nr. 3

Ritmul PIB

Timpul	Ritm real	Variante de prognoză	
		Varianta A	Varianta B
0	-0,048		
1	-0,045		
2	-0,041		
3	-0,030		
4	-0,012		
5	0,001		
6	0,014		
7	0,026		
8	0,021		
9	0,026		
10	0,032		
11	0,043		
12	0,057		
13	0,055		
14	0,055		
15	0,050		
16	0,050		
17	0,052		
18	0,049		
19	0,052		
20	0,049		
21	0,051		
22	0,057		
23		0,059	0,050
24		0,057	0,045
25		0,063	0,047
26		0,064	0,044
27		0,060	0,046
28		0,059	0,045
29		0,058	0,045
30		0,058	0,044
31		0,057	0,044
32		0,055	0,043
33		0,054	0,043
34		0,053	0,042
35		0,052	0,042
36		0,050	0,042

Bibliografie selectivă

- Albu Lucian-Liviu: „Strain and Inflation-Unemployment Relationship in Transitional Economies: a Theoretical and Empirical Investigation” (monograph), *Final Report, ACE-PHARE-F Project*, CEES, January, University of Leicester, Centre for European Economic Studies, Leicester, Brussels, 1998.
- Albu Lucian-Liviu: „Evolution of Inflation-Unemployment Relationship in the Perspective of Romania’s Accession to EU”, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 3-4, Bucharest, 5-23, 2001.
- Ball Laurence și Mankiw Gregory: „The NAIRU in Theory and Practice”, *NBER Working Paper Series*, 8940, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2002.
- Dăianu Daniel și Albu Lucian-Liviu: „Strain and the Inflation-Unemployment Relationship: A Conceptual and Empirical Investigation”, *Econometric Inference into the Macroeconomic Dynamics of East European Economies, Research Memorandum ACE Project*, 15, University of Leicester, Centre for European Economic Studies, Leicester, 1996.

2. STADIUL ACTUAL AL UTILIZĂRII DIVERSELOR METODE ȘI TEHNICI ÎN ESTIMAREA PIB-ULUI TRIMESTRIAL

2.1. Stadiul actual al utilizării diverselor metode și tehnici în estimarea PIB-ului trimestrial

Necesitățile legate de adaptarea programelor de reformă economică la mutațiile din economia națională fac să devină tot mai importantă activitatea de prognoză macroeconomică pe termen scurt și mediu.

Într-un astfel de context, estimarea evoluției trimestriale a produsului intern brut – ca indicator de creștere economică – ocupă un loc deosebit în activitatea de previziune.

Estimarea trimestrială a produsului intern brut reprezintă un demers dificil datorită, în principal, insuficienței seriilor de date statistice, care să permită evidențierea unor tendințe comportamentale clare și precise. Din acest motiv, în literatura de specialitate, numărul modelelor econometrice care să permită estimarea directă a produsului intern brut trimestrial este mult mai redus decât al celor de estimare anuală. Pe de altă parte, crearea și utilizarea produsului intern brut trimestrial nu prezintă același grad de detaliere ca în cazul abordării anuale.

În aceeași ordine de idei, un model care să permită obținerea produsului intern brut trimestrial nu este operabil din cauza oscilațiilor mult mai mari ale comportamentului factorilor, comparativ cu evoluțiile anuale.

Chiar dacă, în cazul produsului intern brut per total, seria de date existente evidențiază o anumită sezonabilitate a producției și utilității, totuși coeficienții de elasticitate și corelație între macroindicatori nu sunt atât de relevanți ca în prognozele anuale.

O altă dificultate este dată de sezonabilitatea producției – mai ales în cazul agriculturii și construcțiilor – care distorsionează, în cazul trimestrelor cu o activitate redusă, evoluția în termeni reali.

Importanța realizării estimărilor trimestriale ale PIB-ului provine îndeosebi din necesitatea de a avea un număr cât mai mare de observații, ca și din importanța pentru decidenți politici de a avea serii de date la o frecvență cât mai ridicată (de aici și tendința actuală în țările dezvoltate de a realiza estimări ale PIB-ului lunar).

Pentru a ilustra importanța unor serii de date cât mai lungi este de ajuns să amintim modelele tip VAR, unde, datorită lipsei de serii lungi, folosirea mai multor grade de libertate în estimări conduce la reducerea drastică a puterii de estimare.

Problema estimării unei serii de date la o anumită frecvență, pornind de la datele existente la o frecvență mai scăzută (de la anual la trimestrial sau de la

trimestrial la lunar) ține de problema interpolării. În acest context, în literatura de specialitate sunt prezentate diverse abordări ale problemei interpolării.

Astfel, *Lanning* [1986] arată că, economiștii, care încearcă să rezolve problema datelor lipsă, au la dispoziție două moduri diferite de a rezolva problema. *O primă metodă* constă în estimarea datelor lipsă simultan cu parametrii modelului, apoi considerând observațiile lipsă ca și oricare alt parametru. *Cea de a doua metodă* constă într-o abordare în doi pași : în primul pas datele lipsă, care ar putea fi independente de modelul economistului, sunt interpolate, iar în al doilea pas, noua serie extinsă este folosită pentru a estima modelul considerat. *Lanning* a demonstrat că metoda estimării simultane produce estimări ale parametrilor modelului considerat care au o varianță mai mare decât aceia ai modelului estimat prin datele complete în a doua etapă. Prin urmare, el a sugerat că metoda în doi pași este mai eficientă.

În literatura de specialitate, abordările legate de problematica interpolării pot fi încadrate în trei clase distincte și anume:

i) Prima abordare, cea a folosirii tehnicii de regresie multiplă univariată, a fost realizată de *Chow și Lin* [1971] și [1976] care au prezentat un cadru general, ceea ce permite tratarea interpolării de variabile de stoc și flux. Această abordare a permis depășirea problemelor pe care le-a avut *Friedman* [1962] care a tratat stocurile și fluxurile în moduri diferite. Astfel, ei au putut rezolva dificultatea că, dacă, o valoare de flux este distribuită între subintervalele corespondente, estimările la frecvență trebuie să se adauge observațiilor de la frecvență mai scăzută. Această abordare a fost și este pe larg folosită datorită posibilităților de implementare facilă, ceea ce compensează potențialele avantaje ale procedurilor sofisticate cum ar fi filtrul Kalman.

ii) Tot pentru seriile relaționate, *Denton* [1971], *Fernandez* [1981] și *Litterman* [1983] au propus o abordare care minimizează funcția loss quadratică asupra diferenței între seria de estimat și combinația lineară a seriilor relaționate observate. Această strategie se bazează pe regresia *Chow și Lin*, dar permite ipoteze mai complicate asupra procesului conducător al variabilelor interpolate și seriilor relaționate observate.

iii) *Bernanke, Gertler și Watson* [1997] au folosit un *model state space* pentru a interpola PIB-ul în SUA. Obiectivul demersului lor a fost să estimeze mai întâi componentele nominale ale PIB și ale deflatorului PIB, iar apoi să realizeze o agregare a estimărilor individuale. Ei au dezvoltat *metodologia propusă de Harvey și Pierse* [1984] prin care au oferit un cadru general – formulări *state space* pentru variabilele de stoc și de flux, ca și pentru seriile staționare și nestaționare, cu și fără serii relaționate – pentru a estima observațiile care lipsesc din seriile de timp economice.

Din 1930, Statele Unite și unele țări din Europa au utilizat așa-numiții *indici conducători, cu decalaj (lagging) și coincidenți* ca instrumente pentru prognoze economice și pentru identificarea politicilor corespunzătoare. Au fost utilizate relațiile între *indicele economic conducător (Leading Economic Index)*

și *PIB* pentru implementarea presupunerilor și pentru evaluarea PIB-ului trimestrial. Evaluarea PIB-ului prin *indicele economic conducător* este considerată ca o aproximare suplimentară prin folosirea indicilor față de folosirea modelelor econometrice (aceasta realizându-se cu ajutorul regresiiilor multiple).

Totuși și această estimare depinde de seriile de date istorice testate și confirmate ca fiind coincidente, conducătoare sau cu decalaj, înainte de a construi indici compoziți.

Mulți cercetători au utilizat *indicatori conducători (leading)* în determinarea PIB-ului, a producției manufacturiere, a ocupării forței de muncă și a volatilității ratei de schimb.

În aceste estimări, sezonabilitatea ajustată a PIB-ului s-a realizat prin ecuațiile de regresie, dar în plus, s-a presupus că elasticitatea PIB-ului cu respectarea *indiceului economic conducător* ca fiind egală cu 1,2767.

În lucrarea sa, Luis C. Nunes estimează creșterea PIB-ului trimestrial printr-un model tip indicator coincident lunar. Luis C. Nunes prezintă o extensie a modelului de tip *indicator coincident* al lui Stock și Watson care permite atât includerea variabilelor la diferite frecvențe cât și luarea în considerare, în același timp, a observațiilor lipsă pentru orice moment de timp. Trebuie să se țină seama și de variabilele care nu pot fi observate în orice perioadă de timp. Procedura propusă permite estimarea unor componente coincidente comune neobservabile ale seriilor lunare neobservate care stau la baza oricărui indicator trimestrial și a oricăror valori lipsă din serie.

Prin utilizarea datelor disponibile pentru indicatorii lunari și PIB-ul trimestrial real, devine posibil astfel să se realizeze simultan un indice lunar compozit al indicatorilor coincidenți, precum și realizarea unor estimări trimestriale ale PIB-ului real pe perioade îndelungate de prognoză.

În septembrie 2004, *Françoise Charpin*, și *Catherine Mathieu* în lucrarea „*A New Leading Indicator Of Uk Quarterly GDP Growth*” prezintă un nou indicator leading de creștere economică pe termen scurt pentru economia britanică. Acesta permite prognoza PIB-ului real trimestrial, prin utilizarea informațiilor disponibile: indicii producției industriale, anchetele în sectorul industriei, serviciile financiare și comerțul, rata dobânzii. Ecuația econometrică a PIB-ului se determină în două etape: într-o primă etapă, aceasta se determină funcție de seriile coincidente și leading, iar în etapa a doua, ecuația econometrică a PIB-ului se estimează lunar sau trimestrial, urmând a fi utilizată în prognoza PIB-ului pe un orizont de două trimestre.

În analizele lor, *Tilak Abeysinghe* și *Gulasekaran Rajaguru* utilizează metodologia lui Chow & Lin [1971], Fernandez [1981] și Litterman [1983] pentru estimarea PIB-ului trimestrial în China și în 4 din țările din sud-estul Asiei: Indonezia, Filipine, Malaiezia și Tailanda, prin așa-numită tehnică a „dezagregării” seriilor anuale ale PIB-ului.

Metodologia propusă de aceștia constă în determinarea seriei PIB-ului trimestrial și formularea unei ecuații predictive prin utilizarea unei regresii a PIB-ului funcție de seriile anuale. Sunt utilizate apoi datele trimestriale ale seriilor corelate pentru a prognoza PIB-ul trimestrial și ajustate pentru a fi compatibile cu cele anuale. Ecuația de bază a lui Chow–Lin pentru agregarea a „n” date anuale necesare estimării PIB-ului trimestrial este:

$$\hat{y} = X\hat{\beta}_a + VC'(CVC')^{-1}\hat{u}_a \quad (1)$$

unde y_a este vectorul celor $(n+1)$ observații, X este o matrice $(4n \times k)$ a k variabile predictor, V este matrice de covarianță a termenilor de eroare trimestrială, $\hat{u}_a$ este un vector rezidual din regresia anuală a PIB-ului, C este matricea de agregare, iar $\hat{\beta}_a$ este un vector GLS al estimării regresiei coeficienților din regresia anuală.

Dificultatea aplicării acestei metode constă însă în nestăționaritatea rezidurilor.

Problema extragerii componentelor neobservabile este o problemă comună în economie. Una din metodele cele mai folosite pentru extragerea semnalelor este elaborarea unui model care leagă variabilele neobservate și variabilele observabile într-un *state space* reprezentat după *Kalman* [1960] și [1963]. **Filtrul Kalman** multivariat este un algoritm care modernizează secvențial o proiecție lineară a vectorului de interes. Caracteristicile generale ale acestui model sunt:

- Reprezentarea în spațiul stărilor este dată de un sistem de două ecuații vectoriale. Mai întâi, ecuația de stare sau tranziție descrie dinamica vectorului de stare (ξ_t) care conține variabilele neobservate pe care dorim să le observăm. Al doilea tip de ecuații reprezintă observațiile sau ecuațiile de măsurare care leagă vectorul de stare de vectorul reprezentând variabilele observate (y_t^+). Ecuațiile acestui sistem pentru $t=1, \dots, T$ pentru T numărul de observații lunare, sunt următoarele:

$$\xi_{t+1} = F_t \xi_t + C_t x_{t+1} + R_t v_{t+1} \quad (2)$$

$$y_{t+1} = A_t x_t^* + H_t \xi_t + N_t w_t \quad (3)$$

unde: (x_t) și (x_t^*) sunt vectori ai unor variabile adiționale explicative care pot fi măsurate, alese pentru a se îmbunătăți ajustarea seriilor neobservabile; ecuația de tranziție este setată cu respectarea condițiilor inițiale:

$$\xi_1 = C_1 x_1 + R_1 v_1 \quad (4)$$

iar vectorii erorilor sunt distribuiți multinormal în cazul simplificat

$$\begin{pmatrix} v_t \\ w_t \end{pmatrix} \approx N \left(\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} Q & 0 \\ 0 & G \end{pmatrix} \right) \quad (5)$$

unde Q și G reprezintă matricile de covariație.

În general, matricile parametrilor F_t , A_t , C_t , H_t , Q și G sunt estimate din condiția de maximizare a funcției de verosimilitate atașată sistemului. Calculele se fac iterativ pe măsură ce se adaugă noi date la seriile de timp, iar parametri necunoscuți vor converge după un număr finit de pași la valorile căutate.

Varietatea relațiilor de interdependență întâlnite în cadrul fenomenelor economice necesită identificarea, selectarea și ierarhizarea factorilor de influență. Identificarea legăturilor între fenomene se poate realiza numai în urma unei analize calitative multilaterale. În cadrul acestei analize un rol important revine statisticii matematice, care utilizează modelele sale în raport cu particularitățile fenomenelor supuse studiului. Unul din scopurile principale ale metodelor statistico-matematice este furnizarea pentru practică a unor instrumente de analiză a caracteristicilor luate în studiu.

Analiza seriilor de timp reprezintă una din problemele de bază ale statisticii, deoarece orice fenomen economic se desfășoară în timp. Studiul seriilor de timp se fundamentează pe anumite ipoteze restrictive, dar care permit aplicarea metodelor din statistică și matematică pentru analiza acestora.

Determinarea trendului de evoluție a unor indicatori macroeconomici cu metode analitice se bazează pe utilizarea unui model matematic cu ajutorul căruia tendința centrală a evoluției se exprimă ca o funcție de tip $y_t = f(t)$.

Analiza graficelor de variație a indicatorilor statistici ai fiecărei serii de date supuse studiului permite modelarea cu funcții în diverse expresii analitice (cel mai adesea, cu funcții putere, deoarece această exprimare permite și logaritizarea ei) a evoluției indicatorilor macroeconomici considerați. Acest procedeu duce la liniarizarea trendului de evoluție al fiecărei variabile și, în consecință, determină un model de proiecție mai ușor de utilizat.

Într-o primă etapă, se poate determina pentru fiecare trimestru și pentru fiecare indicator în parte, ecuația lor de evoluție și apoi, pe baza acestora, se realizează proiecția produsului intern brut funcție de consumul final total și de formarea brută de capital fix care, sub formă generală, poate fi scrisă sub forma:

$$\ln PIB(t) = a_0(t) \ln cons.(t) + a_1(t) \ln fbcf(t) + a_2(t) \quad (6)$$

unde: funcțiile constitutive $a_i(t)$ cu $i = 1, 2, 3$ sunt caracteristice fiecărui trimestru; coeficienții ecuațiilor sunt determinați prin metoda celor mai mici pătrate.

Analiza comparativă a rezultatelor obținute cu ajutorul acestui tip de model (estimarea produsului intern brut pornind de la evoluția preconizată a principalelor componente ale cererii se poate realiza pe baza analizei fiecărei componente a cererii), prin evidențierea tendințelor cu cele realizate de PIB, pe o perioadă considerată, arată o bună concordanță, micile diferențe care apar putând fi eliminate fie prin extinderea seriei de date de bază, fie prin considera-

rea unui termen suplimentar în ecuația (6), sau chiar prin considerarea și unor alte influențe asupra evoluției produsului intern brut.

2.2. Surse ale erorilor de estimare ale PIB-ului

În fiecare din metodele, tehnicile sau modele utilizate pentru prognoza produsului intern brut apar erori de estimare datorate diverselor cauze. Unele dintre cele mai importante surse de erori în estimarea PIB-ului sunt:

- aproximările definițiilor convenționale ale PIB: PIB-ul este definit ca un set de convenții ale cărui implementări practice nu sunt întotdeauna clare, astfel încât sunt necesare aproximări ale definițiilor teoretice (de exemplu măsurarea economiei subterane);
- informații incomplete: chiar și când sunt definite precis, cantitățile sunt dificil de estimat pentru cazurile în care informația necesară este incompletă (de exemplu investițiile în software, activele fixe);
- erori de eșantionare datorită concepției greșite a eșantioanelor (cele mai multe date de la nivel micro sunt colectate prin sondaj și prin urmare sunt pasibile erorilor de eșantionare) ;
- erori care nu țin de eșantionare: serii elementare (producția industrială, prețurile) la care contează erorile de măsurare, erorile de acoperire, non-răspunsurile;
- prelucrări preliminare ale datelor: datele micro și agregatele intermediare sunt obiectul unor tratamente statistice preliminare: ajustări sezoniere, tratarea observațiilor lipsă, procedee care necesită decizii și soluții ce afectează rezultatele;
- estimări indirecte ale variabilelor trimestriale: folosirea de proceduri bazate pe modele pentru estimarea conturilor naționale trimestriale implică existența unei variante nenule ale cantităților estimate ca și nevoia de revizii periodice al cifrelor publicate. Mai mult, atunci când seriile anuale noi sau revizuite sunt disponibile, procedurile bazate pe modele implică o respecificare și o reestimare a ecuațiilor modelului, cu revizia întregii serii de timp trimestriale;
- ajustarea conturilor naționale: existența erorilor de măsurare cauzează faptul că anumite egalități contabile nu sunt satisfăcute. În acest caz, conturile naționale trebuie ajustate. Aceste procedee de ajustare ar trebui totuși să conțină ceva informație a priori din partea statisticianului, de unde noi probleme de măsurare;
- erorile umane: un număr foarte mare de date din diferite surse ca și un număr mare de metode de estimări sunt folosite pentru a compila conturile naționale trimestriale și anuale.

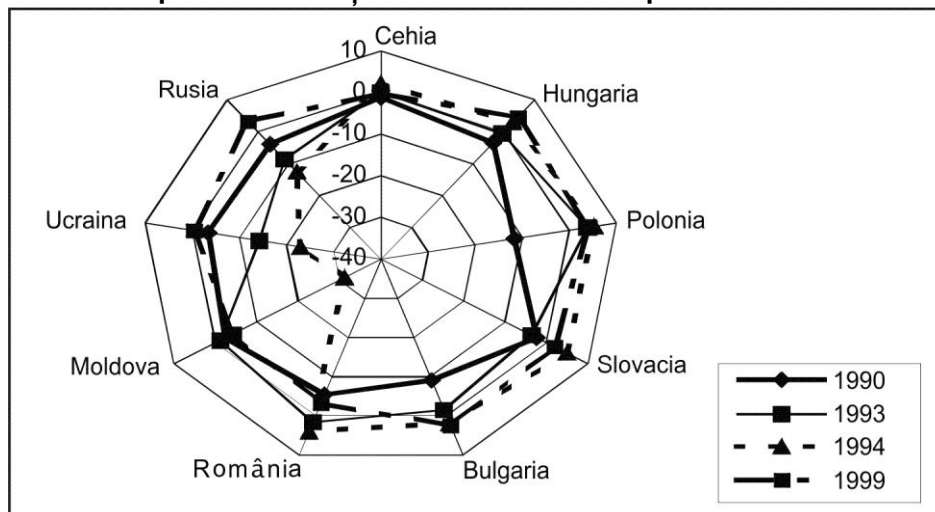
3. EVOLUȚII MACROECONOMICE. COMPARAȚII CU ȚĂRI DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

Declinul economic din unele țări ale Europei Centrale și de Est precum și a celor din fosta Uniune Sovietică și Rusia se poate pune atât pe seama reformelor economice și a modului defectuos de implementare a acestora în fiecare țară în parte în funcție de particularitățile naționale, dar și pe influențele negative ale evenimentelor internaționale. Sursa principală a dereglărilor din economiile în tranziție o constituie fie reformele care au produs șocuri profunde în economie, fără ca statul să intervină prompt, fie lipsa de mijloace financiare, fie din cauza unui vid instituțional, de mecanisme și de autoritate.

Toate țările ex-socialiste europene ca și țările fostei Uniuni Sovietice, angajate în reforme economice, au înregistrat, la începutul deceniului 9 al secolului XX, o deteriorare dramatică a principalilor indicatori economici (anexa nr. 1), urmată de o perioadă de o ușoară creștere economică pentru unele țări: în Cehia produsul intern brut a înregistrat 5,9% în 1995, în România 7,1% în același an, în Polonia și Slovacia PIB-ul a atins creșteri de 6,9%, respectiv 6,2% în 1997, în Ungaria 4,9% în 1998. Căderi spectaculoase ale PIB-ului s-au înregistrat în Moldova și Ucraina de 31,2% respectiv de 23% în 1994 sau de 10,9% în 1996 în Bulgaria (figura nr. 1).

Figura nr. 1

Modificări procentuale față de anul anterior ale produsului intern brut

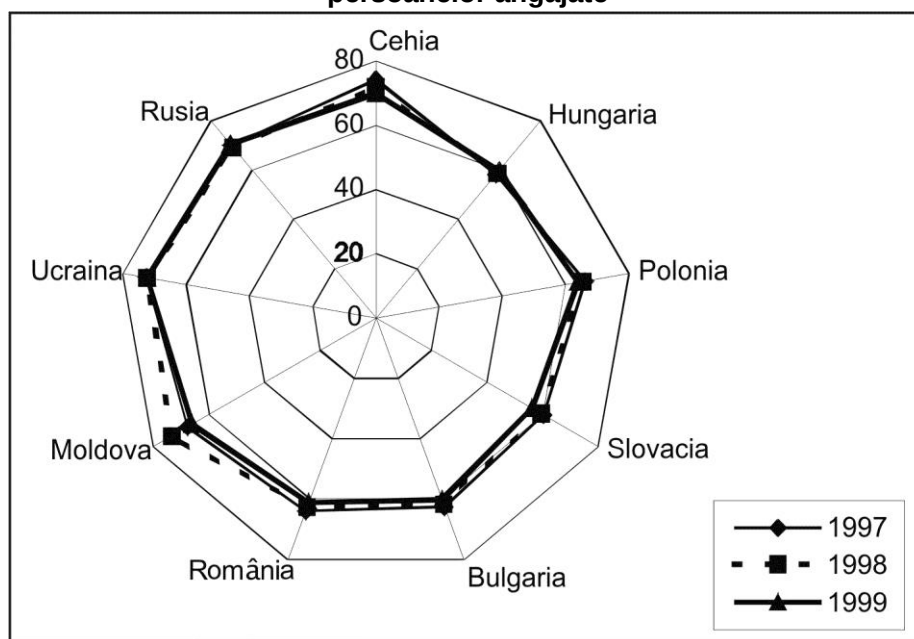
Sfârșitul deceniului 9 se caracterizează și printr-o reducere a PIB-ului în majoritatea țărilor Europei Centrale și de Est și Rusia (anexa nr. 1).

Piața forței de muncă a stat sub semnul a două tendințe manifestate în ultimele două decenii, cu impact negativ asupra ofertei de muncă și asupra cererii globale de finanțare de asigurări sociale.

Evoluția numărului populației ocupate (figura nr. 2) a fost și continuă în unele țări să fie sub influența câtorva factori contradictorii: pe de o parte, redresarea economică, extinderea sectorului serviciilor și a întreprinderilor mici și mijlocii, creșterea fluxurilor investiționale externe (care au generat efecte pozitive pe piața forței de muncă, prin crearea de noi locuri de muncă). Pe de altă parte, continuă să existe sectoare ale economiei, în special în domeniul utilităților publice și al subramurilor industriale concentratoare de companii mari și mijlocii aflate încă în proprietate de stat, în care procesul de privatizare și restructurare va reduce forța de muncă ocupată.

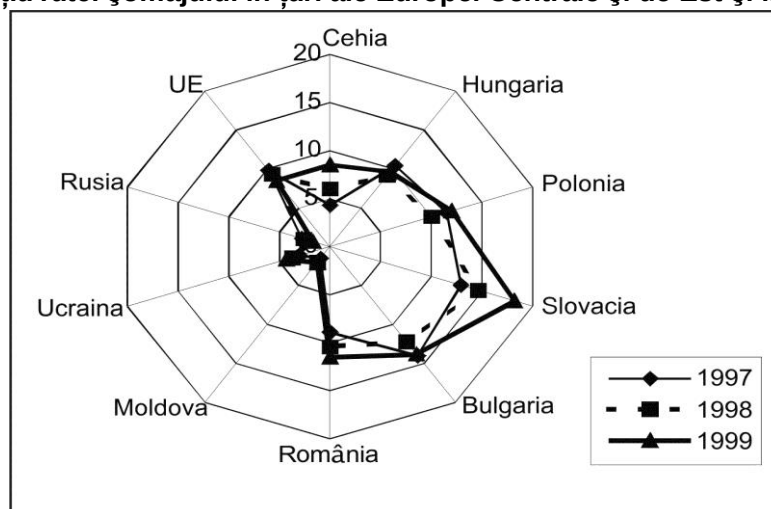
Figura nr. 2

Modificări procentuale față de anul anterior ale numărului persoanelor angajate

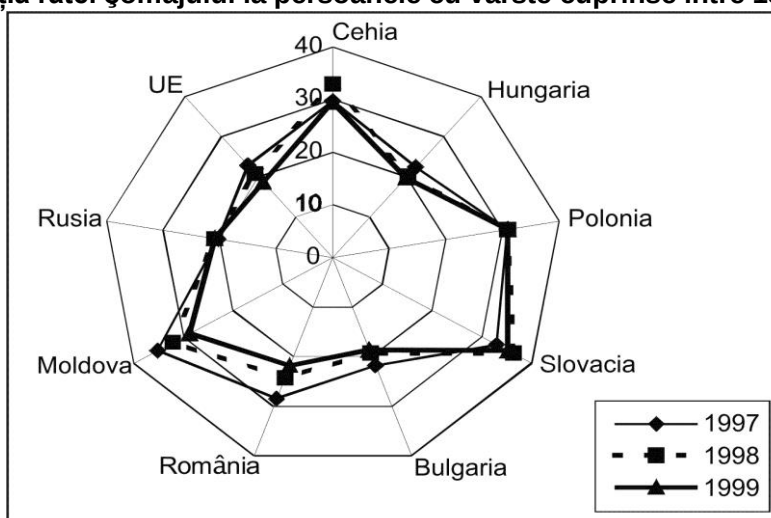
Scăderea producției a fost însoțită nu numai de o scădere a numărului persoanelor angajate ci și implicit de o creștere a șomajului (figura nr. 3). Astfel, în Slovacia s-a atins, în anul 1999, o rată a șomajului de 18,2%, în timp ce în Rusia s-a înregistrat valoarea cea mai scăzută și anume 1,7%.

Figura nr. 3
Evoluția ratei șomajului în țări ale Europei Centrale și de Est și în Rusia

Influențe puternic negative ale scăderii producției s-au înregistrat și asupra numărului persoanelor angajate cu vârste cuprinse între 15-24 ani, la această categorie înregistrându-se rate ridicate ale șomajului (figura nr. 4).

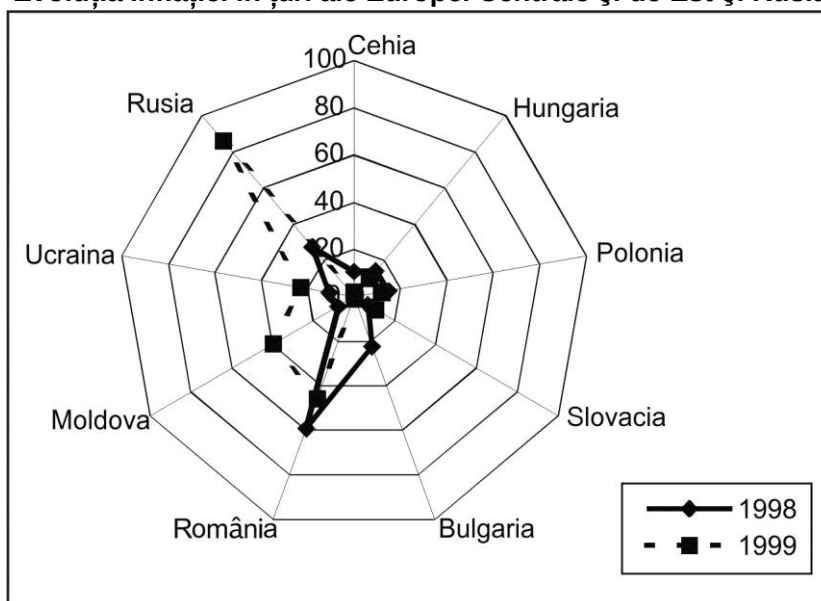
Figura nr. 4
Evoluția ratei șomajului la persoanele cu vârste cuprinse între 15-24 ani

Dacă pentru majoritatea țărilor analizate, exploziile inflaționiste (excepție făcând Cehia și Ungaria) din diverși ani s-au calmat în ultimii ani ai deceniului 9 al secolului trecut, în anul 1999 inflația a înregistrat valori de 86,1%, în Rusia, de 39,3% în Moldova și de 45,8% în România (figura nr. 5).

Figura nr. 5

Evoluția inflației în țări ale Europei Centrale și de Est și Rusia

Informații relevante asupra evoluției economiilor țărilor în tranziție, sunt puse în evidență și prin studiul evoluției trimestriale a principalilor indicatori macroeconomici (anexa nr. 2). Aceste date, împreună cu modelele din literatura de specialitate, pot furniza scenarii pentru estimarea evoluției trimestriale a principalilor indicatori macroeconomici, precum și a corelațiilor dintre ei.

Bibliografie selectivă

- Bernanke B., Gertler M., Watson M. – „Systemic monetary policy and the effects of oil price shocks”, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1997.
- Chow G. and Lin I. – „Best linear unbiased estimation of missing observation in an economic time series”, *Journal of the American Statistical Association*, September, 1976.

-
- Chow G. and Lin I. – „Best linear unbiased interpolation, distribution, and extrapolation of time series by related series”, *The Review of Economics and Statistics*, 1971.
- Françoise Charpin, Catherine Mathieu – *A New Leading Indicator of UK Quarterly GDP Growth*, N° 2004-10, September 2004
- Gerhard Rünstler, Franck Sédillot – „Short-Term Estimates of Euro Area Real Gdp By Means Of Monthly Data E uropean Central Bank”, *Working Paper Seriesworking Paper*, No. 276.
- Hamilton, James D. – *Time Series Analysis*, Princeton University Press, 1994.
- Harvey, Andrew C. – *Forecasting, Structural Time Series Models and the Kalman filter*, Cambridge University Press, 1994
- Jennifer Castle – *Building a real-time database for GDP(E)*, of Oxford University and Colin Ellis of the Bank's Structural Economic Analysis Division.
- Kalman R. – „A new approach to linear Filtering and prediction problems”, *Journal of Basic Engineering*, Transactions of the ASME Series D, 1960.
- Lanning S. – *Missing observations: „A simultaneous approach versus interpolation by related series”*, *Journal of Economic and Social Measurement*, April, 1986.
- Leamer E. – *Model choice and specification analysis. Handbook of Econometrics I*, ed. by Z. Griliches and M. D. Intriligator, North-Holland, 1983.
- Luis C. Nunes – *Nowcasting Quarterly GDP Growth in a Monthly Coincident Indicator Model*, May, 2003.
- Mills, Terence C. – *The Econometric Modelling of Financial Time Series*, Cambridge University Press, 1999.
- Tilak Abeysinghe and Gulasekaran Rajaguru – „Quarterly Real GDP Estimates for China and ASEAN4 with a Forecast Evaluation”, *Australia Journal of Forecasting*, J. Forecast. 23, 431–447 (2004), Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002.

Anexa nr. 1

Țara	PIB (modificare % față de anul anterior)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	3,2	6,4	4,8	-0,8	-1,0	0,5	3,3	3,3	2,6
Ungaria	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,4
Polonia	5,2	7,0	6,0	6,8	4,8	3,9	4,1	1,1	1,2
Rusia	-12,6	-4,1	-3,4	0,9	0,4	10,2	7,8	4,9	4,0
România	3,9	7,1	3,9	-6,9	-4,8	-1,1	1,8	5,3	3,8
Slovacia	4,8	6,8	6,2	6,2	4,1	1,9	4,8	3,3	3,9
Ucraina	-40,0	-12,2	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,8	9,1	4,3
Bulgaria	1,8	2,1	-10,9	-6,9	3,5	2,4	5,8	4,0	3,5

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Consum populație (modificare % față de anul anterior)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	5,3	6,0	6,9	2,4	-1,8	1,9	2,3	3,9	3,6
Ungaria	-0,2	-7,1	-3,1	0,9	4,8	5,4	4,4	5,1	6,7
Polonia*	4,3	3,6	8,7	6,9	4,8	5,2	2,7	2,1	2,5
Rusia**	1,0	-7,7	0,1	4,6	-2,4	-4,4	9,3	8,7	7,0
România	2,1	19,1	8,0	-3,0	-4,6	-4,9	-1,2	6,4	3,6
Slovacia	-0,5	3,8	8,2	5,6	5,8	2,9	-1,8	4,0	4,6
Ucraina	-8,0	5,0	-24,4	4,3	-5,4	-1,3	11,1	9,1	6,3

* = consum privat.

** = vânzări cu amănuntul.

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Preț consum (modificare % față de anul anterior)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	10,0	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,8	2,3
Ungaria	18,8	28,2	23,6	18,3	14,1	10,0	9,8	9,2	5,5
Polonia	32,2	27,8	19,7	14,9	11,8	7,3	10,1	5,5	2,3
Rusia (dec/dec)	215,1	131,5	21,8	11,0	84,3	36,4	20,2	18,6	15,1
România	136,8	32,2	38,8	154,8	59,1	45,9	45,7	34,3	22,7
Slovacia	13,4	9,9	5,8	6,1	6,7	10,6	12,0	7,3	3,5
Ucraina	891,0	377,0	80,2	15,9	10,6	22,7	28,2	12,0	3,7
Bulgaria	95,9	62,1	121,6	1058,0	19,0	2,6	10,3	7,4	7,0

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Producție industrială (modificare % față de anul anterior)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	2,1	8,7	2,0	4,4	1,6	-3,2	5,4	7,1	4,4
Ungaria	9,6	4,6	3,4	10,9	12,6	10,2	18,9	3,6	3,5
Polonia	13,1	10,3	8,3	11,5	3,5	3,6	6,8	0,4	1,0
Rusia	-20,9	-3,3	-4,0	2,0	-5,2	11,1	11,9	4,9	4,4
România	3,3	9,4	6,3	-7,2	-13,8	-7,9	8,2	8,2	5,3
Slovacia	8,5	8,3	2,5	2,8	4,8	-2,7	8,7	6,8	5,2
Ucraina	-35,6	-11,7	-5,1	-1,9	-1,7	3,1	9,1	10,3	5,6

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Investiții fixe brute (modificare % față de anul anterior)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	17,3	19,9	8,2	-2,9	0,7	-1,0	5,3	7,2	4,5
Ungaria	12,5	-4,3	6,3	8,8	13,3	5,9	7,7	3,1	4,8
Polonia	9,2	16,9	19,7	21,7	14,2	6,8	2,7	-9,8	-4,3
Rusia*	-24,3	-10,1	-18,1	-5,0	-9,8	4,7	13,3	11,5	4,7
România	19,6	11,2	5,7	-3,0	-5,7	-4,2	5,5	6,6e	6,1
Slovacia	-5,5	-0,2	32	12,0	11,0	-18,5	1,2	9,6	3,4

* = investiții în construcții noi și echipamente.

e = estimări Consensus pe baza analizelor anterioare.

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Cont curent (mld. \$ SUA)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	-0,8	-1,4	-4,3	-3,2	-1,4	-1,6	-2,8	-2,7	-2,9
Ungaria	-3,9	-2,5	-1,7	-1,0	-2,3	-2,1	-1,3	-1,1	-2,6
Polonia	-0,9	-2,3	-1,4	-4,3	-6,8	-11,6	-10,0	-7,2	-6,8
Rusia	9,3	7,9	12,0	2,1	0,7	24,7	46,4	34,6	27,9
România	-0,4	-1,8	-2,6	-2,1	-3,0	-1,5	-1,4	-2,3	-2,2
Slovacia	0,7	0,4	-2,1	-2,0	-2,0	-1,0	-0,7	-1,8	-1,8
Ucraina	-1,2	-1,2	-1,2	-1,3	-1,3	1,7	1,5	1,4	0,9
Bulgaria	0,0	0,0	0,0	1,0	-0,1	-0,7	-0,7	-0,9	-0,9

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Export – fob (mld. \$)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	15,9	21,5	21,7	22,8	26,4	26,2	29,0	33,4	37,5
Ungaria	7,6	12,8	14,2	19,6	20,7	21,9	25,9	28,1	30,9
Polonia	17,0	22,9	24,5	27,2	30,1	26,3	28,3	30,3	32,1
Rusia	67,8	82,7	90,6	89,0	74,9	75,7	105,6	101,6	100,6
România	6,2	7,9	8,1	8,4	8,3	8,5	10,4	11,4	12,5
Slovacia	6,7	8,6	8,8	9,6	10,7	10,2	11,9	12,6	14,0
Ucraina	13,9	14,2	15,5	15,4	13,7	13,2	15,7	17,1	17,8

Sursa: Consensus Forecasts.

Țara	Import – fob (-) (mld. \$)								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	17,3	25,1	27,6	27,3	28,8	28,1	32,1	36,5	40,6
Ungaria	11,2	15,3	16,8	21,6	23,1	24,1	27,6	30,1	33,8
Polonia	17,8	24,7	32,6	38,5	43,8	40,7	41,4	42,0	42,6
Rusia	50,0	61,9	67,5	72,0	58,0	39,5	44,9	53,8	59,3
România	6,6	9,5	10,6	10,4	10,9	9,7	12,1	14,4	15,1
Slovacia	6,6	8,8	11,1	11,7	13,1	11,3	12,8	14,8	16,2
Ucraina	16,5	16,9	19,8	19,6	16,3	12,9	14,9	16,9	17,6

Sursa: Consensus Forecasts

Țara	Balanța comercială, fob-fob								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cehia	-1,4	-3,7	-5,9	-4,5	-2,4	-1,8	-3,1	-3,1	-3,1
Ungaria	-3,6	-2,4	-2,6	-2,0	-2,3	-2,2	-1,8	-2,0	-2,9
Polonia	-0,8	-1,8	-8,2	-11,3	-13,7	-14,4	-13,2	-11,7	-10,6
Rusia	17,8	20,8	23,1	17,0	16,9	36,2	60,7	47,8	41,3
România	-0,4	-1,6	-2,5	-2,0	-2,6	-1,3	-1,7	-3,0	-2,9
Slovacia	0,1	-0,2	-2,3	-2,1	-2,4	-1,1	-0,1	-2,1	-2,2
Ucraina	-2,6	-2,7	-4,3	-4,2	-2,6	0,2	0,8	0,2	0,2

Sursa: Consensus Forecasts.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 150-151/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ**

**PIAȚA CEREALELOR
ÎN PERSPECTIVA
ADERĂRII ROMÂNIEI
LA UNIUNEA EUROPEANĂ**

dr. Cecilia ALEXANDRI, dr. ing. Elena SIMA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	361
1. SEMNIFICAȚIA CEREALELOR ÎN ECONOMIA ROMÂNIEI.....	366
1.1. Orientarea cerealieră a agriculturii românești	366
1.2. Locul și rolul cerealelor în economia României	368
2. PIAȚA CEREALELOR ÎN ROMÂNIA.....	374
2.1. Cererea și oferta de produse cerealiere	375
2.2. Comerțul cu cereale.....	380
3. PIAȚA CEREALELOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	383
3.1. Organizarea comună de piață pentru cereale în Uniunea Europeană	383
3.2. Piața cerealelor în Uniunea Europeană – prezent și perspectivă	387
4. ANALIZA EFICIENȚEI SECTORULUI CEREALE DIN ROMÂNIA ..	391
4.1. Competitivitatea în sectorul producției agricole	392
4.2. Competitivitatea în sectorul de procesare.....	396
4.3. Oportunități și restricții pe piața cerealelor românești.....	401
4.4. Problemele cu care se confruntă sectorul cerealier românesc.....	409
5. PROVOCĂRILE POLITICII AGRICOLE COMUNE.....	411
5.1. Adoptarea sistemului comunitar de intervenție pe piața cerealelor.....	411
5.2. Implementarea acquis-ului comunitar pe piața cerealelor.....	416
5.3. Reducerea variabilității sezoniere a prețurilor pe piața cerealelor românești.....	420
5.4. Cerealele românești în competiția integrării pe piața europeană și mondială	425
6. COORDONATELE ORGANIZĂRII ȘI GESTIONĂRII PIEȚEI CEREALELOR ÎN ROMÂNIA	431
6.1. Sistemul de intervenție pentru cereale.....	431
6.2. Sistemul de import și export pentru cereale	432
6.3. Sistemul național de gradare a cerealelor	434

6.4. Sistemul certificatelor de depozit	434
6.5. Fondul de garantare pentru certificatele de depozit	435
6.6. Organizațiile interprofesionale pentru cereale	436
6.7. Societatea Națională a Produselor Agricole	437
CONCLUZII	439
BIBLIOGRAFIE.....	442
ANEXE.....	444

INTRODUCERE

Cerealele (grâul, secara, orzul, orzoaica, porumbul, ovăzul, sorgul, meiul, orezul) au constituit de-a lungul timpului și vor constitui întotdeauna grupa de plante cu cea mai mare importanță alimentară pentru omenire. Printr-o compoziție chimică echilibrată (peste 60% hidrați de carbon, 10-14% substanțe proteice, 2-5% grăsimi, substanțe minerale, vitamine etc.), boabele de cereale asigură hrana oamenilor și furajarea animalelor de la care se obțin produsele de origine animală, care furnizează oamenilor proteină de cea mai bună calitate.

Din punct de vedere economic, cerealele ocupă primul loc în cea mai veche și mai necesară îndeletnicire umană – agricultura. Mai mult de jumătate din suprafața arabilă a lumii este cultivată cu cereale, volumul producției anuale depășind producția de leguminoase pentru boabe, de cartofi sau de fructe. Participarea cerealelor la comerțul mondial contribuie la echilibrarea sau la crearea unor excedente valutare la nivel național.

Din punct de vedere social, cultivarea cerealelor oferă locuri de muncă, securitate alimentară și stabilitate socială. Pe plan mondial, aproape 50% din forța de muncă activă lucrează în agricultură, iar pâinea este alimentul de bază pentru mai mult de 1/3 din populația globului.

Producția mondială de cereale este obținută pe cele mai mari suprafețe. Astfel, după datele FAO, suprafața mondială semănată cu cereale reprezenta, în ultima jumătate a secolului trecut, în medie, 52% din suprafața arabilă a lumii. În aceeași perioadă, suprafața cultivată cu cereale a cunoscut pe glob o extindere continuă la principalele specii, fiind mai mare decât la începutul anilor '50 cu peste 60% la porumb, cu 46% la orez, cu 32% la grâu și cu 25% la orz.

Oferta de cereale la nivel mondial s-a triplat în ultimii cincizeci de ani, iar tendința este de creștere. Volumul producției a crescut de 4,2 ori la porumb și sorg, de 3,4 ori la grâu și orez și de 2,5 ori la orz. În cadrul tendinței generale de creștere a producției cerealiere la nivel mondial, motivațiile regionale nu sunt aceleași în toate țările. Astfel, țările cu economie dezvoltată și agricultură modernă au produs, în ultimele decenii, cereale excedentar față de propriile nevoi, scopul principal fiind (în cele mai multe cazuri) comerțul extern cu cereale.

Dezvoltarea culturii cerealelor în țările mai sărace este determinată în primul rând de nevoia de autosatisfacere alimentară și apoi de scopuri comerciale. Firește că și țările sărace participă la schimburile internaționale, dar ele exportă cereale numai din nevoia de a obține alte bunuri necesare economiei naționale sau în situația în care au (posedă) anumite avantaje competitive.

Potrivit statisticilor FAO, țările în curs de dezvoltare consumă cu circa 7-10% mai multe cereale (pe an) decât produc. Acest consum este destinat în proporție de 69-74% alimentației umane și în proporție de numai 15-20% furajării animalelor, pe când în țările dezvoltate consumul uman de cereale reprezintă

21%, iar cel destinat furajării animalelor se ridică la 61-63% din consumul total de cereale.

Volumul comerțului internațional cu cereale în ultimii ani a reprezentat, potrivit statisticilor FAO, peste 11% din importurile cu produse agroalimentare și, respectiv, peste 10% din exporturile produselor agroalimentare, valorile fiind motivate prin creșterea ponderii produselor prelucrate cu prețuri mult mai mari pe unitatea de greutate decât în cazul produselor primare.

Țările care domină atât prin suprafață, cât și prin cantitate producția de cereale din lume sunt SUA, India, Rusia, China și UE. Producția lor reprezintă peste 60% din producția cerealieră mondială, ceea ce este, să recunoaștem, considerabil. Cele cinci țări mari producătoare joacă un rol diferit pe piețele internaționale. Astfel, SUA și UE le utilizează de multe ori ca "arme alimentare", iar Rusia, India și China sunt în măsură doar să influențeze formarea prețurilor internaționale, prin strategia lor de import. La ora actuală, la export își împart piețele internaționale de cereale SUA, Canada, Australia, UE și Argentina.

În Uniunea Europeană, în urmă cu peste 40 de ani, relansarea producției de cereale în raport cu cererea de consum a constituit unul dintre obiectivele majore ale strategiei de reconstrucție a agriculturii. Opțiunea aleasă pentru atingerea acestui scop a fost modernizarea și intensificarea tehnologică, și nu aceea a extinderii suprafețelor cultivate, astfel că, ani de-a rândul, s-au cultivat cu cereale suprafețe reprezentând 55% din arabil, cunoscând reduceri cu 12-13% doar în ultimul deceniu al secolului trecut. Printre țările care și-au sporit suprafața cultivată cu cereale în această perioadă se numără: Germania, Franța și Irlanda.

Producția de cereale a Uniunii Europene obținută pe mai puțin de 50% din arabil s-a triplat în ultima jumătate a secolului trecut. În ceea ce privește producțiile medii, țările din vestul Europei au ajuns la performanțe de excepție, urmând cu consecvență aceeași strategie de creștere a producției de cereale pe calea intensificării. La grâu, producția medie a depășit 6.000 kg/ha, iar la porumb 8.000 kg/ha, în condiții de sol și climă cu mari diferențe de la o țară la alta.

Aceste performanțe ale statelor membre UE sunt rezultatul *adoptării unei politici agricole comune*, datorită căreia agriculturile vest-europene au fost antrenate în schimbări profunde, care au afectat atât sistemul de cultură, cât și structurile de exploatare. La rândul său, *organizarea comună de piață (OCF)* pentru mai multe produse agricole a reprezentat o importantă reușită în procesul de integrare a Comunității Europene, prin exemplul oferit de: creșterea producției agricole, obținerea securității în aprovizionare, venituri sigure, stabile și cu un ritm constant de creștere (deși numai până în 1973), prețuri rezonabile și stabile pentru consumatori etc. În aceste condiții, începând cu anii '60, țările din Europa de vest trec, în scurt timp, *de la penurie la autosatisfacere și apoi la surplus agricol*, de la situația de importatoare la cea de exportatoare pentru majoritatea produselor agricole.

La sfârșitul anului 1999, România a primit invitația de a începe tratativele de aderare la Uniunea Europeană. Dincolo de semnificația politică a evenimen-

tului, integrarea în structurile Uniunii Europene reprezintă pentru țara noastră șansa eliminării decalajelor tehnologice și economice, precum și accesul la gradul de prosperitate al națiunilor civilizate. *Aderarea României la UE* nu este însă doar un acord, ci *un ansamblu de transformări structurale ale societății românești*, în care agricultura ocupă un loc important, datorită ponderii pe care o are în economie și în societate.

Ca unul dintre obiectivele principale urmărite de actuala guvernare, în momentul de față, știm că *practic jumătate din procesul integrării în Uniunea Europeană depinde de capitolul privind agricultura*. Integrarea agriculturii românești în structurile agriculturii comunitare presupune realizarea unui amplu proces de reformă internă, impus de standardele țărilor comunitare, care vizează dezvoltarea rurală, buna funcționare a piețelor, crearea infrastructurii, îmbunătățirea calității produselor etc.

Pe drumul spre integrarea agriculturii, cele mai multe lucruri sunt de făcut în privința *adoptării politicii agricole comune, precum și a corelării cadrului juridic și instituțional, prin transpunerea directivelor și a reglementărilor comunitare în legislația românească*. Este volumul cel mai mare de muncă, care presupune nu numai elaborarea de legi armonizate cu cele ale Uniunii Europene, ci și pregătirea instituțiilor și a sistemelor de implementare a directivelor și a reglementărilor care vor fi obligatorii din momentul aderării.

Pe de altă parte, integrarea în UE, privită, de această dată, prin prisma agriculturii românești, este dimensionată de ponderea cheltuielilor alimentare în bugetul menajelor, de impactul politico-social pe care îl produce instabilitatea prețurilor produselor agroalimentare și de nevoia de reducere a numărului populației care lucrează în acest sector. Exigențele reorganizării sistemului agroalimentar în România decurg și din marile mutații care au avut loc în structurile de proprietate, de producție și tehnologice desfășurate la nivelul agriculturii, dar și ale sectoarelor situate în amonte și aval de aceasta, soldate cu grave perturbații ce s-au manifestat prin scăderea producției, creșterea costurilor și instalarea blocajului financiar.

Partea cea mai grea este însă aceea de *a modela mentalitatea agenților economici* din agricultura și din industria alimentară românească. Aceștia vor avea obligația de a cunoaște și de a respecta reguli noi, de a-și adapta afacerile la circumstanțe economice și de piață aflate în permanentă schimbare, precum și de a fi competitivi pe piața internă și europeană. Pentru ei, integrarea în structurile agriculturii comunitare va însemna *deschiderea unei vaste piețe de produse agroalimentare*, caracterizate actualmente printr-un potențial mare de absorbție, putere de cumpărare ridicată și stabilitate a prețurilor. În același timp, atât pe piața bunurilor agroalimentare din România, cât și din țările membre UE, producătorii agricoli români *se vor confrunta cu exponenții unei agriculturi performante* din punct de vedere al dotării cu factori de producție, al alocării și al productivității utilizării resurselor și al funcționalității piețelor specifice, concurența fiind extrem de dură în ceea ce privește *prețul și calitatea ofertei*.

Organizarea unor piețe agroalimentare funcționale, care să asigure valorificarea produselor agroalimentare autohtone atât în interiorul țării, cât și în afara acesteia, informarea producătorilor, a procesatorilor, dar și a consumatorilor cu privire la avantajele, cât și la sacrificiile necesare aderării la o piață unică sunt absolut necesare, pentru ca, în momentul în care vom intra în rândul statelor membre, acestea să ne găsească pregătiți cu *produse autohtone de calitate*, care să poată face față nu numai concurenței străine, dar să răspundă și condițiilor în schimbare ale propriei noastre piețe, având posibilitatea de a oferi din surse interne o gamă cât mai largă de produse alimentare solicitate de consumatori.

În acest context, strategia de integrare a pieței cerealelor presupune parcurgerea unui drum de la prezent – ca realitate nemijlocită – la un viitor necunoscut, dar previzibil. Aceasta presupune o evaluare a posibilităților concrete de reorganizare a sistemului de producere și comercializare a cerealelor, fără a pierde din vedere tradiția modelului de consum alimentar al poporului român, oferta ecologică, cererea și oferta actuală de cereale și produse cerealiere și dorința de integrare în structurile Uniunii Europene, care pentru integrarea cerealiere înseamnă organizarea comună de piață pentru cereale.

Adoptarea mecanismului de funcționare a sistemului organizării comune a pieței pentru cereale, precum și a politicii agricole comune reprezintă, după cum susțin majoritatea specialiștilor, o mare provocare, dar și o opțiune în direcția progresului. Dacă funcționarii Ministerului Agriculturii au rolul de a accelera modificările necesare cadrului juridic și instituțional, prin transpunerea directivelor și reglementărilor Comunității Europene în legislația românească, precum și de a pregăti toate sistemele de implementare, asigurându-se că atât directivele, cât și reglementările, care vor fi obligatorii la momentul aderării, sunt aplicate în mod corect, agenții economici din agricultură și industria alimentară vor avea obligația de a respecta noile reguli, de a-și adapta afacerile și organizațiile la circumstanțele economice și de piață aflate în schimbare și de a folosi noile sisteme de sprijin acordate din fondurile UE, o oportunitate importantă și unică pentru îmbunătățirea competitivității lor.

Poziția cerealelor în oferta națională și europeană a produselor agroalimentare nu este întâmplătoare și nu este determinată doar de necesitatea asigurării securității alimentare a populației sau de dorința de a face comerț. Condițiile biopedoclimatice favorabile, tradiția și experiența acumulată atestă vocația României ca țară cu o agricultură predominant cerealiară, iar încadrarea în spațiul carpato-danubiano-pontic al Europei, între țările din Orientul Mijlociu și Europa Centrală, cu acces la Marea Neagră și fluviul Dunărea, reprezintă un avantaj competitiv major pentru exportul de cereale.

Pornind de la aceste considerente, crearea unei piețe funcționale, care să asigure obținerea și valorificarea eficientă a produselor cerealiere autohtone și care să aibă capacitatea de a face față presiunii concurențiale și forțelor pieței unice, presupune reducerea decalajelor existente între sectorul cerealiier românesc și cel din Uniunea Europeană, astfel încât să se asigure un loc bine meritat

țării noastre în rândul țărilor europene cu vocație cerealiară. În această lucrare ne-am propus să facem o analiză a competitivității produselor cerealiere românești din perspectiva adoptării politicii agricole comune, bazându-ne pe definițiile internațional acceptate ale competitivității, care se concentrează pe *abilitatea entităților economice de a "menține sau de a crește în mod profitabil segmentul de piață al produselor lor, atât pe piața internă, cât și pe piața europeană și mondială.*

Competitivitatea unui produs agroalimentar se determină la nivel micro și macroeconomic, pe piața internă și pe cea externă, fiind măsurată cu diverși indicatori economici și tehnologici. Evaluarea competitivității produselor cerealiere românești are la bază analiza unor variabile macro și microeconomice, precum: starea factorilor de producție și combinarea lor; caracteristicile cererii și ofertei interne de cereale și produse cerealiere; existența industriilor pe orizontală și relațiile dintre ele; prezența pe piața internă a furnizorilor de inputuri și a industriilor adiacente; strategia și structurile întreprinderilor; atitudinea managerială și motivația proprietarilor de a satisface preferința consumatorului; atitudinea față de asumarea riscului generat, în special, de costuri, dobânzi sau lichidități; concurența și climatul internațional; acțiunea guvernamentală etc. Astfel, se pot identifica mai ușor oportunitățile care favorizează performanța, precum și constrângerile care limitează avantajul competitiv, toate acestea orientând intervențiile guvernamentale spre stimularea apariției pe piața cerealelor a unor entități economice performante.

În contextul oferit de evoluția politicii agricole comune de la cantitate spre calitate, precum și de modificarea mediului comercial și competitiv din cadrul organizării comune a pieței pentru cereale din Uniunea Europeană, nu este deloc ușor să fie găsite cele mai potrivite soluții pentru ca cerealele românești să își găsească locul pe piața europeană și să poată răspunde condițiilor în schimbare ale pieței interne. Proiectarea și aplicarea elementelor necesare au demarat încă din anul 1997, o dată cu programul de reformă pentru agricultură, cu o serie de acțiuni menite să construiască în România o bază de producție puternică și eficientă pentru cereale, prin liberalizarea comerțului agricol și restructurarea fostului sector de stat.

Prin urmare, organizarea și gestionarea pieței cerealelor în contextul adoptării PAC până în anul 2007 presupun eforturi uriașe și investiții majore, în principal din partea tuturor agenților economici care acționează pe întreaga filieră cerealiară din țara noastră. Încă de pe acum, ei trebuie să își îmbunătățească orientarea de piață, sistemele de management, standardele de calitate și securitate a alimentelor, de protecție a mediului înconjurător, de bunăstare a animalelor și de siguranță ocupațională, pentru a-și găsi locul și a putea fi competitivi pe piața internă, precum și în cadrul pieței unice lărgite.

1. SEMNIFICAȚIA CEREALELOR ÎN ECONOMIA ROMÂNIEI

În România, cerealele ocupă un loc important în structura culturilor agricole. Producția de cereale a României este axată, în principal, pe cultivarea grâului, porumbului și a orzului. Pe suprafețe mai mici se cultivă secară, sorg și ovăz. România deține 14,8 milioane hectare teren agricol, din care 9,37 milioane hectare teren arabil, ceea ce înseamnă o suprafață relativ mare, clasându-ne pe locul șase în cadrul Uniunii Europene. Cerealele sunt cultivate pe aproape întreg teritoriul țării, pe o suprafață care variază de la un an la altul, având o pondere cuprinsă între 59% și 70%.

1.1. Orientarea cerealieră a agriculturii românești

Orientarea cerealieră a agriculturii românești este determinată de condițiile agropedoclimatice, de tradiția și continuitatea în cultivarea cerealelor, precum și de modelul de consum alimentar al românilor, creșterea consumului de cereale fiind puternic marcată de scăderea veniturilor și de obiceiurile alimentare ale românilor.

1.1.1. Condițiile agropedoclimatice și cultura cerealelor

Așezarea geografică (în partea de sud-est a Europei), varietatea reliefului (câmpie 33%, dealuri și podișuri 37%, munți 30%), modul de circulație a maselor de aer (continental, oceanic și mediteranean în egală măsură), resursele de energie radiantă și termică înscriu România în marea centură climatică a zonei temperate din emisfera nordică, în interiorul căreia se plasează cele mai productive regiuni agricole.

Varietatea elementelor climatice este accentuată de fragmentarea reliefului, în funcție de care se disting *trei mari zone agropedoclimatice*, cu grade de favorabilitate diferite pentru speciile de plante cerealiere cultivate:

- *zona agropedoclimatică I, caldă și secetoasă* reprezintă pentru țara noastră zona cea mai favorabilă, în principal pentru cultura cerealelor păioase, zonă ce cuprinde cea mai mare parte a Câmpiei Române, Dobrogea și o parte din Câmpia de Vest, unde, deși deficitul de umiditate măsoară 250-350 l/mp comparativ cu arealele cerealiere de maxim randament (centura porumbului din America de Nord, spre exemplu) există totuși cernoziomurile de diferite tipuri și, într-o proporție mai mică, solurile bălane și solurile cenușii recomandate cerealelor;
- *zona agropedoclimatică II, moderată și subumedă* este în cea mai mare parte favorabilă pentru cerealele de toamnă și pentru porumb, cu

condiția de a se evita hibridii cu cea mai lungă perioadă de vegetație, și este amplasată în imediata vecinătate a primei zone, în estul Moldovei și vestul Transilvaniei;

- *zona agropedoclimatică III, răcoroasă și umedă* cuprinde în general terenurile deluroase, puternic fragmentate, situate la diferite altitudini și latitudini de o parte și de alta a masivelor muntoase, unde găsesc condiții favorabile de dezvoltare grâul de toamnă, orzul de toamnă, secara și ovăzul.

1.1.2. Tradiție și continuitate în cultivarea cerealelor

Începuturile cultivării cerealelor pe teritoriile locuite de români sunt atât de vechi încât, fără îndoială, coboară în preistorie. Izvoarele istorice atestă prezența și dezvoltarea culturii cerealelor pe întreg spațiul geografic locuit de români, deoarece acestea constituiau direct și indirect baza alimentației, dar și principala ocupație. Astfel, se pare că, pe teritoriul țării noastre, grâul comun a fost luat în cultură încă din epoca bronzului, iar porumbul a pătruns în Țările Române în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Un prim punct de reper în dezvoltarea producției cerealiere pe teritoriul României îl constituie anul 1829, când, prin Tratatul de la Adrianopol, s-a liberalizat comerțul cu cereale, monopolizat până atunci de Turcia.

Profilul predominant cerealier al agriculturii românești s-a menținut până în zilele noastre, iar ponderea cerealelor în suprafața arabilă totală cultivată a variat de la 87% în 1938 la 61% în 1989 și 70% după anul 1990.

Indiferent de perioada istorică analizată, ponderea în arabil, structura producției cerealiere și randamentele la unitatea de suprafață subliniază, în primul rând, funcția socio-economică a două culturi: *grâul* – considerat dintotdeauna o cereală nobilă, solicitată la export – și *porumbul* – care a ocupat suprafețe mai mari decât ale grâului, datorită avantajelor tehnologice, productivității și consumabilității sale. Alte cereale aflate în cultură sunt: *orzul de toamnă*, cultivat aproape exclusiv pentru furaj, *orzoaica*, folosită aproape în exclusivitate ca materie primă în industria berii și a malțului și *ovăzul*, cultivat, din nou, pentru hrana cailor; în perioada agriculturii socialiste, când rolul cailor ca principală forță energetică din agricultură s-a redus, cultura ovăzului a fost retrasă în zonele reci și umede ale țării, lăsând loc în special culturilor tehnice, cu un grad de intensitate mai ridicat. Pe suprafețe mult mai mici se cultivă cereale precum *secara*, *sorgul*, *meiul* și *orezul*.

1.1.3. Modelul de consum alimentar

Modelul de consum alimentar al românilor nu a fost influențat prea mult cu trecerea timpului. În cele mai vechi timpuri, cerealele folosite în alimentația lor erau grâul și meiul. O dată cu extinderea în cultură a porumbului, meiul și-a diminuat suprafețele. În prezent, grâul și porumbul sunt principalele cereale culti-

vate în țara noastră, iar România se numără printre primii zece producători de porumb ai lumii.

Raportul actual existent între cele două culturi, grâu și porumb, pe forme de proprietate și pe tipuri de exploatații, demonstrează faptul că porumbul are prioritate pe plan economic și social, deși are o tehnologie de cultivare mai intensivă decât aceea a păioaselor, iar în opinia specialiștilor, se cultivă azonal și neecologic pe mai bine de o treime din suprafața arabilă.

Agricultorii optează pentru porumb, în primul rând, pentru spectrul său mai larg de utilizare (consumul uman, furajarea animalelor și industria alcoolului), iar în al doilea rând, pentru că are o tehnologie mai accesibilă țăranului (organizatoric, dar și financiar) încă de la înființarea culturii și o productivitate multumitoare. Astfel, la porumb, între eliberarea terenului de planta premergătoare și semănat există 180-200 de zile, pe când la grâu sunt necesare mai puțin de 90 de zile, cheltuielile de înființare sunt și ele mai mici la porumb comparativ cu grâul, iar pentru cele mai dificile lucrări (protecția plantei și recoltarea), producătorul grâului se află la discreția prestatorilor de servicii.

1.2. Locul și rolul cerealelor în economia României

Poziția cerealelor în oferta internă și externă nu este întâmplătoare și nu este determinată doar de necesitatea asigurării securității alimentare a populației sau de dorința de a face comerț cu cereale. Tradiția și experiența acumulată atestă vocația României ca țară cu o agricultură predominant cerealieră, care s-a situat cu mici excepții mereu în rândul exportatorilor, iar locul ei în rândul producătorilor cu pondere în producția de cereale a lumii este determinat și de condițiile naturale favorabile acestei grupe de culturi agricole.

1.2.1. Grâul are importanță majoră pentru industria alimentară

În România, *grâul* este cea mai importantă cereală panificabilă. Uneori, pentru obținerea de "specialități", *făina de grâu* se amestecă cu *făina de secară*. Secara are o valoare nutritivă aproximativ asemănătoare cu cea a grâului.

Grâul ocupă în țara noastră cca 23-24% din suprafața agricolă cultivată (adică între 1,8 și 2,1 milioane ha), menținându-și această poziție de-a lungul anilor. Producțiile obținute au înregistrat o mare variabilitate de-a lungul anilor, numai în perioada recentă obținându-se, de exemplu, un maxim de peste 7,7 milioane tone în anul 2001 și un minim de 2,5 milioane tone în anul 2003. Aceste fluctuații foarte mari determină instabilitatea ofertei pe piața grâului, recurgerea frecventă la importuri, implicit creșteri ale prețului la consumatorii finali. O astfel de situație s-a întâmplat în anul agricol 2002/2003, când, datorită producției interne insuficiente, pe fondul unei secete persistente, au fost necesare importuri masive de grâu, care s-au ridicat până la cca 1 milion de tone. Conform MAPDR, în anul 2004, producția medie obținută la grâu este de 3800 kg, fiind considerat din nou un an cu producții foarte bune.

Grâul este destinat în principal consumului uman, care se ridică la 3,8-3,9 milioane tone anual. În momentele în care producțiile scad în apropierea acestei valori, pe piață apar presiuni considerabile, recurgându-se, de regulă, la importuri și la rezervele de stat, iar aceste situații sunt însoțite de presiuni asupra prețului la consumatorul final. Stocul de urgență al statului este, în cazul grâului, de 350 mii tone. Importante cantități de grâu se găsesc în depozitele private, România dispunând de o capacitate de depozitare de cca 10 milioane tone, însă multe dintre aceste depozite nu se găsesc într-o stare tehnică bună. Capacități de depozitare moderne au fost construite însă în anii recentți de către marii investitori în agricultură sau de către marii procesatori. Prelucrarea industrială include cantitățile de produse agricole utilizate în industrie pentru fabricarea unor produse alimentare și nealimentare (tabelul 1.1).

Tabelul 1.1.

Balanța grâului în perioada 1998-2002 (mii tone)

	1998	1999	2000	2001	2002
A. Resurse	5363,8	4751,3	4854,6	8224,0	4697,6
1. Producție	5207,9	4682,5	4456,4	7763,8	4441,0
2. Import	155,8	68,8	398,2	460,2	256,5
B. Utilizări	5363,8	4751,3	4854,6	8224,0	4697,6
3. Consum uman	3912,5	3841,7	3820,9	3911,8	3833,6
4. Consum intermediar	1479,2	1270,8	1190,3	1326,4	1219,2
4.1 Sămânță	517,0	445,5	528,8	684,1	554,6
4.2 Furaje	960,5	823,9	659,5	640,4	662,6
4.3 Prelucrare industrială	1,6	1,4	2,0	2,0	2,0
5. Pierderi	32,2	26,2	21,0	36,5	23,7
6. Variație stoc	-517,4	-1155,3	-300,7	2536,9	-654,7
7. Export	457,0	767,9	123,0	412,3	275,7

Sursa: *Bilanțurile alimentare pe produse, 1998-2002, INS.*

Boabele de grâu (ca produs principal) au o mare importanță pentru *industria alimentară* (industria morăritului, panificației, a produselor făinoase și cofetărie), deoarece au o valoare nutritivă ridicată, se conservă timp îndelungat și se transportă la distanțe mari fără a se altera. Valoarea nutritivă este dată de conținutul ridicat în extractive neazotate (67,7%), substanțe proteice (13,5-15%), grăsimi (2%) și substanțe minerale (1,6%), precum și de un conținut ridicat și un raport bun între hidrații de carbon și substanțele proteice (proteinele bobului de grâu conțin toți aminoacizii esențiali de care are nevoie organismul uman, în cantitate suficientă, cu excepția lizinei, care se găsește în cantitate mai mică). Pielele de grâu constituie materia primă pentru *fabricile de celuloză*, sunt un nutreț (furaj grosier) pentru rumegătoare, sunt așternut pentru animale în grajduri.

Făina de grâu este rezultatul activității *industriei morăritului* și materie de bază în *industria de panificație, industria produselor făinoase și cofetărie*.

Pâinea în toate variatele sale se fabrică din făina de grâu și reprezintă hrana de bază pentru cea mai mare parte din populația globului. Tărâțele de grâu obținute o dată cu făina din măcinatul boabelor reprezintă un nutreț concentrat dintre cele mai importante, fiind bogat în substanțe proteice, grăsimi și substanțe minerale;

Speciile de grâu cultivate în țara noastră sunt:

- *Triticum aestivum ssp. vulgare* sau *grâul comun*, care are forme de primăvară și de toamnă, este cunoscut și cu denumirea de grâu comun sau grâu de pâine și ocupă în România majoritatea suprafețelor sub forma sa de toamnă (peste 30 de soiuri);
- *Triticum durum* sau *grâul dur* (cu două soiuri), care se întrebuințează pentru prepararea pastelor făinoase și se cultivă pe suprafețe restrânse în România (peste 3000 ha).

Ca plantă, grâul este apreciat pentru că: se cultivă în cele mai diferite climă (subtropical, mediteranean, oceanic, continental de stepă etc), asigurând producții satisfăcătoare; constituie o foarte bună premurgătoare pentru multe culturi, deoarece părăsește terenul devreme, lăsând timpul necesar pentru efectuarea arăturilor de vară; are posibilități nelimitate de a fi mecanizată, fapt ce determină obținerea unei producții foarte ieftine; constituie materia primă pentru diferite industrii; este o sursă importantă pentru schimburile comerciale.

1.2.2. Porumbul este prelucrat în numeroase sectoare industriale

În România, *porumbul* este cea mai importantă cereală furajeră, cu cea mai mare suprafață cultivată, ponderea sa ajungând până la 34-36%, adică peste 3 milioane de hectare. Recoltele de porumb cunosc variații extrem de ample de la un an la altul, variind de la peste 10 milioane tone în anul 1999 la sub 5 milioane tone în anul 2000. Principala destinație a porumbului o constituie furajele (peste 85% din utilizări); după 1989, este semnificativă prezența extrem de ridicată a porumbului și în alimentația umană, acesta devenind practic o plantă alimentară, mai ales în gospodăriile țărănești, unde consumul de mălai este de cca 34 kg anual. În România, se consumă cca 1 milion de tone de porumb în alimentația umană (tabelul 1.2).

Tabelul 1.2.

Balanța porumbului în perioada 1998-2002 (mii tone)

	1998	1999	2000	2001	2002
A. Resurse	8650,9	10972,1	4858,3	9556,5	8449,8
1. Producție	8623,3	10934,8	4897,6	9119,2	8399,7
2. Import	27,5	37,3	60,7	437,3	50,1
B. Utilizări	8650,9	10972,1	4958,3	9556,5	8449,8
3. Consum uman	969,9	999,4	1014,1	955,7	950,6
4. Consum intermediar	8118,7	9675,8	8980,2	8823,2	9940,0

	1998	1999	2000	2001	2002
4.1 Sămânță	76,8	76,0	69,9	70,7	72,7
4.2 Furaje	7962,5	9501,3	8741,2	8478,9	9613,7
4.3 Prelucrare industrială	79,4	98,4	169,1	273,6	253,5
5. Pierderi	124,9	161,7	78,3	120,1	107,4
6. Variație stoc	-954,5	-50,4	-5264,7	-378,2	-2739,5
7. Export	391,7	185,6	150,4	35,6	191,4

Sursa: *Bilanțurile alimentare pe produse, 1998-2002, INS.*

Porumbul (*Zea mays* – nume dat de băștinașii din Haiti, care în limba caraibă înseamnă "aceea care ne susține viața") este o plantă din grupa cerealelor, cultivată atât pentru produsul său principal (*boabele*), cât și pentru produsele secundare (*pănuși* – frunze uscate – și *coceni* – tulpini uscate și știuleți de pe care s-au desfăcut boabele). *Boabele de porumb* conțin 68-70% extractive neazotate, cca 4,5% grăsimi și 10-12% substanțe proteice (proteina porumbului - zeina – fiind săracă în lizină și triptofan, care a sporit la noii hibrizi creați pe baza genei Opaque 2); sunt întrebuințate în *numeroase sectoare industriale* pentru a obține: făină de porumb (întrebuințată în alimentația omului, în furajarea animalelor), glucoza, dextroză și izoglucoză, spirt și medicamente, cleiuri, amidon, biscuiți, fulgi, ulei alimentar etc. *Coceni* (tulpini rezultate după recoltarea știuleților și/sau știuleți de pe care s-au desfăcut boabele) se folosesc în hrana animalelor, fie ca atare, fie însilozati cu adaos de melasă sau uree, și la foc pentru încălzirea locuinței și prepararea hranei. *Pănușile* sunt folosite în hrana animalelor și pentru obținerea produselor de artizanat. Plantele, în faza de coacere lapte-ceară, tocate cu știuleți cu tot și însilozate constituie unul dintre cele mai valoroase nutrețuri suculente, îndeosebi pentru bovine.

Ca plantă, porumbul este extins în cultură și datorită unor particularități fitotehnice și biologice deosebite: este o plantă rezistentă la secetă, are puține boii și dăunători, se poate cultiva pe terenuri foarte diferite și în condiții climatice diferite, suportă monocultura, lasă terenul curat de buruieni, constituie o bună premergătoare pentru foarte multe plante, chiar și pentru grâul de toamnă, valorifică foarte bine îngrășămintele organice și minerale, reacționează foarte puternic la irigație, se poate semăna în culturi succesive, fie pentru boabe, fie pentru nutreț verde sau însilozat, are coeficient de înmulțire foarte mare (prin însușirea sa de plantă unisexual monoică, permite obținerea comodă de hibrizi foarte productivi).

1.2.3. Orzul și orzoaica – cereale cu întrebuințări multiple

Orzul, *Hordeum sativum* (sin. H. vulgare) cuprinde *patru convarietăți*, din care doar două sunt importante pentru România:

- *H.s. convar. hexastichon*, căruia i se mai spune și *orz comun*, cu toate cele trei spiculețe de la călcâiul de rahis fertile (la orz, spiculețele sunt uniflore);

- *H.s. convar. distichon*, căreia i se mai spune și *orzoaica*, cu trei spiculețe la călcâiul de rahis, fertil fiind numai cel din mijloc. Orzul și orzoaica sunt cereale cultivate pentru boabe și paie.

Boabele de orz comun, convarietatea *hexastichon* a orzului: se întrebuințează în *furajarea animalelor*, având o valoare furajeră comparabilă cu cea a boabelor de porumb; conțin 10,5-16% substanțe proteice (cantitatea acestor substanțe fiind puternic influențată de factorii de vegetație), cea 67% extractive neazotate, 2% grăsimi, substanțe minerale și vitamine; destinate fabricării berii, trebuie să fie mai sărace în substanțe proteice (8-12%) și să aibă o cantitate cât mai mare de amidon; se cultivă în România numai cu soiuri de toamnă, deoarece capacitatea de producție a acestora este cu cel puțin 15 q/ha mai mare decât la soiurile de primăvară.

Boabele de orzoaica, convarietatea *distichon* a orzului: se întrebuințează în exclusivitate la *fabricarea berii*; au boabele mai mari, cu energie germinativă mai mare, mai uniforme ca mărime, mai sărace în substanțe proteice (8-12%), cu procent de pleavă mai mic și cu pleava mai fină; se cultivă în România atât soiuri de toamnă, cât și de primăvară, dar numai în regiuni umede și răcoroase și pe suprafețe mult mai mici (cca 60 mii ha). Paiele se întrebuințează, ca furaj grosier, în hrana animalelor, având o valoare nutritivă destul de ridicată.

1.2.4. Alte cereale

Secara este o cereală păioasă, care asigură hrana de bază (pâinea) pentru populația multor regiuni ale globului. Boabele de secară sunt materie primă pentru *industria panificației*, având o valoare nutritivă asemănătoare boabelor de grâu. Tărâțele de secară sunt reziduurile *industriei de morărit* și constituie un nutreț concentrat valoros pentru toate speciile de animale. Paiele se întrebuințează la *fabricarea celulozei*, pentru împletituri, așternut la animale etc. Secara furnizează *industriei de medicamente*, prin scleroții ciupercii *Claviceps purpurea*, materia primă pentru obținerea ergotinei și a altor substanțe antihemoragice.

Secara se cultivă pe suprafețe întinse, fie în cultură pură, fie asociată cu mazăricea, constituind borceagul de toamnă. Valoarea secarei crește prin faptul că:

- are capacitate ridicată de valorificare a solurilor mai puțin productive, deoarece sistemul său radicular este puternic dezvoltat, putându-se cultiva în condiții pedologice mai vitrege, pe soluri sărace, unde grâul dă producții mici;
- are însușirea de a valorifica foarte bine rezerva de apă a solului, deoarece:
- înfrățirea are loc mai ales toamna (nodul de înfrățire formându-se mai aproape de suprafața solului decât la grâu);

- alungirea paiului are loc primăvara foarte de timpuriu, într-un ritm foarte accentuat, deosebindu-se, din acest punct de vedere, de grâul și orzul de toamnă.

Sorgul este o cereală cunoscută ca fiind "cămila verde", deoarece este foarte rezistentă la secetă și valorifică foarte bine terenurile nisipoase și alcaline. Se cultivă pentru boabe, pentru inflorescențele sale cu ramificații foarte lungi și pentru tulpini. Este folosit în hrana oamenilor, a animalelor și în industrie. Boabele de sorg: sunt utilizate în hrana oamenilor, ca aliment de bază (în Africa, Orientul Apropiat, India și China); sunt foarte asemănătoare din punct de vedere al compoziției chimice cu boabele de porumb, conținând 73,8% amidon, 12,3% substanțe proteice, 3,9% lipide și 1,65% cenușă. Inflorescențele cu ramificații foarte lungi sunt folosite pentru confecționarea de măhuri și perii. Tulpinile unor forme de sorg se cultivă pentru a se extrage un suc dulce, foarte bogat în zahăr. Ca plantă, sorgul constituie un nutreț verde sau siloz foarte valoros pentru hrana animalelor.

Meiul este o cereală cu boabe care se cojește și se macină. Din făina de mei se face pâine. Și-a pierdut din importanță o dată cu extinderea în cultură a porumbului.

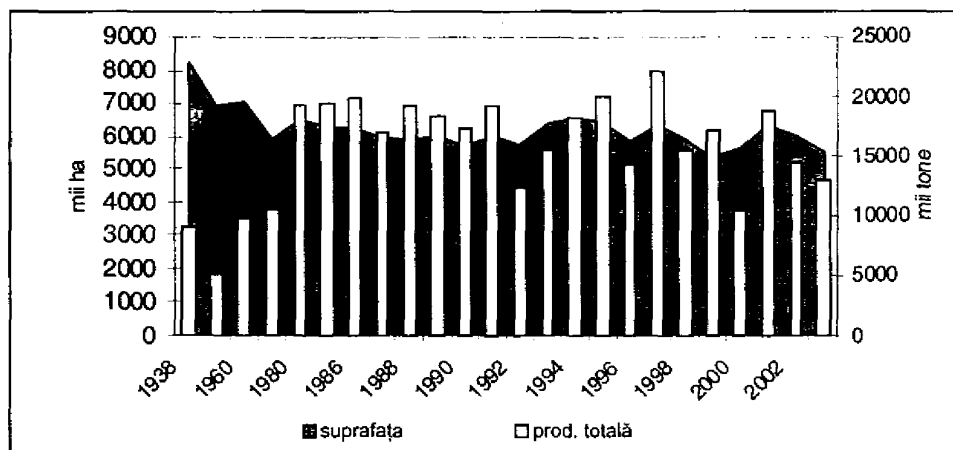
Orezul este cereala care pentru români constituie un aliment de "completare". Bobul de orez are importanță în industria alimentară și în industria unor medicamente. Pielele se întrebuințează la fabricarea hârtiei, cartonului, la diferite împletituri etc.

Ovăzul este o cereală cultivată pentru boabele sale, care constituie unul dintre cele mai importante nutrețuri concentrate (10-16% proteine de calitate superioară, peste 4% grăsimi, vitaminele A și B, fosfor, fier etc). Este de neînlocuit în hrana cabalinelor. Este valoros și în hrana animalelor de reproducție și a tineretului. În alimentația omului, boabele de ovăz sunt utilizate sub formă de fulgi, făină, grișuri, fiind recomandate cu precădere pentru copii și pentru adulții cu regim dietetic. Ovăzul se cultivă și pentru nutreț verde sau fân, fie în cultură pură, fie în asociație cu o leguminoasă (măzăriche, mazăre), constituind borceagul de primăvară.

2. PIAȚA CEREALELOR ÎN ROMÂNIA

Din punct de vedere istoric, România are o tradiție de mare producătoare de cereale, tradiție care s-a păstrat până în perioada apropiată celui de-al doilea război mondial, când mai mult de jumătate din valoarea exporturilor românești era furnizată de cereale (iar restul din exportul de petrol). Treptat însă, suprafețele ocupate de cereale au cunoscut o reducere relativă de Ea 87% în 1938 la cea 63% din suprafața cultivată în deceniul 1980-1989. Datorită creșterii (dublării) randamentelor la hectar, producția de cereale s-a mărit în mod constant, ajungând în anii favorabili până la cea 19 milioane tone (figura 2.1).

Figura 2.1. Cerealele – suprafețe și producții totale

Pe parcursul perioadei 1990-2003 a fost evidentă tendința de creștere a ponderii suprafețelor cultivate cu cereale, considerate produse de importanță națională. Singurele excepții au fost anii 1992 și 1996, când, pe fondul frământărilor politice, suprafețe întinse au rămas necultivate. Ponderea suprafețelor destinate cerealelor a crescut de la 60% în 1990 la 67% din suprafața cultivată în anii 2000-2003, aceasta datorându-se mai ales creșterii suprafețelor ocupate de porumb de la 43% la 53% din suprafața totală ocupată de cereale (în 2003 față de 1990). În mod corespunzător, ponderea grâului a scăzut.

Producția de cereale a avut o evoluție neuniformă de-a lungul perioadei, condițiile climatice, calitatea materialului germinativ și respectarea tehnologiilor de cultură având o influență hotărâtoare. Minimul s-a înregistrat în 1992, când producția s-a diminuat cu peste 7 mii de tone față de anul precedent, iar maximul în 1997 (peste 21 mii tone); de asemenea, în anul 2004 s-a înregistrat o produc-

ție record de cereale. Însă, de regulă, producția totală de cereale a fluctuat, situându-se în intervalul 15-18 mii tone anual (figura 2.1)

Structura sortimentală a producției de cereale s-a modificat în favoarea porumbului. Astfel, dacă în 1990, din totalul producției de cereale, grâul reprezenta 43%, iar porumbul 39%, în 2003 ponderea grâului a scăzut la 36%, iar cea a porumbului a crescut până la 51%.

Ponderea cerealelor în cadrul producției vegetale a variat în intervalul 30-40% în perioada 1990-2002, acestea reprezentând în același timp cea 18-20% din valoarea producției agricole (tabelul 2.1).

Tabelul 2.1. Ponderea cerealelor în producția agricolă brută (PAB)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
% producție vegetală în PAB	53	55	58	63	61	60	60	63	54	64	62	63	58
% cereale în producția vegetală	31	39	29	36	38	32	41	37	28	33	30	30	29

Sursa: Lanțul agroalimentar din România în drum spre aderare, MAPDM, 2003, și Valoarea producției agricole, INS, 2003.

Mărirea producției de cereale a avut importanță nu numai în planul alimentației umane, ci a favorizat și dezvoltarea sectorului zootehnic, prin asigurarea nutrețurilor necesare creșterii animalelor.

2.1. Cererea și oferta de produse cerealiere

Revenirea la proprietatea privată asupra pământului a fost considerată premisa funcționării eficiente a sectorului agricol românesc. După anul 1989, procesul de privatizare a demarat rapid și a căpătat statut juridic o dată cu apariția *Legii fondului funciar*, având un caracter reparatoriu în ceea ce privește soluționarea unor revendicări istorice în materie de proprietate. Acest proces s-a dovedit a fi deosebit de complex. Ponderea covârșitoare a proprietății private asupra pământului și dispariția treptată a poziției de monopol a întreprinderilor cu capital de stat au generat apariția unor noi structuri agrare neclarificate și neconsolidate până în momentul de față. La rândul său, agricultura privată a țării noastre este dominată de gospodăriile individuale ale populației din mediul rural împroprietărite sau reîmproprietărite cu pământ, dar nu și cu mijloacele de producție necesare desfășurării unor activități agricole eficiente.

Schimbările petrecute în natura proprietății funciare au avut implicații directe asupra producției agricole. În perioada de după 1989, aceasta a avut o evoluție fluctuantă, marcată atât de influența condițiilor climatice ale fiecărui an, cât și de reducerea drastică a folosirii unor factori tehnologici, care au ca scop completarea condițiilor naturale și potențarea acestora, în așa fel încât, prin investiții succesive, să se mențină și să se ridice continuu fertilitatea terenurilor agricole. Ne referim în mod deosebit la asigurarea cu material biologic superior, la efectul

îngrășămintelor, al lucrărilor de mecanizare și de îmbunătățiri funciare, la asigurarea tratamentelor fitosanitare, la rolul asolamentelor ș.a.

De asemenea, pe fondul crizei economice și în funcție de puterea economică a noilor tipuri de unități productive apărute după 1990 – societăți agricole comerciale, asociații, producători individuali – s-au produs *profunde mutații în structura culturilor* din țara noastră. Astfel, *culturile de plante tehnice, leguminoase pentru boabe și legume* și-au diminuat suprafețele în favoarea porumbului și a grâului – principalele cereale folosite în alimentația umană direct sau indirect prin intermediul produselor animale.

2.1.1. Oferta (producția) de cereale

Oferta actuală de cereale este variabilă, asigurată în cea mai mare parte de sectorul privat (peste 80% din producția anuală de cereale) și este dispersată în cadrul a milioane de exploatații agricole (de tip asociativ sau individual). Cele mai multe exploatații agricole cultivă cereale pe suprafețe mici, au un autoconsum ridicat și, drept urmare, un indice de comercializare scăzut, determinat de necesitatea ieșirii dintr-un impas financiar.

Ponderea cerealelor în suprafața cultivată s-a extins treptat de la 61,2 % în anul 1989 la 63,7% în anii 1990-1992, pentru a ajunge la 66,8% în ultima perioadă (2000-2003). Aceste date pun în evidență faptul că în agricultură a avut loc un fenomen de extensivizare și de reducere a diversificării culturilor, inclusiv în cazul cerealelor. Ponderea porumbului în suprafața cultivată a crescut de la 27,8% în 1989 la 34,4% în perioada 2000-2003, această cultură fiind foarte importantă în economia micilor gospodării țărănești atât ca plantă alimentară, cât și ca furaj. De fapt, România este o importantă producătoare și consumatoare de porumb din Europa. În schimb, cerealele precum sorgul și orezul aproape că au dispărut dintre cerealele cultivate în țara noastră (tabelul 2.2).

Tabelul 2.2

Suprafețe cultivate cu cereale

	Media 1990-1992		Media 2000-2003	
	Mii ha	% din suprafața cultivată	Mii ha	% din suprafața cultivată
Cereale pentru boabe, din care:	5842,3	61,2	5882,5	66,8
Grâu și secară	1996,7	24,0	2142,7	24,3
Orz și orzoaica	798,4	7,8	462,3	5,3
Ovăz	219,3	1,1	233,4	2,7
Porumb	2792,5	27,8	3029,4	34,4
Sorg	5,7	0,1	3,5	0,0
Orez	26,0	0,5	0,6	0,0

Sursa: Anuarele statistice din perioada 1990-2003, INS.

O absență notabilă dintre cerealele cultivate în țara noastră o constituie grâul dur, care este esențial pentru obținerea unor paste făinoase de calitate, competitive la export, iar din acest motiv, procesatorii din domeniu importă grâul dur pe care-l folosesc ca materie primă.

Dinamica suprafețelor cultivate cu cereale, în perioada de după 1990, reflectă influența schimbărilor structurale care au avut loc în agricultura țării noastre, precum și impactul acestor schimbări asupra nivelului tehnologic, respectiv a gradului de capitalizare din agricultură.

Evoluția suprafeței totale cultivate cu grâu reflectă cel mai vizibil impactul reformei funciare, reacția producătorilor la prețurile nestimulative ale pieței interne și internaționale, precum și faptul că în sectorul privat, care asigură aproximativ 75% din producția de grâu, după un an favorabil grâului, s-au înșămânțat suprafețe semnificativ mai mici, ceea ce a redus siguranța stocurilor pe termen scurt și mediu. De altfel, stocurile de cereale la producători constituie o dificultate majoră în evaluarea ofertei interne și reglarea balanței cerealelor de către organele de decizie responsabile cu programul alimentar național. Acest fenomen este evidențiat, dar mai ales speculat de mass-media de fiecare dată înainte de recoltarea grâului.

Suprafața totală cultivată cu porumb reprezintă peste 3 milioane de hectare anual (începând din 1995), porumbul fiind o cultură mult mai accesibilă noilor structuri agrare apărute după 1989. Gradul de substituie a principalelor lucrări mecanice (combaterea buruienilor, recoltatul) cu lucrări manuale a determinat creșterea ponderii porumbului în structura de producție a societăților agricole de tip privat, a asociațiilor familiale, precum și a gospodăriilor țărănești individuale. În schimb, sectorul proprietății de stat și-a redus suprafața cultivată cu porumb la numai 24% din suprafața ocupată cu cereale, de la aproximativ 38% până în 1989, mărindu-și suprafața de păioase de la circa 60% la peste 73%, iar cea de grâu de la 35% la aproape 50%. De asemenea, în ultimii ani, societățile comerciale cu capital preponderent de stat, specializate pe păioase, obțin peste 25% din producția de grâu (comparativ cu 19% înainte de 1990), având mijloace proprii de mecanizare, "*posibilități*" de obținere a semințelor certificate și "*vocație la credite*" indiferent de rezultate.

Suprafața cultivată cu orz, cultură cu destinație preponderent furajeră, a scăzut ca urmare a reducerii numărului de animale în complexe de creștere a acestora, a orientării micilor producători spre culturi cu destinație mixtă (hrana oamenilor și furaje) etc.

Suprafața cultivată cu orzoaica a înregistrat în perioada analizată o creștere de la 121,7 mii ha în 1989 la 233,8 mii ha în 1994, având după această perioadă o evoluție constantă, datorită dezvoltării industriei berii și, mai precis, a industriei mălțului.

Suprafața cultivată cu ovăz, cultură destinată în special pentru hrana cailor, ca principală sursă energetică din agricultura privată, a cunoscut în perioada analizată o ușoară creștere.

Suprafața cultivată cu orez (aflată la limita nordică a arealului de cultură) a scăzut, dispărând, practic, din spectrul de culturi al agriculturii românești, deși ocupa în anul 1989 aproximativ 50 mii ha în amenajări speciale. Reducerea suprafețelor cultivate cu orez este în mare măsură efectul liberalizării piețelor produselor agroalimentare, al calității net superioare a orezului importat, precum și al creșterii prețului apei de irigat.

Producția de cereale este asigurată în cea mai mare parte de sectorul privat (peste 80%), deși este dispersată în cadrul a milioane de exploatații agricole, pe parcele a căror dimensiune este foarte variată, de la o zonă geografică la alta și de la un proprietar la altul. Cele mai multe exploatații agricole cultivă cereale pe suprafețe mici, au un autoconsum ridicat și, drept urmare, un indice de comercializare scăzut, determinat de necesitatea ieșirii dintr-un impas financiar.

Grâul și porumbul sunt cereale "eficiente" în România pentru că sunt necesare, pentru că securitatea alimentară națională nu poate fi concepută fără acestea. Din păcate, fărâmițarea suprafețelor, cu toate consecințele tehnologice negative care pot decurge de aici, constituie principala cauză a înregistrării unor producții influențate mai mult de factorii climatici și mai puțin de efectul unor strategii tehnologice coerente.

Evoluția nefavorabilă a rentabilității cerealelor la nivel de producător se explică nu numai prin randamentele reduse la hectar, ci și prin faptul că, în anii de după 1989, nivelul prețurilor și tarifelor pentru inputuri a crescut într-o măsură mult mai mare decât prețurile de achiziție oferite agricultorilor.

De asemenea, inexistența unei piețe organizate a cerealelor în care interesele producătorilor să fie reprezentate în mod real, precum și intervenția statului limitată la un singur produs, grâul, au afectat și mai mult nivelul producției cerealiere din țara noastră, astfel încât aceasta a oscilat, în funcție de condițiile meteorologice, între 12 milioane tone (în 1992) și 22 milioane tone (în 1997), coborând sub 10 milioane tone în anii 2000.

2.1.2. Cererea și consumul de cereale

Cererea și consumul de cereale are la origine tradiția consumului alimentar al poporului român, iar activitățile noncomerciale la nivel de fermă au un nivel ridicat de fragmentare, o mare parte a producției rămânând în cadrul fermei pentru autoconsumul acesteia.

În cazul concret al grâului, după calculele specialiștilor, an de an cantitatea necesară este de cel puțin 5 milioane tone, din care 3,8-3,9 milioane tone sunt destinate anual consumului uman, 500-600 mii tone pentru semințe, 350 mii tone pentru completarea rezervelor de stat, iar ceea ce mai rămâne constituie disponibilități pentru export.

Se estimează că România are potențialul necesar asigurării autoconsumului în proporție de 104% pentru principalele culturi cerealiere, având în același timp și posibilități de sporire a producției pentru a redeveni un exportator major.

De asemenea, România se situează, din punct de vedere al suprafeței cultivate cu grâu, pe locul trei în UE-15, Franța și Germania aflându-se pe locul întâi și, respectiv, doi, deși producția medie de grâu a României (de numai 2,7 tone/ha) reprezintă doar 40% din media UE-15 (6,57 tone/ha), Portugalia și Finlanda având cele mai scăzute producții medii la hectar.

Consumul mediu anual pe locuitor la produsele din cereale din țara noastră, în echivalent făină, a crescut, conform datelor statistice, de la 157,3 kg/locuitor în 1989 la 166,9 kg/locuitor în 2001. Acest consum are la origine tradiția consumului alimentar al poporului român (cerealele fiind cultivate și consumate chiar și în cazurile în care nu se valorifică decât cel mult condițiile ecologice existente), precum și intervenția statului asupra prețurilor, subvenția la pâine fiind, până în 1997, cel mai eficient direcționată către consumatorii cu venituri mici, deși, în termeni absoluți, cei cu venituri mari au beneficiat de 1,3 ori mai mult de subvenția la grâu/pâine.

Tabelul 2.3

Consumul uman de cereale în România – kg/locuitor

	1998	1999	2000	2001	2002	Ungaria	Polonia	UE-15
Cereale ^{*)} , din care:	166,7	166,3	165,8	166,9	166,8	91,1	119	88,7
Grâu ^{*)}	130,4	128,3	127,7	131,0	131,9			78,2
Porumb ^{*)}	32,3	33,4	33,9	32,0	32,7			5,6
Orez	3,5	4,4	4,2	3,9	4,2	4,7	2,6	4,6

^{*)} Echivalent făină.

Sursa: Czech, Estonian, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries, *AKII, Budapest, 2002*, Anuarul statistic 2003, *INS*.

În tabelul 2.3 este pusă în evidență importanța cerealelor în modelul de consum alimentar al populației din țara noastră, unde anual se consumă o cantitate dublă de produse din cereale comparativ cu țările Uniunii Europene. Acest aspect trebuie corelat atât cu tradițiile alimentare ale populației, dar mai ales cu veniturile scăzute ale acesteia. În acest context, trebuie să remarcăm că, de exemplu, consumul de carne din țara noastră se situează la mai puțin de jumătate față de cel din țările Uniunii Europene.

Corelația dintre nivelul veniturilor și nivelul consumului de cereale este importantă, deoarece este de așteptat ca, o dată cu creșterea veniturilor, să asistăm la o orientare a consumatorilor către produse alimentare superioare (mai ales de origine animală) și la o scădere a consumului uman de cereale. Acest fenomen va duce la apariția unor excedente, care pot fi rezolvate fie prin creșterea producției 1animaliere (furaje), fie prin exporturi.

Figura 2.2. Consumul lunar de produse din cereale, pe grupe de venituri, în 2003

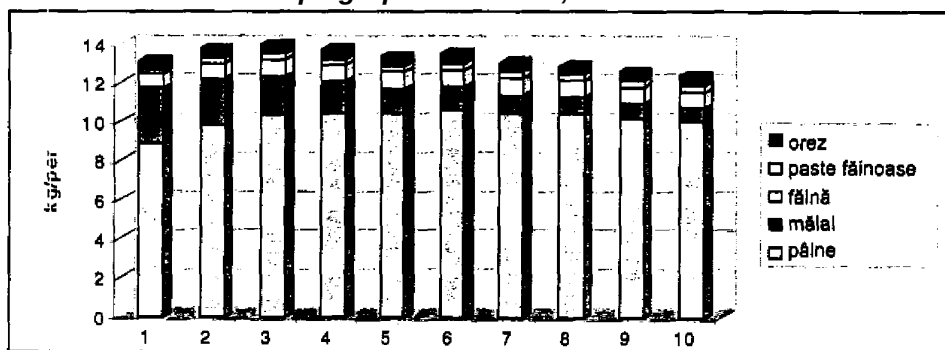

Figura 2.2 pune în evidență variația consumului de cereale în raport cu veniturile populației. Consumul de pâine crește o dată cu venitul până la decila 7, după care începe să scadă (consumul lunar de pâine în decila 1 este de 8,85 kg/persoană, iar în decila 10 este de 10,0 kg/persoană). Consumul de mălai scade începând cu decila 2 (de la 2,86 kg la persoanele din decila 1 la 0,65 kg la cele din decila 10). Consumul de paste făinoase și orez practic nu suferă modificări în raport cu venitul.

Grâul și porumbul sunt culturile care domină, în ultimii ani, consumul intern de cereale, datorită condițiilor agropedoclimatice și socioeconomice existente în țara noastră. Raportul actual existent între cele două culturi, pe forme de proprietate și pe tipuri de exploatații, demonstrează faptul că porumbul are din nou prioritate pe plan economic și social, deși are o tehnologie de cultivare mai intensivă decât aceea a păioaselor, iar în opinia specialiștilor, se cultivă azonal și neecologic pe mai bine de o treime din suprafața arabilă.

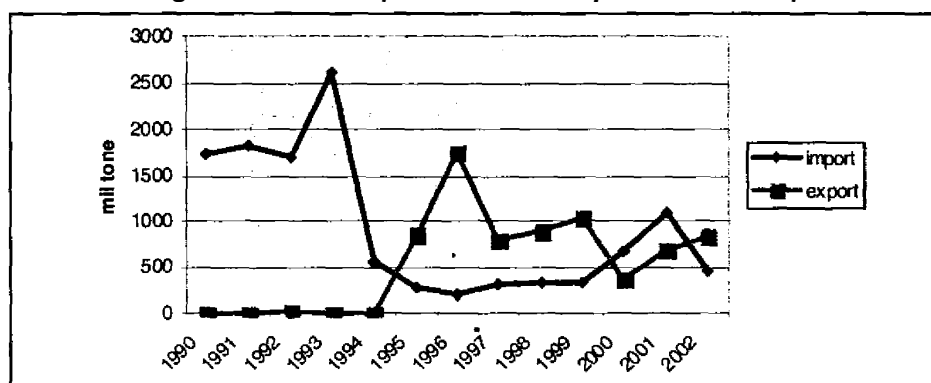
2.2. Comerțul cu cereale

Comerțul cu cereale nu este supus restricțiilor, producătorii având o gamă variată de debușee pe piața internă și externă, precum și condiții bune de păstrare și desfacere (spații de depozitare și prelucrare, infrastructură feroviară, rutieră și portuară).

Din figura 2.3 reiese faptul că, în perioada tranziției, comerțul exterior cu cereale a înregistrat trei perioade distincte, și anume:

1. Între anii 1990-1994, balanța comercială în termeni cantitativi a fost deficitară, maximul de importuri înregistrându-se în anul 1993 (2,6 milioane tone);
2. În perioada 1995-1999, balanța comercială a cerealelor devine pozitivă, maximul cantităților exportate fiind în anii 1996 și 1999;
3. În perioada 2000-2004, balanța comercială a cerealelor devine din nou deficitară, cu excepția anului 2002.

Figura 2.3. Comerțul cu cereale în perioada tranziției

Evoluția soldului balanței comerțului cu cereale a depins în primul rând de producțiile obținute (al căror nivel a fost determinat în principal de condițiile climatice).

2.2.1. Prețul cerealelor

Prețurile cerealelor sunt stabilite din ce în ce mai mult pe baza condițiilor de piață. Nivelul prețurilor este stabilit în funcție de nivelul producției și calitatea acesteia, de nivelul perceput al cererii și de informațiile privind piața externă. Există unele presiuni ale MAPDR în sensul recomandării unui preț de referință (mai ales la grâu), care are în vedere acoperirea costurilor fermierilor, dar, de regulă, acest preț nu este operațional, deoarece practic el nu este susținut de către stat. De exemplu, în anul agricol 2003/2004, MAPDR a recomandat un preț de 5500 lei/kg la grâu, dar practic prețul de pe piață a variat între 4200-4500 lei/kg.

Figura 2.4. Prețurile cerealelor în România

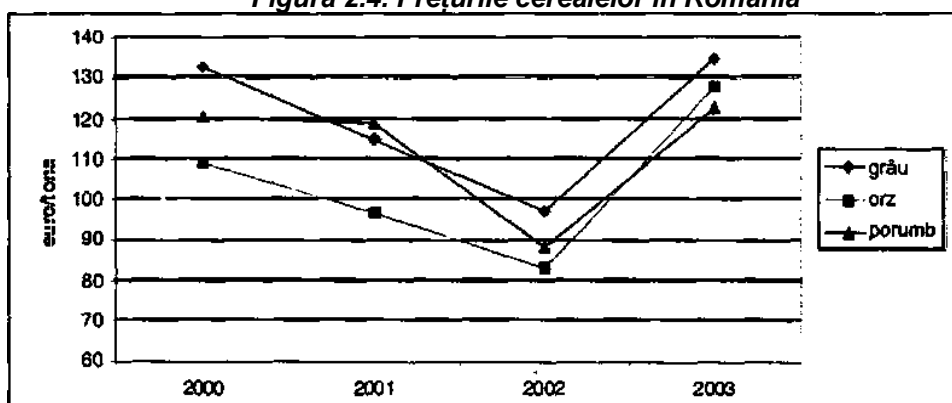

Figura 2.4 pune în evidență creșterea accentuată a prețului cerealelor în anul 2003, când, practic, în România s-a înregistrat un deficit între producție și consumul uman de peste 1 milion de tone în cazul grâului, iar prețurile pe piața mondială au explodat (datorită recoltelor insuficiente obținute în majoritatea țărilor europene, perspectivele prețurilor cerealelor în Uniunea Europeană par a fi foarte favorabile, preconizându-se, la orizontul anului 2010/2011, un preț de 137 \$/tonă pentru grâu și 106 \$/tonă pentru porumb).¹

2.2.2. Importul de cereale

În ceea ce privește importul de cereale al țării noastre, acesta a crescut începând cu perioada 1990-1993, când s-a înregistrat un nivel mediu anual de 1,8 mii. tone (comparativ cu media anuală de 0,08 mii. tone în perioada 1987-1989), fiind motivat de nevoia de a asigura cererea internă marcată negativ de exportul cerealelor din deceniul opt, care a contribuit la plata datoriei externe a țării noastre.

Structura importurilor de cereale prezintă o variabilitate ridicată de la un an la altul, în ultimii ani existând o preponderență a grâului. Astfel, în anul 2002, din cele 458 mii tone de cereale importate, 56% au fost grâu, 11% porumb, 12% alte cereale și 20% orez.

2.2.3. Exportul de cereale

Exportul de cereale a fost nesemnificativ în perioada 1990-1994. Din 1995 începe să dea semne de revigorare în anii agricoli buni, România recâștigând poziția de exportator net de cereale (deși schimburile comerciale au fost marcate de frecvente modificări ale politicii comerciale, prin adoptarea unor măsuri alternative care susțineau importul și restricționau exportul, urmate de politici de protecție a producției autohtone, prin impunerea de taxe vamale ridicate, pentru ca iarăși să fie liberalizate exporturile).

De altfel, importurile de grâu compensează *producția internă redusă cantitativ și calitativ*, ca efect al secetei și al gradului redus de disponibilitate a inputurilor, care au marcat puternic anii 2000. Nivelul taxelor vamale se stabilește anual în relația cu UE și CEFTA, iar acordurile de comerț liber încheiate, aplicate pentru unele tipuri de cereale, au reduceri de taxe vamale în cadrul unor contingente tarifare sau pentru cantități nelimitate.

În ceea ce privește structura exporturilor, în anii agricoli buni, predomină grâul (de exemplu, în anul 1997, din cele 800 mii tone cereale exportate, 57% au fost grâu, 11% porumb, 32% alte cereale). Balanța comercială pozitivă a cerealelor în anii agricoli mai buni reflectă un potențial de competitivitate ai acestora, deși chiar și atunci producțiile medii obținute sunt foarte modeste comparativ cu cele din țările Uniunii Europene.

¹ *Reform of the common agricultural policy – Medium term prospects for agricultural markets and income in the European Union 2003-2010*, European Commission, DG for Agriculture, p. 13.

3. PIAȚA CEREALELOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

În Uniunea Europeană, sectorul culturilor cerealiere este încadrat în categoria culturilor arabile, care acoperă:

- *cerealele*: grâu comun și dur, orz, secară, porumb, ovăz, sorg, mei;
- *produsele de primă transformare din cereale*: făină, arpacaș, griș de grâu, malț, amidon, glucoză, preparate pe bază de cereale, tărate, gluten de grâu;
- *oleaginoasele*: floarea-soarelui, rapița, soia; inul de ulei;
- *produsele de prelucrare*: uleiuri și șroturi proteice;
- *proteaginoasele*: mazăre, fasole, lupin dulce.

Sectorul cereale, în care sunt luate în considerare și produsele de primă transformare din cereale, reprezintă pentru statele Uniunii Europene primul sector care a făcut, în 1967, obiectul sistemului unic de organizare comună a pieței (OCP). Acest sistem este unul dintre mecanismele inițiate pentru realizarea obiectivelor și aplicarea principiilor politicii agricole comune.

3.1. Organizarea comună de piață pentru cereale în Uniunea Europeană

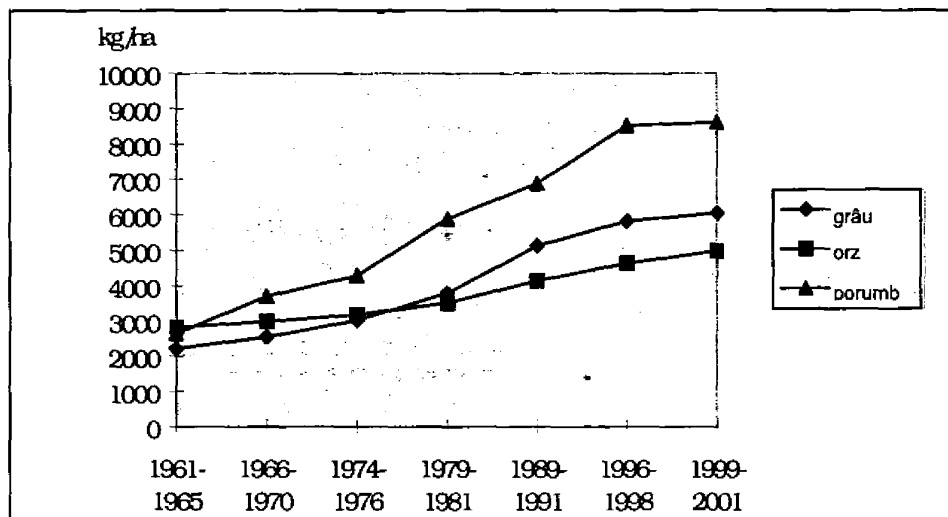
Sistemul organizării comune a pieței (OCP) reprezintă pentru toate statele Uniunii Europene un cadru instituționalizat al piețelor agricole la nivel comunitar, stabilind detaliile organizării și gestionării drumului fiecărui produs agricol de la producător la consumator.

Suprafața cultivată cu cereale în Uniunea Europeană reprezintă 55% din arabil, cunoscând reduceri cu 12-13% doar în ultimul deceniu al secolului trecut. Printre țările care și-au sporit suprafața cultivată cu cereale, se numără: Germania, Franța și Irlanda. Producția de cereale a Uniunii Europene s-a triplat în ultima jumătate a secolului trecut. Atât creșterea producției de cereale, cât și reducerea relativă a suprafețelor cultivate nu sunt uniforme pe întreg teritoriul Uniunii. Cea mai mare creștere a producției de cereale s-a înregistrat în Franța – 4,6%.

În ceea ce privește producțiile medii la hectar, țările Uniunii Europene au ajuns la performanțe de excepție, urmând cu consecvență aceeași strategie de creștere a producției de cereale exclusiv pe calea intensificării. Astfel, la grâu, producția medie a crescut de aproape patru ori, ajungând în ultima perioadă analizată la o medie a producției medii de peste 6.000 kg/ha, pe o suprafață repartizată în condiții de sol și climă cu mari diferențe de la o țară la alta. În aceleași condiții și în aceeași perioadă, au crescut randamentele la unitatea de suprafață la orz de peste trei ori, iar la porumb de peste cinci ori, ajungându-se

în ultima perioadă analizată la o medie a producției medii de peste 8.000 kg/ha, considerată record.

Figura 3.1. Evoluția producțiilor medii la grâu, orz și porumb în UE, în perioada 1961-2001

Aceste performanțe sunt rezultatul adoptării *politicii agricole comune*, datorită căreia agriculturile vest-europene au fost antrenate în schimbări profunde, care au afectat atât sistemul de cultură, cât și structurile de exploatare, precum și *organizării comune de piață* pentru produsele agricole, care a reprezentat o importantă reușită în procesul de integrare a comunității europene prin exemplul oferit de: creșterea producției agricole, obținerea securității în aprovizionare, venituri sigure, stabile și cu un ritm constant de creștere pentru producătorii agricoli, prețuri rezonabile și stabile pentru consumatori etc.

3.1.1. Sistemul organizării comune de piață și politica agricolă comună

Politica agricolă comună a avut un rol esențial în formidabila reușită economică a agriculturii vest-europene, alături de creșterea industrială și ridicarea generală a nivelului de viață. Rolul politicii agricole comune (PAC) în evoluția înregistrată, deși dificil de delimitat, este evaluat plecând de la obiectivele propuse în articolul 39 al Tratatului de la Roma din 25 martie 1957:

a) de a *crește productivitatea* în agricultură prin promovarea progresului tehnic și prin asigurarea dezvoltării raționale a producției agricole și a utilizării optime a factorilor de producție, în mod special a forței de muncă;

b) astfel încât să asigure un nivel de trai adecvat pentru comunitatea din agricultură, în special prin *creșterea veniturilor* individuale ale persoanelor angajate în agricultură;

c) de a *stabiliza piețele*;

d) de a asigura *disponibilitatea produselor*;

e) de a asigura *prețuri rezonabile* pentru consumatori.

Este important de remarcat că aceste obiective nu constituie o obligație absolută de a sprijini veniturile fermierilor, deși ele au fost deseori interpretate în acest mod (cuvântul esențial "astfel" de la punctul b fiind deseori omis). De asemenea, ele nu includ nici obligația de autoconsum, deși aceasta este deseori invocată în mod greșit.

Tratatul de la Roma propunea în fapt *elaborarea unui program comun de restructurare a agriculturii comunitare*, care să țină cont de caracterul particular al activităților agricole, de necesitatea de a opera gradual ajustările oportune, precum și de necesitatea de a asigura o dezvoltare economică echilibrată, folosind mecanisme de integrare tolerabile, fără a se aduce atingere sistemului de exploatații familiale și participării echilibrate la comerțul mondial, prin protejarea pieței interne.

Pentru realizarea obiectivelor PAC, au fost aplicate trei principii esențiale:

- *unicitatea pieței*, care presupunea *libera circulație a produselor agricole* între țările membre, prin eliminarea taxelor vamale, a restricțiilor cantitative sau a altor măsuri de politică comercială cu efect similar;

- *preferința comunitară*, care este transpunerea, la nivel comunitar, a priorității care se acordă în majoritatea țărilor producției agricole proprii, asigurând *protejarea pieței interne* (folosind sistemul prelevărilor și cel al restituirilor) împotriva importurilor la prețuri scăzute și a fluctuațiilor de preț;

- *solidaritatea financiară*, care a constat în *gestionarea și suportarea în comun a cheltuielilor* aferente aplicării politicii agricole comune, fiind considerată o condiție esențială de realizare și menținere a unui spațiu integrat.

Mecanismele de bază pentru realizarea obiectivelor și aplicarea principiilor politicii agricole comune au fost: *sistemul comun unic de organizare de piață, sistemul prelevărilor/restituirilor și gestionarea comunitară prin intermediul unui fond specializat*.

Libera concurență într-un spațiu economic format din economii cu niveluri diferite de dezvoltare, cu disparități structurale și de venituri risca să se transforme dintr-un factor de progres economic într-un factor de dezintegrare europeană. De aceea, pentru "*a fi în profitul tuturor și a nu dăuna nimănui*", europenii au optat pentru integrare pozitivă (prin instituții). Mecanismul de integrare ales a fost organizarea piețelor la nivel comunitar prin una din formele: reguli comune în materie de concurență; coordonarea obligatorie a diverselor organizații naționale de piață; o organizare europeană comună a piețelor.

Lansarea PAC a avut loc în 1962 (deși mecanismele sale și modalitățile de aplicare au fost adoptate la Conferința de la Stressa din 1958) și a constat, în

primul rând, în organizarea unor *piețe comune*. Acestea au luat forme diferite, după principalul instrument de intervenție – preț garantat, subvenție directă, protecție externă – și au acoperit aproape întreaga producție agricolă a Uniunii Europene.

Principala formă de organizare a piețelor la nivel comunitar, acoperind aproximativ 70% din produsele agricole, a reprezentat-o *organizarea comună prin preț garantat*, care oferea maximum de garanție. Adaptarea OCP la specificul pieței agricole și condiționarea externă au condus însă la diminuarea intervenției și dezvoltarea unor formule mai suple, de tipul intervențiilor condiționale sau al subvențiilor complementare prețului garantat. Analiza organizării comune de piață prin preț garantat relevă trei forme de manifestare: OCP cu intervenție autonomă, maxim garantate; OCP cu garantare medie prin intervenții condiționale și OCP prin subvenții directe complementare prețului garantat.

Sistemul organizării comune de piață (OCP) a cuprins treptat 91% din producția agricolă, mecanismele de intervenție fiind diferite de la o piață la alta. Dincolo însă de eterogenitatea rezultată, analiza OCP relevă trei elemente definitorii:

1. unicitatea pieței, prin determinarea prețurilor comune;
2. garantarea prețurilor, prin intervenții pe piața internă;
3. un sistem de protecție la frontieră a pieței europene pentru asigurarea preferinței comunitare.

3.1.2. Evoluția mecanismului de intervenție a OCP pentru cereale

La sfârșitul anilor '50, Comunitatea Economică Europeană era deficitară în producția de cereale. Importul reprezenta aproape 25% din necesarul de consum al Italiei, Olandei și Germaniei Federale, iar Franța era singurul exportator net de cereale. Consiliul de Miniștri decide relansarea producției de cereale în raport cu cererea de consum. Acesta a constituit unul dintre obiectivele majore ale strategiei de reconstrucție a agriculturii. Opțiunea aleasă pentru atingerea acestui scop a fost *modernizarea și intensificarea tehnologică*, și nu extinderea suprafețelor cultivate, iar mecanismele de funcționare a organizării comune a pieței au acționat continuu asupra cerealelor boabe (grâu, porumb, orz, ovăz, secară, sorg etc.), precum și asupra produselor rezultate din prima transformare (făină, arpacaș, griș etc.).

Mecanismul de intervenție adoptat a fost, cu câteva particularități, cel clasic, constând într-o *garantare maximă prin preț garantat, fără nici o condiționare până în 1975*, când se introduce o nouă schemă de intervenție. Aceasta era caracterizată prin:

- elaborarea sistemului de prețuri pornind de la prețul de intervenție al produsului cu valoarea nutrițională cea mai scăzută (orzul), în zona cea mai excedentară (Ormes);
- preț de intervenție mai mic pentru toate produsele și pentru toate regiuni-

nile, prin renunțarea la modelul inițial de regionalizare și ierarhizare;

- calculul prețului indicativ unic, prin adăugarea elementului de piață, a elementului nutrițional (reflectând ierarhia nutrițională existentă între cereale) și a cheltuielilor de transport între zona excedentară și zona deficitară. Prin această schemă de intervenție se urmărea crearea unei piețe fluide, în care jocul liber al pieței să determine producția, consumul și prețurile.

Sistemul de intervenție introdus în 1975 nu a schimbat tendința în evoluția pieței. Producția a continuat să crească sub protecția prețurilor ridicate, cererea furajeră internă s-a orientat spre produse substituibile intrate în Comunitate fără taxe vamale sau cu taxe scăzute. În același timp, apar noi varietăți de cereale extrem de productive, randamentele cresc, iar consumul alimentar se stabilizează.

Comunitatea atinge pragul de autosatisfacere cu cereale în 1980, când participă cu 16% la exporturile mondiale și doar cu 8,5% la importuri. În 1984, cerealele intră sub incidența măsurilor luate de înghețare a prețurilor. În 1986, se redefinesc criteriile pentru calitatea tip, abaterile atrăgând diminuarea prețurilor de intervenție, și se introduce taxa de coresponsabilitate, iar în 1988, prelevarea suplimentară de coresponsabilitate în urma aplicării stabilizatorilor bugetari. Aceste măsuri au dus însă la reducerea sistematică a importurilor, la creșterea stocurilor și creșterea exporturilor. Nivelul de autoaprovizionare a ajuns la 120%, chiar la 220% în cazul Franței, iar cerealele ajung după 1988 pe primul loc în destinația cheltuielilor FEOGA.

Anul 1992 aduce o modificare esențială, care reflectă evoluția generală a piețelor europene organizate. *Se trece de la OCP prin preț garantat la OCP prin subvenții complementare prețului garantat. Prețul de intervenție cedează locul ca instrument de politică agricolă în favoarea plăților compensatorii, iar după 30 de ani se revine practic la propunerile Conferinței de la Stressa de a oferi în politica agricolă rolul esențial subvențiilor directe și de a-i lăsa jocului liber al pieței funcția de reglare a cererii și ofertei.*

3.2. Piața cerealelor în Uniunea Europeană – prezent și perspectivă

Anul 2004 constituie un an de referință pentru Uniunea Europeană, marcând cea mai consistentă lărgire a acesteia: de la 15 la 25 de membri. În ceea ce privește agricultura, extinderea Uniunii Europene a adus un plus de aproape 38 de milioane hectare de teren agricol utilizabil, care se adaugă celor 130 de milioane hectare existente deja, reprezentând o creștere a suprafețelor agricole de 30%, în timp ce producția agricolă va cunoaște o creștere de numai 10-20%, pentru cele mai multe produse. Valoarea adăugată a agriculturii va crește numai cu 6%. Această diferență uriașă între potențialul de producție – reprezentat de terenul agricol și rezultatele economice generate de acesta – ilustrează semnificativ lipsa de eficacitate și intensivitatea scăzută a agriculturii din cele mai multe dintre țările nou aderate.

3.2.1. Tendințe pe termen mediu pe piața produselor cerealiere

Evaluarea tendințelor pe termen mediu ale piețelor produselor cerealiere din țările Uniunii Europene pornește de la o serie de condiții și ipoteze foarte plauzibile, și anume¹:

1. Adoptarea de către noile țări intrate în Uniunea Europeană a schemei de plăți simplificate (începând cu anul 2006), schemă care constă într-o plată unică pe fermă, decuplată de nivelul producțiilor agricole. Acordarea acestei plăți unice este condiționată de respectarea și îmbunătățirea condițiilor de viață și a bunăstării animalelor, protecția mediului și siguranța alimentară. În momentul de față, organizarea comună de piață în cadrul cerealelor include existența cumpărărilor de intervenție la un preț de 101,3 euro/t și plăți directe în valoare de 63 euro/t. Reforma politicii agricole are în vedere substituirea plăților directe cu plata unică pe fermă. De asemenea, secara va fi exclusă din sistemul de intervenție, însă vor fi acordate o serie de derogări noilor state membre unde această cultură ocupă ponderi semnificative. Plățile suplimentare la grâul dur se vor decupla, devenind 313 euro/ha în 2004, respectiv 291 euro/ha în 2005 și 285 euro/ha în anul 2006, când vor fi incluse în schema simplificată de plăți.

2. Rata obligatorie de retragere a terenurilor din cultură (set-aside) va reveni la 10% în anul agricol 2005/2006, după ce a fost redusă la 5% în anul agricol 2004/2005, ca urmare a producției reduse de cereale din anul agricol 2002/2003.

3. Obligațiile asumate în cadrul Rundeii Uruguay privind subvențiile la export și accesul pe piețe vor fi respectate în totalitate.

4. Condițiile macroeconomice din Uniunea Europeană din perioada 2005-2011 se bazează pe: scăderea inflației, progresul reformei structurale din noile țări care au aderat, creșterea încrederii în rândul agenților economici și în creșterea economică mondială.

5. Pe termen mediu se prevede o creștere a cererii de alimente, bazată pe creșterea populației, a urbanizării și pe modificarea modelelor de consum alimentar, mai ales în țările aflate în plin avânt economic.

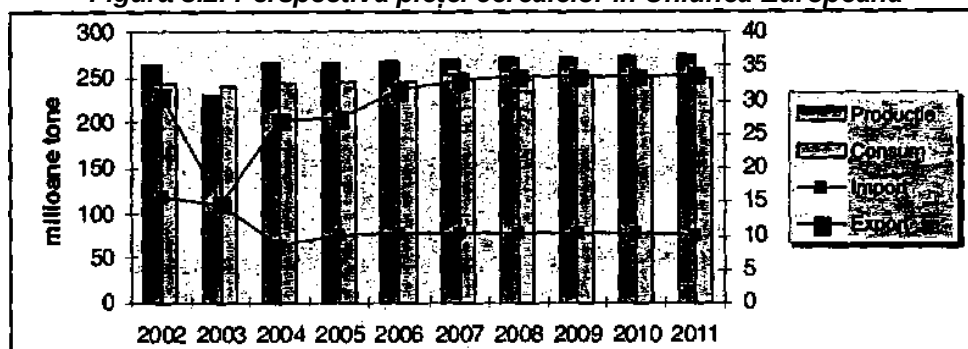
3.2.2. Perspectivele producției de cereale a Uniunii Europene

În acest context, producția de cereale se pare a avea perspective favorabile, în pofida pierderilor din anul 2003, cauzate în special de condițiile climatice nefavorabile.

În anul 2003, producția de cereale din cadrul UE a scăzut la 229 milioane tone, față de 263 milioane tone în anul 2002 (figura 3.2).

¹ Conform rapoartelor *Prospects for agricultural markets in the European Union*, June, 2004, și *Reform the common agricultural policy – Medium term prospects for agricultural markets and income in the European Union, 2003-2010*, DG for Agriculture of the European Commission, June, 2004.

Figura 3.2. Perspectiva pieței cerealelor în Uniunea Europeană

Producția din anul 2004 se așteaptă să crească la cca 264,5 mii. tone, la aceasta contribuind, pe lângă condițiile climatice, și reducerea cotei de *set-aside* la 5%, de la 10%. Creșterea producției de cereale este încurajată de tendința de creștere a prețurilor existentă pe piețele mondiale, generată de oferta insuficientă din multe regiuni, în anul 2003. Creșterea producției va fi absorbită de creșterea (modestă) a exporturilor și de creșterea cererii interne, mai ales a cererii de furaje. Totuși cererea de furaje nu va fi la fel de mare ca înainte de anul 2002, datorită creșterii mai modeste a efectivelor de animale din statele membre, corelate cu o așteptată mărire a eficienței utilizării furajelor în noile state candidate.

Suprafețele cultivate cu cereale au scăzut la 51,2 mii. hectare în anul 2003, însă se așteaptă o revenire semnificativă în anul 2004, până la 53,5 mii hectare. În anul 2005 însă, revenirea la cota obligatorie de *set-aside* de 10% în vechile state membre va conduce la scăderea suprafeței ocupate de cereale la 52,1 mii hectare. Suprafața cultivată cu cereale va scădea din nou în anul 2009, atunci când cota obligatorie de *set-aside* va fi impusă în majoritatea noilor state membre (tabelul 3.1).

Tabelul 3.1

Proiecții privind evoluția pieței cerealelor în Uniunea Europeană, la orizontul anului 2011 (milioane tone)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Producția, din care:	263,2	228,9	264,5	265,5	267,5	269,5	271,7	271,1	273,1	274,8
UE-15	209,8	184,2	211,6	210,0	211,1	212,3	213,7	214,3	215,6	216,6
UE-N10	53,4	44,6	52,9	55,6	56,4	57,2	57,9	56,8	57,5	58,2
Consumul, din care:	243,2	240,5	243,9	245,8	246,2	246,8	247,7	248,9	249,2	249,8
UE-15	192,0	190,7	192,3	194,3	194,7	195,2	195,9	196,9	197,1	197,5
UE-N10	51,2	49,8	51,6	51,5	51,5	51,6	51,8	52,0	52,2	52,3
Import	15,8	14,5	8,5	10,1	10,3	10,5	10,3	10,5	10,4	10,2

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Export	30,7	14,7	27,1	27,4	31,5	32,9	33,6	33,6	33,6	33,7
Stoc inițial	48,6	53,7	41,8	43,8	46,3	46,3	46,6	47,3	46,4	47,0
Stoc final, din care:	53,7	41,8	43,8	46,3	46,3	46,6	47,3	46,4	47,0	48,5
de intervenție	4,1	3,4	5,0	3,0	3,3	3,6	4,3	3,6	4,3	5,9

Sursa: Prospects for agricultural markets in the European Union, DG Agriculture, European Commission, June, 2004.

Remarcăm, de asemenea, că producția de cereale a celor 10 state nou aderate va reprezenta 20% din producția totală a Uniunii Europene în anul 2004 și 21% în anul 2011, deci practic nu sunt așteptate schimbări majore în nivelurile de producție în țările central și est-europene după aderare.

Dacă evaluăm dinamica structurii producției, sunt de așteptat creșteri ale producției la grâul comun, grâul dur și porumb și scăderi în cazul orzului, explicate de perspectivele negative ale competitivității acestui produs. În ceea ce privește randamentele la hectar, acestea vor crește cu cca 1,1% anual, ceea ce va determina o stagnare a suprafețelor și apariția unei supraoferte pe termen mediu (tabelul 3.1). Cererea internă de cereale va crește (dar modest) datorită creșterii consumului de furaje (+3 milioane tone), determinat de ușoara expansiune a efectivelor de animale.

Condițiile favorabile de preț vor conduce la mărirea exporturilor de cereale, mai ales în cazul grâului comun, al grâului dur și al orzului pentru malt, cantitățile exportate putând depăși limitele exporturilor anuale subvenționate, conform acordurilor Runderi Uruguay. De altfel, actuala conjunctură a pieței mondiale oferă pentru cereale prețuri mai mari decât prețurile de intervenție practicate în cadrul UE. Exporturile de cereale ale Uniunii Europene vor crește la 34 mii tone, iar importurile se vor stabili la cca 10 mii tone, sursele de proveniență fiind țările din bazinul Mării Negre.

Piața grâului va înregistra o creștere atât a cererii interne, cât și externe, ceea ce va menține prețul pe piețele mondiale deasupra prețului de intervenție din UE. Aceleași perspective pozitive există și în cazul porumbului. Însă costurile ridicate de transport vor limita fluxurile comerciale dintre regiunile deficitare în porumb din vestul Uniunii Europene și cele excedentare în porumb din partea de est a Uniunii Europene.

În ceea ce privește prețurile porumbului la poarta fermei, se așteaptă o scădere a acestora. În același timp, existența unor importante deficite regionale va conduce la apariția unor importante diferențe de preț între est și vest, în cazul porumbului. Potențialul pieței orzului va fi restricționat de pierderea de competitivitate pe care o va înregistra acest produs datorită în principal prețului de susținere foarte ridicat. Din acest motiv, orzul va pierde teren în fața altor cereale utilizate ca furaje, în principal grâul și porumbul. Va scădea, în acest context, atât cererea internă, cât și exportul de orz.

4. ANALIZA EFICIENȚEI SECTORULUI CEREALE DIN ROMÂNIA

Cultivarea cerealelor a dominat și domină profilul agriculturii românești. Aceste culturi sunt "eficiente" pentru că sunt necesare, pentru că securitatea alimentară națională, ca necesitate primordială a existenței populației, nu poate fi concepută fără grâu, porumb sau alte cereale. Profilul cerealier al agriculturii noastre corespunde ofertei ecologice, tradiției și structurilor agrare, cerealele fiind cultivate în prezent pe aproape întreg teritoriul țării, ceea ce înseamnă peste 70% din arabilul cultivat.

Suprafețele cultivate cu cereale sunt dispersate, începând din anul 1992, în cadrul a milioane de exploatații, în funcție de nevoia unei autoaprovizionări teritoriale a populației și în condițiile în care cerealele au multiple funcții din punct de vedere economic și social, asigurând autoconsumul producătorilor, furajarea animalelor lor și comercializarea unor cantități care diferă an de an, în funcție de rapiditatea încasării unei sume de bani necesare ieșirii dintr-un impas financiar sau acoperirii imediate a cheltuielilor neprevăzute.

Producțiile de cereale apar ca rezultat al acțiunii factorilor agroecologici și mai puțin ca efect al unor strategii tehnologice coerente, ceea ce a determinat înregistrarea unor randamente mici la hectar, care au variat în ultimii ani între 2500 și 3200 kg/ha.

Evoluția și tendințele schimburilor comerciale externe cu cereale ale României au fost marcate atât de reformele din țările foste socialiste, cât și de conjunctura mondială. Astfel, exporturile de cereale au depășit 1,5 milioane tone în 1996 și 1 milion de tone în 1999, iar importurile au variat de la an la an în funcție de producțiile realizate, depășind 2,5 milioane tone în 1993 și 1 milion tone în 2001.

Prețurile produselor cerealiere au înregistrat în perioada tranziției fluctuații mari în cadrul pieței interne și diferențe majore față de prețul mondial, ca rezultat al "pregătirii și fundamentării procesului de liberalizare a prețului" fiecărui produs cerealier în parte. Astfel, *grâul*, ca produs strategic care a suscitat o atenție deosebită din partea guvernanților în toată perioada tranziției, a beneficiat de o politică a prețurilor care a urmărit susținerea producătorilor și a consumatorilor. *Porumbul și orzul* au beneficiat de intervenții de susținere, care au fost mai mult indirecte și au constatat doar în acordarea de credite cu dobândă subvenționată în perioadele de înființare a culturilor (nivelul prețului acestor cereale nefiind corelat cu dinamica prețului inputurilor de proveniență industrială, cu repercusiuni negative asupra nivelului tehnologic și a producțiilor medii la hectar). *Orzoaica* s-a dovedit a fi "mai profitabilă", ca urmare a prețului oferit de investitori din industria berii și, mai precis, din industria malțului. *Orezul* (aflat de altfel la limita nordică a arealului său de cultură) a dispărut practic din structura culturilor cerealiere românești.

Cu toate acestea, în opinia specialiștilor, în România există o piață a cerealelor liberalizată și cu forme de sprijin (sprijin direct pentru inputuri, prime pentru grâu, prime la export aplicate în perioada 1999-2000 etc.) decuplate de producție și în curs de adaptare modelului aplicat în Uniunea Europeană, dar trebuie să recunoaștem că suntem încă departe de a ne găsi un loc și de a rezista pe piața europeană.

4.1. Competitivitatea în sectorul producției agricole

O problemă importantă pentru o unitate agricolă cultivatoare de cereale este dacă acestea sunt profitabile sau nu. Există studii efectuate care pun în evidență o anumită competitivitate a cerealelor produse în România¹ și în alte țări din Europa de Est.

Caseta 4.1.

Studiu de caz: Societatea comercială Minerva – Fundeni, jud. Călărași

Unitatea exploatează 1730 ha de teren arabil, dintre care o parte este concesionată de la ADS, iar o altă parte este arendată. Pentru suprafața concesionată plătește echivalentul a 800 kg grâu/ha, iar pentru cea arendată 25% din producția obținută.

Producția agricolă este diversificată, unitatea cultivând, pe lângă cereale (cca 60% din suprafață), și alte plante, dintre care amintim mai ales plantele medicinale: anason, anghinare, cimbru, mușetel, busuioc etc.

De asemenea, unitatea s-a specializat în producția de sămânță certificată pentru cereale (grâu, orz), rapiță etc. Această orientare este stimulată de cererea mare de sămânță și de subvenția pentru sămânță acordată de stat în ultimii ani. În acest context, proprietarul unității a efectuat în ultimii ani o serie de investiții în depozite pentru cereale, instalații pentru tratat sămânța, refacerea instalației electrice, reparații la instalații de irigații, achiziționare de instalații de irigații, mașini agricole. Cifra de afaceri a unității a fost în anul 2003 de 24 miliarde lei.

Unitatea este rentabilă, dar se pare că cheia acestei rentabilități o constituie această diversificare a producției. În ceea ce privește cerealele, acestea au înregistrat o rentabilitate modestă în anul agricol 2003/2004, care a fost totuși un an agricol foarte bun.

Structura cheltuielilor și rentabilitatea cerealelor la unitatea Minerva – Fundeni

	UM	Grâu	Orz	Porumb
Lucrări mecanice	lei/ha	3.782.500	3.782.500	3.780.000
Lucrări manuale	lei/ha	39.750	39.750	34.450
Valoare materiale	lei/ha	4.817.400	4.029.000	3.523.000
Total cheltuieli directe	lei/ha	8.639.650	7.851.250	7.337.450
Total cheltuieli indirecte	lei/ha	3.715.050	3.376.038	3.155.104
Total cheltuieli	lei/ha	12.354.700	11.227.288	10.492.554
Producție medie	kg/ha	3.500	3.950	5.000
Cost	lei/tonă	3.530.000	2.842.351	2.098.511
Preț vânzare	lei/tonă	4.200.000	3.200.000	2.550.000
Rentabilitate	%	119	112	122

¹ *Farm productivity and efficiency in the CEE applicant countries: a synthesis of results*, Matthew Gorton, Sophia Davidova, Agriultural Economics, 30 (1)-86 (2004).

Remarcăm absența, în cazul acestei unități, a veniturilor acordate de la buget pentru susținerea cerealelor și aceasta deoarece: 1) ajutorul de 2 milioane la hectar a fost primit de proprietarii de teren și nu a revenit unității care avea terenul arendat și concesionat; 2) grâul a fost livrat în totalitate pentru plata arende, așa că nu s-a primit prima la preț; 3) subvenția la sămânță nu s-a primit încă.

În concluzie, păstrând în minte faptul că aceste date se referă la o singură unitate, care aplică tehnologiile de cultură și este așezată într-o zonă foarte favorabilă culturii cerealelor, observăm că cerealele, în anii favorabili, înregistrează rezultate economice pozitive, cele mai semnificative fiind în cazul porumbului și al grâului.

O imagine clară a acestei probleme poate fi rezultatul unei analize a costurilor de producție pe diferite tipuri de ferme (private, cooperative, ferme țărănești), din diferite zone ale țării și pe mai mulți ani. În lipsa unor date de acest tip, în cele ce urmează am încercat o evaluare a costurilor de producție la cereale, pe baza datelor furnizate de studiul de caz de la Unitatea Minerva – Fundeni, județul Călărași (vezi caseta 4.1).

Tabelul 4.1

Grâul – profitul și marja brută în România comparativ cu alte țări (cazul fermelor private de dimensiuni mari) – euro pe hectar

	România	Republica Cehă	Ungaria	Germania
Venituri				
Preț	105	106	85	110
Producție medie (t/ha)	3,5	4,78	4,33	7,87
Venituri din vânzări	367,5	507	368	866
Subvenții	22,0	0	0	348
Venituri totale	389,5	507	368	1214
Cheltuieli variabile				
Semințe	37,5	46	45	71,0
Îngrășăminte	55,0	63	42	114,0
Pesticide	22,3	47	26	130,0
Cheltuieli variabile totale	216,0	357,0	122	571,0
Costuri variabile totale/tonă	61,7	74,7	28,2	72,5
Marja brută	173,5	150,0	246,0	643,0
Cheltuieli totale	308,9			
Profit	80,6			

Sursa: Pentru România, calculații proprii, iar pentru celelalte țări: European arable crop profit margins 2001/2002, Graham Brookes, Canterbury, UK.

Tabelul 4.2

**Orzul – profitul și marja brută în România comparativ cu alte țări
(cazul fermelor private de dimensiuni mari) – euro pe hectar**

România		Republica Cehă	Ungaria	Germania
Venituri				
Preț	80,0	95	84	100
Producție medie (t/ha)	3,95	4,14	4,125	6,4
Venituri din vânzări	316,0	393	346	640
Subvenții	14,0	0	0	348
Venituri totale	330,0	393	346	988
Cheltuieli variabile				
Semințe	29,6	40	33	56
Îngrășăminte	55,0	42	34	110
Pesticide	11,4	46	22	107
Cheltuieli variabile totale	196,3	245	101	520
Costuri variabile totale/tonă	49,7	59,2	24,5	81,2
Marja brută	133,7	148	245	468
Cheltuieli totale	280,7			
Profit	49,3			

Sursa: Pentru România, calculații proprii, iar pentru celelalte țări: European arable crop profit margins 2001/2002, Graham Brookes, Canterbury, UK.

Tabelul 4.3

**Porumbul – profitul și marja brută în România comparativ cu alte țări
(cazul fermelor private de dimensiuni mari) – euro pe hectar**

România		Republica Cehă	Ungaria	Germania
Venituri				
Preț	63,8	116	85	105
Producție medie (t/ha)	5,0	6,20	6,31	9,19
Venit din vânzări	318,8	719	536	965
Subvenții	12,7	0	0	474
Venituri totale	331,5	719	536	1439
Cheltuieli variabile				
Semințe	35,9	62	47	139
Îngrășăminte	28,8	82	43	121
Pesticide	19,2	63	43	95
Cheltuieli variabile totale	183,4	271	162	867
Costuri variabile totale/tonă	36,7	43,7	25,7	94,3
Marja brută	148,0	448	374	572
Cheltuieli totale	262,3			
Profit	69,1			

Sursa: Pentru România, calculații proprii, iar pentru celelalte țări: European arable crop profit margins 2001/2002, Graham Brookes, Canterbury, UK.

Informațiile din tabelele 4.1, 4.2, 4.3 oferă posibilitatea unor comparații între costurile și marjele brute la principalele cereale între România și câteva țări central-europene. Datele referitoare la România au o vulnerabilitate mai crescută, deoarece se bazează pe informații provenite dintr-o singură fermă, aflată într-o zonă de câmpie favorabilă culturii cerealelor și care practică o agricultură relativ modernă. De asemenea, o serie de distorsiuni pot apărea deoarece datele pentru celelalte țări se referă la anul agricol 2001/2002, iar cele pentru România la anul agricol 2003/2004. Mai trebuie să facem precizarea că a fost folosit un curs de schimb de 40.000 lei/1 euro, deoarece în anul 2003 cursul mediu a fost de 37.500 lei/1 euro, iar în anul 2004 a depășit 40.000 lei/1 euro. Pentru evaluarea subvențiilor la hectar, am avut în vedere subvenția de 2 milioane la hectar, subvenția pe produs și la sămânță, în cazul grâului, și subvenția la sămânță, în cazul porumbului.

În orice caz, analizând rezultatele din aceste evaluări, putem trage câteva concluzii:

1. Toate cele trei cereale oferă o rentabilitate rezonabilă, dar să nu uităm faptul că anul agricol 2003/2004 a fost unul deosebit de favorabil.

2. În toate cazurile, randamentele la hectar din România sunt mult mai mici decât cele din celelalte țări analizate.

3. Cheltuielile la hectar cu principalele inputuri (semințe, îngrășăminte, pesticide) sunt mai mici în România decât în celelalte țări analizate.

4. Valorile considerabil mai mari care apar pentru cheltuielile variabile, mai ales în cazul Germaniei, își au originea în costul foarte mare al forței de muncă. Din păcate, nu am putut avea o evaluare a costului forței de muncă la hectar în țara noastră, dar acesta este mult mai scăzut, după cum indică și valoarea mai mică a cheltuielilor variabile totale la hectar.

5. Dacă luăm drept criteriu de rentabilitate cheltuielile totale variabile la tonă, România se situează la toate cele trei cereale analizate pe poziția a 2-a, după Ungaria, dar cu costuri semnificativ mai mici decât cele din Germania.

6. De asemenea, remarcăm valoarea foarte ridicată a subvențiilor la hectar din Germania (țară membră a Uniunii Europene), care, în cazul orzului, este comparabilă cu veniturile din vânzări.

Este foarte probabil ca randamentele la hectar și rentabilitatea cerealelor din țara noastră să crească după aderarea la Uniunea Europeană, când susținerea culturilor din arabil (cereale și oleaginoase) va fi mult mai consistentă.

În perioada de preaderare, sprijinul statului a pentru cultura cerealelor a cunoscut o discontinuitate permanentă, fapt care nu a fost de natură să ofere previzibilitate și încredere producătorilor agricoli. Menționăm în continuare măsurile de sprijin directe și indirecte pentru cultura cerealelor din anul agricol 2003/2004.

Tabelul 4.4

Măsurile de sprijin directe și indirecte acordate de MAPDR pentru cultura cerealelor în anut agricol 2003/2004

Măsura	Suma prevăzută în bugetul MAPDR mld. lei
Ajutorul de 2 milioane pe hectar	3300
Subvenționarea primelor de asigurare	18
Aplicarea amendamentelor pe solurile acide	29
Subvenționarea energiei electrice și îmbunătățiri funciare	500
Subvenționarea pesticidelor	150
Bonificație credite angajate	13
Subvenționarea prețului instalațiilor de irigat	150
Subvenționarea tractoarelor și echipamentelor	350
Subvenționare preț sămânță	880
Primă preț pentru grâu și orz	1000

Sursa: Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale.

4.2. Competitivitatea în sectorul de procesare

Sectorul de morărit-panificație include agenții economici care se ocupă cu: morăritul, fabricarea amidonului, fabricarea produselor pentru hrana animalelor, fabricarea produselor de panificație și patiserie, fabricarea biscuiților și a pișcoturilor, fabricarea pastelor făinoase. Privatizarea producției în cadrul sectorului morărit-panificație este aproape finalizată, ponderea producției obținute în sectorul privat fiind pe total sector de 99,4% (tabelul 4.5).

Tabelul 4.5

Valoarea producției în industria de morărit și panificație (milioane euro)

Fabricarea	1998	1999	2000	2001	2002
1. produselor de morărit	233,8	167,9	469,7	313,0	284,3
2. amidonului	7,4	7,9	12,5	14,2	13,5
3. produselor pentru hrana animalelor	160,7	103,6	131,1	177,6	212,1
4. produselor de panificație și patiserie	1244,9	424,7	637,9	705,7	508,2
5. biscuiților și pișcoturilor	74,0	61,4	102,1	72,3	125,5
6. pastelor făinoase și a altor produse făinoase	19,9	11,1	13,9	21,0	25,5
Total sector	1740,8	776,5	1367,3	1303,8	1169,1

Sursa: Date furnizate de Institutul Național de Statistică.

În anul 2002, valoarea producției acestui sector s-a situat la cea 1170 milioane euro. Scăderea accentuată din anul 1999 a producției de panificație poate fi explicată prin restructurarea sectorului și numai parțial prin distorsiunile cursului leu/euro. În ultimii ani, ponderea sectorului morărit-panificație în cadrul ramurii "industriei alimentare și a băuturilor" s-a stabilizat la cea 27-22%, evoluția fiind

descrescătoare. În cadrul sectorului, se remarcă prin importanță subsectoarele: panificație și patiserie (cea 10%), morărit (cea 5%), biscuiți (2,4%), în anul 2002. Este limpede, de fapt, că principala activitate a sectorului o reprezintă panificația, a cărei valoare reprezintă aproape jumătate din valoarea producției de morărit-panificație (tabelul 4.6).

Tabelul 4.6

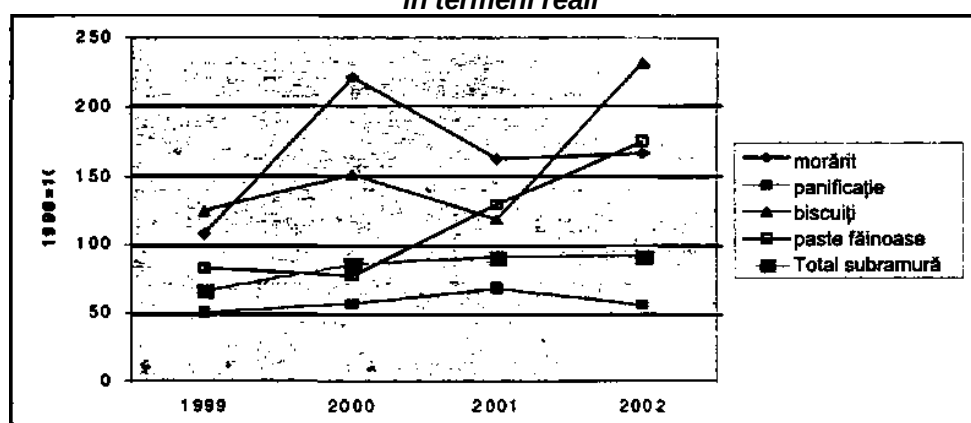
**Ponderea industriei de morărit-panificație
în industria alimentară și a băuturilor**

	UM	1998	1999	2000	2001	2002
Valoarea totală a producției industriei alimentare și a băuturilor	mld. lei	47619,2	54501,1	101548,8	137801,7	165701,5
Ponderea industriei de morărit și panificație	%	36,5	23,2	26,9	24,6	22,1
din care:						
- morărit	%	4,9	5,0	9,2	5,9	5,4
- panificație și patiserie	%	26,1	12,7	12,5	13,3	9,6
- biscuiți și pișcoturi	%	1,6	1,8	2,0	1,4	2,4
- paste făinoase	%	0,4	0,3	0,3	0,4	0,5
- altele	%	3,5	3,3	2,8	3,6	4,3

Sursa: Date furnizate de Institutul Național de Statistică

Dacă analizăm dinamica în termeni reali a valorii principalelor produse, în anul 2002 comparativ cu 1998, observăm creșteri semnificative în cazul morăritului (cu 66%), al biscuiților (cu 132%), al pastelor făinoase (cu 75%) și declinul panificației (cu 45%) (figura 4.1).

Figura 4.1. Evoluția valorică a producției sectorului de morărit și panificație în termeni reali

Numărul agenților economici din cadrul industriei de morărit și panificație a crescut constant din 1998, ajungând în anul 2002 la 6063, ceea ce reprezintă 57% din numărul agenților economici din cadrul industriei alimentare și a băuturilor (tabelul 4.7).

Tabelul 4.7

**Numărul agenților economici din cadrul industriei
de morărit și panificație**

Fabricarea	1998	1999	2000	2001	2002
1. produselor de morărit, din care:	1214	1296	1358	1416	1519
- majoritar privat	1207	1290	1356	1414	1518
%	99,4	99,5	99,9	99,9	99,9
2. amidonului, din care:	12	13	12	10	9
- majoritar privat	10	12	10	8	9
%	83,3	92,3	83,3	80,0	100,0
3. produselor pentru hrana animalelor, din care:	101	109	136	141	150
- majoritar privat	66	80	115	125	140
%	65,3	73,4	84,6	88,7	93,3
4. produselor de panificație și patiserie, din care:	3085	3380	3579	3721	4143
- majoritar privat	3075	3367	3575	3717	4140
%	99,7	99,6	99,9	99,9	99,9
5. biscuiților și a pișcoturilor, din care:	74	81	166	148	144
- majoritar privat	74	81	166	148	144
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
6. pastelor făinoase și a altor produse făinoase, din care:	93	105	103	105	98
- majoritar privat	93	93	93	93	93
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total subramură, din care:	4579	4984	5354	5541	6063
- majoritar privat	4525	4935	5325	5517	6049
%	98,8	99,0	99,5	99,6	99,8
Total industrie alimentară și băuturi	10237	10869	10073	9929	10626
Pondere întreprinderi din subramură în total întreprinderi din industria alimentară (%)	44,7	45,9	53,2	55,8	57,1

Sursa: Date furnizate de Institutul Național de Statistică.

Corelând aceasta cu faptul că producția sectorului reprezintă numai 27-22% din valoarea producției industriei alimentare și a băuturilor, putem conchide că agenții economici din acest sector au o dimensiune economică medie redusă.

Producția fizică, în cazul făinii de grâu, se corelează cu nivelul recoltelor din anul agricol precedent. Astfel, se observă o producție mai mare de făină de grâu în anul 1998, probabil datorită producției deosebite de cereale înregistrate în anul 1997 (tabelul 4.8).

Tabelul 4.8

**Producția fizică a întreprinderilor din ramura morărit și panificație
(mii tone)**

Produs	1998	1999	2000	2001	2002
Făină de grâu	2129	2005	1657	1643	1713
Pâine	1987	2130	1812	1739	1577
Biscuiți	71,7	65,9	73,2	63,7	83,1
Paste făinoase'			45		45

*) Date preluate de la Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale.

Sursa: Anuarul statistic al României, 2003.

Se observă, de asemenea, creșterea producției industriale de biscuiți. Este însă limpede că diversificarea sortimentală este unul dintre elementele-cheie ale strategiei adoptate de principalii agenți din domeniu aflați în plină expansiune.

În tabelul 4.9 se observă numărul mediu redus de salariați pe agent economic, înregistrându-se o medie de 14 salariați/agent economic. Cel mai mic număr mediu de angajați îl au agenții din sfera morăritului (8,5 salariați/agent economic).

Tabelul 4.9

Numărul mediu de salariați pe agent economic (persoane)

Fabricarea	1998	1999	2000	2001	2002
Produselor de morărit	9,6	9,4	8,4	8,6	8,5
Amidonului	72,0	58,5	54,4	57,8	73,6
Produselor pentru hrana animalelor	61,3	42,5	30,0	25,2	19,5
Panificație și patiserie	23,5	19,5	18,2	17,2	14,9
Biscuiți și pișcoturi	47,6	45,1	29,2	33,6	38,7
Paste făinoase	7,8	6,7	7,1	7,8	12,6
Total subramură	20,9	17,6	16,3	15,3	14,0
Total industrie alimentară și a băuturilor	24,1	20,6	20,8	20,1	18,4

Sursa: Date prelucrate pe baza informațiilor furnizate de INS.

Numărul mare de agenți economici și dimensiunea lor medie redusă ar trebui să furnizeze premisele funcționării unei piețe concurențiale în cazul produselor de morărit și panificație. Există însă semnale ale concentrării și în acest sector, prin apariția marilor firme care au cumpărat fabrici și mori, care dețin acum capacități importante de producție, pe care le-au retehnologizat și modernizat: Tofan Grup (care deține 21 de fabrici mici răspândite în toată țara), Broadhurst Grup (care a cumpărat fabricile Berceni, Mopariv – Vâlcea, o fabrică din Tecuci și 4 comcerealuri), Overseas Grup (care deține fabrica Băneasa – București, Dobrogea – Constanța, fabrica Lujerul – București), Grupul Loulis (ca-

re deține fabricile Titan – București, Mopan – Târgu Mureș, un siloz și o nouă capacitate la Cernica).

În perioada 1998-2002, investițiile din sectorul morărit-panificație reprezintă între 15-25% din investițiile nete realizate în industria alimentară și a băuturilor (tabelul 4.10).

Tabelul 4.10

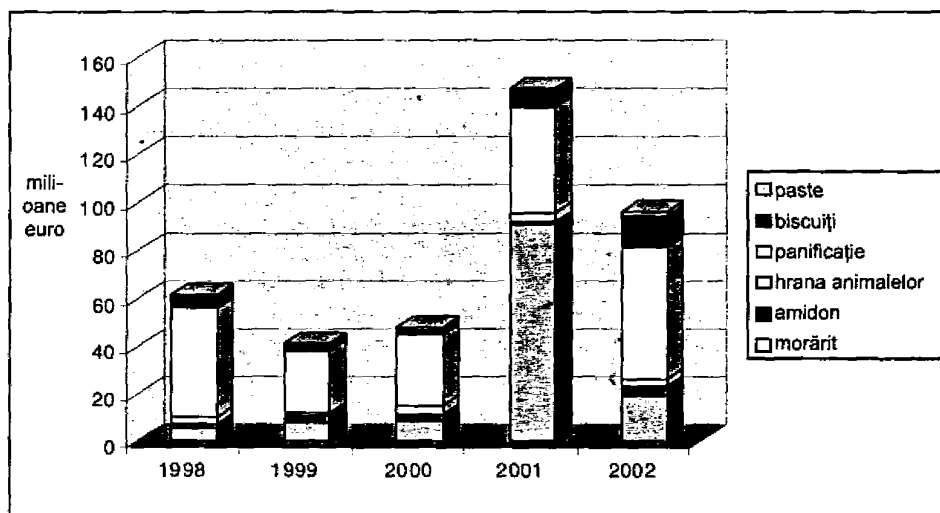
Investiții nete realizate, pe activități (miliarde lei prețuri curente)

Fabricarea	1998	1999	2000	2001	2002
1. produselor de morărit, din care:	55,5	124,5	168,6	2369,9	585,2
- majoritar privat	54,3	122,9	168,6	2369,3	582,1
%	97,9	99,1	100,0	100,0	99,5
2. amidonului, din care:	14,5	53,2	62,4	25,5	144,5
- majoritar privat	14,5	53,1	43,6	19,2	144,5
%	100,0	99,7	69,9	75,1	100,0
3. produselor pentru hrana animalelor, din care:	33,2	23,1	74,3	92,9	93,4
- majoritar privat	28,1	21,4	71,3	59,2	88,6
%	84,7	92,3	96,0	63,7	94,9
4. produselor de panificație, patiserie, din care:	454,6	419,4	596,7	1138,5	1724,6
- majoritar privat	453,8	415,9	596,4	1138,2	1724,6
%	99,6	99,2	100,0	100,0	100,0
5. biscuiților și a pișcoturilor, din care:	54,4	46,5	33,7	190,6	400,4
- majoritar privat	54,4	46,5	33,7	190,6	400,4
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
6. paste făinoase, altor prod. făinoase, din care:	4,2	4,9	19,9	15,8	59,9
- majoritar privat	4,2	4,9	19,9	15,8	59,9
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total subramură, din care:	616,4	671,1	955,6	3833,4	3007,9
- majoritar privat	609,3	664,5	933,6	3792,3	3000,0
%	98,9	99,0	97,7	98,9	99,7
Total industrie alimentară și a băuturilor	4116,8	4488,0	6001,9	13508,8	11870,6
- majoritar privat	3756,4	4365,5	5929,6	13323,3	11848,0
%	91,2	97,3	98,8	98,6	99,8
Pondere investiții din subramură în total investiții din industria alimentară (%)	15,0	15,0	15,9	28,4	25,3

Sursa: Date furnizate de Institutul Național de Statistică.

Investițiile nete cumulate pe perioada 1998-2002 în întreprinderile de morărit și panificație se situează la cea 390 milioane euro, din care 50% revin panificației, 34% morăritului și 8% biscuiților. Un maxim se observă în anul 2001, când s-au realizat investiții nete de 146 mii. euro, din care 62% pentru industria morăritului (figura 4.2).

Figura 4.2. Investițiile nete realizate pe activități, în perioada 1998-2002

Tabelul 4.11. Capacități de procesare în anul 2002 (mii tone/an)

	Total	Societăți mari	Societăți mici
Morărit	9400	3900	5500
Panificație	5500	2300	3200
Biscuiți	197,56		
Paste făinoase	115,5		

Sursa: Ministerul Agriculturii, Alimentației Pădurilor și Dezvoltării Rurale.

Comparând producția fizică (tabelul 4.8) cu capacitățile de procesare existente în anul 2002, apar indicii ale unor supradimensionări ale capacităților existente. Însă nu avem informații mai concrete asupra nivelului tehnologic și de modernitate ale acestor capacități de procesare existente.

4.3. Oportunități și restricții pe piața cerealelor românești

Poziția țării noastre în oferta mondială de cereale nu este întâmplătoare și nu este determinată doar de necesitatea asigurării securității alimentare a populației sau de dorința de a face comerț cu cereale. Tradiția și experiența acumulată atestă vocația României, ca țară cu o agricultură predominant cerealieră, care s-a situat cu mici excepții mereu în rândul exportatorilor, iar locul ei în rândul producătorilor cu pondere în producția de cereale a lumii este determinată și de condițiile naturale favorabile acestei grupe de culturi agricole.

Oportunitățile României pentru a-și îmbunătăți competitivitatea sectorului cerealier sunt definite, în primul rând, de punctele forte ale acestui sector, precum: favorabilitatea condițiilor biopedoclimatice, poziția geostrategică, o piață internă cu mulți consumatori, spații de depozitare a cerealelor, capacitate adecvată de procesare, o gamă variată de debușee pe piață, spirit antreprenorial și atitudine managerială.

4.3.1. Favorabilitatea condițiilor biopedoclimatice

Modul de circulație a maselor de aer, resursele de energie radiantă și termică, varietatea vegetației și a formelor de relief, precum și multe alte condiții din țara noastră sunt condiții determinante pentru *conținutul de substanțe proteice din cereale*, constituind unul dintre principalele puncte tari pentru sectorul de cereale.

Cerealele din zonele cu climat secetos sunt mai bogate în substanțe proteice decât cele din zonele cu climat mediteranean și oceanic. Astfel, grâul din Europa Occidentală (Anglia, Franța, Suedia etc.) conține în boabe 9-12% substanțe proteice, în timp ce grâul din țara noastră conține uneori peste 15% substanțe proteice.

În climatele umede și mai răcoroase, perioada de formare a bobului este mai lungă, iar intensitatea asimilației clorofilice este mai mare, conducând spre o acumulare mai mare de substanțe extractive neazotate. În climatele mai calde și mai secetoase, durata depunerii amidonului se scurtează, asimilația este slăbită din cauza creșterii respirației, iar cantitatea de hidrați de carbon acumulată în aceste condiții este mai mică. S-a pus în evidență faptul că temperaturile ridicate, începând cu 10 zile înainte de înspicare și până la maturitate, determină o creștere însemnată a substanțelor proteice în bobul de grâu.

Conținutul în substanțe proteice al grânelor de primăvară este mai ridicat decât al grânelor de toamnă, tot datorită perioadei mai scurte de depunere a extractivelor neazotate și faptului că în perioada formării bobului la grâul de primăvară timpul este mai cald și mai uscat. Potrivit datelor obținute de Institutul de Bioresurse din țara noastră, chiar și în condițiile tehnologiilor deficitare practicate în ultimii ani, datorită condițiilor pedoclimatice favorabile, între 5% și 30% din producția autohtonă de grâu ar putea îndeplini cerințele Uniunii Europene.

Pentru ca acest potențial să devină o realitate, sunt necesare, pe de o parte, măsuri de orientare a cultivării cerealelor în zonele agropedoclimatice cu grad mare de favorabilitate, iar pe de altă parte, sunt necesare măsuri hotărâte de încurajare a creșterii calității producției de cereale, precum și măsuri de preluare a producției în mod diferențiat pe soiuri și conținut de substanțe proteice.

Cultivarea cerealelor în funcție de varietatea elementelor pedoclimatice trebuie să aibă în vedere faptul că pe teritoriul României se disting, conform recomandărilor specialiștilor, trei mari zone agropedoclimatice cu grad diferit de

favorabilitate. În funcție de gradul cel mai ridicat de favorabilitate, precum și de ponderea cerealelor în suprafața cultivată, în această evaluare optăm pentru:

- zona agropedoclimatică I – cea mai favorabilă pentru cerealele păioase: o zonă caldă și secetoasă, delimitată în cea mai mare parte a Câmpiei Române, Dobrogei și Câmpiei de Vest, cu 250-350 l/mp umiditate (mult mai mică comparativ cu arealele cerealiere de maxim randament de pe glob, precum centura porumbului din America de Nord), dar cu soluri bogate de tipul cernoziomurilor, solurilor bălane și solurilor cenușii;

- zona agropedoclimatică II – favorabilă cerealelor de toamnă și porumbului (hibridi timpurii și extratimpurii): o zonă moderată și subumedă, situată în imediata vecinătate a primei zone, în estul Moldovei și vestul Transilvaniei.

Cea de a treia zonă agropedoclimatică menționată în lucrările de specialitate este mai puțin favorabilă, o zonă răcoroasă și umedă, puternic fragmentată, situată în regiunea deluroasă, la diferite altitudini și latitudini, unde se cultivă totuși păioase de toamnă și porumb, dar căreia i se poate da mai degrabă o orientare furajeră.

Măsurile de încurajare a creșterii calității producției de cereale au în vedere corelarea folosirii unor factori tehnologici cu potențarea condițiilor naturale, în așa fel încât să se mențină și să se ridice continuu fertilitatea terenurilor agricole. Astfel, prin sporirea potențialului de irigare a culturilor cerealiere și administrarea azotului (din îngrășăminte chimice/naturale sau din rotația culturilor de grâu cu mazăre și soia), se asigură sporirea conținutului de substanțe proteice și îmbunătățirea calității glutenului.

Suprafața agricolă relativ mare, de 14,8 milioane hectare teren agricol, din care 9,37 milioane hectare teren arabil, ne clasează pe locul șase în cadrul Uniunii Europene. În prezent, suprafața destinată cultivării cerealelor se concentrează în blocuri mari, pe bază de acorduri de arendă, concesiune etc, ceea ce favorizează aplicarea corectă a tehnologiei. Din punct de vedere al suprafeței favorabile cultivării *grâului*, se estimează că țara noastră se situează pe locul 3 în UE-15, Franța și Germania aflându-se pe locul 1 și, respectiv, 2, deși producția medie la hectar (de numai 2,7 tone/ha în România) reprezintă doar 40% din media UE-15 pentru grâu (6,57 tone/ha), Portugalia și Finlanda având producții medii mai scăzute.

4.3.2. Poziția strategică și potențialul pentru export

Încadrarea în spațiul carpato-danubiano-pontic al Europei, între țările din Orientul Mijlociu și Europa Centrală, reprezintă pentru România un avantaj competitiv major, prin accesul la Marea Neagră, care oferă oportunități comerciale excelente, precum și prin fluviul Dunărea, care asigură un acces rapid spre centrul Europei.

Având în vedere faptul că barometrul competitivității este raportul dintre import și export (importurile mari și exporturile mici determinând o competitivitate

slabă, iar importurile mici și exporturile mari indicând o competitivitate ridicată), această poziție întărește oportunitățile comerciale externe ale sectorului cereali-er, un avantaj competitiv care trebuie valorificat.

Infrastructura de care dispune în prezent țara noastră joacă un rol important în orientarea cereali-eră a agriculturii românești, determinată atât de oferta ecologică, cât și de nevoia unei autoaprovizionări teritoriale a populației. Printre altele, facilitățile feroviare și portuare (de la Dunăre și Marea Neagră) fac posibilă mișcarea rapidă și în condiții optime a producției de la fermieri către procesatorii și/sau consumatorii interni sau externi, fără intermediari.

Existența spațiilor de depozitare pentru cereale, la nivel național, cu o distribuție bună în spațiu, cu facilități de transport feroviar și rutier, întărește oportunitățile sectorului cereali-er. Deși în prezent unele dintre acestea și-au schimbat destinația anterioară, iar altele necesită investiții pentru modernizare, pentru creșterea standardelor de manipulare și reducerea pierderilor, totuși, în cazul exportului, există încă posibilitatea formării și uniformizării de partizi mari, adunate în zone cereali-ere consacrate.

4.3.3. Costul de producție relativ mic

În sectorul cereali-er românesc, costul de producție relativ mic este susținut de condițiile agropedoclimatice existente, de o forță de muncă excedentară și ieftină, precum și de tradiția și continuitatea cultivării cerealelor. În comparație cu standardele din UE-15, chiar dacă în România nivelul profitabilității pentru cereale este scăzut (în principal ca urmare a unei alocări minime de factori de producție), costul de producție indică faptul că, pentru a obține cereale, românii nu au nevoie de un capital prea mare, cheltuielile reclamate de cultivarea cerealelor fiind minime.

4.3.4. Necorelarea factorilor structurali cu factorii tehnologici

Pornind de la ideea că integrarea în Uniunea Europeană impune României condiții clare, identificarea și evaluarea punctelor slabe, precum și a distorsiunilor apărute pe piața cerealelor pot sta la baza elaborării soluțiilor necesare redresării acestui sector cu implicații directe și asupra agriculturii, precum și a întregii noastre economii. Necorelarea factorilor structurali cu factorii tehnologici, respectiv necorelarea dimensiunii exploatațiilor, a organizării producției, a deciziilor de politică economică și agricolă sau chiar de sistem ideologic cu asigurarea unei alocări minime de factori de producție a atras după sine numeroase și grave disfuncții ale sectorului cereali-er, ce vin în contradicție cu normele organizatorice și funcționale existente în prezent în statele membre ale Uniunii Europene.

Proprietatea fragmentată asupra terenurilor este unul dintre punctele sensibile ale stării de fapt din întreaga noastră agricultură. După anul 1989, procesul de privatizare din agricultură a demarat o dată cu revenirea la proprietatea privată asupra pământului. Acest proces a căpătat statut juridic o dată cu apariția Le-

gii fondului funciar, având un caracter reparatoriu în ceea ce privește soluționarea unor revendicări istorice în materie de proprietate, fiind considerat totodată și premisă a funcționării eficiente a sectorului agricol românesc.

Apariția unor noi structuri agrare neclarificate și neconsolidate până în momentul de față rezidă din ponderea covârșitoare a proprietății private asupra pământului și dispariția treptată a poziției de monopol a întreprinderilor cu capital de stat. Prin urmare, agricultura privată a țării noastre este dominată de gospodăriile individuale ale populației din mediul rural împrorietărite sau reîmprorietărite cu pământ, dar nu și cu mijloacele de producție necesare desfășurării unor activități agricole eficiente.

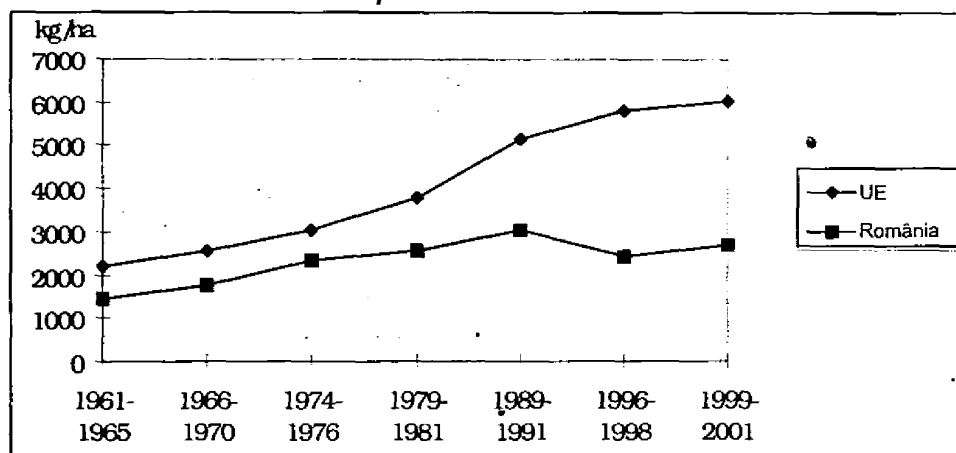
Mutațiile în structura culturilor din țara noastră s-au produs pe fondul crizei economice și în funcție de puterea economică a noilor tipuri de unități productive apărute după 1990: societăți agricole comerciale, asociații, producători individuali. Astfel, *culturile de plante tehnice, leguminoase pentru boabe și legumele în sistem protejat* și-au diminuat suprafețele în favoarea *porumbului și a grâului*, cereale folosite în alimentația umană direct sau indirect prin intermediul produselor animale.

Evoluția fluctuantă a producției agricole din punct de vedere cantitativ și calitativ a fost determinată de schimbările petrecute în natura proprietății funciare, de influența condițiilor climatice ale fiecărui an, precum și de reducerea drastică a folosirii unor factori tehnologici, care au ca scop, prin investiții succesive, să mențină și să ridice continuu fertilitatea terenurilor agricole. Ne referim în mod deosebit la asigurarea cu material biologic superior, la efectul îngrășămintelor, al lucrărilor de mecanizare și de îmbunătățiri funciare, la asigurarea tratamentelor fitosanitare ș.a.

Scăderea randamentelor la culturile cerealiere s-a accentuat încă din primii ani ai tranziției și ca urmare a: sensibilității regiunilor la secetă, neirigării sau irigării neadecvate, distorsiunilor apărute în activitatea de asigurare a inputurilor și de efectuare a lucrărilor agricole, influenței nefavorabile a pârgghiilor economico-financiare (prețuri, impozite, inflație, blocaje financiare etc), inexistenței unei piețe organizate a cerealelor în care interesele producătorilor să fie reprezentate în mod real.

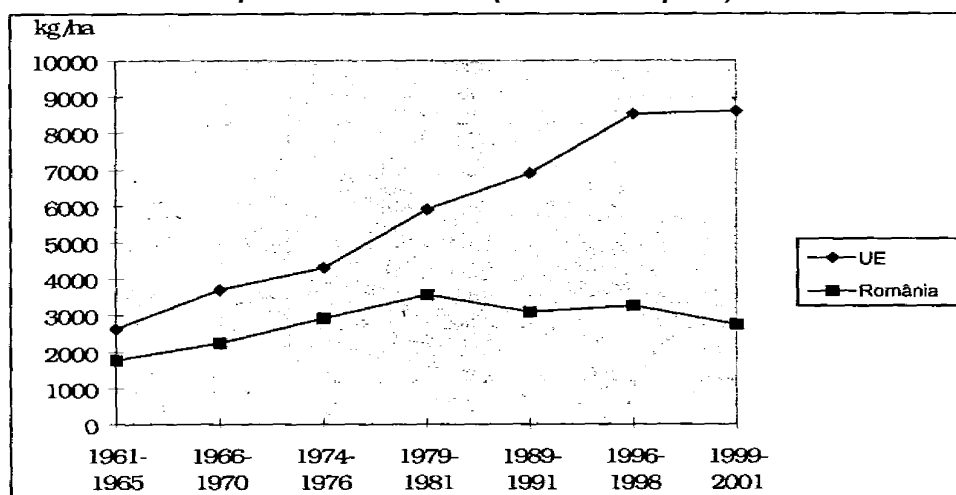
Sursele statistice arată că *producțiile medii* obținute în România se situează la o diferență spectaculoasă față de Uniunea Europeană. Decalajul dintre țara noastră și statele membre UE s-a accentuat datorită evoluției de-a dreptul îngrijorătoare a randamentelor, care este consecință a unei insuficiente alocări de factori de producție și, în general, a folosirii unor tehnologii care suferă în practică de mari curențe calitative, în ultimii ani noile structuri agrare nesprijinite financiar ducând la extensivizarea la maximum a proceselor tehnologice.

Figura 4.3. Evoluția producțiilor medii la grâu în UE și în România, în perioada 1961-2001

În perioada analizată, la grâu și secară, producția medie a avut un nivel de peste 8000 kg/ha în Marea Britanie și Irlanda, un nivel de peste 7000 kg/ha în Olanda, Belgia, Germania, Danemarca și Franța și un nivel minim de 2600 kg/ha în Spania. Numai Grecia are un decalaj absolut de -125 kg/ha, decalajul relativ (0,95) fiind inferior României. La porumb, decalajele dintre țara noastră și statele membre au valori mai mari de 3, iar dintre viitoarele state membre numai Bulgaria are o valoare absolută a decalajului de -253 kg/ha, respectiv 0,90 ca decalaj relativ.

Figura 4.4. Evoluția producțiilor medii la porumb în UE și în România, în perioada 1961-2001(nu este completă)

Tabelul 4.12

**Grâu și secară – producția medie la hectar în România
comparativ cu țările membre UE și țările candidate la aderare
(media anilor 1998-2000)**

Nr. crt.	Țara	Kg/ha	Decalaje față de România	
			absolute (kg/ha)	relative (România = 1)
1.	România	2528	0	1,00
2.	Belgia-Luxemburg	7463	+4935	2,95
3.	Olanda	7978	+5450	3,15
4.	Franța	7182	+4654	2,84
5.	Marea Britanie	8029	+5501	3,18
6.	Irlanda	8261	+5733	3,27
7.	Germania	7413	+4885	2,93
8.	Danemarca	7206	+4678	2,85
9.	Austria	4700	+2172	1,86
10.	Italia	3235	+707	1,28
11.	Suedia	6006	+3478	2,37
12.	Grecia	2404	-125	0,95
13.	Spania	2597	+69	1,03
14.	Bulgaria	3057	+529	1,21
15.	Rep. Cehă	4427	+1899	1,75
16.	Polonia	3366	+838	1,33
17.	Slovacia	3574	+1046	1,41
18.	Ungaria	3599	+1071	1,42

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, 2002.

Tabelul 4.13

**Porumb – producția medie la hectar în România comparativ
cu țările membre UE și țările candidate la aderare (media anilor 1998-2000)**

Nr. crt.	Țara	Kg/ha	Decalaje față de România	
			absolute (kg/ha)	relative (România = 1)
1.	România	2615	0	1,00
2.	Franța	8923	+6308	3,41
3.	Germania	7863	+5248	3,00
4.	Austria	9806	+7191	3,75
5.	Italia	9543	+6928	3,65
6.	Grecia	9267	+6652	3,54
7.	Portugalia	5520	+2905	2,11
8.	Spania	9317	+6702	3,56
9.	Bulgaria	2363	-253	0,90
10.	Slovacia	4517	+1902	1,73
11.	Ungaria	5263	+2648	2,01
12.	Turcia	3829	+1214	1,46

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, 2002.

Activitatea de asigurare a inputurilor și de efectuare a lucrărilor agricole, cu toate consecințele tehnologice negative care pot decurge de aici, constituie principala cauză a înregistrării unor producții medii scăzute, contribuind astfel la o variație anuală semnificativă a producțiilor agricole, nemaiputând anula efectele cauzate de sensibilitatea regiunilor la secetă și neirigare sau irigare neadecvată.

Evoluția negativă a rentabilității cerealelor la nivel de producător este explicată și de C. Chirilă și A. Lup, prin faptul că "în anii de după 1989, cheltuielile tehnologice au crescut, urmând evoluția generală a prețurilor și tarifelor într-o măsură mai mare decât prețurile de achiziție oferite agricultorilor, astfel că rentabilitatea culturilor cerealiere (atât cât a fost) a cunoscut o scădere continuă." Acest fenomen este foarte bine analizat și de T. Lazăr, în lucrarea sa *Foarfeca prețurilor în România în perioada 1990-1998* (1999), care menționează, printre altele, că în anul 1998 agricultorul trebuia să vândă, comparativ cu anul 1990, de 2,6 ori mai mult grâu și de peste 3,8 ori mai mult porumb pentru a cumpăra un tractor, iar pentru a achiziționa o tonă de îngrășăminte chimice, trebuia să vândă de 2,1 ori mai mult grâu sau de 3,2 ori mai mult porumb.

4.3.5. Instabilitatea mediului economic și de afaceri

Un alt factor restrictiv al activităților din sectorului cerealier este instabilitatea mediului economic și de afaceri. Din această perspectivă, ne putem referi la ansamblul reglementărilor (legislative, etice, morale etc.) care alcătuiesc cadrul de lucru al entităților economice din agricultură specializate sau nu în cultivarea cerealelor, precum și la modul de manifestare a relațiilor interne și externe ale acestora. În general, mediul de afaceri reflectă capacitatea administrației publice de a stabili un set de criterii coerente privind relațiile de afaceri și cele publice în cadrul unei economii naționale, respectiv de a veghea la respectarea acestora, dar și gradul de încredere reciprocă dintre partenerii de afaceri, siguranța în afaceri, starea concurențială etc.

Inexistența unei piețe agricole organizate în care interesele producătorilor să fie reprezentate în mod real (atât la aprovizionarea cu inputuri, cât și la desfacerea produselor), precum și intervenția statului limitată la un singur produs, grâul, au afectat și mai mult nivelul producției cerealiere din țara noastră. În principal, există un eșec al pieței la nivelul ofertei de inputuri agricole, datorită căreia acestea sunt foarte costisitoare, iar resursele financiare sunt dificil de accesat.

Sistemul stabilit în România pentru calcularea ajustărilor preț/calitate la intrarea, preluarea și livrarea produselor cerealiere la depozit, pe baza greutatei specifice, a gradului de umiditate și a procentului de impurități, este stipulat în sistemul românesc UTIL. Acest sistem constituie o barieră pentru realizarea unui comerț eficient și nu reflectă pierderile reale apărute în urma operațiunilor de uscare și depozitare a cerealelor. De asemenea, predominanța silozurilor verticale de mare capacitate nu permite depozitarea separată a cerealelor în funcție de

calitate. Această situație determină scăderea calității întregii cantități de cereale depozitate și diminuează competitivitatea, mai ales pe piețele internaționale.

Informațiile de piață sunt foarte limitate, producătorii neprimind semnale de pe piață, iar accesul la instrumentele obișnuite de management al riscului este limitat. Nivelul datoriilor nerecuperabile este din ce în ce mai mare, iar recuperarea datoriilor este foarte greoaie, chiar dacă activitatea se desfășoară predominant pe bază de contracte încheiate, pentru a diminua riscul. Comercianții de cereale își desfășoară astfel activitatea într-un mediu de afaceri dificil, comerțul pe bază de contracte cu livrare la termen și realizarea de contracte în regim *forward* neputându-se realiza în prezent.

Colapsul pieței furajelor a reprezentat o lovitură puternică pentru piața cerealelor, pierzându-se o cantitate estimată la 10 milioane tone de cereale destinate furajării animalelor.

Influența nefavorabilă a pârghiilor economico-financiare: prețuri, impozite, inflație, blocaj financiar etc. au îngreunat activitățile productive atât în sectorul privat, cât și în sectorul de stat și s-a accentuat încă din primii ani ai tranziției, o dată cu retrocedarea terenurilor agricole și descentralizarea activităților de aprovizionare și de desfacere din agricultură. Resursele financiare fiind greu de accesat, nu s-a mai putut asigura dotarea cu piese de schimb, carburanți, îngrășăminte chimice și pesticide, nu a mai fost utilizat sistemul de irigații etc, iar toate acestea au dus la deteriorarea fertilității solului, precum și la deficiențe în desfășurarea lucrărilor agricole de înființare, îngrijire și recoltare a culturilor în epoca optimă, cu influență directă asupra nivelului producției agricole.

Politica de stabilire a prețurilor pentru produsele agricole nu se orientează în funcție de standarde, deși prețurile pe piață sunt din ce în ce mai mult stabilite pe baza cererii și ofertei. În momentul de față, prețurile cerealelor sunt stabilite la recoltare sau înainte de momentul recoltării, în funcție de dimensiunea și calitatea percepută a recoltei. Consecința acestei situații este faptul că o mare parte dintre producători se află mai mereu într-o poziție defavorizată atunci când vând pe piața internă sau pe cea externă.

4.4. Problemele cu care se confruntă sectorul cerealier românesc

La nivelul *producătorilor* de cereale se manifestă o serie de probleme legate de:

- nivelul înalt al producției păstrate la fermă în condiții precare;
- utilizarea inputurilor la cote reduse;
- tehnologie de mecanizare învechită;
- lipsa accesului la credite;
- abilitate redusă de irigare a culturilor, risc mare în ceea ce privește seceta;
- mijloace de transport inexistente sau insuficiente, care determină cos-

turi foarte mari cu transportul (efectuat de terți);

- înțelegerea insuficientă a pieței, lipsa pregătirii în acest sens;
- nu există recompense sau penalizări pentru calitatea diferită a produselor comercializate;
- vânzările se fac fără experiență de piață, de unde apare și riscul comercializării;
- lipsa informațiilor de piață cu privire la raportul preț-calitate;
- costuri ridicate de depozitare;
- o politică agricolă incoerentă, care îngreunează activitatea producătorilor.

Silozurile asigură conservarea pe perioade lungi a cerealelor și, în același timp, le sporește calitatea prin condiționare, aerare, uscare etc. Principalele probleme care apar în acest punct al sectorului cerealier românesc sunt legate de:

- calitatea necorespunzătoare a echipamentelor cu care sunt echipate silozurile, ceea ce face ca pierderile în siloz să fie destul de mari;
- surplusul de capacitate de depozitare la nivelul țării, în special din silozurile aflate în afara zonei de producție;
- majoritatea silozurilor au un nivel scăzut de activitate comercială, ele se bazează mai mult pe închiriere, iar pentru aceasta, cererea este limitată;
- existența unor instrumente limitate de management al riscului la cumpărarea de semințe;
- capacitate limitată de a separa produsul pe calități.

Comercializarea se dovedește a fi la fel de importantă. Agenții comerciali care își desfășoară activitatea în sectorul cereale se confruntă cu probleme legate de:

- calitatea necunoscută a mărfurilor agricole, ceea ce îi determină pe silozari să își facă propriile anchete, studii, teste;
- amestecul semințelor la depozitare;
- lipsa informațiilor de piață;
- riscul înalt de comercializare, determinat de nerespectarea termenelor de livrare sau a cantităților și calității mărfii contractate.

5. PROVOCĂRILE POLITICII AGRICOLE COMUNE

Politica agricolă comună vizează dezvoltarea agriculturii fiecărei țări membre UE prin eforturi comune. Aceasta cuprinde obiectivele și căile de acțiune referitoare la producția și oferta agroalimentară, veniturile agricultorilor, prețurile agricole, formarea profesională și ocuparea forței de muncă, dezvoltarea rurală și protecția mediului natural. Mecanismele și modalitățile de aplicare a principiilor PAC nu au suportat modificări din 1962 până în anii '80, reprezentând o importantă reușită în procesul de integrare a Comunității Europene. Dar excedentele create pe piața agroalimentară au impus necesitatea reformelor și modularea intervențiilor necesare trecerii de la cantitate la calitate, în concordanță cu cerințele de protecție a mediului, solului și spațiilor naturale.

5.1. Adoptarea sistemului comunitar de intervenție pe piața cerealelor

În contextul extinderii Uniunii Europene spre țările Europei Centrale și de Est, deci și spre România, politica agricolă comună este considerată o mare provocare. Analiza efectelor extinderii asupra politicilor Uniunii, îndeosebi a politicilor agricole și a celei de dezvoltare regională, confirmă că procesul poate aduce avantaje politice și economice, dar situația economică a noilor membri ar accentua eterogenitatea și dezechilibrele structurale și regionale. De aceea, reușita procesului de extindere este condiționată de realizarea unor *convergențe reale* ale nivelurilor de dezvoltare a partenerilor și adoptarea sistemului instituțional al Uniunii pentru a putea funcționa într-un cadru extins.

5.1.1. Caracteristicile PAC pentru cereale până în anul 2006

Până în anul 2006, principalele caracteristici ale politicii agricole comunitare pentru culturile arabile stabilite la întâlnirea Consiliului Europei de la Berlin din 24-25 martie 1999 sunt definite, în principal, de reforma sistemului de sprijin pentru producătorii de culturi arabile.

Menținerea sistemului de intervenție existent cunoaște din iulie 2002 o reducere a nivelului prețului de intervenție cu 15%, de la 119,19 euro/tonă la 101,31 euro/tonă. Influența financiară a reducerii de preț va fi acoperită numai în proporție de 50%, prin creșterea nivelului plăților directe.

Se unifică sistemul de plăți directe pentru cereale, oleaginoase, în, proteice și pământ nelucrat ajungând la:

- 63 euro/tonă înmulțit cu randamentul mediu de cereale la hectar, pentru cereale (fără grâu dur), oleaginoase, în, pentru ulei și pământ nelucrat;

- 72,5 euro/tonă înmulțit cu randamentul mediu de cereale la hectar, pentru plantele proteice;
- 63 euro/tonă înmulțit cu randamentul mediu de cereale la hectar la grâul dur plus o sumă fixă de 344,5 euro/hectar pentru zonele de cultură tradiționale sau 138,9 euro/hectar pentru zonele în care cultura de grâu dur este bine stabilizată.

Plățile se asigură în limita unei suprafețe ce nu depășește *suprafața regională de bază*. Aceasta se stabilește în funcție de numărul mediu de hectare dintr-o regiune care au fost cultivate în 1989-1991 cu culturi arabile. Prin *regiune* se înțelege un stat membru sau o regiune cu producție omogenă dintr-un stat membru, la alegerea statului respectiv. În scopul luării în considerație a caracteristicilor structurale specifice care influențează randamentele, statele membre stabilesc un plan de regionalizare pe baza unor criterii obiective, cum ar fi fertilitatea solului. Aceste regiuni nu trebuie să depășească limitele suprafețelor regionale de bază. Pentru fiecare regiune se stabilește randamentul mediu de cereale produse în regiunile respective în cursul a cinci ani, 1986/1987-1990/1991, la calculul mediei excluzând anul sau randamentul cel mai slab și anul sau randamentul cel mai ridicat.

Proporția de pământ nelucrat va fi, obligatoriu, de 10%/an până în anul 2006. Se menține neobligativitatea lăsării de pământ nelucrat pentru producătorii mici (sub 92 tone/fermă) și există posibilitatea lăsării voluntare de pământ nelucrat. Se menține sistemul de realizare pe suprafețe de pământ nelucrat a unor culturi tehnice care nu sunt destinate consumului alimentar sau hranei animalelor, în limita a un milion de tone echivalent șrot de soia la nivelul UE. La stabilirea zonelor cu pământ nelucrat, statele membre UE sunt obligate să stabilească restricții privind condițiile de mediu, respectiv restricții legate de protecția vieții în sălbăcie și protecția vegetației pe timp de iarnă. De asemenea, statele membre vor introduce un control riguros asupra producției și destinațiilor nealimentare ale acestor culturi (în principal, culturi de oleaginoase), prin urmărirea randamentelor realizate (comparativ cu cele patru destinații alimentare) și prin urmărirea sistemului de contactare pentru preluarea, prelucrarea și valorificarea culturilor tehnice.

Menținerea regimului de export-import pe bază de licențe se face în sistemul descris mai sus. Prețul mondial al grâului de consum a ajuns în anii 2003-2004 mai mare decât prețul de intervenție din UE, permițând exportul fără restricții.

Menținerea sistemului de sprijin prin restituții vizează producția de amidon din grâu și porumb. Restituția pe tona de amidon va fi calculată o dată pe lună ca diferența dintre prețul de intervenție și prețului CIF, ținându-se seama și de sistemul de sprijin prin preț minim, plăți directe și prime pentru amidonul produs din cartofi.

Administrarea și controlul plăților directe din sectorul arabil se face cu ajutorul sistemului IACS (Integrated Administration and Control System) stabilit în baza Reglementărilor nr. 3508/92, 165/94 și 601/94. Scopul acestui sistem este

combaterea fraudei în aplicarea schemei plăților directe și asigurarea unei competiții cinstite în Europa. Întregul sistem necesită o informare foarte detaliată privind utilizarea suprafețelor agricole de către fermieri. În acest sens, este necesară punerea la punct, la nivelul fiecărui stat membru, a altor sisteme precum:

- un *sistem de cadastru* cu întocmirea de hărți pentru toate parcelele agricole și cuprinderea acestora într-un sistem codificat de identificare;
- un *sistem informațional* detaliat la nivelul fiecărei ferme privind utilizarea pământului, culturile realizate, producțiile obținute;
- un *sistem de control al cererilor* pentru plățile directe, care implică o combinație între vizitele de monitorizare la nivel de fermă și supravegherea prin satelit, iar pentru a putea solicita plățile pe suprafață și pentru a se conforma regulamentelor, fermierii trebuie să dețină *sisteme de contabilitate* destul de sofisticate.

Orice producător de cereale are dreptul să furnizeze grâu, grâu dur, secară, orz, porumb și sorg *centrelor de intervenție* autorizate, iar *agențiile de intervenție* sunt obligate să achiziționeze aceste producții. Mecanismul de intervenție funcționează numai în anumite perioade ale anului, din afara perioadei de recoltare. Fiecare cantitate livrată trebuie să fie de cel puțin 80 de tone (sau 10 tone grâu dur), iar cerealele trebuie să respecte *standardele stricte de calitate*.

5.1.2. Stabilirea suprafeței de bază și a sprijinului direct în România

Statele membre UE pot avea una sau mai multe suprafețe de bază regionale pentru care să beneficieze de schema plăților directe, iar randamentele medii se pot diferenția în funcție de suprafața irigată sau nerrigată, precum și de includerea sau diferențierea porumbului în calculul randamentului mediu.

Documentul de Poziție al României: capitolul 7 – Agricultură, susținut de MAAP în ianuarie 2002, arată că *România a solicitat o suprafață totală de 6.891.100 hectare ca suprafață de bază pentru care să beneficieze de schema de plăți directe (R 1251/99)*. Calculul suprafeței de bază s-a făcut conform Regulamentării 1251/99, având în vedere suprafața medie cultivată în perioada de referință 1989-1991 și producția medie la hectar obținută în perioada 1986-1991, respectiv 3.087 kg/ha. Această *suprafață de bază solicitată este unică*, nefiind diferențiată pe regiuni în funcție de randamentul mediu, suprafața irigată având o pondere redusă și pe culturi, respectiv pentru porumb, care, deși ocupă cea mai mare suprafață în cadrul culturilor de cereale, are producții medii care nu diferă semnificativ de producțiile medii ale celorlalte cereale. Suprafața de bază solicitată cuprinde următoarele culturi: cereale total, leguminoase și oleaginoase total, în și cânepă pentru fibră, exclusiv suprafața de cultură a orezului care se află la extrema nordică a arealului său de cultivare.

Tabelul 5.1

Evoluția culturilor arabile în perioada 1986-2001 în funcție de care s-a stabilit suprafața de bază solicitată la nivelul Uniunii Europene

Anul	Suprafața • mii ha
1989	7431,4
1990	6472,7
1991	6769,2
Media	6891,1
Anul	Producția medie la hectar – kg/ha
1986/1987	3179
1987/1988	2823 exclus
1988/1989	3270 exclus
1989/1990	3063
1990/1991	3020
Media	3087

Sursa: MAPDR, 2002.

În urma negocierilor dintre România și Uniunea Europeană, încheiate în anul 2004, suprafața de bază pentru cereale pentru care beneficiază de schema de plăți directe, începând din anul 2007, a fost stabilită la 5.693.240 ha, reprezentând 81,18% din suprafața de referință totală a culturilor arabile (tabelul 5.2).

Tabelul 5.2

Rezultatul negocierilor dosarului agricol, în ceea ce privește sectorul vegetal

Cultura	Suprafața în 2002		Suprafața de referință în 2007'	Randam. estimat în 2007	Producția de referință în 2007	Neces. de consum intern estimat în	Deficit/excedent teoretic
	mii ha	%	ha	t/ha	to	to	to
Grâu și secară	2.309.800	32,41	2.272.809	2,65	6.022.944	4.290.000	1.732.944
Orz și orzoaica	578.800	8,12	569.531	3,10	1.765.545	1.450.000	315.545
Porumb	2.894.500	40,61	2.848.145	3,50	9.968.508	8.385.000	1.587.641
Sorg	2.800	0,04	2.755	1,30	4.133	-	-
Total cereale	5.785.900	81,18	5.693.240	-	17.761.130	14.125.000	3.636.130
Floarea-	906.200	12,72	891.687	1,30	1.159.194	825.000	334.194
Soia	71.800	1,01	70.650	2,00	141.300	350.000	-208.700
Plante textile	1.400	0,02	1.378	3,50	4.822	-	-
Alte culturi	361.500	5,07	355.711	-	.	-	-
Total culturi arabile	7.126.800	100,00	7.012.666				
Teren arabil	9.398.500	-	-	-	-	-	-

Sursa: Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale, 2004.

5.1.3. Cadrul instituțional de aplicare a reglementărilor comunitare

Aplicarea practică a mecanismelor de intervenție în sectorul culturilor cerealiere necesită existența unor structuri instituționale organizate (tabelul 5.3).

Tabelul 5.3

Structurile organizatorice necesare aplicării sistemului de intervenție pe piața cerealelor în statele membre ale Uniunii Europene

La nivel central	Biroul de cereale și oleoproteice
	Biroul de gestionare a plăților directe
La nivel departamental	Direcția departamentală a ministerului
	Agențiile de intervenție pentru cereale cu un birou central și cu birouri regionale
	Centrele de intervenție
	Cooperativele agricole și fermieri
	Federația sindicatelor agricole (organizație de producători, nu de salariați)
	Camerele agricole departamentale (cu fond de susținere parțial public)

Sursa: Strategia dezvoltării agriculturii, industriei alimentare și silviculturii: 2003-2007, MAPDR, 2003.

Spre exemplu, în Franța, *biroul de cereale* din cadrul Ministerului Agriculturii și Pescuitului elaborează și coordonează politica sectorului cerealier, ține legătura cu comisia agricolă de la Bruxelles pe această temă, colaborează și consultă toți membrii filierei pentru realizarea politicii sectoriale.

Biroul de gestionare a plăților directe a realizat în Franța, pe baze contractuale, cu ajutorul unei societăți specializate în sisteme informaționale, elaborarea și punerea în practică a unui program pe calculator pentru editarea formularelor, primirea, verificarea, controlul și transmiterea spre plată a dosarelor pentru plăți directe acordate producătorilor agricoli pentru culturile arabile (sistemul IACS). Punerea la punct a acestui sistem a început în Franța în 1993 și a durat 3 ani. În prezent, biroul urmărește funcționarea sistemului la nivel departamental și central (cu controale încrucișate între departamente) și îmbunătățirea parametrilor sistemului, prin reducerea erorilor, greșelilor neintenționate și a fraudelor.

Direcția Departamentală a Agriculturii și Pădurilor din Franța răspunde de realizarea următoarelor activități: primirea dosarelor de cereri pentru plățile directe; selecționarea dosarelor pentru control, care se poate realiza fie pe baza fotografiilor obținute cu ajutorul sateliților, fie direct pe teren și transmiterea acestora la oficiile regionale ale Agenției de Intervenție pentru Cereale (ONIC); controlul administrativ al dosarelor și corespondența necesară cu producătorii agricoli; controlul parcelelor, folosind evidența cadastrală departamentală și metoda analizei de risc; primirea de la oficiile ONIC a dosarelor cu rezultatele controalelor efectuate; analiza finală și transmiterea dosarelor pentru plată la Biroul Central ONIC.

Agencia de Interventie pentru Cereale (ONIC) urmărește stoparea speculei cu cereale și apărarea intereselor producătorilor de pe întreaga filieră a cerealelor, iar activitățile de preluare, stocare și comercializare a cerealelor nu pot fi desfășurate decât de agenți economici sau de persoane individuale autorizate de ONIC. Activitatea agenției se desfășoară pe două niveluri: central și regional.

Biroul ONIC central are următoarele atribuții: colectează datele de la oficiile regionale franceze și realizează un sistem informațional privind piața internă de cereale (prețuri, producții, stocuri etc); urmărește permanent evoluția pieței externe a cerealelor; aplică săptămânal sistemul de refinanțare a exportului de cereale (transmite la Bruxelles în fiecare săptămână lista cererilor pentru refinanțare pentru adjudecarea și plata refinanțărilor); acordă licențele pentru import și export; efectuează plățile directe către producători.

Oficiile regionale ONIC realizează: colectarea datelor statistice privind piața cerealelor, pe care le transmite la Biroul ONIC central; primește de la Direcția Departamentală a Agriculturii și Pădurilor, pentru control, dosarele cu cererile pentru ajutoarele directe; realizează controlul dosarelor cu ajutorul analizei comparative a fotografiilor obținute prin satelit, iar în cazul în care apar semne de întrebare la controlul cu fotografiile prin satelit, se realizează un control în teren; transmite Direcției Departamentale toate dosarele analizate împreună cu procesele-verbale; controlează funcționarea sistemului de intervenție și aplicarea prevederilor regulamentelor comunitare în silozurile de cereale incluse în sistemul de intervenție.

Cooperativele agricole franceze organizate la nivel departamental sau local sunt structuri aparținând exclusiv producătorilor agricoli. Rolul lor principal este asigurarea aprovizionării membrilor cu toate produsele tehnologice necesare și asigurarea desfacerii produselor obținute. De aceea, au în structura lor silozuri, instalații de depozitare, centre de intervenție, magazine de aprovizionare, ferme de cercetare, unități de valorificare a produselor obținute. Silozurile incluse în sistemul de intervenție pot fi ale cooperativelor de producători sau ale unor proprietari individuali autorizați de Agențiile de Intervenție pentru Cereale.

Federația Sindicatelor Agricole din Franța cuprinde peste 60% dintre producătorii agricoli, fiind organizată la nivel național, departamental, cantonal și comunal. Aceasta reprezintă interesele producătorilor și asigură servicii cum ar fi: contabilitatea exploatații lor agricole, completarea dosarelor de cereri pentru plățile directe, consultanță financiară și juridică etc.

Camerele agricole sunt organizate atât la nivel departamental, cât și la nivel regional, au conducerea aleasă prin votul tuturor producătorilor agricoli din departamentul respectiv, au finanțare 50% din fonduri publice și acordă consultanță tehnică și difuzează politica de susținere a producției stabilite în cadrul PAC etc.

5.2. Implementarea acquis-ului comunitar pe piața cerealelor

Implementarea *acquis*-ului comunitar pe piața cerealelor presupune cunoașterea și aplicarea prevederilor din *Reglementările nr. 1788/1992* și

1251/1999, precum și din alte reglementări relevante pentru piața cerealelor. Funcționarea pieței comunitare în sectorul culturilor arabile este reglementată cu ajutorul a peste 80 de regulamente, care vor fi preluate de România în momentul aderării la Uniunea Europeană. Sistemul de intervenție și cel de import-export poate fi aplicat la momentul aderării și nu sunt necesare perioade de tranziție sau derogări, iar structura instituțională privește introducerea Sistemului Integrat de Administrare și Control, precum și a Agenției de Plăți și Intervenție.

România acceptă *acquis*-ul comunitar în domeniul culturilor arabile (*cereale* – grâu comun și dur, orz, secară, porumb, ovăz, sorg, mei, *produse de primă transformare din cereale* – făină, arpacaș, griș de grâu, malț, amidon, glucoza, preparate pe bază de cereale, tărațe, gluten de grâu, *oleaginoase* – floarea soarelui, rapiță, soia, in de ulei, *produse de prelucrare* – uleiuri și șroturi proteice și *proteaginoase* – mazăre, fasole, lupin dulce) și nu solicită perioade de tranziție.

Până în 2004 s-au depus eforturi susținute în vederea adoptării a numeroase acte normative care să reglementeze activitatea piețelor agroalimentare și a exploatațiilor agricole, precum:

- aprobarea normelor metodologice privind reglementarea depozitării cerealelor și semințelor oleaginoase, regimul certificatelor de depozit pentru acestea, precum și constituirea fondului de garantare pentru certificatele de depozit;
- înființarea comisiei de licențiere a depozitelor și regulamentul de organizare și funcționare a comisiei;
- aprobarea de către Ministerul Agriculturii și Ministerul Finanțelor Publice a cuantumului taxei pentru licențierea depozitelor, destinate acoperirii cheltuielilor normale pentru emiterea licenței;
- aprobarea instrucțiunilor și normelor de licențiere și inspecție a depozitelor;
- aprobarea manualului de gradare a cerealelor și semințelor oleaginoase;
- asigurarea culturilor agricole împotriva factorilor de risc etc.

În cursul anului 2001, în România, modul de finanțare a culturilor cerealiere a fost reglementat de Legea nr. 388/2001 pentru aprobarea OUG nr. 30/2001 privind acordarea unui sprijin direct de la bugetul de stat pentru producătorii agricoli, aceștia fiind obligați să folosească semințe certificate și să respecte tehnologia de cultură. Finanțarea s-a acordat pe fiecare hectar de teren cultivat, legislația națională fiind în concordanță cu prevederile *Regulamentelor nr. 1251/1999 și 1253/1999*.

Pentru anul 2002, prin HG nr. 210/2002, a fost prevăzut un sprijin direct prin acordarea de subvenții pe produs pentru producătorii agricoli care cultivă, exploatează terenuri agricole și valorifică pe piață produsele obținute. Producătorii au mai putut beneficia, prin HG nr. 131/2002, de reducerea prețului la semințele certificate obținute din producția internă de agenții economici autorizați, iar

prin OUG nr. 21/2002 au fost acordate unele facilități furnizorilor de îngrășăminte chimice, pesticide, semințe certificate și material săditor certificat.

Până în prezent, MAAP a adaptat și a difuzat agenților economici standardul profesional privind indicii de calitate pentru cerealele preluate de către centrele de intervenție și metodele de analiză pentru determinarea calității cerealelor, care transpune în totalitate prevederile *Regulamentului nr. 824/2000* și care va fi aplicat în momentul intrării în funcțiune a sistemului de intervenție.

Pentru organizarea și reglementarea sistemului depozitării cerealelor în condițiile impuse de *Regulamentul nr. 2273/1999*, au fost identificate 57 de depozite care pot deveni centre de intervenție, iar pentru înființarea Comisiei de licențiere a depozitelor și aprobarea *Regulamentului de organizare și funcționare* a comisiei a fost aprobat Ordinul MAAP nr. 136/2002.

Legislația românească privind organizarea pieței semințelor certificate este parțial armonizată cu *acquis*-ul comunitar. Legea nr. 266/2002 privind controlul calității, comercializarea și folosirea semințelor armonizează legislația în acest sector cu *Regulamentul comunitar nr. 2358/71/CEE*, asigurând optimizarea adoptării normativelor care permit armonizarea mai rapidă cu prevederile specifice din legislația UE.

Pentru a emite certificate de analiză pentru exportul semințelor obținute în România, a fost reacreditat Laboratorul Central pentru Controlul Calității Semințelor din București de către ISTA (Asociația Internațională pentru Testarea Semințelor). Pentru controlul semințelor la nivel județean, în cadrul inspectoratelor teritoriale pentru calitatea semințelor, funcționează laboratoarele de analiză, iar în scopul de a promova informațiile și noutățile în domeniul semințelor și materialului săditor a fost constituită Asociația Amelioratorilor, Producătorilor și Comercianților de Semințe și Material Săditor.

În prezent, sistemul de susținere a sectorului cereale în România are la bază un pachet legislativ foarte bogat în legi, hotărâri de guvern sau ordine ale ministrului agriculturii. Spre exemplu, numai pentru susținerea culturii grâului, din anul 2000 până în prezent, au fost aplicate următoarele acte normative: OUG nr. 108/2001 privind subvenționarea producției agricole; Ordinul MAAP nr. 97/2001 pentru sprijinul producției agricole; HG nr. 54/2002 și HG nr. 210/2002 pentru acordarea subvenției pe produs; HG nr. 1588/2002 privind subvenționarea semințelor; Ordinul MAAP nr. 117/2002 pentru sprijinul producției agricole; OUG nr. 72/2003 privind sprijinul direct de două milioane pe hectar; HG nr. 109/2003 privind subvenționarea motorinei; OG nr. 36/1999 privind subvenționarea dobânzilor la credite.

Alocațiile bugetare acordate în anul 2003 au fost pentru: semințe certificate; motorină, care reprezintă 3600 lei/litru; îngrășăminte, revenind 414 mii lei pentru 50 kg îngrășământ; sprijin direct ce constă în 400 mii lei/tona de grâu producție marfă; susținerea directă a consumului de energie electrică al agenților economici și a reparațiilor la Sistemul Național de Îmbunătățiri Funciare, a consumului de pesticide (în baza Ordinului MAAP din 1995), a dobânzilor la credite

conform OG nr. 36/1999. Pentru a încuraja producătorii să folosească semințe certificate, prin HG nr. 1588/2002 s-a majorat sprijinul financiar la 4000 lei/kg, astfel încât prețul la sămânța de grâu certificat era în toamna lui 2003 de 12 mii lei/kg.

În perioada 2001-2004 s-au acordat plăți de până la 2 milioane lei pe hectarul de grâu. Acestea s-au eliberat etapizat: un milion în toamnă, la înființarea culturii de grâu, și un milion în primăvară, după efectuarea fertilizării culturilor de grâu, orz și orzoaica. Încasarea este condiționată de unele restricții agrotehnice care limitează șansa multor mici producători de a beneficia de această susținere. OUG nr. 72/2003 permitea acordarea acestui sprijin tuturor persoanelor fizice cu terenuri în proprietate de până la 5 ha și persoanelor fizice, proprietari de teren agricol, organizate în exploatații agricole fără personalitate juridică, numai în limita a 5 ha. Ele s-au acordat cu întârziere de multe ori.

Impozitarea producției agricole a fost suspendată pentru o perioadă de câțiva ani. Prin această politică fiscală se încearcă acordarea unui alt sprijin exploataților agricole pentru a se redresa din punct de vedere economic. În schimb, începând cu anul 2004, se încasează impozitul pe terenul agricol, deși taxa este modică.

Taxa pe valoarea adăugată se plătește de către cultivatorii de cereale pentru lucrările mecanizate, pentru materialele cumpărate și pentru serviciile specifice solicitate. Nivelul TVA-ului plătit este de 22%, adăugat la valoarea serviciilor sau a materialelor cumpărate. Activitatea cu venituri din operațiuni impozabile declarate sau realizate în valoare de până la 50 milioane lei este scutită de plata taxei pe valoarea adăugată conform OUG nr. 17/2000.

Taxa vamală pentru importul de grâu, de 20%, a fost suspendată până la 31 decembrie 2003. Datorită condițiilor agrometeorologice nefavorabile înregistrate și în anul 2003, România este nevoită să importe 940 mii tone de grâu pentru panificație. Conjunctura mondială nu este nici ea favorabilă, deoarece deficitul balanței grâului s-a adâncit de 6 ori în sezonul 2002-2003 în comparație cu sezonul anterior, fapt care poate ridica prețul grâului la circa 131-135 dolari SUA per tonă. În schimb, în anul 2004, s-au înregistrat importante excedente la cereale atât în România, cât și în celelalte țări din regiune, ceea ce a condus la scăderea prețurilor.

Redevențele în valoare de 600 mii lei/ha se plătesc de către societățile agricole proprietarilor de terenuri. Aceste plăți se pot face și în natură.

Asigurarea culturilor de cereale trebuie încheiată cu una dintre cele 13 societăți de asigurare-reasigurare agreate de MAAP conform Legii nr. 381/2002. La asigurarea grâului, inconvenientul constă în faptul că înghețul din timpul iernii și seceta severă din timpul verii nu sunt luate în considerare la încheierea polițelor de asigurare cu societățile specializate. În acest caz, despăgubirile sunt acoperite din sursele bugetare.

În anul 2003, în bugetul MAAP s-au prevăzut sume mult mai mici decât a fost necesar, iar suma acordată ca despăgubire pe hectarul de grâu/secară a fost de 4170 mii lei, dacă polița de asigurare a fost încheiată la una dintre cele 13 societăți specializate și agreate.

5.3. Reducerea variabilității sezoniere a prețurilor pe piața cerealelor românești

În practica comunitară, setul de politici economice menit să *reducă variabilitatea sezonieră a prețurilor* produselor cerealiere, cu costurile și beneficiile asociate, sunt: reglementarea administrativă a prețurilor; sistemul achizițiilor de stat sau constituirea de stocuri-tampon; subvenționarea stocării în sistemul privat; politica comercială – mecanismele la frontieră; plățile directe; intervențiile directe.

5.3.1. Reglementarea administrativă a prețurilor

Guvernele pot fixa nivelul prețurilor (și adaosurilor) la poarta fermei sau de-a lungul întregii filiere a produsului, până la consumator. Această intervenție clasică se poate exercita fie prin intermediul unei agenții (cu rol de monopol) pentru achizițiile de stat, fie printr-un act normativ, izolând piața internă de piața mondială. Infaillibilă în a proteja pe termen scurt producătorii interni, intervenția directă asupra prețului are dezavantajul de a absorbi resursele bugetare substanțiale în scopul efectuării achizițiilor de stat sau de a taxa consumatorii, obligați să plătească un preț fix administrativ la un nivel mai ridicat decât cel care ar predomina pe o piață liberă¹. De asemenea, această măsură poate conduce la conservarea lipsei de competitivitate a producătorilor interni.

Statelor membre UE le sunt aprobate de către Consiliul de Miniștri, prin politica agricolă comună, pe baza propunerilor Comisiei Europene, *prețul-țintă și prețul de intervenție* (sau de referință).

Prețul-țintă este considerat oficial drept prețul optim pe care ar trebui să-l primească producătorii, plus costurile de transport până la punctul de consum. Pentru a împinge prețul de la poarta fermei către acest nivel-țintă, se stabilește *prețul indicativ de intervenție sau de referință*, care, acționând ca un preț minim, are rolul unei plase de siguranță pentru producător. Prețurile produselor agricole sunt aceleași în toate țările membre UE, abaterile putând rezulta doar din cheltuielile de transport și din diferențele de calitate.

În România, până în anul 1997, prețul de contractare a acționat ca preț garantat, iar după anul 1992, a apărut prețul de facturare cu care circulă produsele în orice stadiu al filierei, acest preț incluzând prețul din stadiul respectiv al filierei plus TVA colectat.

5.3.2. Constituirea de stocuri-tampon

Sistemul de constituire a unor stocuri-tampon (eventual cu menținerea variațiilor de preț într-o anumită bandă). Intervenția guvernamentală pe piață are drept scop menținerea prețurilor la niveluri considerate "rezonabile" atunci când oferta depășește cererea; atunci când prețul la poarta fermei scade sub un anu-

¹ Cristina Cionga, Anexa 5.2 din *Economia creșterii agroalimentare*, coordonatori Ioan Davidovici și Dinu Gavrilescu, Editura Expert, București, 2002, p. 568.

mit nivel, statui începe să cumpere, astfel încât ridică piața. Acest tip de intervenție este deosebit de costisitor pentru buget, antrenând resurse reclamate de achiziția propriu-zisă, ca și pentru menținerea stocurilor de produse (cheltuielile fixe ale silozurilor, pierderile determinate de boli și deteriorarea calității, costurile de manipulare și păstrare și, mai ales, dobânda sumelor imobilizate sau împrumutate cu scopul constituirii stocurilor).

În Uniunea Europeană există agenții specializate în fiecare stat membru, finanțate de Fondul Agricol European FEOGA, care achiziționează cantități de produse agricole în perioadele de supraproducție, pe care le vând ulterior fie în interiorul Uniunii, fie în afara ei. Agențiile depozitează produsele în silozurile proprii aflate în proprietate publică sau încheie contracte cu depozitarii privați (tendință remarcată din ce în ce mai mult în ultimul timp).

În România, o asemenea politică a fost aplicată până în 1997 pentru mai multe produse, grâul fiind un caz tipic. Fără a stabili în mod explicit un preț obligatoriu de achiziție, statul făcea regulile pe piață, oferind "prețul minim garantat" (care includea și o primă) unor producători care își livrau producția la "fondul de resurse interne", prin intermediul integratorilor (Regia Autonomă Romcereal, un veritabil monopson, care a reușit astfel să colecteze între 75% și 87% din totalul cantităților de grâu comercializate anual în perioada în care a funcționat și care era mandatată să constituie și să administreze rezervele de produse agricole). Mai departe, adaosurile și prețurile erau stabilite și controlate de-a lungul filierei produsului până la consumator, avându-se grijă ca la acesta din urmă pâinea să ajungă la un preț "rezonabil".

Această schemă a avut asociate costuri extrem de ridicate (mai ales într-o perioadă cu inflație exacerbată, reflectată în ratele reale ale dobânzii). Ele au grevat continuu și semnificativ bugetul și au contribuit la situația grea în care avea să se găsească peste câțiva ani Banca Agricolă (în 1997, Agenția Națională a Produselor Agricole – una dintre entitățile care au succedat Regiei Autonome Romcereal – a beneficiat de o reeșalonare pentru sumele împrumutate și dobânzi).

5.3.3. Subvenționarea stocării în sistemul privat

Aceasta este o altă măsură prin care se poate reduce variabilitatea sezonieră a prețurilor, care se face fie prin plata de la buget către producători a unei sume fixe pe unitatea de produs depozitat, fie prin subvenționarea dobânzii la creditele contractate pentru constituirea stocurilor, fie prin facilitarea investițiilor pentru infrastructura de stocare și pentru reducerea riscului bancar (prin crearea sistemului de certificate de depozit, a contractelor la termen, diseminarea publică a informațiilor etc).

Experiența comunitară demonstrează că, deși efectul plăților directe pentru cantitățile depozitate, respectiv furnizarea de credite cu dobândă preferențială

la constituirea stocurilor au efecte similare în reducerea oscilațiilor de preț din interiorul unui an, prima măsură este mai puțin distorsionată.

În România, o astfel de schemă a fost experimentată în perioada 1997-1998, când bugetul a acoperit pentru o perioadă de timp o parte din cheltuielile de stocare, sub forma unei sume fixe pe tona de grâu. Măsura a fost determinată de o recoltă-record de grâu, în condițiile în care dobânda bancară era de aproape 70% la momentul recoltării. Neajunsul ei a constat în faptul că subvenția (limitată ca orice sumă transferată de la buget) nu a fost orientată către mai mulți beneficiari, astfel încât producătorii cu putere mare de piață au primit cea mai mare parte a finanțării.

5.3.4. Politica comercială – mecanismele la frontieră

Din punct de vedere teoretic, mecanismele la frontieră sunt măsuri de politică comercială utilizate fie pentru a izola producătorii (prin taxe vamale, contingente sau prelevări variabile) de scăderea prețurilor pe piața mondială, fie pentru a proteja consumatorii de efectele unor prețuri externe prea ridicate, care, în absența impunerii unor taxe la export sau a plății unor subvenții la import, ar determina prețuri interne care ar tinde să se alinieze la cele externe.

În UE, începând cu 1 iulie 1995, în urma negocierilor din cadrul Runde Uruguay (în cadrul procesului de ratificare), s-a acceptat *înlocuirea prelevărilor variabile cu taxe fixe*, ad valorem, de import. Până atunci, pentru a-și proteja producătorii interni de importurile agricole ieftine, în statele comunitare funcționa sistemul prelevărilor variabile, adică pentru fiecare produs agricol se stabilea un preț-prag, sub care produsul din afara Uniunii nu putea intra (prin impunerea unor prelevări/taxe variabile, valoarea unitară a importului trebuia să ajungă la nivelul prețului-prag). Deși protecția vamală, chiar și în această formă, ar fi trebuit să fie redusă treptat până în 2001 cu 36% în medie (și cu nu mai puțin de 10% pentru fiecare poziție tarifară), în practică UE a reușit să își definească taxele vamale astfel încât să minimizeze efectele renunțării la practica prelevărilor variabile.

Pe măsură ce țările comunitare au început să se confrunte cu supraproducție agricolă, o parte însemnată a fondurilor de garantare FEOGA au fost alocate subvenționării exporturilor (sub forma restituirilor) pentru menținerea prețului în cadrul Uniunii peste nivelul mondial: exportatorii primeau o sumă calculată astfel încât să acopere diferența dintre ceea ce primesc pe piața mondială și ceea ce ar primi vânzând la prețul garantat în interiorul Uniunii. Nivelul restituirilor se stabilea prin licitație sau direct de Comisia Europeană, prin Comitetul de Management, și este publicat în *Monitorul oficial*, certificatele de restituire acordându-se doar pentru cantități prestabilite.

Prin Runda Uruguay s-a făcut un pas decisiv în ceea ce privește stabilirea unor reguli și proceduri transparente în relațiile comerciale, UE a fost astfel obligată să își reducă treptat, timp de șase ani, volumul exporturilor subvenționate

(ajungând la 79% din media anuală a perioadei 1986-1990), în timp ce alocațiile bugetare pentru acest tip de plăți s-au restrâns cu 36% față de sumele acordate în perioada de referință.

În acest context, articolul 4:2 al *Acordului referitor la agricultură* interzice utilizarea oricăror altor bariere comerciale în afara taxelor vamale. Limitarea severă a recurgerii la contingentări cantitative sau la impunerea unor prețuri minime sau arbitrarie în vamă a condus însă, pe de altă parte, la amplificarea presiunilor exercitate de diferite grupuri de interese (producători sau asociații ale acestora) pentru adoptarea de măsuri de apărare comercială de tipul:

- *clauzelor de salvagardare*, care permit impunerea de taxe vamale suplimentare (față de nivelul agreeat printr-un acord de comerț sau chiar peste nivelul consolidat) în circumstanțe speciale; la acestea se poate recurge fie când importurile depășesc cu 25% media ultimilor trei ani, fie când un anumit produs este importat la un preț care se situează sub media unei perioade de referință; prețul este protejat de inflație în măsura în care rata de schimb ține pasul cu inflația;
- *măsurilor antidumping*, care pot fi luate împotriva unor firme străine ale căror produse se consideră a fi vândute la prețuri subevaluate, lovind interesele naționale; în practică, acest lucru este dificil de dovedit, lăsând deseori loc arbitrarului; soluția sugerată de experți ar fi utilizarea prețurilor de pe piața mondială drept referință, dar rămâne de discutat dacă aceste prețuri pot fi identificate și în ce măsură produsele sunt comparabile calitativ;
- *de contracarare*, ca acțiuni la care poate recurge un stat atunci când un altul introduce măsuri de subvenționare a producătorilor interni; există totuși o serie de alte măsuri considerate a nu distorsiona în mod substanțial schimburile comerciale și prețurile relative și împotriva cărora, prin clauza de pace, se interzice recurgerea la măsuri de contracarare și dispute juridice.

5.3.5. Plățile directe

Acestea sunt transfemri de venit (de la buget) care să compenseze producătorii în perioadele de scădere a prețurilor produselor agricole, respectiv consumatorii, atunci când cresc prețurile. În mod simetric, consumatorii pot beneficia, la rândul lor, de subvenții directe.

În UE, prin politica agricolă comună, plățile compensatorii au devenit încă din 1992 unul dintre mecanismele esențiale utilizate pentru producția vegetală și pentru carnea de bovină. Ele au apărut ca o măsură care să contracareze reducerea sprijinului acordat producătorilor prin intervențiile directe asupra prețurilor (în special la cereale și carne de vacă). Sumele se acordă din partea de garantare a FEOGA, pe unitatea de suprafață cultivată sau pe cap de animal (restricționat la o cotă istorică de producție). La grâul dur (precum și la oleaginoase și ulei

de măslina), susținerea veniturilor producătorilor prin plăți directe a constituit dintotdeauna alternativa la a menține artificial prețurile interne la un nivel ridicat.

5.3.6. *Intervențiile directe*

Aceste măsuri sunt mai puțin distorsionante, iar efectul imediat este mai greu de sesizat (ceea ce le face și suficient de vulnerabile la contraargumente politice), dar care, pe termen lung, conduc la formarea și funcționarea piețelor. Printre acestea, se numără adoptarea legislației, dezvoltarea infrastructurii pentru managementul riscului (contracte pe termen – forward, futures și opțiuni), dezvoltarea unui sistem de culegere, diseminare și monitorizare a informațiilor de piață și investiții în infrastructura de marketing.

În UE, piețele bursiere de mărfuri agroalimentare sunt piețe comerciale organizate, caracteristice economiilor de concurență, piețe constituite prin asociațiunea voluntară sau legală a operatorilor (fermieri, procesatori, comercianți, speculatori etc), interesați să încheie afaceri după reguli prescrise și îndeobște cunoscute. În cadrul burselor de mărfuri, rolul preponderent revine *contractelor la termen (futures)*, titluri standardizate reprezentând înțelegeri pe baza cărora se vând și se cumpără la termen anumite mărfuri¹.

În prezent, pe lângă *bursa pentru cereale* (grâu, porumb, orz, ovăz, secară), există o multitudine de alte burse pentru produse care dispun de o standardizare de contracte futures (semințe oleaginoase, animale vii, ouă, lapte, lână, produse tropicale – zahăr, cafea, cacao, bumbac, cauciuc).

Datorită volumului mare al tranzacțiilor efectuate în cadrul burselor de mărfuri agroalimentare, putem considera că aceste instituții reprezintă, de fapt, cele mai importante piețe mondiale pentru produsele respective. Ca o consecință, bursele de mărfuri exercită o influență majoră asupra comerțului mondial cu produse agroalimentare, îndeplinind o serie de funcții economice, financiare și comerciale. Dintre acestea, amintim:

- funcția de facilitare a tranzacțiilor;
- funcția de exercitare a unor influențe determinate asupra evoluției comerțului internațional cu produse agroalimentare;
- funcția de stabilire (formare) a prețurilor reprezentative pentru produsele agroalimentare;
- funcția de stabilizare a prețurilor și de reducere a amplitudinii fluctuațiilor de curs;
- funcția de minimizare a riscurilor de preț pentru marfa efectivă;
- funcția de oferire de informații asupra nivelului prețurilor unor mărfuri la un anumit termen.

Piețele bursiere pot contribui la:

- creșterea întregii activități de producție, prelucrare și comercializare;

¹ Gheorghe Hurduzeu, în *Economia creșterii agroalimentare*, coordonatori Ioan Davidovici și Dinu Gavrilescu, Editura Expert, București, 2002, p. 102.

- derularea eficientă a activităților de stocare a mărfurilor;
- înlăturarea pozițiilor de monopol și lupta împotriva pozițiilor dominante;
- creșterea posibilităților de investiție.

În România, încercările de a crea o piață la termen de tip bursier pentru o serie de produse agroalimentare (îndeosebi pentru cereale) nu s-au soldat cu succes, urmare a insuficienței mijloacelor legale, financiare și logistice necesare (cu toate că există Legea nr. 129/2000 privind piețele reglementate de mărfuri, servicii și instrumente derivate, o autoritate a piețelor – Comisia Națională a Valoilor Mobiliare -, o serie de regulamente de organizare și funcționare proprii fiecărei burse, precum și un număr mare de potențiali participanți privați)¹.

Prin urmare, pentru a crea un cadru competitiv, concurențial și transparent, adecvat unui comerț de bursă și pentru a beneficia de avantajele care decurg din funcționarea unor asemenea piețe, sunt necesare:

- standardizarea elementelor contractuale (cantitate, calitate, luni de tranzacționare);
- organizarea participanților în asociații reprezentative de producători;
- utilizarea obligatorie de către toți participanții la piață a unor depozite agreate și licențiate, precum și a certificatului de depozit;
- accesul liber, transparent și în timp util al tuturor participanților din piață la toate informațiile despre cererea și oferta mărfii respective;
- un organism pentru compensarea și decontarea tranzacțiilor de natura Casei de Cliring și Compensatie.

5.4. Cerealele românești în competiția integrării pe piața europeană și mondială

În contextul integrării în Uniunea Europeană, dar și al globalizării, analiza perspectivelor organizării pieței cerealelor nu poate să ignore influența politicilor agrare promovate în principal de țările bogate, mari producătoare. Deși *tendința actuală este de a diminua treptat intervențiile statului*, totuși piața cerealelor rămâne puternic distorsionată de politicile de subvenționare promovate, care afectează competitivitatea fermierilor din țările producătoare de cereale.

În Uniunea Europeană (UE), prevederile Agendei 2000 au în vedere *reducerea prețurilor de intervenție, a subvențiilor de export și compensare parțială a acestora în plăți directe către fermieri, calculate per hectarul cultivat*. Cu toate acestea, se prognozează cu destulă siguranță că se va produce mai mult decât se va consuma cu 18% la grâu, 21% la orz, 57% la secară, 114% la orez, 9% la alte cereale, iar cota UE în comerțul internațional cu grâu va crește de la 14,5% în 2002 la 21% în 2011.

¹ Gheorghe Hurduzeu, Anexa 5.1 din *Economia creșterii agroalimentare*, coordonatori Ioan Davidovici și Dinu Gavrilăscu, Editura Expert, București, 2002, p. 566.

De asemenea, sectorul de cereale, ca sector de bază al producției agricole, se află în fața unor provocări deosebite, consumul mondial aflându-se în continuă creștere, în timp ce producția mondială de cereale înregistrează, în ultimul deceniu, o tendință de creștere nesemnificativă. Datorită dezvoltării producției animaliere, dar și a apariției industriei de producere a etanolului (care este de așteptat să capete o dezvoltare deosebită ca urmare a noilor tendințe și reglementări în domeniul utilizării biocarburanților), este posibilă creșterea consumului mondial de cereale furajere (mai ales în țările dezvoltate). Aceeași tendință de creștere o are și consumul mondial de proteină vegetală în alimentația umană.

România apare ca producătoare importantă de porumb în Europa, așa cum se remarcă și din tabelul 5.4. În schimb, cerealele precum sorgul și orezul aproape că au dispărut dintre cerealele cultivate în țara noastră.

Tabelul 5.4

Ponderea cerealelor în suprafața agricolă utilizată (%)¹

	România	UE-15	Ungaria	Polonia
Cereale total, din care:	38,2	29,0	52,5	47,9
Grâu comun	15,5	10,8	20,0	14,3
Grâu dur		2,9	0,2	0,0
Porumb	17,8	3,3	21,9	0,8
Orz	3,2	8,7	6,3	6,0
Secară	0,1	0,9	0,9	11,6

¹ – anul 2002.

Sursa: Czech, Estonian, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries, *AKII, Budapest, 2002*.

O absență notabilă dintre cerealele cultivate în țara noastră o constituie grâul dur, care este esențial pentru obținerea unor paste făinoase de calitate, competitive la export, iar din acest motiv procesatorii din domeniu importă grâul dur pe care-l folosesc ca materie primă.

Tabelul 5.5

Randamente la hectar

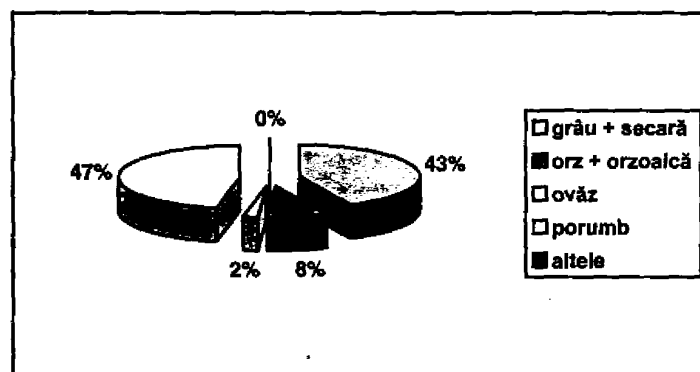
	România media 2000-2003	Uniunea Europeană¹	Ungaria¹	Polonia¹
Grâu	2166	6670	3740	3450
Porumb	2641	8920	5675	595
Orz	2185	4617	3240	2972
Ovăz	1374	3323	2305	1725
Orez	1863			

¹ – media 1998-2001.

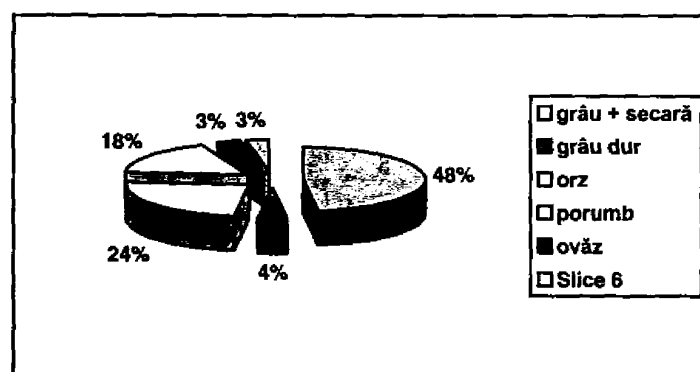
Sursa: Czech, Estonian, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries, *AKII, Budapest, 2002*; Anuarul statistic 2003, *INS*.

Figura 5.1.

Structura producției de cereale în România

Structura producției de cereale în Uniunea Europeană

În figura 5.1 este pusă în evidență specializarea sectorului cerealier din România în special spre producerea de porumb și grâu, comparativ cu evidenta diversificare a producției de cereale din Uniunea Europeană. Datele se referă la anul 2000. Specializarea excesivă a agriculturii românești în producerea de porumb este considerată de către Uniunea Europeană ca o oportunitate ca România să devină după aderare un producător de furaje pentru țările Uniunii Europene. Însă specializarea pe o singură cultură, care ajunge să ocupe peste 35% din suprafața agricolă utilizată, implică riscuri majore, legate atât de implicațiile condițiilor climatice, cât mai ales de conjunctura piețelor externe, în condițiile scăderii așteptate a prețurilor la porumb.

Producția de cereale a României reprezintă cca 7% din producția Uniunii Europene, pe tipuri de culturi reprezentând 5% în cazul grâului și 22% în cazul porumbului (tabelul 5.6).

Tabelul 5.6

Producția de cereale din România (mii tone)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Media 1998- 2003	UE-15 2000
Cereale total, din care:	15452,7	17037,3	10477,5	18870,9	14356,5	12964,4	14860	214700
Grâu	5207,9	4682,5	4456,2	7763,8	4441,1	2496,4	4841	95975
Orz și orzoaica	1238,0	1018,6	867,0	1580,0	1160,4	540,9	1067	51610
Ovăz	362,1	389,6	243,8	382,4	327,4	323,0	338	7378
Porumb	8623,4	10934,8	4897,6	9119,2	8399,8	9577,0	8592	38727
Orez	5,1	3,8	3,6	1,5	0,6	0,3	2,5	

Sursa: Czech, Estonian, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries, *AKII, Budapest, 2000*; Anuarul statistic 2003, *INS*.

În acest context, specialiștii români au ajuns la concluzia că cerealele și produsele cerealiere din România pot fi complementare celor din UE, găsindu-și astfel un loc pe piața europeană a grâului comun, a grâului dur, a porumbului, precum și pe piața proteinelor și a uleiurilor vegetale, prin extinderea și încurajarea cultivării de soia, mazăre și floarea-soarelui ca bune premergătoare pentru culturile cerealiere ecologice, care pot intra, la rândul lor, pe piața europeană a produselor ecologice.

România își poate găsi un loc pe piața europeană a grâului, deoarece aceasta este deficitară în privința calității grâului, îndeosebi a *conținutului de substanțe proteice*. Deși are o producție de grâu excedentară și extrem de competitivă (datorită tehnologiilor performante și condițiilor climatice deosebit de favorabile), reglementările recente privitoare la importul de grâu în UE permit importul fără restricții (cu taxă 0) pentru grâul de "calitate extra" (definit printr-un conținut de proteine de 14%) și cu condiții avantajoase pentru grâul de "calitate superioară" (cu un conținut de proteine de peste 13,3%).

Trebuie subliniat faptul că grânele din zonele cu climat secetos sunt mai bogate în substanțe proteice decât grânele din zonele cu climat mediteranean și oceanic. *Grânele din Europa Occidentală (Anglia, Franța, Suedia etc.) conțin în boabele lor 9-12% substanțe proteice, în timp ce grânele din țara noastră conțin uneori peste 15% substanțe proteice.*

În climatele umede și mai răcoroase, perioada de formare a bobului este mai lungă, intensitatea asimilației clorofilice este mai mare, conducând spre o acumulare mai mare de substanțe extractive neazotate. În climatele mai calde și mai secetoase, durata depunerii amidonului se scurtează, asimilația este slăbită din cauza creșterii respirației, iar cantitatea de hidrați de carbon acumulată în aceste condiții este mai mică. S-a pus în evidență faptul că temperaturile ridicate, începând cu 10 zile înainte de înspicare și până la maturitate, determină o

creștere însemnată a substanțelor proteice în bobul de grâu. În condiții de iriga-re, conținutul boabelor de grâu în substanțe proteice este de asemenea mai scăzut. Conținutul în substanțe proteice al grânelor de primăvară este mai ridicat decât al grânelor de toamnă, tot datorită perioadei mai scurte de depunere a ex-tractivelor neazotate și faptului că în perioada formării bobului la grâul de primă-vară timpul este mai cald și mai uscat.

Potrivit datelor obținute de la Institutul de Bioresurse, chiar și în condițiile tehnologiilor deficitare practicate în ultimii ani, datorită condițiilor climatice favo-rabile, între 5% și 30% din producția autohtonă de grâu ar putea îndeplini cerin-țele UE, dar, pentru ca acest potențial să devină o realitate, sunt necesare *măsuri hotărâte de încurajare a creșterii calității producției de grâu*, prin asigura-rea azotului (din îngrășăminte chimice sau din rotația culturilor, cu mazărea și soia ca premergătoare ale grâului) care, pe lângă sporirea conținutului de sub-stanțe proteice, mai îmbunătățește și calitatea glutenului, *precum și de preluare a producției în mod diferențiat pe soiuri și conținut de substanțe proteice*.

România își poate găsi un loc pe piața europeană a grâului durum pentru care UE nu are surplus de producție. Grâul durum este un grâu caracteristic de stepă, cu bobul mai lung decât la grâul comun, mai sticlos și mai bogat în sub-stanțe proteice. Cuprinde forme de primăvară și toamnă și se situează pe locul al doilea după grâul comun, boabele acestei specii fiind întrebuințate pentru prepa-rarea pastelor făinoase. Suprafețe mari cu specia *Triticum durum* se găsesc în *Italia, o țară tradițional producătoare de grâu durum*. În România, grâul durum ar putea să devină o cultură a cărei producție să fie competitivă pe piața unică, în condițiile în care climatul din țara noastră este mai avantajos acestei culturi decât climatul țărilor din zona mediteraneană a UE.

România își poate găsi un loc pe piața europeană a porumbului, statele comunitare acoperindu-și din producție proprie doar 96% din consum. Această situație deschide perspective pentru o posibilă contribuție a României la acoperi-rea deficitului de pe piață, în măsura în care produsele obținute și prețurile prac-ticate vor putea fi competitive cu cele oferite de alți mari producători.

România își poate găsi un loc pe piața europeană a produselor ecologice. În vestul Europei, condițiile climatice care favorizează producția favorizează și dezvoltarea unor boli care impun tehnologii poluante de combatere a acestora. Prin nefolosirea timp de peste zece ani a pesticidelor și a îngrășămintelor chimi-ce, în România există terenuri agricole favorabile pentru o producție ecologică de cereale, iar sporirea "calității ecologice" fără consum de îngrășăminte chimice de sinteză poate să apară și ca efect al extinderii și încurajării culturilor de soia, mazăre și floarea-soarelui, pentru care există de altfel deficite pe piața europea-nă a proteinelor și uleiurilor vegetale.

Efortul de a găsi un loc pe piața UE prin adoptarea mecanismelor, a re-glementărilor legislative și a standardelor pe baza cărora funcționează în prezent piața cerealelor ne va înlesni găsirea și a altor cumpărători potențiali, mai ales *în țările în curs de dezvoltare*, unde va crește consumul de grâu, chiar și cel de cali-

tate mai slabă și cu un preț mai scăzut. S-a estimat astfel că grânele de calitate superioară reprezintă numai 10% din piața grâului, în timp ce 90% din piață este reprezentată de grâul de calitate inferioară. Trebuie subliniat, de asemenea, că vor crește și posibilitățile de a pătrunde pe unele piețe specializate, spre exemplu, *pieța grâului cu bob alb* preferat de Japonia și majoritatea țărilor arabe, *pieța cerealelor nepanificabile* ale regiunii ANOM (Africa de Nord și Orientul Mijlociu) etc. Totul depinde însă de modul în care agenții economici din agricultura și industria alimentară românească se vor integra în sistemul organizării comune a pieței pentru cereale din UE.

6. COORDONATELE ORGANIZĂRII ȘI GESTIONĂRII PIEȚEI CEREALELOR ÎN ROMÂNIA

În vederea stabilizării pieței cerealelor din România și asigurării unui nivel echitabil al veniturilor producătorilor agricoli, sunt necesare măsuri de piață internă, aplicate prin intermediul unui sistem de intervenție pentru cereale, un sistem de import și export pentru cereale, un sistem național de gradare a cerealelor, un sistem al certificatelor de depozit, al unui fond de garantare pentru certificatele de depozit, precum și prin intermediul organizațiilor agricole interprofesionale pe produs sau grupa de produse din sectorul cereale.

6.1. Sistemul de intervenție pentru cereale

Sistemul de intervenție pentru cereale va deveni operațional începând cu anul de piață 2005-2006. Pentru produsele agricole, anul de piață începe la 1 iulie și se sfârșește la data de 30 iunie a anului următor. Prețul de intervenție reprezintă prețul cu care organismul de intervenție autorizat cumpără și depozitează cantități de cereale, atunci când prețul pe piață scade sub nivelul prețului de intervenție. Cantitățile de producție care se constituie în stocuri publice de intervenție, precum și prețul de intervenție practicat pe piața cerealelor pentru fiecare an de piață se aprobă prin ordin al ministrului agriculturii, pădurii și dezvoltării rurale.

Agencia de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Industrie Alimentară și Dezvoltare Rurală, ca organism instituțional înființat prin lege, va funcționa din 2007. Aceasta va achiziționa, prin structurile organizatorice specializate, *grâu comun și grâu dur, orz, porumb și sorg* oferite din producția internă, care îndeplinesc condițiile de cantitate și calitate prevăzute pentru intervenție. Pentru implementarea programului de introducere a elementelor tehnice și legislative legate de funcționarea sistemului de intervenție, va fi desemnată Societatea Națională a Produselor Agricole. Prețul de intervenție se modifică lunar, prin aplicarea unor coeficienți de corecție. Pentru porumb și sorg, prețul de intervenție valabil în luna mai va rămâne același și în lunile iulie, august și septembrie ale aceluiași an. Prețul de intervenție se aplică cerealelor care se livrează angro la centrele de intervenție, înainte de descărcarea acestora din mijloacele de transport, și este același pentru toate centrele de intervenție autorizate. Perioada în care se achiziționează cereale oferite la intervenție este, de regulă, cuprinsă între 1 noiembrie și 31 mai, iar stabilirea prețului de achiziționare a cerealelor se face pe baza prețului de intervenție și a indicilor de calitate a cerealelor oferite la intervenție.

Normele metodologice referitoare la aplicarea sistemului de intervenție pe piața cerealelor, precum și la activitatea Agenției de Plăți și Intervenție pentru

Agricultură, Industrie Alimentară și Dezvoltare Rurală se aprobă prin ordin al ministrului agriculturii, pădurii și dezvoltării rurale, aceste norme conțin:

- definirea, nominalizarea și autorizarea centrelor de intervenție;
- condițiile minime privind calitatea și cantitatea pe care fiecare tip de cereală trebuie să le îndeplinească pentru a fi eligibilă la intervenție;
- criteriile de stabilire a indicilor de corecție ai prețului de intervenție, în funcție de calitatea cerealelor oferite la intervenție și perioada anului în care se face achiziția;
- mecanismele economico-financiare de preluare a cerealelor de către centrele de intervenție și de punere în vânzare pe piață a cerealelor deținute în stocuri publice de intervenție.

Resursele financiare necesare punerii în aplicare a obiectivelor sistemului de intervenție pe piața cerealelor se asigură anual de la bugetul de stat prin bugetul MAPDR și se vor gestiona de Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Industrie Alimentară și Dezvoltare Rurală.

Centrele de intervenție se stabilesc în principalele regiuni cultivatoare de cereale, cu capacități de stocare care depășesc cu mult cererea locală și care dispun de echipamente tehnice de prelucrare, manipulare, descărcare.

Standardul profesional nr. 824/2000 transpune în totalitate prevederile Reglementării CE nr. 824/2000, care va fi aplicat în momentul intrării în funcțiune a sistemului de intervenție. Această reglementare stabilește indicii de calitate pentru cereale, precum și metodele de analiză pentru determinarea calității ce vor fi preluate de către centrele de intervenție și difuzate tuturor agenților economici de pe întreaga filieră a cerealelor.

De asemenea, au fost identificate 57 de depozite care pot deveni centre de intervenție în condițiile impuse de Reglementarea nr. 2273/93. Multe dintre acestea dispun de facilități de transport pe calea ferată sau auto, necesită operațiuni de modernizare și re tehnologizare și au o capacitate totală de stocare de 2,7 mii. tone. Pentru implementarea programului de introducere a elementelor tehnice și legislative legate de funcționarea sistemului de intervenție, va fi desemnată Societatea Națională a Produselor Agricole.

6.2. Sistemul de import și export pentru cereale

Sistemul de import și export pentru cereale va deveni operațional începând cu anul de piață 2005-2006 și este necesar pentru a monitoriza volumul comerțului României cu produse agricole. Operațiunile de import și export se vor desfășura pe baza licențelor de import și export și a garanțiilor financiare constituite în scopul asigurării că tranzacțiile sunt efectuate în termenul de valabilitate al licențelor respective. Mecanismele de aplicare a măsurilor privind monitorizarea comerțului cu produse agricole se instituie prin lege și se administrează de către instituțiile desemnate în acest scop, pe baza regulilor și procedurilor specifice. Cu excepția cazurilor pentru care există alte prevederi, importul produselor

agricole se efectuează cu aplicarea taxelor vamale de import, existente în tariful vamal de import al României. Taxa vamală este exprimată în procente și se aplică la valoarea în vamă a produselor agricole.

Atunci când piața cerealelor înregistrează tendințe de apariție a unor dezechilibre majore, la importul în România al produselor agricole se deschid contingente tarifare în cadrul cărora se alocă cote, pe baza metodei ordinii cronologice a depunerii cererilor, principiului "primul venit-primul servit" și în limita cantităților disponibile la data primirii cererilor respective. La alocarea cotelor se va urmări asigurarea unui tratament nediscriminatoriu pentru toți operatorii interesați, în ceea ce privește accesul la contingentele tarifare, până la epuizarea acestora.

Metodele de gestionare a cotelor tarifare vor conține prevederi referitoare la:

- stabilirea cotelor pe bază anuală, pentru întregul an de piață, iar acolo unde este cazul, distribuirea acestora în mod corespunzător pe parcursul anului;
- garanțiile care acoperă natura, proveniența și originea produsului.

Pentru a încuraja participarea României la comerțul internațional cu cereale, se vor acorda prime la export, în anumite limite, cu respectarea prevederilor legislației naționale și a regulilor Organizației Mondiale a Comerțului (OMC). Cantitățile, destinațiile de export, cuantumul primelor și condițiile specifice de acordare a acestora privind evoluția prețurilor pe piața internă și internațională, se stabilesc prin consultarea *consiliului pe produs* sau a *organizației interprofesionale pe produs sau grupa de produse din sectorul cereale* și se aprobă prin ordin al ministrului agriculturii, pădurii și dezvoltării rurale, al ministrului economiei și comerțului și al ministrului finanțelor publice. Cuantumul primelor de export se stabilește pe tonă de produs și poate fi diferențiat în funcție de țara de destinație. Sumele necesare pentru acordarea primelor de export se alocă de la bugetul de stat prin bugetul MAPDR, în limita fondurilor aprobate cu această destinație. Primele de export se acordă la cerere, fiind condiționate de prezentarea documentelor care confirmă efectuarea exportului.

Măsurile de protecție la frontierele externe ale României, în ceea ce privește comerțul cu cereale, se realizează prin sistemul de taxe vamale. În situația înregistrării unor disfuncții pe piața cerealelor, măsurile de protecție prin sistemul de taxe vamale se completează cu măsuri de introducere a noi taxe vamale la import sau export sau taxe cu efect echivalent, precum și restricții cantitative la import sau export sau măsuri cu efect echivalent. Toate aceste măsuri se adoptă în baza legislației naționale în vigoare, cu respectarea acordurilor și convențiilor internaționale la care România este parte și a obligațiilor care decurg din calitatea de membru al OMC.

6.3. Sistemul național de gradare a cerealelor

Sistemul Național de Gradare a Cerealelor a fost înființat în anul 2002 și a început să funcționeze în anul 2003. Acest sistem a reprezentat un pas primordial făcut în demersul de îmbunătățire a funcționării pieței cerealelor.

Sistemul Național de Gradare este administrat de *Comisia Națională de Gradare a Semințelor de Consum* (CNGSC), înființată de MAPDR prin OUG nr. 141/2002. CNGSC-ul este persoană juridică română, neguvernamentală și fără scop lucrativ, de interes general și de unitate publică, cu conducere și finanțare proprii. Comisia este formată din reprezentanți ai MAPDR, ai patronatelor și ai organizațiilor profesionale pe produs sau grupe de produse în domeniul producției, depozitării, procesării, comercializării și standardizării semințelor de consum. CNGSC are 25 de membri (reprezentanți mandatați de către ASRO, LAPAR, AFR, ANAMOB, ROMPAN, ULPROD, NUT RICOMB și ARCPA). Această comisie conduce și gestionează Sistemul național de gradare a semințelor de consum, instituit prin HG nr. 1336/2002, și are drept obiectiv aplicarea acestui sistem în condițiile prevăzute de legislația în vigoare, în vederea stimulării producției de semințe de consum de calitate corespunzătoare, printr-un mecanism eficient, cu costuri reduse, care să identifice caracteristicile relevante și valoroase ale acestora la punctele de recepție.

Scopul Sistemului național de gradare este acela de a-i ajuta pe producătorii, comercianții, procesatorii și depozitarii de pe piața românească a cerealelor, prin stabilirea unui instrument de evaluare a calității grânelor bazat pe caracteristici fundamentale, intrinseci și verificabile.

Gradarea este efectuată de către gradatori licențiați și certificați de către CNGSC. Aceștia se ghidează în activitate după grilele din Manualul de gradare a cerealelor. Aceste grile au fost elaborate de către o echipă de experți tehnici din țara noastră, în conformitate cu reglementările existente în UE.

Acest sistem înlocuiește un sistem care, prin evaluarea de corpuri străine, masă hectolitrică și umiditate, nu reflecta calitatea cerealelor predate. Acest nou sistem va aduce, în viitor, produsele la un preț corect, bazat pe calitatea predată, răsplătind fermierii care produc cereale de calitate. Pentru depozitari, sistemul oferă un instrument recunoscut la nivel național, pe baza căruia diferențiază cerealele din stoc în funcție de grad. Cerealele pot fi acum stocate, comercializate și restituite producătorilor în conformitate cu gradele (1, 2 sau 3) pe care le-au primit.

6.4. Sistemul certificatelor de depozit

Sistemul certificatelor de depozit reprezintă un sistem de licențiere menit să ușureze tranzacțiile cu cereale de la fermieri la silozari și să creeze lichidități financiare pentru producători. Regimul certificatelor de depozit este reglementat prin OUG nr. 141/2002, modificată prin Legea nr. 149/2003 și completată prin Normele metodologice din 23 ianuarie 2003. Certificatele de depozit sunt emise

de către depozitele/silozurile acreditate de Comisia pentru acordarea licențelor de depozit pentru semințele de consum, care funcționează în cadrul MAPDR. Pentru a primi această licență, depozitele trebuie să îndeplinească anumite standarde tehnice și financiare și să contribuie la finanțarea Fondului de garantare.

Certificatul de depozit constituie titlu de credit negociabil. El este stipulat, la cererea deponentului, fie la ordin, fie la purtător. Certificatul este transmisibil, reprezentând titlu executoriu pentru cantitatea semințelor de consum înscrisă în acesta. El poate fi folosit la constituirea unei garanții reale imobiliare asupra semințelor de consum depozitate, fiind folosit ca garanție la bănci pentru cerealele depozitate.

După recoltare, fermierii își depozitează recolta, în funcție de gradul rezultat în urma analizelor efectuate și pe baza reglementărilor în vigoare, într-un depozit licențiat (solid din punct de vedere tehnic și financiar). La predare, producătorii primesc un certificat de depozit și un titlu de gaj. În cazul solicitării unui împrumut și al primirii unui credit de la bancă, acest titlu de gaj este înmănat băncii care face plata. O dată ce producătorul restituie împrumutul, titlul de gaj este returnat producătorului, care poate în acest moment să-și vândă cerealele.

Licențierea depozitelor este realizată de către Ministerul Agriculturii Pădurilor și Dezvoltării Rurale. Certificatele de depozit pot fi folosite ca garanție bancară de către orice persoană care își depozitează cerealele într-un siloz licențiat – producător, procesator, comerciant sau chiar deținătorul silozului. Deținătorul certificatului de depozit poate obține credit pe baza acestui document.

Acest sistem îi permite producătorului să își depoziteze produsele în funcție de calitatea lor și îi permite alegerea celui mai bun moment pentru a le vinde. În același timp, sistemul certificatelor de depozit le garantează fermierilor că vor primi exact aceeași calitate (același grad) ca cea înregistrată la predarea produselor către siloz. Sistemul reglementează astfel funcționarea pieței cerealelor, prin vânzarea acestora pe toată durata anului.

6.5. Fondul de garantare pentru certificatele de depozit

Fondul de garantare pentru certificatele de depozit este un mijloc de a garanta pe viitor sistemul certificatelor de depozit. Fondul protejează interesele financiare ale deponentilor – deținători ai certificatului de depozit și/sau ale creditorilor gajști -, restituindu-le contravaloarea semințelor de consum înscrise în certificatul de depozit, calculată la prețul pieței. Fondul de garantare este un fond stabilit de către producători pentru producători, care va fi folosit doar pentru a-i despăgubi pe producătorii și pe deținătorii titlurilor de gaj în cazul unei pierderi semnificative.

Fondul de garantare este un instrument legislativ pus la dispoziția producătorilor pentru a preîntâmpina un eșec al proprietarilor de depozite de a-și

Îndeplini obligațiile (de a restitui aceeași cantitate de semințe de consum depusă și la aceeași calitate). Acest fond nu îl scuză însă pe directorul de siloz de managementul defectuos, acesta fiind în continuare responsabil de administrarea stocurilor conform acordurilor prevăzute în licența pe care o deține. Obiectivul acestui fond este să creeze un sistem rapid de plată pentru proprietarii cerealelor, în caz de incapacitate de plată din partea silozarilor. Responsabilitatea pentru rezolvarea plângerilor împotriva silozarilor revine administratorilor Fondului de Garantare.

6.6. Organizațiile interprofesionale pentru cereale

Organizațiile interprofesionale pentru cereale au apărut, prin aplicarea legislației în vigoare, în vederea consolidării pieței produselor cerealiere și a unei mai mari transparențe în luarea deciziilor politice, prin consultarea cu societatea civilă, precum și pentru a alinia legislația agricolă românească la legislația comunitară. În acest scop, a fost promulgată OG nr. 55/2000 privind organizațiile interprofesionale pe produse agroalimentare. Această ordonanță a fost aprobată, cu unele modificări, prin Legea nr. 41/2001 privind organizațiile interprofesionale pe produse agroalimentare.

Conform statisticilor întocmite de MAPAM, față de numai 327 în anul 2002, în anul 2003 existau un număr de 1139 de asociații și fundații cu profil agricol, din care 324 de asociații în sectorul vegetal, 788 în sectorul zootehnic și 9 în sectorul de prelucrare a producției agricole. Organizațiile sunt constituite cu statut de patronate sau federații, care, la rândul lor, sunt împărțite în sectoare de activitate.

Organizația Interprofesională a Cerealelor (OIC) asigură: armonizarea punctelor de vedere ale operatorilor de pe piață, respectiv a producătorilor, procesatorilor, depozitarilor și comercianților; stabilirea de relații contractuale între producători, procesatori, depozitari și comercianți înainte de începerea anului agricol pentru produsele cerealiere, asigurându-se astfel un cadru comercial contractual; stabilizarea piețelor produselor agricole astfel încât acțiunile producătorilor, procesatorilor, depozitarilor și comercianților să devină previzibile; constituirea partenerilor de dialog social pentru piața cerealelor, prin recunoașterea de către ministerul de resort drept consiliu pe produs a organizațiilor interprofesionale; îmbunătățirea sistemului informațional prin obligativitatea asumată de organizațiile interprofesionale de a furniza date statistice atât ministerului de resort, cât și Institutului Național de Statistică.

În sectorul cereale, prin aplicarea legislației în vigoare, își desfășoară activitatea numeroase asociații agricole, precum: Asociația Fermierilor din România (AFR); Federația Agricultorilor Privatizați din România; Asociația Națională a Morarilor și Brutarilor (ANAMOB); Patronatul Unităților de Panificație din România (ROMPAN); Asociația Națională a Angroșiștilor și Depozitarilor de Cereale (ANAD); Asociația Amelioratorilor, Producătorilor și Comercianților de Semințe și

Material Săditor (AAPCSMS). Acestea, la rândul lor, sunt grupate în diferite organizații interprofesionale.

Organizația interprofesională "Cereale și Produse Derivate" este reprezentativă în domeniul cerealelor și este constituită din ANAMOB și alte 3 asociații naționale ale producătorilor agricoli.

Organizația Interprofesională "Bere-Orz" a fost autorizată prin Ordinul nr. 601/2002 al ministrului agriculturii, alimentației și pădurilor, publicat în MO al României nr. 938/20.12.2002. Aceasta este reprezentată în toate județele țării și cuprinde 13 fabrici de bere, două patronate (Patronatul Industriei Berii din România și Asociația Patronală a Angroșiștilor de Cereale din România), două uniuni (Uniunea Națională a Producătorilor Agricoli din România și Uniunea Burselor de Mărfuri din România), trei asociații (ANP Nutricomb, Asociația Producătorilor de Cereale și Plante Tehnice a județului Călărași și cea a județului Ialomița), trei firme private (SC Roman Verneuil SA, SC Saaten Union România SA și SC ITC SRL), precum și trei institute de cercetare (Institutul de Bioresurse Alimentare, Institutul de Economie Agrară și Institutul de Stat pentru Testarea Soiurilor).

6.7. Societatea Națională a Produselor Agricole

Societatea Națională a Produselor Agricole SA (SNPA) își desfășoară activitatea în domeniul pieței cerealelor, a leguminoaselor boabe și a semințelor oleaginoase; este înființată în baza HG nr. 830/1998, prin reorganizarea Agenției Naționale a Produselor Agricole RA. Acțiunile sunt deținute în totalitate de către stat, care își exercită drepturile și obligațiile decurgând din calitatea de acționar unic, prin Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale. SNPA funcționează pe bază de gestiune economică și autonomie financiară, în conformitate cu dispozițiile legale în vigoare și cu statutul propriu.

Pe piața cerealelor, SNPA are ca obiect de activitate:

1. derularea unor acțiuni specifice privind *stabilizarea pieței* prin mandat încredințat de MAPDR, executând în acest scop activități comerciale în vederea echilibrării cererii și ofertei;
2. derularea acțiunilor de *susținere a politicii comerciale* a MAPDR în scopul asigurării echilibrului pe piață și al protejării producătorilor agricoli, în conformitate cu legislația în vigoare în acest sens;
3. elaborarea unui *sistem informațional privind stocurile, calitatea și balanțele* produselor cerealiere, în vederea asigurării necesarului pentru consumurile interne;
4. elaborarea periodică a unor *studii privind piața internă și' externă* a produselor cerealiere;
5. *mandatarea anumitor agenți economici pentru activități comerciale*, conform legii, în funcție de nevoile pieței și cu acordul MAPDR;
6. executarea de *prestări de servicii și asistență tehnică de specialitate* în

domeniul comerțului cu cereale, pentru societățile comerciale din industria alimentară;

7. executarea unor *activități comerciale* cu produse cerealiere, utilizând surse financiare proprii, credite bancare și alte surse, pentru societăți comerciale din industria alimentară și pentru producătorii agricoli care solicită acest lucru;

8. *achiziționarea și vânzarea* cu comision și alte *prestații de servicii* la produsele din domeniul său de activitate;

9. alte activități legate de obiectul său de activitate, stabilite de MAPDR.

CONCLUZII

Grâul, porumbul și orzul sunt principalele cereale care au ocupat dintotdeauna un loc prioritar în structura culturilor agricole din România, securitatea alimentară națională neputând fi concepută fără acestea.

Integrarea agriculturii românești în structurile comunitare va însemna și pentru cereale deschiderea unei piețe unice, caracterizată prin existența unor produse de calitate. În aceste condiții, agenții economici de pe piața cerealelor se vor confrunta, atât pe piața din România, cât și din celelalte țări membre ale Uniunii Europene, cu exponenții unei agriculturi performante din punct de vedere al alocării și utilizării resurselor, al dotării cu factori de producție și al funcționalității piețelor specifice. De asemenea, în momentul în care vom intra în rândul statelor membre, piața europeană a cerealelor trebuie să ne găsească pregătiți cu produse autohtone de calitate, care să facă față atât concurenței străine, cât și condițiilor în schimbare ale pieței interne, oferind tuturor consumatorilor, din surse proprii, o gamă cât mai variată din produsele cerealiere solicitate.

O analiză efectuată la nivelul întregii filiere a cerealelor, de la producătorul agricol la consumatorul final, pune în evidență o serie de avantaje și oportunități, dar și de dezavantaje și de riscuri. Trecem în continuare la o sintetizare a acestora:

Puncte tari:

- o piață internă de mare potențial, datorită importanței ocupate de produsele din cereale în dieta românilor;
- agenții economici sunt privatizați în proporție de peste 99%;
- capacitățile de producție sunt repartizate în mod echilibrat pe medii de rezidență, în mediul rural funcționând 54% din capacitățile de producție din morărit-panificație;
- la nivelul marilor agenți economici există tendințe tot mai pregnante de diversificare, manifestate prin creșterea ponderii valorii producției de paste făinoase, biscuiți, patiserie etc.
- deși există tendințe de concentrare, totuși agenții la scară mică reușesc să-și găsească loc pe piață, mai ales în mediul rural;
- sectorul este în plin proces de consolidare prin investiții și re tehnologizări, iar până la momentul actual este încă dominat de investitorii români;
- strategiile de marketing ale marilor agenți sunt direcționale și spre atacarea de noi segmente de piață și îmbunătățirea desfacerii.

Puncte slabe:

- oferta internă de cereale este instabilă ca volum și neomogenă calitativ. Din acest motiv se apelează frecvent la importuri, fapt care conduce la

variații mari ale prețului materiei prime și al produselor finite (pâinea mai ales);

- veniturile scăzute ale populației conduc la orientarea consumatorilor către sortimente ieftine. Acest lucru are efecte negative asupra producătorilor care încearcă să impună produse de calitate, dar mai scumpe;
- existența pe piață a multor agenți din economia neagră/gri, care apar cu produse foarte ieftine, dar de calitate aflată la limita legii. Din acest motiv, procesatorii care au investit sume substanțiale în tehnologie și în calitate resimt această concurență neloială;
- informațiile de piață sunt reduse și de multe ori confuze, iar studiile de piață specializate sunt destul de puține;
- mulți agenți economici mai ales din mediul urban au capacități de producție supradimensionate, iar acestea încarcă costurile de producție.

Oportunități:

- o bursă a cerealelor funcțională. Acest lucru este cerut de majoritatea marilor producători agricoli și a procesatorilor;
- corelarea prețului materiei prime cu calitatea acesteia, prin stabilirea și utilizarea claselor și standardelor pentru cereale utilizate în Uniunea Europeană;
- construirea în cadrul unităților de procesare sau modernizarea clădirilor și echipamentelor existente pentru depozitarea și procesarea primară a cerealelor (uscarea, calibrare, curățire, condiționare, măcinare);
- Introducerea sistemului de management al calității ISO 9001 și a altor standarde care vizează direct siguranța alimentară;
- orientarea procesatorilor către producerea de alimente ecologice;
- orientarea către producerea de alimente dietetice;
- orientare către produse specifice bucătăriei străine (ex., paste făinoase din grâu dur).

Riscuri:

- tendințe tot mai accentuate de concentrare a procesatorilor din marile centre urbane, cu efecte asupra prețului la consumatorul final;
- viitorul agenților economici (mai ales al celor mici) depinde de capacitatea lor de a face față cerințelor de calitate implicate de aderarea la Uniunea Europeană (fitosanitare și de protecție a consumatorilor);
- integrarea pe verticală realizată de unii agenți din sfera procesării îi va determina pe aceștia să preia riscurile din sectorul agricol, ceea ce poate însemna creșterea fragilității economice a acestora.

Prin urmare, factorii care limitează dezvoltarea pieței cerealelor în România sunt legați direct de *producție, marketing și management*. Metodele prin care se poate stimula competitivitatea producătorilor și a produselor cerealiere româ-

nești pe piața internă și externă sunt definite de *mecanismele, reglementările legislative și standardele calitative pe baza cărora funcționează în prezent sistemul organizării comune de piață pentru cereale din Uniunea Europeană*.

Sistemul de intervenție pentru cereale și sistemul de import și export pentru aceste produse, sistemul național de gradare a cerealelor, sistemul certificatelor de depozit, fondul de garantare pentru certificatele de depozit și organizațiile agricole interprofesionale sunt elemente care introduc schimbări importante pe piața cerealelor din România. În timp, acestea vor duce la creșterea transparenței, credibilității și funcționalității pieței cerealelor din România, creând posibilitatea ca această piață să ajungă la potențialul despre care se vorbește adesea, dar care nu a fost atins în ultimii ani de țara noastră.

Reorganizarea pieței cerealelor presupune:

- garantarea privatizării structurilor de producție și armonizarea legislației naționale cu cea europeană, fără a afecta asigurarea securității alimentare;
- măsuri stimulative care să accelereze agregarea micilor producători (cooperative) în vederea obținerii unor facilități pentru investiții;
- formarea unui sistem informațional cu privire la piața cerealelor și standardele de calitate din Uniunea Europeană;
- crearea unui sistem eficient de consultanță și susținere a producătorilor agricoli specializați în cultura cerealelor;
- dezvoltarea și consolidarea unui mediu național de afaceri de tipul celui din țările membre UE cultivatoare de cereale;
- încurajarea producătorilor agricoli să își modeleze comportamentul, sporindu-și abilitățile manageriale în funcție de semnalele pieței;
- expunerea tuturor agenților economici care acționează pe piața cerealelor la disciplina și rigorile pieței comunitare și internaționale;
- stabilirea priorităților reale în domeniul cercetării și dezvoltării, potrivit cerințelor actuale și viitoare ale restructurării și dezvoltării pieței cerealelor;
- crearea infrastructurilor de sprijin al pieței cerealelor pentru facilitarea ajustărilor structurale și îmbunătățirea competitivității internaționale;
- sancționarea promptă a cazurilor de gestiune defectuoasă, management neperformant și risc de faliment înregistrate pe filiera cerealieră;
- stabilizarea pieței cerealelor prin: crearea capitalului circulant, finanțarea depozitării, îmbunătățirea accesului la resursele financiare, dezvoltarea burselor de cereale și a piețelor de gros, practicarea sistemului de prețuri liberalizate, introducerea unui regim stabil și neutru cu o protecție moderată față de import și fără restricții la export.

Obținerea unor produse agroalimentare de calitate și rafinament european, cu marcă recunoscută și denumire de origine controlată, aliniate la standardele comunitare și mondiale va reduce din dimensiunea problemei legate de capacitatea agriculturii românești de a realiza conformitatea cu cerințele de aderare la Uniunea Europeană, sporindu-și în același timp șansele de a pătrunde și a rămâne pe o piață unică, pe criterii de performanță, compatibile cu performanțele oferite de ceilalți competitori.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandri, Cecilia, *Piața cerealelor – provocările aderării la Uniunea Europeană*, IEA, București, 2004
- Alexandri, Cecilia, *Securitatea și echilibrul alimentar în România*, Editura GEEA, București, 2001
- Belli, N., *Tranziția mai grea decât un război*, Editura Expert, București, 2001
- Berbecel, O., *Resursele climatice ale R.S. România, în agricultura socialistă a României*, Editura Politică, București, 1983
- Chirilă, C.; Lup, A., *Cerealele în România și în lume producție, consum, comerț*, Editura Mondograp, Constanța, 2000
- Davidovici, I.; Gavriiescu, D., *Economia creșterii agroalimentare*, Editura Expert, București, 2002
- Dumitru, D. și colab., *Agricultura României – tendințe pe termen mediu și lung*, Editura Expert, București, 1997
- Gavriilescu, D. și colab., *Cererea, oferta și prețurile agricole în perioada 1990-1995*, CIDE, București, 1996
- Gavriilescu, D.; Giurcă, D. (coord.), *Economie agroalimentară*, Editura Expert, București, 2000
- Gavriilescu, D., *Economie agroalimentară – delimitări, premise, anticipări*, Editura Expert, București, 1996
- Graham, Brookes, *European arable crop profit margins, 2001/2002*, Canterbury, UK, 2002
- Lazăr, T., *Foarfecile prețurilor în perioada 1990-1998: comparații cu alte țări*, "Economistul", București, 1999
- Manole, V., *Diagnosticul de marketing pe filiera de produs în agricultură*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2002
- Gorton, Matthew; Davidova, Sophia, *Farm productivity and efficiency in the CEE applicant countries: a synthesis of results*, Agricultural Economics, 30 (1) – 86 (2004)
- Oțiman, P.I., *Dezvoltarea rurală în România*, Editura Agroprint, Timișoara, 1997
- Pascariu, Gabriela, *Uniunea Europeană – politici și piețe agricole*, Editura Economică, București, 1996
- Popescu, Angela, *Filiera cerealelor panificabile*, ASE, București, 2003
- Popescu, M., *Lecțiile tranziției – Agricultura 1990-2000*, Editura Expert, București, 2001
- Radocea, A.; Coșea, M. (coord.), *Raportul dezvoltării umane în România*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1996
- Sima, Elena, *Piața cerealelor*, volumul "Restructurarea piețelor principalelor produse agroalimentare", Academia Română, Grupul de Reflecție – Evaluarea Stării Economiei Naționale (ESEN 2: Integrarea României în Uniunea

- Europeană), Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române, INCE-CIDE, București, 2002
- Vincze, Maria, *Politici agricole în lume teorii și realități*, Presa Universitară Clujeană, 1999
- Zahiu, Letiția; Dachin, Anca, *Politici agroalimentare comparate*, Editura Economică, București, 2001
- Zahiu, Letiția, *Integrarea agroalimentară europeană*, ASE, București, 2000
- *** *Agricultura României*, colecția 2000-2004
- *** *Anuarul statistic al României*, INS, colecția 1990-2003
- *** *Bilanțurile alimentare*, INS, colecția 1998-2002
- *** *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2003*, INS, 2004
- *** *Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2003*, Warsaw, 2003
- *** *Evoluția sectorului agroalimentar în România – raport anual 1997 al MAA*, Editura AGRIS – Redacția Revistelor Agricole, București, 1998
- *** *Impactul adoptării politicii agricole comune (PAC) asupra pieței principalelor produse agroalimentare românești*, Academia Română, Grupul de Reflecție – Evaluarea Stării Economiei Naționale (ESEN 2: Integrarea României în Uniunea Europeană), Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române, INCE-CIDE, București, 2002
- *** *Lanțul agroalimentar din România: în drum spre aderare*, volum apărut sub egida MAPAM și finanțat de Uniunea Europeană, United Graphics, Zoetermeer, Olanda, 2003
- *** *Profitul agricol*, colecția 2000-2004
- *** *Prospecte for agricultural markets in the European Union*, DG for Agriculture of the European Commission, June, 2004
- *** *Reform of the common agricultural policy – Medium term prospects for agricultural markets and income in the European Union 2003-2010*, DG for Agriculture of the European Commission, June, 2004
- *** *Strategia dezvoltării agriculturii, industriei alimentare și silviculturii: 2003-2007*, MAPAM, 2003
- <http://www.mapam.ro>

ANEXE

Anexa nr. 1

Suprafața cultivată cu cereale pentru boabe

- mii ha -

Anul	Arabil culti- vat		Cereale		Grâu și seca- ră		Orz și or- zoaica		Ovăz		Porumb	
	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.
1989	9847	-	6027	-	2359	-	768	-	106	-	2733	-
1990	9402	-	5704	-	2298	-	749	-	144	-	2467	-
1991	9197	7261	6049	5077	2217	1880	1018	665	210	160	2575	2367
1992	8909	7125	5774	4916	1475	1205	628	346	304	247	3336	3110
1993	9166	7196	6395	5275	2307	1841	637	354	365	266	3066	2813
1994	9220	7321	6558	5434	2441	1957	785	467	334	258	2983	2750
1995	9225	7511	6445	5452	2501	2005	582	342	239	213	3109	2889
1996	8879	7182	5843	4917	1798	1397	515	303	234	209	3277	3005
1997	9060	7392	6320	5279	2424	1905	627	358	219	196	3038	2816
1998	8973	7404	5921	5095	2033	1619	517	331	228	209	3129	2932
1999	8494	7153	5371	4699	1689	1346	416	285	248	228	3014	2838
2000	8500	7442	5655	5076	1954	1659	412	315	232	219	3049	2879
2001	8905	8109	6295	5808	2559	2291	529	434	219	210	2974	2864
2002	9399	9048	6038	5826	2310	2197	579	539	239	233	2895	2845

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2003.

Anexa nr. 2

Producția totală de cereale pentru boabe

- mii tone -

Anul	Cereale boabe		Grâu și seacă		Orz și orzoaica		Ovăz		Porumb	
	Total	de. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.
1989	18379,3	-	7935,2	-	3436,3	-	167,8	-	66761,8	-
1990	17173,5	-	7379,0	-	2679,6	-	234,0	-	6809,6	-
1991	19306,6	16024,8	5558,9	4385,8	2950,7	1697,5	258,2	187,2	10497,3	9749,9
1992	12288,5	9942,5	3227,6	2426,9	1678,0	776,9	507,7	364,9	6828,3	6368,7
1993	15493,1	12378,4	5354,5	4029,5	1552,8	742,8	553,6	363,6	7987,5	7240,5
1994	18183,8	14967,4	6186,5	4750,2	2133,6	1195,8	496,8	390,6	9343,2	8628,4
1995	19882,8	16446,8	7709,3	5929,8	1816,3	961,9	404,4	358,3	9923,1	9195,7
1996	14199,7	11815,9	3164,1	2192,3	1107,5	556,8	290,5	257,8	9607,9	8807,2
1997	22100,3	18255,7	7185,6	5323,1	1889,3	935,2	325,4	294,7	12679,7	11699,7
1998	15452,7	13071,9	5207,9	3944,5	1238,0	729,6	362,1	332,2	8623,4	8058,7
1999	17037,3	14927,7	4682,5	3574,9	1018,6	647,7	389,6	359,5	10934,8	10341,9
2000	10477,5	9080,9	4456,2	3604,3	867,0	591,3	243,8	232,0	4897,6	4649,9
2001	18870,9	17425,4	7763,8	6910,8	1580,0	1257,3	382,4	367,8	9119,2	8873,8
2002	14356,5	13930,0	4441,1	4211,8	1160,4	1082,2	327,4	321,0	8399,8	8290,9

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2003.

Anexa nr. 3

Producția medie de cereale pentru boabe

- kg/ha -

Anul	Grâu și secară		Orz și orzoaica		Ovăz		Porumb	
	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.	Total	d.c. sect. priv.
1989	3364	-	4475	-	1587	-	2475	-
1990	3212	-	3577	-	1622	-	2756	-
1991	2507	2333	2899	2551	1230	1167	4072	4115
1992	2188	2015	2670	2246	1671	1479	2046	2047
1993	2321	2189	2437	2099	1519	1370	2605	2574
1994	2535	2427	2718	2563	1487	1516	3131	3137
1995	3038	2957	3122	2809	1693	1685	3184	3176
1996	1760	1569	2149	1839	1242	1233	2926	2925
1997	2964	2795	3016	2614	1485	1506	4171	4151
1998	2561	2437	2394	2205	1588	1591	2756	2749
1999	2776	2656	2451	2275	1570	1578	3627	3643
2000	2280	2172	2105	1876	1050	1057	1603	1612
2001	3034	3016	2988	2897	1743	1750	3066	3098
2002	1923	1917	2005	2011	1368	1375	2902	2914

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2003..

Anexa nr.4

Producția și consumul mediu anual pe locuitor la produsele din cereale, în perioada 1996-2001

-kg-

Anul	Producția pe locuitor			Consumul mediu anual pe locuitor	
	Cereale boabe	Grâu și secară	Porumb	în echivalent boabe	în echivalent făină
1996	628,1	140,0	425,0	213,1	160,6
1997	980,2	318,7	562,4	225,0	169,8
1998	686,7	231,4	382,2	221,1	166,7
1999	758,6	208,5	486,9	220,1	166,3
2000	467,0	198,6	218,3	219,7	165,8
2001	842,1	346,5	407,0	221,2	166,9

Sursa: Anuarul statistic al României, INS.

Anexa nr. 5

**Consumul anual pe locuitor la principalele
produse alimentare, 1998-2003**

Nr. crt.	Specificare	UM	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1	Cereale și produse din cereale (în echivalent cereale boabe)	kg	166,7	166,3	165,8	166,9	169,8	162,2
2	Cartofi	kg	84,12	86,1	86,5	88,0	90,1	95,4
3	Leguminoase boabe	kg	2,35	2,5	1,5	2,4	2,8	3,2
4	Legume și produse din legume (în echivalent legume proaspete)	kg	120,51	130,0	114,9	125,6	121,7	147,8
5	Fructe și produse din fructe (în echivalent fructe proaspete)	kg	45,8	43,4	44,5	48,1	45,4	59,6
6	Zahăr și produse din zahăr	*g	20,5	20,9	23,0	24,0	23,5	24,3
7	Lapte și produse din lapte (în echivalent lapte de 3,5%)	kg	200,0	199,8	198,8	203,3	221,4	231,8
8	Ouă (consum brut)	buc	201	206	208	227	238	239
9	Came și produse din came (în echivalent carcasă)	kg	48,01	45,2	42,9	44,8	50,7	56,3
10	Pește și produse din pește (în echivalent pește proaspăt)	kg	3,0	2,2	2,6	2,6	3,2	3,5
11	Grăsimi vegetale și animale	kg	11,9	13,0	14,9	15,4	15,2	15,5

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Anexa nr. 6

**Valoarea producției din industria alimentară
în perioada 1998-2003**

- miliarde lei -

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total industrie alimentară, din care:	47619,2	54501,1	101548,8	137801,7	165701,5	205892,1
Industria cărnii	7445,8	9629,6	17605,1	29757,1	34480,6	37431,0
Industria laptelui	2013,9	2684,2	6919,6	7691,9	10226,6	14664,5
Industria de morărit și panificație	17389,5	12653,9	27284,8	33937,4	36541,7	64873,5
Industria uleiului	3142,8	4648,7	7230,3	11152,9	22507,2	11527,9
Industria vinicolă	4933,2	5643,6	13503,0	9691,0	11465,6	15246,7
Industria legumelor și fructelor	942,3	1092,8	2022,0	2221,9	2927,7	4580,7
Industria zahărului și produselor zaharoase	2018,3	4024,6	4529,6	8893,9	8501,1	10152,6

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Anexa nr. 7

**Dinamica ponderală a industriei alimentare,
băuturilor și tutunului, 1998-2003**

Industria națională = 100

Nr. crt.	Specificare	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1.	Alimentară și băuturi	18,2	13,9	16,1	14,3	12,9	13,2
2.	Produse din tutun	1,5	1,8	1,5	1,6	1,4	1,4

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Anexa nr. 8

**Valoarea producției industriale pentru industria
de morărit și panificație**

- miliarde lei prețuri curente -

Fabricarea	1998	1999	2000	2001	2002
1. produselor de morărit , din care:	2335,9	2736,7	9373,8	8147,2	8887,1
- majoritar privat	2294,2	2708,5	9336,9	8118,7	8886,2
%	98,2	99,0	99,6	99,6	100,0
2. amidonului , din care:	74,0	128,0	248,5	369,3	423,3
- majoritar privat	68,9	121,8	120,0	160,6	423,3
%	93,2	95,1	48,3	43,5	100,0
3. produselor pentru hrana animalelor , din care:	1605,7	1688,3	2616,7	4622,2	6630,4
- majoritar privat	1038,9	1215,1	2089,5	4295,7	6438,0
%	64,7	72,0	79,9	92,9	97,1
4. produselor de panificație și patiserie , din care:	12436,1	6920,6	12730,4	18367,1	15882,8
- majoritar privat	12340,0	6841,0	12532,7	18314,2	15863,8
%	99,2	98,8	98,4	99,7	99,9
5. biscuiților și a pișcoturilor , din care:	739,3	1000,0	2037,9	1882,0	3922,0
- majoritar privat	738,2	998,0	2037,9	1882,0	3922,0
%	99,8	99,8	100,0	100,0	100,0
6. pastelor făinoase și a altor produse făinoase , din care:	198,5	180,3	277,4	546,9	796,2
- majoritar privat	198,5	180,3	277,4	549,6	796,2
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total subramură, din care:	17389,5	12653,9	27284,4	33937,4	36541,7
- majoritar privat	16678,8	12064,8	26394,4	33320,8	36329,4
%	95,9	95,3	96,7	98,2	99,4

Sursa: Date furnizate de Institutul Național de Statistică.

Anexa nr. 9

Dinamica producției alimentare, băuturilor și tutunului, 1998-2003

Nr. crt.	Principalele produse	UM	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2003/1998(%)
1.	Carne	mii tone	374	361	259	248	238	227	60,7
2.	Preparate din carne	mit tone	129	147	127	138	136	136	105,4
3.	Conserve din carne	mii tone	10	10	11	14	15	19	190,0
4.	Semiconserve din pește	mii tone	0,9	0,6	0,4	0,4	0,4	0,3	33,3
5.	Conserve din pește	mii tone	0,6	0,7	1,1	1,2	1,3	0,4	66,7
6.	Conserve din legume	mii tone	75	65	61	71	67	-	-
7.	Conserve din fructe	mii tone	40	41	43	40	40	-	-
8.	Uleiuri comestibile	mii tone	173	245	253	285	218	206	119,1
9.	Margarina	tone	36147	36065	38047	34346	43558	26423	73,1
10.	Lapte de consum	mii hl	1864	1750	1608	1580	1170	1123	60,2
11.	Produse lactate proaspete (3,5% grăsime)	mii hl	825	922	905	1077	1578	1485	180,0
12.	Unt	mii tone	7	7	6	6	6	7	100,0
13.	Brânzeturi	mii tone	37	31	29	30	31	26	70,3
14.	Făină de grâu și seacă (echivalent grâu)	mii tone	2945	2763	2275	2249	2269	2436	82,7
15.	Zahăr	mii tone	321	246	476	493	514	462	143,9
16.	Sfeclă de zahăr	mii tone	185	114	55	74	66	57	30,8
17.	Produse zaharoase de cofetărie și patiserie	mii tone	81	83	87	96	99	94	116,0
18.	Alcool etilic de fermentație (echivalent 100% alcool)	mii hl	376	184	275	348	409	455	121,0
19. ¹	Vin pentru consum	mii hl	5071	5661	5453	5090	5252	-	125,6
20.	Bere	mii hl	9989	11133	12664	12087	11602	12514	125,3
21.	Produse din tutun	mii tone	29	31	33	38	33	32	110,3

*Date operative.

Sursa: MAPDR, Direcția Generală Integrare Europeană, Serviciul Statistică Agricolă. În anul 2003, producția operativă (din sumă de luni) de vin a fost de 637 mii hl, care nu conține producția rezultată din gospodăriile populației (aceasta se adaugă numai la datele anuale care vor fi gata în nov. 2004).

Anexa nr. 10

**Structura ponderală a valorii producției industriei alimentare
și băuturilor, 1998-2003**

-%-

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total industrie alimentară, din care:	100	100	100	100	100	100
Industria cărnii	16	18	17	22	21	18
Industria laptelui	4	5	7	6	6	7
Industria de morărit și panificație	37	23	27	25	22	32
Industria uleiului	7	9	7	8	14	6
Industria vinicolă	10	10	13	7	7	7
industria legumelor și fructelor	2	2	2	2	2	2
industria zahărului și produselor zaharoase	4	7	4	6	5	5
Altele	20	26	22	25	24	23

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Anexa nr. 11

Numărul de agenți economici din industria alimentară

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total industrie alimentară, din care:	10237	10869	10073	9929	10626	10688
Industria cărnii	2015	2084	1579	1477	1403	1193
Industria laptelui	911	973	831	791	835	812
Industria de morărit și panificație	4579	4984	5354	5541	6063	6165
Industria uleiului	230	239	274	268	280	319
Industria vinicolă	456	493	415	406	427	492
Industria legumelor și fructelor	448	442	268	228	225	279
Industria zahărului și produselor zaharoase	176	192	214	207	252	254

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Anexa nr.12

Capacitățile de producție din industria alimentară la sfârșitul anului 2003

Nr. crt.	Domeniul	Nr. de unități de producție	Din care în mediul rural	UM	Capacitate	Din care în mediul rural
1	Producția de lapte și produse lactate	737	458	hl/24h	92.549	27.409
2	Producția de carne și produse din carne	1765	544	t/an	1.929.607	587.704
3	Abatorizarea animalelor și păsărilor	606	-	t/an	1.570.922	-
4	Prelucrarea și conservarea pește-	95	29	t/an	31.996	4.324

Nr. crt.	Domeniul	Nr. de unități de producție	Din care în mediul rural	UM	Capacitate	Din care în mediul rural
	lui și produselor din pește					
6	Producție de pâine și produse de morărit și panificație	8345	4743	t/24h	58.101	31.635
7	Prelucrarea și conservarea fructelor și legumelor	140	35	Van	777.386	206.756
8	Producție de uleiuri și grăsimi vegetale	645	554	t/an	428.263	55.820
9	Fabricarea zahărului	14	4	t/an sfecla	3.973.120	495.090
10	Fabricarea zahărului și produselor zaharoase	3199	233	t/an	738.304	21.629
	Producția de băuturi	1707	965			
	Fabricarea băuturilor spirtoase și a alcoolului etilic			MGD/an	5.343.937	1.863-186
				sticle/an	500.000	0
	Fabricarea vinurilor			vag/an	191.952	111.521
	Fabricarea cidrului			sticle/an	600.000	0
	Fabricarea berii, oțetului și a băuturilor răcoritoare nealcoolice			hl/an	83.367.722	5.968.704
11	Producția de amidon, glucoza și drojdie de panificație	13	0	t/an	54.475	0
12	Fabricarea altor produse alimentare	427	78	t/an	543.283	179.190
13	Activități de ambalare și/sau îmbuteliere de produse alimentare	1128	299	t/an hl/an	435.430 37.324.960	90.128 35.449.436

Sursa: Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale, Direcția de politici pentru creșterea animalelor și produse alimentare.

Anexa nr. 13

Producția de grâu și secară la nivel mondial

Nr. crt.	Țara	Producția totală (mii tone)				Medie la hectar (kg/ha)		Pe locuitor (kg)	
		1997	1996	1999	2000	1999	2000	1999	2000
1.	Producția mondială	613342	591632	586422	583925	2711	2736		
2.	Argentina	15000	11500	15499	16106	2500	2494	396	435
3.	Australia	19224	21122	25012	24757	1828	2033	1121	1292
4.	Austria	1352	1342	1416	1313	4931	4469	157	162
5.	Belgia-Luxemburg	1718	1803	1575	1634	7781	7145	154	153
6.	Brazilia	2441	2232	2438	1662	1945	1559	15	10
7.	Bulgaria	3575	3203	2643	2775	3279	2835	365	349

Nr. crt.	Țara	Producția totală (mii tone)				Medie la hectar (kg/ha)		Pe locuitor (kg)	
		1997	1996	1999	2000	1999	2000	1999	2000
8.	Canada	24280	24076	25900	26804	2591	2445	881	871
9.	Rep. Cehă	3640	3845	4028	4084	4644	4209	392	398
10.	R.P. Chineză	123290	109726	113880	99640	3969	3738	90	78
11.	Danemarca	4965	4928	4471	4687	7043	7369	835	878
12.	Egipt	5849	6093	6347	6564	6347	6342	94	103
13.	Franța	33847	39793	37050	37559	7235	7128	269	638
14.	Germania	19827	20187	19615	21634	7543	7282	240	263
15.	Grecia	1991	2058	2064	2183	2268	2539	179	218
16.	India	69350	66345	70778	75600	2583	2756	72	75
17.	R. Islamică Iran	10045	11955	8673	7000	1610	1273	138	110
18.	Irlanda	725	673	597	706	8147	8375	163	186
19.	Italia	6758	8338	7760	7464	3250	3220	135	129
20.	Olanda	986	1040	851	1183	7299	8656	63	74
21.	Pakistan	16651	18694	17856	21079	2162	2491	134	153
22.	Polonia	8193	9537	9051	8503	3504	3227	234	220
23.	Marea Britanie	15020	15470	14870	16700	8051	8006	253	281
24.	România	7186	5208	4683	4456	2776	2280	209	199
25.	Federația Rusă	44258	27012	30995	36000	1347	1834	210	247
26.	Slovacia	1886	1789	1187	1254	4053	3095	224	232
27.	Spania	4676	5437	5037	7333	2099	3094	129	186
28.	SUA	67523	69327	62569	60512	2872	2820	229	220
29.	S.U. Mexicane	3657	3235	3021	3405	4809	4925	32	34
30.	Suedia	2056	2249	1659	2400	6030	5892	201	271
31.	Turcia	18650	21000	16500	17500	2081	2011	280	260
32.	Ucraina	18404	14937	13585	10197	2280	1975	266	203
33.	Ungaria	5259	4977	2638	3962	3593	3604	262	368

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, 2002.

Anexa nr. 14

Producția de porumb la nivel mondial

Nr. crt.	Țara	Producția totală (mii tone)				Medie la hectar (kg/ha)		Pe locuitor (kg)	
		1997	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000
1.	Producția mondială	586410	614003	605016	593543	4313	4269	.	.
2.	Argentina	115536	19360	13504	16817	5254	5428	360	454
3.	Austria	1842	1646	1700	1852	9752	9860	211	228
4.	Brazilia	34601	29496	32038	31879	2768	2745	195	190
5.	Bulgaria	1659	1303	1719	818	2973	1752	134	103
6.	Canada	7180	8912	9161	6827	7974	6273	298	222
7.	R.P. Chineză	104648	133188	128287	106178	4880	4599	100	83
8.	Egipt	5806	6337	6143	6474	7056	7680	94	101

Nr. crt.	Țara	Producția totală (mii tone)				Medie la hectar (kg/ha)		Pe locuitor (kg)	
		1997	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000
9.	Franța	16832	15204	15643	16469	8866	8980	264	280
10.	Germania	3188	2781	3257	3324	8358	7367	37	40
11.	Grecia	2025	1816	1950	2028	9056	9477	179	204
12.	India	11012	10571	10775	11500	1667	1769	11	11
13.	Italia	10005	9031	10058	10207	9699	9386	174	177
14.	Portugalia	913	1204	965	905	5747	5292	110	90
15.	România	12687	8623	10935	4898	3627	1603	487	218
16.	Slovacia	819	637	779	440	5997	3037	144	81
17.	Spania	4452	4265	3769	3898	9461	9173	96	99
18.	SUA	233867	247882	239549	253208	8398	8603	878	920
19.	S.U. Mexicane	17656	18455	17706	17988	2536	2484	188	179
20.	Turcia	2080	2300	2000	2100	3840	3818	37	31
21.	Ungaria	6828	6143	7149	4984	6347	4179	706	497

Sursa: Anuarul statistic al României, INS, 2001, 2002.

Anexa nr. 15

**Ponderea cerealelor în suprafața agricolă utilă (SAU)
în țările membre UE, în 2001**

- mii ha -

Țara		SAU total	Cereale total	din care:					
				grâu comun	grâu dur	po-rumb	orzoaica	secară	orez
UE 15	supraf.	130339	37339	14240	3705	4204	10680	1240	401
	% în SAU	100,0	28,6	10,9	2,8	3,2	8,2	1,0	0,3
Belgia	supraf.	1396	314	213	0	36	49	1	0
	% în SAU	100,0	22,5	15,3	0,0	2,6	3,5	0,1	0,0
Danemarca	supraf.	2643	1500	619	0	0	732	50	0
	% în SAU	100,0	56,8	23,4	0,0	0,0	27,7	1,9	0,0
Germania	supraf.	17064	7016	2960	9	361	2068	843	0
	% în SAU	100,0	41,1	17,3	0,1	2,1	12,1	4,9	0,0
Grecia	supraf.	3917	1193	160	673	208	97	12	20
	% în SAU	100,0	30,5	4,1	17,2	5,3	2,5	0,3	0,5
Spania	supraf.	25401	6690	1486	867	433	3278	110	117
	% în SAU	100,0	26,3	5,8	3,4	1,7	12,9	0,4	0,5
Franța	supraf.	29739	9055	4911	338	1765	1534	32	20
	% în SAU	100,0	30,4	16,5	1,1	5,9	5,2	0,1	0,1
Irlanda	supraf.	4418	295	84	0	0	181	0	0
	% în SAU	100,0	6,7	1,9	0,0	0,0	4,1	0,0	0,0
Italia	supraf.	15478	3915	659	1663	1064	344	3	220
	% în SAU	100,0	25,3	4,3	10,7	6,9	2,2	0,0	1,4
Luxemburg	supraf.	135	29	11	0	0	11	0	0
	% în SAU	100,0	21,3	8,1	0,0	0,0	7,8	0,0	0,0

Țara		SAU total	Cereale total	din care:					
				grâu comun	grâu dur	porumb	orzoaica	secară	orez
Olanda	supraf.	1969	226	137	0	20	47	6	0
	% în SAU	100,0	11,5	6,9	0,0	1,0	2,4	0,3	0,0
Austria	supraf.	3381	830	278	16	164	224	52	0
	% în SAU	100,0	24,5	8,2	0,5	4,9	6,6	1,6	0,0
Portugalia	supraf.	3895	555	87	139	153	22	45	24
	% în SAU	100,0	14,2	2,2	3,6	3,9	0,6	1,1	0,6
Finlanda	supraf.	2209	1167	149	0	0	559	45	0
	% în SAU	100,0	52,8	6,8	0,0	0,0	25,3	2,0	0,0
Suedia	supraf.	2974	1208	401	0	0	409	35	0
	% în SAU	100,0	40,6	13,5	0,0	0,0	13,7	1,2	0,0
Marea Britanie	supraf.	15722	3348	2085	1	0	1128	7	0
	% în SAU	100,0	21,3	13,3	0,0	0,0	7,2	0,0	0,0

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr. 16

Ponderea cerealelor în suprafața agricolă utilă (SAU) în țările central și est-europene, în 2001

- mii ha -

Țara		SAU total	Cereale total	din care:					
				grâu comun	grâu dur	porumb	orzoaică	secară	orez
Rep. Cehă	supraf.	4273	1562	849	:	71	488	35	:
	% în SAU	100,0	36,6	54,3	:	4,5	31,2	2,3	:
Ungaria	supraf.	5867	2976	1101	11	1238	378	49	2
	% în SAU	100,0	50,7	18,8	0,2	21,1	6,4	0,8	0,0
Letonia	supraf.	2480	415	154	:	:	137	42	:
	% în SAU	100,0	16,7	37,0	:	:	33,0	10,2	:
Lituania	supraf.	3487	918	335	x	x	365	75	x
	% în SAU	100,0	26,3	9,6	x	x	10,5	2,1	x
Polonia	supraf.	18622	8294	2414	:	319	1051	1560	:
	% în SAU	100,0	44,5	12,9	:	1,7	5,6	8,3	:
România	supraf.	14799	6295	2544	3	2974	529	12	1
	% în SAU	100,0	42,5	17,2	0,0	20,1	3,6	0,1	0,0
Slovacia	supraf.	2438	819	403	3	140	195	38	:
	% în SAU	100,0	33,6	16,5	0,1	5,7	8,0	1,6	:
Slovenia	supraf.	506	98	36	x	46	12	1	x
	% în SAU	100,0	19,4	7,1	x	9,0	2,5	0,1	x

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakan and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr. 17

Consumul uman de cereale în statele membre UE, în 2000/2001

- kg/cap, echivalent făină -

Nr. crt.	Țara	Cereale total	din care:			
			grâu	secară	porumb boabe	orez
1.	UE-15	88,7	78,2	3,6	5,6	4,6
2.	Belgia	74,0	72,6	1,4	0,0	3,0
3.	Danemarca	91,2	69,7	13,8	3,8	1,1
4.	Germania	76,1	58,5	10,5	5,2	3,0
5.	Grecia	157,7	150,7	0,0	2,4	6,2
6.	Spania	70,2	68,5	0,0	1,2	6,9
7.	Franta	85,0	81,0	0,0	3,4	5,0
8.	Irlanda	94,6	78,8	0,0	14,0	4,1
9.	Italia	128,8	119,9	0,0	8,7	4,5
10.	Luxemburg	67,4	65,5	1,4	0,0	3,3
11.	Olanda	58,2	52,2	2,7	2,2	3,4
12.	Austria	75,2	54,8	10,9	8,4	3,3
13.	Portugalia	93,8	79,5	3,3	9,9	16,1
14.	Finlanda	69,8	47,3	16,5	1,2	2,6
15.	Suedia	69,4	55,0	9,2	1,9	5,0
16.	Marea Britanie	87,1	73,6	0,0	10,1	3,6

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Stovakian and Slovenian Agriculture in Companson with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr. 18

Consumul uman de cereale în țările central și est-europene, în 2000/2001

- kg/cap, echivalent făină -

Nr. crt.	Țara	Cereale total	din care:			
			grâu	secară	porumb boabe	orez
1.	Rep. Cehă	102,6	87,7	12,5	:	:
2.	Ungaria	94,0	:	:	:	:
3.	Letonia	73,3	:	:	:	:
4.	Lituania	92,2	72,8	14,8	1,2	2,6
5.	Polonia	120,0	:	2,6	:	:
6.	România	165,8	:	:	:	:
7.	Slovacia	95,1	80,0	6,3	2,5	:
8.	Slovenia	98,4	82,5	:	12,6	:

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agricultura in Comparison with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr.19

Autosatisfacerea cu cereale în statele membre UE, în 2000/2001

-%-

Nr. crt.	Țara	Cereale total	din care:				
			grâu total	secară	orzoaică	porumb	orez
1.	UE-15	114	116	147	123	99	0
2.	Belgia	49	58	100	41	20	:
3.	Danemarca	119	116	160	125	0	:
4.	Germania	124	133	175	121	85	:
5.	Grecia	75	83	96	58	71	:
6.	Spania	87	82	100	113	56	:
7.	Franța	200	186	115	260	237	19
8.	Irlanda	84	67	0	111	42	:
9.	Italia	81	67	38	60	101	229
10.	Luxemburg	116	97	100	164	33	:
11.	Olanda	23	25	24	31	13	:
12.	Austria	95	127	83	90	84	:
13.	Portugalia	33	19	78	14	41	49
14.	Finlanda	126	87	94	129	0	:
15.	Suedia	122	119	120	123	0	:
16.	Marea Britanie	112	121	71	122	0	:

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr. 20

Autosatisfacerea cu cereale în țările central și est-europene, în 2000/2001

-%-

Nr. crt.	Țara	Cereale total	din care:				
			grâu total	secară	orzoaică	porumb	orez
1.	Rep. Cehă	111	118	67	105	109	:
2.	Ungaria	:	:	:	:	:	:
3.	Letonia	:	:	:	:	:	:
4.	Lituania	113	132	112	100	x	x
5.	Polonia	100	100	101	91	94	x
6.	România	:	:	:	:	:	:
7.	Slovacia	106	107	121	98	108	:
8.	Slovenia	98	83	:	:	13	:

Sursa: Czech, Hungarian, Latvian, Lithuanian, Polish, Romanian, Slovakian and Slovenian Agriculture in Comparison with EU Countries 2003, Warsaw, 2003.

Anexa nr. 21

**Evoluția producțiilor medii la grâu, orz și porumb
în Uniunea Europeană, în perioada 1961-2001**

	1961-1965	1966-1970	1974-1976	1979-1981	1989-1991	1996-1998	1999-2001
Grâu	2214	2549	3019	3792	5135	5823	6040
Orz	2819	2987	3182	3511	4148	4640	4986
Porumb	2636	3697	4293	5890	6888	8522	8606

Sursa: Buletinele FAO pentru producție.

Anexa nr. 22

**Evoluția producțiilor medii la grâu în Uniunea Europeană
și în România, în perioada 1961-2001**

	1961-1965	1966-1970	1974-1976	1979-1981	1989-1991	1996-1998	1999-2001
EU	2214	2549	3019	3792	5135	5823	6040
România	1457	1750	2325	2540	3028	2428	2697

Sursa: Buletinele FAO pentru producție și Anuarul statistic al României.

Anexa nr. 23

**Evoluția producțiilor medii la porumb în Uniunea Europeană și în România,
în perioada 1961-2001**

	1961-1965	1966-1970	1974-1976	1979-1981	1989-1991	1996-1998	1999-2001
EU	2636	3697	4293	5890	6888	8522	8606
România	1769	2249	2930	3573	3101	3284	2765

Sursa: Buletinele FAO pentru producție și Anuarul statistic al României.

Anexa nr. 24

**Situația și perspectivele pieței cerealelor în țările
din Europa Centrală și de Est**

Țara	Suprafața 1000 ha		Prod. med. t/ha		Prod. totală mil. tone		Utilizar internă mil. tone		Diferență mii tone	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
Anul	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007	2000	2007
Bulgaria	1758	2204	2,73	2,98	4,80	6,63	4,43	5,04	0,37	1,59
Cehia	1645	1682	3,84	4,45	6,40	7,59	6,39	6,59	0,01	1,00
Estonia	351	361	1,89	2,04	0,66	0,75	0,81	0,85	-0,15	-0,11
Ungaria	2788	2842	3,39	4,96	9,44	14,28	8,82	10,04	0,62	4,25
Letonia	421	491	2,02	2,24	0,85	1,11	0,95	1,11	-0,10	0,01
Lituania	1053	1088	2,37	2,66	2,49	2,90	2,59	2,82	-0,10	0,08
Polonia	8735	9270	2,66	3,27	23,26	30,31	26,71	28,91	-3,45	1,39
România	5484	5994	2,11	2,94	11,56	17,61	12,35	15,87	-0,79	1,75
Slovacia	838	855	2,78	4,41	2,33	3,77	3,01	0,42	-0,68	0,70
Slovenia	96	106	4,79	5,94	0,46	0,63	0,95	0,99	-0,49	-0,36

Sursa: Prospects for agricultural markets 2000-2007, CAP Reports, 2000.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 152-153/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**SISTEMUL BANCAR ROMÂNESC
– caracteristici, evoluții, tendințe
și comparații internaționale –**

Alexandru Aurelian BEREĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. FACTORII CE CARACTERIZEAZĂ SISTEMUL BANCAR ACTUAL	463
2. EVOLUȚIA SISTEMULUI BANCAR	464
3. ORGANIZAREA SISTEMULUI BANCAR ÎN PREZENT	469
3.1. Caracteristicile sistemelor bancare naționale. Sisteme bancare în Uniunea Europeană.....	472
3.2. Sistemul bancar din Olanda	476
3.3. Sistemul bancar din Marea Britanie	477
3.4. Experiența țărilor din Europa Centrală și de Est.....	481
3.5. Alte sisteme bancare	482
3.6. Băncile multinaționale	483
4. STRUCTURA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC.....	485
4.1. Evoluția sistemului bancar în România	485
4.2. Evoluția actuală a sistemului bancar	488
ANEXE.....	493

1. FACTORII CE CARACTERIZEAZĂ SISTEMUL BANCAR ACTUAL

Caracteristicile mediului economic și financiar sunt în modificare perpetuă, iar sistemul bancar, atât la nivel mondial, cât și în interiorul statelor lumii se află în prezent sub efectul unor mutații profunde, determinate de o multitudine de factori, dintre care sunt de evidențiat:

- intensificarea concurenței străine, caracterizată de o luptă acerbă în vederea cuceririi, menținerii și/sau întăririi avantajelor concurențiale. Această tendință se manifestă printr-un efort continuu de reducere a costurilor, împreună cu menținerea și îmbunătățirea calității produselor și serviciilor oferite clienților;
- delocalizarea, (fiind o consecință a străduinței de diminuare a costurilor, în primul rând a costurilor salariale), se traduce fie prin transferul unor activități întregi – chiar a unor unități din rețeaua bancară cu profil specializat – către țări unde cheltuielile de personal sunt proporțional sensibil mai mici, fie prin externalizarea unor activități. Aceste delocalizări sunt posibile în prezent în mult mai mare măsură decât în urmă chiar cu unul-două decenii prin apariția și implementarea noilor tehnologii electronice și prin accelerarea transmisiilor de informații, costul și viteza de comunicare a acestora devenind practic ne semnificative datorită internetului.

2. EVOLUȚIA SISTEMULUI BANCAR

În economia de piață sectorul bancar are un rol major, el acționând ca „vârf de lance” în promovarea reformei și în mecanismul autoreglării economice. În manifestarea lui permanentă, sectorul bancar este o componentă de bază a sistemului economico-financiar.

Istoria sistemului bancar își găsește originile în trecutul îndepărtat, existând mărturii foarte vechi ce atestă practica unor activități care, într-o formă mai mult sau mai puțin evoluată, se pot constitui ca primi pași pe tărâmul practicii bancare.

Există diferite păreri cu privire la originea băncilor. Unii cercetători apreciază că primii bancheri au fost cei ce efectuau schimbul de bani, moment asociat apariției și punerii în circulație a monedei.

După alți cercetători, noțiunea de bancă este asociată momentului în care un grup de persoane a avut ideea să primească disponibilități bănești, sub formă de depuneri de la cei ce doreau să facă economii și, în baza acestor depozite, să ofere împrumuturi celor care aveau nevoie de fonduri suplimentare.

Primele dovezi ale unei activități bancare se regăsesc în Orientul Apropiat (Babilon) și în Egiptul antic. În această perioadă, templele erau, deopotrivă, loc de rugăciune și loc de păstrare a banilor și a tezaurilor. Încrederea pe care o inspirau templele favoriza intermedierea monetară, asemănător băncilor de mai târziu.

Pe plan mondial primele bănci au apărut în secolul al XVI-lea în marile orașe comerciale ale vremii – Veneția, Genova, Milano -, cunoscând apoi o dezvoltare din ce în ce mai mare pe măsura extinderii relațiilor de producție și contribuind astfel la eliberarea creditului de condițiile cămătăriei.

În această perioadă au apărut și asociații de credit care acordau membrilor credite în condiții favorabile, ele având o mai mare dezvoltare în Olanda, Germania, Italia, Anglia.

Întreprinderea de bancă a apărut mai târziu în comparație cu întreprinderile economice. Astfel, primele bănci moderne au apărut cu 200-250 de ani în urmă. Începuturile întreprinderii de bancă se concretizează la individul (sau la grupul de indivizi) care se ocupa cu anumite operațiuni specifice bănești. Aceste operațiuni erau limitate ca formă și volum la comerțul cu bani și credit. În timp, activitatea bancară a continuat să se dezvolte atât prin diversificare și îmbunătățire a serviciilor oferite, cât și prin acoperirea nevoilor de fonduri ale unor noi domenii de activitate. În prezent, într-o economie de piață, instituțiile bancare practică operațiuni dintre cele mai complexe și mai variate.

Inițial, diferențiate în bănci de depozit și bănci de afaceri – cunoscute și sub denumirea de bănci de investiții – acest principiu de specializare a

activităților desfășurate de bancă nu mai este compatibil cu evoluția actuală macroeconomică și financiară la nivel mondial, instituțiile monetare realizând în prezent o gamă foarte largă de operațiuni atât pe piața monetară, cât și pe cea de capital, respectiv cea pe care se negociază active financiare cu scadențe medii sau lungi.

Băncile de depozit aveau ca unic obiectiv pe acela de a colecta fonduri de economii ale publicului pentru a acorda împrumuturi întreprinderilor și gospodăriilor populației (pentru ca acestea să-și poată finanța fie achiziționarea de bunuri și servicii, fie investițiile). Împrumuturile acordate de bancă erau diferențiate în funcție de scadențele la care erau exigibile – respectiv pe termen scurt, mediu sau lung – sau potrivit cu destinația acestora – finanțarea exporturilor sau a investițiilor, credite de campanie pentru întreprinderi, facilități de casă sau credite de consum pentru menaje. De menționat, însă, că marea majoritate a operațiunilor derulate prin băncile de depozit sunt pe termen scurt, activitatea acestora diversificându-se considerabil, pe măsura apariției de noi produse bancare de economisire, de noi forme de împrumuturi și de instrumente financiare derivate, menite să micșoreze riscurile specifice.

În categoria băncilor de depozit se regăsește banca privată, familială, fără sucursale, care a fost preponderentă ca organizare până la începutul secolului XX. Capitalul social al acestui tip de bancă aparținea unui număr mic de persoane, de obicei provenind din una sau două familii și care își plasau propriul capital sau capitalul colectat de la un număr redus de deponenți – cu care se aflau în relații de afaceri pe termen lung – în întreprinderi cu profil industrial sau comercial, precum și în împrumuturi către autoritățile statului. Această *haute banque*, care se referă la societăți financiare (cum au fost Rothschild în Franța, Fugger în Germania și, în timpul Marii Renașteri, Medici din Florența), simbolizează bogăția, soliditatea, securitatea în afaceri.

În timpul celui de al doilea imperiu napoleonian din Franța se dezvoltă un nou tip de bancă, sub forma societății pe acțiuni, care se află la originea mobilizării puternice a colectării economiilor, a dezvoltării creditului și la relativa democratizare a activității bancare, deoarece numărul de acțiuni și obligațiuni negociate pe piață crește, implicând numeroși investitori, din toate categoriile sociale. Această participare a diverselor categorii sociale a dat un impuls viguros activității economice, în special comerțului și industriei, ceea ce a contribuit la saltul calitativ și cantitativ al economiilor europene la începutul secolului XX.

Băncile de afaceri – sau de investiții – sunt specializate în finanțarea activităților pe termen mediu sau lung; ele urmăresc dezvoltarea industrială, având ca principală misiune să gestioneze portofoliile de titluri de participare la întreprinderile existente sau în formare, în general excluzând operațiunile monetare de depozit sau de creditare pe termen scurt.

În epoca modernă, cu deosebire până în urmă cu circa două decenii, în țările dezvoltate vest-europene, dar și în state industrializate din alte colțuri ale lumii, sistemul bancar era structurat conform modelului descris mai sus.

Diferența dintre cele două tipuri de abordări a activității bancare și-a pierdut semnificația în ultimele decenii, deoarece concurența dintre instituțiile monetare, ca și urmărirea asiduă a obținerii de mărire a rentabilității a determinat băncile să-și diversifice activitatea și să-și organizeze structura funcțională pe modelul de bancă universală. Aceasta este în același timp bancă de depozit și bancă de investiții și, în general, este asociată cu instituții financiare specializate în variate domenii de intervenție, fiecare prezentând propriul potențial de rentabilitate și surse specifice de profit. Totodată, crearea de societăți bancare de tip universal, prin înglobarea în portofoliul acestora de acțiuni a largului evantai de produse și servicii bancare clasice și inovații a fost favorizată de evoluția structurii sistemului bancar către o concentrare puternică, polarizată, la dimensiuni mondiale.

Modelul băncii mixte, de tip universal, s-a dezvoltat mai întâi în Belgia, înainte de a fi aplicat în Germania, în mai multe dintre statele Europei Centrale și în Italia. Aceste instituții bancare realizau practic toate operațiunile monetare destinate întreprinderilor nefinanciare care le erau clienți: scontarea efectelor comerciale pe termen scurt, emisiunea de acțiuni și obligațiuni etc.

În statele membre continentale ale Uniunii Europene, ca și în Marea Britanie, structurile bancare sunt marcate de o mare concentrare și specializare pe tipuri de activități. În Marea Britanie, concentrarea s-a accentuat la începutul secolului trecut, prin cumpărarea succesivă a băncilor locale sau provinciale de către marile bănci britanice, care, astfel, și-au creat rețele naționale ce cuprind numeroase sucursale, alături de sediul central, în general la Londra. În acest fel s-a ajuns ca piața bancară englezească să fie dominată de „cei cinci mari”: National Provincial, London and Westminster, Lloyds, Midland și Barclays, fenomenul de concentrare având ca efect normalizarea și uniformizarea practicilor bancare în Marea Britanie.

Diferența dintre cele două tipuri de abordări a activității bancare și-a pierdut semnificația în ultimele decenii, deoarece concurența dintre instituțiile monetare, ca și urmărirea asiduă a obținerii de mărire a rentabilității a determinat băncile să-și diversifice activitatea și să-și organizeze structura funcțională pe modelul de bancă universală. Aceasta este în același timp bancă de depozit și bancă de investiții și, în general, este asociată cu instituții financiare specializate în variate domenii de intervenție, fiecare prezentând propriul potențial de rentabilitate și surse specifice de profit. Totodată, crearea de societăți bancare de tip universal, prin înglobarea în portofoliul acestora de acțiuni a largului evantai de produse și servicii bancare clasice și inovații, a fost favorizată de evoluția structurii sistemului bancar către o concentrare puternică, polarizată, la dimensiuni mondiale.

Banca mixtă este adeseori considerată atât în Europa continentală cât și în Marea Britanie, ca fiind un model alternativ la cel aplicat în perioada de expansiune economică ce a urmat după cel de-al doilea război mondial, respectiv la modelul german. În general, modelul băncii universale întrunește

aprecieri pozitive, în special în ceea ce privește capacitatea sa de a mobiliza mijloacele financiare, cu continuitate și discernământ, în scopul manifest de stimulare a dezvoltării industriale. Implicarea puternică, și cu rezultate remarcabile, a băncilor germane, belgiene și italiene în finanțarea întreprinderilor este o confirmare a rolului benefic pe care sistemul bancar național îl poate juca în dezvoltarea macroeconomică.

Astfel, Societatea Generală a Belgiei, fondată în anul 1822, a realizat rând pe rând structura descrisă mai sus, consolidându-și rețeaua de bănci pe care le patrona – în fapt, sucursalele sale – în întreaga țară, prin care colecta economiile și finanța activitatea întreprinderilor nefinanciare de mărime medie.

Ulterior, în Belgia au apărut și s-au dezvoltat și alte structuri bancare puternice, de tip universal – de exemplu Banca din Bruxelles – care au contribuit la creșterea economică a țării.

Italia a beneficiat, încă din perioada evului mediu, de instituții bancare lucrative, cele mai importante societăți de profil fiind concentrate în principalele centre economice ale țării: Roma, Neapole, Torino, Milano, Genova și, bineînțeles, Florența. În urma marii crize economice și bancare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, reconstrucția sistemului bancar italian s-a făcut în jurul orașului Milano și a zonelor industriale emergente, astfel apărând Banca Comercială Italiană și Credito Italiano. Finanțele germane au jucat un rol preponderent în crearea celor două instituții bancare, în momentul în care războiul vamal franco-italian a îndepărtat capitalurile franțuzești de peninsulă, dar ulterior, acestea și alte fonduri europene au venit să contribuie la activitatea bancară italiană, în care predomină băncile de tip universal, cu ramificații în întreaga țară și chiar în străinătate.

În Franța, Banca Franței a fost creată în anul 1800, cu rol de bancă centrală care, pe lângă rolul exclusiv de emisiune fiduciară a monedei naționale, este responsabilă de buna funcționare a sistemului bancar intern, gestionează contul curent al Trezoreriei statului, acordă credite pe termen scurt acesteia, pentru acoperirea golurilor temporare de casă și veghează la circulația masei monetare puse în circulație. De asemenea, Banca Franței fixa rata de scont, respectiv « prețul banilor » și condițiile de împrumut pe termen scurt. În aceeași perioadă, Trezoreria realiza emisiuni de produse financiare care orientau procesul de economisire, exercita un control asupra creditului în economie și limita masa monetară în circulație prin emisiuni de titluri pe termen scurt, dar și prin presiuni asupra celorlalte societăți bancare.

În anul 1816 este creată în Franța Casa de Depozit și Consemnațiuni, care garanta împrumuturile publice, gestiona și colecta fondurile caselor de economii și a caselor de pensii, la care s-au adăugat ulterior casele de asigurări, prin intermediul societăților de ajutor mutual.

În Franța, sistemul bancar a evoluat prin crearea de instituții bancare specializate, cu rețele teritoriale largi, cum sunt Creditul Funciar și Creditul Mobiliar. Inițial, Creditul Funciar era destinat finanțării pe termen mediu și lung a

activităților din agricultură, dar audiența în rândul agricultorilor a fost slabă, astfel încât banca s-a reorientat către finanțarea lucrărilor de mare anvergură din domeniul imobiliar urban, însă după douăzeci de ani a dat faliment, rămânând ideea, care a fost dezvoltată mai târziu, a necesității unei instituții de tip bancar pentru creditarea, cu acordarea de diverse facilități, a dezvoltării agriculturii.

Modelul cel mai elocvent de bancă mixtă sau universală este cel german. Astfel, după anul 1870, în Germania s-a simțit necesitatea existenței depozitelor de tip bancar și, urmând exemplul Belgiei, marile bănci germane au pornit un proces de concentrare prin asocierea cu băncile provinciale, în interesul comun al ambelor părți. Realizarea unui sistem de tip rețea nu s-a făcut numai prin crearea de sucursale, ca în cazul Franței și Marii Britanii, ci și prin crearea de grupuri bancare, cum este Berliner sau cele pilotate de către una dintre cele «patru D», respectiv Darmstädter Bank, Deutsche Bank din Berlin, Dresdner Bank, Commerz und Diskonto Bank din Hamburg.

Băncile universale întrețin legături foarte strânse cu întreprinderile industriale nefinanciare, ajutând noile societăți să-și constituie fondurile proprii și continuând apoi să le susțină financiar prin acordarea de credite cu diverse facilități, precum și cu asistarea, ca agenți de specialitate, în împrumuturile obligatoare pe care întreprinderile le lansează pe piața de capital. În acest fel, unul dintre cei mai puternici factori de dezvoltare a economiei germane l-a constituit aportul bancar furnizat sectorului productiv, întreprinderile germane beneficiind de credite pe termen scurt, mereu reînnoibile, în fapt disponibile pe termen mediu și lung.

Se constată că la începutul secolului al XX-lea, când s-au pus bazele sistemului economic mondial modern, industria germană a fost susținută mai puternic de sistemul bancar decât în celelalte țări europene, fiind în măsură să-și realizeze mai repede programele de investiții și să consimtă, ea însăși, la a-și credita clienții comerciali pentru perioade mai mari, ceea ce a contribuit la lărgirea piețelor lor de desfacere.

Marile bănci germane dețineau o parte importantă din capitalul social al societăților nefinanciare, atât pentru a avea un câștig din rentabilitatea acestora, dar și pentru a putea participa la managementul economic și financiar al respectivelor întreprinderi. Au fost create, în acest fel, *konzern*-e și carteli.

Konzern-ele sunt echivalente ale trusturilor americane. Firmele ce formează inițial asociația sunt dezmembrate treptat și refondate într-o instituție organizată pe departamente funcționale.

Cartelurile sunt organizații mai mari decât întreprinderile sau *konzern*-ele, fiind create pentru a limita concurența. Firmele rămân independente unele față de celelalte, din punct de vedere tehnic și financiar, dar își realizează în comun politica de vânzări, angajându-se să nu depășească cota ce le-a fost alocată în cadrul cartelului.

3. ORGANIZAREA SISTEMULUI BANCAR ÎN PREZENT

Sistemul bancar este organizat în formă piramidală, conținând în vârful piramidei instituția de emisiune – banca centrală, cu rol de autoritate de reglementare și monitorizare – și mai multe instituții financiare, care sunt considerate organizații de tip bancar secundare.

Urmărind modificările structurale generate de implementarea noilor tehnologii la nivelul instituțiilor monetare și al sistemele bancare în ansamblu, în Uniunea Europeană pot fi diferențiate trei tipuri de bănci:

- băncile de afaceri (*merchant*) sau eurobăncile;
- băncile „la ghișeu (*counter*)” sau universale;
- băncile la distanță (*telebank*), adică acele bănci care funcționează exclusiv prin consultare informatică sau prin telefon.

Aceste societăți bancare prezintă caracteristici de organizare și aplicare a tehnicilor informaționale și informatice diverse, ceea ce se reflectă în structura de personal, în activitatea de formare profesională și, implicit, în politica generală a băncii, privind clientela, relațiile interbancare interne și internaționale.

Banca centrală

Banca centrală reprezintă autoritatea monetară care reglementează activitatea instituțiilor de depozit și de credit, precum și implicarea instituțiilor monetare pe piața financiară a titlurilor.

În prezent, în țările cu economie de tip concurențial, principalele responsabilități ale băncii centrale constau în:

- emisiunea de monedă fiduciară. Acest privilegiu, numit în trecut privilegiu regalian, aparține numai autorității monetare din țara respectivă și care, în consecință, poartă denumirea de instituție de emisiune a statului. Banca centrală beneficiază în democrațiile contemporane de o autonomie mai largă sau mai restrânsă față de autoritățile publice, în funcție de caracteristicile țării, supravegherea sa extinzându-se asupra majorității actorilor din piața financiară și bancară, unde acționează singură sau împreună cu alte instituții ale statului, abilitate cu supravegherea unui segment al pieței financiare interne;
- gestiunea rezervelor de active internaționale ale statului. Banca centrală este responsabilă cu stabilirea relațiilor monetare între statul respectiv și partenerii comerciali externi; intervențiile sale pe piața valutară internă se manifestă prin cumpărarea de devize străine, dacă moneda națională manifestă o tendință de apreciere și, invers, când se constată deprecie-

rea acesteia, prin vânzarea de devize externe, cu scopul de a echilibra piața valutară. Pe lângă acțiunea pe care o întreprinde asupra volumului de devize pe care îl deține, orice bancă centrală urmărește menținerea valorii externe a monedei naționale, pentru aceasta acționând în vederea regularizării raporturilor dintre moneda internă și devizele străine, prin controlul pe care îl exercită asupra cursului de schimb al monedei naționale în raport cu principalele valute ce se găsesc pe piața monetară respectivă;

- prin aceste acțiuni, banca centrală definește și conduce politica monetară a statului, în corelație cu politica economică generală pe care o desfășoară autoritățile publice din țara respectivă. Politica monetară acționează asupra volumului și/sau prețurilor activelor financiare, obiectivul său final fiind crearea condițiilor favorabile menținerii nivelului general al prețurilor în limite strânse, neinflaționist. Acțiunea asupra volumului activelor financiare constă în controlul creșterii masei monetare, adică a ansamblului mijloacelor de plată puse la dispoziția agenților economici, persoane fizice sau juridice, cu scopul de a garanta lichiditatea în economie. Acțiunea asupra prețurilor constă în monitorizarea variației nivelului ratei dobânzii pe piața monetară și, ca urmare, și pe piața de capital;
- în această optică, banca centrală este autoritatea monetară care reglementează activitatea instituțiilor de credit, elaborând cadrul reglementar de funcționare prudențială a băncilor secundare și controlând aplicarea acestuia, în acest fel fiind garantul unei funcționări corespunzătoare a întregului sistem bancar și financiar. Acest cadru reglementar se referă la prevenirea și acoperirea riscurilor de insolvabilitate a băncilor secundare, care trebuie să respecte anumite limite privind ratele de solvabilitate și lichiditate, față de retragerile neașteptate ale depozitelor.

În acest scop, banca centrală recurge la o serie de instrumente, cu acțiune directă sau indirectă asupra agregatelor monetare¹, care vor influența conjunctura macroeconomică în sensul prevăzut de politica economică generală a statului. În prezent, sunt utilizate preponderent instrumentele indirecte, pentru a nu impieta asupra autonomiei băncilor secundare și a nu afecta negativ competitivitatea dintre societățile bancare. Cele mai frecvent folosite instrumente de politică monetară sunt:

¹ Agregatele monetare (M^1 , M^2 , M^3 , M^4) sunt indicatori statistici care cuprind, în grupuri omogene, mijloacele de plată deținute de agenții economici nefinancieri, ca și plasamentele financiare ale acestora pe teritoriul național, care devin substitute ale mijloacelor de plată. Agregatele monetare se referă de la componentele cele mai lichide – numerarul și conturile curente – către cele mai puțin lichide. În acest sens, se disting agregatele de plasament, care măsoară volumul activelor financiare a căror deținere reflectă voința de economisire durabilă (acțiuni, obligațiuni și alte titluri de capitalizare pe termen mediu și lung).

- mecanismul rezervelor obligatorii, prin care banca centrală impune băncilor secundare să-și constituie depozite neremunerate sau remunerate cu o rată a dobânzii foarte mică în conturile sale, într-o anumită proporție din tipurile de depozite pe care le deține de la clienții săi. Prin această intervenție, banca centrală determină o diminuare a riscului de lipsă de lichiditate la nivelul băncilor secundare, deoarece se reduce masa monetară ce provine de la un anumit grup de deponenți și care constituie o sursă de plasament, adică de credit, cu diferite scadențe – acțiune ce determină o creștere a riscului de insolvabilitate a instituției bancare;
- un alt tip de intervenție, mult folosit în trecut, dar acum practic abandonat, îl constituie așa-numita „încadrare a creditului”, de fapt o limitare a masei monetare destinate plasamentului în credite pe piața bancară de către băncile secundare. Cauzele abandonării acestui instrument de intervenție al băncii centrale – în vederea supravegherii activității de creditare, pentru a o corela cu nivelul de dezvoltare macroeconomică – constau, pe de o parte, în efectul negativ pe care îl produce asupra concurenței dintre instituțiile bancare și, pe de altă parte, deoarece vine în contradicție cu dezvoltarea și modernizarea piețelor financiare, care caracterizează piața financiară actuală.

Băncile centrale realizează o gamă largă de produse și servicii pentru autoritățile publice, deoarece au în responsabilitate o parte importantă din gestionarea fluxurilor monetare din sistemul finanțelor publice, în general prin intermediul Trezoreriei publice – în țările care au optat pentru acest sistem, cum sunt majoritatea statelor europene – sau prin supravegherea pe care o exercită asupra fluxurilor fiscale și bugetare prin implicarea unora dintre băncile secundare, cum este cazul în Statele Unite și alte țări anglo-saxone.

De notat, însă, că după ratificarea de către statele Uniunii Europene a Tratatului de la Maastricht, au fost stabilite unele reguli care protejează piața monetară față de eventualele cereri de credit din partea autorității publice din țara respectivă, cu scopul de a evita influența negativă pe care un astfel de demers o produce asupra evoluției prețurilor în economie. Totodată, banca centrală, ca instituție financiară publică cu responsabilități de monitorizare a pieței financiare interne și a relațiilor financiare internaționale, participă direct, alături de ministerul de resort – în general, Ministerul Finanțelor – la managementul datoriei publice, interne sau externe, angajată de autoritățile publice centrale și locale.

Băncile secundare

În categoria băncilor secundare sunt cuprinse o multitudine de instituții financiare, ce prezintă o tipologie multiplă și variată de organizare, activități, servicii și produse, operațiuni efectuate în nume propriu sau în numele clienților pe piețele financiare interne și internaționale.

3.1. Caracteristicile sistemelor bancare naționale. Sisteme bancare în Uniunea Europeană

În prezent, principalele bănci de depozit care își împart piața internă sunt, în Marea Britanie: Barclays, Lloyds, Midland și Westminster; în Germania: Deutsche Bank AG, Dresdner Bank AG și Commerzbank AG; în Franța: Crédit Agricole, Banque Nationale de Paris, Crédit Lyonnais și Société Générale, la care se adaugă băncile populare, care aparțin sectorului cooperatist.

Prezența importantă a statului în sectorul bancar apare ca o caracteristică a țărilor latine, în timp ce practic toate societățile bancare din Marea Britanie aparțin sectorului privat. Cu toate acestea, este de menționat că prin „Banking Act”, din anul 1979, s-a oficializat controlul Băncii Angliei – care a fost naționalizată după 1946 – asupra întregului sistem bancar britanic, până la acea dată supravegherea fiind numai de natură informală. Astfel, sunt autorizate să funcționeze ca bănci de depozit numai societățile financiare care au primit din partea Băncii Angliei titlul de „bancă recunoscută” sau „instituție autorizată să primească depozite” și, începând din anul 1960, societățile de intermediere financiară nou create au intrat, de asemenea, sub monitorizarea Băncii Angliei.

În Franța și Italia, situația este diferită, în măsura în care statul controlează principalele bănci de depozit. În consecință, rolul statului în sectorul bancar este semnificativ, iar autoritățile publice sunt învinuite de prea mare ingerință, ceea ce duce la diminuarea rolului reglator al concurenței. Un exemplu în acest sens sunt comentariile și chiar dezbaterile ocazionate de susținerea puternică pe care statul a acordat-o băncii Crédit Lyonnais, când aceasta s-a confruntat cu pierderi importante de gestiune, în ultimul deceniu al secolului XX.

Un alt factor specific sistemelor bancare din Europa continentală se referă la faptul că acestea realizează activități care le sunt interzise în alte țări, cum sunt operațiunile de plasament și de achiziționare a acțiunilor pe piața de capital.

În general, băncile de depozit europene se adresează întreprinderilor nefinanciare, împrumuturile pe care le acordă acestora fiind, în mare majoritate, cu scadență pe termen scurt, creditele pe termen mediu și lung fiind accesibile întreprinderilor de la băncile de afaceri.

Activitatea pe care o desfășoară principalele bănci europene se materializează în proporție însemnată în atragerea de depozite și acordarea de împrumuturi, fenomenul fiind datorat nerestricționării în ceea ce privește constituirea de sucursale și filiale, așa încât marile societăți bancare europene își mențin rețele vaste, ce cuprind un număr mare de unități, atât pe teritoriul național, cât și, mai nou din ce în ce mai mult, la nivelul Uniunii Europene. Gradul de concentrare mai ridicat explică soliditatea financiară a acestor rețele, care existau, până nu demult, numai în Statele Unite ale Americii.

Sistemul bancar în statele membre ale Uniunii Europene prezintă un grad mult mai mic de concentrare¹ decât în statele de tip anglo-saxon, în special Statele Unite ale Americii, Canada, Australia ș.a.

Deși se constată o tendință evidentă de concentrare prin fuziunea unor bănci sau absorbția unor societăți bancare de către alte instituții financiar-bancare, Europa păstrează, totuși, o mare diversitate de bănci, răspândite pe tot teritoriul țării respective și cu filiale sau sucursale în alte țări.

Unul dintre cele mai elocvente exemple în acest sens este Germania, unde numărul de bănci populare și case de economii – ambele fiind prin excelență societăți bancare de *retail* – arată înclinația sistemului bancar în primul rând spre colectarea economiilor și acordarea de credite în relația cu populația și apoi spre agenții economice de mică și medie dimensiune.

La polul opus, între statele europene se situează Suedia, în care numărul de bănci universale, respectiv comerciale este mic comparativ cu potențialul economiei suedeze. La aceste bănci, pentru a satisface cererea populației de produse bancare, se adaugă instituțiile financiare de tipul caselor de economii.

Alături de sistemul bancar autohton, pe teritoriul fiecărei țări funcționează mai multe sau mai puține sucursale ale unor bănci străine, în funcție de cât de atractivă este economia țării respective și de concurența pe care o întâmpină pe această piață. Astfel², dacă în Germania, unde numărul de bănci de *retail* este considerabil, sucursalele băncilor străine reprezintă o pondere nesemnificativă (3.14% din totalul băncilor comerciale, caselor de economii și băncilor cooperatiste), la polul opus se situează Marea Britanie, unde unitățile unor bănci străine reprezintă, ca pondere numerică în totalul societăților bancare, circa 48%, dintre care jumătate aparțin unor state din afara Uniunii Europene, ceea ce arată deschiderea economiei englezești nu numai către celelalte state ale Uniunii Europene, cât și către alte țări, din afara Uniunii.

Sistemul de plăți, privit atât din perspectiva volumului de tranzacții, cât și ca număr de instrumente, precum și ca gamă a acestora, atestând modernitatea și, implicit, calitatea sa, reprezintă un criteriu esențial pentru analiza performanței sistemului financiar și, în consecință, a economiei unui stat sau a întregii uniuni de state.

Analizând viteza de circulație a banilor³, zona euro se află, cel puțin ca medie, sub nivelul înregistrat de statele industriale dezvoltate¹.

¹ Vezi anexa nr. 1 – Corporații internaționale. Importanța diferitelor rețele bancare. Rețelele bancare.

² Vezi anexa nr. 2 – Corporații internaționale. Importanța diferitelor rețele bancare. Sucursalele băncilor străine.

³ Ca indicator macroeconomic, viteza de circulație a banilor – termen-cheie în teoria cantitativă a monedei, se exprimă prin ecuația: $M \times V = P \times Q$
unde: **M** este totalul masei monetare în circulație la un anumit moment (se consideră, în general, ca medie lunară în cadrul anului analizat);

În ceea ce privește instrumentele de plată electronice², care exprimă gradul de modernitate în structura sistemului de plăți și, extinzând, în funcționarea sistemului bancar, ca principal participant la tranzacțiile economico-financiare, zona euro se situează, de asemenea, la un nivel – măsurat prin media ponderată a automatelor bancare la milionul de locuitori – la un nivel considerabil mai scăzut decât Statele Unite ale Americii, Canada și Japonia.

La fel, numărul de operațiuni – măsurat ca medie ponderată pe locuitor – arată intensitatea activității economice și, prin comparație³, zona euro se situează aproximativ la același nivel cu unele state europene care nu au aderat la moneda unică, dar mai jos decât în SUA și Canada.

Caracterizarea sistemului bancar și rolul băncilor în mediul economic și financiar al țărilor cu economie bazată pe concurență este întregită de analiza pieței financiare, în perioada recentă prezența instituțiilor bancare ca actori principali de intermediere amplificându-se, ceea ce contribuie la accelerarea activității economice în țările respective.

Cel mai sintetic indicator, în acest sens, este capitalizarea bursieră⁴, fluctuantă, în sens negativ, în anul 2002 față de anul anterior, economia țărilor analizate resimțind impactul unor evenimente – cum au fost atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 în SUA – ce au dus la un dezechilibru major pe piața asigurărilor și, implicit, pe cea financiară. Aproape toate statele dezvoltate au marcat o diminuare a capitalizării bursiere, dar este de remarcat că zona euro se menține la un nivel practic la jumătate comparativ cu Statele Unite ale Americii și Marea Britanie.

Ratele dobânzii practicate pe piețele respective explică, în general, atractivitatea resimțită de investitori față de plasamentul în active fizice sau

V este viteza de circulația a banilor, respectiv cât de des este tranzacționată o unitate monetară în timpul unei luni, ceea ce reflectă calitatea funcționării instituțiilor financiare, precum și condițiile economice;

P este nivelul mediu al prețurilor în aceeași perioadă (o lună);

Q este numărul mediu de bunuri vândute în cadrul aceleiași luni. Cel mai des, Q reprezintă produsul intern brut.

Viteza de circulație a banilor se poate calcula, din această identitate, ca: $V = P \times Q/M$. Dacă **V** este influențată de funcționarea instituțiilor financiare (cum ar fi, de exemplu rolul conturilor bancare și a cardurilor de credit), iar cantitatea de produse rămâne neschimbată, orice creștere a masei monetare în circulație duce la creșterea prețurilor, deoarece se va restabili echilibrul cerere – ofertă pe piață, ceea ce înseamnă, în ultimă instanță, inflație.

Dacă, în ecuația inițială, **V** și **Q** sunt constante, orice creștere a masei monetare **M** se va reflecta în creșterea prețurilor **P**, deci în ridicarea inflației.

¹ Vezi anexa nr. 3 – Comparații internaționale. Mijloace de plată.

² Vezi anexa nr. 4 – Comparații internaționale. Carduri și alte instrumente electronice.

³ Vezi anexa nr. 5 – Comparații internaționale. Numărul de operațiuni pe instrument de plată.

⁴ Vezi anexa nr. 7 – Comparații internaționale. Capitalizarea bursieră.

financiare pe termen scurt sau mediu. În acest sens¹, atât rata dobânzii pe piața monetară, cât și rata dobânzii fără risc – sau randamentul titlurilor de stat – s-au situat în zona euro, cel puțin până în anul 2000, sub ratele practicate pe piețele americane, ulterior intervenind acel șoc, care însă a fost depășit în ultimii doi ani. Evident că, în zona euro, ratele de dobândă practicate de statele membre au fost coroborate cu ratele de referință practicate, ca semnal de Banca Centrală Europeană, care funcționează cu rolul de bancă centrală pentru ansamblul Uniunii.

Rentabilitatea și riscul mediu în sistemele bancare ale statelor dezvoltate, atât din zona euro, cât și în țările de pe continentul nord-american, arată că, în general, în ultimii ani, rata de solvabilitate – rata Cook sau, mai de curând, acordul de la Bâle² – au respectat nivelul convenit, iar variațiile de rentabilitate și productivitate se explică prin specificul fiecărei economii interne, pe ansamblul celor opt țări europene prezente în anexele nr. 9 putând să se observe rate medii la același nivel sau chiar mai ridicate decât cele obținute de statele industrializate dezvoltate.

În ceea ce privește politica monetară pe care o aplică băncile centrale, se observă că pe ansamblul Uniunii Europene este considerată ca model Bundesbank, în primul rând datorită bunelor rezultate pe care le-a obținut în lupta împotriva inflației, înainte, dar și după reunificarea celor două Germanii. Statutul Bundesbank îi asigură un grad foarte mare de independență față de autoritățile guvernamentale, ceea ce a făcut din această bancă modelul de referință cu ocazia înființării Băncii Centrale Europene, care s-a constituit în centrul Uniunii economice și monetare.

Organizarea și funcționarea sistemelor bancare europene poate fi ilustrată prin două cazuri diferite, care pun în evidență specificitățile sistemului continental

¹ Vezi anexa nr. 8 – Rata dobânzii pe termen scurt și lung.

² Comitetul de la Bâle a fost format la sfârșitul anului 1774, din guvernatorii băncilor centrale din Grupul celor 10 țări dezvoltate, la care ulterior s-au mai adăugat trei (Belgia, Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Luxemburg, Olanda, Spania, Suedia, Elveția, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii). Comitetul a decis elaborarea de reglementări, neobligatorii, dar necesare pentru buna funcționare, în condiții de stabilitate a sistemelor financiare interne, potrivit cărora supravegherea exercitată de banca centrală dintr-o țară se extinde, în mod corespunzător, la toate instituțiile de profil, inclusiv asupra celor străine care funcționează pe teritoriul țării respective. În anul 1988, Comitetul a hotărât introducerea unui sistem comun de dimensionare a nivelului minim admis al capitalului bancar, care să reprezinte peste 8% din activele ponderate cu risc.

În prezent, Noul cadru de adecvare a capitalului, document cunoscut sub apelativul de Bâle II, propune ca, pentru funcționarea sănătoasă a piețelor monetare, să se urmărească trei aspecte: respectarea unui minimum de capital; supravegherea procesului de alocare a fondurilor și adecvarea capitalului; întărirea disciplinei pieței monetare și financiare.

și ale celui de tip anglo-saxon. În acest sens, sunt prezentate sistemul bancar olandez și cel din Marea Britanie, caracteristice pentru piețele europene.

3.2. Sistemul bancar din Olanda

Piața olandeză a serviciilor financiare se caracterizează printr-o structură puternic oligopolistă, orientată către ofertă și dominată de trei mari grupuri financiare care oferă o gamă completă de produse financiare, care îți fac o concurență acerbă pentru atragerea clienților. Cele trei grupuri sunt societăți olandeze, dar care au ajuns la dimensiuni internaționale.

Prima a rezultat în urma fuziunii a două dintre cele mai mari bănci comerciale olandeze, a doua provine din fuziunea serviciilor financiare ale Poștei și ale unei mari societăți olandeze de asigurări, iar a treia a apărut prin fuziunea celei mai mari bănci de *retail* olandeze cu o altă companie de asigurări, de asemenea, olandeză. Fiecare dintre aceste grupuri dispune de agenții în toată țara și de rețele vaste de distribuție la nivel local și regional. Toate trei practică conceptul „a finanța orice”, în sensul de asociere a celor trei principale tipuri de servicii financiare: bancare, de asigurări și valori mobiliare. În fiecare dintre aceste sectoare, respectivele grupuri financiare oferă o gamă completă de servicii financiare.

Restul pieței financiare olandeze este împărțit între băncile și companiile de asigurări de mai mică importanță sau chiar locale.

Unele dintre tendințe au exercitat o influență majoră asupra evoluției resurselor de personal angajate în sistemul bancar olandez, precum și asupra structurii sistemului în ansamblul său, precum și a gamei de produse și servicii oferite clienței.

Tranzacțiile bancare s-au amplificat, datorită *trend*-ului crescător înregistrat de economia olandeză, ceea ce a dus la creșterea economiilor și a cheltuielilor de consum ale particularilor, aceștia manifestând din ce în ce mai pregnant dorința de a tranzacționa pe piețele financiare, altădată rezervate instituțiilor financiare specializate, ca de exemplu, bursa de titluri și bursa de mărfuri.

În toate domeniile sectorului financiar, se manifestă o diferențiere crescândă a produselor oferite clienței: produse de economisire, credite, produse de asigurări, portofolii de titluri, fonduri de pensii ș.a. Toate aceste produse, relativ uniforme până de curând, sunt vândute în prezent într-o multitudine de forme, în funcție de segmentarea stabilită și reglementată a pieței.

Numeroase bănci și-au modificat strategia în ceea ce privește veniturile, orientându-se către servicii de agenție cu valoare adăugată mare, în special operațiuni de afaceri cu active reale și de investiții de valori mobiliare. Pe această linie, o proporție din ce în ce mai mare din veniturile băncilor provin din acest tip de operațiuni, descrescând, proporțional, importanța colectării economiilor.

Ca structură instituțională, sectorul bancar a suferit în ultimul deceniu transformări importante, mai întâi ca urmare a unor fuziuni importante între societăți bancare din interiorul sistemului, apoi prin fuzionarea unor instituții financiare mari cu companii de asigurări, tendința de integrare continuându-se, chiar și mai accentuat în prezent.

Implementarea tehnicii informatice reprezintă o provocare și o necesitate cu care se confruntă sistemul financiar, deci și cel bancar, încă din anii '70, dar în prezent aceasta a devenit o condiție a supraviețuirii, fiind accentuată de combinarea dintre informatică și noile tehnologii de comunicare.

3.3. Sistemul bancar din Marea Britanie

Sectorul bancar este unul dintre cele mai mari sectoare din economia Marii Britanii, atât din punct de vedere al valorii adăugate, cât și ca ocupare a forței de muncă. Băncile sunt din ce în ce mai integrate, în continuu se produc fuziuni și achiziții în sectorul financiar. În întregul sistem bancar s-a adoptat filosofia „acțiune globală, gândire locală”, astfel încât există mari *holding*-uri bancare care se prezintă ca societăți locale, din ce în ce mai mult băncile cumpărând și utilizând fișierele clienților altor organisme financiare. Uneori, acestea sunt utilizate ca mijloace de obținere a informațiilor referitoare la natura clientelei unei bănci concurente, în perspectiva unor eventuale fuziuni sau achiziții, iar alteori sunt utilizate pentru a analiza și a se concentra pe clienții potențiali, cu scopul de a maximiza succesul fie al activității de marketing, fie al publicității.

O altă caracteristică generală a sistemului bancar actual o reprezintă inovația tehnologică, care se manifestă în întreg domeniul, la practic toate nivelurile și care a produs – și continuă să producă – efecte multiple, directe și indirecte – în instituțiile financiare respective.

Băncile de *retail* au cunoscut în ultima perioadă cea mai mare restructurare a activității, beneficiind de un înalt nivel de automatizare a deciziilor în materie de acordare a creditelor. Băncile internaționale se sprijină pe o structură de personal diferită de a băncilor de *retail*, net mai profesionistă, ele fiind bănci de investiții, nu de detaliu. În băncile de detaliu, serviciile bancare destinate întreprinderilor nu s-au modificat esențial, fiind în continuare personalizate.

În Marea Britanie, structura sistemului bancar actual cuprinde trei categorii de societăți, cu caracteristici ce le diferențiază, atât din punct de vedere al funcționării, cât și al segmentului de piață căruia i se adresează: bancă cu rețea națională de *retail* cu un grad foarte mare de automatizare, bancă cu rețea națională de *retail* recent restructurată, bancă internațională de investiții.

Banca cu rețea națională de retail foarte automatizată

Banca cu rețea națională de *retail*¹ foarte automatizată și-a pornit inițial activitatea ca filială a unei mari bănci de gros² (*wholesale bank*), proprietate a membrilor săi, principalele produse și servicii pe care le oferă clienților referindu-se la operațiuni destinate întreprinderilor și persoanelor fizice particulare, *leasing*, operațiuni de trezorerie, tranzacții internaționale, precum și operațiuni bancare prin telefon, *e-banking*, agenții deschise pentru operațiuni *front-office* cu publicul sau automatizate.

Cea mai mare parte a clientelei acestui tip de bancă efectuează în prezent majoritatea operațiunilor prin telefon, de la domiciliul propriu sau al firmelor.

Banca dispune, de asemenea, de dotare cu echipament informatic pentru clientela reprezentată de marile firme, ceea ce creează pentru bancă o autonomie considerabilă în gestionarea anumitor funcțiuni pe care le

¹ Banca de detail (*retail bank*) gestionează produsele de economisire și mijloacele de plată, precum și creditele către particulari.

Pentru a finanța nevoile de credit ale întreprinderilor – în special de dimensiuni mici sau medii – și ale persoanelor fizice, băncile de *retail* trebuie să mobilizeze o cantitate importantă de economii, pe care le realizează printr-o gamă largă de produse bancare: conturi la termen, produse de asigurări, conturi pentru dezvoltare industrială etc.

² Banca de gros realizează toate operațiunile financiare de mare anvergură, fie efectuate în cont propriu, fie pentru terți, respectiv clienți persoane fizice sau juridice. Dezvoltarea și diversificarea activității băncii de gros sunt relativ recente și se datorează cererii exprimate de clientelă și concurenței dintre societățile bancare, precum și rolului din ce în ce mai important pe care piețele bursiere îl joacă atât pentru finanțarea agenților economici, cât și pentru finanțarea datoriei publice și pentru atragerea capitalurilor flotante de pe piața de capital.

Banca de gros se adresează atât clientelei importante, ca asistență financiară și consiliere, cât și ca intermediar pe piața de capital, acționând în cont propriu sau pentru terți.

Ca bancă comercială pentru marile societăți nefinanciare, băncile de gros dispun de mandat de gestiune pentru a fructifica patrimoniul din marile averi particulare sau trezoreria marilor întreprinderi. Pentru aceasta, băncile de gros realizează plasamente în valori imobiliare (imobile, terenuri ș.a.) sau mobiliare (acțiuni, obligațiuni, opțiuni, derivate etc.).

În ceea ce privește consilierea marilor întreprinderi, *wholesale banks* își asistă tehnic clienții în diferitele operațiuni ale acestora pe piețele financiare, pentru o mare diversitate de acțiuni: emisiuni de acțiuni și obligațiuni, introducerea la bursă, ofertele publice de cumpărare sau de schimburi etc.

Băncile de gros alocă credite pentru finanțarea proiectelor de mare anvergură, participă, alături de instituții puternice sau chiar de particulari, la finanțarea unor astfel de proiecte, investițiile respective comportând un grad de risc ridicat, dar și o rată de rentabilitate adecvată.

Cele mai multe bănci, în special cele de gros sunt prezente pe piețele bursiere, jucând rolul de intermediari între emitenții de titluri (statul sau întreprinderile) și subscriitorii (investitorii, care economisesc), dar în numeroase ocazii, acționează în cont propriu.

îndeplinește pentru clienți, respectiv elaborarea bilanțurilor, transferurile bănești etc., altminteri aceste operațiuni ar trebui asumate de un centru de afaceri.

Menținerea automatelor bancare utilizate în agenții și în puncte speciale a fost externalizată, iar gestionarea acestora a fost centralizată într-o unitate aparținând băncii. Prin serviciile la distanță pe care le execută pentru clienți, banca și-a extins considerabil activitatea și segmentul de piață pe care îl ocupă în prezent a crescut semnificativ.

Realizarea și extinderea unui serviciu bancar electronic complet depinde de un număr de factori de ordin juridic, cum sunt reglementările privind codificarea părților (*key escrow*), competențele în materie de conformitate, semnătura electronică ș.a. Numeroase eforturi sunt depuse pentru utilizarea internetului, serviciile electronice pe care le oferă referindu-se la: banca virtuală, *self-service* pentru clientelă, sisteme dirijate spre client, sisteme de control pentru client.

Toate aceste acțiuni influențează foarte mult numărul și tipurile de utilizări în sectorul bancar. Gama de produse electronice avută în vedere este imensă și cuprinde: telefoane, telefoane inteligente cu ecran (*smart screenphone*), rețele publice, private și altele, videofoane, servere centrale (*hose mainframe*), furnizori de servicii către terți, televiziune interactivă, satelit sau cablu, asistent numeric personal, carduri – ca lichiditate, faxuri, expert la distanță etc. Dacă previziunile privind evoluția organizării sistemelor bancare sunt corecte, operațiunile prin telefon se constituie într-o fază intermediară, către crearea unei bănci în întregime la distanță.

Ca urmare a evoluțiilor recente privind organizarea internă, dar și externă a băncii, aceasta cuprinde în prezent o bancă de *retail*, o bancă de gros, o bancă specializată pentru operațiuni cu societățile publice și private, precum și o companie de asigurări. De asemenea, banca participă la societăți tip *joint-venture* împreună cu alte întreprinderi, în special cu unele de tip *supermarket*.

Modificările recente în funcționarea agențiilor băncii din ultima perioadă sunt esențiale și se referă atât la dotarea tehnică – *hard* și *soft* – a acestora, cât și la performanța cerută resursei umane. Astfel, dacă cu nu mult timp în urmă, partea principală a unei agenții era spațiul administrativ cunoscut sub apelativul de *back office*, unde se desfășura prelucrarea propriu-zisă a tuturor operațiunilor, în prezent toate prelucrările sunt centralizate, iar agenția se comportă aproape exclusiv ca un serviciu destinat relațiilor cu clientela.

Pe de altă parte, banca evidențiază două domenii principale de activitate: primul caracterizează forța acesteia de a-și vinde produsele și serviciile, care se concretizează în rețeaua de consiliere a clientelei în chestiuni financiare complexe, vizând gestionarea portofoliului de active și pasive financiare, dar și nefinanciare ale acesteia; al doilea domeniu principal de activitate al băncii se preocupă de gestionarea resurselor umane, ceea ce presupune atât dimensionarea justă a acestora, cât și nivelul de pregătire profesională și de adaptare la provocările prezente și previzionate.

În acest sens, autoritatea în materie de aprobare a creditelor a fost transferată unei prelucrări centralizate – existând, în prezent, o unitate specializată pentru a analiza și a acorda împrumuturi întreprinderilor, una pentru finanțarea operațiunilor în domeniul comercializării și, în sfârșit, altele pentru operațiunile de credit ce se acordă persoanelor individuale.

Banca recurge la servicii de consultanță din afară și la externalizarea unor activități, fără a afecta funcțiunile interne tradiționale. Astfel, personalul propriu al băncii, împreună cu o echipă specializată în consiliere în domeniul ingineriei financiare pun în aplicare programe de restructurare și implementare a unor proiecte de introducere a noilor tehnici și tehnologii din domeniul bancar și al pieței de capital.

În mai noul domeniu al «băncii *supermarket*», banca se asociază prin *joint venture* cu un număr important de lanțuri de *supermarket*-uri din Marea Britanie: astfel sunt puse în vânzare produse și servicii bancare în interiorul suprafeței în care se desfășoară activitatea de vânzare propriu-zisă.

De asemenea, banca este asociată prin *joint venture* cu o importantă companie de asigurări, ceea ce extinde gama de servicii financiare pe care cele două societăți sunt capabile să le ofere, împreună.

În prezent, banca a elaborat și implementează un serviciu aprofundat pe internet destinat clientelei sale, cu intenția de a le permite acestora să efectueze operațiunile curente cu banca pe cale informatică.

Banca la domiciliu este deja disponibilă și clienții pot avea, la ei acasă, un ecran care să le permită să opereze ordine permanente și să efectueze operațiuni simple în relațiile cu banca.

O altă modernizare, de ordin comercial de astă dată, este introducerea ISDN (rețeaua numerică de integrare a serviciilor) între bancă și clientela formată din întreprinderi. Aceasta reprezintă o legătură directă și sigură cu banca, care permite firmei să-și efectueze operațiunile bancare pe un ordinator aflat în conexiune directă cu banca. Acest serviciu poate să fie extins la clienții individuali ai băncii, care lucrează în respectiva firmă, prin punerea la dispoziția acestora, la locul de muncă, a unui *home banking*.

Tendința de dezvoltare a sectorului bancar este de concentrare, cu mai puține societăți de profil, care să realizeze o gamă largă de servicii financiare multiple și complexe. Aceasta înseamnă un număr mai redus de personal, dar foarte specializat, (fuziunea sau absorbția băncilor fiind la ordinea zilei). La fel, în viitor se va trece la banca pe internet, ca mod de gestionare a banilor de către agenții economici persoane fizice și juridice total diferit de cel practicat în prezent.

Banca internațională de investiții

Banca internațională de investiții realizează o gamă largă de operațiuni, printre care cele mai importante se referă la mobilizarea de capitaluri temporar libere pe piața de capital pentru întreprinderile care apelează la credit pentru a

se dezvolta și chiar a-și desfășura activitatea curentă, investiții de capitaluri bancare în așa-numitele titluri de capital-risc, tranzacții cu valori mobiliare – acțiuni, obligațiuni, derivate, devize ș.a., *swap*-uri și opțiuni. În consecință, structura organizatorică a acestui tip de instituție financiară va cuprinde cel puțin unități specializate pentru activitatea comercială bancară, pentru capitaluri private, acțiuni de investiții la nivelul întreprinderilor clientelă, tranzacții cu produse derivate.

3.4. Experiența țărilor din Europa Centrală și de Est

Reforma sectorului financiar a fost elementul central în transformarea economiilor centralizate din țările central și est-europene în procesul de tranziție către o economie funcțională, bazată pe relații concurențiale, iar în prezent joacă un rol major în îndeplinirea *acquis*-ului comunitar. Rolul sistemului bancar este cu atât mai important în economiile emergente (datorită responsabilităților mai mari ce îi revin în lipsa unei piețe de capital stabile și eficiente), el canalizând economiile interne către acțiunile de realizare a proiectelor de investiții, astfel contribuind la crearea și funcționarea unei piețe pe care urmează să se tranzacționeze capitaluri utilizate în activitatea curentă, productivă, a societăților nefinanciare.

Economiile țărilor baltice – Estonia, Letonia și Lituania – caracterizate, înainte de intrarea în Uniunea Europeană, de stabilitatea prețurilor, o rată a dobânzii pe piața financiară apropiată de Euribor la trei luni și un produs intern brut pe cap de locuitor la nivelul statelor mărginașe Uniunii Europene, prezintă o atractivitate crescândă pentru investitorii străini. În acest sens, trebuie subliniat că prezența din ce în ce mai mare a băncilor străine, în urma privatizărilor, în primul rând, stimulează sectorul financiar și, prin acesta, întreaga economie internă.

Construirea unui sistem bancar pe două trepte: bancă centrală și băncile comerciale, a fost însoțită de introducerea unui regim valutar, în toate cele trei țări baltice, caracterizat de sistem al cursului de schimb cu rate fixe, inițial bazat pe marca germană și dolar, în prezent monedele celor trei țări fiind legate de euro. Datorită stabilității pieței monetare și a încrederii câștigate de sistemul bancar în rândul deponenților, lichiditatea corespunzătoare a permis practicarea de rate ale dobânzii suficient de coborâte pentru a face atractive investițiile.

De asemenea, o trăsătură caracteristică a sistemelor bancare din țările baltice este reprezentat de rolul conducător pe care îl joacă marile bănci scandinave, care s-au implicat puternic, atât prin participarea la capitalul social al băncilor din țările baltice, cât și pe piața bancară internă a acestora, contribuind de o manieră importantă la stabilitatea și eficiența acesteia, precum și la realizarea unei concurențe benefice între societățile bancare.

În pofida importanței semnificative a intermedierei financiare pentru managementul macroeconomic, piețele bancare din țările baltice prezintă o

pondere relativ scăzută în termenii statistici ai Conturilor Naționale. De exemplu, totalul activelor bancare consolidate raportate la produsul intern brut au reprezentat, la finele anului 2001, numai 72% în Estonia, 77% în Letonia și 32% în Lituania, comparativ cu media în sectorul bancar din Uniunea Europeană, care a fost de 265% din PIB, în aceeași perioadă de raportare.

Procesul de tranziție la economia de piață și impactul crizei financiare a sistemului financiar din Rusia au determinat dispariția a numeroase societăți bancare din țările baltice, dar au contribuit, totodată, la concentrarea acestuia și, alături de însănătoșirea financiară a acestuia, au constituit un factor esențial pentru convergența economică cu statele membre ale Uniunii Europene. Stabilitatea prețurilor, ratele coborâte ale dobânzii și creșterea economică continuă care au urmat primilor ani de tranziție au făcut ca piețele interne ale țărilor baltice să devină atractive pentru capitalul străin, numeroase bănci scandinave deschizând sucursale și manifestându-și interesul cu ocazia privatizării instituțiilor financiare estoniene, lituaniene sau letone.

În ceea ce privește țările central-europene – Ungaria, Cehia și Slovacia, Polonia – deși au început procesul de tranziție din stadii diferite din punct de vedere al mecanismelor de piață – au parcurs aproximativ același traseu: eforturi susținute de stabilizare a prețurilor interne și a economiei, în general, urmate de desfășurarea unui proces coerent și cuprinzător de privatizare a societăților nefinanciare, precum și a instituțiilor bancare ce au aparținut până în 1989 sectorului public, pentru a introduce pe piețele interne relațiile concurențiale, cu reglementările corespunzătoare.

3.5. Alte sisteme bancare

Elveția este considerată centrul bancar mondial, pentru caracteristici care îi sunt specifice, ținând seama de neutralitatea sa politică, stabilitatea sa financiară și existența unei confidențialități bancare ale cărei tradiții s-au păstrat de-a lungul secolelor. În formele sale moderne, reglementările privind confidențialitatea operațiunilor bancare elvețiene își au originea în legea din anul 1934, care interzice divulgarea informațiilor despre clienți fără autorizarea expresă din partea unei autorități publice. Modificările ulterioare în materie de legislație și acorduri internaționale nu au afectat de manieră semnificativă aceste reglementări, în special când se referă la fraudă fiscală necriminală.

Sectorul bancar privat constituie una dintre cele mai importante surse de venituri ale Elveției. Banca națională elvețiană este o bancă semiprivată, ce îndeplinește rolul de bancă centrală a statului. Capitalul său social este deținut împreună de cantoane, alte bănci și de persoane particulare. Sectorul băncilor de depozit elvețiene este dominat de patru mari instituții bancare: Uniunea Băncilor Elvețiene, Societatea Băncilor Elvețiene, Creditul Elvețian și Banca Populară Elvețiană.

În **Statele Unite ale Americii**, sectorul bancar, de-a lungul timpului, este caracterizat de o mare răspândire teritorială, datorită unor motive de ordin geografic, rețeaua națională cuprinzând, în prezent, circa 12.000 de bănci de depozit. Această rețea a fost marcată mult timp de o mare fragilitate, care a contribuit în măsură semnificativă la criza economică din anul 1929. Mai aproape de zilele noastre, cele mai multe dintre Statele Unite americane, precum și Guvernul Federal au flexibilizat reglementările bancare, în special în ceea ce privește fuziunile și achizițiile de structuri bancare. Numeroase bănci s-au dezvoltat prin preluarea controlului asupra altor instituții financiare din interiorul sau exteriorul statului de origine, astfel încât, în prezent, principalele bănci controlează o parte foarte importantă a întregului sector bancar nord-american. În acest sens, studiile statistice arată că mai puțin de 5% din băncile americane dețin peste 40% din totalitatea depozitelor și, privind invers, 85% dintre bănci dețin mai puțin de 20% din totalul depozitelor.

Sistemul rezervelor federale, format din 12 bănci de rezerve federale naționale și 25 de bănci de rezerve federale teritoriale, situate pe tot cuprinsul Statelor Unite, îndeplinește rolul de bancă centrală, atât bancă a SUA, cât și organ de control al întregului sector bancar.

În **Japonia**, banca centrală – care controlează sectorul bancar – beneficiază de un statut care îi conferă o autonomie considerabil mai scăzută decât în numeroase alte țări dezvoltate. În pofida logicii liberale, care predomină în această țară, mai multe instituții și bănci ale statului se alătură sectorului băncilor de depozit, intervenind în domeniile specifice de activitate a acestora, (de exemplu, în sectoarele: creditării comerțului internațional; furnizării de locuințe de serviciu; achiziționării de echipamente; finanțării industriei; sprijinirii mai multor bănci private). Unele bănci, cum este Dai-Ichi Kangyo Bank – cea mai mare bancă din lume – sunt strâns legate de autoritatea statului, prin intermediul investițiilor pe care le promovează. Banca din Tokio este specializată în operațiuni pe piața valutară, băncile de depozit, cum sunt Mitsubishi Bank, Mitsu Bank și Sumitomo Bank sunt continuatoarele marilor combinate comerciale și industriale din perioada interbelică și mențin relații strânse cu întreprinderile și instituțiile financiare asociate. Cooperativele de credit, ca și micile societăți de credit joacă un rol important în oferta de servicii de profil pentru agricultori și micii întreprinzători.

3.6. Băncile multinaționale

Dezvoltarea schimburilor internaționale este însoțită de creșterea sectorului băncilor multinaționale. Dintotdeauna, băncile au finanțat comerțul internațional, dar cea mai remarcabilă dezvoltare recentă este cea a sucursalelor și filialelor, care au fost implantate în alte țări decât cea de origine a băncii, urmarea fiind o amplificare a împrumuturilor acordate la scară mondială. De exemplu, în anul 1960, numai opt bănci nord-americane erau implantate în

străinătate, dar numărul acestora a crescut rapid. Astfel, în anul 1987, societățile bancare multinaționale numărau 153 de bănci americane, care aveau implantate peste 900 de sucursale în străinătate.

Privind din celălalt unghi, în 1973 erau implantate în Statele Unite mai puțin de 90 de bănci străine, paisprezece ani mai târziu, în anul 1987, numărul acestora crescând la 266 de bănci străine, care posedau 664 de agenții pe teritoriul american. Activitatea celor mai multe dintre aceste bănci este specializată în operațiuni ce vizează asistarea financiară a întreprinderilor, dar unele dintre ele s-au lansat și în operațiuni adresate persoanelor fizice.

Creșterea pieței eurodolarilor, așa cum sunt denumite activele în dolari depuse în bănci în afara Statelor Unite, le-a determinat pe principalele bănci să-și deschidă sucursale în lumea întreagă. De asemenea, sistemul bancar mondial a jucat un rol esențial în reciclarea petrodolarilor, rezultați ca urmare a excedentelor țărilor exportatoare de petrol și a deficitelor bugetare consolidate înregistrate de națiunile importatoare de petrol. Această tendință de dezvoltare a sistemului bancar mondial nu este, însă, de natură să rezolve situația delicată a activităților bancare, ce se manifestă pe fundalul unui proces continuu de dereglementare.

În ultima perioadă s-a observat o diminuare importantă a acțiunilor de intermediere bancară, astfel încât investitorii au recurs din ce în ce mai mult la piețele de capital pentru a-și găsi capitaluri de finanțare a proiectelor lor de investiții, ceea ce a provocat accentuarea concurenței dintre bănci și, coroborat cu aceasta, diminuarea considerabilă a marjelor lor de câștig.

4. STRUCTURA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC

4.1. Evoluția sistemului bancar în România

Primele dovezi privind desfășurarea unor activități de natură bancară, incipiente, pe teritoriul României au fost descoperite între anii 1786 și 1855: este vorba despre 55 de plăci de piatră, descoperite într-o zonă de mine aurifere, datând din perioada Daciei traiane, pe aceste plăci sunt înscrise detalii referitoare la astfel de operațiuni.

Deși în anul 1989 existau numai patru bănci în România (Banca Națională a României, Banca Română de Comerț Exterior, Banca de Investiții și Banca Agricolă), la care se adăuga CEC-ul, sistemul bancar modern român datează, totuși, de mult timp.

În perioada modernă, primele încercări de creare a unei bănci au avut loc la începutul secolului al XIX-lea. Deși au existat și anterior preocupări în acest sens, abia în anul 1856 a fost creată Banca Națională a Moldovei, cu sediul la Iași, care a fost astfel prima instituție bancară ce-și desfășura activitatea pe teritoriul României. Banca a fost creată ca urmare a demersurilor unui bancher prusac și a fost concesionată acestuia.

În anul următor, banca a dat faliment, datorită lipsei de fonduri, a recurgerii la credite din străinătate, precum și datorită faptului că, din capitalul subscris, a fost vărsată doar o mică parte.

După Unirea Țării Românești cu Moldova, în anul 1859, au început să funcționeze și alte bănci. Ca urmare a legii adoptate la 24.11.1864, a fost fondată Casa de Depuneri și Consemnațiuni. Această instituție, până la crearea Băncii Naționale a României, în anul 1880, a avut un rol foarte important, întrucât a fost principala bancă de emisiune pe teritoriul Principatelor Unite.

În anul 1865 a apărut la București, sub denumirea de Banca România, o bancă care inițial a avut atribuții de bancă de emisiune și de scont. Ulterior, ca urmare a modificării statutului său, a pierdut aceste privilegii, desfășurând apoi o activitate pur comercială. Activitatea acestei bănci a continuat până la naționalizarea sistemului bancar din România, în iunie 1948.

În aceeași perioadă au mai apărut și alte bănci: Banca Albina, prima bancă cu capital integral românesc, care și-a început activitatea în anul 1872, la Sibiu, Creditul Financiar Rural, care a apărut în anul 1873, ca și Banca Aurora, din Năsăud. În următorul an, a fost creat Creditul Financiar Urban și Rural.

Cea mai importantă bancă înființată în această perioadă a fost Banca Națională care, din punct de vedere organizatoric, a fost concepută după modelul Băncii Naționale a Belgiei (aceasta, la rândul ei, folosisese ca model Banca Angliei). Acesta a fost începutul dezvoltării unui sistem bancar nou și

modern. Înființarea Băncii Naționale a României a creat premisele pentru apariția și a altor bănci și pentru dezvoltarea sistemului bancar românesc.

Crearea băncii centrale în România a suscitat multe discuții referitoare la structura capitalului băncii și la proporția capitalului străin maxim permis. În final, s-a decis ca majoritatea capitalului să fie constituit din surse românești, astfel încât să se asigure controlul asupra economiei naționale și, totodată, să nu existe posibilitatea ca sistemul său bancar să fie supus dominației străine.

Statutul prin care s-a creat Banca Națională a fost aprobat de Parlamentul Principatelor Unite la 17 aprilie 1880. Banca Națională a României s-a constituit ca importantă instituție destinată creditării activității economice și comerciale, scontării cambiiilor și operațiunilor cu alte instrumente financiare. Ulterior, Banca Națională a acordat un sprijin semnificativ modernizării sectorului agricol. Au devenit evidente efectele benefice ale asistenței acordate de banca centrală dezvoltării pieței, prin intermediul creditelor. Rapid, au apărut și alte bănci. Banca centrală, prin emisiuni monetare, a ajutat noile bănci comerciale să susțină dezvoltarea activității economice.

Corespunzător dezvoltării economice a țării, la început, activitatea băncilor se baza, în principal, pe acordarea de credite persoanelor particulare. O dată cu industrializarea și, implicit, cu dezvoltarea forțelor de producție, a apărut necesitatea concentrării sumelor disponibile, pentru a fi satisfăcute proiectele concepute de proprietarii de pământ, de comercianți și de marii industriași. Procesul de creare a noilor instituții de credit a fost accelerat prin aportul de capital autohton, aparținând reprezentanților burgheziei și moșierimii române, dar și prin infuzia de capital străin.

În noul context, în anul 1881, la București, au fost înființate Bursa de Valori și apoi Bursa de Mărfuri.

La sfârșitul secolului al XIX-lea a început să se facă simțită o puternică centralizare a capitalului bancar în România. În această perioadă, unele case bancare sau asociații bancare, apărute anterior, dar care în noul context nu dispuneau de suficient potențial financiar, și-au schimbat statutul juridic sau au fost absorbite de altele.

După anul 1880, a crescut numărul (deci și importanța) băncilor românești, de la numai cinci bănci existente între anii 1880-1890, la aproape 200 de bănci, înainte de primul război mondial. Patru dintre principalele bănci din acea vreme (Banca Generală Română, Marmorosch Blanc & Co., Banca de Credit Român, Banca Comercială Română) erau finanțate și prin capital străin. Alte patru bănci importante – Banca Agricolă (1894), Banca de Scont (1898), Banca Comerțului din Craiova (1898) și Banca Românească (1911) – au fost create cu capital autohton, participând apoi la formarea capitalului altor bănci, întreprinderi industriale și firme comerciale. Astfel, capitalul autohton caută să câștige teren în concurența cu capitalul străin, urmărind, în acest mod, dobândirea unei poziții avantajoase pe piața financiară românească.

În perioada primului război mondial s-a intensificat activitatea bancară în România. Ca rezultat al neutralității României, în această perioadă au apărut oportunități noi de comerț cu toate părțile implicate în conflict. Nivelul ridicat al comerțului a adus beneficii sistemului bancar. Anii care au urmat imediat războiului au adus o încetinire dramatică a activității economice. Recesiunea a cuprins întreaga Europă, specula și inflația atingând, în această perioadă, niveluri record.

Treptat, țările din Europa au început să-și refacă economia, fenomen resimțit și în România. Rezultatele acestui proces s-au regăsit, imediat, și în sistemul bancar. Băncile au atras importante fonduri disponibile de pe piață și – prin intermediul creditelor acordate de către Banca Națională – au reușit să ramburseze sumele, în bani devalorizați.

După primul război mondial, numărul băncilor din România a continuat să crească până la criza economică din perioada 1929 -1933. Această depresiune a determinat falimentul multor bănci sau fuzionarea pentru a supraviețui.

Ca și guvernele țărilor dezvoltate din acea vremea, Guvernul României a trebuit să intervină pentru a contracara efectele crizei economice, bancare și monetare. Guvernul a adoptat politici de conducere și control, în vederea acordării ajutorului necesar revigorării sistemului bancar. În anul 1934, a fost înființat Consiliul Superior Bancar, al cărui președinte era guvernatorul Băncii Naționale. Au fost adoptate mai multe legi, atât pentru a ajuta economia, cât și pentru a îmbunătăți sistemul bancar. Cele mai importante reglementări, cu incidență asupra activității bancare, au fost:

- Legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane (7 aprilie 1934);
- Legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă (8 mai 1934);
- Legea pentru înlesnirea și refacerea creditului (20 aprilie 1935).

Aceste legi au contribuit la salvarea băncilor mai mari, dar cca de 600 de bănci au fost lichidate sau au fuzionat. Astfel, dacă la apariția Legii pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă (în anul 1934) existau 1204 bănci, în anul 1940 mai erau operaționale doar 446 de bănci.

În anii '40, sistemul bancar a fost dominat de cinci bănci principale: Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Comercială Română, Banca Comercială Italiană și Română și Societatea Bancară Română. Aceste bănci realizau peste 50% din totalitatea operațiunilor bancare din România.

Până în anul 1947, sistemul bancar românesc cunoscuse o dezvoltare remarcabilă. Băncile dețineau resurse importante și funcționau conform standardelor internaționale, iar personalul bancar era format din specialiști pregătiți în condiții de concurență și standarde profesionale ridicate, așa cum erau stabilite de Banca Națională. Banca Națională a României avea un rol important: deținea monopolul emisiunii monetare și asigura acoperirea creditelor de scont, în favoarea altor bănci.

După anul 1947, sistemul bancar a fost restrâns datorită trecerii la economia de comandă și intrării României în zona de influență sovietică (fosta URSS).

Până la sfârșitul anului 1989, sistemul bancar românesc oferea un număr limitat de servicii și produse bancare. După anul 1989, trecerea la economia de piață a determinat nevoia dezvoltării unui sistem bancar care să răspundă solicitărilor pieței și care să asigure o gamă variată de produse și servicii bancare necesare unei economii de piață. Actualmente, în România, se profilează următoarea structură a sistemului bancar:

- Banca Națională (centrală și de emisiune);
- bănci comerciale;
- bănci cooperatiste și mutuale; bănci de depozit și economii ale populației;
- bănci de import-export ca instituții specializate în asigurarea și garantarea creditelor de export;
- în viitor se pot înființa și bănci ipotecare și bănci de afaceri.

4.2. Evoluția actuală a sistemului bancar

Începând din anul 1990, viața economico-socială românească a cunoscut profunde transformări care, în mod firesc, au cuprins și sistemul bancar. Trăsătura dominantă în ceea ce-l privește pe acesta o reprezintă restructurarea și remodelarea, care l-au redefinit ca pe un sistem cu două niveluri, respectiv Banca Națională a României cu rol exclusiv de bancă centrală și cel al societăților bancare constituite ca societăți comerciale. Schimbarea cadrului legislativ (și evidențiem aici Legea nr. 31/1990, Legea nr. 33/1991, devenită Legea nr. 58 din 1998, Legea nr. 34/1991, Legea nr. 83/1998) a antrenat, cum era firesc, edificarea unui sistem bancar care, instituțional și funcțional, a trebuit să corespundă realității economico-sociale românești și anume, aceea definită prin procesul trecerii la economia de piață. Raporturile dintre ramurile economice precum și cele dintre elementele structurale din cadrul acestora s-au modificat în mod substanțial, redefinindu-se printr-o inversare de termeni și raportul dintre proprietatea de stat și cea particulară în favoarea celei din urmă.

Apariția sectorului privat, precum și plaja mult extinsă pe care noul sistem bancar prin prestația băncilor comerciale a oferit-o cetățenilor, persoane fizice, în vederea fructificării economiilor proprii și a acoperirii ca prestație bancară a unor obligații financiare ale acestora au permis conturarea unei activități cu amănuntul ca parte a activității general bancare, fapt care a conferit sistemului caracteristica de realism și modernitate.

Segmentul clientelei, căreia i se adresează activitatea bancară, a avut – și are în prezent -, două caracteristici dominante:

- lipsa capitalului (atât investițional, cât și de lucru) în ceea ce privește activitatea de producție și cea prestatoare de servicii;

- nivelul modest al economiilor (ce face obiectul unei anume modalități de capitalizare) de care dispun persoanele fizice.

Principalele etape ale reformei sistemului bancar

1991- 1992: prima etapă a reformei bancare

- promulgarea Legii nr. 33/1991 privind activitatea bancară și a Legii nr. 34 din anul 1991 privind statutul Băncii Naționale a României a asigurat structurarea sistemului bancar pe două paliere, prin dezvoltarea noilor funcții ale băncii centrale (politică monetară, valutară, reglementare, autorizare, suprave-ghere, sisteme de plăți) și înființarea de bănci comerciale;
- înființarea fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar în 2002 (OG nr. 39/2002);

1993-2000: a doua etapă a reformei bancare

- îmbunătățirea și completarea cadrului legislativ bancar prin aprobarea unor noi legi: Legea privatizării băncilor (Legea nr. 83/2003); Legea bancară (Legea nr. 58/1998); Legea falimentului bancar (Legea nr. 83/1998); Legea privind statutul BNR (Legea nr. 101/1998);
- crearea noului cadru legislativ privind funcționarea cooperativelor de credit: OUG nr. 97/2000, modificată prin OUG nr. 272/2000, modificată și aprobată prin Legea nr. 200/2002;
- obiectivul fundamental al BNR: stabilitatea monedei naționale în vederea asigurării stabilității prețurilor;
- instrumentarele de intervenție au fost modernizate prin eliminarea vechilor linii de credit direcționat și introducerea operațiunilor de piață deschisă;

2001-2004: a treia etapă a reformei bancare

Finalizarea alinierii cadrului legislativ în domeniul instituțiilor de credit la prevederile directivelor UE și la principiile de bază ale Comitetului de la Basel privind o supraveghere bancară eficientă.

2001-2002:

- modificarea și completarea Legii nr. 101/1998, a Legii nr. 58/1998 și a Legii nr. 83/1998:
 - exigență sporită în autorizarea conducătorilor și acționarilor semnificativi ai unei bănci;

- conferirea BNR de puteri sporite privind urmărirea transferurilor de drept de proprietate asupra băncilor;
- capacitatea BNR de a identifica grupurile care acționează în comun față de o bancă;
- protecție legală sporită pentru persoanele implicate în activitatea de supraveghere bancară și instituirea cadrului juridic care să permită BNR colaborarea cu alte autorități de supraveghere din țară și din străinătate;
- aplicarea prevederilor Legii nr. 83/1998 privind falimentul și în cazul organizațiilor cooperatiste de credit;
- investirea FGDSB cu puterea de a acționa ca un lichidator pentru băncile și pentru rețelele cooperatiste de credit intrate în faliment;
- adoptarea principiilor reglementării, autorizării și supravegherii prudențiale pentru cooperativele de credit;
- reglementări referitoare la autorizare, capitalul minim, fondurile proprii, solvabilitate, expunerile mari, împrumuturile acordate persoanelor aflate în relații speciale, clasificarea creditelor:
 - îmbunătățirea normelor privind accesul băncilor pe piața bancară (capital minim, cerințe de autorizare, fonduri proprii, solvabilitate, expunere mare, lichiditate, clasificarea și provizionarea creditelor, pozițiile valutare);
 - norme prudențiale și reglementări contabile privind instrumentele derivate;
 - norme privind standardele de cunoaștere a clientelei.

2003-2004:

- forma finală a Legii bancare și a Legii privind statutul BNR, conform angajamentelor asumate în cadrul capitolelor de negociere cu UE (Cap. 3 și Cap. 11):

Statutul Băncii Naționale a României urmărește, ca principale direcții:

- definirea fără echivoc a obiectivului fundamental al BNR – stabilitatea prețurilor;
- consolidarea independenței instituționale a băncii centrale;
- interzicerea finanțării directe a sectorului public de către banca centrală
- eliminarea accesului privilegiat al sectorului public la resursele instituțiilor financiare

Finalizarea adoptării *acquis*-ului comunitar

România a început negocierile de preluare a *acquis*-ului comunitar în februarie 2000, iar până în prezent au fost deschise 28 de capitole, din care 19 au fost închise provizoriu.

BNR este direct implicată în negocierea a trei capitole:

- Cap. 3 „Libera circulație a serviciilor”;
- Cap. 4 „Libera circulație a capitalurilor”;
- Cap. 11 „Uniunea economică și monetară „

Capitolul 3 „Libera circulație a serviciilor „

- negocierile au fost deschise;
- legislația românească în domeniul serviciilor bancare are un grad înalt de armonizare cu *acquis*-ul;
- un progres notabil în procesul armonizării s-a obținut prin extinderea reglementării, autorizării și supravegherii prudențiale asupra cooperativelor de credit;
- închiderea provizorie a capitolului este posibilă în 2003.

Capitolul 4 „Libera circulație a capitalurilor „

- România și-a îndeplinit obligațiile privind mișcarea liberă a capitalurilor prin emiterea Circularei nr. 26/ 2001 care stabilește etapele liberalizării contului de capital;
- capitolul a fost provizoriu închis în aprilie 2003;
- până în prezent au fost liberalizate:
 - fluxurile de capital cu impact scăzut asupra instrumentelor de piață monetară;
 - majoritatea mișcărilor de capital cu impact semnificativ asupra economiei reale și a celor constând în transferuri legate de piața de capital și derularea contractelor de asigurări.

Capitolul 11 „Uniunea economică și monetară”

- capitolul a fost deschis și închis provizoriu în iunie 2002;
- îndeplinirea angajamentelor se va face prin modificarea și completarea Legii privind statutul BNR în anul 2004.

*

* *

În prezent¹, rolul-cheie în elaborarea programelor de dezvoltare ale marilor bănci internaționale îl joacă patru dimensiuni strategice, care se referă la deschiderea geografică a acestora, intensitatea activităților de intermediere, diversitatea veniturilor și, implicit, a serviciilor și produselor bancare pe care le oferă clienței și, în sfârșit, la capacitatea de adaptare a acestor instituții financiare la situațiile conjuncturale, capacitate ce se măsoară prin variația anuală a capitalurilor proprii. În această privință, se constată că principalul factor ce influențează de o manieră decisivă strategia băncii nu este dimensiunea activului său, ci mai curând variația acesteia.

Contextul în care evoluează sistemul bancar internațional, așa cum este perceput de analiștii financiari, referitor la evoluția previzibilă pe termen mediu și lung, poate fi caracterizat de o serie de factori conjuncturali, cum sunt dereglementarea, internaționalizarea și modificările tehnologice, în special cele în domeniul comunicațiilor, care exercită un impact major asupra globalizării piețelor financiare.

¹ „Les dimensions déterminant la stratégie des banques internationales: une étude empirique” de Jean-Michel Viola și Vincent Sabourin, Département des sciences administratives de L'Université du Québec à Montréal.

ANEXE

Anexa nr. 1

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE Importanța diferitelor rețele bancare Rețelele bancare

la finele anului 2001

Țara	Băncile comerciale, inclusiv sucursalele băncilor străine	Casele de economii	Cooperativele de credit
Germania (1)	348	547	1623
Austria (2)	905		
Belgia (2)	113		
Spania	145	47	88
Finlanda (2)	341		
Franța (3)	314	35	113
Grecia	41		14
Irlanda (2)	86		
Italia (2)	771		
Luxemburg (2)	189		
Olanda (2)	110		
Portugalia (4)	63		145
Danemarca (2)	189		
Marea Britanie	480		
Suedia	51	82	

Sursa: Banca Central-Europeană, raport anual.

Notă: 1. zona băncilor comerciale include administrația poștelor; 2. instituțiile de credit sunt cuprinse în coloana „bănci comerciale”; 3. nu cuprinde Monaco. Casele de credit municipal nu sunt cuprinse în coloana „Cooperative de credit”; 4. cooperativele de credit include casele de economii.

Anexa nr. 2

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE Importanța diferitelor rețele bancare Sucursalele băncilor străine

la finele anului 2001

Țara	Sucursalele băncilor străine	Din care:	
		Sucursalele băncilor din Uniunea Europeană	în %
Germania	79	nd	nd
Austria	18	17	94%
Belgia	46	35	76%
Spania	56	48	86%

Țara	Sucursalele băncilor străine	Din care:	
		Sucursalele băncilor din Uniunea Europeană	în %
Finlanda	7	7	100%
Franța	111	77	69%
Grecia	21	13	62%
Irlanda	33	32	97%
Italia	60	47	78%
Luxemburg	61	54	89%
Olanda	33	23	70%
Portugalia	21	19	90%
Danemarca	8	7	88%
Marea Britanie	231	115	50%
Suedia	20	18	90%

Sursa: Banca Central-Europeană, raport anual.

Anexa nr. 3

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE Mijloace de plată

la finele anului 2001

Țara	Total (milioane euro)	% din PIB
Germania	67.969	3,3
Austria*	8.200	3,9
Belgia	7.100	2,8
Spania	42.697	6,6
Finlanda	2.530	1,9
Franța	29.289	2,0
Grecia	7.180	5,5
Irlanda	3.740	3,3
Italia	57.648	4,7
Luxemburg	400	1,9
Olanda	9.136	2,1
Portugalia	4.451	3,6
Zona euro	240.340	3,5
Danemarca	5.271	2,9
Marea Britanie	53.449	3,3
Suedia	10.401	4,5
Canada	23.697	3,5
Statele Unite	584.900	5,8
Japonia	507.160	13,1
Elveția	21.418	8,7

Sursa: Banca Central-Europeană; Banca Reglementelor Internaționale, rapoarte anuale.

Notă: * ajustat potrivit regulilor sistemului european.

Anexa 4

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE
Mijloace de plată
 Carduri și alte instrumente electronice

Țara	Număr de ATM-uri		Număr de ATM-uri la 1 milion de locuitori	
	2000	2001	2000	2001
Germania	47.650	49.620	580	603
Austria*	5.900	6.622	727	814
Belgia	6.732	6.873	657	669
Spania	44.851	46.990	1.123	1.167
Finlanda	2.134	2.132	412	411
Franța	35.162	36.912	582	606
Grecia	3.442	4.377	329	400
Irlanda	1.302	1.335	344	346
Italia	31.720	34.349	549	593
Luxemburg	325	355	737	799
Olanda	6.921	7.142	435	445
Portugalia	9.701	10.524	970	1.022
Zona euro	195.840	207.231		
Medie ponderată			655	676
Danemarca	2.701	2.763	506	516
Marea Britanie	34.339	36.666	575	612
Suedia	2.617	2.567	295	289
Canada	31.922	35.632	1.034	1.142
Statele Unite	273.000	324.000	991	1.137
Japonia	116.984	116.905	922	918
Elveția	4.866	5.042	675	694

Sursa: Banca Central-Europeană; Banca Reglementelor Internaționale, rapoarte anuale.

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE
Mijloace de plată
 Numărul de operațiuni pe instrument de plată

În anul 2001

Țara	În milioane operațiuni	Număr operațiuni per an, per locuitor	În procente din volum (1)			
			Cecuri	Carduri	Viramente	Aviz de prelevare
Germania	13.970	170	2,3	11,3	49,8	36,4
Austria*	961	118	1,0	14,6	55,5	28,4
Belgia	1.573	153	3,8	33,3	47,8	10,2
Spania	2.276	57	7,3	26,3	15,6	50,7
Finlanda	948	183	0,1	41,7	53,1	5,1
Franța*	12.251	201	35,4	30,0	17,8	16,8
Grecia	63	6	3,4	77,8	8,5	10,2
Irlanda**	292	76	30,1	39,7	13,0	17,1
Italia	2.992	52	20,3	24,6	34,7	20,4
Luxemburg	46	103	0,1	61,5	27,5	8,2
Olanda	3.064	193	0,2	32,4	38,2	28,2
Portugalia	1.010	98	27,1	56,4	4,4	11,8
Zona euro	39.441	134	14,0	26,3	32,1	27,3
Marea Britanie	10.905	182	23,5	39,0	17,7	19,7
Suedia	1.198	135	0,1	33,4	58,2	8,2
Danemarca	872	163	5,5	53,7	24,1	15,8
Canada	6.225	200	25,5	57,1	9,5	8,0
SUA***	77.041	270	53,5	38,3	5,0	3,1
Elveția****	860	118	0,8	32,8	58,5	5,5

Sursa: Banca Central-Europeană; Banca Reglementelor Internaționale, rapoarte anuale.

Notă: * inclusiv viramentele de sume mari;

** cifrele au fost revizuite în anul 2000, astfel încât sunt: cecuri 41,3%; carduri 28,0%; viramente 13,7%; avize de prelevare 17,1%;

*** debitele prin carduri bancare trebuie să fie plătite prin cecuri. Se consideră că informațiile din anii anteriori sunt supraestimați;

**** nu sunt incluse cecurile poștale;

(1) totalul procentelor nu însumează 100, deoarece există și alte mijloace de plată, care nu au fost introduse în tabel (efecte de comerț, moneda electronică ș.a.).

Anexa nr. 6

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE
Mijloace de plată
Valoarea medie pe instrument de plată

în anul 2001

Țara	Cecuri	Carduri	Viramente	Aviz de prelevare
Germania	2.740	80	3.975	875
Austria*	2.273	69	2.320	373
Belgia	1.646	57	23.064	306
Spania	4.412	49	3.606	269
Finlanda*	89.000	45	3.020	417
Franța	530	46	884	244
Irlanda	2.623	74	1.202	680
Italia	2.068	80	37.782	1146 (1)
Olanda	94	49	2.780	200
Portugalia	1.447	29	51.294	256
Danemarca	2.205	49	1.816	379
Marea Britanie	1.224	71	72.230	416
Suedia	864	69	1.151	288
Canada	2.335	44	42.516	385
SUA**	1.054	79	213.703	4.040
Japonia***	38.642	97	205.925	nd
Elveția****	1.701	116	61.498	1.007

Sursa: Banca Central-Europeană; Banca Reglementelor Internaționale, rapoarte anuale.

Notă: (1) inclusiv efectele de comerț;

* cecurile se folosesc în Finlanda numai în mod excepțional, pentru tranzacții importante;

** debitele pe card bancar trebuie să fie plătite prin cecuri;

*** categoria cecuri cuprinde totalitatea cecurilor și a efectelor de comerț ce sunt compensate prin camerele de compensare;

**** nu sunt incluse cecurile poștale.

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE
Capitalizarea bursieră

la finele anului

Țara	2001		2002	
	Volumul în mili- arde euro	Volumul în % din PIB	Volumul în mili- arde euro	Volumul în % din PIB
Germania	1.204	58%	659	35%
Austria	28	13%	32	16%
Spania	526	81%	443	71%
Euronext	2.122	93%	1.477	73%
Finlanda	214	157%	133	106%
Grecia	94	72%	63	50%
Irlanda	85	74%	58	49%
Italia	592	49%	458	40%
Luxemburg	27	126%	24	117%
Zona euro	4.892	72%	3.347	53%
Danemarca	96	53%	73	44%
Suedia	266	104%	171	75%
Marea Britanie	2.432	168%	1.715	115%
Statele Unite	15.705	138%	10.613	106%
Elveția	688	251%	521	205%
Canada	687	86%	550	79%
Japonia	2.577	51%	1.996	52%

Sursa: OECD, studii și analize trimestriale și semestriale.

Anexa nr. 8

COMPARAȚII INTERNAȚIONALE

Rata dobânzii pe termen scurt și lung

ca medie anuală

Țara	Rata dobânzii pe piața monetară					Randamentul mediu al obligațiunilor de stat				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Germania	3,5	3,0	4,4	4,3	3,3	4,6	4,5	5,3	4,8	4,8
Austria	3,6	3,0	4,4	4,3	3,3	4,7	4,7	5,6	5,1	5,0
Belgia	3,6	3,0	4,4	4,3	3,3	4,7	4,7	5,6	5,1	4,9
Spania	4,2	3,0	4,4	4,3	3,3	4,8	4,7	5,5	5,1	5,0
Finlanda	3,6	3,0	4,4	4,3	3,3	4,8	4,7	5,5	5,0	5,0
Franța	3,6	3,0	4,4	4,3	3,3	4,6	4,6	5,4	4,9	4,9
Grecia	11,6	3,0	4,4	4,3	3,3	8,5	6,3	6,1	5,3	5,0
Irlanda	5,4	3,0	4,4	4,3	3,3	4,7	4,8	5,5	5,0	5,0
Italia	5,0	3,0	4,4	4,3	3,3	4,9	4,7	5,6	5,2	5,0
Luxemburg	3,6	3,0	4,4	4,3	3,3	4,7	4,7	5,5	4,9	4,7
Olanda	3,5	3,0	4,4	4,3	3,3	4,6	4,6	5,4	4,9	4,9
Portugalia	4,3	3,0	4,4	4,3	3,3	4,9	4,8	5,6	5,2	5,0
Zona euro	3,9	3,0	4,4	4,3	3,3	4,8	4,7	5,4	5,0	4,9
Danemarca	4,1	3,3	4,9	4,6	3,5	5,0	4,9	5,7	5,1	5,1
Suedia	4,2	3,1	4,0	4,0	4,1	5,0	5,0	5,4	5,1	5,3
Marea Britanie	7,3	5,4	6,1	5,0	4,0	5,5	5,1	5,3	4,9	4,9
Statele Unite	5,5	5,4	6,5	3,7	1,8	5,3	5,6	6,0	5,0	4,6
Elveția	1,5	1,4	3,2	2,9	1,1	3,0	3,0	3,9	3,4	3,2
Canada	5,0	4,9	5,8	4,0	2,6	5,3	5,6	5,9	5,5	5,3
Japonia	0,7	0,2	0,2	0,1	0,1	1,5	1,7	1,7	1,3	1,3

Sursa: OECD, studii și analize anuale.

Notă: Începând din ianuarie 1999, rata dobânzii euribor trei luni este rata de referință a pieței monetare în zona euro.

RATE DE REFERINȚĂ ALE DOBÂNZII

Rate directe la Banca Central-Europeană

în procente

	9/2/00	22/3/00	4/5/00	15/6/00	6/9/00	11/10/00
Rata activă marginală	4,25	4,50	4,75	5,25	5,50	5,75
Rata de refinanțare	3,25	3,50	3,75	4,25	4,50	4,75
Rata de facilitate de depozit	2,25	2,50	2,75	3,25	3,50	3,75

în procente

	15/5/01	5/9/01	19/9/01	14/11/01	11/12/02
Rata activă marginală	5,50	5,25	4,75	4,25	3,75
Rata de refinanțare	4,50	4,25	3,75	3,25	2,75
Rata de facilitate de depozit	3,50	3,25	2,75	2,25	1,75

Informații financiare despre grupurile bancare cele mai mari din țări capitaliste dezvoltate

Tablourile pentru fiecare țară prezintă informații statistice referitoare la eșantioane de bănci, care cuprind cele mai importante bănci din țările respective, la nivelul conturilor consolidate: bilanțuri, conturi de rezultate, ca și principalele rate de gestiune. Informațiile de bază sunt extrase din bazele de date Bankscope, alimentate de agenția de *rating* Fitch.

Ratele de gestiune

- **Ratele medii de solvabilitate** sunt obținute prin ponderarea ratelor de solvabilitate ale tuturor băncilor considerate, cu capitalurile proprii corespunzătoare.
- Celelalte rate sunt obținute prin împărțirea sumei datelor de la numărător la suma datelor de la numitor de la fiecare bancă.
- **Rata de randament a capitalurilor proprii (ROE)** este o rată de referință, care se calculează ca raport între rezultatul net din exploatare, înainte de amortizări și provizioane, rezerve, asupra capitalurilor proprii.
- **Ratele cu capitalurile proprii alocate** țin cont de incidența financiară asupra contului de rezultate a capitalurilor proprii alocate la nivelul de 6% din riscurile ponderate. Dobânzile și veniturile sunt retratate în consecință, prin scăderea (sau adăugarea, după caz) a câștigului (respectiv costului), obținut prin plasarea – cu rata dobânzii pe termen lung de pe piața financiară – a excedentului (respectiv deficitului) capitalurilor proprii contabile în raport cu capitalurile proprii alocate.

Aceasta permite să se obțină **trei rate ale marjelor**:

- marja retratată a dobânzii – înainte de provizioane – supra riscurile ponderate;
- marja retratată a dobânzii – după provizioane – supra riscurile ponderate;
- rezultatul curent (PNB¹ retratat, minus provizioane pentru creanțe) supra capitalurile proprii alocate.
- **Ratele cu capitaluri proprii zero** țin seama de incidența financiară asupra contului de rezultate, dacă capitalurile proprii ar deveni zero. Dobânzile și veniturile sunt corectate în consecință, scăzând câștigul rezultat din plasarea – cu rata dobânzii pe termen lung de pe piața financiară – a tuturor capitalurilor proprii contabile.
- **Rata intermedierei bancare** reprezintă raportul dintre dobânzile corectate supra PNB corectat.

Alte două rate măsoară **productivitatea**:

¹ PNB = produsul net bancar.

- la nivelul veniturilor, este PNB pe agent, corectat cu capitaluri proprii zero;
 - la nivelul RBE¹, este coeficientul de exploatare cu PNB corectat.
- Evoluțiile sunt calculate în valori absolute, semnul „-” arătând că respectivele cheltuieli se deduc.

Rate-cheie ce caracterizează băncile europene în anul 2002

- % -

Țara	Dobânzi nete / PNB	Comisioane / PNB	Rata marjei de intermediere (1)	Rata de productivitate (2)	Coeficientul de exploatare (3)	Rentabilitatea capitalurilor proprii ROE (4)	Rata de solvabilitate
Franța	43,4	28,9	2,2	2,1	69,7	10,6	9,0
Germania	38,4	33,5	1,9	2,3	75,6	-3,0	6,6
Belgia	58,1	19,9	2,8	1,6	66,1	11,8	8,6
Spania	62,9	28,9	4,5	2,0	47,6	17,5	7,6
Italia	60,8	35,8	3,2	2,2	64,1	7,2	7,2
Olanda	60,0	23,9	3,4	2,0	72,5	8,7	8,1
Marea Britanie	55,2	27,8	3,2	1,9	59,3	13,3	8,1
Portugalia	60,3	20,7	2,8	1,6	56,9	19,0	6,3
Media țărilor	54,9	27,4	3,0	2,0	64,0	10,6	7,7

Sursa: Banca Centrală Europeană, raport anual.

Notă: 1. dobânzile nete și veniturile cu capitaluri proprii alocate. Dobânzile nete cu capitaluri proprii alocate țin seama de incidența financiară asupra contului de rezultate a capitalurilor proprii alocate la nivelul de 6% din riscurile ponderate. Când capitalurile proprii contabile sunt mai mari decât capitalurile proprii alocate, dobânzile nete sunt retratate, prin scăderea câștigului aferent capitalurilor proprii excedentare, considerate ca plasate pe piața financiară cu o rată a dobânzii pe termen lung. În caz contrar, respectiv când se constată insuficiența capitalurilor proprii alocate, este vorba de o cheltuială ce se adaugă dobânzilor nete;

2. cheltuieli de structură aferente riscurilor ponderate și depozitelor clienților;

3. cheltuieli de structură aferente produsului net bancar;

4. rata de randament a capitalurilor proprii (ROE) este rată de referință și se calculează raportând rezultatul net din exploatare, înainte de amortizări și rezerve (adică EBIT) la capitalul propriu.

¹ RBE = rezultatul brut din exploatare.

Anexa nr. 9 – 1.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Franța

BNP Paribas, Băncile populare, Casele de Economii, CCF, Crédit Agricole, Crdit Lyonnais, Crdit Mutuel, CIC, Soci t G n rale

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	<u>2001</u> 2000	<u>2002</u> 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	1.106,0	1.183,6	1.193,0	7,0	0,8
Alte active productive	1.265,5	1.411,2	1.499,0	11,5	6,2
Total active productive	2.371,5	2.594,8	2.692,0	9,4	3,7
Depozite clientelă	1.015,6	1.138,2	1.146,0	12,1	0,7
Capitaluri proprii	116,5	131,1	141,0	12,5	7,6
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	1.289,3	1.303,9	1.356,1	1,1	4,0
Cheltuieli de personal (milioane euro)	429,7	460,1	465,5	7,1	1,2

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	27,7	29,7	33,0	7,1	11,3
Rezultate din operațiuni de piață	17,1	17,1	14,0	0,0	-18,2
Comisioane nete	22,3	22,2	22,0	-0,6	-0,7
Alte venituri din exploatare	7,1	7,6	7,0	8,1	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	74,2	76,6	76,0	3,3	-0,8
Cheltuieli de personal	-29,0	-29,6	-30,0	1,9	1,4
Alte cheltuieli generale	-20,7	-21,8	-23,0	5,5	5,5
2. Cheltuieli generale (FG)	-49,7	-51,4	-53,0	3,4	3,1
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	24,5	25,2	23,0	2,9	-8,7
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-4,6	-5,9	-5,0	28,4	-14,8
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	19,9	19,3	18,0	-2,9	-6,9
Rezultatul excepțional	1,4	0,9	-	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	21,3	20,2	18,0	-5,2	-10,8
Impozit pe profit	-5,9	-5,7	-3,0	-4,4	-47,2
6. Rezultatul net al exploatării ("nainte de amortizări și rezerve)	15,4	14,5	15,0	-5,5	3,4
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	-1,2	-2,3	-	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	14,1	12,2	15,0	-13,4	22,5

Sursa: Banca Franței, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 1.2

Franța

BNP Paribas, Băncile populare, Casele de Economii, CCF, Crédit Agricole, Crdit Lyonnais, Cr dit Mutuel, CIC, Soci t G n rale

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	8,8	9,0	9,0
Rata globală de solvabilitate - %	10,9	10,8	11,1
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	13,2	11,1	10,6
Rata comisioanelor nete/PNB - %	30,0	28,9	28,9
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	116	123	114
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,3	1,2	1,2
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	2,2	2,1	2,1
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	67,0	67,1	69,7
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate - % -			
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,0	2,1	2,2
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	1,6	1,6	1,8
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	23,0	21,3	18,5
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	31,5	33,0	41,2
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	158	168	157
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	73,2	73,4	72,5

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 2.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Germania

Commerzbank, Dresdner Bank, HypoVereinsbank (împreună cu Bank Austria), Bayerische Landesbank, Deutsche Bank

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	1.264,2	1.268,1	1.002,6	0,3	-20,9
Alte active productive	1.269,9	1.360,0	1.227,0	4,9	-9,8
Total active productive	2.561,1	2.628,1	2.229,5	2,6	-15,2
Depozite clientelă	877,4	894,3	786,3	1,9	-12,1
Capitaluri proprii	99,2	103,0	86,0	3,9	-16,6
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	1.267,6	1.269,7	1.078,2	0,2	-15,1
Cheltuieli de personal (milioane euro)	269,5	254,4	236,7	-5,6	-6,9
Contul de rezultate					
Dobânzi nete și venituri	21,3	25,3	21,9	18,7	-13,2
Rezultate din operațiuni de piață	10,5	9,0	6,3	-14,3	-30,0
Comisioane nete	21,5	20,1	19,1	-6,6	-4,8
Alte venituri din exploatare	8,4	7,0	9,8	-16,5	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	61,7	61,3	57,1	-0,5	-6,9
Cheltuieli de personal	-25,0	-26,6	-23,1	6,2	-13,1
Alte cheltuieli generale	-19,0	-22,0	-20,1	15,5	-8,7
2. Cheltuieli generale (FG)	-44,1	-48,6	-43,2	10,3	-11,1
3. Rezultatul brut al exploatarei (RBE)	17,6	12,8	14,0	-27,5	9,4
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-4,7	-7,4	-11,9	59,0	60,8
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	12,9	5,3	2,0	-58,8	-62,1
Rezultatul excepțional	-1,1	-1,9	-1,7	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil (înainte de amortizări și provizioane)	11,9	3,4	0,3	-71,0	-91,8
Impozit pe profit	5,1	-2,1	-2,9	n.s.	39,3
6. Rezultatul net al exploatarei (înainte de amortizări și rezerve)	16,9	1,4	-2,6	-91,9	n.s.
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	1,5	0,4	1,2	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	18,4	1,7	-1,4	-90,6	n.s.

Sursa: Bundesbank, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 2.2

Germania

Commerzbank, Dresdner Bank, HypoVereinsbank (împreună cu Bank Austria), Bayerische Landesbank, Deutsche Bank

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	6,0	6,1	6,6
Rata globală de solvabilitate - %	11,1	10,8	10,7
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	17,1	1,3	-3,0
Rata comisioanelor nete/PNB - %	34,9	32,7	33,5
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	163,5	190,9	182,4
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,2	1,2	1,2
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	2,1	2,2	2,3
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	71,4	79,2	75,6
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	1,6	1,9	1,9
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	1,2	1,3	0,8
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	15,4	5,1	1,4
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	33,2	39,8	37,2
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	224,2	235,5	236,6
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	72,9	81,1	77,1

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 3.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Belgia

Dexia, Fortis (Banking), KBC

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	363,1	407,5	409,0	12,2	0,4
Alte active productive	340,2	437,3	445,0	28,5	1,8
Total active productive	703,3	844,8	854,0	20,1	1,1
Depozite clientelă	283,0	375,5	387,0	32,7	3,1
Capitaluri proprii	28,2	31,6	31,0	11,8	-1,8
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	324,0	355,3	353,8	9,7	-0,4
Cheltuieli de personal (milioane euro)	80,9	108,6	98,6	34,2	-9,2
Contul de rezultate					
Dobânzi nete și venituri	8,5	9,7	10,5	13,5	8,5
Rezultate din operațiuni de piață	2,5	2,8	2,3	10,6	-17,9
Comisioane nete	4,2	4,2	3,6	0,2	-13,5
Alte venituri din exploatare	1,2	2,2	1,7	91,5	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	16,4	18,9	18,1	15,3	-4,3
Cheltuieli de personal	-5,4	-6,4	-6,2	19,3	-3,4
Alte cheltuieli generale	-5,1	-6,2	-5,7	20,7	-7,0
2. Cheltuieli generale (FG)	-10,5	-12,6	-11,9	20,0	-5,1
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	5,9	6,3	6,1	7,0	-2,6
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-0,8	-1,1	-1,4	29,1	32,3
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	5,1	5,2	4,7	3,4	-9,7
Rezultatul excepțional	-0,0	-0,0	-0,1	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	5,0	5,2	4,6	3,5	-11,1
Impozit pe profit	-1,3	-1,5	-1,0	15,9	-36,0
6. Rezultatul net al exploatării ("nainte de amortizări și rezerve)	3,7	3,7	3,7	-0,8	-1,0
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	0,6	-0,1	-0,3	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	4,4	3,6	3,3	-16,6	-8,3

Sursa: Banca Națională a Belgiei, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 3.2

Belgia

Dexia, Fortis (Banking), KBC

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	8,4	8,8	8,6
Rata globală de solvabilitate - %	12,5	13,3	12,6
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	13,2	11,7	11,8
Rata comisioanelor nete/PNB - %	25,4	22,0	19,9
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	130,0	116,0	121,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	0,9	0,9	0,8
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	1,7	1,7	1,6
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	64,1	66,7	66,1
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,5	2,6	2,8
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,2	2,3	2,4
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	23,5	22,1	20,0
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	50,5	49,8	57,0
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	196,0	169,0	178,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	66,0	68,6	67,9

Sursa: retratarea datelor Fitch.

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Spania

BBv-Argentina, Santander Central Hispano

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002
Credite clientelă (nete de provizioane)	306,4	323,6	304,0
Alte active productive	239,1	234,3	207,3
Total active productive	545,5	557,9	511,3
Depozite clientelă	339,5	339,2	302,7
Capitaluri proprii	47,1	47,4	42,3
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	442,0	402,9	363,2
Cheltuieli de personal (milioane euro)	234,8	213,5	207,3

2001 2000	2002 2001
5,6	-6,1
-2,0	-11,5
2,3	-8,4
-0,1	-10,8
0,7	-10,9
-8,8	-9,9
-9,1	-2,9

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	15,4	19,4	17,3
Rezultate din operațiuni de piață	1,2	1,2	1,1
Comisioane nete	7,4	8,7	8,0
Alte venituri din exploatare	1,6	0,2	1,1
1. Produsul net bancar (PNB)	25,6	29,5	27,5
Cheltuieli de personal	-8,2	-9,4	-8,2
Alte cheltuieli generale	-7,1	-8,1	-4,9
2. Cheltuieli generale (FG)	-15,3	-17,5	-13,1
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	10,2	12,0	14,4
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-2,0	-3,1	-3,4
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	8,2	8,9	11,0
Rezultatul excepțional	-1,9	0,4	-2,3
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	6,3	9,3	8,8
Impozit pe profit	-1,6	-1,5	-1,4
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	4,6	7,8	7,4
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	1,3	1,1	0,7
7. Rezultatul net al grupului	5,9	8,9	8,1

26,0	-10,8
-2,1	-4,6
17,3	-8,1
-87,5	n.s.
15,2	-6,7
14,6	-12,6
14,1	-39,8
14,4	-25,2
17,6	20,2
55,0	9,4
8,5	24,0
n.s.	n.s.
47,6	-5,8
-6,3	-8,3
69,6	-5,3
n.s.	n.s.
50,8	-9,3

Sursa: Banca Spaniei, rapoarte anuale.

Anexa 9 – 4.2

Spania

BBv-Argentina, Santander Central Hispano

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	7,7	8,2	7,6
Rata globală de solvabilitate - %	10,3	11,4	10,9
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	9,9	16,4	17,5
Rata comisioanelor nete/PNB - %	28,8	29,4	28,9
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	65,0	82,0	63,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,1	1,3	1,2
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	2,0	2,4	2,0
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	59,9	59,3	47,6
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate			
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	3,2	4,5	4,5
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,8	3,8	3,6
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	26,9	31,9	45,9
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	55,7	64,4	61,5
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	98,0	133,0	128,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	66,6	61,8	49,4

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 5.1.

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Italia

Banca Intesa, san Paolo IMI, Unicredito Italiano

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	401,4	427,6	409,1	6,5	-4,3
Alte active productive	217,0	215,3	175,4	-0,8	-18,5
Total active productive	618,4	642,9	584,4	4,0	-9,1
Depozite clientelă	264,9	291,1	292,3	9,9	0,4
Capitaluri proprii	34,5	40,0	39,9	15,9	-0,4
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	470,1	495,9	471,5	5,5	-4,9
Cheltuieli de personal (milioane euro)	172,7	180,3	184,3	4,4	2,2
Contul de rezultate					
Dobânzi nete și venituri	13,9	16,3	15,8	17,5	-3,0
Rezultate din operațiuni de piață	1,0	1,1	0,9	10,1	-17,7
Comisioane nete	10,3	10,1	9,3	-1,4	-7,8
Alte venituri din exploatare	-	-	-	-	-
1. Produsul net bancar (PNB)	25,1	27,5	26,0	9,5	-5,3
Cheltuieli de personal	-8,9	-10,0	-9,7	12,1	-3,0
Alte cheltuieli generale	-6,5	-7,6	-7,0	17,5	-8,5
2. Cheltuieli generale (FG)	-15,4	-17,6	-16,7	14,4	-5,4
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	9,7	9,8	9,3	1,7	-5,2
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-2,5	-4,0	-4,0	60,5	-0,5
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	7,2	5,8	5,3	-18,7	-8,5
Rezultatul excepțional	-1,2	-0,9	-0,8	n.s.	n.s.
5. Rezultatul imposabil ("nainte de amortizări și provizioane)	6,0	4,9	4,6	-18,1	-6,6
Impozit pe profit	-3,4	-2,3	-1,7	-31,4	-25,6
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	2,6	2,6	2,9	-0,9	10,3
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	1,2	0,5	-0,7	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	3,9	3,0	2,2	-21,0	-27,9

Sursa: Banca Italiei, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 5.2

Italia

Banca Intesa, san Paolo IMI, Unicredito Italiano

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	6,2	6,5	7,2
Rata globală de solvabilitate - %	8,8	9,3	10,7
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	7,6	6,5	7,2
Rata comisioanelor nete/PNB - %	40,9	36,8	35,8
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	89,0	98,0	91,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,2	1,3	1,3
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	2,1	2,2	2,2
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	61,4	64,2	64,1
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,9	3,2	3,2
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,3	2,4	2,4
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	24,2	17,8	16,8
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	54,6	58,5	59,9
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	143,0	149,0	138,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	62,3	65,4	65,6

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 6.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Olanda

ABN-Amro, ING Bank, Rabobank

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	758,4	810,0	820,8	6,8	1,3
Alte active productive	460,7	497,4	500,8	8,0	0,7
Total active productive	1219,1	1307,4	1321,6	7,2	1,1
Depozite clientelă	614,7	688,4	708,2	12,0	2,9
Capitaluri proprii	54,2	55,1	54,0	1,7	-2,0
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	657,8	682,5	642,7	3,8	-5,8
Cheltuieli de personal (milioane euro)	227,2	229,6	226,7	1,0	-1,3

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	19,8	21,1	22,7	6,3	7,7
Rezultate din operațiuni de piață	3,4	3,1	2,2	-10,5	-27,4
Comisioane nete	11,0	9,8	9,0	-11,1	-7,3
Alte venituri din exploatare	4,0	4,4	3,9	10,1	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	38,2	38,3	37,9	0,2	-1,0
Cheltuieli de personal	-15,5	-16,2	-15,7	4,3	-2,7
Alte cheltuieli generale	-12,0	-11,8	-11,8	-1,5	-0,5
2. Cheltuieli generale (FG)	-27,5	-28,0	-27,5	1,8	-1,8
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	10,7	10,3	10,4	-3,9	1,1
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-1,4	-2,7	-3,6	92,9	36,7
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	9,3	7,6	6,8	-18,1	-11,2
Rezultatul excepțional	-0,9	0,8	-0,3	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	8,4	8,4	6,4	0,3	-23,6
Impozit pe profit	-2,3	-2,0	-1,8	-13,8	-9,8
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	6,2	6,5	4,7	5,4	-27,8
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	0,2	0,1	0,1	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	6,3	6,6	4,8	5,0	-27,2

Sursa: Banca Olandei, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 6.2

Olanda

ABN-Amro, ING Bank, Rabobank

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	8,2	7,8	8,1
Rata globală de solvabilitate - %	10,6	10,7	11,1
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	11,4	11,8	8,7
Rata comisioanelor nete/PNB - %	28,7	25,5	23,9
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	121,0	122,0	121,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,2	1,2	1,2
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	2,2	2,0	2,0
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	72,0	73,1	72,5
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,9	3,0	3,4
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,7	2,6	2,9
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	21,6	16,9	15,6
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	48,0	54,3	59,1
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	155,0	164,0	164,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	78,0	74,5	74,0

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 7.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Portugalia

Banco Espírito santo, banco Comercial Português, Caixa Geral de Depósitos

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	99,1	109,6	114,0	10,6	4,0
Alte active productive	43,7	40,2	37,0	-8,1	-7,9
Total active productive	142,8	149,8	151,0	4,9	0,8
Depozite clientelă	86,2	90,3	91,0	4,7	0,8
Capitaluri proprii	7,7	8,2	8,0	6,7	-0,3
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	110,1	113,3	121,7	2,9	7,5
Cheltuieli de personal (milioane euro)	42,5	40,8	40,4	-4,0	-1,0

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	3,2	3,6	3,5	10,9	-2,2
Rezultate din operațiuni de piață	0,5	0,4	0,4	-23,5	-13,4
Comisioane nete	1,1	1,0	1,2	-7,3	16,3
Alte venituri din exploatare	0,7	0,7	0,8	3,2	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	5,6	5,8	5,8	3,0	0,8
Cheltuieli de personal	-1,6	-1,6	-1,5	-2,1	-4,2
Alte cheltuieli generale	-1,5	-1,6	-1,8	9,4	10,3
2. Cheltuieli generale (FG)	-3,1	-3,2	-3,3	3,5	3,2
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	2,5	2,6	2,5	2,5	-2,1
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-0,5	-0,5	-0,6	10,5	19,4
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	2,0	2,0	1,9	0,6	-7,8
Rezultatul excepțional	-0,2	-0,1	-0,1	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	1,8	1,9	1,7	5,4	-8,5
Impozit pe profit	-0,3	-0,3	-0,2	-11,5	21,9
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	1,5	1,6	1,5	8,6	-6,4
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	0,0	-0,1	0,0	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	1,5	1,6	1,5	3,7	-4,1

Sursa: Banca Portugaliei, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 7.2

Portugalia

Banco Espirito Santo, Banco Comercial Português, Caixa Geral de Depósitos

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	7,3	7,1	6,3
Rata globală de solvabilitate - %	9,1	9,5	9,9
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	19,3	19,7	19,0
Rata comisioanelor nete/PNB - %	20,0	17,9	20,7
Costul complet per agent: FG/agent – milioane euro	72,7	78,4	81,7
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	0,8	0,8	0,7
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	1,6	1,6	1,6
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	55,4	55,6	56,9
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate - % -			
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,9	3,1	2,8
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,4	2,6	2,3
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	29,4	28,6	25,0
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	57,3	61,7	60,1
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	129,9	139,1	142,7
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	56,0	56,3	57,2

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 8.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE – Marea Britanie

HBOS, Barclays (inclusiv Woolwich), HSBC Holdings, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland (inclusiv Natwest)

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	1158,0	1292,6	1562,7	11,6	20,9
Alte active productive	827,7	861,1	918,7	4,0	6,7
Total active productive	1985,6	2153,7	2481,3	8,5	15,2
Depozite clientelă	1399,5	1353,8	1481,5	-3,3	9,4
Capitaluri proprii	157,1	159,3	159,2	1,4	-0,0
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	1324,3	1365,7	1513,7	3,1	10,8
Cheltuieli de personal (milioane euro)	456,7	457,7	510,6	0,2	11,6

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	47,8	49,3	51,9	3,0	5,4
Rezultate din operațiuni de piață	5,0	6,4	5,3	28,6	-17,4
Comisioane nete	24,8	25,6	26,1	3,4	1,9
Alte venituri din exploatare	9,5	10,7	10,7	13,0	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	87,1	92,1	94,1	5,7	2,2
Cheltuieli de personal	-25,2	-26,6	-27,1	5,3	2,0
Alte cheltuieli generale	-23,8	-27,3	-28,6	14,9	5,0
2. Cheltuieli generale (FG)	-49,0	-53,8	-55,7	9,9	3,5
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	38,1	38,2	38,3	0,2	0,3
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-5,1	-7,7	-8,4	52,8	8,1
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	33,1	30,5	30,0	-7,9	-1,7
Rezultatul excepțional	-0,2	-1,2	-0,0	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	32,8	29,3	29,9	-10,9	2,4
Impozit pe profit	-9,0	-8,0	-8,8	-10,8	9,1
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	23,8	21,2	21,2	-11,0	-0,2
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	-	-	-	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	23,8	21,2	21,2	-11,0	-0,2

Sursa: Banca Centrală Europeană, rapoarte anuale și Banca Angliei, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 8.2

Marea Britanie

HBOS, Barclays (inclusiv Woolwich), HSBC Holdings, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland (inclusiv Natwest)

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	8,1	7,9	8,1
Rata globală de solvabilitate - %	11,8	11,8	11,8
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	15,2	13,3	13,3
Rata comisioanelor nete/PNB - %	28,5	27,9	27,8
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	107,0	118,0	109,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	0,9	1,0	0,9
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	1,8	2,0	1,9
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	56,2	58,5	59,3
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	3,3	3,3	3,2
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,9	2,8	2,7
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	36,5	32,4	29,3
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	53,3	50,1	53,6
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	160,0	173,0	178,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	59,3	62,2	61,4

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 9.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE - Elveția

Crédit Sisse (fără asigurări), UBS (inclusiv PaineWebber)

Conturi consolidate				- miliarde euro -		- % -	
Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001		
Credite clientelă (nete de provizioane)	236,8	232,5	229,7	-1,8	-1,2		
Alte active productive	405,7	532,2	532,7	31,2	0,1		
Total active productive	642,5	764,7	762,4	19,0	-0,3		
Depozite clientelă	293,5	329,9	320,8	12,4	-2,8		
Capitaluri proprii	36,1	36,7	33,6	1,7	-8,4		
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	313,4	322,1	284,2	2,7	-11,8		
Cheltuieli de personal (milioane euro)	88,9	89,2	88,4	0,3	-0,9		
Contul de rezultate							
Dobânzi nete și venituri	7,5	7,5	9,2	0,5	22,4		
Rezultate din operațiuni de piață	7,2	6,5	4,2	-10,9	-34,5		
Comisioane nete	13,8	16,2	15,0	17,0	-7,6		
Alte venituri din exploatare	1,1	0,6	0,1	-48,2	n.s.		
1. Produsul net bancar (PNB)	29,7	30,8	28,5	3,6	-7,4		
Cheltuieli de personal	-13,4	-15,5	-14,9	15,3	-4,0		
Alte cheltuieli generale	-7,4	-8,8	-8,3	18,3	-5,2		
2. Cheltuieli generale (FG)	-20,9	-24,3	-23,2	16,4	-4,5		
3. Rezultatul brut al exploatarei (RBE)	8,9	6,5	5,3	-26,5	-18,5		
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-0,1	-0,5	-0,6	338,7	6,4		
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	8,7	6,0	4,7	-31,6	-20,7		
Rezultatul excepțional	0,0	-0,0	-0,6	n.s.	n.s.		
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	8,8	6,0	4,1	-31,8	-31,3		
Impozit pe profit	-1,8	-1,3	-0,7	-28,1	-44,4		
6. Rezultatul net al exploatarei (înainte de amortizări și rezerve)	7,0	4,7	3,4	-32,7	-27,7		
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	-	-	-	n.s.	n.s.		
7. Rezultatul net al grupului	7,0	4,7	3,4	-32,7	-27,7		

Sursa: Banca Națională a Elveției, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 9.2

Elveția

Crédit Suisse (fără asigurări), UBS (inclusiv PaineWebber)

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	9,8	9,2	9,7
Rata globală de solvabilitate - %	13,3	12,8	12,6
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	19,3	12,7	10,1
Rata comisioanelor nete/PNB - %	46,6	52,6	52,5
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	235,0	272,0	262,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	2,2	2,4	2,5
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	3,4	3,7	3,8
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	70,2	78,8	81,4
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate			- % -
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	2,2	2,2	3,1
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,1	2,0	2,9
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	42,9	27,9	24,8
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	23,5	23,0	31,2
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	327,0	339,0	317,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	71,8	80,4	82,9

Sursa: retratarea datelor Fitch.

Anexa nr. 9 – 10.1

BILANȚURI, REZULTATE ȘI RATE – Statele Unite

Bank of America, JP Morgan Chase, Citigroup, Bank One, Wachovia, Wells Fargo

Conturi consolidate

- miliarde euro -

- % -

Bilanț	2000	2001	2002	2001 2000	2002 2001
Credite clientelă (nete de provizioane)	1400,3	1404,1	1501,2	0,3	7,0
Alte active productive	1066,2	1157,3	1298,2	8,5	12,2
Total active productive	2466,4	2561,4	2799,9	3,8	9,3
Depozite clientelă	1358,0	1510,2	1621,5	11,2	7,4
Capitaluri proprii	218,8	253,1	271,2	15,7	7,2
Riscuri ponderate potrivit ratei de solvabilitate	2220,0	2322,3	2340,4	4,6	0,8
Cheltuieli de personal (milioane euro)	747,4	789,6	773,5	5,6	-2,0

Contul de rezultate

Dobânzi nete și venituri	79,7	90,5	98,9	13,5	9,3
Rezultate din operațiuni de piață	13,0	14,8	10,3	13,6	-30,4
Comisioane nete	13,0	14,2	15,6	9,2	9,5
Alte venituri din exploatare	74,6	65,9	61,5	-11,6	n.s.
1. Produsul net bancar (PNB)	180,3	185,4	186,3	2,8	0,5
Cheltuieli de personal	-55,3	-56,4	-55,2	2,0	-2,0
Alte cheltuieli generale	-64,4	-65,4	-56,9	1,6	-13,1
2. Cheltuieli generale (FG)	-119,7	-121,8	-112,1	1,8	-8,0
3. Rezultatul brut al exploatării (RBE)	60,6	63,6	74,2	4,9	16,6
Amortizări și provizioane pentru creanțe	-15,0	-19,5	-22,3	30,5	14,2
4. RBE fără amortizări și provizioane (rezultatul curent)	45,6	44,0	51,8	-3,5	17,7
Rezultatul excepțional	-	-	-	n.s.	n.s.
5. Rezultatul impozabil ("nainte de amortizări și provizioane)	45,6	44,0	51,8	-3,5	17,7
Impozit pe profit	-16,5	-14,9	-16,5	-10,0	10,9
6. Rezultatul net al exploatării (înainte de amortizări și rezerve)	29,1	29,2	35,3	0,1	21,1
Amortizări, rezerve și rezultatul excepțional	-0,0	-0,2	1,5	n.s.	n.s.
7. Rezultatul net al grupului	29,1	29,0	36,8	-0,3	27,0

Sursa: Federal Reserve a Elveției, rapoarte anuale.

Anexa nr. 9 – 10.2

Statele Unite

Bank of America, JP Morgan Chase, Citigroup, Bank One, Wachovia, Wells Fargo

Rate de gestiune	2000	2001	2002
Rata de solvabilitate - %	7,8	8,1	8,4
Rata globală de solvabilitate - %	11,2	11,6	12,0
Randamentul capitalurilor proprii (utilizând rezultatul net al exploatării) - %	13,3	11,5	13,0
Rata comisioanelor nete/PNB - %	7,2	7,7	8,4
Costul complet <i>per agent</i> : FG/agent – milioane euro	160,0	154,0	145,0
Rata de productivitate: cheltuieli de personal/(riscuri ponderate și depozite clientelă) - %	1,5	1,5	1,4
Rata de productivitate: FG/(riscuri ponderate și depozite clientelă)-%	3,3	3,2	2,8
Coeficient de exploatare (FG/PNB) - %	66,4	65,7	60,2
Rate de marjă cu capitaluri proprii alocate	- % -		
Dobânzi nete și venituri / riscuri ponderate	3,4	3,7	4,0
Dobânzi nete și venituri minus amortizări și provizioane / riscuri ponderate	2,7	2,8	3,0
Rezultatul curent pe capitaluri proprii alocate	30,4	27,5	32,3
Rate cu capitaluri proprii zero			
Rata de intermediere: dobânzi / PNB corectat - %	42,6	47,2	51,5
Rata de productivitate: PNB corectat – milioane euro	234,0	228,0	233,0
Coeficient de exploatare (FG / PNB corectat) - %	68,3	67,8	62,2

Sursa: retratarea datelor Fitch.

**STRUCTURA SISTEMULUI BANCAR
la 31 martie 2003**

	Număr	Procent din totalul activelor; net
Bănci comerciale	30	92,5
din care:		
Bănci comerciale cu capital majoritar de stat	3	41,2
Bănci private, din care:	27	51,3
» cu capital majoritar străin	4	3,2
» cu capital majoritar autohton	23	47,1
Sucursale ale băncilor străine	8	7,5
Total sistem bancar	38	100,0

Numărul băncilor și al sucursalelor băncilor străine în România

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	2002	2003	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bănci	7	11	12	14	20	24	31	33	36	34	33	33	31	30
din care														
cu capital majoritar de stat	5	6	7	7	7	7	7	7	7	4	4	3	3	3
cu capital privat, din care	2	5	5	7	13	17	24	26	29	30	29	30	28	27
capital autoht	2	5	5	6	8	9	14	13	13	11	8	6	4	4
capital străin	-	-	-	1	5	8	10	13	16	19	21	24	24	23
Sucursale bănci străi- ne	5	5	5	6	7	7	9	10	9	7	8	8	8	8
Total sis- tem bancar	12	16	17	20	27	31	40	43	45	41	41	41	39	38

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 154-155/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

DEZVOLTAREA DURABILĂ A SPAȚIULUI RURAL

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Adrian MILITARU, Monica TUDOR,
Radu SĂGEATĂ, Nicoleta DAMIAN,
Irena ROZNOVIEȚCHI, Bianca DUMITRESCU,
Lucian DAVID, Mihaela Rodica PERSU

CUPRINS

<i>A. STRUCTURI DEMOECONOMICE ALE SPAȚIULUI RURAL</i>	529
1. STRUCTURI DEMOGRAFICE RURALE ȘI ÎNZESTRAREA GOSPODĂRIEI - STUDIU DE CAZ JUDEȚUL GIURGIU	529
1.1. Structura pe vârste a populației rurale și gradul de înzestrare al gospodăriei	530
1.2. Nivelul educațional și gradul de înzestrare a gospodăriilor rurale	533
1.3. Gradul de înzestrare și numărul de persoane din gospodărie	534
Concluzii	535
Bibliografie	535
2. BUNĂSTAREA GOSPODĂRIILOR RURALE - ȘANSĂ PENTRU CAPITALIZAREA EXPLOATAȚIEI AGRICOLE	537
2.1. Venituri	537
2.2. Cheltuieli	544
2.3. Piața financiară rurală	547
Bibliografie	552
<i>B. STRUCTURI GEOECONOMICE</i>	553
1. STRUCTURI DE COOPERARE INTERCOMUNALĂ	553
1.1. Evoluția structurilor de cooperare intercomunală în România	554
1.2. Modelul francez de cooperare intercomunală și oportunitatea inserției sale în spațiul românesc	555
1.3. Structuri intercomunale polarizate. Zonele metropolitane urbane	559
Bibliografie	562
2. ATUURI ȘI PUNCTE SLABE ÎN DEZVOLTAREA UNUI MEDIU GEOGRAFIC RESTRICTIV – DELTA DUNĂRII	570
2.1. Analiza SWOT – repere metodologice	570
2.2. Caracterizarea generală a Deltei Dunării	571

Bibliografie	577
C. PEISAJUL ETNOGRAFIC	578
1. DEZVOLTAREA DURABILĂ A PEISAJULUI ETNOGRAFIC	578
Bibliografie	587
2. OLĂRITUL-ACTIVITATE CASNICĂ TRADIȚIONALĂ ÎN SPAȚIUL RURAL VÂLCEAN. STUDIU DE CAZ OLARI-HOREZU	589
Bibliografie	593
POSTFAȚĂ.....	594

A. STRUCTURI DEMOECONOMICE ALE SPAȚIULUI RURAL

1. STRUCTURI DEMOGRAFICE RURALE ȘI ÎNZESTRAREA GOSPODĂRIEI - STUDIU DE CAZ JUDEȚUL GIURGIU -

Adrian MILITARU
Institutul de Economie Agrară

Spațiul rural românesc reprezintă un ansamblu de așezări rurale și populație care se disting în interiorul societății globale prin trăsături specifice demografice (structura populației, densitate, spațiu rezidențial), economice (natura muncii, a relațiilor de producție, structura surselor de venit) socioculturale (modele culturale, norme și valori dominante, tradiții).

Determinările demografice sunt multiple și profunde asupra întregului sistem socioeconomic, raporturile de cauzalitate între ele fiind evidente și esențiale. Explicarea raporturilor cauzale s-a realizat pe baza unui studiu de caz efectuat în județul Giurgiu, în comuna Frătești (situată pe șoseaua București-Giurgiu, la 15 km de Giurgiu) și comuna Oinacu (aflată în Lunca Dunării la 12 km de Giurgiu).

Bunurile de folosință îndelungată constituie elemente indispensabile pentru asigurarea unor condiții civilizate de viață. Ele constituie un indicator al standardului de viață al familiei. Obiectele din gospodărie pot fi clasificate în bunuri de uz casnic, obiecte din domeniul comunicării de informații și obiecte destinate transportului. Raportat la situația de pe ansamblul mediului rural românesc situația în cele două comune supuse investigării se prezintă astfel:

Tabelul nr. 1
Gradul de înzestrare a gospodăriilor din Frătești și Oinacu
comparativ cu ansamblul spațiului rural

Bunuri casnice	Rural	Frătești	Oinacu
Frigider	64,2	77,7	90,2
Mașină spălat	27,0	44,4	58,5
TV color	41,8	66,6	51,5
Radio	52,2	63,8	60,9
Radiocasetofon	19,6	38,8	39,0
Autoturismul	12,0	30,5	26,8
Bicicletă	29,2	50,0	93,0

Sursa: date obținute pe baza prelucrării chestionarelor aplicate în comunele Frătești și Oinacu, județul Giurgiu.

Gradul de înzestrare a gospodăriilor este mai bun decât mediile pe țară, un important aport avându-l situarea celor două localități în aria de polarizare a

oraşului Giurgiu. Această localizare aduce, pe de o parte, mai multe venituri (o parte din locuitori lucrează în oraş, iar agricultura nu reprezintă singura sursă de venit), iar pe de altă parte face ca locuitorii, mai apropiaţi fiind de oraş, să fie mai deschişi către noutăţile tehnice decât alte comunităţi rurale.

Nu putem analiza înzestrarea gospodăriilor fără a ne referi la condiţiile de locuire. Cele două localităţi studiate au o medie de 4,0 respectiv 4,4 camere pe gospodărie revenind 1,3 camere pe locuitor la Frăteşti şi 1,1 camere pe locuitor la Oinacu.

Tabelul nr. 2

Repartiţia gospodăriilor după numărul de camere

Nr. camere	Rural	Frăteşti	Oinacu
1	4,9	-	-
2	35,9	8,3	7,3
3	33,6	36,1	14,6
4	18,1	25,0	29,2
>5	7,5	30,5	48,7

Sursa: date obţinute pe baza prelucrării chestionarelor aplicate în comunele Frăteşti şi Oinacu, judeţul Giurgiu.

Cele două comune dispun de un fond locativ foarte bun având suprafaţa medie utilă pe gospodărie care se situează mult peste media ţării: 75,2 mp la Frăteşti şi 105,4 mp la Oinacu, în timp ce suprafaţa medie pe locuitor este de 31,7 şi respectiv 34,9 mp.

Dintre procesele demografice cu influenţă asupra calităţii vieţii în lucrarea de faţă am abordat structura pe vârste a populaţiei rurale, structura educaţională a acesteia, precum şi structura gospodăriilor după numărul de persoane din care sunt formate.

1.1. Structura pe vârste a populaţiei rurale şi gradul de înzestrare al gospodăriei

În anii care au urmat revoluţiei populaţia rurală a României a continuat tendinţa de îmbătrânire accentuată, consecinţă inerentă a politicii de industrializare forţată care a acaparat marea majoritate a tineretului rural câteva zeci de ani la rând, afectând forţa de regenerare a satului românesc. Astfel, s-a ajuns în 2000 la situaţia demografică nefericită din mediul rural românesc ilustrată în tabelul următor:

Tabelul nr. 3

Structura pe vârste în mediul rural

Vârsta	% populație
0-14 ani	19,7
15-19 ani	6,6
20-29 ani	16,1
30-39 ani	11,6
40-49 ani	10,6
50-59 ani	10,8
60 ani și peste	24,3

Sursa: Recesământul populației și locuinței din martie 2002, CNS, 2003.

În comunele Frătești și Oinacu această situație se prezintă și mai dezastruos populația supusă eșantionării (77 gospodării, 268 persoane) fiind mai îmbătrânită decât populația rurală la nivel național. Vârsta medie a populației este de 46 ani la Frătești și de 44,2 ani la Oinacu ceea ce se constituie într-un semnal de alarmă pentru cele două localități.

Tabelul nr. 4

Structura pe vârste în Frătești și Oinacu

Vârsta	% populație
0-14	14,1
15-19	6,7
20-29	11,1
30-39	11,9
40-49	6,7
50-59	16,4
60 și peste	32,4

Sursa: calculații proprii pe baza chestionarelor aplicate în comunele Frătești și Oinacu.

O populație îmbătrânită, înseamnă și o populație mai puțin deschisă la noutăți și nu în ultimul rând o populație cu venituri mai mici (datorită forței fizice de muncă mai scăzute, a spiritului și interesului antreprenorial mai scăzut) aspecte care își vor pune amprenta asupra gradului de dotare cu bunuri a gospodăriilor rurale. Una dintre variabilele independente a fost vârsta capului de gospodărie pentru a evidenția înzestrarea cu bunuri a gospodăriilor (frigider, mașină de spălat, aspirator, bicicletă, casetofon, automobil), iar pe ultima coloană am realizat o medie a înzestrării cu diverse bunuri a gospodăriei.

Tabelul nr. 5

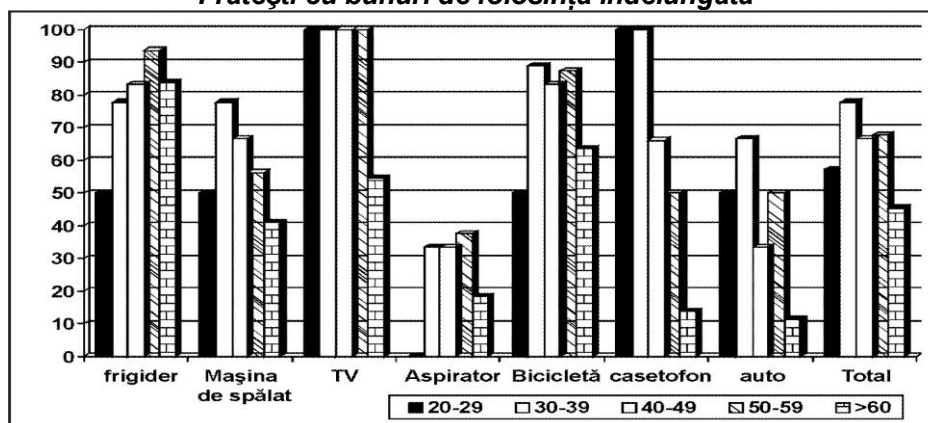
**Gradul de înzestrare a gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată,
după vârsta capilor de gospodărie**

Vârstă	Frigider	Mașină de spălat	TV	Aspirator	Bicicletă	Caseto- fon	Auto	Total
20-29	50,0	50,0	100,0	-	50,0	100	50,0	57,1
30-39	77,7	77,7	100,0	33,3	88,8	100	66,6	77,7
40-49	83,3	66,6	100,0	33,3	83,3	66,0	33,3	66,5
50-59	93,5	56,2	100,0	37,5	87,5	50,0	50,0	67,8
>60	84,0	40,9	54,5	18,1	63,6	13,6	11,3	45,2

Sursa: calculații proprii din chestionarele aplicate în comunele Oinacu și Frățești.

Se observă că bunul de folosință îndelungată cel mai întâlnit în gospodăriile rurale luate în calcul este televizorul, de mare necesitate pentru informare, urmat de frigider. Foarte interesant este faptul că televizorul este bunul de folosință îndelungată prezent în cele mai multe gospodării de tineri, care sunt mai deschiși către nou, mai interesați de ultimele noutăți și informații, în schimb, frigiderul este cel mai întâlnit bun casnic în rândul persoanelor de peste 60 de ani, mult mai practice, dar și cu un interes mai scăzut față de informațiile de ultimă oră. Urmărind repartitia după vârsta capului de gospodărie se constată: gradul de înzestrare a gospodăriilor este mai redus atât la gospodăriile cu capi de 60 de ani și peste (datorită atât absenței veniturilor, cât și unui interes mai scăzut pentru achiziționarea de noi bunuri) cât și la familiile foarte tinere, datorită lipsei veniturilor acestora.

Graficul nr. 1 – Gradul de înzestrare a gospodăriilor din Oinacu și Frățești cu bunuri de folosință îndelungată

Cea mai bună înzestrare o au familiile în care șefii lor au vârste între 30-59 ani, care dispun de venituri mai mari. Este evident că starea de îmbătrânire a populației rurale perpetuează o calitate a vieții mai scăzută în mediul rural.

Aceeași situație se observă și dacă analizăm construcțiile anexe gospodărești.

Tabelul nr. 5

Construcții – anexe gospodărești

Vârsta	Hambar	Grajd	Saivan	Coteț porci	Total
20-29	50,0	50,0	-	100,0	50,0
30-39	100,0	66,0	55,5	100,0	80,5
40-49	83,3	66,0	50,0	83,3	70,6
50-59	93,7	75,0	31,2	93,7	73,4
>60	77,2	81,8	29,5	79,5	67,0

Sursa: calculații proprii după chestionarele realizate în comunele Frătești și Oinacu.

Pentru că anexele gospodărești presupun o investiție mai mare, cel mai mic grad de înzestrare îl avem la familiile tinere care nu au acumulat capitalul necesar, dar și la cei vârstnici unde intervine și problema vechimii mari a acestora. Anexa gospodărească cea mai des întâlnită în gospodăriile din cele două localități rurale este cotețul pentru porci ceea ce reflectă tradițiile de consum ale populației, din această zonă, care este nu este condiționată de nivelul educațional, mărimea veniturilor și vârstă.

1.2. Nivelul educațional și gradul de înzestrare a gospodăriilor rurale

Considerată instrumentul vital al dezvoltării oricărei societăți educația își pune amprenta și asupra calității vieții, a gradului de înzestrare cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor rurale datorită faptului că un nivel educațional mai ridicat duce atât la venituri mai ridicate, cât și la o deschidere mai mare către nou. În mediul rural românesc, situația educațională este critică; persoanele cu un grad redus de educație ocupă o pondere foarte ridicată.

Tabelul nr. 6

Nivelul de educație în mediul rural

	România	Oinacu și Frătești
Primar	37,0	42,8
Secundar	61,3	55,8
Superior	1,5	1,3

%

Sursa: calculații proprii după chestionarele realizate în comunele Frătești și Oinacu.

Această situație este determinată, în mare măsură și de gradul de îmbătrânire ridicat al populației rurale, știut fiind faptul că persoanele în vârstă, în marea lor majoritate, au o educație foarte redusă.

Înzestrarea gospodăriilor este influențată de nivelul educațional al capului de familie.

Tabelul nr. 7

Înzestrarea gospodăriilor în funcție de nivelul educațional

Nivel educațional	Mașină de spălat	Frigider	TV	Aspirator	Auto	Total
Fără școală	28,5	75,0	87,5	12,5	-	40,7
Școală elementară	55,0	84,0	88,0	16,0	12,0	51,0
Gimnaziu	54,5	86,3	100,0	40,9	36,3	63,6
Liceu	76,9	84,6	100,0	53,8	61,5	75,3
Școală profesională	50,0	62,5	100,0	12,5	25,0	55,0
Studii superioare	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: calculații proprii după chestionarele realizate în comunele Oinacu și Frătești.

Nivelul educațional și-a pus amprenta în ceea ce privește înzestrarea cu bunuri a gospodăriilor, populația fără școală sau cu școală elementară, destul de numeroasă, fiind clar dezavantajată. O proporție ridicată de gospodării ale căror capi de familie sunt slab educați nu posedă articole casnice pe care un locuitor din urban le consideră de bază: mașină de spălat, frigider.

1.3. Gradul de înzestrare și numărul de persoane din gospodărie

Numărul de persoane existente în gospodărie influențează în mod direct gradul de înzestrare a acestora cu bunuri casnice întrucât gospodăriile mai numeroase găsesc resurse de a cumpăra un bun pe care îl vor folosi apoi în comun toți membrii acesteia (în cazul în care nu sunt foarte săraci).

La nivelul României, numărul mediu de membri ai unei gospodării este de 2,89, iar la nivelul județului Giurgiu de 3,02. Dacă Frătești se află foarte aproape de media județului cu 3,027, Oinacu se caracterizează printr-un număr ridicat de membri pe o gospodărie, 3,85.

Tabelul nr. 8

Gradul de înzestrare după numărul persoanelor din gospodărie

Număr persoane în gospodărie	Aspirator	Frigider	Mașina de spălat	Tv color	Casetofon	Total
1	25,0	75,0	37,5	12,5	-	27,5
2	14,2	79,1	42,8	42,8	19,4	39,6
3	20,0	100,0	40,0	60,0	40,0	52,0
4	25,0	75,0	58,3	83,3	66,6	61,6
5	42,8	100,0	42,8	57,1	28,5	54,2
6	23,0	75,0	61,5	76,0	61,5	61,5
7	100,0	100,0	100,0	66,6	33,3	80,0
8	66,0	100,0	100,0	100,0	100,0	93,2

Sursa: calculații proprii după chestionarele realizate în comunele Frătești și Oinacu.

Gospodăriile slab înzestrate cu bunuri casnice sunt gospodăriile de 1 și 2 persoane formate probabil din bătrâni cu venituri foarte modeste care nu-și pot permite achiziționarea acestor bunuri sau din familii formate dintr-o persoană adultă și un copil.

Concluzii

Studiul realizat în cele localități rurale aduce în prim-plan interdependența dintre gradul de înzestrare cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor și diverși factori demografici.

Astfel, vârsta influențează în mod determinant gradul de înzestrare al gospodăriilor din mediul rural. Satul românesc este dominat de o populație îmbătrânită al cărui grad mai scăzut de înzestrare poate fi explicat, atât prin faptul că veniturile sunt mai scăzute, dar mai ales prin existența unui mod de viață legat de obiceiuri și a unui atașament mai mare față de valorile tradiționale. Pentru revitalizarea calității vieții în general în mediul rural și a gradului de înzestrare al gospodăriilor în mod particular se impun măsuri de întinerire a satului românesc. În acest sens, o soluție naturală este reprezentată de fenomenul de repopulare a spațiului rural, ce se manifestă după 1997, care a readus în mediul rural o parte a populației artificial urbanizate în anii dinainte de revoluție. Pentru că cei reveniți în spațiul rural sunt în marea lor majoritate între 45-60 de ani, deci nu reprezintă o soluție pe termen lung, este nevoie de o serie de măsuri și programe stimulative pentru stabilirea tinerilor în mediul rural (după modelul practicat în Uniunea Europeană).

Un alt aspect deosebit de important care s-a observat din studiul realizat este faptul că nivelul de educație condiționează gradul de înzestrare al gospodăriilor. Din păcate, o mare parte a populației are un nivel educațional relativ scăzut, care nu permite nici realizarea unor venituri suficiente și nici o deschidere adecvată către noutățile tehnice. Dacă în privința persoanelor vârstnice nu se mai poate face mare lucru în acest sens, în ceea ce privește tinerii este necesară implementarea unor politici educaționale care să contribuie la stimularea lor pentru a-și continua studiile, dar și la adaptarea programelor de învățământ la necesitățile spațiului rural. Se remarcă în mod deosebit de negativ numărul foarte mic de persoane cu studii superioare din cele două localități. Persoanele cu studii superioare (în special tinere) trebuie atrase în mult mai mare măsură în mediul rural pentru că ele pot aduce ultimele elemente de progres tehnic, spiritul antreprenorial și se pot constitui în exemple de succes pentru întreaga comunitate rurală, devenind un motor al revitalizării satului românesc. În acest sens, este necesară stimularea prin diverse metode cum ar fi acordarea de pământ, de credite cu dobândă redusă, de burse pe timpul facultății (cu condiția întoarcerii după absolvire în sat) pentru persoanele cu nivel educațional ridicat care aleg să se stabilească în mediul rural.

Bibliografie:

1. Violeta Florian, *Strategii demoeconomice pentru dezvoltarea rurală în profil teritorial*, teză de doctorat, capitolul II (nepublicată).

2. Violeta Florian, „Populația rurală în tranziție – schimbare și continuitate” în *Restructurarea Agriculturii și Tranziția Rurală în România*, coordonator Dinu Gavrilesco, Editura Agris – Redacția Revistelor Agricole, București, 1996.
3. Aurelia Sârbu, „Resursele umane locale – potențial al dezvoltării rurale” în *Economii rurale locale-dimensiuni și perspective*, coordonator Dinu Gavrilesco, Editura Agris – Redacția Revistelor Agricole, București.
4. Cătălin Zamfir, *Dimensiuni ale sărăciei*, Editura Expert, București, 1995
5. *** Recesământul 2002, date preliminare.

2. BUNĂSTAREA GOSPODĂRIILOR RURALE

- Șansă pentru capitalizarea exploatației agricole -

Monica TUDOR
Institutul de Economie Agrară

Suprapopularea spațiului rural românesc însoțită de lipsa unor alternative ocupaționale nonagricole și practica inerțială a activităților agricole ca mijloc prim de asigurare a subzistenței, determină un grad ridicat de dependență a gospodăriei rurale de propria producție agroalimentară și o relativă închidere a acesteia în relațiile comerciale cu „restul lumii”. Veniturile gospodăriei rurale sunt modeste iar în cadrul lor o fracțiune foarte importantă revine autoconsumului produselor agroalimentare fără prezența căruia starea lor materială s-ar înrăutăți simțitor.

Între starea materială a gospodăriilor rurale și capacitatea lor investițională există o legătură de intercondiționalitate sistemică. Teoria economică ca și practica de zi cu zi relevă faptul că, pe măsură ce veniturile unei gospodării sunt mai mari, crește capacitatea ei de a capitaliza o parte din intrările monetare sub forma achizițiilor de bunuri de capital atât pentru confortul personal cât și pentru activitățile economice.

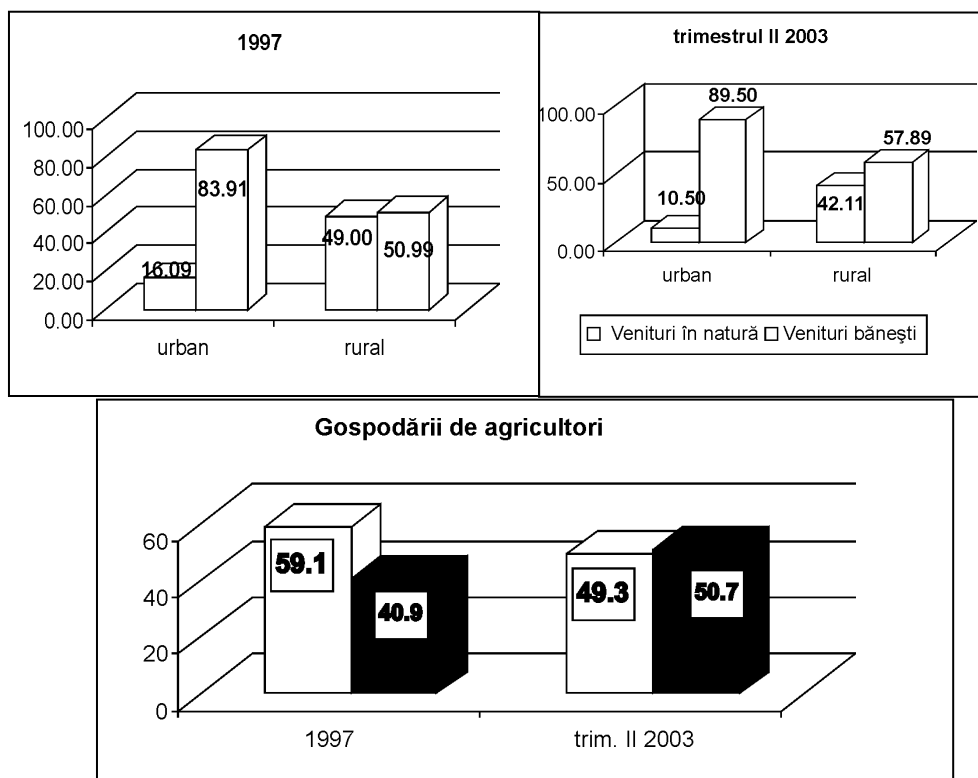
Studiul de față își propune să surprindă în dinamică evoluția principalilor parametri ai bugetului unei gospodării și influența pe care tendințele înregistrate în intervalul 1997–2003 o au asupra investițiilor în cazul gospodăriilor rurale și de agricultori. S-a acordat o atenție deosebită investițiilor de natură productivă care pot potența capacitatea productivă a exploatației agricole.

2.1. Venituri

Există diferențe de nivel și, mai ales, de structură între veniturile gospodăriilor în funcție de mediul de rezidență pe seama multiplelor diferențe demosociale dintre populațiile celor două areale și, cu deosebire, din cauza disparităților privind oportunitățile de ocupare a forței de muncă. Peste 40% din bugetul unei gospodării rurale provine din veniturile în natură.

Deși acest indicator înregistrează o tendință relativă de scădere (49% în 1997; 42,11% în 2003), în valori absolute el se menține la cote relativ constante (71,83 euro în 1997; 70,23 euro în 2003) fiind dependent direct de necesitățile proprii de consum ale gospodăriei. Această stare de fapt face ca veniturile ce revin în medie pe o gospodărie din mediul urban să fie, în trimestrul II 2003, cu 26% mai mari decât ale gospodăriilor din rural. Discrepanța dintre nivelurile veniturilor totale pe medii de rezidență tinde să crească de la an la an, indicele amintit anterior înregistrând valoarea de 24,9% în 2002 și 21,3% în 2001¹.

¹ INS (2003) – *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, pag. 33.

Figura nr. 1 – Structura veniturilor totale, pe medii

Sursa: CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68–71;
 INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II 2003, pag. 16.

Nivelurile venitului gospodăriilor rurale din România sunt situate atât de jos încât putem vorbi de o preponderență a strategiei de subzistență și de fenomene de sărăcie cronică. Dacă agricultura e singura sursă de venit, atunci gospodăriile se situează în categoria celor sărace, dacă această sursă se cuplează cu altele (salarii, pensii, venituri din activități pe cont propriu), atunci gospodăriile au un nivel de viață decent și posibilitatea de a avea strategii comerciale.

2.1.1. Nivelul veniturilor

Veniturile totale medii pe o gospodărie au sporit, în termeni reali, în intervalul 1997–2003 pentru ambele medii de rezidență (cu 13,8% pentru rural și 38% pentru urban), creșterea de trei ori mai mare pentru gospodăriile urbane accentuând și mai mult decalajul dintre nivelurile absolute ale veniturilor disponibile.

Această evoluție este datorată sporului de venituri bănești pentru ambele spații de rezidență, însă sursele care l-au generat sunt diferite: dacă pentru urban își aduc aportul la creșterea disponibilului financiar atât veniturile din salarii cât și cele din prestații sociale de natura pensiilor, pentru gospodăria medie din rural, sursa majoră a creșterii venitului o reprezintă pensiile.

Veniturile bănești ale gospodăriilor din rural se plasează, în termeni monetari, la jumătatea celor pentru gospodăriile urbane în principal pe seama decalajelor în ceea ce privește veniturile din salarii care se situează la nivelul a 1/4 raportat la veniturile salariale ce revin pe o gospodărie din urban. Neadoptând o funcție comercială propriu-zisă, gospodăriile rurale vând doar surplusurile de produse agroalimentare ceea ce face ca importanța acestui element în bugetul unei gospodării să fie mică. Cu toate acestea, merită luată în considerare tendința ușoară de creștere a incidenței vânzărilor de produse agricole de la 11,19 euro în 1997 la aproape 13 euro pe gospodărie în 2003.

Dacă pentru gospodăriile din urban veniturile salariale au cea mai mare importanță în buget, ordinea de mărime este dominată de contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii pentru gospodăria medie din rural. Autoconsumul acesteia din urmă reprezintă, în termeni relativi, puțin peste jumătate din veniturile salariale asigurate prin rezidența urbană acoperind astfel o parte din pierderea de venit salarial înregistrată de locuitorii din rural.

Aflându-se în imposibilitatea de a genera intrări monetare mai mari, gospodăriile din rural nu își asumă nici riscul contractării unui credit pentru inițierea unei afaceri, limitându-și activitatea economică la asigurarea reproducției simple.

Gospodăriile de agricultori, majoritare în peisajul rural românesc, prezintă o situație particulară din perspectiva nivelului veniturilor. Dispunând de venituri totale sub media din rural, ele reușesc să se mențină în plasa mediei rurale (145,6 euro în 1997 și 163,3 euro în 2003) datorită aportului semnificativ al contravalorii consumului de produse agroalimentare din resurse proprii.

Tabelul nr. 1

**Nivelul veniturilor și altor resurse financiare pe gospodărie
și medii de rezidență**

medii lunare pe o gospodărie, euro^{)}*

	Gospodării din		Agricul- tori	Gospodării din		Agricul- tori
	urban	rural		Urban	rural	
	1997			Trimestrul II 2003		
I. VENITURI TOTALE	155,19	146,58	145,63	214,15	166,80	163,29
A. venituri bănești	130,23	74,74	59,58	191,65	96,56	82,89
1. salarii brute și alte drepturi sala- riale	87,15	29,36	8,31	124,39	32,10	12,21
2. venituri din agricultură d.c.			26,92	1,42	17,00	47,15
- din vânzări de produse agroali- mentare, animale și păsări	1,26	11,19	26,31	0,94	12,78	31,25

	Gospodării din		Agricul- tori	Gospodării din		Agricul- tori
	urban	rural		Urban	rural	
3. venituri din activități neagricole independente	6,08	4,77	7,51	5,69	3,66	2,76
4. venituri din prestații sociale d.c.	28,18	25,47	10,48	46,65	39,33	15,25
- pensii	21,82	19,67	4,57	37,53	32,27	6,63
- prestații din fondul de șomaj	1,18	0,98	0,53	4,20	1,04	0,41
- prestații familiale	0,00	0,00	0,00	2,95	2,67	4,63
5. venituri din proprietate	0,00	0,00	1,19	1,26	0,06	0,11
6. venituri din vânzarea de active din patrimoniul gospodăriei	0,47	0,62	2,32	5,42	1,11	2,01
7. alte venituri	7,08	3,34	2,87	6,83	3,30	3,40
B. Venituri în natură	24,96	71,83	86,05	22,50	70,23	80,40
1. contravaloarea veniturilor în natură obținute de salariații și beneficiarii de prestații sociale	0,95	1,88	2,00	4,16	1,44	1,02
2. contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	24,01	69,95	84,06	18,33	68,79	79,39
II. ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE LUATE, SUME RETRASE DE LA CEC, BĂNCI ETC., d.c.	7,67	3,10	3,53	13,42	3,75	4,36
- împrumuturi și credite luate de la CEC, bănci etc.	5,57	1,78	1,94	8,70	1,66	2,11
- sume retrase de la bănci, CEC etc.	1,60	1,10	1,42	3,89	1,68	1,51
III. SOLD ÎN NUMERAR LA ÎNCEPUTUL PERIOADEI	25,04	20,00	20,55	28,40	21,35	19,38
TOTAL GENERAL	187,91	169,68	169,71	255,97	191,90	187,03

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 16; CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68 – 71

Veniturile din prestații sociale se cifrează la mai puțin de 1/2 comparativ cu media pe o gospodărie rurală, în principal din cauza pensiilor mici ale agricultorilor. La nivelul veniturilor bănești ale gospodăriilor de agricultori s-a înregistrat o creștere semnificativă a sumelor încasate din activitățile agricole de la 26,9 euro în 1997 la 47,2 euro în trim. II, 2003. Ca structură, numai 25% din această creștere se datorează sporirii volumului tranzacțiilor comerciale cu produse agricole, restul fiind rezultatul fluxurilor monetare provenite din prestarea unor munci agricole către terți și/sau din încasările bănești de la asociații și societăți agricole.

Suplimentarea veniturilor gospodăriilor prin apelul la credite a continuat să crească în valoare absolută pentru toate categoriile de gospodării, în același sens evoluând și dezechimbarea ceea ce denotă, pe de o parte o relativă deschidere spre piața financiară. Pe de altă parte, volumul redus al creditelor atrage atenția asupra existenței unor blocaje care limitează bonitatea financiară a gospodăriei rurale îndeosebi afectându-i capacitatea de acces la credit. Dacă gospodăriile din rural în totalitatea lor preferă să-și finanțeze deficitul bugetar în egală măsură prin dezechimbare și împrumut (care au ponderi de 0,87% și respectiv 0,86% din totalul veniturilor pentru 2003), agricultorii preferă să-și menajeze depozitele considerându-le ca o supapă de siguranță – „banii albi pentru zilele negre” – și

să-și finanțeze cheltuielile suplimentare mai mult prin apelul la credite.

Creșterea sumelor luate drept împrumut în cazul gospodăriilor de agricultori este rezultatul:

- lipsei de lichidități bănești cauzată de deficitul veniturilor bănești din alte surse decât agricultura care generează, prin natura sa, venituri sezoniere;
- creșterii nevoilor de investire a gospodăriilor sus-amintite.

2.1.2. Structura veniturilor totale

Structura veniturilor totale pentru gospodăriile de agricultori reflectă, în evoluție, perpetuarea condiției autarhice a acestora însoțită însă de tendința de sporire a disponibilităților financiare prin reducerea ponderii veniturilor în natură. Modificarea cu aproximativ 10% aferentă perioadei de timp analizate are loc odată cu sporirea ponderii veniturilor bănești din agricultură. Sursă principală a acestui surplus nu o constituie însă exploatarea în scop comercial a terenului agricol ci provine, îndeosebi din creșterea veniturilor bănești rezultate de pe urma prestării unor munci agricole și din încasările bănești de la societățile și asociațiile agricole.

Importanța veniturilor bănești tinde să crească pentru toate gospodăriile indiferent de aria de reprezentare ajungând de la 84% la 89,5% pentru o gospodărie medie din urban și de la 51% la 58% pentru rural. Atât pentru gospodăriile din urban, cât și pentru cele din rural, principalele surse de formare a veniturilor bănești sunt activitățile salariale și prestațiile de protecție socială, contribuția lor fiind diferită. În urban predomină activitățile salariale, cu o pondere de 56,2% în 1997 și respectiv 58,1% în trim. II, 2003, prestațiile de protecție socială fiind de 18,2% în 1997 și 21,8% în 2003, în schimb, în rural cele două surse au un aport relativ mai apropiat (salarii brute – 20% în 1997, 19,2% în trim. II, 2003; prestații sociale – 17,4% în 1997, 23,6% în 2003). Principala sursă a veniturilor gospodăriilor rurale o reprezintă producția agricolă, care reprezintă 55,3% din veniturile totale în 1997 și a scăzut până la 51,4% la nivelul trimestrului II, 2003. Cea mai mare parte a acestora este formată din contra-valoarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii (47,7% din totalul veniturilor în 1997 și respectiv 41,2% în trim. II, 2003), veniturile bănești din agricultură asigurând, în anul 1997, numai 7,6% din veniturile gospodăriilor din mediul rural (10,2% în trim. II, 2003).

În particular, structura veniturilor medii ale gospodăriilor de agricultori face notă discordantă față de cea a gospodăriilor rurale în privința ordinii de mărime a componentelor sale. Astfel, veniturile bănești reprezintă cu aproximativ 10% mai puțin în bugetul gospodăriei de agricultori comparativ cu a celei rurale; pentru agricultori cea mai importantă sursă a veniturilor bănești rămâne agricultura și nu veniturile din prestații sociale. Semnificativă este creșterea cu 10,4% (de la 18,5% la 28,9%) a ponderii veniturilor provenite din agricultură reflectând tendința de intensificare a fluxurilor comerciale cu exteriorul.

Tabelul nr. 2

**Structura veniturilor totale ale gospodăriei
pe medii de rezidență**

- % -

	Gospodării din		Agri-	Gospodării din		Agricul-
	Urban	Rural	cultori	Urban	Rural	tori
	1997			trimestrul II 2003		
I. VENITURI TOTALE – euro ³⁾ d.c. în %	155,19	146,58	145,63	214,15	166,80	163,29
A. Venituri bănești	83,9	51,0	40,9	89,5	57,9	50,8
1. Salarii brute și alte drepturi salariale	56,2	20,0	5,7	58,1	19,2	7,5
2. Venituri din agricultură d.c.			18,5	0,7	10,2	28,9
- din vânzări de produse agroalimentare, animale și păsări	0,8	7,6	18,1	0,4	7,7	19,1
3. Venituri din activități neagricole independente	3,9	3,3	5,2	2,7	2,2	1,7
4. Venituri din prestații sociale d.c.	18,2	17,4	7,2	21,8	23,6	9,3
- pensii	14,1	13,4	3,1	17,5	19,3	4,1
- prestații din fondul de șomaj	0,8	0,7	0,4	2,0	0,6	0,2
- prestații familiale	0,0	0,0	0,0	1,4	1,6	2,8
5. Venituri din proprietate	0,0	0,0	0,8	0,6	0,0	0,1
6. Venituri din vânzarea de active din patrimoniul gospodăriei	0,3	0,4	1,6	2,5	0,7	1,2
7. Alte venituri	4,6	2,3	2,0	3,2	2,0	2,1
B. Venituri în natură	16,1	49,0	59,1	10,5	42,1	49,2
1. contravaloarea veniturilor în natură obținute de salariați și beneficiarii de prestații sociale	0,6	1,3	1,4	1,9	0,9	0,6
2. contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	15,5	47,7	57,7	8,6	41,2	48,6

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: calculații proprii după INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 16; CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68 – 71.

Chiar dacă aceste fluxuri sunt legate în principal de transferul de forță de muncă către exploatarea de tip comercial, cash-flow-ul generat de acestea poate ameliora starea de sărăcie a acestor gospodării și le poate îmbunătăți accesul la bunurile și serviciile (educație, sănătate etc.) cu rol esențial în dezvoltarea capitalului uman. Mai mult, veniturile suplimentare astfel obținute pot contribui la creșterea capitalului disponibil pentru investiții (eventual în afaceri agricole) la nivelul gospodăriei rurale.

2.1.3. Profilul sărăciei rurale

Populația din mediul rural și cu deosebire gospodăriile de agricultori sunt mai expuse riscului de a avea un nivel de trai redus, veniturile lor fiind mai mici decât ale gospodăriilor din urban. Inegalitățile dintre veniturile gospodăriilor din rural și de agricultori, pe de o parte și a celor urbane, pe de altă parte tind să se accentueze în timp. Dacă în 1997 decalajele dintre veniturile totale erau relativ mici, de 5-6%, ele se adâncesc până la 22-24% în 2003. O gospodărie medie din rural obținea în 1997 doar 57,4% din veniturile bănești ale unei gospodării urbane pentru ca în 2003 raportul să se reducă la 50,4% iar relativ la structura acestor venituri, ruralilor le revine doar o pătrime din salariile ce le încasează o gospodărie urbană. Unei gospodării din rural îi revine, în medie și o sumă mai mică din prestații sociale (90,4% în 1997 și 84,3% în 2003). În schimb, veniturile în natură au fost de 2,9 ori mai mari pentru rural în 1997 și au atins cota de 3,7 în trim. II, 2003 subliniind accentuarea divergenței dintre gospodăriile celor două medii din perspectiva adoptării unor comportamente deschise spre piață.

Tabelul nr. 3

Inegalitatea în distribuția veniturilor pe gospodărie

- % -

	Raport procentual dintre venituri pe gospodărie			
	1997		Trim II 2003	
	Urban/ rural	Agricultori/ urban	Urban/ rural	Agricultori/ urban
VENITURI TOTALE –	94,45	93,84	77,89	76,25
<i>A. Venituri bănești</i>	57,39	45,75	50,38	43,25
salarii brute și alte drepturi salariale	33,68	9,54	25,81	9,81
venituri din activități neagricole independente	78,35	123,41	64,32	48,53
venituri din prestații sociale d.c.	90,38	37,17	84,31	32,69
– pensii	90,15	20,93	85,98	17,68
– prestații din fondul de șomaj	83,22	45,05	24,84	9,70
<i>B. Venituri în natură</i>	287,73	344,71	312,21	357,43
contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	291,28	350,04	375,28	433,06

Sursa: calcule proprii după – INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 16; CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68 – 71.

Decalajele dintre veniturile gospodăriilor de agricultori și cele urbane sunt și mai pronunțate. Agricultorii obțin doar puțin peste 43% din veniturile bănești ale gospodăriilor din urban, cca 9% din veniturile salariale și 32% din prestațiile sociale care le revin celor din urmă. În compensație, veniturile în natură ale agricultorilor sunt de 4,3 ori mai mari, în 2003 față de cele ale gospodăriilor din urban. Caracterul „natural” al economiei țărănești este generator de sărăcie în forme acute și agravante.

Explozia actuală a sărăciei rurale este cu atât mai gravă cu cât populația rezidentă în acest mediu se cifrează, conform datelor Recensământului populației din 2002, la 47%. Diminuarea altor surse de venit, îndeosebi a salariilor, a dus la deteriorarea nivelului de trai al locuitorilor din mediul rural. Agricultură practică în condiții tradiționale nu aduce bunăstare, ci asigură doar subzistența gospodăriilor rurale.

2.2. Cheltuieli

Principala destinație a cheltuielilor gospodăriilor o reprezintă consumul care s-a redus, pentru gospodăriile de agricultori cu 2,5% între 1997 și 2003 (de la 78,5% la 76%). Și pentru gospodăriile din rural, în ansamblu, cheltuielile de consum continuă să depășească 70% reducerea ponderii acestora față de 1997 fiind însă mai semnificativă cu 4%.

Deși are încă o importanță crescută în cheltuielile totale ale unei gospodării rurale, și, cu predilecție în cea de agricultori, autoconsumul, atât în cifre absolute cât și ca pondere se află pe un trend descendent denotând creșterea incidenței schimburilor de piață. Însă cel mai îmbucurător aspect relevat de aceste date statistice îl constituie creșterea înregistrată de investiții care, indiferent dacă sunt direcționate spre îmbunătățirea confortului locuinței sau spre activitatea agricolă reflectă dorința de îmbunătățire a nivelului de trai. Pentru gospodăriile de agricultori ponderea investițiilor în cheltuielile totale a crescut de la 1,87% în 1997 la 2,45% în trim. II, 2003, și s-au concentrat, în cea mai mare parte, asupra dezvoltării capacității productive a exploatații agricole. Același trend înregistrează și cheltuielile pentru producție în care sunt incluse achizițiile de produse pentru înșămânțat, destinate hranei păsărilor și animalelor, plății muncii pentru producția agricolă demonstrând intrarea pe făgașul activității productive de tip comercial.

Tabelul nr. 4

Cheltuieli și alte ieșiri de bani pe destinații

medii lunare pe o gospodărie – euro*

	Mediile lunare pe gospodării care					
	Gospodării din		Agri- cul- tori	Gospodării din		Agri- cul- tori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
	1997			Trim. II 2003		
I. CHELTUIELI TOTALE	155,49	145,68	143,14	211,34	164,05	160,99
A. Cheltuieli bănești	131,48	75,73	59,09	193,01	95,26	81,60
1. cheltuieli de consum	97,44	58,61	49,12	144,23	68,48	62,53

	Gospodării din		Agri- cul- tori	Gospodării din		Agri- cul- tori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
	1997			Trim. II 2003		
a. cheltuieli pentru alimente și băuturi consumate	50,40	22,41	17,24	57,41	31,14	28,86
b. cheltuieli pentru cumpărarea mărfurilor nealimentare	28,40	25,42	22,87	41,98	24,36	23,29
c. plata serviciilor	18,64	10,78	9,01	44,84	12,98	10,39
2. cheltuieli pentru alimente și băuturi neconsumate	6,65	4,38	3,54	4,25	3,57	3,43
3. impozite, cotizații, taxe	23,50	7,53	2,22	33,29	7,72	2,90
4. cheltuieli pentru producție				0,43	6,31	5,25
5. investiții			3,18	1,47	2,67	4,59
6. alte cheltuieli bănești	3,89	5,21	1,03	9,35	6,5	2,9
B. Contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	24,01	69,95	84,06	18,33	68,79	79,39
II. ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE RESTITUITE, SUME DEPUSE LA CEC, BĂNCI ETC.	5,69	3,62	4,14	7,44	3,23	3,28
– Depuneri la CEC, bănci etc.	1,91	2,46	3,60	2,31	2,03	2,50
- Împrumuturi și credite restituite	2,59	0,85	0,42	3,99	0,95	0,59
III. SOLD ÎN NUMERAR LA SFÂRȘITUL PERIOADEI	26,73	20,39	22,42	37,19	24,62	22,77
TOTAL GENERAL	187,91	169,68	169,71	255,97	191,90	187,03

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: CNS (1998),- Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 79 – 81;
INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 21.

Cu toate acestea, cheltuielile pentru investiții sunt foarte mici, raportat la nevoile de capitalizare ale gospodăriei rurale și a exploatației agricole în special. Este un semnal cu privire la capacitatea extrem de scăzută a gospodăriilor de a economisi. Necesitatea acoperirii cu prioritate a cheltuielilor impuse de producția în gospodărie, a plății impozitelor și satisfacerii nevoilor de consum de bază lasă prea puține resurse care să poată fi economisite și apoi capitalizate în bunuri de investiții. Astfel, capacitatea de economisire s-a redus cu 31% pentru gospodăriile de agricultori în intervalul menționat și cu 17,5% pentru toate gospodăriile din rural. În mod paradoxal, se pare că tot gospodăriile cu veniturile cele mai mici – agricultorii – reușesc să economisească cel mai mult, deși și economiile lor s-au micșorat. Explicația rezidă tocmai în capacitatea acestora de a-și produce strictul necesar pentru consumul zilnic ceea ce le permite să economisească

sume de bani pe care nu sunt nevoite să le aloce cheltuielilor curente pentru hrană și utilități publice.

2.2.1. Structura cheltuielilor totale de consum

Nivelul veniturilor medii pe o gospodărie se situează la cote scăzute independent de mediul de rezidență și influențează structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriei – relevantă ca indicator al nivelului de trai al acestor gospodării. Economia clasică stabilește ordinea de satisfacere a necesităților, în funcție de utilitatea lor, începând cu nevoile alimentare, continuând cu cele de locuit, îmbrăcăminte, confort, educație și terminând cu cele de lux. Cu cât este alocată o pondere mai mare din resurse satisfacerii trebuințelor primare (hrană), cu atât incidența sărăciei este mai mare.

Tabelul nr. 5

Nivelul și structura cheltuielilor totale de consum 1997 – trim. II, 2003

- % -

	Gospodării din		Agri- cultori	Gospodării din		Agri- cultori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
	1997			Trim. II 2003		
Cheltuielile totale de consum euro ^{*)} d.c. în %	120,40	119,14	122,20	162,5	137,2	160,9
1. Alimente și băuturi	59,9	57,8	58,8	48,8	68,1	73
a) cumpărarea de produse agroali- mentare	41,9	18,8	14,1	37,0	21,2	19,5
b) contravaloarea consumului din resurse proprii	18,1	39,0	44,7	11,8	46,8	53,5
2. Îmbrăcăminte și încălțăminte	8,1	6,8	6,3	6,2	5,8	6,3
3. Locuință și înzestrarea cu bunuri	13,2	25,0	27,4	20,3	12,2	10,2
4. Sănătate	2,5	1,4	0,7	3,4	3,2	1,6
5. Transport și comunicații	7,3	4,8	3,5	12,0	6,3	5,1
6. Cultură, învățământ, educație	4,0	1,6	1,1	5,1	2,1	1,8
7. Altele	5,0	2,5	2,2	4,2	2,3	2,0

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: calcule proprii după CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 88; INS (2003) – Veniturile și consumul populației, în trimestrul II, 2003.

Ponderea constant ridicată (peste 50% în 1997 și de aproximativ 70% pentru gospodăriile din rural și în special de agricultori pentru 2003) a cheltuielilor alimentare reprezintă mai mult decât dublu – mai nou chiar triplu –

comparativ cu aceeași rată raportată de țările vest-europene (20%)¹ și afectează bazele economice ale bunăstării sociale viitoare (educație, cultură, sănătate etc.), fiind, în același, timp o măsură a severității sărăciei. Deși s-a îmbunătățit ca nivel, structura cheltuielilor de consum a continuat să se deterioreze pentru gospodăriile din rural și mai ales pentru cele de agricultori prin creșterea alarmantă a ponderii cheltuielilor alimentare, de la 58,8% în 1997, ajungând la 73% în 2003. Spre comparație, pentru mediul urban se înregistrează o tendință inversă, de îmbunătățire a nivelului de trai, regăsită în scăderea în termeni relativi a consumurilor alimentare cu peste 11% în intervalul menționat. Această îmbunătățire se regăsește în sporirea confortului locuinței, într-un aport suplimentar adus capitalului cultural-educational al membrilor gospodăriei și în îmbunătățirea mobilității spațiale și a abilităților de comunicare. Toate aceste elemente cresc șansele de reușită profesională ale beneficiarilor din mediul urban asigurându-le o mai mare mobilitate pe piața muncii pe seama creșterii posibilităților materiale de a investi în capitalul uman.

Cheltuielile de consum ale unei gospodării din rural nu înregistrează decalaje foarte mari față de cele din urban datorită faptului că la nivelul lor apare, în ponderi ridicate și în creștere, autoconsumul pe seama căruia, pentru gospodăriile de agricultori, valoarea consumului mediu pe o gospodărie este chiar mai mare decât cea din urban. Iată de ce locuitorii din rural și cu precădere agricultorii își pot acoperi, aproape fără nici o „restricție” de ordin financiar, necesitățile alimentare de bază.

Precaritatea veniturilor bănești cauzată de lipsa alternativelor ocupaționale aducătoare de venit și de neadoptarea unei funcții comerciale pentru exploatarea agricolă, limitează accesul gospodăriilor rurale la celelalte capitole ale cheltuielilor de consum care au, în esență, caracter monetar. Astfel, deși au crescut cu aproximativ 1%, cheltuielile pentru cultură și educație care ar putea spori șansele de a accede pe piața muncii pentru generația viitoare, se mențin la cote puțin semnificative pentru gospodăriile din rural. Locuitorii din rural au renunțat și la mai mult de jumătate din cheltuielile de consum destinate îmbunătățirii confortului locuinței și dotării acesteia cu bunuri din cauza lipsei resurselor financiare. Sărăcia rurală însoțită și de anumite aspecte subnutriționale generate de precaritatea structurii nutritive a aportului alimentar, și de întreg conglomeratul de efecte generate de îmbătrânirea demografică din rural a generat o nevoie crescândă de asistență medicală, ponderea cheltuielilor de sănătate dublându-se, în intervalul menționat, pentru gospodăriile din rural și pentru cele de agricultori.

2.3. Piața financiară rurală

Depozite și economii. Aproximativ 36% din gospodăriile rurale aveau economii bănești, cea mai mare pondere înregistrându-se în rândul gospodăriilor agricole înstărite care dețineau mai mult de 2ha de teren, al celor care desfășurau o activitate agricolă cu caracter comercial și al căror cap avea un

¹ Gavrilesco, D., Giurcă, D. (coord.), *Economie agroalimentară*, Editura Expert, București, p. 529, 2000.

nivel de educație mai ridicat. În același timp, doar 11% din gospodăriile cu venituri mici aveau depozite de economii, proporția crescând la aproximativ 50% în rândul gospodăriilor cu venituri medii și mari¹. Mărimea medie a depozitelor este mică raportată la venitul anual mediu din rural.

Tabelul nr. 6

**Suma și durata medie a instrumentelor de depozit
ale gospodăriilor rurale**

	Depozite la vedere	Depozite la termen	
	Suma (euro*)	Suma (euro*)	Termen (luni)
Bănci de stat	444.7	382.7	10
Bănci private	415.0	1006.5	7
CAR	42.4	11.9	12
Cooperative de credit	95.0	488.0	6

* a fost utilizat cursul de schimb mediu pentru anul 1998 – 9989 lei/euro.

Sursa: Chaves, Rodrigo; Sanchez, Susana; Schor, Saul și Teșliuc Emil (ianuarie 2001) – Piețele financiare, piedici în calea creditului și investițiilor în mediul rural din România, pag. 32 – după CNS (1998) – Ancheta intermediarilor financiari.

În intervalul 1997–2003, capacitatea de autofinanțare a gospodăriilor de agricultori s-a diminuat ele fiind nevoite să apeleze la credite pentru acoperirea, cu predilecție, a necesităților de consum. Acoperirea acestor necesități de finanțare a afectat capacitatea de economisire a gospodăriei care a depus în conturile de economii sume mai mici și, mai mult, a fost pusă în situația de a retrage o parte din sumele depuse anterior. Astfel, în 2003 sumele depuse la CEC, bănci etc. au reprezentat doar 69% din contravaloarea aceleiași operațiuni din 1997 pentru agricultori și 82,5% pentru gospodăriile din rural.

Tabelul nr. 7

**Acțiunile pe piața financiară și investițiile
gospodăriilor**

*medii lunare pe gospodărie în euro**

	Gospodării din		Agricul- tori	Gospodării din		Agri- cultori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
	1997			Trim. II 2003		
ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE LUATE, SUME RETRASE DE LA CEC, BĂNCI etc. – d.c.	7,67	3,1	3,53	13,42	3,75	4,36
– împrumuturi și credite luate de la CEC, bănci, etc.	5,57	1,78	1,94	8,7	1,66	2,11

¹ Ancheta intermediarilor financiari, 1998.

	Gospodării din		Agricul- tori	Gospodării din		Agri- cultori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
– sume retrase de la bănci, CEC etc.	1,6	1,1	1,42	3,89	1,68	1,51
ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE RESTITUITE, SUME DEPUSE LA CEC, BĂNCI etc. – d.c.	5,69	3,62	4,14	7,44	3,23	3,28
– depuneri la CEC, bănci etc	1,91	2,46	3,6	2,31	2,03	2,5
– împrumuturi și credite restituite	2,59	0,85	0,42	3,99	0,95	0,59
INVESTIȚII			3,18	1,47	2,67	4,59
TOTAL GENERAL	187,91	169,68	169,71	255,97	191,9	187,03

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: calcule proprii după CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68 – 71, 79 – 81; INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 16, 21.

În timp, ponderea din totalul veniturilor pe care gospodăriile, în ansamblul lor, le-au constituit sub forma depozitelor bancare s-a redus, demonstrând scăderea în termeni relativi a capacității de economisire a acestora. Constituirea de depozite bănești instituționalizate a scăzut pentru gospodăriile din rural de la 1,45% din cheltuielile totale în 1997 la 1,06% în 2003 și pentru gospodăriile de agricultori de la 2,12% la 1,34% în același interval. Capacitatea scăzută a gospodăriilor de a economisi creează puține resurse pentru investiții. În condițiile în care economiile nu mai pot constitui sursa investițiilor este necesar ca funcția de finanțator al acestora să fie atribuită creditului.

Tabelul nr. 8
Ponderea acțiunilor pe piața financiară și a investițiilor
în veniturile/cheltuielile totale ale gospodăriilor

% din total

	Gospodării din		Agri- cultori	Gospodării din		Agri- cultori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
	1997			Trim. II 2003		
TOTAL/gospodărie – euro* d.c. în %	187,91	169,68	169,71	255,97	191,9	187,03
ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE LUATE, SUME RETRASE DE LA CEC, BĂNCI etc. – d.c.	4,08	1,83	2,08	5,24	1,95	2,33
– împrumuturi și credite luate de la CEC, bănci etc.	2,96	1,05	1,14	3,40	0,87	1,13
– sume retrase de la bănci, CEC etc.	0,85	0,65	0,84	1,52	0,88	0,81

	Gospodării din		Agri- cultori	Gospodării din		Agri- cultori
	Urban	Rural		Urban	Rural	
ÎMPRUMUTURI ȘI CREDITE RESTITUITE, SUME DEPUSE LA CEC, BĂNCI etc. – d.c.	3,03	2,13	2,44	2,91	1,68	1,75
- depuneri la CEC, bănci, etc	1,02	1,45	2,12	0,90	1,06	1,34
- împrumuturi și credite restituite	1,38	0,50	0,25	1,56	0,50	0,32
INVESTIȚII				0,57	1,39	2,45

* a fost utilizat cursul valutar al BNR cursul mediu de schimb pentru 1997 – 8091 lei/euro și cursul de schimb din data de 30 mai 2003 pentru evaluarea în valută a veniturilor medii ale gospodăriilor pentru trimestrul II, 2003.

Sursa: calcule proprii după CNS (1998) – Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997, pag. 68 – 71, 79 – 81; INS (2003) – Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003, pag. 16, 21.

Ponderea creditelor în totalul veniturilor pentru gospodăriile rurale a scăzut cu 0,17% iar pentru cele de agricultori a rămas relativ constantă însă valoric nivelul acestor împrumuturi rămâne nesemnificativ atât din cauza constrângerilor legate de oferta de credit pentru spațiul rural și agricultură cât și pe seama cererii limitate de credit a gospodăriilor.

Faptul că incidența investițiilor în cheltuielile totale ale gospodăriei de agricultori a crescut însă în valori absolute are semnificații neglijabile raportat la nevoile de finanțare din rural.

2.3.1. Efectul net al constrângerii creditului asupra investițiilor rurale

Comportamentul investițional al gospodăriilor din rural – și deci potențialul lor de creștere – poate fi afectat de piedicile în calea accesului la credit. Acest fapt poate avea, la rândul său, serioase consecințe asupra dezvoltării rurale, întrucât gospodăriile rurale funcționează în afara oricăror profituri distribuite, economii, sume sau venituri din alte activități cu scop lucrativ. Mai mult, accesul la serviciile de creditare afectează hotărârile de gestionare a riscurilor și investițiilor gospodăriilor rurale, iar accesul diferit la aceste servicii ar putea, cu timpul, mări diferențele de venit prin efectul pe termen lung pe care acest acces îl are asupra acumulării de bunuri sau sărăciei¹.

Numărul gospodăriilor rurale care au făcut investiții (cheltuieli determinate de achiziția de clădiri, echipamente, unelte, mașini, vehicule, animale și pământ) a fost relativ limitat (aproximativ 28%). Dintre acestea 74% au investit în activități productive (agricultura în cea mai mare parte) și 36% în locuință și

¹ Chaves, Rodrigo și Sanchez, Susana M., *Poverty, Entrepreneurs and Financial Markets in the Rural Areas of Mexico*, 1998; Jalan, Jyotsna și Martin Ravallion, *Are the Poor Less Well Insured? Evidence on Vulnerability to Income Risk in Rural China*, Journal of Development Economics, no. 58, 1999, pag. 61-81.

bunuri de folosință îndelungată¹. Sumele investite au fost și ele mici comparativ cu venitul gospodăriilor rurale (6,5% din veniturile brute ale unei gospodării) limitând capacitatea acestora de a-și depăși condiția subzistențială.

Pe de altă parte, trebuie menționat că există o corelație pozitivă semnificativă între investire și accesul la credite. Astfel, 40% din gospodăriile care au contractat împrumuturi au făcut investiții în perioada la care se referă ancheta², față de doar 24% din cele care nu s-au împrumutat³. Dependența funcțională de agricultură stimulează investițiile în exploatarea agricolă. Între anii 2000 și 2002, cheltuielile pentru investiții ale gospodăriilor rurale și de agricultori au crescut, pentru cele din urmă triplându-se.

Tabelul nr. 9

**Cheltuieli lunare medii pe gospodărie pentru investiții
și productive euro***

	Gospodării din rural			Gospodării de agricultori		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Cheltuieli pt. investiții**	1,97	1,61	2,21	1,24	1,60	4,51
Cheltuieli pentru producție d.c.	7,35	7,44	7,77	9,49	5,84	6,20
Cumpărări de produse pt. hrana animalelor și păsărilor de curte	2,08	2,08	1,71	4,04	1,37	1,29
Cumpărări de animale pt. carne și blană, păsări de curte	0,41	0,60	0,75	0,40	0,48	0,48
Cumpărări de produse pt. însămânțat	0,94	1,25	1,33	1,54	0,79	1,26
Plata muncii pt. producția gospodăriei	3,57	3,23	3,62	3,22	2,90	2,87

*a fost utilizat cursul valutar al BNR.

**cheltuieli pentru cumpărarea de imobile, construcții, terenuri, utilaje și echipamente, materiale pentru construcții, acțiuni, valută.

Sursa: calcule proprii după publicațiile INS – Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2000, 2001 și 2002.

Ca și investițiile, cheltuielile pentru producție sunt la fel de importante pentru obținerea unor randamente agricole superioare la hectar sau pe cap de animal. Valoarea achizițiilor de input-uri agricole crește pentru ansamblul gospodăriilor din rural însă se diminuează simțitor în cazul agricultorilor. Se pare că, pentru acestea din urmă, investițiile angajate exercită o presiune mare

¹ Chaves, Rodrigo; Sanchez, Susana; Schor, Saul și Teșliuc, Emil, *Piețele financiare, piedici în calea creditului și investițiilor în mediul rural din România*, ianuarie 2001, pag. 47-48.

² CNS – *Ancheta gospodăriilor rurale și serviciilor financiare (AGRESF)*, 1998.

³ Chaves, Rodrigo; Sanchez, Susana; Schor, Saul și Teșliuc, Emil, idem, ianuarie 2001, pag. 58.

asupra bugetului gospodăriei și restricționează accesul la alte cheltuieli productive. Deși cheltuiau pentru producția agricolă mai mult decât media gospodăriilor din rural în 2000, gospodăriile de agricultori ajung, în 2002, să plătească în cadrul acestui capitol sume mai mici la toate capitole de cheltuieli. Cea mai mare diminuare o suferă cumpărările de produse pentru hrana animalelor și păsărilor de curte.

Bibliografie:

- Chaves, Rodrigo și Sanchez, Susana M. – *Poverty, Entrepreneurs and Financial Markets in the Rural Areas of Mexico*, 1998; Jalan, Jyotsna și Martin Ravallion, „Are the Poor Less Well Insured? Evidence on Vulnerability to Income Risk in Rural China”, *Journal of Development Economics*, no. 58, 1999.
- Chaves, Rodrigo; Sanchez, Susana; Schor, Saul și Teșliuc, Emil – *Piețele financiare, piedici în calea creditului și investițiilor în mediul rural din România*, ianuarie 2001.
- Gavrilescu, D., Giurcă, D. (coord.) – *Economie agroalimentară*, Ed.Expert, București, 2000.
- * * * CNS – *Ancheta gospodăriilor rurale și serviciilor financiare (AGRESF)*, 1998.
- * * * CNS – *Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1997*, 1998.
- * * * INS – *Veniturile și consumul populației în trimestrul II, 2003*.
- * * * INS – *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2000, 2001*.
- * * * INS – *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2001, 2002*.
- * * * INS – *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, 2003*.

B. STRUCTURI GEOECONOMICE

1. STRUCTURI DE COOPERARE INTERCOMUNALĂ

Radu SĂGEATĂ
Institutul de Geografie

Structuri de cooperare intercomunală. Organizarea administrativ-teritorială a României se caracterizează printr-un grad mare de fragmentare la nivel local, fragmentare ce tinde să se accentueze prin desprinderea unor sate din actualele comune și transformarea lor în noi structuri administrativ-teritoriale. Suprafața lor redusă și lipsa unor resurse financiare adecvate pentru susținerea unor programe de dezvoltare coerente și pe termen lung ar favoriza asocierea lor pe bază de voluntariat, în structuri de cooperare intercomunală. Practica administrativă românească a mai experimentat, la începutul secolului al XX-lea, acest sistem de cooperare. În prezent, cooperarea intercomunală ar putea fi realizată în România pe două căi: una prin asocierea unor colectivități locale pe baza „țărilor” istorice (în acest sens modelul de cooperare francez ar putea constitui un bun exemplu), alta prin constituirea unor structuri de cooperare intercomunale polarizate de un oraș, de tipul zonelor metropolitane, model implementat în cazul Zonei Metropolitane Oradea.

Cuvinte cheie: structuri administrative de nivel local, asociere, cooperare, „țări”, zone metropolitane.

Harta administrativ-teritorială, atât în varianta existentă, cât și în cea propusă ca model de optimizare, se caracterizează printr-o mare fragmentare la nivel local: 2700 comune și 275 orașe, dintre care 98 municipii – la 1 ianuarie 2003, fragmentare care tinde să se accentueze prin desprinderea unor sate din comunele existente și transformarea lor în noi structuri administrative. Procesul poate fi considerat unul benefic, circumscriindu-se acțiunilor de reinvestire a unor sate cu statutul de centru comunal, statut deținut anterior anului 1968. Reînființarea tuturor celor 1551 comune desființate în 1968 ar reduce suprafața medie a structurilor administrative de nivel local de la 80,27 kmp în prezent, la 53,64 kmp iar revenirea la situația din 1925 ar face ca suprafața medie a unei comune să fie de numai 33,6 kmp. Cum structurile locale prezintă cele mai puternice caracteristici ale spațiilor identitare, delimitarea lor nu poate fi realizată decât prin acordul colectivităților locale respective și nu prin impunerea unor plafoane demografice sau financiare, cu atât mai puțin a unor decupaje administrative planificate din exterior.

Suprafața lor redusă și lipsa unor resurse financiare adecvate pentru susținerea unor programe de dezvoltare coerente și pe termen lung ar favoriza asocierea lor pe bază de voluntariat, în structuri de cooperare intercomunală.

Structurile de cooperare intercomunală reprezintă, aşadar, structuri asociative de cooperare între colectivităţile teritoriale de nivel comunal. Practica administrativă românească a mai experimentat, la începutul secolului al XX-lea, acest sistem de cooperare.

1.1. Evoluţia structurilor de cooperare intercomunală în România

Prin însăşi definiţia sa, comuna poate fi considerată o structură asociativă: „unitate administrativ-teritorială care cuprinde populaţia rurală unită prin comunitate de interese şi tradiţii, fiind alcătuită din unul sau mai multe sate, în funcţie de condiţiile economice, social-culturale şi geodemografice”¹. Instituţionalizarea sa a fost realizată după Unirea Principatelor, prin Legea comunală din 1864, plafonul demografic de constituire a comunelor fiind situat la 100 familii sau 500 de locuitori. Pe această bază au fost constituite pe teritoriul Vechiului Regat 2905 comune, suprafaţa unei comune fiind în medie de 47,5 kmp. Puternica fragmentare la nivel local, suprafaţa şi populaţia redusă a structurilor administrative de nivel comunal² nu puteau asigura, decât în foarte puţine cazuri, constituirea unor bugete suficient de puternice pentru a se putea realiza o adevărată autonomie financiară. Prin urmare, Legea din 1 mai 1904 a ridicat plafonul de constituire a comunelor la 800 locuitori, fixând o limită minimală a venitului realizat de comună de 8000 lei (Nistor, 2000). Numai 299 din cele 2905 comune îndeplineau acest criteriu; celelalte s-au asociat, formând 962 cercuri comunale, fiecare trebuind să-şi poată finanţa serviciile minimale de sănătate şi de ordine publică.

Cercurile comunale nu au funcţionat decât 4 ani, fiind desfiinţate prin Legea din 29 aprilie 1908, care a pus bazele unui sistem de asociere lucrativ a colectivităţilor teritoriale locale, pentru realizarea sau întreţinerea unor lucrări de utilitate publică locală, economică, culturală sau tehnico-edilitară.

Legea pentru unificare administrativă din 14 iunie 1925 constituie principalul element de referinţă în reglementarea juridică a sistemului asociativ al comunităţilor locale de nivel comunal. Legea era orientată în spiritul unui centralism excesiv, concretizat printr-o puternică fragmentare administrativă, tendinţa generală fiind de a se crea pe cât posibil, din fiecare sat câte o comună, situaţie imposibilă datorită veniturilor medii foarte reduse ale comunelor din Vechiul Regat şi, în parte, a celor din Basarabia. Au fost constituite 8751 comune, cel mai mare număr de unităţi administrativ-teritoriale de nivel local care au existat vreodată în România, alcătuite din 15267 sate. Dat fiind numărul lor foarte mare şi puterea financiară extrem de redusă, autonomia locală rămânea doar un deziderat, fiind pur formală. De aceea, legea menţinea sistemul de asociere lucrativă iniţiat în 1908. Acesta a fost desfiinţat în 1929,

¹ Erdeli, G., colab., *Dicţionar de geografie umană*, Editura Corint, 1999, p. 83.

² Legea comunală din 1 aprilie 1864 includea în categoria comunelor, ca unităţi administrativ-teritoriale cu personalitate juridică, „toate satele, oraşele şi oraşelele (târgurile)”. Distincţia dintre comunele rurale şi cele urbane avea să se facă abia după 30 de ani (prin Legea din 31 iulie 1894), datorită progresului tehnologic al societăţii ce a conturat diferenţieri tot mai mari între mediul urban şi cel rural.

guvernul țărănist condus de Iuliu Maniu optând pentru constituirea unor unități administrative de dimensiuni mari care să poată beneficia de o veritabilă autonomie locală. La nivel comunal, această tendință s-a tradus prin reducerea drastică a numărului de comune, de la 8751 la numai 1500 (numărul satelor rămânând același) datorită ridicării plafonului de constituire a comunelor la o populație de peste 10000 locuitori și la un venit local de peste 500000 lei. Legea a fost puternic contestată de opoziție, mai ales de către Partidul Național Liberal, care revenit la guvern, a reluat principiile centralizării excesive din 1925 (prin Legea administrativă din 1936).

După 1950, conducerea politică comunistă a redus inițiativele locale la acțiuni ce răspundeau exclusiv comandamentelor de partid și de stat, autonomia locală fiind pur formală, iar cadrul instituțional de asociere intercomunală, inexistent.

Numărul comunelor a fost redus continuu: 8751 în 1936; 4313 în 1956¹; 4259 în 1960; 2706 în 1968, ajungând în 1989 la 2326.

În prezent, legislația românească reglementează doar cooperarea contractuală dintre colectivitățile teritoriale locale prin intermediul consiliilor locale în vederea realizării unor lucrări și servicii de interes public, precum și colaborarea cu agenți economici pentru realizarea unor lucrări de interes comun, pe bază de convenții. Aceste reglementări sunt cuprinse în următoarele acte normative (Popescu, 1999):

- Legea administrației publice locale (L. 69/1991) – Articolul 20, Alin. 2, Lit v.
- Legea finanțelor publice (L. 72/1996) – Articolul 54, Alin. 5
- Legea finanțelor publice locale – Articolul 12.

În perspectivă, propunem extinderea cooperării intercomunale și la forme instituționalizate, prin adaptarea corespunzătoare a bazei legislative. Modelul francez poate fi, considerăm noi, un bun exemplu în acest caz.

1.2. Modelul francez de cooperare intercomunală și oportunitatea inserției sale în spațiul românesc

Cu cele 36700 comune ale sale, Franța are nivelul administrativ local cel mai fragmentat din întregul spațiu al Uniunii Europene, situându-se la mare distanță față de oricare alt stat membru. Dacă în Germania spre exemplu, numărul de comune s-a redus în anii '70 prin fuziune de la 24.000 la numai 8500, în Franța s-a produs în fenomen invers, similar cu cel care se prefigurează în țara noastră. Cauzele ce stau la baza acestor evoluții sunt și ele asemănătoare: profundul atașament al locuitorilor față de localitatea lor², puternic identificată cu un spațiu mental, de autonomie locală, cu un mijloc de afirmare a identității locale în condițiile unui sistem administrativ centralizat. Primarii, primii chemați să se pronunțe pentru reducerea numărului de comune

¹ Între 1950 și 1956 s-a constatat totuși o mărire a numărului de comune de la 4052 la 4313.

² În Franța, comuna se identifică cu teritoriul administrativ al așezării umane (rurală sau urbană), neexistând alte așezări care o compun (de tipul satelor, ca în România).

invocă în general, pentru a respinge fuziunea, puternicul lor atașament față de alegători. Astfel, se face că din numărul total al comunelor, aproape 80% (28600) au sub 1000 locuitori, 61% dintre ele situându-se chiar sub plafonul a 500 locuitori, ceea ce nu le permite să dispună de serviciile necesare unui real exercițiu a puterii locale. La aceasta se adaugă suprafața medie, extrem de redusă a unei comune franceze: numai 15,1 kmp, în cazul multora aceasta coborând sub 10 kmp. Iată de ce, prin adoptarea în 1995, a Legii privind amenajarea teritoriului a fost instituționalizată cooperarea intercomunală prin constituirea *comunităților de comune* și a *țărilor*. Acestea reprezintă spații geografice omogene sub raportul potențialului economic, demografic și social, sau al antecedentelor istorice și culturale, spații rezultate prin asocierea colectivităților locale de bază în vederea realizării unor proiecte comune de dezvoltare. Ele nu acoperă întregul teritoriu al țării, ci doar spațiile considerate a prezenta o anumită coeziune (fig. nr. 1). Suprafețele sunt variabile, încadrându-se de regulă între 500 și 2000 kmp. Majoritatea *țărilor* franceze se bazează pe omogenitatea modului de utilizare a fondului funciar, având profil agricol, viticol sau zootehnic. Din această categorie face parte și *Pays de Loire-Authion*, prima astfel de structură teritorială constituită în departamentul Maine et Loire și chiar în regiunea Pays de la Loire, la confluența Loarei cu afluentul său dreapta Authion (fig. nr. 2). A fost formată pe baza asocierii a 23 de comune, grupate în 3 comunități: Vallée de Loire-Authion (7 comune); Beaufort en Anjou (5 comune) și Loire-Longué (11 comune), având o suprafață de 56.000 hectare și o populație totală de aproximativ 42.000 locuitori. Structurile instituționale prin intermediul cărora se derulează programele de dezvoltare sunt:

- *Sindicatul Mixt Loire-Authion (SMLA)*, organizație publică constituită numai din persoane alese prin referendum, cu rolul de a menține în perfectă stare de utilizare și întreținere arterele hidrografice și sistemele de irigații;
- *Comitetul de Expansiune Loire-Authion (CELA)*, inițiază proiecte finanțate prin SMLA. Această asociație este alcătuită atât din membri aleși, cât și din specialiști din diferite sectoare economice și sociale. Rolul său este de a impulsiunea dezvoltarea economică a infrastructurii, echipamentelor și a serviciilor publice.

Sediul unde își desfășoară activitatea aceste organisme de coordonare instituțională este „Casa Loire-Authion” situată în comuna Beaufort en Vallée, un mic centru urban, cu aproximativ 2500 de locuitori.

Constituirea „Țării Loire-Authion” (Pays de Loire-Authion) s-a bazat pe renumele zonei, aceasta fiind supranumită „grădina provinciei Anjou”¹ sau „Mica Olandă”, terenurile aluvionare fiind extrem de favorabile pentru agricultură și în special pentru horticultură. Turismul va reprezenta o ramură complementară în economia locală, fiind în derulare un program de asociere cu Parcul Natural Regional „Loire-Anjou-Touraine”. La aceasta se adaugă dimensiunea istorică a cooperării, primele organisme de asociere fiind constituite încă din 1901.

Dacă „țările” franceze reprezintă o creație de dată recentă, ele își găsesc un corespondent ancestral la nivelul spațiului geografic românesc. Menționate

¹ Provincie istorică a Franței ce se suprapune departamentului Maine et Loire.

documentar încă din Evul Mediu timpuriu (1200-1300) „țările” au căpătat pe parcursul timpului toate caracteristicile ce le definesc ca regiuni geografice specifice ale României (Ilieș, 1999). Situate pe un nivel spațial inferior provinciilor istorice, dar superior comunităților locale comunale, „țările” reprezintă cele mai caracteristice structuri teritoriale funcționale de nivel mediu ale spațiului românesc (fig. nr. 3). Viabilitatea lor a fost confirmată prin marea lor stabilitate în timp, devenind spații de raportare a identității locuitorilor, dar și spații mentale etnografice și spații trăite (l'espace vecu) (Cocean, 2002).

La fel ca „țările” franceze, nu acoperă întregul teritoriu național, ci doar vechile creuzete de locuire, corespunzătoare în general spațiilor depresionare, ce au avut în vremurile de restriște ale istoriei românilor, un rol de adăpost. Spre deosebire de acestea însă, „țările” din spațiul românesc deși au funcționat de-a lungul timpului și ca entități politice și politico-administrative, iar în prezent reprezintă spații regionale bine individualizate, nu au fost instituționalizate legislativ. Iată de ce, considerăm oportun un act normativ privind instituționalizarea acestora prin constituirea unor structuri de cooperare intercomunală suprapuse „țărilor” istorice, a căror funcționalitate a fost demonstrată, dar deschise oricăror forme de asociere din afara spațiului acestora. Ele s-ar circumscrie unor spații mentale extinse la scară medie, încadrate în structurile administrative de tip departamental (tab. nr. 1). Prezența unor nuclee urbane puternice care să poată polariza eficient sistemele locale de așezări ar putea permite transformarea unora dintre aceste „țări” (Țara Maramureșului, Țara Dornelor, Țara Bârsei, Țara Făgărașului, Țara Amlașului) în structuri administrative de nivel subdepartamental, aspect avut în vedere și în elaborarea decupajului administrativ propus ca model de optimizare.

Tabelul nr. 1

Încadrarea spațiilor mentale pe nivele de structurare spațială

Nivel macrospațial PROVINCII ISTORICE	Nivel mezospațial „ȚĂRI”	Nivel microspațial COMUNE
BANAT	ALMĂJULUI (CS)	Bozovici , Lăpușnicu Mare, Dalboșeț, Bănia, Șopotu Nou, Prigor, Eftimie Murgu
BUCOVINA	DORNELOR (SV)	Vatra Dornei , Dorna Candrenilor, Dorna Arini, Iacobeni, Panaci, Șaru Dornei, Poiana Stampei
CRIȘANA	BEIUȘULUI (BH)	Beiuș , Pocola, Remetea, Căbești, Curățele, Budureasa, Târcaia, Finiș, Șoimi, Uileacu de Beiuș, Drăgănești, Lazuri de Beiuș, Bunțești, Rieni, Pietroasa, Ștei, Lunca, Câmpani, Vașcău, Nucet, Cărpinet, Criștioru de Jos
	CHIOARULUI (MM)	Șomcuta Mare , Remetea Chioarului, Copalnic Mănăstur, Satu Lung, Săcălășeni, Mireșu Mare, Valea Chioarului

Nivel macrospațial PROVINCII ISTORICE	Nivel mezospațial „ȚĂRI”	Nivel microspațial COMUNE
	OAȘULUI (SM)	Negrești-Oaș , Vama, Certeze, Bixad, Călinești-Oaș, Orașu Nou, Târșolț, Cămărzana, Gherța Mică
	SILVANIEI (SJ)	Șimleu Silvaniei , Pericei, Vârșolț, Crasna, Horoatu Crasnei, Cizer, Bănișor, Sâg, Vălcău de Jos, Nușfalău, Ip
	ZARANDULUI (AR)	Sebiș , Vârfurile, Pleșcuța, Gurahonț, Brazii, Dieci, Almaș, Chisindia, Dezna, Ignești, Moneasa, Buteni, Bârsa, Bocsig, Șilindia, Tăuț, Cărand
DOBROGEA	-	-
MARAMUREȘ	MARAMU- REȘULUI (MM)	Sighetu Marmăției , Sarasău, Câmpulung la Tisa, Săpânța, Remeți, Giulești, Vadu Izei, Călinești, Desești, Ocna șugatag, Bârsana, Rona de Jos, Rona de Sus, Bocicioiu Mare, Budești, Botiza, Strâmtura, Ieud, Dragomirești, Rozavlea, Leordina, Ruscova, Repedea, Bistra, Vișeu de Sus, Vișeu de Jos, Poienile de sub Munte, Poienile Izei, Bogdan Vodă, Moisei, Borșa, Săcel, Siliștea de Sus
MOLDOVA	VRANCEI (VR)	Năruja , Vrâncioaia, Nistorești, Bârsănești, Valea Sării, Paltin, Vidra, Reghiu, Andreiașu de Jos, Nereju, Tulnici
MUNTENIA	-	-
OLTENIA	LOVIȘTEI (VL)	Brezoi , Mălaia, Voineasa, Racovița, Căineni, Boișoara, Perișani
	SEVERINULUI (MH)	Drobeta-Turnu Severin , Breznița-Ocol, Izvoru Bârzii, Malovăț, Șimian, Husnicioara, Căzănești, Țișești
TRANSIL- VANIA	AMLAȘULUI (SB)	Sibiu , Cislădie, Sadu, Tălmăciu, Râu Sadului, Rășinari, Poplaca, Orlat, Gura Râului, Săliște, Cristian, Tilișca, Șelimbăr, Ocna Sibiului, Șura Mică, Șura Mare, Roșia, Vurpăr, Slimnic, Loamneș
	BÂRSEI (BV, CV)	Brașov , Săcele, Codlea, Ghimbav, Râșnov, Cristian, Vulcan, Brad, Moieciu, Zămești, Poiana Mărului, Șinca Nouă, Târlungeni, Budila, Teliu, Dobârlău, Hărman, Prejmer, Sânpetru, Hălchiu, Bod, Dumbrăvița, Feldioara, Hăghig, Măieruș, Apața, Belin, Vâlcele, Ilieni, Chinchis, Dobârlău, Ozun, Sfântu Gheorghe, Valea Crișului, Bodoc, Ghidfalău, Reci, Moacșa, Boroșneu Mare, Brateș, Covasna, Zăbala, Ghelinta, Cătălina, Cernat, Târgu Secuiesc, Turia, Sânzieni, Poian, Ojduța, Brețcu, Lemnia

Nivel macrospațial PROVINȚII ISTORICE	Nivel mezospațial „ȚĂRI”	Nivel microspațial COMUNE
	FĂGĂRAȘ (BV)	Făgăraș , Mândra, Șercaia, Șinca, Hârseni, Recea, Voila, Beclean, Lisa, Victoria, Viștea, Ucea, Șoarș, Cincu, Bruiu, Chirpăr, Arpașu de Jos, Cârța, Porumbacu de Jos, Avrig, Racovița
	HAȚEGULUI (HD)	Deva , Hunedoara, Călan, Simeria, Turdaș, Băcia, Mărtinești, Boșorod, Bretea Română, Hațeg, Sântămăria-Orlea, Totești, General Berthelot, Cârjiți, Peștișu Mic
	LĂPUȘULUI (MM)	Târgu Lăpuș , Lăpuș, Cupșeni, Suciul de Sus, Vima Mică, Cernești, Coroieni
	MOȚILOR (AB, HD)	Câmpeni , Abrud, Roșia Montană, Bucium, Bistra, Almașu Mare, Lupșa, Buceș, Vidra, Sohodol, Poiana Vadului, Scărișoara, Horea, Albac, Mogoș, Vadu Moților, Întregalde, Ciuruleasa, Bulzești de Sus, Blăjeni, Buceș, București, Crișcior
	NĂSĂUDULUI (BN)	Năsăud , Rebrîșoara, Rebra, Feldru, Ilva Mică, Coșbuc, Salva, Zagra, Nimigea, Chiuza, Șintereag, Dumitra, Telciu, Șieu-Odorhei

Așezările umane cu funcție de centru polarizator (loc central) sunt scrise îngroșat.

1.3. Structuri intercomunale polarizate. Zonele metropolitane urbane

Un alt tip de cooperare intercomunală rezultă din complementaritatea potențialului celor două tipuri de structuri administrative de nivel local: cele cu grad avansat de urbanizare, reprezentate de nucleele de convergență regională și departamentală și comunele incluse în zona periurbană a acestora. Primele, caracterizate prin cele mai mari densități la nivelul intravilanului și prin teritorii administrative restrânse ca suprafață, dispun și de cele mai mari bugete locale; comunele limitrofe în schimb, cu resurse financiare limitate dispun de spații excedentare. Prețul ridicat al terenului din intravilan determină localizarea unor investiții aferente orașului în zona sa periurbană, limitele administrative devenind pur formale. Orașul se extinde dincolo de limitele sale administrative, ruralul evoluează de la spațiu polarizat la spațiu integrat (Sârbovan, 1996). Cooperarea intercomunală la nivelul spațiului periurban devine astfel esențială pentru o dezvoltare regională integrată. Pe această bază pot fi constituite *zonele metropolitane*, ca structuri instituționalizate de cooperare intercomunală între colectivitățile teritoriale locale. În acest sens, termenul „metropolitan” este impropriu, metropolele regionale din România, cu excepția Bucureștiului, situându-se sub plafonul demografic de 400000 locuitori și polarizând regiuni

ce dețin sub 1 milion de locuitori¹, a căror caracteristici sunt mult mai apropiate zonelor periurbane.

Primul experiment de acest fel îl constituie Zona Metropolitană Oradea (fig. nr. 4) ce reunește teritoriul administrativ al municipiului Oradea cu cel al comunelor limitrofe (Biharia, Borș, Cetariu, Nojorid, Oșorhei, Sânmartin și Sântandrei), cu o populație de aproximativ 257000 locuitori, puternic polarizată de municipiul Oradea (87% din populația totală). Asocierea se bazează pe complementaritatea spațială indusă de direcțiile de dezvoltare ale orașului, de axele majore de transport, dar mai ales de prețul relativ scăzut al terenului din zona periurbană limitrofă² în comparație cu cel din intravilan ce determină extinderea infrastructurii urbane dincolo de perimetrul administrativ urban.

La cealaltă extremitate a țării, planul de dezvoltare al orașelor Galați și Brăila³ prevede construirea unei arii urbanizate continue pe faleză Dunării, în perimetrul gurii de vărsare a Siretului (Dunărea – polis 2000), investiție de aproximativ 1,5 miliarde USD, cu capital canadian. Această investiție, unică de acest fel în Europa de Est, ar urma să devină un adevărat oraș cu locuințe, zone de agrement, stadioane, dotări culturale și sanitare, campus universitar, ce se va interpune pe digul Dunării, între cele două orașe. Aici ar urma să se individualizeze o mare arie de convergență a căilor de comunicație, prin construirea podului peste Dunăre și a unui mare aeroport. În acest sens, a fost încheiat un acord de colaborare între cele două municipii și județe, prin care ar urma să se asigure o dezvoltare unitară a întregii zone, municipalitatea din Brăila solicitând guvernului atribuirea din domeniul public a unui teren de aproximativ 500 hectare în apropiere de Galați, după cum în același perimetru Galațiului i-a fost atribuit un teren de 1000 hectare pentru construcția de locuințe⁴. Investiția ar urma să fie începută prin construirea unei vaste zone rezidențiale la Galați (cartierul Lunca Siretului) și corespunzător, a uneia în nordul municipiului Brăila ce ar urma să asigure joncțiunea între cele două nuclee urbane; într-o a doua fază ar urma să fie asigurată infrastructura de transport prin construirea în acest perimetru a podului peste Dunăre, a unui aeroport internațional și a unei șosele între cele două orașe, pe digul Dunării, cu patru benzi de circulație și tren rapid de tip monoray. Astfel ar urma să se contureze prima conurbație bipolară din România, extinsă la limita a trei județe: Galați, Brăila și Tulcea. Prin urmare, pentru a i se asigura o dezvoltare unitară este necesară nu numai o

¹ Zonele metropolitane sunt definite ca fiind zonele aflate sub influența unor centre urbane cu funcții macroregionale a căror populație depășește 1 milion de locuitori, plafonul demografic al zonelor metropolitane fiind cuprins între 5 și 30 milioane locuitori (Erdeli, colab., *Dicționar de geografie umană*, Editura Corint, București, 1999).

² Aria de polarizare a municipiului Oradea a fost delimitată în raport cu axele majore de transport, până la Valea lui Mihai în nord; Ciurmeșiu, Holod și Căpâlna în sud; Girișu de Criș și Cheresig în vest și Vadu Crișului-Bratca, în est (Susan, 1972).

³ Legea privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național (Secțiunea a IV-a – Rețeaua de localități) definește Galați și Brăila ca formând singurul sistem urban din România.

⁴ *Viața Liberă*, 3805 din 29 mai 2000, p. 5.

strânsă cooperare între prefecturile celor trei județe, dar și la nivelul autorităților locale implicate, prin constituirea unei zone metropolitane care să le includă (fig. nr. 5). Delimitarea pe care o propunem ar urma să includă 12 unități administrativ-teritoriale de nivel local, cu o populație de aproximativ 612000 locuitori¹, dintre care 2 municipii reședință de județ (Galați și Brăila), 1 oraș (Măcin) și 9 comune, dispuse astfel:

- în județul Galați: municipiul Galați și comunele Sendreni, Vânători și Tulucești;
- în județul Brăila: municipiul Brăila și comunele Vădeni și Chiscani;
- în județul Tulcea: orașul Măcin și comunele I. C. Brătianu, Jijila, Grindu și Smârdan.

Un alt perimetru eligibil pentru dezvoltarea unei zone metropolitane este cel limitrof Constanței. Extinderea și dezvoltarea stațiunilor turistice estivale pe aproape întregul litoral la sud de Constanța, existența unor nuclee urbane în zona sa periurbană (Năvodari, Medgidia, Basarabi, Ovidiu, Techirghiol și Eforie), dar și a unor centre de convergență a fluxurilor de transport (aeroportul internațional Mihail Kogălniceanu, porturile Midia-Năvodari și Constanța Sud-Agigea, nucleele feroviare de la Palas și Valul lui Traian) au determinat individualizarea unei axe urbane cvasicontinui între Năvodari și Mangalia cu profil industrial-portuar și turistic. Urbanizarea intensă a întregii zone adiacente litoralului și necesitatea unei strânse cooperări locale, ca urmare a funcționalității comune, unitare a întregii zone, sunt principalele argumente pentru constituirea unei zone metropolitane a municipiului Constanța (fig. nr. 6).

Municipiul București, prin poziția sa distinctă în sistemul urban național și regional a determinat conturarea celei mai extinse arii de polarizare urbană din România, suprapusă județului Ilfov, celei mai mari părți a județului Giurgiu, jumătății vestice a județelor Ialomița și Călărași și celei sudice a județelor Dâmbovița și Prahova. Ea se caracterizează însă printr-un grad avansat de ruralizare cu excepția „inelului” limitrof capitalei care, datorită prețului mai scăzut al terenului față de intravilan a preluat o serie de funcționalități urbane: mică industrie, spații comerciale și de depozitare, zone de agrement. Prin urmare, Zona Metropolitană București prezintă toate caracteristicile unui spațiu rural polarizat, așezările urbane din acest areal (Budești, Mihăilești, Fundulea, Bolintin-Vale, Buftea sau Otopeni) neputând avea rolul de nuclee de structurare spațială. Delimitarea zonei metropolitane a capitalei, realizată în cadrul unui contract între Institutul de Geografie și Centrul de Proiectare Urbană București² cuprinde 88 de unități administrative de nivel local (81 dintre ele fiind comune) din 5 județe: Ilfov (34); Călărași (25); Giurgiu (23); Dâmbovița (5) și Ialomița (1) (fig. nr. 7). Ea este inclusă ca suprafață în zona de influență urbană a Capitalei, însă depășește ca extindere zona sa periurbană (Iordan, 1973).

¹ Din care peste 94% populație urbană.

² Analiza principiilor, obiectivelor strategice și a politicilor specifice serviciilor publice în scopul realizării planului de amenajare a teritoriului zonal (P.A.T.Z) – *Zona Metropolitană București*, autori prof. dr. Ioan Ianoș, dr. Cristain Tălângă, dr. Liliana Guran, dr. Claudia Popescu, Radu Săgeată, Lucian Dobraca, Institutul de Geografie, București, 1998-1999.

Bibliografie:

1. Cocean, P., „«Țara» (The land) – A typical geographical region of Romania”, în *Revue Roumaine de Géographie*, 41, Editura Academiei Române, București, 1997.
2. Cocean, P., *Geografie regională*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
3. Giblin-Delvallet, B., „Collectivité locale ou territoriale”, în *Dictionnaire de Géopolitique*, Flammarion, Paris, 1995, p. 449-450.
4. Ianoș, I.; Tălângă, C.; Guran, Liliana; Popescu, Claudia; Săgeată, R.; Dobraca, L., *Analiza principiilor, obiectivelor strategice și a politicilor specifice serviciilor publice în scopul realizării planului de amenajare a teritoriului zonal (P.A.T.Z.) – Zona Metropolitană București*, Institutul de Geografie, Centrul de Proiectare Urbană, București, 1998-1999.
5. Ilieș, M., „«Țările» – regiuni geografice specifice ale României”, în *Revista română de geografie politică*, I, 1, Editura Universității din Oradea, Oradea, 1999, p. 44-49.
6. Iordan, I., *Zona periurbană București*, Editura Academiei Române, București, 1973.
7. Mândruț, O., *România. Geografie Regională*, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad, 2002.
8. Nicolae, I., *Suburbanismul, ca fenomen geografic în România*, Editura Meronia, București, 2002.
9. Nistor, I. S., *Comuna și județul. Evoluția istorică*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2000.
10. Oancea, D., „Despre țară și țări”, în *Studii și Cercetări de Geologie, Geofizică și Geografie*, Geografie, XXVI, Editura Academiei Române, București, 1979.
11. Oroveanu, M. T., *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului R. S. România*, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1986.
12. Popescu, C. L., *Autonomia locală și integrarea europeană*, Editura All Beck, București, 1999.
13. Sârbovan, Cătălina, „Periurbanizarea, de la spațiu polarizat la spațiu integrat”, în *Noosfera*, Centrul Carpato-Danubian de Geoecologie, București, 1996, p. 9-10.
14. Susan, Aurelia (1972), *Municipiul Oradea. Studiu de geografie umană*, Facultatea de Geologie-Geografie, Universitatea București (rezumatul tezei de doctorat).
15. *** (2000), *Graine d'Info. Bulletin d'information du Pays de Loire-Authion*, 1, Beaufort en Vallée.
16. *** (2001), *Legea privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național, Secțiunea a IV-a – Rețeaua de localități*, 351, București.

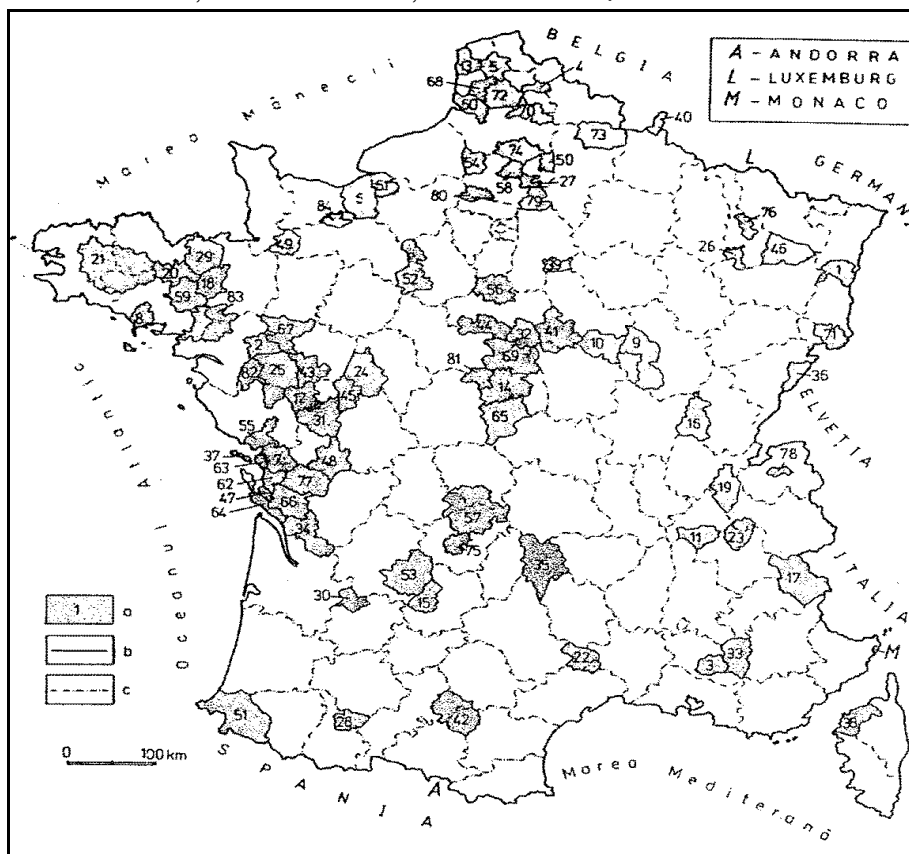
Anexa nr. 1

**Suprafața exploatată în regim ecologic/exploatații ecologice
la nivelul anului 2001**

Țara	Exploatații ecologice	Procent din total exploata- ții	Ha exploatate ecologic	Procent din suprafața agricolă
Austria	18292	9,30	285500	11,30
Belgia	694	1,03	22410	1,61
Cehia	654	2,37	218114	5,09
Danemarca	3525	5,58	174600	6,51
Finlanda	4983	6,40	147943	6,60
Franța	10364	1,55	419750	1,40
Germania	14703	3,28	632165	3,70
Grecia	6680	0,81	31118	0,60
Ungaria	1040		105000	1,80
Italia	56440	2,44	1230000	7,94
Olanda	1528	1,42	38000	1,94
Norvegia	2099	3,09	26673	2,62
Portugalia	917	0,22	70857	1,80
Spania	15607	1,29	485079	1,66
Suedia	3589	4,01	193611	6,30
UK	3981	1,71	679631	3,96
Slovenia	883		5280	0,67
Polonia	1787	0,07	44866	0,30

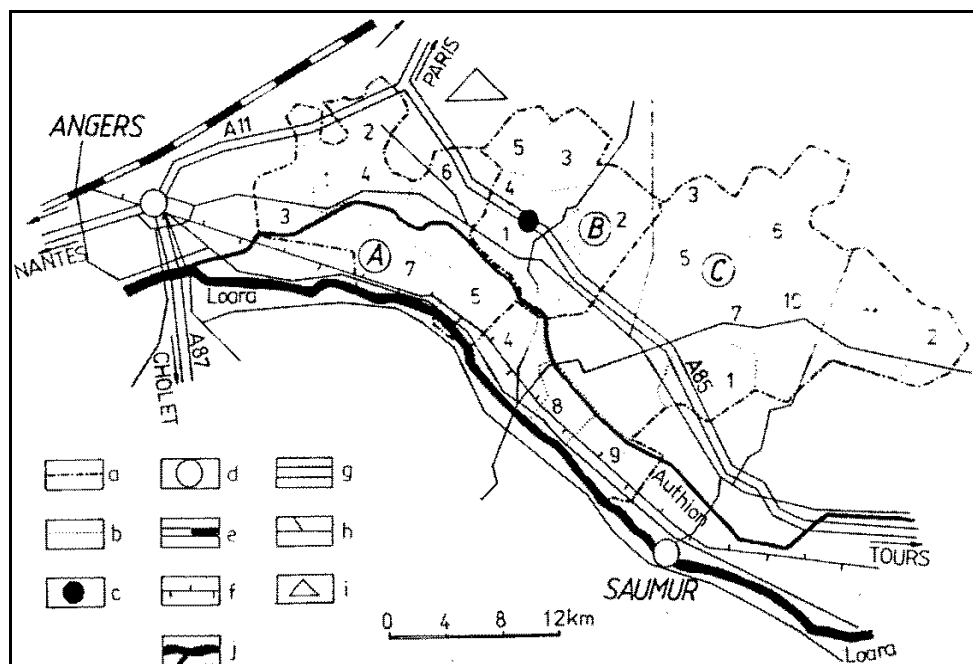
Sursa: „The World of Organic Agriculture-Statistics and Future Prospects”-BioFach, 2003.

Figura nr. 1 – „Țările”, formă instituțională de asociere a colectivităților teritoriale locale în spațiul francez (Legea de amenajare a teritoriului – 1995), a. „țări”, b. limite de „țări”, c. limite departamentale

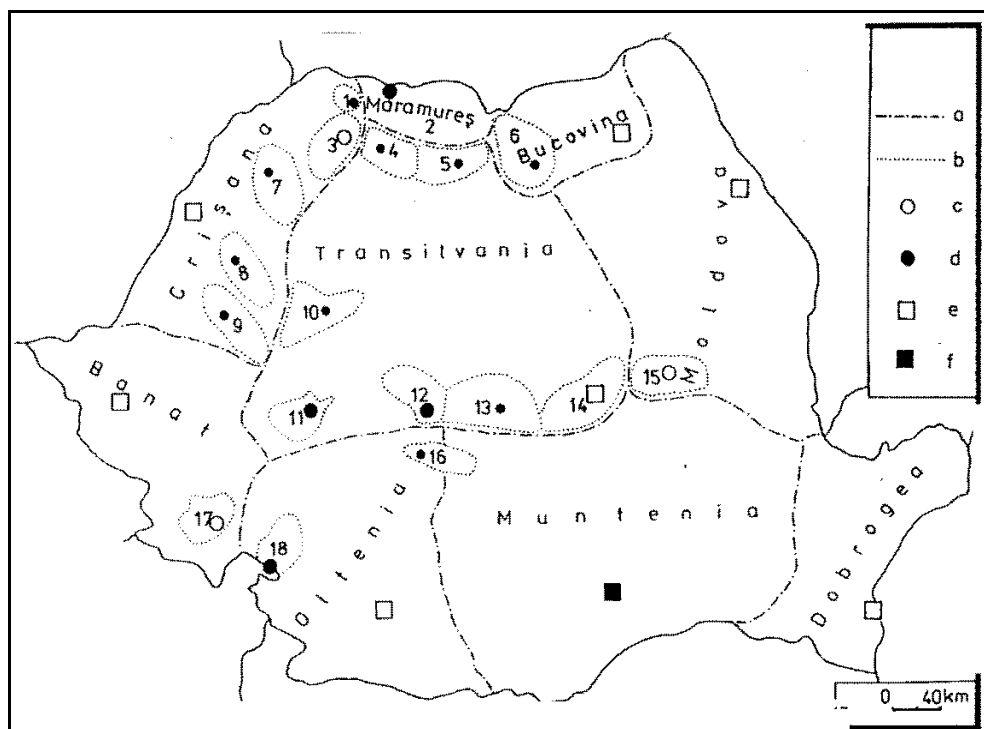
1. Alsace centrale, 2. Anvenis, 3. Apt-Luberon, 4. Artois, 5. Audomarois, 6. Auge calvadosien, 7. Aunis, 8. Auray, 9. Auxois, 10. Avallonnais, 11. Bièvre-Valloire, 12. Bocage-Bressuirais, 13. Boulonnais, 14. Bourges, 15. Bourrian, 16. Bresse-Louhannaise, 17. Briançonnais, 18. Brocéliande, 19. Bugey, 20. Centre Bretagne, 21. Centre-Ouest Bretagne, 22. Cévennes vignaises, 23. Chartreuse, 24. Chinonais, 25. Choletais-Mauges-Boages, 26. Colombey et Sud Toullois, 27. Compiégnois, 28. Coteaux des Hautes-Pyrénées, 29. Dinan, 30. Dropt, 31. Gâtine, 32. Giennois, 33. Giono, 34. Haute Saintonge, 35. Haute-Auvergne, 36. Horloger, 37. Ile de Ré, 38. La Balagne, 39. La Bassée, 40. La Pointe, 41. La Puisaye, 42. Lauragais, 43. Loire-Authion, 44. Loiret-Sologne, 45. Loudunais, 46. Lunéillois, 47. Marennes-Oléon, 48. Mellois, 49. Mortainais, 50. Noyonnais, 51. Pays Basque, 52. Perche, 53. Périgord noir, 54. Picardie verte, 55. Pictons, 56. Pithiverais, 57. Plateau de Millevaches, 58. Plateau Picard, 59. Ploërmel, 60. Ponthieu-Marquenterre, 61. Risle Estuaire, 62. Rochefortais, 63. Rochelais, 64. Royannais, 65. Saint-Amandois, 66. Saintonge romane, 67. Segréen, 68. Sept Vallées, 69. Sologne, Pays Fort, Sancerrois, 70. Aud Artois, 71. Sundgau, 72. Ternois, 73. Thiérache de l'Aisne, 74. Trait vert, 75. Tulle, 76. Val de Lorraine, 77. Val de Saintonge, 78. Vallée de l'Arve, 79. Valois, 80. Vexim Sablon, 81. Vierzon, 82. Vignoble nantais, 83. Vilaine et Redon, 84. Falaise.

Figura nr. 2 – Pays Loire Authion. A. Limitele comunităților de comune,
 b. Limite de comune, c. Centrul administrativ, d. Orașe principale,
 e. Linie TGV, f. Linie SNCF, g. Autostrăzi, h. Șosele, i. Aeroport,
 j. Artere hidrografice

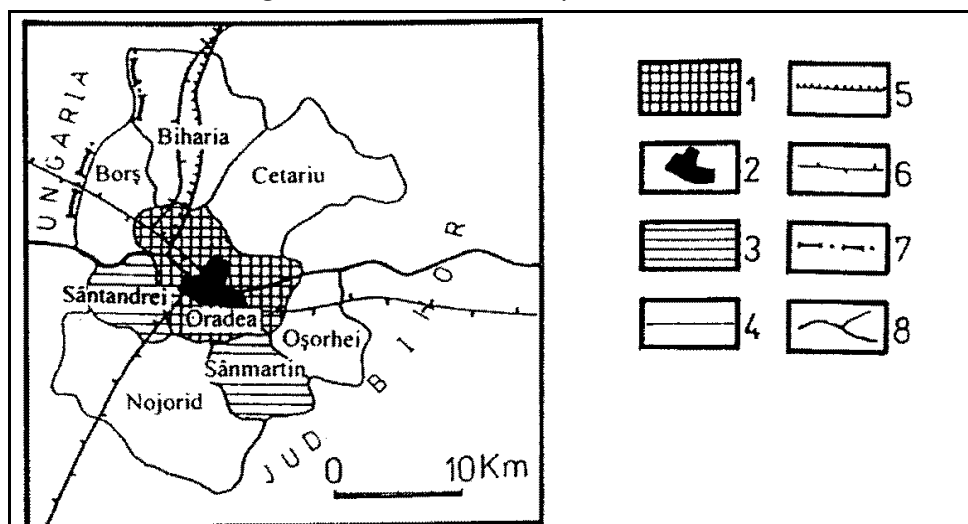
Comunități de comune: A. Vallée de Loire Authion: 1. Andard, 2. Bauné, 3. Brain sur l'Authion, 4. Corné, 5. La Menitré, 6. Mazé, 7. St. Mathurin sur Loire; B. Beaufort en Anjou: 1. Beaufort en Vallée, 2. Briou, 3. Fontaine Guérin, 4. Gée, 5. George du Bois; C. Loire-Longué: 1. Blou, 2. Courléon, 3. La Lande Chasles, 4. Les Rosiers sur Loire, 5. Longué-Jumelles, 6. Mouliherne, 7. Saint Philbert du Peuple, 8. St. Clément des Levées, 9. St. Martin de la Pace, 10. Vernantes, 11. Vernol le Forrier.

Figura nr. 3 – Spații mentale la nivel macro și mezo-teritorial în România. a. Limite de regiuni istorice, b. Limite de „țări”, c. Nuclee de polarizare locală rurală, d. Nuclee de polarizare locală urbană, e. Metropole regionale, f. Metropolă națională

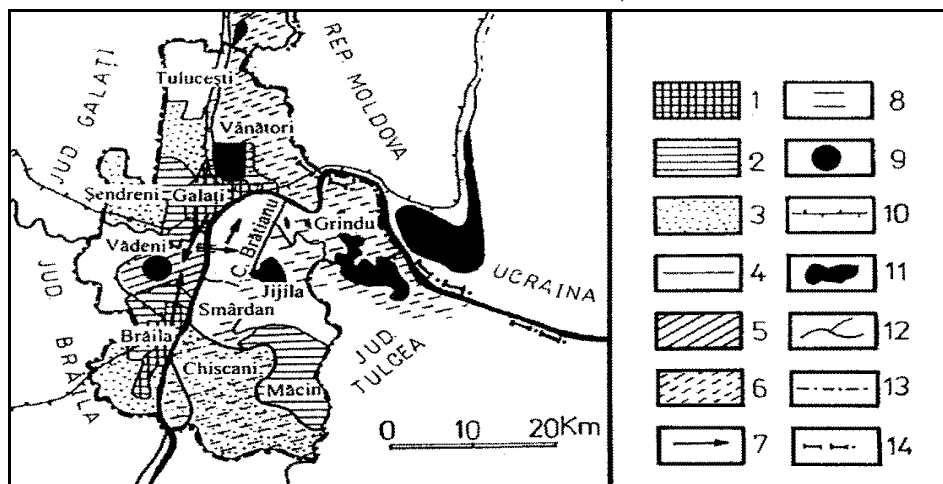
Țări: 1. Oașului, 2. Maramureșului, 3. Chioarului, 4. Lăpușului, 5. Năsăudului, 6. Dornelor, 7. Silvaniei, 8. Beiușului, 9. Zarandului, 10. Moților, 11. Hațegului, 12. Amlașului, 13. Făgărașului, 14. Bârsei, 15. Vrancei, 16. Loviștei, 17. Almăjului, 18. Severinului.

Figura nr. 4 – Zona Metropolitană Oradea

1. Teritoriul administrativ al Municipiului Oradea, 2. Intravilanul Municipiului Oradea, 3. Foste comune suburbane ale Municipiului Oradea, 4. Limite de comune, 5. Canal, 6. Cale ferată, 7. Graniță de stat, 8. Crișul Repede.

Figura nr. 5 – Zona Metropolitană Galați-Brăila (propunere)

1. Intravilanul municipiilor Galați și Brăila, 2. Suprafețe administrative urbane, 3. Foste comune suburbane, 4. Limite de comune, 5. Teritoriu potențial de extindere urbană, 6. Zone inundabile, improprie construcțiilor, 7. Direcții potențiale de extindere a intravilanului, 8. Amplasamentul probabil al viitorului pod transdanubian, 9. Amplasamentul potențial al viitorului aeroport, 10. Căi ferate, 11. Limane fluviale, 12. Artere hidrografice, 13. Limita zonei metropolitane, 14. Graniță de stat.

Figura nr. 6 – Zona Metropolitană Constanța

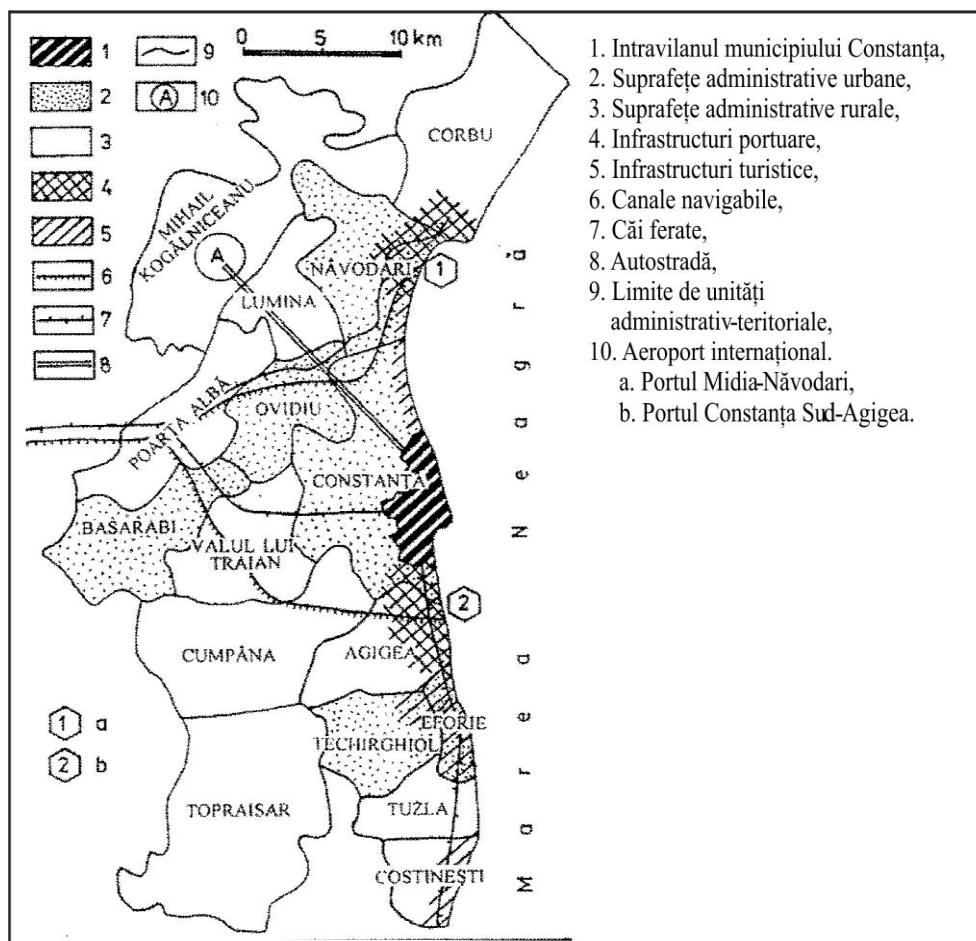
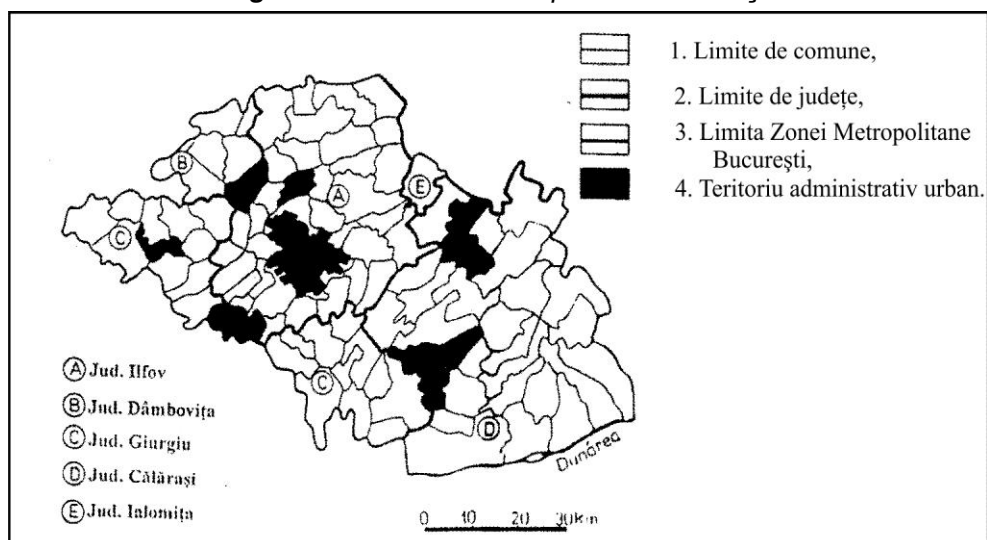

Figura nr. 7 – Zona Metropolitană București

2. ATUURI ȘI PUNCTE SLABE ÎN DEZVOLTAREA UNUI MEDIU GEOGRAFIC RESTRICTIV – DELTA DUNĂRII

**Nicoleta DAMIAN,
Irena ROZNOVIEȚCHI,
Bianca DUMITRESCU,
Institutul de Geografie**

2.1. Analiza SWOT – repere metodologice

Dezvoltată de o echipă de cercetători de la Universitatea din Harvard și utilizată la început mai ales în planificarea afacerilor, analiza de tip SWOT reprezintă în prezent una dintre metodele de analiză folosită tot mai des în domeniul studiilor complexe asupra sistemelor spațiale. Luând în considerare elementele componente ale unui sistem spațial cu rol modelator în conturarea și menținerea dinamicii dorite, analiza SWOT constituie un instrument prin care comunitățile umane sunt ghidate în adoptarea unor decizii și a unei strategii de dezvoltare corecte, valabile pentru diferite repere temporale.

Demersul metodologic SWOT cuprinde două nivele de analiză, corespunzătoare celor două categorii de componente, grupate după mediul lor de localizare: unul extern (atuuri și puncte slabe) și un al doilea intern (oportunități și amenințări). Analiza detaliată a acestor două categorii de componente permite depistarea rapidă a disfuncționalităților sistemului spațial și individualizarea direcțiilor corecte de evoluție, cu condiția unei relative continuități a acestui demers metodologic.

Principalele etape care trebuie luate în considerare într-o analiză de tip SWOT urmăresc, în general, o caracterizare generală a spațiului geografic studiat, individualizarea și analiza disfuncționalităților, identificarea soluțiilor de rezolvare a distorsiunilor, implementarea alternativelor de dezvoltare și monitorizarea strategiei de dezvoltare construită.

Dată fiind complexitatea spațiului cuprins între cele trei brațe ale Dunării, rezultată atât din caracteristicile mediului natural, cât și din cele ale cadrului antropic, ne-am concentrat atenția doar asupra componentelor externe ale analizei SWOT: atuurile și punctele slabe. Prin atuurile se poate implementa o anumită strategie de dezvoltare în spațiul studiat, ele susținând-o funcțional și structural, și facilitând aplicarea ei, în timp ce punctele slabe restricționează implementarea strategiei la nivelul teritoriului studiat. Atuurile și punctele slabe sunt dependente, aproape în exclusivitate, de caracteristicile interne ale spațiului analizat, de modul în care componentele de la acest nivel corespund, cantitativ și calitativ (mărime, intensitate, densitate spațială, tendință evolutivă, structură, funcție etc.), cu obiectivul principal urmărit de strategia ce urmează a fi construită și aplicată (Ianoș, 2000).

2.2. Caracterizarea generală a Deltei Dunării

Delta Dunării reprezintă o entitate geografică bine individualizată, nu doar sub raportul relațiilor specifice care se stabilesc între componentele cadrului natural, ci și din perspectiva aceluia dintre elementele care definesc contextul economico-social deltaic. În acest spațiu, mai mult decât în cazul altor unități geografice ale țării, cadrul natural își pune mai adânc amprenta asupra structurii, funcțiilor și dinamicii componentelor demografice, economice și, implicit, socio-culturale.

Privită de pe Dealul Beștepe (situat în S Deltei) sau de pe Dealul Monumentului din orașul Tulcea, Delta Dunării apare ca o suprafață plană (3446 kmp), în care altitudinile maxime nu depășesc 10 m, acoperită cu stufărișuri și cu păduri de esențe moi, întreruptă de cursurile celor trei brațe principale și a nenumăratelor brațe secundare, canale, bălți și de grinduri pe care se află așezările umane.

Delta Dunării este cea mai tânără unitate geografică a țării, fiind construită treptat, datorită mișcărilor epirogenice și eustatice, alături de acești factori principali conlucrând vântul și vegetația (din secolul XIX la aceștia s-a adăugat și factorul antropic, prin amplele lucrări de amenajare hidroameliorativă). Acest teritoriu se individualizează prin vegetația și fauna foarte bogate și variate, prin hidrografia care, alături de trăsăturile climatice, conferă spațiului deltaic o personalitate aparte.

Atu-uri

Poziția geografică. Așezarea la gurile de vărsare ale Dunării reprezintă un atu important.

Delta Dunării este străbătută de paralela de 45⁰ latitudine nordică și de meridianul de 29⁰ longitudine estică, având forma unui triunghi cu vârful spre vest în punctul numit Primul Ceatal al Chiliei, iar baza spre est, pe țărmul Mării Negre. Ca urmare a așezării în spațiul de întrepătrundere a marilor provincii floristice pontice și est-mediteraneene vegetația spontană are un caracter variat, fiind și spațiu de intersecție a unor importante căi de migrație a păsărilor călătoare.

Clima. Maximul continental din NE Europei dă naștere unor ierni mai moderate decât în zonele stepice învecinate. Pentru exploatarea stuficilor, intervalul de timp când se dezvoltă și se deplasează spre Delta anticlonul groenlandez-scandinav este deosebit de prielnic, în această perioadă, apele sunt înghețate iar recoltarea stufului se face în condiții optime, chiar și în cele mai izolate sectoare.

Hidrografia. Rețeaua hidrografică principală, reprezentată de brațele Chilia, Sf. Gheorghe și Sulina și rețeaua hidrografică secundară (canale, gârle, sahare, mlaștini, lacuri etc.) formează un păienjenis de ape care adăpostesc fondul piscicol important al Deltei. Hidrografia acționează ca un element reglator asupra caracteristicilor climatice ale acestui spațiu și ale celor înconjurătoare, asigurând o umiditate ridicată a aerului și favorizând dezvoltarea unui covor floristic de excepție.

Vegetația. Din punct de vedere floristic, Delta Dunării se remarcă printr-o varietate deosebită de genuri și specii, grupate în vegetație de uscat și vegetație de apă: stuf, păduri cu esențe moi (salcie, plop tremurător, plopul negru, stejar brumăriu, gârniță, ulm etc.). O parte au importanță economică însemnată (stuful) iar cea mai mare parte, o însemnată științifică.

Fauna. Particularitățile naturale ale Deltei determină o deosebită varietate a lumii animale, caracterizată atât printr-un număr mare de specii, cât și prin efective importante: fauna ihtiologică cu o mare valoare economică și științifică (întrepătrundere de specii de ape dulci, salmastre și saline) și acvifauna.

Soluri. Solurile aluviale, cele mai tinere soluri ale Deltei, nu sunt încă sărăturate și sunt folosite ca terenuri arabile pentru cultura cerealelor (porumb). Pe Câmpia Chilia și pe grindul Stipoc, martori ai uscatului predeltaic, sunt soluri evoluat, cu profil bine diferențiat (cernoziomuri freatic umede).

Resursele piscicole și stuficole. Delta, împreună cu Complexul lagunar Razim-Sinoe și cu zona litorală din fața gurilor de vărsare ale fluviului, formează cel mai mare domeniu piscicol al țării – peste 110 specii industriale. Exploatarea stufului este, după economia piscicolă, al doilea important tip de activitate economică din Delta, aici găsindu-se cele mai mari masive stuficole din lume (aprox. 260 000 ha)

Eterogenitatea etnică. Rușii-lipoveni, ucrainenii, turco-tătarii și cele 14 naționalități cu reprezentativitate redusă constituie o sursă de diversitate etnică și culturală, potențial element de atracție pentru turism.

Turismul devine important prin tendințele de dezvoltare, datorită resurselor peisagistice unice, prin diversitate și bogăție. Turismul poate deveni o componentă importantă a vieții economice și sociale a locuitorilor Deltei, ca sursă de venituri și mijloc de emancipare.

Potențialul turistic natural este reprezentat prin valoare peisagistică, estetică și recreativă a Deltei, prin calitățile unor factori naturali de cură și nu în ultimul rând, prin rolul cognitiv al unor elemente specifice cu rol hotărâtor în declararea Deltei ca Rezervație a Biosferei.

Potențialul turistic antropic, mai redus ca putere de atracție a fluxurilor turistice, se materializează prin: monumente istorice și de arhitectură (Sulina), elemente de etnografie și folclor (arhitectura gospodăriilor, creația artistică populară), satele turistice (Crișan, Mila 23, Sf. Gheorghe).

Zonele cu cel mai mare potențial turistic sunt: Matîța-Bogdaproste, Canalul Mila 35-sat Mila 23, Gorgova-Uzlina, Roșu-Puiu, Sulina-Sf. Gheorghe.

Puncte slabe

Poziția geografică. Delta Dunării este cea mai izolată arie umanizată de pe teritoriul României: izolare geopolitică, deoarece pe trei părți limitele corespund

graniței de stat cu Ucraina (relațiile sunt restrânse, izolarea caracterizând și spațiul ucrainean învecinat) sau limitelor naturale (limitele apelor teritoriale în Marea Neagră); izolare regională, distanțele dintre marile centre regionale fiind printre cele mai mari din țară; izolare locală, distanțele și timpul de acces la cele mai importante centre de polarizare locală (Tulcea și Sulina) fiind foarte mari.

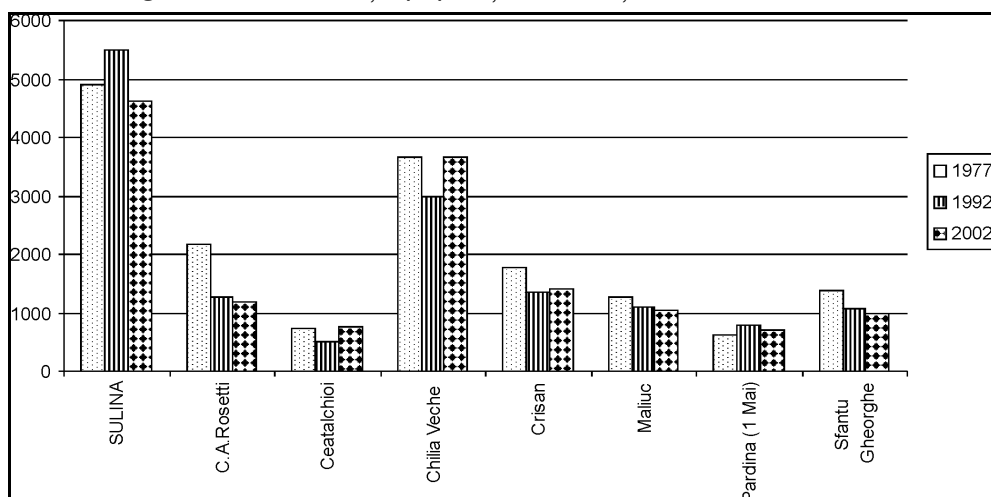
Hidrogeologia. Dinamica redusă a apelor subterane, circulația verticală, datorită capilarității din roci și infiltrațiile de suprafață favorizează creșterea conținutului în săruri și, implicit, salinizarea solurilor. Unele grinduri mai nisipoase (Stipoc, Caraorman) au ape freatice cu un conținut ridicat de minerale, sălcii sau chiar sărate.

Relieful. Din punct de vedere geomorfologic, Delta Dunării este o câmpie terminală, cu un microrelief complex, alcătuit dintr-o mare varietate de microforme de relief pozitive și negative: grinduri, câmpii mlăștinoase, canale, bălți, lacuri etc. Ceea ce este caracteristic reliefului deltaic este ponderea mare a formelor negative de relief: terenurile acoperite permanent de ape reprezintă 80%, ceea ce reduce substanțial spațiul de locuire în Deltă, precum și potențialul de dezvoltare spațială a unor tipuri de activități economice.

Climă. Deși are o suprafață relativ restrânsă, Delta prezintă o varietate a caracteristicilor climatice, determinată de poziția față de circulația generală a maselor de aer. Trăsătura principală este dată de ariditatea în anotimpul cald, cu secete prelungite (Delta și litoralul sunt cele mai secetoase unități geografice ale țării – sub 400 mm/an), cu ierni lipsite adesea de zăpadă.

Soluri. Cea mai mare parte din solurile Deltei sunt neevoluate, în curs de formare, datorită condițiilor specifice morfohidrografice, precum și vârstei mici a depozitelor pe care se formează. Fiind într-un stadiu incipient de evoluție și prezentând un slab conținut de humus și de substanțe nutritive, solurile Deltei sunt puțin fertile, în foarte puține locuri solurile nisipoase prezentând condiții prielnice culturilor agricole și plantațiilor de vii hibride (C.A. Rosetti, Caraorman).

Populația Deltei Dunării a atins un maxim de locuitori în anul 1966 (20 421 locuitori), datorită programelor complexe de transformare, de valorificare a resurselor stuficole și de creare de amenajări piscicole, toate atrăgând un număr mare de forță de muncă, fapt ce a dus la creșterea numărului de locuitori. Populația actuală a Deltei este de 14 376 locuitori, față de 16 493 locuitori în 1977 și 16 153 locuitori în 1992 (figura nr. 1).

Figura nr. 1 – Evoluția populației localităților din Delta Dunării

După anii '60, Delta Dunării se confruntă cu fenomenul de migrare spre centrele industrializate (în special spre Tulcea), ceea ce a dus la o scădere puternică a capacității de utilizare locală a potențialului uman și la depopulare. Scăderea continuă a numărului de locuitori a dus la desființarea localității Ostrovu Tătaru iar unele localități au un număr redus de locuitori (Tatanir – 58 locuitori, Cardon – 27 locuitori, Cășlița – 13 locuitori). Majoritatea localităților și-a redus numărul de locuitori, doar două localități au înregistrat creșteri (Ceatalchioi – 755 loc. în 2002, față de 495 loc. în 1992 și Chilia Veche – 3652 loc. în 2002, față de 2985 loc. în 1992), cauza acestei scăderi fiind, în principal, situația socio-economică manifestată atât la nivel național, cât și în Delta Dunării.

Natalitatea a scăzut continuu, cele mai mari scăderi înregistrându-se în comunele Sf. Gheorghe și Crișan. Sulina, singurul oraș din Deltă, înregistrează și el scăderi ale populației, de la 4911 în 1977 la 4624 locuitori în 2002. Mortalitatea prezintă în general valori peste media pe țară, datorită ponderii mari a populației vârstnice, fenomenul fiind caracteristic în special localităților mai izolate (Periprava, Caraorman, Letea).

Concentrările cele mai mari ale populației se înregistrează în partea de vest și de est a Deltei, rolul determinant aparținând factorilor fizico-geografici și socio-economici.

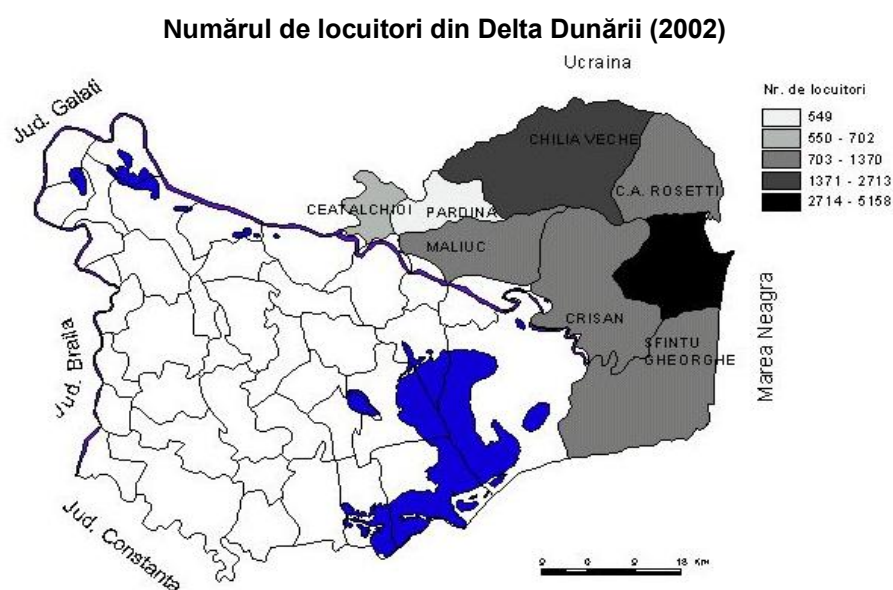
Reducerea numărului de locuitori, asociată cu fenomenul de îmbătrânire a populației, migrarea populației spre alte zone ale țării și scăderea sporului natural sunt fenomene alarmante și sunt generate de problemele economice și sociale.

Așezările. Sistemul de așezări între brațele propriu-zise ale Deltei este format dintr-un singur oraș (Sulina) și 7 comune (C.A. Rosetti, Ceatalchioi, Chi-

lia Veche, Crișan, Maliuc, Pardina și Sf. Gheorghe), densitatea așezărilor permanente fiind de 0,9 localități/100 km², față de 2,8 localități/100 km² în restul județului Tulcea. Așezările sunt mici și foarte mici sub raportul numărului de locuitori, cu o textură simplă, adesea cu o singură linie de aglomerare (Crișan). Cea mai mare așezare rurală a Deltei este localitatea Chilia Veche (3652 loc. în 2002) (fig. nr. 2).

Structura populației active pe sectoare de activitate scoate în evidență predominarea sectorului primar (pescuit, exploatarea stufului), urmat de cel terțiar și secundar. Deficitul de locuri de muncă a dus la incapacitatea unui număr mare de persoane de a fi încadrate în activități productive. În agricultură, în ultimii ani, au scăzut atât suprafețele cultivate, cât și producțiile medii, datorită uzurii utilajelor, lipsei de fonduri pentru înlocuirea lor, nerespectării tehnologiilor specifice condițiilor din deltă, factorilor de mediu, scăderea interesului întreprinzătorilor.

Figura nr. 2 – Izolarea localităților de marile centre este un factor determinant în hotărârea unor locuitori

Infrastructura edilitară. Cea mai mare parte a localităților din Deltă sunt construite din chirpici și acoperite cu stuf, nu au băi și nu beneficiază de utilități. Din cele 23 de localități, doar 5 (Chilia Veche, Maliuc, Crișan, Sf. Gheorghe și Sulina) au sisteme de alimentare cu apă, majoritatea localităților alimentându-se direct din Dunăre sau din rețeaua de canale a Deltei. În ultimul deceniu, a crescut gradul de poluare al apei, lipsa unei rețele de alimentare cu apă potabilă fiind cu atât mai gravă.

Infrastructura de transport. Ținând cont că în Deltă suprafețele acvatice dețin 80-90%, principalul mijloc de transport între localități îl reprezintă transportul pe apă, care de cele mai multe ori este organizat defectuos. Intensificarea transportului de mărfuri pe principalele brațe ale Dunării a dus la poluare, principalul produs poluant fiind combustibilul utilizat la bordul navelor. O altă sursă de poluare o reprezintă și „parcurile reci”(cimitirele de nave), care sunt în număr de 600 (poluare estetică).

Învățământ, sănătate, infrastructura socială. În învățământ și sănătate se remarcă slaba proporție a populației ocupate cu studii superioare, lipsa medicilor și a cadrelor didactice calificate (datorită condițiilor grele de locuire, care nu sunt pe măsura necesităților și aspirațiilor acestor categorii socioprofesionale).

În ceea ce privește sănătatea populației, baza materială este nesatisfăcătoare, existând un singur spital la Sulina, unde sunt concentrate cadrele medicale, și dispensare în centrele comunale. Cadrele medicale se deplasează cu șalupe, bărci cu motor sau fără, și cu șareta, depinzând într-o foarte mare măsură de condițiile meteorologice. Principalele boli cu care se confruntă populația din Delta Dunării sunt bolile aparatului respirator, ale aparatului digestiv, ale pielii și țesutului subcutanat, boli datorate condițiilor climatice (frig, umezeală, vânt), alimentației neraționale, consumului de apă de calitate necorespunzătoare, condițiilor de locuit neconfortabile, aerului marin încărcat cu săruri clorurice.

Nivelul de instruire al populației școlare se oprește la studiile gimnaziale și complementare, nivelul calitativ al pregătirii fiind scăzut, iar accesul la studiile superioare îngreunat și datorită nivelului economic scăzut al unor familii ce nu-și permit întreținerea în liceu/facultate a copiilor. O altă problemă cu care se confruntă unele școli este lipsa internatelor și cantinelor. Totodată se remarcă lipsa bibliotecilor, cinematografele, caselor de cultură.

Incapacitatea de gestionare a fondurilor alocate. În ultimul timp, s-au primit bani de la Banca Nordică de Investiții, prin intermediul cărora se încearcă finanțarea altor activități decât pescuitul, cum ar fi cele turistice, cele legate de îmbunătățirea dotărilor edilitare, a infrastructurii.

Modul de gestionare a acestor fonduri, tipurile de activități către care sunt direcționate, nu corespund în realitate, cu cerințele precizate de reprezentanții bancari. Știrile cu privire la aceste reorientări a resurselor financiare primite sunt numeroase, atât în presa locală, cât și în cea națională.

Concluzii

Delta Dunării reprezintă un mediu geografic restrictiv atât datorită unora dintre componentele naturale ale spațiului, cât și cadrului legislativ care definește teritorial, funcțional și structural Rezervația Biosferei Delta Dunării.

Comparând cele două elemente analizate, rezultă că, în cazul atuurilor, primează componentele cadrului natural. Punctele slabe în dezvoltarea spațiului deltaic sunt reprezentate în special de potențialul demografic, economic și social. Dezvoltarea socială și economică a Deltei Dunării este restricționată, în unele cazuri, de modul de gestionare a resurselor financiare, chiar și a celor destinate promovării turismului, ca viitoare cale a dezvoltării durabile a Deltei Dunării.

Bibliografie:

1. Ianoș I., Popescu Claudia, „Tipuri funcționale de așezări în Delta Dunării”, *Lucrările seminarului geografic „Dimitrie Cantemir”*, nr. 9, 1988, Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, 1990.
2. Tălângă C., Popescu Claudia, Ianoș I., „Caracteristici ale evoluției numerice a populației Deltei Dunării în sec. XX”, *Studii și cercetări de geol., geof., geogr.* Seria geografie, tom XXXV, 1988.
3. Popovici I., (1974), *Delta Dunării*, Centrul de multiplicare al universității din București.
4. Volcov Al., „Probleme sociale în Delta Dunării”, *Analele științifice ale Institutului Delta Dunării*, Tulcea, 1992.
5. *** Anuarele statistice ale României, Institutul Național de Statistică, București.
6. *** Recensămintele populației și locuințelor.

C. PEISAJUL ETNOGRAFIC

1. DEZVOLTAREA DURABILĂ A PEISAJULUI ETNOGRAFIC

Lucian DAVID
Institutul de Etnografie și Folclor

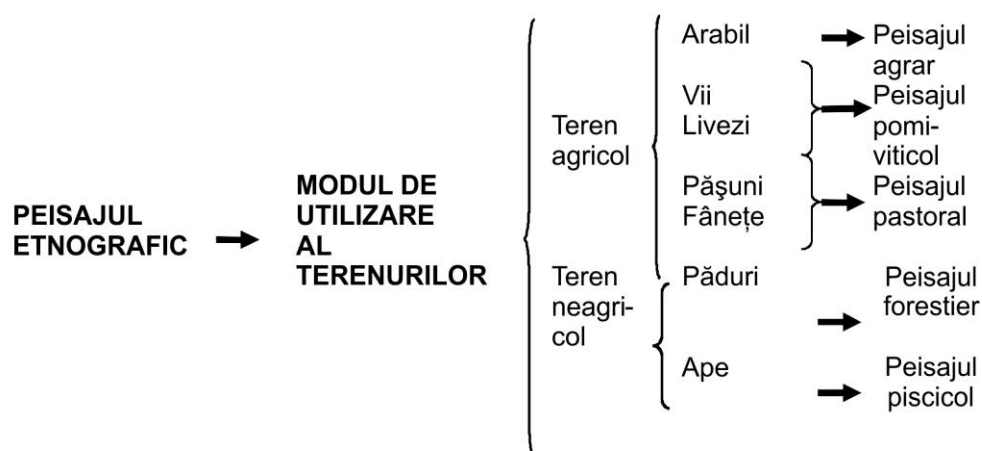
Noțiunea de *peisaj* a intrat în terminologia geografică prin intermediul limbii franceze și este sinonim cu termenul german de *landschaft*. Acest termen are două înțelesuri: unul comun care se referă la un aspect exterior din natură, o priveliște dar și la anumite aspecte selective, culturale, politice etc. și unul științific, care „reprezintă rezultatul interacțiunii diverselor elemente și fenomene geografice care se condiționează reciproc într-un ținut oarecare” (V. Tufescu). El este nerepetabil în toate componentele lui caracteristice, deci nu se mai poate întâlni în mod identic în nici un loc pe fața pământului.

Peisajul integrează trei componente principale: „substratul (totalitatea părții minerale indiferent de origine), comunitatea (lumea vie – inclusiv omul – și produsul activității sale) și mediul hidro-atmosferic” (I. Mac). În raport cu omul, peisajul are tot trei componente: mediul abiotic, mediul biotic, omul și acțiunile sale.

Ca obiect al geografiei, cercetarea peisajului a cunoscut o mare dezvoltare în numeroase țări după cel de-al doilea război mondial. În anul 1948, N. A. Solânțev arată că *landschaftul* „este alcătuit dintr-un complex de părți componente genetic și fizionomic identice care se repetă multiplu și logic în cuprinsul său”. El deosebește cinci unități structurale: faciesul, veriga, complexul de faciesuri, domeniul natural, *landschaftul*. Asemănătoare este și concepția geografului francez G. Bertrand (1968), care separă șase nivele spațio-temporale: zona, domeniul și regiunea naturală (ca unități superioare), geosistemul, geofaciesul și geotopul (ca unități inferioare). Cea mai completă clasificare a peisajului geografic a fost făcută de geograful român I. Mac, care identifică patru unități: geoform, geofacies, geocomplex și peisaj. „Geoformul, cea mai mică unitate de peisaj, care asociază mai mult substratul cu masa de aer și rar, cu elemente floristice sporadice și efemere. Geofaciesul, corespunde unui sector fizionomic omogen rezultat din asocierea unei geocenoze cu o biocenoză într-un raport de coexistență sistemică. Geocomplexul integrează două sau mai multe geofaciesuri legate între ele printr-un flux director de substanță și energie. În cadrul unui peisaj, subunitățile menționate se pot repeta, se multiplică până la nivelul superior. Peisajul este irepetabil. De aceea, apreciem acest ultim nivel, peisajul, ca o entitate. El, în calitate de *obiect vizualizat*, aparține unor structuri regionale”.

Peisajul poate fi clasificat în două mari categorii: peisajul natural și peisajul antropoc. Acestea se diversifică după criteriul luat în considerare: relief (peisaj de munte, de deal, de podiș, de câmpie), vegetație (peisaj de pădure, de stepă, de preerie ș.a), modul de utilizare al terenurilor (peisaj forestier, agrar, pomi-viticol, pastoral, piscicol) ș.a.

În România, termenul de peisaj etnografic a fost folosit pentru prima dată de Ion Ghinoiu: „criteriul de maximă generalitate după care se pot clasifica spațiile umanizate (culturalizate) este *solul* care poate fi acoperit cu vegetație (peisajele rurale) și de construcții (peisajele urbane, industriale). Pentru ușurarea procesului de tipologizare, vom lăsa necompletat spațiul urban mai puțin reprezentativ pentru cultura populară. Spațiul rural va fi împărțit în agricol (teren arabil, vii, livezi, pășuni, fânețe) și neagricol (ape, păduri). Din utilizarea agricolă a solului (agrar, pastoral, pomi-viticol) și neagricolă (forestier, piscicol) au rezultat peisajele (civilizațiile) etnografice”. Parte componentă a peisajului antropoc, *peisajul etnografic*, este noțiunea care sintetizează cel mai eficient potențialul etnografic pe un teritoriu extins. Peisajele etnografice, care se suprapun în general peste formele de relief de gradul II (munte, deal, podiș, câmpie), ne permit să identificăm și să generalizăm anumite fenomene și manifestări ale acestora. Pentru ca această analiză să fie cât mai temeinică va trebui să clasificăm peisajul etnografic folosind drept criteriu *modul de utilizare al terenurilor*, din care rezultă următoarele tipuri: peisajul forestier, peisajul pastoral, peisajul agrar, peisajul pomi-viticol, peisajul piscicol.

Redăm, conform taxonomiei culturii populare realizată de sectorul de etnografie al Institutului de Etnografie si Folclor, *componentele peisajului etnografic*:

1. habitatul: satul, gospodăria, locuința, adăpostul divin, adăpostul postum;
2. mijloacele de subzistență;

3. ocupațiile: cultivarea plantelor, creșterea animalelor, culesul din natură, pescuitul, albinăritul, vânătoarea, creșterea viermilor de mătase, prepararea hranei, transportul și mijloacele de transport;
 - 3.1. meșteșuguri: prelucrarea lemnului, lutului, pietrei, fierului, pieilor de animale, cerii, inului, cânepei, lânii, borangicului, părului de animal, osului și cornului, nuielelor, paielor, papurei și trestiei;
 - 3.2. instalațiile tehnice populare: morile amplasate pe malul râului sau pârâului, morile plutitoare, teascurile de zdrobit și stors strugurii, fructele și semințele oleaginoase, instalațiile de irigat), textile (dârsta, piua, vâltoarea, daracul), minerale (șteampul de zdrobit minereurile aurifere), lemnoase (joagărele), energia eoliană (morile de vânt), energia umană (râșnița, melița, războiul de țesut, strungul și piua acționate cu piciorul etc.) și energia animală (instalațiile de scos apa freatică, darace);
4. manifestările artistice: arta populară și portul popular;
5. manifestările spirituale: sărbători și obiceiuri (calendaristice, familiale), folclorul (literatura populară, etnomuzicologia, etnocoreologia), mitologia.

Peisajul etnografic este o parte componentă a peisajului geografic care posedă o structură și o alcătuire morfologică specifică, inconfundabilă. Acesta are următoarele trăsături: funcționează ca un sistem deschis; este neomogen prin natura componentelor dar unitar și omogen prin interrelația părților ce-l alcătuiesc; are o dinamică accelerată care îmbină armonios fenomenele actuale, relictelor și cele în formare și progresive; este irepetabil dar divizibil structural și morfologic, subpărțile fiind din ce în ce mai omogene către nivelele inferioare.

Subunitățile peisajului etnografic sunt: *zona etnografică*, care se suprapune peste formele de relief de gradul III (depresiuni, culoare de vale ș.a. sau depresiuni „țări”); *microzona etnografică* care se suprapune peste anumite areale, reduse ca extindere (cursul superior sau inferior al unei văi, microzone rurale ș.a.); *satul propriu-zis*, care constituie baza constitutivă a peisajului etnografic și punctul de pornire al cercetătorului.

Peisajul forestier:

- civilizația lemnului;
- lemnul prezent în toate domeniile de viață materială;
- existența unui fond forestier însemnat.

Peisajul forestier original (având o extindere în trecut de peste 50% din suprafața țării)

defrișări, înțeleniri, deșteleniri ale pământului

celelalte peisaje culturale și moduri de viață

Lucru la pădure

Tâmplărit

Peisajul pastoral:

- creșterea animalelor: pășunile, fânețele naturale la care s-au adăugat mai târziu, plantele furajere cultivate;
- dezvoltarea industriei casnice de prelucrare a lânii, părului de capră și pieilor de animale;
- „drumuri ale oilor” și „drumuri ale sării”;
- folclor pastoral.

Comarnic la stână

Uscatul fânului

Peisajul agrar:

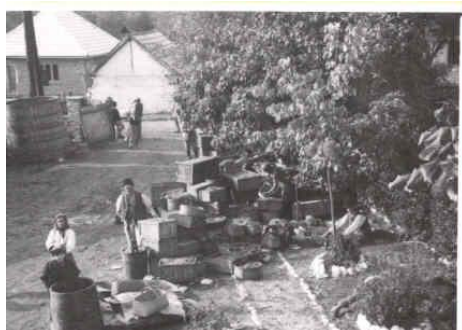
- cultivarea plantelor;
- specific zonelor de câmpie și dealurilor joase;
- dezvoltat pe solurile defrișate de pădure sau pe cele desțelenite de pășuni și fânețe naturale.

Plug

Peisajul pomi-viticol:

- livezi și viță de vie;
- dezvoltarea meșteșugurilor;
- instalațiilor tehnice (dogăritul) și de prelucrare a fructelor și strugurilor;
- specific zonelor de deal și podiș.

La cules de fructe

Viță de vie

Cuptor pentru uscat fructe

Hotarul satului cu frunzare

Peisajul piscicol:

- pescuitul;
- se restrânge continuu.

Delta Dunării

Plasă pescărească

Cauzele degradării peisajului etnografic:

Peisajul etnografic a înregistrat în special după 1989 o transformare radicală, o degradare ireversibilă care va avea repercusiuni asupra vieții tradiționale sătești. Cauzele acestei degradări rezidă din:

1. Migrația de reîntoarcere urban – rural

Ponderea populației rurale a înregistrat o scădere semnificativă până în secolul XX, astfel că dacă în anul 1930 deținea 78,6% din totalul populației țării, în anul 1992 atinsese o valoare de numai 45,7% din totalul populației țării. Cauzele acestei diminuări rezultă din atracția exercitată de oraș, acesta oferind locuri de muncă sigure și un venit constant.

Trecerea României la economia de piață a avut efecte negative pentru o parte din populația urbană, care a fost nevoită să se întoarcă la locurile natale. Creșterea populației rurale, înregistrată după 1989 se datorează, în primul rând, procesului de restructurare economică și privatizare a întreprinderilor, multe de dimensiuni mari, și, în al doilea rând, posibilităților oferite de mediul rural prin implementarea Legii 18/1991. Se poate constata o creștere semnificativă a populației ocupate în agricultură (de la 32,9% în 1992 la 40,8% în 2001), schimbările fiind corelate cu aplicarea Legii 18/1991 care a înlăturat sistemul colectivizat, a restituit terenurile agricole către foștii proprietari și a orientat către cultivarea pământului persoanele care nu mai pot beneficia de ajutor de șomaj. Tendința de creștere va continua în mod sigur datorită creșterii ratei șomajului în mediul urban și în industrie în general.

Implementarea acestei legi a dus la desființarea a 3588 colective și 132 asociații intercooperativiste. Locul marilor colective a fost luat de mici proprietăți individuale cu suprafața medie de 1,8 ha (Braghină C., Dumitrache Liliana).

Dar se pare că această întoarcere a „orășenilor” a avut efecte negative asupra peisajului etnografic. Ei au venit la sat cu un anumit standard și mod de viață diferit total de cel rural, având nevoie de un minimum de confort (apă caldă, televizor cu cablu, telefon etc.).

Recensăminte	Ponderea populației urbane în totalul populației țării (%)	Ponderea populației rurale în totalul populației țării (%)
29 decembrie 1930	21,4	78,6
25 ianuarie 1948	23,4	76,6
21 februarie 1956	31,3	68,7
15 martie 1966	38,2	61,8
5 ianuarie 1977	43,6	56,4
7 ianuarie 1992	54,3	45,7
martie 2002	52,7	47,3

Sursa datelor: Anuarele statistice ale României, Comisia Națională pentru Statistică, București.

2. Practicarea defectuoasă a turismului rural

Turismul este, conform unei definiții clasice, o *activitate cu caracter recreativ și/sau sportiv, constând în parcurgerea pe jos sau cu diferite mijloace de transport a unor regiuni pitorești sau vizitarea unor obiective interesante din punct de vedere științific și cultural-artistic.*

Turismul rural este „turismul practicat în mediul rural, ca factor economic de dezvoltare locală, rezultând din serviciile prestate clienților în vederea satisfacerii nevoilor acestora” (Gloria Botez, N. Lupu, Adriana Miron, P. Nistoreanu, A. Penciu, Maria Stoian, S. Suteu, *Îndrumar pentru turismul rural*, 1998, p. 17). Această activitate are la bază trei elemente interdependente:

- atracția față de frumusețile naturale, farmecul și activitățile specifice vieții la țară;
- cazarea și masa care, chiar dacă nu sunt la standardele hoteliere, trebuie să fie de calitate și oferite cu ospitalitate;
- transportul și căile de acces spre sat care trebuie să-i asigure un flux continuu de turiști.

Agroturismul a început prin inițiativă proprie. În România se practică de multă vreme cazarea neoficială, la săteni acasă, a turiștilor ocazionali. Pe măsură ce interesul a crescut, s-au înființat o serie de mici firme, au luat naștere asociații locale, iar apoi cele naționale și internaționale (OVR – Operation Villages Roumains, ANTREC – Asociația Națională de Turism Rural, Ecologic și Cultural).

Dezvoltarea turismului contemporan, care a dus la crearea unor zone sau subzone turistice în diverse regiuni ale țării (Maramureș, Bucovina, Culoarul Rucăr-Bran, Munții Apuseni etc.), a scos la iveală, mai ales în ultima perioadă, interesul crescând pentru civilizația rurală.

Indiferent de preocupările lor, orașenii resimt, din când în când, nevoia de a se întoarce la natură și de a găsi echilibru fizic și psihic pe care orașul nu i-l mai poate oferi. Ei sunt atrași de frumosul, puritatea, armonia vieții rurale. Tot mai numeroși turiști sunt dornici să cunoască pe viu ospitalitatea țăranilor, obiceiurile gastronomice, artizanatul și ritualurile sătești.

Odihna, aerul curat, consumul de alimente proaspete, degustarea vinurilor, rachiurilor, a unor preparate din gastronomia țărănească sunt câteva argumente pentru practicarea turismului rural. La fel și sportul, vânătoarea, pescuitul, ascensiunile și drumețiile, munca fizică în gospodăria țăranului, posibilitatea de a se afla în mijlocul evenimentelor specifice locului (serbări, târguri, festivaluri, nedei etc.), determină tot mai multe familii din mediul urban să-și petreacă o parte din concediu în mediul rural. Nu mai tânjesc după hoteluri luxoase, dar n-ar renunța la un minimum de confort, asigurat de *pensiunile turistice* și *fermele agroturistice*. Acestea sunt definite conform Ordonanței Guvernului nr. 62 din 24 august 1994, aprobată prin Legea nr. 145/1994, astfel:

Pensiunile turistice sunt structuri de primire pentru găzduire și servirea mesei, cu capacitate cuprinsă între 3 și 20 de camere, funcționând în locuințele cetățenilor sau în clădirile independente, care asigură, în spații special amenajate, cazarea turiștilor și servicii de pregătire și servire a mesei.

Spre deosebire de pensiunea turistică, ferma agroturistică este o structură de primire pentru găzduirea și servirea mesei cu o capacitate de până la 20 de camere, funcționând în cadrul gospodăriilor țărănești care asigură alimentația turiștilor cu produse proaspete din surse proprii și locale.

Aceste ordonanțe nu numai că au fost făcute în grabă dar poți spune că au fost elaborate de economiști sau oameni de afaceri care nu au prea multe cunoștințe de etnografie. Din definiția pensiunii turistice înțelegem că avem de-a face cu un motel: nu figurează menționat termenul de gospodărie, ci doar locuință sau clădire independentă; nu este menționată sursa alimentelor (acestea trebuind să provină din surse proprii sau locale), fiind trecut doar spațiul în

care se vor servi aceste alimente. În aceste condiții, antreprenorul (provenind în ultimii ani din mediul urban) își construiește o locuință de 20 de camere, adaptând o arhitectură și dotări moderne și își procură o parte din alimente de la marile centre comerciale din mediul urban.

Oare casele tradiționale nu sunt dorite de turiști? Toate gospodăriile vor deveni ferme agroturistice având peste 20 de camere? Ce gospodării sunt acelea care au 20 de camere? Acestea sunt doar câteva probleme care ne frământă, însă efectele acestui turism rural are mai multe efecte negative, decât pozitive asupra satului, asupra peisajului etnografic.

Pentru a-și petrece vacanța, turistul zilelor noastre are exigențe sporite, preferând activități variate și are nevoie de un minimum de confort (apă caldă curentă, televizor cu cablu, telefon etc.). Țăranul, în această situație, trebuie să-și îmbunătățească serviciile de cazare și indirect își apropie standardul de viață de cel de la oraș. Însă, uită să păstreze și să conserve specificul peisajului etnografic în care acesta se află. Locuința lui, care până nu de mult avea trei, patru camere, are în prezent 20 de camere; grajdul și celelalte anexe gospodărești se transformă în terasă, baruri în aer liber; alimentele sunt procurate tot mai des de la centrele comerciale din marile orașe. Nu mai are timp să participe la activitățile gospodărești sau la diferite evenimente sătești (sărbători și obiceiuri din ciclul familial și calendaristic), fiind nevoit să-și dedice timpul pentru turiști.

3. Influența negativă pe care o are mass-media asupra vieții sociale rurale prin popularizarea și încurajarea anumitor emisiuni de televiziune și radio care promovează o serie de sărbători „de bulevard” (Sf. Valentin, Halloween) care nu fac parte din tradiția poporului român. Oare poporul român nu are sărbători și obiceiuri? Sau cei care realizează aceste emisiuni nu cunosc nici un obicei de-al nostru?

Dezvoltarea durabilă a peisajului etnografic

Satul turistic redă specificitatea și originalitatea etno-folclorică locală sau zonală a țării și de aceea trebuie să fie promovat ca produs turistic global. Este corect ca promovarea satelor turistice să fie făcută menționând peisajul etnografic sau zona etnografică și nu județul.

Turismul rural constituie o șansă pentru zonele defavorizate, prin crearea unui sistem de servicii care include și oferta de produse autohtone ce duc la noi surse de venituri. Prin dezvoltarea acestuia, se stopează exodul populației sătești spre oraș, se va îmbunătăți infrastructura (drumurile, comunicațiile etc.), va crește confortul la cazare și se vor valorifica pe plan local produsele autohtone (artizanat, legume, fructe, lactate, vinuri, preparate din carne etc.).

Un rol important în practicarea unui turism rural durabil îl constituie formarea și pregătirea țăranului, care să desfășoare activități turistice dar în același timp să protejeze patrimoniul etnografic:

- Protejarea și conservarea specificului etnografic. Țăranul trebuie instruit să-și amenajeze cel puțin o cameră în mod tradițional, fără să folosească elemente din alte peisaje sau zone etnografice. Meșterii locali trebuiesc încurajați să-și deschidă centre meșteșugărești în ca-

re să-și vândă o parte din produsele lor și ofere posibilitatea turistului să vadă și să cunoască tehnica de realizare a produselor.

- Modalități de valorificare turistică a potențialului etnografic. Turistul, în funcție de sejurul pentru care a optat, trebuie să viziteze și să cunoască toate obiectivele importante ale zonei. În acest caz, țăranului îi revine rolul de-a oferi un itinerariu care să cuprindă pe lângă vizitarea unor muzee, elemente ale cadrului natural, situri arheologice ș.a. și elemente ale patrimoniului etnografic: gospodării având o arhitectură tradițională, centre meșteșugărești ș.a. Benefică este implicarea și participarea turistului la diferite sărbători și obiceiuri, nedei, târguri ș.a.
- Crearea unor obiective turistice: muzee etnografice sătești, care să intre în administrația primăriei. Ele vor reda specificul etnografic al satului respectiv. Va trebui realizată o broșură care să conțină o caracterizare geografică și etnografică a acestuia, realizată de către intelectuali satului. Pe cât posibil această broșură va trebui să fie însoțită de casete audio, video și CD care să conțină muzică populară locală, anumite obiceiuri și sărbători, meșteșuguri locale ș.a.

Cursurile de formarea a țăranilor trebuie să facă parte din activitatea specialiștilor din domeniul economiei, geografiei, etnografiei ș.a., dar trebuie implicați și intelectuali locali pentru o mai bună informare a populației rurale.

Crearea unui cadru legislativ și instituțional (consultând specialiștii) care să protejeze patrimoniul etnografic. Va trebui revizuită Ordonanța Guvernului din 24 august 1994 în care termenii de pensiune turistică și fermă agroturistică să fie corect definiți: să apară termenul de gospodărie, nu locuință, să apară sursa alimentelor (din surse proprii și locale), să figureze un număr rezonabil de camere (maxim 10 camere). De asemenea, va trebui să apară obligativitatea ca țăranul să-și amenajeze în mod tradițional (să fie în conformitate cu specificul local, nu să folosească kitchuri) cel puțin o cameră iar turiștii să fie informați despre specificul etnografic (să cunoască nu numai bucătăria tradițională locală, ci și anumite obiceiuri, ocupații și meșteșuguri ș.a.).

Inevitabil, după modul cum au evoluat așezările rurale în ultimul secol, satul tradițional va dispărea în scurt timp. Sarcina noastră este să încercăm să „artificializăm” acest patrimoniu etnografic, prin crearea acestor muzee etnografice sătești. Un rol important îl vor avea intelectuali locali, care trebuie să-i atragă și să-i implice pe tinerii din sat la organizarea unor festivaluri de sărbători și obiceiuri, să promoveze specificul etnografic al zonei.

Rămâne de văzut dacă aceste sate turistice vor mai fi peste 20 de ani așezări rurale sau vor deveni mici orașele și dacă vom ști să-i învățăm și pe țăranii cât de important este să protejăm această bogăție a noastră: *cultura populară*?

Bibliografie:

1. Bertrand G., „Paysage et géographie phisique global; esquisse méthodologique”, *Revue géographie des Pyrénées et du Soud-Ouest*, 49, Toulouse, 1968.

2. Braghină C., Dumitrache Liliana, *Changes in the socio-professional structure of Romania's population*, Lucrările colocviului româno-britanic, 1995.
3. Gloria Botez, N. Lupu, Adriana Miron, P. Nistoreanu, A. Penciu, Maria Stoian, S. Suteu, *Îndrumar pentru turismul rural*, 1998.
4. Ghinoiu I., „La contribution des geographes et des ethnographes a l'établissement d'une typologie de l'habitat rural traditionnel en Roumanie”, în *La Revue du Musée de l'Homme*, tom. 18, Paris, pp. 105-113, 1978.
5. Ghinoiu I., „Tipologia peisajelor etnografice românești”, în *Memoriile Secției de Științe Filologie, Literatură și Arte*, seria IV, tom. III, 1981.
6. Mac I., „Peisajul geografic. Conținut și semnificație științifică”, *Revista Terra*, anul XXII, nr. 1-4, p. 8-11, București, 1990.
7. Solintev N.A., „Landschaftul geografic natural și unele legi generale ale acestuia”, *Lucrările celui de-al doilea Congres al Societății de Geografie*, Moscova, 1948.
8. Tufescu V., „Peisajul geografic și valorificarea rațională a resurselor naturale”, *Revista Terra*, anul XXIII, mai-iunie, p. 3-9, București, 1971.
9. *** Anuarele statistice ale României, Institutul Național de Statistică, București.
10. *** *Taxonomia culturii populare*, lucrare în curs de apariție, elaborată de sectorul de etnografie al IEF (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”). Fotografiiile aparțin Arhivei Atlasului Etnografic Român a Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”.

2. OLĂRITUL-ACTIVITATE CASNICĂ TRADIȚIONALĂ ÎN SPAȚIUL RURAL VÂLCEAN. STUDIU DE CAZ OLARI-HOREZU

Mihaela Rodica PERSU,
Institutul de Geografie

Introducere

Pe teritoriul României meșteșugurile țărănești au apărut de timpuriu, ca ocupații complementare. Unele au tradiții străvechi îndeosebi olăritul, dulgheriul, pielăritul, fierăritul etc. Ion H. Ciubotaru menționa că olăria se înscrie în rândul artelor celor mai vechi, generate de binomul om-lut (*homo-humus*). Creația divină a fost imaginată la multe popoare, în arta ceramică. Omul primordial – o bucată de lut însuflețită – numele lui Adam a fost pus în relație cu termenul *adamah*, însemnând în ebraică „pământ roșu”, „argilă”. Multe meșteșuguri s-au diferențiat spre a satisface cerințele pentru produse de tot mai bună calitate, a căror confecționare a impus o specializare a meșterilor. Meșteșugurile țărănești au înregistrat o mare dezvoltare în orânduirea feudală, cu precădere în sate din zone ca Gorj, Vâlcea, Vrancea etc.

Ceramica românească reprezintă element de continuitate a poporului român. Ea este produsă în numeroase sate specializate. Ceramica s-a diferențiat odată cu societatea. Alături de ceramica de uz casnic obișnuit, a apărut ceramica fină. Ceramica fină românească a apărut și s-a dezvoltat sub influența ceramicii fine bizantine. Unele meșteșuguri mai supraviețuiesc doar în locurile în care frumosul se îmbină cu utilul, satisfăcând cerințele pentru produse de artă populară românească, ale oamenilor din sate și orașe. Ceramica constituie una dintre cele mai grăitoare mărturii ale continuității unor forme de cultură romano-bizantină pe teritoriul românesc. Reprezintă continuarea meșteșugului din epoca feudală. Cunoașterea ceramicii înseamnă înțelegerea unui mod de viață, a unei mentalități constituind o verigă la reconstituirea istoriei civilizației. „Ceramica, arta lutului, este acel meșteșug multimilenar pe care, după unele mituri străvechi și credințe populare, omul l-ar fi furat divinității, folosindu-se de foc pentru a da vaselor grai și suflet” (Corina Nicolescu, 1974).

Oalele au însoțit omul în toate evenimentele vieții-naștere, căsătorie și moarte, fiind folosite pentru pregătirea și păstrarea hranei. Vasele au avut și au o dublă funcționalitate fiind folosite ca obiecte de uz casnic și de ritual. Olarii vâlceni stăpânesc acest meșteșug de tradiție milenară, ocupându-se cu producerea vaselor de pământ nu numai pentru a-și exercita o dispoziție artistică, dar și pentru asigurarea unor surse de venit complementare necesare traiului de zi cu zi. Ceramiștii vâlceni plecau cu străchini și oale la câmpie de unde se întorceau cu cereale, grâu și porumb. Era practicat schimbul în natură

sau trocul cum mai era cunoscut: o oală de lut pentru conținutul ei în grâu sau porumb, în anii secetoși sau de două ori conținutul ei, în anii de belșug. Acest fapt demonstrează nevoia mare de cereale în zonele deluroase și subcarpatice de unde au coborât olarii.

Marfa produsă și desfăcută de centrele de olari din județul Vâlcea: Horezu, Slătioara, Dăești, Buda, Vlădești etc. nu este la fel nici în ce privește forma vaselor și nici calitatea lor artistică, chiar dacă se păstrează profilul „La Tene” la străchinile lucrate în toate satele de olari vâlceni. Există diferențe evidente de calitate și de valoare artistică între un vas lucrat la Horezu și unul lucrat la Slătioara sau Dăești.

Vâlcea este o zonă cu una din cele mai frumoase ceramici populare țărănești românești. Aici olăria țărănească s-a aflat în contact cu cea destinată curților boierești și domnești și așezămintelor mănăstirești, odată cu obținerea ceramicii smălțuite de lux s-au creat premisele înfloririi artei ornamentale locale.

Repartizarea centrelor ceramice este legată mai ales de zona subcarpatică. Această localizare explică și procesul de desfacere caracteristic pentru vasele de pământ, aici găsindu-se materialul necesar, adică argila. Fiecare centru de olărit are forme caracteristice de vase. Se observă chiar o specializare în cadrul zonei etnografice. Horezul este specializat în străchini (străchinile sunt de două categorii: propriu-zise, adânci și cu margini înalte și „taierele”, cu margini mai desfăcute), în timp ce la Slătioara se lucrează mai ales vase de capacitate: oale de 1/4 l până la 10 l, urcioare de 10 l, vase mari de gătit, castroane etc. La Buda, Vlădești și Lungești se fac oale și ulcele de diferite mărimi: 1-16 l, urcioare, cănițe și numeroase figurine antropomorfe.

Ceramica de Olari (Horezu)

Ceramica se produce într-un sat denumit Olari, ceea ce arată îndeletnicirea populației acestuia. Satul Olari aparține administrativ orașului Horezu, fiind așezat pe o culme de deal din marginea Horezului. Satul are gospodăriile înșirate de-a lungul șoselei. Locuitorii se ocupă cu creșterea animalelor și pomicultura, practicând și agricultura. Aici olăritul este o îndeletnicire pe care mulți din locuitori au ales-o pentru a-și spori veniturile. Mărturiile istorice despre vechimea îndeletnicirii de olar sunt foarte puține. Se presupune că vecinătatea marilor mănăstiri Bistrița, Arnota și Hurez, îndeosebi Hurez, au avut importanță în dezvoltarea meșteșugului. Artă olăriei s-ar fi dezvoltat odată cu înființarea mănăstirii Hurez pentru a răspunde mai bine nevoilor curții și boierimii din împrejurimi. Satul Olari a fost cel mai important centru de olărie din secolele XIII-XIX.

Ceramica hurezeană are un aspect caracteristic comparativ cu cea produsă în alte centre vâlcene, ea amintind de ceramica orientală care a fost importată din secolul al XVI-lea în țară. Se presupune că meșteșugul a fost deprins sau a evoluat în legătură cu meșterii străini aduși fie la curte, fie la mănăstire de către domnitorul Constantin Brâncoveanu. Olarii au fabricat străchini care au fost folosite de clasa boierească a țării. Caracterul de lux ceramica hurezeană l-a păstrat până astăzi. În gospodăriile țărănești este folosită la sărbători importante și mai ales pentru împodobirea casei.

Formele actuale ale ceramicii hurezene sunt în general asemănătoare cu descoperirile arheologice din neolitic până în epoca fierului, ceea ce dovedește vechimea meșteșugului.

Descrierea tehnicii lutului evocă o îndelungată viață a olăriei românești. Olarii iau argila din coastele dealurilor din preajma satelor, cei din Olari scoțând-o din Dealul Ulmetului.

Argila este adusă în curtea olarului și lăsată o vreme să „dospească”. În timp ce meșterii din Horezu, după ce aduc lutul acasă, îl „toacă” cu sapa pentru a-l mărunți și apoi îl lasă să dospească câteva luni (chiar și un an), udându-l din când în când, cei din Slătioara îl țin numai câteva zile, iar cei din Dăiești, Buda și Vlădești, îl țin o perioadă care variază de la o săptămână la 3-4. Această etapă de lucru „dospirea” are o însemnătate deosebită, contribuind la obținerea unei argile omogen fărămițată, condiție indispensabilă pentru o producție de bună calitate. După dospire, lutul este tăiat în bucăți mari, numite „turte”. Acestea sunt bătute cu maiul de lemn și udate, sunt aduse în atelier și întinse pe o țesătură. Argila este frământată până ajunge o pastă unsuroasă, care se curăță apoi, cu mâna, de pietricele. Cu „cuțitoaia” (o lamă de oțel cu două mânere scurte) turtele se desfac felii subțiri. După aceea se strâng și se reface turtă. Se bate din nou și se omogenizează, se așează într-o ladă pentru a dospi încă o zi. După a doua dospire argila este frământată și întinsă într-un strat subțire cu un diametru de 2 m. Se taie în forme pătrate, apoi o modelează sub forma unei turte mici, fiind gata pentru prelucrat. De obicei se fac 50-60 de asemenea turte. Transformarea acestora în vase de ceramică se face cu ajutorul roții olarului. Roata olarului este compusă dintr-un disc inferior numit roată, care are cam 60 cm diametru și un disc superior numit „taier”, cu o dimensiune de 20-30 cm. Se modelează formele de vase, în special străchinile, după care urmează uscarea vaselor la umbră, câteva zile. După uscare, sunt decorate, apoi băgându-se la cuptor pentru a fi arse unde sunt așezate cu fața în jos. Vasele crude sunt acoperite cu cioburile celor vechi, arzându-se înăbușit 12 h continuu și vasele sunt gata.

O etapă importantă este decorarea ceramicii, care se realizează prin tehnicile: stropitul, jirăvitul, desenarea cu cornul, tipăritul cu tipare de lemn sau de pământ ars. Tehnica specifică Horezului este *jirăvitul* care se execută cu două unelte străvechi: cornul de vită, în vârful căruia se fixează o pană de găscă numită *țiplă* care trasează linii subțiri; apoi *gaița*, care este o perie confecționată din mustăți de iepure sau păr de mistreț, care redă o rețea policronică de mare finețe. Tonurile se transformă din pricina arderii și la sfârșit apar schimbate în nuanțe vii, puternice, dar nu stridente. Gama cromatică a ceramicii smălțuite este, prin tradiție, dominată de fondul roșu la care se adaugă galbenul de Horezu. Fondul străchinilor este alb. În ultimul timp fondul se colorează în galben deschis sau cafeniu închis desenele sunt trasate cu linii roșii, verzi sau cafenii.

Motivele folosite de ceramiști pentru ornamentarea vaselor sunt puține la număr, însă combinațiile sunt numeroase și variate. Apar patru categorii de motive:

- *motive geometrice*: puncte, linii scurte paralele, drepte sau ondulate, cercuri. Cel mai important motiv geometric este spirala, simplă sau dublă, în formă de S culcat. Spirala reprezintă ideea de viață și de

timp. Uneori este asociată cu șarpele exprimând faptul că are un sfârșit, în opoziție cu cercul închis, care este o repetiție indefinită.

- *motive vegetale*: bradul, trifoiul, frunzele, bobocii de flori.
- *motive inspirate din lumea animală* apar destul de rar, figura reprezentativă fiind cea a cocoșului, de aici luându-și numele și târgul anual de ceramică de la începutul lunii iunie, organizat în orașul Horezu. Cocoșul, pasăre solară, este un motiv emblematic, fiind reprezentat într-o mulțime de ipostaze.
- există și *motive simbolice*: imaginea bisericii, a soarelui, a stelei și în ultima perioadă ornamentarea vaselor de ceramică cu figuri ale sfinților, ele putând fi astfel folosite ca icoane.

Modalități de valorificare

În preajma datelor când au loc marile bălciuri anuale, mai ales la începutul verii și la cel al toamnei, adică în perioadele de răgaz a muncilor agricole, se pot vedea șiruri de care încărcate cu oale. Există drumuri, trasee bine stabilite, urmate din generație în generație. Fiecare din centrele importante are o anumită arie de desfacere a produselor sale, aprovizionându-se un număr mare de sate cu vase specifice acelei arii.

La începutul secolului al XX-lea vânzarea producției de vase se făcea fie pe loc chirigiilor din satele vecine care apoi o vindeau în întreaga Oltenie schimbându-le pe cereale, fie mergeau în Transilvania unde vasele de ceramică erau schimbate pe cartofi. Olarii mai lucrau și la comanda unor negustori din Râmnicu-Vâlcea, fie își vindeau singuri marfa la bălciurile anuale aceste obiceiuri păstrându-se și astăzi. Mulți își expun marfa la poarta mănăstirii Hurez unde vin mulți turiști din țară și străinătate. În afară de marile bălciuri anuale care se țin la Horezu, Bistrița, Polovragi și în diferite locuri din țară, olarii participă și la târgurile săptămânale.

Cel mai important mod de valorificare a ceramicii produsă pe plan local este tradiționalul târg național al olarilor „Cocoșul de Hurez” care se organizează în orașul Horezu. Târgul datează din anul 1971 și se ține în fiecare an la începutul lunii iunie, timp de trei zile: vineri, sâmbătă și duminică. La acest târg participă meșteri olari din centrele reprezentative ale olăritului tradițional: Oboga-Olt, Corund-Harghita, Vlădești, Horezu, Slătioara etc. din Vâlcea și altele. La acest târg participă și cooperative meșteșugărești de profil: „Ceramica” din Horezu, „Arta populară” din Râmnicu-Vâlcea, „Arta decorativă” din Cluj. Târgul cuprinde două secțiuni: concursul de creație și colocviul metodic la care participă specialiști din întreaga țară. Târgul contribuie la promovarea celor mai iscusiți meșteri, la valorificarea producției autentice și specifică diferitelor centre de olărit din țară.

La Casa de Cultură se poate vizita Expoziția de Ceramică, având caracter permanent, în fiecare an îmbogățindu-se cu noi exponate, fiecare participant la Târgul de Ceramică donând expoziției cele mai frumoase opere ale sale, iar diverse colecții de artă populară pot fi vizitate la meșterii din Olari sau la magazinele de artizanat. În amintirea celor ce vizitează aceste locuri, zona rămâne prin creatorii de ceramică datorită artei lor. Nu se cunoaște numărul exact al ceramiștilor deoarece foarte puțini olari se ocupă numai de olărit, cei mai

mulți se ocupă în paralel cu pomicultura și creșterea animalelor și chiar practicarea agriculturii. Olăritul este o muncă sezonieră, practică mai ales în anotimpul când muncile agricole nu necesită întreaga putere de muncă a familiei.

Printre cei importanți ceramiști pot fi amintiți: Victor Vicșoreanu, Eugenia Vicșoreanu, Ion Vicșoreanu, fiul celor doi, Victor OGREZEANU-exponentul uneia dintre cele mai mari „dinastii” de olari, Stelian OGREZEANU, Nicolae TAMBREA, Dumitru MISCHIU etc. prin operele create de aceștia ceramica de HOREZU devenind cunoscută și în străinătate și reprezentând un adevărat simbol al forței creatoare a ceramiștilor. Operele renumiților artiști sunt expuse nu doar în case, dar de asemenea în muzeele din țară și din străinătate.

În condițiile substituirii rapide a producției ceramice de proveniență rurală cu cele industriale, fenomenul de diminuare a practicării meseriei la câteva centre pare a fi firesc. Semnificativ pentru pericolul dispariției olăritului este lipsa de interes a tinerilor față de frumusețea lui. Îndeletnicirea supraviețuiește prin meseriașii adulți și bătrâni. Supraviețuirea olăritului se datorează prestigiului pe care îl are HOREZU prin ceramica de lux lucrată atât în ateliere particulare, cât și în cadrul cooperăției meșteșugărești.

Datorită pătrunderii tot mai intense a produselor industriale pe piața rurală, se presupune că va scădea tot mai mult cererea de obiecte necesare uzului gospodăresc. Se impune reorientarea în direcția obținerii de produse cu valoare estetică fiind folosite ca piese decorative. Pentru a se perpetua meșteșugul ar trebui să fie mai mulți meșteri olari deținători ai unei reale sensibilități, originalități și măiestrii artistice și decorative a obiectelor. În ultimul timp s-a realizat o producție continuă datorită lărgirii considerabile a pieței de desfacere, în noua formă de organizare, ceramica producând atât pentru cerințele locale cât și pentru vânzarea în țară și străinătate.

În vederea dezvoltării durabile a satului este necesară aplicarea strategiilor de dezvoltare rurală prin diversificarea economiei gospodăriilor rurale, fiind nevoie de o pluriactivitate: meșteșuguri, industrie artizanală, industria casnică.

Bibliografie

1. Butură, V., *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.
2. Nicolescu, Corina, Petrescu, P., *Ceramica românească tradițională*, Editura Meridiane, București, 1974.
3. Petrescu, P., Stahl, P., *Ceramica din Hurez*, Editura De Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.
4. Stoica, Georgeta, Secoșan, Elena, Vlăduțiu, I., Petrescu, P., *Arta populară din Vâlcea*, Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Râmnicu-Vâlcea, 1972.
5. Tamaș, C., *Istoria Horezului*, Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 1995.

POSTFAȚĂ

Comunitățile rurale reprezintă, în termenii prezentului, mediul social de maximă vizibilitate a unei lumii care încearcă, încă, să-și depășească propria condiție – impusă de dependența de agricultură, să-și construiască o identitate dincolo de orice tip de marginalizare socială.

Schimbările structurale la nivel macro și microeconomic au impus cercetării științifice o redescoperire: economia regională/economia locală. În acest sens, studiile reunite în acest volum au încercat să explice cum și de ce comunitățile locale/regionale rurale dețin un loc din ce în ce mai important și mai semnificativ în proiectele exprimate de societatea globală, cum și de ce promovarea simultană a comunității/regiunii și dezvoltarea durabilă reprezintă miezul problematicii rurale.

Tendențele manifestate în ultimul deceniu al secolului trecut se concretizează în următoarele caracteristici: economiile locale sunt concentrate pe comportamente de subzistență, comportamentele comunitare sunt fundamentate pe valorile tradiționale rurale și pe cele provenite dintr-un continuu proces de aculturație; există o accentuare a *combinărilor regionale*, tipuri de evoluții specifice, fundamentate pe caracteristicile demografice, sociale, economice, politice și paternurile culturale.

Studiile elaborate prezintă diversitatea comunităților rurale determinată atât de revigorarea unei societăți rurale tradiționale, existența unor nuclee puternice de rudenie în sistemul relațional rural și a economiei de subzistență, cât și metamorfoza promițătoare a unei lumii rurale care se deschide spre societatea globală – mutațiile din economia rurală în sensul dezvoltării caracteristicilor capitaliste. În condițiile unui mediu financiar precar, a penuriei formelor instituționalizate moderne, se poate afirma că schimbarea socială a inundat structurile rurale locale.

Necesitatea dezvoltării durabile a comunităților rurale se supune atât evoluțiilor proprii cât și gradului în care fiecare actor rural în parte – comunitate locală/regională conștientizează dimensiunile noului tip dezvoltare și acționează instituțional pentru realizarea demersului necesar. Procesul dezvoltării durabile este supus oportunităților demografice, economice, geografice și culturale, factorilor inhibitori, riscurilor și amenințărilor existente la nivelul fiecărei comunități locale/regionale în parte. Procesele economice, demografice și etnografice pot fi influențate, ca dimensionare și conținut, prin potențarea oportunităților și inhibarea/eludarea riscurilor, amenințărilor în cadrul unui proiect generos ca cel al dezvoltării durabile.

Analizele prezentate în acest volum indică tipul, conținutul proceselor și fenomenelor fundamentale pentru comunitățile rurale dintr-o perspectivă multicriterială, încercând să delimiteze clar limitele crizei rurale, să îi identifice oportunitățile specifice, necesare dezvoltării durabile. Ele se înscriu în maniera proprie a cercetărilor aplicative, purtătoare a mesajelor acționale atât de necesare unui mediu fragilizat economic și social.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 156-157/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

DEZVOLTAREA REGIONALĂ
DURABILĂ. ÎNTRE ACTUALITATE
ȘI NECESITATE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

dr. Daniel FISTUNG,
dr. Daniela ANTONESECU,
Rodica MIROIU,
Teodor POPESCU,
Răzvan MARCU

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCATIV	601
CAPITOLUL 1. SIMILARITĂȚI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CONCEPTELE DE DEZVOLTARE DURABILĂ ȘI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ	602
1.1. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare durabilă	604
1.2. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare regională	607
CAPITOLUL 2. MODELAREA PROCESELOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ LA NIVEL REGIONAL	610
CAPITOLUL 3. PREMISE GENERALE DE DEZVOLTARE LA NIVELURILE NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL	620
CAPITOLUL 4. ROMÂNIA, ÎNTRE PROGRAMUL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ȘI PRINCIPIILE DEZVOLTĂRII DURABILE	624
CAPITOLUL 5. PREMISE DE DEZVOLTARE DURABILĂ A REGIUNILOR DIN ROMÂNIA	628
CAPITOLUL 6. AGENDA 21 PENTRU REGIUNEA 8 BUCUREȘTI-ILFOV – UN POSIBIL MODEL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ DURABILĂ	648
6.1. Premise	649
6.2. Măsurile și acțiunile necesare susținerii implementării Agendei 21 în cazul Regiunii 8 București-Ilfov	659
CONCLUZII	665
BIBLIOGRAFIE.....	669

CUVÂNT INTRODUCTIV

Atât dezvoltarea durabilă, cât și cea regională reprezintă concepte noi, apărute în ultimele decenii ale mileniului II. Chiar dacă există un defazaj de câteva zeci de ani între apariția și dezvoltarea celor două concepte, este aproape evident că viitorul umanității depinde de ele, corectitudinea și viteza de implementare în practică a acestora fiind, după opinia noastră, piatra de încercare a generațiilor noastre. Există multe opinii care susțin că dezvoltarea durabilă nu poate fi abordată decât la nivel mondial, într-un mod unitar și simultan. Cu toate acestea, dificultățile realizării unui astfel de deziderat solicită abordări punctuale, mai realiste și cu sortii mai mari de reușită. Astfel, practicile recente demonstrează viabilitatea evoluției favorabile a unor domenii precum agricultura ecologică, turismul ecologic etc. Acest nou tip de abordare la nivel sectorial poate și chiar trebuie, după părerea noastră, să devină un proces firesc de dezvoltare pentru întreaga societate. Europa, în general, și România, în mod particular, pot obține un avantaj real în viitor, prin implementarea conceptului de dezvoltare durabilă la nivel regional, acolo unde structurile sunt mai flexibile, iar soluțiile practice bune pot fi rapid asimilate. De altfel, există asemănări evidente între conceptele și principiile dezvoltării durabile și cele ale dezvoltării regionale, lucru evidențiat de altfel și în primul capitol al lucrării *Dezvoltarea regională durabilă – premise și perspective pentru România*. Acest fapt a determinat autorii lucrării să urmărească definirea mecanismelor unui nou model de dezvoltare a societății – *Dezvoltarea regională durabilă*. În acest context au fost prezentate nu numai caracteristicile celor două concepte componente, dar și modelele matematice de analiză a acestora, în ideea definirii unui model acoperitor pentru amândouă. Lucrarea s-a dorit a fi nu numai un material general de analiză, urmărind totodată particularizarea noțiunilor în situația României, evidențiind în acest caz premisele generale de evoluție pentru fiecare dintre cele opt regiuni de dezvoltare, iar la final se prezintă un model concret de dezvoltare durabilă a Regiunii 8 București-Ilfov.

În final, autorii consideră că analiza efectuată scoate cu claritate în evidență faptul că dezvoltarea regională durabilă nu reprezintă doar un alt concept "pus pe hârtie", el putând fi pus în practică, dar, ca în multe alte situații similare, aplicarea lui depinde de deciziile politice și nu neapărat de dorințele și necesitățile membrilor societății.

AUTORII

CAPITOLUL 1. SIMILARITĂȚI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CONCEPTELE DE DEZVOLTARE DURABILĂ ȘI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ

**Teodor POPESCU,
Daniela ANTONESCU**

La Göteborg, Uniunea Europeană și-a stabilit strategia de dezvoltare durabilă, care va reuși să răspundă efectiv presiunii problemelor continentale pe termen lung. În acest fel, dezvoltarea durabilă va susține reducerea diferențelor existente între statele membre și celelalte state europene, direcționând societatea spre o cale a dezvoltării durabile la toate nivelurile de acțiune – societate și guverne.

Decidenții europeni de la nivel local, regional sau național pot crea condițiile corespunzătoare acestei forme de dezvoltare, dar durabilitatea nu depinde numai de aceasta; ea depinde și de deciziile zilnice ale milioanele de oameni referitoare la consumul zilnic, producție, forță de muncă, transport etc. Dezvoltarea durabilă presupune această interdependență între forțele instituționale, economice și sociale, în scopul realizării unui viitor comun.

Dezvoltarea durabilă este un obiectiv global pe care nici UE și nici o altă țară nu îl pot obține singure. Toată lumea trebuie să se implice, iar politicile care susțin dezvoltarea durabilă trebuie să aibă un impact pozitiv asupra creșterii economice. În strategia de dezvoltare durabilă a UE se precizează faptul că una dintre politicile UE direct implicate în acest proces este și politica de coeziune economică și dezvoltare regională.

Dezvoltarea regională concomitent cu dezvoltarea durabilă s-a impus în ultimii ani și în peisajul cercetării românești, ca un element important de fundamentare a studiilor și analizelor economico-sociale necesare susținerii strategiilor și planurilor naționale de dezvoltare.

Foarte importantă este, din această perspectivă, lucrarea elaborată de Institutul Național de Cercetări Economice, intitulată *Dezvoltarea durabilă a României, orizont 2025*, elaborată sub patronajul Președinției României. În cadrul acestei lucrări au fost investigate premisele și tendințele evoluției durabile a sectoarelor economiei românești, la elaborarea studiilor participând numeroși cercetători din cadrul institutelor din subordinea INCE (precum Victor Platon, Ioan Davidovici, Dinu Gavrilăscu, Maria Poenaru, Lucian Albu, Mariana Nicolae, Steliana Sandu, Nicolae Stanică și alții).

Totodată, cercetarea românească și-a aliniat preocupările la cel mai recent curent existent la nivelul UE – dezvoltarea la nivel regional. Prin institutele

și cercetătorii săi, Academia Română s-a numărat printre promotorii și susținătorii acestui fenomen necesar înscrierii țării noastre în structurile comunitare.

Apariția Cartei verzi – *Politica de dezvoltare regională în România* (Program PHARE) – în anul 1997, primul document oficial care a mediatizat și informat opinia publică și persoanele de decizie asupra modului în care aceasta este abordată la nivel comunitar – principii, instituții, mecanisme – s-a realizat și cu participarea (alături de profesori ai Universității București) unor cercetători din Institutul de Economie a Industriei (actualmente CEIS) al Academiei Române.

În acest sens, putem aminti aici faptul că CEIS s-a numărat printre primele institute care au abordat acest subiect. Din anul 1998 și până în prezent, dezvoltarea regională a reprezentat tema de cercetare a colectivului Servicii și dezvoltare regională. Temele prezentate și publicate în diferite studii de specialitate au încercat să sublinieze rolul și importanța pe care dezvoltarea regională le deține în politica de ansamblu a UE (fiind a doua ca importanță, din perspectiva alocării fondurilor comunitare, după PAC) și impactul acesteia asupra dezvoltării în România.

Pe parcursul celor șapte ani de analiză a fenomenului dezvoltării regionale, colectivul CEIS s-a aplecat asupra unor subiecte de maximă actualitate, care influențează și fundamentează procesul de integrare a României în UE. Urmărind atent acest proces la nivelul UE (regulamentele Comisiei Europene, instituții, fonduri), s-a încercat în paralel corelarea lui cu alte fenomene și procese care au loc la nivelul regiunilor de dezvoltare din România, dar și cu tendințele sectoriale înregistrate în ultima perioadă.

Analiza disparităților regionale, analiza industriei la nivelul regiunilor de dezvoltare, construcția instituțională și legislativă, analiza diferitelor sectoare economice (transporturi, telecomunicații, societatea informațională) sunt tot atâtea studii care au făcut obiectul analizelor cercetării sectorului.

În același timp, Academia Română și INCE, prin Grupul de Reflecție *Evaluarea Stării Economiei Naționale* (ESEN-2), au lansat o serie de studii de cercetare al căror interes major l-a reprezentat dezvoltarea regională. Aceste studii au fost realizate de cercetători ai institutelor academice, dar și de profesori și persoane direct implicate în procesul decizional (MDP/MIE) și au fost prinse într-o carte intitulată *Dezvoltarea regională și integrarea europeană* (2002). Amintim aici studiile: *Competitivitatea și dezechilibrele regionale* (dr. D. Jula ș.a.), *Politica de dezvoltare regională în România* (dr. G. Frentz), *Instituții și mecanisme ale politicii de dezvoltare regională în România; evoluții și tendințe* (dr. Daniela Antonescu ș.a.), *Aspecte ale profilului industrial regional în perioada de preaderare a României la UE* (dr. Carmen Păuna ș.a.), *Studiu de caz – zona Munților Apuseni* (dr. D. Ailenei). Studiile prezentate în cadrul programului ESEN-2 au reprezentat și teme de cercetare ale colectivelor din diferite institute academice (Institutul de Prognoză Economică, Institutul de Economie Națională, Institutul de Economie Mondială).

În majoritatea lor, studiile privind dezvoltarea regională sunt abordate din perspectiva și în concordanță cu principiile dezvoltării durabile. De altfel, în *Strategia de dezvoltare durabilă a României* elaborată în colaborare cu Academia Română/INCE (coordonatori: Mircea Malița, Gheorghe Zaman) există un capitol (capitolul 11) care face referire la planificarea teritorială a României din perspectiva durabilă. În acord cu acest concept, planificarea teritorială (la nivel național, regional, local, urban/rural) poate contribui la minimizarea problemelor apărute la nivel teritorial printr-o mai bună organizare a unităților (agricole, forestiere etc.) și prin localizarea unor investiții etc. Un rol important în susținerea dezvoltării regionale durabile îl au și planurile de dezvoltare/planificare regională, prin care trebuie aplicate politicile naționale și locale, materializând astfel obiectivele stabilite și determinând dezvoltarea echilibrată la nivel teritorial.

1.1. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare durabilă

Pe plan mondial există un consens general privind cele patru obiective majore ale dezvoltării durabile:

- realizarea unei dezvoltări economice sănătoase, bazate în principal pe transformări structurale;
- distribuirea la nivelul întregii populații a beneficiilor dezvoltării economice;
- dezvoltarea unui sistem politic care să asigure respectarea drepturilor și libertăților oamenilor;
- protejarea mediului înconjurător.

Summit-ul de la Johannesburg a dezvoltat obiectivele generale ale dezvoltării durabile, creând un plan de acțiune care are drept principale coordonate:

a. Lupta contra sărăciei, ce se va realiza prin crearea unui fond de solidaritate mondial pentru eliminarea acestui flagel și promovarea dezvoltării umane și sociale.

b. Modificarea modului de consum și de producție, prin:

- elaborarea unui ansamblu de programe regionale și naționale prin care să se accelereze procesul de tranziție al țărilor în curs de dezvoltare cu ajutorul țărilor dezvoltate. Toate țările trebuie să țină cont de nevoile și mijloacele țărilor în curs de dezvoltare și să mobilizeze toate sursele de asistență financiară și tehnică;
- adoptarea și aplicarea de politici și măsuri privind promovarea metodelor durabile potrivit principiului "poluatorul plătește";
- crearea unor mijloace de informare eficace, transparente și nediscriminatorii privind consumul și producția durabilă în ceea ce privește sănătatea și siguranța consumatorilor. Aceste mijloace de prevenire nu trebuie însă să devină obstacole asculte pentru comerț;

- creșterea investițiilor în domeniul producției nepoluante;
- încurajarea sectorului industrial prin creșterea performanțelor sociale și ecologice și prin inițiative private, apelându-se la o diversificare a mijloacelor de producere a energiei prin crearea unor tehnologii performante de folosire a combustibililor fosili și a surselor de energie neconvențională care să fie transferate și țărilor în curs de dezvoltare, în condiții avantajoase;
- eliminarea distorsiunilor de pe piață prin restructurarea sistemului fiscal și eliminarea progresivă a subvențiilor ce aduc prejudicii;
- întărirea instanțelor de dialog între producătorii și consumatorii de energie la nivel regional, național și internațional.

c. Protejarea și gestionarea resurselor umane, prin:

- lansarea unui program de acțiune cu asistență financiară și tehnică care să realizeze obiectivul enunțat în *Declarația mileniului III*¹ prin care să se reducă, până în 2015, proporția zonelor în care nu există acces la apa potabilă;
- facilitarea creării unor parteneriate între sectorul public și cel privat, ca și a altor forme de parteneriat, prin care să se acorde prioritate rezolvării problemei sărăciei;
- eliminarea subvențiilor care contribuie la pescuitul ilegal;
- reiterarea angajamentului conținut de *Declarația mileniului*, potrivit căruia se vor face toate eforturile ca înainte de a se împlini 20 de ani de la încheierea *Conferinței de la Rio de Janeiro* să intre în vigoare *Protocolul de la Kyoto*;
- repartizarea finanțărilor publice destinate agriculturii către o agricultură ecologică durabilă.

d. Dezvoltarea durabilă și mondializarea, prin luarea unor măsuri care să promoveze un sistem comercial și financiar multilateral, deschis, echitabil, previzibil și nediscriminatoriu, de care să beneficieze toate țările, astfel încât să se asigure o dezvoltare durabilă. Acest sistem trebuie să conțină programul de

¹ Adoptată cu ocazia Summit-ului Mileniului, desfășurat în perioada 6-8 septembrie 2000 la New York, la care au participat 147 de șefi de stat și de guvern. Documentul jalonează direcțiile principale de acțiune în vederea întăririi rolului ONU ca mecanism central pentru gestionarea colectivă a relațiilor internaționale.

Declarația reprezintă platforma de acțiune a ONU în secolul 21, fiind reafirmate, în acest context, atașamentul față de ONU, Carta și Declarația universală a drepturilor omului și cele șase "valori fundamentale" considerate esențiale pentru relațiile internaționale în noul mileniu: multilateralismul, libertatea, egalitatea, solidaritatea, toleranța și respectul pentru natură, prioritatea acordată dezvoltării și eradicării sărăciei, democrației, bunei guvernări și drepturilor omului, întăririi rolului ONU. Este subliniată necesitatea de a se acționa pentru ca globalizarea să devină un factor de progres pentru toate statele.

lucru cuprins în *Declarația ministerială de la Doha*¹, ca și aplicarea *Acordului de la Monterrey*². În mod special trebuie analizat raportul existent între comerț, mediu înconjurător și dezvoltare.

e. Sănătatea și dezvoltarea durabilă, prin instituirea unor inițiative internaționale care să creeze legături între cerințele de sănătate și mediu, cu respectarea angajamentelor luate în *Declarația de angajare în lupta contra SIDA* (adoptată tot la Johannesburg), aceasta constând în alocarea de resurse suficiente de către Fondul mondial pentru lupta contra SIDA, tuberculoză și paludism.

f. Dezvoltarea mijloacelor de asistență financiară, prin:

- onorarea de către țările dezvoltate a angajamentelor luate la *Conferința de la Monterrey*,
- armonizarea procedurilor operaționale pentru reducerea costurilor tranzacțiilor de către instituțiile multilaterale și bilaterale specializate în finanțare și dezvoltare;
- examinarea mijloacelor de identificare a unor surse noi de finanțare, atât publice, cât și private;
- reducerea datoriilor și adoptarea unor inițiative în favoarea țărilor sărace și cu datorii foarte mari, prin care debitorii și creditorii internaționali să se întâlnească în instanțe internaționale competente pentru soluționarea cazurilor de incapacitate de plată;
- dezvoltarea capacității țărilor exportatoare de materii prime de a-și diversifica exporturile prin intermediul unei asistențe tehnice și financiare;
- respectarea angajamentelor luate de OMC în ceea ce privește accesul pe piață al unor produse de interes special pentru țările în curs de dezvoltare și examinarea tuturor dispozițiilor privitoare la un tratament special și diferențiat;
- reiterarea faptului ca responsabilii politici să se implice în negocierile globale privind Acordul pentru agricultură, astfel încât să se îmbunătățească substanțial accesul pe piață pentru toate țările și să se reducă toate formele de subvenții pentru export, ca și subvențiile naționale care au un efect de perturbare a schimburilor de mărfuri.

g. Îmbunătățirea cadrului instituțional al dezvoltării durabile, prin:

- îmbunătățirea colaborării între organismele Națiunilor Unite, instituțiile financiare internaționale, Fondurile pentru mediul înconjurător și Organizația Mondială pentru Comerț;

¹ Adoptată în cadrul celei de a IV-a Conferințe ministeriale a OMC, în cadrul căreia s-au dezbătut problemele cu care se confruntă țările în curs de dezvoltare, ca și aspecte legate de continuarea liberalizării comerțului de bunuri și servicii.

² Adoptată în cadrul Conferinței de la Monterrey privind finanțarea dezvoltării, desfășurate în perioada 16-22 martie 2002, sub egida ONU. Acest document reprezintă un nou parteneriat ce se impune pentru mobilizarea resurselor financiare în scopul dezvoltării mai ales a țărilor în curs de dezvoltare și a celor subdezvoltate.

- finalizarea negocierilor privind o convenție generală a Națiunilor Unite împotriva corupției, care să permită în special recuperarea fondurilor deturnate;
- încurajarea de către state a parteneriatelor pentru punerea în operă a *Agendei 21*, astfel încât să fie aplicate deciziile luate la summit-ul mondial;
- realizarea de progrese în formularea și elaborarea strategiilor naționale de dezvoltare durabilă și aplicarea acestora.

1.2. Principalele obiective ale conceptului de dezvoltare regională

Obiectivul strategic al dezvoltării regionale este reducerea disparităților regionale prin creșterea competitivității regiunilor, în ansamblul lor, din punct de vedere socioeconomic. Principalele căi de atingere a obiectivului strategic sunt:

- reducerea dezechilibrelor regionale printr-o dezvoltare echilibrată, astfel încât să fie preîntâmpinată producerea de noi dezechilibre. În acest sens, se urmărește promovarea dezvoltării și ajustării structurale a regiunilor rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării generale, prin susținere economică, conversie socială și dezvoltarea sistemelor educaționale;
- realizarea unui cadru instituțional care să răspundă criteriilor de integrare în structurile UE și care să permită accesul la fondurile structurale și la fondurile de coeziune;
- corelarea politicilor sectoriale la nivelul regiunilor astfel încât să se realizeze stimularea inițiativelor și valorificarea resurselor locale la nivel regional;
- stimularea cooperării interregionale atât la nivel intern, cât și internațional.

Obiectivele politicii de dezvoltare regională pot fi privite atât din perspectiva UE, ca uniune de entități naționale, cât și din punctul de vedere al fiecărui stat membru, tendința generală fiind aceea de combinare a obiectivelor de ordin regional cu cele structurale, în scopul susținerii și promovării competitivității regionale și naționale. În ultimii zece ani, politica de dezvoltare regională a UE a cunoscut modificări substanțiale îndeosebi în definirea obiectivelor, tendința principală fiind aceea de concentrare a acestora. Astfel, în perioada 1994-1999, politica de dezvoltare regională propunea șase obiective majore:

- promovarea dezvoltării și ajustării structurale a regiunilor rămase în urmă din punctul de vedere al dezvoltării;
- transformarea regiunilor afectate de declinul industrial;
- combaterea pe termen lung a șomajului și facilitarea integrării în muncă;
- adaptarea forței de muncă la schimbările industriale;

- dezvoltarea zonelor rurale;
- dezvoltarea regiunilor cu densitate a populației sub media UE.

Pentru anii 2000-2006, UE și-a restrâns numărul de obiective în scopul realizării unei concentrări sporite a resurselor financiare. Cele trei mari obiective urmărite în această perioadă au devenit:

- a) dezvoltarea regiunilor rămase în urmă din punct de vedere economic. Lista regiunilor aflate sub incidența acestui obiectiv este decisă de Comisia Europeană. Regiunile care pot fi incluse pe această listă sunt cele în care PIB/loc. se situează sub 75% din media comunitară a ultimilor trei ani. La nivelul anului 2000, aceste regiuni cuprindeau 22% din populația UE și obțineau 69,7% din fondurile alocate (136 miliarde euro);
- b) susținerea regiunilor aflate în declin industrial, afectate de restructurarea economică. Acestea le-au fost alocate 11,5% din fonduri, adică 22,5 miliarde euro;
- c) susținerea regiunilor cu probleme legate de forța de muncă. Fondurile alocate reprezintă 12,3% din total, 24 miliarde euro fiind orientate spre procesele de adaptare și modernizare a sistemelor de educație, perfecționarea profesională și ocuparea forței de muncă.

În mod special, UE și-a propus să susțină ideile și programele cu un pronunțat caracter inovator și care pot contribui la dezvoltarea regiunii. Acțiunea desfășurată în perioada 2000-2006 dispune de fonduri de 1 miliard de euro și, în cazul reușitei, aceste proiecte vor fi trecute în viitor sub incidența unor obiective prioritare.

Modificările survenite în setul de obiective ale politicii regionale conduc spre o mai mare transparență asupra modului în care sunt repartizate fondurile statelor membre și asupra structurii cheltuielilor. Chiar dacă implementarea programelor de dezvoltare regională a rămas în continuare în sarcina decidenților din statele membre, aceasta este urmărită pe tot parcursul ei de reprezentanții Comisiei Europene.

Obiectivele specifice dezvoltării regionale durabile la nivelul UE sunt orientate astfel spre:

- promovarea coeziunii teritoriale prin intermediul unei dezvoltări socio-economice echilibrate și prin creșterea competitivității;
- promovarea încurajării dezvoltării generate de funcțiunile urbane și de îmbunătățirea relațiilor dintre orașe și sate;
- dezvoltarea infrastructurii regionale;
- facilitarea accesului la informație și cunoaștere;
- reducerea degradării mediului;
- valorificarea și protecția resurselor și patrimoniului natural;
- valorificarea patrimoniului cultural ca factor al dezvoltării;
- dezvoltarea resurselor energetice care să asigure menținerea securității;

-
- promovarea unui turism de calitate și durabil;
 - prevenirea efectelor catastrofelor naturale.

Aceste obiective se concretizează într-o serie de acțiuni cu caracter regional care să țină cont de potențialul de dezvoltare pe care îl reprezintă diversitatea naturală și culturală a spațiului geografic. Ca urmare, în UE există o încadrare a regiunilor în funcție de caracteristicile lor specifice, astfel:

- regiunile de coastă și insulare;
- eurocoridoarele;
- bazinele fluviale și oglinzile de apă;
- zonele de reconversie;
- regiunile de frontieră;
- peisajele culturale;
- zonele urbane;
- zonele rurale;
- munții.

CAPITOLUL 2. MODELAREA PROCESELOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ LA NIVEL REGIONAL

**Rodica MIROIU,
Daniel FISTUNG**

O dată cu dezvoltarea problematicii regionale, o atenție crescândă este acordată modelării economice și ecologice spațiale. Acest segment al științei modelării trebuie să ofere răspunsuri pentru alocarea optimă a suprafețelor, potrivit reglementărilor de utilizare a pământului, drepturilor de proprietate și criteriilor de bunăstare socială și durabilitate a ecosistemelor. În special pentru orașele în dezvoltare este important să se realizeze nu numai o ordine spațială, ci și o structură și mărime optime, prin integrarea tuturor criteriilor și a grupurilor de interes, adăugând preferințele locale la aceste scenarii.

O etapă importantă a acestor procese este evaluarea diferitelor variante rezultate din modelarea dezvoltării regionale, iar metoda cea mai des vizată în prezent este evaluarea integrală a costurilor și apoi compararea beneficiilor și costurilor alternativelor rezultate.

Faza 1: Evaluarea integrală a costurilor s-a aplicat în special pentru studiul impactului diferitelor activități asupra mediului, dar, datorită virtuților sale în obținerea unei înalte fidelități a evaluărilor, a fost aplicată și în cazul luării deciziilor guvernamentale sau locale de alocare a fondurilor publice sau a resurselor naturale.

Luarea deciziilor în cazul aplicării acestei metode cuprinde trei etape principale:

- stabilirea alternativelor care fac obiectul proiectului;
- determinarea costurilor de oportunitate;
- analiza efectelor fiecărei variante asupra grupurilor de interes (deținători, proprietari ai resursei etc.).

În prima etapă, se alcătuieste o listă cu alternativele fezabile ale proiectului, bazată pe recomandările unor specialiști, oameni de știință în domeniu, deținători ai resurselor care sunt implicați în proiect. Lista include opțiunile fezabile potrivit caracteristicilor obiectului studiului și conform obiectelor proiectului. Printre aceste opțiuni trebuie să se regăsească și alegerea care nu este potrivită, inacceptabilă, care contravine evident tuturor criteriilor luate în calcul. De exemplu, dacă trebuie să se decidă în privința alocării unui teren situat în apropierea unui centru urban, se pot realiza următoarele variante, dintre care una este considerată inacceptabilă: extinderea zonei urbane; zonă de recreere; teren cu vegetație pentru protecție a mediului (perdele forestiere de protecție);

zonă de recreere și cu destinație de dezvoltare urbană; parc de distracții (alternativă inacceptabilă).

În etapa a doua, se trece la determinarea costurilor implicate (E1C) pentru fiecare variantă a proiectului.

Conceptul economic fundamental în EIC este **costul de oportunitate**, respectiv valoarea oportunităților la care se renunță atunci când se decide privind utilizarea unei resurse limitate într-un anumit scop. În cazul dezvoltării locale, trebuie, de exemplu, să se decidă în ceea ce privește alocarea unui teren situat în apropierea unui centru urban: dacă terenul va fi destinat extinderii orașului sau va fi transformat în zonă de recreere pentru comunitatea locală.

În general, costul de oportunitate este măsurat în termenii modificărilor directe și indirecte ale **valorilor de piață** (costul materialelor, utilajelor, muncii utilizate pentru amenajarea terenului), dar și ale **valorilor extra piață**, care nu sunt reflectate în tranzacțiile de piață (valoarea terenului devenit nedisponibil pentru creșterea și dezvoltarea vegetației).

Costurile de oportunitate pot fi determinate, de asemenea, pe baza responsabilităților asumate de a plăti costurile. Costurile care revin legal fiecărui utilizator al resursei sunt **costuri private**. Astfel, costul energiei și al materialelor utilizate pentru amenajarea terenului este un cost privat, deoarece este necesară o plată, în cadrul unei piețe recunoscute, pentru a utiliza acest material. Costurile de oportunitate care nu constituie responsabilitatea privată a utilizatorului resursei sunt **costuri externe** sau **externalități** (negative). De obicei, estimarea costurilor private și externe este dificil de realizat. Astfel, costurile externe sunt generate atunci când nu există legi care să prevadă obligația persoanei de a face lucrările de amenajare a terenului, de a compensa costul activităților care se pierd prin desemnarea unei anumite destinații terenului.

În determinarea schimbărilor valorilor de piață (costuri de oportunitate și beneficii) care fac obiectul proiectului (resursele) sunt deosebit de utile **analizele de impact economic** care estimează direcția și magnitudinea modificărilor unor indicatori-cheie (utilizarea forței de muncă, nivelul venitului etc.), ca și **analiza de impact fiscal**, care măsoară modificările veniturilor din țară, precum și cheltuielile bugetare. În cazul terenului, alocarea sa pentru construirea unui cartier rezidențial, de exemplu, înseamnă un plus de populație, gospodării care constituie sursă de venituri și de forță de muncă pentru comunitate, constituind o sursă de taxe colectate de autoritățile locale, dar și cheltuieli necesare pentru construirea infrastructurii necesare (drumuri, școli etc.).

Determinarea valorilor extra piață este asociată cu estimările făcute de deținătorii valorilor pe baza preferințelor lor sau este derivată implicit din datele pieței. Astfel, **metoda disponibilităților, preferințelor** (contingent valuation) se bazează pe aprecierea și acceptul populației de a plăti un anumit preț pentru resursa (valoarea) care face obiectul proiectului de dezvoltare regională. Această abordare este uzitată în estimarea valorii schimbărilor condițiilor mediului natural, acceptul de a plăti dând măsura beneficiilor economice potențiale.

le sau a costurilor de oportunitate în cazul deciziilor de management al exploataării resurselor naturale. De exemplu, prin această metodă, se poate aprecia numărul locuitorilor din acea zonă care acceptă să plătească pentru crearea unui spațiu de recreere, respectiv costul de oportunitate potențial pentru amenajarea terenului în scop recreativ.

O altă metodă este **analiza conjugată sau combinată** (conjoint analysis), care este folosită pentru determinarea valorii relative pe care oamenii o acordă calităților sau proprietăților unui produs, resurse sau serviciu. Această informație este utilizată pentru estimarea valorii politicilor care schimbă distribuția și/sau disponibilitatea proprietăților produsului sau resursei. În cazul terenului amintit, analiza conjugată sau combinată poate releva valoarea relativă pe care oamenii o conferă terenului în starea sa inițială, ca suport al vegetației, mijloc de recreere etc. Schimbarea cuantumului valorii (costul de oportunitate) prin amenajarea terenului în alte scopuri (construcții etc.) este măsurată prin nivelul valorii atribuțiilor pierdute ale terenului din starea inițială.

Valoarea unei resurse poate fi determinată, de asemenea, pe baza cheltuielilor aferente activităților ce pot fi desfășurate în condițiile inițiale. În cazul amintit, valoarea terenului poate fi dedusă pe baza valorii activităților de observare a naturii, de recreere a valorii vegetației spontane (arbori, plante medicinale) etc. Acest tip de evaluare a unei resurse este cunoscut drept **metoda hedonistă** a determinării prețului. Astfel, o metodă hedonistă foarte cunoscută este **metoda drumului critic** sau a costului de călătorie, tehnică ce permite estimarea valorii sau a prețului unor bunuri de mediu pe baza costului drumului spre zona cu atribute recreative. Această metodă poate oferi informații utile privind costul minim pe care populația este dispusă a-l plăti pentru a avea acces la bunurile de mediu respective. Tehnica drumului critic este folosită îndeosebi pentru a determina segmentul din valoarea unei proprietăți care este atribuit proximității față de resursa de mediu.

Promovarea principiului dezvoltării durabile în cadrul proiectelor regionale presupune acordarea unei atenții sporite problemelor de utilizare și exploatare a resurselor naturale, în general protecției mediului natural. În acest sens, îmbinarea și integrarea argumentelor economice și ecologice sunt absolut necesare. Se apreciază că aspectele ecologice, precum și cele de respectare a normelor europene de calitate vor deveni impedimentele cele mai îngrijorătoare cu care se vor confrunta întreprinderile românești prin aderarea la UE.

Apreciem că este util să se implementeze în practica evaluării proiectelor unele noțiuni și indicatori care relevă importanța socială a exploataării și utilizării resurselor, cum este costul de oportunitate al utilizării resurselor și al valorii economice totale.

Utilitatea folosirii costului social de oportunitate constă în evidențierea ratei optime în care o resursă poate fi exploatată. Această rată de utilizare optimă este dată de maximizarea rezultatului obținut prin scăderea costului social de oportunitate din beneficiul obținut prin utilizarea resursei.

Trăsătura specifică a costului social de oportunitate este aceea că integrează toate costurile de utilizare a resursei naturale, având astfel trei componente:

- costurile directe de extracție, recoltare sau utilizare;
- orice alt cost pe care resursa îl implică la viitorii utilizatori (costul la utilizator). În cazul resurselor regenerabile, această categorie de costuri nu este de obicei semnificativă, datorită caracterului reînnoibil al resursei, ele fiind cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de "efecte de stoc". Totuși, dacă resursa nu este gestionată de o manieră durabilă, apare un cost al utilizatorului în cazul că nu se regenerează destul de repede. Pentru mixul de resurse regenerabile/epuizabile, sunt generate, desigur, costuri de utilizator, deoarece, în cazul solurilor, de exemplu, acestea se degradează în mod sever. Același cost de utilizator apare, în cazul resurselor regenerabile, și pentru speciile pe cale de dispariție, pentru fiecare an ce urmează calculului, costul utilizatorului reprezentând diferența dintre costurile actuale ale sale și cele pe care le-ar suporta dacă resursa ar fi utilizată în acel moment. Se deduce că acest cost total al utilizatorului este suma diferențelor de costuri în timp, actualizată pentru momentul respectiv. Deci costul utilizatorului conține o rată de actualizare;
- orice costuri externe asociate cu utilizarea, de exemplu, costuri ocazionale de efecte adverse asupra solului, apei și habitatului înregistrate în urma tăierii vegetației forestiere etc., ale căror efecte nu sunt internalizate. Costurile externe survin chiar și atunci când resursa este utilizată într-o manieră durabilă, dar ele au o magnitudine considerabilă atunci când folosirea resursei se face fără respectarea principiului sustenabilității. În esență, o folosire nedurabilă provoacă o diminuare a stocului de resursă și aceasta determină creșterea costurilor externe.

Relația de calcul a costului social de oportunitate este, prin urmare:

Costul social de oportunitate = Costul recoltării (extracție etc.) + Costul utilizatorului + Costul extern (externalități), sau

$$CSO = C_r + C_u + C_{ext}$$

Prezența și magnitudinea componentelor costului total poate fi ilustrată după cum urmează:

	Utilizarea resurselor	
	durabilă	nedurabilă
C_r	x	X
C_u	(efect de stoc)	XX
C_{ext}	X	XXX

Cel de-al doilea concept îl reprezintă valoarea economică totală. Orice resursă naturală are o valoare de consum (de exemplu, arborii sunt evaluați ca

materie primă, solul ca agent de creștere a plantelor, apa este evaluată pentru consum, irigații etc.). Alte resurse, cum este fondul genetic, de exemplu, sunt evaluate prin calitățile lor recreative. Acest element este denumit valoarea de consum (V_c). În plus, societatea dorește să-și preserve opțiunea de a utiliza o resursă în viitor. Această valoare de opțiune este simbolic notată cu V_o . Al treilea element component este valoarea de existență (V_e). Această valoare este evidențiată atunci când societatea dorește să conserve o resursă pentru că apreciază existența acesteia, fără a dori să o utilizeze. Atunci valoarea economică totală a resursei (VET) este dată de relația matematică:

$$VET = V_c + V_o + V_e$$

În legătură cu cele prezentate, se pot face unele aprecieri în funcție de natura resursei și de modul de utilizare a acesteia. Astfel, dacă o resursă regenerabilă este utilizată durabil, costul ei social de oportunitate este determinat numai de costul de recoltare și de nici un cost extern (efectele de stoc nu se iau în calcul). Prin definiție, o resursă neregenerabilă nu poate fi utilizată durabil și ea cuprinde toate elementele (C_r , C_u și C_{ext}), stocul ei diminuându-se în timp cu rata consumului. În cazul în care o resursă regenerabilă este utilizată nedurabil (de exemplu, dacă rata recoltării depășește posibilitatea naturală de producție), atunci este posibil să apară și costuri de utilizator sub forma costurilor externe.

Relevanța politică a valorii economice totale poate fi privită în contextul unei decizii de a dezvolta sau prezerva o zonă de recreere. Un aspect important este că VET poate fi un concept mult mai larg decât valorile tipice de preservare bazate numai pe utilizări în scopuri recreative. Ignorând sau diminuând elementele sau componentele VET , deciziile economice pot fi deviate spre o dezvoltare economică excesivă, ceea ce ar pune în pericol existența habitatului speciilor, ar provoca schimbări climatice etc.

Față de cele prezentate în această fază a analizei economice, se poate concluziona că scopul comun al metodelor de calcul este de a evidenția amploarea schimbărilor potențiale ale valorii resursei și, implicit, ale bunăstării proprietarului bunului, în termeni monetari, ceea ce permite trecerea la pasul final al evaluării integrale a costurilor (EfC), respectiv compararea alternativelor.

Sintetizarea și compararea rezultatelor derivate din evaluarea integrată a costurilor sunt menite să evidențieze avantajele și dezavantajele aferente fiecărei alternative de proiect de dezvoltare regională. Acest ultim pas este esențial în decizia de management al resursei, care va fi luată în faza a doua a studiului de impact, prin analiza cost-beneficiu și analiza eficienței costului. În final, completarea analizei se face prin estimarea influenței riscurilor implicate de proiectul regional.

Faza a 2-a: Analiza cost-beneficiu tradițională exprimă schimbările valorii bunului ca valoare economică socială netă de la o variantă sau alternativă

de proiect la alta. Valoarea economică netă a unei alternative reprezintă creșterea totală a valorii bunului (beneficiu) pe care o alternativă o poate determina minus diminuarea totală previzionată a valorii bunului (costurile de oportunitate). Acest indicator este regăsit deseori sub forma unui raport, alternativa cea mai eficientă corespunzând celei cu beneficiile cele mai mari în comparație cu costurile de oportunitate.

Analiza eficienței din punct de vedere al costurilor este utilizată pentru a compara costurile de oportunitate ale fiecărei alternative. Această metodă se folosește deseori atunci când beneficiile alternativelor considerate în proiect sunt egale și nu se pot obține informații cu grad înalt de certitudine și acuratețe privind modificările valorii bunului. Practic, se alege cea mai ieftină variantă pentru a atinge obiectivul politicii regionale respective. De exemplu, dacă se inițiază un proiect pentru obținerea unei calități corespunzătoare a apei potabile într-o regiune în care agricultura este o activitate intensă, trebuie să se aleagă între două opțiuni: restricții asupra activității agricole (poluatoare prin cantitățile de nitrați conținute în îngrășăminte) și tratarea apei înainte să fie dată spre consum populației.

Determinarea riscurilor implicate de proiect în timp este necesară ca ultim pas al analizei, aceste riscuri referindu-se la diferite evenimente aleatoare anticipate ce pot afecta valoarea bunului. Informația se bazează pe prezumțiile disponibile și nu este, bineînțeles, 100% sigur că evenimentele estimate se vor produce. De exemplu, dacă există o posibilitate de 50% ca beneficiile unui proiect estimate la 1 miliard de lei să se producă, atunci valoarea preconizată a acestor beneficii este de numai 50 milioane lei. Dacă în proiect costurile de oportunitate sunt calculate în aceeași manieră și scăzute din valoarea preconizată a beneficiilor, atunci rezultatul este valoarea economică netă preconizată a proiectului. Este de menționat că riscurile asociate costurilor și beneficiilor pot fi diferite ca natură și ca valoare. Această metodă a ajustării valorii în funcție de risc poate fi explicată atât în cazul analizei cost-beneficiu, cât și al analizei eficienței în funcție de cost.

Dezvoltarea politicilor regionale a luat în considerare complexitatea problematicii dezvoltării durabile și umane, ceea ce a generat noi teorii economice și aplicații practice ale conceptelor expuse relativ la costul de oportunitate și analiza cost-beneficiu.

O primă aplicație în privința determinării condițiilor de atingere a dezvoltării durabile, precum și în privința măsurării și cuantificării sustenabilității s-a concretizat în elaborarea unui indicator care exprimă faptul dacă o națiune sau economie, în ansamblul său, se încadrează sau nu într-un mod de dezvoltare durabilă (Pearce și Atkinson, 1992).

Pentru măsurarea sustenabilității dezvoltării, s-a propus introducerea unor indicatori care să ofere informații privind **sustenabilitatea "slabă" și "tare"**. Astfel, capitalul (K) are trei forme:

1. capitalul produs de om (mașini, clădiri, drumuri etc.), notat cu K_{Mi} ;

2. capitalul uman, respectiv stocul de cunoștințe și experiențe, notat cu K_{Hi} ;

3. capitalul natural, cunoscut drept "resurse naturale", care include toate zăcămintele de minereuri, resursele energetice, resursele regenerabile și cele cvasiregenerabile (pădurile, stratul de ozon etc.), notat cu K_N .

Potrivit regulii Hicks-Page-Hartwick-Solow (regula HPMS), este necesar ca valoarea modificării stocului total de capital (K) să fie egală sau mai mare decât zero:

$$\frac{dk}{dt} = k = \frac{d(K_M + K_N + K_H)}{dt} \geq 0$$

Pe baza acestei relații, se poate stabili o regulă pentru aprecierea sustenabilității unei economii. Astfel, dacă ținem seama că acumularea netă de capital este exprimată ca diferență între economiile totale ale venitului național ($S_{(t)}$) și deprecierea stocului de capital (a):

$$K = S_{(t)} - \sigma K_{(t)}$$

combinând cele două relații, condiția de sustenabilitate devine:

$$S_{(t)} - \sigma K_{(t)} \geq 0$$

Descompunând K în cele trei componente principale, fără a se mai ține seama de timp, și împărțind fiecare element la venit (Y), se obține:

$$\frac{S}{Y} - \frac{\sigma_M K_M}{Y} - \frac{\sigma_N K_N}{Y} = 0$$

Această relație exprimă condiția de bază pentru sustenabilitatea dezvoltării unei economii naționale într-un moment oarecare în timp și este denumită regula "sustenabilității slabe". Totodată, această inegalitate indică posibilitatea substituirii diferitelor părți ale capitalului. În acest sens, trebuie menționat faptul că această posibilitate de substituire este fezabilă în funcție de ponderile relative ale lui K_N și K_M .

Împotriva acestei sustenabilități se pronunță mulți specialiști în ecologie, cel puțin în ceea ce privește unele categorii ale capitalului natural, cum sunt funcțiile de "suport al vieții" ale unor ecosisteme (menținerea balanței carbonului, ciclurile hidrologice, ciclurile nutritive etc.).

Această idee este supusă criticilor, cu atât mai mult cu cât nu s-a stabilit încă dacă valoarea totală a unui ecosistem reprezintă numai suma valorilor funcțiilor individuale și în plus există câteva asimetrii între K_M și K_N . K_M este reversibil, stocul de capital putând fi majorat și diminuat între anumite limite, în timp ce K_N include bunuri care sunt tehnic ireversibile sau fezabil ireversibile. Astfel, speciile dispărute nu pot fi recreate și încălzirea globală a planetei rămâne un fenomen pentru care este puțin probabil să apară soluții practice de reversibilitate tehnică. De asemenea, K_N și K_M sunt diferențiate prin gradul de certitudine sau, mai bine spus, incertitudine, deoarece, în timp ce cunoștințele despre mașini și echipamente tind să fie complete, cele referitoare la factorii de mediu sunt incomplete (numărul de specii, de animale și păsări; modul de acți-

une a ciclurilor carbonului și hidrologice). Se mai poate adăuga încă un element de susținere a părerilor critice în privința substituibilității, și anume aversiunea publicului față de ideea pierderii capitalului natural.

Toate argumentele prezentate susțin ideea că regula "sustenabilității slabe" este limitată ca scop și, din această cauză, economiștii sunt de părere că este necesară asocierea ei cu regula "sustenabilității tari". Aceasta presupune ca elementul K_N să fie menținut constant (sau să fie majorat), în condițiile în care K este constant (sau majorat) și operează; atunci se stabilește relația de mai jos, iar orice depreciere pozitivă, în sens matematic, este un semn de nesustenabilitate:

$$\frac{\sigma_N K_N}{Z} \geq 0$$

Această regulă este, la rândul ei, criticabilă, deoarece presupune o substituție perfectă între elementele care compun K_N . De fapt, această supoziție este puțin probabilă, deoarece K_N este foarte eterogen, cu componente care prezintă valori economice totale diferite. Totuși se apreciază că relația de mai jos nu exprimă o regulă de conservare și are meritul de a arăta că elementele care compun capitalul uman nu pot fi consumate și apoi construite din nou. Astfel, combinația dintre cele două reguli de sustenabilitate este necesară deoarece, chiar dacă o economie națională este sustenabilă potrivit criteriului "slab", dezvoltarea ei nu va fi durabilă dacă nu îndeplinește criteriul "tare". Trebuie menționat însă că ambele abordări implică evaluări ale capitalului, ceea ce este dificil, pentru că trebuie sesizate și cuprinse toate funcțiile sistemelor ecologice.

În ceea ce privește deprecierea resurselor naturale (a_N), trebuie arătat că acest concept se prezintă sub două forme – epuizare și degradare. Acestea pot fi interpretate, în sens general, ca o rentă (de raritate) provenind din epuizarea sau degradarea fondurilor de capital natural. Ceea ce este important este faptul că termenul (o_N) poate fi interpretat drept cantitatea ce trebuie reinvestită pentru menținerea intactă a capitalului, pe baza regulii HPHS.

Referitor la epuizarea resurselor, deci în cazul resurselor regenerabile, renta Hotelling este echivalentă cu prețul pieței resurselor minus costurile marginale de extracție. Renta totală Hotelling este renta unitară înmulțită cu unitățile de resursă extrasă. Această metodă poate fi extinsă și în cazul epuizării resurselor regenerabile. În practică este dificil de făcut această evaluare, din cauză că informațiile asupra costului marginal brut, de regulă, nu sunt disponibile, în lipsa lor fiind folosite costurile medii ca aproximare. Totuși, acolo unde costurile de extracție ale unității marginale de resursă cresc în timp datorită variațiilor calității, se presupune că ele sunt superioare costurilor medii.

Degradarea mediului se referă la degradarea calității factorilor de mediu, cum sunt aerul și apa. Măsura corectă a deprecierii este schimbarea valorii

prezente a fluxului de servicii de mediu. În acest caz, o problemă deosebită este măsurarea acestor valori comerciale.

Relația matematică de mai jos dă posibilitatea determinării unui indicator de sustenabilitate notat cu Z:

$$Z = \frac{S}{Y} - \frac{\sigma_M K_M}{Y} - \frac{\sigma_N K_N}{Y}$$

Pentru a asigura durabilitatea dezvoltării, valoarea lui Z trebuie să fie zero sau pozitivă. Pentru calculul practic, termenii $\sigma_M K_M(t)$ și $\sigma_N K_N(t)$ sunt scăzuți din produsul intern brut, pentru a ajunge astfel la produsul intern net. Ca urmare, produsul intern net a fost interpretat ca un venit durabil, sustenabil, respectiv dobânda la întregul stoc de capital al unei națiuni.

Acest calcul al sustenabilității la nivel național poate fi adoptat și la nivelul proiectelor de dezvoltare a regiunilor unei țări. Astfel, pentru un proiect pot fi considerate mai multe variante (V1-V8), cu grad diferit de sustenabilitate, indicatorii S și Y fiind adoptați la nivelul proiectului (tabelul 2.1)

Tabelul 2.1

**Sustenabilitatea diferitelor variante ale unui proiect
de dezvoltare regională**

	$S/Y - \sigma_M/Y - \sigma_N/Y = Z$			
 Variante sustenabile				
V1	30	10	13	7
V2	28	10	12	6
V3	24	8	11	5
 Variante marginal sustenabile				
V4	23	12	11	0
V5	25	13	12	0
 Variante nesustenabile				
V6	20	12	10	-2
V7	18	11	10	-3
V8	16	10	10	-4

Rezumând cele expuse, putem evidenția tendința modelelor de dezvoltare regională de a surprinde esența dezvoltării durabile, prin promovarea valorilor elementelor de sustenabilitate, prin considerarea întregii game de beneficii și costuri economice, ecologice și socioculturale. În acest sens, apreciem că analiza cost-beneficiu surprinde, în mare parte, caracteristicile de mediu, actuale sau opționale, sesizând preferințele și disponibilitățile populației de a plăti pentru anumite bunuri și servicii ecologice. Concluziile acestor demersuri evidențiază că, în mod efectiv, punerea în practică a principiilor dezvoltării durabile se poate face în bune condiții doar în anumite regiuni din țările cele mai dezvoltate ale UE. Aceste concluzii au constituit suportul ideii potrivit căreia nu

se poate vorbi de dezvoltarea durabilă a economiei sau a industriei până ce structurile juridice, economice și sociale nu au fost definitive și nu s-a ajuns la un anumit grad de dezvoltare economică. Faptul că în prezent este dificil de promovat dezvoltarea durabilă cu toate componentele ei nu presupune evitarea măsurilor care să prefigureze elemente și principii posibil de aplicat. În acest sens, considerăm că este absolut necesar a adăuga la construcția noului sistem economico-social nu numai considerentele de eficiență ale mecanismului de piață, ci și pe cele legate de dreptul persoanelor de a trăi într-un mediu nepoluat. Bunăstare înseamnă nu numai venituri mari pe locuitor, ci și un mediu nepoluat. De asemenea, trebuie ținut seamă de procesul de integrare în structurile europene, care impune cu necesitate reanalizarea și modificarea rolului industriei în economie și creșterea importanței acordate protecției mediului înconjurător. Industria nu se mai poate dezvolta autarhic în condițiile dezvoltării legăturilor economice cu țările UE¹. Competiția industrială din Europa va avea o componentă ecologică foarte importantă, ceea ce va face necesară adaptarea industriei românești la aceste cerințe. De asemenea, armonizarea legislației României cu cea a UE va face absolut necesară modificarea și respectarea normelor privind mediul ambiant. La toate acestea se mai adaugă și necesitatea de a facilita investițiile străine și transferul de tehnologie în România.

¹ Începând cu anul 1986, o bună parte din barierele vamale dintre România și UE au fost ridicate ca urmare a Tratatului de asociere.

CAPITOLUL 3. PREMISE GENERALE DE DEZVOLTARE LA NIVELURILE NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

**Rodica MIROIU,
Daniela ANTONESCU**

Între cele două concepte discutate anterior există atât similarități, cât și diferențe. În privința ariei de acoperire, dezvoltarea durabilă este un concept mondial, fiind în primul rând un proces care se bazează pe schimbarea mentalității, urmărind realizarea unei noi viziuni asupra managementului resurselor și dezvoltării economice. Dezvoltarea regională acoperă o arie mult mai restrânsă, fiind un concept european, și are drept obiectiv major reducerea disparităților existente între diferitele regiuni europene, în primul rând din punct de vedere economic.

O altă diferență majoră o constituie politicile de redistribuire, care în UE nu se datorează numai motivațiilor de ordin economic, ci și celor politice, născute din ideea solidarității, a coeziunii sociale. UE urmărește practic realizarea unui nou pol economic de putere, cât mai omogen în complexitatea lui, diferențele regionale putând încetini major ritmul dezvoltării economice. Politicile de redistribuire preconizate a avea loc în cadrul dezvoltării durabile urmăresc prioritar ajutorarea celor mai sărace țări de pe glob, pentru asigurarea nivelului minim de subsistență a populației din țările respective.

Principalul punct de confluență a celor două concepte este protecția mediului, atât dezvoltarea durabilă, cât și cea regională acordând un interes major acestui lucru.

Globalizarea, proces complex de transformare a societății omenești aflat în plină expansiune, acordă un interes modest problemelor dezvoltării durabile, ceea ce pe termen mediu și lung poate duce la o eră a instabilității globale. Creșterea necontrolată a puterii companiilor multinaționale, interesate în primul rând de realizarea unor profituri majore, fără a ține cont de principiile dezvoltării durabile, va determina distrugerea a numeroase comunități locale și regionale, inclusiv a mediului.

UE, prin crearea pieței unice europene, și-a propus realizarea coeziunii economice și sociale paneuropene, fără frontiere și fără restricții, prin eliminarea tuturor barierelor din calea liberei circulații a bunurilor, serviciilor, persoanelor și capitalurilor, ceea ce se poate realiza doar printr-o dezvoltare echilibrată a tuturor regiunilor.

Coordonarea politicii de dezvoltare regională la nivelul UE este realizată de Directoratul General XVI, cu sediul la Bruxelles, care concentrează toate

acțiunile la nivel comunitar. La nivelul fiecărui stat membru sau asociat există o politică regională, autoritățile regionale fiind răspunzătoare de realizarea și implementarea strategiilor de dezvoltare regională, programele regionale fiind cofinanțate din fondurile comunitare.

Situația actuală din UE, caracterizată prin primirea de noi membri, realizarea pieței unice și introducerea monedei unice, a determinat creșterea rolului și importanței nivelurilor locale și regionale de decizie. Principalele tendințe la nivelul UE sunt:

- descentralizarea – transferul puterii decizionale de la nivel central la nivel regional;
- deconcentrarea – delegarea autorității către nivelurile administrative regionale și/sau locale. Conceptul de subsidiaritate înseamnă transferul deciziei la un nivel cât mai apropiat de cel al colectivității asupra căreia acționează efectul deciziei respective.

La nivel european, conceptul dezvoltării durabile, în special componenta protecției mediului, se îmbină armonios cu conceptul dezvoltării regionale, UE acordând facilități deosebite pentru finanțarea proiectelor care urmăresc aspectele ecologice ale dezvoltării economice. Aspectele privind dimensiunea ecologică a urbanizării și a extinderii rețelilor de transport constituie o preocupare permanentă a UE.

Complexitatea și evoluția continuă a problemelor regionale presupun un cadru instituționalizat complex și flexibil, precum și implicarea unui număr tot mai larg de organisme și instituții în luarea deciziilor la nivel regional. La nivel național, cooperarea instituțională este deosebit de importantă, UE obligând țările beneficiare ale fondurilor structurale, prin regulamentele de alocare a acestor fonduri, să elaboreze programe și planuri de dezvoltare regională care să includă propuneri coordonate și unde să fie incluse prioritățile privind alocarea resurselor și gradul de implicare a factorilor locali și regionali.

Sprijinul financiar al UE se materializează în fonduri cu finalitate structurală, fonduri de coeziune și fonduri de preaderare. Aceste fonduri contribuie la atingerea obiectivelor:

- promovarea, dezvoltarea și adaptarea structurală a regiunilor;
- sprijinirea conversiei economice și sociale a regiunilor care întâmpină dificultăți structurale;
- promovarea și sprijinirea adaptării și modernizării politicilor și sistemelor de educație, pregătire profesională și folosire a forței de muncă.

Principiile și obiectivele dezvoltării regionale durabile se vor modifica pe măsură ce noi state vor fi incluse în UE. Vor apărea noi concepte și scenarii de reducere a diferențelor dintre nivelul de dezvoltare a regiunilor din statele membre ale UE care au deja o politică regională clară, coerentă și regiunile din statele noi afiliate. Principalele instrumente de susținere a dezvoltării regionale – fondurile structurale – trebuie direcționate în așa fel încât să asigure un echilibru între regiunile dezvoltate și cele cu probleme. Strategiile de dezvoltare

regională realizate pe termen mediu și lung țin seama permanent de tendințele existente în evoluția socioeconomică a Europei și de evenimentele politice, economice și sociale în desfășurare. În acest context, principalele aspecte avute în vedere sunt următoarele:

- intensificarea cooperării între diversele regiuni din spațiul european a condus la creșterea interdependenței dintre acestea;
- realizarea unei viziuni unice asupra spațiului european a devenit o necesitate datorită extinderii pe care a cunoscut-o UE în ultimii ani;
- existența pericolului apariției de noi dezechilibre datorită exodului specialiștilor din țările sau regiunile mai puțin dezvoltate spre țările industrializate;
- apariția unor contradicții majore între conceptul dezvoltării durabile și tendințele de urbanizare și de dezvoltare a transporturilor de-a lungul continentului.

Realizarea pieței unice europene și adoptarea monedei unice au determinat apariția în țările membre a unei noi forme de administrare politică, și anume în profil regional, crescând astfel importanța nivelurilor locale și regionale. În același timp a avut loc regionalizarea structurilor instituționalizate și, implicit, dezvoltarea nivelului de cooperare între diversele instituții. În țările membre ale UE, principalele tendințe care se manifestă pe plan administrativ sunt descentralizarea – puterea de decizie este deținută de autoritatea guvernamentală locală – și deconcentrarea – delegarea autorității către nivelurile administrative inferioare. Aceste tendințe se manifestă în special în domeniul dezvoltării industriale și al celei regionale.

În ultimii douăzeci de ani, statele membre ale UE, atât cele cu structură federală, cât și cele cu structură administrativă tradițională, au aplicat principiile descentralizării și deconcentrării:

- Belgia: cele două regiuni, valonă și flamandă, au un cadru legal al dezvoltării regionale încă din anul 1970, dar politici de dezvoltare regională proprii, în concordanță cu prioritățile specifice, au fost aplicate din anul 1980;
- Spania: comunitățile locale au primit autonomie totală în privința dezvoltării economice, administrația locală având puteri cvasitotale din punct de vedere administrativ și economic;
- Suedia: în decursul ultimilor zece ani, procesul de descentralizare s-a accentuat, administrarea politică și regională revenind acum unor consilii administrative locale.

În toate statele UE este evidentă tendința de descentralizare a procesului de administrare a politicilor regionale, în contextul în care procesul de dezvoltare economică la nivel regional este din ce în ce mai complex. Cooperarea dintre diversele instituții implicate în dezvoltarea regională presupune un cadru instituțional complex și flexibil, care să permită luarea deciziilor optime la nivel

regional. Atât la nivelul UE, cât și la nivel național, cooperarea instituțională implică realizarea unor programe comune de lucru ale organizațiilor și departamentelor, astfel încât să poată fi acoperită întreaga arie a politicii de dezvoltare regională.

În unele țări din UE, ministerele care coordonează politicile la nivel regional încearcă prin diverse măsuri să determine factorii politici și economici de decizie la nivel regional să țină cont de obiectivele prioritare ale dezvoltării regionale. Astfel de organisme acționează în Franța (CIAT – Comitetul Interministerial de Dezvoltare Regională – și CNAT – Consiliul Național pentru Dezvoltare Regională) și în Italia. Alte țări (Marea Britanie, Germania și Olanda) au promovat coordonarea ministerială prin crearea unor consilii care să gestioneze relațiile dintre ministerele economice, ale transporturilor și planificării. Eforturile depuse în direcția coordonării la nivel național a politicilor de dezvoltare regională întâmpină greutăți majore datorită temerilor ministerelor de resort de a nu se reduce importanța programelor proprii în detrimentul programelor de dezvoltare regională. Această problemă s-a încercat a fi rezolvată prin înființarea agențiilor naționale, organisme care, având o viziune de ansamblu asupra politicilor regionale, să poată realiza armonizarea intereselor regionale și a celor sectoriale. Astfel, Norvegia a creat Fondul pentru Dezvoltare Regională, instituție care încearcă să unifice politica regională, politica industrială și investițiile de capital. Tot în Norvegia a fost creată Compania de Dezvoltare Industrială care pune la dispoziția celor interesați instrumentele necesare dezvoltării industriale în profil regional. Suedia, prin Consiliul Național pentru Dezvoltare Industrială și Tehnologică, realizează armonizarea politicilor industriale și de dezvoltare tehnologică cu cele regionale.

Importanța deosebită a cooperării instituționale în domeniul dezvoltării regionale este evidențiată și de regulamentele fondurilor structurale, care stipulează obligativitatea includerii în programele și în planurile de dezvoltare regională a propunerilor de coordonare, a priorităților vizând alocarea resurselor financiare și modul de colaborare a factorilor de decizie la nivel local și regional.

CAPITOLUL 4. ROMÂNIA, ÎNTRE PROGRAMUL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ȘI PRINCIPIILE DEZVOLTĂRII DURABILE

Daniel FISTUNG

În contextul actual în care procesul de integrare a României în structurile UE este în plină desfășurare, aplicarea doctrinei dezvoltării durabile devine obligatorie, astfel încât obiectivele dezvoltării durabile – creșterea bunăstării și prosperității individuale și a societății – să aibă la bază o dezvoltare economică care să poată fi suportată de ecosistem, garantându-se astfel calitatea vieții generațiilor viitoare.

Oricum, în diversitatea obiectivelor de dezvoltare regională există un nou consens – dezvoltarea durabilă a regiunilor se caracterizează în fapt printr-o strategie viabilă, păstrează biodiversitatea și are o creștere pe termen lung.

Strategia națională pentru dezvoltare durabilă propune următoarele obiective:

- asigurarea stării de sănătate a populației;
- asigurarea complementarității și corelării între toate sectoarele economice și sociale, în scopul dezvoltării umane durabile;
- stabilirea sectoarelor și a direcțiilor cu potențial competitiv ca priorități ale dezvoltării durabile;
- asigurarea unei creșteri continue și stabile a nivelului de trai și în concordanță cu criteriile de integrare în UE;
- stoparea procesului de deteriorare a mediului și inițierea refacerii acestuia;
- monitorizarea și evaluarea permanentă a performanțelor economice, sociale și de protecție a mediului, printr-un sistem de indicatori cantitativi și calitativi determinabili.

Dezvoltarea regională durabilă implică o evaluare a legislației românești existente atât în domeniul dezvoltării regionale, cât și în al celei durabile. Acest demers trebuie să țină cont de obligativitatea aplicării acquis-ului comunitar, de respectarea convențiilor și acordurilor privind protecția mediului la care România a aderat, cât și de necesitatea realizării unui echilibru între perspectivele creșterii economice și calitatea vieții.

Cadrul juridic privind dezvoltarea regională durabilă trebuie să armonizeze Programul național de dezvoltare regională cu principiile dezvoltării durabile. Principalele direcții de acțiune sunt prezentate în continuare:

- remodelarea regulilor privind managementul public;

- perfecționarea sistemului de parteneriat instituționalizat;
- reglementarea accesului la informațiile de interes public;
- asigurarea unei interpretări unice și coerente a legilor;
- perfecționarea mecanismelor de piață;
- asigurarea protecției și conservării mediului și resurselor naturale;
- realizarea unei dezvoltări echilibrate a teritoriului – urbanizarea, infrastructurile, transportul, poluarea etc.;
- elaborarea unui Cod etic al mediului care să îmbunătățească comportamentul economic în direcția protecției mediului.

România trebuie să-și dezvolte capacitatea administrativă, astfel încât să introducă în dreptul intern întreaga legislație a UE. România poate să realizeze o dezvoltare regională durabilă dacă va acționa cu consecvență în următoarele direcții majore:

- stoparea proceselor de deteriorare a capitalului natural și a structurii genetice a populației;
- realizarea unei economii de piață reale, funcționale, care să asigure libera circulație a mărfurilor, capitalurilor, serviciilor și persoanelor, piața concurențială etc.;
- promovarea unui sistem complex și coerent de legi, în concordanță cu acquis-ul comunitar;
- dezvoltarea unui sistem flexibil și performant în domeniul educațional;
- stabilirea unui sistem de indicatori care să permită diagnosticarea nivelului dezvoltării regionale în conformitate cu principiile dezvoltării durabile;
- reducerea nivelului de exploatare a resurselor neregenerabile prin promovarea tehnologiilor nepoluante, cu consumuri reduse de materii prime, materiale și energie;
- dezvoltarea unui sistem de monitorizare a dinamicii sistemului economico-social în corelație cu evoluția calității vieții.

Dezvoltarea regională în România se află într-un stadiu incipient, fiind în curs de desfășurare faza de debut. În ultimii 2-3 ani s-au făcut eforturi pentru a defini problema și a o plasa mai favorabil pe agenda guvernului și a parlamentului. A fost elaborată o Carte verde a dezvoltării regionale care identifică situația, stabilește obiectivele, propune o serie de instrumente de implementare și schițează o secvență de desfășurare viitoare a politicii în domeniul dezvoltării regionale.

România are o experiență redusă în acest domeniu.

Economia planificată, care teoretic asigura o dezvoltare echilibrată a zonelor țării, era rigidă, ineficace și a eșuat în alocarea optimă a resurselor. În plus, centralizarea excesivă bloca orice inițiativă locală, care este componenta obligatorie a oricărei politici de dezvoltare regională.

Perioada de tranziție nu pare a fi nici ea cel mai bun cadru pentru dezvoltarea regională. Politica de dezvoltare regională trebuie să asigure *acordul fin*, reglarea unei politici economice și industriale deja implementate. Politica regională vine să corecteze eventualele efecte negative ale politicii economice naționale aflate deja în funcțiune. În România în special, dar și în alte țări din zonă aflate în tranziție, sunt încă de rezolvat chestiuni fundamentale legate de reforma economică și instituțională, adică nu este încă realizat *acordul brut*. Nu e de mirare că politica în domeniul dezvoltării regionale se află, așadar, într-o fază de debut.

La ora actuală, în România, există o lege a dezvoltării regionale care, cu toate micile ei imperfecțiuni sau desincronizări, asigură deocamdată cadrul legal pentru abordarea concretă a politicii în domeniul dezvoltării regionale.

Legea răspunde rezonabil la una din temele de dezbateră în cadrul politicilor de dezvoltare regională: centralizare *versus* descentralizare.

O centralizare excesivă ar putea avea dezavantajul pierderii eficacității date de prezența expertizei locale în domeniu. În plus, actori importanți pe plan regional ar putea fi scoși din joc și s-ar pierde o contribuție importantă, care de cele mai multe ori este și inovatoare.

Dimpotrivă, o descentralizare excesivă ar priva planificatorii politicii de dezvoltare regională de o viziune de ansamblu absolut necesară pentru a realiza, în fond, țelul prim al unei asemenea politici, și anume micșorarea disparităților. Funcționarea eficientă a funcției de realocare presupune o privire de sus care să identifice diferențele reale și să dozeze corect fluxurile financiare spre regiuni.

Legea privind dezvoltarea regională adoptată în România răspunde bine la această sfidare, centralism vs. descentralism, prevăzând o componentă paritară a Consiliului Național pentru Dezvoltare Regională, jumătate membri ai executivului, jumătate reprezentanți aleși ai autorităților locale.

Câteva priorități și repere ar trebui urmărite în fazele următoare:

- implementarea politicii de dezvoltare regională prin dezvoltarea instituțională și creșterea capacității administrative de aplicare. De altfel, în cadrul parteneriatului de aderare, Comisia Europeană recomandă României "*să realizeze un cadru cuprinzător pentru dezvoltarea regională, să dezvolte legislația, instrumentele, ca și capacitatea administrativă de a gestiona fondurile europene și de a conduce o politică integrată de dezvoltare regională după aderare*";

- crearea unor instituții de coordonare competitive. O temă importantă în cadrul politicilor de dezvoltare regională este componenta corpurilor executive – agențiile de dezvoltare – care trebuie să pună în aplicare strategiile respective. Alegerea specialiștilor trebuie făcută în condiții competitive. Aceștia trebuie să fie inovatori, multidisciplinari, cu putere de analiză și spirit practic, cu conexiuni în lumea afacerilor, eventual cu conexiuni internaționale. În plus, un atu însemnat este dat de talentul de negociator. Programele de instruire, în cadrul cărora specialiștii să asimileze diferite experiențe europene în domeniu,

sunt recomandabile pentru a mări eficiența implementării. Însușirea experienței altor agenții de dezvoltare atât din țări occidentale, cât și din țări candidate poate scurta timpul necesar pentru realizarea funcționării la parametri nominali a instituțiilor din domeniul dezvoltării regionale;

- îmbunătățirea cooperării instituționale, lucru ce reprezintă una dintre caracteristicile definitorii ale dezvoltării regionale. Acest lucru presupune ca participanții la procesul de dezvoltare economică regională să lucreze mai apropiat atât pe verticală, între diferite niveluri guvernamentale, cât și pe orizontală, între diverși actori activând în cadrul aceleiași regiuni sau localități;
- mobilizarea resurselor regionale în jurul unor noi rețele regionale inovatoare care implică un înalt grad de colaborare pe verticală și orizontală între firme, precum și o implicare apropiată a unei game largi de organizații publice și private specializate în informații de afaceri, servicii de consultanță și transfer de tehnologie.

Pașii concreți ce urmează a fi realizați în dezvoltarea regională trebuie să țină cont de ultimele evoluții în domeniu. Aceste tendințe sunt următoarele:

- abordarea selectivă a proiectelor; dacă înainte finanțarea se realiza automat, de multe ori după niște criterii cantitative, în prezent sunt selectate numai acele proiecte care satisfac, conform unor criterii și priorități, obiective concrete în respectiva regiune;
- finanțarea îndreptată în special spre îmbunătățirea mediului de afaceri și creșterea competitivității regionale și mai puțin spre salvarea unor întreprinderi aflate în dificultate;
- instruirea și perfecționarea forței de muncă în așa fel încât să poată fi capabilă să fie integrată în procesul economic al regiunii;
- îmbunătățirea infrastructurii fizice pentru a stimula oamenii de afaceri și investitorii străini să finanțeze proiecte în regiune;
- crearea condițiilor pentru dezvoltarea serviciilor și a transferurilor de tehnologie.

România, ca și celelalte țări candidate, are nevoie de timp pentru a se adapta la modul de lucru al fondurilor structurale, la care va avea acces o dată cu intrarea cu drepturi depline în Uniunea Europeană. În cadrul strategiei de preaderare este prevăzut, începând cu anul 2000, un fond de sprijin de preaderare.

Creșterea capacității de absorbție a acestor fonduri trebuie să fie unul dintre obiectivele majore urmărite de țările candidate. Această capacitate poate fi mărită prin prezentarea unor proiecte eligibile concrete și amplificarea capacității administrative de implementare.

Promovarea legislativă în domeniu, dezvoltarea instituțională și pregătirea unei echipe de profesioniști capabili să planifice și să aplice eficace o politică regională sunt alte priorități care necesită o abordare inteligentă și inovatoare.

CAPITOLUL 5. PREMISE DE DEZVOLTARE DURABILĂ A REGIUNILOR DIN ROMÂNIA

**Daniela ANTONESCU,
Teodor POPESCU**

La nivel regional, dezvoltarea durabilă reprezintă baza strategiilor generale de dezvoltare elaborate de Agențiile de Dezvoltare Regională, care au înțeles că nici o evoluție nu se poate realiza pe termen lung fără a respecta mediul și fără a lua în considerare cerințele generațiilor viitoare.

Acest lucru a fost definit în termeni extrem de concludenți de Berindan Cornelia încă din anul 1987: "Evoluția așezărilor umane cunoaște o dinamică activă în acest sfârșit de mileniu. Singura posibilitate de a ține sub control această evoluție este abordarea și aplicarea unor proiecte de dezvoltare durabilă. Așezarea umană este un sistem cu valențe ecologice în care componentele vii și nevii, naturale, seminaturale și create se întretaiesc în legături reciproce." Pe scurt, la nivel regional, premisele dezvoltării durabile sunt:

Regiunea Nord-Est

Obiectivul general al strategiei regionale a Regiunii Nord-Est, pentru perioada 2004-2006, este: "creșterea gradului de competitivitate al regiunii prin îmbunătățirea infrastructurii economice și întărirea coeziunii sociale". Pe lângă acest obiectiv general, există obiective specifice, cum sunt:

1. Dezvoltarea infrastructurii fizice și de afaceri, conservând în același timp condițiile de mediu;
2. Întărirea mediului de afaceri în sectoarele strategice și tradiționale din regiune, prin creșterea competitivității și eficienței microîntreprinderilor și IMM-urilor;
3. Îmbunătățirea nivelului de trai al locuitorilor zonelor rurale în vederea reducerii decalajelor existente față de mediul urban;
4. Îmbunătățirea nivelului de instruire și a abilităților profesionale și tehnice în vederea asigurării unei forțe de muncă adaptabile la cerințele pieței și a includerii sociale a persoanelor dezavantajate.

Din perspectiva dezvoltării durabile a Regiunii Nord-Est, aceasta implică asigurarea unui echilibru optim între, pe de o parte, creșterea economică și, pe de altă parte, conservarea și reconstrucția cadrului natural, susținătorul dezvoltării armonioase, care să răspundă cerințelor actuale și viitoare de dezvoltare. În acest sens, dezvoltarea durabilă la nivelul regiunii nu poate fi realizată fără o evaluare a situației actuale a factorilor de mediu.

Este de precizat faptul că derularea Programului ISPA în orașe cum sunt: Iași (modernizarea rețelei de canalizare, 38.553.000 euro, buget total 51.378.000, finalizare în 2006), Piatra Neamț (programul pentru administrarea deșeurilor, ISPA 10.384.500 euro, buget total 13.846.000 euro și aprovizionarea cu apă, tratarea apelor reziduale și a sistemelor de canalizare cu contribuție ISPA de 21.159.963 euro și buget total de 28.594.545 euro), Pașcani (modernizarea rețelei de canalizare – contribuție ISPA 12.196.500 euro și valoare totală 16.262.000 euro) va contribui la susținerea dezvoltării durabile a Regiunii Nord-Est.

Tendința înregistrată în ultimii ani este de reducere a nivelului concentrațiilor diversilor poluanți, în primul rând ca urmare a reducerii/sistării activității unor agenți economici și în mai mică măsură ca urmare a modernizărilor sau investițiilor în domeniu.

Aerul

Potrivit datelor existente în *Anuarul statistic al României*, principalii factori poluanți sunt: pulberile sedimentabile, pulberile în suspensie, amoniacul, metil-mercaptanii, acidul clorhidric, precipitațiile acide. Majoritatea zonelor critice din punct de vedere al poluării aerului din regiune sunt cele din imediata apropiere a unor mari poluatori industriali sau zone aflate în calea unor curenți atmosferici importanți.

Zonele critice în Regiunea Nord-Est sub aspectul poluării atmosferei în anul 2001 erau: municipiul Suceava – mercaptani, municipiul Iași – pulberi sedimentare, municipiul Bacău – SO_2 și NH_3 . Județele Vaslui, Neamț și Botoșani nu au prezentat zone critice sub aspectul poluării atmosferei în anul 2001.

Astfel, putem spune că, în Regiunea Nord-Est, principalele zone afectate de poluarea atmosferică sunt ariile aflate în apropierea zonelor industriale și în mediul urban (Bacău, Suceava și Iași). Concentrațiile maxime ale principalilor poluanți atmosferici depind atât de ciclul productiv al marilor întreprinderi, cât și de neglijența sau incompetența factorului uman (poluări accidentale). Cu toate acestea, în ultimii ani se înregistrează o tendință de reducere a poluării atmosferice, ca urmare a dotării cu echipament de control performant a inspectoratelor de mediu, a aplicării legii la nivelul fiecărui județ și a achiziționării de către marii poluatori a unor tehnologii nepoluante și filtre performante.

Apa

Poluarea apelor de suprafață și a celor subterane este cauzată în special de marii poluatori industriali, la care se adaugă și alți factori (factorul uman). Așa cum apare în *Anuarului statistic al României*, calitatea apelor de suprafață se măsoară cu ajutorul unor parametri fizico-chimici, biologici și bacteriologici, stabilindu-se un nivel maxim admisibil. Standardul de calitate a apei potabile

stabilește patru categorii de calitate: I, II, III și apa care depășește limitele categoriei III¹ (tabelul 5.1).

Din analiza perioadei 1998-2001, se constată că în cei patru ani nu s-au înregistrat modificări substanțiale cu privire la calitatea apelor din bazinele geografice Siret și Prut. În ceea ce privește apele subterane, ele pot fi afectate atât prin activitățile umane, cât și din cauze naturale (datorită straturilor subterane ale solului pe care le străbat și unde pot fi contaminate radioactiv sau cu alte substanțe nocive).

Tabelul 5.1

**Principalele zone critice sub aspectul poluării apelor
de suprafață și subterane în Regiunea Nord-Est**

Județul Suceava	- Râul Suceava (tronsoan 3 km) – poluare cu substanțe organice, sulfuri, fenoli, colorația și fenomenul de spumare conferite de lignină și compuși organici specifici. - Pârâul Neagra Șarului – poluare cu metale și având un PH acid, ca urmare a activității desfășurate de EM Călimani.
Municipiul Suceava	- Pânza freatică din zona industrială a municipiului Suceava – poluanți specifici tehnologiei de obținere a celulozei și hârtiei.
Județul Vaslui	- Râul Vasluiș din aval de stația de epurare Vaslui și până la confluența cu râul Bârlad se încadrează în categoria degradat, prezentând depășiri frecvente la oxigenul dizolvat și la CCO-Mn. - Râul Bârlad – depășiri la CCOMn, CB0₅, NH₄⁺, NO₃⁻, P, în secțiunile aval Negrești și aval Bârlad.
Județul Iași	- Râul Bahlui – situație critică pe tronsonul degradat Hârlău-Jijia, datorită evacuării apelor insuficient epurate de la stația de epurare a municipiului Iași; râul prezintă cote ridicate de oxigen dizolvat, CCOMn, amoniu, CBO₅. - Râul Jijia – la intrarea în județ (com. Andrieșeni) prezintă categoria degradat, conform indicatorilor ce definesc regimul de oxigen (CCOMn, CB0₅) și categoria a II-a după reziduu fix, situație datorată surselor de poluare din județul Botoșani. După confluența cu râul Bahlui, crește concentrația în ioni de amoniu, substanțele organice corespunzând tot categoriei degradat.
Județul Bacău	- Râul Siret (poluator platforma industrială Bacău Sud) – deversări de poluanți specifici procedeele de fabricare a hârtiei și celulozei și fabricării îngrășămintelor chimice, ape uzate.

¹ **Categoria de calitate I** reprezintă apa utilizată la alimentarea centralizată cu apă potabilă, alimentarea centralizată a unităților de creștere a animalelor, alimentarea centralizată a unităților de industrie alimentară, precum și alte activități ce necesită ape de calitate a celei potabile; **categoria de calitate II** reprezintă apa utilizată pentru reproducerea și dezvoltarea fondului piscicol natural din apele de șes, precum și alimentarea cu apă a amenajărilor piscicole, a unor procese tehnologice industriale, precum și a altor activități care necesită apă de categoria de calitate II; **categoria de calitate III** reprezintă apa utilizată pentru alimentarea sistemelor de irigații, a hidrocentralelor, a instalațiilor pentru răcirea agregatelor, alimentarea stațiilor de spălare, precum și a unităților cu alte activități care necesită apă de categoria de calitate III; apa care depășește limitele categoriei III este inaptă pentru o mare parte din folosințe și constituie o amenințare pentru sănătatea publică și mediul natural.

	- Râul Trotuș (platforma industrială Borzești-Onești) – poluanți specifici procedeelelor de fabricare a cauciucului, pesticidelor; deversare de derivați ai industriei petroliere, ape menajere. Pânza freatică pe raza zonei de activitate a SC RAFO Onești – poluare cu produs petrolier sub formă dizolvată și sub formă peliculară.
	- Pânza freatică pe raza zonei de activitate a SC CAROM SA Onești (intra și extrauzinal – pe traseul conductelor de transport spre stația de epurare Jevreni). - Poluare cu fenoli și substanțe organice. - Pânza freatică pe raza zonei de activitate a SC Rafinăria SA Dărmănești – afectare cu produs petrolier; pericol de afectare a alimentării cu apă a populației. - Pânza freatică pe raza zonei de activitate a SC SOFERT SA Bacău - afectare cu sulfați, amoniac și fosfor; pericol de afectare a râului Bistrița. - Pânza freatică pe raza zonei de activitate a SNP PETROM SA – Filiala Moinești și SC CONPET SA – Filiala Moinești: risc de afectare a calității pânzei freatice cu țitei, gazolină.
Județul Neamț	- Pânza freatică situată în aval de platforma chimică Săvinești, respectiv localitățile Roznov, Zănești, Podoleni, Costișa – impurificare a subteranului cu ioni de amoniu, amoniac, azotați și substanțe organice în concentrații ce modifică concentrația apei, făcând-o nepotabilă.
Județul Botoșani	- Zonele critice sub aspectul poluării apelor de suprafață și subterane sunt râurile în secțiunile aval de punctele de deversare a apelor uzate provenite din centrele populate.

Sursa: PDR Nord-Est, 2004, ADR Nord-Vest

În Regiunea Nord-Est, calitatea apelor de suprafață s-a menținut relativ constantă în ultimii 4 ani, înregistrându-se fluctuații mici la cele trei grupe calitative. Totuși menționăm creșterea cu 67 m lungime a grupei de calitate a III-a în bazinul râului Prut. Poluarea apelor este cauzată în general de marii poluatori industriali, fapt la care contribuie și starea proastă și capacitatea redusă de epurare a apelor de către stațiile orășenești.

Apele de suprafață în Regiunea Nord-Est prezintă încărcare organică, conținut de amoniu, amoniac, nitriți, nitrați, fenoli, produse petroliere, pesticide, cupru, fosfor etc. Unele râuri prezintă și un conținut bogat în metale grele și uraniu natural din cauza condițiilor naturale din zonă.

Solul

În Regiunea Nord-Est există zone critice sub aspectul poluării solului, prezentate în continuare.

Tabelul 5.2

**Principalele zone critice din punct de vedere al poluării solului,
în Regiunea Nord-Est**

Județul Suceava	- Zona Călimani – poluare datorată noxelor degajate prin oxidarea rocilor cu sulf pe o suprafață de peste 240 ha și prezenței haldelor de steril și a iazului de decantare (108 ha). - Municipiul Fălticeni – în zona depozitului de acetocianhidrină degradată – concentrații mari de cianuri.
Județul Vaslui	- Județul Vaslui prezintă cea mai mare suprafață arabilă afectată de eroziune – 232.630 ha. - Zone care necesită reconstrucție ecologică în incintele și în jurul societăților GOSCOMLOC Huși, RAGCL Bârlad, Salubritatea Negrești; platforma de deșeuri industriale de la SC Rulmenți SA Bârlad; batalurile de la SC AVICOM SA Vaslui.
Județul Iași	- Triunghiul Țuțora-Holboca-Tomești – poluare din surse majore, cum ar fi CET II Iași, depozitul de deșeuri menajere Tomești, Stația de epurare a municipiului Iași, proximitatea zonei industriale a orașului, cariera de argilă a SC Ceramica SA și SC COMTOM SA Tomești.
Județul Bacău	- Parcul Măgura din orașul Tg. Ocna – dizolvări necontrolabile ale zăcămintului de sare de către izvoarele din zonă, de unde a rezultat producerea de surpări de teren. - Zona schelei de exploatare țiței Zemeș – poluare cu țiței (fenomenul de "aflo-rimente"). - Zona SNP PETROM – Filiala Moinești și SC CONPET SA – Filiala Moinești – apariția de puncte critice (poluare cu țiței) datorită unor spargeri și avarii de-a lungul conductelor de transport.
Județul Neamț	- Pe teritoriul județului Neamț nu există zone critice sub aspectul poluării solurilor.
Județul Botoșani	- Zonele critice sub aspectul poluării solurilor sunt reprezentate de depozitele de deșeuri menajere din mediul urban (13 ha) și rural, și industriale.

Regiunea Nord-Est se situează sub media pe țară la conținutul de îngrășăminte chimice și la cea 50% din media națională la conținutul de pesticide în sol.

În Regiunea Nord-Est solul este caracterizat de o serie de factori specifici tipului de climă din această zonă, cu diferențe mari de temperatură zi-noapte, ca și de la anotimp la anotimp. Astfel, suprafețe foarte mari de sol sunt afectate de eroziune (ravene, ogașe, cornișe de desprindere), alunecări de teren, exces de umiditate de natură freatică, acidifieri etc. Pe suprafețe mari de teren se constată o lipsă acută a unor elemente esențiale, componente caracteristice ale solului, cum ar fi: azotul, fosforul mobil, potasiul etc. Cele două aspecte coroborate cu accidentele și poluările accidentale și voite datorate factorului uman fac ca solul Regiunii Nord-Est să fie mai greu exploatabil în regim agricol decât cel ai altor regiuni.

În ceea ce privește poluarea industrială, ea are aproximativ aceleași cauze, factori și actori principali ca și în cazul poluării atmosferice și a apelor, respectiv pe fondul îmbătrânirii echipamentelor (uzură fizică și morală, subdimensionare a acestora) de prelucrare și filtrare a reziduurilor industriale rezultă de cele mai multe ori deșeuri cu grad înalt de nocivitate, care, în lipsa unor mijloace adecvate de distrugere și reciclare/depozitare, ajung de cele mai multe ori să fie deversate în albiile râurilor sau direct pe sol (accidentul de la Metadet – Fălticeni). De menționat că, în ultimii cinci ani, s-au întreprins unele lucrări de anvergură pentru regenerarea unor suprafețe mari de sol, aceste lucrări vizând mai ales județul Vaslui, care prezintă degradare naturală pe aproximativ 71% din suprafața agricolă totală a județului. Ca semn pozitiv al dezvoltării durabile putem considera și dotarea Direcțiilor agricole județene cu aparatură de măsurare a caracteristicilor chimice ale solului, fapt care va ajuta la depistarea mai rapidă și la rezolvarea mai facilă a problemelor ce vor apărea în viitor. Referitor la conținutul de îngrășăminte chimice, se poate spune că Regiunea Nord-Est se situează sub media pe țară la conținutul de îngrășăminte chimice și la cca 50% din media națională la conținutul de pesticide în sol.

Flora și fauna

În ceea ce privește flora și fauna regiunii, putem spune că aceasta este afectată grav din cauza poluării, rezultatul fiind reducerea efectivului de specii (cursurile de apă Vasluiet și Bârlad, județul Vaslui) și asociații floristice acvatice (valea Bârladului-Delea, județul Vaslui), specii pe cale de dispariție din faună (rândunica, lăstunul, cocoșul de mesteacăn – județul Bacău, râsul, capra neagră, vulturul negru, cocoșul de munte, acvila de munte, lostrița, zimbrul – județul Neamț) și din floră (papucul doamnei, laleaua pestriță – județul Bacău, floarea de colț, ghințura galbenă, sângele voinicului, bulbucii de munte, crucea voinicului, ruscuța de primăvară, dedițelul, angelica – județul Neamț). Pentru a respecta realitatea, trebuie sesizat faptul că reducerea faunei regiunii se datorează în mare măsură și braconajului.

În județul Suceava (munții Călimani), prezența poluanților acizi în atmosferă a dus la ofilirea plantelor tinere (cloroze și necroze la arbori și arbuști), afectând fondul silvic pe o suprafață de cea 1.500 ha, cu o rată anuală a uscărilor de 0,5-3%, la distanță de 1-2 km de sursă, și pierderi de creștere a arborilor de la 20% la 50% în ultimii 20 de ani.

Regiunea Nord-Est nu se confruntă cu fenomene de poluare deosebit de grave, fiind încă o regiune "curată". În pofida acestui fapt, pot fi enumerați o serie de factori cu impact negativ imediat asupra mediului, factori care favorizează degradarea rapidă a mediului. Principalele probleme-cheie privind mediul sunt: capacitatea insuficientă de tratare a apelor reziduale în stațiile de epurare (70% din necesar) și a deșeurilor din haldele de depozitare (60% din necesar) și poluarea atmosferică constantă, mai ales în marile orașe și în jurul

centrelor industriale, cu depășiri frecvente ale valorilor maxime ale indicatorilor specifici de monitorizare a factorilor de mediu.

Regiunea Sud-Est

În Regiunea de Sud-Est, datorită condițiilor de relief (predominanța câmpiilor, vecinătatea cu Marea Neagră și Dunărea), s-au dezvoltat în timp ocupații specifice bazate în special pe agricultură și comerț, care nu au influențat foarte mult calitatea mediului înconjurător.

În anii industrializării forțate, fenomenul de poluare a început să se facă simțit și în această regiune. Marile platforme industriale realizate aici, funcționale în prezent (Combinatul ISPAT SIDEX de la Galați, Rafinăria de la Midia-Năvodari, Combinatul de Celuloză și Hârtie de la Brăila), contribuie substanțial la poluarea mediului.

Fenomenul de poluare a mediului este repartizat astfel:

- În zonele de deal și munte din județele Vrancea, Buzău și Galați, despăduririle au afectat foarte mult stabilitatea terenurilor;
- În Delta Dunării, poluarea complexă a afectat habitatul natural;
- litoralul Mării Negre necesită intervenții majore pentru combaterea poluării marine și prevenirea erodării plajelor.

Unele maluri de râu din regiune necesită lucrări de îndiguire și protejare, pentru că, în perioadele cu precipitații abundente sau dezgheț, cotele apelor depășesc albiile naturale, producând inundații.

Așezările umane sunt afectate de probleme legate de modul de colectare, transport și depozitare a deșeurilor menajere, multe localități având stații învechite de epurare a apelor uzate și spații insuficiente de depozitare a deșeurilor.

Poluarea mediului în regiune se datorează atât existenței unor tehnologii uzate moral și fizic, cât și insuficienței mijloacelor financiare pentru achiziționarea unor echipamente corespunzătoare de protecție a mediului. Totuși, în ultimii 15 ani, ca urmare a reducerii intensității activităților industriale, nivelul poluării – în majoritatea cazurilor – se încadrează în limitele acceptabile. Emisiile relativ mari de SO₂ înregistrate în vecinătatea zonelor industriale se datorează în special proceselor de ardere a combustibililor cu un conținut ridicat de sulf.

La pulberile sedimentabile s-au înregistrat depășiri față de concentrația maximă admisă atât în zona industrială, cât și în zonele cu trafic intens. În județul Tulcea, în cursul anului 2002, nu au fost înregistrate depășiri la indicatorii poluanți gazoși SO₂ și NO₂. Valorile medii înregistrate au fost 0,21 mg/m³ pentru SO₂ și 0,1022 mg/m³ pentru NO₂. Pentru pulberile sedimentabile, 4,6% din probe au înregistrat valori mai mari decât concentrația maximă admisă, media valorilor înregistrate pe primele 11 luni ale anului fiind de 6,382g/mp pe lună.

Pentru pulberile în suspensie, 0,56% din probe au depășit maximul admis, media înregistrată fiind de 0,045 mg/m³.

În județul Brăila, prin analiza determinărilor efectuate în anul 2002, se constată următoarele:

- poluanții gazoși (SO_2 , NO_2 , H_2S , Cl_2 , NH_3) prezintă concentrații medii cu un ordin de mărime mai mic decât concentrația maximă admisă;
- la indicatorul pulberi în suspensie, concentrațiile medii înregistrează valori de până la 60% din cea a concentrației maxime admise;
- pulberile sedimentabile prezintă valori maxime de 30% din valoarea concentrației maxime admise.

În județul Buzău, valorile măsurate zilnic în zonele urbane și industriale pentru concentrația de SO_2 și NO_2 , pentru pulberi în suspensie și pentru pulberi sedimentabile nu depășesc limitele admise.

În județul Vrancea, concentrațiile medii anuale pentru dioxid de sulf variază între 0,017 și 0,021 mg/m^3 , iar pentru dioxid de azot variază între 0,016 și 0,02 mg/m^3 . Concentrațiile medii anuale înregistrează valori mult mai scăzute decât limitele prevăzute de valoarea maximă admisă.

Concentrațiile medii lunare de SO_2 , NO_2 , NH_3 , H_2S înregistrează valori mult mai scăzute decât limitele prevăzute de concentrația maximă admisă. Se constată că, în cazul pulberilor în suspensie, valoarea concentrației medii anuale este de 0,1069 mg/mc . Referitor la pulberile sedimentabile, valoarea concentrației medii anuale se încadrează în limitele admise.

Se constată că nivelul de impurificare a atmosferei în perioada 1995-2001 prezintă o scădere pentru poluanții gazoși, iar pentru pulberile în suspensie și cele sedimentabile se constată o ușoară creștere.

În județul Constanța, valorile concentrațiilor de NO_2 în aer sunt mici și nu se înregistrează depășiri ale concentrațiilor maxim admisibile. La fel este și în cazul SO_2 .

În anul 2000, s-a înregistrat un salt spectaculos pentru valorile medii anuale, datorită includerii în rețeaua de supraveghere a unor noi puncte, cum ar fi zona portului Constanța, unde se face simțită influența activităților de încărcare-descărcare a produselor pulverulente vrac.

Având în vedere vecinătatea regiunii cu țări care se confruntă cu probleme de mediu asemănătoare (poluare industrială, eroziune costieră, defrișări masive etc.), se pot dezvolta o serie de proiecte de cooperare transfrontalieră între Regiunea de dezvoltare Sud-Est și zone învecinate din Ucraina, Republica Moldova și Bulgaria, în ideea aplicării unor proiecte comune de dezvoltare durabilă în aceste spații.

Regiunea Sud

Calitatea mediului în funcție de evaluarea gradului de poluare a componentelor sale individuale (aer, apă, sol, păduri etc.) diferă de la o zonă la alta, fiind determinată de specificul și particularitățile acestora.

După anul 1990, condițiile de mediu au început să fie gradual îmbunătățite prin creșterea investițiilor de protecție a mediului, îmbunătățirea și aplicarea

legislației în domeniu și prin reducerea și chiar stoparea producțiilor industriale poluante.

Gradul ridicat de industrializare a zonei din nordul regiunii și concentrarea în cadrul acesteia a unor activități industriale poluante fac ca în această zonă să existe cele mai mari probleme pentru toate componentele de mediu, cu un impact negativ asupra calității vieții și a condițiilor de trai.

În cadrul acestei zone, județul Prahova, caracterizat prin nivelul cel mai înalt de industrializare din țară, înregistrează o poluare ridicată atât a aerului, cu sulfat în suspensie, aerosoli de acid sulfuric și pulberi, cât și a solului, în special cu produse petroliere.

Starea tehnică necorespunzătoare a stațiilor de tratare a apelor uzate menajere și industriale și folosirea unor tehnologii depășite determină existența unei poluări biologice și microbiologice avansate a râurilor colectoare.

Zonele agricole din sudul României, datorită gradului scăzut de industrializare, sunt mai puțin afectate de factorii poluanți caracteristici acesteia, dar în schimb suportă acțiunea unor factori de mediu limitativi, cum sunt: eroziunea, sărăcia în substanțe nutritive și poluarea chimică, ale căror efecte negative în productivitatea agricolă și calitatea mediului de trai sunt evidente.

Folosirea pe scară largă a substanțelor chimice pentru tratarea solurilor și a culturilor, în contextul practicării de-a lungul timpului a unei agriculturi intensive, a influențat negativ calitatea apelor subterane, gradul de poluare al acestora fiind destul de ridicat.

O problemă deosebită o constituie depozitarea deșeurilor menajere și nemenajere, regiunea dispunând de un număr mic de locuri de depozitare ecologică a acestora și care în general sunt localizate în centrele urbane.

Până în prezent, în cadrul acesteia, nu există un sistem complex și modern, capabil să realizeze separarea, procesarea, utilizarea și lichidarea deșeurilor, inclusiv incinerarea acestora.

O altă problemă actuală este gradul de conștientizare și nivelul de educație scăzut al populației, ca și implicarea practică a acesteia în protejarea naturii și a mediului.

Concluziile relevante în acest domeniu sunt: poluare ridicată în județele din partea nordică, poluare accentuată a solului în județele din sud, poluare ridicată a apei subterane.

Regiunea Sud-Vest

În Planul de dezvoltare regională a Regiunii Sud-Vest, există în special referiri la starea infrastructurii de mediu. Astfel, infrastructura de mediu (în special rețeaua de furnizare de apă potabilă, instalațiile de tratare și rețelele de canalizare pentru apa uzată și managementul deșeurilor solide) plasează Regiunea Sud-Vest printre cele mai puțin dezvoltate din România.

În privința furnizării de apă, lungimea rețelei de instalații de apă potabilă înregistrează o valoare de sub 8% din totalul la nivel național, pentru o suprafa-

ță care însumează peste 12% din cea a României. Doar puțin peste 11% din totalul numărului de localități din regiune sunt prevăzute cu instalații de furnizare a apei potabile, toate municipalitățile din regiune fiind conectate la rețeaua publică (prin urmare, problema apei potabile afectează puternic zonele rurale). Apa potabilă furnizată pentru utilizarea în gospodării reprezintă 8% din totalul la nivel național, populația din regiune fiind de aproape 11% din totalul țării.

Consumul de apă pe cap de locuitor este cel mai scăzut din România: 57 m³ pe cap de locuitor comparat cu 76 m³ pe cap de locuitor medie națională.

Starea rețelilor de canalizare și tratare a apei plasează regiunea sub media națională, având cea mai subdezvoltată rețea din România. Localitățile cu instalații publice de canalizare reprezintă 2% din total și se concentrează în municipalități și orașe. Lungimea rețelei de canalizare este de 1300 km, reprezentând 8% din totalul la nivel național. Pondere a apei uzate purificate este puțin peste 5% din totalul național. Numai în Craiova există un proiect pentru tratarea apei uzate (încă neimplementat); de aceea, toată apa uzată este deversată în râuri, poluând grav cursurile de apă din zonă.

Infrastructura de management al deșeurilor este într-un stadiu primar de dezvoltare. Deșeurile domestice generate în orașe sunt în general depozitate fără tratament anterior, deșeurile din zonele rurale nefiind sistematic colectate. Procentajul deșeurilor reciclate sau reutilizate este nesemnificativ.

Cele mai mari cantități de deșeuri industriale sunt generate de județele Vâlcea și Mehedinți.

O categorie specială o reprezintă poluările accidentale provenind din industria chimică (organică și anorganică), metalurgie, rafinării de petrol și procese termice. Cantități considerabile sunt raportate a fi produse în județele Dolj, Olt și Vâlcea. În Regiunea Sud-Vest se află cel mai mare teren cu deșeuri de decantare a pulberilor rezultate din activitățile de la Uzinele Sodice Govora (județul Vâlcea) pe o suprafață de 168 ha. Spitalele din regiune incinerează deșeurile infectate, dar aceasta se realizează deseori în instalații neomologate, ce reprezintă un risc considerabil pentru sănătate și mediu.

Probleme-cheie de mediu

Un număr de zone critice au fost identificate în regiune, zone de risc major din punct de vedere al mediului:

- Dolj, Gorj, Mehedinți – uzine pentru producerea energiei electrice și termice;
- Gorj și Mehedinți – mine în folosință;
- Dolj, Gorj, Vâlcea – uzine chimice, de ciment și anumite industrii ușoare;
- Olt – fabrici de aluminiu;
- conducte pentru transportul petrolului, gazului, combustibilului etc. care sunt subiect al spargerilor accidentale;

- câmpul de exploatare saramură Teica – Ocnele Mare (județul Vâlcea) care nu mai este în folosință, dar amenință râul Olt (deci și fluviul Dunărea) prin alunecările de teren care ar putea afecta apa râurilor.

În anul 2000, în regiune s-au înregistrat 18 accidente de poluare dintr-un total de 855 la nivel național, acestea atrăgând atenția cu privire la angajamentul public de prevenire și justificând preocuparea Inspectoratelor Județene de Mediu în legătură cu reducerea fondurilor alocate de la bugetul de stat în acest scop.

Zonele protejate din regiune includ Parcul Natural Porțile de Fier, cel mai mare din România, cuprinzând teritorii din județele Mehedinți (75.000 ha) și Caraș-Severin, care se extinde însă și în regiuni din Serbia (la graniță cu Mehedinți). În cadrul județelor Mehedinți și Gorj este localizat Parcul Național Domogled - Valea Cernei, care se extinde, de asemenea, în Caraș-Severin (60.000 ha). Parcul Național Cozia (17.000 ha) este localizat în județul Vâlcea.

Zonele menționate mai sus, toate localizate în zone montane, au un potențial turistic ridicat, însă biodiversitatea acestora este amenințată. Pădurile din Mehedinți și Gorj sunt grav afectate (aproape 40% din pădurile acestor județe sunt afectate). În județul Dolj se înregistrează un proces îngrijorător de deșertificare, 65% din fondul arboricol fiind afectat, cel mai ridicat grad de afectare din România. În cadrul regiunii, rezervațiile naturale și zonele cu monumente naturale totalizează o suprafață de aproape 8.500 ha.

Din cele 24 de lacuri antropice majore din România, 9 sunt localizate în regiune, acoperind o suprafață de peste 58.000 hectare și un procent de 80% din suprafața totală a lacurilor antropice din țară. La acestea ar trebui adăugat un râu natural-luncă cu o suprafață de 1867 ha – peste 35% din suprafața totală a acestora în România. Poluarea acestor lacuri reprezintă motiv major de îngrijorare.

Reabilitare și planificare

Regiunea totalizează 2400 hectare de zone verzi, din care 1300 ha în județul Dolj, județul cu cea mai mare suprafață de zone verzi localizate în zonele urbane. Trebuie menționat că unele din zonele verzi găzduiesc clădiri și alte elemente aparținând moștenirii culturale naționale – de exemplu, Parcul Romanescu în Craiova, al treilea parc natural intravilan din Europa, Parcul Brâncuși în Târgu Jiu, unde sunt expuse în aer liber sculpturi bine cunoscute în întreaga lume). Nivelul de poluare a acestor zone reprezintă un domeniu de preocupare majoră, inclusiv pentru sănătatea populației, întrucât aceste zone sunt localizate în cadrul așezărilor urbane.

În cadrul regiunii, rezervațiile naturale și monumentele naturii sunt în număr de 121. Datorită investițiilor reduse din ultimele decenii, o mare parte a patrimoniului moștenirii culturale este puternic degradată.

Sărăcia este un fenomen foarte răspândit în regiune și cu potențial ridicat de diminuare a șanselor de implementare a unor politici viabile de dezvolta-

re durabilă. Astfel, 32,4% din populație trăiește sub pragul de sărăcie. În timp ce în șase regiuni din România nivelul de sărăcie a înregistrat o scădere în 2001 în comparație cu 2000, în această regiune și în cea de Nord-Est indicatorul a cunoscut o creștere, în același an, cu 8,9% și, respectiv, 2,7%.

Sărăcia și excluderea socială sunt interconectate și există un risc pentru anumite grupe ale populației, în special persoanele în vârstă cu venituri scăzute, persoanele cu nevoi speciale, mamele aflate în dificultate, copiii abandonați.

Țigani (momii) sunt o minoritate etnică și reprezintă un grup vulnerabil. În Oltenia, recensământul a identificat peste 60.000 persoane de etnie rromă, însemnând 2,5% din totalul populației; totuși se estimează că acest grup este mult mai mare și totalizează peste 5%. Nu există date disponibile care ar indica o discriminare a minorității rrome pe piața muncii.

Regiunea Vest

Obiectivele strategiei de dezvoltare ale Regiunii Vest pentru perioada 2004-2006 sunt:

- dezvoltarea economiei și a competitivității regiunii prin investiții în: infrastructură, mediu, cercetare-dezvoltare și transfer tehnologic, competitivitatea întreprinderilor și a IMM-urilor, turism;
- investiții prioritare în domeniul resurselor umane, calificarea oamenilor și susținerea categoriilor în dificultate;
- tratarea disparităților teritoriale, rezolvând problema restructurărilor industriale și susținând dezvoltarea rurală.

Pentru mediu, obiectivele strategice sunt:

- alinierea la normele UE în domeniul calității mediului;
- aplicarea principiilor de dezvoltare durabilă la nivel regional;
- creșterea gradului de conștientizare a populației, a actorilor publici și privați pentru problemele mediului;
- reorientarea și diversificarea sectoarelor industriale, dezvoltarea activităților durabile nonpoluante;
- ameliorarea utilizării potențialului industrial al regiunii. Prioritățile regionale față de dezvoltarea durabilă sunt:
 - implementarea unui sistem integrat de gestiune a deșeurilor;
 - implementarea unui management integrat al apei;
 - implementarea unui management integrat al calității aerului;
 - implementarea unui management integrat al calității solului;
 - conservarea naturii și protecția biodiversității;
 - încurajarea activităților economice în domeniul protecției mediului;
 - schimbarea mentalității și a comportamentului față de mediu;
 - atenuarea efectelor ecologice negative determinate de exploatarea industrială nerațională;
 - reorientarea și diversificarea sectoarelor industriale;

- dezvoltarea abilităților, a competențelor manageriale și a capacității de inovare în afaceri.

Măsurile pentru realizarea obiectivelor dezvoltării durabile în regiune sunt concretizate în:

- zonarea regiunii, pentru a permite un mai bun management al deșeurilor, identificarea zonelor cu probleme și necesități de salubritate;
- organizarea sistemelor centralizate de gestiune a deșeurilor în zonele turistice de intervenție prioritară;
- crearea unui sistem integrat regional de valorificare a deșeurilor;
- realizarea sistemelor de alimentare cu apă și canalizare în zonele turistice de intervenție prioritară;
- implementarea unor proiecte pilot pentru experimentarea unor sisteme alternative de epurare a apelor uzate în mediul rural;
- elaborarea unui plan de acțiune pentru îmbunătățirea calității apelor subterane;
- reabilitarea sistemelor de alimentare cu apă și canalizare;
- realizarea unui plan regional de gestionare a calității aerului pentru stabilirea priorităților de acțiune;
- întărirea capacității de supraveghere a calității aerului la nivel regional;
- stabilirea priorităților pentru tratarea solurilor poluate;
- sprijinirea înființării unor zone de agricultură biologică și susținerea inițiativelor private în acest domeniu;
- definirea rețelei regionale a ariilor speciale de protecție "Natura 2000" și stabilirea planurilor de gestiune;
- gestionarea comună între România și Serbia, pe de o parte, România și Ungaria, pe de altă parte, a ariilor protejate transfrontaliere;
- acordarea de asistență tehnică și financiară IMM-urilor care activează în domeniul protecției mediului;
- ecologizarea zonelor industriale cu unități productive falimentate;
- realizarea unor proiecte pilot de sisteme colective performante de termoficare pe bază de combustibil lemnos sau energie solară pentru zonele izolate;
- crearea de programe regionale de educație de mediu;
- sprijinirea organizării în mod regulat a unui forum regional al ONG-urilor de mediu din regiune;
- introducerea de tehnologii ecologice pentru revalorificarea haldelor de steril, a maselor plastice, ceramicii și sticlăriei;
- reconstituirea potențialului ecologic al zonelor afectate de industrializare;
- reintegrarea urbanistică a spațiilor de producție afectate de restructurare;

- susținerea sectoarelor industriale cu perspective de creștere în zonele monoindustriale;
- menținerea și accentuarea sprijinului spre ramuri cu valoare adăugată mare și productivitate ridicată;
- susținerea serviciilor de consultanță și training profesional în domeniul managementului afacerilor;
- îmbunătățirea și diversificarea surselor de finanțare pentru crearea și dezvoltarea afacerilor și îmbunătățirea potențialului tehnic și tehnologic;
- adaptarea structurilor organizatorice la gradul de maturitate al organizațiilor, prin încurajarea serviciilor de consultanță și instruire în domeniu.

Regiunea Nord-Vest

Regiunea a proiectat un plan de măsuri care vizează dezvoltarea durabilă a zonei. Cele mai importante componente ale acestui plan sunt cele care urmăresc:

Prevenirea și tratarea poluării industriale

Obiectivul specific al acestui demers îl reprezintă limitarea, în general, a efectelor asupra mediului, în context transfrontalier, îndeplinirea sarcinilor acceptate prin acorduri și tratate internaționale privind:

- îmbunătățirea calității aerului și apei;
- reducerea poluării solului;
- îmbunătățirea recuperării și tratării deșeurilor industriale;
- creșterea competitivității industriale pe termen mediu și lung.

Acest demers este datorat atât existenței unor surse majore de poluare datorate activității industriale, cât și unor alte activități economice poluante. Referitor la activitatea industrială, situații negative din perspectiva poluării mediului apar:

- În industria de prelucrare metalurgică din Baia Mare (poluare cu SO_x, NO_x, metale grele);
- În extracțiile petroliere și procesarea lor din zona Suplacu de Barcău (particule în suspensie, CO și alte gaze);
- În depozitele petroliere și industriile care folosesc solvenți organici (componente organice volatile).

Aceste surse de poluare au condus la apariția zonelor în care aerul este intens poluat, concentrațiile de emisii înregistrate fiind adesea peste limitele admise.

Un alt efect al activității industriale îl reprezintă poluarea apelor freatice și de suprafață ca rezultat al activităților industriale. Cauzele majore ale acestora sunt:

- deversarea apelor de mină în zonele miniere fără instalații de epurare;
- deversarea de ape uzate insuficient epurate, în lacuri de decantare, în procesarea/pregătirea activităților metalurgice (în principal în județul Maramureș);
- deversarea apelor uzate provenind din industria de prelucrare petrolieră; poluarea apelor freatice și de suprafață cu produse petroliere provenind din zona de extracție și prelucrare a țițeiului din Suplacu de Barcău;
- poluarea apelor de suprafață ca urmare a activităților forestiere și ale industriei de prelucrare a lemnului (în principal cu rumeguș);
- pierderea caracteristicilor inițiale ale lacurilor naturale și de acumulare din cauza substanțelor organice (există, din această perspectivă, un risc major de poluare accidentală, cu efecte transfrontaliere, în special ca urmare a activităților legate de exploatarea și prelucrarea metalelor, a țițeiului, deversări ne/insuficient tratate din activități industriale către rețelele publice de canalizare, afectând funcționarea stațiilor urbane de canalizare;
- poluarea apelor, cauzată de existența depozitelor de materiale uzate, a lacurilor de decantare părăsite, a terenurilor de exploatare a petrolului și a altor zone agricole și industriale abandonate;
- existența gropilor de gunoi inadecvate pentru deșeuri industriale, inclusiv un sit de 60.000t HCH (hexaclorociclohexan);
- lipsa echipamentelor și serviciilor adecvate pentru colectarea, sortarea, recuperarea și depozitarea deșeurilor industriale.

Pentru rezolvarea problematicii amintite, se prevede implementarea următoarelor tipuri de acțiuni:

- realizarea de programe de informare, formare, prediagnosticare și diagnosticare, consultanță menite să stimuleze și să ajute întreprinderile (în special IMM-urile) să se implice în procesul managementului de mediu, care să ducă la EMAS, pe termen mediu, sau certificare ISO 14000;
- atragerea de investiții în tehnologii ecologice pentru înlocuirea proceselor industriale poluante și în tehnologii eficiente de depoluare, inclusiv prin folosirea celor mai bune tehnici disponibile (BAT) pentru obiectivele care se încadrează în IPPC și/sau care pot avea efecte transfrontaliere;
- monitorizarea sistemelor de emisie și evacuare din sursele ce se încadrează în IPPC și/sau care au posibile efecte transfrontaliere;
- sporirea investițiilor în procesele speciale pentru colectarea, sortarea, recuperarea și depozitarea deșeurilor industriale, inclusiv a celor periculoase;

- reabilitarea siturilor degradate sau protejarea siturilor vulnerabile ecologic, cu potențial economic (situri industriale, întreprinderi închise din zonele urbane intens poluate, situri naturale și zone cu potențial turistic), o atenție deosebită fiind necesară pentru reabilitarea siturilor industriale grav contaminate, în special a celor părăsite.

Ca potențiale surse de finanțare a acestor activități, putem aminti: bugetele proprii ale firmelor, fondul pentru mediu, creditele, programele de finanțare ale UE: CBC, Life, PHARE, ISPA sau fonduri de la Banca Mondială.

Canalizarea și epurarea apelor uzate menajere și industriale

Prin acest obiectiv se urmăresc: asigurarea infrastructurii de alimentare cu apă, conform directivelor UE și indicatorilor de dezvoltare economică și socială; creșterea eficienței economice și menținerea/reabilitarea calității mediului prin dezvoltarea infrastructurii fizice, suport al activităților economice actuale și de perspectivă; îmbunătățirea calității apelor de suprafață și subterane, conservarea și refacerea biodiversității.

Sistemele existente de alimentare cu apă nu corespund nici cerințelor de apă potabilă, nici calității impuse de legislația UE adoptată de România. În această situație, sunt necesare lucrări de reabilitare și extindere a sistemelor de alimentare și, de asemenea, construcția de noi sisteme centralizate de alimentare cu apă în zonele urbane cu mai mult de 2000 de locuitori.

Apele uzate din zonele orășenești nu sunt colectate în totalitate de sisteme de canalizare, ci ajung direct în apele de suprafață. Există pierderi de apă uzată din rețelele de canalizare menajeră urbană, acestea poluând atât solul, cât și pânzele freatice, infiltrându-se chiar și în rețelele de alimentare cu apă, datorită stării avansate de degradare a acestora. Concomitent, stațiile de epurare orășenești nu asigură epurarea corespunzătoare a întregului volum de apă uzată, fiind subdimensionate.

Există și se dezvoltă în continuare sisteme centralizate de alimentare cu apă, fără asigurarea concomitentă a rețelilor de canalizare și a stațiilor de epurare a apelor uzate, în special în zonele rurale.

În acest context, apare de o strictă necesitate preluarea apelor uzate preepurate, rezultate în urma activităților industriale, și a apei menajere de la noii agenți economici urbani, în rețelele de canalizare menajeră și în stații de epurare a apelor uzate orășenești, care, astfel, nu vor mai corespunde din punct de vedere al capacităților de prelucrare. De asemenea, inexistența, în toate zonele urbane, a unui sistem divizor de colectare a apelor uzate și, respectiv, a apelor pluviale determină ca în perioade de ploi abundente rețelele de canalizare și stațiile de epurare să nu asigure funcționarea corespunzătoare a acestora.

Starea de degradare a rețelilor de canalizare pluvială orășenești sau lipsa acestora cauzează dificultăți în transport în perioadele cu ploi abundente.

Lipsa sistemelor de canalizare în zonele rurale cauzează fenomene de poluare a apei subterane și afectează sănătatea populației, prin utilizarea apei din pânza freatică prin puțuri (fântâni), nu de puține ori incorect realizate. Tot mai mult populația din zonele rurale își realizează sisteme proprii de alimentare cu apă, fără a asigura și colectarea și epurarea apelor uzate. Evacuările de ape uzate de la fermele de creștere a animalelor situate în mediul rural, în numeroase cazuri fără epurare sau cu epurare necorespunzătoare, direct în apele de suprafață constituie alte surse majore de poluare.

Pentru remedierea deficiențelor prezentate și atingerea obiectivului propus, trebuie avute în vedere următoarele acțiuni:

- reabilitarea și extinderea rețelelor de canalizare a apelor uzate din zonele orășenești;
- modernizarea și extinderea numărului de stații de epurare;
- reabilitarea și extinderea rețelei de distribuție a apei potabile;
- dezvoltarea de rețele de canalizare și stații de epurare în zonele rurale și urbane cu peste 2.000 de locuitori (stații de colectare și tratare și rețele de distribuție);
- păstrarea și protejarea surselor de apă;
- stoparea fenomenului de eutrofizare a lacurilor de acumulare care constituie surse de apă potabilă;
- prevenirea inundațiilor în zonele de colectare care sunt surse pentru sistemul de alimentare cu apă;
- > stoparea sau diminuarea fenomenului poluării apelor freatice și de suprafață care sunt surse de apă potabilă.

Managementul integrat al deșeurilor

Prin acest obiectiv se are în vedere prevenirea generării deșeurilor și a efectelor nocive ale acestora, printr-un proces complex care urmărește colectarea selectivă a reziduurilor (menajere și de altă natură), transportul și reciclarea acestora.

Stringența problemei este datorată în principal: inexistenței unor depozite dimensionate corespunzător și amenajate astfel încât să asigure protecția sănătății populației și a mediului; inexistenței totale sau parțiale a serviciilor de colectare a deșeurilor în mediul rural; colectării neselective a deșeurilor menajere; inexistenței instalațiilor de incinerare/coincinerare a deșeurilor provenite din activități sanitare, veterinare și alte categorii de deșeuri periculoase; dezvoltării reduse a unităților de valorificare a deșeurilor industriale și a celor provenite din ambalaje (în special PET-uri); producerii și utilizării de ambalaje reutilizabile în cantități mici și slabei dezvoltări a sistemelor de recuperare, în vederea utilizării multiple a acestora; existenței unui sistem deficitar de educare a populației în privința modului de gestionare a deșeurilor, colectării selective a acestora și consumului de produse prietenoase mediului.

Atingerea obiectivului propus necesită implementarea unor acțiuni precum:

- amenajarea de depozite ecologice zonale pentru depozitarea deșeurilor colectate selectiv, provenite de la populație și agenții economici;
- închiderea ecologică a depozitelor de deșeururi urbane existente care nu pot fi ecologizate;
- construirea de instalații de incinerare a deșeurilor periculoase provenite din activitățile sanitare;
- dezvoltarea sistemelor de colectare selectivă a deșeurilor provenite de la populație și agenții economici;
- atragerea de noi investiții în activitățile de colectare, sortare, recuperare și valorificare sau depozitare a deșeurilor, inclusiv cele provenite din ambalaje sau deșeururi industriale nepericuloase (ex.: valorificarea energetică a rumegușului și a deșeurilor rezultate din prelucrarea lemnului).

Regiunea Centru

Obiectivul global pe termen lung al regiunii se referă la: utilizarea eficientă a tuturor resurselor fizice și umane în concordanță cu conservarea mediului și a patrimoniului, în scopul dezvoltării unei economii performante, care să ducă pe termen lung la armonizarea coeziunii economice și sociale la nivelul regiunii.

Regiunea Centru se plasează în topul regiunilor cu probleme grave de mediu, cauzate în special de activitățile industriale. Printre localitățile cu probleme majore în ceea ce privește calitatea aerului, se află orașele: Zlatna, Copșa Mică, Mediaș, Brașov, Târgu Mureș, Miercurea Ciuc, Odorheiu Secuiesc, unde se întâlnesc frecvent depășiri ale concentrațiilor maxime admisibile la substanțele poluante.

De asemenea, în regiune există și probleme legate de salubritate și modul de colectare, transport și depozitare a deșeurilor menajere; nu există halde de depozitare a deșeurilor, acestea fiind stocate în locuri improprii, iar în unele orașe nu există stații de epurare a apelor uzate.

Protecția mediului în regiune vizează menținerea și îmbunătățirea sănătății populației, a calității vieții și îmbunătățirea potențialului natural.

În principal, acțiunile pentru protecția mediului sunt orientate către:

1. reducerea agresiunii asupra mediului înconjurător prin stimularea cu prioritate a industriilor nepoluante;
2. refacerea ecologică a zonelor poluate, precum și realizarea de amenajări în scopul valorificării potențialului de mediu.

Intensa activitate de exploatare a resurselor în regiune (activități tradiționale) a dus la amplificarea fenomenului de degradare a mediului. Acestor activități tradiționale li se adaugă unele activități industriale, ce au amplificat

poluarea prin generarea unor produse secundare inutile, care, prin acumulare, pun în pericol confortul și sănătatea oamenilor.

Zonele din Regiunea Centru în care s-au înregistrat depășiri ale concentrației maxime admise la substanțe poluante în anul 2000, de exemplu, sunt: județul Alba (Alba Iulia, Ocna Mureș, Zlatna), județul Brașov (Brașov, Făgăraș, Codlea, Cristian, Hoghiz), județul Harghita (Odorheiu Secuiesc, Miercurea Ciuc, Gheorgheni, Băian, Vlăhița, Chilieni), județul Mureș (Târgu Mureș) și județul Sibiu (Sibiu, Mediaș, Copșa Mică).

Principalele localități ale regiunii în care sunt înregistrate frecvente depășiri ale concentrației maxime admisibile la pulberile sedimentare sunt: Zlatna cu o frecvență a depășirii concentrației maxime admisibile de 84,8%, Brașovul cu 31,7%, Miercurea Ciuc și Odorheiu Secuiesc cu 50% și Târgu Mureș cu o frecvență de 19,7%.

În orașele Copșa Mică, Mediaș, Alba Iulia și Zlatna întâlnim poluare cu metale grele (plumb și cadmiu) și dioxid de sulf, iar la Sfântu Gheorghe agentul poluant este amoniacul (frecvența depășirii maxime admisibile de 0,84%).

În planul de dezvoltare al Regiunii Centru sunt propuse o serie de măsuri care să asigure o perspectivă durabilă, printre care amintim:

- îmbunătățirea calității aerului în zonele poluate până la atingerea cotelor maxime admisibile la substanțele poluante;
- acordarea de sprijin financiar unui număr de agenți economici poluanți în vederea achiziționării de tehnologii nepoluante;
- realizarea de activități de igienizare și ecologizare a fostelor surse de poluare, rămase inactive;
- crearea de locuri de muncă destinate activităților de igienizare și ecologizare.

O altă problemă majoră din Regiune o reprezintă fenomenul de uscare care afectează mari suprafețe de pădure. Ca urmare a acestui fapt, se produc scurgeri masive a torenților pe versanți, care amplifică eroziunea și conduc în timp la colmatarea căilor de acces și a gospodăriilor locuitorilor. Numai în zona Zlatna, ca urmare a fenomenului de poluare, există două mii de hectare puternic degradate și se pierd anual 38,7 mii mc masă lemnoasă, producția agricolă fiind aproape inexistentă.

În anul 1998, 25,3% din suprafața pădurilor din Regiunea Centru era afectată de procesul de defoliere (comparativ cu 33,8% la nivel național), județele cele mai afectate fiind Harghita 40,0%, Covasna 31,8% și Sibiu 31,3%.

Majoritatea pădurilor sunt încă în proprietatea statului, procesul de retrocedare a lor fiind în curs și cu efecte negative, în condițiile în care nu există o lege împotriva defrișărilor.

Regresul suprafeței pădurilor se produce ca urmare a exploatărilor extensive ilicite, a uscărilor datorită condițiilor climaterice și poluării. Reabilitarea zonelor împădurite implică acțiuni importante și costuri ridicate, dar și o educație ecologică a populației în acest sens.

Regiunea București-Ilfov

Pentru Regiunea București-Ilfov, dezvoltarea durabilă se poate realiza ținând seama de următoarele direcții (problematica va fi analizată în extenso în capitolul următor al lucrării):

- dezvoltarea sectorului productiv și a serviciilor conexe, prin sprijinirea creșterii competitivității întreprinderilor și promovarea liberei inițiative;
- dezvoltarea infrastructurii;
- dezvoltarea resurselor umane și îmbunătățirea serviciilor sociale;
- dezvoltarea rurală și agricolă;
- protejarea și îmbunătățirea calității mediului;
- promovarea și sprijinirea cercetării și dezvoltării tehnologice, a măsurilor inovative, precum și a societății informaționale.

Dezvoltarea activității economice din ultima jumătate de secol înregistrată în regiune a adus cu sine o accentuare a presiunii asupra mediului înconjurător, prin sporirea traficului greu, prin procesele rapide de urbanizare și industrializare, neînsoțite de măsuri corespunzătoare de protecție. Astfel, poluarea atmosferică, sonoră și mecanică depășește în zonele critice ale regiunii nivelul maxim admisibil, ducând la consecințe nefavorabile asupra stării de sănătate a populației. De asemenea, alimentarea cu apă este deficitară atât cantitativ, cât și calitativ, dependența de surse de apă de suprafață ridicând serioase semne de întrebare în ceea ce privește poluarea.

Calitatea mediului, pe lângă principalul aspect dat de impactul asupra sănătății, mai are și un impact deosebit asupra deciziilor investiționale, mai ales în ceea ce privește capitalul străin. Având în vedere aspectele prezentate mai sus, în scopul asigurării unei dezvoltări durabile, cea de-a cincea axă prioritară de dezvoltare pentru regiune a fost stabilită ca fiind protejarea și îmbunătățirea calității mediului.

Printre principalele măsuri ce trebuie adoptate, reamintim:

- refacerea mediului în zonele degradate, inclusiv siturile industriale;
- crearea unui sistem regional eficient de monitorizare și informare a calității mediului;
- protejarea resurselor naturale din regiune.

CAPITOLUL 6. AGENDA 21 PENTRU REGIUNEA 8 BUCUREȘTI-ILFOV – UN POSIBIL MODEL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ DURABILĂ

**Daniel FISTUNG,
Răzvan MARCU**

Agenda 21 reprezintă un compromis la scară internațională între dorințele și obiectivele umanității, modul de realizare a acestora și posibilitățile de integrare a suportului natural necesar.

Agenda 21 nu este altceva decât un plan de dezvoltare durabilă la nivel local, promovat de autoritățile și comunitățile locale. Ea pune accentul pe participarea comunității și pe democrația locală lărgită, oferind un instrument novator de integrare a problemelor sociale, economice și de mediu pentru orice regiune. Ea trebuie să conducă la definirea de obiective, politici, acțiuni și indicatori. Astfel, Agenda 21 este doar unul dintre modurile de abordare a dezvoltării durabile.

Un program de Agenda 21 trebuie, în principiu, să fie inițiat de autoritățile locale. În perioada de pregătire a acestuia, foarte importantă este consultarea tuturor părților care pot avea un impact asupra succesului său. În ultimă instanță, planul de dezvoltare durabilă locală trebuie să reflecte interesul tuturor grupurilor care formează comunitatea, cu alte cuvinte, trebuie să reprezinte compromisul cel mai acceptabil pentru toate părțile.

O altă obligație legată de realizarea unei Agende 21 corecte și realiste este aceea de luare în considerare a condițiilor regionale specifice. Datorită acestor condiții, care pot fi de natură economică, socială, geografică, dar nu numai, planurile concrete de Agenda 21 sunt diferite de la o regiune la alta.

Cu cât o localitate este mai mică, cu atât mai ușor este de realizat un program de Agenda Locală 21, atât din punct de vedere al stabilirii obiectivelor corecte, cât și din punct de vedere financiar. Cu cât localitatea este mai mare și mai complexă, cu atât procesul de concepere a programului de dezvoltare durabilă locală este mai complicat, mai anevoios și mai scump, însă cu atât provocarea este mai mare și mai incitantă. Din acest punct de vedere, considerăm că, pentru lansarea unui program de Agenda 21 la nivel regional, trebuie creat cadrul legislativ-instituțional menit să susțină acest demers. În acest context, primii pași au fost făcuți, prin adoptarea legislației de susținere a dezvoltării regionale, dar, din păcate, aceasta este supusă la dese modificări și completări, nu de puține ori contradictorii sau ineficiente. Din perspectiva instituțională, rolul coordonator ar trebui să fie jucat de Agențiile de dezvoltare regională, care, deocamdată, au un rol mai mult decorativ, fiind asimilate ca

organizații neguvernamentale. Aceste lucruri pot fi lesne modificate, dar deciziile sunt la nivel politic. Cu toate acestea, considerăm că principiile generale de dezvoltare a unui plan de Agenda 21 creat pentru localități pot fi acceptate și la nivel regional.

Una dintre condițiile de bază ale unui plan de Agenda 21 este aceea a utilizării resurselor locale, respectând, bineînțeles, principiile dezvoltării durabile enumerate anterior. Exploatarea și, în același timp, protejarea resurselor locale asigură atât o continuitate a sistemului economic local, cât și o structurare și conservare eficientă a sistemului social, asigurând bazele unui proces de dezvoltare durabilă. La acesta se adaugă comerțul, care asigură atât un influx, cât și un aflux de resurse în și din cadrul comunității, participând la asigurarea stabilității locale. Pe lângă funcția economică, comerțul mai asigură o funcțiune extrem de importantă, cea culturală.

Dezvoltarea durabilă nu se poate baza decât pe comunități locale durabile, fiind un proces "de jos în sus". Din această cauză, importanța conceperii și implementării programelor de Agenda 21 este crucială.

În conformitate cu elementele generale de construcție a unui plan de Agenda 21 la nivel regional, în continuare va fi schițat un astfel de plan pentru Regiunea 8 București-Ilfov

6.1. Premise

a. Geografie, climă, demografie, urbanizare

Regiunea 8 București-Ilfov, situată în zona centrală a Câmpiei Române, la distanțe medii de 60 km de Dunăre, 100 km de Carpații Meridionali și 250 km de litoralul Mării Negre, are o suprafață totală de 1821 km², din care 12,5% reprezintă teritoriul administrativ al Bucureștiului, restul fiind suprafața județului Ilfov. Din punct de vedere spațial, regiunea are o caracteristică unică în țară, respectiv plasarea teritoriului administrativ al municipiului București în centrul teritoriului administrativ al județului Ilfov.

Clima regiunii este temperat continentală, cu nuanțe excesive – veri fierbinți și ierni geroase – datorită mai ales maselor de aer estice predominante. Important de evidențiat este faptul că regimul temperaturii aerului este diferit în zona propriu-zisă a municipiului București comparativ cu restul teritoriului. La această situație s-a ajuns datorită încălzirii suplimentare a suprafeței municipiului, pe baza arderii combustibililor în procesele industriale și casnice, precum și radiației exercitate de suprafețele acoperite cu asfalt, pavaj de piatră sau beton și numeroaselor construcții existente.

Regiunea are două orașe (București și Buftea) și 38 de comune care cuprind 105 localități. Făcând abstracție de capitala țării, așezările sunt mici și foarte mici, doar Voluntari depășind 20.000 de locuitori. Județul Ilfov se caracterizează prin densități superioare mediei naționale în ceea ce privește numă-

rul de localități urbane la 1000 km² și numărul de sate la 100 km², cu 45,5% și, respectiv, 12,5%.

Situat în partea de sud-est a României, Bucureștiul se află, din punct de vedere geografic, între 25°49'50" și 26°27'15" longitudine estică (Greenwich) și 44°44'30" până la 44°14'05" latitudine nordică.

Bucureștiul este împărțit în 6 sectoare, diferite ca suprafață și populație. Pe ansamblul orașului există o densitate de circa 9.000 locuitori/km², cele mai dense zone fiind cele din sectoarele 2 (circa 13.000 locuitori/km²), 3 (12.400 locuitori/km³) și 6 (11.000 locuitori/km²). Cea mai scăzută densitate se regăsește în sectorul 1 (3.700 locuitori/km²), zonă în care există de altfel și întinse spații verzi și lacuri.

Din totalul de 228 km² cât însumează Bucureștiul, circa 30% se regăsește în sectorul 1 (cel mai mare) și doar 12% în sectorul 5 (cel mai mic).

Pe întreaga suprafață a orașului existau, la începutul anului 2001, 778.666 de locuințe. Suprafața spațiilor verzi din capitala României reprezintă circa 21% din total, mai exact 4.839 ha, ceea ce înseamnă foarte puțin, dacă luăm în considerație densitatea populației, valorile traficului rutier și activitățile industriale poluante din zonă.

Populația regiunii era, la jumătatea anului 2001, de 2.304.934 de locuitori, din care 88% locuiau în București. În prezent se constată o tendință de scădere a populației atât în municipiu, cât și în județ. Totuși, trendul este ceva mai redus în mediul rural, indicând o situație diferită față de tendința pe plan național, unde scăderea populației rurale este mai accelerată. Acest aspect indică o anumită atractivitate a zonei rurale a regiunii. Populația județului Ilfov este distribuită în 38 de comune și orașul Buftea, circa 70% din comune având peste 5000 de locuitori.

În ceea ce privește evoluția demografică, la nivel județean, se poate constata că există zone cu tendințe diferite. Astfel, în unele se înregistrează evoluții descendente, precum este situația din Nuci, Gruiu, Petrăchioaia sau Tunari, iar în altele ascendente, precum în Otopeni, Buftea, Balotești, Chitila, Voluntari sau Bragadiru. Creșterile sunt determinate în principal de atractivitatea sau neatractivitatea comunelor, datorată relațiilor economice pe care le dezvoltă și distanței relative față de capitală.

Populația capitalei este distribuită în 6 sectoare administrative dispuse radial în raport cu centrul orașului. Tendințele demografice sunt și aici regresive în ultimii 4 ani, doar în sectorul 4 observându-se o ușoară tendință de creștere.

Densitatea populației în teritoriu indică diferențe semnificative în cadrul regiunii, precum și pe teritoriul capitalei. Aici, cele mai dense sectoare sunt 2 și 3, fenomen explicabil și prin densitățile extreme din cartierele Pantelimon, Balta Albă și Titan. Cel mai puțin dens este sectorul 1, unde ponderea spațiilor verzi și a locuințelor individuale pe lot este mai ridicată decât în restul capitalei. Deosebiri semnificative se înregistrează și în spațiul rural, unde, în comunele

limitrofe capitalei, densitatea este în medie de 320 locuitori/km², iar în restul județului media este de doar 124 locuitori/km².

Estimarea evoluției populației rezultată în urma studiilor demografice a atras atenția asupra celei mai grave disfuncționalități cu care se va confrunta capitala României, și anume o reducere cuprinsă între 21,3% și 6,4% din populația actuală (tabelul 6.1).

Tabelul 6.1
Estimarea evoluției populației din Municipiul București

- mii persoane -

VARIANTA	2005	2010	2015	2020	2025	Diferența față de 1998 (1998=100%)	
Municipiul București						Mii (+)	%
Minim	1986	1982	2002	2022	2042	26	101,3
Maxim	1986	2036	2087	2140	2195	134	108,9
Studiu J IC A, 1999			2120				

b. Resurse naturale

Fiind integrat în totalitate în marea unitate de relief a Câmpiei Române, teritoriul Regiunii 8 prezintă caractere geologice generale uniforme, numai local și pe suprafețe mici apărând aspecte specifice. Astfel, sunt caracteristice tipurile geologice ale cuaternarului, care oferă o anumită gamă de resurse, precum: depozite de pietrișuri cu nisipuri și argile la bază, peste care există un complex marnos (marne și argile), urmat de nisipuri, pietrișuri și depozite loessoide. Resursele oferite de formațiunile cuaternare constau în mari cantități de materiale de construcții, precum și importante cantități de apă de bună calitate.

În cuprinsul județului Ilfov au fost identificate și puse în exploatare resurse ale subsolului, precum:

- petrol și gaze la Periș, Bălăceanca, Berceni, Popești-Leordeni, Bragadiru;
- petrol la Cățelu, Jilava, Dumitrana, Domnești;
- gaze la Moara Vlăsiei, Pasărea, Cozieni, Copăcenii;
- argile comune la Buftea și Pantelimon;
- nisipuri și pietrișuri la Grădiște, Brănești și în toate luncile de râuri și pe terase.

Solurile regiunii sunt favorabile culturilor agricole, iar solurile aluvionare oferă condiții favorabile dezvoltării unor culturi, în principal de legume și plante furajere.

Pădurile reprezintă o importantă resursă a regiunii, deși gradul de împădurire este redus, fiind de numai 15% din totalul suprafeței regionale, față de media națională care este de 26,2%. Cele mai mari suprafețe împădurite sunt situate în partea de nord, unde, pe teritoriul comunelor Snagov și Ciolpani, gradul de împădurire este cuprins între 35 și 45%, iar în regiunile Gruuiu, Moara

Vlăsiei și Periș între 25 și 35%. În jumătatea de sud a regiunii gradul de împădurire nu depășește 15%, unele comune fiind total lipsite de păduri (Chitila, Dobroiești, Berceni, Bragadiru), în zona mediană acest procent crescând la Brănești (28%), Voluntari (27%) și pe teritoriul orașului Buftea (37%).

Pădurile de pe raza municipiului București și a județului Ilfov ocupă o suprafață de 25.583 ha din totalul de 182.017 ha cât are întreg teritoriul, adică 14%.

Din totalul de 25.583 ha suprafață de pădure, peste 5% se află într-o stare avansată de degradare, iar în rest degradarea pădurilor este în cea mai mare parte într-o fază incipientă. Punctual, situațiile mai critice sunt:

- poluarea pădurii în special în zona comunelor Cernica, Pantelimon, Moara Vlăsiei (Căldărușani), Măgurele, Snagov, unde speciile forestiere, în mod deosebit stejarul, suferă și încep să se usuce din cauza noxelor emise de către întreprinderile Neferal, Acumulatorul, IFA Măgurele și a evacuărilor de ape reziduale din zona Snagov;
- pentru pădurile de pe raza municipiului București și o parte din cele aflate în județul Ilfov, care în marea majoritate sunt de agrement, degradarea cea mai mare se datorează neîntreținerii permanente, adecvate și mai ales distrugerilor cauzate de populație;
- pădurea este deteriorată și datorită continuării tăierilor ilegale practicate de diverși cetățeni, în special pe raza satelor Pitească, Tânganu, Mogoșoaia, Săbăreni.

c. Infrastructura

Regiunea București-Ilfov are cea mai mare densitate de drumuri publice la 100 km² teritoriu (43,4 față de 30,7 cât este media națională). Drumurile publice din regiune (791 km) sunt modernizate într-o proporție de 48%, fiind compuse din:

- drumuri naționale (193 km) modernizate integral;
- drumuri județene (598 km) modernizate într-o proporție de 31 %.

Principalele probleme ale drumurilor din regiune sunt depășirea capacității maxime de circulație și întreținerea lor necorespunzătoare. De aceea, se consideră că este necesară modernizarea și lărgirea căilor rutiere în regiune și în special a liniei de centură din jurul capitalei.

Rețeaua feroviară, din punctul de vedere al densității, este net superioară mediei naționale, în regiune existând 176,8 km de cale ferată la 1000 km², de 3,7 ori mai mare decât cea la nivel național. Lungimea rețelei este de 322 km, din care 63% sunt electrificate, ceea ce reprezintă o valoare de peste 1,8 ori mai mare decât media pe țară.

Important de semnalat este și existența unei complexe rețele de transport public atât la suprafață, cât și în subteran (metrou pe o distanță de 120 km).

Regiunea are două aeroporturi civile care funcționează în regim internațional (Otopeni și Băneasa) și câteva aeroporturi militare (Climcenii, Mihai Bravu).

Rețeaua de telecomunicații cuprinde circuite internaționale, interurbane și urbane. Deși numărul de abonamente la serviciile telefonice pentru 1000 de locuitori este de peste 2,5 ori mai mare decât media națională, localitățile rurale sunt servite de centrale învechite (manuale sau semiautomate), la nivelul anului 1997 44 de localități fiind neracordate, iar 16 comune neavând centrale telefonice.

Lungimea simplă a rețelei de distribuție a apei potabile corespunzătoare Regiunii 8 reprezintă 5,9% din totalul la nivel național, județului Ilfov corespunzându-i peste 42% din acest procent.

Anul de naștere al sistemului centralizat de alimentare cu apă a Bucureștiului este anul 1888. În acest an s-au pus în funcțiune: captarea de pe râul Dâmbovița, de la Brezoaiele; canalul deschis Brezoaiele-Arcuda; instalațiile de limpezire a apei de la Arcuda; apeductul t Arcuda-București; rezervorul nr. 1 de la Cotroceni; 130 km de rețea de distribuție, alimentată prin cădere liberă.

Sursele de apă din București sunt:

- de suprafață: râurile Argeș și Dâmbovița;
- subterane: fronturile de captare Ulmi, Arcuda, Bragadiru, puțurile de mare adâncime din București și minicaptările.

Rețeaua de canalizare are o lungime de 2.557 km, Bucureștiului corespunzându-i peste 95% din această valoare. În capitală, rețeaua este proiectată într-un sistem unitar, colectorul fiind râul Dâmbovița. Lungimea străzilor care au canalizare este în Buftea de 5 km, reprezentând doar 7% din totalul de 67 km străzi, iar în mediul rural există 57 km de străzi cu conducte, reprezentând 6,5% din totalul de 900 km.

În Regiunea 8, lungimea conductelor de distribuție a gazului natural este de 2685 km, din care peste 97% se regăsesc în capitală (reprezentând 11,23% din totalul la nivel național).

Sistemul de alimentare cu gaze naturale a capitalei cuprinde trei inele concentrice, de înaltă, medie și joasă presiune. Alimentarea se face în principal prin intermediul inelului de presiune medie (2-6 bar, DN 500 mm), amplasat concentric față de linia de centură a Bucureștiului. Este de evidențiat că în zona localității Bălăceanca (comuna Cernica) se află amplasat un depozit în care se înmagazinează gaze naturale (în regim subteran) în perioada de vară, pentru a putea fi utilizate iarna și a crește presiunea gazelor transportate prin rețeaua capitalei în perioadele cu temperaturi exterioare foarte scăzute.

Sistemul de încălzire centralizată prin termoficare sau centrale termice este prezent pe 82,5% din suprafața capitalei și pe 58,3% în Buftea. În mediul rural, încălzirea este aproape în întregime asigurată prin sobe care utilizează lemn, cărbune și extrem de rar gaze. Pentru transportul și distribuția energiei prin sistemul de termoficare, RADET are în exploatare 511 km de magistrale

de transport agent termic primar, 61 km de rețele abur tehnologic, 1135 de puncte termice, 708 km de canal rețele secundare la punctele termice, precum și instalațiile de încălzire la peste 8200 de blocuri (35% din echipamente având o vechime mai mare de 20 de ani). Cele 5 centrale electrice de termoficare ale FEB (Grozăvești, București-Sud, București-Vest, Titan și Progresul), cu o capacitate termică totală de 4.822 Gcal/h (și disponibilă de 3.235 Gcal/h), produc energia termică ce asigură încălzirea a 561.500 de apartamente, instituții, agenți economici și sere. Sistemul centralizat de termoficare se bazează pe următoarele centrale care asigură apă fierbinte și abur tehnologic: CET Grozăvești, cu o putere termică instalată de 714 MW (23,8% pondere în sistem); CET GRIRO, cu o putere termică instalată de 38 MW (0,8% pondere în sistem); CET Titan, cu o putere termică instalată de 244 MW (4,9% pondere în sistem); CET Sud, cu o putere termică instalată de 2860 MW (40,9% pondere în sistem); CET Vest, cu o putere termică instalată de 965 MW (20,1% pondere în sistem); CET Progresul, cu o putere termică instalată de 290 MW (9,1% pondere în sistem); CT Piața Presei, cu o putere termică instalată de 11 MW (0,4% pondere în sistem).

d. Dezvoltarea socioeconomică

Potențialul economic al regiunii este extrem de diferențiat în capitală față de județul Ilfov. Deși județul este în plină expansiune din punct de vedere economic, nu poate fi vorba de o apropiere de valorile pe care le-au atins activitățile economice în București.

În perioada 1991-2001, piața muncii din regiune a suportat aceleași procese generale care au caracterizat întregul proces de tranziție prin care trece România: disponibilizarea unui important segment al forței de muncă prin reducerea și restructurarea întreprinderilor industriale din capitală și zonele înconjurătoare. Cu toate acestea, nivelul șomajului la sfârșitul anului 2001 s-a menținut scăzut atât în capitală, cât și în județul Ilfov, inferior mediei pe țară (tabelul 6.2).

Tabelul 6.2

Indicatori caracteristici ai nivelului de șomaj pentru Regiunea 8 București-Ilfov, în anul 2001

Indicatori	România	Regiunea 8	București	Jud. Ilfov
Numărul total al șomerilor	881.435	49.830	44.812	5.018
Rata șomajului	8,8	5,6	5,6	4,5

Evoluțiile economice din ultimii ani au condus la specializarea firmelor ce activează în București, existând o ierarhizare a acestora în funcție de atractivitatea sectorului pentru investitori. Astfel, pe baza topului național al firmelor românești, la nivelul anului 1996, au fost puse în evidență următoarele domenii de specializare a firmelor din București:

- serviciile profesionale constituie cel mai important domeniu de specializare a firmelor bucureștene;
- construcțiile și comerțul exterior reprezintă alte domenii de specializare foarte bine dezvoltate printre firmele bucureștene;
- construcțiile de mașini și echipamente urmează în acest clasament;
- turismul, comerțul intern, industria ușoară etc. sunt următoarele clase în acest top.

De menționat că numărul agenților economici din zona periurbană s-a dublat în momentul de față, raportat la situația anului 1990, ajungând la peste 3000.

Serviciile comerciale cuprind comerțul en gros, unele servicii pentru agricultură și industrie, transporturile, activitatea de cercetare cu implicații în economie și activități financiar-bancare. Prin amploarea în dinamica activităților desfășurate, prin dispunerea teritorială a fluxurilor de aprovizionare, cea mai spectaculoasă creștere a înregistrat-o comerțul en gros. Dezvoltarea acestuia antrenează noi relații între componentele ce alcătuiesc potențialul economic. Proximitatea Bucureștiului a determinat dezvoltarea rapidă a acestui tip de comerț, mai ales în jurul capitalei. Fluxurile de marfă se desfășoară în dublu sens: cele de larg consum dinspre București și marile complexe comerciale spre populația zonei și nu numai, iar piața de gros a Bucureștiului aprovizionează locuitorii acestuia prin aportul celor din județul Ilfov.

Faptul că serviciile financiar-bancare s-au extins reprezintă o premisă a viitoarelor transformări în economia regiunii.

În cadrul Regiunii 8, teritoriul județului Ilfov dispune de o ofertă naturală favorabilă dezvoltării agriculturii. Cea mai mare pondere din totalul suprafeței cultivate o deține porumbul cu 37,7%, urmată de plantele de nutreț cu 17,7% și grâu cu 16,6%. Cei mai importanți agenți economici din domeniul agricol sunt Agroindof (Afumați), Comaico (comuna 1 Decembrie), Agroglina etc.

Capitala a reprezentat exponentul caracteristic al economiei centralizat-planificate în perioada de dinainte de anul 1989, dezvoltarea economică realizându-se în mare parte pe baza amplificării rapide a activităților industriale. Acest lucru a generat atragerea masivă a forței de muncă din afara localității. Necesitățile de asigurare a locuințelor și de păstrare a unui mediu curat, nepoluat, au determinat dezvoltarea unui proces de descentralizare spațială a industriei bucureștene către periferii și ulterior spre așezările învecinate.

Principalele industrii care s-au dezvoltat în aceste perimetre, în perioada ultimelor două decenii, sunt cea alimentară și cea de producere, transport și distribuție a energiei. În aceeași perioadă, industrii cu aport însemnat de valoare adăugată, precum cele ale mijloacelor de transport, de mașini și echipamente etc., și-au diminuat ponderea. Același lucru s-a întâmplat și în cazul industriilor textile și a produselor textile etc.

Concentrarea industrial-urbană a capitalei cu larga sa diversitate de activități antropice prezintă și dezavantajele generate de poluarea habitatului, ca efect secundar al acestor activități (tabelul 6.3).

Activitatea de transport a reprezentat la finele anului 2001 un domeniu în care au fost angajate peste 57.000 de persoane rezidente (circa 2,8% din totalul populației), dintre care doar puțin peste 26% reprezintă forță de muncă de sex feminin. Este evidentă apetența mult mai mare a bărbaților către activitatea de transport, lucru aproape nefiresc într-o perioadă în care condițiile de muncă sunt egale pentru ambele sexe și într-un oraș preponderent feminin. De altfel, se observă un continuu regres al numărului de persoane angajate în activitatea de transport, astfel că, la sfârșitul anului 2001, acesta reprezenta doar 62% din valoarea anului 1990. Cu toate acestea, valoarea traficului crește continuu, așa cum vom vedea în continuare, ceea ce evidențiază sporirea transportului personal cu mijloace rutiere.

Tabelul 6.3

Zonele industriale ale Regiunii 8 și efectele activităților specifice asupra mediului înconjurător

Nr. crt.	Zona	Numărul întreprinderilor importante	Suprafața expusă poluării - km ² -	Populația expusă - loc. -	Principalele sectoare de activitate poluante
1	Faur SA	12	6,0	50.000	Turnătorii
2	Dudești	13	12,5	135.000	Fabricarea produselor chimice de sinteză, pesticide, raticide, pulberi de sticlărie, cauciucărie
3	Vitan	7	1,0	30.000	Turnătorie, transporturi
4	Popești Leordeni (pe raza jud. Ilfov)	3	2,5	10.000	Fabricarea vâscozei, transporturi
5	IMGB	3	1,0	35.000	Oțelărie electrică, turnătorii, combustie industrială, sudură etc.
6	Progresul	8	6,0	18.000	Construcții, betoniere, asfaltiere, combustii etc.
7	Militari	13	8,5	20.000	Metalurgie neferoasă, ceramică, construcții, transporturi, pielărie
8	Băneasa	4	1,0	22.000	Turnătorie, metalurgie, transporturi
9	Pipera	8	2,0	15.000	Combustie industrială, industria lemnului
10	Obor	15	3,5	13.000	Fabricarea de mase plastice, pulberi textile, chimice, transporturi, combustie industrială, turnătorie
	Total	86	44,0	348.000	

e. Analiza SWOT

Având în vedere toate aspectele menționate, în continuare sunt sintetizate punctele tari/slabe și oportunitățile/amenințările – analiza SWOT – prezentate de activitățile industriale în Regiunea 8 București-Ilfov (tabelul 6.4).

Tabelul 6.4

Analiza tip SWOT referitoare la dezvoltarea activităților industriale în Regiunea 8 București-Ilfov

	Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
a) Geografie, climă, demografie, urbanizare	existența unei rețele tehnico-edilitare bine dezvoltate atât în capitală, cât și în jurul acesteia; ponderea ridicată a populației urbane și influențe de comportament demografic urban, în comunele limitrofe capitalei; - vitalitatea demografică a zonei periurbane a capitalei; - calitate sporită a serviciilor sociale (educație și învățământ, sănătate etc.).	nivelul scăzut al natalității; mortalitatea relativ ridicată în mediul rural; sporul natural negativ (regiunea cu nivelul cel mai scăzut al sporului natural); tendința accentuată de feminizare a populației capitalei și a zonelor limitrofe acesteia; – existența unui număr mare de locuințe cu risc ridicat la cutremure.	dezvoltarea urbană și a facilităților moderne oferite de aceasta; creșterea continuă a forței de muncă, prin sporul pozitiv de natalitate; localizarea în apropierea unor centre importante de dezvoltare economică, precum portul Constanța.	atractivitatea aglomerației urbane pentru categorii sociale defavorizate; disparitățile mari) dintre nucleul urbanizat al regiunii și zonele marginale ale acesteia; dependența populației active din regiune de dinamica economiei capitalei.
b) Resurse naturale	- existența unor suficiente resurse de apă de suprafață și subterane; - existența unor resurse variate și de bună calitate (terenuri agricole, ape geotermale, resurse minerale, fonduri cinegetice și piscicole etc.).	- lipsa unor materii prime esențiale dezvoltării anumitor ramuri industriale (resurse metalurgice, petrochimice etc.).		
c) Dezvoltarea socio-económica	- forță de muncă cu pregătire diversificată și cu grad ridicat de	- lipsa unei stații de epurare a apelor uzate menajere pentru Bu-	- potențialul oferit de forța de muncă cu calificare medie și înaltă;	- continuarea procesului de decapitalizare a IMM-urilor, având

	Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
	calificare; - existența unor sectoare economice puternic dezvoltate, precum industria, turismul, comerțul, activitatea financiar-bancară etc.	curești; - inexistența unui sistem de protecție și refacere a mediului, în urma activităților de fabricare a betoanelor, a materialelor de construcții în general, a prelucrării lemnului etc.; - gradul ridicat de poluare chimică și fonică.	- oferta variată de locuri de muncă și nivelul relativ redus al șomajului; - dezvoltarea de spații pentru afaceri (birouri, depozite) către zonele periferice, cu acces rapid spre centru; - relansarea serviciilor în domeniul promovării exporturilor, a activităților de comerț exterior în general.	ca rezultat diminuarea drastică a resurselor proprii pentru investiții; - antrenarea forței de muncă din sectorul IMM-urilor specializate pe activități de servicii, comerț și operații de import-export, în detrimentul celor industriale.
d) Infrastructura	- existența unor căi de comunicație de importanță națională și internațională; - densitatea ridicată a rețelilor de drumuri și căi ferate din regiune; - existența aeroporturilor internaționale Otopeni și Băneasa; - existența unui serviciu de transport public bine dezvoltat în capitală, cu extensii în zona preurbană (regiunea cu cel mai mare parc de autovehicule de transport public, inclusiv metrou);	- lipsa drumurilor modernizate și a infrastructurii hidro-edilitare moderne în majoritatea localităților rurale; - starea necorespunzătoare a infrastructurii de comunicații în numeroase localități rurale; - starea necorespunzătoare a arterei de centură din Jurul capitalei, cu efecte nocive asupra desfășurării traficului și a stării mediului.	- procesul de înlocuire și modernizare a echipamentelor electrice și de telecomunicații; - posibilitatea extinderii utilizării terminalelor aeriene și a rețelilor rutiero-feroviare în activitățile industriale-comerciale, eventual prin crearea de zone libere.	- depășirea capacității de transport, cu urmări grave asupra activității economice; - deteriorarea accelerată a actualei infrastructuri.
e) Dezvoltarea industrială	- structură industrială diversificată; - capacități industriale cu potențial bun de dezvoltare-restructurare;	- existența unor tehnologii industriale învechite, la nivelul anilor '80, puțin performante;	- restructurarea industrială și închiderea, desființarea sau reînnoțirea unor unități poluante;	- dispariția unor sectoare industriale tradiționale; - apariția unor convulsii sociale majore prin redu-

	Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
	- dezvoltarea sectorului IMM în domeniul industriei prin emergența unui sector privat și prin privatizarea activelor marilor unități industriale.	- lipsa unor investitori strategici pentru marea industrie; - poluarea apelor de suprafață și a celor freatice datorită deversărilor de ape uzate și de ape industriale neepurate; - lipsa sistemelor de control ai calității produselor.	- exploatarea im portantelor capacități industriale; - exploatarea potențialului de cercetare existent în industrie; - orientarea activității industriale către domenii în care firmele din regiune sunt competitive pe plan internațional.	cerea forțată a unor activități industriale.

6.2. Măsuri și acțiuni necesare susținerii implementării Agendei 21 în cazul Regiunii 8 București-Ilfov

Propunem ca procesul de pregătire a planului de acțiune local să includă următoarele etape:

- recunoașterea cadrului existent financiar și de planificare, ca și a altor planuri și programe;
- identificarea sistematică, prin consultare publică extensivă, a problemelor și cauzelor lor;
- stabilirea priorității sarcinilor care să răspundă problemelor identificate;
- crearea unei viziuni pentru o comunitate durabilă, printr-un proces participativ care să implice toate sectoarele comunității;
- analizarea și evaluarea opțiunilor strategice alternative;
- elaborarea unui plan de acțiune local pe termen lung către durabilitate, care să includă ținte măsurabile;
- programarea implementării planului, inclusiv pregătirea unui program de desfășurare în timp și declararea alocării responsabilității între parteneri;
- elaborarea unor sisteme și proceduri de monitorizare și raportare a implementării planului.

Trebuie verificat dacă organizarea internă a autorităților locale este adecvată și eficientă pentru a permite desfășurarea proceselor Agendei 21 locale, inclusiv elaborarea planurilor de acțiune locală pe termen lung pentru durabilitate. Pot fi necesare eforturi pentru îmbunătățirea capacității organizației, care vor include revizuirea reglementărilor politice, a procedurilor administrative, cooperarea interdisciplinară și corporativă, resursele umane disponibile și cooperarea între autorități, incluzând asociațiile și rețelele.

Având în vedere starea actuală, scenariul pe care-l propunem prevede implementarea pe o perioadă scurtă – 4 ani, pentru a se corela cu termenele

politice – a unor proiecte prioritare care să creeze premisele necesare conceperii și implementării unei strategii pe termen lung. Cu alte cuvinte, în primii patru ani trebuie reparate greșelile făcute în trecut, pentru ca apoi să putem concepe un plan de dezvoltare durabilă și coerentă a Bucureștiului.

Principalele probleme existente la nivelul Bucureștiului:

- scăderea calității vieții cetățenilor și a calității mediului înconjurător datorită lipsei unei strategii clare de dezvoltare pe diferite termene – scurt, mediu și lung – care să limiteze impactul negativ al politicilor sectoriale (transporturi, energie, deșeuri, gospodărirea apei, activitatea industrială, comerțul și producția locală) asupra sănătății umane și a mediului;
- neimplementarea legislației locale existente datorită a) lipsei de autoritate a administrației publice locale, b) răspândirii fenomenului de corupție în cadrul funcționarilor administrației și c) incompetenței unor persoane din posturile-cheie, datorate în special numirilor pe aceste funcții făcute după criteriul apartenenței politice, și nu al competenței profesionale;
- lipsa de comunicare cu cetățenii datorită inexistenței: a) a unui mecanism eficient de răspândire a informațiilor și b) a unui dialog permanent cu reprezentanții societății civile – actualul "Centru de informare și relații cu cetățenii" îndeplinește aproape exclusiv rolul de registratură.

Scopul strategiei pe termen mediu

Crearea premiselor necesare elaborării unei strategii pe termen lung a Bucureștiului, pe baza criteriului integralității politicilor economice, sociale și ecologice.

Obiectivele generale ale strategiei de dezvoltare pe termen mediu

Strategia de dezvoltare a Bucureștiului pe următorii 4 ani își propune rezolvarea următoarelor probleme:

- elaborarea politicilor de dezvoltare a orașului prin analizarea simultană a aspectelor sociale, economice și ecologice specifice fiecărui sector de activitate în parte;
- implementarea și respectarea legislației aplicabile la nivelul Bucureștiului;
- creșterea autorității reprezentanților administrației publice locale;
- eficientizarea activității administrației publice locale, prin adoptarea structurii adecvate implementării strategiei și limitarea fenomenului de corupție la nivelul funcționarilor administrației publice locale;
- adoptarea tuturor măsurilor necesare respectării principiului "poluatorul plătește";

- Îmbunătățirea comunicării cu cetățenii și creșterea implicării publicului și a reprezentanților societății civile în procese decizionale de la nivelul capitalei;

Obiectivele prioritare ale strategiei pe termen mediu

1. Susținerea adoptării politicilor sectoriale adecvate ce vizează scăderea impactului activităților specifice asupra sănătății umane și a mediului înconjurător.
2. Creșterea calității vieții și a protecției cetățenilor, prin îmbunătățirea și eficientizarea serviciilor sociale aflate în competența administrației publice locale.
3. Stimularea dezvoltării economice a orașului prin sprijinirea activităților economice de interes local, adică a acelor activități care aduc un beneficiu comunităților locale și care nu afectează negativ sănătatea oamenilor sau mediul înconjurător.

Proiecte prioritare

Pentru dezvoltarea de politici sectoriale ce vizează scăderea impactului activităților de profil asupra sănătății umane și a mediului înconjurător, proiectele prioritare sunt:

În sectorul transportului urban:

- Întregirea inelului central, prin amenajarea unui pasaj pe deasupra zonei Basarab;
- amenajarea a trei puncte intermodale la nivelul Gării de Nord, al Pieței Obor și al Pieței Sudului;
- amenajarea unui sistem de parcuri la nivelul inelului central al capitalei;
- dezvoltarea unui coridor nou de tranzit pentru transportul public, prin îmbunătățirea funcțiunilor și performanțelor tramvaielor;
- îmbunătățirea sistemului de taxare la nivelul transportului public;
- resistemizarea circulației autoturismelor private în zona centrală a capitalei;
- Încurajarea mijloacelor de transport alternativ, nepoluant, prin amenajarea unei rețele de piste de biciclete și zone pietonale;
- adaptarea rețelei de transport public pentru ușurarea accesului persoanelor cu handicap motor.

În sectorul energetic:

- înlocuirea sistemului de transport al energiei termice și implementarea unui sistem de contorizare separată pentru eliminarea pierderilor pe rețea și a plății acesteia de către utilizatori (cetățenii), și nu de către

responsabili (aceste pierderi se ridică în acest moment la aproximativ 47% din total);

- inițierea unui program de utilizare a resurselor energetice regenerabile la nivelul orașului (panouri solare pentru consumul casnic, utilizarea resurselor geotermale din zona de nord a orașului, cercetarea posibilității asigurării de energie prin utilizarea turbinelor eoliene);
- inițierea de programe de promovare a eficienței energetice atât la nivelul cetățenilor (izolare și amenajări în interiorul apartamentelor), cât și la nivelul administrației și al firmelor, în special ai celor de construcții;
- inițierea unui proiect-pilot privind implementarea conceptului de pădure urbană.

În sectorul managerizării deșeurilor:

- realizarea și implementarea unui proces de management integrat al deșeurilor solide (minimizarea deșeurilor, stimularea reutilizării, colectarea separată a deșeurilor, reciclarea deșeurilor, depozitarea sau eliminarea deșeurilor nereutilizabile);

În problema spațiilor verzi și amenajării teritoriului:

- amenajarea de spații verzi sub formă de locuri de joacă pentru copii și locuri de agrement pentru adulți la nivelul fiecărui cartier și în zonele centrale ale orașului;
- amenajarea unei centuri verzi în jurul capitalei, care să asigure curățarea aerului și să împiedice pătrunderea prafului dinspre zona Bărăganului;
- asigurarea accesibilității persoanelor cu handicap;
- inițierea unui proiect de amenajare a centrului istoric al Bucureștiului;
- inițierea unui proiect-pilot pentru implementarea conceptului de pădure urbană.

În problema apelor uzate:

- înlocuirea sistemului actual de tratare a apelor pentru consumul casnic;
- realizarea unui sistem eficient de epurare a apelor uzate ale Bucureștiului;
- inițierea unui proiect de cercetare a soluțiilor pentru rezolvarea problemelor puse de obturarea izvoarelor subterane care alimentau în mod natural râul Dâmbovița.

În problema consumului și producției locale:

- amenajarea de centre comerciale de cartier care să acopere toate nevoile consumatorilor;

- stimularea producătorilor locali de bunuri și servicii prin pârghii administrative și economice în scopul limitării consumului de resurse neregenerabile;
- atragerea capitalului autohton și străin în activități economice cu impact pozitiv asupra calității vieții locuitorilor capitalei.

În problema activității industriale:

- inițierea unui program comun Primărie-Agenția de Protecția Mediului București, în vederea monitorizării poluanților emiși la nivelul capitalei și a scăderii acestor emisii;
- inițierea pe baza acestui program a unui sistem tip "Registrul emisiilor și transferului de poluanți", prin intermediul căruia publicul să aibă acces la informațiile privind tipul și cantitatea de poluanți emiși în mediu de către unitățile economice.

Pentru creșterea *calității vieții și a protecției cetățenilor* prin îmbunătățirea și eficientizarea serviciilor sociale aflate în competența administrației publice locale, proiectele prioritare sunt:

- îmbunătățirea organizării, echipării și coordonării serviciilor de protecție civilă împotriva catastrofelor naturale;
- inițierea unui proiect de îmbunătățire a performanțelor legate de protecția consumatorilor;
- creșterea siguranței locuitorilor prin trecerea Poliției Capitalei sub autoritatea Primăriei Municipiului București și adoptarea măsurilor necesare diminuării/eliminării evenimentelor antisociale;
- adoptarea de programe sociale pentru categoriile defavorizate;
- susținerea proceselor de creștere a calității serviciului educațional și sanitar de pe raza orașului.

Pentru *stimularea dezvoltării economice* a orașului prin sprijinirea activităților economice de interes local, proiectele prioritare sunt:

- inițierea unui proiect de stimulare a turismului local;
- susținerea redimensionării creșterii economice, având în vedere o distribuție mai echitabilă a resurselor și accentuarea laturilor calitative ale producției;
- stimularea reorientării tehnologice și punerea sub control a riscurilor acesteia;
- susținerea dezvoltării pieței de capital local.

Resurse financiare

Resurse bugetare asigurate de:

- alocațiile de la bugetul central;

- taxe și impozite locale, diferențiate și orientate către cei care efectuează activități cu impact negativ asupra sănătății cetățenilor și mediului înconjurător (internalizarea costurilor externe);
- venituri realizate din activități economice proprii și din activitățile de turism local;
- venituri realizate din acțiuni de concesiune și/sau vânzare a unor spații și sedii aflate în patrimoniul public.

Resurse extrabugetare asigurate de:

- proiecte și programe susținute de instituții financiare internaționale (de - exemplu, PHARE, USAID, FSD, PNUD);
- sponsorizări obținute în principal prin organizarea de activități sociale și de divertisment cu un ridicat impact mediatic;
- proiecte realizate prin intermediul programelor de înfrățire între orașe;
- donații.

CONCLUZII

Pentru a implementa principiile dezvoltării durabile la nivel regional, sunt necesare schimbări în modul de concepere și realizare a politicilor atât la nivelul local, cât și național. Îngemănarea caracteristicilor de dezvoltare durabilă cu cele ale dezvoltării regionale face posibilă abordarea acestui nou demers și, așa cum a fost prezentat în lucrare, există premise de reușită. Acest lucru nu credem că se poate realiza, cel puțin în cazul specific al României, fără parcurgerea mai multor etape consecutive:

a) îmbunătățirea coerenței politicii regionale și a celor sectoriale

Principiul integrării mediului în politicile UE este unul de bază în acțiunile întreprinse de Comunitate în privința mediului. Tratatul de la Amsterdam asigură că solicitările de protecția mediului vor fi integrate în politicile și activitățile Uniunii. Obiectivul principal este dezvoltarea durabilă, altfel spus, conform definiției tradiționale, "dezvoltare ce satisface necesitățile prezente fără a compromite șansa generațiilor viitoare de a și le satisface la rândul lor", creșterile economice din prezent nepericlitând posibilitățile generațiilor viitoare.

Principiul integrării mediului în politicile Comunității a fost confirmat prin Tratatul Uniunii Europene, care stipulează că "solicitările de protecția mediului trebuie să fie integrate în definirea și implementarea altor politici comunitare".

Pentru a pune în practică principiul integrării, după cum se precizează în Tratat, Comunitatea a schițat o strategie¹ orientată spre obținerea unor rezultate concrete în sectoarele ce aduc cele mai mari daune mediului.

Protecția mediului este una dintre provocările majore cu care se confruntă Europa, fiind prin aceasta un obiectiv al Comunității. Privind dincolo de preocupările Europei pentru protecția mediului, Comisia și-a propus să rezolve problemele de mediu globale. Strategia comunitară bazată pe o abordare verticală, care a constatat în adoptarea unor regulamente de mediu, a produs rezultate bune, dar a rezolvat doar parțial problemele.

¹ Strategia de integrare a mediului în politicile Uniunii Europene are în principal următoarele elemente definitorii:

- 1) Obiectiv:** Introducerea unei abordări orizontale în politica de mediu, prin integrarea ei în politicile comunitare.
- 2) Măsuri comunitare:** Comunicat din partea Comisiei către Consiliul Europei la 27 mai 1998 referitor la parteneriatul pentru integrare; o *strategie de integrare a mediului în politicile UE* (Cardiff-iunie 1998).

Conținut: Consiliul European de la Luxemburg a cerut Comisiei să demareze o strategie pentru implementarea *Articolului 6 al Tratatului CE, care precizează că protecția mediului trebuie să fie integrată în definirea și implementarea tuturor politicilor și activităților comunitare.*

Necesitatea de a integra problemele de mediu în alte politici UE a fost recunoscută prin Actul de constituire. Suplimentar, al V-lea program de acțiune de mediu a stabilit acest obiectiv ca pe o prioritate. În acest document, Comisia a stabilit direcții de urmat care vor permite integrarea potrivită a mediului în celelalte politici:

- integrarea mediului în toate activitățile prin intermediul instituțiilor comunitare;
- reexaminarea politicilor existente;
- introducerea unor strategii de acțiune în sectoarele-cheie și în regiunile cu grave probleme de mediu;
- schițarea unui raport pentru Consiliul European de la Viena, referitor la modul în care dimensiunea de mediu a fost integrată cu succes în alte politici ale statelor membre;
- definirea acțiunilor prioritare și a mecanismelor pentru monitorizarea implementării;
- reexaminarea de către Consiliul Europei a integrării mediului în politicile sectoriale și regionale;
- un studiu comun al Consiliului, Parlamentului și Comisiei asupra dezvoltării mecanismelor de implementare a acestor direcții de orientare pentru monitorizarea implementării lor.

Integrarea completă a mediului în toate politicile comunitare este o provocare pe termen lung¹. Pe termen scurt, Comisia propune o abordare graduată bazată pe două obiective prioritare: Agenda 2000 și Protocolul de la Kyoto.

În România, dezvoltarea durabilă trebuie să devină obiectivul central al tuturor politicilor sectoriale. Acest fapt presupune, în primul rând, identificarea implicațiilor pozitive sau negative în zonele de acțiune și aria instituțională. Este necesar ca evaluarea efectelor reale ale unei politici să acopere estimarea impactului economic, social și de mediu al acesteia atât în regiune, cât și în afara ei, identificarea grupurilor afectate etc.

În acest sens, un rol important îl au informațiile statistice complete și exacte. De exemplu, implicațiile unei populații îmbătrânite nu sunt încă pe deplin cunoscute, după cum nici implicațiile scăderii biodiversității sau ale problemelor de sănătate publică cauzate de poluarea mediului (care de cele mai multe ori pot duce la tulburări endocrine). Totuși, potrivit principiului precauției, lipsa informațiilor privind starea mediului la nivel regional nu reprezintă o scuză pentru lipsa acțiunilor sau pentru acțiuni greșit orientate. Rolul cercetării este de a ajuta la identificarea naturii riscului și a nesiguranței, astfel încât să se poată furniza o bază pentru acțiuni și decizii politice.

Convingerea noastră este că acest tip de acțiuni trebuie să aibă ca obiectiv principal dezvoltarea durabilă. În particular, reexaminarea și reformularea politicilor sectoriale trebuie să evidențieze modalitatea în care acestea pot con-

¹ COM (98) 333 final.

tribui pozitiv la dezvoltarea durabilă, dar, în același timp, să corespundă cerințelor de integrare în structurile UE, conformării cu acquis-ul comunitar. În acest sens:

- politica regională și de coeziune cu structurile UE trebuie să își îmbunătățească concentrarea asupra zonelor/regiunilor mai puțin dezvoltate, asupra celor cu probleme structurale, cum ar fi decăderea zonelor urbane și declinul economiei rurale, și asupra grupurilor din societate cu grad mare de vulnerabilitate la excluderea socială persistentă;
- politica agrară (una din politicile importante în UE) trebuie să încurajeze mai degrabă calitatea decât cantitatea; de exemplu, încurajarea sectorului produselor ecologice și a altor metode agricole "curate" și o schimbare a orientării resurselor, pornind de la susținerea pieței și până la dezvoltarea rurală;
- politica de transport ar trebui să rezolve problemele de creștere continuă a nivelului de poluare datorat activităților specifice și să încurajeze utilizarea unor modalități "ecologice" de transport.

b) Stabilirea corectă a prețurilor pentru impulsionearea afacerilor și a comportamentului individual

Prețurile au o influență puternică asupra comportamentului individual și în afaceri. Reformele pieței pentru stabilirea corectă a prețurilor pot crea noi oportunități de afaceri pentru dezvoltarea serviciilor și producției de bunuri ce ar putea scădea presiunea asupra mediului și satisface anumite necesități sociale și economice. Uneori, asta poate însemna bani publici pentru servicii care în alte condiții nu ar exista, de exemplu, pentru servicii publice esențiale în regiunile slab populate. Mai mult, problema este de a înlătura subvențiile ce încurajează utilizarea defectuoasă a resurselor naturale și stabilirea unui cost al poluării. Schimbarea prețurilor în acest sens poate furniza o motivare permanentă pentru utilizarea și dezvoltarea unor tehnologii și echipamente mai sigure și mai puțin poluante și adesea va fi suficient pentru a înclina balanța în favoarea lor.

Trebuie susținută activitatea de elaborare a unor studii de piață care ar putea favoriza atingerea obiectivelor sociale și de mediu într-un mod flexibil și eficient din punct de vedere al costurilor.

c) Sporirea investițiilor în cercetarea științifică și tehnologică pentru crearea de premise favorabile dezvoltării armonioase a societății

Prosperitatea continuă pe termen lung depinde de progresele tehnologice și științifice. Fără aceste investiții, adaptarea la dezvoltarea durabilă va trebui realizată cu mult mai multe schimbări ale tiparelor noastre de consum. Prin promovarea inovațiilor, vor putea fi descoperite noi tehnologii care să folosească tot mai puține resurse naturale, să reducă poluarea sau riscurile pentru sănătate și siguranță și să fie mai ieftine decât cele actuale. În acest sens, trebuie

ca legislația să nu afecteze inovația sau să se asigure că nu ridică bariere excesive pentru diseminarea și utilizarea noilor tehnologii.

Fondurile publice pentru susținerea schimbărilor tehnologice în vederea dezvoltării durabile ar trebui să se concentreze asupra cercetării fundamentale și aplicate cu referire la siguranță și tehnologii curate, standardizare și proiecte demonstrative care să stimuleze aplicarea noilor tehnologii mai "curate", mai sigure.

Politicile de achiziții publice – cu condiția să nu reprezinte un paravan pentru protecționism – reprezintă un mijloc adițional de răspândire a noilor tehnologii. O inițiativă de "achiziții verzi" din partea sectorului privat ar putea crește, de asemenea, utilizarea produselor și serviciilor "curate".

În acest sens, se poate acționa prin:

- exploatarea Programului-cadru pentru cercetare al UE, în vederea susținerii activității de cercetare privind dezvoltarea durabilă;
- utilizarea achizițiilor publice care să favorizeze produsele și serviciile curate;
- încurajarea inițiativelor din sectorul privat care se referă la factorii de mediu;
- identificarea marilor obstacole în calea unei dezvoltări și utilizări la scară largă a tehnologiilor noi în sectoare cum ar fi cel energetic, transporturile și comunicațiile.

Potrivit normelor comunitare, România trebuie să-și formeze un sistem de monitorizare globală a mediului și siguranței.

BIBLIOGRAFIE

- Antonescu, D., 2003 – *Dezvoltarea regională în România – concept, mecanisme, instituții*, Oscar Print, București;
- Ashby, D.L., 1960 – *The Shift-Share Analysis of Regional Growth: A Reply*, "The Southern Economic Journal", 33;
- Baldwin, R., 1995 – *The Eastern Enlargement of the European Union*, în "European Economic Review";
- Baldwin, R.E.; Francois, J.; Portes, R., 1997 – *The Costs and Benefits of the Eastern Enlargement: The Impact on the EU and the Central Europe*, în "Economic Policy";
- Barnier, M., 2003 – *La politique de cohesion: solidarite et responsabilite*, Conference des Presidents des Regions (Charlemagne), Bruxelles;
- Brown, Lester, 2000 – *Starea lumii 2000*, București, Ed. Tehnică;
- Burkart, M.; Wailner, K., 1999 – *Club Enlargement: Early versus Late Admittance*, mimeo SITE;
- Carter, D.W. ș.a., 2001 – *Full Cost Accounting in Environmental Decision*, IFAS, Center for Natural Resources, University of Florida, Gainesville;
- Cotigaru, Benjamin; Purcărea, Theodor, 2000 – *Dezvoltarea durabilă: principii și acțiune*, București, Ed. Millenium;
- Crombrughe, Alain de; Minton-Beddoes, Zanny; Sachs, Jeffrey D., 1999 – *EU Membership for Central Europe: Commitments, Speed, and Conditionality*, Paris;
- Drăgan, G., 2003 – *România și managementul instrumentelor structurale*, Colecția de studii IER nr. 5, București;
- Fistung, F.D.; Marcu, G.R., 2004 – *Agenda locală 21 pentru București*, Ecosens, București;
- Garrod, Willis G., 2000 – *Economic Valuation of the Environment: Methods and Case Studies*, K.G. Northampton, UK, Edward Elgar Publ.;
- Hillyard, Mick, 1998 – *EU Enlargement: The Financial Consequences*, House of Commons, "Research Paper", 98/56;
- Jovanovic, Miroslav N., 1999 – *Where Are the Limits to the Enlargement of the European Union?*, "Journal of Economic Integration", Vol, 14, No. 1;
- Kiklinski, A., 1987 – *Regional policies: experiences and prospects*, "International Social Science Journal". No. 112/1987, Babil Blackwell, UNESCO;
- Markusen, A.; Noopanen, H.; Driessen, K., 1991 – *International Trade, Productivity and US Job Growth: A Shift-Share Interpretation*, "International Regional Science Review", 14;
- Matei, Ani; Matei, Lucica, 2000 – *Acquis comunitar și administrație publică*, Ed. Economică, București;
- Naisbitt, J., 1984 – *Megatrends*, New York, Warner Books;

- Odum, M.T.; Odum, E.C., 1976 – *Energy Basis for Man and Natura*, McGraw Inc., New York;
- Platon, V.; Manea, Gh.; Antonescu, D., 1998 – *Disparități regionale și dezvoltarea industrială în România*, IEI, Academia Română, București;
- Reinicke, H., 1998 – *Global Public Policy*, Brookings Institution Press, Washington, DC;
- Russu, C; Fistung, D.; Hornianschi, N.; Antonescu, D.; Odae, N.; Botez, O. 1999 - *Coordonate ale politicii de dezvoltare industrială la nivel regional*, IEI, Academia Română, București;
- Russu, C; Fistung, D.; Hornianschi, N.; Antonescu, D.; Odae, N.; Botez, O., 2000 - *Schițe ale restructurării industriei, în cadrul regiunilor de dezvoltare ale României*, IEI, Academia Română, București;
- Stimson, R.J.; Stough, R.R.; Roberts, B.H., 2002 – *Regional Economic Development. Analysis and Planning Strategy*, Springer, Berlin;
- Vit, Barta și colectiv, 1999 – *Summary of the Country Report: Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia*, proiect PHARE-ACE;
- 1995 – *Legea privind protecția mediului* nr. 137/29.12.1995, București;
- 1997 – *Agenda 2000*, Comisia Europeană;
- 1998 – *Analysis and Assessment. Regional Growth Strategy Options. Technical Appendix*, CRD Board;
- 1999 – *Programul de acțiune pentru protecția mediului în Europa de Est*, Uniunea Europeană;
- 1999 – *Strategia națională pentru dezvoltare durabilă*, Guvernul României (promovată de grupul de lucru în baza HG nr. 305/15.04.1994 și cu sprijinul societății civile), București;
- 1999 – *Strategia protecției mediului – versiunea reactualizată 1999*, MAPM, București;
- 1999 – *AGENDA 21: The first 5 years: Implementation of Agenda 21 in the European Community*, Comisia Europeană;
- 2000 – *EU Enlargement and Convergence*, ING Barings, Eastern European Research;
- 2000 – *Legea privind Fondul pentru mediu* nr. 73/11.05.2000, București;
- 2000 – *Planul național de dezvoltare – România (2000-2002)*, ANDR, București;
- 2000 – *Programul național de aderare la UE*, Guvernul României, București;
- 2000 – *Rapport régulier 2000 de la Commission sur les progres realises par la Roumanie sur la voie de l'adhésion*, Bruxelles;
- 2000 – *Regional Inventory of Potentïal Accidental Risks Spots*, ICPDR, Vienna;
- 2000 – *Report on the enlargement of the European Union*, raportor. Eimar Brok, Parlamentul European;
- 2001, 2002, 2003 – *Anuarul statistic al României*, CNS, București;
- 2004 – *Troisieme rapport sur la cohésion économique et sociale: situation socio-economique de l'Union et l'impact des politiques europeennes et nationales*, Comisia Europeană, Bruxelles.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 158/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ȘI CONSENS

THIERRY DE MONTBRIAL:
ACȚIUNEA ȘI SISTEMUL LUMII

- Note de lectură de Mihaela PINTICĂ -

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Thierry de Montbrial

Activitate profesională:

- 1973-1979: a fost primul director al Centrului de Analiză și Prognoză al Ministerului Afacerilor Externe;
 - 1974-1992: profesor la Școala Politehnică, fiind președintele departamentului de științe economice unde a susținut cursul de “Strategie și relații internaționale”;
 - 1979-prezent: fondator și director general al Institutului Francez de Relații Internaționale; conduce publicația anuală RAMSES;
 - 1992: este ales membru al Academiei de Științe Morale și Politice;
 - 1992: devine membru al Academiei Franceze;
 - 1995-prezent: profesor titular al catedrei “Economie aplicată și relații internaționale” la Conservatorul Național de Arte și Meserii și profesor la Școala Politehnică;
 - 1999: membru de onoare al Academiei Române. Lucrări publicate:
 - *Economie théorique*, PUF, 1971.
 - *Essais d'économie paratienne*, Editions du CNRS, 1974.
 - *Le désordre économique mondial*, Calmann-Levy, 1974.
 - *L'énergie: le compte à rebours*, J.-Cl, Lattes, 1978.
 - *La revanche de l'histoire*, Gallimard, 1985.
 - *La science économique: méthodes et modèles*, PUF, 1988.
 - *Que faire?*, La Manufactura, 1990.
 - *Mémoire du temps présent*, Flammarion, 1996 (Prix des Ambassadeurs).
 - *Introduction à l'économie* (cu E. Fauchart), Dunod, 1999 (2001).
 - *Pour combattre les pensées uniques*, Flammarion, 2000.
 - *L'Action et le système du monde*, PUF, 2002, reed. Quadrige, 2003 (Prix Georges Pompidou) / Acțiunea și sistemul lumii (ediție în limba română), Editura Expert, București, România, 2003.
 - *Quinze ans qui bouleverserent le monde. De Berlin á Bagdad*, Dunod, Paris, 2003 / Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad (ediție în limba română), Editura Expert, București, România, 2004.
- Coordonarea unor lucrări colective:
- *Ramses* (în colectiv), Dunod, apariție anuală după 1981.
 - *Dictionnaire de stratégie* (cu J. Klein), PUF, 2000.
 - *La France du nouveau siècle*, PUF, 2002.
 - *Retraites, santé: n'est-il pas trop tard?*, PUF, 2002.
 - *Réformes – Revolutions. Le cas de la France*, PUF, 2003.

ACȚIUNEA ȘI SISTEMUL LUMII¹ – NOTE DE LECTURĂ –

Acțiunea și sistemul lumii este o carte fascinantă, plină de istorie și de prezent, și o spun din punctul de vedere al unui – încă – profan. Citind această carte, ne simțim adevărați Napoleoni, pentru că avem deosebita senzație că citim mai multe cărți în același timp.

Thierry de Montbrial, om de cultură special, cu un larg univers de cunoaștere, reușește într-o manieră originală și novatoare să îmbine, logic și cursiv, mai multe domenii de activitate și de referință, reunindu-le într-un adevărat “sistem al lumii”.

Nu se găsesc cuvinte potrivite pentru a aprecia inițiativa domnului Thierry de Montbrial de a elabora o asemenea lucrare, atât de complexă, cum este *Acțiunea și sistemul lumii*.

Cartea este structurată în două părți. Fiecare parte cuprinde câte șapte capitole, partea întâi expunând o “*Teorie*”, iar cea de-a doua “*Aspecte ale praxeologiei*”. Este, prin urmare, un studiu despre praxeologie, economie, morală și cultură etc., raportat atât la o societate în ansamblul ei, cât și la nivel mondial.

Praxeologia – după Montbrial – reprezintă “știința activităților umane organizate, privite din punctul de vedere al exercițiului puterii” și studiază “componentele elementare numite *unități active*”. Autorul definește unitatea activă ca fiind “un grup uman al cărui membri individuali (persoanele fizice care aparțin acestui grup) sunt legați printr-o Cultură – sistem stabil de practici, de referințe și de credințe – și printr-o Organizație, efectivă pe ansamblul grupului și tinzând către scopuri atât în interior, cât și în exterior”.

Știm cu toții că orice domeniu de activitate se bazează pe informație și că, în orice lucru sau obiect sau chiar acțiune există cultură. Trebuie deci să vorbim despre praxeologie din punctul de vedere al filosofiei culturii și nu numai.

Trăim într-o societate informațională, o societate a cunoașterii, iar praxeologia vizează cunoașterea ca scop în sine și permite evidențierea “faptelor mai mult sau mai puțin ascunse”.

Societatea informațională evoluează cu o viteză fantastică și este preferabil să se dezvolte armonios în sensul progresului, oamenii trebuind să se înțeleagă la toate nivelurile, să schimbe informații, să aibă acces neîngrădit la informații publice.

¹ Titlul original: *L'Action et le systeme du monde*, PUF, 2002, réed. Quaridge, 2003. Ediția în limba română: *Acțiunea și sistemul lumii*, Editura Expert, București, România, 2003, 438 de pagini, cu un cuvânt înainte al autorului la ediția în limba română și cu o introducere de acad. Eugen Simion.

Thierry de Montbrial spune că “în joc este însuși destinul omenirii în întregul său și posibilitatea de a folosi cât mai bine libertatea pentru a da consistență conceptului de progres”.

Primul capitol din partea întâi a cărții tratează “*Unități(le) active și probleme(le) praxiologice*”. O unitate activă are o anume durată, are o identitate și este “inseparabilă de istoria sa, în sensul că ceea ce este provine din ceea ce a fost și din modificările prezentului”. Ea evoluează în timp “sub presiunea forțelor interne și externe”. Un individ – persoană fizică – poate fi parte a mai multor unități active, ceea ce poate genera situații dificile, uneori contradictorii și de dezbinare.

Fiecare unitate activă, fie ea o întreprindere, un sindicat, o biserică, o universitate, o organizație de orice tip, pentru a acționa, trebuie să dispună de resurse, adică cel puțin de capital uman. Organizația, pentru a-și atinge scopurile, trebuie să obțină resurse de la membrii săi. De exemplu, “un stat colectează impozite de la populație pentru a-și realiza scopurile”. De amintit aici că statele multietnice sunt foarte fragile (Montbrial).

Unitățile active sunt grupuri organizate. “Omenirea, ca totalitate a ființelor umane, nu este o unitate activă”, spune Montbrial. Spre deosebire de unitățile active, unitățile politice “presupun o formă de suveranitate și nu recunosc nici o unitate superioară”.

O unitate activă este structurată în subunități active, care și ele se pot ramifica în alte subunități active, până la nivel individual, ceea ce face ca unitatea activă să intre deseori în conflict cu una sau mai multe din subunitățile sale activ, prin organizațiile lor.

Montbrial face distincția între războaiele civile și cele de secesiune: “în cele civile se implică subunități ce luptă pentru schimbarea sau menținerea ordinii politice și sociale”, iar în cele de secesiune “miza este însăși existența unității principale”.

Datorită mondializării se măresc oportunitățile ca o subunitate activă, ca și o persoană fizică individuală, să facă parte din mai multe unități active sau să fie influențate de alte unități active, acționând în consecință.

Praxiologică este “orice problemă referitoare la interacțiunile membrilor unei clase de unități active cu ei înșiși sau cu mediul lor”... “Problema nașterii, a vieții și a dispariției unei unități active este o problemă praxiologică.”

O problemă praxiologică devine internațională atunci când este major implicată cel puțin o unitate sau subunitate din afara unității principale. Exemple de probleme internaționale: schimbarea climaterică (“efectul de seră”); terorismul etc.

Praxeologia devine astfel o analiză a problemelor praxiologice.

Cine are puterea, stăpânește. Machiavelli spunea: “cu cât puterea este mai ușor de cucerit, cu atât este mai greu de păstrat și invers”. Statele sunt într-o continuă luptă pentru supremație în cât mai multe domenii și piețe, sunt

în concurență pentru a atrage oameni și investiții și pentru a păstra puterea pe care o au, urmărind de fapt avansarea pe scara puterii mondiale.

Problemelor praxiologice li se aplică “principiul moderației” (formulat inițial pentru sistemele fizico-chimice) sau “principiul acțiunii și al reacției”, ilustrat de Montbrial prin următoarele exemple: securitatea unităților active; problema terorismului; crearea și dezvoltarea unităților active; exercitarea puterii în cadrul unităților active. Conform acestui principiu al moderației, nici o ideologie nu este definitivă și prin apariția de noi idei se iscă și opoziții.

Al doilea capitol al părții întâi – “*Autoritatea*”, abordează conceptele de putere și potențial, resursele puterii și capitalul uman, precum și resursele morale, imaginea și cultura.

Se consideră că o unitate activă acționează prin organizația sa și că pentru efectuarea unei acțiuni sunt necesare resurse umane, morale și materiale; dar nu este destul doar să dispui de resurse; trebuie să știi să le și canalizezi spre împlinirea unor obiective.

Montbrial denumesc puterea drept “capacitatea Organizației de a activa resursele și de a imprima o direcție”. Altfel spus, o Organizație trebuie să aibă capacitate de activare și capacitate de conducere, presupunând fixarea unei direcții, precum și a unor obiective și strategii pentru unitatea activă.

De obicei, comanda nu este acțiunea unui singur individ și se bazează pe o organizare multifuncțională, ce include: comanda propriu-zisă, controlul, comunicarea și informația, putându-se adăuga și calculul (computing) și interoperabilitatea.

Pentru a analiza o problemă praxiologică trebuie analizate și înțelese mai întâi structurile decizionale implicate. Alegerea obiectivelor și strategiilor este foarte importantă atât pentru o oarecare întreprindere, cât și – cu atât mai mult – pentru o unitate politică.

Thierry de Montbrial face permanent comparație între situația întreprinderilor și situația statelor, referindu-se la structurile lor decizionale, la obiectivele și strategiile lor (alegerea lor fiind cauza pentru care unele supraviețuiesc, iar altele dispar sau, în cazul statelor, se destramă și apar frământări sociale și politice), la concurența existentă la fiecare nivel, la ambițiile lor.

Toți oamenii politici, conducătorii etc., voită sau nu, au stârnit mai întâi imaginația lumii, apoi au aspirat către glorie. Raymond Aron, citat de Thierry de Montbrial, spunea: “Marea politică cere putere, mai puțin pentru ea însăși și mai mult pentru a desăvârși o operă.” Plecând de aici, Montbrial distinge două tipuri de conducători: “cei care doresc să construiască ceva solid sau au iluzia că fac acest lucru (fiindcă tot ceea ce nu este întreținut dispăre); cei pentru care contează mai ales gloria și care rămân în conștiința oamenilor (în funcție de ideea pe care și-o fac despre aceasta)”.

În fiecare societate se urmărește sau ar trebui să se urmărească obținerea binelui public sau a binelui colectiv. Determinarea acestuia este una dintre problemele cele mai importante care preocupă democrația.

Potențialul unei unități active este constituit din “portofoliul” său de resurse. Aceasta este o definiție obișnuită. Dar Montbrial îl definește ca fiind “totalitatea rețea menajări lor virtual realizabile – compatibile cu restricțiile – ale portofoliului de resurse ale acestei unități active”. Astfel, conducerea își asumă și evaluează riscurile, calculează reamenajările realizabile, ținând seama și de alte unități active, le compară și le alege pe cele mai avantajoase, în concordanță cu binele public. Această activitate poate fi numită, în opinia autorului, “*planificare strategică*”. Timpul este un factor esențial în ceea ce privește potențialul unei unități active. O dată cu variația intervalului de timp, oscilează și incertitudinile și oportunitățile.

“Trecerea la acțiune reprezintă întotdeauna o discontinuitate”, spune Montbrial, iar Raymond Aron afirmă că “trebuie să distingem *forțele* (în carte, autorul denumesc forțele resurse) militare, economice, chiar morale și *puterea*, care este utilizarea acestor forțe în circumstanțe și cu obiective determinate. Întrucât forțele nu se pretează decât la o evaluare aproximativă, puterea poate fi evaluată, cu o marjă sporită de eroare, prin raportare la forțele disponibile.” În urma acestor rațiuni și raționări, Montbrial dă o altfel de definiție puterii: “*numim putere combinarea potențialului cu trecerea la acțiune*” Trecerea la acțiune este “un act de voință din partea conducerii unei unități active”. În general, este vorba despre război și trecerea la acțiune trebuie vizualizată din punctul de vedere al culturii, analizându-se starea tehnică și resursele morale ale unității politice, dar și imaginea ei despre ea însăși. În antichitate, se știe, trebuia demonstrat deseori curajul și apărarea onoarei, chiar dacă se întâmpla din rațiuni care astăzi nu mai au nici un sens. Poate era bine să fim și în zilele noastre mai curajoși, mai loiali și mai demni, precum odinioară.

Thierry de Montbrial dă exemplul americanilor care, traumatizați de războiul din Vietnam, “nu mai concepeau la sfârșitul secolului XX să-și angajeze forțele decât în condiții de superioritate, astfel încât riscul de pierderi omenești, din partea lor, să fie aproape zero (operațiunea *Furtună în deșert* în 1991 și din Kosovo în 1999). Din acest punct de vedere, statul american își înfrâna puterea în raport cu posibilitățile sale teoretice. Atacul din 11 septembrie 2001 a schimbat perspectivele.”

De nivelul resurselor depinde starea unității active, iar modul cum sunt gestionate resursele depinde de conducerea ei. Principalele resurse sunt capitalul uman și resursele morale, dar nu mai puțin importanți sunt “factorii de producție”: pământul, munca și capitalul. Jean Bodin spunea că “nu există altă bogăție decât omul”.

Resursele pot fi văzute și ca obiective și ca mijloace, ele generând concurență între unitățile active care pot dori să dețină puterea asupra unor resurse contrar voinței altor unități. De aici se nasc conflicte, ce pot fi rezolvate, în opinia autorului, prin patru căi: arbitraj, negociere, procedură și confruntare (război).

În ceea ce privește capitalul uman se pot aduce în discuție diferite caracteristici demografice care variază în funcție de grupurile organizate respective (și iarăși Montbrial face comparația stat-întreprindere luând ca exemplu China *versus* o întreprindere capitalistă): natalitatea și mortalitatea, piramida vârstelor, imigrarea și emigrarea etc.

“Cu cât un grup este mai integrat în mediul său, cu atât el este mai deschis ca sistem demografic și invers”, spune autorul. Apoi, ei abordează problema avantajelor și dezavantajelor numărului pentru statele stabile în timp, puterea militară fiind un element definitoriu și decisiv (sfârșitul secolului XVIII și până în perioada imediat următoare celui de-Al Doilea Război Mondial). Unele state foarte populate au avut un avantaj numeric față de atacanți (ex. India – Gandhi practica nonviolența, indienii fiind mult mai numeroși decât britanicii), iar unele state, puțin populate, recurgeau la terorism (ex. Terorismul evreiesc din epoca mandatului englez în Palestina și terorismul palestinian contra Israelului etc.).

La sfârșitul secolului XX, dezvoltându-se tehnologia și apărând arme sofisticate, lucrurile s-au schimbat. Însă, este de reținut faptul că, având totuși forțe bine înarmate și numeroase, cu greu se poate răzbi pe un teren ostil (din cauza climatului, a reliefului etc.), dar populat, chiar într-o țară subdezvoltată. Și aici autorul exemplifică America *versus* Vietnam (1964-1975) și sovieticii *versus* Afganistan (1979-1988). Rezultă deci că totul este legat de dezvoltarea economică și de omogenitatea populației în ceea ce privește mediul cultural și educativ.

Resursele morale “creează și exprimă sentimentul de apartenență la grup. Ele determină în mare măsură gradul său de coeziune și deci capacitatea sa de a acționa ca atare și de a rezista la șocuri externe și interne”. Majoritatea statelor au elemente fragile (în general, motive religioase). Se spune că “unirea face puterea” sau că “prin credință, poți urni munții”.

Deci factorul moral este foarte important în cadrul unei unități active și se bazează pe un sistem de practici, de referințe și de credințe” (tradiții, locuri și obiecte de cult etc.), adică pe “Cultură și pe legitimitatea Organizației”,

Din perspectiva antropologiei, E.B. Tylor definește conceptul de cultură astfel: “Cultura sau civilizația, în sensul etnologic cel mai larg, este acel ansamblu complex care include cunoștințele, credințele, arta, obiceiurile, dreptul, tradițiile și orice alte capacități și deprinderi.”

O civilizație poate avea mai multe culturi, dar legate între ele prin anumite afinități. Civilizații diferite au culturi diferite, unele chiar ostile față de altele.

“Orice discurs ideologic are rădăcini într-o cultură. Din punct de vedere temporal, ideologiile au o «durată medie» (rar depășesc câteva decenii), în timp ce noțiunile de cultură și de civilizație se înscriu în «durata lungă»”, conform terminologiei lui F. Braudel. “Sentimentul național face parte din cultura unei națiuni.”

Ideologiile pot deveni patologice, ele dezvoltându-se inițial în jurul “cultului unui șef carismatic” (ex. Hitler, Stalin, Mao, Khomeini etc.), sfârșind de multe ori tragic (ceea ce este valabil și în cazul unor secte).

“Cultura și ideologia sunt resurse morale care determină coeziunea grupului, dar și prestigiul și deci impactul său în afară.” Astfel se naște termenul de imagine sau reputație, care trebuie apărat (ex. Imaginea unei grupări teroriste poate fi rea pentru majoritate și poate fi bună pentru anumite grupuri).

Imaginea poate ridica sau coborî moralul unor grupuri, fie ele state sau întreprinderi. Și aici sunt multe exemple: IBM, Mercedes, Perrier, ONU etc.

“Cultura, spune Thierry de Montbrial, și ideologia constituie elementele cele mai stabile ale resurselor morale”, dar în unele cazuri, “emoțiile colective ajută un guvern să acționeze rațional”, dar în altele pot avea consecințe nefavorabile. De exemplu, G. Bush tatăl a avut opinia publică de partea lui în timpul războiului din Golf (1990-1991), dar în Somalia “solicitarea” aceleiași opinii publice nu a avut rezultatele scontate.

Însă în toate acțiunile este vorba, sau ar trebui să fie vorba, despre interesul general sau național și despre binele public (colectiv).

Spațiul în care sunt desfășurate diverse activități este și el un factor important, foarte strâns legat de resursele morale și de toate celelalte resurse.

“Condiția umană nu poate fi separată de planeta Pământ”, spune Montbrial, iar Eric Dardel scrie: “Geografia este, conform etimologiei, «descrierea» Pământului; mai exact, termenul grec sugerează că Pământul este o scriere pentru a fi descifrată, că desenul malurilor, contururile munților, sinuozitățile fluviilor formează semnele acestei scrieri. Obiectul geografiei are ca sarcină să explice aceste semne, pe care Pământul le dezvoltă omului prin condiția sa umană și destinul său. Iar Philippe și Genevieve Pinchemel notează la rândul lor “Pe suprafața Pământului deja rugoasă, purtând deja semnele Naturii, societățile umane, din mileniu în mileniu, au scris, rescris, retușat, au șters, au anulat”.

Atât științele umane, cât și cele exacte și naturale dezvoltă relații complexe cu ideologiile și cu politica. Montbrial reunește sub denumirea de geopolitică ideologiile proprii ale unităților politice inspirate din cunoștințele geografice și istorice. Termenul *geopolitică* a apărut abia la începutul secolului XX, F. Ratzel fiind considerat părintele geopoliticii. Dintre geopoliticieni, autorul amintește de H. Mackinder, K. Haushofer, Y. Lacoste. Astfel, conform formulării lui Lacoste, geopolitica poate fi considerată la diferite scări, începând cu “microgeopolitica” (la nivelul unui oraș) și sfârșind cu “macrogeopolitica” (la nivelul unui continent și chiar al întregii planete).

Montbrial dă exemple de probleme geopolitice: problema construcției europene, face Rusia parte din Europa?; Face Turcia parte din Europa?; Dar Israelul? (conform scriitorului M. Kundera, statul evreu aparține vechiului continent) etc.

Apoi autorul face o identificare a factorilor de producție – pământul, munca și capitalul: “*Pământul* include resursele solului, ale subsolului, ale mării și, eventual, ale spațiului cosmic. *Munca* include multiplele competențe, adică toate formele pe care le îmbracă munca oamenilor în acele dintre activitățile lor care concură la producție (muncă de conducere și de gestiune, inginerie de concepție și de execuție, servicii, încadrarea atelierelor, sarcini de execuție, cercetare, învățământ etc). *Capitalul* este un termen generic care desemnează ansamblul mijloacelor rezultate parțial din activități productive anterioare și a căror utilizare permite, împreună cu alți factori, sporirea posibilităților de producție... Oricât ar fi de utilă, distincția între pământ, muncă și capital nu este absolută.”

Montbrial face distincția între bun de uz privat, care “nu poate fi consumat decât de o singură persoană” (de exemplu, alimentele), și bun de uz colectiv, care “poate satisface simultan nevoile unui număr nedeterminat de indivizi” (de exemplu, un program TV necodat). Apărarea națională, spune el, “este într-un sens foarte general, un bun public, dar armamentele nu sunt un asemenea bun”. “În realitate, majoritatea bunurilor au atât un caracter privat, cât și unul colectiv.”

Astfel, ca o concluzie, prin mobilizarea unei singure resurse (de exemplu, capitalul – banii) nu se poate atinge un obiectiv, ci este necesar un ansamblu de resurse și calități ale unității respective pentru realizarea scopului propus.

În Anexa capitolului doi, numită “*Echilibrul de putere*”, Montbrial încearcă o definire a echilibrului: “Prin echilibru, se înțelege în același timp o *situație* (mai precis o stare a sistemului) în care capacitățile de acțiune și strategiile se neutralizează pe anumite direcții și o *politică* vizând să protejeze elementele esențiale ale *status-quo-ului*. Primul caz corespunde locuțiunii engleze de *balance of power*, care poate fi tradusă prin *echilibrul de potențiale* sau prin *echilibrul de putere*. Cel de-al doilea este foarte bine redat prin expresia *principiu al echilibrului*.”... “Noțiunea de echilibru este inseparabilă de cea de stabilitate.”

Orice război, spune autorul, modifică starea sistemului internațional. Exemple: războiul împotriva lui Saddam Hussein din 1991 care a provocat și o consolidare nedorită a Iranului pe lângă retragerea Irakului din Kuwait; intervenția sovietică în Afganistan care s-a ciocnit de acțiunea victorioasă a mujahedinilor din Pakistan susținută de SUA; destrămarea Iugoslaviei în anii '90; războiul dintre Irak și Iran (1979-1986); atentatele de la 11 septembrie 2001 și intervenția care a urmat.

Echilibrul este deci relativ, întrucât o anumită acțiune are, pe lângă efectul scontat, și efecte secundare de multe ori nedorite și negândite, care pot perturba menținerea echilibrului chiar de către o putere dominantă. Factorii perturbatori sunt singurii care pot distruge echilibrul și acest fapt este posibil

deoarece, în funcție de mediu, se modifică continuu structura sistemului internațional.

Al treilea capitol al părții întâi, numit "*Conflictele și rezolvarea lor*", tratează conflictele în care se înfruntă unități active. Conflictele provin din incompatibilitatea proiectelor fiecărei unități active, dorința unora ciocnindu-se de dorințele celorlalte.

Conflictele se rezolvă în interiorul unui cadru instituțional sau social prin intermediul unui sistem juridic și judiciar, care se impune, în cazul unui stat, în mod egal tuturor persoanelor fizice sau juridice aflate sub jurisdicția statului respectiv. Acest sistem, spune Montbrial, este considerat "un bun colectiv și chiar un bun public". "În realitate, chiar în interiorul unui stat, persoanele sunt inegale în fața legii."

În opinia autorului, pentru a rezolva conflictele între unități active "există patru modalități de bază: arbitrajul, negocierea, procedura (justiția) și înfruntarea (la limită, războiul în cazul relațiilor internaționale)."

"În arbitraj, soluția este determinată de o persoană fizică sau juridică credibilă, liber și adesea în prealabil aleasă de către părțile în litigiu care se înțeleg astfel să-i supună litigiul lor. Această practică este curentă în relațiile comerciale, dar și în relațiile internaționale, pentru statele care nu acceptă să meargă în fața Curții Internaționale de Justiție."

"Negocierea constă în efortul de a ajunge la un acord (convenție, contract, tratat) direct sau cu ajutorul unor mediatori, în principiu fără a angaja de fapt, în mod real, alte resurse decât costurile de tranzacție, sub rezerva "manevrelor" destinate să influențeze calculele partenerului sau ale partenerilor ori ale adversarilor. Un negociator bun trebuie să înțeleagă mizele conflictelor cu tehnicitatea necesară, trebuie să înțeleagă bine interesele de care se ocupă și pe cele ale părții adverse, trebuie să aibă o mare rezistență psihologică."

"Procedura judiciară joacă un rol major în rezolvarea litigiilor între persoane particulare la nivel național și internațional și pentru menținerea stabilității societăților în interiorul statelor."

"Înfruntarea este o probă de forță (și nu doar de voință) mai mult sau mai puțin violentă. Părțile în conflict angajează efectiv resurse substanțiale, depășind în general de mai multe ori costurile de tranzacție și de manevră ale oricărei negocieri, având fiecare drept scop impunerea voinței sale... Războiul este forma cea mai violentă de înfruntare în care unitățile active implicate angajează resurse materiale și umane în vederea *distrugerii* resurselor oponentilor săi, suficient pentru a-i slăbi, umili și, în general, pentru a-i determina să renunțe la unele dintre propriile obiective."

Aceste modalități de bază pentru rezolvarea conflictelor se pot întrepătrunde în același timp sau în perioade diferite. Astfel, Montbrial dă exemple în care sunt posibile toate combinațiile: războiul de treizeci de ani și războiul de la 1914-1918.

Și în cazul negocierii ca și în cel al înfruntării se stabilesc raporturi dialectice între adversari, fiecare având în vedere resursele și mijloacele de care dispune pentru desfășurarea acțiunii, precum și rezultatele către care tinde, neimaginându-și însă direcțiile către care îi vor conduce strategiile lor, calculele fiecărei părți fiind adesea incerte și improbabile.

Conflictele nu apar niciodată de la sine, ci au la bază anumite cauze, acumulate în timp. Conform opiniei autorului, în ceea ce privește relațiile internaționale, "cauzele fundamentale ale conflictelor primare sunt o combinație a următoarelor patru categorii: litigii teritoriale, rivalitate între comunități (etnice, religioase...) pentru exercitarea puterii asupra unui anumit teritoriu, competiția pentru controlul resurselor economice, opoziții ideologice."

Conflictele primare sunt apoi transformate în conflicte secundare exploatare de puteri din exterior. Și aici Montbrial dă exemplele următoare: disputa dintre Irak și Iran din 1979-1986 pentru acces la Golful Persic – conflict teritorial; revendicarea de către Maroc a fostei Sahare Occidentale pentru protejarea axei prin care au pătruns toți invadatorii săi – conflict teritorial; litigiul dintre Rusia și Japonia în legătură cu Insulele Kurile – conflict teritorial; opoziția dintre India și Pakistan în problema Kașmirului – conflict teritorial, etnic și religios; revendicarea de către Irak a Kuweitului pentru acces la Golful Persic și la resursele petroliere – conflict teritorial și controlul resurselor; disputa privind Nagorno-Karabah din Azerbaidjan – conflict teritorial și etnic; frământările din Georgia și Ucraina – conflict teritorial și etnic; legătura dintre conflictul din Tadjikistan și cel din Afganistan – conflict teritorial și etnic; conflictul din Kosovo, tensiunile din Liban sau diviziunile africane – conflicte teritoriale și etnice.

Războaiele religioase au împletit lupta pentru putere cu religia. Astfel a apărut opoziția între catolici și protestanți și între catolici și ortodocși (conflicte teritoriale, etnice, religioase, economice și ideologice), apoi, în vremea noastră, a apărut conflictul israelo-arab care este, de asemenea, un conflict teritorial, etnic, religios, economic și ideologic.

Există și alte cauze ce pregătesc terenul pentru pornirea unui război, cum ar fi: crizele economice, șomajul, sărăcirea populațiilor, și nu neapărat ura.

"Atacurile prin surprindere" sunt foarte rare. Totuși ele există poate și datorită faptului că sunt ignorate cu bună știință fapte evidente. Și Montbrial exemplifică: în războiul din Golf, George Bush Senior se pare că nu a descoperit în 1990 că Saddam se pregătise pentru o lovitură de forță (deși este un punct de vedere controversat, căci "CIA împingea Kuweitul, care era în conflict cu Irakul, la intransigență, în timp ce Departamentul de Stat manifesta bunăvoință față de Bagdad, partener util în cadrul politicii dirijate împotriva Iranului"); Stalin nu s-a așteptat la operațiunea Barbarossa, căci nu dorea să accepte realitatea evidentă etc.

Montbrial dă Pearl Harbour drept contraexemplu major al secolului XX, apoi exemplifică prin atacurile de la 11 septembrie 2001 lovitură dată sisteme-

lor tehnologice americane care se presupunea că reduc “pe cât posibil la zero probabilitatea unui atac prin surprindere”.

“Trecerea de la calm la furtună se face de-a lungul unei perioade denumită *criză*, a cărei origine este rar posibil de determinat la momentul respectiv.” O criză cunoaște momente care, la Clausewitz¹, sunt numite “puncte culminante”, în care se evaluează și se orientează modalitățile de rezolvare a conflictului. Adesea, desfășurarea crizei scapă de sub control, degenerând în înfruntări negândite în strategiile inițiale, născând violențe fizice și psihice greu imaginabile. Exemplul cel mai bun este războiul din Vietnam.

În ceea ce privește confruntarea, Montbrial face o asemănare între sport și război, căci fiecare are reguli și ritualuri, arbitrii și obiective de realizat. Diferența “este mai curând de grad decât de natură”, spune el. Iar în ceea ce privește confruntările internaționale, autorul face distincția între “războaiele de degenerare și cele de intenție”: “Avem de-a face cu un *război de degenerare* atunci când, de exemplu, un conflict intercomunitar (sau interetnic) demarează pornind de la incidente aparent minore și se amplifică printr-o reacție în lanț pe care nici o autoritate nu poate sau nu vrea să o controleze... Majoritatea războaielor de colonizare sau de eliberare încep în acest fel. Numesc *război de intenție* orice situație care corespunde următoarei formule, adaptate după Clausewitz: o unitate activă ia inițiativa unui act de violență menit să constrângă un adversar să execute dorința sa... Pentru Clausewitz, singurele unități active susceptibile de a face război erau statele. Dar modelul războaielor interstatale care se declară formal și se încheie printr-un tratat de pace nu mai corespunde realității contemporane.”

Opinia publică și moralul forțelor armate sunt strâns legate între ele în desfășurarea unui război. Astfel că, în loc de judecăți coerente asupra unor interese, se pornește într-o confruntare în urma unor reacții psihologice, reflectând emoții și pasiuni ce par vitale în momentul declanșării conflictului, dar își pierd importanța pe parcurs în funcție de evenimente.

Printre consecințele neprevăzute și nedorite ale războaielor, Montbrial dă un exemplu de actualitate: “în timpul războiului din Afganistan, SUA au susținut pe mujahedinii care operau de la bazele lor din Pakistan. Ei nu-și imaginau că țara va cădea într-o zi în mâinile celor mai obscuranțiști dintre ei, cunoscuți, începând din 1994, sub numele de talibani”. Ei își imaginau și mai puțin chiar că unul dintre protejații CIA, Ossama Ben Laden, îi va face să se clatine.”

În ceea ce privește deznodământul unui război, “învingătorul este acela care rezistă mai mult decât ceilalți”.

Situațiile de sfârșit al conflictului pot fi foarte diferite și aici Montbrial dă exemple din cadrul relațiilor internaționale: în afacerea Canalului de Suez (1956), aliații au dat înapoi sub presiunea superputeri lor din epocă; războaiele israelo-arabe (1947-1973) s-au soldat cu cuceriri teritoriale în favoarea Israelu-

¹ Carl von Clausewitz, teoretician al strategiilor militare la mijlocul secolului al XIX-lea.

lui, dar fără a se ajunge la o stare de pace. În conflictul din Golf din 1990-1991, rezultatul militar a fost excepțional de clar, dar George Bush Senior nu a vrut să meargă până la Bagdad, ceea ce l-ar fi determinat să stabilească un protectorat american asupra Irakului.”

“Unele conflicte se prelungesc continuu și nu sunt reglate decât atunci când puteri din afară au capacitatea și dorința să le determine să ajungă la o încheiere.”

Uneori războaiele rezolvă conflictul inițial, alteori doar modifică problemele fără a ajunge la o rezolvare.

Al patrulea capitol al părții întâi este “*Conceptul de strategie*”, autorul definind strategia ca fiind “știința (dacă dorim să punem accentul pe cunoștințe și pe metodă) sau arta (dacă se privilegiază experiența) acțiunii umane finalizate, voluntare și dificile... Strategia se află deci în centrul praxiologiei.”

De asemenea, Montbrial face deosebirea între strategiști (teoreticieni) și strategi (practicieni) și spune că sunt “rari oamenii care sunt în același timp mari strategiști și mari strategi”, exemplificând ca excepții pe R. Montecuccoli, Vauban, Maurice de Saxe, Frederic al II-lea al Prusiei, Charles de Gaulle, Mao Tzedun.

După Montbrial, “strategia nu se ocupă decât de acțiunea umană finalizată, voluntară și dificilă, finalizată, adică tinzând către obiective sau scopuri definite cu precizie; voluntară, adică voința (legată de durată) unității care acționează reprezintă o condiție fundamentală pentru realizarea obiectivului; dificilă, respectiv o realizare cere eforturi substanțiale și deci prelungite pentru depășirea sau înlăturarea obstacolelor reprezentate de adversari înarmați cu strategii antagoniste, dar și de obstacole destul de mari pentru a întreține incertitudinea, cel puțin o perioadă de timp, asupra rezultatului încercării... Orice strategie presupune, așadar, posesia de resurse și capacitatea de a le mobiliza și se înscrie într-o durată fizică și psihologică.”

În toate acțiunile strategice trebuie “ascultată vocea rațiunii”, spune Clausewitz. Mijloacele utilizate și scopurile în orice strategie trebuie să fie raționale. Totuși, în realitate se întâmplă ca pasiunile personale să înlocuiască rațiunea și importanța gloriei personale să depășească importanța obiectivelor și intereselor care au animat inițial strategia.

Pentru orice strategie sunt importante resursele, pe care le posedă orice unitate activă, și anume: resursele umane, adică grupul ce constituie unitatea activă; resursele morale, respectiv cultura și ideologia acestui grup și coeziunea sa; resursele materiale, adică pământul, capitalul și tehnologia.

De exemplu, din punctul de vedere al resurselor materiale, poziția geografică și istorică a unui stat poate constitui un avantaj sau un dezavantaj în funcție de contextul conflictului. Din punctul de vedere al resurselor morale, dacă, de exemplu, un stat are un organism sau o organizație de încredere (posibil pe criterii religioase) cu un ascendent moral puternic asupra populației, sentimentul național intervine primordial în materie de apărare a țării.

Toate aceste resurse coroborate și combinate pot constitui un avantaj sau un dezavantaj în cazul declanșării unui conflict sau pot fi chiar mize (adică obiective ori mijloace) ale unui conflict.

Montbrial face o remarcă importantă în acest context: “resursele sunt inutile dacă nu pot fi activate sau mobilizate în situații concepute în prealabil”. Și, de asemenea, el spune că “fără un comandament eficace, resursele sunt inutile”. Astfel, în jargonul militar se vorbește despre C³I (comandă, control, comunicare, inteligență) și despre C⁴I² (adăugându-se computerul și interope-rabilitatea).

Clausewitz spune: “Dacă se dorește învingerea adversarului, efortul trebuie dimensionat în raport cu forța sa de rezistență. Aceasta este produsul a doi factori inseparabili, *dimensiunea mijloacelor de care dispune și forța voinței sale*.”

Primele scrieri strategice, spune Montbrial, datează din secolele II și IV î.e.n., vin din Grecia și China și se referă la arta militară și la legătura ei cu politica. Teoria războiului și a strategiei a ajuns la apogeu în secolul XIX prin Clausewitz.

În acest capitol, Montbrial atinge și problema întreprinzătorului schumpeterian ale cărui calități sunt descrise astfel: “o viziune a unui proiect posibil; *un gust al riscului* suficient pentru a-l întreprinde; o *putere de convingere* pentru a aduna resursele necesare realizării sale. Inițial, o asemenea descriere nu putea să se potrivească decât unor *indivizi* excepționali, precum, în domeniul politicii și al războiului, oameni de stat de talia unor Frederic al II-lea și Napoleon, Mao Tzedun și Charles de Gaulle. La sfârșitul secolului XX ea poate fi încă potrivită pentru unități active în cadrul cărora s-a putut dezvolta o cultură adecvată, în general sub impulsul inițial al unui lider talentat... Întreprinzătorul schumpeterian este un veritabil strateg, în sensul ce mai deplin al termenului.”

În relațiile internaționale, strategia implică recurgerea la forță, pe când în strategiile agenților economici, folosirea violenței este exclusă prin lege. Artă strategiei, spune Montbrial, “constă adesea în a identifica “punctul decisiv” sau “centrul de greutate” care permite atingerea rezultatului... Într-o manieră generală, obiectivul strategului este de a atinge un scop și nu de a provoca suferințe și de a câștiga “bătălii” care, de fapt, nu constituie decât faze intermediare mai mult sau mai puțin necesare.”

Beaufre spune că “ideea centrală este aceea de dezintegrare morală a adversarului”, idee prezentă și la Clausewitz și la Lenin.

Trăgând o concluzie, Montbrial definește strategia ca fiind “arta, în conducerea individuală sau colectivă a unei organizații simple sau complexe, de a pregăti și a pune în aplicare, real sau virtual, mijloacele necesare spre a depăși sau reduce obstacolele de orice fel care se opun realizării unui obiectiv de atins și, pe parcurs, de a anticipa corect, printr-un proces de adaptare continuă, evoluția în timp a raportului de forțe fizice și morale în joc”.

Deosebirea între tactică și strategie, spune autorul, a apărut treptat. Contele Guibert a descompus "tactica" în două părți: "una elementară și limitată, cealaltă compusă și sublimă. Prima cuprinde toate detaliile privind formarea, instrucția și funcționarea unui batalion, escadron, regiment etc. Cea de-a doua parte este pe drept cuvânt știința generalilor. Ea cuprinde mișcări de armate, ordine de marș, ordine de lupte; prin aceasta ea ține și se identifică cu știința alegerii pozițiilor și a cunoașterii țării... ea ține de știința fortificațiilor".

Această împărțire a lui Guibert poate forma un "spectru de acțiune", ce are la una dintre extremități tehnica și tactica și la cealaltă, strategia și politica, iar între aceste extremități se află logistica (aprovizionare, comunicații, inginerie etc.).

Conform clasificării lui Clausewitz, "tactica este teoria referitoare la folosirea forțelor armate în cadrul angajamentului. Strategia este teoria referitoare la folosirea angajamentelor în slujba războiului", iar Beaufre spune că "strategia este alegerea tacticilor".

Foch a identificat două principii în strategie: economia de forțe și libertatea de acțiune. Cel de al doilea principiu fusese formulat de Xenofon astfel: "Arta războiului este în definitiv arta de a-ți păstra libertatea."

Orice bun strateg recurge la manevre pentru "a atinge punctul decisiv", manevre care acționează asupra punctelor slabe ale adversarului, îl dezorientează, îl dezorganizează până la pierderea capacității de menținere în luptă. Manevrelor se desfășoară pe un "teren" (cunoscut și bine folosit) ce se poate diviza pe "teatre de operațiuni" legate la o "bază" prin "linii de operațiuni sau de comunicații". În orice strategie există și o "linie de retragere". Pentru toate aceste manevre este nevoie de o mare mobilitate.

Montbrial trece de la strategia militară la strategia economică, spunând că în contextul actual "descoperirea strategiei de către teoreticienii economiei înseamnă nu atât deschidere spre strategie ca atare, cât interesul pentru două categorii de probleme fundamentale a căror importanță depășește cadrul economic propriu-zis. Este vorba, pe de o parte, de analiza logică a opțiunilor, contractelor și situațiilor de joc; pe de altă parte, este vorba de rațiunile profunde care fac ca întreprinderile să nu se comporte după un model unic, ceea ce deschide drumul spre înțelegerea diversității scopurilor și a mijloacelor de a le atinge și, prin urmare, spre o înțelegere a situațiilor strategice."

În opinia autorului, principalele idei care se află la originea descoperirii strategiei de către economiști pornesc de la conceptele de timp și de informație. Astfel se desprind trei idei interdependente: "distincția între risc și incertitudine; noțiunea de cost de tranzacție; noțiunea de raționalitate limitată".

În ceea ce privește prima idee, distincția între risc și incertitudine, este amintit F. Knight care a introdus "distincția între riscurile măsurabile prin probabilități obiective (ca acelea care rezultă din tabelele de mortalitate) și acelea pentru care nici o măsură de acest fel nu este posibilă, cărora le rezervă termenul de incertitudine."

Pentru a doua idee, noțiunea de cost de tranzacție, autorul îl amintește pe R. Coase care se întreabă: “de ce există întreprinderile?” și care răspunde schematic astfel: “cumpărarea sau închirierea de factori de producție reclamă în realitate elaborarea de contracte, care implică culegerea de informații mai ales asupra prețurilor. Toate acestea necesită costuri reale, care poartă numele de costuri de tranzacție. Se înțelege astfel că poate fi preferabil să se înlocuiască piața printr-o organizație care operează ierarhic și care constituie întreprinderea.”

În ceea ce privește cea de-a treia idee, noțiunea de raționalitate limitată, este amintit H. Simon. Ideea se referă la faptul că decidenții unei organizații nu cunosc bine mediul și au o capacitate limitată de a-l înțelege sau acționează în virtutea unei rutine susținute de o “anume experiență dobândită în timp. Totuși există materie pentru inovare și teren pentru întreprinzători”.

Montbrial spune că, în strategie, cuvântul “decizie” are două sensuri, și anume: “rezultatul unei acțiuni și fixarea scopurilor și a mijloacelor” și insistă asupra celui de-al doilea sens, dând ca exemple SUA, Alianța Atlantică și ONU.

SUA au o organigramă extrem de stufoasă a ramurilor executive și a celei legislative, cele două fiind mereu în concurență. Președintele SUA, spune Montbrial, “rămâne șeful «uzinei de producție a deciziilor», dar cel mai adesea marja sa de manevră este supusă multor constrângeri, în așa fel încât rolul său este mai mult acela de arbitru decât de decident. În grade diverse, la fel stau lucrurile și în alte state democratice.”

Printre organizațiile care se ocupă cu judecățile asupra sistemului internațional (fie că este vorba de SUA, fie de orice alt stat), se menționează două categorii: “institutele de cercetare” și “grupurile de presiune”. Institutele, deși sunt în concurență, cooperează între ele.

Tocqueville se interesa de următoarea problemă: “cum definește un stat democratic interesul național în fiecare conjunctură?” Influența opiniei publice, în interiorul unui stat, poate fi analizată ca o “perturbare”, întrucât opinia publică nu este coerentă în interesele sale, percepându-le diferit pe cele “din afară” și pe cele “dinăuntru”, sau chiar nemanifestând un interes anume.

“Majoritatea obiectivelor și strategiilor sunt legate de percepția necesității de a acționa în condițiile unor eventuale crize”, spune Montbrial. Și tot el remarcă faptul că “structurile decizionale ale fiecărui stat nu permit să se acorde simultan atenție (sau interes) decât unui număr mic de probleme externe”.

Statele nu sunt singurele entități politice și autorul ia în calcul și alte entități cum ar fi Alianța Atlantică și ONU. NATO este o organizație internațională cu caracter militar și diplomatic, cuprinzând o multitudine de comitete, consilii, grupuri și secretariate, care, deși a avut o mare capacitate de adaptare și a formulat noi strategii, a manifestat o dificultate reală în trecerea la acțiune, de exemplu, în ceea ce privește Bosnia. Montbrial conchide că “în lipsa unui arbitru suprem, diplomația multilaterală este puțin eficientă în perioade de criză,

până în momentul eventual în care lipsa unei soluții pune în pericol mizele externe crizei respective, considerate ca fundamentale de către toți actorii, precum însăși existența NATO sau chiar supraviețuirea Uniunii Europene.”

În cazul ONU, obiectivele Cartei Națiunilor Unite sunt definite “în termeni generali și ambigui” și nu le sunt asociate nici strategii, nici resurse. Astfel că, în cazul unei negocieri, există puține șanse de reușită mai ales dacă nici unul dintre actorii principali implicați nu o consideră potrivită interesului său. Sistemul ONU poate realiza însă dezbateri fructuoase și poate contura schițe de soluții.

Disuasiunea reprezintă “o formă particulară de interdicție. Este o strategie care are ca obiectiv prevenirea unor mișcări bine identificate ale adversarului, nu exercitând asupra lui o presiune fizică, ci determinându-l, prin amenințări clar formulate, să constate în mod rațional că propriul său interes îi impune să nu se angajeze pe direcția sau direcțiile interzise.”

În cadrul războiului rece, a existat o disuasiune nucleară, concepută ca un duel între cele două “superputeri”. “Inițial, menirea ei era de a împiedica o invazie în Europa Occidentală, deși partea sovietică dispunea de o enormă superioritate “convențională”. În acest scop, Washingtonul adresa, în esență, mesajul următor Moscovei: dacă întreprindeți o asemenea acțiune, unele dintre centrele voastre “vitale” vor fi supuse focului atomic. Calculul se baza pe ideea că, din punctul de vedere presupus de sovietici, speranța matematică a câștigurilor așteptate de pe urma unei invazii ar fi net inferioară celei reprezentate de costurile unor represalii masive. Formalizarea acestui raționament constituie modelul de bază al disuasiunii.”

Mai există un model de disuasiune, “disuasiunea existențială” sau “de la cel slab la cel puternic” și, de asemenea, “disuasiunea minimală”, căreia Rusia postsovietică îi acordă un interes deosebit.

Montbrial spune că “fără arma nucleară, este posibil, dacă nu chiar probabil, ca lumea să fi suferit un al treilea război mondial. Disuasiunea a apărut-o de el.” Aceasta se explică prin faptul că probabilitatea ca un “actor rațional” să-și atingă obiectivul scade atunci când riscul asumat este prea mare și devine aproape nulă atunci când acest risc echivalează cu propria sa distrugere. Dar, se întreabă autorul, statele (sau grupurile teroriste) se comportă la fel?

În Anexa capitolului patru numită “*Teoria jocurilor**”, autorul introduce unele dintre ideile fundamentale ale teoriei jocurilor în contextul praxeologiei. “Obiectivul fundamental al teoriei jocurilor este de a explica modul cum își determină fiecare dintre actori strategia (aspect pozitiv) sau ar trebui s-o determine (aspect normativ), în funcție de «regulile jocului», de informația de care dispune și, într-un mod mai generat, de ideile pe care și le face despre opțiunile făcute de unul sau altul dintre jucători și de consecințele acestora.”

În capitolul cinci al părții întâi, denumit “*Stabilitatea sistemelor de unități active*”, Montbrial tratează subiectul stabilității, aspect esențial al studiului ori-

căru sistem, și precizează clar două noțiuni: “stabilitatea locală a unei stări de echilibru și stabilitatea structurală a sistemului însuși”.

Un sistem trebuie să fie stabil structural, altfel orice perturbare poate duce la o schimbare radicală. O revoluție, de exemplu, poate fi o astfel de perturbare (dar nu neapărat o “catastrofă”). Și aici, Montbrial exemplifică prin Revoluția franceză, văzută de Tocqueville și Furet, și prin Revoluția din octombrie 1907 din Rusia.

De asemenea, el observă că “atunci când idealiiști își imaginează crearea unei societăți fără clase sau fără exploatare ori o comunitate națională omogenă, rezultatele acțiunilor lor sunt cu totul altele decât ideologiile lor și nu există coincidență între speranțele nutrite de către actori și consecințele acțiunilor lor, dar, atât pe planul realității, cât și pe planul conștiinței, mijloacele au fost atașate unor scopuri”. Referindu-se la același lucru, M. Crozier spunea: “Adesea, dorindu-se eliberarea oamenilor, li se produc noi lanțuri.”

În legătură cu problema stabilității structurale a unităților politice, în literatura de specialitate (politică) există două noțiuni asociate: ideea de suveranitate și cea de justiție. După J. J. Chevallier, suveranitatea este “forța de coeziune, de unire a comunității politice, fără de care aceasta s-ar dezmembra. Ea cristalizează acest schimb de «comandă și supunere» pe care natura lucrurilor îl impune oricărui grup social care vrea să trăiască”. Tema justiției este strâns legată de cea de suveranitate. “Egalitatea în fața legii este fundamentul justiției, dar, la pionierii liberalismului, găsim și ideea conform căreia justiția și stabilitatea societății implică o reducere a inegalităților de situație.”

“Gândirea liberală identifică trei limite în calea reducerii inegalităților de situație: politică (dincolo de un anumit punct, reducerea inegalităților provoacă rezistențe care nu pot fi învinse decât prin atingeri aduse libertății); sociologică (accesibilitatea egalității exacerbează comportamentele de invidie); economică (eficacitatea muncii presupune ca remunerarea sa să fie în raport cu contribuția ei la produsul național, contribuție luată într-o accepțiune largă)”.

Conform lui S. Hoffmann, “baza stabilității structurale a sistemului internațional este echilibrul de forțe”. R. Aron dă formula cea mai simplă a echilibrului: “niciodată un stat nu trebuie să dețină asemenea forțe încât statele vecine să fie în imposibilitate să-și apere drepturile împotriva lui” sau “politica de echilibru se reduce la manevra pentru a împiedica un stat să acumuleze forțe superioare celor ale rivalilor săi coalizați”.

În finalul capitolului, autorul își pune întrebarea: “Se îndreaptă sistemul internațional către descompunerea sa violentă, către distrugerea omenirii, din cauza armelor de distrugere în masă? ... Oamenii sunt condamnați mai departe să trăiască amenințați de o apocalipsă pe care o pot provoca ei înșiși.”

În capitolul șase al părții întâi, numit “*Teoria relațiilor internaționale*”, Montbrial vorbește despre securitate și identitate, despre teorii și previziuni. Autorul pornește de la ideea că “nucleul dur al câmpului de relații internaționale

se referă la problemele de coordonare a bunurilor publice între diferitele unități politice”.

R. Aron definește sistemul internațional ca fiind “ansamblul constituit de unități politice aflate în relații regulate unele cu altele și susceptibile de a fi implicate într-un război general”.

Și în acest capitol Montbrial face o paralelă între întreprinderi și state. Întreprinderile au devenit unități active importante, acționând pe teritorii ale unor state, cu guverne, cu legi, cu interese, cu concurență, lucruri care fac parte și din tematica mondializării. Totuși, întreprinderile nu sunt actori de același nivel cu statele.

În opinia lui K. Waltz, problema cea mai importantă în ceea ce privește relațiile internaționale este realizarea securității, și anume protecția împotriva agresiunilor armate. Treptat, noțiunea de securitate s-a extins, o dată cu creșterea interdependenței prin intermediul mondializării, incluzându-se în cadrul ei noi dimensiuni, cum ar fi: economia, mediul înconjurător și ecologia, criminalitatea internațională, sănătatea etc.

Una dintre definițiile contemporane ale securității, la care face referire autorul, este aceea a lui O. Weaver: “capacitatea unei societăți de a-și păstra caracterul specific în pofida condițiilor schimbătoare și a amenințărilor reale sau virtuale: mai precis, ea se referă la permanența structurilor tradiționale de limbaj, cultură, de asociere, de identitate și de practici naționale sau religioase, subînțelegându-se evoluțiile necesare considerate acceptabile”. La baza oricărei “interes național” se află nevoia de securitate.

Definirea identității unui obiect complex este destul de dificilă. Identitatea unui stat, de pildă, poate fi definită prin intermediul unor factori specifici acelui stat. Spre exemplu: pentru Franța, la baza identității sale stă “combinația între stat și limbă”; pentru SUA, definitorie este Constituția; pentru națiunea arabă, identitatea poate fi determinată de limbă – Coran etc.

Ca o concluzie, securitatea depinde într-o foarte mare măsură de stabilitatea sistemului internațional, în ansamblul său.

În continuare, este definită “teoria”, conform lui C. Bernard: “Teoria este ipoteza verificată, după ce aceasta a fost supusă controlului raționamentului și al criticii experimentale. Dar, pentru a rămâne bună, o teorie trebuie să se modifice neconținut o dată cu progresul științei și să fie permanent supusă verificării și criticii faptelor noi care apar. Când o teorie e considerată perfectă și se încetează verificarea ei prin experimentul științific, ea devine doctrină.” Astfel, orice teorie trebuie să aibă o putere de prevedere, trebuie să fie supusă raționamentului și criticii experimentale și să fie complexă, dar nu universală, căci nu poate nicicum exista o “teorie despre tot”.

În *Enciclopedia filosofică universală*, noțiunea de teorie este definită astfel: “un sistem ipotetico-deductiv coerent și articulat, un ansamblu infinit de enunțuri închise sub operațiunea de deductibilitate. Orice enunț este fie o premisă (axiomă, ipoteză, postulat, definiție), fie o derivată logică a unui ansamblu

de premise (teoreme, consecințe)". "Corespondența între teorie și rezultatele empirice se efectuează prin intermediul modelelor care o specifică și cu ajutorul teoriilor auxiliare", Montbrial.

Autorul dă exemple de concepte frecvent utilizate în relațiile internaționale, printre care: stat, suveranitate, anarhie, interes național, alianță, interdependență, mondializare, forțe, resurse, putere, echilibru, război, terorism, pace, criză, strategie, controlul armamentelor, guvernare, idealism etc.

În capitolul șapte al părții întâi, numit "*Obiectul și natura științei economice*", autorul propune câteva reflecții epistemologice complementare în domeniul economic, începând prin trei "încercări" de a sintetiza esența științei economice: 1. "știința economică este știința administrării resurselor rare"; 2. "economia este studiul modului în care omul și societatea decid, cu sau fără a recurge la monedă, folosirea resurselor productive rare pentru a produce diverse bunuri"; 3. "economia este știința care studiază modul în care resurse rare sunt folosite pentru a satisface trebuințele unor oameni care trăiesc în societate".

Conform opiniei lui P.A. Samuelson, al doilea laureat Nobel pentru economie, există trei probleme fundamentale interdependente ce trebuie rezolvate în orice societate: ce bunuri trebuie produse și în ce cantitate; cum să fie produse aceste bunuri; pentru cine sunt produse aceste bunuri. Pentru a răspunde acestor întrebări, trebuie luate în calcul două criterii: cel al justiției sau al echității și cel al eficienței.

După Schumpeter, știința economică are trei categorii principale de metode, și anume: istoria, statistica și teoria, cărora mai târziu le-a adăugat sociologia economică. Progresul economic, în opinia sa, este o oscilare (confruntare) între teorie și realitate.

Montbrial spune că economia este "o știință morală", ce recurge la "introspecție și la judecăți de valoare", provocând astfel întrebarea: "cum este posibilă obiectivitatea în economie?" Concluzia sa fundamentală este că "economistul judecă bazat pe modele, iar modelele trebuie să fie coerente logic".

Autorul face distincția între "arta gândirii" și "arta convingerii", și anume: prima se referă la a face "raționamente corecte" și cea de-a doua la a convinge prin cele mai eficiente mijloace, acționând în principal asupra sentimentelor. Printre cele mai cunoscute erori de raționament, Montbrial exemplifică: "non sequitur" ("întrucât A, prin urmare B"); "enunțuri false sau nedemonstrate și raționament asociativ" (anumite propoziții sunt adevărate deoarece au fost enunțate de o "autoritate"); "modus ponens" (o formă de "non sequitur"); "petitio principii (argumentul circular)" (demonstrarea unei propoziții prin alta și pe aceasta prin prima); "falsa analogie"; "post hoc ergo propter hoc" ("dacă A precede în timp pe B, se spune că A este cauza lui B"); "sofism de compoziție" ("ceea ce este adevărat pentru părțile unui sistem este adevărat pentru întregul

sistem”). Apoi autorul ilustrează relevanța teoriei economice prin exemplul teoriei prețurilor.

Partea a doua a cărții, *“Aspecte ale praxiologiei”*, începe cu capitolul opt *“Perspective asupra sistemului internațional”*. Ultima parte a secolului XX s-a caracterizat printr-o accelerare în dezvoltarea științei și tehnologiei. Calculatorul a dărâmat barierele de până atunci în ceea ce privește prelucrarea informațiilor. Progresul, ca de obicei, servește binele sau răul, poate fi folosit în sens constructiv sau în sens distructiv.

În acest capitol, autorul vorbește pe larg despre *mondializare*¹, fenomen vechi ce a inspirat o lucrare din 1935, scrisă de A. Martineau și L.Ph. May, lucrare ce cuprinde perioada dintre anul 1179 și anul 1830.

În opinia lui Montbrial, în secolul trecut, mondializarea a însemnat războaie: în 1945, marele război a fost numit război mondial (Primul Război Mondial), iar războiul care se termina cu înfrângerea Germaniei și bombardarea atomică Japoniei s-a numit Al Doilea Război Mondial.

În timp, s-a schimbat natura relațiilor internaționale. Au apărut și s-au răspândit rapid rețelele de calculatoare, s-au informatizat telecomunicațiile, astfel încât distanțele nu au mai constituit o problemă pentru nimeni, s-au “micșorat”.

Montbrial numește mondializare “fenomenul conform căruia unitățile active de orice natură au, din ce în ce mai mult, tendința să-și elaboreze obiectivele și strategiile în funcție de teatrele de operațiuni din ce în ce mai întinse din punct de vedere geografic. “Ideea de mondializare este strâns legată de ideea de economie de piață și deci de liberalismul economic.” În afara domeniului economic, mondializarea își face simțită prezența prin importanța crescută a ONG-urilor (organizații neguvernamentale), care se ocupă cu probleme “de interes general”, printre care drepturile omului și dezvoltarea durabilă.

Montbrial exprimă mondializarea ca fiind și mit și realitate și, ca tot ceea ce nu poate fi corect înțeles, ea este generatoare de temeri. Și el amintește aici reuniunea OMC de la Seattle din noiembrie 1999. Ceea ce nu este bine înțeles este că elementele (cum ar fi: alimentația proastă, epidemiile, distrugerea mediului înconjurător etc.) ce determină acțiunile perturbatoare ale organizațiilor internaționale au existat cu mult timp înainte de exprimarea interesului pentru mondializare.

În continuare, se vorbește despre societatea civilă (concept ce vine de la Hegel) și trecerea ei prin prisma tradiției liberale (“spațiul «vieții civile», în care intervențiile statului sunt reduse la strictul necesar menținerii coeziunii naționale, trebuie să fie cât se poate de larg. Statul nu are câtuși de puțin monopolul interesului general”) și a tradiției socialiste izvorâte din marxism (“societatea

¹ Thierry de Montbrial ține morțiș la acest termen, pe care-l explica profund și argumentat și nici nu vrea să audă de “globalizare”. Diferența între noțiuni (atenție, diferite și nu sinonime) o face la noi cel mai bine acad. Mircea Malița (n.red.).

civilă este, în materie economică, «sfera egoismului», deci terenul de exploatare a omului de către om, iar în materie politică, acela al comploturilor de tot felul vizând slăbirea statului sau a națiunii și supunerea popoarelor față de legea și cultura celor mai puternici”).

În ceea ce privește “guvernarea”, autorul amintește de noțiunea confucianistă de “conducere bună”, “conform căreia un stat atinge fericirea atunci când este condus de o echipă de personalități competente și integre. În societățile asiatice, ca și în Franța, «binele public» este tradițional identificat cu statul”. Montbrial dă o definiție și corupției: “abuzul unor puteri de a folosi în interese private mijloace care ar trebui folosite în numele interesului general”.

Conceptul de guvernare, spune autorul, “se referă în general la mecanisme de reglare în funcțiune în sistemele umane (întreprinderi, asociații, sindicate, partide politice, state, grupări de state...), care nu sunt articulate pe un arbore decizional ierarhic, ci care se bazează pe aranjamente de coordonare *ad-hoc* și cu geometrie variabilă atât în timp, cât și în spațiu”. “Ca principiu de organizare, guvernarea este deci opusă ideii de ierarhie. Îi putem asocia ideea de *subsidiaritate*.” Există o legătură strânsă între conceptul de guvernare și cel de societate civilă. Responsabilitatea și transparența trebuie să caracterizeze o “bună guvernare”.

Mondializarea își are și ea limitele ei. Și aici se face o paralelă între întreprinderi și state. Autorul exemplifică prin unele companii multinaționale a căror istorie și cultură sunt bine prinse în sfera națională. Astfel, IBM era în jurul anului 2000 o companie americană, BASF – germană, SONY – japoneză, Michelin – franceză. Apoi, el amintește de fuziunile între Daimler-Benz și Chrysler sau între Hoechst și Rhone-Poulenc, fuziuni ce presupun multe schimbări la toate nivelurile (direcție, administrativ, personal etc.) și vor produce “unități cel puțin biculturale, asemănătoare căsătoriilor mixte în sfera vieții private”. Pot fi și cazuri în care toate componentele să rămână marcate de culturile locale. Întreprinderile globale trebuie să se adapteze în locuri variabile. Aici se exemplifică prin faptul că “iaurturile consumate la Paris nu sunt aceleași cu cele apreciate la Sankt Petersburg sau chiar la Shanghai”. Astfel, multe companii americane au fost nevoite să-și schimbe strategiile (de exemplu, Coca-Cola, McDonald's etc.).

De asemenea, aceste lucruri se aplică și statelor într-o măsură mai mică sau mai mare. În principiu, “toate statele sunt supuse fenomenului de mondializare”. Multe dintre ele însă au o capacitate de adaptare limitată. Societatea civilă cunoaște dificultăți de dezvoltare, iar aplicarea principiilor de responsabilitate și transparență se lovește de rezistență la toate nivelurile. În țările periferice, procesul agravează decalajele deja existente. De exemplu: ascensiunea fundamentalismului islamic în Algeria; problema “afgană” etc.

Situațiile politice, culturale, religioase sunt extrem de diverse și sentimentul nedreptății este foarte răspândit în lumea arabo-islamică mai ales – spune Montbrial – pentru ca “să nu se formeze un front unit față de americani

sau de europeni". Unele țări musulmane, inspirându-se din "kemalismul turc", se vor putea dezvolta bazându-se pe compatibilitatea dintre islam și modernitate. Trebuie, de asemenea, luată în calcul și situația demografică, anumite țări europene având o natalitate foarte scăzută, dar și tendința de urbanizare care, după unii, ar fi "cel mai puternic motor al mondializării".

Imperialismul nu a dispărut neapărat, dar el este "mascat", spune Montbrial. "A controla resurse înseamnă a controla rețele și deci nodurile lor esențiale, inclusiv în dimensiunile lor umane." ... "Din ce în ce mai mult, hărțile europene trebuie să se suprapună pentru a produce un efect de asemănare cu realitatea."

Mondializarea, spune autorul, "nu impune dispariția statului, ci reconfigurarea sa". Printre cele mai importante și mai vechi funcții ale statului se numără: protejarea locuitorilor unii față de alții, apărarea colectivă împotriva celor din exterior și acordarea de asistență săracilor. Identitatea națională este astfel efectul modului în care un stat se achită de misiunile sale.

În continuare, autorul vorbește despre democrație și drept. Statul de drept este primul principiu al democrației și cheia o reprezintă drepturile omului, iar funcțiile acestui stat sunt: legislativă, judecătorească și executivă. Executivul se situează alături de celelalte două, nu deasupra. Repartiția orizontală și verticală efectivă a puterilor variază de la o țară la alta. "Alegerea" este strâns legată de separarea puterilor și prin ea guvernării sunt trimiși regulat în fața poporului.

Toți oamenii trebuie să învețe că nu există drepturi fără responsabilități.

În anii '80, creșterea economică se baza pe acumularea factorilor de producție (în țările industrializate). Satisfacerea nevoilor fundamentale pentru europeni (locuință și tot ce ține de ea, mijloace de transport etc.) reprezenta esența cererii finale. În anii '60, schimburile internaționale erau limitate. Schimburile cu "lumea a treia" presupuneau import de materii prime și export de produse manufacturate. În anii 70, s-a înăsprit concurența internațională, s-a accentuat progresul tehnic, s-a intensificat creșterea, iar unele țări din "lumea a treia" au început să concureze țările "mature".

"În tradiția de Welfare State, statul este considerat drept producătorul natural al «bunurilor publice»."

Un bun privat, spune Montbrial (de exemplu, friptura consumată sau haina purtată) este "rival și exclusiv". Un bun public (de exemplu, serviciul de apă-rare națională) este "nonrival și nonexclusiv". Dacă într-adevăr există bunuri private, bunuri publice "pure" nu există, decât bunuri publice mixte (de exemplu, rețelele de drumuri, canalizările etc.; peștii din mări și oceane etc.).

La "ora mondializării", spune Montbrial, statul "nu mai are motive să se amestece *direct* în producție, adică dincolo de funcțiile sale legislative și de control. În reforma statului trebuie să existe și o restructurare a birocrăției, căci între birocrăție, politică și corupție există o legătură evidentă.

În continuare, autorul vorbește despre fiscalitate. "Impozitul are drept justificare finanțarea cheltuielilor publice legale și legitime, adică a cheltuielilor de funcționare a unui stat (a guvernului) presupusă a fi cât se poate de eficientă, a costului bunurilor publice, precum și a celui presupus de redistribuirea socială."

Mondializându-se, statele trebuie să fie mult mai atente față de influența impozitelor asupra eficienței economiei. Fiscalitatea devine astfel un "parametru major al concurenței de structuri între state". Cei care se vor adapta cel mai bine vor câștiga.

Statele nu pot dispărea total; ele trebuie să încerce să coopereze între ele și să-și asocieze marii actori ai societății civile, percependu-i ca parteneri. În legătură cu aceste lucruri, afacerile interne ale fiecărui stat rămân tot interne, dar, de exemplu, apar rețele de teroriști și criminali care pot reduce la neputință orice strategie a statului respectiv, el având nevoie să apeleze la ajutor extern. Apoi, cooperarea între state este diversă, ea putând fi: macroeconomică, monetară, financiară, comercială etc. Politicile trebuie să fie compatibile și previzibile. Statele prospere nasc invidii și "pofte", ceea ce generează apariția unor rețele criminale și de imigrație.

Încă de la sfârșitul Primului Război Mondial s-a înțeles importanța și necesitatea "organizării raporturilor între state pentru a se încerca să se asigure stabilitatea structurală a sistemului în ansamblul său și a se evita, în felul acesta, reapariția unor mari conflicte".

În ceea ce privește organizarea securității economice internaționale, Montbrial dă ca exemplu criza asiatică pornită din Thailanda în primăvara anului 1997, cauza ei fiind disfuncția piețelor financiare. După apariția primelor semne de criză din Thailanda, totul s-a amplificat rapid, cursul de schimb prăbușindu-se și provocând pierderi imense, fiind afectate apoi nu numai țări din Asia de Sud-Est, ci și Rusia (în 1998), apoi America Latină (Argentina, mai ales).

În anii '80 a avut loc o criză șocantă, provocată de o disfuncție a sistemului financiar, chiar într-o zonă bine dezvoltată, și anume SUA.

Un stat democratic, spune Montbrial, "nu exercită decât un control foarte limitat asupra schimburilor economice sau asupra mișcărilor de persoane". Există multe state fragile, adică state ce nu au un guvern eficient pe teritoriul lor și aici se numără multe state africane și nu numai, în care trebuie să se intervină uneori chiar militar; în schimb, unele state totalitare pretind că nu-și controlează unele din propriile activități, dar intervin în afacerile interne ale altor state (de exemplu, statul sovietic).

Autorul face apoi un scurt istoric al Canadei, începând din 1867 și până în prezent. În cazul descompunerii unui stat, unitatea politică pe care o reprezenta încetează să mai existe și astfel își pierde identitatea, cel puțin temporar.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, autorul spune: "Crearea euro a fost o reacție internă la golul lăsat de dispariția Uniunii Sovietice, pentru a împiedica Uniunea Europeană să se subrezească ea însăși și poate chiar să se dizolve." "Constituțiile nu au valoare decât interiorizate, materializate, trăite și, de altfel, cele

mai bune dintre ele nu sunt necesarmente scrise. Instituțiile europene actuale sunt puțin eficiente și prea complexe, dar ele nu sunt antidemocratice.” Cultura UE în aceste condiții rămâne incertă. Tendința Americii, la cumpăna dintre secole, era aceea de a abuza de poziția sa dominantă “în numele afacerilor interne”.

Europa și SUA, spune Montbrial, “constituie aria civilizației occidentale, cu substratul ei iudeo-creștino-greco-latin și referințele sale la umanism, raționalitate, știință și libertate”.

În finalul capitolului se face o referire la sistemul internațional în ansamblul său. Funcționarea sistemului are o marjă de incertitudine, iar a-l înțelege mai bine necesită un studiu al cărui scop “să contribuie la reducerea nedreptății, mizeriei și violenței în lume”.

Capitolul nouă (al doilea al părții a doua) este intitulat “*Mondializare, economie de piață și șomaj*”. Economia, spune Montbrial, “se interesează de producerea avuției, de repartitia veniturilor rezultate și de utilizarea (consum, investiții) acestor venituri”. Eficiența este o caracteristică importantă a științei economice. Din cauza rarității resurselor, ele trebuie valorificate la maximum. Totul trebuie organizat de așa manieră încât bunurile și serviciile cerute de utilizatorii finali să corespundă cu cele produse la cel mai scăzut cost. Astfel, dacă prețul unui bun este mai mic decât prețul de echilibru, atunci cererea este mai mare decât oferta și prețul are o tendință de creștere, iar dacă prețul bunului este mai mare decât cel de echilibru, atunci oferta este mai mare decât cererea și prețul are o tendință de scădere. Resursele rare pot fi, astfel, folosite eficient.

Concurența presupune un cadru juridic, un sistem judiciar și un sistem monetar. Scopul acestora este facilitarea schimburilor. După prima revoluție industrială au reușit să se dezvolte mai bine țările cu o organizare economică bazată pe “paradigma pieței”.

Munca este “cel mai singular” dintre bunurile economice. Lesourne spune că munca are două fațete: “una dintre ele reprezintă un serviciu făcut de un bărbat sau o femeie unei organizații. Cealaltă fațetă arată că, pentru majoritatea indivizilor, ea este sursa lor principală de venit.” În ceea ce privește piața muncii necalificate, “menținerea artificială a unui preț superior prețului de echilibru nu poate decât să provoace – cu toate corecțiile făcute pentru a ține seama de fluctuațiile conjuncturale ale activității – un șomaj a cărui amploare este cu atât mai mare cu cât ecartul este mai mare”.

Încălcarea legii cererii și ofertei pe piața muncii nu reprezintă singura cauză a șomajului. În opinia lui Montbrial, “teoria economică distinge, pe lângă șomajul așa-zis «clasic», șomajul fricțional, șomajul keynesian și șomajul structural”. Șomajul structural ia naștere din cauza faptului că într-o economie există constant unități active noi, inovații, modificări de gusturi, deci variații ale cererii și ofertei. De aici conceptul de “rată de șomaj natural sau de ocupare deplină”. Șomajul keynesian rezultă din “fluctuațiile conjuncturale ale activității economice”.

Eliminarea șomajului structural este posibilă doar prin adaptarea pieței muncii la condițiile vremii și la respectarea legii cererii și ofertei. “Știința economică este, înainte de toate, o metodă de raționament.”

Bastiat amintește că scopul final al activității economice este satisfacerea nevoilor umane și nu “munca de dragul muncii”. Iar Krugman spune că “nu prin instituirea de bariere vamale se va rezolva problema șomajului și a protecției sociale”.

Este foarte important efortul economiștilor, sociologilor, specialiștilor în dreptul muncii și în securitatea socială pentru elaborarea de soluții care să compatibilizeze piața cu principiile solidarității și justiției.

Capitolul zece, *“Ideologie, cultură și acțiune”*, ne introduce în text cu Fr. Châtelet, care dă următoarea definiție a ideologiei: “Se califică drept ideologie sistemul mai mult sau mai puțin coerent de imagini, de idei, de principii etice, de reprezentări globale, precum și de gesturi colective, de ritualuri religioase, de structuri de rudenie, de tehnici de supraviețuire (și de dezvoltare), de expresii, pe care acum le numim artistice, de discursuri mitice sau filosofice, de organizare a puterilor, a instituțiilor și a enunțurilor și a forțelor pe care acestea le pun în joc, sistem având drept scop reglarea, în cadrul unei colectivități, a unui popor, a unei națiuni, a unui stat, a relațiilor pe care indivizii le întrețin cu apropiații lor, cu străinii, cu natura, cu imaginarul, cu simbolicul, cu zeii, cu speranțele, cu viața și cu moartea.”

Noțiunile de cultură și de civilizație nu se identifică cu cea de ideologie. Chiar dacă știința, filosofia, arta sunt activități culturale, ele nu scapă legii ideologiei. Cultura și ideologia constituie resurse morale esențiale, ele asigurând coeziunea grupurilor umane. Viața socială nu este prea originală și doar cultura permite din când în când eliberarea de ideologie.

“Capacitatea unei opere de a supraviețui ideologiei în contextul căreia s-a născut constituie criteriul cel mai sigur al valorii sale excepționale.” O cultură se poate transforma în timp, dar nu-și pierde identitatea.

Autorul compară cazul Occidentului creștin din Evul Mediu, în al cărui sistem politic “legitimitatea provenea de la Dumnezeu, al cărui reprezentant pe pământ era împăratul încoronat de papă”, cu cazul Occidentului de azi în care cultura politică este bazată pe câteva principii: “al suveranității poporului, al alegerilor prin sufragiu universal direct, al alternanței și al libertății de expresie”.

Raporturile internaționale au fost dintotdeauna marcate de ideologie. Economia, ca și politica, nu se reduce doar la ideologie. Pentru a înțelege economia, ca și războiul, sunt necesare unele puncte de referință. Astfel, piața perfectă este “cel mai firesc dintre punctele de reper”, adică cel care se îndepărtează cel mai puțin de realitate. “În aventura cunoașterii umane există un loc pentru praxiologie.”

În capitolul unsprezece, *“Morală și politică”*, Montbrial pune acțiunea politică “într-un cadru moral sau etic a cărui funcție este să indice o direcție generală”. “Nimeni nu ajunge și nici nu se menține la putere fără o ambiție personală puternică și nici fără a stăpâni foarte bine arta de a manipula pasiunile umane, de a controla pasiunile proprii.” Un om de stat important este omul care știe să ajungă și să

se mențină la putere, folosindu-și puterea pentru binele public de care este direct răspunzător.

În continuare, Montbrial analizează dimensiunea morală a puterii, citându-l pe Kant care aprofundează diferența între preț și demnitate astfel: "în imperiul scopurilor totul are un preț sau o demnitate. Ceea ce are un preț poate fi înlocuit cu altceva, cu un echivalent; dimpotrivă, ceea ce este mai presus de orice preț, ceea ce, prin urmare, nu are echivalent, este ceea ce are o demnitate [...] Moralitatea, ca și omenirea, în măsura în care este capabilă de moralitate, numai acolo se află demnitate." "A acționa moral înseamnă a te respecta pe tine însuși și a-l respecta pe celălalt." Ideea drepturilor omului se află în centrul civilizației (sau culturii) europene.

"Sub forme diferite, înțelepciunea din toate locurile și din toate timpurile spune aceleași lucruri. Produsul unic al civilizației europene este formularea universală a legii morale, centrată pe afirmarea valorii infinite a fiecărui om."

Astfel, se pune accentul pe drepturile omului, subliniindu-se faptul că respectul față de persoana umană este "cel mai înalt". "Dacă drepturile omului trebuie să fie situate în vârful piramidei normelor, este datorită faptului că ele impun limite la acțiunile posibile în numele altor valori și obligă oamenii de stat, în perpetua lor navigare prin ceață, să-și păstreze anumite repere."

Capitolul doisprezece, intitulat "*Suveranitatea statelor și comunitatea internațională*", produce interesante reflecții asupra cerințelor fundamentale. Un stat trebuie să aibă un teritoriu, o populație și un guvern. Nici un stat nu recunoaște o autoritate superioară care să se amestece în afacerile sale interne și să-i aplice sancțiuni. În ceea ce privește clasicismul relațiilor internaționale, statele pornesc războiul atunci când nu au posibilitatea sau nu vor să-și regleze diferendele prin negocieri, în cazul în care interesele sunt mari. În vremea noastră, războaiele dintre state nu mai corespund realității. "Nu se mai declară războaie și nu se mai încheie pace." Majoritatea conflictelor actuale încep "în condiții ambigue" și seamănă cu războiul civil. Într-un astfel de tip de război, guvernul devin incapabil să-și exercite puterea și autoritatea în teritoriu, deci rezultă internaționalizarea conflictului. Atunci când un grup minoritar se impune autoritar într-un stat cu diferențe etnice, culturale sau economice, se anticipează un conflict cu guvernul care controlează încă teritoriul. "Orice intervenție din afară trebuie să aibă un scop și să constituie obiectul unei strategii."

ONU constituie în epoca noastră "singurul cadru de referință pentru *legalitatea* și pentru *legitimitatea* celor mai importante intervenții internaționale". Însă, "zidurile ONU nu sunt prea înalte". Există multe obstacole și controverse în luarea deciziilor și în găsirea unor soluții bune pentru rezolvarea conflictelor. Acțiunile internaționale ar trebui să aibă un caracter moral, ceea ce este destul de dificil.

Membrii unei societăți sunt uniți prin anumite interese, iar liantul este de ordin afectiv (de exemplu, un cult). "O națiune este în esență o comunitate."... "O națiune poate sau nu să constituie un stat." Există o multitudine de forme de guvernământ democratic, care sunt toate imperfecte. Fiecare stat va continua "să

revendice dreptul de a-și face singur justiție, dar într-un cadru de legalitate și de legitimitate mai mult sau mai puțin ambiguu”. Cadrul juridic trebuie să fie bine determinat într-un stat democratic.

Principalele elemente ale sistemului internațional, la început de secol, sunt (în opinia lui Montbrial): SUA – “unica superputere și singura în măsură să-și proiecteze puterea militară în orice punct al lumii, dar a cărei dorință de a-și asuma leadership-ul spre binele comun este incertă”; Europa, “pe cale de a constitui o nouă formă de unitate politică, dar cu identitate nesigură”; subcontinentul indian și Asia de Est; un ansamblu de state din Asia de Vest și Africa (state fragile, marginale, neglijate).

Principalii factori de eterogenitate interdependenți sunt: “diferențele religioase, culturale și geografice; memoria colectivă a fiecărei comunități; sistemele politice; decalajele de dezvoltare economică”. Astfel, se poate remarca fragilitatea de fapt a sistemului internațional.

În capitolul treisprezece, “*Inginerul și economistul*”, Montbrial își surprinde cititorul cu studierea activității inginerilor (constructorilor) în comparație cu activitatea economiștilor. Inginerul studiază și realizează proiecte industriale, iar economistul se ocupă de administrarea resurselor rare, destinate producției bunurilor și serviciilor și distribuției lor. Inginerul nu fabrică doar produsul, ci se ocupă și de rentabilitatea și de competitivitatea lui. Inginerul și economistul se întâlnesc “pe terenul costului oricărei activități umane”. Inginerul realizează bunuri materiale, iar economistul nu. Resursele unui inginer sunt cunoștințele, tehnologia și o viziune de ansamblu asupra sistemului. Și pentru inginer și pentru economist, factori esențiali sunt: accesul la informație și prelucrarea ei optimă.

“O întreprindere industrială poate da faliment din cauza unui proiect necorespunzător. Nici o întreprindere, nici un stat nu au pierit în urma erorilor economiștilor lor.”

Montbrial dă exemplu “paradoxul lui Leontief în teoria comerțului internațional. “Fiecare țară tinde să se specializeze în activitățile care folosesc cel mai intens factorii de producție pentru care este relativ mai bine dotată. Bazându-se pe datele empirice existente, Leontief ajunge la un rezultat invers.”

Din cauza mizelor existente, economistul nu are nevoie de precizia de care are nevoie inginerul. “Demersul inginerului și cel al economistului se suprapun, dar nu coincid niciodată. Amândoi se ocupă de satisfacerea nevoilor societăților omenești. Munca celui dintâi se materializează într-un obiect. Munca celui de-al doilea are legătură cu aspectele imateriale ale relației între resurse și utilizarea lor.” Inginerul este ancorat în realitate, iar economistul este prea complex, dar amândoi vor progresa împreună.

Ultimul capitol, al paisprezecelea, intitulat “*Strategie, previziune și hazard*”, încheie partea a doua a cărții lui Montbrial. În acest capitol, el revine la conceptul de strategie și arată că și cea mai simplă formă de acțiune (în sensul acestei cărți) are un obiectiv ce nu poate fi atins fără efort, ceea ce înseamnă că este nevoie de o anumită cantitate de resurse și timp pentru a depăși obstacolele și a o realiza.

“Obstacolele pot fi depășite, ocolite sau reduse.”... “Strategia nu se ocupă decât de obiective posibil de atins sau accesibile.” Există însă obiective ce pot fi atinse de un subiect și nu pot fi atinse de altul. Și din punct de vedere militar și din punct de vedere economic, pierde cel a cărui organizație este instabilă moral și fizic. Strategia poate fi individuală, dar mai interesante sunt strategiile complexe ale organizațiilor. Strategia este o artă, “este cunoaștere și poate fi considerată o știință”.

Jomini împărțea “arta războiului în șase părți foarte bine distincte”: 1. politica războiului; 2. strategia; 3. marea tactică a bătăliilor; 4. logistica; 5. arta inginerului; 6. tactica de detaliu.

Orice acțiune se bazează pe un plan, pe calcule, pe previziuni. Orice previziune are neprevăzutul ei și deci este nevoie de o anticipare. Mulți simt nevoia de a consulta horoscopul sau un oracol sau de a se ruga înainte de a acționa. Astfel, trebuie identificate mai întâi evenimentele considerate posibile, apoi stabilirea unor grade de verosimilitate și de probabilitate. În studierea gradelor de probabilitate dificultatea constă în costurile de acces la informație și de prelucrare a ei. Previziunile pot fi eronate dacă informațiile nu sunt prelucrate corespunzător sau sunt folosite greșit. Teoria deciziei este izvorâtă din calculul probabilităților. Astfel, decidentul trebuie să fie bine informat și să aibă caracter și consilieri buni (trebuie să știe să și-i aleagă).

Autorul notează, ca o concluzie a opusului său remarcabil, criteriul maxim al deciziei în acțiune: “fiecare acțiune potențială a subiectului activ este în acest caz evaluată după utilitatea consecințelor ei în cazul cel mai defavorabil. Decidentul acționează în așa fel încât să maximizeze acest minim”. Trebuie, de asemenea, îmbinate prudența și curajul, fără dominația emoțiilor. Capacitatea de adaptare a omului se dovedește însă de fiecare dată remarcabilă.

Așa cum spune și acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, în *Cuvântul înainte* al cărții lui Montbrial și așa cum o spune de altfel și autorul, lumea în care trăim este un “raport de raporturi” (Socrate), ce nu funcționează la întâmplare și nu este incontrollabil, ci poate fi prevăzut, analizat și aproximat, cu toate “himerele” sale, ținând cont de faptul că însuși “relativismul este relativ”.

Valorile morale și intelectuale, modelele culturale ar trebuie să-i ajute pe cei ajunși la putere să acționeze în sens pozitiv, însă faptele sunt puțin mai triste.

O carte de praxiologie, cum este *Acțiunea și sistemul lumii* a lui Thierry de Montbrial, este un studiu de istorie și de prezent în același timp. Este o scriere excepțională despre societate: cum a fost în trecut, cum arată în prezent și cum va putea fi în viitor, bazându-se pe oameni și valori, pe drepturi și responsabilități, pe previziuni și poate... pe minuni.

Drd. Mihaela Pintică

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 159/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ȘI CONSENS

**THIERRY DE MONTBRIAL,
CINCISPREZECE ANI CARE AU
ZGUDUIT LUMEA**

- Note de lectură de Cristian DUMITRESCU -

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Thierry de Montbrial

Activitate profesională:

- 1973-1979: a fost primul director al Centrului de Analiză și Prognoză al Ministerului Afacerilor Externe;
- 1974-1992: profesor la Școala Politehnică, fiind președintele departamentului de științe economice unde a susținut cursul de "Strategie și relații internaționale";
- 1979-prezent: fondator și director general al Institutului Francez de Relații Internaționale; conduce publicația anuală RAMSES;
- 1992: este ales membru al Academiei de Științe Morale și Politice;
- 1992: devine membru al Academiei Franceze;
- 1995-prezent: profesor titular al catedrei "Economie aplicată și relații internaționale" la Conservatorul Național de Arte și Meserii și profesor la Școala Politehnică;
- 1999: membru de onoare al Academiei Române.

Lucrări publicate:

- *Economie théorique*, PUF, 1971.
- *Essais d'économie paratienne*, Editions du CNRS, 1974.
- *Le désordre économique mondial*, Calmann-Levy, 1974.
- *L'énergie: le compte à rebours*, J.-Cl, Lattes, 1978.
- *La revanche de l'histoire*, Gallimard, 1985.
- *La science économique: méthodes et modèles*, PUF, 1988.
- *Que faire?*, La Manufactura, 1990.
- *Mémoire du temps présent*, Flammarion, 1996 (Prix des Ambassadeurs).
- *Introduction à l'économie* (cu E. Fauchart), Dunod, 1999 (2001).
- *Pour combattre les pensées uniques*, Flammarion, 2000.
- *L'Action et le système du monde*, PUF, 2002, reed. Quadrige, 2003 (Prix Georges Pompidou) / Acțiunea și sistemul lumii (ediție în limba română), Editura Expert, București, România, 2003.
- *Quinze ans qui bouleverserent le monde. De Berlin á Bagdad*, Dunod, Paris, 2003 / Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad (ediție în limba română), Editura Expert, București, România, 2004.

Coordonarea unor lucrări colective:

- *Ramses* (în colectiv), Dunod, apariție anuală după 1981.
- *Dictionnaire de stratégie* (cu J. Klein), PUF, 2000.
- *La France du nouveau siècle*, PUF, 2002.
- *Retraites, santé: n'est-il pas trop tard?*, PUF, 2002.
- *Réformes – Revolutions. Le cas de la France*, PUF, 2003.

CINCISPREZECE ANI CARE AU ZGUDUIT LUMEA¹ – NOTE DE LECTURĂ –

Cartea de față este o excepțională apariție editorială, incitantă încă din titlu: ***Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad***. Analistul pleacă de la momentul iulie 1989 (când lumea părea încă stabilă și bipolară și nimeni nu credea că reunificarea germană și căderea comunismului în Europa de Est sunt atât de aproape – lucruri de neimaginat în contextul epocii) și ajunge în 2004, la realitățile politice care se prelungesc și astăzi; între ele, războiul din Irak continuă să țină capul de afiș. Câteva cuvinte despre autor sunt mai mult decât necesare pentru a înțelege complexitatea lucrării. Director al Centrului de Analiză și de Previziune al Ministerului Afacerilor Externe al Franței și, din 1979, fondator al Institutului Francez de Relații Internaționale, Thierry de Montbrial posedă o remarcabilă artă a previziunii politice, provenind dintr-o mare putere de analiză a evenimentelor și a consecințelor acestora și dublată de experiența acumulată în deceniile de activitate diplomatică în slujba Franței. De altfel, în "*Cuvânt înainte*", autorul mărturisește; ***"ambiția mea era aceea de a înzestra Franța cu un mare centru de cercetare și dezbateră asupra principalelor probleme planetare în ordinea politică, strategică sau economică și aceasta atât la nivel global cât și la nivel regional"***. Un crez de viață, transformat într-o mare realizare.

Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad poate fi considerată o provocare extraordinară a analizei politice contemporane. Cartea este concepută ca un set de 17 rapoarte asupra evenimentelor politice, economice și sociale și asupra repercusiunilor de tot felul, rapoarte care au fost realizate în perioada iulie 1989-iulie 2004. Particularitatea lor cea mai importantă rezidă în aceea că ele sunt cuprinse în carte așa cum au fost scrise la momentul petrecerii acțiunilor, astfel că previziunile pe care le conțin capătă o valoare și mai mare, cu atât cu cât multe dintre ele se vor împlini în viitor. Aceste rapoarte au apărut în fiecare an (în revista *Ramses*), constituindu-se într-un fel de dare de seamă asupra lumii la un moment temporal fix, ulterior formând osatura acestei cărți.

Pentru a prezenta cartea în adevărata sa valoare, sunt necesare numeroase citate, măcar din două motive: introducere în problemă, epocă și mod de

¹ Titlul original: *Quinze ans qui bouleverserent le monde. De Berlin à Bagdad*, Ed. Dunod, Paris, 2003 (482 de pagini, două hărți hors text). Ediția în limba română: *Cincisprezece ani care au zguduit lumea. De la Berlin la Bagdad*, completată față de ediția franceză cu o cronică a anului 2003, Editura Expert, București, România, 2004 (448 de pagini, două hărți hors text), cu un cuvânt înainte de acad. Eugen Simion.

a vedea problematica și, de asemenea, de a sublinia punctul de vedere, repetăm, deosebit de concis și valoros, al autorului.

Primul capitol se deschide în *iulie 1989* și descrie o perioadă a incertitudinilor, a răscrucilor, pe care Thierry de Montbrial o interpretează, în primul rând, prin analiza marii personalități politice a lui Mihail Gorbaciov, precum și a consecințelor pe care politica sa de *glasnost* și *perestroika* puteau să le aibă asupra configurației hărții politice și economice. În cadrul prezentării enormei complexități a transformării modelului de viață sovietic, cu tot ceea ce reprezintă el, De Montbrial spune la un moment dat: *în trecut, Nicolae Ceaușescu a fost răsfățatul celor care îl considerau ca pe un de Gaulle al Pactului de la Varșovia, adică un om de stat care afirma independența țării sale. În prezent el nu mai e privit decât ca un despot megaloman, ținând de o altă eră.* Am prezentat acest citat din două motive: este prima referire la România și totodată ne înfățișează cu claritate și concizie imaginea pe care o avea România în Vest în iulie 1989.

Tot în acest prim capitol, analistul scrie despre cooperarea în domeniul dezarmării și securității europene, despre posibilitățile de extindere a Uniunii Europene și despre locul acesteia la momentul dat, dar și despre dezechilibrele economiei mondiale, cu o privire de ansamblu a unui politolog și nu a unui economist.

Al doilea capitol tratează evenimentele din *decembrie 1989*, reliefând importanța covârșitoare pe care o au în istoria europeană. *În acest an extraordinar, totul s-a petrecut extraordinar ca și când Kremlinul hotărâse să se debaraseze cât mai rapid posibil de imperiul său exterior, cel puțin în Europa de Est. Nimeni nu prevăzuse mutația din 1989, pentru că ea nu era previzibilă: niciodată în istorie un imperiu nu fusese dezmembrat prin voința deliberată a unui centru încă solid. Partida s-a desfășurat în câteva luni, între momentul îndepărtării sârmei ghimpate de la frontiera austro-ungară, în luna mai și execuția lui Ceaușescu în ziua de Crăciun.* Plecând de la momentul revoluțiilor din decembrie, autorul mută treptat centrul de atenție asupra problemei germane care tinde să devină principala problemă europeană. Trebuie să ținem cont că aceste lucruri sunt scrise la momentul respectiv și că tot ceea ce Thierry de Montbrial previziona atunci, urma să se întâmple mult mai repede decât el însuși a crezut. Rolul URSS-ului, reconfigurarea spațiului est-european, noua formă pe care o va avea Comunitatea Europeană, toate acestea se constituie în probleme care sunt tratate în acest capitol.

Întreaga lucrare este străbătută de o prudență bine proporționată iar acest capitol pune permanent în lumină rolul extrem de important pe care îl joacă URSS-ul și mai apoi Rusia în sistemul geopolitic. Desele analize ale acestei țări, urmărirea evoluției ei îndeaproape exprimă într-un fel convingerea autorului că de ceea ce se petrece pe vastul teritoriu comun Europei și Asiei depinde stabilitatea lumii, încă multă vreme după 1989.

Setul de întrebări pe care autorul și le pune cu privire la extinderea europeană și concluzia sa că *revoluția din 1989 în Europa de Est riscă să ne oblige să tranșăm anumite probleme de principiu, mai devreme decât ne-am fi dorit*, se constituie într-o previziune fără greș a ceea ce timpul ne-a demonstrat deja.

Raportul din *iulie 1990* este axat pe reunificarea germană. Abilitatea lui Helmut Kohl și înțelegerea lui Mihail Gorbaciov, căderea zidului Berlinului și dorința de reunificare, pe care autorul o anticipa încă din decembrie 1989, sunt relatate într-o manieră obiectivă, posibilele consecințe pe plan politic, economic și social pentru Germania însăși și pentru comunitatea internațională fiind prezentate exhaustiv. Comentariul asupra procesului de reunificare debutase în capitolul precedent, atunci când poziția generalului De Gaulle și implicit a Franței, din 4 februarie 1965, fusese prezentată pe larg. El spunea atunci: *Este clar că o pace reală, a fortiori raporturi rodnice între Est și Vest nu vor fi stabilite atâta timp cât vor subzista anomaliiile germane* (cele două state profund diferite, aparținând aceleiași nații – n.n.), *neliniștile pe care ele le suscită și încercările pe care le generează*. Este o părere de luat în seamă, din cel puțin un motiv: nu se poate spune că generalul îi iubea pe nemții care-i umiliseră țara în 1940, dar poziția sa era una obiectivă, în sensul curgerii istorice și a înțelegerii vremurilor. Încă o dată, Franța era la înălțime.

Tot în acest capitol găsim și o primă reconsiderare a rolului Franței în noua arhitectură europeană ce se prefigurează, privită mai ales prin prisma inițiativelor franco-germane și a rolului francez în cadrul Comunității Europene.

Iulie 1990 este prea aproape de decembrie 1989 pentru a marca o perioadă de calm. Pentru a demonstra rapiditatea fenomenelor ce se petrec este suficient următorul citat: *în iulie 1990, conjunctura nu mai este cea de acum un an, nici chiar cea de la începutul anului*. Înțelegerea realității noii Europe, a istoriei zbuciumate prin care trec unele țări este perfect exprimată de considerațiile asupra mineriadei de la București – o înțelegere a climatului politic și de fapte în care se petrec evenimentele din 13-15 iunie, o hotărâre de a nu *arunca cu piatra* și o condamnare a celor care fac acest lucru: *Nu putem, desigur, să nu ne indignăm față de povestea cu minerii, dar să nu avem naivitatea de a crede că, șase luni după eliminarea lui Ceaușescu, ordinea publică din România putea fi menținută de CRS bine instruiți, conduși de un înalt funcționar imparțial, devotat cu trup și suflet servirii statului și perfect loial față de instituțiile lui! Cum să privim în acest caz poziția Doinei Cornea care le cerea occidentalilor să facă presiuni asupra lui Iliescu refuzând să-i acorde ajutor economic? Ar fi sporit aceasta șansele democrației sale sau ar fi putut să-i arunce din nou pe români în prăpastia din care abia încep să iasă?* Edificator și fără comentarii.

Relațiile extraeuropene și problema mediului vin să încheie acest raport, atât de bogat în evenimente și previziuni, care, după cum am mai spus, se vor adevăra în timp, în marea lor majoritate.

Marcată de războiul din Golf, haosul din URSS, destrămarea Iugoslaviei, perioada iulie 1990-iulie 1991 a fost extraordinar de bogată în evenimente de

importantă planetară. Toate aceste schimbări își au originea în transformarea sistemului internațional ca urmare a prăbușirii imperiului sovietic.

Absorbiți de problemele europene, marile puteri nu au acordat atenția cuvenită crizei care se dezvoltă de câteva luni în relațiile dintre Irak și Kuweit. De aceea, lumea a aflat cu stupefație, la 2 august 1990, că trupele lui Saddam Hussein invadaseră emiratul.

Aceste fraze de la începutul capitolului patru sunt o foarte scurtă trecere în revistă a evenimentelor care au început atunci și au consecințe directe și astăzi. Primul dintre ele este evident Războiul din Golf. În 2005 încă vedem cum "câinii războiului" dezlegați de Saddam în 1990, nu s-au întors în lesă. E un exemplu concludent pentru cum o aventură politică și militară poate influența destinul unui popor, dar și pentru modul în care o coaliție, pentru prima dată pusă sub mandat ONU, poate demonstra o anumită unitate, deși această coeziune este dictată de factori conjuncturali. Într-adevăr, *Mihail Gorbaciov, prins în uriașele sale probleme, a decis să se plaseze în tabăra statelor de drept, iar China a profitat de această situație pentru a încerca să obțină iertarea pentru episodul Tienanmen. Sprijinul Marii Britanii a fost ca întotdeauna, necondiționat și semnificativ (la fel ca și-n cel de-al doilea război din Golf), în timp ce Franța, după ce a lăsat timpul să lucreze, a decis să intre în coaliția militară.* Pe tot parcursul subcapitolului dedicat războiului din Golf autorul demonstrează, pas cu pas, tezele americane privind rolul Statelor Unite și interesele lor în cadrul operațiunilor din Golf. În toată analiza sa. De Montbrial dă dovadă de un mare echilibru, de o abordare faptică a evenimentelor, precum și de o mare capacitate de interpretare a evenimentelor.

De la Irak se trece la problema migrației și a naționalităților, așa cum sunt ele văzute în cadrul problemei iugoslave, la o dată la care războiul civil din Iugoslavia încă nu izbucnise, dar își lansa primele semnale.

Rusia ocupă și în acest capitol, la fel ca în toate celelalte de altfel, un loc important, problemele noii Rusii fiind tratate din punct de vedere economic, social și politic, ca un tot unitar de care depinde stabilitatea europeană și, nu în ultimul rând, europeană.

Concluzia este că lumea se îndreaptă către o nouă ordine mondială, în cadrul căreia Statele Unite vor juca un rol important împreună cu Comunitatea Europeană, cu amendamentul însă că cea din urmă trebuie să se pregătească de reformare și lărgire.

La 19 august 1991 lumea a crezut că asistă la un mare salt înapoi la Moscova. Nu vom uita prea ușor spectacolul trist al garniturii de puciști aliniați în jurul ternului Ghenadi Ianaev. Imaginea lor amintea de sinistrele fotografii ale politbiroului de odinioară, dinaintea apariției lui Mihail Gorbaciov. Așa începe capitolul cinci, printr-un eveniment care risca să pună sub semnul întrebării tot ceea ce se petrecuse în Europa în ultimii trei ani. Totul era subordonat salvării URSS: puciștii doreau să salveze Uniunea Sovietică și Partidul Comunist. Ei nu se opuseseră nici reformelor, nici îmbunătățirii relațiilor Est-Vest declanșate

de Mihail Gorbaciov. Dar ei pretindeau că dacă nu se pune capăt "debandadei", Uniunea urma să se descompună, ducând cu ea în dezastre populațiile țării. Aceasta era starea de spirit a celor care au încercat să-l schimbe pe Mihail Gorbaciov. După cum se arată în capitol, doar intervenția promptă a lui El-țin, adeziunea poporului rus și indecizia armatei a făcut ca lucrurile să nu degenereze.

Într-o baie de sânge, dar totodată a grăbit și sfârșitul URSS-ului. Politologul francez urmărește cu atenție procesul de descompunere a imperiului sovietic, cu un deosebit interes arătat dezvoltării ulterioare a Ucrainei și Rusiei (cele mai mari două state ex-sovietice), ca și relațiilor dintre ele. De la marasmul care a cuprins fostul URSS se trece apoi la Comunitatea Europeană văzută drept *cheia viitorului continentului* și definită astfel: *născută din inspirația genială a câtorva oameni precum Robert Schuman, Jean Monnet, Alcide de Gasperi și Konrad Adenauer, Comunitatea Europeană este, după Primul Război Mondial, singura acțiune care a reușit efectiv să depășească cadrul exclusiv al statului-națiune, în încercarea de a evita deformările naționaliste, cauza cea mai profundă a celor două războaie mondiale.*

În contextul datei la care este conceput raportul, Comunitatea Europeană nu bănuia unde va ajunge. Ratificarea Tratatului de la Maastricht ducea la discuții aprinse în toată lumea politică europeană, evidențiind încă o dată diferențele de mentalități și percepere dintre Estul ieșit din comunism (și dornic de preluare a valorilor occidentale, mai ales din punct de vedere economic) și Vestul copleșit de importanța sa istorică. În această ordine de idei, Montbrial îl citează pe polonezul Skubiszewski care sintetizează problema astfel: *în trecut, Comunitatea a reprezentat speranța noastră și ne-a făcut un serviciu imens, contribuind la erodarea monoliților comunist și sovietic. În viitor, ea poate deveni pentru noi un factor de progres economic, democratizare și securitate. Pentru ca să se întâmple așa, ea trebuie să progreseze spre forme din ce în ce mai avansate de uniune. În opinia noastră, Tratatul de la Maastricht servește acest obiectiv.* De Montbrial face o scurtă istorie a Tratatului și subliniază cooperarea franco-germană, complexitatea edificiului și reacțiile SUA față de acesta.

Tratatul de la Maastricht apare cu atât mai necesar, cu cât naționalismul popoarelor din Balcani amenință de fapt stabilitatea continentului numit de Paul Valery *acest mic cap al continentului asiatic.*

În acest moment, Balcanii reprezintă zona celor mai mari convulsii. În timpul războiului rece, ne obișnuiserăm să cuprindem sub aceeași denumire improprie, «Europa de Est», două ansambluri distincte, care amintesc de schisma între Roma și Constantinopol și, mai aproape de noi, de orbitele celor două imperii dispărute o dată cu Primul Război Mondial, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Otoman. Iugoslavia și erorile tratării problemelor sale reprezintă, într-un moment încă pașnic al fostei stele a sistemului comunist, în opinia autorului, un semnal de alarmă. Multietnică, problema iugoslavă este una în care aplicarea pripită a principiului naționalităților a favorizat haosul în loc să-l redu-

că. De aceea apare necesară o comunitate europeană puternică, solidă și unită, dar care să includă și o *Rusie și o Turcie stabile, active și cooperante*

Rolul ONU este și el dezbătut în cadrul problemei: *ONU dispune de legitimitatea necesară pentru o intervenție în Iugoslavia, dar organizația nu este în măsură să realizeze acest lucru în mod eficace.*

De la Europa și problemele sale, centrul de atenție se deplasează către Orientul Mijlociu și Africa, desemnate ca fiind *lumea a treia* (excepția notabilă din zonă constituind-o Israelul, în care regimurile autoritare și religia islamică, duse la formele sale fanatice, fac legea). Este vorba de o altă lume pe care De Montbrial o caracterizează prin cuvintele lui Jean Cristoph Ruffin: *noii barbari, în sensul roman al termenului: cei pe care nu-i putem nici ști câți sunt la număr, nici înțelege, cei care țin de o altă lume și de un alt sistem conceptual.* Racilele zonei și metodele de îndreptare sunt tratate separat pentru fiecare țară, cu atenție specială asupra Algeriei, rămasă în inimile tuturor francezilor.

Rusia și America, cei doi poli atât de extremi, din toate punctele de vedere, ai lumii contemporane sunt analizați în raportul din 1993: *la aproape patru ani de la căderea zidului de la Berlin, sistemul internațional nu mai seamănă cu lumea bipolară din deceniile războiului rece, dar el nu și-a găsit încă noua configurație. URSS a dispărut, dar Rusia luptă pentru supraviețuirea sa. Statele Unite au devenit unica superputere, dar nu par dispuse să-și asume responsabilitatea care decurge din această situație. Europa se resudează, dar se și diluează în același timp.* Acesta este foarte succint cadranul politic european și american în 1993.

Rusia este moștenitoarea URSS, pe plan extern, dar intern este marcată de numeroase convulsii. Sub pana lui De Montbrial, puși la adăpostul distanței ce ne separă de evenimente, ne defilează o Rusie sfâșiată de contradicții și care, în planul relațiilor cu fostele state din URSS, este confruntată mai ales cu disensiunile din Ucraina (cel de-al doilea mare stat slav, nu de puține ori considerat de Moscova ca o prelungire a sa). Știute de cititorul român (zona este sensibilă pentru noi), aceste relații sunt disecate cu minuțiozitate, încercând a se întrevedea consecințele lor. Pe de altă parte, relațiile Rusiei cu celelalte republici ex-sovietice sunt larg dezbătute, stabilitatea spațiului fostei URSS fiind esențială pentru politica globală.

Implicațiile acestor relații sunt reliefate prin prisma consecințelor lor internaționale, prin faptul că *Rusia rămâne membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU*, prin aceea că *stăpânul de la Kremlin caută să obțină din partea comunității internaționale legitimarea inițiativelor sale de restabilire a ordinii la periferie sau prin formidabila putere armată pe care Rusia, deși nu mai poate subzista ca putere, ea este și va rămâne putere continentală*, astfel încât o poate folosi ca mijloc de intimidare.

Statele Unite și politica președintelui democrat Clinton sunt taxate, de la început, hegemonice, ca pe rând să *ezite asupra viitorului lor*. pe altfel Repu-

blica imperială, cum sunt deseori numite Statele Unite în lucrare, nu se bucură prea mult de simpatia analistului din Hexagon.

Viața politică în era televiziunii (un simbol al superficialității americane - n.n.), *cu efectele simplificatoare care rezultă de aici, este alcătuită din mișcări rapide în funcție de fluxul de imagini și forța lor.*

Iată și o caracterizare concisă a show-biz-ului politic american: *câteva măsuri ținând de tehnica relațiilor publice, câteva succese parțiale în Congres, un raid aerian asupra Bagdadului și un comportament adecvat al președintelui în timpul summit-ului șefilor de stat și de guvern reuniți la începutul lui iulie 1993 la Tokyo au făcut ca opiniile favorabile despre el să crească în sondaje de la 36 la 48%. Dar dincolo de aceste jocuri cu yo-yo problemele rămân.*

Politica americană este analizată în detaliu, cu cauze, mijloace și obiective, luate pe arii geografice. Rusia, Coreea de Nord, China reprezintă *pietrele de moară* ale noii administrații, iar modul lor de tratare diferă de la caz la caz. Redesenarea rolului Statelor Unite este extrem de importantă, singura superputere rămasă trebuind *împreună cu principalii lor parteneri din războiul rece, dar și cu Rusia și China, să încerce să pună la punct un ansamblu de reguli de joc care să le permită tratarea problemelor previzibile și armonizarea opticilor lor în ceea ce privește adoptarea corespunzătoare a instituțiilor existente...* Vast program, este adevărat, dar Bill Clinton nu trebuie să rateze *întâlnirea sa cu istoria*, remarcă analistul.

În contrapartidă, Europa rămâne o piatră de încercare pentru analiza politică. Aceasta pentru că există două Europe: pe de o parte Europa Tratatului de la Maastricht (și coloana sa vertebrală franco-germană), iar pe de altă parte Europa dramei iugoslave, pe larg comentată și analizată. Riscurile extinderii focarului de război la data raportului erau mari, dar experiența iugoslavă s-a materializat într-un avertisment sângeros, care a continuat mulți ani, care a costat multe vieți omenești (nevinovate, în special de bătrâni, copii și femei) și ale căror sechele se simt și astăzi. Tonul obiectiv nu îl părăsește pe De Montbrial; el găsește o vină colectivă pentru război și la sârbi, și la sloveni, și la croați. Musulmanii bosniaci sunt priviți ca niște victime, conform opticii occidentale generale asupra dramei iugoslave. Serbia este vinovată de a dori o Serbie mare, Croația și Slovenia de a-și vrea independența, iar Bosnia este o victimă a împrejurărilor.

În acest timp, Europa Tratatului de la Maastricht are probleme financiare, iar de rezolvarea lor depinde echilibrul noului edificiu european.

Paralela cu anii '30, când stabilitatea se baza pe germenii unui viitor comun, este puțin forțată. Descrierea situației din 1930, văzută prin ochii lui Rene Remond (*pacea este de acum clădită pe baze durabile. Germania și-a recunoscut înfrângerea și i-a acceptat consecințele: la Locarno, ea a garantat, în mod liber, noile frontiere la Vest și a renunțat deci la toate pretențiile privind Alsacia și Lorrena. Planul Dawes, amendat de planul Young, a rezolvat iritanta problemă a reparațiilor. Nu mai există un contencios între cele două țări. Și*

chiar începe să se contureze sentimentul unei anumite solidarități: în septembrie 1931, președintele Consiliului, Laval, și ministrul afacerilor externe, Briand, se vor duce la Berlin pentru a conferi cu cancelarul Germaniei despre modalitățile în care Franța poate ajuta Germania să depășească criza economică care o asaltează. Briand pune la punct un proiect de federație europeană), nu este concludentă. Relațiile și realitățile geopolitice, geostrategice, georeligioase, geoeconomice sunt profund schimbate, din bipolară lumea a devenit unipolară, imperiul sovietic a "explodat" prin implozie, iar ONU nu este în mod sigur societatea națiunilor. Pe de altă parte, necesitatea reformării și reformulării rolului organismelor internaționale este mai mult decât clară, mai ales în domeniul securității colective și a unei autorități supreme care să coordoneze, iar ONU va rămâne cheia de boltă a acestui sistem. Sursă de legitimitate în dreptul internațional, nu va rămâne ea însăși legitimă decât dacă principalele state de pe planetă joacă în cadrul ei un rol pe măsură. În virtutea acestui principiu, va fi necesar ca Germania și Japonia să se alăture celor cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate.

Raportul din 1994 se deschide cu un proces care s-a petrecut pe nesimțite și care pune în discuție eurocentrismul ce datează de mai bine de două secole. Politologul francez studiază cazul fiecărei țări în parte, cu precădere al Chinei, deoarece dezvoltarea impetuoasă a acesteia din urmă, clădită pe baze exclusiv economice și condusă de autoritaristul partid comunist, este un exemplu de transformare dintr-o țară slab dezvoltată într-o superputere economică.

Dezvoltarea economică a atras după sine o creștere a ponderii politice, mai ales în zona Asiei, astfel concluzia este că *față de China este nevoie de o strategie și deci, și aici, de o linie de acțiune coerentă și înscrisă într-o viziune pe termen lung.*

Piețele libere, neoliberalismul, economia concurențială, toate acestea sunt urmărite în subcapitolul **Imperativul adaptării la deschiderea piețelor.** Presiunile care se fac dinspre Asia, care se dezvoltă într-un ritm ucigător, asupra unei Europe Occidentale cu sisteme de protecție socială foarte bine puse la punct aduce noi întrebări: *dacă dezvoltarea Asiei nu va fi întreruptă de vreun cataclism, civilizația occidentală, iudeo-creștină și greco-romană, va sfârși prin a se afla la egalitate – dacă nu chiar în inferioritate – cu civilizația pe care, pentru a simplifica lucrurile, aș numi-o budistă.*

Rolul Statelor Unite este din nou cercetat, spiritul critic al analistului francez față de Washington făcându-se din nou remarcat. În opinia lui, interesele comerciale dictează în politica americană: *niciodată până acum, America nu a afișat cu atâta cinism primatul intereselor sale proprii. Niciodată ea nu a identificat cu atâta claritate interesele sale naționale cu succesul exporturilor sale.*

Relațiile americane cu Phenian-ul sunt analizate prin prisma raportului cerințe-costuri, dat fiind faptul că nord-coreenii posedă capacități nucleare care se pot negocia. Pe de altă parte americanii au fost prezenți în alte zone ale

globului cum ar fi: Golful, Ucraina, Somalia, în toate însă existând câte ceva de criticat.

De Montbrial continuă și în iunie 1994 să caracterizeze politica americană sub forma unui show televizat: *ca atare, ceea ce se face sau nu se face fluctuează în funcție de emoțiile suscitade de reportajele televizate sau în funcție de sondaje*, concluzia fiind că *pentru ca America să revină la o mare politică mondială, ar fi nevoie de un șoc major*. Urmările războiului rece care se fac încă simțite și mai ales situația Rusiei și implicațiile rolului său sunt discutate în subcapitolul **Dividendele războiului rece**.

Simulacrul de democrație din Rusia lui Elțin este arătat cu degetul de Montbrial, iar clemența Occidentului față de Rusia este de asemenea denunțată. Sistemul social rusesc, cel politic și cel economic sunt puse de fapt în slujba țelurilor Rusiei: *în primul rând să fie «primus inter pares» în ceea ce ea numește «străinătatea apropiată» (republicile din fosta URSS) cu un minim de amestec din afară*, iar în al doilea rând *să fie recunoscută drept un element esențial al sistemului de securitate colectivă din Europa*. De fapt, Rusia dorește să aibă un rol în cadrul extinderii NATO, dat fiind faptul că prin dizolvarea tratatului de la Varșovia NATO rămâne singura alianță militară multinațională; *din punctul de vedere al Moscovei, alternativa este relativ simplă: ori occidentalii iau în serios reconcilierea Est-Vest, în care caz Alianța Atlantică trebuie să dispară ca alianță, iar NATO poate să devină brațul secular al securității colective, cu condiția ca Rusia să devină în cadrul ei un membru cu drepturi depline, ori alianța își păstrează un caracter defensiv față de Rusia, dar atunci orice extindere ar fi considerată un act de ostilitate*.

Pe de altă parte, ideea extinderii Uniunii Europene capătă noi valențe, noi semnificații: *Principiul unei extinderi spre a cuprinde țările din "grupul de la Vișegrad" (Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria la care se va adăuga eventual Slovenia) este acceptat. Perspectiva de a merge mai departe, adăugând țările balcanice (care, cu Grecia, au deja un cap de pod), țările baltice și, de ce nu, Ucraina, ba chiar și Rusia, fără a uita Turcia, este trasată în spiritul multor oameni politici și lideri de opinie europeni*.

Pornind de la această constatare, comentariul se mută în Africa, mai precis la situația din Algeria, considerată flancul sudic al Uniunii Europene, deoarece *problema Algeriei privește întreaga Europă*.

Africa de Sud și Orientul Apropiat sunt alte două zone comentate pe larg prin prisma transformărilor care au loc aici. Transferul de putere de la minoritate la majoritate în Africa de Sud și procesul de pace care se desfășoară în Orientul apropiat sunt privite într-un mod optimist, dar cu rezervele caracteristice care străbat întreaga lucrare.

Raportul din *iulie 1995* se încadrează în acel stil de rapoarte care continuă o analiză începută. Lumea este în continuare în mișcare, dar nu s-au petrecut [încă!], cel puțin la suprafață, acele evenimente extraordinare, ca în '89 sau în '91, care să cutremure. Este vorba de dezvoltări secvențiale, punctiforme, dar care, luate pe ansamblu, dau măsura mersului înainte.

Destinul puterii continentale care rămâne Rusia, în pofida dezintegrării URSS și a deșingoladei din cea mai mare republică ex-sovietică, este în centrul atenției întrucât aici se dă o luptă mare pentru schimbarea mentalităților și păstrarea statutului de mare putere. Astfel, *Babelul leninist-stalinist s-a prăbușit, dar de la Polonia la Rusia, de la țările baltice până la Bulgaria, mai subzistă din el blocuri masive. După seisme politice, societățile nu pot fi ușor reprogramate.* Tocmai de aceea, *Rusia este la cheremul unor puteri, legale sau mafioate, care rivalizează sau cooperează între ele, fără ca un echilibru să rezulte cu claritate.* Este o imagine sumbră, dar reală a uneia dintre cele mai influente țări de pe continent, cea care se întinde de la Volga la Urali. Transformările dramatice ale Rusiei, confruntată cu dorința de independență a republicilor sovietice (în special Cecenia, care însângerează și astăzi), felul în care este privită de NATO și UE, ostilitatea sa față de proiectele de extindere ale Alianței cu țările estice, toate acestea sunt puse în evidență. Considerații pertinente, pentru momentul 1995 ca de pildă (*O dată cu multiplicarea gafelor lui Boris Elțin și războiul murdar din Cecenia, încântarea față de o Rusie naivă și în mod prematur calificată drept democratică a mai scăzut, ori Procesul de extindere a NATO spre a cuprinde țările din grupul de la Vișegrad este în plină desfășurare. Dar, mergând înainte, să fim atenți și să evităm orice pas greșit, de natură să permită unui nou ucenic vrăjitor să se instaleze la Kremlin*) devin adevărate profeții. Desigur există și semne încurajatoare, cum ar fi stabilizarea economică, dar Rusia și problemele sale sunt atât de mari încât, privind în ansamblu, negativul întrece cu mult pozitivul.

Privirea de ansamblu pe care De Montbrial o face asupra Europei, este obiectivă, ea nefăcând altceva decât să consemneze rece anumite realități geopolitice ori de altă natură. Echilibrul Balcanilor în contextul războiului din Iugoslavia, situația Europei Centrale, diversele încercări de conciliere între state și de atenuare a unor animozități provenite din istorie, toate acestea sunt puse într-o nouă lumină, prin observarea diferențelor de percepție între Europa Occidentală și SUA, asupra problemelor mondiale.

Marea Europă și Statele Unite tratează tocmai acest subiect, plecând de la premisa că *acum, la aproape șase ani de la căderea Zidului Berlinului începe să se schițeze un nou câmp de forțe.* Diferențele de opinie dintre Occident și Statele Unite derivă în primul rând din diferențele economice care pun în umbră ideologiile. Astfel, tot ceea ce se întâmplă în Golf este legat de petrol, iar în acest domeniu politica Statelor Unite este unitară în timp ce între țările Uniunii Europene există mari divergențe.

O altă problemă care străbate relațiile european-americe la momentul iulie 1995 este viitorul NATO și problemele puse de viitoarea extindere spre Est, prin primirea unor state (Cehia, Ungaria, Polonia) care sunt mai mult pro-americe decât pro-occidentale.

Asia reprezintă un alt domeniu de analiză. China cu extraordinara ei dezvoltare economică este observată sub toate aspectele. Fragilitatea sisteme-

lor economice chineze supuse unor dezvoltări impetuoase nu reprezintă în opinia politologului francez un motiv de a crede că această țară poate să dispară cum a dispărut URSS-ul: *comparația cu fosta URSS este tentantă, dar înșelătoare. China reprezintă poate un imperiu, dar un imperiu multimilenar. Omogenitatea sa etnică este remarcabilă... Sentimentul de apartenență la ceea ce am putea numi stat-națiune are rădăcini adânci în istoria chineză.*

Structurile de cooperare din Asia sunt și ele analizate, iar dezvoltarea Asiei, care pune lumea occidentală la încercare atât în plan economic cât și cultural, este tratată prin toate aspectele sale care țin de *șocul civilizațiilor*.

Analiza din iulie 1995 prezintă punctual mizele pentru Franța, altfel spus obiectivele pe care Franța și președintele său, Dl. Chirac, trebuie să le urmărească pentru ca Franța să își onoreze statutul de putere europeană.

Raportul din *iulie 1996* prezintă un interes aparte pentru România. În prealabil se disecă războiul din Iugoslavia, cu cauze și efecte, iar după aceea se analizează reconfigurarea rolului NATO și rolul său în cadrul relațiilor dintre Statele Unite și Europa Occidentală, cu accent asupra rolului Franței în cadrul Alianței.

Regăsirea unei identități de apărare europene, în cadrul Alianței, este văzută prin faptul că *țările Uniunii Europene Occidentale vor avea pe viitor posibilitatea de a pregăti și de a conduce ele însele operații la care Statele Unite nu ar dori să participe*. De aceea Franța s-ar reîntoarce în organizația militară a Alianței, întrucât se anunță formarea unui pol european al NATO.

Echilibrul internațional este de asemenea influențat și de situația Rusiei, unde, în 1996, au avut loc scrutinuri parlamentare care duceau, în opinia lui Helene Carere D'Encausse, la faptul că *Rusia devine o țară ca toate celelalte*. De Montbrial observă că *Occidentul s-a bucurat de victoria lui Boris Elțin, la care a contribuit masiv din punct de vedere financiar*. Concret acest lucru se referă la numeroasele ajutoare și reeșalonări pe care Rusia le-a primit din partea Occidentului. Alegerea lui Boris Elțin este văzută ca un semn de stabilitate și stabilizare în Rusia, precum și ca un punct de plecare pentru o nouă politică a Occidentului față de Rusia. În același timp se remarcă o apropiere între Pekin și Moscova și un dezgheț clar al relațiilor sino-ruse. *Președintele rus a confirmat poziția chineză privind Tibetul ca "parte a Chinei". În schimb, Jiang Zemin a susținut obiecțiile rușilor cu privire la extinderea NATO*. În același timp cu Rusia, Uniunea Europeană continuă să se dezvolte și să-și stabilească la momentul scrierii raportului instituțiile comune, obiectivele comune dintre care se detașează cu prioritate moneda euro.

Extinderea între Vistula și Dunăre este tratată separat, astfel că fiecare țară din Est este analizată din punctul de vedere al dezvoltării sale după 1989. Dacă pentru Polonia estimările sunt optimiste, *România prezintă un ghem de contradicții*.

Este tratat pe larg cazul său, deoarece *pentru majoritatea compatrioților noștri, remarcă autorul francez, după câte se pare, România nu a ieșit cu ade-*

vărat din comunism; pentru ei zilele din decembrie 1989, care s-au încheiat cu execuția cuplului Ceaușescu, au reprezentat nu atât o revoluție, cât o lovitură de stat. Aceste lucruri erau scrise în iulie 1996 (!). Definitiv pentru imaginea autorului despre România este faptul că România este țara cea mai apropiată de Franța din punct de vedere cultural din întreaga Europă Centrală și Orientală. Este timpul să luăm act de acest lucru și să tragem de aici consecințele în stabilirea priorităților noastre (ale Franței, n. red.).

Orientul Apropiat este văzut prin prisma relațiilor israeliano-palestiniene și prin mecanismele declanșate de negocierile de pace de la Oslo. Algeria reprezintă un alt punct fierbinte, ea fiind flancul sudic al Europei Occidentale, granița dintre Occidentul dezvoltat și Africa subdezvoltată.

În contra partidă cu Algeria este prezentată Turcia, a cărei dezvoltare economică și socială este observată prin faptul că avem de a face cu un stat laic aflat în plină dezvoltare și expansiune. China închide raportul din 1996 prin analizarea efectelor pe care vizita șefului statului taiwanez în Statele Unite a avut-o asupra relațiilor chino-americane. De aceea observarea problemelor Taiwanului și a pretențiilor Chinei asupra insulei se transformă într-o problemă de ordin internațional și de presiune asupra fostului Imperiu Celest. Dezvoltarea economică a Chinei este privită cu destulă teamă de Occident, deoarece ea trebuie să-și inventeze și propria sa formă de democrație, astfel că cea mai bună strategie pentru Occident este aceea de a ușura lucrurile, sprijinind intrarea Chinei în instituțiile internaționale, pentru ca ea să se familiarizeze cu un fel de relații pentru care nu a fost pregătită destul.

Cronica lui 1997 se deschide cu *Republica imperială* (denumire preluată de la Raymond Aron), cum sunt numite Statele Unite. Văzute ca o imensă întreprindere capitalistă care nu urmărește decât profitul, este clar că SUA nu se bucură de simpatia totală a autorului.

Ideologia Americii, moneda sa și, bineînțeles, cultura sa vehiculată de limba engleză și de industriile de comunicare a căror putere este neîmpărțită se răspândesc peste tot pe planetă. Cei care, cu argumente bune sau false, încearcă să reziste acestei mări sunt constrânși la o defensivă. Ei sunt acuzați că se agață de idei retrograde sau de scheme depășite.

Iată o caracterizare care arată animozitățile existente la această oră între Statele Unite și Franța. De aceea tot ceea ce se spune despre State, începând chiar cu titlul, este bine să fie consultat cu o anumită rezervă. Rolul politic al Statelor Unite, jucat în toate zonele unde există focare de tensiune este evident. Dar, în același timp, politica economică protecționistă și chiar cinică în a-și proteja interesele (legile D'Amato-Kennedy sau Helms-Burton) sau atitudinea arogantă față de organisme internaționale de tip ONU, vin să completeze un puzzle de imagine foarte alambicat în ceea ce privește America actuală. De Montbrial recunoaște de nenumărate ori în lucrarea sa că, după dispariția Uniunii Sovietice, Statele Unite au rămas singura superputere a lumii. În același timp însă, o acuză de faptul că își neglijează acest rol și că, dimpotrivă, în

anumite situații [care îi convin], se folosește din plin de forța și influența sa. Un comportament pe care în mod sigur, cu toate păcatele sale, URSS nu îl avea.

Dar așa după cum Planul Marshall a salvat de la dezastru și comunizare Apusul european, refăcându-l după coșmarul numit Al Doilea Război Mondial, la fel de adevărat este că o *PAX Americana* în care doar o parte dictează și influențează, iar celelalte ascultă, este nu numai injustă, dar și improbabilă, astfel că Statele Unite vor trebui, în viziunea raportului din 1997, să-și reconsidere poziția acceptând atât privilegiile cât și obligațiile.

Un subcapitol deosebit de interesant, în cadrul lui 1997, se referă la așa-numitele *state fragile*, adică acele entități statale care dau semne de fragilitate, acțiuni separatiste și de eliberare, acțiuni naționaliste. Exemplele enumerate la acest capitol sunt Canada, India, China, Japonia. Concluzia lui De Montbrial pentru fiecare dintre aceste cazuri mai speciale este că stabilitatea lor ca state nu e în pericol, asupra lor existând diferite pârghii de ordin religios, economic, social și nu în ultimul rând național și care se interconectează.

Europa revine în raportul din 1997 cu problemele pe care le creează integrarea și conceptele comune care trebuie să o guverneze precum și greutățile sale.

Competențele în materie de apărare, limitele lor, șomajul, toate acestea se constituie în probleme ale Uniunii Europene la care analistul din Hexagon încearcă să găsească răspunsuri valabile, rezultatul fiind de fiecare dată concluzia că Europa Occidentală are nevoie de reforme structurale.

Rusia este prezentă în raportul pe 1997 prin tratatul pe care Boris Elțin îl semnează cu Jiang Zemin la Pekin și prin care se puneau bazele unuiia dintre cele mai puternice tratate de prietenie care avea drept scop contracararea influenței americane, cel puțin în această parte a lumii care este Asia.

Africa reîntră în calculele politice prin diferitele mișcări naționaliste sau de tip lovitură de stat și care o agită de la un capăt la altul. Războiul din Congo este dezbătut și diagnosticat, iar *considerentele de real politik comparabile cu cele care au format trama istoriei Europei în timpurile moderne au jucat un rol determinant*, concluzionează analistul.

Angola, Mozambic, Burundi sau Africa de Sud sunt câteva din țările tratate în acest subcapitol dedicat continentului negru, specificitatea raportului din 1997 pe această problemă fiind dată de faptul că el tratează pentru prima dată Africa și din punctul de vedere al acestor țări pline de conflicte sociale cu tentă etnică. Orientul Mijlociu este și el analizat prin prisma relațiilor israeliano-palestiniene, 1996 reprezentând un an crucial, deoarece, în alegerea lui Nethanyahu ca premier, De Montbrial vede, dacă nu un punct final, cel puțin o încetinire a procesului de pace.

Starea de om de cifre a autorului francez (să nu uităm că Thierry de Montbrial este "la bază" matematician – nr.red.) iese în evidență în raportul din 1998. Aici el tratează, cu prudență, cauzele și efectele crizei economice ce a cuprins Asia în 1998. *Ce învățăminte pot fi trase de pe acum din fenomenele*

de perturbare care au apărut în Thailanda în primăvara anului 1997 și care s-au intensificat extinzându-se asupra Asiei de Sud-Vest, ajungând să amenințe China și Japonia și chiar întreaga economie mondială? La aceste întrebări, De Montbrial identifică patru răspunsuri, fiecare dintre ele având un alt punct de plecare. Astfel, cauza dezastrului, implicarea FMI în asanarea economiilor bolnave, cu respectarea independenței lor statale, interdependența dintre economii și mondializarea, ne dau imaginea bine conturată a crizei. Dar profesorul francez o explică pe înțelesul tuturor, acesta fiind de fapt un mare atu al întregii lucrări: simplitatea cuvintelor și forța mesajului. După analiza tuturor acestor factori, se ajunge și la motivele care au schimbat situația Asiei din piață de desfacere pentru produsele occidentale în competitor direct și foarte eficient. *Cauzele profunde ale decalajului Asiei de Est, respectiv spiritul antreprenorial, propensiunea spre economisire și înclinația, spre munca organizată, rămân.*

De la Asia, se face traversarea către Europa și probleme sale. Noile instituții europene, care acum se nasc, sunt întărite de două noi instituții: moneda euro și proiectul de Constituție europeană.

1999 se deschide cu cercetarea unui fenomen care afectează rapid și decisiv toată structura civilizației umane: revoluția informațională și mondializarea. *Condiția umană este răvășită de o metamorfoză care șterge foarte rapid reperele noastre tangibile, reperele noastre fizice de memorie.* De Montbrial pleacă de la acest aspect pentru a dezvolta apoi un adevărat dicționar explicativ de termeni specifici pentru fenomenul mondializării (mondializare, societatea civilă, rolul ONG-urilor, guvernare, guvernantă), presărat cu numeroase exemple concrete. Toți acești termeni se întrepătrund, fiecare avându-și originea în celălalt. Pentru "guvernantă" se încearcă o explicare din punctul de vedere al mai multor școli de filosofie, iar în final se ajunge la faptul că acest concept de *guvernantă este astăzi inseparabil de cel de natură etică de "bună guvernantă"*.

De la guvernantă se face apoi trecerea către statul-națiune și cum este el afectat de procesul de globalizare. Aceasta deoarece, *statul planetar*, care tinde să devină Terra în epoca informațională, înseamnă de fapt o restructurare a funcțiilor clasice ale statului.

Ori, aici politologul observă diferența de mentalitate dintre zonele geografice vecine, dar trăite sub sisteme diferite: *Slobodan Miloševici și o mare parte din concetățenii săi se aflau la ani lumină distanță de concepțiile politice occidentale, în ciuda proximității geografice.* Pentru a înțelege fenomenul, De Montbrial recurge la exemplele transnaționalelor economice care, pentru a putea penetra o piață locală, s-au adaptat la ea și nu au încercat să o remodeleze. Prin analogie, procesul de mondializare presupune adaptarea rolului statelor la noile condiții ale *statului planetar* deoarece *centrul relațiilor internaționale... sunt relațiile interstatale* (Raymond Aron).

2000, început de mileniu, este marcat de procesul de mondializare. În cadrul acestuia, expertul francez remarcă două mari aspecte: mondializarea

faptică, cu ascendență americană impresionantă (care vine după mondializarea europeană din secolele XIX-XX) și decalajul dintre țările care se pot înscrie în proces și cele care, fiind instabile politic, nu pot face acest lucru (mai ales statele din Africa).

Mondializarea pune însă în pericol ideologiile, bine întipărite în mentalul colectiv. Astfel, colonialismul francez al secolului XIX continuă să impregneze relațiile dintre Franța și Algeria. De asemenea condamnarea nazismului și cea a comunismului se petrec, dar atâta timp cât există supraviețuitori, lucrurile vor fi greu de pus în practică, deoarece, după cum spune De Montbrial, *amnezia este o necesitate psihologică și socială, o necesitate pentru a putea supraviețui unui traumatism*. Acest lucru este evidențiat concret prin procesul lui Maurice Papon (membru al liniei doi a regimului de la Vichy) petrecut în Franța și despre care procesul autorul spune că *ar fi fost de neconceput în momentul eliberării sau în epoca în care generalul De Gaulle, președintele Republicii, îi încredințase înalte responsabilități*.

Cu toate acestea, se observă că Uniunea Europeană merge mai departe, spre un model unic de conviețuire. Toți membrii săi sau potențialii membri, "uită" elementele din istorie sau din linia politică care le pot provoca tensiuni interstatale și pun totul sub semnul unității europene (cel mai concludent după părerea autorului este exemplul Ungariei, care a renunțat la *orice tentativă de rezolvare prin forță a problemelor legate de minorității moștenite în 1990 în Transilvania sau Voievodina*). Analistul remarcă și faptul că Uniunea Europeană nu este doar o noțiune geografică, ci și o entitate politică întrucât invitată la negocieri este și Turcia, *deși geografii și istoricii clasaseră întotdeauna Anatolia în Asia, iar islamul nu fusese niciodată considerat ca o religie europeană*.

Ceea ce lipsea în 2000 Uniunii Europene *era o lege fundamentală specificând dar valorile esențiale pe care se sprijină edificiul în construcție*. Gestionarea crizelor europene, cea a relațiilor cu Statele Unite privite din prisma NATO, formarea Euro Corps (nucleul armatei comune europene), recuperarea timpului pierdut în ceea ce privește implicarea în Orientul Mijlociu (unde politica americană este într-un *pole-position* clar) sunt alte aspecte discutate într-o manieră exhaustivă și incitantă.

Rusia, acest fir roșu care străbate întreaga lucrare, revine și este prezentă alături de China într-o excelentă analiză, și comparativă și separată, a tranziției de la epoca Gorbaciov la epoca Putin (care se afla la început) și a priorităților noului Țar.

China este *țara în care se va juca viitorul continentului și în parte al lumii în secolul XXI*. Transformarea incredibilă de la revoluția culturală a lui Mao la expansiunea și explozia industrială a lui Deng este completată în prezentare de câteva observații cu baze sociale, dintre care cea mai ciudată pentru un analist occidental este aceea că *studentii – mai bine informați despre ceea ce se întâmplă în lume – sunt mai puțin înclinați decât atunci [în 1989 – Tienan-*

men] să idealizeze Occidentul. De Montbrial este un occidental care înțelege și explică perfect realitățile Orientului.

Coreea și problema reunificării este și ea prezentă, văzută din unghiul care prezintă pericolul constituit de Coreea de Nord, dar sfârșitul capitolului este legat de SUA.

Dacă pentru Orient, De Montbrial vede obiectiv, față de SUA el vede ca un francez: *niciodată până acum un stat nu s-a simțit atât de bine în situația sa - dacă putem spune așa - și nu s-a bucurat de o putere economică și militară care să-i permită apriori să exercite imediat o influență determinantă în orice punct de pe planetă. Fără comentarii.*

Raportul 2001 este dominat de alegerile americane. Sfârșitul erei Clinton și începutul erei Bush Jr. sunt disecate cu atenție și acribie sub toate aspectele lor. Toate inițiativele politice, tot complexul de împrejurări care a dus la ele sunt înfățișate pe larg cu comentarii și trimiteri ample. Noua politică a lui Bush este aceea de a stabili diverse echilibre, semnificativ pentru acest lucru, în opinia lui De Montbrial, fiind faptul că *secretarul de stat Collin Powell, popular și moderat, este contrabalansat de secretarul de la apărare, Donald Rumsfeld, considerat drept un uliu.*

Europa este înfățișată prin prisma alegerilor din Iugoslavia și a extinderii Uniunii Europene. Primele sunt semnificative pentru victoria statului democratic și dau prilejul pentru o radiografie amănunțită asupra actualei federații, cu o privire specială pentru provincia Kosovo, deoarece aici se află o *UCK a cărei situație nu este lipsită de analogie cu cea a mujahedinilor afgani formați și înarmați de Pakistan și susținuți de Statele Unite în timpul războiului antisovietic.* De aici se trag întrebări chinuitoare pentru Comunitatea Europeană cum ar fi: un Kosovo independent, o Serbie mare, o Albanie mare, toate în cadrul Uniunii Europene. Un alt subiect al problemei iugoslave este statutul președintelui Miloșevici, aflat în prezent în custodia T.P.I. Semnificativ pentru ei este titlul dat de autor din *International Herald Tribune*: "Miloșevici în Hagen prison – Belgrade gets aid package". Cu alte cuvinte, America învinge din nou.

Construcția Europeană comportă noi restructurări. *Pentru a-și împlini destinul, Uniunea Europeană pare condamnată, încă o dată, să pună carul înaintea boilor.* Aceasta este opinia lui De Montbrial care crede că UE joacă pe *marginea prăpastiei.* Dualitatea franco-germană, care asigură coloana vertebrală a Uniunii Europene, nu mai este la fel de sudată: *degradarea raporturilor franco-germane în ultimii ani amintește într-o formă mai gravă paranteza din anii 1969-1974, pentru că Parisul suspectează Berlinul că încearcă să traducă în termeni politici o întâietate regăsită în termeni demografici și economici.*

Cu toate acestea, Tratatul de la Nisa a dat un model de principii pentru o *construcție europeană, dar care rămâne deopotrivă și durabil fragilizată de ambiguitatea unei relații transatlantice.* Aceasta deoarece președintele american nu se sfiește să spună lucrurilor pe nume și să decreteze că *Uniunea Europeană trebuie să se extindă pentru toate țările continentului euroasiatic*

situate «de la Baltica până la Marea Neagră», securitatea acestui vast ansamblu politic urmând a fi asigurată de NATO sub conducere americană. Planurile președintelui american sunt evident privesc suspicios de Franța.

Rusia este prezentă prin președintele Putin, noul venit în clubul președinților, și prin faptul că *situația din Rusia este într-adevăr una dintre cheile securității Europei*. Prioritatea principală a noului Țar este instaurarea unui stat funcțional, iar De Montbrial are deplină încredere în fostul KGB-ist. *La 16 luni de la alegerea lui Putin, Rusia degajă imaginea unei anumite stabilități politice și a unei capacități modeste de dezvoltare economică*, umbrite însă de problemele cecene și indirect de relațiile anevoioase dintre Moscova și Washington. Raportul pe 2001 se încheie cu decizia de a atribui desfășurarea Jocurilor Olimpice din 2008 capitalei Chinei, ceea ce reprezintă un semnal clar al comunității internaționale că și China a intrat în clubul marilor puteri și că *interdependența est-vest, estul fiind de această dată identificat cu Imperiul de Mijloc, a crescut brusc și va crește poate și mai mult odată cu intrarea viitoare a Chinei în OMC*. Încă o dată occidentalul De Montbrial percepe corect realitățile Orientului.

Raportul publicat în *iulie 2002* se centrează, așa cum era și normal, pe evenimentele din septembrie 2001. Atentatele au împărțit istoria postrăzboi rece în «înainte» și «după», sau după cum spun americanii «dividing».

Politologul francez este de acord că atentatele schimbă complet arena relațiilor internaționale. Președintele Bush a calificat imediat lumea în *tabăra bunilor și tabăra răilor* sau, altfel spus, *axa răului* compusă din Irak, Iran și Coreea de Nord. Organizația lui Ben Laden a produs o apropiere a tuturor statelor civilizate, astfel că s-a produs o reechilibrare a sistemului internațional, pe care De Montbrial o numește *Sfânta Alianță cu Statele Unite*, o referire clară la alianța celor trei împărați din 1818.

La 11 septembrie, președintele Putin a sesizat imediat potențialitățile situației și, pentru că știa că americanii au nevoie de spațiu de manevră în Afganistan, a dat undă verde desfășurării de trupe în Caucaz, concluzia autorului fiind că echipa lui Putin a ajuns la concluzia că, în situația economică dificilă prin care trece neconținut țara, aceste desfășurări puteau contribui în mod util la ușurarea efortului de apărare.

O altă mare putere implicată în coaliția antiteroristă a fost China, a cărui rol diplomatic pe lângă Pakistan a contribuit decisiv la atragerea Islamabadului alături de Statele Unite, analistul observând că cele două rațiuni ale Chinei pentru solidaritatea cu Statele Unite sunt că *ea trebuie să facă față propriilor sale probleme legate de minorități*, iar această problemă intră sub auspiciile drepturilor omului, problemă sensibilă pentru americani, și că *ea dorește să se consacre pe termen lung dezvoltării sale economice și rezolvării imenselor probleme sociale care decurg din aceasta*.

Pakistanul se afirmă ca un actor principal, deoarece prin trecerea lui în tabăra americană Afganistanul este înconjurat, iar bazele de acțiune ale lui

Ben Laden sunt anihilate. Pe de altă parte, colaborarea cu americanii îi conferă lui Musharaff ocazia de a avea un *Pakistan guvernat efectiv de un regim autoritar, dar reprezentând un stat solid care participă activ la Sfânta Alianță, decât un Pakistan democratic în teorie, dar corupt, neputincios și, în final, friabil.*

Cea mai bună încheiere o reprezintă însă articolul din ziarul *Le Monde*: *În acest moment tragic, în care cuvintele par atât de sărace pentru a traduce șocul pe care-l resimțim, primul lucru care ne vine în minte să spunem este: toți suntem americani!*

Atentatele de la 11 septembrie nu au făcut altceva decât să sporească solidaritatea americană, lucru recunoscut de Montbrial care încheie astfel: *În ceea ce privește Statele Unite, s-a demonstrat deja că nici o Al-Qaida nu este în stare să o îngenuncheze.*

2003 începe cu războiul american împotriva lui Saddam. Cele trei amenințări principale care, după CIA, planau asupra Statelor Unite erau Ben Laden, Al-Qaida, riscul proliferării armelor de distrugere în masă și ascensiunea Chinei.

Atentatele din 11 septembrie au dus la o replică viguroasă americană în Afganistan, *reconsiderările care au urmat determinând Washingtonul să privească în continuare China ca pe un posibil partener.*

Pentru a-și demonstra strategia, Bush a preferat să-și regleze conturile cu Saddam Hussein, autorul raportului susținând că la baza deciziei se aflau *un concept strategic și o viziune morală.* Conceptul strategic afirma superioritatea militară cantitativă și calitativă a Statelor Unite, iar viziunea morală era a președintelui american, care este *un creștin fervent și care se consideră însărcinat de Dumnezeu cu misiunea de a eradica răul terorismului.* De aceea s-a pornit războiul împotriva Irakului, un război care a declanșat o amplă dezbatere privind legalitatea sa. De Montbrial susține că *Bush ar fi dorit, dacă se putea, să obțină sprijinul Organizației Națiunilor Unite (ONU),* fapt care s-a și întâmplat, în pofida unor anumite rezerve ale Franței.

Este interesantă desfășurarea războiului, așa cum este prezentată de analistul francez, rapiditatea înaintării aliate surprinzând pe toată lumea. Este momentul în care De Montbrial introduce în discuție contradicțiile aliate și face o amplă radiografie asupra relațiilor dintre Europa și America, precum și o analiză a redefinirii rolului ONU.

În contextul Golfului, Uniunea Europeană trece pe un loc secund în analiză, dar ea nu este uitată. Aderarea celor patru membri din Europa Centrală în 2004, ca și cea a României și Bulgariei în 2007, sunt dezbătute și analizate serios, chiar dacă succint. Raportul trece apoi la examinarea posibilelor alte ținte ale efortului de război antiterorist, precum și la o scurtă analiză a Americii Latine, element de noutate în cadrul rapoartelor anuale.

Ultimul raport din 2004, a fost *dominat de sechelele intervenției din Irak.* Aceste sechele s-au concretizat în întrebările privind legalitatea războiului, în pericolul iminent reprezentat de Saddam și deteriorarea situației din Irak, după

căderea regimului. Rezistența dărză împotriva americanilor, reactivarea sau, mai bine spus, activarea rețelelor teroriste, relațiile transatlantice, abuzurile asupra prizonierilor de la Guantanamo sunt pe larg comentate în cadrul capitolului. De asemenea, Iranul și Coreea de Nord, care se constituie în obiective imediate ale politicii externe americane, sunt văzute prin intermediul mijloacelor de măsurare a *eșecului american în Irak*. Astfel, dacă pentru Iran, americanii sunt circumspecți, pentru Coreea de Nord se folosesc alte măsuri pentru a nu se prăbuși sub efectul propriilor sale dezastre, relațiile Americii cu aceste state fiind tratate obiectiv, departe de sarcasmul francez față de americani, ceea ce se constituie într-o probă de valoare în plus pentru rapoartele adunate în această lucrare.

Uniunea Europeană, Constituția sa, procesul de extindere, toate sunt văzute și comentate de asemenea obiectiv, în funcție de rezultatele care se doresc de la aceste procese. Este de remarcat că punctele de vedere ale Americii nu mai sunt prezente (SUA are alte probleme acum), iar tot ceea ce se întâmplă pe continent sunt doar afaceri strict europene.

Raportul pe 2004 se încheie cu prezentarea Rusiei, care *continuă să lupte pentru supraviețuirea sa ca putere semnificativă în afacerile lumii*. Întărirea puterii lui Putin în lupta cu noua oligarhie, în special cea petrolieră, se bucură de aprecierea analistului, care vede în arestarea lui Hodorkovski *semnul cel mai marcant al acestei încercări de reluare a frâielor puterii*.

Politica Țarului față de America și față de NATO este atent analizată, obiectivul reprezentându-l *stoparea regresului puterii teritoriale a Rusiei*. De asemenea, sunt analizate și evenimentele din fostele republici sovietice, fiind evident că Moscova are pârghiile de influențare a cursului jocului.

Veritabil manual de politologie, cartea se încheie cu o privire de ansamblu asupra dezvoltării Asiei (în mod special a Chinei și Japoniei), a Braziliei și Indiei, cu recomandarea ca litigiile comerciale să fie soluționate în cadrul OMC, iar rolul unor organisme supranaționale ca FMI, Banca Mondială sau chiar Organizația Internațională a Muncii să fie repositionat. Hărțile (în afara textului) trasate de autor sunt semnificative și, de ce n-am spune-o, de păstrat în memoria oricărui cititor care se află în fața unei literaturi dense, de neuitat și menite să îngrijoreze. Sau, mai degrabă, să-l facă pe cel interesat de lumea în care trăim – așa zguduită cum este în acești ultimi cincisprezece ani – mai responsabil și, în același timp, mai încrezător. Iată de ce nu ne rămâne decât să-i mulțumim lui Thierry de Montbrial pentru opusul său, iar editorului român să-i acordăm recunoștința noastră.

Drd. Cristian Dumitrescu

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 160/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ**

**ANALIZA CRITICĂ
A SERVICIILOR
DE SĂNĂTATE PUBLICĂ
DIN ROMÂNIA**

Răzvan CÎMPEAN

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	733
1. TIPOLOGIA REFORMELOR ÎN SISTEMUL SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ.....	734
2. REFORMA UNITĂȚILOR SANITARE BUGETARE DIN ROMÂNIA	736
2.1. Reforma structurală și performanțele spitalelor din România în perioada de tranziție. Comparații cu alte țări canditate	737
2.2. Reforma organizatorică a spitalelor publice în perioada de tranziție	739
3. REFORMA MANAGEMENTULUI SISTEMULUI SANITAR PRIN ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMELOR INFORMAȚIONALE ÎN ROMÂNIA	747
3.1. Conceptul de e-Health sau e-sănătate pe plan mondial	747
3.2. Modele de baza pentru comercializarea serviciilor electronice, inclusiv e-Health (e-Sănătate).....	748
3.3. Avantajul competitiv al firmelor implicate în e-Health	749
4. STRATEGIA DEZVOLTĂRII SERVICIILOR INFORMAȚIONALE DE ÎNGRIJIRE A SĂNĂTĂȚII ÎN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ.....	751
4.1. e-Health în Uniunea Europeană, parte a strategiei e-Europe 2005.....	751
4.2. Analiza comparativă privind îndeplinirea indicatorilor e-Europe 2005 în România, în țările membre UE și în cele canditate.....	752
5. UTILIZAREA SERVICIILOR E-HEALTH ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXT EUROPEAN.....	755
6. ANALIZA CRITICĂ A SISTEMELOR INFORMATICE ÎN SERVICIILE MEDICALE DIN ROMÂNIA.....	759
6.1. Gradul de dezvoltare a sistemului informatic integrat în domeniul sănătății	759

6.2. Construcția sistemului informatic și proiecte de informatică medicală derulate în România.....	760
BIBLIOGRAFIE.....	770

INTRODUCERE

Sistemul sanitar public a fost supus în ultimii 40 de ani la diferite tipuri de reforme, adoptate mai întâi în țările dezvoltate, apoi în țările în curs de dezvoltare și în țările în tranziție.

România este într-un proces continuu de transformare după anul 1990, iar sistemul sanitar public este parte integrantă a tuturor transformărilor economice și sociale, care se amplifică pe măsura apropierii de momentul integrării în Uniunea Europeană.

Reformele realizate, după anul 1990, în sistemul serviciilor de sănătate publică din România și rezultatele acestora sunt analizate critic comparativ cu reformele înregistrate în unele țări dezvoltate (Uniunea Europeană și SUA), precum și în alte țări central și est-europene care au devenit la 1 mai 2004 membre ale Uniunii Europene.

Ca element de noutate este abordată *reforma managementului serviciilor de sănătate publică prin sistemele informatizate în România comparativ cu alte țări membre și candidate la UE*, stabilindu-se locul României în dezvoltarea serviciilor de e-sănătate (e-Health).

Un alt element de noutate, care ar putea fi în folosul echipelor manageriale din sistemul de sănătate publică care se formează pentru utilizarea instrumentarului informatic de e-sănătate, îl constituie alcătuirea unui *Glosar de termeni utilizați în domeniul e-sănătate* (în limba engleză) și *explicarea fiecărui termen* (în limba română).

Metodologia abordării analizei cuprinde stabilirea tipologiei reformelor existente în ultimii 40 de ani pe plan mondial și european, rezultatele acestora și analiza reformelor sistemului sanitar din România. Sistemul de e-sănătate din România, în stadii incipiente, dar în dezvoltare accelerată, este analizat în contextul mai larg al serviciilor on-line de îngrijire a sănătății.

1. TIPOLOGIA REFORMELOR ÎN SISTEMUL SERVICIILOR DE SĂNĂTATE PUBLICĂ

Tipul reformelor care au caracterizat sistemul sanitar în ultimele decenii sunt:

- **Reforme structurale**, dominate de procesul de *descentralizare* al sistemului sanitar public, desfășurate mai întâi în cursul anilor 1960 și 1970 în țările industrializate și adoptate apoi, în cursul anilor 1980, de către țările în curs de dezvoltare, iar în anii 1990, de țările în tranziție, inclusiv de România.
- **Reforme organizatorice**, realizate după cele structurale, având ca țintă *îmbunătățirea performanței serviciilor deținute de stat în domeniul sănătății*. Acestea au inclus schimbarea regimului stimulentei pentru managerii organizațiilor și schimbarea politicii privind mediul extern, structurile de guvernare, aranjamentele de finanțare și presiunile concurențiale.
- **Reforme tehnologice**, orientate spre *îmbunătățirea performanței spitalelor prin îmbunătățirea capacității lor tehnologice*. Reformele constau în programarea investițiilor pentru echipamente medicale, computere, baze de date și software necesar pentru operarea eficientă a sistemelor informatice de management. În multe cazuri însă, lipsește calificarea personalului pentru utilizarea echipamentelor sau a sistemelor, ceea ce face ca reformele tehnologice să includă o componentă de dezvoltare a capacității prin sprijinirea formării personalului implicat.

Reformele tehnologice au fost foarte importante pentru îmbunătățirea condițiilor din spitalele publice atât în țările dezvoltate cât și în cele în curs de dezvoltare. Totuși, în multe cazuri, „soluțiile tehnologice” nu au avut impactul dorit, multe echipamente medicale nefiind operante sau bine întreținute. Cu toate că sistemele informatice de management pot genera informații valoroase, în multe spitale publice nu le utilizează nici clinicienii, nici managerii. În majoritatea cazurilor, a apărut evident că aceste investiții au nevoie de măsuri suplimentare de stimulare.

- **Reforme ale managementului**, ce includ eforturile de îmbunătățire a expertizei manageriale din sectorul sănătății, prin *formarea personalului și schimbarea politicii de recrutare a personalului care să atragă calificarea managerială* (Preker și Harding, 2003). Acentul pe calificarea managerială semnifică schimbarea administratorilor în manageri și indică tendința ca managerii să controleze randamentele și rezultatele organizațiilor sanitare publice, în loc să administreze serviciile într-un mod acceptabil.

În cele mai multe țări, aceste eforturi sunt dublate de reformele tehnologice pentru *îmbunătățirea sistemelor informaționale*, care să faciliteze luarea efectivă a deciziilor. În unele sisteme, după cum precizează Saltman și Figueras (1997)¹ s-au creat *directoare clinice* și s-a introdus *benchmarkingul performanțelor departamentale* (comparații cu sistemele cele mai performante), în scopul adoptării în sectorul public a celor mai bune practici utilizate în tehnicile de management din sectorul privat.

- **Reforme de finanțare și plată**, menite să rezolve problemele de productivitate, eficiență și responsabilitate la nivelul spitalelor publice. Aceste reforme schimbă de obicei structura plăților pentru întărirea legăturii între alocarea resurselor și livrarea produselor specifice (ca de exemplu plăți retroactive pentru servicii, plăți /zi, plăți/caz).

În literatura de specialitate, se afirmă că nici unul dintre aceste instrumente nu este perfect, fiecare realizând un obiectiv pe seama celorlalte instrumente. Pentru ca reformele sistemului de plăți să atingă obiectivele sunt necesare și alte reforme care să încurajeze furnizorii de servicii de sănătate să răspundă la noile stimulente. Se consideră că *reforme organizatorice sunt complementare, nu substituente ale reformelor privind finanțarea și plățile*.

¹ *European Health Care Reform: Analysis of Current Strategies*, Copenhagen, World Health Organization, 1997.

2. REFORMA UNITĂȚILOR SANITARE BUGETARE DIN ROMÂNIA

În România, unitățile sanitare bugetare, inclusiv spitalele, funcționează într-un mediu care s-a schimbat în mod semnificativ după anul 1990.

Organizațiile sanitare românești au beneficiat după anul 1990 de reforma unor factori ce au avut un impact semnificativ asupra structurii și a modului de organizare a serviciilor de sănătate publică. Dintre acești factori enumerăm:

- impozitarea generală a fost suplimentată cu *contribuțiile de asigurări sociale*;
- *descentralizarea în domeniul sănătății* s-a concretizat în transferul spitalelor din proprietatea administrației centrale în cea a administrației locale;
- au fost adoptate *mecanisme de salarizare în funcție de performanțe*;
- *piețele pentru inputuri* au fost parțial sau total privatizate și liberalizate.

Aceste elemente ce caracterizează în prezent mediul de funcționare al unităților sanitare bugetare (în principal spitale) din România se deosebește fundamental de mediul existent *înainte de 1990, când acestea funcționau ca unități integrate ale Ministerului Sănătății și primeau întregul necesar de inputuri pe baza alocațiilor bugetare*.

Analizii occidentali (T. Ho, 2002)¹ au preconizat transformările la jumătatea deceniului trecut, iar populația din România a așteptat ca toate aceste schimbări să îmbunătățească rapid nu numai mediul, ci și performanțele spitalelor. În mod special, se estima că trecerea la sistemul de asigurări sociale și implementarea sistemului de salarizare pe baza performanțelor să ducă la reducerea capacităților excesive ale spitalelor, la reducerea acordării de asistență medicală în spitale (cu alternative la domiciliu sau ambulatoriu) și la îmbunătățirea calității serviciilor. Transferul proprietății spitalelor la administrațiile locale a fost privit ca un instrument de îmbunătățire a responsabilității față de necesitățile și așteptările comunităților locale.

Aceste așteptări preconizate ca rezultat al reformelor nu au fost resimțite în cursul anilor 1990, nici în România și nici în alte țări central și est-europene care au operat aceleași tipuri de reforme structurale și organizatorice, dar care s-au confruntat cu perioade lungi de recesiune economică și perioade scurte de relansare, ce au avut impact direct asupra eficienței reformelor structurale, organizatorice, tehnologice și de management din sistemul sanitar.

¹ T. Ho, „Hospital Restructuring in Central Eastern Europe and Former Soviet Union” in M. McKee and J. Healy, *Hospital in a Changing Europe*, Open Univ. Press, Buckingham, U.K., 2002.

Anul 2000 a constituit începutul unei revigorări a economiei românești, urmată de 4 ani de creștere economică continuă și susținută, cu ritmuri medii anuale de circa 5% și un maxim de 8,3% în anul 2004.

O tendință similară s-a înregistrat și în economiile celorlalte țări din centrul și estul Europei, candidate la integrare.

Influența factorului de dezvoltare economică s-a concretizat într-o eficiență sporită a reformelor, dar la jumătatea primului deceniu al acestui secol se semnalează încă o capacitate excesivă a spitalelor, ineficiență și responsabilitate scăzută față de așteptările pacienților în România și în alte țări central și est-euro-pene, noi membre ale Uniunii Europene după 1 mai 2004.

2.1. Reforma structurală și performanțele spitalelor din România în perioada de tranziție. Comparații cu alte țări candidate

Mediul extern a înregistrat cele mai profunde schimbări în viața spitalelor din România și din țările central și est-europene în perioada de tranziție de după anul 1990: dacă în perioada anterioară, mediul extern era dominat de rolul Ministerului Sănătății (MS), *schimbarea din perioada de tranziție a constatat în separarea celor trei funcții deținute de acesta- control, achiziții și guvernare- și atribuirea lor la trei organizații distincte.*

Această separare a avut loc prin înființarea fondurilor de asigurări sociale (adică transferul alocărilor bugetare și a funcției de achiziționare de la MS la organizații speciale) și prin descentralizarea drepturilor de proprietate asupra spitalelor la nivelul administrațiilor locale.

- a) Principala schimbare pentru spitalele din România, care a însoțit înființarea asigurărilor sociale, a fost implementarea mecanismelor de plată în funcție de performanțe și introducerea sistemului de contracte cu furnizorii.

După Langenbrunner și Wiley¹, „cele mai multe dintre țările europene în tranziție au introdus sau experimentat mecanismele de plată care determină veniturile spitalelor în funcție de unele aspecte ale realizărilor acestora”. Aceste mecanisme au fost diferite de la o țară la alta: în Ungaria, de exemplu, furnizarea plăților către spitale se face pe grupe de diagnostice (circa 700 de grupe), în alte țări pe bază de cazuri, iar în alte țări plățile se bazează pe sisteme de plată/zi de spitalizare, plată/ serviciu furnizat sau sistem mixt.

În România, plățile către spitale s-au realizat în anii 1990 funcție de numărul de zile de spitalizare, dar în anii 2000 au apărut sistemele mixte, introducându-se chiar și plățile pe grupe de diagnostice și coplățile.

¹ J. Langenbrunner și M. Wiley, „Paying the Hospital: Payment Policies and Reforms in Eastern Europe and the Former Soviet Union”, in M. McKee, ed, *An Appropriate Role for the Hospital*, Buckingham, UK, Open University Press, 2002

Rezultatele implementării diferitelor noi sisteme de plată au fost sub așteptări, în condițiile în care, unele țări¹ au încercat să adopte experiența internațională fără luarea în considerare a factorilor interni specifici. Cea mai importantă așteptare, pentru introducerea noilor sisteme de plată, a fost ca plata bazată pe producție (servicii de îngrijire a sănătății) să evidențieze capacitățile în exces ale spitalelor și costurile pentru menținerea acestora, astfel încât spitalele să răspundă schimbărilor prin diminuarea resurselor fizice și umane pe care le dețin.

- b) A doua schimbare importantă pentru spitalele din România a fost transferul proprietății asupra spitalelor generale de la administrația centrală (Ministerul Sănătății) la administrația locală. Spitalele universitare și cele terțiare au rămas sub controlul Ministerului Sănătății.

Tabelul nr. 1

Reforma statutului de proprietate și a statutului juridic al spitalelor din România și din alte țări europene candidate la UE

Țara	Cumpărătorul serviciilor sanitare din spitale, care efectuează plățile	Proprietar al spitalelor	Statutul de guvernare al spitalelor și regulamente juridice relevante
România	Ministerul Sănătății până în 1999. Fonduri de asigurări de sănătate regionale după 1999.	administrația locală	Unități extrabugetare din 1998, dar guvernate de Legea finanțelor publice.
Cehia	Fonduri de asigurări de sănătate concurențiale, din 1993.	administrația locală	Instituții nonprofit. Legea privind organizațiile nonprofit nu are încă proiect.
Estonia	Fonduri regionale unice de sănătate.	administrația locală	Trei forme: - Instituții municipale nonprofit; - În baza legii companiei mixte (joint stock); - Trusturi.
Letonia	Fonduri regionale unice de sănătate.	administrația locală	Două tipuri: - Instituții municipale nonprofit; - În baza legii companiei mixte (joint stock).
Lituania	Fonduri regionale unice de sănătate.	administrația locală	Instituții nonprofit. guvernate de o lege separată a instituțiilor de îngrijire a sănătății din iunie 1996.
Ungaria	Fond unic național de asigurări de sănătate, din 1992.	administrația locală	Entități juridice separate cărora li se permite să intre în aranjamente contractuale, dar rămân subiecte ale raportărilor financiare ca unități bugetare, în baza legii finanțelor publice.
Polonia	Ministerul Sănătății până în 1999. Fonduri unice regionale de sănătate din 1999.	administrația locală	Unități bugetare. Legislația trecută pe „unități independente”.

Sursa: Banca Mondială, Preker și Harding, The Corporatization of Public Hospital, 2003, p. 214.

¹ Ibidem

Scopul acestei schimbări a fost ca administrațiile locale să controleze spitalele din punct de vedere financiar și profesional, în condițiile în care administrațiile locale sunt mai sensibile față de nevoile populației locale și pot exercita presiuni în acest sens asupra spitalelor astfel încât acestea să devină mai responsabile față de pacienți.

Toate aceste schimbări au necesitat o mulțime de ajustări instituționale la nivelul fiecărei țări în tranziție. Ministerul Sănătății, noile organizații de asigurări sociale și administrațiile locale au dezvoltat noi capacități și experiențe pentru contractare, monitorizare a performanțelor, formulare a strategiilor și regulamente pentru sectorul sanitar.

2.2. Reforma organizatorică a spitalelor publice în perioada de tranziție

Comparativ cu schimbările sistematice în privința mediului extern al spitalelor, schimbările în structura organizatorică a spitalelor din toate țările central și est-europene au fost minime, ocazionale și în multe cazuri ca efect implicit al altor reforme (Preker și Harding, 2003).

Reformele organizatorice ale organizațiilor sanitare publice din România și alte țări central și est-europene s-au axat de la începutul tranziției până la începutul anilor 2000 pe cele cinci *elemente ale structurii organizatorice*: autonomia spitalului, expunerea acestuia la presiunile concurențiale ale pieței, statutul de solicitator residual, structurile de control și funcțiile sociale.

1) Autonomia spitalelor publice

Autonomia s-a realizat prin extinderea drepturilor de decizie pe care spitalele le au asupra a șase aspecte ce asigură procesul de realizare a serviciilor sanitare: necesarul de forță de muncă, necesarul de capital și alte inputuri, nivelul producției de servicii, prețurile de achiziție și managementul proceselor de funcționare a spitalului.

i. Dreptul de decizie asupra personalului angajat

În perioada comunistă, trăsătura comună tuturor țărilor central și est-europene a fost că medicii erau angajați de administrațiile publice sanitare (direcții sanitare), numărul și salariile acestora erau planificate central, inclusiv numirile/transferurile/concedierile sau nivelul salariilor. Pe scurt, spitalele aveau autonomie limitată asupra deciziilor privind personalul angajat.

În perioada de tranziție, spitalele din țările central și est-europene au căpătat anumite drepturi de decizie privind angajarea personalului, în sensul că spitalele încheie contracte directe cu angajații, iar directorii de spital au dreptul teoretic de a angaja, concedia și remunera personalul din subordine. În practică,

această autonomie este constrânsă de piețele rigide ale forței de muncă, de presiuni politice sau constrângeri financiare¹.

- *Piețele rigide ale forței de muncă* semnifică inflexibilitatea reglementărilor privind forța de muncă, ceea ce face ca deciziile de angajare și concediere să fie costisitoare și remunerarea să fie greu de diferențiat. În România nu exista la jumătatea anilor 1990 o lege a funcționarilor publici, dar legea generală referitoare la forța de muncă era tot atât de inflexibilă, cu prevederi ale contractului de muncă pe termen nelimitat. Noul Cod al Muncii, intrat în vigoare în anul 2004, face schimbări substanțiale ale acestor prevederi. În Ungaria și Polonia², angajații spitalelor sunt considerați funcționari publici, iar legea funcționarilor publici le dă drepturi semnificative de protecție, precum contracte pe termen nelimitat și diferențe substanțiale de plată.
- *Presiuni politice*: majoritatea posturilor de directori de spitale se alocă prin proces politic³, bazat pe apartenența la partide, interese politice locale și relații personale. Aceasta sugerează că deciziile directorilor de spital ar putea fi influențate de interesele politicienilor care îi numesc, ceea ce limitează posibilitatea acestora de a lua măsuri nepopulare, dar care ar conduce la creșterea eficienței. Pe de altă parte, autonomia managementului este limitată de sindicatele puternice din sistemul sanitar, care negociază dur cu guvernele pentru creșterea salariilor tuturor angajaților din spitale, ceea ce nu dă posibilitatea directorilor să plătească performanțele individuale pe bază diferențiată.
- *Constrângeri financiare*: reducerea semnificativă a bugetelor spitalelor determină probleme în finanțarea compensațiilor diferențiate și a altor beneficii la momentul concedierii.

Tabelul nr. 2

Drepturi de decizie asupra forței de muncă ca input, în spitalele publice din România și unele țări candidate

Țara	Angajator al medicilor	Regulament juridic relevant	Plata medicilor	Numirea directorului de spital
România	Spitalul	Legea generală pentru angajați (fără statut de funcționar public)	Salariu reglementat de Legea nr. 154/ 1998 de reglementare a remunerației tuturor	Selectat prin concurs publicat și numit de Direcția sanitară județeană, pe baza

¹ Preker și Harding, 2003, p. 217.

² European Observatory on Health Care Systems: Hungary.:<http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1999; Poland.<http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1999.

³ Ibidem.

Țara	Angajator al medicilor	Regulament juridic relevant	Plata medicilor	Numirea directorului de spital
			angajaților din sectorul public	criteriilor Min. Sănătății
Cehia	Spitalul	Legea generală pentru angajați (fără statut de funcționar public)	Salariu reglementat de Legea nr. 143/ 1992, prin care se stabilește remunerația tuturor angajaților din sectorul public	Primarul municipiului
Estonia	Spitalul	Legea generală pentru angajați	Salariul pe scala de plată a serviciului public	- Ministerul Sănătății pentru facilități terțe - Primarul pentru instituții municipale - Board-ul pentru companii mixte (joint stock) și trusturi
Letonia	Spitalul	Legea generală pentru angajați	Salariul în afara scalei de plată a serviciului civil	- Ministerul Sănătății pentru facilități terțe - Primarul pentru instituții municipale - Board-ul pentru companii mixte (joint stock)
Lituania	Spitalul	Legea generală pentru angajați	Salariul în afara scalei de plată a serviciului public	Administrația locală
Ungaria	Spitalul	Legea funcționarului public	Salariul reglementat de legea funcționarului public	Consiliul municipal sau primarul
Polonia	Spitalul	Legea funcționarului public	Salariu	Administrația locală

Sursa: Banca Mondială, Preker și Harding, The Corporatization of Public Hospital, 2003, p. 216.

ii. Dreptul de decizie al spitalelor asupra activelor și a investițiilor de capital

Spre deosebire de dreptul de decizie asupra personalului angajat, spitalele din România ca și cele din alte țări de comparație nu au drept de decizie asupra activelor fizice și asupra investițiilor de capital, acestea aparținând celor ce dețin spitalele în proprietate, adică administrațiilor centrale sau locale. Astfel, deși spitalele sunt stimulate să reducă activele fizice pentru a deveni mai eficiente, nu au dreptul de a decide acest lucru. Proprietarii – administrații locale – pot avea asemenea drepturi de decizie, dar nu sunt stimulați să le folosească pentru vânzarea activelor, din rațiuni politice. Preker și Harding (2003)

consideră că această nealiniere între stimulente și dreptul de decizie asupra activelor este în centrul dificultăților privind reducerea dimensiunii spitalelor.

În toate țările central și est-europene cheltuielile de capital s-au diminuat semnificativ, situându-se sub nivelul ratei de înlocuire, ceea ce a dus la deteriorarea fizică a activelor. Autoritățile locale ca și proprietari ai spitalelor nu au atribuit spe-cificate explicit pentru menținerea valorii activelor acestora și asupra veniturilor, ceea ce înseamnă aranjamente contradictorii pentru menținerea valorii activelor.

iii. Dreptul de decizie al spitalelor asupra altor inputuri (produse farmaceutice, aparatură medicală)

În România, s-a extins autonomia spitalelor pentru achiziționarea altor inputuri, precum medicamente și alte produse farmaceutice și aparatură medicală, ceea ce constituie o reformă foarte importantă față de perioada anterioară anului 1990. Pentru reglementarea achizițiilor, cele mai multe țări au adoptat legi care definesc practicile de achiziții publice ale spitalelor și încearcă să introducă transparența. În România, de exemplu, pentru a mări transparența achizițiilor s-a introdus după anul 2000 sistemul de *e-licitație*, la care unitățile sanitare publice sunt obligate să participe în calitate de cumpărător al inputurilor necesare funcționării. Unii directori de spitale consideră însă că sistemul nu este sigur, dat fiind că au existat cazuri în care prețurile la *e-licitație* au fost mai mari decât prețurile pieței, dar acestea sunt cazuri destul de izolate.

În Ungaria, managerii de spitale reclamă faptul că medicii nu sunt stimulați să economisească medicamentele, pentru că, cu cât pacienții primesc mai multe medicamente gratuite sau compensate „cu atât recompensele lor personale din partea acestora sunt mai mari”. Mai mult, se aduc în discuție fraudă și corupția în forma vânzării medicamentelor din spital și însușirea valorii acestora.

iv. Dreptul de decizie al spitalelor asupra nivelului și conținutului serviciilor oferite

În baza bugetelor alocate, spitalele au autonomie deplină pentru determinarea nivelului și conținutului serviciilor oferite. Cu toate acestea majoritatea țărilor continuă să programeze activitatea în funcție de inputuri și nu de rezultatul acestora: serviciile oferite. În Ungaria, contractele între Fondul de asigurări de sănătate și spitale specifică încă inputurile, ce includ numărul de paturi de spital, numărul de angajați, numărul de ore medic și tipurile de departamente ale spitalelor. Producția de servicii este menționată ca o categorie agregată de servicii pentru îngrijirea pacienților internați și a celor neinternați. Neclaritatea este cu atât mai mare cu cât plata pentru Fondul de asigurări de sănătate este legată de servicii și nu de inputuri. În întreaga regiune, *centrarea pe inputuri și*

lipsa centrării pe producția de servicii în procesul de contractare cu casele de asigurări de sănătate generează o mulțime de probleme dificil de rezolvat. În cazul României, remarcat de Preker și Harding, Casa de asigurări de sănătate regională semnează un acord individual cu fiecare spital fără specificarea producției de servicii. În Cehia în schimb, contractele între casele de asigurări și spitale specifică volumul și tipul de servicii, metoda de rambursare, date cu privire la cerințele de aprovizionare, condiții de îndeplinire și perioada de validitate. Aceste contracte se bazează pe lista generală de servicii, programul de proceduri, care specifică 5000 de proceduri. Spitalele pot decide ce servicii să furnizeze, dar sumele rambursate se referă numai la cele stipulate în contract.

v. Dreptul de decizie al spitalelor asupra prețurilor de achiziție

În literatura de specialitate se afirmă că spitalele din țările central și est-europene au autonomie limitată în privința plăților pentru achiziții, care sunt exogene spitalelor și uniforme pentru întreaga economie a fiecărei țări (Estonia, Lituania, Ungaria și România).

Prețurile pentru achiziții în România au fost până în anul 2000 stabilite de Ministerul Sănătății sau de un consiliu desemnat de acesta (Oficiul Concu- renței), dar după acest an, au luat tot mai mult amploare achizițiile publice, efectuate prin *e.licitație*. În anul 2004, sistemul de achiziții publice este genera- lizat pentru spitalele publice.

În Estonia, fondurile regionale pentru sănătate plătesc spitalele pe baza unei combinații a zilelor/pat de spitalizare cu cheltuielile pentru serviciile respec- tive, pe baza unei liste de prețuri stabilite de Serviciile de îngrijire a să- nătății și a Comitetului de investigare a prețurilor ce aparține de Ministerul Să- nătății. În puține țări central și est-europene plățile pentru achiziții se stabilesc pe baza negocierii între plătitori și spitale, ceea ce duce la o ușoară influență a spitalelor asupra stabilirii prețurilor de achiziție.

vi. Dreptul de decizie al spitalelor asupra procesului de management

În majoritatea spitalelor din țările central și est-europene, directorii de spital și șefii de secții au putere considerabilă, utilizând „instrumentele de ma- nagement moștenite din trecut”¹. În România de exemplu, S. Rădulescu² ob- serva că „directorii de spitale se comportă ca «moșierii pe propriile feude»”, având autoritate deplină asupra multor procese, datorită faptului că directorii numiți pe baza procesului politic (municipal și/sau național) au sprijin politic,

¹ În trecut, controlul și evaluarea utilizării inputurilor potrivit planului centralizat erau pu- ternice, dar nu exista control sau evaluare asupra operațiunilor spitalelor, a calității actului de îngrijire a sănătății, sau a furnizării de servicii.

² “*Personal communication*”, Health Economist, World Bank Resident Mission Bucharest, Romania, iulie 1999, citat de Preker și Harding (2003), p. 221.

care în multe cazuri le motivează acțiunile și îi protejează față de angajați, pacienți sau reprezentanți ai administrației locale sau comunitare.

Unele țări încearcă să stimuleze profesionalismul managerial și transparența, prin crearea unei echipe de management la nivelul spitalului. În Ungaria, de exemplu, s-au format echipe de persoane pentru managementul spitalului care, pe lângă directorul general includ un director de *nursing* și unul financiar, dar s-a renunțat repede la acest sistem întrucât nu s-a dovedit eficient.

Alte inițiative se referă la participarea crescândă a managerilor de spital și a medicilor la programele de formare pentru management. Au fost înființate unele școli independente de sănătate publică și managementul serviciilor de sănătate (Cehia, Ungaria, Polonia), iar în România cursurile numeroase, programele pentru diplomă și rețelele profesionale au atras atenția asupra importanței îmbunătățirii practicilor interne de management.

2) Expunerea spitalelor la forțele pieței (raportul cerere/ofertă)

Expunerea la forțele pieței (raportul cerere/ofertă) semnifică măsura în care performanțele spitalului determină un risc, în sensul că pot pierde venituri dacă tratează mai puțini pacienți și invers, câștigă venituri dacă tratează mai mulți pacienți. *Nivelul de expunere al spitalului la forțele pieței (cerere/ofertă) este determinat de mecanismul de asigurare a plăților și de nivelul plăților directe efectuate de pacienți.*

În perioada de tranziție au fost puține țări care au introdus oficial plăți directe acoperite de pacienți (coplăți) pentru utilizarea serviciilor din spitale.

În România, s-a elaborat în anul 2002 un proiect de introducere a coplăților în spitalele publice, dar acesta a întâmpinat o rezistență puternică din partea populației (și chiar a lumii medicale), astfel încât temporar s-a renunțat. În anul 2004 însă, asistăm la un proces în dezvoltare a coplăților.

În Letonia, nivelul coplăților acoperite de pacienți este determinat de administrația centrală (Ministerul Sănătății), ca parte a pachetului de beneficii ale asigurărilor de sănătate. Lista plăților ce fac obiectul coplății din partea pacientului trebuie afișată într-un loc vizibil din spital. În Ungaria, spitalele pot taxa pacienții care se internează fără recomandarea necesară și /sau fără acoperire de asigurare de sănătate, fixând prețul serviciilor.

3) Statutul solicitatorului rezidual

Statutul de solicitator rezidual al unei organizații reflectă gradul de responsabilitate al acesteia, atât în abilitatea sa de a economisi cât și în responsabilitatea sa față de pierderile financiare. Experții occidentali consideră că statutul de solicitator rezidual al unui spital este cheia stimulentei pentru a genera economii și eficiență.

În perioada comunistă bugetul statului era solicitator rezidual, Ministerul Sănătății solicitând înapoi orice resursă necheltuită de spital și realocarea acesteia; ca urmare, spitalele nu aveau interes să economisească și să fie eficiente.

În perioada de tranziție, sectorul public nu mai este solicitator rezidual, ca urmare a introducerii noilor mecanisme de plată. Pe măsură ce țările central și est-europene au trecut la sisteme de plată bazate pe producție (servicii de îngrijire a sănătății), spitalele au devenit automat solicitanți reziduali. Mai mult, spitalele sunt capabile din ce în ce mai mult să genereze propriile venituri (suplimentar față de buget sau de plățile efectuate de casele de asigurări de sănătate) prin patru mecanisme:

- introducerea sistemului de coplată pentru pacienți;
- închirierea echipamentelor și aparaturii medicale la alte organizații sanitare;
- colectarea de donații;
- oferirea de „servicii corporative” la firmele private (ex. screening).

Un alt aspect al statutului de solicitator rezidual este problema bugetului. Spitalele din România au datorii, acumulate în special în domeniul medicamentelor, a utilităților și a salariilor personalului.

Același lucru se întâmplă și în alte țări, precum Ungaria, unde spitalele au acumulat datorii an de an după 1995; la început, au fost schimbați din acest motiv câțiva directori de spitale, dar spitalele au continuat să obțină din resursele bugetare împrumuturi fără dobândă, care nu au mai fost restituite. Pentru a opri acest proces, în anul 1998, Ungaria a amendat legea finanțelor publice astfel încât pe de o parte proprietarii spitalelor au primit responsabilitatea pierderilor, iar pe de alta au fost numiți comisari pentru falimente care să rezolve problemele spitalelor. În Cehia, rezolvarea datoriilor spitalelor s-a realizat potrivit orientării spre piață mai accentuate a sectorului sanitar: numai două spitale au primit împrumuturi fără dobândă, restul fiind obligate să restituie împrumuturile din viitoarele economisiri proprii.

4) Controlul

În perioada anterioară anului 1990, Ministerul Sănătății sau direcțiile sanitare județene exercitau control administrativ direct asupra spitalelor. Controlul consta în inspecții financiare pentru a se asigura efectuarea cheltuielilor pe elemente potrivit bugetelor alocate. Cu alte cuvinte, se făcea control în funcție de inputuri.

Odată cu reforma sectorului sanitar din țările candidate, Ministerul Sănătății a pierdut funcția de supraveghere și control direct, aceste funcții revenind administrațiilor locale și caselor de asigurări de sănătate, dar acestea nu au dezvoltat sisteme adecvate de control.

În Ungaria, spitalele fiind entități juridice independente primesc bugetul de la Fondul de asigurări de sănătate; municipalitățile, deși proprietari ai spitalelor, nu au dreptul legal de a supraveghea și monitoriza procesele interne ale spitalelor; spitalele refuză să acorde administrațiilor locale permisiunea de a le controla activitățile și conturile, dar în 1999, când administrațiile locale au devenit răspun-zătoare pentru pierderile financiare ale spitalelor, situația s-a acutizat.

5) Funcțiile sociale

Înainte de 1990, funcțiile sociale ale spitalelor includeau cazuri nemedicale precum bătrânii dependenți. Datorită presiunilor de ordin financiar, aceste funcții tradiționale s-au diminuat, iar în unele dintre țările central și est-europene chiar au dispărut. În cele mai multe dintre aceste țări asigurările de sănătate sunt obligatorii, dar există segmente mici de populație care nu dețin asigurări.

În România, toate persoanele, cu și fără asigurări, sunt tratate în spital pentru afecțiuni de urgență, fără plăți suplimentare. Cum veniturile spitalelor sunt relativ reduse, funcțiile sociale ale spitalelor generează deficite la nivelul bugetelor acestora, ceea ce duce la întârzierea plății salariilor personalului medical.

3. REFORMA MANAGEMENTULUI SISTEMULUI SANITAR PRIN ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMELOR INFORMAȚIONALE ÎN ROMÂNIA

3.1. Conceptul de e-Health sau e-sănătate pe plan mondial

- **E-sănătate** definește utilizarea telecomunicațiilor avansate, precum Internet, portabile și alte echipamente sofisticate, rețele avansate și noi abordări de design pentru a sprijini îngrijirea sănătății și pentru educația în domeniu.

Astfel, e-sănătate se referă la o schimbare fundamentală a procesului de îngrijire a sănătății bazat pe utilizarea și integrarea comunicațiilor electronice la toate nivelurile. E-sănătate face legătura între sectoarele clinice și nonclinice, incluzând atât echipamente orientate pentru sănătatea individuală cât și colectivă.

- Creșterea eficienței și a consumului de servicii medicale prin servicii informatizate

Beneficiile economice ale comunicării între medic și pacient pe cale electronică reies dintr-un recent studiu realizat în SUA (Healthcast 2010), care estimează că din 830 milioane de vizite anuale la cabinetele medicale din SUA s-ar putea elimina 20% prin comunicațiile online între clinicieni și pacienți. La un preț mediu de 63 USD pentru fiecare vizită, s-ar putea economisi 7 miliarde USD în fiecare an. Mai mult, tranzacțiile efectuate de pacienți și comunicațiile online ar putea crește eficiența și productivitatea actului medical prin mai puține solicitări telefonice, diminuarea costurilor administrative și atragerea de noi pacienți.

Studiul semnalează unele activități administrative și clinice care înainte se efectuau numai prin telefon sau în prezența pacienților, iar în prezent se pot realiza prin comunicațiile electronice:

- Activități administrative
 - cerere de programare pentru consultație medicală;
 - informații la zi;
 - plata online;
 - solicitări neclinice ale pacienților.
- Activități clinice
 - rezultate ale testelor și analizelor medicale;
 - situația automonitorizării;
 - e-consultații care nu constituie urgențe;
 - încărcarea datelor personale disponibile pe echipamentele de monitorizare de acasă cu feedback-ul clinic.

3.2. Modele de bază pentru comercializarea serviciilor electronice, inclusiv e-Health (e-Sănătate)

Modelele de bază pentru comercializarea serviciilor electronice, inclusiv e-Health derulate pe Internet indică produsele și serviciile furnizate precum și veniturile obținute.

Rappa (2001) definește un model de comercializare ca „metoda de a face afaceri prin care firma se poate autosuține și care generează venituri. Modelul de «business» arată cum o firmă câștigă bani prin specificarea locului în care se poziționează în lanțul valoric”.

Printre modelele cele mai obișnuite de comercializare electronică, Rappa notează:

a) o varietate de *forme de brokeraj*, în care firmele de pe Internet fac legătura între cumpărători și vânzători, în schimbul unui comision pe tranzacție;

b) *model de publicitate*, în care informațiile, bunurile și serviciile oferite gratuit sau sub costuri consumatorilor finali pentru a dezvolta traficul pe Internet permit venituri obținute din publicitate;

c) *modele de infomediare*, unde firmele de pe Internet obțin date despre consumatorii ce vizitează website-ul lor și le utilizează serviciile, iar apoi vând datele de piață altor firme;

d) *modele comerciale*, în care firmele obțin venituri prin simpla vânzare de produse online, așa cum detailiștii obțin venituri offline;

e) *modele de producție*, în care producătorii de bunuri renunță la canalele obișnuite de distribuție (din aval) și se adresează direct cumpărătorului final;

f) *modele afiliate*, în care firmele atrag vizitatori și îi redirecționează spre alte site-uri ale vânzătorilor, primind pentru aceste servicii comisioane de la ceilalți vânzători;

g) *modele comunitare*, în care utilizatorii finali furnizează informații unii pentru alții, permițând firmei gazdă de pe Internet să obțină venituri din traficul pe care îl generează prin publicitate;

h) *modele de abonament și utilitate*, în care firmele oferă informații sau servicii fie pe bază de abonament lunar fără limită de utilizare sau pe bază de plată în funcție de utilizare.

Deși există posibilitatea separării acestor abordări pentru generarea veniturilor în comerțul electronic, în realitate majoritatea firmelor de pe Internet utilizează combinații variate ale modelelor pentru a se putea autosuține. Din păcate, majoritatea acestor modele de comercializare nu s-au dovedit de mare succes pentru firmele de pe Internet (deseori numite dot.com-uri). În ultimii ani, modelul pur de Internet a dat naștere la forme hibride de comerț electronic (e-commerce), sugerând că obțin avantaje competitive firmele ce există atât

online, cât și în lumea fizică (firme de tip „click and mortar”) prin reducerea costurilor, realizarea de servicii cu valoare-adăugată și extinderea pe noi piețe prin exploatarea sinergiilor între prezența fizică și cea virtuală. În plus, și poate cel mai important pentru e-Health, firmele „click and mortar” se pot bizui pe prezența lor fizică, care le ajută să stabilească încrederea și să diminueze riscul consumatorilor în utilizarea serviciilor online.

3.3. Avantajul competitiv al firmelor implicate în e-Health

Firmele antrenate în serviciile electronice de sănătate nu acționează diferit de firmele tradiționale care comercializează servicii de sănătate atunci când utilizează strategii de competitivitate.

Literatura privind strategia competitivității, reprezentată cel mai bine de lucrările lui Michael Porter (Porter, 1980-1985) arată că pentru a obține avantaj competitiv într-un domeniu, firmele recurg la două strategii generice:

1. fie, încearcă să obțină o poziție de lider în ce privește costurile cele mai mici ale afacerii, în timp ce concurența aplică aceleași prețuri de vânzare, ceea ce îi permite să obțină cele mai mari profituri,
2. fie, încearcă să se diferențieze față de competitorii săi, poziționând propriile produse sau servicii ca produse premium, pentru care solicită prețuri mai mari.

Cercetătorii din domeniul tehnologiei informației (IT) au extins abordarea de bază a strategiei competitivității, arătând cum pot fi utilizate în mod creator informațiile și tehnologiile telecomunicațiilor pentru a face legătura cu clienții și a obține avantaj competitiv în baza strategiilor generice.

IT și rețelele de telecomunicații au fost utilizate pentru:

- a) reducerea costurilor unor activități (ex. îmbunătățirea coordonării cu furnizorii, reducerea costurilor de întreținere a utilajelor și echipamentelor);
- b) diferențierea firmelor (ex. oferind numărul de telefon „800” clienților pentru a apela gratuit) și
- c) extinderea pe noi piețe (ex. comenzi telefonice și online prin catalog), (Porter și Millar, 1985).

Un efect interesant al utilizării IT și a rețelilor de telecomunicații este acela că ajută firmele furnizoare să creeze, în diferite forme acel „lock-in”. Acesta permite furnizorilor să ridice costurile plătite de cumpărători, dacă aceștia din urmă încearcă să se îndrepte spre un alt furnizor. Costurile mai mari de mutare cresc îndeosebi când cumpărătorii fac investiții în hardware și know-how pentru a face afaceri, dar firmele exploatează tranzacția capturată în schimburile comerciale bazate pe rețea pentru a furniza servicii utile clienților (Bakos și Treacy, 1986, Johnston Vitale, 1988, Shapir & Varian, 1999).

În prezent, *firmele de comercializare electronică a serviciilor de sănătate* continuă să se dezvolte, iar aceste strategii de bază pentru creșterea competitivității sunt utilizate pentru dezvoltarea afacerilor pe Internet. Teoria costului tranzacției este deseori utilizată pentru a explica mecanismul prin care rețelele (networks) ajută firmele să obțină avantaj competitiv (Steinfeld, Kraut și Plummer, 1995). În mod esențial, firmele de pe Internet implicate în e-Health încearcă să concureze cu cele tradiționale, având avantajul cheltuielilor reduse pentru intrarea pe piețe fără prezență fizică (Steinfeld și Whitten, 1999). Cumpărătorii, pe de altă parte, preiau avantajul căutării de furnizori oferit de rețea, ceea ce permite furnizorilor aflați la distanță să concureze cu cei locali. Firmele de pe Internet pot face economii atât la costurile de construcții, cât și la cele de întreținere a echipamentelor față de sistemul tradițional, întrucât cele mai multe tranzacții sunt automate, ceea ce le permite să obțină avantaje de cost prin diminuarea costurilor cu forța de muncă.

Firmele de pe Internet încearcă să se diferențieze între ele oferind diferite facilități, precum acces 7 zile, 24 ore, informații utile referitoare la produs, agenți de software care furnizează informații comparative pentru achiziții, servicii comunitare – precum discuții online cu alți clienți, ajutor online și servicii post-vânzare și multe alte servicii cu valoare adăugată (Steinfeld & Whitten, 1999).

De menționat că IT în general și Internetul în special permit firmelor să genereze surse de venit din aceste servicii cu valoare adăugată, suplimentar față de alte beneficii pe care Internetul le furnizează, în ce privește reducerea costurilor și diferențierea produselor.

4. STRATEGIA DEZVOLTĂRII SERVICIILOR INFORMAȚIONALE DE ÎNGRIJIRE A SĂNĂTĂȚII ÎN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ

4.1. e-Health în Uniunea Europeană, parte a strategiei e-Europe 2005

În Uniunea Europeană, e-Health are potențialul de a îmbunătăți eficiența serviciilor de îngrijire a sănătății atunci când pacienții trec dintr-o țară membră în alta pentru a-și îngriji sănătatea și a căuta tratamente. e-Health permite, în asemenea cazuri, ca facilitățile și serviciile medicale din toate țările membre ale Uniunii Europene să fie legate între ele și accesibile tuturor cetățenilor UE. Toate eforturile și activitățile pentru stabilirea în UE a serviciilor electronice în sănătate fac parte din strategia e-Europe 2005, destinată unei societăți informaționale pentru toți cetățenii Uniunii.

Pentru dezvoltarea Tehnologiei Informației și Comunicațiilor (TIC), Uniunea Europeană a realizat, în timp, *două planuri de acțiune pentru statele membre*:

- Planul de acțiune e-Europe 2002, aprobat de Consiliul European în iunie 2000, ca parte a strategiei de la Lisabona, ce stipulează crearea celei mai competitive economii bazate pe cunoaștere până în anul 2010, care să ducă la îmbunătățirea ocupării forței de muncă și la coeziune socială. e-Europe 2002 se concentrează pe dezvoltarea nivelului de penetrare a internetului în Europa și utilizarea acestuia în activitatea economică;
- Planul de acțiune e-Europe 2005 a fost inițiat la Consiliul European de la Barcelona care a cerut Comisiei Europene să elaboreze un plan de acțiune centrat pe larga disponibilizare și utilizare a rețelelor în bandă largă (broadband networks) în întreaga Uniune Europeană până în anul 2005 și pe dezvoltarea protocoalelor de sprijinire și întărire a serviciilor de e-guvernare, e-învățare și de e-sănătate (e-Government, e-Learning, e-Health). Planul de acțiune e-Europe 2005 are ca obiectiv dezvoltarea realizărilor e-Europe 2002: stimularea serviciilor, a aplicațiilor și conținutului pentru crearea de noi piețe, reducerea costurilor și, eventual, creșterea productivității în economie. În acest sens, e-Europe 2005 se concentrează pe acele domenii în care politica publică poate furniza valoare adăugată și poate contribui la crearea unui mediu pozitiv pentru investițiile private.

În timp ce e-Europe 2002 s-a focalizat pe crearea economiei bazate pe cunoaștere, prin extinderea conectării la internet în Europa, e-Europe 2005 are ca obiectiv să utilizeze nivelul crescut al conectării în activitatea economică și, în acest fel, să genereze creștere economică. Servicii, precum *e-Government*, *e-Health* și *e-Education* sunt prioritare, alături de eforturile de promovare a e-Commerce. S-a acordat o mare atenție la banda largă (broadband) ca mijloc de creștere a vitezei de conectare și de utilizare efectivă a rețelelor, astfel că majorarea utilizării bandei largi este în concordanță cu obiectivul planului anterior de acțiune, de „a crea o societate informațională pentru toți”.

Casetă nr. 1

Obiectivele Planului de acțiune e-Europe 2005

Până în anul 2005 statele membre trebuie să aibă:

- servicii publice online moderne:
 - e- guvernare (e-Government);
 - servicii e-învățare (e-Learning);
 - servicii e-sănătate (e-Health).
- un mediu dinamic de afaceri electronice (e-Business)
- să dispună pentru aceste obiective de:
 - bandă largă, utilizată extensiv, la prețuri competitive;
 - o infrastructură sigură pentru informații.

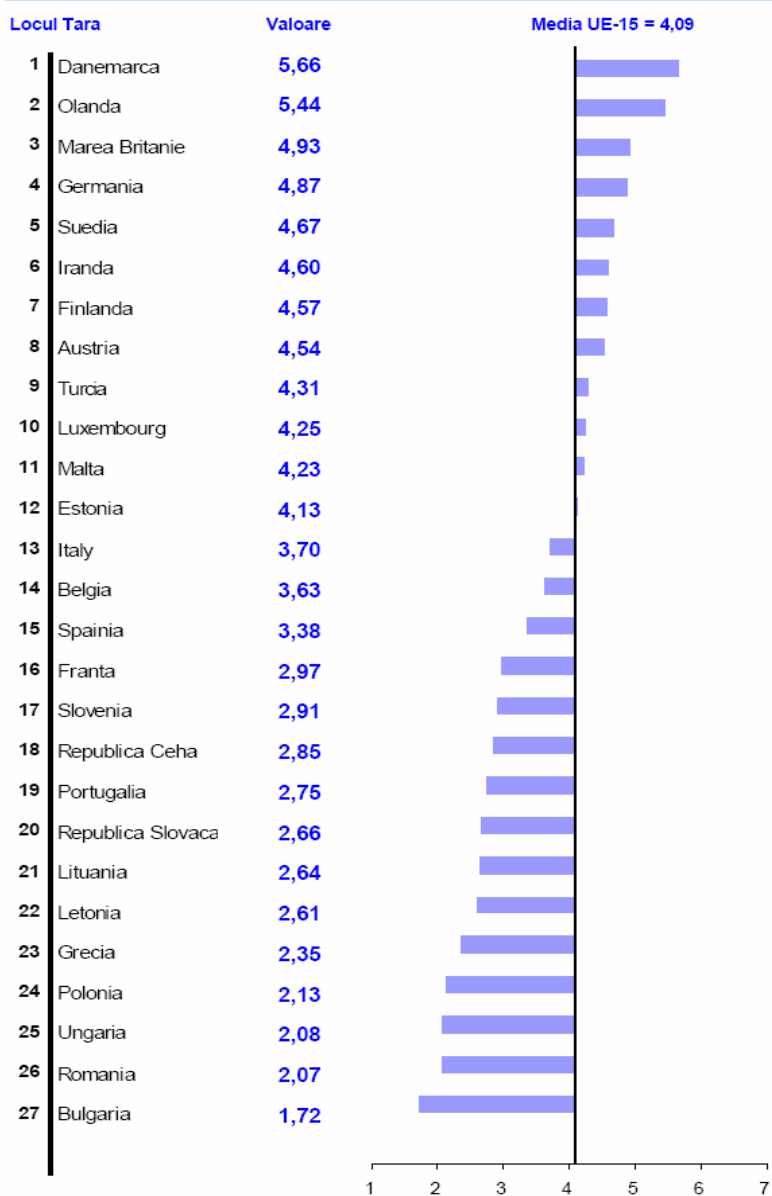
4.2. Analiza comparativă privind îndeplinirea indicatorilor e-Europe 2005 în România, în țările membre UE și în cele candidate

Pentru a urmări îndeplinirea obiectivelor planului de acțiune e-Europe 2005, Comisia Europeană a dezvoltat un cadru de *benchmarking* (Official Journal of EU, 28/2/2003), cu 5 categorii de indicatori pentru comparații între statele membre:

- *indicatori pentru Internet*: accesul cetățenilor și utilizarea Internetului; accesul întreprinderilor și utilizarea Internetului și costurile accesului la Internet.
- *Servicii publice online moderne*: acest indicator are ca scop compararea țărilor europene, bazate pe gradul de disponibilitate a serviciilor publice online și nivelul de utilizare a acestora de către cetățenii europeni. Au fost identificate trei categorii largi de servicii publice: e-guvernare (e-Government), servicii e-învățare (e-Learning) și servicii e-sănătate (e-Health).
- *Un mediu de e-afaceri (e-Business) dinamic*. Acesta va măsura nivelul comerțului electronic (e-Commerce) în diferite state europene.
- *O infrastructură informațională sigură*: acest indicator va evalua nivelul securității accesului la Internet și comerțul online între diferite state europene.
- *Banda largă (broadband)*: acest indicator măsoară nivelul disponibilului și al utilizării serviciilor în bandă largă între națiunile europene.

Servicii publice online

(E-government + E-learning + E-health)/3

Sursa: INSEAD 2004

Analiza comparativă a acestor indicatori agregați¹ în țările membre ale UE-15, cele 10 noi state membre și țările candidate – România, Turcia și Bulgaria duce la clasificarea țărilor în patru grupe distincte în funcție de performanțele măsurate prin indexul e-Europe 2005:

- *lideri globali*, cu nivel ridicat de dezvoltare a TIC (Danemarca, Suedia, Olanda, Marea Britanie, Finlanda, Germania);
- *total aliniate*- 6 țări care se situează la nivelul mediu de dezvoltare a TIC în UE: Austria, Belgia, Irlanda, Italia, Franța, Malta, Estonia, Spania;
- *aliniate parțial*, 8 țări care se situează sub media UE de dezvoltare a TIC, din care două membre UE-15 și 6 țări noi membre;
- *țări în care dezvoltarea e necesară*: țări care au nevoie de dezvoltare semnificativă înainte de a se alinia la UE-15: Lituania și Ungaria (noi membri UE), Turcia, România și Bulgaria.

Dezagregând indexul eEurope 2005 și analizând serviciile publice online moderne (e-Government, e-Learning și e-Health) se poate observa (figura de mai jos) gradul de disponibilitate a serviciilor publice online și nivelul de utilizare a acestora de către cetățenii țărilor europene membre și candidate la UE.

Primele trei locuri sunt deținute de Danemarca, Olanda și Marea Britanie. Turcia și Malta conduc grupul noilor state membre și candidate, urmate de Estonia, Slovenia și R. Cehă. Pe ultimele 4 locuri se situează Polonia, Ungaria, România și Bulgaria.

¹ INSEAD, 2004

5. UTILIZAREA SERVICIILOR E-HEALTH ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXT EUROPEAN

În baza indexului e-Europe 2005, comparațiile între țările europene cu privire la utilizarea serviciilor e-Health au luat în considerare¹ variabilele care definesc e-Health:

- (a) căutări online referitoare la servicii de sănătate și
- (b) utilizarea Internetului de către persoane cu dizabilități.

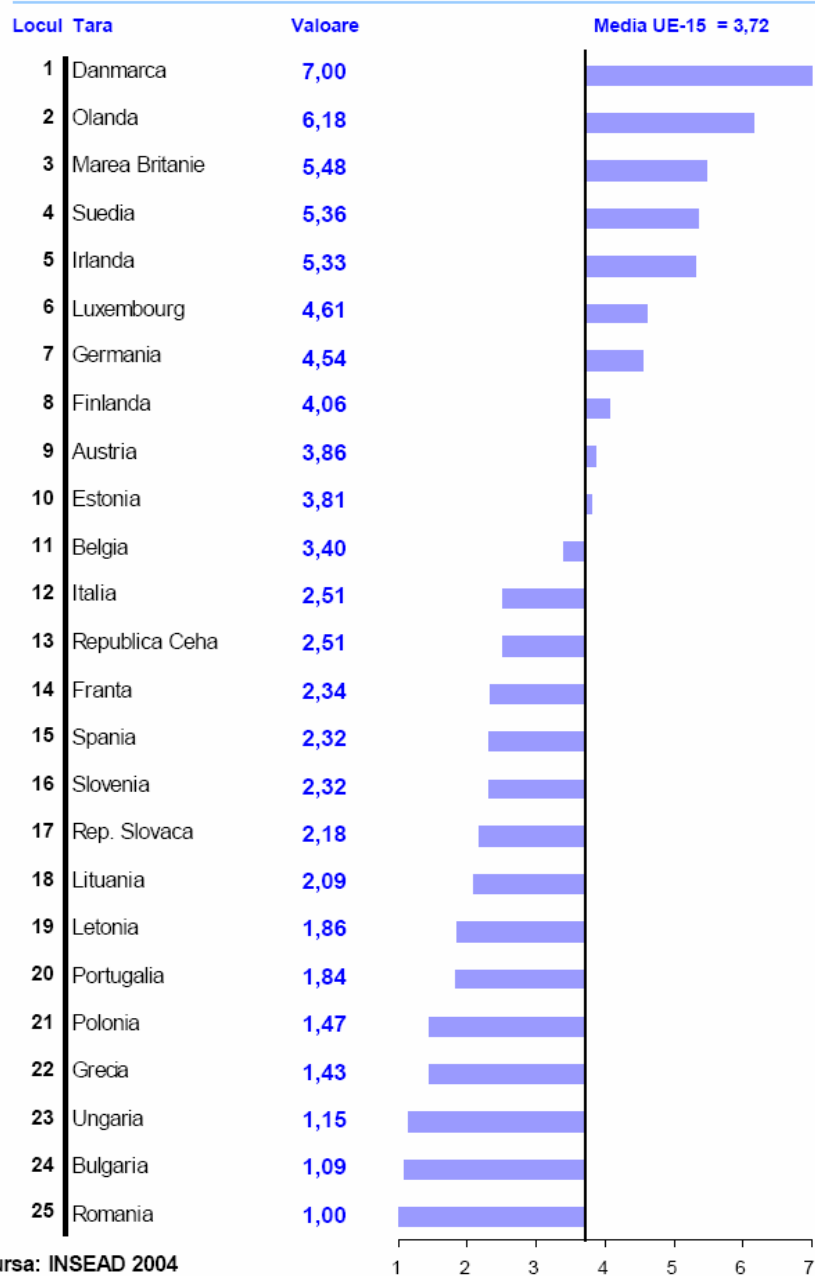
Între 25 țări europene de comparație, *România* se situează pe ultimul loc la utilizarea online a serviciilor de sănătate, e-Health (figura de la pag. 27).

- După *ponderea persoanelor care utilizează Internetul pentru căutarea de informații referitoare la sănătate*, în 12 luni din perioada 2002-2003² media în Uniunea Europeană-15 se situează la 19,7%. Liderii europeni sunt Danemarca, Irlanda, Olanda și Marea Britanie (cu 30-35%). Dintre noile state membre, peste media UE-15 se situează Estonia (20%), iar sub medie –toate celelalte noi state membre și candidate. România și Bulgaria se află pe ultimele două locuri, cu câte 6% (figura de la pag. 28).
- După *ponderea persoanelor cu dizabilități care utilizează Internetul*, media UE-15 este de 31,5%, cu Danemarca, Olanda și Suedia pe primele locuri (58- 65%). Estonia este singurul stat nou membru al UE care se situează și la acest indicator peste media europeană. Cel mai scăzut nivel al utilizării Internetului de către bolnavi se înregistrează în România (3%), ceea o plasează pe ultimul loc între cele 28 țări europene (figura de la pag. 29).

¹ INSEAD, 2004.

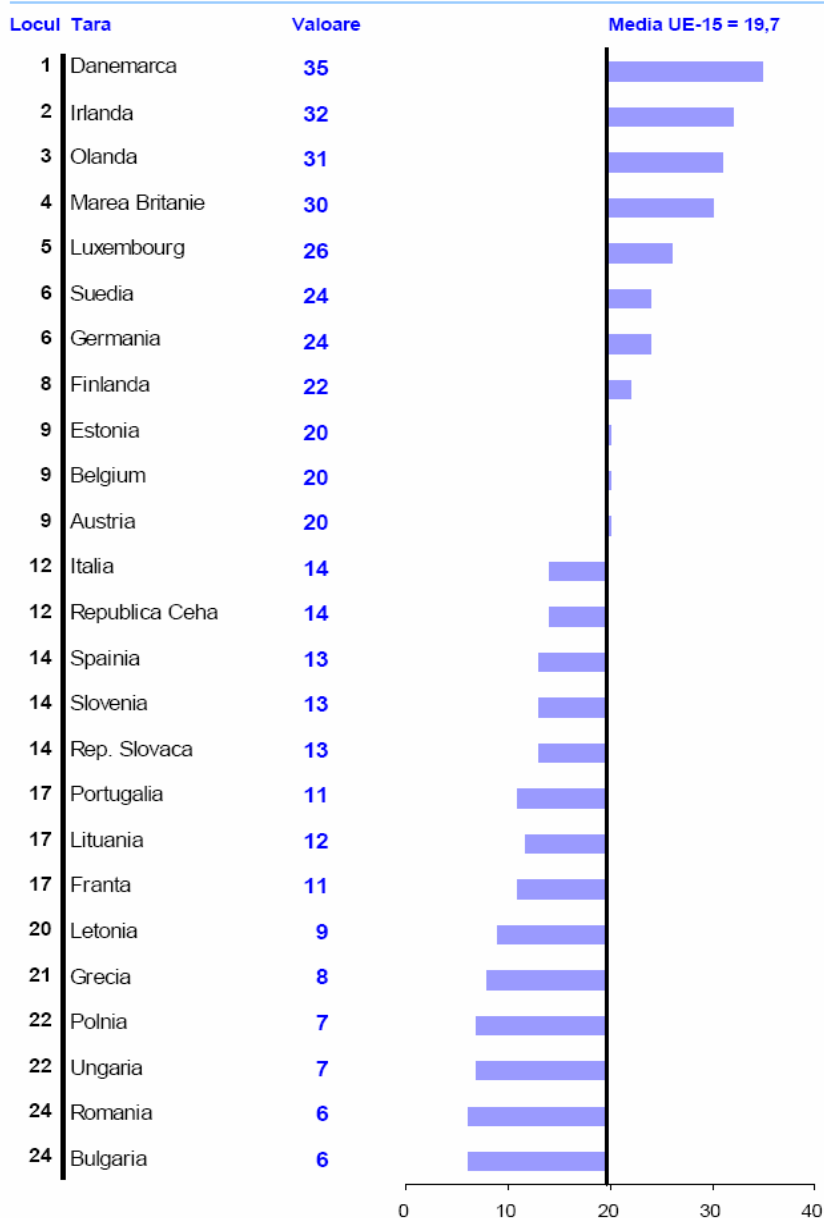
² Sibis 2002/3.

Servicii publice online de îngrijire a sănătății - E-Healt

Cautari online de informatii privind sanatatea

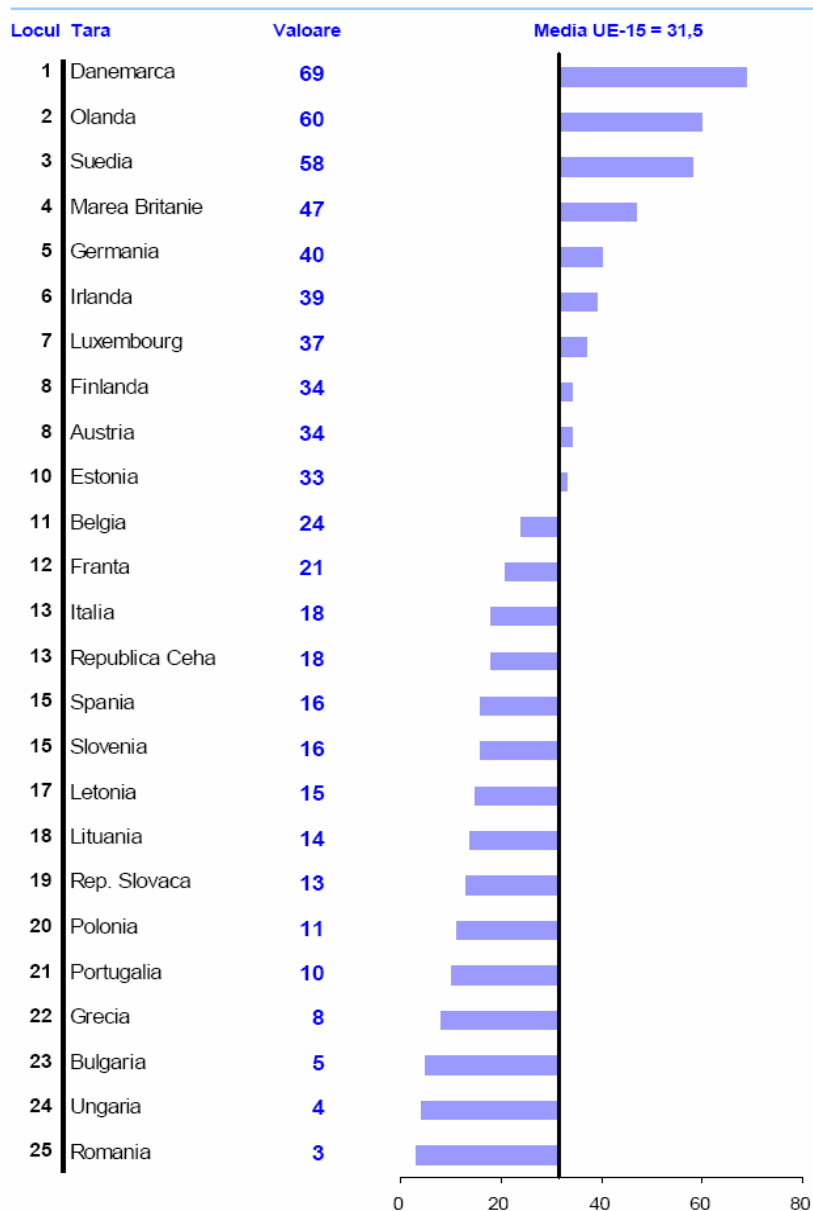
Ponderea persoanelor care utilizeaza internetul pentru cautarea de informatii referitoare la sanatate

Sursa: Sibis 2002/3

Utilizarea internetului de catre persoane bolnave, 2002/2003

Ponderea persoanelor bolnave care utilizeaza internetul

Sursa: Sibis 2002/3

6. ANALIZA CRITICĂ A SISTEMELOR INFORMATICE ÎN SERVICIILE MEDICALE DIN ROMÂNIA

6.1. Gradul de dezvoltare a sistemului informatic integrat în domeniul sănătății

Analiza indicatorilor privind dezvoltarea sistemelor informatice în serviciile medicale din Europa, duce în opinia noastră la două constatări:

1. Există două variabile care definesc e-Health, iar acestea, amândouă, se referă la consumatorii de servicii medicale – persoane interesate de informații online referitoare la sănătate sau persoane bolnave, care doresc să facă apel la serviciile medicale online. *Scopul e-Health este deci, în principal, accesul tuturor cetățenilor la informații privind sănătatea în general și sănătatea fiecăruia în special.* În această viziune se schimbă relația medic-pacient, iar pacientul este creditat, prin tehnologiile e-Health, bazate pe comunicarea prin Internet, cu o mai mare responsabilitate față de îngrijirea propriei sănătăți.
2. Pentru a răspunde solicitărilor acestor consumatori potențiali, *este necesară mai întâi crearea instrumentului* prin care să fie informați, iar acesta este sistemul informatic integrat în domeniul sănătății.

Pentru România, indicatorii europeni de e-Health arată accesul deosebit de scăzut al cetățenilor la informațiile din domeniul serviciilor de sănătate, România situându-se pe ultimele locuri în Europa din acest punct de vedere.

Cauza principală a subdezvoltării e-Health în România este *stadiul incipient în care se găsește țara noastră în realizarea instrumentului, adică a sistemului informatic integrat în domeniul sănătății, dar și nivelul redus al dotărilor cu computere și acces la Internet ale cetățenilor.*

În opinia președintelui Societății Române de Inginerie Clinică și Medicină Computerizată, informatizarea medicală „este mai dificilă decât a fost trimiterea primului om pe lună” (Prună, S, noiembrie 2003).

Nu ne îndoim că profesorul Prună are dreptate, dată fiind complexitatea creării unui sistem informatic într-un domeniu în care există o multitudine de informații necesare procesului de îngrijire medicală, iar simpla prezență a calculatoarelor, fără conexiuni între ele, este total insuficientă. Mai mult sistemele informatice în domeniu trebuie să fie integrate și să se alinieze standardelor internaționale, în perspectiva apropiatei aderări a României la Uniunea Europeană.

Deși încă la nivel scăzut, investițiile IT în domeniul sănătății din România se situează pe o curbă ascendentă. Pentru majorarea strategică a acestora se

consideră că bugetul alocat sănătății în România (3,8% în 2003) ar trebui să se apropie de nivelul din țările membre ale UE (7-8%), astfel încât, pe suport informatic să se aloce și gestioneze resursele și să se ofere servicii medicale de calitate. În SUA, de exemplu, se previzionează majorarea investițiilor pentru IT din sistemul de sănătate de la 34 miliarde USD în anul 2001 la circa 48 miliarde USD în anul 2006 (Gartner, 2003).

6.2. Construcția sistemului informatic și proiecte de informatică medicală derulate în România

Complexitatea sistemului informațional medical structurat pe niveluri, ducе la o gamă variată de aplicații ale tehnologiilor TIC în domeniul medical (Mihalaș, G.I., 2003).

Clasificarea aplicațiilor după nivelul structural:

- **nivelul infraindividual (nivel de organ, de celulă):** bioinformatica (cu baze de date privind genomul și proteomul uman), neuroinformatica, modelarea și simularea proceselor biologice;
- **nivelul individual (pacient):** baze de date ale pacienților, prelucrări de semnale și imagini, baze de cunoștințe pentru diagnostic asistat;
- **nivel supraindividual (unități sanitare și organisme coordonatoare):** baze de date de sănătate publică (statistici), calculul indicatorilor, baze de date de resurse (umane, financiare, echipamente, medicamente, unități sanitare), programe de management a unităților sanitare (spitale, policlinici), urmărirea distribuției și utilizării resurselor, coordonarea activităților sanitare la nivel teritorial/județean (direcții de sănătate publică – DSP și case de asigurări de sănătate-CAS) și național (Ministerul Sănătății și CNAS).

În prezent, cererea socială de produse TIC în România este orientată spre nivelul supraindividual și parțial individual (Mihalaș, 2003).

La nivel supraindividual sistemul informatic furnizează informații forurilor de conducere pentru luarea deciziilor.

Dintre proiectele mari, derulate la acest nivel până în prezent, menționăm:

- Proiectul HMIS pentru rețeau națională de sănătate (Health Management Information System).
- Proiectul pentru conexiuni între Ministerul Sănătății – direcțiile de sănătate publică și între direcțiile de sănătate publică – spitale și unități subordonate, cu grad scăzut de utilizare, de sub 5% (Mihalaș, 2003).
- 70-80 spitale în curs de informatizare.

La nivel individual, la sfârșitul lunii ianuarie 2005, s-a anunțat punerea în funcțiune a unui portal cu informații din domeniul medical (Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informațiilor).

Portalul de sănătate va reprezenta un punct unic de acces la informațiile cu privire la serviciile din sectorul sanitar, disponibil atât pacienților, cât și personalului medical.

În acest fel, vor fi disponibile prin Internet informații generale despre boli, tratamente, medicamente și despre programele naționale de sănătate derulate de Ministerul Sănătății.

Site-ul va facilita comunicarea între cadrele medicale din țară și străinătate, prin intermediul articolelor publicate, a știrilor și evenimentelor organizate.

Portalul va contribui la reducerea costurilor administrative și sociale ale diagnosticării și tratamentului și va oferi posibilitatea efectuării de programări on-line la spitale, cabinete sau clinici.

GLOSAR DE TERMENI UTILIZAȚI ÎN E-SĂNĂTATE (E-HEALTH)

- **Access:** a deschide un canal de comunicație cu aplicație software sau computer component, astfel încât utilizatorul să poată lucra.
- **Affiliate:** o companie care este legată de altă companie în aceeași manieră.
- **Affiliate program:** site-urile mari pot realiza programe de împărțire a unei părți din capabilitățile lor de service cu alte site-uri mai mici, cu scopul de a câștiga mai mulți utilizatori și de a-și crește prezența pe web. (De exemplu, Amazon.com are un program afiliat care permite site-urilor mici să vândă cărți pe paginile lor. Amazon efectuează vânzarea, iar site-urile mai mici obțin un procentaj din sumă pentru aducerea cumpărătorilor).
- **ASP:** 1) *Active Server Page*- o pagină HTML care include unul sau mai multe scripturi ce sunt procesate pe serverul Microsoft web înainte de a fi trimise la utilizator; 2) *Application Service Providers*- o parte terță care conduce și distribuie servicii bazate pe software, precum și soluții pentru clienți într-o rețea zonală de la un centru de date central.
- **Auction bot:** software pentru volum mare de vânzări ce se derulează la licitațiile online pe site-uri web.
- **Backup:** copierea unor dosare (files) importante pe harduri externe, dischete (floppy disc), CD-ROM etc, în cazul în care originalele sunt afectate sau pierdute.
- **Bandwidth:** cantitatea de date (măsurată în bit pe secundă-bps) care poate fi transmisă prin conectare la o rețea. Banda largă permite transmiterea unui volum ridicat de date.
- **Banner ad:** reclame care sunt de obicei prezentate într-o casetă rectangulară poziționată la începutul sau sfârșitul unei pagini web.
- **Biometrics:** tehnologie care verifică identitatea utilizatorului prin măsurarea trăsăturilor biologice unice ale individului, precum verificarea semnăturii dinamice, scanarea retinei/irisului, identificarea DNA, recunoașterea formei feței, recunoașterea vocii și identificarea amprentelor digitale.
- **Bot:** orice tip autonom de software care operează ca un agent pentru utilizator sau un program sau un simulator al activității umane. Pe Internet, cele mai populare „bots” sunt programele utilizate pentru căutare (denumite spiders sau crawlers). Aceste programe accesează site-urile web, aduc documente și derulează toate legăturile din documente (hyperlink-uri); apoi, aceste programe generează cataloage care sunt accesate de motoarele de căutare.
- **Brick and mortar:** o organizație care are un site fizic, dar nu este o organizație virtuală.

- **Broadcast email:** Broadcast Electronic Mail- transmiterea de mesaje, deseori sub formă de text, de la un utilizator la mai mulți utilizatori deodată prin rețelele de comunicații.
- **Browser:** denumit în general web browser, este un program software care permite utilizatorului să interacționeze cu diferite tipuri de resurse de pe Internet, disponibile pe World Wide Web (www).
- **Cache:** o zonă de depozitare temporară pentru datele frecvente sau recente accesate pe paginile web pe care utilizatorul le descarcă (download).
- **Chat group:** comunicare în timp real între un grup de oameni prin computer. Odată ce a fost inițiat un chat, orice utilizator poate introduce textul scris pe computerul său, iar acest text va apărea pe monitoarele celorlalți utilizatori.
- **Click and mortar:** descrierea unui magazin care există online, dar și în lumea fizică.
- **Click through:** procesul prin care utilizatorul clichează pe o reclamă web pentru a vedea pagina de web a celui ce face reclama.
- **Connectivity:** un program care face legătura cu alte programe; este starea de a fi conectat la internet sau la alt tip de rețea a computerului
- **Content provider:** o pagină web (web site) care furnizează dinamic și la zi informații, precum știri, jocuri, liste de angajare, termeni de dicționar sau o bază consistentă pe Internet.
- **Conversions:** translatarea unei informații dintr-un format în altul
- **Cookie:** un set de date transmise de un server la un web browser atunci când utilizatorul vizitează pentru prima oară un website (o pagină web), care este adus la zi la fiecare nouă vizită, pentru a marca activitățile utilizatorului pe un website.
- **Customization:** a schimba funcție de preferințele individuale sau a construi o pagină web dinamică care se schimbă pe baza atributelor specifice ale utilizatorului
- **Data compression:** condensarea datelor într-un format care necesită mai puțin spațiu de depozitare sau timp mai scurt de transmitere
- **Data mining:** utilizarea aplicațiilor pentru baza de date pentru a vedea structura ascunsă a unei colecții de date
- **Defragment:** reorganizarea hard discului sau a dischetei astfel încât aplicațiile individuale sau dosarele (files) să nu fie fragmentate. Informațiile sunt fragmentate datorită modului în care sunt depozitate în mici bucăți pe un disc. Defragmentarea trebuie făcută prin utilizarea unui optimizator de disc (disk optimizer).
- **Dial-in access:** conexiune locală prin telefon la mai multe schimburi de comunicații locale telefonice, utilizate în general pentru email și Internet.

- **Digital assistant:** Personal Digital Assistant. Un computer personal ce poate fi ținut în mână, care combină posibilitatea de utilizare ca PC, cu telefon/fax și lucrul în rețea. Cele mai multe se bazează pe scrierea cu un stilou și nu pe tastatură pentru inputuri.
- **Digital certificate:** un document atașat mesajului electronic emis de o autoritate de certificare care conține numele dumneavoastră, un număr de serie, data expirării, o copie a certificatului deținătorului public și semnătura digitală a certificatului emis de autoritate, astfel încât primitorul poate verifica dacă certificatul este real, în vederea stabilirii credibilității dumneavoastră.
- **Digital signature:** semnătura digitală este un cod digital ce se poate atașa la un mesaj transmis electronic, care garantează că dosarul sau email-ul a fost trimis de un individ care certifică prin semnătură că este el.
- **Directory:** un sistem de dosare pe care computerul îl utilizează pentru a organiza ierarhic alte dosare în ordinea în care au fost create sau alfabetic pe nume și tip, sau pe baza informațiilor specifice.
- **Domain name:** numele unui grup de computere conectate la Internet, care include două părți: o parte în stânga care denumește organizația și o parte în dreapta care identifică subdomeniul principal, precum țara sau tipul de organizație.
- **Dot com:** orice pagină web (web site) utilizată în scop de afaceri, iar în unele cazuri, este termenul pentru orice tip de web site. Termenul provine de la utilizarea „.com” ca denumire standard convențională pentru „commercial enterprise” (întreprindere comercială) pe web.
- **Download:** transferul sau copierea datelor sau dosarelor de pe un computer aflat la distanță pe un computer local. Se transferă grafice, muzică sau pagini web.
- **DSL:** Digital Subscriber Line – tehnologie care convertește serviciul telefonic analog în serviciu telefonic digital, care va permite comunicații de date și voce pe același fir. Furnizează acces semnificativ mai rapid, cu acces permanent la Internet.
- **E-Business:** Electronic Business – conducerea afacerii (cumpărare și vânzare de produse, servicii pentru clienți și colaborarea cu partenerii de afaceri), utilizând media electronică precum internet, alte rețele transmise fără fir (wireless).
- **E-Commerce:** Electronic Commerce – cumpărarea și vânzarea de bunuri și servicii pe internet, în special pe World Wide Web (www).
- **E-Health :** Electronic Health- varietate de produse , servicii și oportunități create acolo unde tehnologiile de Internet și îngrijirea sănătății se intersectează.

- **E-Magazine sau e-Zine:** Electronic Magazine – o versiune electronică a unei reviste tipărite sau a uneia originale de tip numai electronic.
- **E-Mail: Electronic Mail** – transmiterea de mesaje, deseori numai sub formă de text, de la un utilizator la altul prin rețele de comunicații.
- **E-Newsletter:** Electronic Newsletter – o pagină web modelată după un bulletin de știri tipărit.
- **E-Tailer:** Electronic Retailers- vânzători detaiști care fac afaceri pe Internet.
- **E-Moticon:** un tablou scris ce descrie expresia facială creată printr-o secvență a caracterelor de pe tastatură, utilizat să sublinieze un mesaj sau să exprime starea emoțională a celui ce scrie. Exemple: Smile (zâmbet)- ☺ :), Frown (încruntare) – ☹ : (.
- **Encryption :** o modalitate de codificare a datelor dintr-un dosar sau din mesaj email într-un cod secret astfel încât interceptarea de o parte terță în timpul transmiterii prin rețea să nu poată fi lizibilă cu excepția utilizatorilor autorizați.
- **Extranet:** o rețea sigură care permite unei companii sau organizații să împartă informațiile cu alți oameni de afaceri sau organizații cu condiția ca utilizatorul să dețină o parolă (password).
- **Firewall :** un hotar electronic care permite numai anumitor tipuri de mesaje de pe internet să circule înăuntrul și în afara rețelei interne, care nu lasă utilizatorii neautorizați să acceseze anumite dosare ale rețelei. Acesta protejează împotriva intrușilor sau „hacherilor” care încearcă să utilizeze Internetul pentru a pătrunde în sisteme.
- **Frequency capping:** limitarea numărului de accesări ale utilizatorilor web la un anumit banner ad (reclamă).
- **GIF file-** Graphics Interchange Format- formatul unui dosar de grafice care suportă culori și diferite rezoluții și include comprimarea datelor, făcându-l eficient îndeosebi pentru fotografiile scanate. Acest tip de format consumă mai puțin spațiu, astfel că graficele se încarcă mai repede.
- **High speed access:** conectare rapidă a computerului utilizatorului la World Wide Web (www).
- **Hits:** numărul de accesări ale unui server web de către un browser. Fiecare element al paginii web (fiecare grafic înseamnă un element separat) va fi înregistrat ca un „hit”, făcând ca acest număr să fie o metodă incorectă de apreciere a traficului pe website.
- **Hotlink:** o conexiune realizată între două programe de aplicații, prin care schimbările efectuate la datele dintr-un dosar (file) să apară instantaneu în celălalt.
- **HTML:** HyperText Markup Language- limbaj utilizat pentru crearea documentelor World Wide Web (www).

- **Hypertext link:** o conexiune între două obiecte digitale. Pe Web acest obiect poate fi text, muzică, programe etc. Această funcționalitate constituie baza World Wide Web (www) și HTML.
- **Index:** o listă de cuvinte cheie care identifică o înregistrare unică, accelerând găsirea unei înregistrări sau sortarea înregistrărilor prin index.
- **Infomediary:** o pagină web care furnizează informații specializate în contul producătorilor de bunuri și servicii și potențialii lor clienți.
- **Instant messaging:** un tip de serviciu de comunicații care alertează utilizatorul când cineva care face parte din lista sa privată este online, astfel încât utilizatorul poate trimite în timp real mesaje prin text sau (în unele cazuri) mesaje vocale.
- **Interactive web site:** o pagină pe World Wide Web care permite utilizatorului să introducă date sau comenzi în computer prin comenzi scrise, vocale, clicuri de mouse sau alte mijloace de interfață.
- **Interactie:** termen general care indică un program ce permite inputuri de la utilizator.
- **Internet:** conexiune globală a rețelei de computere utilizând un protocol comun, TCP/IP.
- **Internet access:** conectare telefonică fizică în circuit care furnizează abonatului o conexiune la cel mai apropiat nod de acces la Internet.
- **Intranet:** o rețea locală de computere în cadrul unei organizații, care nu poate fi conectată la Internet, dar care are funcțiuni similare.
- **ISDN:** Integrated Services Digital Network- linii de telecomunicații digitale care pot transmite atât vocea cât și serviciile digitale în rețea în locul semnalelor analoge. ISDN permite transmiterea mai rapidă a datelor cu un modem tradițional.
- **ISP-** Internet Service Provider- o entitate care furnizează (minimum) conectare la Internet și (maximum) un site de destinație cu un singur conținut și servicii totale (full) de Internet.
- **JavaScript:** un limbaj de scriere dezvoltat independent de Netscape care permite autorilor de Web să deseneze site-uri interactive, făcând posibilă interacțiunea cu codul sursei HTML.
- **.JPEG file:** Joint Photographic Group- un format de imagine grafică creat prin alegerea unor calități de compresare. Compresarea semnificativă poate conduce la degradarea imaginii. Dosarele JPEG sunt sprijinite prin aplicațiile WWW browsing.
- **Listserv sau listserver:** un sistem automat de distribuire a email. Listserv creează situația de transmitere a unui mesaj la mai multe destinații, prin care orice mesaj trimis la listserver de orice membru, merge la toți membrii de pe listă. Software de „listserver” se află într-o locație centrală și distribuie mesajele și adaugă/ anulează membrii la cerere.

- **Lurk:** vizitarea online a discuțiilor de pe chat sau de la o conferință fără a contribui cu nici un comentariu propriu. Aveastă acțiune este perfect acceptabilă pentru familiarizarea cu un grup sau forum, cu excepția cazurilor în care se discută probleme personale.
- **Mail bot:** un program care răspunde automat via email când se cer informații.
- **Meta site:** un site web care descrie alte pagini web.
- **Modem:** un instrument periferic care permite computerelor să comunice prin liniile telefonice modulând datele digitale ale computerului în semnale analoge pentru a transmite prin liniile telefonice, apoi demodulează datele în semnale digitale pentru a fi citite de computer la celălalt capăt.
- **Netiquette:** termen comun pentru etichete pe Internet.
- **Network connection:** instrumente care permit computerului unui utilizator să „vorbească” cu alte computere ale utilizatorului, să primească email, acces UHIS, Internet și acces la server
- **Network protocol:** un format agreeat care determină utilizarea tipul stabilire a erorilor, metoda de compresare a datelor, modul de indicare a terminării trimiterii unui mesaj sau primirii mesajului între două dispozitive.
- **Online:** arată conectarea la Internet.
- **Online access:** conectarea computerului utilizatorului la World Wide Web (www).
- **Online auctions:** vânzarea produselor la licitația condusă pe World Wide Web.
- **Online publication:** un document publicat găsit pe World Wide Web (WWW).
- **Opt-in:** o listă de mailing care adaugă membri la cererea membrului.
- **Opt-out:** o listă de mailing care adaugă membri fără cererea acestuia, dar acordă fiecărui membru opțiunea de a cere ca numele său să poată fi retras din listă, chiar dacă această cerere nu este onorată de obicei, dar în schimb confirmă că adresa de email este validă.
- **Password:** parola – este o secvență de litere și alte simboluri, ce apar ca o linie de asteriscuri (*****) atunci când este introdusă, utilizată pentru obținerea accesului la date restricționate de pe o rețea de computere, ca utilizator autorizat.
- **PDF file:** Portable Document Format file. Format de dosar care captează informațiile formatate de la o varietate de aplicații publicate pe desktop, făcând posibilă trimiterea documentelor formate și apariția lor pe monitorul sau imprimanta primitorului exact în forma în care au fost realizate.
- **Personalization:** realizarea conținutului web funcție de preferințele utilizatorului, profilul informațiilor și un sistem personalizat care permite fie-

cărei pagini web să fie expusă fiecărui utilizator astfel încât să se poată urmări ce vede fiecare utilizator, când vede și pentru cât timp.

- **Plug-in:** un mic adaos la un software, care este conform cu standardele Netscape Navigator și care extinde capabilitățile browser-ului web de a permite accesarea dosarelor multimedia.
- **Portal:** o pagină web (web site) care acționează ca o poartă de intrare pe Internet, asigurând motoare de căutare gratuite, legături (link) cu alte pagini utile, știri și/sau alte servicii.
- **Privacy statements:** informarea vizitatorilor asupra practicilor dumneavoastră de informare, precum expunerea informațiilor personale către terți, email-uri nesolicitate și capturarea adreselor de email atunci când colectați online informații personale de la aceste adrese.
- **Satellite hook-up:** pentru persoanele care au mare nevoie de bandă pentru că nu au acces la ISDN sau la alte opțiuni, se interceptează informațiile direct din DirecPC software. Marele dezavantaj este că acesta pot fi utilizat numai pentru descărcare (downloading), astfel că utilizatorul are nevoie de un modem standard, de o linie telefonică și cont ISP pentru a încărca (upload) dosarele.
- **Search engine:** un tip de software care permite utilizatorilor să caute dosare și informații prin crearea indexurilor de baze de date sau să caute pagini Internet pe bază de titluri, cuvinte cheie, texte sau dosare.
- **Server:** un program sau un computer care furnizează un serviciu clienților de programe prin manevrarea cererilor de date, email, transfer de dosare și alte servicii în rețea.
- **Site:** web site sau pagină web este o gazdă pe Internet, ce conține o colecție de dosare web pe un anumit subiect. De obicei include o pagină de început numită „homepage” și mai multe pagini relaționate, legate cu prima, toate cu un nume comun.
- **Spam:** o mare masă de mesaje comerciale sau reclame transmise în mod repetat prin poșta electronică.
- **Spider:** un program care vizitează paginile web (web site) și le citește, cu scopul de a crea intrări pentru un index al motorului de căutare.
- **Subscription:** a deveni membru, prin abonare la o listă de mailing, un grup de presă sau un serviciu online
- **Suppression file:** format de dosar care retrace numele indivizilor ce solicită anularea numelor lor din baza de date.
- **Surf:** mișcarea dintr-un loc în altul pe Internet în căutarea problemelor de interes.
- **Surge protection:** dispozitiv stabilizator montat în mod obișnuit pe canalul de cablu pentru a preveni pagubele cauzate de fluctuațiile de voltaj ale curentului electric sau de vârfurile de tensiune ale curentului electric pe perioade scurte.

- **TCP/IP:** Transmission Control Protocol/ Internet Protocol – limbajul fundamental ce permite programelor să trimită date pe Internet, dezvoltat pentru Internetworking, care cuprinde atât protocol de rețea cât și protocol de transport.
- **URL- Universal Resource Locator:** o adresă Internet care comunică unui browser localizarea unui obiect tipic, adică o pagină web pe Internet.
- **User name:** denumit și ID sau numele de cont, identifică un utilizator și căsuța sa poștală electronică într-o rețea sau în servicii online.
- **Virtual community:** un număr de oameni care împărtășesc interese comune, idei și sentimente pe Internet sau alte rețele de colaborare.
- **Virus:** un program elaborat de oameni care infectează un computer prin atașarea la un alt program. Virusul se difuzează prin descărcarea dosarelor din rețea sau prin instalarea unui nou software sau a unei dischete (floppy disk) infectate, propagându-se atunci când programul este executat. Unii viruși constituie numai simple farse, fără efecte distrugătoare (apărând pe monitor un mesaj de glumă), în timp ce alți viruși pot distruge dosare sau chiar hardul, iar majoritatea se pot copia ei înșiși.
- **Web:** World Wide Web (www)- o rețea de texte, grafice și alte obiecte multimedia interconectate care se află pe internet. Atunci când structura complexă a legăturilor în rețea (link și hyperlink) este desenată, apare ca un spiderweb, de unde provine și denumirea de www.
- **Web browser:** un program de software precum Mosaic, Netscape, Internet Explorer și altele care ușurează navigarea pe internet World Wide Web, prin căutarea informației dorite sau numai pentru explorare.
- **Web home page:** principala pagină a unui web site, care servește ca un cuprins sau index pentru celelalte documente depozitate pe web site.
- **Web pages:** documente pe World Wide Web identificate printr-un URL unic (Uniform Resource Locator).
- **Web site host:** o companie care menține și monitorizează serverele pe care paginile web sunt găzduite.
- **World Wide Web: www-** o rețea de texte, grafice și alte obiecte multimedia interconectate care se află pe Internet. Atunci când structura complexă a legăturilor în rețea (link și hyperlink) este desenată, apare ca un spiderweb, de unde provine și denumirea de www.
- **.ZIP file:** dosare care sunt comprimate în format ZIP, ce constituie un format popular de date comprimate și se termină în mod obișnuit cu un „ZIP extension”.

Bibliografie

1. Bowman, B., Beyond the telephone: Electronic tools for patient- provider communications, *Group Practice Journal*, 51 (11), 2002.
2. Gorden, M. și DuMoulin, JP (martie 2003), *The Changing Face of Ambulatory Medicine – Reimbursing Physicians for Computer- Based Care: ACP Analysis and Recommendations to Assure Fair Reimbursement for Physician Care Rendered Online*. Philadelphia: American College of Physicians.
3. Ho, T. „Hospital Restructuring in Central Eastern Europe and Former Soviet Union” în M. McKee și J. Healy, *Hospital in a Changing Europe*, Open Univ. Press, Buckingham, U.K, 2002.
4. Healthcast 2010: *Smaller World, Bigger Expectations* (noiembrie 1999), Price Waterhouse Cooper.
5. Kai Walid, E., Patient Power, speaker at eHealth Economics, 2003.
6. Lane, J. E. ed., *Public Sector Reform: Rationale, Trends, Problems*, London: Sage Publications, 1997.
7. Langenbrunner J. și Wiley, M., „Paying the Hospital: Payment Policies and Reforms in Eastern Europe and the Former Soviet Union”, în M. McKee,ed, *An Appropriate Role for the Hospital*, Buckingham, UK, Open University Press, 2002.
8. Lewis M., „Informal Health Payments in Eastern Europe and Former Soviet Union: Issues, Trends, and Policy Implications”, în E. Mossalios și A. Maresso, eds., *Funding Health Care*, Buckingham, UK, Free Press, 2000.
9. McDonald, K., Case, J. și Metzger, J. (noiembrie 2001), *e-Encounters. e-iHealth Reports*. California Healthcare Foundation.
10. Mead Over, Naoko Watanabe, „Evaluating the Impact of Organizational Reforms in Hospitals”, în *Innovations in Health Service Delivery*, World Bank, 2003.
11. Mihalaș, G.I., *Informatica medicală pe drumul de la „societatea informațională” spre „societatea bazată pe cunoaștere”*, ComputerWorld, 19/2003, p. 9.
12. Preker, A. Harding, A., ed, *Innovations in Health Service Delivery*, IBRD, The World Bank, 2003.
13. Wiley, M. M., *Hospital Financing and Payment Systems: A Review of Selected OECD Countries*, Report for OECD, Paris, 1995.
14. Czech Republic. European Observatory on Health Care Systems <http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1996.
15. Croatia. European Observatory on Health Care Systems <http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1999.
16. Hungary: European Observatory on Health Care Systems <http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1999.
17. Poland: European Observatory on Health Care Systems, <http://www.who.dk/observatory/hits/hits.htm>, 1999.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 161-162/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**EVOLUȚIA
FINANCIAR-MONETARĂ
A COMUNITĂȚII EUROPENE
1950-2000**

Camelia ALEXANDRU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CAPITOLUL 1. STRATEGII ALE INTEGRĂRII EUROPENE	777
1.1. Scurt istoric al ideii europene	777
1.2. Procesul modern al integrării europene	780
1.3. Uniunea economică și monetară (UEM). <i>Acquis</i> -ul comunitar în domeniul uniunii economice și monetare	786
Concluzii	791
CAPITOLUL 2. PRIMA TENTATIVA DE CREARE A UNEI UNIUNI MONETARE ÎN EUROPA	792
2.1. Planul Werner	792
Concluzii.....	795
2.2. Efectele Planului Werner	796
Concluzii.....	798
CAPITOLUL 3. SISTEMUL MONETAR EUROPEAN (SME).....	800
CAPITOLUL 4. UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ (UEM)	804
4.1. Actul unic european.....	804
4.2. Comitetul Delors (Raportul Delors)	805
4.3. Tratatul de la Maastricht	809
CAPITOLUL 5. MONEDA UNICĂ – EURO – ȘI VIITORUL UE	819
CAPITOLUL 6. PERSPECTIVA UNIUNII MONETARE EUROPENE	826
6.1. Misiunea și poziția oficială a Băncii Centrale Europene	826
6.2. Stabilitatea prețurilor	827
6.3. Instrumentele BCE.....	829
BIBLIOGRAFIE.....	849

CAPITOLUL 1

STRATEGII ALE INTEGRĂRII EUROPENE

1.1. Scurt istoric al ideii europene

La începutul secolului XXI și al mileniului III, trăim o epocă a accelerării tendințelor de integrare europeană. Ideea unei Europe unite datează de aproape două milenii, apariția ei fiind legată de necesitatea menținerii unui climat stabil din punct de vedere social, politic și economic, ca și de nevoia menținerii unei relative securități militare.

Înainte ca ideea europeană să se concretizeze într-un veritabil proiect politic și să devină un obiectiv permanent al politicii guvernamentale a statelor membre, ea s-a limitat la cercul de filosofi, vizionari, pretați sau oameni de stat, din cele mai vechi timpuri până în prezent.

Până în secolul XX, când ideologiile privind integrarea se prezentau sub forme democratice republicane, acestea trec de la formele inițiale, de sorginte monarhistă cu nuanțări religioase, la cele cu tentă filosofică (secolele XVII-XIX). Astfel, ideea unificării europene, care a preocupat pe ideologii tuturor timpurilor, o întâlnim în proiecte favorabile papalității (cel al lui *Aeneas Sylvius Piccolomini* - viitorul *Papa Pius al 2-lea*) sau chiar înaintea acestora, în proiecte favorabile monarhiei (*Dante Alighieri*, în lucrarea sa, *De Monarchia* sau *Divina Comedia* etc.).

De asemenea, ideea europeană¹ este prezentă în proiecte interesante aparținând unor ideologi precum: *Emeric Cruce*, *ducele de Sully*, *William Penn*, *abatele de Saint-Pierre*, *Immanuel Kant*, *Jean Jacques Rousseau* etc.:

- *Emeric Cruce* lansează în 1623 inițiativa creării unei federații mondiale, pe baza intereselor economice comune și în cadrul căreia tranzacțiile urmau să se desfășoare cu ajutorul unei monede unice.
- *Ducele de Sully*, ministrul regelui Henric al IV-lea, la rândul său, plecând de la neînțelegerile dintre protestanți și catolici, elaborează în 1645 o schiță a unei confederații europene ce urma să cuprindă 15 state europene și în care era introdusă libertatea comerțului, dar și alungarea turcilor sau a țarului Rusiei, dacă nu se conforma doctrinei creștine.
- Englezul *William Penn*, printr-o lucrare a sa apărută în anul 1693, se alătură altor autori de proiecte ce au subliniat importanța instituțiilor comune pentru unificarea europeană. El propune organizarea unui

¹ Hen, Christian; Leonard. Jacques – *Uniunea Europeană*, ediția a 10-a, Editura C.N.I. Coresi, București. 2002, p. 16-17.

Parlament European, care să reprezinte poporul și în care numărul membrilor urma să se stabilească în raport de importanța economică, demografică, politică, socială a statelor componente.

- *Abatele de Saint-Pierre*, autorul lucrării *Projet de traite pour rendre la paix perpetuelle en Europe* (1713), scoate în evidență și faptul că, încă de atunci, unificarea europeană presupunea și implicații politice. Societatea europeană propusă de el urma să aibă un Senat European, să dispună de o armată proprie și să se susțină dintr-un buget propriu.
- *Immanuel Kant*, cunoscutul filosof german, în lucrarea sa, *Zu ewigen Frieden* (1795), se pronunță pentru desființarea armatelor și formarea unei federații de state cu forma de guvernământ republicană pentru fiecare stat membru.
- *Jean Jacques Rousseau* propune organizarea unei confederații, iar *Montesquieu* sugerează drept model de organizare a Europei *Liga Lyceana*.

Desigur, lista proiectelor apărute până la începutul sec. XIX este mai mare, iar importanța acestor acumulări este deosebită pentru concretizarea ideii europene.

Începutul secolului XIX (1769-1821) aduce în prim-plan pe generalul *Napoleon Bonaparte*, cel care visa la crearea celei de-a cincea Europe. Încercând să realizeze o Europă unitară sub un singur sceptru¹, el declara atunci că este nevoie de un cod european, de o monedă unică, de aceleași măsuri, de aceleași legi.

Apoi pe continentul european au loc încercări nereușite ale integrării monetare: Uniunea Monetară Latină (1865-1926) și Uniunea Monetară Scandinavă (1873-1924). Întreg secolul XIX, un secol supus la mari frământări naționale, acordă o mare atenție întăririi rolului națiunii, creșterii naționalismului generator de integrare în interior și dezintegrare în relațiile externe. Apar astfel proiecte de orientare socialistă (de exemplu: proiectul lui *Saint Simon*² sau cel al lui *Karl Marx* și al discipolilor săi) sau de orientare monarhică.

În perioada interbelică, *Aristide Briand*, cunoscut om politic francez, laureat al Premiului Nobel pentru Pace în anul 1926, propune formarea Statelor Unite ale Europei. Demersul lui Aristide Briand, de altfel prima inițiativă oficială în direcția Uniunii Europene, s-a lovit de vitregia vremurilor: *criza economică mondială din 1929-1933* și o serie de *evenimente politice* ce au avut loc în perioada interbelică. Europa distrusă de ambiții naționaliste a intrat în cel de-Al Doilea Război Mondial și va fi devastată încă o dată. S-au adevărat întocmai temerile partizanilor mișcării paneuropene. Pentru prima dată, această sintagmă (Statele Unite ale Europei) este utilizată de *Victor Hugo* (1848), care pro-

¹ Vespasian, V. Pella – *Uniunea Federală Europeană*, Universul, 6 iunie, 1930.

² Hen, Ch.; Leonard, J. – *op. cit.*, p. 14.

pune unirea statelor europene pe baza votului universal. Victor Hugo¹ dădea acestei expresii o interpretare umanistă și pacifistă.

Toate demersurile de pe parcursul secolului XIX, ca de altfel și cele de până atunci, cu finalizări mai mult sau mai puțin complete, reprezintă primii pași în procesul de unificare economică pe continentul european.

Începând cu primii ani ai secolului XX, prinde contur, în cadrul paneuropenismului, și ideea de Comunitate Europeană. Opera clasică a curentului paneuropean este *Panurope* și aparține contelui austriac Richard N. Condenhove-Kalergi, cel ce a lansat, în anul 1923, la Viena, proiectul unei uniuni paneuropene (*mișcarea paneuropeană*), asemănătoare Statelor Unite ale Americii. Convingerile sale, care nu l-au făcut prea simpatizat de europeni, au avut în schimb o puternică influență asupra cercurilor intelectuale americane, ele stând la originea Planului Marshall.

Într-un apel lansat la Viena în anul 1924, se spune, printre altele: *Salvarea rezidă în unirea tuturor statelor democratice ale continentului într-o grupare politică și economică internațională. Nu trebuie să se lase să se repete acest adevăr simplu: o Europă divizată conduce la război, la agresiune, la mizerie...*²

Ideile mișcării paneuropene se regăsesc și în gândirea românească a epocii, la V. Pârvan³, N. Iorga⁴, V. Madgearu⁵ sau Dimitrie Gusti⁶. Dimitrie Gusti, spre exemplu, spune că *Federația Statelor Europene nu este o utopie, ceva fantastic,... ci o etapă necesară unei evoluții sociale în curs de desfășurare: după cum s-a trecut de la formele federative comunale la cele provinciale și naționale, tot astfel, pentru a ajunge la solidaritatea planetară (Societatea Națiunilor), va trebui să se creeze mai întâi etapa intermediară continentală (Federația Europeană).*

La 27 iulie 1921, Marele Ducat de Luxemburg formează o uniune vamală cu Belgia, dând naștere Uniunii Economice Belgo-Luxemburgheze (UEBL). Convenția, stabilită inițial pe o perioadă de 50 de ani, a fost reînnoită ulterior pe perioade de câte un deceniu, începând cu 1971, păstrându-și valabilitatea și în prezent.

În anii '30, se încheie o serie de convenții între Belgia, Olanda și Luxemburg de limitare a creșterii taxelor vamale sau între acestea și Norvegia, Suedia, Finlanda și Danemarca de realizare a unei uniuni vamale extinse.

¹ Hen, Ch.; Leonard, J. – *op. cit.*, p. 14.

² Preluat din Dumitrescu, Stelian; Bal, Ana – *Economie mondială*, ediția a II-a, Ed. Economică, București, 2002, p. 126.

³ Pârvan, Vasile – *Ideii și forme istorice*, București, 1921, p. 61.

⁴ Iorga, Nicolae – *Țările mici din Balcani și imperialismul*, București, 1915.

⁵ Madgearu, Virgil – *Federalizarea statelor europene*, comunicare prezentată la Institutul Social Român, București, 1930.

⁶ Gusti, Dimitrie – *Problema Federației Statelor Europene*, București, 1930, extras din "Arhiva pentru Știință și Reformă Socială", Revista Institutului Social Român, an XI, nr. 1-3, 1930.

Mai trebuie subliniat faptul că, între 1865 și 1927, au fost puse în practică încercări de uniuni monetare. În cadrul uniunilor monetare, țările își păstrează independența economică și reglementarea internă, dar adoptă o monedă unică sau o referință de monedă unică. Situații de această natură, cunoscute în această perioadă, sunt reprezentate de Uniunea Monetară Latină (1865), cea a țărilor scandinave sau germano-austriacă, uniuni care s-au limitat la emisiunea comună de monedă.

1.2. Procesul modern al integrării europene

După încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, care a lăsat toate țările continentului european – învinse sau învingătoare – în aceeași situație, adică într-o ruină totală, și economia era într-un puternic declin. Ideea unirii Europei a prins un nou avânt, atât pe plan politic, cât și pe plan economic. Contribuții prețioase erau aduse de *Monnet*, marele patriot *Churchill*, *Adenauer* și *De Gaulle*, ultimii stabilind tratatul de prietenie franco-german.

1.2.1. Uniunea monetară – viziune de ansamblu

O imagine a cronologiei momentelor mai importante ale construcției Uniunii Europene (economice și monetare) în date care definesc procesul modern al integrării europene ce va fi tratat în acest capitol este redată de Documentar 1.

În 1944, guvernele Olandei și Uniunii Economice Belgo-Luxemburgheze (care, încă din 1943, când se aflau în exil la Londra, au consultări concretizate într-o convenție monetară menită să stabilizeze raporturile monetare și să ușureze mecanismele de plăți dintre ele) negociază o convenție vamală cunoscută sub denumirea de Benelux. Convenția vamală Benelux a acționat ca un instrument de activizare a economiei europene, reprezentând și o sursă de inspirație pentru statele occidentale.

Sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, împreună cu mișcările paneuropene de unificare a continentului, care au reapărut atunci, formează contextul în care a apărut Uniunea Europeană de astăzi. Concepția care a stat la bază a fost aceea că o Europă Unită care reprezenta soluția pentru ieșirea din haos și pentru asigurarea progresului se poate realiza treptat, printr-o succesiune de etape concrete, pornind de la simplu la complex. Pentru început, era necesară o solidaritate de fapt, care să ducă la eliminarea opoziției dintre Franța și Germania. Este ceea ce se întâlnește în celebrul discurs al lui *W. Churchill*¹ ținut la 19 septembrie 1946, la Universitatea din Zürich, prin care solicita fondarea Statelor Unite ale Europei, deci unitatea continentului, și califica drept extrem de urgentă reconcilierea franco-germană.

O altă etapă a formării actualei Uniunii Europene o reprezintă lansarea la Universitatea Harvard, la 5 iunie 1947, a proiectului *Planului Marshall*, prin care

¹ Dumitrescu. Stelian; Bal, Ana – *op. cit.*, p. 126.

Statele Unite ale Americii își propunea să ajute Europa Occidentală postbelică pentru a-și reconstrui economia.

Planul Marshall, a cărui istorie a început, în fapt, la data de 21 februarie 1947, care a fost inspirat într-o oarecare măsură din ideile lui *Condenthove-Kalergi* și la realizarea căruia au contribuit mai mulți oameni politici (nu numai *George Marshall* – șeful de atunci al diplomației SUA), reprezintă, după gândirea multor politicieni, cel mai mare avans economic și politic al SUA de după 1823¹. Totodată, Planul Marshall a pus bazele unui sistem de cooperare economică regională ce va sta la originea primelor proiecte de integrare economică și a rămas deci, în istorie, drept simbolul reconstrucției europene, având și o contribuție importantă la viitoarea uniune.

Prin Planul Marshall, Statele Unite ale Americii au oferit Europei ceea ce aceasta refuzase să facă la Bretton Woods, numai că de data aceasta s-a pus problema unui ajutor bilateral, și nu a obținerii unor drepturi de trageră la o bancă de *cliring* internațională. În fapt, interesele Statelor Unite ale Americii în ajutorarea Europei erau două: ♦ în primul rând, necesitatea contracarării politicii sovietice și ♦ în al doilea rând, restabilirea economiei europene, văzută ca o condiție a relansării economiei americane.

La 16 aprilie 1948, se încheie, printr-o convenție dată publicității, Conferința începută la 27 iunie 1947 la Paris. Cu scopul principal al distribuirii ajutorului Marshall, ea instituie Organizația Europeană pentru Cooperare Economică (OECE). Aceasta viza și cooperarea interguvernamentală în domeniile economic și financiar.

OECE este un răspuns la cerința unor eforturi comune ale țărilor europene pentru a face mai funcțional mecanismul de gestionare a ajutorului american oferit în cadrul Planului Marshall, cu rol de agenție europeană a Planului Marshall. Ea va constitui punctul de plecare pentru viitoarele inițiative de cooperare și integrare europeană. Membrii fondatori ai OECE au fost inițial 16 țări europene: *Austria, Belgia, Danemarca, Franța, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Marea Britanie, Suedia și Turcia*, la care s-au adăugat *Germania și Spania*. *SUA și Canada* au fost admise ca membri asociați, iar *Iugoslavia*, cu statut de observator.

În data de 4 aprilie 1949, este semnat la Washington Tratatul Atlanticului de Nord (NATO) și, pentru întărirea cooperării interguvernamentale, dar în domeniile cultural, social, tehnic, este creat în același an, pe data de 5 mai, Consiliul Europei, care avea și rolul de a încheia convenții europene. Aceasta este de fapt materializarea propunerii Franței, în urma *Congresului de la Haga* (11 mai 1948).

Primii ani postbelici se definesc și coincid cu demersurile de integrare a piețelor mărfurilor și factorilor de producție. Perioada este considerată de specialiști ca fiind punctul natural de pornire pentru analizele articulate ale dezvoltării integrării monetare, componentă a unui proces mai amplu.

¹ În anul 1823 s-a proclamat doctrina "Monroe", adică „America pentru americani”.

Ca o încercare de *uniune monetară europeană*, este apariția uniunii europene de plăți (UEP). Au fost necesari mai mult de doi ani pentru negocierea acestui angajament monetar (a intrat în vigoare la 1 iulie 1950). Această inițiativă a fost îmbrățișată de toate cele 18 țări ale OECE. Prin intermediul zonei francului și a lirei sterline, la UEP au mai participat și alte țări din Africa sau Asia. Derulând aproximativ 70% din comerțul mondial, se poate considera acest angajament că a fost mai mult decât unul regional.

Uniunea europeană de plăți¹ constituia, în fapt, un acord al țărilor europene pentru a-și împrumuta o parte din deficitele reciproce Presupunând un mecanism care funcționa aproape ca o *bancă centrală a băncilor centrale naționale* și un sistem de credite între băncile centrale ale țărilor, UEP, care a funcționat până în anul 1958, când este dizolvată la solicitarea Marii Britanii, *reprezintă un început de integrare monetară*.

În termeni formali, UEP a fost înlocuită prin aranjamentul monetar european (EMA), negociat în scopul *menținerii unei zone de stabilitate monetară în Europa*. Era totuși evident că autoritatea de a impune politici de ajustare structurală și de a stabili condițiile pentru obținerea de împrumuturi era transferată Comitetului Director al Fondului Monetar Internațional (FMI). Privind retrospectiv, se poate afirma că desființarea UEP a reprezentat un pas înapoi în direcția integrării monetare europene. Atât timp cât a funcționat, a constituit un forum european unitar de coordonare și a pus bazele trecerii la convertibilitatea monetară.

UEP și OECE au contribuit în mod semnificativ la expansiunea rapidă a comerțului intraeuropean și la însănătoșirea economiei în general, iar Planul Marshall, în general, a avut, în opinia multor economiști și oameni politici, consecințe importante pentru fizionomia ulterioară a Europei.

Gunnar Myrdal (laureat Nobel pentru economie în anul 1974) a subliniat că perioada de început a sfârșitului celui de-Al Doilea Război Mondial a reprezentat integrarea economică națională și dezintegrarea internațională, făcând referire nu numai la politicile naționale autarhice, ci și la rolul economiei în strategia națională a guvernelor în acea perioadă.

Un alt pas pe calea integrării europene a fost făcut în 9 mai 1950, prin Declarația Schuman², care reia sugestia avansată de *W. Churchill*. *Planul Schuman*³ a pus bazele reconcilierii franco-germane, care mai târziu a dus la o strânsă cooperare, asigurând astfel principala forță motrice a integrării regionale⁴.

El a prins viață la 18 aprilie 1951, când la Paris a fost semnat documentul constitutiv al *Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului* (CECO), numit și Tratatul de la Paris. Acest tratat a intrat în vigoare la 25 iulie 1952, fiind con-

¹ Profiroiu, Alina; Profiroiu, Marius – *Introducere în realitățile europene*, Editura Economică, București, 1999.

² *Declarația Schuman* poartă denumirea ministrului francez de externe care își asumă responsabilitatea politică a planului de integrare europeană propus de Jean Monnet.

³ Fontaine, Pascal – *La constriction européenne de 1945 a nos jours*, Edition du Seuil, 1996.

⁴ Tsoukalis, Loukas – *Noua economie europeană revizuită*, Ed. Arc. București, 2000, p. 11.

siderat ca prima schiță efectivă de unitate europeană. Încheiat pe o perioadă de 50 de ani, el a avut trei obiective: ♦ reconcilierea Franței și Germaniei; ♦ testarea posibilității unei piețe comune și ♦ punerea bazelor unei noi Europe.

După chiar opinia lui R. Schuman, CECO trebuia să fie fermentul unei comunități mai largi și mai profunde. Pe drept cuvânt, CECO este considerată întreprinderea pilot a construcției europene. Prin semnarea acestui tratat de către statele Benelux (Belgia, Olanda, Luxemburg) împreună cu Germania de Vest, Franța, Italia, se începe, de fapt, procesul modern al integrării europene (al integrării economice vest-europene).

După momentul Paris 1951, în iunie 1955, a avut loc Conferința ministerială de la Messina (Italia), care a marcat începutul negocierilor și pregătirilor, al căror rezultat l-a constituit semnarea Tratatului de la Roma.

După *Conferința de la Messina*, a urmat o serie de alte conferințe ce au reunit miniștrii afacerilor externe ai statelor membre CECO și numeroși experți. Însărcinat cu pregătirea documentelor a fost politicianul belgian *Paul Henri-Spaak*, care a redactat un *Raport al șefilor de delegații ai miniștrilor afacerilor externe*, care a stat la baza lucrărilor *Conferinței miniștrilor afacerilor externe de la Veneția* (mai 1956).

Aceste demersuri au fost continuate prin organizarea unei conferințe interguvernamentale, care a demarat procesul de creare a unei piețe comune și a EURATOM, ce a avut loc la Bruxelles, în iunie 1956.

Eforturile au fost concretizate în data de 25 martie 1957, prin semnarea Tratatelor europene de la Roma. Acestea cuprind:

- ♦ Tratatul ce instituie Comunitatea Economică Europeană (CEE);
- ♦ Tratatul ce creează Comunitatea Europeană pentru Energia Atomică (EURATOM);
- ♦ Convenția referitoare la instituțiile comune CECO, CEE și EURATOM (Adunarea Parlamentară și Curtea de Justiție).

Acestea au fost apoi completate printr-o serie de protocoale semnate la Bruxelles (17 aprilie 1957), care se refereau la privilegii și imunități ale Curții de Justiție.

CEE și EURATOM împreună cu CECO formează Carta Europeană, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958. Chiar dacă Tratatul de la Roma a intrat în vigoare cu discreție, i-au fost suficienți câțiva ani pentru ca importanța lui să se impună opiniei europene și mondiale. Modificat de-a lungul timpului și completat cu o serie de reglementări (prin: Cartea albă, Actul unic vest-european, Tratatul de la Maastricht, Tratatul de la Amsterdam), Tratatul de la Roma a constituit baza juridică a întregii activități comunitare.

Obiectivele Tratatului de la Roma au fost clare, dar și vaste. *Dar, spre deosebire de Tratatul de la Paris, care a înființat CECO, al cărui sector de acți-*

une era limitat, Tratatul de la Roma prevedea o integrare a economiilor țărilor membre în ansamblu, cu mult mai multe abandonuri de suveranitate¹.

Statele vestice care n-au participat la semnarea Tratatului de la Paris, respectiv, Tratatul de la Roma de creare a Comunităților Europene au înființat în anul 1959, pe baza negocierilor începute în 1957, Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS sau EFTA). Participanții la această nouă grupare integrativă, cu mult mai puțin ambițioasă în atingerea unor forme superioare ale integrării decât Comunitățile Europene, au fost: Marea Britanie, Austria, Danemarca, Elveția, Portugalia, Suedia, Norvegia, iar membri asociați Finlanda și Irlanda. Convenția prin care a fost instituită AELS a fost semnată la Stockholm, la 4 ianuarie 1960.

AELS nu a fost concepută pentru a face notă discordantă cu piața comună, ci, din contră, a fost gândită ca o etapă preliminară, necesară în vederea creării unei zone de comerț liber la scara întregii Europe Occidentale. Rezultă aceasta și din comunicatul final al întrunirii de la Stockholm, prin care țările respective își exprimau disponibilitatea de a facilita crearea, într-un viitor apropiat, a unei asociații multilaterale care să aibă ca obiectiv eliminarea obstacolelor din calea schimburilor și dezvoltarea unei cooperări economice mai strânse între membrii OECE, inclusiv CEE².

AELS ar trebui văzută mai mult ca o replică defensivă a țărilor europene care hotărâseră, mai ales din motive politice, să se țină departe de proiectele mai ambițioase de integrare ale celor șase. Cu toate acestea, cu excepția Portugaliei, care, din punct de vedere economic și politic, a fost în mod clar un caz special în cadrul AELS, toți ceilalți membri ai celor două grupuri rivale au format inima Europei de Vest?³

În anul 1961, când Marea Britanie și-a depus candidatura de aderare la CEE, apare prima criză a acestei zone de schimb liber. Soluția la problemele ivite în cadrul AELS a fost găsită în iulie 1972 și a constat în realizarea unei zone de comerț liber a CEE cu fiecare dintre țările AELS, de-a lungul unei perioade de tranziție. Acordurile ce au urmat aveau în vedere stabilirea unui ansamblu de legături între CEE și AELS, în vederea creării unei vaste zone pentru comerțul cu produse industriale. Țările membre AELS aveau în continuare dreptul de a-și decide singure politicile industriale, agricole, sociale, monetare etc.

Prin *Contractul de fuziune din 1965*, intrat în vigoare la 1 iulie 1967, ia ființă Comunitatea Europeană (CE); cele trei organizații au organele comune, însă tratatele lor de constituire sunt mai departe valabile (adică, din punct de vedere juridic, sunt organizații separate).

¹ Cociuban, Aristide – *Extinderea UE și România*, lucrare publicată sub egida Comisiei de Integrare a Parlamentului României, Ed. Apimondia, București, 2002.

² Ignat, Ion – *Uniunea Europeană – De la Piața Comună la moneda unică* Ed. Economică, București, 2002, p. 25.

³ Tsoukalis, L. – *op. cit.*, p. 15.

Semnarea Tratatului de la Roma se înscrie pe linia continuării procesului de integrare economică din Europa Occidentală. De fapt, formarea Comunității Economice Europene (CEE) marchează a doua etapă a procesului de integrare europeană. Potrivit acestui tratat, ca și dispozițiilor adoptate ulterior de către instituțiile sale, CEE urma să se realizeze treptat, pe etape, mai întâi sub forma uniunii vamale și apoi a unei uniuni economice și monetare.

Prevederile Tratatului de la Roma în privința creării uniunii economice și monetare, ca etapă superioară în construcția Comunității Economice Europene, spre deosebire de cele referitoare la realizarea uniunii vamale sau a pieței comune, au un *caracter general, sarcina concretizării lor revenind organelor comunitare*.

Pentru ajungerea la această etapă a integrării economice, obiectivul imediat al tratatului este înlăturarea obstacolelor din calea liberei circulații a mărfurilor, iar în etapa a doua, din calea liberei circulații a capitalurilor, serviciilor și forței de muncă. Prevederile înscrise inițial în tratat pentru realizarea etapei a doua mai vizau și instituirea unei politici agricole comunitare și măsuri comune pentru remedierea deficitelor din balanțele de plăți. De asemenea, în etapa a doua, prevederile tratatului vizau și o convertibilitate reciprocă totală și ireversibilă a monedelor țărilor membre și apoi adoptarea unei monede unice în interiorul comunității. Într-o etapă viitoare, se prevedea și realizarea uniunii politice a țărilor membre.

1.2.1.1. *Comitetul Monetar*

Instituirea Comitetului Monetar, cu *caracter consultativ*, a regrupat reprezentanții băncilor centrale și ai ministerelor de finanțe din țările membre, la care se adăugau doi reprezentanți ai Comisiei Europene, stabilind doar *acțiunile derivate* din transpunerea în practică a prevederilor tratatelor¹, și constituie totuși o primă etapă spre o coordonare a politicilor monetare în Europa.

Se poate spune că evoluția din cadrul sistemului monetar internațional a exercitat o influență semnificativă în cristalizarea viziunii asupra integrării monetare europene. Astfel, atât timp cât sistemul rezultat din *Acordurile de la Bretton Woods* (1944) întemeiat pe parități fixe a funcționat fără distorsiuni și a fost însoțit de o liberalizare progresivă a mișcării de capitaluri, nu s-a simțit necesara utilizarea unor forme avansate de integrare monetară europeană.

1.2.1.2. *Stabilitatea monetară europeană*

Dar ideea unei *zone europene de stabilitate monetară* devine din ce în ce mai prezentă, o dată cu primele semne de destabilizare datorate devaloriză-

¹ Prevederile Tratatului de la Roma privind crearea CEE (parag. 103 și 107), deși spuneau cu claritate că fiecare țară care participă la procesul de integrare consideră *politicile sale conjuncturale și politicile în domeniul cursurilor de schimb* ca elemente ale unui consens reciproc acceptabil, totuși ele s-au dovedit a fi nerelevante de facto, deoarece, așa cum s-a mai arătat, politicile în domeniul cursurilor de schimb și asistența privind dezechilibrele balanțelor de plăți au rămas în sarcina FMI.

rii lirei sterline (1967) și instaurării scepticismului privind *perenitatea* sistemului monetar internațional.

Începutul anilor '60 oferea un element economic definit prin șomaj redus și prețuri relativ stabile. Din această cauză, intervenția autorităților în economie nu a fost una imperativă. Deoarece *coeficientul de integrare economică* era încă redus atunci, lipsa unei coordonări macroeconomice efective nu s-a dovedit o problemă reală.

În 1960, se înființează la Paris Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), iar un an mai târziu, impresionate de primele succese ale CEE, depun cereri de aderare Irlanda, Marea Britanie, Danemarca și Norvegia.

1.2.2. Comitetul Guvernatorilor Băncilor Centrale

După Comitetul Monetar, au fost create și alte comitete ce aveau sarcina de a coordona deciziile economice și monetare. Astfel, Comitetul Guvernatorilor Băncilor Centrale (CGBC) din țările membre, creat în 1964, este considerat a fi cel mai important organism din perspectivă monetară. El se reunea sub auspiciile Băncii Reglementelor Internaționale (anterior se reunea cu ocazia reuniunilor lunare ale guvernatorilor băncilor centrale ale țărilor participante la Grupul celor 10). CGBC a *fost totodată un forum cu ocazia căruia se producea o armonizare a politicilor monetare*. Mai precis, în cadrul acestor întâlniri cu caracter regulat, cei ce decideau în plan național politicile monetare își comunicau intențiile de politici monetare și discutau soluționarea detaliilor tehnice de acțiune ce se impuneau pentru o mai funcțională arhitectură monetară europeană. Din această cauză, CGBC este considerat ca o precondiție importantă pe calea eforturilor de realizare a uniunii monetare (Documentar 2).

1.3. Uniunea economică și monetară (UEM). *Acquis-ul comunitar în domeniul uniunii economice și monetare*

Anul 1962 poate fi considerat o etapă în lungul drum către uniunea economică și monetară (UEM). Acum, Comisia CE elaborează *primul plan* pentru crearea unei *uniuni monetare*, prevăzută a se realiza în nouă ani.

Cronologia și conținutul diferitelor faze

Faza	Perioada	Conținutul fazelor
Faza 1	1 iulie 1990-31 decembrie 1993	Coordonarea politicilor monetare și liberalizarea completă a mișcărilor de capital
Faza a 2-a	1 ianuarie 1994-31 decembrie 1998	Pregătirea UEM (crearea Institutului Monetar European, coordonarea crescută a politicilor monetare și economice)
Faza a 3-a	1 ianuarie 1999	Fixarea irevocabilă a parităților și introducerea rapidă a monedei unice

Sursa: *Uniunea Europeană, Comisia CE.*

a. Temeiul juridic

Temeiul juridic pentru funcționarea uniunii economice și monetare este constituit de Tratatul instituind Comunitatea Europeană, partea I, titlul VI – Politica economică și monetară, precum și de protocoalele la acest tratat privind procedura deficitului bugetar excesiv și Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale și al Băncii Centrale Europene¹.

O serie de dispoziții ale acestora vor fi modificate și completate prin intrarea în vigoare a Tratatului de la Nisa².

Expresia a consensului economic dintre statele membre ale Uniunii Europene, euro a devenit factorul decisiv al integrării europene. Obiectivele introducerii monedei unice, precum și avantajele derivate izvorăsc din dorința europeană de a constitui uniunea economică și monetară. În acest sens, art. 4 al Tratatului instituind Comunitatea Europeană arată: *Activitățile statelor membre și ale Comisiei Europene trebuie să includă (...) adoptarea unei politici economice bazate pe o cooperare strânsă a politicilor economice ale statelor membre, pe piața internă și pe stabilirea unor obiective comune, care trebuie realizate în concordanță cu principiul unei economii de piață deschise și concurențiale. (...) aceste măsuri vor include:*

- *fixarea ireversibilă a ratelor de schimb, urmărind introducerea unei monede unice, ECU, și*
- *stabilirea și desfășurarea unor politici monetare și de schimb unice, al căror principal scop va fi sprijinirea stabilității prețurilor (...).*

Unul dintre obiectivele Uniunii Europene, prezentate în art. 5 al Tratatului instituind Comunitatea Europeană, este promovarea unui progres economic și social echilibrat și durabil, în special prin crearea spațiului fără frontiere interne, prin întărirea coeziunii economice și sociale și prin crearea unei uniuni economice și monetare (UEM), incluzând, în viitor, o monedă unică.

În privința cadrului instituțional de realizare a obiectivelor propuse, art. 7 și 8 din același tratat arată care este acesta, incluzând și acele instituții legate de realizarea și funcționarea UEM:

- Sistemul European al Băncilor Centrale și
- Banca Centrală Europeană.

Aceste două instituții asigură coerența și continuitatea acțiunilor întreprinse în vederea îndeplinirii obiectivelor sale, respectând și dezvoltând *acquis-ul comunitar*.

b. Principiile pe care se bazează realizarea UEM

Principiile care stau la baza realizării uniunii economice și monetare și care constituie o componentă principală a obiectivelor Uniunii sunt:

¹ J.O.C.E. nr. C 340, 10.11.1997, republicate, cu modificările și completările aduse prin Tratatul de la Amsterdam, p. 173-308.

² J.O.C.E. nr. C 80, 10.03.2001, p. 3-87.

- > sistemul economiei de piață sau al concurenței este liber acolo unde piețele sunt deschise;
- > stabilitatea monetară este garantată de o dezvoltare ritmică a economiei;
- > existența unui nivel înalt de ocupare a forței de muncă și a stabilității sociale;
- > finanțe publice puternice și sănătoase în toate statele membre;
- > libertatea deplină a mișcării capitalurilor și o perfectă integrare a pieței financiare;
- > stabilitate irevocabilă în ceea ce privește cursul de schimb și, în final, o monedă unică;
- > uniunea economică se corelează indispensabil cu uniunea monetară;
- > politica monetară trebuie să însemne încredere și stabilitate.

Există un cerc virtuos al încrederii în monedă – populația este dispusă să economisească, investițiile cresc, economia are o creștere stabilă neinflaționistă. Pentru aceasta, una dintre condițiile existenței zonei euro este disciplina bugetară strictă. Orice modificare operată în domeniul economic trebuie obligatoriu operată și în domeniul financiar.

Politica economică și financiară este guvernată de principiul subsidiarității, care prevede că statele membre păstrează responsabilitatea politicilor lor economice și financiare, considerate însă a fi probleme de interes comun. De aceea, ele sunt numai coordonate la nivelul Uniunii, în conformitate cu orientările politicilor economice și financiare ale statelor membre și ale Uniunii. Acestea sunt adoptate la nivel comunitar, fiind transmise statelor membre sub forma orientărilor generale.

Uniunea economică și monetară este considerată
o uniune politico-monetară.

Introducerea monedei unice reprezintă o decizie politică luată la nivelul Uniunii și ea este condiționată de îndeplinirea unor criterii politice și economice. Reușita introducerii euro constituie o reformă majoră, care necesită îndeplinirea unor condiții care să vizeze atât politica monetară, cât și reformele structurate.

Dezvoltarea economiei fiecărui stat membru și a comunităților. În general, este controlată sistematic prin intermediul convergenței economice, în funcție de orientările stabilite. Dacă în cadrul procedurilor de urmărire multilaterală se stabilește că politica economică a unuia dintre statele membre se depărtează de orientările generale convenite sau amenință să pună în pericol buna funcționare a uniunii economice și monetare, Consiliul UE poate adresa o recomandare statului membru, recomandare care poate fi exprimată public.

Procedurile supravegherii și formulării recomandărilor au drept scop chiar pe acela de a garanta o politică economică și monetară a statelor membre care să fie compatibilă cu obiectivele uniunii economice și monetare.

Dispozițiile cu privire la respectarea disciplinei bugetare în statele membre constituie unul dintre elementele esențiale ale acestei UEM.

Tratatul instituind Comunitatea Europeană prevede obligația pentru fiecare stat membru de a evita deficitul bugetar excesiv. Acesta definește totodată preocupările la nivel de principiu ale unei politici bugetare stabile, interzicând băncilor centrale să acorde credite autorităților publice.

Tratatul stabilește și responsabilitatea proprie a fiecărui stat pentru datoria publică, definind criteriile care permit determinarea existenței unui deficit bugetar excesiv și valorile de referință menținute în conexiune cu aceste criterii, precum și aplicarea unor sancțiuni statelor care și-au încălcat obligațiile.

În privința politicii monetare și de schimb, aceasta este condusă într-o manieră uniformă la nivelul uniunii monetare de către Banca Centrală Europeană.

c. Instituțiile monetare

Institutul Monetar European a avut ca principal scop susținerea obiectivului comunitar de stabilitate a prețurilor. A reprezentat o primă instituție care a dezvoltat instrumentele și procedurile aferente implementării euro. Organul său decizional, reprezentat de *Consiliul Institutului*, includea președinții băncilor centrale ale statelor membre.

Institutul Monetar European, care a fost înlocuit de Banca Centrală Europeană, a constituit, împreună cu băncile centrale, sistemul de facilitare a circulației plăților TARGET (Trans European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer System). În acest sens, Banca Centrală Europeană a adoptat în aprilie 2001 un *Ghid al sistemului de transfer TARGET*. Acesta reprezintă o rețea între sistemele de circulație a plăților naționale, în scopul promovării și dezvoltării afacerilor în euro la nivel supranațional.

Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale constituie un sistem cunoscut sub numele de Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC), sistem care răspunde de moneda unică.

Banca Centrală Europeană ♦ fixează rata inflației (până în anul 1999, această sarcină revenea băncilor centrale naționale); ♦ asigură stabilitatea prețurilor; ♦ sprijină politica economică și conduce politica monetară în cadrul Comunității.

Consiliul Guvernatorilor BCE *definește politica monetară și fixează taxele de interes major ale uniunii monetare*. Băncile centrale naționale, contribuie la *definirea politicii monetare unice și execută operații de politică monetară în manieră descentralizată*.

d. Criteriile participării la moneda unică

Pentru a introduce moneda unică euro, fiecare stat membru trebuie să satisfacă câteva criterii de convergență:

- > un criteriu instituțional. Banca centrală a fiecărui stat membru trebuie să fie independentă față de orice altă putere din stat și să nu fie influențată în deciziile pe care le ia;

> un set de criterii economice.

Potrivit art. 121 al Tratatului instituind Comunitatea Europeană, rata inflației monedelor naționale nu trebuie să depășească cu mai mult de trei puncte procentuale performanțele celor mai bune trei state membre din anul anterior; deficitul public anual nu trebuie să depășească 3% din PIB (cu anumite excepții temporare); iar datoria publică brută anuală trebuie să se încadreze în plafonul de maximum 60% din PIB (cu anumite excepții temporare). De asemenea, este necesară participarea la sistemul monetar european fără o devalorizare voluntară a monedei naționale timp de cel puțin doi ani consecutivi și o limitare a ratei nominale pe termen lung a dobânzilor la maximum două puncte procentuale mai mult decât cea practică în anul anterior de cele mai bune trei state membre.

e. Avantajele euro

Apariția euro pe plan internațional este menită să servească la adâncirea cooperării, pe baza apropierei și convergențelor în politicile valutare ale principalilor parteneri mondiali. Utilizarea monedei unice euro la nivelul Uniunii Europene are o serie de **avantaje** în plan *economic* și *financiar*.

1. Stabilitatea schimburilor:

- Existența euro ca monedă unică europeană conduce la evitarea necesității de schimb a banilor și a cheltuielilor care însoțesc acest procedeu, cum ar fi: *comisionul bancar, costul cu plata angajaților în gestionarea valutei etc.*
- Aceste *costuri* sunt diferențiate pe categorii de operațiuni, dar, oricum, ele reprezintă un procent însemnat în cadrul societăților comerciale cu cifră mică de afaceri.
- Cu o monedă unică comună nu vor mai exista fluctuații de schimb, riscând să blocheze comerțul intraeuropean, cu toate că prețurile interne pot evolua, după ritmurile diferite ale fiecărei țări, în așa fel încât puterea de cumpărare a euro să varieze de la o țară la alta.
- Stabilitatea puterii de cumpărare este un avantaj important, deoarece conduce în principiu la o creștere a comerțului internațional, moneda unică putând conduce la o integrare și mai puternică a piețelor și la o încurajare a comerțului.

2. Eliminarea riscului valutar:

- Moneda unică contribuie și la eliminarea riscului valutar, atacurile speculative care constrâng o țară să ridice dobânzile pentru a-și păstra moneda națională fiind eliminate.
- Dobânda ridicată are un cost deloc de neglijat pentru economie: mai puține investiții, o rată a șomajului mai ridicată, iar creșterea economică mai lentă. Doar firmele mari pot – printr-un management de trezorerie sau prin operațiuni pe termen – să se protejeze împotriva expunerii la risc valutar.

3. Eliminarea costurilor de convertibilitate:

- Acest lucru se realizează prin eliminarea costurilor de comision și de tranzacție pentru persoanele fizice și juridice care întreprind acte și fapte de comerț.
- 4. Monedă internațională:
 - Euro va fi o monedă internațională importantă, bazată pe existența zonei euro, pe utilizarea acesteia ca monedă de facturare, de operare în euro pe piața financiar-bancară, pe stabilitatea și credibilitatea euro.
 - Implementarea euro ca monedă unică consolidată prin convergența situațiilor macroeconomice și în contextul unei discipline economice și financiare monitorizate de SEBC asigură omogenitatea și disciplinarea ratelor de schimb pe termen scurt, garantând lansarea euro și la nivel internațional.
- 5. Reducerea ratei dobânzilor:
 - Moneda unică permite o reducere a dobânzilor în Europa, precum și a mișcărilor de capital ce decurg de aici.
 - Cu o moneda unică, devalorizarea va fi practic imposibilă și prima de risc va dispărea.
 - O altă consecință va fi aceea de stimulare a plasamentelor în diferite categorii de titluri în euro, acestea fiind privite la fel ca plasamentul în exterior.
- 6. Factor de stabilitate a prețurilor:
 - Moneda unică elimină costurile provocate de inflație, având rolul de a consolida cursul valutar.
- 7. Facilitatea de comparare a prețurilor:
 - Firmele și persoanele fizice pot mai ușor să compare prețurile în diferite țări europene atunci când acestea vor fi exprimate în euro, fără a mai calcula convertibilitatea.
 - Un alt avantaj al utilizării euro este și simplificarea activității administrative a firmelor care vor opera în contabilitate cu aceeași monedă.

Concluzii

- Se poate aprecia că perioada 1958-1968 este *epoca realizării accelerate a uniunii vamale*, terminată de altfel, în linii generale, la 1 iulie 1968, ca și a realizării cu rezultate bune a politicii agricole comunitare.
- S-au creat în această perioadă fundamente temeinice pentru adâncirea procesului de integrare.
- În ceea ce privește uniunea economică și monetară (UEM), este încă perioada iluziilor (*stabilitatea monetară* din această perioadă a făcut să se uite subiectul UEM).
- Până în 1968, cooperarea monetară era percepută doar ca o *prelungire a integrării piețelor naționale, în scopul creării unei piețe comune industriale și agricole*.

CAPITOLUL 2

PRIMA TENTATIVA DE CREARE A UNEI UNIUNI MONETARE ÎN EUROPA

2.1. Planul Werner

Evenimentele care au început în anul 1967 (devalorizarea lirei) și care au continuat pe tot parcursul anului următor, implicând și alte monede europene (marca germană, francul francez – unele se apreciau, altele se devalorizau), *semnele evidente de slăbiciune ale dolarului* au făcut să se cronicizeze surplusul comercial german, au arătat că *economiile țărilor membre CEE sunt semnificativ divergente*.

La 12 februarie 1969, Comisia CEE prezintă un *Memorandum asupra coordonării politicilor economice și coordonării monetare în cadrul Comunității*, cunoscut sub numele de *Planul Barre*¹.

Acest document sublinia trei acțiuni importante:

- ◆ o întărire a coordonării politicilor economice pe termen scurt;
- ◆ o mai bună concertare a politicilor economice pe termen mediu;
- ◆ constituirea unui mecanism de susținere monetară pe termen scurt și mediu între statele membre.

În plină dezbatere, are loc devalorizarea francului francez și reevaluarea mărcii germane. Acest seism comunitar a determinat Comisia CEE să procedeze la elaborarea unui nou plan de coordonare comunitară, sub autoritatea aceluiași R. Barre.

Planul Barre 2 este de fapt consecința Conferinței Consiliului European de la Haga (1969), care cerea elaborarea unui raport asupra posibilităților de dezvoltare a Comunităților Europene într-o uniune economică și monetară.

După prezentarea noului plan de către Comisie, Consiliul Comunităților Europene cere președinților Comitetului Monetar, Comitetului Guvernatorilor Băncilor Centrale, Comitetului de Politică Economică pe Termen Mediu, Comitetului de Politică Conjuncturală și Comitetului de Politică Bugetară, ca și Comisiei CEE să se reunească într-un grup de reflecție, sub președinția lui *Pierre Werner*, prim-ministru și ministru de finanțe al Luxemburgului, pentru elaborarea unui raport care să permită *elaborarea opțiunilor fundamentale* pentru realizarea în etape a uniunii economice și monetare a Comunității. Lucrările grupului de lucru au început la Luxemburg, la data de 20 martie 1970.

¹ Clamen, Michel – *Bruxelles au jour le jour*, "La documentation française", 1995, citat de Profiroiu, A.; Profiroiu, M. – *Introducere în realitățile europene*, Ed. Economică, București, 1999.

Prin compoziția grupului și datorită manierei de lucru definite de experiența politică, rigoarea intelectuală și însușirile personale ale președintelui P. Werner, Planul Werner este un succes politic și are atributele perenității.

Raportul Werner propune un plan concret și ambițios de realizare a uniunii economice și monetare, în care ordinea etapelor să poată fi schimbată în funcție de datele economice și financiare ale evoluției reale. Fiind cu mult înaintea timpului sau, P. Werner, ca și Grupul Werner decid realizarea uniunii economice și monetare într-un calendar. S-a stabilit ca planul să fie pus în aplicare în două etape: 1971-1975 și 1976-1980.

La nivel politic, Planul Werner a fost abilitat de către Consiliul European al Miniștrilor de Finanțe (ECOFIN) prin Rezoluția din 22 martie 1971 cu privire la realizarea pe etape a UEM. Raportul Werner reprezintă prima tentativă spre o uniune monetară pentru 1980, el bazându-se pe sistemul de la Bretton-Woods.

În concepția lui P. Werner, noțiunea de plan în etape implica drumul de la un punct de plecare, precizat în detaliu după examinarea situației de moment, spre un stadiu final, constituit de uniunea economică și monetară, în interiorul căreia bunurile și serviciile, persoanele și capitalurile să circule liber și fără distorsiuni în materie de concurență.

Într-adevăr, Raportul Werner a acordat o deosebită importanță proceselor determinate de regulile pieței, *adică libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalurilor și forței de muncă*. Dar, totodată, Raportul a statuat că *mobilitatea factorilor de producție* va fi susținută și prin transferuri de fonduri publice, pentru a monitoriza dezechilibrele regionale și structurale care se vor accentua.

Făcând *comparație* între prevederile Raportului Werner referitoare la aceste procese, analizele și discuțiile care se poartă pe tema UEM subliniază apariția unor abordări diferențiate. Raportul a acordat o importanță marginală atingerii convergenței macroeconomice și a unei inflații reduse, deoarece coeficientul inițial de divergență între participanți era mult mai redus decât în prezent.

Aceste diferențe de percepție reflectă, mai degrabă, unghiurile diferite de abordare a modului în care economiile trebuie să evolueze și să interacționeze. Nivelurile de prețuri erau privite a avea o evoluție moderată, pe fondul unor negocieri salariale pacifiste, rolul central în dinamica lor revenind evoluției costurilor. Dezechilibrele externe erau atribuite, în principal, diferențelor existente în ceea ce privește măiestria gestionării cererii interne, în special cu ajutorul pârghiilor bugetare, licitând necesitatea centralizării abilităților decizionale în acest domeniu. La acel moment, persistau numeroase restricții în calea liberei circulații a capitalurilor și decidenții politici realizau cu greutate că fluxurile speculative de capital pot provoca ample evoluții ale cursurilor de schimb, chiar

dacă indicatorii macroeconomici nu indicau necesitatea unei ajustări a ratelor de schimb valutar.¹

Obiectivul central al primei etape a Planului Werner viza întărirea coordonării politicilor economice și monetare și avea în vedere și: ♦ *armonizarea instrumentelor de politică economică*; ♦ *coordonarea politicilor bugetare ale statelor membre*; ♦ *intensificarea integrării piețelor financiare*; ♦ *armonizarea politicii monetare și de credit*, cu accent mare în special în materie de schimb.

Aici trebuia să se acționeze pentru diminuarea fluctuației ratelor de schimb ale monedelor europene în interiorul unor marje mai reduse în comparație cu cele ce rezultau din aplicarea marjelor în vigoare asupra dolarului SUA.

Obiectivele etapei a doua a Planului Werner vizau: ♦ *intensificarea coordonării politicilor naționale*; ♦ *armonizarea politicilor naționale prin adoptarea de directive comune*; ♦ *transferarea de către statele membre în sarcina organelor comunitare a responsabilităților privind problemele de politică economică, comercială, financiară și monetară*.

Raportul Werner, prezentat în decembrie 1970 *Consiliului Ministerial* și *Comisiei Executive*, milita nu numai pentru obiectivele enumerate mai sus, care ofereau prima perspectivă pe termen lung în această direcție, ci cuprindea și o altă propunere concretă, și anume aceea a creării unui Fond European de Cooperare Monetară. Acesta urma să gestioneze resursele de sprijin monetar pe termen scurt și mediu, eventual și rezervele valutare externe ale Comunităților Europene, constituite în fond comun.

De asemenea, în cea de-a doua etapă, în materie monetară, trebuia să se producă eliminarea progresivă a fluctuațiilor dintre cursurile de schimb și să se introducă unitatea europeană de cont.

Obiectivele Planului Werner privind realizarea în etape a UEM au fost aprobate (în afară de ECOFIN) cu ușurință și de șefii de guvern și de stat din țările membre. Realizarea rapidă a consensului între cele șase țări membre și cei trei noi aderenți privind obiectivele UEM s-a datorat particularităților interdependente ale abordării-cadru.

- Prima particularitate a fost dată de *numărul foarte redus de constrângeri* din primul stadiu, care aveau la bază proceduri de consultări prealabile de coordonare a politicilor economice naționale.

Deciziile urmau să fie luate la *nivel comunitar* și apoi trebuia să fie adoptate la nivel național, iar în cazul neîndeplinirii lor, *nu erau prevăzute sancțiuni*. În ceea ce privește *transferul de autoritate*, trebuie să se facă următoarele două precizări: ♦ el a fost amânat pentru etapa a doua și ♦ nu a avut prevăzut un mecanism bazat pe legile pieței pentru a accelera progresul.

- A doua particularitate a constat în aparenta reconciliere pe care Planul Werner o realiza între abordarea economică și cea monetaristă a

¹ Miron, D. (coord.) – *Economia Uniunii Europene*, Ed. Luceafărul, București, 2002, p. 163.

integrării europene, evidentă în propunerile *Consiliului European de la Haga* (1969).

Abordarea economică (susținută în principal de Germania și Olanda) făcea referire la două obiective principale, și anume: ♦ la cursurile valutare fixate ireversibil și ♦ la autoritatea monetară unică. Ea susținea că aceste obiective se vor realiza după o perioadă lungă de timp, după ce se va fi experimentat *coordonarea pe baze voluntariste*, după ce se vor obține *performanțe economice convergente* și se vor produce *transferuri bugetare substanțiale* de la nivel național la cel al organelor comunitare.

Abordarea monetaristă a integrării europene era susținută de Franța, Belgia și Italia și ea pune accent pe rolul integrator al adâncirii armonizării monetare în cadrul Comunității.

În legătură cu aceste *două abordări*, Planul Werner a adoptat o poziție intermediară și a subliniat necesitatea realizării de progrese în același timp atât în domeniul monetar, cât și în celelalte domenii.

Centrul decizional de politică economică, care trebuia să exercite o influență decisivă asupra politicii economice comunitare, cu referire în special la politicile fiscale, era subordonat *Parlamentului European*.

În centrul sistemului instituțional din Raportul Werner, era plasat un sistem comunitar al Băncii Centrale Europene, conceput prin analogie cu Sistemul Federal de Rezerve al SUA. Acesta urma să fie structurat pentru elaborarea și monitorizarea elementelor de fond ale politicii monetare comune și ale politicii cursurilor de schimb în raport cu monedele terțe.

Evenimentele care au avut loc în prima etapă a Planului Werner (*șocul petrolier, criza resurselor de materii prime, criza sistemului monetar internațional* edificat la Bretton-Woods și *turbulența mare a cursurilor de schimb ale monedelor naționale*) au împiedicat CEE să realizeze obiectivele înscrise aici. De asemenea, această primă etapă coincide și cu aderarea Angliei, Danemarcei și Irlandei la Comunitate, aderare ce are implicațiile ei.

Chiar dacă Planul Werner n-a fost niciodată realizat, mai multe obiective apar, în mod singular, ca precursori.

Raportul-bilanț (Raportul Tindemans) prezentat de premierul Belgiei guvernelor țărilor membre ale CEE la sfârșitul anului 1975 consemnează eșecul Planului Werner. Raportul a conchis că este necesară elaborarea unui alt plan care să țină cont de noile condiții interne și internaționale. În nici un caz, insuccesul Planului Werner nu s-a datorat lipsei voinței politice, el fiind bine primit de cele șase țări membre ale CEE și de Comisia acesteia.

Concluzii

- De remarcat similitudinea Raportului Werner (care, în materie monetară, avea în vedere: ♦ asigurarea convertibilității depline, reciproce și ireversibile a monedelor țărilor membre ale CEE; ♦ eliminarea fluctuațiilor ratelor de

schimb până la fixitatea irevocabilă a parităților și a cursurilor valutare; ♦ introducerea în circulație a unei monede comune comunitare și ♦ liberalizarea completă a mișcărilor de capital) cu proiectul *UEM* de astăzi.

- Planul Werner sugerează totuși o autoritate bugetară centralizată, și nu o bancă centrală europeană, iar moneda unică rămâne doar o eventualitate.
- Dacă Raportul Werner a fost deosebit de sugestiv în ceea ce privește politicile monetare în raport cu țările neparticipante la uniunea monetară, el a fost destul de vag în ceea ce privește rolul autorității monetare comune și al legăturilor sale cu autoritățile politice.
- Având în vedere actuala structură instituțională a UEM, eforturile ce s-au depus pentru definirea ei și pentru articularea Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC) și comparând cu referirile la cadrul instituțional din Raportul Werner, necesar pentru gestionarea procesului, se poate observa că în acesta din urmă existau doar succinte prezentări (referiri).

2.2. Efectele Planului Werner

Prima etapă de aplicare a Planului Werner a produs rezultate sub așteptări. Singurele realizări mai importante, cu efecte imediate, au fost considerate crearea în 1973, pe baza unei hotărâri din anul precedent, a ceea ce va rămâne în istorie sub numele de *Acordul șarpelui monetar*¹ sau *Coaliția mărcii germane*² și înființarea, tot în 1973, a Fondului European de Cooperare Monetară (FECOM).

Mecanismul șarpelui monetar (1972-1978) este primul din seria de mecanisme succesive în cadrul cărora s-a desfășurat integrarea monetară în Europa. Lui îi urmează sistemul monetar european, care este de altfel *un efect pe termen mediu și lung al Planului Werner*, și uniunea monetară europeană (care a debutat pe baza Tratatului de la Maastricht adoptat în decembrie 1991).

2.2.1. Șarpele monetar european (Planul Werner)

După cum se cunoaște, un principiu de bază al sistemului de la Bretton-Woods era *paritatea declarată* la FMI pentru monede în raport cu dolarul (principală monedă de rezervă internațională) și *marjele înguste de variație* care trebuiau susținute de autoritățile monetare naționale.

Sistemul monetar unipolar de la Bretton-Woods presupunea că *ratele de schimb bilaterale* între două monede europene se pot modifica într-o marjă maximă de variație de două ori mai mare în raport cu cea stabilită față de dolar. Această marjă nu reprezenta o problemă atât timp cât țările europene stabiliseră la Consiliul European (martie 1971) o marjă mai îngustă – de 0,75% – și cât dolarul american avea un curs predictibil și puțin volatil.

¹ Werner, Pierre – *Itinerant luxemburgheze și europene 1945-1985*, Ed. Gnosis, București, 1988, p. 237.

² Werner, Pierre – *op. cit.*, p. 238.

Planul Werner se referă în mod detaliat la necesitatea și mecanismele de îngustare a marjelor de fluctuare reciprocă a monedelor țărilor membre ale CEE. El avea o prevedere clară, cuantificabilă, referitoare la avansarea în etape a procesului de realizare a UEM, și anume reducerea marjelor de fluctuație a monedelor europene la $\pm 0,6\%$, iar apoi acestea urmând să se elimine treptat. Cu această propunere au fost de acord toți actorii implicați, primul pas trebuind să se facă în anul 1971. Dar acest an a fost marcat de agravarea crizei dolarului, care a antrenat introducerea unilaterală a flotației cursului *mărcii germane*. Ulterior, Consiliul de Miniștri al CEE acorda Germaniei și Olandei autorizarea de a permite monedelor lor să fluctueze legal și temporar. Autoritățile germane și olandeze ar fi dorit să-și convingă partenerii să accepte o flotare comună a monedelor lor față de dolar, numai că Franța și Italia au respins această inițiativă (ele intuiau că *marca germană* și-ar fi sporit rolul în arhitectura procesului de integrare europeană și, desigur, nu doreau acest lucru). În orice caz, decizia autorităților germane și olandeze a fost de a-și lăsa monedele să floteze liber, la doar câteva săptămâni.

Rezoluția Consiliului Ministerial cu privire la UEM a pus în lumină *două* aspecte: ♦ unul se referea la fragilitatea solidarității comunitare (Germania în special și Olanda au recurs la sacrificarea interesului comunitar în beneficiul celui național); ♦ celălalt aspect a subliniat lipsa echipării tehnice și a pregătirii intelectuale, de moment, pentru a reacționa în mod real.¹

În condițiile în care autoritățile olandeze au permis propriei monede să floteze, guvernele Belgiei și Luxemburgului au trecut la consultări îndelungate asupra oportunității flotației francului, iar concluzia reprezenta punctul de vedere al lui P. Werner, atunci ministru de finanțe al Luxemburgului (Belgia era reprezentată de ministrul de finanțe, *Baronul Snoy*). Acesta se pronunța pentru menținerea stabilității în interiorul Benelux – uniune fondată de altfel pe o bază sănătoasă.

Din această cauză, Franța, Germania și Italia au propus celorlalți parteneri europeni să mențină fluctuațiile monedelor comunitare în limita vechilor marje, adică $\pm 1,5\%$, și să-și coordoneze fluctuația în raport cu dolarul american.

Între timp, s-a produs o schimbare radicală în domeniul monetar internațional. R. Nixon, președintele SUA, a anunțat la 15 august 1971 *suspendarea oficială a convertibilității dolarului în aur*. În consecință, se renunță și la menținerea parității dolarului față de celelalte monede europene în limita de $\pm 1,5\%$.

Țările Benelux, motivate de menținerea coeziunii între ele atât în cadrul uniunii monetare, cât și cadrul CEE, dar și confruntate cu neîncrederea și rezerva celorlalți parteneri într-o acțiune comună imediată, au propus menținerea monedelor din CEE în cadrul limitelor stabilite și flotarea comună a monedelor lor în raport cu dolarul. Acesta este primul șarpe monetar și poate fi considerat

¹ Werner, Pierre – *op. cit.*, p. 234.

un punct de sprijin al Comunității în adoptarea unei poziții unitare în raport cu exteriorul.

Primul șarpe monetar a rămas numai la nivelul țărilor Benelux, restul țărilor comunitare respingând propunerea (Germania și Italia au intrat într-o *flota-re liberă*, iar Franța a stabilit un *sistem dual de rate de schimb* și a *întărit controlul schimburilor externe*).

După participarea la încheierea Acordului smithsonian din decembrie 1971, document care stipula *stabilirea de noi parități* pentru principalele monede în raport cu dolarul (acordul a majorat marja de variație de la $\pm 1\%$ la $\pm 2,25\%$), țările comunitare au decis să-și reglementeze cu precizie relațiile dintre monede în noile condiții.

Astfel, la data de 21 martie 1972, prin Acordul de la Basilea, cei șase parteneri din cadrul CEE decid ca ecartul dintre monedele comunitare să nu poată depăși 2,25%, iar marja reală față de monedele extracomunitare să se cifreze la 4,5%. Această înțelegere va rămâne în istorie sub denumirea de Acordul șarpelui monetar sau Coaliția mărcii germane.

Șarpele monetar european nu a asigurat stabilitatea dorită nici pentru monedele care au rămas fidele sistemului. Așa se explică de ce, în anul 1979, țările europene încearcă o modalitate de asigurare a stabilității monetare cu ajutorul unui nou sistem. De asemenea, mijlocul anilor '70 marchează poate cel mai redus nivel de integrare monetară. Așadar, în anul 1979, sistemul îmbunătățit a fost integrat în SME, care, împreună cu FECOM, constituie nu numai două obiective principate ale Raportului Werner, dar și coloana de rezistență a desăvârșirii uniunii economice și monetare.

Concluzii

- Reprezentând prima experiență de cooperare monetară între țările comunitare, șarpele monetar european are deci meritul de a fi *introdus o zonă de stabilitate într-un peisaj monetar haotic*.
- Are un merit deosebit, deoarece a stimulat băncile centrale europene (ale celor nouă) în *inițierea practicării politicii de susținere reciprocă* (acestea aveau intervenții concertate pe piața valutară pentru menținerea unei anumite *relații de paritate flexibilă*).
- Istoria *șarpelui monetar european* a fost scurtă și instabilă, datorită: ♦ extinderii CEE; ♦ convulsiilor din economiile naționale ale tuturor țărilor comunitare; ♦ deselor intrări și ieșiri din sistem ale monedelor diferitelor țări membre.
- *Șarpele monetar european*: acest nou *sistem european* s-a manifestat atunci când sistemul monetar internațional de la Bretton-Woods s-a prăbușit, în anii 70, și s-a dezvoltat evoluând dinspre o rigiditate excesivă a cursurilor de schimb (la începuturile sale) către o monedă mai flexibilă.
- Nici țările participante la *șarpele monetar*, nici CEE în ansamblul său nu au avut forța necesară să contribuie în anii '70 la ordonarea sistemului monetar internațional, în continuă dezagregare.

2.2.2. Fondul European de Cooperare Monetară (FECOM)

Ideea originală a creării Fondului European de Cooperare Monetară (FECOM) a aparținut lui P. Werner și ea a fost enunțată în planul privind uniunea economică și monetară.

Creat efectiv la 3 aprilie 1973, era abilitat la început cu monitorizarea sistemului comunitar al cursurilor de schimb (de precizat că, la acel moment de început, acest sistem exista doar pentru cinci din cele nouă state membre).

Printre atribuțiile acestui organism, în cadrul primei sale etape de funcționare, se numără: ♦ concertarea necesară bunei funcționări a sistemului de schimb instituit de Comunitate; ♦ asigurarea naturii multilaterale a soldurilor rezultate din intervențiile băncilor centrale asupra monedelor europene și multilateralizarea reglementărilor intracomunitare; ♦ gestionarea eficientă a finanțării pe termen scurt și foarte scurt, așa cum se convenise în Acordul dintre băncile centrale comunitare.

În etapa a doua a procesului de făurire a uniunii economice și monetare, urma ca rolul FECOM să fie foarte mult consolidat (trebuia să joace un rol important în implementarea și extinderea folosirii unității europene de cont și, totodată, consiliul său de administrație să reglementeze coordonarea politicii comunitare în materie de monedă și de credit).

Pentru gestionarea acestor atribuțiuni, a fost abilitată Banca Reglementelor Internaționale (BRI). FECOM își avea sediul permanent la Luxemburg, acesta constituind un demers de succes al lui Pierre Werner. Pentru stabilirea sediului FECOM s-au purtat numeroase discuții, fiecare țară comunitară încercând să-și impună punctul de vedere, dar, în final, pivotul financiar al sediului din Luxemburg fusese recunoscut și confirmat de toți partenerii.¹ El trebuia condus de un consiliu de administrație compus din guvernatorii băncilor centrale participante, care dispuneau fiecare de un singur vot.

În anul 1994, el a fost integrat în Institutul Monetar European și poate că explicația cea mai plauzibilă ar fi aceea că, primind directive de la Consiliul Ministerial, nu putea constitui o autentică autoritate monetară a Comunităților.

Concluzii

- Deciziile acestui organism s-au dovedit a avea un caracter consultativ și de recomandare, toate deciziile importante discutându-se de către Comitetul Guvernatorilor Băncilor Centrale.

¹ Werner, Pierre – *op. cit.*, p. 247.

CAPITOLUL 3

SISTEMUL MONETAR EUROPEAN (SME)

După dezechilibrele externe ce au început în anul 1973, când angajamentele nu mai puteau fi ținute, când monedele europene au început să floteze mult față de dolar, rămânând mai mult sau mai puțin coordonate între ele, în tot cursul anului 1978, țările Comunității Europene au negociat crearea SME. Mai precis, liniile noului sistem au fost trasate la Consiliul European de la Copenhaga (7-8 aprilie 1978) și la Consiliul European de la Brema (6-7 iulie 1978).

Era o inițiativă determinată nu atât din punct de vedere economic, cât concentrată la cel mai înalt nivel de decizie politică. Punctele de vedere ale țărilor comunitare privind crearea SME aveau la bază următoarea situație: ♦ la sfârșitul perioadei *șarpelui monetar*, între Germania și celelalte țări comunitare exista o diferență mare de inflație. Adică Germania se remarcă prin politica sa antiinflaționistă și trecea drept țara cea mai influentă din Europa, în timp ce celelalte țări, în frunte cu Franța, doreau să-și stăpânească inflația. Din această cauză, grupul de țări dirijate de Franța, dorind să instaureze mai multă simetrie, creează SME.

În decembrie 1978, Consiliul European de la Bruxelles a aprobat condițiile de apariție a acestui nou SME, iar în martie 1979, prin Acordul de la Basilea dintre băncile centrale ale țărilor membre, s-au pus în funcțiune principalele sale mecanisme, și anume SME, creat cu scopul de a întări legăturile monetare, a fost conceput pe trei coordonate: ♦ ECU – ca unitate monetară europeană (în conformitate cu Rezoluția de la Bruxelles: ECU trebuia să fie folosită deplin ca *activ de rezervă și mijloc de decontare*; ECU va fi rezultanta *ponderii¹ medii a cursurilor tuturor monedelor* din SME); ♦ un mecanism al cursurilor de schimb și regulile de intervenție aferente acestuia; ♦ un mecanism de credit (reglementările FECOM care au instrumentat diferite operațiuni de finanțare pe termen scurt și mediu, legate de stabilitatea cursurilor de schimb).

Toate monedele statelor comunitare din acea vreme (Franța, Italia și Irlanda) care erau în afara sistemului au decis să participe deplin la acesta, alături de Olanda, Belgia, Danemarca, Luxemburg și Germania), cu excepția lirei sterline (Marea Britanie a hotărât să nu participe la mecanismul cursurilor de schimb instituit prin SME), au fost încorporate în mecanismul de schimb. Cursurile de schimb bilaterale nu puteau să depășească o marjă de 2,25%.

SME urma să se bazeze, așa cum preciza Rezoluția de la Bruxelles, pe o legislație adecvată atât la nivel național, cât și la nivel comunitar. În momentul lansării, SME se definea, așadar, prin următoarele trăsături principale:

¹ Ponderea reflectă importanța economică a fiecărei țări membre a Comunității Europene.

- obligația de a interveni nelimitat în cadrul marjei de fluctuație (ECOFIN și orice țară din sistem conveneau o rată de schimb bilaterală în raport cu celelalte valute participante, iar în momentul în care cursul de schimb bilateral pe piața valutară varia cu un procent în orice direcție, *intervențiile deveneau obligatorii*);
- indicatorul de divergență¹ – ca element nou comparativ cu șarpele monetar, adică *diferența zilnică dintre starea oficială a ECU în monedele ce-l compuneau și cea de piață*;

În momentul atingerii a 75% abatere într-un sens sau altul față de divergența maximă admisă, numită *prag de divergență*, se începeau acțiunile de corectare de către autoritățile monetare ale țării sau țărilor respective.

Altfel spus, *când o țară a atins cursul de sus față de altă țară care a atins cursul de jos*, băncile centrale ale celor două țări trebuie să reacționeze pentru a menține paritatea. Banca centrală care are *moneda forte* trebuie să-și vândă moneda în schimbul celei ce aparține țării cu *moneda slabă*; în același timp, banca centrală a monedei slabe trebuie să cumpere propria sa monedă în schimbul rezervelor sale.

Când o țară nu mai poate să-și mențină paritatea în interiorul benzii înguste, se putea produce o realiniere între parități (*devalorizarea monedelor slabe și reevaluarea celor puternice*).

- facilitățile de creditare grupate în trei categorii:
 - > *facilitatea pe termen foarte scurt* (care avea în principal rolul de a menține consensul cu privire la ideea de intervenție nelimitată);
 - > *sprijinul monetar pe termen mediu* (mecanism prin care se aproba accesul automat în baza unui cadru stabilit prin intermediul unor cote ale debitorilor);
 - > *susținerea financiară pe termen mediu* (constă printr-o procedură bazată pe condiționalitate și eliberare de fonduri în tranșe, pe baza unor decizii adoptate cu *majoritate calificată* în cadrul ECOFIN);
- mecanismul de decontare în ECU, conform căruia statele participante depuneau la Fondul European de Cooperare Monetară 20% din rezervele lor de aur și dolari, în schimbul unității monetare ECU.

După doi ani de la lansarea SME, țările comunitare participante și-au exprimat ferm hotărârea de a-i consolida dispozițiile și procedurile, în vederea transformării lui într-un sistem definitiv.²

În felul acesta, a luat ființă Fondul Monetar European (FME) ca o prelungire și continuare într-un plan superior a FECOM; în cadrul lui, *unitatea monetară ECU* – era utilizată ca *activ de rezervă și instrument de reglare*.

¹ Indicatorul de divergență reflectă deci cu cât se aprecia sau deprecia o monedă față de celelalte monede ce compuneau ECU.

² Conference à la tribune du Centre d'Accueil pour l'Europe Unie, Bruxelles, 15 decembrie 1980.

Lansarea FME nu s-a efectuat în cele mai bune auspicii, întârzierea lansării datorându-se în principal a trei factori:

- un prim factor este că autoritățile germane au cerut revizuirea Tratatului de la Roma, care presupunea *ratificarea* FME (conform conținutului *Rezoluției de la Bruxelles*);
- un al doilea factor se referea la interferențele între funcțiile politice și cele ale băncilor centrale, care se caracterizau prin grade diferite de autonomie;
- un al treilea motiv ținea de crearea unei rezerve de lichiditate internaționale, care să permită relaxarea monetară în țările participante (metoda lansării ECU prin intermediul unor *swap-uri* temporare față de *aur și dolar* nu implica direct crearea unei rezerve nete).

De precizat că SME n-a rezistat în fața *șocului reunificării germane*, care a produs o nouă criză a lui, afectând din plin construcția Europei și viitorul ei.

SME, conceput să funcționeze în mod simetric, n-a funcționat în realitate așa. O primă cauză rezidă în instabilitatea cursurilor de schimb; așa cum s-a precizat, *variațiile dolarului au constituit surse de tensiune în interiorul unui sistem cu cursuri de schimb fixe între țări europene*. În al doilea rând, a existat o asimetrie a intervențiilor băncilor centrale.

Adesea s-a afirmat că SME a devenit o zonă a mărcii germane. Țările europene cu inflație mai mare decât Germania sufereau pierderi de competitivitate. Apoi Germania alesese să ducă o politică monetară independentă, iar celelalte țări membre ale SME care-și fixaseră cursul de schimb în raport cu marca (ceea ce le ajutase să-și reducă rata inflației mult mai mult decât celelalte țări ale OCDE) nu puteau avea o altă politică.

Concluzii

- ECU a devenit din ce în ce mai utilizat în tranzacțiile private. Datorită faptului că moneda europeană garanta stabilitatea relativă dorită în egală măsură de debitori și creditori și grație unor auspicii monetare favorabile ratelor dobânzii, ECU și-a extins rolul și în domeniul emisiunilor de euroobligațiuni.

- Prin integrarea șarpelui monetar și al FECOM în mecanismul său, ca și din punct de vedere al filosofiei instituționale (bazele sale juridice țineau atât de *legislațiile naționale* ale țărilor participante, cât și de *dreptul comunitar*), SME poate fi calificat drept o *continuare a Planului Werner*.

Dar, spre deosebire de Planul Werner, SME era mai puțin ambițios și mai realist, instituind un mecanism al cursurilor fixe, un mecanism în care ajustarea cursurilor era mai puțin traumatică și care pregătea drumul spre o politică monetară comună.

- SME a reprezentat o *nouă etapă spre uniunea economică și monetară* și a constituit cadrul principal de reglementare a cooperării și coeziunii europene în materie monetară.

Supraviețuind mai bine decât predecesorul său (*șarpele monetar*) la crizele curente din Comunitățile Europene, el a constituit și marea surpriză în evoluția sistemului monetar internațional (SMI), succesul său accentuând preocupările de reformă a creșterii economice.

Totuși, funcționarea sa a fost distorsionată de extinderea spre sud a Comunității: Grecia (1981), Spania și Portugalia (1986), care, având economii mai puțin consolidate, au afectat întreaga arhitectură economică comunitară.

De asemenea, asupra funcționării SME și-a pus amprenta în sens negativ și variația de mare amplitudine a cursului dolarului, ca și al doilea șoc petrolier.

- SME, conceput să funcționeze în mod simetric, n-a funcționat în realitate așa. O *primă cauză* rezida în instabilitatea potențială a cursurilor de schimb (așa cum s-a precizat, *variațiile dolarului* au constituit surse de tensiune în interiorul unui *sistem cu cursuri de schimb fixe* între țări europene); în *al doilea rând*, a existat o asimetrie a intervențiilor băncilor centrale (adesea s-a afirmat că SME a devenit o zonă a *mărcii germane*).

Dar această situație, când o singură țară impunea celorlalte țări europene politici economice contrare intereselor lor, nu putea exista la nesfârșit. Modul de funcționare a SME era considerat antidemocratic. Din această cauză, adică pentru a umple deficitul democratic¹, se elaborează un proiect de monedă unică europeană.

¹ *Moneda unică europeană – euro*, Parlamentul României, Departamentul pentru Informare Parlamentară, Centrul pentru Studii și Cercetări, București, iunie, 2000.

CAPITOLUL 4

UNIUNEA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ (UEM)

În perioada anilor 1980-1985, relansarea construcției europene, în general, a uniunii economice, în special, s-a aflat într-un con de umbră. Se continuă discuțiile pe tema reformei la cele mai diverse niveluri (exemplu: la a 21-a reuniune la nivel înalt a CEE din noiembrie 1981, care a avut loc la Londra, la nivelul *Consiliului Ministerial* al CEE din ianuarie-februarie 1982 de la Bruxelles - ocazie în care s-a adoptat *Planul Genscher-Colombo*, un program de compromis privind relansarea uniunii economice și monetare). Discuțiile pe tema reformei CEE scot la iveală puternice divergențe de interese între țările comunitare.

În anul 1980, se semnează *Acordul de cooperare între CE și România*.

4.1. Actul unic european

Discuțiile purtate în perioada 1980-1985 s-au finalizat, în cele din urmă, printr-un *compromis* – adoptarea în iulie 1985 a așa-numitei Carta albă – *un document privind desăvârșirea pieței interioare a CEE până la Finele anului 1992*.

Carta albă cuprindea circa 300 de măsuri privind înlăturarea barierelor fizice, tehnice și fiscale din calea circulației mărfurilor, măsuri care de altfel sunt puse în aplicare.

Dar momentul hotărâtor al țărilor membre ale Comunității Europene de a desăvârși procesul de integrare europeană este Actul unic european, adoptat la 3 decembrie 1985 la Luxemburg și intrat în vigoare în iulie 1987. Acest act completează *Tratatul de la Roma*, obiectivul său fiind deschiderea pentru Europa a unei etape noi privind liberalizarea în domeniul schimburilor de servicii și mărfuri și libertatea de circulație a persoanelor.

În afară de crearea marii *piețe interne* a CEE, care reprezintă începutul realizării uniunii economice și monetare în cadrul Comunității, neimplicând desființarea entităților naționale, în Actul unic vest-european, ca de altfel și în Carta albă, s-a convenit și realizarea altor obiective, și anume:

- coeziunea economică, adică crearea condițiilor ca fiecare stat membru al Comunității să facă efortul de a-și *conduce politica economică într-un mod convergent cu cele ale partenerilor săi comunitari*, contând în acest fel pe sprijinul CE;

- armonizarea politicilor sociale, care se referă la faptul că organele comunitare au posibilitatea să adopte și să implementeze în toate țările membre reglementări în domeniul social;
- coordonarea eforturilor de cercetare și dezvoltare tehnologică ale tuturor țărilor comunitare;
- cooperare monetară, adică consolidarea SME la care să adere toate țările membre ale CEE;
- votul prin majoritate calificată, care, cu anumite excepții, să înlocuiască principiul unanimității;
- sporirea competențelor Parlamentului European, care va fi ales prin vot universal direct și care primește o putere de amendament în noile domenii în care deciziile se iau cu majoritate calificată.

La cumpăna anilor '90, evoluțiile europene sunt influențate de două evenimente majore: ♦ venirea lui *Jacques Delors* la președinția Comisiei Europene; și ♦ căderea zidului Berlinului în 1989.

În anul 1988, Consiliul European de la Hanovra reînnoiește inițiativa creării uniunii economice și monetare, luând decizia înființării unui comitet format din *guvernatorii băncilor centrale, președintele Comisiei Executive – J. Delors – și experți independenți*, sub președinția lui J. Delors, pentru elaborarea unui raport în acest sens.

În anul următor (aprilie 1989) este prezentat așa-numitul *Raport Delors*, în care s-au reluat unele dintre problemele Raportului Werner și s-au propus *etapele necesare care să conducă la UEM*. În același an (iunie 1989), același Consiliu European convoacă la Madrid o *conferință* (reuniune) la nivel înalt, unde este discutat și aprobat raportul rezultat din lucrările *Grupului Delors* și unde se hotărăște *definitivarea succesiunii etapelor de transformare a arhitecturii europene*, prima etapă urmând să înceapă, așa cum era definită în raport, la 1 iulie 1990. De asemenea, cu această ocazie, s-au stabilit activitățile de pregătire a unei conferințe interguvernamentale care să studieze posibilitatea modificării Tratatului de la Roma, pentru a se putea realiza etapele stabilite în Raportul Delors.

4.2. Comitetul Delors (Raportul Delors)

Comitetul Delors a avut deci ca bază de reflecție¹ *Planul Werner*, socotit ca *document de referință*. Deosebirea esențială dintre aceste două rapoarte rezidă în obiectivul vizat: o *monedă comună*, care să circule în același timp cu monedele naționale, în cadrul unei zone monetare consolidate, în cazul Raportului Werner, față de o *monedă unică* și deci o politică monetară unică, în Raportul Delors.

¹ Werner, Pierre - *op.cit.*, p. 257.

Raportul Delors, în afara faptului că indică etapele necesare ajungerii la UEM și le descrie, enunță obiectivul precis de atins, și anume: ♦ acela de creare a UEM; ♦ descrie politicile economice și monetare necesare în acest scop și ♦ modul în care ar trebui să arate, în opinia autorilor, situația finală la care urmează să se ajungă. Potrivit acestui raport, *procesul creării UEM va fi unul evolutiv, însă continuu, progresiv, cuprinzând trei etape.*

Un studiu detaliat referitor la situația finală a UEM completează Raportul. Este vorba de așa-numitele *amenajări instituționale* necesare în acest scop, și anume se preconizează crearea unei structuri federale, numită Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC).

Raportul Delors deschide drumul către ceea ce, în analele Europei, s-a înscris sub denumirea de Conferința de la Maastricht, după numele localității olandeze care a găzduit-o în decembrie 1991, care trasează, în principal, arhitectura UEM. S-a semnat Tratatul de la Maastricht (sau Tratatul Uniunii Europene) în care se regăsesc Acordurile de la Maastricht. Aceste *documente*, de o deosebită importanță pentru viitorul Comunității Europene și care constituie un punct de cotitură în evoluția procesului de integrare economică și monetară, s-au definitivat la data de 7 februarie 1992 în aceeași localitate. Semnarea Tratatului de la Maastricht s-a făcut de către șefii de guvern ai țărilor membre ale CE și a intrat în vigoare în 1993, când Comunitatea Europeană devine Uniunea Europeană (UE).¹

Raportul Delors se compune, de fapt, din trei capitole:

a. capitolul 1 – în care sunt prezentate *succesele* obținute până la acea dată în ceea ce privește integrarea economică și monetară (♦ *stabilitatea cursurilor de schimb*, ceea ce a favorizat extinderea comerțului internațional; ♦ *convergența spre reducerea ratelor inflației* în țările CE) și *însuccesele* (♦ SME nu a atins pe deplin obiectivele; nu s-a realizat tranziția la a doua etapă prevăzută – *crearea unui Fond Monetar European*; ♦ s-au produs *tensiuni în SME* etc.);

b. capitolul 2 – în care se reia definirea Uniunii Monetare adoptată prin Proiectul Werner (♦ *convertibilitatea totală și ireversibilă a monedelor*, ♦ *liberalizarea completă a pieței de capitaluri și de servicii financiare* și ♦ *cursuri de schimb ireversibil fixe*);

¹ Tratatul de la Maastricht oferă un cadru juridic celor trei comunități europene (CECA, EURATOM, CEE) create în anii '50. Dintre cele trei comunități, CEE a ocupat un loc aparte, datorită obiectivului său pur economic, dar și politicilor din domeniul social, al mediului, al dezvoltării regiunilor defavorizate. Tratatul de la Maastricht este cel ce a decis redenumirea în mod formal a CEE în Comunitatea Europeană (CE). Cele trei comunități au fost numite pilonul central sau primul pilon al UE. Tratatul de la Maastricht adaugă acestuia încă doi piloni în domeniul politicii externe a securității comune și în domeniul cooperării pentru afaceri interne și justiție.

c. capitolul 3 – în care sunt desemnate trei etape necesare ale procesului de creare a UEM, neprecizându-se un calendar exact pentru trecerea de la o etapă la alta.

Conform Raportului Delors, prima fază a procesului trebuia să înceapă în vara anului 1990, lucru care de altfel s-a și produs. La data semnării Tratatului de la Maastricht (7-9 februarie 1992), această primă etapă definită de Raportul Delors se afla deja în derulare. Începerea primei faze corespunde intrării în vigoare a *Directivei comunitare privind liberalizarea completă a mișcărilor de capitaluri*.

4.2.1. Prima etapă a Raportului Delors

În prima etapă a Raportului Delors trebuia să se atingă următoarele obiective:

- aderarea tuturor monedelor țărilor membre UE la mecanismul cursurilor de schimb al SME;
- întărirea coordonării politicilor economice și monetare ale statelor membre, ceea ce implica creșterea rolului Comitetului Guvernatorilor Băncilor Centrale, care putea să formuleze opinii asupra politicii monetare comunitare;
- realizarea unei *zone Financiare integrate* la nivelul UE, care să asigure înfăptuirea deplină a liberei circulații a capitalurilor și a pieței unice;
- studierea înființării unui Fond European de Rezervă, ca embrion al Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC).

Privind retrospectiv lucrurile, în decembrie 1989, *Consiliul European* adopta, la Strasbourg, o serie de decizii importante privind pregătirea trecerii la etapa a doua, care de altfel a ridicat o serie întreagă de probleme pentru a căror rezolvare acesta a propus formarea unui *grup de experți* sub conducerea lui *E. Guigou* (șefa secretariatului general de coordonare interministerială și consilieră a președintelui *Mitterand*). În ceea ce privește uniunea monetară, acest grup se ocupa, în primul rând, de *statutul SEBC*: * posibilitatea acestei instituții de a *acorda credite pentru acoperirea deficitelor bugetare*; * competențele de *reglementare și de supraveghere bancară*: ♦ instrumentele de politică monetară; ♦ structura și modul de funcționare a organismelor de conducere; ♦ modul de adoptare a deciziilor ♦ mijloacele de asigurare a independenței față de autoritățile monetare și guvernele naționale; ♦ modul de corelare a politicii monetare cu politica economică etc.

Raportul Guigou evidențiază și alte probleme, cum ar fi: stabilirea modului de îmbinare a competențelor SEBC cu cele ale autorităților monetare naționale.

Așadar, pregătirea celei de-a doua faze se face după aprobarea Raportului Delors, dar pe fondul unor discuții oficiale continue privind *moneda unică și politica monetară comună*. Este perioada când are loc prăbușirea comunismului în țările din fostul lagăr sovietic și când exista perspectiva unificării Ger-

maniei (unificarea monetară – dosarul UEM – de fapt, Germania a creat impresia ca nu o mai interesează, datorită procesului complex al unificării).

4.2.2. A doua etapă a Raportului Delors

În Raportul Delors, faza a doua prevede înființarea SEBC ca *instituție monetară europeană*, care va exercita principalele funcții ale unei bănci centrale, și anume:

- elaborarea și aplicarea politicii monetare;
- gestionarea cursurilor de schimb și a rezervelor valutare;
- buna funcționare a sistemelor de plăți, inclusiv garant ultim al acestora.

În viziunea aceluiași raport, SEBC va fi o *instituție comunitară independentă* față de guvernele naționale și de celelalte autorități guvernamentale. Dispunând de personal propriu, va fi condus de un organism compus din guvernatorii sau președinții băncilor centrale naționale și va prezenta *rapoarte anuale* numai Parlamentului European și Consiliului Europei. Referitor la băncile centrale naționale, Raportul Delors precizează că acestea, urmând și respectând orientările generale ale SEBC, vor aplica, la nivelul lor, politicile monetare naționale.

4.2.3. A treia etapă a Raportului Delors

Printre măsurile prevăzute pentru etapa a treia, potrivit Raportului Delors, figurează: ♦ *fixarea irevocabilă a cursurilor de schimb valutar*, ♦ *elaborarea de către conducerea SEBC a unei politici monetare comune*; ♦ *punerea în comun a tuturor rezervelor valutare*; ♦ *dispariția monedelor naționale și adoptarea unei monede unice* etc.

Concluzii:

- Principala idee care rezultă din acest raport (Raportul Delors) este aceea că obiectivul unificării economice și monetare este compatibil cu menținerea independenței naționale.
- De asemenea, același Raport Delors arată că unificarea monetară se poate realiza numai paralel cu unificarea economică.
- Raportul Delors are și alte caracteristici importante referitoare la *crearea rezervei valutare comune și restrângerea marjelor de fluctuație ale cursurilor valutare* atât cât se poate și ținând cont de progresele înregistrate în convergența economică.
- Raportul Delors lasă *deschise o serie de probleme* referitoare la natura și amploarea prerogativelor lăsate de băncile centrale naționale (BCN), pentru a-și putea îndeplini sarcina de aplicare a politicilor monetare naționale, la nivelul lor, dar în cadrul orientărilor SEBC.
- Evoluțiile produse după aprobarea Raportului Delors impun anumite *corecturi*, pe care Tratatul de la Maastricht le va pune în aplicare.

4.3. Tratatul de la Maastricht

Tratatul de la Maastricht, în ansamblul său, a reprezentat o nouă etapă a integrării europene, deoarece el: ♦ a fixat *un calendar pentru crearea monedei unice euro*; ♦ a introdus cei doi *piloni de natură interguvernamentală* (politica externă a securității comune și cooperarea în domeniul afacerilor interne și justiție); ♦ a extins *procedura de vot cu majoritate calificată* în noi domenii; ♦ a conferit *Parlamentului European noi puteri* (exemplu: *decizie* cu Consiliul European); ♦ a introdus noțiunea de *cetățenie europeană* pentru toți cetățenii statelor membre ale UE.

Având drept punct de plecare Raportul Delors, Tratatul de la Maastricht stabilește la rândul-i *programul de orientare spre o monedă unică*, și aceasta începând cu o dată istorică, 1 ianuarie 1999.

4.3.1. Prima fază a Tratatului

În ceea ce privește Tratatul de la Maastricht, în prima fază (1 iulie 1990-31 decembrie 1993) sunt prevăzute să se realizeze următoarele *obiective*:

- *coordonarea politicilor economice* ale statelor membre;
- *adoptarea măsurilor legislative* necesare punerii efective în practică a liberei circulații intracomunitare a *capitalurilor* și a *pieței unice*, a *interzicerii finanțării monetare a deficitelor publice*, a punerii în funcțiune a programelor naționale, permițând supravegherea *convergenței politicilor economice*;
- crearea unui *comitet monetar consultativ*.

În linii mari, principalele obiective din Raportul Delors și din Tratatul de la Maastricht care trebuia atinse în această etapă (1990-1993) au fost rezolvate. Pe tot parcursul acestei faze a fost necesară respectarea condiției esențiale privind continuarea *evoluției convergente a economiilor* principalelor țări comunitare.

Exemplu:

- cel mai concludent exemplu este *accentuarea convergenței între economia Franței și cea a Germaniei*;
- între alte țări din Comunitate, s-a constatat o *evoluție divergentă a economiilor lor*, amplificându-se decalajele la: ♦ *deficitul bugetar*, ♦ *rata inflației* și ♦ *situația balanței de plăți externe*.

4.3.2. A doua fază

Faza a doua a UEM a fost prevăzută să înceapă, conform Tratatului de la Maastricht, la 1 ianuarie 1994, Raportul Delors neprecizând data, deoarece stabilirea ei atunci era dependentă de intrarea în vigoare a noului tratat.

În plan instituțional, faza a doua în aplicarea Tratatului de la Maastricht (01 ianuarie 1994-31 decembrie 1998), spre deosebire de Raportul Delors, es-

te mai puțin ambițioasă. Totuși, este prevăzută crearea Institutului Mondial European (IME), precursor și embrion al viitoarei Bănci Centrale Europene (BCE). Apariția acestui organism de specialitate la 1 ianuarie 1994, cu sediul la Frankfurt (Germania), este o primă măsură concretă a acestei faze. Membrii lui vor fi toate băncile centrale naționale din statele comunitare, iar rolul său este de a planifica detaliile funcționării viitoarei BCE și de a monitoriza tranziția la *uniunea monetară*.

IME era condus, în conformitate cu Tratatul de la Maastricht, de *Consiliul Instituțional Monetar European*, ce avea două atribuții principale:

1. recâștigarea condițiilor etapei a III-a a UEM și
2. pregătirea și construcția SEBC.

Alte atribuții ale IME au fost următoarele:

- ◆ întărirea cooperării între băncile centrale naționale (BCN) ale statelor membre;
- ◆ întărirea coordonării politicilor monetare ale țărilor membre pentru asigurarea stabilității prețurilor;
- ◆ supervizarea SME;
- ◆ organizarea de consultări în jurul problemelor aflate în competența BCN și a piețelor financiare comunitare;
- ◆ facilitarea utilizării *ECU* și supravegherea dezvoltării sale.

Tot pe parcursul fazei a doua, este prevăzut *transferul gradual al prerogativelor autorităților monetare naționale către BCE*. Așadar, o dată cu apariția BCE, IME își va înceta activitatea, bunurile lui fiind vândute, iar rezultatul vânzării va fi împărțit între băncile statelor membre, potrivit proporției cu care acestea au participat la crearea capitalului IME.

Tratatul de la Maastricht prevede ca faza a doua să fie parcursă astfel încât, până la sfârșitul ei, BCE, căreia statele membre trebuie să-i asigure independența față de autoritățile publice, să dispună de toate mijloacele tehnice necesare pentru intrarea sa în funcție, imediat ce va începe faza a treia.

De altfel, încă din perioada negocierii Tratatului de la Maastricht, unele țări (Italia, în principal), conștiente că nu vor putea îndeplini *criteriile de convergență* necesare intrării în faza finală, au pledat pentru o *fază a doua mai lungă* și cu un IME *mai structurat*.

Criteriile de convergență

Criteriile de convergență definite de Tratatul de la Maastricht constituie o condiție de afirmare și menținere a UEM. Construcția Uniunii are din start unele *discordanțe*:

- ◆ un grad de solidaritate financiară foarte redus, în condițiile absenței integrării politice;
- ◆ o politică monetară centralizată, în condițiile în care statele membre derulează politici economice și bugetare independente.

Tratatul de la Maastricht (art. 109), ca și protocoalele adiționale condiționează participarea la a treia fază a UEM a tuturor țărilor ce doresc acest lucru de îndeplinirea unor condiții denumite *criterii de convergență*. Necesitatea îndeplinirii acestora decurge din faptul că, între statele între care au loc relații comerciale și există *diferențe economice*, se produc tensiuni. Cum tensiunile care apar se nivelează prin intermediul cursului de schimb, iar în cadrul uniunii monetare, cursurile sunt fixe (ca premisă a trecerii la moneda unică), atunci statele care participă la uniunea monetară a trebuit să creeze concomitent și o uniune economică, respectiv să realizeze uniunea economică și monetară (UEM). Respectarea, în timp, a acestor *criterii de convergență* este necesară pentru a permite accesul unui stat la UEM.

Aceste premise, puțin încurajatoare în funcție de scopul propus, au avut ca rezultat convenirea asupra necesității de a asigura o convergență *minimală* în probleme de bază ale eficienței economice și sociale, cum sunt:

- gradul de control al inflației;
- nivelul și stabilitatea ratei dobânzii;
- gradul de echilibrare a finanțelor publice;
- stabilitatea cursului valutar.

Criteriile de convergență (așa-numita convergență nominală) definite de Tratatul de la Maastricht sunt criteriile monetare, iar altele bugetare. Prezentarea lor în această ordine, adică grupate în *criterii monetare de convergență* și *criterii bugetare de convergență*, se face doar pentru a accentua și a delimita mai clar (așa cum s-a mai procedat) tot ceea ce ține de domeniul monetar.

Nu s-a dorit nesocotirea ordinii de prezentare a criteriilor, care era conformă priorității date stabilității prețurilor și care se regăsește în art. 105 al Tratatului de la Maastricht, care spune că: *obiectivul principal al SEBC este menținerea stabilității prețurilor*.

A. Criteriile monetare de convergență

1. *Rata inflației*¹ statelor membre nu trebuie să fie mai mare de 1,5% peste media ratelor inflației înregistrate în primele trei state membre cu cele mai stabile prețuri (cu cele mai scăzute rate de inflație).

Interpretarea acestui criteriu se poate face plecând de la rațiuni logice. El implică un grad de convergență a politicilor monetare. Este deci important ca *ratele de inflație să converge în interiorul Uniunii*, căci (așa cum s-a mai subliniat) țările în care inflația este mai ridicată decât în altele *suferă o pierdere a competitivității* ce nu mai poate fi corectată printr-o devalorizare.

Stabilitatea prețurilor este considerată drept o condiție esențială care oferă posibilitatea țărilor să beneficieze de avantajele pieței unice.

¹ *Rata inflației* se calculează prin indicele prețurilor de consum.

Menținerea inflației la un nivel redus este condiționată, într-o anumită măsură, de o tranziție riguros monitorizată, pentru a nu se produce un șoc deflaționist și asupra forței de muncă.

În același timp, stabilitatea prețurilor este o *condiție* pentru a face din *euro* o monedă puternică față de alte valute.

2. Dobânda pe termen lung (rata dobânzii¹)

Rata dobânzii pe termen lung trebuie menținută în marja de variație de $\pm 2\%$ față de media ratelor dobânzii pe termen lung ale aceluiași trei țări cu inflația cea mai scăzută.

Deci aplicarea acestui criteriu, ca și aplicarea criteriului privind stabilitatea prețurilor se bazează pe considerarea rezultatelor celor mai performante trei state comunitare în materie de inflație.

Prin *convergența ratelor dobânzii*, ce sunt sensibile la anticipațiile inflaționiste (pentru cel care a împrumutat și i se va rambursa împrumutul într-un număr de ani, nu rata inflației din momentul acordării împrumutului contează, ci *rata inflației cumulată* între momentul când s-a făcut împrumutul și cel în care va fi rambursat, în felul acesta, *rata anticipată a inflației fiind integrată în dobânda pe termen lung*) și la variația ratelor de schimb (rata dobânzii este determinată pe piață de ofertă și cerere), se urmărește caracterul durabil al convergenței atinse.

3. Cursul de schimb

În ceea ce privește evoluția cursului de schimb, o țară se consideră calificată dacă acesta a rămas în *interiorul limitelor de fluctuație ale SME* ($\pm 2,25\%$ față de ECU) și nu a provocat tensiuni (nu a suferit devalorizări) în timpul celor doi ani care preced evaluarea criteriilor în vederea trecerii la moneda unică.

Și acest criteriu, ca și celelalte două amintite mai sus, se sprijină tot pe *inflație*, deoarece el constrânge țările să-și controleze costurile în loc să caute recuperări ușoare ale competitivității cu ajutorul devalorizărilor.

Referitor la acest criteriu, nu s-a considerat necesară stabilirea unei valori stricte de referință².

B. Criteriile bugetare de convergență

1. Deficitul bugetar³ (*deficitul finanțelor publice*) nu trebuie să depășească 3% din produsul intern brut (PIB-ul) al fiecărei țări în prețuri curente. Se pu-

¹ Rata dobânzii se calculează pe baza obligațiunilor de stat pe termen lung sau a titlurilor comparabile.

² Hen, Christian; Leonard, Jacques – *op. cit.*, p. 103-105.

³ Deficitul este considerat ca deficit consolidat al statului, colectivităților locale și organismelor de securitate sociale.

nea problema dacă o relaxare fiscală în interiorul UEM ar fi binevenită, deoarece respectarea limitelor deficitului bugetar este dificil de garantat.

Controlul asupra deficitelor publice reprezintă o premisă esențială de susținere a stabilității monetare. Construcția *uniunii economice și monetare* (UEM) europene a început și s-a derulat în fazele inițiale de la *un grad de solidaritate financiară redus și limitat*¹ prin aceea că:

- aportul țărilor membre la susținerea financiară a eșafodajului comunitar este restrâns (80 mld. ECU în 1995, ceea ce reprezintă 1,3% din produsul intern brut al Uniunii Europene)²;
- în prevederile Tratatului de la Maastricht există clauza nedespotmolirii (engl. *no bail out*), ceea ce înseamnă că fiecare stat membru este singurul responsabil pentru angajamentele asumate și, implicit, că nici un stat membru nu are obligații privind datoriile altui stat participant; limitarea solidarității financiare trebuie privită ca un moment istoric în funcție de contextul dat.

Dispozițiile acceptate ale Tratatului prevăd *coeziunea economică și socială* între regiunile Uniunii ca o condiție *sine qua non* pentru garanția creșterii economice armonizate, fapt ce necesită retribuiri din ce în ce mai mari în timp.

Pe de altă parte, toate statele Uniunii trebuie să manifeste, fiecare în parte pentru sine și în ansamblu, pentru întreaga Comunitate, o creștere a responsabilităților privind orientările bugetare și disciplina respectării lor.

În perioada actuală a evoluției uniunii monetare europene, se consideră că este primordial necesar de a întări responsabilitățile țărilor și, în ansamblu, ale Comunității pentru *politicile bugetare*, în general, și pentru *deficitele bugetare*, în special.

Un document de bază, în acest sens, al expresiei politicii imediate a Uniunii Europene îl constituie *Pactul de stabilitate și creștere economică*, adoptat de *Consiliul European de la Dublin* (decembrie 1996) și de *Consiliul European de la Maastricht* (iunie 1997).

Pactul prevede mecanisme speciale de coordonare a politicilor bugetare:

a) Țările participante la moneda unică sunt obligate să întocmească programe de stabilitate referitoare la *obiectivele bugetare pe termen scurt*, privind reechilibrarea sau excedentul bugetului administrației publice și *măsuri* de a le înfăptui.

b) Țările cu derogare (care nu participă la moneda unică) urmează să fundamenteze *programe de convergență* având aceleași orientări.

c) *Comisia Europeană* și *Consiliul European* sunt abilitate să asigure *urmărirea regulată a evoluției finanțelor publice* ale statelor membre. În cazuri

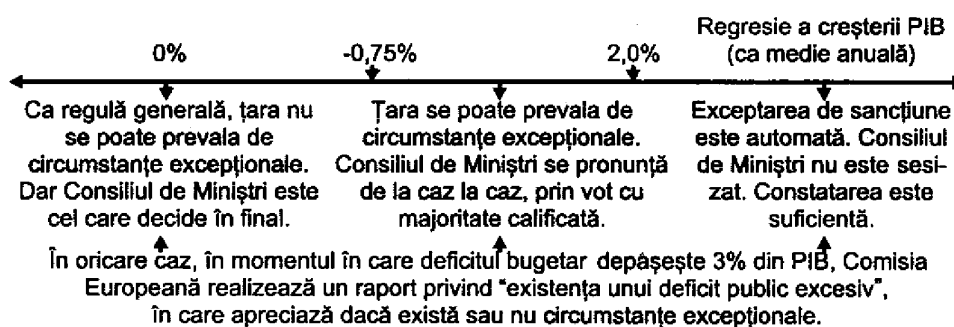
¹ Basno, C.; Dardac, N. – *Integrarea monetar-bancară europeană*, "Colecția Monedă. Bănci. Burse", Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2001, p. 26-51.

² Pentru comparație, se precizează că prin bugetele naționale se vehiculează cel puțin 25% din PIB.

specifice, Comisia elaborează un raport *asupra situației bugetare* a statelor ce vădesc *riscul unui deficit excesiv* și face operative *recomandările necesare*.

Se consideră *deficit excesiv* atunci când deficitul bugetar depășește 3% din PIB.

Pactul de stabilitate și creștere

Sursa: Uniunea Europeană; Comisia Europeană.

În cazul în care se constată o asemenea situație, *Consiliul face recomandări țării respective* (maxim în luna mai a anului următor în care a apărut acel deficit), iar aceasta trebuie să întreprindă *acțiuni normale cu efecte* pentru a putea corecta dezechilibrul existent.

Sancțiunile posibil a fi aplicate se bazează pe următorul mecanism:

- la pronunțarea privind acordarea sancțiunii, țările membre constituie un depozit nepurtător de dobândă;
- cuantumul depozitului este:
 - 0,2% din PIB pentru un deficit de 3% din PIB;
 - se adaugă 0,01% din PIB pentru fiecare tranșă din depășire cu 0,1% din PIB a deficitului anual admis inițial (3% din PIB)¹;
 - depozitul este plafonat la 0,5% din PIB.
- depozitul se transformă în amendă dacă după doi ani deficitul excesiv persistă;

Hotărârea aplicării amenzii revine Consiliului de Miniștri al zonei euro, cu votul a 2/3 din membri.

¹ Prin însumare, vom avea:

- 0,3% din PIB depozit pentru un deficit de 4% din PIB;
- 0,4% din PIB depozit pentru un deficit de 5% din PIB;
- 0,5% din PIB depozit pentru un deficit de 6% din PIB.

- sumele provenind din amenzi devin venituri ale bugetului general al Comunității, fiind atribuite proporțional țărilor membre euro care n-au avut deficite excesive.

Consiliul de la Dublin a stabilit circumstanțele excepționale și temporare în virtutea cărora țările pot fi supuse unui regim de excepție privind sancționarea.

Se prevede și o *scară de soluții diferite* în funcție de *situațiile excepționale* în care deficitul a survenit, ale cărei trepte pot fi exprimate astfel:

- diminuarea PIB cu 2% scutește automat țara respectivă de sancțiuni;
- prin diminuarea PIB între 0,75% și 2%, țara respectivă își poate pleda cauza în fața *Consiliului de miniștri*;
- diminuarea PIB cu mai puțin de 0,75% permite țărilor respective să renunțe la a beneficia de exceptarea de la sancțiuni.

Dar, în ultimă instanță, cel ce are hotărârea finală este *Consiliul de Miniștri prin votul său*.

2. *Datoria publică* a țărilor respective trebuie să fie inferioară limitei de 60% din PIB-ul acestora în prețuri curente.

Situația finanțelor publice (a criteriilor bugetare de convergență) este de obicei considerată ca de nesuportat dacă ea antrenează inflația și creșterea ratelor dobânzii. Aceste criterii sunt în legătură cu cele monetare.

Concluzii

- *Lipsa dreptului seniorial – un guvern poate fi tentat să recurgă la emisie monetară pentru a ușura stocul real al datoriei. Pentru că datoria reală se exprimă în termeni de preț, o creștere monetară inflaționistă diminuează valoarea reală a datoriei. Totuși, limita monetară pentru a reduce datoria reală (dreptul seniorial) este interzisă în UEM, din cauza caracterului său inflaționist. De unde necesitatea de a impune criterii vizând controlul deficitelor și datoriei, pentru a evita situațiile în care țările nu mai au altă ieșire financiară decât inflația, ceea ce ar compromite credibilitatea uniunii monetare¹.*

- *Tratatul de la Maastricht lasă să se înțeleagă că criteriile de convergență, adică indicatorii de performanță pe baza cărora se face evaluarea economiilor pentru aderarea la UEM, trebuie să fie interpretate în mod suplu. Deci situația fiecărei țări candidate la intrarea în zona euro² este examinată în mod individual, și nu mecanic.*

- *Există patru principii utilizate pentru aplicarea criteriilor de convergență, IME propunând verificarea prealabilă a respectării lor. Procedura a fost apoi*

¹ *Moneda unică europeană – euro*, Parlamentul României, Departamentul pentru Informare Parlamentară, CSC, iunie 2000, p. 8.

² 1 ianuarie 2002: data apariției monedei unice europene, generează și apariția noțiunii de zona euro.

preluată de către BCE. Cele patru principii care au ca scop principal asigurarea intrării în zona euro numai a acelor state membre care au astfel de condiții economice menite să le confere o stabilitate a prețurilor și a monedei unice sunt următoarele:

- *fiecare criteriu de convergență este individual și aplicat într-o manieră strictă;*
- *criteriile de convergență se constituie într-un pachet coerent și integrat și trebuie satisfăcute criteriu cu criteriu;*
- *criteriile de convergență trebuie satisfăcute pe baza datelor economice curente;*
- *aplicarea criteriilor de convergență trebuie să fie consistentă, transparentă și simplă.*
- IME a impus verificarea respectării criteriilor de convergență pe termene lungi (în dinamică).
 - *Criteriile de convergență sunt considerate pur financiare în măsura în care ele nu fac referință decât la mărimile nominale (rata dobânzii, rata inflației, rata de schimb) sau la ponderile relative ale datoriei și deficitului public în PIB. Ele nu privesc, spre exemplu, și rata de creștere a PIB sau rata șomajului, ce sunt variabile ale economiei reale.*
 - *Aceste criterii de la Maastricht pretind o disciplină economică și monetară deosebită. Ele au determinat în mod hotărâtor politicile macroeconomice pe care le-au urmat, în perioada de tranziție, actualele țări care formează UEM, politici care au avut un pronunțat caracter restrictiv în majoritatea țărilor membre.*
 - *Îndeplinirea acestor criterii de către țările care formează în prezent UEM a determinat eforturi importante din partea lor. Urmărind să stimuleze performanțele economice, financiare și monetare ale tuturor țărilor membre, aceste criterii devin permanente și constituie premisele bunei funcționări a UEM.*

De menționat că trei țări membre UE, și anume: Marea Britanie, Suedia și Danemarca, au decis să rămână pentru câțiva ani în afara UEM (zonei euro). Opțiunea pentru clauza *opting out* a fost făcută din rațiuni de natură politică, dar au existat și piedici de natură economică:

- astfel, un factor principal defavorabil participării Marii Britanii la UE a fost și este nivelul ridicat al ratei dobânzii, diminuarea lui putând duce la presiuni inflaționiste destul de puternice;
- în Suedia, argumentele cele mai des invocate de autorități au fost instabilitatea monedei naționale și independența limitată a Băncii Centrale. Ea trebuie să-și revizuiască legile monetare naționale; cât privește Danemarca, în urma referendumului din 28 septembrie 2000, majoritatea cetățenilor s-au pronunțat pentru menținerea monedei naționale.

- Mecanismele instituite în sistemul de coordonare a politicilor economice și financiare *promovează concomitent* eforturile de armonizare în orientările și politicile economice ale țărilor membre, în corelație cu creșterea răspunderii naționale și comunitare privind eficiența cooperării în litera și spiritul integrării.

- Se creează condiții de consolidare a bazelor de existență a unor premise mai ferme pentru o unificare a politicilor, pornind de la *unitatea politicilor monetare*.

- Toate cele arătate mai sus ne determină să afirmăm că în aceste țări s-a ținut seama de faptul că, în problemele monetare și valutare, este nevoie de realism și prudență, pe care experiența le-a demonstrat din plin.

- Merită menționat și faptul că țări membre ale UE au întâmpinat dificultăți de integrare în mecanismul monetar și fiscal; în momentul când s-a ținut *Conferința de la Maastricht* (decembrie 1991), numai trei țări (Danemarca, Franța și Luxemburg) satisfăceau toate aceste criterii, dar, în mai 1998, când s-a făcut selecția țărilor care vor deveni membre ale UEM, toate țările au îndeplinit criteriile de convergență (excepție făcea Grecia, cu un *deficit bugetar* ce a depășit 3% din PIB).

În cursul anului 1997, a fost elaborată structura SME (2), care nu este o simplă copie a SME. El se bazează pe *cursurile băncilor centrale mate pentru toate monedele naționale raportate la euro, neexistând deci o grilă a parităților*.

Sfârșitul etapei a doua, mai flexibilă de altfel, urma să fie sfârșitul anului 1998, iar trecerea la faza finală urma să înceapă numai cu țările care au îndeplinit criteriile de convergență.

4.3.3. Faza finală a Tratatului de la Maastricht

Potrivit Tratatului de la Maastricht, această ultimă fază cuprinde două etape:

1. prima etapă se referă la intervalului 1 ianuarie 1998-31 decembrie 2000;
2. cea de-a doua etapă cuprinde perioada care a început la 1 ianuarie 2001 și a fost planificată să dureze până la 30 iunie 2002 și dincolo de această dată.

♦ Prima etapă este marcată de intrarea în funcțiune a BCE (1 iunie 1998) prin încetarea activității IME. Această perioadă are drept *coordoanate principale*:

- *fixarea irevocabilă a cursurilor de schimb între monedele țărilor participante și dispariția piețelor valutare;*
- *politica monetară unică elaborată și aplicată de SEBC (format din BCE și BCN);*
- *plățile interbancare se vor putea efectua printr-un nou sistem de plăți (TARGET);*

- *introducerea efectivă a monedei unice – euro*¹;
- *datoria publică a statelor va fi în euro.*

Lansarea oficială a monedei unice europene a fost marcată de Summit-ul de la Bruxelles din 2-3 mai 1998, când una din cele trei decizii importante se referea la țările calificate pentru euro. În acest sens, Comisia Europeană avea întocmit raportul referitor la progresele efectuate de către state în îndeplinirea obligațiilor pentru realizarea euro la 25 martie 1998, recomandând în consecință 11 țări ale UE (Belgia, Germania, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Țările de Jos, Portugalia, Austria și Finlanda).

♦ Etapa a doua reprezintă o perioadă de *dublă circulație monetară, adică euro va circula paralel cu monedele clasice naționale* ale statelor membre ale Uniunii Europene. Dar, începând cu data de 1 iulie 2002, *euro* va fi atotcuprinzător pe piața comunitară.

Concluzii

- Tratatul de la Maastricht, în partea referitoare la UEM, mai precis *moneda*, preia principalele orientări trasate de Raportul Delors. Astfel, prin Tratatul de la Maastricht, principiile esențiale definite se referă la: moneda unică, convergența în trei faze și ireversibilitatea procesului.

- Băncilor Centrale Naționale (BCN) ale statelor membre li se va asigura independența și se va interzice refinanțarea de către acestea a autorităților publice, ele continuând să fie *responsabile de elaborarea și aplicarea politicii monetare*.

- Tratatul de la Maastricht a urmărit *consolidarea coordonării politicilor economice cu supravegherea reciprocă* și punerea în aplicare a *programelor multilaterale pentru reducerea deficitului bugetar, pentru reducerea discriminărilor fiscale între rezidenți și nerezidenți, pentru evitarea unei rate mari a inflației*.

- Se poate spune că *gradualismul* Tratatului de la Maastricht se regăsește nu numai *în timp* (etapizare strictă), ci și *în spațiu*, adică aderarea la uniunea monetară nu implică *simultaneitatea participării tuturor statelor membre* ale UE (15 în momentul începerii celei de-a treia faze a UEM).

- Ultima fază a Tratatului de la Maastricht a presupus și *perfectarea și finalizarea UEM*.

- Tratatul de la Maastricht este perceput ca fiind *ultima etapă a procesului modern al integrării europene început în 1951*. El este considerat totodată ca fiind un moment de referință în evoluția generală a economiei mondiale, și aceasta datorită *amplitudinii și implicațiilor uniunii monetare asupra evoluției economice a statelor membre*, ca și a țărilor din afara sistemului comunitar european.

¹ Euro va înlocui ECU la paritatea de 1 la 1.

CAPITOLUL 5

MONEDA UNICĂ – EURO – ȘI VIITORUL UE

Referitor la moneda unică europeană, încă de la 14 noiembrie 1995, *Institutul Monetar European* (IME) a prezentat un scenariu de trecere la moneda unică, scenariu ce a fost discutat și aprobat cu ocazia Reuniunii de la Madrid a Consiliului Europei din 15-16 decembrie 1995 și prevedea introducerea de monede și bilete de bancă europene cel mai târziu la 1 ianuarie 2002.

Cu această ocazie a fost ales și numele noii monede, considerându-se că primele patru litere ale continentului lor sunt potrivite pentru denumirea acestei "piese centrale" a uniunii monetare, deci euro¹.

Scenariul prevedea trei etape distincte și patru date-cheie.

Procesul urma să debuteze la începutul anului 1998 și să se încheie la 1 iulie 2002. *Prima etapă* demara la începutul anului 1998, cu un an înainte de adevărata începere a uniunii monetare, având ca punct forte desemnarea de către șefii statelor UE a țărilor care vor participa la proces. Această etapă a fost parcursă conform prevederilor și a fost marcată de o *efervescență legislativă*² în țările participante, pentru respectarea întocmai a Tratatului de la Maastricht.

Conform planurilor IME, *etapa a II-a* începea la 1 ianuarie 1999, o dată cu debutul *fazei a III-a a UEM*. Cursurile de schimb au fost fixate irevocabil în 1999 (vezi tabelul 1), ele fiind valabile în momentul trecerii la moneda unică.

Astfel, de la 1 ianuarie 1999, prin fixarea irevocabilă a cursurilor de schimb ale monedelor țărilor participante, *euro* a devenit în mod oficial moneda comună celor 11 țări³ desemnate să intre în a treia fază a UEM.

Însă, pe parcursul unei perioade tranzitorii de 3 ani (1999-2001), consumatorii nu au utilizat decât o monedă europeană în stare virtuală (un euro de cont, scriptic – sub forma *viramentelor*, a *cecurilor*, a *cardurilor bancare*). Băncile centrale naționale și Banca Centrală Europeană își realizează politica lor monetară în moneda unică și o promovează pe piețele de schimb internaționale.

¹ Un sondaj al Institutului Wickert din Germania, publicat la 22 nov. 1995 în *Berliner Morgenpos*, arăta că 35% din germani preferau numele de ECU, față de 26% care au indicat numele euro-mark și 12% care susțineau denumirea de euro. Mai departe, în sondaj urmau: euro-taler 8%, euro-dollar 5%, euro-franken 2% (*Sources say... An ECCO News*, No. 1062/22.XI.1995, Brussels).

² Balls, A.; Bakhshi, V. – *Les exclus de l'euro*, "Problemes economiques", nr. 2.597/30 dec. 1998.

³ Din 2001, numărul țărilor din *Euroland* ajunge la 12, prin participarea Greciei. *L'euro et le consommateur*, "Problemes economiques", nr. 2.585/7 oct. 1998.

Tabelul 1

**Paritățile monedelor naționale fixate irevocabil
în raport cu moneda euro**

ȚARA	Moneda națională	Paritatea
Austria	Șiling austriac	Euro = 13,7603 ATS
Belgia	Franc belgian	Euro = 40,3399 BEF
Finlanda	Marcă finlandeză	Euro = 5,94573 FIM
Franța	Franc francez	Euro = 6,55957 FRF
Germania	Marcă germană	Euro = 1,95583 DEM
Grecia	Drahmă grecească	Euro = 340,750 GRD
Irlanda	Liră irlandeză	Euro = 0,787564 IEP
Italia	Liră italiană	Euro = 1936,27 ITL
Luxemburg	Franc luxemburghez	Euro = 40,3399 LUF
Olanda	Gulden olandez	Euro = 2,20371 NLG
Portugalia	Escudo portughez	Euro = 200,482 PTE
Spania	Pesos spaniol	Euro = 166,3 86 ESP

Sursa: Uniunea Europeană.

Etapa a III-a, de la 1 ianuarie 2002, a fost cea mai *tangibilă* pentru publicul larg, care poate utiliza în sfârșit moneda unică (euro fiduciar, sub forma bi-letelor și monedelor).

Moneda națională și moneda unică au coabitat timp de 6 luni. Apoi, începând cu 1 iulie 2002, în circulație a rămas numai moneda europeană unică¹. Acest decalaj între *moneda scripturală* și *moneda fiduciară* a fost necesar

- pentru a permite o adaptare neviolentă a consumatorilor și a le acorda timpul necesar familiarizării cu o scară de valori exprimată în euro;
- de altfel, în primul an al perioadei tranzitorii (1999-2001), a fost prevăzut un afișaj dublu, neobligatoriu (în moneda națională și în euro), al prețurilor produselor și serviciilor;
- pentru a permite tuturor actorilor economici publici și privați de a-și adapta contabilitatea și sistemul informatic;
- pentru a fabrica monedele și biletele.

A. Consecințele introducerii monedei unice, *euro*, sunt:

1. moneda unică *va întări unicitatea pieței comunitare* – nu mai este nevoie ca cetățeanul ce trece dintr-o țară în alta să schimbe devize, nu mai sunt cheltuieli de tranzacționare și nici incertitudini legate de riscul valutar, care îngreșesc mișcarea bunurilor, capitalurilor și serviciilor; astfel, transparența costurilor și prețurilor este totală;

2. *câștigurile de care se vor bucura participanții la euro*, deși destul de deficit de cuantificat, constau în:

¹ Balls. A.; Bakhshi, V. – op. cit.

- îmbunătățirea în mod semnificativ a funcționării pieței europene și a competitivității economiei europene;
- conduce la o creștere a concurenței, a schimburilor și o adâncire a specializării în zona euro;
- permite dispariția distorsiunilor de concurență care mai rezultă din fluctuațiile cursurilor de schimb și din reajustările de parități;
- reduce factorul aleator din previziune, simplifică problemele contabile și deci poate favoriza pentru IMM comerțul cu țările comunitare;
- datorită ei, piața europeană devine o realitate mai accesibilă pentru toți, ceea ce îi conferă o nouă dimensiune;

3. moneda europeană *euro* va fi mai ales un *concurrent credibil pentru dolar pe piața monetară internațională*. Crearea euro ar putea, orice ar fi, să accelereze mișcarea de basculare a dolarului către euro, cu toate că o astfel de evoluție nu intervine decât pe termen lung și în mod gradual. Deja, la aproape doi ani după lansarea sa, euro a devenit a doua monedă utilizată după dolarul american și înaintea yenului japonez. Această situație reflectă moștenirea vechilor monede naționale ale țărilor din zona euro care au fost înlocuite de euro și rezultă și din ponderea economică a UE în economia mondială.

Comparată cu SUA, zona euro are un PIB inferior, însă contribuie cu o parte mai importantă la exporturile mondiale, dispunând totodată de un sistem bancar mai vast; în privința piețelor de acțiuni și a titlurilor de creanță, dimensiunile sale sunt mai modeste¹ (vezi tabelul 2).

Dacă utilizarea euro, atât ca monedă de tranzacție și de rezervă, cât și ca unitate de cont, rămâne mult inferioară celei a dolarului, locul său în operațiunile internaționale nu încetează să crească. Totuși dolarul continuă să fie principala monedă utilizată ca mijloc de plată în comerțul exterior de către toate celelalte state și singura deviză utilizată pentru cotearea materiilor prime și a energiei.

În ceea ce privește evoluția cursului euro în raport cu dolarul, de la introducerea sa, se constată o evoluție în scădere; la sfârșitul lunii octombrie 2000, euro pierduse aproape 30% din valoarea sa inițială față de dolar, atingând nivelul cel mai scăzut în perioada scursă de la 1 ianuarie 1999 (1 euro = 0,8330 \$).

Această scădere a valorii monedei europene este consecința mai multor cauze:

- *criza petrolului din Orientul Mijlociu;*
- *depășirea ratei inflației prevăzute în țările din zonă²;*
- *absența inițiativei din partea autorităților financiare internaționale pen-*

¹ *Les premiers pas de l'euro comme monnaie internationale*, "Problemes economiques", nr. 2.635/13 oct. 1999.

² Chiar dacă obiectivul pentru zona euro era de maximum 2%, indicele prețurilor de consum (IPC) era de 2,4% la jumătatea anului 2000.

tru susținerea monedei unice, intervenția concertată¹ din 22 septembrie 2000 fiind pentru moment singulară;

- În fapt, intervențiile băncilor centrate europene pot să reajusteze cursul de schimb numai pe termen scurt;
- este nevoie de *măsuri concertate* pe termen lung la nivelul economiilor naționale pentru a determina o creștere a atractivității euro în raport cu dolarul.

Tabelul 2

Caracteristici esențiale ale zonei euro, ale SUA și Japoniei (1998)

Indicatorul	Zona euro	SUA	Japonia
Populație (milioane)	292	270	127
PIB (miliarde euro) în % din PIB mondial:	5.773	7.592	3.375
- în termeni nominali	22,2	29,3	13,0
- în PPC	15,5	20,8	7,4
Exporturi de bunuri și servicii:			
- în % din PIB	17,8	10,9	11,5
- în % din exporturile mondiale	20,1	16,3	7,6
Depozite bancare (miliarde euro)	4.849	4.128	4.104
- în % din PIB	84	54	122
Credit intern (miliarde euro)	7.477	6.132	5.120
- în % din PIB	130	81	152
Titluri de creanță naționale (mld. euro):	5.240	11.787	4.440
- în % din PIB	91	155	132
- emise de sect. privat (mld. euro)	1.997	5.096	1.229
- emise de sect. public (mld. euro)	3.243	6.691	3.211
Capitalizare bursieră (mld. euro)	3.655	13.025	2.091
- în % din PIB	63	172	62

Surse: Eurostat, FMI, BCE, BRI, FIBV (Federația Internațională a Burselor de Valori), în *Problemes économiques*, nr. 2.635/13 oct. 1999.

Chiar dacă țările zonei euro au înregistrat performanțe economice notabile, creșterea reală a PIB a fost inferioară celei a economiei americane (3,75% în al doilea semestru al anului 1999 față de 7% în SUA și 3,75% în primele șase luni ale anului 2000 față de 5% în SUA)². În plus, diferitele economii naționale ale zonei nu pot să evolueze imediat în mod sincron, deși elanul insuflat prin UEM în termeni de politică monetară și de schimburi externe ar trebui să fie benefic pentru toate țările; dacă privim ratele de creștere actuale, se obser-

¹ La inițiativa Băncii Centrale Europene, autoritățile monetare ale SUA și Japoniei s-au alăturat BCE pentru a interveni în mod concertat pe piețele de schimb valutar, în vederea susținerii monedei unice euro.

² "Adevărul economic", nr. 39(445) din 4-10 octombrie 2000.

vă că este destul de prematur să se vorbească de convergența ciclurilor conjuncturale; în realitate, creșterea economică a țărilor situate la periferia Uniunii, cum ar fi Irlanda, Spania sau Portugalia, este mult superioară celei pe care o înregistrează în prezent țări ca Germania sau Franța.

La aceasta se adaugă și problemele structurale cu care sunt confruntate anumite țări ale acestei zone:

- ◆ inflexibilitatea muncii;
- ◆ întârzierea reformei fiscale etc.

Există într-adevăr o foarte mare disparitate a salariilor în interiorul întregii zone. Cu siguranță, reducerea diferențelor de salarii va conduce pe termen mediu și lung la o armonizare a nivelurilor de viață, însă pe termen scurt, această situație are drept consecință creșterea presiunii asupra politicii fiscale în vederea ajungerii la o stabilizare a conjuncturii.

În ceea ce privește politica monetară, *Banca Centrală Europeană* a crescut nivelul ratei dobânzii de referință cu 2% la sfârșitul anului 1999, la care s-a mai adăugat o creștere de 0,25 la sfârșitul lunii august 2000. Aceste măsuri au fost luate pentru a tempera efectul inflaționist determinat prin creșterea prețurilor energiei:

1. dincolo de toate acestea, există și o *dimensiune simbolică foarte puternică*, în sens politic, a monedei europene. *Pentru prima dată, unul din elementele constitutive ale identității naționale dispăre*. Un tarif vamal și o politică agricolă nu sunt deloc elemente constitutive ale identității naționale; însă moneda este unul din simbolurile de unitate națională, de imagine a colectivității. *Moneda europeană euro nu va adăuga un simbol de unitate europeană simbolului național menținut, ci se va substitui acestuia¹*;

2. dar moneda unică are și un cost: acesta constă în special în pierderea independenței în fixarea ratelor de dobândă.

B. În etapa a III-a a UEM, *moneda unică* este administrată de Banca Centrală Europeană (BCE), iar marile orientări ale politicii monetare sunt hotărâte de această bancă centrală.

Astfel, la 1 ianuarie 1999, BCE² a preluat ca sarcină politica monetară a celor *11 economii din zona euro*. În aceste condiții, băncile centrale naționale au devenit simple reprezentante ale BCE; BCE decide politica ce trebuie urmată, iar băncile centrale naționale o aplică. Împreună, BCE și băncile centrale naționale formează Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC).

Stabilitatea prețurilor se constituie în obiectivul principal al BCE, obiectiv care, dacă se va realiza, va contribui la stimularea activității economice. BCE

¹ Mai multe sondaje realizate în septembrie 2000 în Germania arătau că numai 15% din germani acceptă euro, în timp ce 55% preferau să păstreze ca monedă marca în care au încredere; de asemenea, o anchetă a evidențiat că un german din trei nu are încredere în euro și că 51% au numai o încredere limitată în moneda unică ("Adevărul economic", nr. 40 (446)/11-17 octombrie 2000).

² BCE și-a preluat în mod oficial funcțiile la 1 iunie 1998, la Frankfurt, înlocuind IME.

este independentă față de guvernele naționale, față de autoritățile politice naționale.

- *Președintele și Consiliul executiv* au fost alese de către Consiliul European de la Bruxelles (2-3 mai 1998): în funcția de președinte a fost numit W. Duisenberg pentru un mandat complet de 8 ani, dar acesta a propus în mod "voluntar" să părăsească postul la sfârșitul primilor 4 ani pentru a permite lui J.-C. Trichet, guvernatorul Băncii Franței, să ocupe locul său.

- *Consiliul executiv (Directorul)*, format din președintele BCE, un vice-președinte și patru membri, nu va putea fi înlăturat pe motive politice.

- Organele de decizie ale BCE sunt *Directorul și Consiliul Guvernatorilor* (alcătuit din Directorul și din guvernatorii băncilor centrale ale celor 11 țări din zona euro).

BCE are rolul:

- ♦ de emisiune a monedei unice;
- ♦ de gestionare a rezervelor valutare;
- ♦ de gestionare a cursurilor monedei europene în raport cu celelalte monede. Însă Consiliul de Miniștri are¹ dreptul să încheie acorduri privind sistemul de cursuri valutare care să lege moneda uniunii de celelalte monede.

Deciziile luate cu o majoritate calificată în cadrul Consiliului de Miniștri pot impune BCE să acționeze într-un anumit mod, ceea ce, din punct de vedere formal, reprezintă o încălcare a principiului independenței băncii centrale.

O dată cu instituirea UEM, riscul de șocuri asimetrice poate, în mod paradoxal, să crească, datorită tendinței de specializare. Cursul de schimb nemaiconstituind un mijloc de adaptare, ajustarea riscă să se bazeze pe flexibilitatea salariilor. Dacă acestea sunt rigide, șomajul nu va putea decât să se agraveze, crescând probabilitatea migrațiilor.

De fapt, în privința pieței muncii, flexibilitatea salariului real și mobilitatea geografică conduc la același rezultat. Dacă apare șomajul local, acesta poate fi absorbit fie prin scăderea salariului, fie prin migrații.

Studiile efectuate (OCDE, 1985; Eichengreen, 1991), arătau că mobilitatea forței de muncă era mult mai scăzută în Europa decât în SUA și că salariul real nu răspunde decât în mică măsură la fluctuațiile ciclice. În consecință, dezechilibrele reale locale nu se elimină prin mecanismele pieței muncii.

Se consideră că în Europa integrarea piețelor muncii va fi mult mai lentă decât cea a piețelor de capitaluri, bunuri și servicii. Chiar și în SUA, uniunea monetară nu este suficientă pentru asigurarea omogenității ratelor de creștere. Anumite state cunosc perioade lungi de creștere pronunțată, altele au în mod durabil rate de creștere mult sub media națională. Evoluția locurilor de muncă este foarte diferită de la un stat la altul, în special pentru faptul că integrarea

¹ "Revue d'economie financière", *Le Traite de Maastricht. Quelle consequence pour l'Europe financière?*, Revue trimestrielle de l'Association d'Economie Financiere, Paris, sept. 1992.

accentuează diviziunea muncii și, astfel, favorizează specializări înguste ale statelor, pe industrie și pe produs. Acestea sunt afectate de fluctuațiile specifice datorate modificărilor cererii de bunuri în a căror producere statele s-au specializat.

Flexibilitatea salariilor, atât de lăudată în SUA, apare insuficientă pentru restabilirea competitivității și păstrarea locurilor de muncă. Numai mobilitatea forței de muncă permite reducerea diferențelor regionale ale ratei șomajului. Însă, ținând cont de diversitatea lingvistică și de tradițiile culturale și sociale care caracterizează Europa, mobilitatea între țările europene este și va fi mult mai scăzută decât în SUA. Și chiar presupunând că mobilitatea interstatală se accentuează, cine ar accepta ca integrarea europeană să se soldeze cu declinul anumitor țări și creșterea în putere a altora?

Concluzii

- *Cu toate că mai există încă disparități între nivelurile de dezvoltare și între modurile de funcționare socio-economică a statelor membre și a regiunilor, integrarea economică a țărilor europene a progresat și continuă să progreseze.*
- *Dorința de realizare a UEM este evidentă și a fost încă o dată confirmată la Reuniunea de la Bruxelles a Consiliului European din mai 1998. Ea constituie o etapă importantă, decisivă pe calea construcției europene.*
- Chiar dacă uniunea monetară generează o creștere a apetitului pentru o uniune politică, Tratatul de la Maastricht nu prevedea clauze referitoare la construcția unei uniunii politice, cea mai mare parte a textului fiind consacrată UEM.
- Trebuie recunoscut și faptul că tratatul consacră principiul de subsidiaritate, principiu ce păstrează locul statelor în construcția europeană.
- Costurile viitoarei organizări colective a Europei sunt încă imprecise.
- Se va adopta sistemul politic european al viziunii lui Charles de Gaulle – o *Europă a patriilor* – sau va lua forma unui stat federal? Această întrebare, pentru moment, rămâne fără răspuns.

CAPITOLUL 6

PERSPECTIVA UNIUNII MONETARE EUROPENE

În conformitate cu *Tratatul de la Amsterdam* (1997), care este parte integrantă din *Tratatul Uniunii Europene*¹, toate țările care devin membre ale Uniunii trebuie să adopte *euro* ca monedă de circulație, după o perioadă care poate fi mai mult sau mai puțin extinsă.

În acest context, instituțiile monetare ale României nu numai că trebuie să susțină tranziția la o economie de piață, dar trebuie să nu piardă din vedere faptul că, pe termen lung, România va trebui să facă față cerințelor impuse de către mecanismul ratei de schimb 2 (ERM2²). După cum este precizat în *Convenția pentru noul mecanism al ratei de schimb* (1 septembrie 1998), fiecare țară candidată va trebui să își definească o rată a monedei naționale față de euro, precum și o bandă de fluctuație de $\pm 1,5\%$ (o bandă mai îngustă va putea fi negociată dacă este cazul).

Candidatele la zona euro trebuie să mențină moneda națională în conformitate cu cerințele noului mecanism al ratei de schimb (NMRS2) pentru o perioadă de cel puțin doi ani înainte de aderare³. Aceste două obiective necesită din partea Băncii Naționale a României atât restructurarea sectorului bancar, cât și a instituțiilor care au legătură cu politica monetară, în contextul general care respectă cerințele și reflectă funcționarea sistemului euro. În aceste condiții, devine evident că orice recomandare legată de sistemul monetar și politica monetară din România trebuie să fie bazată pe: o bună înțelegere a sistemului monetar european (SME), a politicilor acestui sistem și a cerințelor impuse de el; un diagnostic real al situației României contemporane.

6.1. Misiunea și poziția oficială a Băncii Centrale Europene⁴

Banca Centrală Europeană (BCE) a fost înființată în 1999, cu scopul de a implementa și coordona politica monetară în interiorul uniunii monetare euro-

¹ Vezi *Tratatul Uniunii Europene* la adresa de web: www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/.

² Textul *Convenției și proceduri pentru ERM2* din 11 septembrie 1998 se poate găsi la: www.banquefrance.fr/gb/euro/bce/cpresse/2c.html.

³ Vezi: *Eurosistemul și procesul de lărgire a UE; BCE și procesul de aderare*, BCE, "Buletin lunar", februarie 2000.

⁴ Discursul lui W.F. Duisenberg, prezentat la Congresul Băncii Centrale Europene în 23 noiembrie, www.ecb.int/key/01/sp011123.html; Niels Thygesen, *Drumul spre euro al țărilor candidate*, discurs rostit în fața Parlamentului European pe 8 mai 2002, www.europarl.eu.int/compari/econ/pdf/emu/speeches/20020521/thygesen.pdf; *Europa Centrală și euro: în favoarea adopției*, "The Economist", 1 iunie 2002.

pene (UME). La acel moment, BCE a preluat rolul fostelor bănci centrale ale statelor membre ale UE. BCE are autonomie largă, de vreme ce, prin actul ei constitutiv, nu poate monitoriza deficitele bugetare ale guvernelor statelor membre; independența ei este dată și de faptul ca guvernatorii au influență politică relativ redusă asupra băncii centrale.

6.2. Stabilitatea prețurilor

În conformitate cu articolul 105 din versiunea consolidată a *Tratatului Uniunii Europene*, obiectivul principal al BCE este *menținerea stabilității prețurilor în zona euro*.

Stabilitatea prețurilor trebuie menținută pe termen mediu; în acest fel, nu se așteaptă din partea BCE să facă față variațiilor de preț cauzate de termeni comerciali sau alte șocuri.

După cum a subliniat *Mishkin* (2000), un angajament instituțional față de stabilitatea prețurilor nu e suficient ca atare pentru a aduce mult dorita credibilitate unei bănci centrale; acest obiectiv general ar trebui tradus într-un simplu scop cantitativ.

În 1998, Institutul Monetar European a definit *stabilitatea prețurilor* drept *creștere anuală a indicelui armonizat al prețurilor de consum*¹ (IAPC) pentru zona euro sub 2%² (BCE, 2001).

În mai 2003, *Consiliul Director al BCE* a reconfirmat definiția stabilității prețurilor, adăugând o nuanță: Consiliul a stabilit că, pentru a se atinge acest scop, e nevoie a se menține rata inflației aproape de 2% pe termen mediu³.

6.2.1. Ocuparea forței de muncă și creșterea economică

În același articol 105 din *Tratatul Uniunii Europene*, se specifică faptul că, fără a prejudicia scopul stabilității prețurilor, BCE trebuie să susțină politicile economice generale ale Comunității Europene, în vederea atingerii obiectivelor comunitare așa cum sunt ele definite în articolul 2.

Astfel, Uniunea trebuie să promoveze *progresul social și economic, precum și un nivel ridicat al ocupării forței de muncă și să realizeze o dezvoltare echilibrată și pe termen lung*. Acest lucru ar putea demonstra faptul că BCE nu este indiferentă față de dezvoltarea economică a zonei euro.

Totuși, în câteva ocazii, oficiali ai BCE au lăsat deoparte atitudinea lor de "neamestec" în problemele "sectorului real". Poziția oficială a BCE este că mo-

¹ IAPC este o medie ponderată a indicilor prețurilor de consum, colectați într-o manieră uniformă din statele zonei euro.

² Informația poate fi găsită pe site-ul BCE: www.ecb.int. Vezi în legătură cu acest subiect *Fourgans și Vrănceanu* (2004).

³ *Strategia politicii monetare a BCE*, 8 mai 2003, www.ecb.int/press/03/pr030508_2en.html. În acel moment, riscul perceput al dezinflației era și mai accentuat în Statele Unite ale Americii.

dul optim din punct de vedere al băncii pentru promovarea creșterii economice este realizat prin intermediul stabilității prețurilor. *Jean-Claude Trichet*, președintele BCE din noiembrie 2003, a declarat că, *prin menținerea unei inflații scăzute în anii următori, nu numai pe termen mediu, dar și pe termen lung, se pavează calea spre un mediu financiar favorabil, ce va duce implicit la creștere economică*¹.

6.2.2. Masa monetară ca țintă?

În perioada 1999-2003, după cum apare și în declarațiile BCE, Banca a monitorizat cu multă atenție rata de creștere a agregatului monetar M3, fiind considerat *pilonul de bază al politicii monetare*.

Valoarea de referință a fost fixată la o creștere anuală de 4,5% a lui M3².

Această creștere trebuie să fie în concordanță cu o rată a inflației de sub 2% (rata de scădere se presupune a fi de 1-1,5% pe an). În realitate, rata de creștere a masei monetare a depășit în mod sistematic ținta fixată (aproximativ 6,5% în 2003), fără a declanșa vreo reacție în ceea ce privește instrumentele politicii monetare.

Acest lucru e surprinzător, de vreme ce nu se poate afirma că există o legătură strânsă între rata de creștere a masei monetare și inflație (*Geriach și Svensson, 2003*).

În mai 2003, Consiliul Director al BCE a hotărât să minimalizeze rolul asumat creșterii masei monetare; din acel moment, această variabilă va fi considerată ca un indicator la fel ca și alții, care va putea oferi informații relevante pentru stabilirea trendurilor inflaționiste³.

6.2.3. Rata de schimb a monedei naționale

Oficialii BCE pretind că au o atitudine absolut neutră față de rata de schimb. Ei pretind adesea că modul cel mai potrivit de a susține valoarea internățională a *euro* este *asigurarea stabilității interne a prețurilor*.

Astfel, după cum reiese din poziția oficială, *rata de schimb nu este un obiectiv în sine al politicii economice*⁴.

În perioada 1999-2003, oficialii BCE s-au opus în mod oficial și public ideii de a folosi stabilizarea ratei de schimb (adică creșterea ratei dobânzii când *euro* se depreciază și viceversa). Această *neglijență benignă* a valorii in-

¹ Trichet, Jean-Claude – *Introductory statement to the press conference on 8 January 2004*, Frankfurt pe Main, 8 ianuarie 2004.

² Vezi: *Annual review of the reference value for monetary growth*, în "ECB Monthly Bulletin", decembrie 2002.

³ Vezi: [www.ecb.int/press/03/prt\)30508_2en.htm/](http://www.ecb.int/press/03/prt)30508_2en.htm/); *The ECB's Monetary policy strategy*, 8 mai 2003.

⁴ Vezi: *The euro – a stable international currency*, discursul lui Otmar Issing la Academia Ungară de Științe, Budapesta, februarie 27, 2003; www.ecb.int/key/03/sp0302227.

ternaționale a euro contrastează izbitor cu percepția publică a ratei de schimb euro/USD, care pare să fie considerată principalul etalon al măsurării succesului euro¹.

Un euro prea slab în raport cu moneda americană a declanșat o intervenție în forță de susținere în toamna anului 2000, în ciuda unui val de critici legat de lipsa de credibilitate a BCE; pe de altă parte, un euro. prea puternic (1,3 \$/euro) a dus la numeroase discuții legate de efectul nefavorabil asupra exporturilor și scăderea competitivității produselor pe piețele externe, până acolo încât nou numitul președinte al BCE, Jean-Claude Trichet, a declarat că *nu este adeptul extremelor, nici al volatilității excesive, nici al turbulențelor de orice fel* (în ianuarie 2004).

Până în februarie 2004, biroul de presă al BCE a înlocuit termenul de euro "puternic" cu cel de monedă "stabilă". Una peste alta, perioada de existență relativ scurtă a euro pare să fie caracterizată de o rată de schimb foarte volatilă (și poate nu justificată exclusiv pe baze economice). În anii ce vor urma, nu ar trebui exclus ca BCE și Federal Reserve (banca centrală a SUA) să decidă susținerea comună a unei rate de schimb euro/USD mai stabilă.

Cu toate acestea, *BCE susține ideea că rata de schimb reprezintă un indicator* ca oricare altui, care ar trebui considerat atunci când se previzionează inflația². Valoarea internațională a euro are un impact direct asupra prețurilor interne, prin intermediul celor externe. Mai precis, deprecierea euro ar crește riscurile inflaționiste și viceversa. Dată fiind ponderea scăzută (15%) a importurilor în total PIB pentru zona euro, efectul direct va fi probabil unul relativ scăzut cu toate acestea, în funcție de impactul pe care rata de schimb o are asupra prețurilor, efectul total ar putea fi mai mult sau mai puțin important.

6.3. Instrumentele BCE

Instrumentele politicii monetare ale BCE sunt: *rezervele minime, operațiunile pe piața liberă și facilitățile permanente*. BCE poate interveni direct și pe piața operațiunilor valutare.

Spre deosebire de perioada trecută, când exista o cerere monetară semnificativă, rezervele minime ajută la inducerea unei lipse structurate de lichiditate în *eurosistem*. Pentru a-și îmbunătăți lichiditatea, băncile se împrumută de la BCE fie pe termen scurt, fie pe termen mai lung. Băncile pot obține

¹ Vezi: www.ecb.int/key/00/sp001016; *The single currency and European integration*, discurs rostit de Sirkka Hämmäläinen la seminarul *EMU Experience and Prospects – A Small State Perspective*, Institute for European Affairs, Dublin, 16 octombrie, 2000.

² Vezi: *Presentation of the ECB's Annual Report 2002 to the European Parliament*, alocuțiunea de deschidere a lui W. Duisenberg; www.ecb.int/key/03/sp030703/ și *Monetary and Fiscal Policy in the Euro Area*, discurs rostit de W. Duisenberg la *Conferința Monetară Internațională de la Berlin*, 3 iunie, 2003; www.ecb.int/key/03/sp030303/; see also IMF (2000).

(sau plasa) lichiditățile de care dispun la banca centrală (BCE) la o rată de schimb predefinită (așa-numita facilitate de împrumut sau de depozit permanent)¹.

BCE controlează lichiditatea în zona euro de obicei prin intermediul așa-numitelor *operațiuni de tip repo-reverse pe termen scurt*. În fiecare săptămână, BCE deschide o licitație pentru instituțiile echivalente din zona euro (bănci și instituții financiare). Apoi poate împrumuta lichidități băncilor (contra depunerii unei garanții) pentru o perioadă de o săptămână (obligațiuni de rang înalt). Băncile sunt rugate să informeze BCE asupra ratei dobânzii pe care ele sunt dispuse să o plătească pentru fiecare euro împrumutat, fiind bine cunoscut faptul că vor fi împrumutate cele care oferă cea mai bună rată, deci vor cumpăra la cel mai mare preț. În fiecare lună, Consiliul Director al BCE hotărăște limita inferioară a ratelor dobânzii în cadrul acestei operațiuni de licitație, așa-numita *rată minimă de licitare*². În conformitate cu informațiile furnizate de BCE, această rată minimă de licitare e menită să semnaleze poziția politicii monetare față de operatorii pe piața monetară (BCE, 2001)³.

Considerând o curbă a cererii stabilă pentru baza monetară, o rată mare a dobânzii pe termen scurt este echivalentul unei politici monetare restrictive și viceversa. Băncile pot plasa și împrumuta resurse între ele *overnight* pe piața monetară, la așa-numita rată *overnight EONIA*⁴; această rată a dobânzii este apropiată de rata minimă de licitare și este mărginită superior de rata marginală de plasare și de depozit overnight, la care băncile comerciale pot plasa și împrumuta resurse overnight la BCE.

De-a lungul ultimului ciclu economic, BCE a ridicat rata pe termen scurt a dobânzii în 1999-2000, când economia europeană se dovedea puternică, și a redus-o atunci când economia dădea semne de încetinire.

Ratele dobânzilor au influență și asupra valorii internaționale a euro. Relația de bază sugerează că o rată ridicată a dobânzii va conduce la o apreciere a euro și invers. Experiența a demonstrat însă că legătura dintre rata dobânzii și rata de schimb nu este chiar așa puternică și stabilă. Ca să contracareze o apreciere sau o depreciere excesivă a euro, BCE poate, de asemenea (exemplu realizat cu succes), să intervină direct pe piața valutară.

Regula BCE de stabilire a ratei dobânzii. Conduita unui bancher dintr-o bancă centrală poate fi analizată prin deducerea unei reguli empirice de urmat pentru politica monetară din analiza datelor existente. O astfel de regulă de-

¹ Vezi, legat de acest subiect, ECB (2001), Ayuso and Repullo (2003) and Fourgans and Vrânceanu (2004).

² Până în iunie 2001, BCE a folosit o rată fixă la licitații, unde băncile împrumutau lichidități la rate constestate anunțate anterior. Acest sistem s-a dovedit a fi instabil (cererea a fost și de 100 de ori mai mare decât cantitatea oferită uneori) și a trebuit să fie abandonat.

³ Rolul de semnalizare al ratei minime a fost subliniat de W. Duisenberg la *BCE Press Conference* pe 8 iunie, 2000, cf. www.ecb.int/key/OO/spOO0608.htm.

⁴ Sursa: Thomson Datastream.

scrie relația care există între principalele instrumente ale băncii centrale pe post de variabile dependente – în general rata dobânzii pe termen scurt – și variabilele economice independente relevante.

Svensson (1999) face distincția între regula unui instrument explicit, unde acest instrument este corelat numai cu variabile predeterminate, și regula unui instrument implicit, care rezultă ca o funcție de variabile de tip *forward looking*.

Aceste reguli sunt cunoscute sub numele de *regulile lui Taylor*, după numele lui *John Taylor* care a dezvoltat această metodologie (Taylor, 1993). Taylor, inspirat de experiența din SUA, s-a concentrat pe rolul jucat de inflație și activitatea economică reală asupra gestionării politicii monetare, care reprezintă principalele scopuri ale Federal Reserve.

Mai mulți economiști au scos în evidență rolul important jucat de coeficientul Taylor, coeficient de stabilitate a sistemului macroeconomic. Ei au creat modele macroeconomice relativ simple, dar dinamice, cu trei ecuații de bază: o curbă IS ce leagă deviațiile producției față de valoarea de echilibru cu rata dobânzii reale; o curbă Phillips unde rata inflației este corelată pozitiv cu deviațiile producției față de valoarea de echilibru; o regulă a politicii monetare. În momentul în care un șoc împinge *inflația* peste ținta stabilită, banca centrală crește rata dobânzii în conformitate cu regula politicii monetare. Când creșterea nu e suficient de puternică încât să dea naștere unei creșteri în rata reală a dobânzii, este stimulată cererea și, prin intermediul mecanismului curbei Phillips, este stimulată inflația. În cazul contrar, o reacție fermă din partea băncii centrale determină o creștere a ratei reale a dobânzii, care va tempera cererea și inflația.

Faptul că BCE are o istorie atât de recentă face dificilă, dar nu și imposibilă estimarea econometrică a unei reguli de rată a dobânzii *rule à la Taylor*. Buna cunoaștere a obiectivelor BCE va ghida implementarea obiectivelor și politicilor în țările candidate la UE.

Toate studiile remarcă dependența BCE de activitatea economică reală; dacă producția actuală scade (sau rata de creștere nu atinge ținta stabilită), BCE va reduce rata dobânzii și viceversa.

În aproape toate aceste studii, BCE va crește rata dobânzii în condițiile în care inflația depășește ținta stabilită de 2%, dar nu este clar dacă acțiunea băncii este stabilizatoare sau nu; unii economiști au constatat că acest coeficient Taylor este mai mare decât unu, alții susțin că este mai mic decât unu. Ca termen de comparație, toate studiile referitoare la Federal Reserve în anii '90 demonstrează că Banca Centrală a SUA reacționează foarte energic la o inflație considerată excesivă (coeficientul Taylor mai mare decât unu).

În studiul făcut de Ullrich (2003), BCE pare să reacționeze la aprecierea reală a euro prin scăderea ratei dobânzii; această reacție sugerează că obiectivul creșterii reale este mai important decât indică coeficientul care se referă la diferența de producție. În studiul făcut de Fourcans și Vrânceanu (2004), apre-

cierea nominală forțează BCE să reducă rata dobânzii; acest lucru sugerează că banca ia în considerare efectul descrescător asupra prețurilor cauzat de aprecierea nominală și că își adaptează politica monetară în consecință. Cele mai multe studii empirice asupra BCE indică faptul că, în ciuda angajamentului verbal asupra valorii de referință a ratei de creștere a masei monetare, banca nu prea ține cont de acest indicator.

Documentar 1

Scenariul trecerii la euro (etape și actori)

Nr. crt.	Calendar	Măsuri	Responsabilități
1.	1995-1998		
	31 dec. 1995	• Adoptarea scenariului trecerii la moneda unică și anunțarea numelui noii monede	<i>Consiliul</i>
	31 dec. 1996	• Definirea cadrului regulamentar organizatoric și logistic înainte de a permite SEBC de a îndeplini misiunile sale aferente fazei a III-a • Acord politic asupra statutului juridic al euro, a pactului de stabilitate și creștere economică și a regimului valutar între țările participante la UEM și alte state membre. Regulamentul asupra statutului euro bazat pe art. 235 (nume, continuitatea contractelor, tehnica de conversiune) adoptat în 1997	<i>IME Consiliul</i>
	30 iunie 1997	• Acord asupra Regulamentului supravegherii și coordonării situațiilor bugetare de tipul procedurilor aferente deficitelor excesive • Adoptarea unei rezoluții asupra stabilirii unui mecanism al cursurilor de schimb în perioada fazei a III-a	<i>Consiliul</i> <i>Consiliul</i>
	17 nov. 1997	• Fixarea datei de introducere a biletelor și pieselor în euro	<i>IME Consiliul</i> <i>ECOFIN</i>
	13 dec. 1997	• Adoptarea unei rezoluții asupra coordonării politicilor economice	<i>Consiliul</i>
	<i>Înainte de decizia privind participarea statelor membre</i>	• Adoptarea deciziilor și reglementărilor în conformitate cu legislația statelor membre	<i>Statele membre</i>
	mai 1998	• Decizia privind statele membre participante și anunțarea prealabilă a parităților bilaterale a monedelor țărilor participante la euro	<i>Consiliul</i>
		• Adoptarea regulamentului asupra statutului monedei al euro, potrivit art. 109	<i>Statele membre</i>
2	<i>De la decizia privind statele membre participante la 01 ianuarie 1999</i>	• Nominalizarea directorului BCE • Începutul imprimării biletelor euro • Începutul baterii monedelor divizionare în moneda unică euro	<i>Statele membre</i> <i>SEBC</i> <i>Consiliul și statele membre</i>

Nr. crt.	Calendar	Măsuri	Responsabilități
		• Pregătirea finală a BCE și a SEBC:	<i>Consiliul</i>
		a) adoptarea actelor derivate privind:	
		- cheile de repartitie pentru subscrierea de capital	
		- selectarea informațiilor statistice	
		- rezervele Uniunii	
		- consultarea BCE	
		- amenzi și constrângeri ce pot fi aplicate instituțiilor de credit	<i>BCE SEBC</i>
		b) Pregătirea BCE și a SEBC la <i>faza operațională</i> :	
		- crearea BCE	
		- adoptarea cadrului normativ	
		- punerea în aplicare a politicii monetare	
3.	01 ian. 1999-1 ian. 2002		
	01 ian. 1999	• Stabilirea, de manieră irevocabilă a ratelor (cursurilor) de schimb și a intrării în vigoare a legislației relative la statutul monetar al euro	<i>Consiliul</i>
	cu începere de la 01 ian. 1999	• Definirea și punerea în aplicare a politicii monetare a euro	<i>SEBC</i>
		• Conducerea operațiunilor valutare cu euro	
		• Intrarea în funcțiune a sistemului de plăți TARGET	<i>SEBC</i>
		• Emisiunea de noi titluri ale datoriei publice în euro	<i>Statele membre</i>
	de la data de 1 ian. 1999 la 1 ian. 2002	• Schimbul valutar la paritate prin aplicarea cursurilor fixate de manieră irevocabilă	
		• Ajutor pentru toate sectoarele economice în buna derulare a trecerii la moneda unică	<i>SEBC și autoritățile publice ale statelor membre UE</i>
4.	De la 01 ian. 2002 la 01 iulie 2002 și mai departe	• Punerea în circulație a biletelor euro și retragerea biletelor din valutele naționale ale statelor membre UE	<i>SEBC</i>
		• Punerea în circulație a monedelor euro și retragerea monedelor statelor membre UE	<i>Statele membre Consiliul SEBC</i>
		• Sfârșitul procesului de tranziție în administrațiile publice	
		• Anularea cursului legal al monedelor divizionare naționale	

Sursa: Cahsn, Didier – L'euro. Enjeux et modalités pratiques, Les Editions d'Organisations, Paris, 1998.

Principalele inițiative ale băncilor centrale

Anul	Domeniul	Inițiative adoptate
		Nivelul microprudențial
1975	Activități bancare transfrontaliere	Concordatul de la Basel - definește principiile directoare ale repartiției responsabilităților între autoritățile țărilor de origine și țările de primire în controlul instituțiilor bancare din străinătate.
1983	Activități bancare transfrontaliere	Revizuirea concordatului ce introduce principiul controlului consolidat. Are rol de a da mai multă putere acordului inițial, în măsură să elimine lacunele ce pot rezulta dintr-un control inadecvat al centrelor financiare sau al unor structuri specifice de genul holdingurilor.
1988	Adecvarea fondurilor proprii	Acordul de la Basel asupra fondurilor proprii vizează asigurarea unei convergențe internaționale în ceea ce privește normele și dimensiunile fondurilor proprii. Nu se tratează explicit decât riscul de credit. În acest sens, se definesc: a) elementele fondurilor proprii admise; b) deferentele ponderate de risc aplicate mai multor categorii de risc bilanțiere și extrabilanțiere; c) procentul minimal global al fondurilor proprii de 8% din activele ponderate în funcție de risc, dar mai puțin de 4% pentru fondurile proprii din categoria I; astfel definiția componentelor acestei categorii a fost pe deplin armonizată.
1990	Relațiile între autoritățile de control	Schimbul de informații între autoritățile de supraveghere a intervențiilor pe piețele financiare. Este un acord asupra necesității eliminării progresive a obstacolelor schimburilor de informații prudențiale între diferitele categorii ale autorităților de control. Se examinează și mijloacele de facilitare a fluxurilor de informații.
1992	Activități bancare transfrontaliere	Normele minimale pentru controlul grupurilor bancare internaționale și al sediilor lor din străinătate. Întărește Acordul de la Basel, introducând norme minimale pentru unele dintre aspectele sale, evidențiindu-se clar condițiile ce au ca scop împiedicarea implantării de societăți bancare în străinătate nesupuse unui control efectiv consolidat sau aparținând unor conglomerate ce nu permit accesul la informații necesare controlului.
1994	Instrumente derivate	Liniile directoare pentru gestiunea riscurilor legate de Instrumentele derivate (raport realizat împreună cu OICV). Definește liniile directoare în ceea ce privește intențiile autorităților de control și organizare bancară, destinate promovării unei gestiuni interne sănătoase a riscurilor legate de activitățile bancare cu instrumente derivate; regroupează metodele utilizate de marile bănci internaționale (document ce a fost completat în 1995 prin Schema informațiilor prudențiale privind operațiunile cu instrumente derivate ale băncilor și caselor de titluri).

Anul	Domeniul	Inițiative adoptate
		Nivelul microprudențial
1995	Instrumente derivate/comerț	Propagarea informațiilor privind activitățile de negociere și instrumentele derivate ale băncilor și caselor de titluri (document elaborat în colaborare cu OICV). Furnizează o vedere de ansamblu asupra practicilor în materie de propagare a informațiilor și furnizează recomandări în scopul ameliorării acestui lucru; subliniază necesitatea comunicării unei cantități suficiente de informații pentru a se evalua caracterul adecvat al sistemelor de gestiune a riscurilor (se sprijină pe un raport din 1995, mai sus menționat, și pe unele concepte analizate într-un document de lucru din 1994 al <i>Comitetului permanent euromonetar ai băncilor centrale din G10</i> , intitulat <i>Evidențierea publică a riscurilor de piață și de credit corespunzătoare intermediarilor financiare sau Raportul Fisher</i>).
	Relațiile între autoritățile de control	Supravegherea conglomeratelor financiare Raportul tripartit al autorităților de control din domeniul bancar, al întreprinderilor de investiții și societăților de asigurări; examinează unele aspecte privind supravegherea și formulează recomandări pentru ameliorarea practicilor prudențiale.
1996	Adecvarea fondurilor proprii	Amendamentul asupra fondurilor proprii în scopul extinderii sale asupra riscurilor de piață. Stabilește norme minime pentru fondurile proprii în ceea ce privește riscurile de piață (ceea ce rezultă din fluctuațiile ratei dobânzii și a cursurilor acțiunilor – portofoliile de negocieri unice -, cât și cursurile de schimb și prețurile materiilor prime). Pune în vedere două posibilități: a) metode standardizate, răspunzând unui dispozitiv comun de evaluare a riscurilor; b) apropierea bazată pe metode interne, permițând băncilor a le utiliza în scopul măsurării riscului, cu condiția de a observa unele criterii calitative și cantitative și de satisfacere a controalelor <i>post factum</i> .
1996	Adecvarea fondurilor proprii	Rețeaua multilaterală a tranzacțiilor forward de schimb valutar. Un amendament asupra fondurilor proprii din 1988, intrat în vigoare în 1995, a obținut recunoașterea din partea sistemelor de compensări bilaterale pentru toți cei ce sunt considerați eficienți în termeni acceptați în lumea întreagă și în conformitate cu normele minimale definite în <i>Raportul Lamfatussy</i> . Noul document furnizează liniile directoare pentru determinarea exigențelor în legătură cu fondurile proprii în cazul sistemelor de compensări multilaterale.
	Activități bancare transfrontaliere	Supravegherea activității bancare transfrontaliere. Raportul , întocmit împreună cu grupul <i>off-shore</i> al autorității de control bancar, conține 29 de recomandări vizând reducerea obstacolelor din calea unei supravegheri eficiente a activităților bancare transfrontaliere.
1997	Riscul ratei dobânzii	Principii pentru gestionarea ratei dobânzii Documentul prezentat formulează 12 principii ce permit eva-

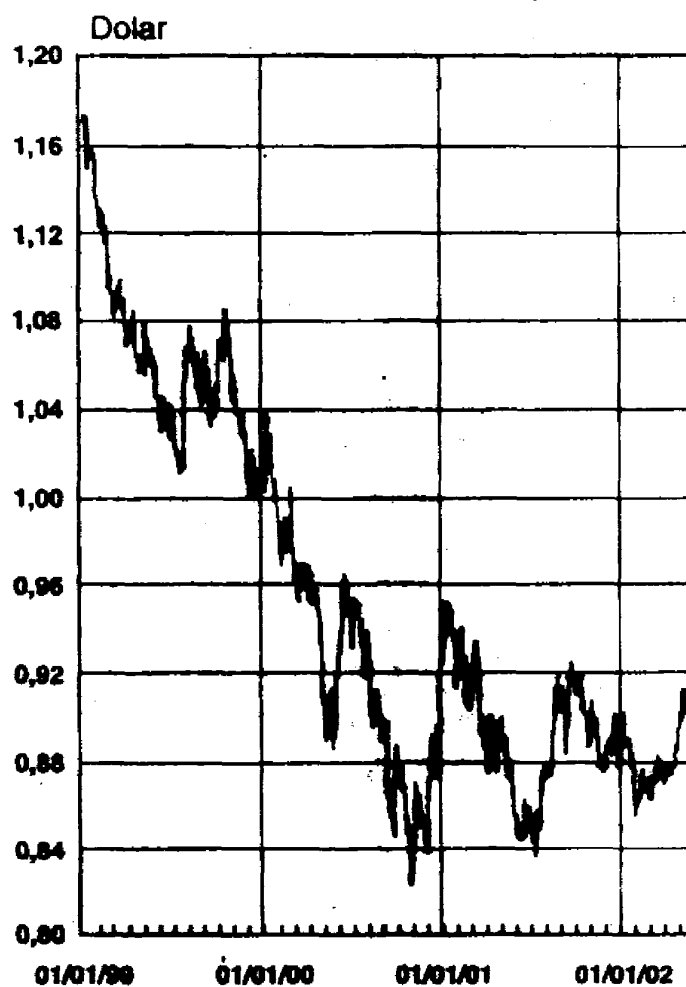
Anul	Domeniul	Inițiative adoptate
		Nivelul microprudențial
		luarea caracterului adecvat al gestiunii riscului ratei dobânzii de către bănci.
	Principii fundamentale	Principii fundamentale pentru un control bancar eficient Documentul prezentat stabilește 25 de principii prudențiale din domeniile următoare: a) condiții prealabile unui control bancar eficient; b) înființarea și structura societăților; c) reglementări și exigențe prudențiale; d) metode de control bancar permanent; e) exigențe în materie de informații; f) puterile instituționale ale autorităților de control; g) activități bancare transfrontaliere. Este destinat să reprezinte un punct de referință pentru autoritățile prudențiale din diferite țări, cu aplicare pe scară internațională.

Anul	Domeniul	Inițiative adoptate
		Nivelul macroprudențial
1990	Compensații inter-bancare	Raportul comitetului privind sistemul de compensare interbancară a băncilor centrale din țările aparținând G10 – Grupului celor zece (Raportul Lamfalussy). Recomandă o serie de norme minimale pentru funcționarea sistemului transfrontalier de compensare a devizelor și definește principiile unei viitoare înțelegeri între băncile centrale. Subliniază necesitatea unei baze juridice solide și a unui mecanism solid de gestiune a riscurilor de credit și lichiditate. Aceste sisteme trebuie să permită asigurarea reglementelor în timp util (zilnic) în cazul în care participantul prezintă poziția debitoare netă cea mai ridicată, fiind în incapacitatea de execuție. Documentul de referință pentru toate sistemele ulterioare de compensații multilaterale, iar dispozitivele au caracter exclusiv național (evidențiat într-un raport din 1989).
1992	Reglementele operațiunilor cu titluri	Livrarea contra cost în sistemele reglementelor de titluri (G10). Definește și analizează tipurile și sursele de riscuri asociate reglementelor de titluri între participanții aceluiași sistem. (Completat în 1995 de un raport asupra reglementelor transfrontaliere de titluri).
1993	Sisteme de transfer de plăți cu sumă brută	Trăsăturile comune minime pentru sistemele de plăți naționale (UE). Stabilește norme minimale pentru sistemele de transfer brut și recomandă adaptarea, cât mai curând posibil, a unui sistem de reglemente brute în timp real (RBTR) spre care să se dirijeze cea mai mare parte din aceste plăți. În această perspectivă, IME a lansat în 1994 un proiect vizând a reînnoa sistemele RBTR naționale (TARGET), proiect completat în 1995 printr-un raport detaliat.

Anul	Domeniul	Inițiative adoptate
		Nivelul macroprudențial
1994	Moneda electronică	Raport asupra cardurilor preplătite (UE). Analizează această nouă tehnică de plată și recomandă ca doar instituțiile de credit (băncile) să fie autorizate să emită carduri preplătite cu multiple utilizări.
1996	Reglementele în operațiunile de schimb	Riscul reglementelor în operațiunile de schimb. Furnizează o definiție clară a riscului reglementelor în operațiunile de schimb, o monedă de cuantificare a acestei stări, precum și o strategie de evitare. Se încurajează inițiativele societăților, grupurilor profesionale și băncilor centrale.
	Piețele derivate	Propunere pentru îmbunătățirea statisticilor pieței derivatelor globale (G10). Stabilește o formulă pentru compilarea și publicarea periodică (o dată la 6 luni) a statisticilor și instrumentelor derivate.
	Moneda electronică	Implicarea băncii centrale în dezvoltarea monedei electronice (BRI). Analizează aspectele ce prezintă un interes aparte pentru băncile centrale în ceea ce privește politica de urmat, în special cele ce sunt legate de sistemele de plăți, de politica monetară, ca și de reglementarea și controlul bancar.
1997	Reglementele în operațiunile cu titluri	Evidențierea cadrului pentru sistemele stabilite de securitate (G10 și OICV). Încurajează transparența în funcționarea sistemelor reglementelor de titluri, mai ales că participanții pot înțelege mai bine drepturile și obligațiile pe care le au, precum și riscurile aferente.
	Sistemele de transfer de plăți în sumă brută	Sisteme de reglementare brută, în timp real (G10). Tratează concepția acestor sisteme și a riscurilor pe care le comandă.
	Reglementele în operațiile cu instrumente derivate	Operațiuni de compensare a Instrumentelor de schimb (G10). Descrie structura acordurilor de compensații existente și identifică slăbiciunile posibile: a) insuficiența resurselor organismelor de compensare în cazul în care participanții se confruntă cu probleme consecutive, de exemplu: fluctuațiile mari a prețurilor b) absența controlului în timpul zilei asupra pozițiilor membrilor; c) recurgerea la acorduri de plată nu asigură reglementarea intrazilnică în timp util.

Sursa: Problemes économiques, nr. 2451/52, nov. 1997.

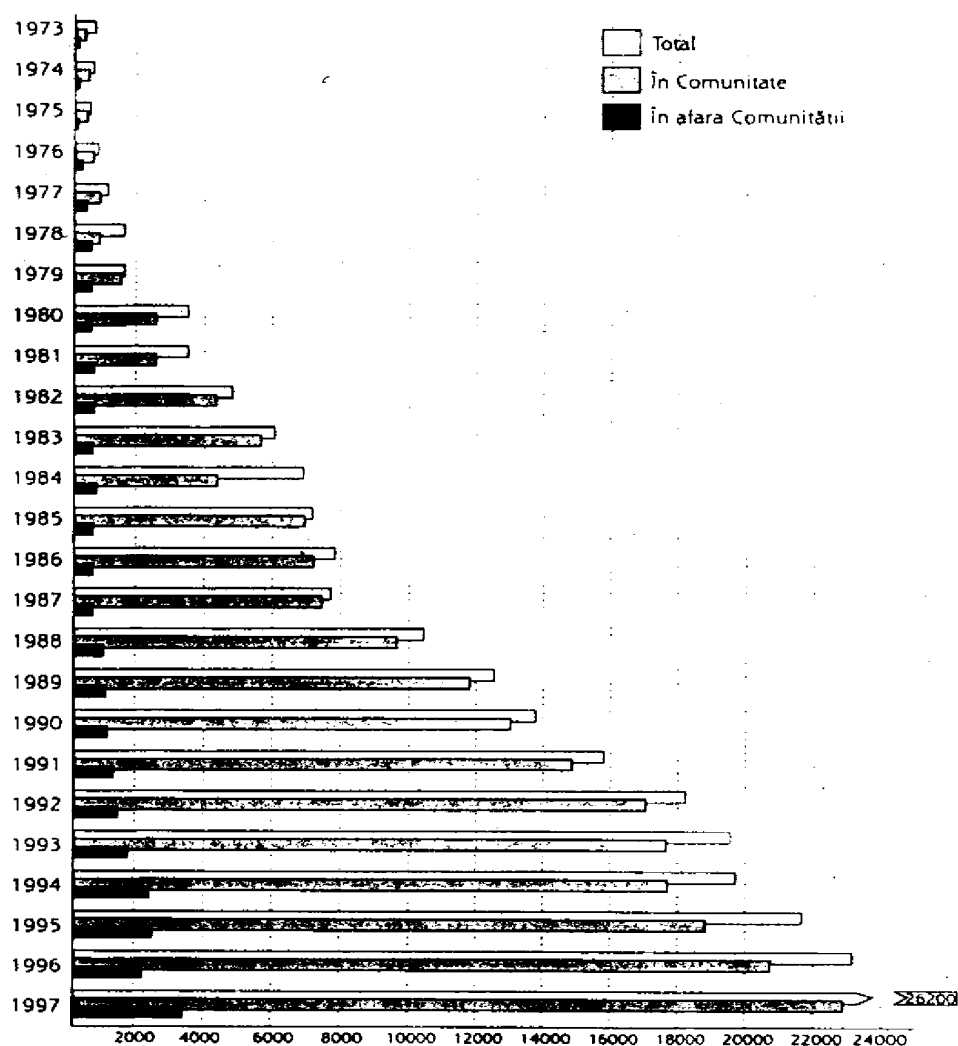
Anexa 1

**Evoluția monedei euro la 1 ianuarie 1999.
Raportul euro/dolar**

Sursa: Banca Europeană de Investiții.

Anexa 2

Investițiile Băncii Centrale Europene (BCE), în perioada 1973-1997

Sursa: Banca Europeană de Investiții, Raport UE 2000.

Anexa 3

Creșterea și finanțele publice ale țărilor din zona euro

	Creșterea PIB-ului real		Deficitul public (% din PIB)		Datoria publică (% din PIB)	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Belgia	3,9	3,0	0,1	0,0	109,3	107,5
Danemarca	2,9	2,1	2,5	2,5	46,8	44,4
Germania	3,0	2,2	1,3	-2,7	60,3	59,8
Grecia	4,1	4,4	-0,8	-0,3	102,7	99,4
Spania	4,1	3,2	-0,4	0,0	60,4	57,2
Franța	3,2	2,9	-1,3	-2,4	57,4	57,3
Irlanda	10,7	7,5	4,5	1,7	38,6	35,8
Italia	2,9	2,5	-1,7	-1,4	110,6	109,4
Luxemburg	8,5	5,6	5,7	4,4	5,3	5,3
Olanda	3,9	3,4	1,5	0,2	56,0	52,9
Austria	3,2	2,5	-1,5	-0,2	63,5	62,0
Portugalia	3,3	2,6	-1,9	-2,3	53,4	55,9
Finlanda	5,7	4,0	7,0	4,9	44,0	43,6
Suedia	3,6	2,7	3,7	4,7	55,3	56,0
Marea Britanie	3,0	2,7	1,8	0,9	42,4	39,0
UE 15	3,4	2,8	-0,2	-0,7	64,2	62,8

Sursa: Uniunea Europeană.

Anexa 4

Accizele din țările membre ale Uniunii Europene^a

Produce petroliere	ECU/1.000 litri
Benzină cu plumb	337
Benzină fără plumb	287
Motorină	245
Păcură	0
Combustibil greu (1.000 kg)	13
Gaz petrolier lichefiat și metan	
carburant	100
uz intern	36
de încălzit	0
Băuturi alcoolice	ECU/1.000 litri
Bere ^b	0,748 pe grad Platon
	1,87 pe grad de alcool
Vin obișnuit	0
Vin spumant	0
Produce intermediare	450
Tutun prelucrat	Accize
Țigări (100), accize globale	57% din prețul de vânzare cu amănuntul (toate ta-
(specifică și ad valorem fără TVA)	xele incluse) al celui mai bine vândut tip de țigară
Alte produse de tutungerie	20%

Notă: Greciei și Luxemburgului li s-a acordat o perioadă de tranziție de 2 ani până la sfârșitul lui 1994, timp în care nivelul minim al accizei la motorină va fi de 195 ECU/1000 l, Luxemburgului li s-a permis să aplice accize minime și la benzina cu plumb (292 ECU/1000 l) și la benzina fără plumb (242 ECU/1000 l).

a: Așa cum s-a stipulat în directiva adoptată în 1992.

b: Pentru micile fabrici de bere independente (cu producție sub 200.000 hl/an), aceste valori sunt reduse cu 50%.

Surse: Consiliul de Miniștri, Comisia Europeană.

Anexa 5

Criteriile de convergență pentru sistemul monetar european

Țara	Rata inflației			Deficitul bugetar al sectorului public			Datoria brută a sectorului public			Rata dobânzii pe termen lung		
	1993	1994	1996	1993	1994	1996	1993	1994	1996	1993	1994	1996
Austria	3,6	3,0	1,7	4,1	4,4	4,3	57,0	58,0	71,7	6,8	7,0	6,5
Belgia	2,8	2,4	1,6	6,6	5,5	3,3	138,9	140,1	130,6	7,2	7,8	6,7
Danemarca	1,2	2,0	2,2	4,4	4,3	1,4	79,5	78,0	70,2	7,3	7,8	7,4
Finlanda	2,1	1,1	0,9	7,2	4,7	3,3	62,0	70,9	61,3	8,2	8,4	7,4
Franta	2,1	1,1	2,1	5,8	5,6	4,0	45,8	50,4	56,4	6,8	7,2	6,6
Germania	4,2	3,0	1,3	3,3	3,3	4,0	48,1	50,2	60,8	6,5	6,9	6,3
Marea Britanie	1,6	1,6	3,0	7,8	6,3	4,6	48,3	50,4	56,3	7,5	8,2	8,0
Grecia	14,5	10,9	8,4	13,3	14,1	7,9	115,2	121,3	110,6	23,4	20,8	15,1
Irlanda	1,4	2,3	2,1	2,5	2,4	1,6	96,1	89,0	74,7	7,8	8,1	7,5
Italia	4,5	4,0	4,7	9,5	9,6	6,6	118,6	123,7	123,4	11,3	10,6	10,3
Luxemburg	3,6	2,2	1,3	1,1	1,3	0,9	7,8	9,2	7,8	6,9	6,4	7,0
Olanda	2,6	2,7	1,2	3,3	3,8	2,6	81,4	78,8	78,7	6,4	6,9	6,3
Portugalia	6,5	5,3	3,0	7,2	6,2	4,0	66,9	70,4	71,1	12,4	10,8	9,4
Spania	4,6	4,8	3,8	7,5	7,0	4,4	59,8	63,5	67,8	10,2	10,0	9,5
Suedia	4,6	2,2	1,6	13,3	11,7	3,9	83,5	93,8	78,1	8,5	9,5	8,5

Sursa: European Monetary Institute (IME).

Anexa 6

**Operațiuni open market și facilități permanente
desfășurate de Sistemul European al Băncilor Centrale**

Operațiuni	Tipuri de tranzacții		Durata	Frecvența	Procedura
	Active	Passive			
Operațiuni open market					
Operațiuni principale de refinanțare	* primiri în pensiune		2 săptămâni	săptămă-nal	apeluri la ofertă
	* credite garantate				
Operațiuni de refinanțare pe termen mai lung	* primiri în pensiune		3 luni	lunar	apeluri la ofertă
	* credite garantate				
Operațiuni de reglaj fin	* primiri în pensiune	* dare în pensiune	nenormate	neregulate	apeluri rapide la ofertă
	* credite garantate				
	* swap de valută	* swap de valută			proceduri bilaterale
		* preluări de lichidități în alb			
	* achiziții ferme de titluri	* vânzări ferme de titluri		neregulate	proceduri bilaterale
Operațiuni structurale	* primiri în pensiune	* emisiune de certificate	normate/nenormate	regulate/neregulate	apeluri la ofertă
	* credite garantate				
	* achiziții ferme	* vânzări ferme		neregulate	proceduri bilaterale
Facilități permanente					
Credite marginale	* primiri în pensiune		de la zi la zi		acces la discreția partenerilor
	* credite garantate				
Depozite		* depozite	de la zi la zi		acces la discreția partenerilor

Sursa: IME, La politique monétaire unique en phrase III. Définition du cadre opérationnel, janvier, 1997.

Anexa 7

**Rata inflației în țările membre UE
(% medie anuală)**

	Cota-parte (în % 2003)	Media 1996-2000	2000	2001	2002	2003 mai	2003 iunie	2003 iulie
Belgia	3,3	1,6	2,7	2,4	1,6	0,9	1,5	-
Germania	29,9	1,1	1,4	1,9	1,3	0,6	0,9	0,7
Grecia	2,6	4,6	2,9	3,7	3,9	3,5	3,6	-
Spania	10,9	2,6	3,5	2,8	3,6	2,7	2,8	-
Franța	20,5	1,3	1,8	1,8	1,9	1,8	1,9	-
Irlanda	1,3	2,6	5,3	4,0	4,7	3,9	3,8	-
Italia	19,2	2,4	2,6	2,3	2,6	2,9	2,9	2,9
Luxemburg	0,3	1,7	3,8	2,4	2,1	2,3	2,0	-
Olanda	5,4	1,9	2,3	5,1	3,9	2,7	2,5	-
Austria	3,2	1,2	2,0	2,3	1,7	0,9	1,0	-
Portugalia	2,1	2,4	2,8	4,4	3,7	3,7	3,4	-
Finlanda	1,6	1,6	3,0	2,7	2,0	1,1	1,2	-
Zona euro	100,0	1,6	2,1	2,3	2,3	1,9	2,0	1,9
Danemarca	1,3	2,0	2,7	2,3	2,4	2,1	2,0	-
Suedia	1,8	1,1	1,3	2,7	2,0	2,0	2,0	-
Marea Britanie	16,8	1,6	0,8	1,2	1,3	1,2	1,1	-
UE	100,0	1,7	1,9	2,2	2,1	1,8	1,8	-

Sursa: EUROSTAT, Comisia Europeană.

Anexa 8

**Produsul național brut
(% anual)**

	Cota-parte (în % 2002)	Media 1996-2000	2000	2001	2002	2002 Q4	2003 Q1	2003 Q2
Belgia	3,7	2,7	3,7	0,8	0,7	1,7	1,4	-
Germania	29,8	1,8	3,1	0,7	0,2	0,7	0,2	-
Grecia	2,0	3,4	4,2	4,1	3,4	3,4	4,3	4,4
Spania	9,8	3,8	4,2	2,7	2,1	2,1	2,1	-
Franța	21,5	2,8	4,2	2,1	1,4	1,4	1,1	-
Irlanda	1,8	9,8	10,0	5,7	6,4	6,4	-	-
Italia	17,8	1,9	3,1	1,8	0,9	0,9	0,7	-
Luxemburg	0,3	7,2	8,9	1,2	-	-	-	-
Olanda	6,3	3,7	3,3	1,3	0,3	0,3	0,2	-
Austria	3,1	2,8	3,6	0,6	1,4	1,4	1,0	-
Portugalia	1,8	3,9	3,7	1,6	-1,3	-1,3	-1,2	-
Finlanda	2,0	4,7	5,1	1,2	3,2	3,2	1,3	-
Zona euro	100,0	2,6	3,5	1,5	0,8	1,2	0,8	-
Danemarca	2,0	2,7	2,9	1,4	2,1	1,5	1,5	-
Suedia	2,8	3,3	4,5	1,4	1,9	1,9	2,0	-
Marea Britanie	18,1	2,9	3,1	2,1	1,9	2,3	2,1	-
UE	100,0	2,7	3,5	1,6	1,0	1,4	1,1	-

Sursa: EUROSTAT, Statistics Pocket Book, aug. 2004, BCE.

Anexa 9

**Rata anuală a șomajului
(% din forța de muncă activă)**

	Cota-parte (în % 2002)	Media 1996-2000	2000	2001	2002	2003 aprilie	2003 mai	2003 iunie
Belgia	2,7	8,7	6,9	6,7	7,3	7,9	7,9	-
Germania	29,1	8,7	7,8	7,8	8,6	9,4	9,4	9,4
Grecia	3,7	-	11,0	10,4	10,0	-	-	-
Spania	17,8	14,9	11,3	10,6	11,3	11,4	11,3	-
Franța	19,6	11,0	9,3	8,5	8,7	9,1	9,1	-
Irlanda	0,7	7,8	4,3	3,9	4,4	4,6	4,6	4,7
Italia	18,5	11,3	10,4	9,4	9,0	8,7	-	-
Luxemburg	0,0	2,6	2,3	2,1	2,8	3,5	3,6	3,7
Olanda	2,0	4,1	2,8	2,4	2,8	4,0	4,1	-
Austria	1,4	4,2	3,7	3,6	4,3	4,3	4,4	4,4
Portugalia	2,3	5,6	4,1	4,1	5,1	7,3	7,5	-
Finlanda	2,0	11,7	9,1	9,1	9,1	9,2	9,2	9,3
Zona euro	100,0	10,0	8,5	8,0	8,4	8,8	8,8	-
Danemarca	1,0	5,1	4,4	4,3	4,5	5,0	5,2	-
Suedia	1,7	8,0	5,6	4,9	4,9	5,4	5,4	-
Marea Britanie	11,3	6,5	5,4	5,1	5,1	-	-	-
UE	100,0	9,2	7,8	7,4	7,7	8,0	8,1	-

Sursa: EUROSTAT, Statistics Pocket Book, aug. 2003, BCE.

Anexa 10

Deficitul/excedentul bugetar (% din PNB)

	1999	2000	2001	2002
Belgia	-0,5	0,1	0,4	0,0
Germania	-1,5	1,1	-2,8	-3,6
Grecia	-1,8	-1,9	-1,4	-1,2
Spania	-1,2	-0,8	-0,1	-0,1
Franța	-1,8	-1,4	-1,5	-3,1
Irlanda	2,3	4,3	1,1	-0,1
Italia	-1,7	-0,6	-2,6	-2,3
Luxemburg	3,5	6,1	6,4	2,6
Olanda	0,7	2,2	0,1	-1,1
Austria	-2,3	-1,5	0,3	-0,6
Portugalia	-2,8	-2,8	-4,2	-2,7
Finlanda	2,0	6,9	5,1	4,7
Zona euro	-1,3	0,1	-1,6	-2,3
Danemarca	3,3	2,6	3,1	1,9
Suedia	1,5	3,4	4,5	1,2
Marea Britanie	1,1	3,9	0,8	-1,4
UE	-0,7	0,8	-0,9	-1,9

Sursa: Raport BCE 2003, Comisia Europeană.

Anexa 11

**Datoria publică
(% din PNB)**

	Cota-parte (în % 2002)	1999	2000	2001	2002
Belgia	5,7	114,9	109,6	108,5	105,4
Germania	26,3	61,2	60,2	59,5	60,8
Grecia	3,0	105,1	106,2	107,0	104,9
Spania	7,7	63,1	60,5	56,9	54,0
Franța	18,4	58,5	57,2	56,8	59,1
Irlanda	0,9	49,3	39,3	36,8	34,0
Italia	27,5	114,9	110,6	109,5	106,7
Luxemburg	0,0	6,0	5,6	5,6	5,7
Olanda	4,8	63,1	55,8	52,8	52,6
Austria	3,0	67,5	66,8	67,3	67,9
Portugalia	1,5	54,3	53,3	55,6	58,0
Finlanda	1,2	47,0	44,5	43,8	42,7
Zona euro	100,0	72,7	70,2	69,2	69,1
Danemarca	1,5	53,0	47,4	45,4	45,2
Suedia	2,3	62,7	52,8	54,4	52,4
Marea Britanie	9,8	45,1	42,1	39,0	38,6
UE	100,0	67,6	64,8	63,5	63,2

Sursa: Raport BCE, Statistics Pocket Book, aug. 2003.

BIBLIOGRAFIE

- Abadie, F.; Corcelette, J.-P. – *Georges Pompidou. 1911-1974. Le desir et le destin*, Paris, Balland, 1994 (Biographies);
- Andenas, Mads; Usher, John (ed.) – *The Treaty of Nice: Enlargement and Constitutional Reform*, Oxford, Hart Publishing, 2003;
- Artus, Patrick – *L'Euro et la Banque Centrale Européenne, un premier*
- Basno, C; Dardac, N. – *Integrarea monetar-bancară europeană*, Colecția Monedă. Bănci. Burse, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2001, p. 26-51;
- Bekerman, Gerard; Saint-Marc, Michele – *L'euro*, 5e ed., Paris, Presses Universitaires de France, 2001 (Que sais-je?);
- Berea, Aurel-Octavian – *Orientări în activitatea bancară contemporană*. Editura Expert, București, 2000;
- Berea, Aurel-Octavian – *Strategie bancară*, Editura Expert, București, 2001;
- Berea, Aurel-Octavian, coautor – *Creditul bancar*, Editura Expert, București, 2003;
- Brandt, Willy – *People and Politics: The Years 1960-1975*, London, Collins, 1978;
- Cecchini, P. – *1992: le défi. Nouvelles données économiques de l'Europe sans frontieres*, Flammarion, Paris, 1988;
- Churchill, Winston S. – *Triomphe et tragédie*, volume VI: *Le rideau de fer*. 4 fevrier 1945-26 juillet 1945, Paris, Pion, 1954 (Memoires sur la deuxieme guerre mondiale);
- Clamen, Michel – *Bruxelles au jour le jour*, La documentation française, 1995;
- Clay, Louis D. – *Decision in Germany*, Garden City, New York, Doubleday, 1950, 522 p.;
- Cociuban, Aristide – *Extinderea UE și România*, lucrare publicată sub egida Comisiei de Integrare a Parlamentului României, Ed. Apimondia, București, 2002;
- Cohen, Samy; Smouts, Marie-Claude – *La politique exterieure de Valéry Giscard d'Estaing*, Paris, FNSP, 1985 ;
- Constantinesco, Vlad et al. (ed.) – *Traite sur l'Union européenne (signe à Maastricht le 7 février 1992)*, Commentaire article par article. Paris, Economica, 1995;
- Dăianu, D. (coordinator) – *Strategii de politică monetară și curs de schimb în contextul aderării României la UE*, Studiul nr. 2, Institutul European din România - Studii de impact (PAIS II), București, 2004;
- Diaconescu, M. – *Economia europeană. Coordonate ale construcției europene*, Editura Uranus, București, 2002;
- Dobrotă, N. (coord.) – *Dicționar de economie*, Editura Economică, București, 1999;

- Doutriaux, Y. – *Le traité sur l'Union Européene*, Paris, Armand Colin, 1992;
- Doutriaux, Y.; Lequesne, Ch. (ed.) – *Les institutions de l'Union européenne*, 3e ed., Paris, La Documentation française, 2000 (Reflexe Europe);
- Doutriaux, Y.; Lesquesne, Ch. – *Les institutions de l'Union Européene*, La documentation française, 1995;
- Dumitrescu, Stelian; Bal, Ana – *Economie mondială*, ediția a II-a, Ed. Economică, București, 2002, p. 126 ;
- Favret, J.-M. – *Droit et pratique de l'Union européenne*, 4e ed., Paris, Gualino editeur, 2003 (Manuels);
- Favret, J.-M. – *L'essentiel de l'Union européenne et du droit communautaire*, 5e ed., Paris, Gualino editeur, 2003 (Les Carres);
- Ferrof, G. (coord.) – *Dicționarul Uniunii Europene*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 158 ;
- Fontaine, Pascal – *La construction européenne de 1945 à nos jours*, Edition du Seuil, 1996;
- Georgescu, I. – *Modelul irlandez*, în Revista "Capital" nr. 46/18 nov. 1999;
- Giscard D'Estaing, Valéry – *Deux Français sur Trois*, Paris, Flammarion. 1984;
- Gusti, Dimitrie – *Problema Federației Statelor Europene*, București, 1930, extras din "Arhiva pentru Știință și Reformă Socială", Revista Institutului Social Român, an XI, nr. 1-3, 1930;
- Hen, Ch.; Leonard, J., *Uniunea Economică*, ediția a 10-a, Editura CNI Coresi, București, 2002;
- Ignat, Ion – *Uniunea Europeană – De la Piața Comună la moneda unică*, Ed. Economică, București, 2002, p. 25;
- Iorga, Nicolae – *Țările mici din Balcani și imperialismul*, București, 1915;
- Kohl, Helmut – *Je voulais l'unité de l'Allemagne*, Paris, Ed. de Fallois, 1997, 409 p.;
- Leclerc, Stéphane – *Droit institutionnel de l'Union et des Communautés européennes*, Paris, Gualino editeur, 2003;
- Madgearu, Virgil – *Federalizarea statelor europene*, comunicare prezentată la Institutul Social Român, București, 1930;
- Miron, D. – *Economia integrării europene*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura ASE, București, 2002;
- Miron, D. (coord.) – *Economia integrării europene*, Editura ASE, București, 2001;
- Miron, D. (coord.) – *Economia Uniunii Europene*, Ed. Luceafărul, București, 2002, p. 163;
- Pârvan, Vasile – *Idei și forme istorice*. București, 1921, p. 61;
- Pascal, I.; Deaconu, St; Vrabie, C; Fabian, N. – *Uniunea Economică și Monetară*, în cadrul proiectului "Campanie de informare a funcționarilor publici privind conținutul acquis-ului comunitar", UE, Programul PHARE, București, 2002;

-
- Profiroiu, A.; Profiroiu, M. – *Introducere în realitățile europene*, Editura Economică, București, 1999;
- Thatcher, Margaret -10, *Downing Street, Memoires*, Paris, Albin Michel, 1993;
- Trichet, Jean-Claude – *Introductory statement to fte press conference on 8 January 2004*, Frankfurt pe Main, 8 ianuarie 2004;
- Tsoukalis, Loukas – *Noua economie europeană revizuită*, Ed. Arc, București, 2000, p. 11;
- Vespasian, V. Pella – *Uniunea Federală Europeană*, Universul, 6 iunie 1930;
- Werner, Pierre – *Itinéraires luxembourgeois et europeens. Evolutions et souvenirs 1945-1985*, volume II, Luxemburg, Editions Saint-Paul, 1991;
- Werner, Pierre – *Itinéraires luxembourgeois et europeens., Evolutions et souvenirs 1945-1985*, volume I, Luxemburg, Editions Saint-Paul, 1991;
- Werner, Pierre – *Itinerante luxemburgheze și europene 1945-1985*, Ed. Gnosis, București, 1988, p. 237;
- Werner, Pierre – *L'Europe monetaire reconsiderée*, Lausanne, Centre de Recherches Europeennes, 1977;
- *** – Centrul de Informare al Comisiei Europene în România, Buletinul *Teme europene*, colecția 2000,2001,2002,2003 și 2004;
- *** – *Dicționar enciclopedic*, vol. I (A-C), Editura Enciclopedică, București, 1993;
- *** – EUROSTAT, colecția 2001,2001,2002 și 2003
- *** – <http://ebc.eu.int>
- *** – <http://europa.eu.int>
- *** – <http://www.mie.ro>
- *** – Parlamentul României, Departamentul pentru Informare Parlamentară, Centrul pentru Studii și Cercetări, *Moneda unică europeană – euro*, București, iunie 2000;
- *** – Problemes économiques – *L 'euro etle consommateur*, nr. 2.58577 oct. 1998;
- *** – Problemes économiques – *Les exclus de l'euro*, Balls, A.; Bakhshi, V., nr. 2.597/30 dec. 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 163-164-165/2005**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

MODELAREA PROCESELOR DE CLUSTERIZARE ÎN DOMENIUL ECONOMIC ȘI SOCIAL

Cornelia SCUTARU,
Ionel FLORESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

<i>PARTEA I. ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC PENTRU PIAȚA EXTERNĂ</i>	859
INTRODUCERE	859
1. DEMERS METODOLOGIC.....	861
2. PRINCIPALII INDICATORI	864
2.1. Schimbări structurale în formarea resurselor.....	864
2.2. Schimbări structurale în destinația utilizărilor	864
3. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI EXPORTATOARE (1999 COMPARATIV CU 1989)	865
3.1. Poziția în cadrul economiei	865
3.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	869
3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	880
3.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	884
3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	888
Bibliografie	903
<i>PARTEA A II-A. ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC PENTRU PIAȚA INTERNĂ</i>	905
4. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL INTERMEDIAR (1999/1989).....	905
4.1. Poziția în cadrul economiei	905
4.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	908
4.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	917
4.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	920
4.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	924
5. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL FINAL (1999 COMPARATIV CU 1989).....	927
5.1. Poziția în cadrul economiei	927
5.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	929

5.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	935
5.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	936
5.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	940
6. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU FORMAREA BRUTĂ DE CAPITAL FIX (1999/1989)	942
6.1. Poziția în cadrul economiei	942
6.2. Metodologia lui Porter: condiții generale.....	943
6.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere.....	947
6.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport	948
6.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale	949
ANEXE.....	951
BIBLIOGRAFIE.....	969

PARTEA I

ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC PENTRU PIAȚA EXTERNĂ

INTRODUCERE

În 1989 economia românească era o economie planificată centralizat, având câteva caracteristici specifice care au avut o influență hotărâtoare asupra evoluțiilor din perioada următoare. Cu un declin economic de 5,5% în 1989, ultimii ani de economie planificată au fost ani de recesiune accentuată pentru România. În acel moment România era o economie cvasiînchisă, cu importurile restrânse la minimum, iar exporturile dirijate cu precădere către piața CAER. Datoria externă fusese achitată aproape în întregime, iar consumul intern fusese restricționat. Ponderea ramurilor în economie, dirijată centralizat, nu reflecta potențialul de resurse disponibile, iar competitivitatea economică rămăsese o noțiune teoretică. Economia românească producea masiv stocuri nevandabile, iar tendința de a produce „pe stoc” s-a menținut în toată această perioadă. Există o inflație ascunsă, mascată de oferta scăzută la consum. Nu exista șomaj, dar nivelul productivității muncii indică clar un șomaj mascat prin decizii centralizate care asigurau un loc de muncă obligatoriu fiecărui absolvent.

Tranziția de sistem sociopolitic și economic a condus, în România ca și în celelalte țări central și est-europene la un declin inițial al activității economice globale. După primul impact negativ, pe fondul schimbărilor structurale multiple menite să creeze un nou sistem de relații, a avut loc o redresare care, în cazul României a cedat rapid sub presiunea revendicărilor sociale. Tranziția la o economie de piață a însemnat de fapt o criză profundă cu rezonanțe economice, sociale și instituționale. Criza economică de tranziție nu a fost depășită, cu toate eforturile făcute în direcția unei stabilizări macroeconomice și a asigurării unui mediu economic stabil. Deschiderea economică din primii ani ai tranziției a găsit economia românească nepregătită din punct de vedere structural și competițional. Au apărut mari probleme de adaptare atât pe piața internă, cât și pe piața externă. Creșterea bruscă a cererii pe piața internă față de o ofertă scăzută a dus la inflație și la creșterea importurilor pentru consum. Dispariția pieței CAER a impus orientarea către piața europeană și găsirea altor piețe: de aici, necesitatea de creștere a competitivității produselor și de schimbare a structurii de producție. Creșterea competitivității cere investiții în tehnologii noi, în cercetare-dezvoltare, precum și o productivitate ridicată a muncii. Aici apar două tendințe specifice crizei de tranziție: neglijarea investițiilor și exploatarea la maximum a resurselor pentru maximizarea profitului; reforme structurale în-

soțite de masive concedieri, care au dus la creșterea șomajului. Avem de-a face cu o economie slab capitalizată, cu piețe financiare și de capital nedezvoltate, care a păstrat în funcțiune marii coloși industriali ai economiei centralizate a căror ineficiență este cunoscută, dar a căror privatizare ridică mari probleme sociale.

Lucrarea analizează grupul ramurilor exportatoare și grupul ramurilor care produc preponderent pentru piața internă (consumuri intermediare, consum final și formarea brută de capital fix) din punctul de vedere al metodologiei lui M. Porter: condiții generale, condiții de cerere, industrii suport, politici guvernamentale.

Este abordată problema schimbărilor structurale petrecute în economia românească între 1989 și 1999, ca urmare a proceselor de tranziție.

1. DEMERS METODOLOGIC

Lucrarea își propune să pună în evidență schimbările structurale care au avut loc în economia românească în decursul acestei perioade (1989-1999). În acest scop se utilizează¹ trei tipuri de instrumente:

- *Tabelele Input-Output pentru 105 ramuri* (cu date pentru 1999, ultimul an disponibil pentru analiză), care constituie baza de date a analizelor care urmează;
- *Modelul lui Michael Porter*² pentru analiza competitivității globale a ramurilor, care se constituie în metodologia de analiză;
- *Metoda clusterilor* pentru ordonarea și gruparea informației disponibile.

Fără a avea pretenția că epuizăm toate elementele luate în considerare de Porter, există în tabelele input-output suficiente date care să permită o analiză de acest tip:

Condiții generale

- Resursele umane și costul acestora (remunerația salariaților); ponderea acestora în valoarea adăugată brută reprezintă partea din VAB care revine forței de muncă.
- În ceea ce privește nivelul de pregătire și calitatea resurselor umane, le vom evalua prin costul ramurilor: *învățământ, cercetare-dezvoltare și informatică și activități conexe*.
- Costul resurselor fizice (consumurile intermediare primite).
- Resurse de capital (în matricea consumurilor intermediare, pe linia *activități financiare, bancare și de asigurări* sunt cuprinse: activități ale băncilor centrale, activități de intermediari monetare; activități de creditare pe bază de contract, alte tipuri de intermediari financiare; activități de asigurări și ale caselor de pensii, cu excepția asistenței sociale obligatorii; administrarea piețelor financiare, activitatea agenților financiare, activități auxiliare neclasificate în altă parte); ponderea excedentului brut de exploatare în total valoare adăugată brută reprezintă partea din VAB care revine capitalului ramurii.
- Infrastructura; costul utilizării infrastructurii care afectează competiția considerăm că poate fi aproximat prin consumurile intermediare oferite de ramuri-

¹ Acest tip de analiză a fost elaborat pentru anul 1999 în lucrarea: „Fenomene de clusterizare în domeniul economic și social” elaborată în cadrul planului de cercetare al Institutului de Prognoză Economică al Academiei Române; principalele rezultate au fost publicate parțial în: „Global Competitiveness of Sectors – Favoring factors and barriers –” *Proceedings of the Romanian Academy, series C: Humanities and Social Sciences, No. 1, 2003, The Publishing House of the Romanian Academy*.

² Michael Porter, expert în strategii economice globale, Harvard Business School.

le: *transporturi pe calea ferată, alte transporturi, transporturi prin conducte, transporturi pe apă, transporturi aeriene, activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agențiilor de voiaj, activități de poștă și curierat, telecomunicații*. Sunt necesare studii care să evalueze calitatea infrastructurii și posibilitatea lansării unor proiecte de ameliorare a acestora.

Condiții de cerere

- Nivelul cererii interne (consumuri intermediare date – CI, consumul final – CF, formarea brută de capital fix – FBCF) pentru produsele sau serviciile ramurii; acesta depinde de necesitățile cumpărătorilor, dar este influențat de o multitudine de alți factori (nivelul solvabilității cumpărătorilor; obiceiuri și tradiții de consum; rivalitatea produselor de import etc.). Un indicator agregat pentru aprecierea cererii interne este cota de piață internă a ramurii;
- Nivelul cererii externe este evaluat prin volumul exportului pe ramură și intensitatea exportului. Pentru fiecare ramură sunt necesare studii de piață pentru a identifica noi piețe de desfacere, acolo unde mărfurile ramurii pot fi competitive.

Industrii-suport

- Prezența sau absența în economia națională a industriilor-suport și a celor legate de ramura respectivă, care sunt competitive pe plan internațional; existența avantajului competitiv în industriile ofertante conferă un potențial avantaj ramurii respective deoarece acestea produc inputurile necesare la standardelor internaționale și costurilor competitive. Inputurile necesare pot fi importate, dar a le avea disponibile pe piața internă conferă un avantaj industriilor care le utilizează.

Am considerat ca fiind industrii-suport pentru o ramură acele ramuri care furnizează cel puțin 50% din totalul consumurilor intermediare primite de ramura respectivă. Pentru o analiză mai detaliată, am luat în considerare pentru ramurile-suport și ponderea importului în totalul resurselor proprii ramurii suport. Deși tabelele input-output nu pun în evidență destinația importului (pentru consum productiv, pentru consum final, pentru formarea brută de capital fix și, eventual, pentru reexport), credem că putem considera că o ramură-suport ale cărei resurse includ un volum mare de importuri, producția proprie având o pondere redusă, furnizează o bună parte din acestea ramurilor pe care le susține, ceea ce afectează competitivitatea ramurii analizate.

Strategii de firmă, structura ramurii și rivalități

- Condițiile în care pot fi create, organizate și gestionate companiile, natura rivalităților interne. Nu există un sistem managerial universal valabil

pentru orice firmă; el depinde, în primul rând, de condițiile interne. Obiectivele companiilor sunt puternic determinate de structura de proprietate și reflectă caracteristicile piețelor de capital.

Structura tabelelor input-output pe care ne bazăm analiza, nu poate furniza date referitoare la condițiile în care pot fi create, organizate și gestionate companiile, natura rivalităților interne, caracteristicile piețelor de capital. Aici, ca și în ceea ce privește nivelul de pregătire și calificare a forței de muncă, precum și caracteristicile pieței muncii în România, prezentul demers ar trebui completat cu studii specifice domeniilor respective.

Politici guvernamentale

Ac acestea pot influența pozitiv sau negativ fiecare dintre cei patru determinanți (condiții generale, condiții de cerere, ramuri-suport, strategii de firmă). Condițiile generale care se referă la factorii de producție pot fi influențate prin:

- subvențiile acordate sau retrase;
- politica fiscală;
- politicile salariale;
- politicile privind piețele de capital;
- politicile privind învățământul sau cercetarea științifică;
- În ceea ce privește piața internă, influența guvernului se manifestă prin stabilirea unor standarde de producție care influențează preferințele consumatorilor, ca și prin comenzile de stat pentru anumite industrii (armament și nu numai).
- Politicile de comerț exterior (taxe vamale, contingentări, diverse bariere) sunt destinate a influența nivelul exportului și importului.
- Industriile suport sunt și ele influențate prin acest tip de politici, iar strategia firmei depinde în mod esențial de reglementările privind piețele de capital, de politica fiscală, de legi antitrust etc.

Pentru analiza politicilor guvernamentale am reținut din tabelatele input-output următorii indicatori: *subvențiile*, *impozitele* și *salariile*. Pe parcurs sunt analizate și consecințele politicilor privind sectorul cercetare-dezvoltare și cel informatic.

2. PRINCIPALII INDICATORI

Așa cum am menționat, în 1989 economia românească era încă o economie planificată centralizat, cu inflație și șomaj mascate. Ultimii ani de economie planificată supusă unor cerințe comandate, au dus la diminuarea cererii interne, scăderea importului și creșterea exporturilor, cu scopul achitării datoriei externe.

2.1. Schimbări structurale în formarea resurselor

Spre deosebire de 1999, în 1989 economia românească se baza mai mult pe producția internă efectivă decât pe importuri în formarea resurselor; în același timp, atât impozitele, cât și taxele vamale aveau o pondere mai scăzută în total resurse în 1989 față de 1999. Creșterea ponderii importurilor în 1999 este legată atât de satisfacerea necesităților de consum ale gospodăriilor populației, cât și de creșterea consumului productiv al anumitor ramuri. Vom detalia această problemă în analizele schimbărilor structurale pe ramuri.

Tabelul nr. 1

Schimbări structurale în formarea resurselor

	1989	1999
Ponderea producției efective în total resurse	90,25	81,27
Ponderea importului în total resurse	6,32	13,70
Ponderea impozitelor în total resurse	3,55	4,72
Ponderea taxelor vamale în total resurse	0,04	0,55

2.2. Schimbări structurale în destinația utilizărilor

În ceea ce privește utilizările: în 1999 față de 1989 crește ponderea consumului final și a exportului; scade ponderea formării brute de capital fix și a consumului intermediar. Acestea provin din schimbările apărute în structura cererii agregate interne.

Tabelul nr. 2

Schimbări structurale în destinația utilizărilor

	1989	1999
Ponderea consumului final în total utilizări	20,15	37,11
Ponderea formării brute de capital fix în total utilizări	10,39	7,40
Ponderea exportului în total utilizări	7,26	11,7
Ponderea consumului intermediar în total utilizări	58,90	44,45
Ponderea variației stocurilor în total utilizări	-1,07	-0,68

3. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI EXPORTATOARE (1999 COMPARATIV CU 1989)

3.1. Poziția în cadrul economiei

Vom analiza comparativ 1989/1999 principalele ramuri exportatoare din punctul de vedere al:

- ponderii acestora în totalul exportului și mutațiilor produse în 1999 față de ultimul an de economie planificată centralizat, 1989;
- contribuției acestor ramuri la formarea resurselor;
- contribuției acestor ramuri la realizarea valorii adăugate brute.

Am luat în considerare ca principale ramuri exportatoare ramurile care depășesc 1% din totalul exportului. În 1989 aceste ramuri (inclusiv corecția teritorială) acoperă 83,67% din totalul exportului, în 1999 ele acoperă 81,16% din total.

Tabelul nr. 1

Schimbări structurale în export

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,06	2,47
2	Creșterea animalelor	0,06	1,02
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	2,24	0,22
28	Industria textilă și a produselor textile	3,69	5,39
29	Industria confecțiilor din textile	5,80	16,49
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	1,07	0,16
31	Industria pielăriei și încălțăminte	1,35	7,24
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,71	4,55
36	Prelucrarea țiteiului	19,87	3,39
38	Fabricarea produselor chimice de bază	5,92	3,93
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	1,08	0,29
45	Producția de articole din cauciuc	1,21	0,57
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,20	1,14
56	Producția de tuburi	1,12	1,62
57	Alte produse siderurgice	8,95	5,62
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	1,90	2,22
59	Turnătorie	0,00	1,42
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,73	2,66
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,14	1,14
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	1,29	0,07
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	5,53	0,98
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,03	1,12

Cod	Denumire ramură	1989	1999
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,87	3,41
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,94	1,29
73	Construcții și reparații navale	0,90	2,35
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	3,65	0,53
77	Producția de mobilier	8,03	4,53
88	Alte transporturi	0,12	2,92
90	Transporturi pe apă (maritime, de coasta, fluviale)	1,10	0,78
91	Transporturi aeriene	0,77	1,23
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	2,63

Mutații:

- Dintre ramurile care produceau preponderent pentru export în 1989 nu se mai regăsesc în 1999 ca ramuri exportatoare (cu o pondere >1%) următoarele ramuri: 30. *Industria confecțiilor din blănuri și piele*, 44. *Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale*, 45. *Producția de articole din cauciuc*, 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere*, 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*, 74. *Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant*, și 90. *Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)*.
- Până în 1999, s-au dezvoltat ca noi ramuri exportatoare față de 1989, următoarele ramuri: 2. *Creșterea animalelor*, 55. *Siderurgia și producția de feroaliaje*, 59. *Turnătorie*, 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*, 61. *Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice (fără motoare pentru avioane, vehicule și motociclete)*, 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*, 69. *Industria de mașini și aparate electrice*, 73. *Construcții și reparații navale*, 88. *Alte transporturi*, 91. *Transporturi aeriene*, 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*.
- Dacă în 1989 exportam produse animale prelucrate (exportul ramurii 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* scade de la 2,24% în 1989 la 0,22% în 1999), în 1999 exportăm animale (exportul ramurii 2. *Creșterea animalelor* crește de la 0,06% la 1,02%);
- Crește semnificativ ponderea la export a ramurilor: 29. *Industria confecțiilor din textile* (de la 5,80% la 16,49%) și 31. *Industria pielăriei și încălțăminte* (de la 1,35% la 7,24%);
- Scade semnificativ ponderea la export a ramurilor: 36. *Prelucrarea țiteiului* (de la 19,87% la 3,39%), 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 5,53% la 0,98%), 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 4,94% la 1,29%) și 77. *Producția de mobilier* (de la 8,03% la 4,03%);

- În transporturi, ies din competiție transporturile maritime și intră pe piața externă transporturile aeriene și alte transporturi;
- Au crescut exporturile de servicii (101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*).

Tabelul nr. 2

Contribuția principalelor ramuri exportatoare la formarea resurselor

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	6,70
2	Creșterea animalelor	3,87	3,48
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	3,47	3,25
28	Industria textilă și a produselor textile	3,85	3,29
29	Industria confecțiilor din textile	2,00	2,38
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,16	0,12
31	Industria pielăriei și încălțăminte	1,03	1,28
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,98	1,21
36	Prelucrarea țiteiului	3,90	3,51
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,17	1,51
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,42	0,18
45	Producția de articole din cauciuc	0,59	0,51
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	1,15	0,94
56	Producția de tuburi	1,51	0,38
57	Alte produse siderurgice	0,64	0,69
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	1,14	0,84
59	Turnătorie	0,99	0,24
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,12	1,32
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,54	0,53
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	1,08	0,26
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,95	1,09
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,34	0,52
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,47	1,47
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,81	1,93
73	Construcții și reparații navale	0,45	0,29
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,81	0,34
77	Producția de mobilier	1,20	1,19
88	Alte transporturi	1,97	2,91
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,45	0,17
91	Transporturi aeriene	0,13	0,44
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,05	1,62

Contribuția ramurilor exportatoare la formarea resurselor a scăzut de la 47,98% în 1989 la 44,59% în 1999. Variațiile pe ramuri nu sunt mari, totuși trebuie menționate unele schimbări structurale:

- Crește contribuția ramurilor: 1. *Cultura vegetală* (de la 4,75% la 6,70%); 88. *Alte transporturi* (de la 1,97% la 2,91%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,05 la 1,62).
- Scade contribuția ramurilor: 56. *Producția de tuburi* (de la 1,51% la 0,38%), 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 3,12% la 1,32%), 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere* (de la 1,08% la 0,26%), 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 2,95% la 1,09%).

Tabelul nr. 3

**Contribuția principalelor ramuri exportatoare la realizarea
valorii adăugate brute**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	11,62
2	Creșterea animalelor	8,58	2,57
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	1,72	2,38
28	Industria textilă și a produselor textile	4,51	0,75
29	Industria confecțiilor din textile	2,45	1,32
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,14	0,08
31	Industria pielăriei și încălțămintei	1,36	0,41
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,20	0,93
36	Prelucrarea țiteiului	0,76	0,85
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-0,29	0,33
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,15	0,07
45	Producția de articole din cauciuc	0,03	0,21
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,37	0,37
56	Producția de tuburi	0,99	0,16
57	Alte produse siderurgice	0,44	0,17
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	-0,06	0,17
59	Turnătorie	0,86	0,10
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,32	0,98
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,68	0,24
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,48	0,16
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,68	0,59
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,51	0,09
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,24	0,65
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,88	0,75
73	Construcții și reparații navale	0,51	0,22
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,76	0,22
77	Producția de mobilier	1,62	0,81
88	Alte transporturi	3,54	4,21
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,61	0,25
91	Transporturi aeriene	0,15	0,54
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,11	1,16

Contribuția principalelor ramuri exportatoare la crearea valorii adăugate brute scade de la 45,02% din total în 1989 la 33,37% din total în 1999. Principalele mutații structurale sunt următoarele:

- În 1989 au existat patru ramuri cu VAB negativă (producția efectivă mai mică decât consumul intermediar primit de ramura respectivă de la celelalte ramuri): *6. Piscicultura și pescuitul; 19. Producția, prelucrarea și conservarea peștelui și a produselor din pește; 38. Fabricarea produselor chimice de bază; 58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase*; dintre acestea, ramurile 38 și 58 sunt cuprinse în grupa ramurilor exportatoare având o pondere în totalul exportului mai mare decât 1%. În 1999 nu mai existau ramuri cu VAB negativă.
- Crește contribuția ramurii *1. Cultura vegetală* la formarea VAB și scade contribuția ramurii *2. Creșterea animalelor*.
- Scad contribuțiile ramurilor: *28. Industria textilă și a produselor textile și 60. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*.
- Cresc contribuțiile ramurilor: *88. Alte transporturi și 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi*.

3.2. Metodologia lui Porter: condiții generale

Conform metodologiei lui Porter, prezentată în capitolul 1, vom analiza pentru principalele ramuri exportatoare:

- resursele umane;
- resurse de capital;
- utilizarea infrastructurii;
- resurse fizice.

3.2.1. Resursele umane

Pentru analiza resurselor umane, tabelele input-output oferă informații privind costul acestora (remunerarea salariaților; ponderea remunerării salariaților în valoarea adăugată brută arată partea de VAB care revine forței de muncă) și gradul de calificare a forței de muncă utilizate în principalele ramuri exportatoare (consumuri intermediare primite de principalele ramuri exportatoare de la ramurile: *Învățământ, Cercetare-dezvoltare, Informatică și activități conexe*).

Tabelul nr. 4

**Schimbări structurale în remunerarea salariaților
în principalele ramuri exportatoare**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,55	1,81
2	Creșterea animalelor	3,68	1,28
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,29	0,49
28	Industria textilă și a produselor textile	3,80	1,68
29	Industria confecțiilor din textile	2,12	3,03
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,21	0,03
31	Industria pielăriei și încălțămintei	1,17	0,95
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,67	1,00
36	Prelucrarea țiteiului	0,20	0,66
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,51	0,89
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	1,01	0,12
45	Producția de articole din cauciuc	0,12	0,32
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	1,14	0,89
56	Producția de tuburi	0,60	0,31
57	Alte produse siderurgice	0,32	0,33
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,09	0,39
59	Turnătorie	1,33	0,24
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,14	1,53
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,64	0,58
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	2,05	0,41
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	3,33	1,27
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,08	0,04
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,12	0,87
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,80	1,36
73	Construcții și reparații navale	0,35	0,54
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,76	0,54
77	Producția de mobilier	2,31	1,16
88	Alte transporturi	3,63	3,53
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,64	0,20
91	Transporturi aeriene	0,16	0,18
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,14	1,56

În 1999 față de 1989 are loc o scădere a remunerării salariaților din ramurile exportatoare de la 44,97% din total la 28,19% din total. În general, așa cum este și normal, evoluția remunerării salariaților urmează evoluția producției ramurilor. Pe ramuri, principalele schimbări au loc astfel:

- Ponderea remunerării salariaților în total a crescut semnificativ în 1999 față de 1989 în ramurile: 29. *Industria confecțiilor textile* (de la 2,12% la 3,03%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,14% la 1,56%);
- A scăzut semnificativ în următoarele ramuri: 1. *Cultura vegetală* (de la 6,55% la 1,81%) 2. *Creșterea animalelor* (de la 3,68% la 1,28%) 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,80% la 1,68%) 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 3,14% la 1,53%) 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere* (de la 2,05% la 0,41%) 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 3,33% la 1,27%) 77. *Producția de mobilier* (de la 2,31% la 1,16%).

Tabelul nr. 5

Schimbări structurale în partea ce revine forței de muncă din valoarea adăugată brută (ponderea remunerării salariaților în VAB) pentru principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	74,07	6,13
2	Creșterea animalelor	23,07	19,66
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	9,11	8,17
28	Industria textilă și a produselor textile	45,23	88,74
29	Industria confecțiilor din textile	46,48	90,73
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	84,56	17,21
31	Industria pielăriei și încălțăminte	46,23	90,48
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	74,63	42,17
36	Prelucrarea țiteiului	14,22	30,24
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-95,06	106,01
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	374,32	69,68
45	Producția de articole din cauciuc	231,72	60,77
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	164,11	95,27
56	Producția de tuburi	32,26	75,18
57	Alte produse siderurgice	38,41	76,52
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	-76,02	90,74
59	Turnătorie	82,63	96,55
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	50,79	61,71
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	50,57	96,02
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	230,23	101,68
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	66,94	84,17
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	8,75	17,36

Cod	Denumire ramură	1989	1999
69	Industria de mașini și aparate electrice	48,73	52,36
72	Industria mijloacelor de transport rutier	110,01	71,18
73	Construcții și reparații navale	36,78	98,26
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	53,71	97,56
77	Producția de mobilier	76,62	56,75
88	Alte transporturi	55,14	33,04
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	56,25	30,67
91	Transporturi aeriene	57,55	13,04
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	70,38	53,15

Considerând că ponderea remunerării salariaților în VAB reflectă partea de VAB care revine forței de muncă, se constată mutații importante și interesante între cei doi ani:

- Ramurile 38. *Fabricarea produselor chimice de bază* și 58. *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase* trec de la VAB negativă în 1989 la VAB pozitivă în 1999 (valoarea producției efective nu mai este sub valoarea consumurilor intermediare primite).
- Partea de VAB care revine forței de muncă scade semnificativ în 1999 față de 1989 pentru următoarele ramuri: 01. *Cultura vegetală* (de la 74,07% la 6,13%), fenomen explicabil prin desființarea IAS-urilor și a altor forme de muncă salariată din agricultură; 30. *Industria confecțiilor din blănuri și piele* (de la 84,56% la 17,21%); explicabil prin privatizarea micilor ateliere ale cooperăției; 44. *Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale* (de la 374,32% la 69,68%); 45. *Producția de articole din cauciuc* (de la 231,72% la 60,77%); 55. *Siderurgia și producția de feroaliaje* (de la 164,11% la 95,27%).
- Partea de VAB care revine forței de muncă crește semnificativ în 1999 față de 1989 în următoarele ramuri: 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 45,23% la 88,74%); 29. *Industria confecțiilor din textile* (de la 46,48% la 90,73%); 31. *Industria pielăriei și a încălțăminte* (de la 46,23% la 90,48%).

Pentru analiza gradului de calificare a forței de muncă utilizate în principalele ramuri exportatoare vom analiza ponderea consumurilor intermediare primite de principalele ramuri exportatoare de la ramurile: *Învățământ, Cercetare-dezvoltare, Informatică și activități conexe* în totalul consumurilor intermediare date de aceste ramuri în economie.

Tabelul nr. 6

Schimbări structurale în gradul de calificare a forței de muncă în principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,83	0,26
2	Creșterea animalelor	0,02	0,13
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,12	1,48
28	Industria textilă și a produselor textile	1,31	0,21
29	Industria confecțiilor din textile	0,58	1,16
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,03	0,01
31	Industria pielăriei și încălțămintei	0,52	1,14
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,33	0,41
36	Prelucrarea țiteiului	1,11	0,63
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,40	0,42
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	1,83	0,01
45	Producția de articole din cauciuc	0,60	0,35
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,73	0,31
56	Producția de tuburi	1,01	0,61
57	Alte produse siderurgice	0,23	0,12
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	2,70	0,09
59	Turnătorie	2,34	0,07
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	5,82	0,67
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	1,65	0,22
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	4,37	0,02
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	8,68	0,69
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	1,49	2,81
69	Industria de mașini și aparate electrice	3,31	0,56
72	Industria mijloacelor de transport rutier	7,32	0,86
73	Construcții și reparații navale	0,61	0,09
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	1,06	0,34
77	Producția de mobilier	0,59	0,62
88	Alte transporturi	0,08	3,05
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,04	0,18
91	Transporturi aeriene	0,14	0,01
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,07	3,89

Ponderea cheltuielilor cu învățământul, cercetare-dezvoltare și activități informatice în principalele ramuri exportatoare față de totalul consumurilor intermediare furnizate de aceste ramuri în economie, scade de la 51,92% în 1989 la numai 21,40% în 1999. Pe ramuri principalele schimbări structurale sunt:

- Crește semnificativ în ramurile: 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (de la 0,12% la 1,42%) 88. *Alte transporturi* (de la 0,008% la 3,05%) 101. *Alte servicii pentru întreprinderi* (de la 0,07% la 3,89%)
- Scade semnificativ în cca 14 ramuri, între care menționăm: 58. *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase* (de la 2,70% la 0,09%) 59. *Turnătorie* (de la 2,34% la 0,07%) 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor de metal* (de la 5,82% la 0,67%) 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere* (de la 4,37% la 0,02%) 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 8,38% la 0,69%) 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (de la 3,31% la 0,56%) 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 7,32% la 0,86%).

Trebuie menționată aici schimbarea raportului între *Cercetare-dezvoltare* și *Informatică și activități conexe*. Evoluția exponențială a activităților informatice în economia românească este impulsionată de condițiile externe, dar și de existența unei mase de studenți pregătiți în acest domeniu.

3.2.2. Resursele de capital

Utilizarea resurselor de capital de către principalele ramuri exportatoare s-a păstrat la același nivel: în 1989 ramurile exportatoare utilizau cca 7,91% din inputurile puse la dispoziție de activitățile financiare; în 1999 procentul este ceva mai mic: 7,55%. Se reflectă aici procesul de decapitalizare a economiei românești.

Tabelul nr. 7

Schimbări structurale în utilizarea resurselor de capital de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,86	1,45
2	Creșterea animalelor	0,06	2,10
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,04	0,09
28	Industria textilă și a produselor textile	0,31	0,15
29	Industria confecțiilor din textile	0,07	0,45
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,02	0,01
31	Industria pielăriei și încălțămintei	0,06	0,11
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,07	0,12
36	Prelucrarea țigăiului	0,29	0,20
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,39	0,18
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,20	0,01
45	Producția de articole din cauciuc	0,09	0,06
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,19	0,15
56	Producția de tuburi	0,14	0,08

Cod	Denumire ramură	1989	1999
57	Alte produse siderurgice	0,05	0,02
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,38	0,05
59	Turnătorie	0,19	0,02
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,18
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,12	0,09
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,14	0,03
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,63	0,13
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,05	0,00
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,11	0,14
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,32	0,36
73	Construcții și reparații navale	0,13	0,08
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,09	0,09
77	Producția de mobilier	0,11	0,13
88	Alte transporturi	0,19	0,50
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	1,09	0,32
91	Transporturi aeriene	0,07	0,12
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,12

Pe ramuri apar schimbări puține și de dimensiuni scăzute:

- O creștere semnificativă în ramura: 2. *Creșterea animalelor* (de la 0,06% la 2,10%); creșteri nesemnificative în ramurile: 29. *Industria confecțiilor textile* și 88. *Alte transporturi*.
- Scăderi apar în ramurile: 28. *Industria textilă și a produselor textile*, 44. *Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale* 58. *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase* 59. *Turnătorie* 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*.

În ceea ce privește partea care revine capitalului ramurii din valoarea adăugată o vom exprima prin ponderea excedentului brut de exploatare în total VAB.

Tabelul nr. 8

Schimbări structurale în partea care revine capitalului ramurii din valoarea adăugată brută (ponderea excedentului brut de exploatare în VAB) pentru principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	21,11	94,99
2	Creșterea animalelor	73,80	77,42
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	89,53	90,27
28	Industria textilă și a produselor textile	56,44	9,39
29	Industria confecțiilor din textile	71,91	7,52
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	81,05	80,79
31	Industria pielăriei și încălțămintei	55,62	7,77
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	17,56	56,30
36	Prelucrarea țiteiului	83,55	80,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	9,31	4,26
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	-249,86	28,38
45	Producția de articole din cauciuc	280,02	36,99
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	-82,47	2,05
56	Producția de tuburi	74,55	21,30
57	Alte produse siderurgice	55,24	20,66
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	188,45	7,03
59	Turnătorie	6,99	0,94
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	45,42	36,88
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	41,65	1,88
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	-129,57	-3,48
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	44,88	14,16
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	89,54	80,40
69	Industria de mașini și aparate electrice	49,66	45,82
72	Industria mijloacelor de transport rutier	29,17	26,78
73	Construcții și reparații navale	57,77	0,13
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	38,14	0,82
77	Producția de mobilier	11,10	41,40
88	Alte transporturi	37,29	67,46
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	36,03	60,84
91	Transporturi aeriene	34,44	84,72
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	17,43	20,71

Evoluția este extrem de inegală și dezvăluie schimbări importante la nivelul ramurilor în raportul dintre contribuția forței de muncă și contribuția capitalului la formarea valorii adăugate brute. Puține sunt ramurile în care ponderea excedentului brut de exploatare să fi rămas la aproximativ același nivel în cei zece ani de tranziție analizați. Acestea sunt: 2. Creșterea animalelor; 18. Producția, prelucrarea și conservarea cărnii; 30. Industria confecțiilor din

blănuri și piele; 36. Industria produselor chimice de bază; 38. Fabricarea produselor chimice de bază; 59. Turnătorie; 68. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou; 69. Industria de mașini și aparate electrice; 72. Industria mijloacelor de transport rutier; 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi.

Schimbarea raportului dintre contribuția forței de muncă și a capitalului are cauze diferite: în ramura 1. *Cultura vegetală*, datorită măsurilor de retrocedare a pământului, desființării IAS-urilor și CAP-urilor a scăzut numărul salariaților atât de mult, încât ponderea salariilor în VAB este foarte mică, ceea ce duce la creșterea ponderii excedentului brut de exploatare. În alte ramuri ne confruntăm cu existența capacităților de producție neutilizate, ceea ce duce la creșterea părții care revine forței de muncă (ex. 73. *Construcții și reparații navale sau 74. Producția și reparația mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant*). În sfârșit, ponderea părții care revine capitalului a crescut în acele ramuri în care în 1989 VAB era negativă din cauza prețurilor scăzute de vânzare a produselor în raport cu valoarea consumurilor productive necesare (44. *Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale, și 64. Fabricarea mașinilor unelte*).

3.2.3. Infrastructura

Pentru a analiza utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri exportatoare, am luat în considerare ramurile de transport, activitățile de poștă și telecomunicații. Între 1989 și 1999 a avut loc o creștere importantă de la 28,55% la 47,38%. Procentele reprezintă ponderea utilizării infrastructurii de către ramurile exportatoare în totalul consumurilor intermediare furnizate de aceste ramuri la nivelul economiei.

Tabelul nr. 9

Schimbări structurale în utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,07	4,50
2	Creșterea animalelor	0,27	5,54
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,45	2,46
28	Industria textilă și a produselor textile	1,03	0,35
29	Industria confecțiilor din textile	0,32	0,94
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,09	0,01
31	Industria pielăriei și încălțămintei	0,38	0,23
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,69	0,90
36	Prelucrarea țițeiului	0,71	6,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,60	0,73
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,38	0,04
45	Producția de articole din cauciuc	0,36	0,07
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	1,12	0,77

Cod	Denumire ramură	1989	1999
56	Producția de tuburi	0,40	0,18
57	Alte produse siderurgice	0,40	0,57
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,26	0,46
59	Turnătorie	0,70	0,18
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	2,57	1,28
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,22	0,35
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,35	0,36
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	1,88	0,79
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,22	0,42
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,47	0,66
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,40	1,17
73	Construcții și reparații navale	0,28	0,07
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,52	0,09
77	Producția de mobilier	1,20	0,67
88	Alte transporturi	3,95	13,79
90	Transporturi pe apa (maritime, de coastă, fluviale)	0,01	1,09
91	Transporturi aeriene	0,19	0,32
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,04	1,84

În unele ramuri s-au petrecut adevărate mutații structurale privind gradul de utilizare a infrastructurii:

- Ramuri care și-au intensificat activitățile de transport și telecomunicații: *2. Creșterea animalelor* (de la 0,27% la 5,54%); *18. Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (de la 0,45 % la 2,46%); *36. Prelucrarea țigăiului* (de la 0,71% la 6,58%); *88. Alte transporturi* (de la 3,95% la 13,79%); *101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,04% la 1,84 %).
- Ramuri a căror activitate s-a diminuat: *28. Industria textilă și a produselor textile* (de la 1,03% la 0,35%); *38. Fabricarea produselor chimice de bază* (de la 2,60% la 0,73%) .

3.2.4. Resursele fizice

Este vorba de consumurile intermediare primite de ramurile exportatoare de la celelalte ramuri ale economiei naționale. Față de total consumuri intermediare ramurile exportatoare au consumat 49,41% în 1989 și 41,14% în 1999. Luând în considerare scăderea în volum a exporturilor în 1999 față de 1989, avem de a face cu o creștere a consumurilor intermediare pe unitate valorică exportată.

Tabelul nr. 10

Schimbări structurale în utilizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	5,33	4,39
2	Creșterea animalelor	1,98	5,44
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	4,21	4,07
28	Industria textilă și a produselor textile	3,26	1,52
29	Industria confecțiilor din textile	1,67	1,39
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,15	0,08
31	Industria pielăriei și încălțămintei	0,84	0,69
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,68	1,15
36	Prelucrarea țiteiului	5,50	3,76
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,75	1,88
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,61	0,19
45	Producția de articole din cauciuc	0,79	0,42
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	1,60	1,62
56	Producția de tuburi	1,86	0,37
57	Alte produse siderurgice	0,53	0,44
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	1,76	1,15
59	Turnătorie	1,19	0,19
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,20	1,23
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,50	0,49
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	1,47	0,18
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,73	0,63
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,18	0,25
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,27	0,88
72	Industria mijloacelor de transport rutier	2,00	1,89
73	Construcții și reparații navale	0,47	0,36
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,92	0,49
77	Producția de mobilier	0,95	1,21
88	Alte transporturi	1,43	3,09
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,43	0,25
91	Transporturi aeriene	0,13	0,34
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,02	1,12

Pe ramuri:

- A crescut ponderea consumurilor intermediare primite de ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 1,98% la 5,44%) și 32. *Industria de prelucrare a lemnului* (de la 0,68% la 1,15%).
- A scăzut semnificativ în ramurile: 1. *Cultura vegetală* (de la 5,33% la 4,39%); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,26% la 1,52%); 36. *Prelu-crarea țiteiului* (de la 5,50% la 3,76%); 56. *Producția*

de tuburi (de la 1,86% la 0,37%); 59. Turnătorie (de la 1,19% la 0,19%); 60. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal (de la 3,20% la 1,23%); 63. Fabricarea de mașini agricole și forestiere (de la 1,47% la 0,18%); 65. Fabricarea altor mașini de utilizare specifică (de la 2,73% la 0,63%).

3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere

3.3.1. Cererea internă

Ramurile exportatoare produc și pentru piața internă; pentru a pune în evidență schimbările în acest domeniu, am analizat consumurile intermediare furnizate de aceste ramuri pentru celelalte ramuri ale economiei, consumul final furnizat populației și administrației și formarea brută de capital fix.

În ceea ce privește consumurile intermediare furnizate de ramurile exportatoare celorlalte ramuri ale economiei, acestea au scăzut de la 51.46% pondere în totalul consumurilor intermediare, în 1989 la 45.09% în 1999.

Tabelul nr. 11

Schimbări structurale în furnizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,43	8,79
2	Creșterea animalelor	5,88	2,76
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,63	1,34
28	Industria textilă și a produselor textile	3,88	4,52
29	Industria confecțiilor din textile	0,65	0,26
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,06	0,14
31	Industria pielăriei și încălțăminte	0,33	0,50
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,32	1,34
36	Prelucrarea țiteiului	3,63	3,17
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,23	2,38
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,57	0,33
45	Producția de articole din cauciuc	0,78	0,90
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	1,95	1,89
56	Producția de tuburi	2,35	0,46
57	Alte produse siderurgice	0,73	0,11
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	1,84	1,33
59	Turnătorie	1,66	0,13
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	4,02	1,68
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea ener-		

Cod	Denumire ramură	1989	1999
	giei mecanice	0,60	0,75
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	1,14	0,12
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,94	0,30
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,41	0,24
69	Industria de mașini și aparate electrice	2,20	2,17
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,74	1,31
73	Construcții și reparații navale	0,43	0,08
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,45	0,60
77	Producția de mobilier	0,28	0,37
88	Alte transporturi	2,61	4,07
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,60	0,16
91	Transporturi aeriene	0,09	0,04
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,02	2,86

- Creșteri semnificative au avut loc în ramurile: 1. *Cultura plantelor* (de la 6,43% la 8,79%); 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (de la 0,63% la 1,34%); 38. *Fabricarea produselor chimice de bază* (de la 1,23% la 2,38%); 88. *Alte transporturi* (de la 2,61% la 4,07%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,02% la 2,86%);
- Scăderi importante au înregistrat ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 5,88% la 2,76%); 56. *Producția de tuburi* (de la 2,35% la 0,46%); 59. *Turnătorie* (de la 1,66% la 0,13%); 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 4,02% la 1,68%); 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere* (de la 1,14 % la 0,12%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 2,94% la 0,30%) .

În ceea ce privește consumul final furnizat de ramurile exportatoare populației și administrației, acesta a scăzut de la 38,62% pondere în totalul consumului final, în 1989 la 34,2% în 1999.

Tabelul nr. 12

Schimbări structurale în furnizarea consumului final de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,61	6,54
2	Creșterea animalelor	3,67	5,84
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	11,78	7,14
28	Industria textilă și a produselor textile	4,97	1,83
29	Industria confecțiilor din textile	4,34	0,89
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,80	0,10
31	Industria pielăriei și încălțăminte	2,83	0,60

Cod	Denumire ramură	1989	1999
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,15	0,20
36	Prelucrarea țiteiului	1,32	4,73
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,21	0,18
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,00	0,00
59	Turnătorie	0,00	0,10
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,47
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,00	0,00
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,00	0,03
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	0,00
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,02
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,03
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,24	1,52
73	Construcții și reparații navale	0,00	0,00
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,00	0,00
77	Producția de mobilier	1,18	1,04
88	Alte transporturi	1,75	2,04
90	Transporturi pe apa (maritime, de coastă, fluviale)	0,06	0,03
91	Transporturi aeriene	0,09	0,76
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,17	0,10

Pe ramuri se observă:

- O creștere a consumului final furnizat de ramurile agricole (nu cele din industria prelucrătoare de produse alimentare), și cele legate de transporturi (creșterea numărului de mașini deținute de populație): 1. *Cultura plantelor* (de la 4,61% la 6,54%); 2. *Creșterea animalelor* (de la 3,67% la 5,84%); 36. *Prelucrarea țiteiului* (de la 1,32% la 4,73%); 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 0,24% la 1,52%); 88. *Alte transporturi* (de la 1,75% la 2,04%).
- Scăderea consumului final furnizat de ramurile textile și de confecții: 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (de la 11,78% la 7,14%); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 4,97% la 1,83%); 29. *Industria confecțiilor din textile* (de la 4,34% la 0,89%); 30. *Industria confecțiilor din blănuri și piele* (de la 0,80% la 0,10%); 31. *Industria pielăriei și a încălțăminte* (de la 2,83% la 0,60%) .

În ceea ce privește formarea brută de capital fix (FBCF) furnizat de ramurile exportatoare populației și administrației, aceasta a scăzut de la 35,42% în totalul FBCF, în 1989 la 34,80% în 1999.

Tabelul nr. 13

Schimbări structurale în furnizarea formării brute de capital fix de către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,37	0,12
2	Creșterea animalelor	-0,55	-0,42
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,00	0,00
28	Industria textilă și a produselor textile	0,00	0,00
29	Industria confecțiilor din textile	0,00	0,00
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,00	0,00
31	Industria pielăriei și încălțăminte	0,00	0,00
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,00	0,00
36	Prelucrarea țiteiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,00	0,00
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,02
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,00	0,00
59	Turnătorie	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	7,26	0,97
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	3,22	0,98
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	2,78	2,80
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	7,42	13,02
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	1,31	4,76
69	Industria de mașini și aparate electrice	2,02	1,21
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,66	8,74
73	Construcții și reparații navale	1,09	0,74
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	1,71	0,13
77	Producția de mobilier	4,13	1,70
88	Alte transporturi	0,00	0,00
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,00	0,00
91	Transporturi aeriene	0,00	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,02

Pe ramuri se observă:

- Creștere în ramurile: 65. *Fabricarea unor mașini de utilizare specifică* (de la 7,42% la 13,02%); 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* (de la 1,31% la 4,76%); 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 4,66% la 8,74%);
- Scade în ramurile: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 7,26% la 0,97%); 61. *Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice* (fără motoare pentru avioane, vehicule și motociclete) (de la 3,22% la 0,98%); 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (de la 2,02% la 1,21%); 74. *Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant* (de la 1,71% la 0,13%); 77. *Producția de mobilier* (de la 4,13% la 1,70%) .

3.3.2. Cererea externă

Am considerat ca fiind principale ramuri exportatoare ramurile care au peste 1% pondere în totalul exportului. Acest aspect a fost abordat în prima parte a studiului și nu vom reveni asupra lui. Schimbările structurale în exportul pe ramuri sunt discutate în cap. 3.1. Poziția în cadrul economiei.

3.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport

Vom considera „industrii-suport” pentru o anumită ramură acele industrii sau ramuri care acoperă împreună cel puțin 50% din totalul consumurilor intermediare consumate (primite) în ramura analizată. Pentru a restrânge aria de analiză, din cadrul ramurilor exportatoare vom analiza doar ramurile care au o pondere mai mare de 3% în unul din cei doi ani; în 1989 aceste ramuri acopereau 69,44% din totalul exportului, iar în 1999 – 53,92% din totalul exportului.

Tabelul nr. 14

**Ramurile exportatoare cu o pondere mai mare de 3%
din totalul exportului**

28	Industria textilă și a produselor textile	3,69	5,39
29	Industria confecțiilor din textile	5,80	16,49
31	Industria pielăriei și a încălțămintei	1,35	7,24
32	Industria de prelucrare a lemnului (excl. industria mobilei)	1,71	4,55
36	Prelucrarea șteiului	19,87	3,39
38	Fabricarea produselor chimice de bază	5,92	3,93
57	Alte produse siderurgice	8,95	5,62
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	5,53	0,98
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,94	1,29
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a material rulant	3,65	0,53

77	Producția de mobilier	8,03	4,53
----	-----------------------	------	------

3.4.1. Industrii-suport pentru ramura: 28. Industria textilă și a produselor textile

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 15

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	10,21	17,09
2	Creșterea animalelor	8,74	2,48
28	Industria textilă și a produselor textile	46,78	46,74
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	17,51	5,75

3.4.2. Industrii-suport pentru ramura: 29. Industria confecțiilor din textile

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 16

Cod	Denumire ramură	1989	1999
29	Industria confecțiilor din textile	11,08	5,41
28	Industria textilă și a produselor textile	77,17	59,93

3.4.3. Industrii-suport pentru ramura: 31. Industria pielăriei și a încălțămintei

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 17

Cod	Denumire ramură	1989	1999
2	Creșterea animalelor	2,36	14,90
28	Industria textilă și a produselor textile	17,86	7,62
31	Industria pielăriei și a încălțămintei	33,26	40,69
46	Producția de articole din material plastic	12,07	5,93

3.4.4. Industrii-suport pentru ramura: 32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 18

Cod	Denumire ramură	1989	1999
5	Exploatare forestieră	25,46	19,63
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	20,67	32,37
88	Alte transporturi	10,81	3,84

3.4.5. Industrii-suport pentru ramura: 36. Prelucrarea țiteiului

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 19

Cod	Denumire ramură	1989	1999
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	78,58	70,87
36	Prelucrarea țiteiului	10,96	15,39

3.4.6. Industrii-suport pentru ramura: 38. Fabricarea produselor chimice de bază

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 20

Cod	Denumire ramură	1989	1999
36	Prelucrarea țiteiului	19,35	3,96
38	Fabricarea produselor chimice de bază	5,09	25,16
79	Producția și distribuirea energiei electrice	9,74	24,36
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	13,39	8,98

3.4.7. Industrii-suport pentru ramura: 57. Alte produse siderurgice

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 21

Cod	Denumire ramură	1989	1999
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	25,70	18,33
57	Alte produse siderurgice	12,26	4,79
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	19,08	1,78
79	Producția și distribuirea energiei electrice	6,36	14,43
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	6,36	11,22

3.4.8. Industrii-suport pentru ramura: 65. Industria altor mașini de utilizare specifică

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 22

Cod	Denumire ramură	1989	1999
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	7,71	12,87
56	Producția de tuburi	9,16	7,21
59	Turnătorie	9,29	5,79
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	11,12	5,04
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	8,41	14,10

3.4.9. Industrii-suport pentru ramura: 72. Industria mijloacelor de transport rutier

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 23

Cod	Denumire ramură	1989	1999
59	Turnătorie	7,26	4,39
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	11,12	4,52
72	Industria mijloacelor de transport rutier	28,81	20,27
69	Industria de mașini și aparate electrice	6,17	15,08

3.4.10. Industrii-suport pentru ramura: 74. Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 24

Cod	Denumire ramură	1989	1999
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	7,68	23,00
69	Industria de mașini și aparate electrice	6,05	10,45
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	25,70	26,68
59	Turnătorie	12,23	1,21
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	13,01	2,33

3.4.11. Industrii-suport pentru ramura: 77. Producția de mobilier

Ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale acestei ramuri sunt:

Tabelul nr. 25

Cod	Denumire ramură	1989	1999
28	Industria textilă și a produselor textile	14,85	17,42
32	Industria de prelucrare a lemnului (excl. industria mobilei)	39,33	29,39
79	Producția și distribuirea energiei electrice	4,21	6,16

3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale

3.5.1. Subvenții

Politicile de subvenționare a producției din diferite ramuri s-au schimbat în perioada tranziției față de perioada economiei planificate centralizat. Dacă în 1989 nici una dintre ramurile exportatoare nu primea subvenții pe produs, în 1999 ponderea subvențiilor în total este de 9,12%.

Tabelul nr. 26

Schimbări structurale în acordarea subvențiilor către principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	22,74
2	Creșterea animalelor	0,00	1,88
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,00	0,00
28	Industria textilă și a produselor textile	0,00	0,00
29	Industria confecțiilor din textile	0,00	0,00
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,00	0,00
31	Industria pielăriei și încălțăminte	0,00	0,00
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,00	0,00
36	Prelucrarea țiteiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,00	0,00
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,00	0,00
59	Turnătorie	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,00
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,00	2,95
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,00	1,31
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	4,86
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,00

Cod	Denumire ramură	1989	1999
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,00
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,00	0,00
73	Construcții și reparații navale	0,00	0,00
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,00	0,00
77	Producția de mobilier	0,00	0,00
88	Alte transporturi	0,00	0,00
90	Transporturi pe apa (maritime, de coasta, fluviale)	0,00	0,00
91	Transporturi aeriene	0,00	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,00

Sunt cinci ramuri care primesc subvenții pe produs în 1999: 1. *Cultura vegetală* (22,74% din total); 2. *Creșterea animalelor* (1,88%); 61. *Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice* (2,95%); 63. *Fabricarea de mașini agricole și forestiere* (1,31%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (4,86%).

3.5.2. Impozite

Am evaluat ponderea impozitelor plătite de ramurile exportatoare în total impozite: în 1989 ramurile exportatoare plăteau 20,41% din totalul impozitelor, în 1999 aceste ramuri au plătit 39,11% din totalul impozitelor, adică aproape dublu. În 1989 dintre ramurile exportatoare un număr de 19 ramuri nu plăteau deloc impozit.

Tabelul nr. 27

Schimbări structurale în politica fiscală față de principalele ramuri exportatoare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	1,15
2	Creșterea animalelor	0,00	0,38
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	6,50	2,18
28	Industria textilă și a produselor textile	2,27	1,10
29	Industria confecțiilor din textile	3,00	3,05
30	Industria confecțiilor din blănuri și piele	0,29	0,45
31	Industria pielăriei și încălțămintei	1,04	0,48
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,41	0,50
36	Prelucrarea țiclei	5,41	13,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,32
44	Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,04
45	Producția de articole din cauciuc	0,27	0,29
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	0,00	0,72
56	Producția de tuburi	0,00	0,13
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,10

Cod	Denumire ramură	1989	1999
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,00	0,20
59	Turnătorie	0,00	0,27
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,71
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice	0,00	0,21
63	Fabricarea de mașini agricole și forestiere	0,00	0,40
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	1,25
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,46
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,94
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,60	4,91
73	Construcții și reparații navale	0,00	0,50
74	Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant	0,00	0,04
77	Producția de mobilier	0,00	1,21
88	Alte transporturi	0,47	2,12
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,11	0,10
91	Transporturi aeriene	0,06	0,63
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,67

Pe ramuri:

- Au crescut cotele de impozitare în toate ramurile care nu plăteau impozit în 1989; precum și în ramurile: 1. *Cultura plantelor* (de la 0,00% la 1,15%); 36. *Prelucrarea țigăiului* (de la 5,41% la 13,58%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 0,00% la 1,25%); 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 0,60% la 4,91%); 77. *Producția de mobilier* (de la 0,00% la 1,21%); 88. *Alte transporturi* (de la 0,47% la 2,12%);
- Au scăzut impozitele în ramurile: 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (de la 6,50% la 2,18%); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 2,27% la 1,10%).

3.5.3. Politici salariale

Schimbările structurale în politicile salariale din ramurile exportatoare au fost analizate în capitolul referitor la costurile cu forța de muncă, așa că nu mai revenim asupra lor.

3.5.4. Politici privind învățământul și activitatea de cercetare-dezvoltare

Politicile referitoare la învățământ și activitatea de cercetare-dezvoltare au fost analizate în capitolul referitor la calitatea forței de muncă.

ANEXĂ

Clusterii principalelor ramuri exportatoare 1999 (ramuri a căror pondere în total export este mai mare de 1%)

Am considerat ca ramuri exportatoare acele ramuri care au o pondere de cel puțin 1% în total export. În 1999 aceste ramuri acopereau circa 80% din totalul exporturilor României. Așa cum am menționat, datele pe care am lucrat sunt cele din tabelul input-output pentru 1999, elaborat de Institutul Național pentru Statistică. Utilizând metoda clusterilor, am grupat principalele ramuri exportatoare după principalele caracteristici evaluate ca ponderi ale ramurii în total; acestea se referă la: export; import; producție efectivă; impozite; subvenții; resurse; consum intermediar furnizat; consum final furnizat; formarea brută de capital fix furnizată de către ramură; valoarea adăugată brută creată în cadrul ramurii; consumul intermediar primit de ramură; excedentul brut de exploatare al ramurii; remunerația salariaților ramurii.

Clusterii principalelor ramuri exportatoare

- **Clusterul 1:** *Cultura vegetală* (1);
- **Clusterul 2:** *Creșterea animalelor* (2); *Alte transporturi* (88);
- **Clusterul 3:** *Industria pielăriei și încălțămintei* (31); *Industria de prelucrare a lemnului* (32); *Producția de mobilier* (77); *Alte produse siderurgice* (57); *Fabricarea produselor chimice de bază* (38); *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (101); *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (60); *Industria de mașini și aparate electrice* (69); *Siderurgia și producția de feroaliaje* (55); *Producția de tuburi* (56); *Turnătorie* (59); *Construcții și reparații navale* (73); *Transporturi aeriene* (91); *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase* (58); *Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule și motociclete)* (61). *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* (68); *Industria mijloacelor de transport rutier* (72).
- **Clusterul 4:** *Industria confecțiilor textile* (29).
- **Clusterul 5:** *Industria textilă și a produselor textile* (28).
- **Clusterul 6:** *Prelucrarea țițeiului* (36).

Înainte de a trece la analiza acestor ramuri din punctul de vedere al modelului lui Michael Porter, vom pune în evidență câteva caracteristici generale ale acestor ramuri:

- În general sunt ramuri a căror pondere este mică în totalul valorii adăugate brute produse în economie (sub 1%); excepție fac primii doi clusteri care cuprind ramurile agricole: (*Cultura vegetală*: 11,6%; *Creșterea animalelor* 2,5%) și *Alte transporturi* (~4%).

- În ceea ce privește piața internă:
 - aceste ramuri produc fiecare între 3-4% pentru consumul productiv, cu excepția ramurii *Cultura vegetală*, care produce 8,8% din totalul consumurilor intermediare, marea majoritate fiind destinat autoconsumului.
 - contribuția la consumul final este sub 2% din total fiecare, cu excepția ramurilor: *Cultura vegetală* (6,5%); *Alte transporturi* (~6%), și *Preluarea țițeiului* (4,7%).
 - nu participă la formarea brută de capital fix, cu excepția ramurilor: *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* (4,8%) și *Industria mijloacelor de transport rutier* (8,7%).

Caracterizarea clusterilor principalelor ramuri exportatoare 1999

Vom încerca o caracterizare a principalelor ramuri exportatoare din punct de vedere al modelului lui Michael Porter. Fără a avea pretenția că epuizăm toate elementele luate în considerare de Porter, există în tabelele input-output suficiente date care să permită o analiză de acest tip. Prezentăm aici numai concluziile analizei; datele pe care se bazează acestea sunt în anexa [1]

Condiții generale. Concluzii

- Principalele ramuri exportatoare însumează *aproape 80% din totalul exportului*. Dintre acestea, ramurile cu un procent mai mare de 5% acoperă cca 40% din totalul exportului: 29. *Industria confecțiilor din textile* (peste 16.5% din totalul exportului); 31. *Industria pielăriei și încălțămintei* (7.2% din total); 57. *Alte produse siderurgice* (5.6% din total); *Agricultura* (cele două activități *Cultura vegetală* și *Creșterea animalelor* însumând peste 5.5% din totalul exporturilor); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (peste 5% din total).
- Sunt ramuri în care se plătesc salarii mici. Într-adevăr, din cele 23 de ramuri, numai două depășesc 3% (ramura: 29. *Industria confecțiilor textile*), respectiv 3.5% (ramura 88. *Alte transporturi*) din total remunerație plătită în economia națională în anul 1999. Remunerația totală plătită în principalele ramuri exportatoare reprezintă 24.8%, adică mai puțin de un sfert din totalul remunerației plătite în economia națională în anul 1999. Acest lucru constituie un avantaj în competiția pe piețele internaționale, deoarece contribuie la micșorarea costurilor pentru mărfurile de export; dezavantajul este al muncitorilor din ramură care au salarii mici.
- Din totalul cheltuielilor alocate pentru **cercetare și informatizare**, principalele ramuri exportatoare consumă aproape 18%. Majoritatea ramurilor exportatoare consumă mult sub 1% din total; excepție fac ramurile: 88. *Alte transporturi*, 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* și 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*, care consumă fie-

care aproximativ 3% din total. Este vorba de ramuri a căror competitivitate poate fi serios afectată de slaba atenție acordată cercetării-dezvoltării și informatizării.

- Din totalul *resurselor financiare* oferite de ramura 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări* principalele ramuri exportatoare consumă 3.24%, ceea ce reprezintă foarte puțin. Cu excepția agriculturii, resursele de capital primite de principalele ramuri exportatoare sunt foarte restrânse (sub 0.5% din total); ramura 1. *Cultura vegetală* și ramura 2. *Creșterea animalelor* sunt ramurile care primesc cele mai multe fonduri financiare reprezentând circa 1.5%, respectiv 2% din total. Slab capitalizate, este clar că ramurile exportatoare nu pot face investiții care să le asigure un nivel ridicat de competitivitate pe piețele internaționale.
- În ceea ce privește utilizarea *infrastructurii* prin activități de transport și telecomunicații, principalele ramuri exportatoare consumă circa o treime din total (32,43%). Repartizarea este însă inegală: ramura 88. *Alte transporturi* care include și transporturile rutiere de mărfuri acoperă aproape jumătate din consumul ramurilor exportatoare (~14% din total); celelalte ramuri consumă sub 2% din total, cu excepția ramurilor: 1. *Cultura vegetală* (~4,5%); 2. *Creșterea animalelor* (~5%) și 36. *Prelucrarea țicleiului* (~6,5%).
- *Valoarea adăugată brută* creată în principalele ramuri exportatoare reprezintă cca 30% din total VAB creată în economie în 1999. Totuși majoritatea ramurilor exportatoare nu participă decât în mică măsură la crearea valorii adăugate brute (maximum 1.4% din total pe ramură), cu excepția ramurilor din agricultură (11,6% pentru *Cultura vegetală* și 2,5% pentru *Creșterea animalelor*) și a ramurii 88. *Alte transporturi* (4%).
- Raportul dintre valoarea adăugată brută și total remunerație arată câte unități de valoare nou creată se obțin pentru o unitate cheltuită pentru plata salariilor. Indicatorul nu este semnificativ în agricultură (ramurile 1. *Cultura vegetală* și 2. *Creșterea animalelor*), din cauza numărului redus de salariați din această ramură, comparativ cu forța de muncă care participă la realizarea producției. O considerăm totuși o măsură a productivității muncii pentru celelalte ramuri. Cele mai productive ramuri din acest punct de vedere sunt ramurile: 91. *Transporturi aeriene* și 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*.

Condiții de cerere. Concluzii

- Principalele ramuri exportatoare produc și pentru *piața internă*; ele furnizează 41,2% din totalul consumului intermediar destinat producției; 26,7% din consumul final destinat populației și administrației; 18,8% din resursele destinate formării brute de capital fix .
- În ceea ce privește *consumul destinat producției*, majoritatea acestor ramuri participă cu o pondere scăzută (sub 3% din total); excepție fac

ramurile: 1. *Cultura vegetală* (~9% din total); 2. *Creșterea animalelor și 88. Alte transporturi* (între 3-4% din total); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (~4.5% din total);

- Consumul final total (populație și administrație) nu este acoperit decât în proporție de 26,7% de ramurile exportatoare (majoritatea ramurilor exportatoare furnizează sub 2% din total); excepție fac ramurile: 1. *Cultura vegetală* (~6,5% din total); 2. *Creșterea animalelor și 88. Alte transporturi* (între 2-6% din total) și 36. *Prelucrarea țiteiului* (~5% din total).
- În general ramurile exportatoare nu participă la formarea brută de capital fix; excepție fac următoarele ramuri: 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (1,2% din total); 77. *Producția de mobilier* (1,7% din total); 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* (4,7% din total); 72. *Industria mijloacelor de transport rutier* (8,7% din total).

Industrii suport. Concluzii

Clusterul 1

- În ramura 1. *Cultura vegetală*, cea mai mare pondere o are autoconsumul (principala ramură suport: 1. *Cultura vegetală* al cărui import este nesemnificativ); în schimb, ramura suport 38. *Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășăminte, pesticide etc.)*, cu o pondere de peste 15% în totalul consumurilor intermediare, importă peste 30% din resurse care, chiar dacă nu sunt în întregime destinate agriculturii, contribuie la nivelul competitivității acestei ramuri.

Clusterul 2

- Și în ramura 2. *Creșterea animalelor* aproape jumătate din consumul productiv este asigurat de ramura: 1. *Cultura vegetală*, al cărei import are o pondere redusă în totalul resurselor. Ponderea exportului în totalul resurselor ramurii-suport 24. *Fabricarea produselor pentru hrana animalelor* este semnificativă dar nu atât de importantă încât să fie determinanță pentru ramura analizată. Se poate afirma că ramura 2. *Creșterea animalelor* își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.
- Același lucru se poate spune și despre ramura 88. *Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)* în care ponderea cea mai mare o deține autoconsumul, iar importul ramurilor suport nu are o pondere prea ridicată față de medie (13,7%).
- În concluzie, se poate afirma că ramurile din clusterul 2 își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.

Clusterul 3

- O parte dintre ramurile care au fost clasificate în clusterul 3 își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă, ponderea importurilor fiind redusă în cazul ramurilor suport; acestea sunt: 59. *Turnătorie*,

56. *Producția de tuburi*, 57. *Alte produse siderurgice*, și 32. *Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv mobilă)*;

- Există însă, alte ramuri care se bazează pe ramuri suport al căror import are, față de medie (13,7%) o pondere ridicată în totalul resurselor: 58. *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase*; 69. *Industria de mașini și aparate electrice*; 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*; 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*; 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*. În aceste ramuri atât producția, cât și productivitatea muncii depind de prețurile externe la produsele importate; în acest fel însăși competitivitatea lor pe piața externă este în funcție nu numai de prețurile de pe piața internă, ci și de prețurile de pe piața externă.

Clusterul 4

- Este clar că ramura: 29. *Industria confecțiilor textile* depinde esențial de importurile-ramurii suport 28. *Industria textilă și a produselor textile, al cărei import depășește 62% din totalul resurselor*. Acest fapt se datorează sistemului de producție *lohn* pentru export, practicat în mod sistematic în întreprinderile din această ramură.

Clusterul 5

- Aceeași situație remarcăm în ramura 28. *Industria textilă și a produselor textile*, unde producția se asigură din autoconsum, ramura constituindu-se în propria ramură-suport. Ponderea foarte mare a importului în total resurse face ca producția, productivitatea muncii și competitivitatea să fie dependente de prețurile de pe piața mondială a produselor textile.

Clusterul 6

- Este vorba de o ramură puternic dependentă de importuri, întrucât peste 70% din consumul destinat producției este asigurat de ramura suport 8. *Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)*, al cărei import reprezintă aproape 37% din resurse.

Politicile guvernamentale. Concluzii

- Principalele ramuri exportatoare nu primesc subvenții pentru producție, cu excepția *Culturii vegetale* care primește aproape un sfert din totalul subvențiilor acordate.
- Singura ramură care plătește impozite mari (13,6% reprezentând TVA și alte impozite pe produs) este ramura 36. *Prelucrarea țigăiului*. Această ramură este ramură-suport pentru multe ramuri atât exportatoare, cât și producătoare pentru piața internă, iar faptul că plătește impozite mari este de natură a influența negativ costurile și competitivitatea tuturor celorlalte ramuri legate.

- Așa cum am arătat, principalele ramuri exportatoare sunt ramuri în care se plătesc salarii mici. Într-adevăr, din cele 23 de ramuri, numai două depășesc 3% (29. *Industria confecțiilor textile*), respectiv 3,5% (ramura 88. *Alte transporturi*) din total remunerație plătită în economia națională în anul 1999. Remunerația totală plătită în principalele ramuri exportatoare reprezintă 24.8%, adică mai puțin de un sfert din totalul remunerației plătite în economia națională în anul 1999. Acest lucru constituie un avantaj în competiția pe piețele internaționale, deoarece contribuie la micșorarea costurilor pentru mărfurile de export; dezavantajul este de natură socială (muncitorii din ramură au salarii mici, ceea ce conduce la revendicări salariale).

Anexa nr. 1

Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri exportatoare din punct de vedere al condițiilor generale, 1999

(a)

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5	Clusterul 6
Costul resurselor umane (ponderea remunerației salariaților ramurii în total)	Sub 2%	Peste 1% (ramura 2), peste 3,5% (ramura 88)	Sub 1%, cu excepția ramurilor: 60(1,53%), 101(1,56%) și 7(1,36%)	Puțin peste 3%	Sub 2%	Sub 1%
Ponderea cheltuielilor pe ramură cu activitățile de: Învățământ ¹ , Cercetare-dezvoltare și Informatică și activități conexe în total	Sub 0,3%	Sub 0,2% (ramura 2) și peste 3% (ramura 88)	Sub 0,7%, cu excepția ramurilor: 101(3,9%), 31(1,1%), 68(2,8%)	Peste 1,1%	Sub 0,3%	Sub 0,7%
Costul resurselor fizice (ponderea consumurilor intermediare necesare pentru producția ramurii în total CI)	CI mari față de medie (4,5%)	CI mari față de medie (între 3-5%)	CI mici față de medie, (sub 1,2%), cu excepția ramurilor: 38(1,88%), 72(1,89%)	CI mai mari decât media (1,4%)	CI mai mari decât media (1,52%)	CI mari față de medie (3,8%)
Resurse de capital (ponderea CI primite de ramura respectivă de la ramura: Activități financiare, bancare și de asigurări în total CI)	Sub 1,5%	Peste 2% (ramura 2) și 0,5% (ramura 88)	Sub 0,2%, cu excepția ramurii 72 (0,36%)	Sub 0,5%	Sub 0,2%	0,2%
Infrastructura (ponderea CI primite de ramura respectivă de la activitățile: Transporturi pe calea ferată, Alte transporturi, Transporturi prin conducte, Transporturi pe apă, Transporturi aeriene, Activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agenților de voiaj, Activități de poștă și curier, Telecomunicații în total)	Peste 4,5%	Între 5-14%	Sub 1,3%, cu excepția ramurii 101 (1,84%)	Sub 1%	Sub 0,4%	Peste 6,5%

¹ În consumurile intermediare *Învățământul* nu contribuie cu nimic la CI al celorlalte ramuri.

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5	Clusterul 6
Valoarea adăugată brută (ponderea VAB a ramurii în total VAB)	Mare (peste 11,6%)	Între 2,5-4%	Mică (sub 1%), cu excepția ramurii 101 (1,16%)	Sub 1,4%	Sub 1%	Sub 1%
VAB/Remunerația totală	16,3	Între 3-5	Între 1-2, cu excepția ramurilor: 91 (7,7), 32 (2,4), 68 (5,8)	1,1	1,1	3,3
Export (ponderea exportului ramurii în total export)	Sub 2,5%	Sub 3%	Între 1-5%, cu excepția ramurilor: 57 (5,6%) și 31 (7,2%)	Peste 16,5%	Peste 5%	Peste 3%

Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri exportatoare din punct de vedere al condițiilor de cerere, 1999

(b)

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5	Clusterul 6
Consum destinat producției (ponderea CI furnizate de ramurile exportatoare în total CI)	Sub 9%	Între 3-4%	Sub 2%, cu excepția ramurilor: 69 (2,2%), 101 (2,9%), 38 (2,4%)	Sub 0,3%	Peste 4,5%	Peste 3%
Consum destinat populației (ponderea consumului final furnizat de ramurile exportatoare în total consum final)	Peste 6,5%	Între 2-6%	Mult sub 1%, cu excepția ramurilor: 72 (1,04%), 77 (1,5%)	Sub 1%	Sub 2%	Sub 5%
Consum destinat reînnoirii resurselor (ponderea FBCF furnizat de ramurile exportatoare în total consum pt FBCF)	Nu (0,12%)	Nu (0%)	Nu, cu excepția ramurilor: 69 (1,2%), 77 (1,7%), 68 (4,7%) și 72 (8,7%)	Nu (0%)	Nu (0%)	Nu (0%)
Export (ponderea exportului ramurii în total export)	Sub 2,5%	Sub 3%	Între 1-5%, cu excepția ramurilor: 57 (5,6%) și 31 (7,2%)	Peste 16,5%	Peste 5%	Peste 3%

Caracterizarea clusterilor principalelor ramuri exportatoare din punct de vedere al industriilor legate și de suport, 1999

(c)

Ramurile-suport pentru clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 01. <i>Cultura vegetală</i>		
1. Cultura vegetală	44,67	2,18
38. Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășăminte, pesticide etc.)	15,17	32,05
88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)	7,69	11,04

Ramurile-suport pentru clusterul 2	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 2. <i>Creșterea animalelor</i>		
1. Cultura vegetală	48,54	2,18
2. Creșterea animalelor	10,95	0,63
24. Fabricarea produselor pentru hrana animalelor	10,18	12,57
Pentru ramura: 88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)		
36. Prelucrarea țiteiului	14,03	6,05
72. Industria mijloacelor de transport rutier	7,05	18,40
88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)	38,02	11,04

Ramurile-suport pentru clusterul 3	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
1	2	3
Pentru ramura: 61. <i>Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	15,23	4,20
60. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	21,19	24,34
61. Fabricarea de echipamente pentru producerea și		

Ramurile-suport pentru clusterul 3	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
utilizarea energiei mecanice	12,95	38,08
79. Producția și distribuția energiei electrice	8,02	1,31
Pentru ramura: 58. <i>Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase</i>		
11. Extracția și prepararea minereurilor feroase	24,04	42,12
12. Extracția și prepararea minereurilor neferoase	15,69	35,21
79. Producția și distribuția energiei electrice	20,74	1,31
Pentru ramura: 91. <i>Transporturi aeriene</i>		
36. Prelucrarea șteiului	33,90	6,05
75. Construcții și reparații de aeronave	12,16	39,66
101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi	8,31	30,28
Pentru ramura: 73. <i>Construcții și reparații navale</i>		
55. Siderurgia și producție de feroaliaje	12,43	4,20
69. Industria de mașini și aparate electrice	11,02	45,99
73. Construcții și reparații navale	15,62	8,22
101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi	9,51	30,28
Pentru ramura: 59. <i>Turnătorie</i>		
35. Cocsificarea	7,27	19,00
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	8,75	4,20
79. Producția și distribuția energiei electrice	20,74	1,31
80. Producția și distribuția gazelor (exclusiv a gazului metan)	7,16	0,93
Pentru ramura: 56. <i>Producția de tuburi</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	50,70	4,20
58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	9,13	22,47
Pentru ramura: 55. <i>Siderurgia și producția de feroaliaje</i>		
11. Extracția și prepararea minereurilor feroase	10,84	42,12
12. Extracția și prepararea minereurilor neferoase	7,70	35,21
35. Cocsificarea	9,41	19,00
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	20,54	4,20
79. Producția și distribuția energiei electrice	16,23	1,31
Pentru ramura: 69. <i>Industria de mașini și aparate electrice</i>		
69. Industria de mașini și aparate electrice	33,40	45,99
79. Producția și distribuția energiei electrice	5,64	1,31
58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	6,69	22,47
46. Producția de articole din material plastic	5,71	49,60
Pentru ramura: 60. <i>Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal</i>		
58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	12,22	22,47
60. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	16,01	24,34
61. Fabricarea de echipamente pentru producerea și		

Ramurile-suport pentru clusterul 3	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule și motociclete)	12,24	38,08
<i>Pentru ramura: 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi</i>		
70. Industria de echipamente, aparate radio, televizoare și comunicații	10,71	52,99
95. Telecomunicații	11,72	3,21
101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi	24,08	30,28
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	11,99	6,45
<i>Pentru ramura: 38. Fabricarea produselor chimice de bază</i>		
38. Fabricarea produselor chimice de bază	25,16	32,05
79. Producția și distribuția energiei electrice	24,36	1,31
80. Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	8,98	0,93
<i>Pentru ramura: 57. Alte produse siderurgice</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	18,33	4,20
79. Producția și distribuția energiei electrice	14,43	1,31
80. Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	11,22	0,93
95. Telecomunicații	7,05	3,21
<i>Pentru ramura: 77. Producția de mobilier</i>		
28. Industria textilă și a produselor textile	17,42	62,54
32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	29,39	6,71
<i>Pentru ramura: 32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)</i>		
4. Silvicultura și economia vânatului	19,63	0,04
32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	32,37	6,71
<i>Pentru ramura: 31. Industria pielăriei și încălțăminte</i>		
2. Creșterea animalelor	14,90	0,63
31. Industria pielăriei și încălțăminte	40,69	44,11
<i>Pentru ramura: 68. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou</i>		
28. Industria textilă și a produselor textile	15,42	62,54
68. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	14,56	58,38
95. Telecomunicații	9,97	3,21
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	8,40	6,45
<i>Pentru ramura: 72. Industria mijloacelor de transport rutier</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	15,08	4,20
72. Industria mijloacelor de transport rutier	20,27	18,40

Ramurile-suport pentru clusterul 4	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 29. <i>Industria confecțiilor textile</i>		
2. Creșterea animalelor	22,59	0,63
28. Industria textilă și a produselor textile	59,93	62,54

Ramurile-suport pentru clusterul 5	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 28. <i>Industria textilă și a produselor textile</i>		
1. Cultura vegetală	17,09	2,18
28. Industria textilă și a produselor textile	46,74	62,54

Ramurile-suport pentru clusterul 6	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 36. <i>Prelucrarea țiteiului</i>		
8.Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	70,87	36,76
89.Transporturi prin conducte	15,39	3,09

Caracterizarea clusterilor principalelor ramuri exportatoare din punct de vedere al politicilor guvernamentale, 1999

(d)

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5	Clusterul 6
Subvenții (ponderea subvențiilor primite de ramură în total subvenții)	Da (22.74%)	Nu, cu excepția ramurii 02 (1.9%)	Nu, cu excepția ramurii 61 (2.95%)	Nu	Nu	Nu
Impozite legate de producție (ponderea impozitelor ramurii în total impozite)	1.15% din total	Mici, cu excepția ramurii 88. (2.12%)	Mici, cu excepția ramurilor: 77 (1.21%) și 72 (4.91%)	3.05% din total	1.10% din total	13.58% din total
Salarii (ponderea remunerației salariaților în total)	Sub 2% din total	Peste 1% (ramura 02), peste 3.5% (ramura 88)	Sub 1%, cu excepția ramurilor: 60(1.53%), 101(1.56%) și 77(1.36%)	Peste 3% din total	Sub 2% din total	Sub 1% din total

Bibliografie

- Charemza, W. D. Deadman – *New Directions in Econometric Practice. General to Specific Modelling Cointegration and Vector Autoregression* – University of Leicester, Edward Elgar, England, 1992.
- Ciupagea, C.– *An elasticity approach to the Analysis of Romanian Foreign Trade Policy during the Years of Transition* – Economics of Planning, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1994.
- Culver, S.E.– *Is There a Unit Root in The Inflation Rate? Evidence from Sequential Break and Panel Data Models* – Journal of Applied Econometrics, 435, 1997.
- Dobrescu, E.– *Transition Economy-a Weakly Structured System* – Romanian Economic Review, 1996.
- Dobrescu, E. – *Dihotomia real-nominal in economia romaneasca de tranzitie* – Supliment al revistei „Microeconomia aplicată”, 1997.
- Dobrescu, E. – *Macromodels of the Romanian Transition Economy* – third edition, Expert Publishing House, Bucharest, 2000.
- Hall, S.G.; Ciupagea, C.– *Modelling the Romanian Exchange Rate 1991-1995* – ACE Phare Project, London Business School, 1996.
- Mereuță, C.; Ciupagea, C.; Calotă, M.; Oncescu, C.; Scutaru, C.; Bejan, F.; Wiener, U. ; Joița, P.; Straus, T.– *Industria prelucrătoare românească* – Editura Fundației PRO, București 2000.
- Peters, E.– *Chaos and Order in the Capital Markets. A new View of Cycles. Prices and Market Volatility* – John Wiley & Sons Inc, 1991.
- Porter, M.– *The competitive advantage of Nations* – New York: The Free Press, 1993
- Scutaru, C.– *Inflation-salaires-chômage* – Revue Roumaine des Sciences Economiques, 145, 1994.
- Scutaru, C.– *Un modele agrégé du processus inflationiste* – Observer, 1997.
- Scutaru, C.; Ghiță, A.– *Chaos and Order in transition: Exchange Policy and Social Costs (Inflation-Unemployment)* – MEET IV, ACE Phare Project, University of Leicester, 1998.
- Theiler, J. et all, – *Testing for nonlinearity in time series: the method of surrogate data* – Physica D, 77, 1992.
- Voiculescu, D.; Mereuță, C., et all – *Analiza competitivității economiei românești orizont 2000-2005-2010. Soluții strategice alternative.* – Editura Academiei București, 1998.
- Colectiv de autori din INCE, IPE, IEM, IEN – *Macromodelul economiei românești de tranziție. Banca de date.*

PARTEA A II-A
ANALIZA PRINCIPALELOR RAMURI CARE PRODUC
PENTRU PIAȚA INTERNĂ

4. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE
RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ:
RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL
INTERMEDIAR (1999/1989)

4.1. Poziția în cadrul economiei

Ramurile care produc pentru piața internă sunt grupate astfel:

- ramuri care produc pentru consumul intermediar;
- ramuri care produc pentru consumul final;
- ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix.

Pentru analiza principalelor ramuri care produc pentru consumul intermediar am luat în considerare ramurile care asigură cel puțin 2% din totalul consumurilor intermediare furnizate la nivelul economiei fie într-un an, fie în celălalt. Sunt 20 de ramuri, care furnizează mai mult de jumătate din consumul intermediar total: 52.3% în anul 1989, respectiv 56.5% în 1999.

Vom analiza aceste ramuri (1999 comparativ cu 1989) din punct de vedere al:

- ponderii acestora în totalul consumului intermediar furnizat la nivelul economiei și al mutațiilor produse în 1999 față de ultimul an de economie planificată centralizat, 1989;
- contribuției acestor ramuri la formarea resurselor;
- contribuției la realizarea valorii adăugate brute.

Tabelul nr. 1

Schimbări structurale în furnizarea consumului intermediar

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,43	8,79
2	Creșterea animalelor	5,88	2,76
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	2,16	1,28
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	4,32	3,59
26	Fabricarea băuturilor	1,94	2,32
28	Industria textilă și a produselor textile	3,88	4,52

Cod	Denumire ramură	1989	1999
36	Prelucrarea țiteiului	3,63	3,17
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,23	2,38
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	2,19	0,42
56	Producția de tuburi	2,35	0,46
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	4,02	1,68
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,94	0,30
69	Industria de mașini și aparate electrice	2,20	2,17
79	Producția și distribuția energiei electrice	2,54	9,43
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	2,46	1,13
88	Alte transporturi	2,61	4,07
95	Telecomunicații	0,49	3,07
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	1,00	2,06
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,02	2,86
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,12	2,11

Principalele mutații au loc în domeniul serviciilor:

- În 1999 față de 1989 crește ponderea ramurilor: 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,02% la 2,86%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 0,12% la 2,11%); 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări* (de la 1,00% la 2,06%); 79. *Producția și distribuția energiei electrice* (de la 2,54% la 9,43%); 95. *Telecomunicații* (de la 0,49 la 3,07). Aici trebuie luate în considerare schimbările în prețurile relative: indicele prețurilor de consum pentru servicii au crescut mult mai repede decât indicii prețurilor de consum pentru mărfurile nealimentare.
- A crescut, de asemenea, ponderea consumurilor intermediare furnizate de ramura: 01. *Cultura vegetală* (de la 6,43% la 8,79%).
- A scăzut ponderea consumurilor intermediare furnizate de ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 5,88% la 2,76%); 52. *Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos* (de la 2,19% la 0,42%); 56. *Producția de tuburi* (de la 2,35% la 0,46%); 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 4,02% la 1,68%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 2,94% la 0,30%).

Pentru o mai bună interpretare a schimbărilor produse în economia românească între 1989 (ultimul an de economie planificată centralizat) și 1999 (ultimul an al tranziției la economia de piață pentru care au fost evaluate tabelele input-output pe care se bazează analiza de față), am calculat consumurile intermediare furnizate în cei doi ani pentru 1000 lei producție efectivă.

Tabelul nr. 2

Contribuția principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare la formarea resurselor

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	6,70
2	Creșterea animalelor	3,87	3,48
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	1,00	0,57
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	2,53	1,60
26	Fabricarea băuturilor	2,00	2,96
28	Industria textilă și a produselor textile	3,85	3,29
36	Prelucrarea țiteiului	3,90	3,51
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,17	1,51
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	1,32	0,22
56	Producția de tuburi	1,51	0,38
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,12	1,32
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,95	1,09
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,47	1,47
79	Producția și distribuirea energiei electrice	1,77	4,62
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	1,53	0,66
88	Alte transporturi	1,97	2,91
95	Telecomunicații	0,52	2,07
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,76	1,22
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,05	1,62
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,85	2,39
		40,90	43,59

Principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare contribuiau la formarea resurselor în 1989 cu 40.90%, iar în 1999 cu 43.59%. Diferența nu este importantă, dar indică o creștere a utilizării resurselor interne pentru producția anului 1999 față de anul 1989. Coroborat cu creșterea importurilor, acest fenomen indică o sporire și mai accentuată a importurilor pentru consum.

Schimbările mai importante sunt următoarele:

- Crește ponderea ramurilor prestatoare de servicii: 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,05% la 1,62%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 0,85% la 2,39%); 95. *Telecomunicații* (de la 0,52% la 2,07%); 79. *Producția și distribuirea energiei electrice* (de la 1,77% la 4,62%).
- Dintre celelalte ramuri, o creștere semnificativă a contribuției la formarea resurselor o are ramura: 1. *Cultura vegetală* (de la 4,75% la 6,70%).
- Scăderi se înregistrează în contribuția ramurilor: 52. *Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos* (de la 1,32% la 0,22%); 56. *Producția de tuburi* (de la 1,51% la 0,38%); 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 3,12% la 1,32%).

Tabelul nr. 3

Contribuția principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare la formarea valorii adăugate brute

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	11,62
2	Creșterea animalelor	8,58	2,57
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,68	0,36
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	1,19	1,36
26	Fabricarea băuturilor	1,66	1,40
28	Industria textilă și a produselor textile	4,51	0,75
36	Prelucrarea țițeiului	0,76	0,85
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-0,29	0,33
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	1,15	0,19
56	Producția de tuburi	0,99	0,16
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,32	0,98
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,68	0,59
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,24	0,65
79	Producția și distribuirea energiei electrice	0,37	3,34
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,63	0,13
88	Alte transporturi	3,54	4,21
95	Telecomunicații	0,89	3,68
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	2,32	1,98
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,11	1,16
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,42	3,00

Contribuția principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare la formarea valorii adăugate brute (VAB) scade ușor în 1999 față de 1989 (de la 40,47% la 39,33%).

Principalele schimbări sunt:

- Crește contribuția ramurilor: 1. *Cultura plantelor* (de la 4,75% la 11,62%); 79. *Producția și distribuirea energiei electrice* (de la 0,37% la 3,34%); 95. *Telecomunicații* (de la 0,89% la 3,68%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,11% la 1,16%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 1,42% la 3,00%).
- Scade contribuția ramurilor: 2. *Creșterea animalelor* (de la 8,58% la 2,57%); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,32% la 0,98%); 56. *Producția de tuburi* (de la 3,32% la 0,98%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la % la %).

4.2. Metodologia lui Porter: condiții generale

Urmând metodologia lui Michael Porter (prezentată în capitolul nr.1), vom analiza:

- resursele umane (costul și gradul de calificare);
- resursele de capital (inputuri puse la dispoziție de activitățile financiare);
- utilizarea infrastructurii (inputuri provenite din ramurile de transport, activitățile de poștă și telecomunicații);
- resursele fizice (consumuri intermediare primite).

4.2.1. Resursele umane

Tabelele input-output oferă informații privind:

- Costul resurselor umane (remunerarea salariaților; ponderea remunerării salariaților în VAB, care arată partea din VAB care revine forței de muncă).
- Gradul de calificare a forței de muncă utilizate în principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare. În acest scop se analizează consumurile intermediare primite din ramurile: *Învățământ, Cercetare-dezvoltare, Informatică și activități conexe*.

Tabelul nr. 4

Schimbări structurale în remunerarea salariaților din principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,55	1,81
2	Creșterea animalelor	3,68	1,28
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminose)	0,01	1,25
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)	0,09	1,67
26	Fabricarea băuturilor	0,37	0,81
28	Industria textilă și a produselor textile	3,80	1,68
36	Prelucrarea țiteiului	0,20	0,66
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,51	0,89
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,93	0,28
56	Producția de tuburi	0,60	0,31
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,14	1,53
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	3,33	1,27
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,12	0,87
79	Producția și distribuția energiei electrice	1,23	2,69
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,12	0,32
88	Alte transporturi	3,63	3,53
95	Telecomunicații	0,71	2,25
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,43	3,14
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,14	1,56
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,81	3,94
		32,41	31,74

Între 1989 și 1999 a avut loc o ușoară scădere a ponderii remunerării salariaților din principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare în totalul remunerației, de la 32,41% la 31,74%. Pe ramuri, principalele schimbări au loc astfel:

- Ponderea remunerării salariaților în total a crescut semnificativ în 1999 față de 1989 în ramurile extractive (cărbune, petrol) și servicii: 7. *Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv sisturile și nisipurile bituminoase)* (de la 0,01% la 1,25%); 8. *Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)* (de la 0,09% la 1,67%); 79. *Producția și distribuirea energiei electrice* (de la 1,23% la 2,69%); 95. *Telecomunicații* (de la 0,71% la 2,25%); 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări* (de la 0,43% la 3,14%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,14% la 1,56%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 1,81% la 3,94%).
- A scăzut semnificativ în următoarele ramuri: 1. *Cultura plantelor* (de la 6,55% la 1,81%); 2. *Creșterea animalelor* (de la 3,68% la 1,28%); 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,80% la 1,68%); 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 3,14% la 1,53%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 3,33% la 1,27%).

Tabelul nr. 5

Schimbări structurale în partea ce revine forței de muncă din VAB (ponderea remunerării salariaților în VAB) din principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	74,07	6,13
2	Creșterea animalelor	23,07	19,66
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv sisturile și nisipurile bituminoase)	0,95	139,17
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	3,93	48,29
26	Fabricarea băuturilor	11,85	22,89
28	Industria textilă și a produselor textile	45,23	88,74
36	Prelucrarea țiteiului	14,22	30,24
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-95,06	106,01
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	43,28	59,55
56	Producția de tuburi	32,26	75,18
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	50,79	61,71
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	66,94	84,17
69	Industria de mașini și aparate electrice	48,73	52,36
79	Producția și distribuirea energiei electrice	180,36	31,72
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	10,38	97,36
88	Alte transporturi	55,14	33,04
95	Telecomunicații	42,84	24,10
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	10,03	62,64
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	70,38	53,15
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	68,72	51,74

Ponderea remunerării salariaților în VAB reflectă partea de VAB care revine forței de muncă; se constată schimbări importante care au avut loc în perioada dintre cei doi ani:

- Ramura 38. *Fabricarea produselor chimice de bază*, trece de la VAB negativă în 1989 la VAB pozitivă în 1999 (valoarea producției efective nu mai este sub valoarea consumurilor intermediare primite).
- Majoritatea ramurilor înregistrează o creștere a ponderii remunerației salariaților în valoarea adăugată brută, ceea ce indică o creștere mai rapidă a salariilor decât a capitalului. Creșteri semnificative (în 1999 față de 1989) au avut loc în ramurile extractive (ca urmare a creșterii mai rapide a salariilor decât a investițiilor): 7. *Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv sisturile și nisipurile bituminoase)* (de la 0,95% la 139,17%); 8. *Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)* (de la 3,93% la 48,29%); 80. *Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)* (de la 10,38% la 97,36%).
- Scăderi semnificative a părții care revine forței de muncă din VAB au avut loc în ramurile: 1. *Cultura vegetală* (de la 74,07% la 6,13%), ca urmare a schimbării structurii de proprietate și a restituirii pământurilor, și 79. *Producția și distribuția energiei electrice* (de la 180,36% la 31,72%).

Tabelul nr. 6

Schimbări structurale în gradul de calificare al forței de muncă din VAB în principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,83	0,26
2	Creșterea animalelor	0,02	0,13
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,32	0,54
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)	3,14	3,84
26	Fabricarea băuturilor	0,09	1,15
28	Industria textilă și a produselor textile	1,31	0,21
36	Prelucrarea țiteiului	1,11	0,63
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,40	0,42
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	1,28	0,43
56	Producția de tuburi	1,01	0,61
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	5,82	0,67
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	8,68	0,69
69	Industria de mașini și aparate electrice	3,31	0,56
79	Producția și distribuția energiei electrice	1,91	4,47
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,03	0,03
88	Alte transporturi	0,08	3,05
95	Telecomunicații	0,66	2,62
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,00	1,06
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,07	3,89
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,01	3,69
		32,07	28,95

A avut loc o scădere a ponderii cheltuielilor cu învățământul, activitatea de cercetare-dezvoltare și activități informatice în principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare (de la 32,07 în 1989 la 28,95 în 1999). Mai mult, a avut loc o schimbare a raportului dintre cercetarea propriu-zisă și activitățile informatice. Pe ramuri, au loc schimbări semnificative astfel:

- Crește în ramurile: 79. *Producția și distribuția energiei electrice* (de la 1,91% la 4,47%); 88. *Alte transporturi* (de la 0,08% la 3,05%); 95. *Telecomunicații* (de la 0,00% la 1,06%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,07% la 3,89%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 0,01% la 3,69%);
- Scade în ramurile: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 5,82% la 0,67%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 8,68% la 0,69%); 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (de la 3,31% la 0,56%).

4.2.2. Resursele de capital

Analizăm mai întâi utilizarea resurselor furnizate de activitățile financiar-bancare către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare (CI). Spre deosebire de ramurile exportatoare, unde nu s-au înregistrat schimbări importante în acest domeniu, în ramurile furnizoare de CI crește ponderea *activităților financiar-bancare și de asigurări* de la 6,80% din total în 1989 la 23,31% din total în 1999. Totuși această creștere nu are nici o semnificație la nivelul economiei, întrucât peste 16% se datorează creșterii autoconsumului de *activități financiar-bancare și de asigurări* în propria ramură, ceea ce a îmbunătățit poate activitatea acestei ramuri, dar nu are nici un efect în ceea ce privește capitalizarea economiei.

Tabelul nr. 7

Schimbări structurale în utilizarea resurselor de capital din principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,86	1,45
2	Creșterea animalelor	0,06	2,10
7	Extracția și prepararea cărbunului (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,13	0,02
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)	0,03	0,11
26	Fabricarea băuturilor	0,03	0,25
28	Industria textilă și a produselor textile	0,31	0,15
36	Prelucrarea țeiului	0,29	0,20
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,39	0,18
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,21	0,04
56	Producția de tuburi	0,14	0,08
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,18

Cod	Denumire ramură	1989	1999
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,63	0,13
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,11	0,14
79	Producția și distribuția energiei electrice	0,28	0,27
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,01	0,03
88	Alte transporturi	0,19	0,50
95	Telecomunicații	0,00	0,91
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,34	16,37
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,12
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,33	0,10
		6,80	23,31

Pe ramuri schimbările între 1989 și 1999 sunt nesemnificative.

Dacă analizăm partea ce revine capitalului din valoarea adăugată brută, schimbările sunt vizibile.

Tabelul nr. 8

Schimbări structurale în partea care revine capitalului din VAB (ponderea excedentului brut de exploatare în VAB) pentru principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	21,11	94,99
2	Creșterea animalelor	73,80	77,42
7	Extracția și prepararea cărbunului (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	95,05	-40,81
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestora)	93,38	49,72
26	Fabricarea băuturilor	90,45	74,05
28	Industria textilă și a produselor textile	56,44	9,39
36	Prelucrarea țiteiului	83,55	80,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	9,31	4,26
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	49,57	38,48
56	Producția de tuburi	74,55	21,30
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	45,42	36,88
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	44,88	14,16
69	Industria de mașini și aparate electrice	49,66	45,82
79	Producția și distribuția energiei electrice	-114,30	67,19
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	87,92	0,89
88	Alte transporturi	37,29	67,46
95	Telecomunicații	51,35	74,65
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	88,72	30,74
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	17,43	20,71
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	22,08	43,81

Există schimbări importante la nivelul ramurilor în ceea ce privește partea din valoarea adăugată brută care revine forței de muncă și cea care revine capitalului. Numai pentru câteva ramuri ponderea excedentului brut de exploatare a rămas la aproximativ același nivel în 1999 față de 1989: 2. *Creșterea animalelor*; 36. *Prelucrarea țigăiului*; 38. *Fabricarea produselor chimice de bază*; 69. *Industria de mașini și aparate electrice*; 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*.

Schimbarea raportului dintre contribuția forței de muncă și contribuția capitalului are cauze diferite:

- Așa cum am menționat în cap. 3.2.2., în ramura 1. *Cultura vegetală*, desființarea IAS-urilor și CAP-urilor, precum și retrocedarea pământului către proprietari, a dus la diminuarea numărului de salariați, astfel încât ponderea salariilor în VAB este foarte mică, ceea ce duce la o creștere a ponderii excedentului brut de exploatare.
- O poziție deosebită o are ramura 7. *Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)*, pentru care în 1999 excedentul brut de exploatare este negativ; în această ramură ponderea salariilor în Valoarea adăugată brută este de peste 139%, iar subvențiile de producție, deși reprezintă aproape 46% din VAB, nu acoperă pierderile datorate prețurilor mici de vânzare a producției.
- Ponderea părții care revine capitalului în VAB a crescut în ramura 79. *Producția și distribuția energiei electrice* care, în 1989 avea valoare adăugată brută negativă din cauza prețurilor scăzute de vânzare a producției în raport cu valoarea consumurilor productive necesare pentru realizarea producției.

4.2.3. Infrastructura

Pentru a analiza în ce proporție este utilizată infrastructura de către principalele ramuri furnizoare de consumuri productive, am luat în considerare consumurile intermediare furnizate acestor ramuri de către activitățile de transport, poștă și telecomunicații. Între 1989 și 1999 a avut loc o creștere semnificativă a utilizării infrastructurii de către ramurile furnizoare de consumuri intermediare, de la 32,96% în 1989 la 54,45% în 1999.

Tabelul nr. 9

Schimbări structurale în utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,07	4,50
2	Creșterea animalelor	0,27	5,54
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	2,98	0,91
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,67	0,26
26	Fabricarea băuturilor	0,22	0,30
28	Industria textilă și a produselor textile	1,03	0,35
36	Prelucrarea țiteiului	0,71	6,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,60	0,73
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	3,33	0,13
56	Producția de tuburi	0,40	0,18
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	2,57	1,28
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	1,88	0,79
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,47	0,66
79	Producția și distribuirea energiei electrice	1,62	1,11
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	4,44	0,48
88	Alte transporturi	3,95	13,79
95	Telecomunicații	0,37	8,69
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,02	2,57
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,04	1,84
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,31	3,78
		32,96	54,45

Pe ramuri, principalele schimbări sunt:

- A crescut gradul de utilizare a infrastructurii în ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 0,27% la 5,54%); 36. *Prelucrarea țiteiului* (de la 0,71% la 6,58%); 88. *Alte transporturi* (de la 3,95% la 13,79% – autoconsum); 95. *Telecomunicații* (de la 0,37% la 8,69% – autoconsum); și în ramurile prestatoare de servicii.
- A scăzut în ramurile: 7. *Extracția și prepararea cărbunelui* (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase) (de la 2,98% la 0,91%); 38. *Fabricarea produselor chimice de bază* (de la 2,60% la 0,73%); 52. *Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos* (de la 3,30% la 0,13%); 80. *Producția și distribuirea gazelor* (exclusiv extracția gazului metan) (de la 4,44% la 0,48%).

4.2.4. Resursele fizice

Consumurile intermediare *primite* de principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare pentru realizarea producției proprii au crescut în 1999

la 42.23% față de 37.99% în 1989 . Aceasta indică o creștere a prețurilor de producție din ramurile furnizoare și duce, prin efecte propagate, la creșterea prețurilor consumurilor productive furnizate de aceste ramuri în economie.

Tabelul nr. 10

Schimbări structurale în utilizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	5,33	4,39
2	Creșterea animalelor	1,98	5,44
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,84	0,72
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,20	0,93
26	Fabricarea băuturilor	1,48	2,71
28	Industria textilă și a produselor textile	3,26	1,52
36	Prelucrarea țițeiului	5,50	3,76
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,75	1,88
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	1,63	0,31
56	Producția de tuburi	1,86	0,37
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,20	1,23
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,73	0,63
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,27	0,88
79	Producția și distribuirea energiei electrice	2,42	7,03
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	2,27	1,30
88	Alte transporturi	1,43	3,09
95	Telecomunicații	0,09	1,40
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,05	0,93
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,02	1,12
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,67	2,59
		37,99	42,23

Schimbările în ceea ce privește consumurile intermediare primite de ramurile furnizoare de consumuri intermediare sunt numeroase. Vom menționa, ca și până acum, pe cele semnificative:

- Au loc creșteri în ramurile: 2. Creșterea animalelor (de la 1,98% la 5,44%); 79. *Producția și distribuirea energiei electrice* (de la 2,42% la 7,03%); 88. *Alte transporturi* (de la 1,43% la 3,09%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,02% la 1,12%); 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (de la 0,67% la 2,59%).
- Scăderi semnificative în ramurile: 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,26% la 1,52%); 36. *Prelucrarea țițeiului* (de la 5,50% la 3,76%); 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 2,73% la 0,63%).

4.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere

4.3.1. Cererea internă

Deși între ramurile analizate, unele produc și pentru export, (rolul lor a fost analizat în prima parte a acestei lucrări), ele rămân ramuri preponderent furnizoare pentru piața internă, nu numai ca furnizoare de consumuri productive pentru celelalte ramuri ale economiei, dar și pentru consumul final și formarea brută de capital fix.

În ceea ce privește furnizarea consumurilor intermediare, acest aspect a fost analizat în capitolul 4.1. Am inclus în această categorie ramurile care au o pondere mai mare de 2% din totalul consumurilor intermediare furnizate celorlalte ramuri din economie fie într-un an, fie în celălalt. Ele acoperă peste 50% din totalul consumurilor intermediare.

Vom analiza schimbările petrecute între 1989 și 1999 în furnizarea consumului final de către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare. Dacă în 1989 aceste ramuri asigurau cca un sfert din consumul final (26,42%), în 1999 ponderea lor în totalul consumului final a crescut la 34,11%.

Tabelul nr. 11

Schimbări structurale în furnizarea consumului final de către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,61	6,54
2	Creșterea animalelor	3,67	5,84
7	Extracția și prepararea cărbunului (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,11	0,01
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)	0,00	0,00
26	Fabricarea băuturilor	3,27	5,10
28	Industria textilă și a produselor textile	4,97	1,83
36	Prelucrarea țiteiului	1,32	4,73
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,00	0,06
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,47
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	0,00
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,03
79	Producția și distribuția energiei electrice	1,11	0,90
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,35	0,41
88	Alte transporturi	1,75	2,04
95	Telecomunicații	0,85	1,66
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,58	0,65
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,17	0,10
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	3,19	3,72
		26,42	34,11

Pe ramuri, apar creșteri în consumul de alimente și băuturi, transporturi și produse de prelucrare a țițeiului, telecomunicații:

- 1. *Cultura vegetală* (de la 4,61% la 6,54%); 2. *Creșterea animalelor* (de la 3,67% la 5,84%); 26. *Fabricarea băuturilor* (de la 3,27% la 5,10%); 36. *Prelucrarea țițeiului* (de la 1,32% la 4,73%); 95. *Prelucrarea țițeiului* (de la 0,85% la 1,66%).
- Scade semnificativ consumul final de produse textile: 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 4,97% la 1,83%).

Puține sunt ramurile care, fiind furnizoare de consumuri intermediare, sunt și furnizoare de activități privind formarea brută de capital fix. Pe ansamblu, a avut loc o ușoară scădere a acestui tip de activități, de la 16,52% din total în 1989 la 14,94% din total în 1999.

Tabelul nr. 12

Schimbări structurale în furnizarea formării brute de capital fix de către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,37	0,12
2	Creșterea animalelor	-0,55	-0,42
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,00	0,00
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,00	0,00
26	Fabricarea băuturilor	0,00	0,00
28	Industria textilă și a produselor textile	0,00	0,00
36	Prelucrarea țițeiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,02
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	7,26	0,97
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	7,42	13,02
69	Industria de mașini și aparate electrice	2,02	1,21
79	Producția și distribuția energiei electrice	0,00	0,00
80	Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,00	0,00
88	Alte transporturi	0,00	0,00
95	Telecomunicații	0,00	0,00
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,00	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,02
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,00	0,00
		16,52	14,94

Două sunt ramurile în care aceste schimbări sunt evidente:

- Are loc o creștere semnificativă a participării la formarea brută de capital fix în ramura: 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică* (de la 7,42% la 13,02%).

- Se produce o scădere în ramura: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 7,26% la 0,97%).

4.3.2. Cererea externă

Măsurată prin ponderea la export a principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare, cererea externă pentru aceste ramuri a scăzut de la 40,49% din totalul exportului în 1989, la 33,41% în 1999.

Tabelul nr. 13

Schimbări structurale în exportul principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,06	2,47
2	Creșterea animalelor	0,06	1,02
7	Extracția și prepararea cărbunului (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,02	0,00
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,00	0,00
26	Fabricarea băuturilor	0,59	0,26
28	Industria textilă și a produselor textile	3,69	5,39
36	Prelucrarea țițeiului	19,87	3,39
38	Fabricarea produselor chimice de bază	5,92	3,93
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,26	0,00
56	Producția de tuburi	1,12	1,62
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,73	2,66
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	5,53	0,98
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,87	3,41
79	Producția și distribuirea energiei electrice	0,06	0,76
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,00	0,05
88	Alte transporturi	0,12	2,92
95	Telecomunicații	0,23	0,75
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,36	0,57
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	2,63
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,00	0,61
		40,49	33,41

Scăderea cea mai importantă a avut loc în exportul de produse petroliere: ramura 36. *Prelucrarea țițeiului*, care scade de la 19,87% din totalul exportului în 1989, la 3,39% în 1999.

Au loc unele creșteri în ramurile: 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 3,69% la 5,39%); 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (de la 0,87% la 3,41%); 88. *Alte transporturi* (de la 0,12% la 2,92%); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,00% la 2,63%).

4.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport

Ca și în analiza principalelor ramuri exportatoare, vom considera „industrii suport” pentru o anumită ramură, acele industrii sau ramuri care acoperă cel puțin 50% din totalul consumurilor intermediare primite de ramura analizată. Pentru a restrânge aria de analiză, ne vom limita doar la acele ramuri care depășesc 3% din total în unul din cei doi ani: în 1989 aceste ramuri acopereau aproape 34% din totalul consumurilor intermediare, iar în 1999 circa 41%.

Tabelul nr. 14

Ramurile furnizoare de consumuri productive cu o pondere mai mare de 3% din totalul consumurilor intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,43	8,79
2	Creșterea animalelor	5,88	2,76
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	4,32	3,59
28	Industria textilă și a produselor textile	3,88	4,52
36	Prelucrarea țiteiului	3,63	3,17
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	4,02	1,68
79	Producția și distribuția energiei electrice	2,54	9,43
88	Alte transporturi	2,61	4,07
95	Telecomunicații	0,49	3,07
		33,81	41,07

4.4.1. Industrii-suport pentru ramura: 1. Cultura vegetală

Tabelul de mai jos cuprinde ramurile care acoperă peste 50% din consumurile intermediare ale ramurii 01. *Cultura vegetală*, inclusiv autoconsumul ramurii; cele două coloane indică ponderea consumurilor intermediare furnizate ramurii analizate de către ramurile suport în 1989, respectiv 1999.

Tabelul nr. 15

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
01	Cultura vegetală	30,84	44,67
03	Servicii auxiliare	24,91	5,85
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,13	15,17
39	Fabricarea pesticidelor și a altor produse agrochimice	13,11	6,05

Concluzii:

- Autoconsumul ramurii este în creștere, dar scade utilizarea serviciilor auxiliare, ca urmare a privatizării agriculturii și a slabei puteri financiare a micilor gospodării țărănești.
- Crește utilizarea produselor chimice de bază, dar scade utilizarea pesticidelor și a altor produse agrochimice.

4.4.2. Industрии-suport pentru ramura: 2. Creșterea animalelor

Tabelul nr. 16

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
01	Cultura vegetală	3,89	48,54
02	Creșterea animalelor	15,81	10,95
24	Fabricarea produselor pentru creșterea animalelor	74,85	10,18

Concluzii:

- Crește utilizarea produselor vegetale, scade utilizarea produselor industriale (furaje concentrate etc.) pentru creșterea animalelor; aceasta este o consecință a dispariției marilor complexe de creștere a animalelor.

4.4.3. Industрии-suport pentru ramura: 8. Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)

Tabelul nr. 17

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
08	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,00	24,90
36	Prelucrarea țițeiului	11,56	5,10
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	11,37	1,03
79	Producția și distribuția energiei electrice	12,30	12,44
88	Alte transporturi	15,45	0,89
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	15,18	9,05

Concluzii:

- Crește autoconsumul.
- Scad investițiile în mașini de utilizare specifică, transporturile și serviciile.

4.4.4. Industrii-suport pentru ramura: 28. Industria textilă și a produselor textile

Tabelul nr. 18

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
01	Cultura vegetală	10,21	17,09
02	Creșterea animalelor	8,74	2,48
28	Industria textilă și a produselor textile	46,78	46,74
44	Fabricarea firelor și fibrelor sintetice sau artificiale	17,51	5,75

Concluzii:

- Crește utilizarea materiilor prime vegetale.
- Scade utilizarea materiilor prime de origine animală și a firelor și fibrelor sintetice.

4.4.5. Industrii-suport pentru ramura: 36. Prelucrarea țițeiului

Tabelul nr. 19

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
08	Extracția petrolului (inclusiv sisturile și nisipurile bituminoase)	78,58	70,87
36	Prelucrarea țițeiului	10,96	1,54
89	Transporturi prin conducte	0,46	15,39

Concluzii:

- Scade autoconsumul ramurii; și a petrolului autohton.
- Crește ponderea transportului prin conducte.

4.4.6. Industrii-suport pentru ramura: 60. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal

Tabelul nr. 20

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
55	Siderurgia și producția de feroaliaje	9,20	2,22
56	Producția de tuburi	19,40	2,26
58	Alte produse siderurgice	5,07	12,22
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	18,75	16,01
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice (fără motoare pentru avioane, vehicule și motociclete)	1,37	12,24
79	Producția și distribuirea energiei electrice	2,54	6,50

Concluzii:

- Cresc investițiile în echipamente și utilizarea energiei electrice.
- Se schimbă raportul dintre utilizarea produselor ramurii *Siderurgie și producția de feroaliaje* și utilizarea *Altor produse siderurgice*.
- Scade utilizarea tuburilor în ramura: Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal

4.4.7. Industрии-suport pentru ramura: 79. Producția și distribuirea energiei electrice

Tabelul nr. 21

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
07	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	33,52	12,53
36	Prelucrarea țițeiului	8,44	0,59
79	Producția și distribuirea energiei electrice	5,93	56,60
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	25,42	1,80

Concluzii:

- Scade utilizarea cărbunelui, țițeiului și a gazelor în producția energiei electrice.
- Crește autoconsumul ramurii.

4.4.8. Industрии-suport pentru ramura: 88. Alte transporturi

Tabelul nr. 22

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
36	Prelucrarea țițeiului	24,16	14,03
72	Industria mijloacelor de transport rutier	25,80	7,05
88	Alte transporturi	13,72	38,02

Concluzii:

- Scad investițiile în mijloace de transport rutier.
- Scade utilizarea țițeiului în acest tip de transporturi.

4.4.9. Industrii-suport pentru ramura: 95. Telecomunicații

Tabelul nr. 23

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare și comunicații	35,87	7,69
88	Alte transporturi	21,03	1,13
95	Telecomunicații	0,00	57,40

Concluzii:

- Crește autoconsumul ramurii;
- Scad investițiile în echipamente, precum și utilizarea ramurii *Alte transporturi*.

4.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale

4.5.1. Subvenții

Schimbările în ceea ce privește politica de subvenționare a ramurilor sunt majore: dacă în 1989 nici una dintre ramurile furnizoare de consumuri intermediare nu primea subvenții pe produs, în 1999 aceste ramuri primesc 51,29% din totalul subvențiilor.

Tabelul nr. 24

Schimbări structurale în acordarea subvențiilor către principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	22,74
2	Creșterea animalelor	0,00	1,88
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,00	21,80
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	0,00	0,00
26	Fabricarea băuturilor	0,00	0,00
28	Industria textilă și a produselor textile	0,00	0,00
36	Prelucrarea țiteiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,00
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	4,86
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,00
79	Producția și distribuirea energiei electrice	0,00	0,00
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,00	0,00
88	Alte transporturi	0,00	0,00
95	Telecomunicații	0,00	0,00

Cod	Denumire ramură	1989	1999
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,00	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,00	0,00
		0,00	51,29

Pe ramuri, ponderea cea mai mare a subvențiilor o dețin ramurile: 1. *Cultura vegetală* (22.74% din total) și 7. *Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)* – 21.80% din totalul subvențiilor.

4.5.2. Impozite

Ponderea impozitelor pe produs plătite de principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare în economie a crescut în 1999 la 47,94% din total față de 39,59% în 1989.

Tabelul nr. 25

Schimbări structurale în politica fiscală față de principalele ramuri furnizoare de consumuri intermediare

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	1,15
2	Creșterea animalelor	0,00	0,38
7	Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	0,52	0,20
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	7,26	1,84
26	Fabricarea băuturilor	15,21	17,11
28	Industria textilă și a produselor textile	2,27	1,10
36	Prelucrarea țiteiului	5,41	13,58
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,32
52	Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos	0,00	0,15
56	Producția de tuburi	0,00	0,13
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,71
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	1,25
69	Industria de mașini și aparate electrice	0,00	0,94
79	Producția și distribuirea energiei electrice	2,55	4,32
80	Producția și distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,00	0,65
88	Alte transporturi	0,47	2,12
95	Telecomunicații	5,18	0,24
96	Activități financiare, bancare și de asigurări	0,00	0,53
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,67
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,73	0,53
		39,59	47,94

Principalele schimbări pe ramuri sunt următoarele:

- Ponderea impozitelor crește de la 5,41% în total (1989) la 13,58% (1999) în ramura: *36. Prelucrarea țițeiului*.
- Scade în ramurile: *8. Extracția petrolului* (inclusiv activități de servicii anexe acesteia) (de la 7,26% la 1,84%); *95. Telecomunicații* (de la 5,18% la 0,24%).

4.5.3. Politici salariale

Schimbările structurale în politicile salariale din ramurile furnizoare de consumuri intermediare au fost analizate în capitolul referitor la costurile cu forța de muncă.

4.5.4. Politici privind învățământul și activitatea de cercetare-dezvoltare

Aceste politici au fost analizate în capitolul referitor la calitatea și pregătirea forței de muncă.

5. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU CONSUMUL FINAL (1999 COMPARATIV CU 1989)

5.1. Poziția în cadrul economiei

Am luat în considerare ramurile a căror pondere în consumul final este mai mare de 3% fie în 1989, fie în 1999; aceste ramuri acoperă circa 65% din totalul consumului final în fiecare din cei doi ani. Pentru a pune în evidență schimbările din poziția acestor ramuri în cadrul economiei, vom analiza:

- Ponderea acestora în cadrul consumului final total și schimbările apărute în 1999 față de 1989;
- Contribuția lor la formarea resurselor;
- Contribuția acestor ramuri la realizarea valorii adăugate brute.

Tabelul nr. 1

Schimbări structurale în consumul final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,61	6,54
2	Creșterea animalelor	3,67	5,84
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	11,78	7,14
26	Fabricarea băuturilor	3,27	5,10
28	Industria textilă și a produselor textile	4,97	1,83
29	Industria confecțiilor din textile	4,34	0,89
36	Prelucrarea țesăturii	1,32	4,73
86	Restaurante	11,23	1,90
97	Tranzacții imobiliare	2,04	12,74
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	7,80	5,20
103	Învățământ	3,15	4,41
104	Sănătate și asistență socială	3,59	5,06
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	3,19	3,72
		64,96	65,09

Au avut loc schimbări importante în structura consumului final.

- Crește consumul de produse agricole (vegetale și animale), ca urmare a creșterii autoconsumului în gospodăriile populației (de la 3,27% la 5,10%) produse vegetale; respectiv (de la 4,61% la 6,54%) produse animale.

- Crește consumul de băuturi alcoolice (de la 3,67% la 5,84%).
- Scade consumul de carne și produse din carne (de la 11,97% la 7,14%).
- Scade ponderea consumului în restaurante (de la 11,23% la 1,90%).
- Crește consumul de produse petroliere (de la 1,32% la 4,73%), ca urmare a creșterii numărului de mașini.
- Scade consumul de textile și produse textile (de la 4,97% la 1,83%); și a confecțiilor textile (de la 4,34 % la 0,89%).
- Crește semnificativ ponderea pieței imobiliare (de la 2,04% la 12,74%).

Tabelul nr. 2

Contribuția principalelor ramuri producătoare pentru consum final la formarea resurselor

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	6,70
2	Creșterea animalelor	3,87	3,48
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	3,47	3,25
26	Fabricarea băuturilor	2,00	2,96
28	Industria textilă și a produselor textile	3,85	3,29
29	Industria confecțiilor din textile	2,00	2,38
36	Prelucrarea țesăturii	3,90	3,51
86	Restaurante	2,77	0,99
97	Tranzacții imobiliare	0,56	5,11
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	1,91	1,93
103	Învățământ	0,77	1,64
104	Sănătate și asistență socială	0,88	1,88
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,85	2,39
		31,58	39,51

Contribuția principalelor ramuri furnizoare pentru consumul final la formarea resurselor a crescut în 1999 la 39,51% din total față de 31,58% în 1989. Schimbările pe ramuri nu sunt semnificative, cu excepția:

- Pieței imobiliare, a cărei contribuție la formarea resurselor crește de la 0,56% în 1989 la 5,11% în 1999;
- Serviciilor publice (învățământ, sănătate, alte servicii colective, sociale și personale), a căror contribuție la formarea resurselor se dublează;
- Restaurantelor, a căror contribuție scade de la 2,77% în 1989 la 0,99% în 1999.

Tabelul nr. 3

Contribuția principalelor ramuri producătoare pentru consum final la formarea valorii adăugate brute

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,75	11,62
2	Creșterea animalelor	8,58	2,57
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	1,72	2,38
26	Fabricarea băuturilor	1,66	1,40
28	Industria textilă și a produselor textile	4,51	0,75
29	Industria confecțiilor din textile	2,45	1,32
36	Prelucrarea țiteiului	0,76	0,85
86	Restaurante	0,73	0,52
97	Tranzacții imobiliare	1,15	8,55
102	Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie	2,80	3,80
103	Învățământ	2,49	3,40
104	Sănătate și asistență socială	1,90	2,25
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,42	3,00
		34,91	42,42

Contribuția ramurilor furnizoare de consum final la formarea valorii adăugate brute crește de la 34,75% în 1989 la 42,42% în 1999. Principalele schimbări apar în ponderea ramurilor, astfel:

- Crește semnificativ în ramurile: 1. *Cultura vegetală* (de la 4,75% la 11,62%); și 97. *Tranzacții imobiliare* (de la 1,15% la 8,55%);
- Scade semnificativ în ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 8,58% la 2,57%) și 28. *Industria textilă și a produselor textile* (de la 4,51% la 0,75%).

5.2. Metodologia lui Porter: condiții generale

Conform metodologiei prezentate în capitolul 1, vom analiza: resursele umane; resursele de capital; utilizarea infrastructurii; resursele fizice.

5.2.1. Resursele umane

Pentru analiza resurselor umane vom folosi informațiile privind costul acestora și gradul de calificare a forței de muncă utilizate în ramurile furnizoare de consum final. Pentru a evalua costul forței de muncă am utilizat informațiile privind remunerarea acesteia și ponderea remunerării salariaților în valoarea adăugată brută, ca reprezentând partea care revine forței de muncă. Pentru a evalua gradul de calificare a forței de muncă utilizate în ramurile furnizoare ale consumului final, am luat în considerare inputurile primite de aceste ramuri din ramurile: învățământ, cercetare-dezvoltare, activități informatice.

Tabelul nr. 4

**Schimbări structurale în remunerarea salariaților din principalele ramuri
furnizoare ale consumului final**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,55	1,81
2	Creșterea animalelor	3,68	1,28
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,29	0,49
26	Fabricarea băuturilor	0,37	0,81
28	Industria textilă și a produselor textile	3,80	1,68
29	Industria confecțiilor din textile	2,12	3,03
36	Prelucrarea țițeiului	0,20	0,66
86	Restaurante	0,67	0,91
97	Tranzacții imobiliare	0,56	0,39
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	4,27	8,92
103	Învățământ	3,76	6,72
104	Sănătate și asistență socială	2,95	5,04
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,81	3,94
		31,03	35,68

În 1999 crește ponderea remunerării salariaților pentru ramurile furnizoare ale consumului final la 35,68% din total față de 31,03%, cât era în 1989. Pe ramuri:

- Ponderea remunerării salariaților scade semnificativ în ramurile agricole, ca urmare a schimbării structurii de proprietate și a desființării CAP-urilor și IAS-urilor, ca și a marilor complexe de creștere a animalelor;
- Crește semnificativ în ramurile administrative și de asistență socială: 102. *Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie*; 103. *Învățământ*; 104. *Sănătate și asistență socială*; 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale*.

Tabelul nr. 5

**Schimbări structurale în partea care revine forței de muncă din valoarea
adăugată brută (ponderea remunerării salariaților în VAB) principalele
ramuri furnizoare ale consumului final**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	74,07	6,13
2	Creșterea animalelor	23,07	19,66
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	9,11	8,17
26	Fabricarea băuturilor	11,85	22,89
28	Industria textilă și a produselor textile	45,23	88,74
29	Industria confecțiilor din textile	46,48	90,73
36	Prelucrarea țițeiului	14,22	30,24
86	Restaurante	49,26	69,47

Cod	Denumire ramură	1989	1999
97	Tranzacții imobiliare	26,07	1,79
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	81,96	92,46
103	Învățământ	81,17	77,90
104	Sănătate și asistență socială	83,29	88,44
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	68,72	51,74

- În ramurile agricole are loc o scădere a părții din valoarea adăugată brută care revine forței de muncă.
- În ramurile administrative și de servicii publice partea care revine forței de muncă din VAB rămâne la un nivel comparabil în cei doi ani.
- Se dublează, în schimb, în ramurile: 26. *Fabricarea băuturilor*; 28. *Industria textilă și a produselor textile*; 29. *Industria confecțiilor din textile*; 36. *Prelucrarea țiteiului*.

Tabelul nr. 6

Schimbări structurale în gradul de calificare al forței de muncă din principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,83	0,26
2	Creșterea animalelor	0,02	0,13
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,12	1,48
26	Fabricarea băuturilor	0,09	1,15
28	Industria textilă și a produselor textile	1,31	0,21
29	Industria confecțiilor din textile	0,58	1,16
36	Prelucrarea țiteiului	1,11	0,63
86	Restaurante	0,00	0,96
97	Tranzacții imobiliare	0,04	0,94
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,33	2,94
103	Învățământ	0,01	0,59
104	Sănătate și asistență socială	0,01	2,48
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,01	3,69

- Are loc o creștere a gradului de calificare a forței de muncă în ramurile de servicii sociale și administrative: 102. *Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie*; 103. *Învățământ*; 104. *Sănătate și asistență socială*; 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale*; precum și în alte ramuri ca: 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii*;

26. *Fabricarea băuturilor*; 29. *Industria confecțiilor din textile*; 86. *Restaurante*;

- Scade gradul de calificare a forței de muncă în ramurile: 1. *Cultura vegetală*; 28. *Industria textilă și a produselor textile*; 36. *Prelucrarea țiteiului*.

5.2.2. Resursele de capital

Pentru a analiza utilizarea resurselor de capital în principalele ramuri furnizoare ale consumului final, am luat în considerare inputurile din ramura activități financiare, bancare și de asigurări, precum și partea care revine capitalului din VAB. În ceea ce privește utilizarea resurselor financiare, schimbările sunt minore: de la 4,23% din total în 1989 la 4,99% în 1999.

Tabelul nr. 7

Schimbări structurale în utilizarea resurselor financiare de către principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,86	1,45
2	Creșterea animalelor	0,06	2,10
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,04	0,09
26	Fabricarea băuturilor	0,03	0,25
28	Industria textilă și a produselor textile	0,31	0,15
29	Industria confecțiilor din textile	0,07	0,45
36	Prelucrarea țiteiului	0,29	0,20
86	Restaurante	0,01	0,09
97	Tranzacții imobiliare	0,19	0,09
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,03	0,00
103	Învățământ	0,00	0,01
104	Sănătate și asistență socială	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,33	0,10

De semnalat sunt ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 0,06% la 2,10%) și 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* (scade de la 1,33% la 0,10%).

Tabelul nr. 8

Schimbări structurale în partea care revine capitalului ramurii din valoarea adăugată brută (ponderea excedentului brut de exploatare în VAB) pentru principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	21,11	94,99
2	Creșterea animalelor	73,80	77,42
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	89,53	90,27
26	Fabricarea băuturilor	90,45	74,05
28	Industria textilă și a produselor textile	56,44	9,39

Cod	Denumire ramură	1989	1999
29	Industria confecțiilor din textile	71,91	7,52
36	Prelucrarea țiteiului	83,55	80,58
86	Restaurante	43,34	25,40
97	Tranzacții imobiliare	70,18	96,24
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	8,24	7,54
103	Învățământ	8,43	20,62
104	Sănătate și asistență socială	5,94	9,79
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	22,08	43,81

Partea care revine capitalului din valoarea adăugată brută a avut o evoluție extrem de diferită pe ramuri. Sunt câteva ramuri în care acest indicator și-a păstrat ordinul de mărime: 2. *Creșterea animalelor*; 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii*; 26. *Fabricarea băuturilor*; 36. *Prelucrarea țiteiului*; 97. *Tranzacții imobiliare*; 102. *Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie*; 104. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale*.

Cauzele care au dus la schimbarea raportului dintre contribuția forței de muncă și contribuția capitalului la formarea valorii adăugate brute sunt diferite pe ramuri: în ramura 1. *Cultura vegetală*, desființarea formelor agriculturii de stat a dus la scăderea drastică a numărului de salariați, ceea ce a modificat raportul dintre cele două ponderi. În alte ramuri cauza a fost utilizarea capacităților de producție vechi, fără nici o investiție nouă și exploatarea forței de muncă plătită cu salarii mai mici decât în altă parte: ramurile 28. *Industria textilă și a produselor textile*; 29. *Industria confecțiilor din textile*.

5.2.3. Infrastructura

Am considerat că indicatorii care pot oferi informații despre utilizarea infrastructurii sunt inputurile (consumurile intermediare) primite din ramurile: diverse activități de transport, activități de poștă și telecomunicații. Între 1989 și 1999 a avut loc o creștere a utilizării infrastructurii pentru ramurile furnizoare ale consumului final de la 21,48% la 32,39% din total.

Tabelul nr. 9

Schimbări structurale în utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,07	4,50
2	Creșterea animalelor	0,27	5,54
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,45	2,46
26	Fabricarea băuturilor	0,22	0,30
28	Industria textilă și a produselor textile	1,03	0,35
29	Industria confecțiilor din textile	0,32	0,94
36	Prelucrarea țiteiului	0,71	6,58

Cod	Denumire ramură	1989	1999
86	Restaurante	1,27	0,29
97	Tranzacții imobiliare	0,43	4,26
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	10,86	0,94
103	Învățământ	0,27	0,57
104	Sănătate și asistență socială	0,27	1,90
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	1,31	3,78

Pe ramuri schimbările semnificative au avut loc astfel:

- Utilizarea infrastructurii a crescut în ramurile: 2. *Creșterea animalelor* (de la 0,27% la 5,54%); 36. *Prelucrarea țeiului* (de la 0,71% la 6,58%); 97. *Tranzacții imobiliare* (de la 0,43% la 4,26%).
- A scăzut în ramura: 102. *Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie* (de la 10,86% la 0,94%).

5.2.4. Resurse fizice

Ponderea inputurilor (consumurilor intermediare) primite de către ramurile furnizoare ale consumului final în totalul consumurilor intermediare a crescut de la 31,31% în 1989 la 37,05% în 1999.

Tabelul nr. 10

Schimbări structurale în utilizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	5,33	4,39
2	Creșterea animalelor	1,98	5,44
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	4,21	4,07
26	Fabricarea băuturilor	1,48	2,71
28	Industria textilă și a produselor textile	3,26	1,52
29	Industria confecțiilor din textile	1,67	1,39
36	Prelucrarea țeiului	5,50	3,76
86	Restaurante	3,91	1,47
97	Tranzacții imobiliare	0,31	4,40
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	2,30	1,88
103	Învățământ	0,20	1,05
104	Sănătate și asistență socială	0,48	2,38
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,67	2,59
		31,31	37,05

Pe ramuri apare o tendință de creștere a ponderii inputurilor primite în total inputuri în creșterea animalelor și în ramurile de servicii sociale (învățământ, sănătate și alte activități de servicii colective, sociale și personale). Scad consumurile în ramurile: 28. *Industria textilă și a produselor textile*; 36. *Prelucrarea țeiului*; 86. *Restaurante*.

5.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere

5.3.1. Cererea internă

Principalele ramuri furnizoare ale consumului final sunt furnizoare pe piața internă a unei părți semnificative (circa un sfert) din consumurile intermediare destinate producției altor ramuri: ponderea lor în furnizarea consumurilor intermediare a crescut de la 23,39% în 1989 la 26,77% în 1999.

În ceea ce privește ponderea acestor ramuri pe piața internă în furnizarea consumului final, analiza a fost făcută în capitolul 5.1. Aceste ramuri nu participă la formarea brută de capital fix.

Tabelul nr. 11

Schimbări structurale în furnizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	6,43	8,79
2	Creșterea animalelor	5,88	2,76
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,63	1,34
26	Fabricarea băuturilor	1,94	2,32
28	Industria textilă și a produselor textile	3,88	4,52
29	Industria confecțiilor din textile	0,65	0,26
36	Prelucrarea țesăturii	3,63	3,17
86	Restaurante	0,03	0,64
97	Tranzacții imobiliare	0,09	0,86
102	Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,00	0,00
103	Învățământ	0,00	0,00
104	Sănătate și asistență socială	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,12	2,11
		23,29	26,77

Ramurile agricole au evoluții divergente: dacă ponderea culturii vegetale crește, cea a creșterii animalelor scade în furnizarea inputurilor pentru celelalte ramuri. Restul ramurilor rămân la același ordin de mărime.

5.3.2. Cererea externă

Pe piața externă ponderea acestor ramuri a scăzut de la 33,31% în totalul exportului în 1989 la 29,87% în totalul exportului în 1999.

Tabelul nr. 12

**Schimbări structurale în exportul furnizat de către principalele ramuri
furnizoare ale consumului final**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	1,06	2,47
2	Creșterea animalelor	0,06	1,02
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	2,24	0,22
26	Fabricarea băuturilor	0,59	0,26
28	Industria textilă și a produselor textile	3,69	5,39
29	Industria confecțiilor din textile	5,80	16,49
36	Prelucrarea țîțeiului	19,87	3,39
86	Restaurante	0,00	0,04
97	Tranzacții imobiliare	0,00	0,00
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,00	0,00
103	Învățământ	0,00	0,00
104	Sănătate și asistență socială	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,00	0,61
		33,31	29,87

Semnificative sunt schimbările din ramurile: 28. *Industria textilă și a produselor textile* (crește de la 5,80% la 16,49% din totalul exportului) și 36. *Prelucrarea țîțeiului* (scade de la 19,87% la 3,39% din totalul exportului).

5.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport

Am luat în considerare numai o parte dintre ramurile producătoare pentru consumul final și anume, cele care au produs mai mult de 5% din total în unul din cei doi ani. Aceste ramuri acoperă 48%, respectiv 49.5% din total. Ca ramuri suport am considerat că este suficient dacă acoperă cel puțin 50% din totalul inputurilor necesare ramurii respective.

Tabelul nr. 13

**Ramurile furnizoare de consum final cu o pondere mai mare de 5%
din totalul consumului final**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	4,61	6,54
2	Creșterea animalelor	3,67	5,84
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	11,78	7,14
26	Fabricarea băuturilor	3,27	5,10
86	Restaurante	11,23	1,90
97	Tranzacții imobiliare	2,04	12,74
102	Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie	7,80	5,20
104	Sănătate și asistență socială	3,59	5,06
		47,99	49,51

5.4.1. Industrii-suport pentru ramura: 1. Cultura vegetală

Tabelul nr. 14

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	30,84	44,67
3	Servicii auxiliare	24,91	5,85
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,13	15,17
39	Fabricarea pesticidelor și a altor produse agrochimice	13,11	6,05

Concluzii:

- Autoconsumul ramurii e în creștere, dar scade utilizarea serviciilor auxiliare, ca urmare a privatizării agriculturii și a slabei puteri financiare a micilor gospodării țărănești;
- Crește utilizarea produselor chimice de bază, dar scade utilizarea pesticidelor și a altor produse agrochimice.

5.4.2. Industrii-suport pentru ramura: 2. Creșterea animalelor

Tabelul nr. 15

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	3,89	48,54
2	Creșterea animalelor	15,81	10,95
24	Fabricarea produselor pentru creșterea animalelor	74,85	10,18

Concluzii:

- Crește utilizarea produselor vegetale, scade utilizarea produselor industriale (furaje concentrate etc.) pentru creșterea animalelor; este o consecință a dispariției marilor complexe de creștere a animalelor.

5.4.3. Industrii-suport pentru ramura: 18. Producția, prelucrarea și conservarea cărnii

Tabelul nr. 16

Cod	Denumire ramură	1989	1999
2	Creșterea animalelor	96,61	35,02
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	1,10	26,65

Concluzii:

- Scade semnificativ ponderea consumului de produse agricole (carne) din producția internă.
- În 1999 crește ponderea utilizării produselor prelucrate și conservate, precum și a produselor furnizate de alte ramuri: 25. Fabricarea altor pro-

duse alimentare (5,38%); 26. Fabricarea băuturilor (4,05%); 88. Alte transporturi (4,09%).

5.4.4. Industрии-suport pentru ramura: 26. Fabricarea băuturilor

Tabelul nr. 17

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	69,91	52,57
26	Fabricarea băuturilor	16,94	18,01

Concluzii:

- Este una dintre puținele ramuri în care nu sunt schimbări semnificative în ceea ce privește ramurile suport (furnizoare de inputuri).

5.4.5. Industрии-suport pentru ramura: 86. Restaurante

Tabelul nr. 18

Cod	Denumire ramură	1989	1999
25	Fabricarea altor produse alimentare	12,83	13,99
26	Fabricarea băuturilor	38,71	19,03
27	Industria tutunului	10,18	16,67
85	Hoteluri	0,01	10,88

Concluzii:

- A scăzut ponderea ramurii 26. *Fabricarea băuturilor*.
- În schimb a crescut ponderea ramurii 27. *Industria tutunului*.
- Ramura este în declin (ca pondere în totalul producției și în ceea ce privește valorii adăugate brute); au rămas în special restaurantele legate de industria hotelieră.

5.4.6. Industрии-suport pentru ramura: 97. Tranzacții imobiliare

Tabelul nr. 19

Cod	Denumire ramură	1989	1999
28	Industria textilă și a produselor textile	0,02	5,29
43	Fabricarea altor produse chimice	9,16	0,16
51	Fabricarea cimentului, varului și ipsosului	6,36	1,03
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	8,31	3,63
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	6,00	0,02
83	Construcții	24,10	10,12
95	Telecomunicații	4,34	7,01
97	Tranzacții imobiliare	4,31	14,10

Concluzii:

- Este o ramură în care s-au produs multe schimbări în ceea ce privește furnizarea de inputuri; și-au pierdut din importanță ramurile: *Fabricarea cimentului, varului și ipsosului; Fabricarea altor mașini de utilizare specifică; și chiar Construcțiile.*
- În schimb, a crescut ponderea ramurilor: *Industria textilă și a produselor textile; Telecomunicații; Tranzacții imobiliare.*

Cu alte cuvinte nu se mai vinde ceea ce se construiește (pentru că a scăzut volumul construcțiilor), ci doar ceea ce există deja construit.

5.4.7. Industрии-suport pentru ramura: 102. Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie

Tabelul nr. 20

Cod	Denumire ramură	1989	1999
33	Industria celulozei, hârtiei, cartonului și articolelor din hârtie și carton	4,22	33,24
34	Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport	2,49	16,22
36	Prelucrarea țesăturii	8,02	9,75
83	Construcții	12,09	1,70
95	Telecomunicații	13,42	2,62

Concluzii:

- Și în această ramură s-au produs mari schimbări în structura inputului: *construcțiile și telecomunicațiile* și-au pierdut din importanță, în timp ce ramurile *Industria celulozei, hârtiei, cartonului și articolelor din hârtie și carton* și *Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport* au o pondere mult mai ridicată în 1999 decât în 1989.

5.4.8. Industрии-suport pentru ramura: 104. Sănătate și asistență socială

Tabelul nr. 21

Cod	Denumire ramură	1989	1999
26	Fabricarea băuturilor	0,01	18,09
28	Industria textilă și a produselor textile	9,28	29,88
41	Fabricarea medicamentelor și a produselor farmaceutice	44,75	18,13
71	Industria de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optică și ceasornicărie	18,48	8,84

Concluzii:

- A scăzut capacitatea de dotare a acestei ramuri cu medicamente, produse farmaceutice, aparatură și instrumente medicale din lipsă de fonduri;

- A crescut utilizarea alcoolului și a produselor textile ca substitut al altor produse necesare.

5.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale

5.5.1. Subvenții

Schimbările din politica de subvenții în economia românească se reflectă și în structura subvențiilor acordate principalelor ramuri furnizoare ale consumului final: dacă în 1989 nu se acordau subvenții la producător, acestea fiind îndreptate către consumator, prin menținerea prețurilor la cumpărare, în 1999 aceste ramuri primesc aproape un sfert din totalul subvențiilor. Ramurile către care se îndreaptă subvențiile la producător sunt cele agricole și, în special, producția vegetală.

Schimbări structurale în acordarea subvențiilor către principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Tabelul nr. 22

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	22,74
2	Creșterea animalelor	0,00	1,88
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	0,00	0,00
26	Fabricarea băuturilor	0,00	0,00
28	Industria textilă și a produselor textile	0,00	0,00
29	Industria confecțiilor din textile	0,00	0,00
36	Prelucrarea țîțeiului	0,00	0,00
86	Restaurante	0,00	0,00
97	Tranzacții imobiliare	0,00	0,00
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,00	0,00
103	Învățământ	0,00	0,00
104	Sănătate și asistență socială	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,00	0,00
		0,00	24,62

5.5.2. Impozite

Pentru ramurile furnizoare ale consumului final impozitele se mențin la același ordin de mărime, cu o ușoară creștere, de la 39,10% din total în 1989, la 40,24% din total în 1999.

Schimbări structurale în politica fiscală față de principalele ramuri furnizoare ale consumului final

Tabelul nr. 23

Cod	Denumire ramură	1989	1999
1	Cultura vegetală	0,00	1,15
2	Creșterea animalelor	0,00	0,38
18	Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	6,50	2,18
26	Fabricarea băuturilor	15,21	17,11
28	Industria textilă și a produselor textile	2,27	1,10
29	Industria confecțiilor din textile	3,00	3,05
36	Prelucrarea țigărilor	5,41	13,58
86	Restaurante	5,66	1,00
97	Tranzacții imobiliare	0,33	0,15
102	Administrație publică și apărare, asistență socială obligatorie	0,00	0,00
103	Învățământ	0,00	0,00
104	Sănătate și asistență socială	0,00	0,00
105	Alte activități de servicii colective, sociale și personale	0,73	0,53
		39,10	40,24

Pe ramuri:

- S-au pus impozite și pe producția din agricultură, spre deosebire de 1989.
- Au crescut impozitele în ramurile: 36. *Prelucrarea țigărilor*; 26. *Fabricarea băuturilor*.
- Au scăzut în ramurile: 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii*; 86. *Restaurante*.

5.5.3. Politici salariale

Schimbările structurale în politicile salariale din ramurile furnizoare ale consumului final au fost analizate în capitolul referitor la costul forței de muncă.

5.5.4. Politici privind învățământul și activitatea de cercetare-dezvoltare

Schimbările structurale în politicile privind învățământul și activitatea de cercetare-dezvoltare din ramurile furnizoare ale consumului final au fost analizate în capitolul referitor la calitatea forței de muncă.

6. SCHIMBĂRI STRUCTURALE ÎN PRINCIPALELE RAMURI PRODUCĂTOARE PENTRU PIAȚA INTERNĂ: RAMURI CARE PRODUC PENTRU FORMAREA BRUTĂ DE CAPITAL FIX (1999/1989)

6.1. Poziția în cadrul economiei

Am luat în considerare ramurile a căror pondere în formarea brută de capital fix (FBCF) este mai mare de 4% fie în 1989, fie în 1999; aceste ramuri acoperă 79%, respectiv 81% din totalul FBCF, cu o creștere de 2% în 1999 față de 1989. Pentru a pune în evidență schimbările din poziția acestor ramuri în cadrul economiei, vom analiza:

- ponderea acestor ramuri în FBCF și schimbările apărute în 1999 față de 1989;
- contribuția lor la formarea resurselor;
- contribuția pe care au avut-o la realizarea valorii adăugate brute.

Tabelul nr. 1

Schimbări structurale în formarea brută de capital fix

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	7,26	0,97
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	3,73	4,06
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	7,42	13,02
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	1,31	4,76
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,66	8,74
77	Producția de mobilier	4,13	1,70
83	Construcții	50,50	47,78
		79,00	81,04

Pe ramuri:

- A scăzut dramatic ponderea ramurii 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal* (de la 7,26% la 0,97%), dar a crescut ponderea ramurilor: 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*; 72. *Industria mijloacelor de transport rutier*.

Tabelul nr. 2

**Contribuția principalelor ramuri producătoare
pentru FBCF la formarea resurselor**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,12	1,32
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	1,34	0,51
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,95	1,09
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,34	0,52
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,81	1,93
77	Producția de mobilier	1,20	1,19
83	Construcții	6,69	4,80
		17,45	11,37

Contribuția principalelor ramuri producătoare pentru FBCF scade de la 17.45% din total în 1989 la 11.37% din total în 1999. Scăderea se face resimțită practic de către toate ramurile analizate.

Tabelul nr. 3

**Contribuția principalelor ramuri producătoare pentru FBCF la formarea
valorii adăugate brute**

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,32	0,98
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	1,66	0,08
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,68	0,59
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,51	0,09
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,88	0,75
77	Producția de mobilier	1,62	0,81
83	Construcții	6,08	5,70
		16,74	9,00

Contribuția principalelor ramuri care produc pentru FBCF a scăzut de la 16,74% în 1989 la numai 9% în 1999. Scăderea se înregistrează practic la nivelul tuturor acestor ramuri; nici una nu cunoaște o creștere.

6.2. Metodologia lui Porter: condiții generale

Conform metodologiei descrise în capitolul nr. 1 vom analiza: resursele umane, resursele de capital, utilizarea infrastructurii, resursele fizice (consumurile intermediare primite).

6.2.1. Resursele umane

Resursele umane le vom analiza din punct de vedere al costului și din punct de vedere al calificării. În acest scop avem în vedere: informațiile privind

remunerarea salariaților din aceste ramuri și consumurile intermediare primite de la ramurile: învățământ, cercetare-dezvoltare, informatică și activități conexe. În cazul acestor ramuri, ținând seama de faptul că cea mai importantă pondere în cadrul ramurilor producătoare pentru FBCF este activitatea de *Construcții*, pentru aprecierea calificării forței de muncă vom lua în considerare și *Activitățile de arhitectură, inginerie și alte servicii tehnice*.

Tabelul nr. 4

Schimbări structurale în remunerarea salariaților din principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,14	1,53
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	1,40	0,19
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	3,33	1,27
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,08	0,04
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,80	1,36
77	Producția de mobilier	2,31	1,16
83	Construcții	9,72	5,98
		21,79	11,52

Ponderea remunerării salariaților în total pentru principalele ramuri care produc pentru FBCF a scăzut de la 21,79% în 1989 la numai 11,52% în 1999. Scăderea se înregistrează practic la nivelul tuturor acestor ramuri; nici una nu cunoaște o creștere.

Tabelul nr. 5

Schimbări structurale în partea ce revine forței de muncă din valoarea adăugată brută (ponderea remunerării salariaților în VAB) în principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	50,79	61,71
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	45,47	95,02
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	66,94	84,17
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	8,75	17,36
72	Industria mijloacelor de transport rutier	110,01	71,18
77	Producția de mobilier	76,62	56,75
83	Construcții	85,87	41,37

Dacă în ramurile: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*, 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală*, 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*, 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* partea care revine forței de muncă în valoarea adăugată brută a crescut, coordonându-se cu o scădere a părții ce revine capitalului, în ramurile: 72. *In-*

dustria mijloacelor de transport rutier, 77. Producția de mobilier, 83. Construcții are loc o scădere a părții care revine forței de muncă.

Tabelul nr. 6

Schimbări structurale în gradul de calificare a forței de muncă din principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	5,82	0,67
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	5,26	0,13
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	8,68	0,69
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	1,49	2,81
72	Industria mijloacelor de transport rutier	7,32	0,86
77	Producția de mobilier	0,69	1,13
83	Construcții	6,56	6,11

Are loc o scădere a calificării forței de muncă în ramurile: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*; 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală*; 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*; 72. *Industria mijloacelor de transport rutier*.

6.2.2. Resursele de capital

Pentru a analiza resursele de capital în principalele ramuri furnizoare pentru FBCF, am luat în considerare inputurile din ramura activități financiare bancare și de asigurări, precum și partea care revine capitalului din valoarea adăugată brută. Gradul de utilizare a resurselor financiare în activitățile de formare brută a capitalului fix a scăzut de la 3,22% din total în 1989 la 1,45% din total în 1999. Scăderea are loc practic în toate ramurile.

Tabelul nr. 7

Schimbări structurale în utilizarea resurselor financiare de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,18
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,42	0,02
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,63	0,13
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,05	0,00
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,32	0,36
77	Producția de mobilier	0,11	0,13
83	Construcții	1,24	0,64
		3,22	1,45

Tabelul nr. 8

Schimbări structurale în partea care revine capitalului ramurii din valoarea adăugată (ponderea excedentului brut de exploatare în VAB) pentru principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	45,42	36,88
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	48,40	3,43
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	44,88	14,16
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	89,54	80,40
72	Industria mijloacelor de transport rutier	29,17	26,78
77	Producția de mobilier	11,10	41,40
83	Construcții	3,80	56,89

Există mari diferențe pe ramuri; o scădere importantă are loc în ramurile: 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală* și 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*. O creștere semnificativă are loc în ramurile: 77. *Producția de mobilier* și 83. *Construcții*.

6.2.3. Infrastructura

Indicatorii care ne oferă informații despre utilizarea infrastructurii sunt: cei care reflectă inputurile primite de ramurile analizate din ramurile: diverse activități de transport, activități de poștă și telecomunicații. Între 1989 și 1999 a avut loc o scădere a utilizării infrastructurii de la 15,55% din total la 10,01% din total. Scăderea a avut loc în toate ramurile analizate.

Tabelul nr. 9

Schimbări structurale în utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	2,57	1,28
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,89	0,13
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	1,88	0,79
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,22	0,42
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,40	1,17
77	Producția de mobilier	1,20	0,67
83	Construcții	7,39	5,56

6.2.4. Resurse fizice (consumuri intermediare primite)

Ponderea inputurilor (consumurilor intermediare) primite de către ramurile producătoare pentru FBCF a scăzut de la 18,30% din total în 1989 la 10,96% din total în 1999. Scăderea afectează toate ramurile analizate.

Tabelul nr. 10

Schimbări structurale în utilizarea resurselor fizice de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,20	1,23
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	1,16	0,12
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,73	0,63
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,18	0,25
72	Industria mijloacelor de transport rutier	2,00	1,89
77	Producția de mobilier	0,95	1,21
83	Construcții	8,09	5,62
		18,30	10,96

6.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere

6.3.1. Cererea internă

Pe piața internă ramurile care produc pentru formarea brută de capital fix au un impact redus: în 1989 aceste ramuri furnizau 12,8% din totalul consumurilor intermediare, (procent care a scăzut la 5,93% în 1999) și 3,13% din totalul consumului final (procent care a crescut la 4,19% în 1999).

Tabelul nr. 11

Schimbări structurale în furnizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	4,02	1,68
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	1,58	0,25
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	2,94	0,30
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,41	0,24
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,74	1,31
77	Producția de mobilier	0,28	0,37
83	Construcții	1,82	1,79
		12,80	5,93

Tabelul nr. 12

Schimbări structurale în furnizarea consumului final de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,46	0,47
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,00	0,00
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	0,00

Cod	Denumire ramură	1989	1999
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,02
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,24	1,52
77	Producția de mobilier	1,18	1,04
83	Construcții	1,26	1,14
		3,13	4,19

6.3.2. Cererea externă

Pe piața externă ponderea acestor ramuri a scăzut de la 20,21% din totalul exportului în 1989 la 11,78% din totalul exportului în 1999.

Tabelul nr. 13

Schimbări structurale în exportul furnizat de către principalele ramuri producătoare pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,73	2,66
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,14	0,82
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	5,53	0,98
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,03	1,12
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,94	1,29
77	Producția de mobilier	8,03	4,53
83	Construcții	0,82	0,39
		20,21	11,78

Există trei ramuri care înregistrează o creștere a exportului: 60. *Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal*; 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală*; 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*.

6.4. Metodologia lui Porter: industrii-suport

Cum ramura cu ponderea cea mai mare (50,5% din total în 1989, respectiv 47,78% din total în 1999), în formarea brută de capital fix este ramura: 83. *Construcții*, vom analiza ramurile suport pentru această activitate.

6.4.1. Industrii-suport pentru ramura: 83. Construcții

Tabelul nr. 14

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
13	Extracția minereurilor pentru industria materialelor de construcții	4,43	0,52
52	Fabricarea elementelor din ciment, beton și ipsos	20,37	2,15
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	8,85	0,66
65	Fabricarea de mașini de utilizare specifică	11,65	0,13

Cod ramură	Denumire ramură	1989	1999
83	Construcții	6,41	7,84
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	3,31	4,36
46	Producția de articole din material plastic	1,30	4,40
51	Fabricarea cimentului, varului, ipsosului	3,78	5,51
69	Industria de mașini și aparate electrice	1,06	4,19
59	Turnătorie	1,57	4,16
79	Producția și distribuirea energiei electrice	2,40	5,34
58	Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	0,31	7,13
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	3,89	4,14
88	Alte transporturi	1,73	4,32
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,11	11,28

Concluzii:

S-au petrecut multe schimbări în ramura *Construcții* în ceea ce privește ramurile-suport; dar cele mai importante sunt:

- Crește semnificativ ponderea inputurilor provenite din ramurile: 58. *Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase* (de la 0,31% în 1989 la 7,13% în 1999); 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi neferoase* (de la 0,11% în 1989 la 11,28% în 1999);
- scade semnificativ ponderea input-urilor provenite din ramurile: 52. *Fabricarea elementelor din ciment, beton și ipsos* (de la 20,37% în 1989 la 2,15% în 1999); 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală* (de la 8,85% în 1989 la 0,66% în 1999) 65. *Fabricarea de mașini de utilizare specifică* (de la 11,65% în 1989 la 0,13% în 1999).

6.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale

6.5.1. Subvenții

Schimbările din politica subvențiilor în economia românească de tranziție se reflectă și în structura subvențiilor acordate principalelor ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix. În 1989 se aplica o politică de acordare a subvențiilor la consumator, astfel încât subvențiile pe produs sunt la nivelul 0%; în 1999 nivelul acestora crește la 5.67% din total.

Tabelul nr. 15

Schimbări structurale în acordarea subvențiilor către principalele ramuri care produc pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,00
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,00	0,81
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	4,86

Cod	Denumire ramură	1989	1999
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,00
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,00	0,00
77	Producția de mobilier	0,00	0,00
83	Construcții	0,00	0,00
		0,00	5,67

Ramurile care primesc subvenții pe produs sunt: 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală* 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*.

6.5.2. Impozite

Crește semnificativ nivelul impozitelor plătite de ramurile care produc pentru formarea brută de capital fix: de la 0.6% din total în 1989 la 11.17% din total în 1999.

Tabelul nr. 16

Schimbări structurale în politica fiscală față de principalele ramuri care produc pentru FBCF

Cod	Denumire ramură	1989	1999
60	Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal	0,00	0,71
62	Fabricarea de mașini de utilizare generală	0,00	0,26
65	Fabricarea altor mașini de utilizare specifică	0,00	1,25
68	Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,00	0,46
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,60	4,91
77	Producția de mobilier	0,00	1,21
83	Construcții	0,00	2,38
		0,60	11,17

Practic, toate ramurile care produc pentru FBCF plătesc impozite mai mari în 1999.

6.5.3. Politici salariale

Au fost analizate în capitolul referitor la costul forței de muncă.

6.5.4. Politici privind învățământul, cercetarea și activitățile informatice și de arhitectură

Au fost analizate în capitolul privind calificarea forței de muncă.

ANEXE

Anexa nr. 1

Clusterii principalelor ramuri care produc pentru piața internă 1999

Am considerat drept principale ramuri producătoare pentru piața internă ramurile care produc pentru consumul intermediar, pentru consumul final și pentru formarea brută de capital fix:

- Ramurile a căror pondere în total consum intermediar este mai mare de 2%, acoperă 52% din totalul consumului productiv; sunt 14 ramuri, grupate în cinci clusteri, ale căror caracteristici vor fi discutate în continuare.
- Ramurile a căror pondere în total consum final total este mai mare de 3%, acoperă peste 60% din totalul consumului final (consumul populației, consumul administrației publice și private). Sunt 10 ramuri, grupate în patru clusteri, ale căror caracteristici urmează să fie discutate în continuare.
- Ramurile a căror pondere în total formare brută de capital fix este mai mare de 3% acoperă peste 80% din totalul formării brute de capital fix. Sunt șase ramuri, grupate într-un singur cluster, ale căror caracteristici le vor discuta în continuare.

Indicatorii pe baza cărora se face clasificarea sunt identici cu cei considerați în analiza principalelor ramuri exportatoare: ponderile ramurilor în totalul rezultatelor economice obținute în anul respectiv. Acestea se referă la: export; import; producție efectivă; impozite; subvenții; resurse; consum intermediar furnizat; consum final furnizat; formarea brută de capital fix furnizată de către ramură; valoarea adăugată brută creată în cadrul ramurii; consumul intermediar primit de ramură; excedentul brut de exploatare al ramurii; remunerația salariaților ramurii.

Clusterii principalelor ramuri furnizoare de consumuri intermediare:

- Clusterul 1: 1. *Cultura vegetală*;
- Clusterul 2: 2. *Creșterea animalelor*; 8. *Extracția petrolului* (inclusiv activități anexe acesteia); 38. *Fabricarea produselor chimice de bază*; 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*; 69. *Industria de mașini și aparate electrice*; 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări*; 95. *Telecomunicații*; 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale*; 88. *Alte transporturi*.
- Clusterul 3: 79. *Producția și distribuția energiei electrice*;
- Clusterul 4: *Industria textilă și a produselor textile*;
- Clusterul 5: 26. *Fabricarea băuturilor*; 36. *Prelucrarea țiteiului*.

Clusterii principalelor ramuri furnizoare pentru consumul final:

- Clusterul 1: 1. *Cultura vegetală*;
- Clusterul 2: 2. *Creșterea animalelor*; 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii*; 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi*; 102. *Administrația publică și apărare, asistența socială obligatorie*; 103. *Învățământ*; 104. *Sănătate și asistență socială*; 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale*.
- Clusterul 3: 26. *Fabricarea băuturilor*; 36. *Prelucrarea țeiului*.
- Clusterul 4: 97. *Tranzacții imobiliare*.

Clusterul ramurilor care participă la formarea brută de capital fix:

- 62. *Fabricarea de mașini de utilizare generală*; 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou*; 70. *Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare și comunicații*; 72. *Industria mijloacelor de transport rutier*; 65. *Fabricarea altor mașini de utilizare specifică*; 83. *Construcții*.

Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri care produc pentru piața internă

1999

Ca și în cazul ramurilor exportatoare, vom analiza aceste ramuri din punct de vedere al modelului lui Michael Porter: condiții generale; condiții de cerere; industrii suport; strategii de firmă, structura ramurii, rivalități; politici guvernamentale. Prezentăm aici numai concluziile analizei; datele pe care se bazează acestea sunt în anexa nr. 2.

Condiții generale. Concluzii

- Principalele ramuri care produc pentru piața internă însumează: în cazul ramurilor care furnizează produse pentru consumul productiv, peste 50% din totalul consumurilor intermediare; cele a căror producție este destinată consumului final, furnizează peste 60% din total; iar cele a căror producție este, în principal, destinată formării brute de capital fix, furnizează peste 80% din total (din care aproape 50% este producția din ramura 83. *Construcții*).
- Sunt ramuri în care se plătesc salarii mici: circa 27% din total remunerații se plătesc în ramurile care produc pentru consum intermediar; circa 30% în ramurile care produc pentru consum final; și numai 9% din total în ramurile care produc circa 80% din produsele destinate formării brute de capital fix. Acest lucru este impus de condițiile specifice pieței interne, unde veniturile mici (pentru piața produselor destinate consumului final)

și slaba capitalizare a economiei (pentru celelalte piețe) nu permite creșterea prețurilor.

- Din totalul cheltuielilor alocate pentru cercetare-dezvoltare și informatizare, principalele ramuri care produc pentru piața internă consumă: aproape 26% ramurile care produc pentru consum productiv; circa 14% ramurile care produc pentru consumul final; și numai 9.7% cele care produc pentru formarea brută de capital fix. Este vorba de ramuri a căror competitivitate poate fi serios afectată de slaba atenție acordată cercetării-dezvoltării și informatizării, mai ales când este vorba de investiții, destinate să asigure dezvoltarea ulterioară a economiei.
- Din totalul resurselor financiare oferite de ramura 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări*, principalele ramuri care produc pentru piața internă consumă: 22.8%, ramurile care produc pentru consumul productiv; 4.3% cele care produc pentru consumul final și 1.18% cele care produc pentru formarea brută de capital fix. În concluzie, resursele financiare – atâtea câte există – se îndreaptă către consumul productiv, pentru susținerea producției curente, și nu către ramurile care participă la investițiile de durată. Acestea sunt ramuri investiționale de bază, destinate să asigure dezvoltarea ulterioară a economiei și a căror competitivitate poate fi serios afectată. Slab capitalizate, este clar că aceste ramuri nu pot face investiții care să asigure un nivel ridicat de competitivitate a mărfurilor românești pe piețele internaționale.
- În ceea ce privește utilizarea infrastructurii prin activități de transport și telecomunicații, principalele ramuri care produc pentru piața internă consumă: circa 51% din total, ramurile care produc pentru consumul intermediar; circa 31% cele care produc pentru consumul final și 8,3% cele care produc pentru formarea brută de capital fix.
- Valoarea adăugată brută creată în principalele ramuri care produc pentru piața internă: ramurile care produc pentru consumul intermediar dau circa 37% din totalul VAB create în economie în 1999; ramurile care produc pentru consum final dau circa 40% din totalul VAB; ramurile care produc pentru formarea brută de capital fix dau circa 7.6% din totalul VAB.
- Productivitatea muncii, măsurată prin raportul dintre valoarea adăugată brută și total remunerație plătită salariaților, lăsând la o parte ramurile agricole, unde numărul salariaților este mic în comparație cu totalul forței de muncă care participă la realizarea producției, este, în general de 1-2 (maximum 4) unități de VAB produse pentru fiecare unitate monetară plătită ca remunerație. Câteva ramuri fac excepție: 97. *Tranzacții imobiliare* (55,8); 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii* (12,2); 68. *Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou* (5,8). Singura ramură care are productivitatea subunitară (0,9) este ramura 38. *Fabricarea produselor chimice de bază*.

- Cota de piață internă este apropiată de 100% pentru toate ramurile care produc pentru piața internă, cu excepția ramurii 28. *Industria textilă și a produselor textile* (13,4%), și a ramurii 69. *Industria de mașini și aparate electrice* care au o pondere mare la export.

Condiții de cerere. Concluzii

- În ceea ce privește consumul destinat producției: ramurile selectate ca fiind principalele producătoare de produse destinate consumurilor intermediare produc 53,3% din total; ramurile a căror producție este destinată consumului final produc 21,4% pentru consumul productiv; ramurile destinate formării brute de capital fix produc 4,8% pentru consumul productiv;
- **Consumul final** total (populație și administrație) este acoperit în proporție de 33,1% de ramurile care produc pentru consumul productiv; 60,5% de ramurile ale căror produse sunt destinate consumului final și 4,1% de ramurile a căror producție este destinată formării brute de capital fix;
- În general ramurile care produc pentru consumul productiv și cele care produc pentru consumul final nu participă la formarea brută de capital **fix**; excepție face ramura: 69. *Industria de mașini și aparate electrice* (1,2% din total).

Industrii-suport

Ramuri care produc pentru consumul productiv. Concluzii

Clusterul 1

- În ramura 1. *Cultura vegetală*, cea mai mare pondere o are autoconsumul (principala ramură suport: 1. *Cultura vegetală* al cărui import este nesemnificativ); în schimb ramura suport 38. *Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășăminte, pesticide etc.)*, cu o pondere de peste 15% în totalul consumurilor intermediare, importă peste 30% din resurse care, chiar dacă nu sunt în întregime destinate agriculturii, contribuie la nivelul competitivității acestei ramuri.

Clusterul 2

- Ca și în ramura 1. *Cultura vegetală*, în ramura 02. *Creșterea animalelor* aproape jumătate din consumul productiv este asigurat de ramura: 1. *Cultura vegetală*, al cărei import are o pondere redusă în totalul resurselor. Ponderea exportului în totalul resurselor ramurii suport 24. *Fabricarea produselor pentru hrana animalelor* este semnificativă, dar nu atât de importantă încât să fie determinantă pentru ramura analizată. Se poate afirma că ramura 2. *Creșterea animalelor* își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.

- În ramura 8. *Extracția petrolului*, circa 25% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum; importul ramurii are o pondere de circa 37% din totalul resurselor, ceea ce atrage după sine o anume dependență a producției de prețurile pe piața mondială.
- În ramura 38. *Fabricarea produselor chimice de bază*, circa 25% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum; importul ramurii are o pondere de circa 32% din totalul resurselor, ceea ce atrage după sine o anume dependență a producției de prețurile pe piața mondială.
- Dintre ramurile care asigură realizarea producției în ramura 101. *Alte activități de servicii pentru întreprinderi, doar ramura 70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare, comunicații importă circa 53% din totalul resurselor, dar ea nu deține decât circa 11% din totalul consumului productiv al ramurii 101.*
- În ramura 69. *Industria de mașini și aparate electrice*, circa 33% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum; importul ramurii are o pondere de circa 46% din totalul resurselor, ceea ce atrage după sine o anume dependență a producției de prețurile pe piața mondială.
- În ramura 96. *Activități financiare, bancare și de asigurări*, circa 36% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum; importul ramurii are o pondere de circa 9% din totalul resurselor. Se poate afirma că ramura 96. își bazează activitatea pe resursele interne.
- În ramura 95. *Telecomunicații*, mai mult de jumătate din consumul productiv este asigurat prin autoconsum; importul ramurii 95 are o pondere redusă în totalul resurselor (3,8%). Se poate afirma că ramura 95 își bazează activitatea pe resursele interne.
- În ramura 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* aproape 23% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum. Un procent de numai 7,6% este asigurat de ramura 28, al cărei import reprezintă 62% din totalul resurselor. Se poate afirma că ramura 105 își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.
- Același lucru se poate spune și despre ramura 88. *Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)* în care ponderea cea mai mare o deține autoconsumul, iar importul ramurilor suport nu are o pondere prea ridicată față de medie (13,7%).
- În concluzie, se poate afirma că ramurile din clusterul 2 își bazează în mare măsură producția și nivelul competitivității pe producția internă. Există, însă, în câteva ramuri ale căror ramuri suport au importuri mari. În aceste ramuri atât producția cât și productivitatea muncii depind de prețurile externe la produsele importate; în acest fel însăși competitivitatea lor pe piața externă este în funcție nu numai de prețurile pe piața internă, ci și de prețurile pe piața externă.

Clusterul 3

- Ramura 79. *Producția și distribuirea energiei electrice* se bazează în proporție de peste 56% pe autoconsum. Se poate afirma că această ramură își bazează în mare măsură producția și nivelul competitivității pe producția internă.

Clusterul 4

- În ramura 28. *Industria textilă și a produselor textile*, unde producția se asigură din autoconsum, ramura constituindu-se în propria ramură-suport. ponderea foarte mare a importului în total resurse face ca producția, productivitatea muncii și competitivitatea să fie dependente de prețurile pe piața mondială a produselor textile.

Clusterul 5

- Ramura 26. *Fabricarea băuturilor* se bazează în proporție de peste 52% pe consumul resurselor oferite de ramura 1. *Cultura vegetală*, al cărei import este neglijabil. Se poate afirma că această ramură își bazează în mare măsură producția și nivelul competitivității pe producția internă.
- Ramura 36. *Prelucrarea țiteiului*. Este vorba de o ramură puternic dependentă de importuri, întrucât peste 70% din consumul destinat producției este asigurat de ramura-suport 8. *Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)*, al cărei import reprezintă aproape 37% din resurse.

Ramuri care produc pentru consumul final. Concluzii**Clusterul 1**

- În ramura 1. *Cultura vegetală*, cea mai mare pondere o are autoconsumul (principala ramură suport: 1. *Cultura vegetală* al cărui import este nesemnificativ); în schimb ramura suport 38. *Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășăminte, pesticide etc.)*, cu o pondere de peste 15% în totalul consumurilor intermediare, importă peste 30% din resurse care, chiar dacă nu sunt în întregime destinate agriculturii, contribuie la nivelul competitivității acestei ramuri.

Clusterul 2

- În ramura 2. *Creșterea animalelor*, aproape jumătate din consumul productiv este asigurat de ramura: 1. *Cultura vegetală*, al cărei import are o pondere redusă în totalul resurselor. Ponderea exportului în totalul resurselor ramurii suport 24. *Fabricarea produselor pentru hrana animalelor* este semnificativă, dar nu atât de importantă încât să fie determinantă pentru ramura analizată. Se poate afirma că ramura 2. *Creșterea animalelor* își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.
- În ramura 18. *Producția, prelucrarea și conservarea cărnii*, consumul intermediar este asigurat de ramura 2. *Creșterea animalelor* și de auto-

consum. Ambele ramuri se bazează pe producția internă, importul fiind nesemnificativ.

- Pentru ramura 102. *Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie*, principala-ramură suport este ramura 33. *Industria celulozei, hârtiei, cartonului și a articolelor din hârtie și carton*, în care importul acoperă circa o treime din totalul resurselor.
- În ramura 103. *Învățământ*, resursele sunt asigurate de producția internă.
- În ramura 104. *Sănătate și asistență socială* resursele sunt asigurate de producția internă.
- În ramura 105. *Alte activități de servicii colective, sociale și personale* aproape 23% din consumul productiv este asigurat prin autoconsum. Un procent de numai 7,6% este asigurat de ramura 28, al cărei import reprezintă 62% din totalul resurselor. Se poate afirma că ramura 105 își bazează producția și nivelul competitivității pe producția internă.

Clusterul 3

- Ramura 26. *Fabricarea băuturilor* se bazează în proporție de peste 52% pe consumul resurselor oferite de ramura 1. *Cultura vegetală*, al cărei import este neglijabil. Se poate afirma că această ramură își bazează în mare măsură producția și nivelul competitivității pe producția internă.
- Ramura 36. *Prelucrarea țigărilor*. Este vorba de o ramură puternic dependentă de importuri, întrucât peste 70% din consumul destinat producției este asigurat de ramura-suport 8. *Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)*, al cărei import reprezintă aproape 37% din resurse.

Ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix. Concluzii

- Cu excepția ramurii *Construcții*, care se bazează pe ramuri suport care nu includ în total resurse un import semnificativ, se poate spune că ramurile care participă la formarea brută de capital fix se bazează în proporție destul de însemnată pe importul ramurilor-suport, astfel încât piețele internaționale au o influență importantă asupra acestor ramuri și, implicit, asupra investițiilor care stau la baza dezvoltării economiei în perioada care urmează.

Politici guvernamentale. Concluzii

- Principalele ramuri care produc pentru piața internă nu primesc subvenții pentru producție, cu excepția *Culturii vegetale* care primește aproape un sfert din totalul subvențiilor acordate.
- Singurele ramuri care plătesc impozite mari sunt ramurile: 36. *Prelucrarea țigărilor* (13,6% reprezentând TVA și alte impozite pe produs) și 26. *Fabricarea băuturilor* (17,11% reprezentând TVA și alte impozite pe

produs). Totuși ramurile care produc pentru consumul productiv plătesc aproape 45% din totalul impozitelor, iar ramurile care produc pentru consumul final plătesc circa 35% din totalul impozitelor. În cazul ramurei 36. *Prelucrarea țigeiului*, fiind ramură-suport pentru multe ramuri atât exportatoare, cât și producătoare pentru piața internă, faptul că plătește impozite mari este de natură a influența negativ costurile și competitivitatea tuturor celorlalte ramuri legate.

- Așa cum am arătat, principalele ramuri care produc pentru piața internă sunt ramuri în care se plătesc salarii mici. Într-adevăr, remunerația totală plătită în principalele ramuri care produc pentru consumul productiv reprezintă circa 27% din total, iar cele plătite în principalele ramuri care produc pentru consumul final reprezintă circa 30% din totalul remunerației plătite în economia națională, în anul 1999.

Anexa 2

I. Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri care produc pentru piața internă din punct de vedere al condițiilor generale – 1999

a) Ramuri care produc pentru consum intermediar

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5
Costul resurselor umane (ponderea remunerației salariaților ramurii în total)	Sub 2%	Între 1-2,25%, cu excepția ramurilor: 96,105,88 care au între 3-4%	Sub 3%	Sub 2%	Sub 1%
Ponderea cheltuielilor pe ramură cu activitățile de: Învățământ ¹ , Cercetare-dezvoltare și Informatică și activități conexe în total	Sub 0,3%	Între 2-4%, cu excepția ramurilor: 2 (0,13%), 38 (0,42%), 69 (0,56%) și 96 (1,06%)	Sub 4,5%	Sub 0,3%	Între 0,6-1,15%
Costul resurselor fizice (ponderea în total CI a consumurilor intermediare necesare pentru producția ramurii)	CI mari față de medie (4,5%)	Între 1-2,6%, cu excepția ramurilor: 2 (5,44%) și 88 (3,1%)	Peste 7%	CI mai mari decât media (1,52%)	Între 2,7-3,7%
Resurse de capital (ponderea CI primite de ramura respectivă de la ramura: Activități financiare, bancare și de asigurări în total CI)	Sub 1,5%	Mai puțin de 1%, cu excepția ramurilor: 02 (2,1%) și 96 (16,37%)	Sub 0,3%	Sub 0,2%	Sub 0,25%
Infrastructura (ponderea CI primite de ramura respectivă de la activitățile: Transporturi pe calea ferată, Alte transporturi, Transporturi prin conducte, Transporturi pe apă, Transporturi aeriene, Activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agenților de voiaj, Activități de poștă și curierat, Telecomunicații în total)	Peste 4,5%	Mai mici de 4%, cu excepția ramurilor: 2 (5,54%), 95 (8,69%), 88 (13,79%)	Sub 1,2%	Sub 0,4%	26 (0,3%), 36 (6,58%)
Valoarea adăugată brută (ponderea VAB a ramurii în total VAB)	Mare (peste 11,6%)	Între 0,3-2,6%, cu excepția ramurilor: 95 (3,68%), 105 (3,0%), 88 (4,2%)	Sub 3,5%	Sub 1%	Între 0,8-1,4%

¹ În consumurile intermediare *Învățământul* nu contribuie cu nimic la CI al celorlalte ramuri.

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5
VAB/remunerație totală	16,3	Între 1-2, cu excepția ramurilor: 2 (5,1), 95 (4,1), 88 (3,0)	3,2	1,1	Între 3-4%
Cota de piață internă ¹	Aprox, 98%	Între 50-100%, cu excepția ramurii: 69 (25,8%)	Aprox, 98%	13,4%	Între 98-88%

b) Ramuri care produc pentru consum final

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4
Costul resurselor umane (ponderea remunerației salariaților ramurii în total)	Sub 2%	Între 4-9%, cu excepția ramurilor: 02 (1,3%), 18 (0,5%)	Sub 1%	Sub 0,5%
Ponderea cheltuielilor pe ramură cu activitățile de: Invățământ ² , Cercetare-dezvoltare și Informatică și activități conexe în total	Sub 0,3%	Între 1,5-3,7%, cu excepția ramurilor: 02 (0,13%), 103 (0,6%)	Între 0,6-1,15%	Sub 1%
Costul resurselor fizice (ponderea consumurilor intermediare necesare pentru producția ramurii în total CI)	CI mari față de medie (4,4%)	Între 1-2,6%, cu excepția ramurilor: 2 (5,4%), 18 (4,07%)	Între 2,7-3,7%	Sub 4,5%
Resurse de capital (ponderea CI primite de ramura respectivă de la ramura: Activități financiare, bancare și de asigurări în total CI)	Sub 1,5%	Sub 0,1%, cu excepția ramurii: 02 (2,1%)	Sub 0,25%	Sub 0,1%
Infrastructura (ponderea CI primite de ramura respectivă de la activitățile: Transporturi pe calea ferată, Alte transporturi, Transporturi prin conducte, Transporturi pe apă, Transporturi aeriene, Activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agenților	Peste 4,5%	Între 0,5-2,5%, cu excepția ramurii: 02 (5,54%), 105 (3,78%)	26 (0,3%), 36 (6,58%)	Peste 4,2%

¹ Cota de piață internă este calculată ca fiind: $C=(P-E)/(P-E+I)$, exprimat în procente, unde: P = producția; E = exportul; I = importul.

² În consumurile intermediare *Învățământul* nu contribuie cu nimic la CI al celorlalte ramuri.

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4
de voiaj, Activități de poștă și curier, Telecomunicații în total)				
Valoarea adăugată brută (ponderea VAB a ramurii în total VAB)	Mare (peste 11,6%)	Între 2,4-3,8%	Între 0,8-1,4%	Mare (peste 8,5%)
VAB/remunerația totală	16,3	Între 1-2, cu excepția ramurilor: 02 (5,1) 18 (12,2)	Între 3-4	55,8
Cota de piață internă	Aprox, 100%	Aprox, 100%	Aprox, 100%	Aprox, 100%

c) Ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix

Costul resurselor umane (ponderea remunerației salariaților ramurii în total)	Sub 1,3%, cu excepția ramurii: 83 (~6%)
Ponderea cheltuielilor pe ramură cu activitățile de: Învățământ ¹ , Cercetare-dezvoltare și Informatică și activități conexe în total	Sub 0,8%, cu excepția ramurii: 68 (2,8%) și 83 (~5%)
Costul resurselor fizice (ponderea consumurilor intermediare necesare pentru producția ramurii în total CI)	Sub 1,9%, cu excepția ramurii: 83 (5,6%)
Resurse de capital (ponderea CI primite de ramura respectivă de la ramura: Activități financiare, bancare și de asigurări în total CI)	Între 0,02-0,6%
Infrastructura (ponderea CI primite de ramura respectivă de la activitățile: Transporturi pe calea ferată, Alte transporturi, Transporturi prin conducte, Transporturi pe apă, Transporturi aeriene, Activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agenților de voiaj, Activități de poștă și curierat, Telecomunicații în total)	Sub 1,2%, cu excepția ramurii: 83 (5,6%)
Valoarea adăugată brută (ponderea VAB a ramurii în total VAB)	Sub 0,75%, cu excepția ramurii: 83 (5,7%)
VAB/Remunerația totală	Între 1-2,4, cu excepția ramurilor: 68 (5,8) și 70 (4,4)
Cota de piață internă	Între 5-73%, cu excepția ramurii: 83 (~99%)

¹ În consumurile intermediare *Învățământul* nu contribuie cu nimic la CI al celorlalte ramuri.

II. Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri care produc pentru piața internă din punct de vedere al condițiilor de cerere – 1999

a) Ramuri care produc pentru consum intermediar

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5
Consum destinat producției (ponderea CI furnizate de ramurile exportatoare în total CI)	Aproape 9%	Între 2-4%	Aproape 9.5%	Circa 4,5%	Între 2-3%
Consum destinat populației (ponderea consumului final furnizat de ramurile exportatoare în total consum final)	Peste 6.5%	Sub 2%, cu excepția ramurilor: 02 (5,8%), 105(3,7%)	Sub 1%	Sub 2%	Circa 5%
Consum destinat reînnoirii resurselor (ponderea FBCF furnizat de ramurile exportatoare în total consum pt. FBCF)	Nu (0,12%)	Nu, cu excepția ramurii: 69 (1,2%)	Nu (0%)	Nu (0%)	Nu (0%)

b) Ramuri care produc pentru consum final

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4
Consum destinat producției (ponderea CI furnizate de ramurile exportatoare în total CI)	Aproape 9%	Nu (0%), cu excepția ramurilor: 02 (2,8%) 18 (1,3%) 105(2,1%)	Între 2-3%	Sub 1%
Consum destinat populației (ponderea consumului final furnizat de ramurile exportatoare în total consum final)	Peste 6,5%	Între 4-7%	Circa 5%	12,7%
Consum destinat reînnoirii resurselor (ponderea FBCF furnizat de ramurile exportatoare în total consum pt FBCF)	Nu (0,12%)	Nu (0%)	Nu (0%)	Nu (0%)

c) Ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix

Consum destinat producției (ponderea CI furnizate de ramurile exportatoare în total CI)	Sub 1%, cu excepția ramurilor: 72 (1,31%), 83 (1,79%)
Consum destinat populației (ponderea consumului final furnizat de ramurile exportatoare în total consum final)	Sub 1,5%
Consum destinat reînnoirii resurselor (ponderea FBCF furnizat de ramurile exportatoare în total consum pt FBCF)	Între 3-4%, cu excepția ramurilor: 72 (8,74%) 65 (13,02%); 83 (47,78%)

III. Caracterizarea clusterilor principalelor ramuri care produc pentru piața internă din punct de vedere al industriilor legate și de suport – 1999

a) Ramuri care produc pentru consumul productiv

Clusterul 1

Ramurile suport pentru Clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 1. <i>Cultura vegetală</i>		
1. Cultura vegetală	44,67	2,18
38. Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășăminte, pesticide etc.)	15,17	32,05
88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)	7,69	11,04

Clusterul 2

Ramurile suport pentru Clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 2. <i>Creșterea animalelor</i>		
1. Cultura vegetală	48,54	2,18
2. Creșterea animalelor	10,95	0,63
24. Fabricarea produselor pentru hrana animalelor	10,18	12,57
Pentru ramura: 8. <i>Extracția petrolului</i> (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)		
8. Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)	24,90	36,76
56. Producția de tuburi	7,31	28,62
79. Producția și distribuția energiei electrice	12,44	1,31
101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi	9,05	30,28
Pentru ramura: 38. <i>Fabricarea produselor chimice de bază</i>		
38. Fabricarea produselor chimice de bază	25,16	32,05
79. Producția și distribuția energiei electrice	24,36	1,31
80. Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	8,98	0,93
Pentru ramura: 101. <i>Alte activități de servicii pentru întreprinderi</i>		
70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare	10,71	52,99
95. Telecomunicații	11,72	3,81
102. Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie	24,08	0,00
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	11,99	6,45
Pentru ramura: 69. <i>Industria de mașini și aparate electrice</i>		

Ramurile suport pentru Clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
69. Industria de mașini și aparate electrice	33,40	45,99
79. Producția și distribuția energiei electrice	5,64	1,31
58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	6,69	22,47
46. Producția de articole din material plastic	5,71	49,60
<i>Pentru ramura: 96. Activități financiare, bancare și de asigurări</i>		
36. Prelucrarea țicleului	7,25	6,05
88. Alte transporturi	8,24	11,04
95. Telecomunicații	14,58	3,81
96. Activități financiare, bancare și de asigurări	36,48	9,30
<i>Pentru ramura: 95. Telecomunicații</i>		
70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare, comunicații	7,69	52,99
95. Telecomunicații	57,40	3,81
<i>Pentru ramura: 105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale</i>		
28. Industria textilă și a produselor textile	7,61	62,54
79. Producția și distribuția energiei electrice	7,85	1,31
105. Alte activități de servicii colective, sociale și pers.	22,91	6,45
95. Telecomunicații	6,63	3,81
34. Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport	6,05	9,03
<i>Pentru ramura: 88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)</i>		
36. Prelucrarea țicleului	14,03	6,05
72. Industria mijloacelor de transport rutier	7,05	18,40
88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)	38,02	11,04

Clusterul 3

Ramurile suport pentru Clusterul 3	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
<i>Pentru ramura: 79. Producția și distribuția energiei electrice</i>		
7. Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv șisturile și nisipurile bituminoase)	12,53	24,99
79. Producția și distribuția energiei electrice	56,60	1,31

Clusterul 4

Ramurile suport pentru Clusterul 4	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurse-
------------------------------------	---	--

		lor proprii
Pentru ramura: 28. <i>Industria textilă și a produselor textile</i>		
1. Cultura vegetală	17,09	2,18
28. Industria textilă și a produselor textile	46,74	62,54

Clusterul 5

Ramurile suport pentru Clusterul 5	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 26. <i>Fabricarea băuturilor</i>		
1. Cultura vegetală	52,57	2,18
26. Fabricarea băuturilor	18,01	0,64
Pentru ramura: 36. <i>Prelucrarea țiteiului</i>		
8. Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	70,87	36,76
89. Transporturi prin conducte	15,39	3,09

b) Ramuri care produc pentru consumul final

Clusterul 1

Ramurile suport pentru Clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 1. <i>Cultura vegetală</i>		
1. Cultura vegetală	44,67	2,18
38. Fabricarea produselor chimice de bază (îngrășă-minte, pesticide etc.)	15,17	32,05
88. Alte transporturi (transporturi rutiere de mărfuri)	7,69	11,04

Clusterul 2

Ramurile suport pentru Clusterul 2	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 02. <i>Creșterea animalelor</i>		
1. Cultura vegetală	48,54	2,18
2. Creșterea animalelor	10,95	0,63
24. Fabricarea produselor pentru hrana animalelor	10,18	12,57
Pentru ramura: 18. <i>Producția, prelucrarea și conservarea cărnii</i>		
2. Creșterea animalelor	35,02	0,63
18. Producția, prelucrarea și conservarea cărnii	26,65	3,05
Pentru ramura: 102. <i>Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie</i>		
33. Industria celulozei, hârtiei, și cartonului și a articolelor din hârtie și carton	33,24	33,61
34. Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrări-		

Ramurile suport pentru Clusterul 2	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
lor pe suport	16,22	9,03
36. Prelucrarea țiteiului	9,75	6,05
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	9,16	6,45
Pentru ramura: 103. Învățământ		
34. Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport	13,81	9,03
36. Prelucrarea țiteiului	7,29	6,05
79. Producția și distribuția energiei electrice	14,01	1,31
Pentru ramura: 104. Sănătate și asistență socială		
26. Fabricarea băuturilor	18,09	0,64
28. Industria textilă și a produselor textile	29,88	62,54
41. Fabricarea medicamentelor și a produselor farmaceutice	18,13	45,74
Pentru ramura: 105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale		
28. Industria textilă și a produselor textile	7,61	62,54
79. Producția și distribuția energiei electrice	7,85	1,31
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	22,91	6,45
95. Telecomunicații	6,63	3,81
34. Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport	6,05	9,03

Clusterul 3

Ramurile suport pentru Clusterul 3	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 26. Fabricarea băuturilor		
01. Cultura vegetală	52,57	2,18
26. Fabricarea băuturilor	18,01	0,64
Pentru ramura: 36. Prelucrarea țiteiului		
8. Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	70,87	36,76
89. Transporturi prin conducte	15,39	3,09

Clusterul 4

Ramurile suport pentru Clusterul 4	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
Pentru ramura: 97. Tranzacții imobiliare		
83. Construcții	10,12	0,35
95. Telecomunicații	7,01	3,81
97. Tranzacții imobiliare	14,10	0,00

c) Ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix

Ramurile suport pentru Clusterul 1	Ponderea CI în total CI primite de ramură	Ponderea importului ramurii suport în totalul resurselor proprii
<i>Pentru ramura: 62. Fabricarea de mașini de utilizare generală</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	9,55	4,20
62. Fabricarea de mașini de utilizare generală	9,48	75,23
69. Industria de mașini și aparate electrice	8,22	45,99
56. Producția de tuburi	6,13	28,62
<i>Pentru ramura: 68. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou</i>		
28. Industria textilă și a produselor textile	15,42	62,54
68. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	14,56	58,38
95. Telecomunicații	9,97	3,81
105. Alte activități de servicii colective, sociale și personale	8,40	6,45
<i>Pentru ramura: 70. Industria de echipamente, aparate radio, televizoare și comunicații</i>		
36. Prelucrarea țiteiului	7,20	6,05
46. Producția de articole din material plastic	13,22	49,60
70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare și comunicații	36,29	52,99
69. Industria de mașini și aparate electrice	8,68	45,99
95. Telecomunicații	7,56	3,81
<i>Pentru ramura: 72. Industria mijloacelor de transport rutier</i>		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	15,08	4,20
72. Industria mijloacelor de transport rutier	20,27	18,40
Pentru ramura: 65. Fabricarea altor mașini de utilizare specifică		
55. Siderurgia și producția de feroaliaje	12,87	4,20
79. Producția și distribuția energiei electrice	15,57	1,31
Pentru ramura: 83. Construcții		
101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi	11,28	30,28
83. Construcții	7,84	0,35
79. Producția și distribuția energiei electrice	5,34	1,31
58. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase	7,13	22,47
51. Fabricarea cimentului, varului, ipsosului	5,51	0,42

IV. Caracterizarea clusterelor principalelor ramuri care produc pentru piața internă din punct de vedere al politicilor guvernamentale – 1999

a) Ramuri care produc pentru consumul intermediar

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4	Clusterul 5
Subvenții (ponderea subvențiilor primite de ramură în total subvenții)	Da (22,74%)	Nu, cu excepția ramurii: 2(1,88%)	Nu	Nu	Nu
Impozite legate de producție (ponderea impozitelor ramurii în total impozite)	1,15% din total	Între 0,3-2,1%	4,3% din total	1,10% din total	Între 13-17%
Salarii (ponderea remunerației salariaților în total)	Sub 2% din total	Între 0,8-3,5%	2,7% din total	Sub 2% din total	Între 0,6-0,8%

b) Ramuri care produc pentru consumul final

	Clusterul 1	Clusterul 2	Clusterul 3	Clusterul 4
Subvenții (ponderea subvențiilor primite de ramură în total subvenții)	Da (22,74%)	Nu, cu excepția ramurii: 2(1,88%)	Nu	Nu
Impozite legate de producție (ponderea impozitelor ramurii în total impozite)	1,15% din total	Între 0-0,5%, cu excepția ramurii: 18, (2,12%)	Între 13-17%	1,10% din total
Salarii (ponderea remunerației salariaților în total)	Sub 2% din total	Între 3-8%, cu excepția ramurilor: 2(1,28) 18(0,49%)	Între 0,6-0,8%	Sub 2% din total

c) Ramuri care produc pentru formarea brută de capital fix

	Clusterul 1
Subvenții (ponderea subvențiilor primite de ramură în total subvenții)	Între 0.2-2.4, cu excepția ramurii: 72(4.91)
Impozite legate de producție (ponderea impozitelor ramurii în total impozite)	Între 0-0.8%, cu excepția ramurii: 65(4.86%)
Salarii (ponderea remunerației salariaților în total)	Între 0.04-1.3%, cu excepția ramurii: 83(5.98%)

Bibliografie

- Charemza, W.; Deadman, D.– *New Directions in Econometric Practice. General to Specific Modelling Cointegration and Vector Autoregression* – University of Leicester, Edward Elgar, England, 1992.
- Ciupagea, C.– *An elasticity approach to the Analysis of Romanian Foreign Trade Policy during the Years of Transition* – Economics of Planning, 27, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1994.
- Culver, S.E.– *Is There a Unit Root in The Inflation Rate? Evidence from Sequential Break and Panel Data Models* – Journal of Applied Econometrics, 12, 435, 1997.
- Dobrescu, E.– *Transition Economy-a Weakly Structured System* – Romanian Economic Review, 41, 1996.
- Dobrescu, E.– *Dihotomia real-nominal în economia românească de tranziție* – Supliment al revistei „Microeconomia aplicată” nr. 1, 1997.
- Dobrescu, E.– *Macromodels of the Romanian Transition Economy* – third edition, Expert Publishing House, Bucharest, 2000.
- Hall, S.G.; Ciupagea, C.– *Modelling the Romanian Exchange Rate 1991-1995* – ACE Phare Project, London Business School 1996.
- Mereuță, C.; Ciupagea, C.; Calotă, M.; Oncescu, C.; Scutaru, C.; Bejan, F.; Wiener, U.; Joița, P.; Straus, T.– *Industria prelucrătoare românească* –Editura Fundației PRO, București 2000.
- Peters, E.– *Chaos and Order in the Capital Markets. A new View of Cycles. Prices and Market Volatility* – John Wiley & Sons Inc 1991.
- Porter, M.– *The competitive advantage of Nations* – New York: The Free Press, 1993.
- Scutaru, C.– *Inflation-salaires-chomage* – Revue Roumaine des Sciences Economiques, 40, 145, 1994.
- Scutaru, C. – *Un modele agregate du processus inflationiste* – Observer, 4, 1997
- Scutaru, C.; Ghita, A.– *Chaos and Order in transition: Exchange Policy and Social Costs Inflation-Unemployment* – MEET IV, ACE Phare Project, University of Leicester, 1998.
- Theiler, J. et al., – *Testing for nonlinearity in time series: the method of surrogate data* – Physica D, 58, 77, 1992.
- Voiculescu, D.; Mereuță, C., et al. – *Analiza competitivității economiei românești orizont 2000-2005-2010. Soluții strategice alternative.* – Editura Academiei București, 1998.
- Colectiv de autori din INCE, IPE, IEM, IEN – *Macromodelul economiei românești de tranziție.* Banca de date.

INDEX DE AUTORI

- ABADIE, F., 849 (LXXVI)
 ABEYSINGHE Tilak, 343, 351 (LXXVI)
 ADUMISTRĂCESEI I. D., 156 (LXXVI)
 AILENEI D., 603 (LXXVI)
 ALBU Lucian-Liviu, 11, 14, 16, 39, 272, 322, 340 (LXXVI)
 ALEXANDRI Cecilia, 14, 40, 124, 156, 357, 442 (LXXVI)
 ALEXANDRU Camelia, 773 (LXXVI)
 ALEXANDRU Dragoș, 12 (LXXVI)
 AMIGUES J.P., 62 (LXXVI)
 ANTONESCU D., 669, 670 (LXXVI)
 ANTONESCU Daniela, 18, 19, 598, 602, 603, 620, 628 (LXXVI)
 ARTUS Patrick, 849 (LXXVI)
 ASHBY D.L., 669 (LXXVI)
 AXILROD Stephen H., 267 (LXXVI)
 AZIZ Jahangir, 267 (LXXVI)
- BACALI L., 23 (LXXVI)
 BACON Fr., 52 (LXXVI)
 BAKER Ernest, 53 (LXXVI)
 BAL Ana, 779, 780, 850 (LXXVI)
 BALDWIN R., 669 (LXXVI)
 BALL Laurence, 340 (LXXVI)
 BARBU C., 26 (LXXVI)
 BARBU C.M., 23, 24 (LXXVI)
 BARBU Marian, 33, 36, 37 (LXXVI)
 BARDAN Vasile, 26, 28, 31, 33, 36, 38 (LXXVI)
 BARNIER M., 669 (LXXVI)
 BARRE R., 792 (LXXVI)
 BARTA Viț, 670 (LXXVI)
 BASNO C, 813, 849 (LXXVI)
 BĂDILEANU M., 12, 18, 20, 21 (LXXVI)
 BĂJENARU Cristina, 12 (LXXVI)
 BĂLĂȘESCU Florin, 22 (LXXVI)
 BĂRBULESCU Constantin, 156 (LXXVI)
 BĂRNA Nicolae, 26, 29, 31 (LXXVI)
- BÂRSAN Cristina, 36 (LXXVI)
 BEJAN F., 903, 969 (LXXVI)
 BEKERMAN Gerard, 849 (LXXVI)
 BELL Nicolae, 13, 40, 442 (LXXVI)
 BERBECEL O., 442 (LXXVI)
 BERCEA Fl., 39 (LXXVI)
 BERE A. Aurelian, 459 (LXXVI)
 BERE Aurel Octavian, 35, 849 (LXXVI)
 BERNANKE B., 318, 350 (LXXVI)
 BERTRAND G., 587 (LXXVI)
 BONCIU Florin, 13 (LXXVI)
 BOTEZ Gloria, 584, 588 (LXXVI)
 BOTEZ O., 670 (LXXVI)
 BOTEZ Octavian Gh., 19 (LXXVI)
 BOWMAN B., 770 (LXXVI)
 BRAGHINĂ C., 584, 588 (LXXVI)
 BRAN F., 75 (LXXVI)
 BRAN Paul, 84, 85, 156 (LXXVI)
 BRANDT Willy, 849 (LXXVI)
 BRATU Ioan, 11, 17, 18 (LXXVI)
 BRATU Ion, 11 (LXXVI)
 BRIAND Aristide, 778 (LXXVI)
 BROOKES Graham, 442 (LXXVI)
 BROWN Lester, 75, 669 (LXXVI)
 BUCIU Marian Victor, 26 (LXXVI)
 BULEARCĂ M., 12, 13, 18, 19, 21 (LXXVI)
 BURKART M., 669 (LXXVI)
 BURNET Nicholas, 201 (LXXVI)
 BUTURĂ V., 593 (LXXVI)
- CACE sorin, 40 (LXXVI)
 CALOTĂ, M., 903, 969 (LXXVI)
 CARAGEA Silvia, 289, 315 (LXXVI)
 CARAIANI Petre, 14, 15, 16, 272, 322 (LXXVI)
 CARAMAZZA Francesco, 267 (LXXVI)
 CARTER D.W., 669 (LXXVI)
 CASTLE Jennifer, 351 (LXXVI)

- CAU Mircea, 26 (LXXVI)
 CĂLIMAN Călin, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38 (LXXVI)
 CĂMĂȘOIU Camelia, 11 (LXXVI)
 CÂMPEANU Emilia-Mioara, 22 (LXXVI)
 CÂMPEANU Virginia, 12, 39 (LXXVI)
 CÂRSTEA Stelian, 157 (LXXVI)
 CECCHINI P., 849 (LXXVI)
 CERNAT Ramona, 11 (LXXVI)
 CHAREMZA W., 903, 969 (LXXVI)
 CHARPIN Françoise, 343, 351 (LXXVI)
 CHAVES Rodrigo, 548, 550, 551, 552 (LXXVI)
 CHILIAN Mihaela Nona, 15, 16, 43 (LXXVI)
 CHIRILĂ C., 442 (LXXVI)
 CHISĂGIU Livia, 17 (LXXVI)
 CHIȚEA Mihai, 12 (LXXVI)
 CHIȚIBA C., 24 (LXXVI)
 CHIȚU Lorena, 12 (LXXVI)
 CHIVU Luminița, 12, 156 (LXXVI)
 CHOW G., 318, 350, 351 (LXXVI)
 CHURCHILL Winston S., 849 (LXXVI)
 CIMPOI Mihai, 32, 34, 35 (LXXVI)
 CINCĂ Cristina, 13, 20, 22 (LXXVI)
 CIOBANU Anamaria, 22 (LXXVI)
 CIOBANU Cristina, 11 (LXXVI)
 CIOBOTARU Adrian, 12 (LXXVI)
 CIOCĂRLAN Doinița, 156 (LXXVI)
 CIOCULESCU Șerban, 32 (LXXVI)
 CIONGA Cristina, 420 (LXXVI)
 CIORAN E.M., 32 (LXXVI)
 CIOTEI Constantin, 11, 13 (LXXVI)
 CIUMARA Roxana, 272 (LXXVI)
 CIUPAGEA Constantin, 12, 14, 15, 16, 903, 969 (LXXVI)
 CIUTACU Constantin, 12, 13, 156 (LXXVI)
 CÎMPEAN Răzvan, 729 (LXXVI)
 CLAMEN Michel, 792, 849 (LXXVI)
 CLAY Louis D., 849 (LXXVI)
 COCEAN P., 562 (LXXVI)
 COCIUBAN Aristide, 784, 849 (LXXVI)
 COFAN Alunița, 27, 31, 32 (LXXVI)
 COHEN Samy, 849 (LXXVI)
 COMARNESCU Petru, 27 (LXXVI)
 CONDENHOVE-KALERGI Richard N., 779 (LXXVI)
 CONSTANTINESCU Vlad, 849 (LXXVI)
 CONSTANTINESCU Cătălina, 26 (LXXVI)
 CONSTANTINESCU Mihaela, 28, 29, 32, 33 (LXXVI)
 CONSTANTINESCU N.N., 84, 156 (LXXVI)
 CORCELETTE J.-P., 849 (LXXVI)
 COȘEA M., 442 (LXXVI)
 COTIGARU Benjamin, 669 (LXXVI)
 CRĂCIUN Alexandra, 27, 31, 34 (LXXVI)
 CRISTEA-ENACHE Daniel, 26, 27, 29-34, 36-38 (LXXVI)
 CROMBRUGGHE Alain de, 669 (LXXVI)
 CUCU I., 24 (LXXVI)
 CULVER S.E., 903, 969 (LXXVI)
 DACHIN Anca, 443 (LXXVI)
 DALINA Andrei, 15 (LXXVI)
 DAMIAN Nicoleta, 526, 570 (LXXVI)
 DAN Constantinescu, 16 (LXXVI)
 DAN Vasile, 12, 18, 19, 20 (LXXVI)
 DARDAC N., 813, 849 (LXXVI)
 DASCĂLU Bogdan Mihai, 37 (LXXVI)
 DATCU Iordan, 28, 33 (LXXVI)
 DAVID Lucian, 526, 578 (LXXVI)
 DAVIDOVA Sophia, 442 (LXXVI)
 DAVIDOVICI Ioan, 40, 424, 425, 442, 602 (LXXVI)
 DĂIANU Daniel, 340, 849 (LXXVI)
 DĂMIAN Oana, 22 (LXXVI)
 DĂNILĂ N., 23, 24 (LXXVI)
 DĂNILĂ Nicolae, 40 (LXXVI)
 DEACONU ST, 850 (LXXVI)
 DEADMAN D., 969 (LXXVI)
 DEBELLE Guy, 267 (LXXVI)
 DECKER Jacques de, 30 (LXXVI)
 DENTON, 277, 342 (LXXVI)
 DEUTSCH Cristina, 36, 37, 38 (LXXVI)
 DEWITTE Philippe, 201 (LXXVI)
 DIACONESCU Adriana, 13 (LXXVI)

- DIACONESCU M., 849 (LXXVI)
 DIACONU G., 75 (LXXVI)
 DIMINESCU Dana, 106, 124, 126, 154 (LXXVI)
 DIMITRESCU M., 25 (LXXVI)
 DIMITRIU Mihail, 13, 106, 126 (LXXVI)
 DINGA Emil, 156 (LXXVI)
 DINGA Ene, 13 (LXXVI)
 DOBOȘ Cristina, 12 (LXXVI)
 DOBRACA L., 562 (LXXVI)
 DOBRESCU E., 14, 15, 16, 279, 289, 903, 969 (LXXVI)
 DOBROTĂ N., 849 (LXXVI)
 DOUTRIAUX Y., 850 (LXXVI)
 DRAGOMIR Camelia, 39 (LXXVI)
 DRAGOTĂ Mihaela, 22 (LXXVI)
 DRAGOTĂ Victor, 22 (LXXVI)
 DRĂGAN G., 669 (LXXVI)
 DRĂGAN Simona, 34 (LXXVI)
 DRIESSEN K., 669 (LXXVI)
 DUGNEANU Paul, 29, 31, 34 (LXXVI)
 DUMA Dana, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38 (LXXVI)
 DUMITRACHE Liliana, 584, 588 (LXXVI)
 DUMITRESCU Bianca, 526, 570 (LXXVI)
 DUMITRESCU Cristian, 26, 28, 705, 726 (LXXVI)
 DUMITRESCU Florea, 11 (LXXVI)
 DUMITRESCU Georgeta, 201 (LXXVI)
 DUMITRESCU Stelian, 779, 780, 850 (LXXVI)
 DUMITRESCU T. C., 24 (LXXVI)
 DUMITRU D., 442 (LXXVI)
 DUMITRU Marin, 272 (LXXVI)
 DUMITRU Mihai, 124, 154 (LXXVI)
 DUMONT Gérard-François, 201 (LXXVI)
 DURA C., 24 (LXXVI)
 DUȚĂ Marcel, 27, 36, 37 (LXXVI)
 DZIOBEK Claudia, 267 (LXXVI)
- ENRICO D'Elia, 15 (LXXVI)
 ESKIN Vladimir, 16 (LXXVI)
- FABIAN N., 850 (LXXVI)
 FAUCHEREAU Serge, 29 (LXXVI)
 FAVRET J.-M., 850 (LXXVI)
 FERNANDEZ 277, 342, 343 (LXXVI)
 FERROF G., 850 (LXXVI)
 FILON Toderoiu, 13, 16 (LXXVI)
 FISTUNG Daniel, 18-21, 598, 610, 624, 648, 670 (LXXVI)
 FISTUNG F.D., 669 (LXXVI)
 FLITĂR M. P., 25 (LXXVI)
 FLORESCU Ionel, 15 855 (LXXVI)
 FOMIN Petre, 14, 15, 16 (LXXVI)
 FRANCOIS J., 669 (LXXVI)
 FRONE Simona, 11 (LXXVI)
 FUGARU Amalia, 15 (LXXVI)
 FULGER Mihai, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 37, 38 (LXXVI)
- GARCIA Gillian G., 267 (LXXVI)
 GARROD Willis G., 669 (LXXVI)
 GAVRILESCU D., 40, 420, 424, 425, 442, 536, 547, 552, 602 (LXXVI)
 GEORGESCU George, 17 (LXXVI)
 GEORGESCU I., 850 (LXXVI)
 GEORGESCU-ROEGEN N., 8, 21, 24, 61 (LXXVI)
 GERTLER M., 318, 350 (LXXVI)
 GHEORGHE Cristina, 13 (LXXVI)
 GHEORGHIU Diana, 12 (LXXVI)
 GHEORGHIU Radu, 12 (LXXVI)
 GHEȚĂU Vasile, 201 (LXXVI)
 GHINOIU I., 588 (LXXVI)
 GHIȚĂ, A., 903 (LXXVI)
 GHOSH Atish R., 267 (LXXVI)
 GIBLIN-DELVALLET B., 562 (LXXVI)
 GISCARD D'ESTAING Valery, 850 (LXXVI)
 GIURCĂ D., 442, 547, 552 (LXXVI)
 GLIGOROV Vladimir, 267 (LXXVI)
 GLOD Alina Georgeta, 22 (LXXVI)
 GORDEN M., 770 (LXXVI)
 GORTON Matthew, 442 (LXXVI)
- EDU T., 25 (LXXVI)
 ENACHE E., 23, 25, 26 (LXXVI)

- GOSCHIN Zizi, 18 (LXXVI)
 GRIGORESCU Constantin, 11, 161, 201 (LXXVI)
 GRIGORESCU Dan, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 (LXXVI)
 GROSU Nicolae, 40 (LXXVI)
 GULASEKARAN Rajaguru, 343, 351 (LXXVI)
 GULDE Anne-Marie, 267 (LXXVI)
 GURAN Liliana, 562 (LXXVI)
 GUSTI D., 779, 850 (LXXVI)
- HALL S.G., 903, 969 (LXXVI)
 HAMILTON James D., 318, 351 (LXXVI)
 HANCIUC N., 23, 25 (LXXVI)
 HARVEY Andrew C., 283, 286, 318, 342, 318, 351 (LXXVI)
 HÂRLAV Constantin, 37, 38 (LXXVI)
 HEGEL G.W.F., 53 (LXXVI)
 HEN Ch., 777-779, 812, 850 (LXXVI)
 HERA Cristian, 156 (LXXVI)
 HILLYARD Mick, 669 (LXXVI)
 HO T., 736, 770 (LXXVI)
 HORNIANSCHI Nicoleta, 12, 18, 19, 20, 670 (LXXVI)
 HRISTIAN C., 23 (LXXVI)
 HURDUZEU Gheorghe, 424, 425 (LXXVI)
- IANCU Gheorghe, 52, 53, 54, 56, 57 (LXXVI)
 IANOȘ I., 562, 577 (LXXVI)
 IGNAT Ion, 784, 850 (LXXVI)
 IKURO Nagano, 17 (LXXVI)
 ILIESCU Ion, 156 (LXXVI)
 ILIESCU Nicolae, 31, 32 (LXXVI)
 ILIEȘ M., 562 (LXXVI)
 INZELT Annamaria, 40 (LXXVI)
 IOAN-FRANC Valeriu, 7, 10, 13, 23-26, 28-31, 33-36, 38-40, 156 (LXXVI)
 ION Mihai, 11, 17 (LXXVI)
 IONAȘCU Silviu, 22 (LXXVI)
 IONESCU Cecilia, 22 (LXXVI)
 IONESCU Cornel, 21 (LXXVI)
- IONESCU Mihaela, 21, 272 (LXXVI)
 IONESCU ȘISEȘTI Gh., 97, 156 (LXXVI)
 IORDACHE Floarea, 21, 22 (LXXVI)
 IORDACHE Lucia, 12 (LXXVI)
 IORDAN I., 562 (LXXVI)
 IORDAN M., 69 (LXXVI)
 IORDAN Marioara, 14, 15, 16, 43, 272, 322 (LXXVI)
 IORGA N., 779 (LXXVI)
 IORGA Nicolae, 779, 850 (LXXVI)
 IOSIF G. N., 75 (LXXVI)
 ISAIC-MANIU Ruxandra, 12, 18, 19, 20, 21 (LXXVI)
 ISĂRESCU Mugur, 16, 23, 24 (LXXVI)
 IȘTOC E.-M., 23, 24, 25, 26 (LXXVI)
 ITU Ion, 28, 34, 37 (LXXVI)
 ITU Mircea, 27, 30, 38 (LXXVI)
 IVAN Mihail Vincențiu, 21 (LXXVI)
- JOIȚA, P., 903, 969 (LXXVI)
- KALMAN R., 318, 351 (LXXVI)
 KATONA Levente, 39 (LXXVI)
 KIKLINSCKI A., 669 (LXXVI)
 KLEIN Lawrence R., 16 (LXXVI)
 KOHL Helmut, 850 (LXXVI)
 KOLODKO W. Grzegorz, 156 (LXXVI)
- LANE, J. E., 770 (LXXVI)
 LANGENBRUNNER J., 737, 770 (LXXVI)
 LANNING S., 318, 351 (LXXVI)
 LAZĂR T., 442 (LXXVI)
 LAZEA Valentin, 106, 124, 126, 154 (LXXVI)
 LĂCUSTĂ Ioan, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38 (LXXVI)
 LĂZĂRESCU Rodica, 30 (LXXVI)
 LEAMER E., 318, 351 (LXXVI)
 LECLERC Stephane, 850 (LXXVI)
 LEE Jang-Yung, 267 (LXXVI)
 LEONARD J., 777-779, 850 (LXXVI)
 LEONIDA Ionel, 22 (LXXVI)
 LEWIS M., 770 (LXXVI)

- LIN L., 318, 350, 351 (LXXVI)
 LITTERMAN, 277, 342, 343 (LXXVI)
 LIUȘNEA Daniela, 13 (LXXVI)
 LONGRE Jean-Pierre, 32 (LXXVI)
 LOVINS A. B., 75 (LXXVI)
 LOVINS E. U., 75 (LXXVI)
 LUCA Lucian, 12 (LXXVI)
 LUNGU F., 23 (LXXVI)
 LUP A., 442 (LXXVI)
 LUPU N., 584, 588 (LXXVI)
- MAC I., 588 (LXXVI)
 MACARIE F. C., 25 (LXXVI)
 MADGEARU V., 779, 850 (LXXVI)
 MADS Andenas, 849 (LXXVI)
 MALIȚA Mircea, 604, 694 (LXXVI)
 MANEA Gheorghe, 48, 670 (LXXVI)
 MANKIW Gregory, 340 (LXXVI)
 MANOILESCU Mihail, 156 (LXXVI)
 MANOLE V., 442 (LXXVI)
 MANOLESCU Gh., 13, 22 (LXXVI)
 MANUILĂ Sabin, 201 (LXXVI)
 MARCU G.R., 669 (LXXVI)
 MARCU Răzvan, 598, 648 (LXXVI)
 MARKUSEN A., 669 (LXXVI)
 MASON PAUL, 267 (LXXVI)
 MATEESCU G. Daniel, 14 (LXXVI)
 MATEESCU Mihaela Adina, 18, 19, 20 (LXXVI)
 MATEI A.-D., 25 (LXXVI)
 MATEI Ani, 669 (LXXVI)
 MATEI Lucica, 669 (LXXVI)
 MATEI Mirela, 39 (LXXVI)
 MATHIEU Catherine, 343, 351 (LXXVI)
 MAUREEN Korp, 38 (LXXVI)
 MAURICE Nadeau, 29, 32 (LXXVI)
 MAZILESCU Roxana, 75 (LXXVI)
 MAZILU Anda, 13 (LXXVI)
 MAZILU Dan Horia, 31 (LXXVI)
 MĂRGINEAN Ioan, 40 (LXXVI)
 MÂNDRUȚ O., 562 (LXXVI)
 MCDERMOTT C. John, 267 (LXXVI)
 MEGHIȘAN F., 24 (LXXVI)
 MEGHIȘAN Gh., 23 (LXXVI)
 MENDREA Nicoleta, 33 (LXXVI)
- MEREUȚĂ C., 14, 903, 969 (LXXVI)
 METZEGGER, J., 770 (LXXVI)
 MEZEI-PUȘCOI Lucia, 12 (LXXVI)
 MIEILĂ Mihai, 22 (LXXVI)
 MIHAI Gheorghe, 289, 315 (LXXVI)
 MIHAI I., 23 (LXXVI)
 MIHAI Ștefan, 11, 24 (LXXVI)
 MIHALAȘ G.I., 770 (LXXVI)
 MIHĂILESCU Adina, 12 (LXXVI)
 MIHĂILESCU M., 25 (LXXVI)
 MILCA Andrei, 27, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 38 (LXXVI)
 MILEA Camelia, 13, 21 (LXXVI)
 MILITARU Adrian, 12, 526, 529 (LXXVI)
 MINTON-BEDDOES Zanny, 669 (LXXVI)
 MIRCEA Gheorghită, 75 (LXXVI)
 MIROIU Rodica, 12, 18, 19, 20, 21, 598, 610, 620 (LXXVI)
 MIRON Adriana, 584, 588 (LXXVI)
 MIRON D., 794, 850 (LXXVI)
 MIROSLAV N. Jovanovic, 669 (LXXVI)
 MISHKIN Frederic, 267 (LXXVI)
 MOIA Mihai, 12 (LXXVI)
 MOLDOVEANU M., 23, 26 (LXXVI)
 MOLDOVEANU Marcel, 13, 39 (LXXVI)
 MOLDOVEANU Maria, 11, 13, 28, 29, 34, 35, 36 (LXXVI)
 MOLNAR Maria, 40 (LXXVI)
 MONTBRIAL Thierry de, 9, 28, 39, 673, 675-679, 681, 694, 702, 705, 707-709, 720, 726 (LXXVI)
 MORĂRESCU Jeana, 27, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38 (LXXVI)
 MOȘNEANU Ana Elena, 19, 20 (LXXVI)
 MUNTEANU Andreea, 11 (LXXVI)
 MUNTEANU Andreea-Clara, 17 (LXXVI)
 MUNTEANU Costea, 13 (LXXVI)
 MUSCALU Mihai-Sabin, 18, 19, 20 (LXXVI)
- NAISBITT J., 669 (LXXVI)
 NEAGU Cornelia, 12, 18, 19, 20 (LXXVI)

- NEDU Delia, 22 (LXXVI)
 NEGREI Costel, 75 (LXXVI)
 NICOLAE I., 562 (LXXVI)
 NICOLAE Mariana, 14, 16, 272, 322, 602 (LXXVI)
 NICOLESCU Basarab, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38 (LXXVI)
 NICOLESCU Corina, 593 (LXXVI)
 NICOLESCU Ovidiu, 127, 128 (LXXVI)
 NISTOR I. S., 562 (LXXVI)
 NISTOREANU P., 584, 588 (LXXVI)
 NISTORESCU T., 26 (LXXVI)
 NIȚULESCU Dana Cornelia, 12 (LXXVI)
 NOIN Daniel, 201 (LXXVI)
 NOOPANEN H., 669 (LXXVI)
 NUKINA G. C., 23-25 (LXXVI)
 NUNES Iuliu C., 343, 351 (LXXVI)
- OANĂ Gheorghe, 11 (LXXVI)
 OANCEA D., 562 (LXXVI)
 ODAE Nicoleta, 12, 18, 19, 20, 21, 670 (LXXVI)
 ODUM M.T., 670 (LXXVI)
 OLARU L., 24 (LXXVI)
 ONCESCU C., 903, 969 (LXXVI)
 OPRIȘĂNESCU Gabriela, 13 (LXXVI)
 OROVEANU M. T., 562 (LXXVI)
 OSTRY Jonathan D., 267 (LXXVI)
 OTIMAN P.I., 442 (LXXVI)
- PALER Octavian, 31 (LXXVI)
 PANAITE Mihai, 15 (LXXVI)
 PANĂ Cristian, 11 (LXXVI)
 PAPUC M., 24 (LXXVI)
 PARFIOREOV Iulia, 13 (LXXVI)
 PASCAL Fontaine, 267, 782, 850 (LXXVI)
 PASCAL I., 850 (LXXVI)
 PASCARIU Gabriela, 442 (LXXVI)
 PAVELESCU Florin-Marius, 11, 12, 15, 17 (LXXVI)
 PAZARBASIOGLU Ceyla, 267 (LXXVI)
 PĂTULEA Dinu, 31 (LXXVI)
 PĂUN Bianca, 16 (LXXVI)
 PĂUN Roxana-Daniela, 40 (LXXVI)
- PĂUNA Bianca, 12, 14, 15 (LXXVI)
 PĂUNA Carmen, 603 (LXXVI)
 PÂRLOG Cornelia, 18 (LXXVI)
 PÂRVAN V., 779, 850 (LXXVI)
 PELINESCU Elena, 11, 15, 21 (LXXVI)
 PENCEA Sarmiza, 13 (LXXVI)
 PENCIU A., 584, 588 (LXXVI)
 PERSU Mihaela Rodica, 526, 589 (LXXVI)
 PERT Ștefania, 11, 13 (LXXVI)
 PETCU Constanța, 11, 18 (LXXVI)
 PETERS, E., 903, 969 (LXXVI)
 PETRESCU Dan, 70 (LXXVI)
 PETRESCU I., 23, 26 (LXXVI)
 PETRESCU Ion, 39 (LXXVI)
 PETRESCU P., 593 (LXXVI)
 PINTICĂ Mihaela, 673, 702 (LXXVI)
 PLATON Victor, 11, 75, 602, 670 (LXXVI)
 PLĂIAȘ I., 25 (LXXVI)
 POENARU Maria, 11, 17, 162, 602 (LXXVI)
 POP Grigore Traian, 26 (LXXVI)
 POP N. Al., 25 (LXXVI)
 POP Napoleon, 12, 24, 25, 33, 38, 221 (LXXVI)
 POPA Florina, 17 (LXXVI)
 POPESCU Angela, 442 (LXXVI)
 POPESCU Bogdan, 26, 27, 29, 31 (LXXVI)
 POPESCU C. L., 562 (LXXVI)
 POPESCU Claudia, 562, 577 (LXXVI)
 POPESCU D., 24, 25 (LXXVI)
 POPESCU Marin, 79, 156, 157, 442 (LXXVI)
 POPESCU Radu, 18, 20, 21 (LXXVI)
 POPESCU Raluca, 12 (LXXVI)
 POPESCU Teodor, 18, 19, 21, 598, 602, 628 (LXXVI)
 POPOVICI Florin-Corneliu, 38 (LXXVI)
 POPOVICI I., 577 (LXXVI)
 PORTER Michael, 749, 861, 891, 892, 903, 908, 952, 969 (LXXVI)
 PORTES R., 669 (LXXVI)
 PREOTESEI Mihnea, 12 (LXXVI)

- PROFIROIU Alina, 782, 792, 851 (LXXVI)
 PROFIROIU Marius, 782, 792, 851 (LXXVI)
 PURCĂREA A., 24 (LXXVI)
 PURCĂREA Th., 24, 39, 669 (LXXVI)
 PURICA Ionuț, 14 (LXXVI)
 PUȘCOCI S., 23, 24, 25 (LXXVI)
 PUWAK H., 25, 39, 267 (LXXVI)
- RADOCEA A., 442 (LXXVI)
 RĂDUȚIU Veronica, 12 (LXXVI)
 RĂGĂLIE Ștefan, 19, 20, 36 (LXXVI)
 RĂILEANU SZELES Monica, 13 (LXXVI)
 RĂUȚĂ Corneliu, 157 (LXXVI)
 REINICKE H., 670 (LXXVI)
 RISTEA A.-L., 23, 24, 25, 29, 30, 39 (LXXVI)
 ROBERTS B.H., 670 (LXXVI)
 ROJANSCHI V., 75 (LXXVI)
 ROTARU Andrei, 11 (LXXVI)
 ROUDOI Andrei, 16 (LXXVI)
 ROZNOVIEȚCHI Irena, 526, 570 (LXXVI)
 RUIU Nicușor, 40 (LXXVI)
 RÜNSTLER Gerhard, 351 (LXXVI)
 RUSSU Corneliu, 12, 18, 19, 20, 670 (LXXVI)
 RUSU Marioara, 12 (LXXVI)
- SABOURIN Vincent, 492 (LXXVI)
 SAINT-MARC Michele, 849 (LXXVI)
 SANCHEZ S. M., 550, 552 (LXXVI)
 SANDU A., 26 (LXXVI)
 SANDU Steliana, 11, 40, 602 (LXXVI)
 SARCHIZIAN Aida, 7 (LXXVI)
 SARCHIZIAN Levon, 19 (LXXVI)
 SAVASTANO Miguel, 267 (LXXVI)
 SĂGEATĂ Radu, 526, 553, 562 (LXXVI)
 SĂMAN Corina, 15 (LXXVI)
 SÂRBOVAN Cătălina, 562 (LXXVI)
 SÂRBU Aurelia, 536 (LXXVI)
 SCUTARU Cornelia, 12, 14, 15, 16, 855, 903, 969 (LXXVI)
- SECOȘAN Elena, 593 (LXXVI)
 SÉDILLOT Franck, 351 (LXXVI)
 SIMA Cristian, 12, 20, 21 (LXXVI)
 SIMA Elena, 357, 442 (LXXVI)
 SIMION Eugen, 7, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 676, 702, 708 (LXXVI)
 SIMUȚ Ion, 35 (LXXVI)
 SMOUTS Marie-Claude, 849 (LXXVI)
 SOARE Oana, 28, 29, 31, 32, 36, 37 (LXXVI)
 SOLINTEV N.A., 588 (LXXVI)
 SOLUNCA-MOISE Elena, 32 (LXXVI)
 STAN Andreea, 14, 15 (LXXVI)
 STANCIU Mariana, 12 (LXXVI)
 STANCU Stelian, 272 (LXXVI)
 STĂNICĂ Cristian Nicolae, 272 (LXXVI)
 STĂNICĂ Cristian, 14, 15, 16, 272, 279 (LXXVI)
 STEGĂROIU I., 23, 24, 25 (LXXVI)
 STEINHARDT N., 32 (LXXVI)
 STIMSON R.J., 670 (LXXVI)
 STOCK, 343 (LXXVI)
 STOIAN Andreea, 22 (LXXVI)
 STOIAN Maria, 584, 588 (LXXVI)
 STOICA Georgeta, 593 (LXXVI)
 STOICA Laura, 12 (LXXVI)
 STOUGH R.R., 670 (LXXVI)
 STRAUS T., 903, 969 (LXXVI)
 SUNIL Sharma, 267 (LXXVI)
 SURDU Alexandru, 27 (LXXVI)
 SUSAN Aurelia, 562 (LXXVI)
 SUTEU S., 584, 588 (LXXVI)
- ȘCHIOPU Dan, 156 (LXXVI)
 ȘEITAN Silviu-Marius, 21, 22 (LXXVI)
 ȘERBU G.R., 201 (LXXVI)
 ȘERBULESCU Radu, 21 (LXXVI)
 ȘTEFĂNESCU Carmen, 11, 13 (LXXVI)
 ȘUBA Gabriela, 19, 20 (LXXVI)
- TAMAȘ C., 593 (LXXVI)
 TĂLĂNGĂ C., 562, 577 (LXXVI)
 TĂNASE Virgil, 31 (LXXVI)
 TĂȚAR Mircea, 12 (LXXVI)

- TĂTARU Doina, 12, 20 (LXXVI)
 TEODORESCU Mihaela, 22 (LXXVI)
 TEODOROWICZ Justyna, 32 (LXXVI)
 TERENCE Mills C., 318, 351 (LXXVI)
 TERIAN Andrei, 35 (LXXVI)
 THATCHER Margaret, 851 (LXXVI)
 THEILER J., 903, 969 (LXXVI)
 TOBIN James, 267 (LXXVI)
 TODEROIU Filon, 157 (LXXVI)
 TOMUȘ Mircea, 28, 34, 35 (LXXVI)
 TREBICI Vladimir, 201 (LXXVI)
 TRICHET Jean-Claude, 828, 851 (LXXVI)
 TSOUKALIS LOUKAS, 782, 784, 851 (LXXVI)
 TUDOR Cristina, 12 (LXXVI)
 TUDOR Monica, 12, 13, 526, 537 (LXXVI)
 TUFESCU V., 588 (LXXVI)
 TUHAI Anca, 157 (LXXVI)
 TURDEANU Andreea, 11 (LXXVI)
- ȚĂȚU Lucian, 22 (LXXVI)
 ȚEPENEAG Dumitru, 26, 32, 33, 34, 36 (LXXVI)
 ȚUGUI Pavel, 28, 35 (LXXVI)
 ȚURLEA Cristi, 12 (LXXVI)
 ȚURLEA Geomina, 12, 15 (LXXVI)
- UNGURU Manuela, 12 (LXXVI)
 UNTEȘU Daniela, 17 (LXXVI)
 URICARU Eugen, 31 (LXXVI)
 USHER John, 849 (LXXVI)
 UZLĂU Carmen, 272, 322 (LXXVI)
- VANIA Mariana, 12, 18, 20, 21 (LXXVI)
- VARTIC Mariana, 31 (LXXVI)
 VARTOLOMEI Luminița, 27 (LXXVI)
 VASILE Liviu, 11 (LXXVI)
 VASILE Valentina, 11 (LXXVI)
 VĂCĂREL I., 39 (LXXVI)
 VĂDINEANU Angheluță, 75 (LXXVI)
 VĂDUVA S., 23 (LXXVI)
 VESPASIAN V. Pella, 778, 851 (LXXVI)
 VINCZE Maria, 443 (LXXVI)
 VIOLA Jean-Michel de, 492 (LXXVI)
 VIOLETA Florian, 12, 13, 535, 536 (LXXVI)
 VIȘAN Adriana, 12 (LXXVI)
 VLĂDESCU Cristian, 40 (LXXVI)
 VLĂDUȚIU I., 593 (LXXVI)
 VOICAN Dorin, 22 (LXXVI)
 VOICU Cristina, 12, 20, 21 (LXXVI)
 VOICULESCU D., 903, 969 (LXXVI)
 VOLCOV AL., 577 (LXXVI)
 VRABIE C., 850 (LXXVI)
 VRÂNCEANU Alexandra, 29 (LXXVI)
- WAILNER K., 669 (LXXVI)
 WATSON M., 278, 285, 291, 302, 303, 307, 308, 318, 334, 342, 343, 350 (LXXVI)
 WERNER Pierre, 796, 797, 799, 805, 851 (LXXVI)
 WESCOTT Robert F., 267 (LXXVI)
 WIENER, U., 903, 969 (LXXVI)
 WILEY M., 737, 770 (LXXVI)
- ZAHIU Letiția, 443 (LXXVI)
 ZAMAN Gheorghe, 17, 19, 25, 40, 157, 604 (LXXVI)
 ZAMFIR Cătălin, 536